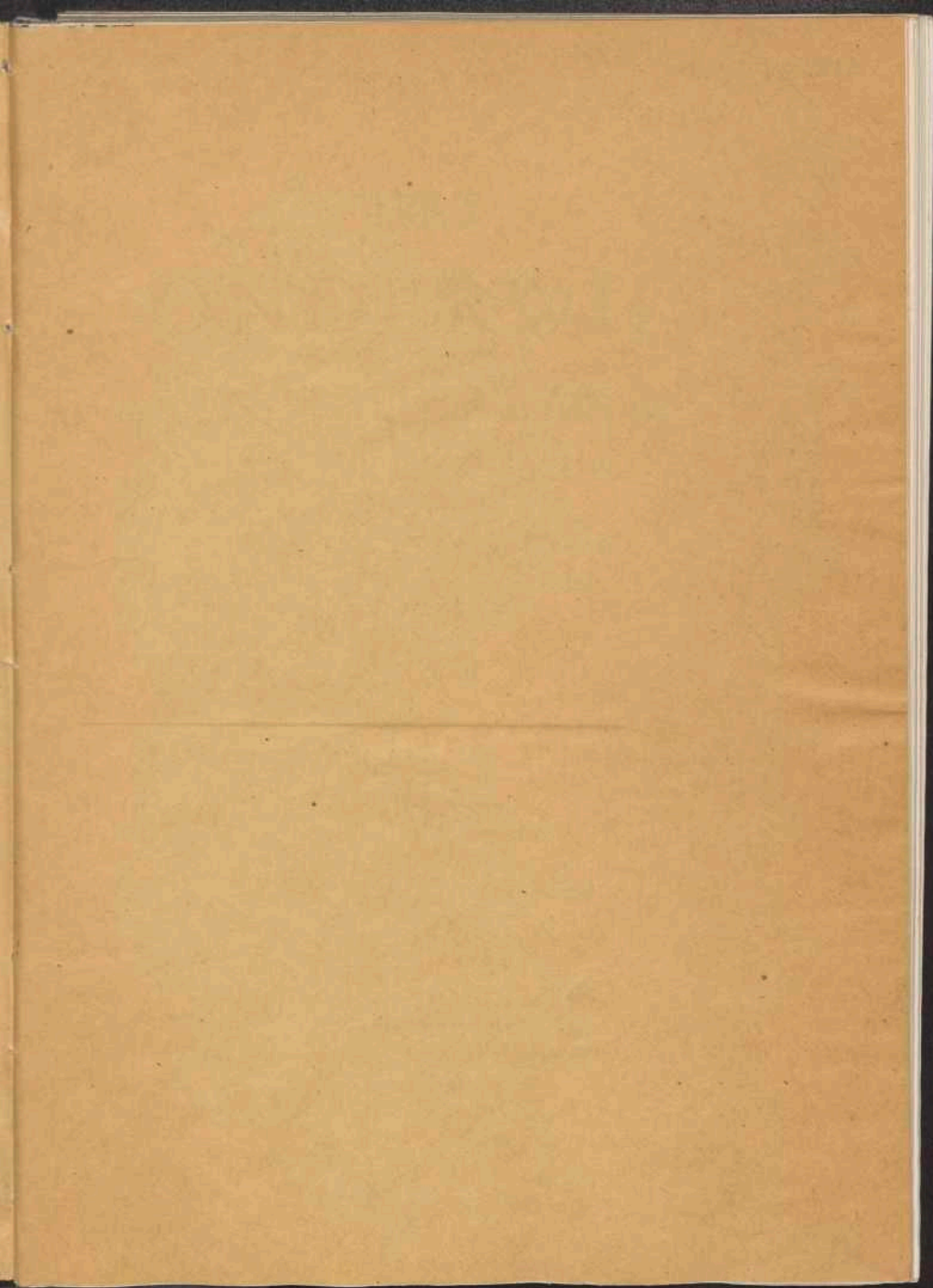
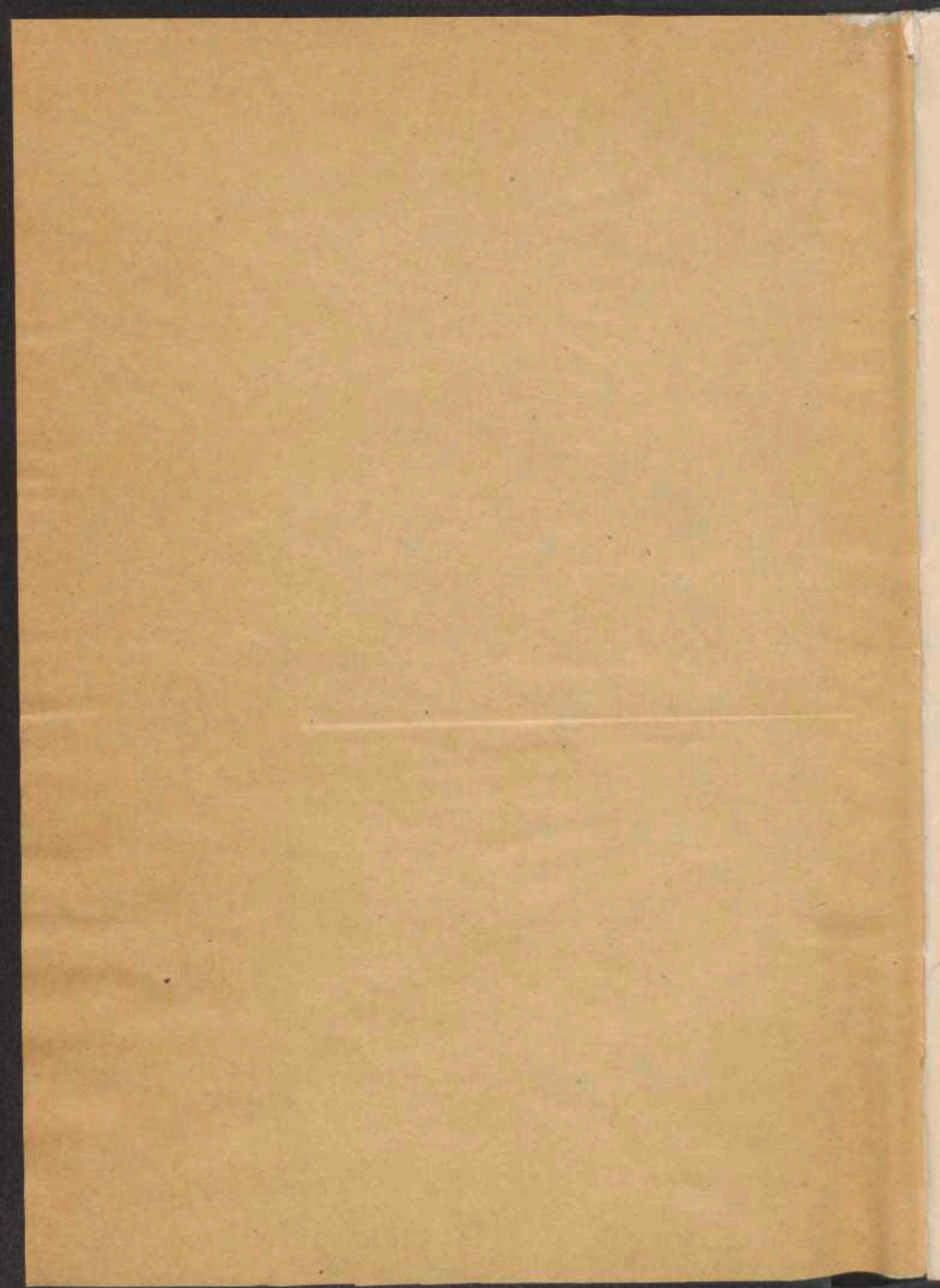






95/1242.

~~R 672 B1.~~
1251

B30

HET ONDERWIJS IN NEDERLAND

VERSLAG OVER HET JAAR

1954



UITGAVE VAN HET
MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

'S-GRAVENHAGE 1956



VERKLARING VAN DE AFKORTINGEN

<i>afd.</i>	= afdeling
<i>b.l.o.</i>	= buitengewoon lager onderwijs
<i>g.l.o.</i>	= gewoon lager onderwijs
<i>b.b.o.</i>	= hoger bouwkundsonderricht
<i>h.o.</i>	= hoger onderwijs
<i>l.o.</i>	= lager onderwijs
<i>m.o.</i>	= middelbaar onderwijs
<i>m.t.s.</i>	= middelbare technische school
<i>Stcr.</i>	= (Nederlandse) Staatscourant
<i>no</i>	= nummer
<i>nos</i>	= nummers
<i>n.o.</i>	= nijverheidsonderwijs
<i>Stb.</i>	= Staatsblad
<i>u.t.o.</i>	= uitgebreid technisch onderwijs
<i>v.b.o.</i>	= voortgezet bouwkundsonderricht
<i>v.g.l.o.</i>	= voortgezet gewoon lager onderwijs
<i>v.b.m.o.</i>	= voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs

INHOUDSOPGAVE

DEEL I — ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1954

	Bladz.
A. Algemeen	10
B. Hoger onderwijs	27
Universiteiten en hogescholen	27
C. Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	49
D. Land- en tuinbouwonderwijs	65
E. Nijverheidsonderwijs	68
F. Lager onderwijs	83
I. De uitvoering van de Lager-onderwijswet 1920, enz.	83
II. De uitvoering van de Leerplichtwet	96
III. Gewoon, voortgezet gewoon en uitgebreid lager onderwijs	98
IV. Buitengewoon lager onderwijs	126
V. Onderwijzersopleiding	132
G. Kleuteronderwijs	141

DEEL II — BIJZONDER GEDEELTE

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND
OVER HET JAAR 1954

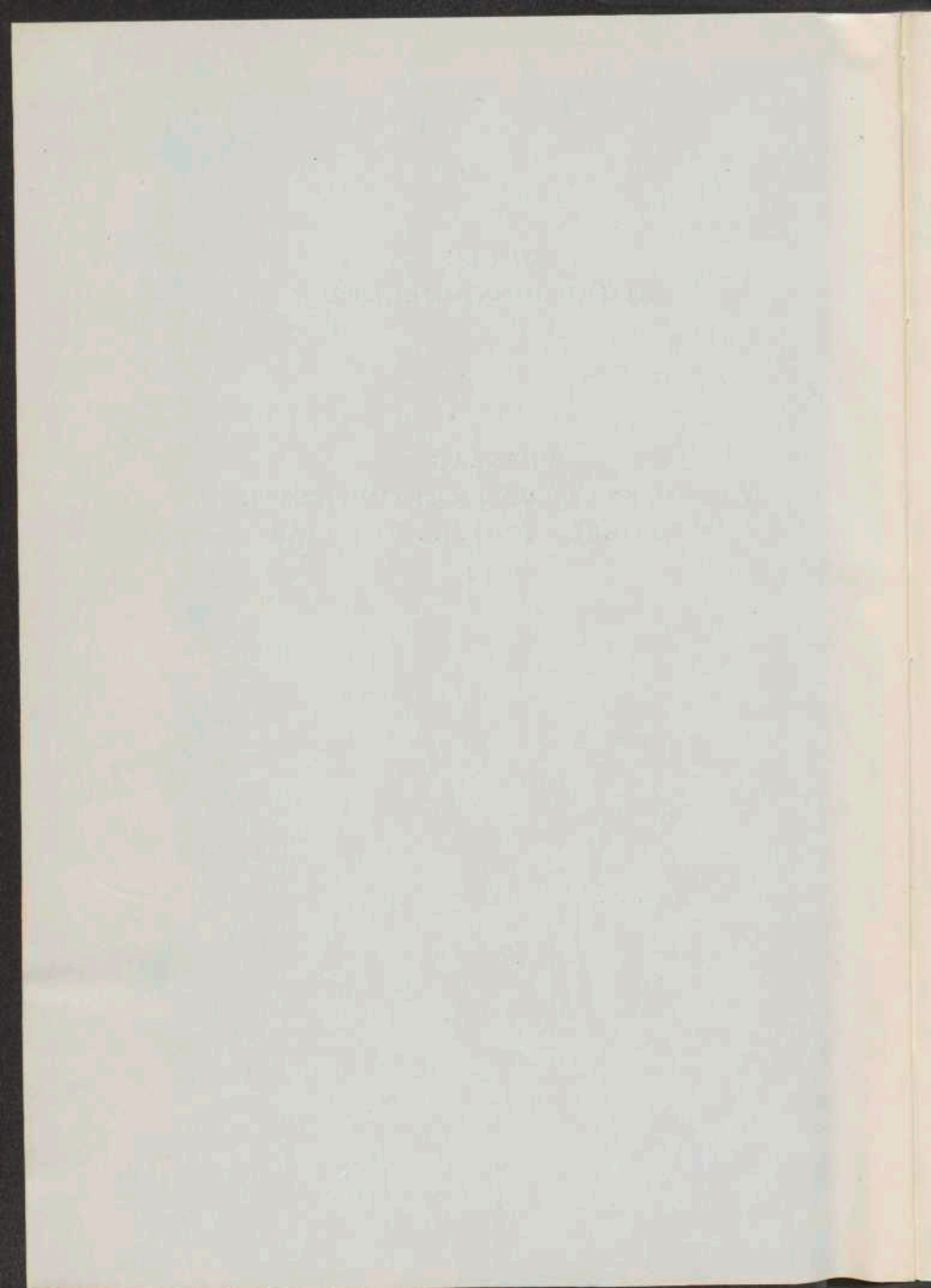
A. Hoger onderwijs	146
De universiteiten en hogescholen in het studiejaar 1953/1954	146
B. Kunstonderwijs	225
De Rijksakademie van beeldende kunsten te Amsterdam	225
C. Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	230
D. Land- en tuinbouwonderwijs	244
I. Landbouwonderwijs	244
II. Tuinbouwonderwijs	252

	Bladz.
E. Nijverheidsonderwijs	256
I. Lager technisch onderwijs	256
II. Uitgebreid technisch onderwijs	265
III. Middelbaar kunst- en kunstnijverheidsonderwijs	268
IV. Middelbaar technisch onderwijs	269
V. Scheepvaart- en luchtvaartonderwijs	272
A. Zeevaartscholen, scholen voor scheepswerktuigkundigen en voor de luchtvaart	272
B. Visserijscholen, scholen voor de binnenvaart en oplei- dingsschepen voor matrozen	275
VI. Scholen voor maatschappelijk werk en Bureau sociaal-peda- gogische opleidingen	277
VII. Nijverheidsonderwijs voor meisjes	279
VIII. Landbouwhuishoudonderwijs	282
IX. Verslag van de hoofdconsulenten voor de lichamelijke op- voeding bij het nijverheidsonderwijs	287
F. Lager onderwijs	291
I. Verslag van de hoofdinspecteur in de eerste hoofdinspectie .	291
II. Verslag van de hoofdinspecteur in de tweede hoofdinspectie	324
III. Verslag van de hoofdinspecteur in de derde hoofdinspectie .	355
IV. Verslag van de inspecteur voor de lichamelijke opvoeding in algemene dienst en bij de onderwijzersopleiding	384
V. Verslag van de inspecteur van het lager onderwijs in algemene dienst betreffende het onderwijs aan schipperskinderen en woon- wagenkinderen	392
VI. Verslag van de hoofdinspecteur van het buitengewoon lager onderwijs	399
VII. Verslag van de consulent voor de lichamelijke opvoeding bij het buitengewoon lager onderwijs	427
VIII. Verslag van de hoofdinspecteur van de onderwijzersopleiding	438
IX. Verslag van de bouwkundig hoofdinspecteur van het lager onder- wijs	451
G. Verslagen der hoofdinspecteurs van het lager onderwijs betreffende het kleuteronderwijs	457
Register	I

VERSLAG
VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND
DEEL I
ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG
VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS
IN NEDERLAND OVER HET JAAR

1954



VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1954

TER INLEIDING

Ter oriëntering van de lezer moge aan de beschrijving van de staat van het onderwijs in het jaar 1954 een korte verklaring van de daarbij gevolgde *indeling* voorafgaan.

Deel I, „Algemeen Gedeelte”, geeft een overzicht van de overheidsmaatregelen en de gebeurtenissen in 1954 voorzover deze voor bespreking in aanmerking komen. De onderwerpen zijn daarbij onderscheiden naar de takken van onderwijs waarop zij betrekking hebben. In een afzonderlijk hoofdstuk „Algemeen” zijn tevens behandeld de onderwerpen welke betrekking hebben op meer dan één tak van onderwijs. Voorts zijn daarin opgenomen onderwerpen van algemeen-onderwijskundige aard, alsmede enige onderwerpen welke naar hun aard niet in de hoofdstukken over de afzonderlijke takken van onderwijs konden worden ondergebracht, terwijl ook aan onze culturele betrekkingen met het buitenland de nodige aandacht is geschonken. Verder hebben in Deel I de overzichten betreffende de uitvoering van de Lager-onderwijswet 1920 c.a. en van de Leerplichtwet een plaats gevonden.

In Deel II, „Bijzonder Gedeelte”, zijn de verslagen vervat welke vanwege de inspecties der onderscheiden takken van onderwijs, alsmede door de hoofdconsulenten voor de lichamelijke opvoeding bij het nijverheidsonderwijs en de consulent voor de lichamelijke opvoeding bij het buitengewoon lager onderwijs, zijn uitgebracht. De lezer treft daarin tevens aan de verslagen van de instellingen voor hoger onderwijs over het studiejaar 1953/1954.

Voor de afkortingen welke in dit verslag gebruikt zijn, moge worden verwezen naar bladzijde 3.

A. ALGEMEEN

SCHRIJFWIJZE NEDERLANDSE TAAL

Op 25 augustus 1954 is verschenen de *Woordenlijst van de Nederlandse taal*, samengesteld door de Nederlands-Belgische commissie, ingesteld bij beschikking van de toenmalige Nederlandse Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 27 maart 1947 en bij de besluiten van de Belgische Minister van Openbaar Onderwijs van 5 mei 1947 en 5 december 1949, en aangeboden bij haar rapport van 29 april 1952.

Aan de Woordenlijst gaat vooraf een *Leidraad*, waarin de beginselen van de nieuwe spelling zijn uiteengezet en verder aanwijzingen en voorschriften worden gegeven betreffende: genus; voornaamwoordelijke aanduiding; naamvalsvormen; spelling van de bastaardwoorden; verdeling van de woorden in lettergrepen; spelling van de tussenklanken in samenstelling; gebruik van het koppelteken; gebruik van het deelteken; gebruik van het weglatingsteken; gebruik van hoofdletters. Op de datum van verschijning van de Woordenlijst verscheen tevens het Koninklijk besluit van 31 oktober 1953 (*Stb.* 668)¹⁾, houdende voorschriften met betrekking tot de schrijfwijze van de Nederlandse taal.

De afkondiging van dit Koninklijk besluit zou tot gevolg hebben gehad, dat met ingang van 14 september 1954 (zijnde de 20ste dag na de uitgifte van het desbetreffende nummer van het *Staatsblad*) met betrekking tot:

- a. het voornaamwoordelijk gebruik;
- b. het gebruik van tweede-naamvalsvormen als: *der, dezer en zijner*;
- c. de schrijfwijze van de bastaardwoorden;
- d. de tussenklanken in samenstellingen;

de schrijfwijze volgens de Woordenlijst zou moeten worden gevolgd. Nadien verscheen echter het Koninklijk besluit van 8 september 1954 (*Stb.* 399), waarbij werd bepaald, dat het besluit van 31 oktober 1953 (*Stb.* 668) in werking zou treden op een nader door de Kroon te bepalen dag, echter *uiterlijk op 1 september 1955*.

Een exemplaar van de Woordenlijst werd op 7 oktober 1954 door de minister ten paleize Soestdijk overhandigd aan Hare Majesteit de Koningin, in tegenwoordigheid van de heren L. Couvreur, ambassadeeraad bij de Belgische ambassade, en prof. dr. C. B. van Haeringen, voorzitter der Nederlands-Belgische spelling-commissie, die de Woordenlijst heeft samengesteld.

INSTELLING BUREAU ORGANISATIE CONGRESSSEN

Bij beschikking van de minister van 20 april 1954, no. 448, afd. Kabinet, werd, met ingang van 1 januari 1954, bij zijn ministerie ingesteld een bureau Organisatie Congressen, ressorterende onder de afdeling Research en Documentatie. Aan dit bureau werd tot taak gesteld de technische organisatie van congressen, bijeenkomsten en studiereizen welke door, vanwege of met medewerking van het ministerie worden georganiseerd. Als hoofd van het bureau werd aangewezen de heer E. W. J. Rosenberg, referendaris bij voornoemd ministerie.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 27.

ONDERWIJS EN MAATSCHAPPIJ

Op de jaarvergadering van het Centraal sociaal werkgeversverbond, gehouden op 30 september 1954 in het Kurhaus te Scheveningen, hield de minister over bovenstaand onderwerp de volgende rede:

„Toen uw bestuur mij enige tijd geleden verzocht vandaag hier het woord te voeren, heb ik geantwoord dat ik daartoe gaarne bereid was, maar dat het tijdstip waarop dit moest geschieden, mij wel erg ongelegen kwam. Dit laatste zal U duidelijk zijn, wanneer U bedenkt dat verleden week de begroting 1955 is verschenen, waarbij — der gewoonte getrouw — in de memorie van toelichting in grote lijnen het beleid der regering voor de komende tijd wordt aangegeven. Ook op het onderwijsgebied is dat gedaan, en ik zou dus het gevaar lopen in herhalingen te vervallen, wanneer ik de vernieuwing van ons onderwijs, die uiteraard ook in de begrotingsstukken aan de orde is gekomen, hier nog eens ten gronde zou willen bespreken. Een groter bezwaar tegen een dergelijke uiteenzetting op dit moment is echter gelegen in het feit dat — zoals U in genoemde memorie van toelichting hebt kunnen lezen — momenteel de laatste hand wordt gelegd aan een uitvoerige memorie van antwoord op het voorlopig verslag, dat de Tweede Kamer in december 1953 heeft uitgebracht over de bekende nota betreffende onderwijsvoorzieningen, die mijn ambtsvoorganger, professor Rutten, op 19 juli 1951 aan de Kamer had doen toekomen. Het ligt in mijn bedoeling in dit antwoord te komen tot concrete voorstellen ten aanzien van de reorganisatie van ons onderwijsbestel. U begrijpt, dat over deze voorstellen reeds lang en uitvoerig beraad heeft plaatsgevonden en dat daarover vele interne besprekingen zijn gevoerd, zodat ik mijn mening daarover in grote lijnen reeds heb gevormd. U zult echter ook begrijpen, dat ik het op prijs stel deze voorstellen het eerst en in een afgerond geheel samengevat en toegelicht bekend te maken daar, waar ze in eerste instantie thuishoren: in onze volksvertegenwoordiging.

Uw secretaris, met wie ik deze bezwaren besprak, was nochtans van mening dat enkele woorden mijnerzijds op uw vergadering van vandaag op hun plaats waren. En dat ben ik met hem eens, al was het alleen maar, omdat ik daardoor de gelegenheid heb U persoonlijk te verklaren van hoeveel gewicht ik het acht, dat een verbond als het uwe zich in stijgende mate voor het thans besproken probleem interesseert en aan de oplossing daarvan daadwerkelijk medewerkt. U dient mijn aanwezigheid hier allereerst in dat licht te bezien. Welk belang de regering hecht aan een juiste verhouding tussen onderwijs en maatschappij kan U gebleken zijn uit de troonrede, die immers alleen de belangrijkste punten van het regeringsbeleid op de verschillende gebieden pleegt aan te geven en die dit jaar nadrukkelijk „de aanpassing van het onderwijs aan de maatschappelijke behoeften” als richtlijn voor mijn beleid ook in de komende periode aangaf.

U zult dus begrijpen, dat ik met veel belangstelling de inleidingen zal volgen die hedenmiddag hier zullen worden gehouden, en dat ik evenzeer met veel belangstelling heb kennis genomen van de interessante artikelen die in de laatste twee nummers van „De Onderneming” gewijd zijn aan de verhouding onderwijs — bedrijfsleven.

Het spijt mij, dat ik van deze waardering voor uw streven en van mijn grote belangstelling voor het besproken vraagstuk op de zojuist aangegeven grond niet zo concreet kan doen blikken als ik wel zou wensen. Het is immers zo noodzakelijk, dat op dit punt concrete maatregelen worden voorgesteld, hoe moeilijk dat vaak ook is, omdat de realiteit van het in het verleden gegroeide en de dynamiek van het zich voortdurend ontwikkelende heden zich nu eenmaal niet in theoretisch nog zo logische indelingen en constructies laten vangen. U zult van mij wel willen aannemen, dat ik hiermede de waarde, ja zelfs de absolute noodzaak van een diepe fundering, van een zorgvuldige studie van wezen en taak van onderwijs en maatschappij en van een gedegen kennis der pedagogische en sociale eisen en mogelijkheden geenszins ontken. Maar ik heb niet de pretentie nog iets origineels daarover te beweren na de vele studies van bij uitstek deskundigen, die hieraan in ons land gewijd zijn en waaraan met name mijn twee hier aanwezige ambtsvoorgangers Bolkestein en Rutten zich op zo gelukkige wijze hebben schuldig gemaakt. Ik heb mij daarom voorgenomen ernstig te trachten hedenmiddag niet te veel in herhalingen te vervallen of — wat erger is — algemeenheden te debiteren. Voorzoveel ik het laatste van plan zou zijn, heeft het redactioneel artikel in „De Onderneming” van 8 september j.l. mij overigens al bij voorbaat tot de orde geroepen. Terecht wordt daarin immers gesteld, dat het bijna een gemeenplaats is geworden te zeggen, dat ons onderwijs en in het bijzonder ons algemeen vormend onderwijs, vernieuwing behoeft; dat het te veel gebonden is aan overleefde schema's en dat het niet meer is aangepast aan de behoeften van deze tijd. En evenzeer terecht voegt het artikel hieraan toe, dat deze beweringen hun kracht verliezen, indien men in het stadium van praten blijft en onvoldoende de hand aan de ploeg slaat.

Wanneer ik dus zal trachten mijnerzijds een bijdrage te leveren tot de discussie van hedenmiddag, dan zal ik daarbij slechts zeer in het kort schetsen, hoe ik de verhouding van onderwijs en maatschappij, die op dit moment zeker niet ideaal is, zie en mij, zonder op de zojuist genoemde memorie van antwoord vooruit te lopen, vooral richten tot het uitspielen van enkele gedrags- en beleidslijnen welke tot een verbetering van die verhouding kunnen leiden.

De taak van de school zou ik aldus willen omschrijven, dat zij, per delegatie van de ouders, de medeverzorgster is van de totale opvoeding van het kind.

Het doel van de vorming, waaraan de school haar medewerking verleent, vertoont verschillende aspecten, die wel onderscheiden, maar uit hun aard niet te scheiden zijn:

1. een zo goed en volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid der leerlingen, zowel in de ontwikkeling van hun individuele geestelijke en lichamelijke capaciteiten als in een bewust medevormen van de sociale zijde van hun wezen;
2. een zo goed mogelijke voorbereiding van de leerlingen op hun toekomstige functie(s) in de maatschappij; en
3. een zonder te grote schokken doen verlopen van de overgang van het beschermde opvoedingsmilieu naar de volle maatschappij, d.w.z. van de opleiding naar het beroep.

Het is duidelijk, dat het hier genoemde doel der vorming door de school in elk zijner aspecten een grote maatschappelijke betekenis heeft. Dat geldt met name ook voor het eerste door mij genoemde aspect. Wie immers de ontwikkeling van het moderne bedrijfsleven gadeslaat, weet maar al te goed, dat juist daár aan de totale persoonlijkheid van de mens meer en meer waarde wordt gehecht, omdat gebleken is dat alleen specifieke bekwaamheid en vaardigheid van de geëmployeerden geen waarborg bieden voor de welvaart van de ondernemingen. Men kan derhalve rustig zeggen, dat de bovengenoemde doelstelling in haar geheel zowel voor individu als voor gemeenschap gelijkelijk van belang is en dat er derhalve principieel geen grond aanwezig is voor het bestaan van een controverse tussen onderwijs en maatschappij c.q. bedrijfsleven. Feitelijk blijkt deze controverse echter wel te bestaan, hoewel gezegd moet worden, dat het er alle schijn van heeft dat de scherpste tegenstellingen aan het verdwijnen zijn. Dit laatste wordt tot mijn grote voldoening sterk bevorderd door het feit dat de partijen elkaar hoe langer hoe meer vinden en tot de conclusie komen, dat zij eigenlijk hetzelfde nastreven, zij het ook dat hun uitgangspunten verschillend zijn. Deze toenadering en dit wederzijds begrip is mede te danken aan congressen als die van Nederlands cultureel contact, van het Werkcomité voor opvoeding tot democratie en aan de werkzaamheden van gemengde commissies van onderwijskundigen en bedrijfsmensen, zoals de contactcommissie industrie-hoger onderwijs, die onder leiding van mr. Meynen reeds zulk vruchtdragend werk heeft verricht, en de werkcommissies ingesteld door de Nederlandse maatschappij voor nijverheid en handel en door kamers van koophandel. Ik ben ervan overtuigd dat hun activiteiten — waarin uw verbond en zijn leden zulk een groot aandeel hebben — evenals deze door U belegde vergadering en de schriftelijke voorbereiding daarvan, er in belangrijke mate toe bijdragen het gemeenschappelijk inzicht te doen baanbreken, dat — zoals professor Clay het op een conferentie uitdrukte — het de taak van het onderwijs is de in deze maatschappij opgroeiende jonge mens een zodanige vorming te geven, dat hij tijdens zijn werk zijn waardigheid als mens weet te behouden en tevens zijn vrijheid positief leert gebruiken op het cultureel niveau dat bij zijn individuele persoonlijkheid past.

Wanneer nu ondanks dit groeiend inzicht aan beide zijden in feite de controverse onderwijs-bedrijfsleven nog blijkt te bestaan, dan vraag ik mij met U allen af of er misschien oorzaken zijn die buiten de sfeer van het onderwijs en het bedrijfsleven als zodanig liggen en die het blijven voortbestaan der controverse in de hand werken. En dan kom ik op het voetspoor van velen die zich vóór mij met dit probleem bezighielden, tot de erkenning dat één van die oorzaken te vinden is in de vaak starre wettelijke regelingen van het Nederlandse onderwijs. Het is dan ook om die reden dat ik mij in het algemeen zo goed kan verenigen met de middelen tot verbetering welke door mijn ambtsvoorganger in zijn befaamde nota, alsmede in de wetsontwerpen betreffende het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs zijn gegeven. Met name wil ik hier wijzen op de voorgestelde regeling betreffende het algemeen en bijzonder leerplan der scholen, waardoor veel ruimte wordt gelaten in wat *moet* en wat *kan* worden onderwezen; op de onderscheiding der vakken in kern- en keuzevakken en die van de lesuren in „werk” en „docer”-uren; in de vrijheid der scholen de duur der lessen zelf vast te stellen, en niet te vergeten in de gesuggereerde regeling van de indexamens, waarin een grotere differentiatie dient te komen, om daardoor het onderwijs beter te kunnen aanpassen aan de individuele kwaliteiten der leerlingen en aldus het *non multa sed multum* niet alleen tot adagium, maar ook tot realiteit in ons onderwijs te maken. Als gevolg

van deze veel soepeler regelingen zal meer aandacht kunnen worden besteed aan de opvoeding tot zelfstandigheid en zal de zelfwerkzaamheid der leerlingen niet worden doorkruist door opgelegde eisen, welke deze vaak tot een fictie maken.

Ik besef hiermede slechts enkele punten te hebben aangeroerd die, zoals één onzer senatoren het bij de laatste begrotingsbehandeling uitdrukte, de „liberalisatie van het onderwijs” en daardoor de aanpassing daarvan aan de persoonlijkheidsontplooiing der leerlingen en aan de moderne maatschappelijke eisen in de weg staan. Ik moge daarnaast er in het kort aan herinneren, dat niet alleen *verbetering* van het bestaande, maar ook *uitbouw* daarvan noodzakelijk is. De gehele maatschappelijke structuur en met name de diversiteit van functies is in de laatste halve eeuw dermate gewijzigd, dat aanpassing van het onderwijsstelsel aan deze wijzigingen gebiedende eis is geworden. Naargelang de economische bedrijvigheid, de techniek en de beroepen meer gecompliceerd worden en de werkkringen meer gespecialiseerd, neemt ook het belang van speciale opleidingen toe en is derhalve een grotere differentiatie in de school- en onderwijsvormen vereist. Vandaar ook, dat ik professor Rutten kan volgen bij zijn wens tot uitbreiding van de aantallen schooltypen in het onderwijsstelsel, al ben ik mij met hem zeer wel bewust van de gevaren die een dergelijke uitbreiding kunnen aankleven. Ons scholenstelsel mag m.i. in deze differentiatie niet te ver gaan. De school bereidt wel voor op het uitoefenen van een beroep, maar behoort in het algemeen geen gedetailleerde beroepsvorming te geven. Wel dient het aantal beroepsgroepen waarvoor wordt opgeleid, te worden uitgebreid. Bij dit alles blijft de vorming echter primair, de opleiding secundair.

Wat ik in het voorgaande heb willen betogen, is, dat de overheid, hetzij door het opruimen van obstakels, hetzij door het bieden van ruimte in het onderwijsstelsel, de voortdurende aanpassing aan de zich wijzigende eisen welke aan het onderwijs gesteld worden, moet mogelijk maken. Voor het overige zullen degenen die ontevreden zijn over ons onderwijs, zich dienen af te vragen, wat zij zelf kunnen bijdragen ter verbetering en niet alleen zich dat afvragen, maar ook zelf die bijdrage leveren. Dit geldt zowel voor hen die bij het onderwijs direct betrokken zijn, als voor hen die, daarbuiten staande, met de vorming van onze jeugd begaan zijn of daarbij belang hebben. Mede daarom verheugt het mij zozeer, dat uw verband zich in woord en daad met de verbetering van het onderwijs bezighoudt.

Het zij mij daarom vergund in deze kring enkele bijzondere vraagstukken op onderwijsgebied aan te roeren, die zeer in het bijzonder het bedrijfsleven raken. Allereerst is dat de *leerlichtverlenging* en een daarmede nauw verwant probleem n.l. de juiste vormgeving en inhoud van het onderwijs aan degenen die bij zulk een leerlichtverlenging betrokken zijn. Het thans veelvuldig geuite verlangen naar verlenging van de leerlicht en de daarmede gepaard gaande verhoging van de leeftijd waarop arbeid in de zin der Arbeidswet mag worden verricht, komt dan ook primair voort uit het inzicht dat aan het kind de nodige tijd moet worden gegund om tot een zekere volwassenheid te geraken en dat gedurende die periode ook de gelegenheid moet worden geschapen voor andere dan intellectuele en vaktechnische vorming alleen. Het door leerlichtverlenging langer gehandhaafde evenwicht tussen de vorming en de voortgezette opleiding, een evenwicht waarvan uiteindelijk vooral het bedrijfsleven profiteert, komt ons gehele volk ten goede.

Bij deze leerlichtverlenging zal echter moeten worden bedacht, dat thans slechts 58 % der leerlingen het zesjarige onderwijs zonder doubleren doorloopt, dat 26 % dat doet met één- of tweemaal doubleren en dat 11 % de zesde klasse niet haalt. Dit betekent, dat een groot percentage der leerlingen thans reeds niet de vorming ontvangt die in overeenstemming is met hun leeftijd en met de nabijzijnde overgang naar het maatschappelijk leven. In verband met de zgn. „schoolmoeheid” en de geringe intellectuele begaafdheid van deze kinderen zal het daarom zaak zijn te zoeken naar nieuwe onderwijsvormen, waardoor het nuttige effect van de leerlichtverlenging voor de betrokkenen persoonlijk maar ook voor het bedrijfsleven zo groot mogelijk zal zijn.

Daarbij komt het mij voor, dat een groot aantal mogelijkheden zal dienen te worden geboden. Een nauw overleg o.a. met het bedrijfsleven zal bij het zoeken naar die nieuwe vormen noodzakelijk zijn. In dit verband moge ik wijzen op enkele experimenten, welke in samenwerking met het bedrijfsleven worden uitgevoerd en waarvan de resultaten naar het zich laat aanzien bijzonder bevredigend zijn. Ik bedoel de vakschool voor havenarbeiders in Rotterdam, de ondergrondse vakschool voor mijnwerkers te Heerlen en het leerlingstelsel voor meisjes in de textielindustrie in Twente. Ook in het kader van het h.o. worden veelbelovende proefnemingen gedaan. Daarnaast is een verdere bezinning nodig over de vraag of niet altijd, op welke leeftijd de leerlicht ook eindigt, een geleidelijke overgang naar de maatschappij moet worden geschapen door middel van partiële vorming. Het komt mij voor, dat deze vraag in het algemeen bevestigend dient te worden beantwoord, alhoewel ik meen dat de noodzaak ertoe zal verminderen naargelang de schoolopleidingen, vooral in de hoogste klassen, meer op deze

overgang zullen zijn afgestemd. Naast de hierbedoelde vorming zal het partieel onderwijs voor 17-jarigen en ouderen, zoals dit reeds jaren met ruime steun van overheidswege en met medewerking van het bedrijfsleven in praktijk wordt gebracht in de vormingsinstituten voor het arbeidende meisje, verder tot ontwikkeling moeten komen, evenals het overeenkomstige werk voor de jongens, waarvoor op de begroting van mijn departement voor 1955 voor het eerst een bedrag is uitgetrokken.

In het bestek van deze korte voordracht kan ik op een en ander niet uitvoeriger ingaan; ik signaleer het echter, omdat naar mijn mening de gehele samenleving en het bedrijfsleven in het bijzonder met deze voortgezette vorming in hoge mate gebaat is. Ditzelfde kan — zij het in minder algemene zin — gezegd worden van een vorm van onderwijs die in ons onderwijsstelsel nog slechts ten dele een plaats heeft gevonden n.l. het *avondonderwijs*. Evenals de nota-Rutten stel ook ik mij op het standpunt dat voor elke vorm van voortgezet onderwijs de mogelijkheid moet bestaan deze zowel in dag- als in avondopleiding te volgen. Echter niet alleen in deze vorm, maar ook in andere opzichten beschouw ik het avondonderwijs als het sociale complement van het dagonderwijs. Er zijn immers verschillende avondschoolen en cursussen, waarvan geen parallel bestaat bij het dagonderwijs. Zowel het individu als de gemeenschap zijn erbij gebaat dat voldoende mogelijkheden bestaan tot deze verdere vorming, ook al zijn de betrokkenen reeds in het arbeidsproces ingeschakeld. Eensdeels kan deze vorming dienen tot hun persoonlijke verrijking en verdere ontplooiing en daardoor tot het kunnen dragen van grotere verantwoordelijkheid op de plaats, waar zij gesteld zijn.

Het behoeft weinig betoog, dat deze nieuwe vormen en in het algemeen de gewijzigde instelling ten opzichte van de taak der school van de leerkrachten een ruime blik voor en een grondige bekendheid met het culturele en maatschappelijke leven vereisen. Bij hun opleiding moet het venster dat uitziet op de maatschappelijke ontwikkeling, worden opengezet, opdat zij reeds vroegtijdig de instelling verwerven die hen voor versterking moet behoeden. Overigens zullen ook in hun latere praktijk een geregeld contact met de maatschappij buiten de school, hun verkenningen in het zich steeds uitbreidende beroepsveld, aan de meer levenschte instelling der school ten goede komen. Bij de herziening der verschillende opleidingen wordt hieraan alle aandacht besteed. Zoals U waarschijnlijk bekend is, komt in het leerplan der nieuwe kweekschool het vak „Inrichting van het Nederlandse culturele en maatschappelijke leven” reeds voor.

Ik zou U nog meer punten kunnen noemen, welke het streven naar vernieuwing in ons onderwijs en in het onderwijsstelsel in verband met de eisen die de maatschappij stelt, raken. Ik moet mij echter beperken en wil daarom tot besluit nog slechts spreken over twee sectoren in de beroepsopleidingen, welke in het Nederlandse onderwijsstelsel naar het mij voorkomt nog onvoldoende tot ontwikkeling zijn gekomen, of waarvan de ontwikkeling althans onvoldoende tred heeft gehouden met de maatschappelijke structuurwijzigingen. Ik bedoel het *economisch* onderwijs en wat ik zou willen noemen de *sociaal-pedagogische opleidingen*. Het zal U uit de middenstandsnota van mijn ambtgenoot van Economische Zaken bekend zijn, dat in samenwerking met mijn departement, dit jaar een commissie is ingesteld welke de organisatie van het zgn. middenstandsonderwijs zal hebben te bestuderen. Hier zie ik de onderste schakel in de keten van opleidingen, welke een economisch c.q. administratief karakter hebben. Gezien de ontwikkeling der moderne bedrijfsvoering zal het echter zaak zijn, ook aan de verdere schakels van die keten aandacht te besteden. Zonder vooruit te lopen op de inhoud van de memorie van antwoord waarover ik in de aanvang sprak, kan ik thans wel zeggen dat ik daarin deze schakels nader heb aangegeven. Het ligt voor de hand, dat daarbij ook rekening is gehouden met wat ik zou willen noemen de „middelbare” schakel in die keten, waarover het bekende rapport-de Vries zijn beschouwingen geeft. Een andere groep van opleidingen welke steeds klemmender om een betere vormgeving vraagt, is die van de *sociaal-pedagogische*. Naast de agrarische, de technische en de handels- en economische beroepen, die eerder met een aparte sector van het vakonderwijs — of juist gezegd: het beroepsonderwijs — corresponderen, komt de laatste jaren een vierde sector van beroepen naar voren, die veelal betrekking hebben op de verzorging van de mens; maatschappelijke werkers, verpleegsters, gezinsverzorgsters, jeugdleiders en -leidsters, mogelijk zelfs politie-agenten, kunnen ertoe gerekend worden. De school voor maatschappelijk werk is een schooltype dat als opleiding voor een deel dezer functies wetenschappelijk geregeld is. Deze opleidingsector behoeft echter uitbreiding, zoals de praktijk van elke dag leert. Voor de vormgeving en de uitbouw van deze opleiding zal nauw contact met maatschappelijke instanties gewenst zijn, maar daarnaast — en dat geldt evenzeer voor de zojuist genoemde economische en administratieve opleidingen — ook met het bedrijfsleven.

Geachte toehoorders, ik moet mijn betoog beëindigen. Er is, ik behoeft dat niet te herhalen, nog veel te doen, en niet overal staat ons de weg helder voor ogen. Maar door gemeenschappelijke krachtsinspanning zullen wij de juiste weg zeker vinden. Deze krachtsinspanning, gepaard aan offerbereidheid, zal worden

gevraagd in de eerste plaats van allen die bij onderwijs en opvoeding direct betrokken zijn: van ouders, onderwijzers en leraren, van de pedagogische wetenschap en van de schoolbesturen. Echter evenzeer zal die krachtsinspanning gevraagd worden van hen die — om het zo te zeggen — op de resultaten van het onderwijs aangewezen zijn en met name op het bedrijfsleven. Niet alleen het geluk der individuen staat op het spel, maar het welzijn van de gehele gemeenschap. Wij moeten zuinig zijn op onze jeugd, uiteraard in de eerste plaats om haarzelfs wil, maar ook om de toekomst van ons vaderland. Van haar vorming, van haar verantwoordelijkheidsbesef, van haar cultureel peil, van haar deskundigheid en karakter zal het afhangen of Nederland, mede door het floreren van het bedrijfsleven, zijn plaats in de wereld kan behouden. Aan U, werkgevers, het dringende verzoek met allen die zich bekommeren om het Nederlandse onderwijs, mede te blijven denken en werken tot het vinden van oplossingen, die Nederland die jeugd kunnen garanderen."

„KONINKLIJKE WOORDEN 1952-1953"

Bij circulaire van 22 april 1954 no 52522 afd. L.O. bracht de minister het volgende ter kennis van alle daarvoor in aanmerking komende personen en instanties.

Met toestemming van Hare Majesteit de Koningin heeft de Wereldbibliotheek, in opdracht van de W.B.-Vereniging, evenals in voorgaande jaren, een uitgave het licht doen zien, getiteld „Koninklijke Woorden 1952-1953". In dit boekje zijn afgedrukt de volledige redevoeringen die Hare Majesteit de Koningin in deze periode heeft uitgesproken, met uitzondering van de toespraken, die Hare Majesteit de Koningin heeft gehouden tijdens haar reis door de Verenigde Staten van Noord-Amerika en door Canada, en die afzonderlijk zijn verschenen.

Deze bundel Koninklijke Woorden bevat de Kerstredes van 1952 en 1953, de radiotoespraak voor de nationale lening voor de woningbouw, de toespraak bij de steenlegging van de St-Laurenskerk te Rotterdam, de rede voor de conferentie van de International council for christian leadership, de toespraken bij posthume onderscheidingen, de rede bij de ramp van 1 februari, de toespraak bij de vaandeloverdracht van het regiment infanterie Chassé, de brief aan president Eisenhower over het vluchtelingenprobleem, de dankrede voor de hulp uit het buitenland, de lofrede bij het bezoek aan Noorwegen, de rede voor het Rode Kruis ter herdenking van Henri Dunant, de lofrede bij het bezoek aan Denemarken, de rede bij het bezoek aan de universiteit te Kopenhagen, de boodschap aan de Nederlands Hervormde Kerk van Zuid-Afrika, de rede tot de Nederlandse jeugd, de boodschap aan de Assembly te Atlantic City, de rede bij de sluiting van het dijkgat te Ouwkerk, de rede bij de opening van de vergadering van de wereld-veteranenfederatie, de rede bij de indienststelling van Hr. Ms. „De Ruyter". Indien U het voornemen mocht koesteren bij schoolplechtigheden, bij de viering van nationale gedenkdagen of bij andere nationale gebeurtenissen de leerlingen kleine herinneringen daaraan mee te geven, zou naar mijn mening dit boekje zich daartoe bijzonder lenen.

VERKEERSONDERWIJS

Aan alle daarvoor in aanmerking komende personen en instanties zond de minister met betrekking tot bovenstaand onderwerp de volgende circulaire van 12 augustus 1954, no. 51110 II, afd. L.O.

De wijze waarop het wegverkeer, in het bijzonder na de oorlog, zich ontwikkelt, vervult mij met grote zorg. In het verkeer valt immers een daling van het verantwoordelijkheidsgevoel en een toenemende onevenwichtigheid, achteloosheid en gebrek aan zorgvuldigheid ten opzichte van de naaste te constateren. Het aantal verkeersongevallen in 1953 bedroeg 85 243, het aantal doden 1287 en het aantal zwaargewonden 13 736. Uit de politierapporten blijkt, dat zeer vele verkeersongevallen moeten worden toegeschreven aan:

- a. onbekendheid met de verkeersregels.
- b. karakterfouten als onvoorzichtigheid, onbeleefdheid, ongeduld, onbeheersheid, gebrek aan discipline en verantwoordelijkheidsbesef.

Hoewel m.i. in de eerste plaats de ouders de plicht hebben hun kinderen op te voeden tot goede weggebruikers, komt niettemin een belangrijk gedeelte van de verkeersopvoeding voor rekening van het onderwijzend personeel. Naar mijn mening kan en mag de school zich aan de taak die te dezen op haar rust, niet onttrekken. Ik moge U dan ook dringend verzoeken aan het doen geven van verkeersonderricht

op de onder uw bestuur staande school (scholen) de nodige aandacht te schenken. Het belang hiervan voor de opgroeiende jeugd behoeft geen nader betoog. In de eerste plaats zal voldoende zelfdiscipline moeten worden aangekweekt. Daarnaast verdient het onderwijs in de verkeersregels sterk aanbeveling. Leermiddelen voor dit onderwijs zijn in de handel in ruime mate verkrijgbaar. Het Verbond van verenigingen voor veilig verkeer, Servetstraat, te Utrecht is gaarne bereid hieromtrent van advies te dienen.

EUROPESE INTEGRATIE

Bij het onderwijs aan vele scholen wordt reeds in ruime mate aandacht geschonken aan het vraagstuk der Europese integratie. Gezien het belang van deze materie en de actualiteit van dit vraagstuk zond de minister de volgende brief d.d. 28 januari 1954, no 356114/I, afd. V.H.M.O., aan alle daarvoor in aanmerking komende personen en instanties:

Ik zal het op prijs stellen indien de leerlingen van *alle* dagscholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, kweekscholen en uloscholen bij het onderwijs worden voorgelicht omtrent de plannen op het gebied van de Europese integratie en de vorderingen die te dezer zake reeds zijn gemaakt. Bij de examens zullen vragen over dit onderwerp niet behoeven te worden vermeden. Ik verzoek U de directeuren, rectoren en leraren hiermede in kennis te doen stellen.

GRATIS FILMVOORSTELLINGEN UNITED STATES INFORMATION SERVICE

Bij circulaire van 16 oktober 1954, no. 439356 I, afd. V.H.M.O., bracht de minister ter kennis van onderscheiden personen en instanties, dat de United States Information Service te 's-Gravenhage hem had aangeboden gratis filmvoorstellingen te geven voor de leerlingen van Nederlandse scholen, met de mededeling dat dit aanbod door hem gaarne was aanvaard en hij er geen bezwaar tegen had dat deze films voor de leerlingen zouden worden vertoond. De circulaire, met een opgave van de films, is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, nos. 11 en 12, blz. 991.

AANBIEDING MICROFILMS TEN DIENSTE VAN HET ONDERZOEK VAN DE NEDERLANDSE GESCHIEDENIS

Op 30 december 1953 werd namens het hierna vermelde fonds aan de Rijkscommissie voor vaderlandse geschiedenis een verzameling van 810 microfilms met in totaal 300 000 opnamen aangeboden ten dienste van het onderzoek van de Nederlandse geschiedenis. De films zijn, in opdracht van het Belgisch nationaal fonds voor wetenschappelijk onderzoek te Brussel, opgenomen in de archieven van Rijssel en Dijon. Het zijn de eerste films welke in opdracht van het genoemde fonds zijn vervaardigd in het kader van zijn programma voor de geschiedkundige documentatie. Het lag in de bedoeling de volgende jaren soortgelijke films te doen vervaardigen in de Weense archieven en in de Spaanse archieven te Simancas. Voor nadere bijzonderheden zij verwezen naar de *Mededelingen* 1954, nos. 1 en 2, blz. 112.

INTERNATIONAL ART CONGRESS IN ZWEDEN

Met betrekking tot bovenstaand onderwerp bracht de minister bij circulaire van 4 december 1954, no. 101642, afd. L.O., o.m. het volgende ter kennis van redacties van vaktijdschriften op het gebied van het lager onderwijs:

Van het Zweedse gezantschap alhier heb ik een bekendmaking ontvangen inzake het „Ninth international art congress", dat van 8 tot 13 augustus 1955 te Lund in Zweden zal worden gehouden. Ter gelegenheid van dit congres zullen diverse tentoonstellingen worden georganiseerd. Voor en na het congres zullen grote excursies naar diverse streken in Zweden worden gehouden, terwijl tijdens het congres excursies van beperkte omvang zullen worden georganiseerd.

Aan alle landen zijn uitnodigingen verzonden. O.m. wordt aan de leerkrachten-organisaties verzocht vertegenwoordigers te zenden, terwijl daarnaast de leerkrachten zelf worden uitgenodigd aan het congres deel te nemen. Bovendien wordt aan de scholen verzocht werkstukken op kunstgebied ten behoeve van de tentoonstellingen in te zenden. Op het congres zal men zich van Duits, Frans, Engels of Zweeds kunnen bedienen. Correspondentie over het congres kan worden gevoerd met dr. Carl Werner, C.I.A. Lund (Zweden).

Gaarne breng ik op verzoek van het organiserend comité een en ander onder uw aandacht. Ik moge U verzoeken via uw orgaan aan het bovenstaande bekendheid te geven.

BESCHERMING LEERLINGEN TEGEN BESMETTINGSGEVAAR

Bij Koninklijk besluit van 24 juni 1954 (*Stb.* 267) is uitvoering gegeven aan artikel 3, 6e lid, en artikel 10 der Wet bescherming leerlingen tegen besmettingsgevaar (Wet van 9 juli 1953, *Stb.* 349) ¹⁾.

Dit uitvoeringsbesluit bevat bepalingen omtrent de aanspraken van leraren en onderwijzers(essen) die lijdende zijn aan tuberculose, de wijze waarop de verklaringen kunnen worden verkregen, de medewerking die de gemeente- en schoolbesturen, alsmede de hoofden der scholen moeten verlenen inzake de naleving van de desbetreffende bepalingen, en de wijze waarop aan de besturen der scholen de kosten, voortvloeiende uit een en ander, worden vergoed.

Het besluit kan worden aangehaald als „Besluit bescherming leerlingen tegen besmettingsgevaar”.

De wet en het besluit zijn krachtens het Koninklijk besluit van 7 september 1954 (*Stb.* 400) in werking getreden op 1 oktober 1954.

Betreffende de toepassing van bedoelde wet en van het bovenvermelde besluit werden bij circulaire van 4 november 1954, no. 60298, afd. L.O., aan alle daarvoor in aanmerking komende personen en instanties nog enige aanwijzingen gegeven.

De circulaire is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, nos. 11 en 12, blz. 966/968.

BOODSCHAP TOT DE JEUGD

Tegen het begin van de zomervakantie richtte de minister zich met de volgende boodschap tot de jeugd:

Jongens en meisjes,

De tijd is weer aangebroken dat velen van jullie er op uit trekken, dat de rugzak en de tent weer tevoorschijn komen en dat jullie Nederland in alle richtingen doorkruist en verkent. Onze bossen en heiden, ons heuvelland en onze stranden lokken. Met jullie zullen er honderdduizenden vakantieangers rust en ontspanning zoeken en er nieuwe krachten opdoen, om zich daarna fris en monter aan hun dagelijkse werk te kunnen wijden. Ja, honderdduizenden. Dat is nu wat hun, die zich bezighouden met de problemen van de openluchtrecreatie, wel eens zorgen geeft. Want je weet, dat de bevolking van Nederland steeds toeneemt. Had ons land in 1950 nog 10 000 000 inwoners, men schat, dat het er in 1970 12 000 000 zullen zijn. Dat houdt in, dat er ook steeds meer mensen komen, die er op uit trekken. Daar komt nog bij, dat tengevolge van de toenemende uitbreiding der steden, het aanleggen van nieuwe verkeerswegen en het uitbreiden van onze industrie het aantal terreinen waar we zo graag rust en verpozing zoeken, met het jaar minder wordt.

Je begrijpt dan ook wel, dat we uiterst zuinig moeten zijn met onze natuur en met ons landschap. Want als je ouder bent, zul je er ook nog op uit willen trekken.

Ik doe daarom een beroep op jullie om op je tochten en in je kampen de natuur te ontzien. Wees voorzichtig met vuur — dit voorjaar zijn helaas weer honderden hectaren bos en heide verloren gegaan —; spaar plant en boom en laat de plaatsen waar je geweest bent, achter zoals je ze zelf graag aantreft. Denk eraan, dat hij die de natuur ontsiert en vernielt, blijk geeft van gebrek aan beschaving. Ik wens jullie een prettige en verkwikkende vakantie.

De jeugdorganisaties verklaarden zich bereid deze boodschap ter kennis te brengen van hun leden.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 27.

DECORATIEVE AANKLEDING VAN SCHOLEN

Indertijd, in september 1951, werd door de regering een regeling vastgesteld, waarbij voor de bouw van rijksgebouwen een bedrag van 1½ % van de bouwsom mocht worden bestemd voor de decoratieve aankleding van die gebouwen. In 1953 werd tevens besloten, dat voor rijkscholen en voor door het rijk gesubsidieerde scholen een dergelijke regeling zou gelden, met dien verstande, dat het percentage in dit geval ten hoogste één mag bedragen. Ten aanzien van de hierbedoelde scholen zijn in het verslagjaar ter zake enkele richtlijnen gegeven. Deze zijn afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no. 5, blz. 389.

BEZOEK VAN MINISTER EN STAATSSECRETARIS AAN SCHOUWEN-DUIVELAND

Op 6 en 7 mei 1954 brachten de minister en de staatssecretaris een bezoek aan Schouwen-Duiveland, waar zij verschillende door de watersnoodramp getroffen schoolgebouwen in ogenschouw namen. Verder stelden zij zich op de hoogte van het herstel van de beschadigde schoolgebouwen en van verschillende andere problemen welke op het terrein van het onderwijs uit de watersnoodramp waren voortgevloeid. Daartoe werd o.a. in het gemeentehuis te Renesse met de burgemeesters, schoolhoofden en andere autoriteiten uit de Noordwesthoek van Schouwen een bespreking gehouden, terwijl in Zierikzee aan hen die zulks vooraf hadden verzocht, de gelegenheid werd gegeven met de minister en de staatssecretaris te spreken.

Voorts werd door de staatssecretaris op 7 mei nog een bezoek gebracht aan een drietal scholen in Zierikzee.

De minister en de staatssecretaris waren op deze oriënteringsreis van de zijde van het departement o.m. vergezeld door dr. J. H. Wesslings, madadviseur in algemene dienst, en mr. L. G. Wolf, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Goes.

RIJKSBEURZEN EN RENTELOZE VOORSCHOTTEN

In de *Nederlandse Staatscourant* van 8 januari 1954, no. 5, deed de minister voor de eerste maal een bekendmaking opnemen betreffende de beschikbaarstelling van rijksbeurzen c.q. renteloze voorschotten voor het cursusjaar 1954/1955 ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan de studie aan: *a.* een universiteit of hogeschool; *b.* de Landbouwhogeschool te Wageningen; *c.* een rijks-, gemeentelijke of aangewezen bijzondere kweekschool voor onderwijzers(essen).

Betreffende de beschikbaarstelling van rijksbeurzen voor muziekstudie werd een bekendmaking opgenomen in de *Nederlandse Staatscourant* van 4 januari 1954, no. 1.

Een nadere bekendmaking betreffende de beschikbaarstelling van rijksbeurzen voor de studie aan de *Landbouwhogeschool te Wageningen* werd opgenomen in de *Nederlandse Staatscourant* van 27 januari 1954, no. 18.

Bij Koninklijk besluit van 24 mei 1954 (*Stb.* 228) zijn regelen getroffen tot vaststelling van het maximum bedrag dat per studiebeurs kan worden toegekend. Dit bedrag werd bepaald op f 2000,—.

Het besluit kan worden aangehaald als „Studiebeurzenbesluit”.

ALGEMEEN

Aantallen voor het studiejaar 1954/1955 toegekende renteloze voorschotten en beurzen

Soort van onderwijs	Aantal aanvragen	Aantal toekenningen	Toegekend bedrag
I. <i>Hoger onderwijs</i>			
1. Renteloze voorschotten	4 986	2 520	f 2 876 911,—
2. Beurzen (ex artt. 38, 85, 198, 200 <i>sexies</i> der H.O.-wet en Univ. v. A'dam) . . .		844	1 035 650,—
II. <i>V.b.m.o., middelbare technische scholen en overige opleidingen</i>			
1. Renteloze voorschotten	2 969	1 271	1 062 850,—
2. Beurzen (voor buitengewoon begaafden)	133	129	38 595,—
3. Beurzen 3-jarige vooropleiding N.O. .	113	113	37 525,—
III. <i>Lager en uitgebreid lager nijverheidsonderwijs</i>			
1. Renteloze voorschotten	226	181	75 665,—
2. Beurzen	10 771	9 342	620 645,—
IV. <i>Kweekscholen voor onderwijzers en/of onderwijzeressen</i>			
1. Beurzen	5 078	2 047	506 810,—
2. Deels beurzen, deels renteloze voorschotten		337	229 610,—
V. <i>Kunstonderwijs</i>			
Beurzen	153	54	61 250,—
VI. <i>Gedemobiliseerden</i>			
Deels beurzen, deels renteloze voorschotten	185	166	216 156,—
VII. Beurzen voor studenten uit Suriname en de Nederlandse Antillen	52	52	96 650,—
Totaal	24 666	17 056	f 6 858 317,—

Bovenvermeld staatje geeft een overzicht van de aantallen renteloze voorschotten en beurzen, alsmede van de bedragen welke in 1954 zijn toegekend voor het studiejaar 1954/1955.

Op blz. 20 vindt men een overzicht van de aantallen renteloze voorschotten die voor het cursusjaar 1954/1955 werden toegekend voor de studie aan een instelling voor *hoger* onderwijs, alsmede van de toegekende bedragen.

Het staatje op blz. 21 geeft een overzicht van de aantallen beurzen welke voor het cursusjaar 1954/1955 zijn toegekend ex. de artt. 38, 85, 198 en 200 *sexies* der Hoger-onderwijswet, en voor de studie aan de Universiteit van Amsterdam, alsmede van de toegekende bedragen.

Het daaropvolgende overzicht tenslotte geeft een indruk van de *geografische spreiding* der voor het cursusjaar 1954/1955 toegekende renteloze voorschotten.

Aantallen voor het cursusjaar 1914/1915 toegekende rentelooze voorschotten voor de studie aan een instelling voor hoger onderwijs

Universiteit/hogeschool	Totaal aantal toekenningen	Grootgeleerdheid	Rechtsgesleerdheid	Grieks-kunde (+ tandheeldkunde)	Wis- en natuurkunde	Letteren en wijsbegeerte	Veertrents-kunde	Economische wetenschappen	Ver. fac. recht., lett. en wijsbeg.	Ver. fac. wis- en nat. en lett. en wijsbegeerte	Politieke en Sociale wetenschappen	Toegekend bedrag
Rijksuniversiteit Leiden	311	3	20	130	91	65	25	18	2	29		f 332 070,—
Rijksuniversiteit Utrecht	527	12	12	137 (57)	185	62		32	8	9		657 045,—
Rijksuniversiteit Groningen	226		6	69 (14)	78	32		31				260 440,—
Universiteit van Amsterdam	518	1	20	185	135	66		13		30	30	559 521,—
Vrije Universiteit Amsterdam	166	36	3	12	70	26		75		6	10	170 235,—
R.-Kath. Universiteit Nijmegen	191		21	32		128		48				229 630,—
Ned.-Ec. Hogesch. Rotterdam	75											69 410,—
Kath. Econ. Hogesch. Tilburg	48	5										59 140,—
Theol. Hogeschool Kampen	5											6 240,—
Totaal	2 067	57	82	585 (51)	579	379	25	185	10	74	40	f 2 343 721,—

Techn. Hogeschool Delft	Totaal aantal toekenningen	Weg- en waterbouw-kunde (geodesie)	Bouwkunde	Werktuig-bouwkunde	Scheeps-bouwkunde	Vliegtuig-bouwkunde	Elektrische techniek	Scheikundige technologie	Miljouw-kunde	Natuurkunde	Metaallogie	Toegekend bedrag
	453	65 (5)	21	86	6	31	71	108	23	37		f 333 190,—

De Delftse studenten in de geodesie zijn vermeld onder „Weg- en waterbouwkunde“.

Aantallen bezorgen, voor het cursusjaar 1954-1955 toegekend ex artt. 38, 85, 198 en 200 sessies der H.O.-wet en voor de studie aan de Universiteit van Amsterdam

Universiteit/hogeschool	Totaal aantal toekenningen	Grootleerheid	Rechtsgelcerheid	Geneeskunde (+ tandheelkunde)	Wis- en natuurkunde	Letteren en wijsbegeerte	Vcararsnijkunde	Economische wetenschappen	Ver. fac. rechtscn, lett. en wijsbeg.	Ver. fac. wis- en nat. en lett. en wijsbegeerte	Politieke en sociale wetensch.	Toegekend bedrag
Rijksuniversiteit Leiden	166	13	13	51	55	35	—	—	1	—	—	f 210 890,—
Rijksuniversiteit Utrecht	160	5	4	49 (11)	57	9	9	—	—	—	—	205 720,—
Rijksuniversiteit Groningen . . .	56	7	1	16 (3)	12	9	—	5	—	3	—	69 410,—
Universiteit van Amsterdam . . .	141	5	10	23	30	37	—	10	—	14	12	149 280,—
Vrije Universiteit Amsterdam . .	50	2	3	5	17	15	—	8	—	4	—	60 720,—
R.-Kath. Universiteit Nijmegen . .	49	—	3	4	—	55	—	26	—	—	—	62 860,—
Ned. Ec. Hogesch. Rotterdam . .	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25 750,—
Kath. Econ. Hogesch. Tilburg . .	14	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	18 170,—
Totaal	662	32	39	146 (14)	169	138	9	63	6	32	14	f 802 800,—

Techn. Hogeschool Delft	Totaal aantal toekenningen	Weg- en waterbouw-kunde (geodesic)	Bouwkunde	Werktuig-bouwkunde	Scheeps-bouwkunde	Vliegtuig-bouwkunde	Elektro-techniek	Scheikundige technologie	Mijnbouw-kunde	Natuurkunde	Metallurgie	Toegekend bedrag
	182	14 (5)	8	31	2	7	43	48	9	17	—	f 212 850,—

De Delftse studenten in de geodesie zijn vermeld onder „Weg- en waterbouwkunde”.

ALGEMEEN

Geografische spreiding der voor het cursusjaar 1954/1955 toegekende renteloze voorschotten

Provincies	Hoger onderwijs		Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en overige opleidingen		Totaal aantal	Toegekend totaalbedrag
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag		
Groningen	123	f 130 345,—	48	f 37 890,—	171	f 168 235,—
Friesland	125	157 500,—	101	80 240,—	226	237 740,—
Drenthe	40	48 680,—	27	26 250,—	67	74 930,—
Overijssel	129	178 220,—	86	73 750,—	215	251 970,—
Gelderland	255	305 500,—	149	132 465,—	404	437 965,—
Utrecht	218	249 730,—	89	70 310,—	307	320 040,—
Noordholland	547	566 346,—	207	189 670,—	754	756 016,—
Zuidholland	647	656 750,—	299	247 925,—	946	904 675,—
Zeeeland	40	57 725,—	32	36 400,—	72	94 125,—
Noordbrabant	186	240 375,—	137	96 220,—	323	336 595,—
Limburg	208	283 070,—	96	71 730,—	304	354 800,—
België	2	2 670,—	—	—	2	2 670,—
Alg. totaal	2 520	f 2 876 911,—	1 271	f 1 062 850,—	3 791	f 3 939 761,—

Gedurende het tijdvak van 1 november 1953 tot 1 november 1954 werd van verstrekte renteloze voorschotten terugbetaald een totaalbedrag van f 876 321,—.

Thans volgen enkele mededelingen omtrent de *culturele betrekkingen met het buitenland* ¹⁾.

GOEDKEURING VERDRAG TOT OPRICHTING VAN EEN EUROPESE ORGANISATIE VOOR KERNFYSISCH ONDERZOEK ²⁾

Het bovengenoemde, op 1 juli 1953 door de Nederlandse regering te Parijs ondertekende verdrag, is goedgekeurd bij de wet van 9 april 1954, (*Stb.* 136).

¹⁾ Men zie ook de hierna volgende hoofdstukken over de afzonderlijke takken van onderwijs en raadplege voorts het register.

²⁾ Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal: Bijl. Hand. II 1953/54, blz. 2363/2365; Hand. II 1953/54, blz. 3202. Bijl. Hand. I 1953/54, blz. 2271; Hand. I 1953/54, blz. 3202.

CONFERENTIE „ONDERWIJS EN TELEVISIE”

Aan bovengenoemde conferentie, die op 9, 10 en 11 maart 1954, te Brussel, gehouden werd in het kader van het Verdrag van Brussel, werd deelgenomen door gedelegeerden uit Nederland, België, Frankrijk, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk. Van de Nederlandse gedelegeerden moge worden genoemd dr. J. A. A. Verlinden, hoofd van de afdeling Research en Documentatie van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Voorts waren enkele waarnemers aanwezig.

De conferentie kwam tot de volgende *taakomschrijving en conclusies*:

1. Er moet worden vastgesteld welke de taak is der „Télévision Educative”, hieronder aangeduid als T.E., en men moet nagaan welke eisen in pedagogisch opzicht aan de programma's dienen te worden gesteld.
2. Men wilde de besprekingen beperken tot twee terreinen: dat van de school en dat van de volksontwikkeling („further education” en „education populaire”), waarbij echter het hoofaccent moet vallen op de school.
3. De T.E. moet het onderwijs aanvullen en stimuleren, maar kan de onderwijzer niet vervangen. De programma's moeten van tevoren aan de onderwijzers bekend zijn (gedrukte handleidingen). Aan de samenstelling van deze programma's moet bijzondere zorg worden besteed, want men staat hierbij voor geheel nieuwe didactische vraagstukken.
- De T.E. kan ook hierin van groot nut zijn, dat zij een gelijktijdige uitzending mogelijk maakt voor vele scholen, een opgave, die voor de schoolfilm niet uitvoerbaar is. Zij dient echter niet ter vervanging van boeken, platen, films en radio. De T.E. verhoogt het aantal mogelijkheden op didactisch gebied. Om te voorkomen, dat de T.E. de leerling meer passief zou maken, moet aan voorbereiding van de te behandelen stof en ook aan de uitwerking na de uitzending alle aandacht worden geschonken.
- Voor het schriftelijk onderwijs zal de T.E. een welkome aanvulling kunnen betekenen.
4. Nader moet worden onderzocht, welke onderwerpen zich in het bijzonder lenen tot behandeling door de T.E. en van welke hulpmiddelen deze gebruik moet maken om haar specifieke doeleinden te verwezenlijken.
5. In het bijzonder acht men van belang het uitzenden van actuele gebeurtenissen (regionaal, nationaal en internationaal); de T.E. is in staat de ogenblikkelijke werkelijkheid weer te geven en binnen de ruimte van het klaslokaal belangrijke persoonlijkheden a.h.w. te doen optreden.
6. Daaruit volgt, dat men de hier te noemen stof voor uitzending geschikt acht:
 - a. markante onderwerpen uit de natuurwetenschappen (met inbegrip van de biologie) en de technische wetenschappen;
 - b. onderwerpen welke gelegen zijn op kunstzinnig terrein (muziek, voordrachtskunst, toneel, kunsttentoonstellingen);
 - c. aardrijkskunde en verkeer;
 - d. nijverheid, in het bijzonder met het oog op de voorlichting inzake beroepskeuze;
 - e. eenvoudige economische en sociale onderwerpen;
 - f. onderwerpen die betrekking hebben op de staatsburgelijke vorming en aan de orde zijnde vraagstukken.
7. Nader moet worden onderzocht het verband tussen de programma's en de leeftijd der leerlingen, schooltypen, duur der uitzending, inpassing in leerplan en lesrooster, aanleg en ontwikkeling der toehoorders en de bijzondere verlangens, die tot uiting zullen komen.
8. Van groot belang is voorts, dat bij de opleiding van de onderwijzers aan doel en gebruik van de televisie als hulpmiddel aandacht wordt geschonken.
9. Mede is vereist een commissie van advies, waarin vertegenwoordigd zijn: onderwijzers, opleiders en andere pedagogen, benevens de technici der uitzendingen.
10. Tevens is het noodzakelijk een systeem van toezicht te scheppen, dat de uitzendingen en de resultaten controleert.
11. Nadere bestudering is noodzakelijk van de eigen taken van schoolradio, schoolfilm en schooltelevisie, maar ook van de mogelijkheid tot combinatie van de verschillende werkterreinen.
12. De conferentie sprak de wens uit, dat er een nauwe samenwerking zou komen tussen de landen van het Verdrag van Brussel, mede wat betreft de uitwisseling van gegevens, ervaringen op het terrein van

de T.E., hierbij inbegrepen die betreffende uitzending, telefilms, kinescoop, d.i. gecombineerd gebruik van schoolradio en films of filmstrips, en de aard der programma's.

Een kort verslag van de conferentie, uitgebracht door de Nederlandse delegatie, is opgenomen in de *Mededelingen* 1954, nos. 3 en 4, blz. 259/260.

ELFDE ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DE L'UNION RADIO-SCIENTIFIQUE INTERNATIONALE

Op 23 augustus 1954 werd het bovengenoemde congres, dat gehouden werd in de Ridderzaal te 's-Gravenhage, namens de minister door de secretaris-generaal van zijn departement, mr. H. J. Reinink, geopend met een rede in de Franse taal. Aan deze rede wordt (in het Nederlands vertaald) het volgende ontleend:

„De grote voordelen die aan de samenwerking van zuiver en toegepast wetenschappelijk onderzoek met de techniek verbonden zijn, worden door de activiteiten van uw union wel zeer duidelijk aangetoond. De grondslagen, die in de vorige eeuw gelegd werden door de onderzoeken van Maxwell en Hertz, vonden technische toepassing door de arbeid van Marconi en zijn tijdgenoten. De problemen waarvoor deze technische toepassing de mens stelden, leidden tot de ontwikkeling van de elektronenbuis, waarvan het zuiver wetenschappelijk onderzoek mede kon profiteren.

De onderzoeken over de voortplanting van de radiogolven, ondernomen met het oog op het grote technische belang daarvan, hebben geleid tot een betere kennis van troposfeer en ionosfeer. Bij de onderzoeken op dit terrein waren de middelen die de radiotechniek verschaften een waardevol hulpmiddel voor het wetenschappelijk onderzoek. Zo werd door de samenwerking tussen een der oudste der wetenschappen — de astronomie — en de nog zo jonge radiotechniek een geheel nieuw terrein voor wetenschappelijk onderzoek ontsloten: dat der radio-astronomie. De techniek schied de mogelijkheid trillingen van zeer hoge frequenties op te vangen die buiten de aarde ontstaan. Hierdoor kon men kennis vergaren over hemellichamen, die op onvoorstelbare afstanden van de aarde verwijderd zijn. Deze kennis is weer een hulpmiddel bij de verdere ontwikkeling en het gebruik van telecommunicatiemiddelen.

De problemen welke in de komende dagen uw aandacht zullen vragen, hangen met dit alles ten nauwste samen. Ik denk o.a. aan het meer uitvoerig experimenteel onderzoek betreffende de overdracht van radiosignalen van verschillende frequenties en polarisaties, zoals die, welke door de troposfeer worden voortgeleid. Een onderzoek, waarvan de verdere ontwikkeling van de toepassing van straalzender-verbindingen en van de televisie in grote mate afhankelijk zijn. De uitgebreidere toepassing van de televisie is een onderwerp waarover ik ook uit eigen kennis durf te spreken, vooral nu ik mij van de politieke en andere bezwaren, welke mij in dit verband veelvuldig worden voorgelegd, mag distancieren. Als men ziet welke plaats de documentaire en wetenschappelijke film zich in korte tijd bij het onderwijs in al zijn geledingen, en zelfs bij het uitdragen van de wetenschap, veroverde, mogen de verwachtingen op dit gebied voor de televisie hoog gesteld worden. Of dit resultaat van wetenschappelijk kunnen en technisch vernuft veel zal kunnen gaan betekenen op cultureel gebied en of hier een bijdrage ontsstaat tot een gelukkiger leven van de mens op deze aarde, is een vraag waarop het antwoord eerst over geruime tijd gegeven zal kunnen worden.

Ik heb met grote belangstelling kennis genomen van het initiatief, ontwikkeld door de leden van uw union, met betrekking tot het geofysisch jaar 1957/1958, het jaar waarin de geleerden over de gehele wereld zullen samenwerken bij het streven om nog meer kennis te vergaren over onze aarde en haar atmosfeer. Ik ben er van verzekerd, dat alle landen dit project van vreedzame samenwerking zullen toejuichen, waardoor nog eens beklemtoond zal worden, dat de wetenschap geen nationale grenzen kent, of zou behoren te kennen”.

BUITENLANDSE STUDIEBEURZEN

Door de minister werden twee studiebeurzen beschikbaar gesteld ten behoeve van jonge schilders, beeldhouwers en grafici, die na een degelijke studie van enkele jaren aan een Nederlandse instelling door een verblijf in België hun opleiding wensten te voltooien.

CULTUREEL VERDRAG NEDERLAND—UNIE VAN ZUID-AFRIKA

Op 14 april 1954 arriveerde in ons land prof. dr. F. E. J. Malherbe, hoogleraar in de Zuidafrikaanse taal en letterkunde aan de universiteit van Stellenbosch (Zuid-Afrika), die op uitnodiging van de Nederlandse Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen gedurende een zes-tal weken in ons land zou verblijven.

In deze periode zou genoemde hoogleraar lezingen houden aan onderscheidene Nederlandse universiteiten en voor verenigingen op het gebied der letterkunde. Voorts zou prof. Malherbe hier te lande een studie maken van de opvoedkundige taak der musea.

Vanuit ons land reisde naar Zuid-Afrika, ook voor studiedoeleinden, ir. C. Koeman, cartograaf aan de Technische Hogeschool te Delft, terwijl prof. dr. C. H. Edelman, hoogleraar in de geologie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen, in het verslagjaar eveneens een studiereis naar Zuid-Afrika zou ondernemen.

Bovenbedoelde bezoeken vonden plaats in het kader van de uitwisseling van geleerden, krachtens het culturele verdrag tussen Nederland en de Unie van Zuid-Afrika.

Medio oktober 1954 arriveerde in ons land dr. F. C. L. Bosman, secretaris van de Zuidafrikaanse Akademie voor wetenschap en kunst, die op uitnodiging van de Nederlandse regering ongeveer zes weken hier te lande zou verblijven. Dr. Bosman, wiens belangstelling in het bijzonder uitgaat naar het toneel en de letterkunde, zou o.m. lezingen houden voor volkshogescholen, toneelgezelschappen e.d. en verder besprekingen voeren met de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

NEDERLANDSE WEEK TE BORDEAUX

In het kader van het Nederlands-Frans cultureel accord werd van 22 tot 27 maart 1954 aan de universiteit van Bordeaux een zgn. „Nederlandse week” gehouden. Door genoemde universiteit waren voor deze gelegenheid enige Nederlandse hoogleraren uitgenodigd een wetenschappelijke voordracht te houden.

Voorts werd tijdens deze week een tentoonstelling gehouden van Nederlandse wetenschappelijke boeken in de Franse, de Engelse of de Spaanse taal. De tentoonstelling was georganiseerd door de stichting Grafisch exportcentrum te Amsterdam en de staf van de bibliotheek der Amsterdamse universiteit. Door de laatste was ten behoeve van de expositie een collectie samengesteld „livres anciens de droit d'origine française imprimés aux Pays-Bas”.

Culturele weken als hier bedoeld worden ieder jaar georganiseerd, zowel in Frankrijk als in Nederland.

VERSCHIJNING BROCHURE „LA CIVILISATION OUEST-EUROPÉENNE ET L'ÉCOLE”

Ter gelegenheid van het verschijnen van bovenvermelde brochure (Nederlandse titel: „De West-Europese beschaving en het onderwijs”) werd op 23 januari 1954 op het ministerie een persconferentie gehouden.

Tijdens deze conferentie bood het Nederlandse lid van het comité-directeur van de stages te Ashridge, Sévres en Oosterbeek, dr. S. Keyser, directeur der rijkshogereburgerschool te Alkmaar, de minister exemplaren aan van de drie versies waarin de brochure is verschenen.

Door de minister werd het resultaat van de werkzaamheden der conferenties gaarne aanvaard; hij dankte degenen die aan de samenstelling van de brochure hadden medegewerkt en ging vervolgens in op de betekenis van het Verdrag van Brussel.

Hij herinnerde aan de reeds eerder verschenen publikaties „En route" en de waardevolle documentatie over het jeugdwerk in de vijf landen. Juist doordat het Verdrag van Brussel slechts een klein aantal landen omvat, kon in betrekkelijk korte tijd veel worden bereikt. In enkele jaren tijds, aldus de minister, konden in klein-Europees bestek ideeën gestalte krijgen en gedachten worden gekristalliseerd, welke een stimulerende invloed zullen blijken te hebben op pogingen tot integratie op breder terrein. Reeds meermalen is in het kader van het Verdrag van Brussel moeizaam laboratoriumwerk verricht ter voorbereiding van activiteiten op ruimer schaal.

Na gewezen te hebben op het feit dat naast de Nederlandse tekst ook de Engelse en de Franse werden aangeboden — waardoor treffend de saamhorigheid werd gesymboliseerd —, wees de minister op de eenheid in de verscheidenheid die uit de inhoud der brochure spreekt.

De minister zegde voorts toe het boekje ter kennisneming te zullen doen toezenden aan de daarvoor in aanmerking komende scholen voor voortgezet onderwijs en sprak de hoop uit dat deze publikatie mag bijdragen tot een groeiend West-Europees besef, met name onder de jeugd.

Ter persconferentie waren behalve de minister aanwezig de Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Hare Excellentie mej. dr. A. de Waal, verschillende hoofddambtenaren, tien leraren die aan bovenbedoelde conferenties hadden deelgenomen, en een aantal journalisten.

INTERNATIONALE TEKENWEDSTRIJD

Aan de in 1953 door het Franse tijdschrift „L'enfant et nous" voor scholieren georganiseerde internationale tekenwedstrijd werd deelgenomen door tal van leerlingen uit 37 landen. Uit Nederland waren 30 inzendingen binnengekomen. De „internationale" prijs, de hoogste bekroning in deze wedstrijd, werd toegekend aan Hans Evendik, leerling van het Maerlantlyceum te 's-Gravenhage. Een eerste prijs ontvingen elk: Elly Bergman, leerlinge van voornoemd lyceum, en Albertina v. d. Eb, leerlinge van de nieuwe middelbare meisjesschool te 's-Gravenhage.

Aan de winnaar en de beide winnaressen werden op 25 maart 1954 door de minister op het departement de behaalde prijzen uitgereikt, in het bijzijn van hun ouders, hun klasgenoten en enige onderwijsautoriteiten.

B. HOGER ONDERWIJS

UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN

STATISTISCHE GEGEVENS

Studierichtingen, uitbreidingen en wijzigingen

1. Bij Koninklijk besluit van 13 december 1952 (*Stb.* 635) zijn in het Academisch statuut de volgende wijzigingen aangebracht:

a. in de Germaanse taal en letterkunde van de faculteit der letteren en wijsbegeerte kan ook het Fries als hoofdvak worden gekozen;

b. zij, die met goed gevolg het doctoraalexamen in de rechtsgeleerdheid hebben afgelegd, kunnen worden toegelaten tot het aanvullend examen in het Indonisisch recht, mits zij voldoende kennis bezitten van de Bahasa Indonesia;

c. in de studie der sociale wetenschappen is naast de Westers-sociale studierichting de niet-Westers-sociale studierichting ingesteld.

2. Aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam werd een opleiding tot belastingconsulent georganiseerd, welke opleiding door genoemde universiteit werd ondergebracht onder de verenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid en economische wetenschappen. Tot deze opleiding worden toegelaten zij, die met goed gevolg het doctoraalexamen in de rechtsgeleerdheid dan wel in de economische wetenschappen hebben afgelegd. Aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg werd reeds in de cursus 1951/1952 een opleiding voor belastingdeskundige georganiseerd. Voor de toelating tot deze opleiding is vereist dat het doctoraalexamen in de economische wetenschappen (economisch-bedrijfs-huishoudkundige richting) met goed gevolg is afgelegd. In deze statistiek zijn de gegevens betreffende beide opleidingen opgenomen bij de economische wetenschappen.

Tabel 1. Aantallen volledig ingeschreven studenten der universiteiten en hogescholen

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1952/1953			1953/1954		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Rijksuniversiteit te Leiden</i>						
Godgeleerdheid	143	20	163	136	23	159
Rechtsgeleerdheid	616	258	874	595	269	864
Letteren en rechten:						
Indonesisch recht en Indologie	97	34	131	54	17	71
Sociale wetenschappen	41	28	69	60	32	93
Geneeskunde	1290	349	1639	1212	324	1536
Wis- en natuurkunde	669	205	874	681	210	891
Letteren, wiskunde en geneeskunde (psychologie)	75	67	142	78	67	145
Letteren en wijsbegeerte	220	180	400	243	203	446
Totaal	3151	1141	4292	3059	1145	4204

HOGER ONDERWIJS

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1952/1953			1953/1954		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Rijksuniversiteit te Utrecht</i>						
Godgeleerdheid	261	14	275	261	13	274
Rechtsgeleerdheid	296	132	428	284	126	410
Letteren en rechten:						
Indonesisch recht en Indologie	62	18	80	33	11	47
Sociale wetenschappen	62	40	102	73	44	117
Geneeskunde	1397	290	1687	1241	275	1516
Tandheelkunde	394	40	434	371	38	409
Wis- en natuurkunde	788	125	913	794	124	918
Wiskunde en letteren:						
Aardrijkskunde	133	49	182	123	42	165
Psychologie	76	80	156	79	84	163
Letteren en wijsbegeerte	169	114	283	171	133	304
Veeartsenijkunde	505	34	539	455	32	487
Totaal	4143	936	5079	3885	922	4807
<i>Rijksuniversiteit te Groningen</i>						
Godgeleerdheid	81	3	84	73	3	76
Rechtsgeleerdheid	113	55	168	113	47	160
Letteren, rechten en economie (sociale wetenschappen)	23	18	41	38	31	69
Geneeskunde	725	174	899	689	151	840
Tandheelkunde	177	12	189	184	10	194
Wis- en natuurkunde	334	65	399	357	64	421
Wiskunde en letteren (+ geneeskunde):						
Aardrijkskunde	16	4	20	22	9	31
Psychologie	25	17	42	31	16	47
Letteren en wijsbegeerte	77	63	140	84	79	163
Economische wetenschappen	164	9	173	171	9	180
Totaal	1735	420	2155	1762	419	2181
<i>Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam</i>						
Godgeleerdheid	152	50	182	144	50	174
Rechtsgeleerdheid	437	250	687	391	226	617
Letteren en rechten (Indonesisch recht)	1	—	4	—	—	—
Geneeskunde	1602	452	2054	1449	416	1865
Wis- en natuurkunde	958	198	1156	976	211	1187
Wiskunde en letteren:						
Aardrijkskunde	174	63	237	158	56	214
Psychologie	116	154	270	117	151	268
Letteren en wijsbegeerte	332	405	737	348	392	740
Economische wetenschappen	692	26	718	699 ¹⁾	26 ¹⁾	725 ¹⁾
Politieke en sociale wetenschappen	386	139	525	362	133	495
Totaal	4850	1717	6567	4644	1641	6285

¹⁾ Hieronder zijn 28 mannelijke en 1 vrouwelijke student begrepen, die in de verenigde faculteit der rechtsgeleerdheid en economie voor het belastingconsulent-examen studeerden. Zie voorts punt 2 van de inleiding.

H O G E R O N D E R W I J S

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1952/1953			1953/1954		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Vrije Universiteit te Amsterdam</i>						
Godgeleerdheid	385	9	394	396	7	403
Rechtsgeleerdheid	236	55	291	219	59	278
Geneeskunde	72	13	85	82	17	100
Wis- en natuurkunde	345	15	358	365	17	382
Letteren, wiskunde en geneeskunde (psychologie)	72	57	129	65	67	132
Letteren en wijsbegeerte	78	18	96	108	20	128
Economische wetenschappen	283	11	294	336	12	348
Totaal	1469	178	1647	1572	199	1771
<i>R.-Kath. Universiteit te Nijmegen</i>						
Godgeleerdheid	25	1	26	33	1	34
Rechtsgeleerdheid	279	53	332	238	55	293
Letteren en rechten:						
Sociale wetenschappen	9	5	14	30	14	44
Politieke en sociale wetenschappen	103	19	122	110	14	124
Geneeskunde	135	21	156	194	33	227
Letteren en geneeskunde (psychologie)	96	47	143	109	43	152
Letteren en wijsbegeerte	338	90	428	377	99	476
Totaal	985	236	1221	1091	259	1350
<i>Technische Hogeschool te Delft</i>						
Civiel	811	—	811	697	—	697
Bouwkunde	406	25	431	402	26	428
Werktuigbouwkunde	1102	1	1103	1046	1	1047
Scheepsbouwkunde	139	—	139	130	—	130
Vliegtuigbouwkunde	161	—	161	183	—	183
Elektrotechniek	818	1	819	783	—	783
Scheikunde (technologie)	868	31	899	845	29	874
Mijnbouwkunde	206	—	206	195	—	195
Natuurkunde	329	7	336	338	8	346
Geodesie	59	—	59	51	—	51
Geodesie (mijnmeetkunde)	4	—	4	—	—	4
Metaalkunde	23	—	23	29	—	29
Alle lessen	52	5	57	55	5	58
Ijken	1	—	1	3	—	3
Totaal	4979	70	5049	4759	67	4826
<i>Landbouwhogeschool te Wageningen</i>						
Landbouwkunde	783	70	853	730	84	814
<i>Ned. Econ. Hogeschool te Rotterdam</i>						
Economische wetenschappen	1083	36	1119	1091	38	1129
<i>Kath. Econ. Hogeschool te Tilburg</i>						
Economische en sociale wetenschappen	673	5	678	615	5	620

HOGER ONDERWIJS

Faculteiten, verenigde faculteiten en wetenschappen	1952/1953			1953/1954		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Alle universiteiten en hogescholen tezamen</i>						
Godgeleerdheid	1047	77	1124	1043	77	1120
Rechtsgeleerdheid	1977	803	2780	1840	782	2622
Indonesisch recht en Indologie	160	52	212	87	28	115
Sociale wetenschappen	183	92	275	242	123	365
Geneeskunde	5221	1299	6520	4868	1216	6084
Tandheelkunde	571	52	623	555	48	603
Wis- en natuurkunde	3092	608	3700	3173	626	3799
Aardrijkskunde	323	116	439	303	107	410
Psychologie	460	422	882	479	428	907
Letteren en wijsbegeerte	1214	870	2084	1331	826	2257
Veeartsenijkunde	505	34	539	455	32	487
Economische wetenschappen	2847	86	2933	2871	88	2959
Politieke en sociale wetenschappen	489	158	647	472	147	619
Technische wetenschappen	4979	70	5049	4759	67	4826
Landbouwkunde	783	70	853	730	84	814
Totaal	23851	4809	28660	23208	4779	27987
van wie aan:						
universiteiten	16333	4628	20961	16013	4585	20598
hogescholen	7518	181	7699	7195	197	7392

Tabel 2. Aantallen voor het eerst aan een Nederlandse universiteit of hogeschool ingeschreven studenten

Universiteiten/hogescholen	1952/1953			1953/1954		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
Rijksuniversiteit te Leiden	351	184	535	329	165	494
Rijksuniversiteit te Utrecht	425	140	565	437	141	578
Rijksuniversiteit te Groningen	221	45	266	230	68	298
Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam	472	222	694	479	214	693
Vrije Universiteit te Amsterdam	220	31	251	260	47	307
R.-Kath. Universiteit te Nijmegen	195	57	252	239	66	305
Technische Hogeschool te Delft	621	10	631	640	10	650
Landbouwhogeschool te Wageningen	83	18	101	109	23	132
Ned. Econ. Hogeschool te Rotterdam	159	7	166	194	4	198
Kath. Econ. Hogeschool te Tilburg	54	—	54	74	2	76
Alle universiteiten en hogescholen tezamen, ingedeeld naar de faculteiten:						
Godgeleerdheid	158	5	163	131	9	140
Rechtsgeleerdheid	246	128	374	239	126	365
Indonesisch recht en Indologie	6	—	6	1	2	2

HOGER ONDERWIJS

Universiteiten/hogescholen	1952/1953			1953/1954		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
Sociale wetenschappen	19	20	39	43	37	80
Geneeskunde	403	109	512	439	117	556
Tandheelkunde	77	8	85	68	6	74
Wis- en natuurkunde	446	96	542	423	98	521
Aardrijkskunde	30	15	45	39	12	51
Psychologie	50	82	132	58	62	120
Letteren en wijsbegeerte	232	178	410	256	196	452
Veertarijkskunde	46	5	51	45	6	51
Economische wetenschappen	329	18	347	442	13	455
Politieke en sociale wetenschappen	53	22	77	58	23	81
Technische wetenschappen	621	10	631	640	10	650
Landbouwkunde	83	8	101	109	23	132
Totaal	2801	714	3515	2991	740	3731
van wie aan:						
universiteiten	1884	679	2563	1974	701	2675
hogescholen	917	35	952	1017	39	1056

Zoals uit tabel 1 blijkt, liep het totaal aantal studenten sinds het vorige cursusjaar terug met 673 of ruim 2%. De vermindering bedroeg bij de universiteiten 363 studenten en bij de hogescholen 310. De daling viel vrijwel uitsluitend te constateren bij de mannelijke studenten (— 643); het aantal vrouwelijke studenten verminderde met slechts 30 en bleef dus nagenoeg gelijk.

Het totaal aantal eerstejaars-studenten nam sinds het vorige cursusjaar toe met 216 of ruim 6% (tabel 2). De toeneming bedroeg bij de universiteiten 112 studenten, bij de hogescholen 104. Hier betrof de stijging voornamelijk de mannelijke studenten (190); het aantal vrouwelijke eerstejaars-studenten nam toe met 26. Tabel 3¹⁾ geeft een overzicht van de aantallen *vreemdelingen* die voor het studiejaar 1953/1954 aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen waren ingeschreven. In deze tabel zijn deze onderscheiden naar de *faculteiten*.

Tabel 3. Aantallen vreemdelingen, ingeschreven aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen voor het studiejaar 1953/1954

Universiteiten/Hogescholen	1953/1954	1952/1953
Rijksuniversiteit te Leiden	262	269
Rijksuniversiteit te Utrecht	112	136
Rijksuniversiteit te Groningen	45	43
Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam	386	399
Vrije Universiteit te Amsterdam	88	75
R.-Katholieke Universiteit te Nijmegen	22	25
Technische Hogeschool te Delft	287	294
Landbouwhogeschool te Wageningen	12	16
Ned. Ec. Hogeschool te Rotterdam	59	59
Kath. Econ. Hogeschool te Tilburg	14	15
Totaal	1287	1331

¹⁾ De tabel is samengesteld door het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

HOGER ONDERWIJS

Alle universiteiten en hogescholen tezamen, ingedeeld naar de faculteiten:

	1953/1954	1952/1953
Godgeleerdheid	63	53
Rechtsgeleerdheid	31	27
Sociale wetenschappen	31	52
Wis- en Natuurkunde en Letteren en Wijsbegeerte	4	12
Geneeskunde	387	397
Tandheelkunde	11	16
Wis- en natuurkunde	119	124
Psychologie	33	38
Letteren en wijsbegeerte	91	84
Geneeskunde	6	7
Economische wetenschappen	148	150
Politieke en sociale wetenschappen	64	61
Technische wetenschappen	287	294
Landbouwkunde	12	16
Totaal	1287	1331

BIJZONDERE LEERSTOLEN

Bij Koninklijk besluit van 31 maart 1954 (*Stb.* 137) werd de stichting Groninger universiteitsfonds, gevestigd te Groningen, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der geneeskunde aan de rijksuniversiteit te Groningen een bijzondere leerstoel te vestigen in de *audiologie*.

Bij Koninklijk besluit van 29 april 1954 (*Stb.* 191) werd de stichting Leids Universiteitsfonds, gevestigd te Leiden, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der wis- en natuurkunde aan de rijksuniversiteit te Leiden een bijzondere leerstoel te vestigen in de *koudetechniek*.

Bij Koninklijk besluit van 18 november 1954 (*Stb.* 520) werd de stichting Leids universiteitsfonds, gevestigd te Leiden, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der geneeskunde aan de rijksuniversiteit te Leiden een bijzondere leerstoel te vestigen in de *cardiologie*.

INSTELLING DOCTORAAL-EXAMEN ECONOMISCH-BESTUURSWETENSCHAPPELIJKE RICHTING AAN DE KATHOLIEKE ECONOMISCHE HOGESCHOOL TE TILBURG

Bij ministeriële beschikking van 14 augustus 1954, no. 430320, afd. H.O.W. werd ter algemene kennis gebracht, dat de senaat van de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg had besloten op de grondslag van het kandidaatsexamen, vermeld in § 90 van het Academisch statuut, naast het aldaar in § 93 omschreven doctoraal-examen in te stellen een doctoraal-examen *economisch-bestuurswetenschappelijke richting*, welke richting tweërlei specialisatie zal omvatten, t.w. een in de richting internationale bestuursproblemen en een in de richting Nederlandse bestuursproblemen.

Het doctoraalexamen in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting (*internationale specialisatie*) zal omvatten:

I. economie:

- a. de maatschappelijke-economische organisatievormen en de daarmee samenhangende problemen;
- b. geld-, krediet- en conjunctuurtheorie en -politiek;
- c. nationale en internationale economische politiek;
- d. naar keuze: leer van de openbare financiën of agrarische economie en sociologie;

II. bedrijfshuishoudkunde (problemen van kostprijs en georganiseerde markten);

III. sociale wijsbegeerte en sociale ethiek;

IV. vergelijkend staatsrecht;

V. internationaal bestuursrecht;

VI. een door de kandidaat onder goedkeuring van de senaat te kiezen vak uit de volgende:

- a. leer van de internationale en supranationale organisaties;
- b. vergelijkend sociaal recht en sociale politiek;
- c. leer van de economische en sociale aanpassing van de in moderne ontwikkeling achtergebleven gebieden;
- d. enig ander door de kandidaat te kiezen vak uit de vakken der economische of ener andere faculteit.

Voor toelating tot het doctoraalexamen in deze richting wordt vereist overlegging van een testimonium voor het vak sociale en politieke geografie, alsmede van een door de senaat goed te keuren bewijs van voldoende actieve beheersing van ten minste twee moderne talen. In één der onderdelen a, b of c en in het onderdeel d van het vak, genoemd onder I, alsmede in het vak, genoemd onder III, kan worden volstaan met een tentamen.

Het doctoraal examen in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting (*nationale specialisatie*) zal omvatten:

Het doctoraalexamen in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting (*nationale specialisatie*) zal omvatten:

I. economie (algemene leer en geschiedenis der economie);

II. bedrijfshuishoudkunde (problemen van kostprijs en organisatie van bedrijven);

III. staats- en bestuursrecht:

- a. Nederlands staatsrecht;
- b. Nederlands bestuursrecht;

IV. sociale wijsbegeerte en sociale ethiek;

V. leer der openbare financiën;

VI. een door de kandidaat onder goedkeuring van de senaat te kiezen vak uit de volgende:

- a. sociaal recht en sociale politiek;
- b. agrarische economie en sociologie;
- c. sociale en politieke geschiedenis, in het bijzonder van de nieuwere tijden;
- d. statistische analyse;
- e. economisch recht;
- f. enig ander door de kandidaat te kiezen vak uit de vakken der economische faculteit of ener andere faculteit.

HOGER ONDERWIJS

Tabel 4. Aantallen vreemdelingen, voor het studiejaar 1953/1954 ingeschreven aan de

Nationaliteit	Godgeleerdheid	Rechtsgesleerdheid	Geneeskunde		Wis- en natuurkunde	Letteren en wijsbegeerte
			Afd. geneeskunde	Afd. tandheelkunde		
Afrikaanse, Zuid	85	3	9	3	4	9
Amerikaanse	15 ¹⁾	1	171	—	9	—
Australische	—	—	6	—	4	—
Belgische	3	2	1	—	—	—
Boliviaanse	—	—	1	—	—	—
Canadese	—	—	—	—	—	—
Chineze	—	—	—	—	—	—
Cubaanse	—	—	—	—	—	—
Deense	1)	1	1	—	—	—
Duitse	11	3	8	1	8	1
Engelse	1	2	5	—	—	—
Fransen	—	1	—	—	—	—
Griekse	—	1	—	—	—	—
Indische	—	—	3	—	—	—
Indonesische	—	—	—	—	—	—
Indonesische	8	7	148	5	71	1
Iranse	—	—	1	—	—	—
Israëlische	—	—	5	—	—	—
Italiaanse	—	1	3	1	—	—
Japanse	—	—	—	—	—	—
Koreaanse	1	—	—	—	1	—
Luxemburgse	—	—	—	—	2	—
Nicaraguaanse	—	—	5	—	—	—
Noorse	—	2	1	—	2	—
Oostenrijkse	3	—	1	—	—	—
Pakistaanse	—	—	1	—	—	—
Tunesische	—	—	—	—	—	—
Venezolaanse	—	—	—	—	1	—
Zweedse	—	—	—	—	2	—
Zwitserse	1	1	4	—	2	—
Overige	4	—	7	—	2	—
Statenloos	—	6	7	1	13	—
Totaal	63	31	387	11	119	91

¹⁾ Amerikanen studeren theologie en wijsbegeerte (niet geteld bij letteren en wijsbegeerte)

²⁾ 1 Deen idem.

H O G E R O N D E R W I J S

Nederlandse universiteiten en hogescholen, onderscheiden naar de nationaliteit

Voorzetsenijkunde	Ver. fac. der rechtsgel. en der lett. en wijsbeg. (studie der sociale wetenschappen)	Ver. fac. der wis- en natuurkunde en der lett. en wijs- begreene	Ver. fac. der lett. en wijsb. en der wis- en natuurk. en/of der geneesk. (stud. v. d. psych.)	Technische wetenschappen	Landbouw- wetenschappen	Economische wetenschappen	Politieke en sociale wetenschappen	Totaal	
								1953/54	1952/53
—	1	—	2	—	—	2	—	48	46
—	—	—	1	6	—	—	—	228	203
2	—	—	—	1	—	—	—	1	—
—	—	—	2	10	1	7	2	44	64
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	5	4
—	—	—	—	—	—	1	—	1	3
—	—	—	—	1	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	2	—	5	5
—	—	—	2	8	2	4	3	63	68
—	—	—	2	3	1	—	1	21	14
—	—	1	—	1	—	—	—	5	5
—	—	—	—	1	—	—	—	2	3
—	—	—	—	—	—	—	—	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	30	3	22	230	5	119	54	714	739
2	—	—	—	3	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	10	3
—	—	—	—	—	—	—	—	6	6
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
1	—	—	—	5	—	—	—	11	14
—	—	—	—	—	—	3	1	12	12
—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
—	—	—	—	1	—	—	1	1	1
—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1	4
1	—	—	—	1	1	1	—	15	20
—	—	—	1	—	—	3	—	21	40
—	—	1	1	16	2	6	1	57	68
6	31	4	33	287	12	148	64	1287	1331

VERLENGING VAN TERMIJN DOCTORAAL EXAMEN NEDERLANDS-INDISCH RECHT

Bij Koninklijk besluit van 31 maart 1954 (*Stb.* 136) werd de termijn, waarbinnen nog het doctoraalexamen kon worden afgelegd gesteld in de overgangsbepalingen van het Koninklijk besluit van 3 april 1951 (*Stb.* 90)¹⁾ tot opheffing van de studie van het Nederlands-Indisch recht verlengd tot 18 december 1954. Na deze datum kan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen op advies van de desbetreffende faculteiten in bijzondere gevallen alsnog toestemming verlenen bedoeld doctoraalexamen af te leggen.

DUUR DER EXAMENS AAN DE NEDERLANDSCHE ECONOMISCHE HOOGESCHOOL TE ROTTERDAM

Bij ministeriële beschikking van 30 augustus 1954, no 430321 I, afd. H.O.W. (*Stb.* 170), is goedgekeurd de regeling van de duur der examens, welke was vastgesteld door het college van curatoren der Nederlandsche Economische Hogeschool te Rotterdam.

De regeling is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no. 9, blz. 770.

REGELING PROMOTIES EN EXAMENS AAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN

Bij Koninklijk besluit van 24 juli 1954 (*Stb.* 370) is gewijzigd en aangevuld het Koninklijk besluit van 4 maart 1935 (*Stb.* 95), zoals dit sindsdien is gewijzigd, houdende bepalingen betreffende de promoties en examens aan de Landbouwhogeschool te Wageningen.

EUROPEES VERDRAG BETREFFENDE GELIJKSTELLING VAN DIPLOMA'S VOOR TOELATING TOT UNIVERSITEITEN

Op 11 december 1953 werd door de regering van België, Denemarken, Frankrijk, West-Duitsland, Griekenland, Ierland, IJsland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Saarland, Zweden, Turkije, Groot-Brittannië en Noord-Ierland, alle leden van de Raad van Europa, een verdrag ondertekend betreffende de *gelijkstelling van diploma's* met betrekking tot de toelating tot de in hun landen gevestigde universiteiten.

Ingevolge artikel 60, 2e lid, der Grondwet behoeft het verdrag de goedkeuring van de Staten-Generaal, alvorens te kunnen worden bekrachtigd.

De volgende staten hebben reeds hun akte van bekrachtiging bij de secretaris-generaal van de Raad van Europa neergelegd:

het Verenigd Koninkrijk, op 22 maart 1954; Ierland, op 29 maart 1954; Denemarken, op 20 april 1954, Noorwegen, op 21 mei 1954.

De bepalingen van het verdrag zijn in werking getreden op 20 april 1954 voor de staten die op deze datum het verdrag reeds hadden bekrachtigd. Ten aanzien van de staten die na 20 april 1954 het verdrag hebben bekrachtigd (c.q. zullen bekrachtigen) of tot het verdrag zijn toetreden (c.q. zullen toetreden), is bepaald dat de

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 34/35.

artikelen van het verdrag in werking zijn getreden (c.q. zullen treden) op de dag van de nederlegging van de akte van bekrachtiging of toetreding.
De Nederlandse tekst van het verdrag is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 9, blz. 768/769.

OVERHEID, WETENSCHAP EN VOORLICHTING

Door mr. H. J. Woltjer, hoofd van de afdeling Hoger Onderwijs en Wetenschap-
pen van het ministerie, werd, bij ontstentenis van de minister, bij een lunch, op
17 september 1954 door het gemeentebestuur van Eindhoven aangeboden aan
de leden van het Contactcentrum op voorlichtingsgebied, over bovengenoemd
onderwerp de volgende rede uitgesproken:

Nu Zijne Excellentie Minister Cals zeer tot zijn spijt verhinderd is vandaag in uw midden aanwezig
te zijn, valt mij het voorrecht te beurt hier enkele beschouwingen te houden over de overheid, de weten-
schap en de voorlichting. U weet, dat de minister verhinderd is, omdat vandaag ook begint het congres
over „vrijheid en gebondenheid der wetenschap.” Het is een verheugend verschijnsel, dat op het
zelfde moment dat de wetenschap zichzelf bezint op haar eigen taak en verantwoordelijkheid, de belang-
stelling van het contactcentrum ook naar de wetenschap uitgaat.

Wat thans in Den Haag wordt behandeld en het onderwerp, waarover U gevraagd hebt in uw kring
te spreken, zijn twee aspecten van hetzelfde vraagstuk. Aanleiding tot het congres in Den Haag vormt
een bezoek van president Kirk van de Columbia University in verband met het 200-jarig bestaan van
deze universiteit, dat dit jaar gevierd wordt met als grondthema „Man's right to knowledge and the
free use thereof”. De Nederlandse universiteiten en hogescholen bezinnen zich op het ogenblik over de
verantwoordelijkheid voor de wetenschap, die dit zeer algemeen gestelde beginsel van het recht van de
mens op kennis en het vrije gebruik daarvan aan hoger onderwijs en wetenschap oplegt, en het lijkt
zinvol in deze kring op een ander aspect, nl. dat van de voorlichting, dat een onontbeerlijk middel is om
dit beginsel te realiseren, een ogenblik stil te staan. Het recht van de mens op kennis maakte Minister Cals
ook tot algemene doelstelling voor het voeren van zijn beleid, dat hij formuleerde als het bevorderen,
dat het Nederlandse volk in al zijn gelederen zoveel mogelijk aan de verschillende vormen van onderwijs,
kunsten en wetenschappen kan deelhebben. Bij de uitwerking van dit algemene beginsel neemt de
wetenschap een centrale plaats in. Er is vrijwel geen deel van het leven dat het nog zonder de weten-
schap kan stellen. Bij alle ontwikkeling speelt de wetenschap een rol. Wetenschap is een van de voor-
naamste bronnen van welvaart. En er ligt dan ook op de overheid als hoedster van het algemeen belang
de plicht om de wetenschap te bevorderen en te zorgen, dat zoveel mogelijk mensen daaraan deelhebben.
Dit is allereerst een taak van het onderwijs. Bij het hoger onderwijs wordt de wetenschap op de volgende
generatie overgedragen. Alle andere vormen van onderwijs moeten van daaruit worden gevoegd om
levend te worden gehouden en te groeien. Wanneer men het begrip „voorlichting” neemt in de ruimste
zin, dan kan men ook het onderwijs daaronder rekenen. Het bijbrengen van kennis is een vorm van voor-
lichting. De ene generatie zet zich weer af aan de door de vorige generatie behaalde wetenschappelijke
resultaten, waarvan zij via het onderwijs kennis neemt. Maar het zal wel niet uw bedoeling geweest zijn,
dat ik het over voorlichting in deze zeer speciale zin zou hebben. Het zal er meer om gaan of er buiten
de kanalen van het onderwijs toch niet meer behoefte bestaat aan voorlichting over de wetenschap.
Deze vraag beantwoord ik stellig bevestigend. Het is altijd gevaarlijk internationale vergelijkingen te
treffen, maar het is toch wel interessant te zien, hoe in Amerika de verspreiding van de wetenschap,
voorzover deze praktisch toepassing vindt, zoveel effectiever verloopt. Ik herinner mij het verhaal
van een paar Nederlandse organisatiesdeskundigen die een studiereis naar de Verenigde Staten maakten
om te zien of zij daar hun kennis en inzicht konden verrijken. Na 14 dagen te hebben rondgereisd,
kwamen zij terug bij hun Amerikaanse collega, die de zorg voor hun reis op zich had genomen, met de
opmerking dat zij niet hadden kunnen ontdekken, dat de Amerikaanse wetenschap ons op dit gebied
vooruit was. Hun collega kon dit bevestigen, waarop zij voorstelden dan maar weer terug te gaan.
Hij gaf hun echter in overweging zich eens op de hoogte te stellen van wat lagere functionarissen in de
bedrijven van moderne opvattingen over organisatie afwisten en hoe zij deze in praktijk brachten.
Dit hebben zij gedaan, en daarbij kwamen zij tot de ontdekking hoe vrijwel ieder die personeel onder
zich had, in staat was om helder en klaar een gemotiveerd organisatie-schema te geven. Als ik het wel

heb, zal men dit bij ons niet zo licht aantreffen. Eensdeels kan dit worden verklaard uit een verschil in mentaliteit, maar anderdeels toch ook hieruit, dat Amerika er veel meer op uit is om over de wetenschap zodanige voorlichting te geven aan het publiek, dat de praktische toepassing sneller haar beslag kan krijgen. Aan de popularisering van de wetenschap wordt daar aanzienlijk veel meer gedaan. Natuurlijk bergt dit ook een groot gevaar in zich, want hierdoor wordt de waarde van de wetenschap uitsluitend afgemeten naar haar praktische resultaten.

De wetenschap is veel meer dan alleen een „service-station” voor de maatschappij. Het geven van service is slechts een afgeleide taak. Haar hoofdtak is de ontwikkeling van de wetenschap. Haar activiteit is naar binnen gekeerd. Men spreekt weleens smalend over de „ivoren toren der wetenschap”. Daarmede wordt dan bedoeld, dat zij buiten het werkelijke leven staat en zich daarvan afsluit. Als men het zo stelt, dan kan ik dat bezwaar delen. Maar toch heb ik geen bedenking tegen de wetenschap in haar ivoren toren, mits de vensters naar de maatschappij maar openstaan. De wetenschap moet afstand kunnen nemen van het gebeuren om haar heen, en daarvoor moet zij zich in een zekere beslotenheid kunnen terugtrekken. Zij mag van haar eigenlijke taak niet worden afgeleid. Het is goed dit steeds voor ogen te houden wanneer we het hebben over haar taak ten aanzien van de voorlichting van de maatschappij.

In ons land bestaat er weinig gevaar dat de primaire taak van de geleerden hierdoor in het gedrang zal komen. Waar dit toch het geval is, zijn daar andere oorzaken voor.

In de geschiedenis van onze universiteiten is hun hoofdtak steeds zo centraal gesteld, dat zij zich in afzondering hebben ontwikkeld, waardoor bij de bevolking over hun doen en laten weinig bekend is. Dit is niet alleen onjuist in verband met haar sociale verantwoordelijkheid, maar ook schadelijk voor haar eigen belangen. Dit bleek nog onlangs bij een enquête die een onzer universiteiten instelde naar de redenen waarom een zo groot aantal — het waren er ongeveer evenveel als het aantal dat wel naar de universiteit ging — leerlingen van de middelbare scholen, die duidelijk blij hadden gegeven van geschiktheid voor de universitaire studie, toch niet naar de universiteit gingen. De oorzaken bleken slechts ten dele van financiële aard te zijn. Een belangrijke factor bleek het gebrek aan voorlichting te zijn. Meer dan een derde van de jongens en meisjes verklaarde geen voorlichting omtrent studie- en beroepskeuze te hebben ontvangen. Het rapport zegt: dat, afgezien van goed individueel werk van leerkrachten hier en daar van het v.h.m.o. en van enige organisaties buiten het onderwijs, de voorlichting beneden alle verwachtingen was en stellig in gebreke was het wegnemen van vooroordelen en angst voor latere moeilijkheden betreft.

Het is een verheugend verschijnsel dat de universiteiten zich hun sociale verantwoordelijkheid ook in dit opzicht sterker bewust worden. Ook bij andere instellingen voor hoger onderwijs is men de laatste tijd op dit terrein actief.

Nog een paar dagen geleden had ik een gesprek met een van de andere universiteiten over de voorlichting. De universiteiten zelf wensen thans meerdere bekendheid aan hun werk te geven. Er werd een eigen verantwoordelijkheid voor iedere universiteit afzonderlijk gesteld, terwijl ook de noodzaak van onderlinge samenwerking werd ingezien, waaraan ook de overheid hulp en steun zal verlenen. Hun gedachten gaan uit naar een inter-universitair orgaan, dat de voorlichting door, voor en over de universiteiten te verzorgen krijgt. Dit zijn natuurlijk nog slechts zeer voorlopige gedachten. Ik heb dit alleen even genoemd, omdat daarin een duidelijke aanwijzing besloten ligt voor de toenemende behoefte aan verbetering van de voorlichting. Op het moment dat de pers behoefte voelt om vanuit haar gezichtshoek dit onderwerp aan te snijden, ontstaat ook bij de universiteiten, de centra van wetenschap, de drang om haar taak op het gebied van de voorlichting te bepalen.

Het moet niet moeilijk zijn, om wanneer deze zaken zo duidelijk de levende belangstelling hebben, aan de daarvoor heersende gedachten concrete vorm te geven. Voor de overheid is hier een belangrijke intermediaire taak weggelegd.

Wetenschap en onderwijs zijn voor de regering een voorwerp van aanhoudende zorg. Deze strekt zich ook uit over de voorlichting op dit gebied, die — zoals wij zagen — daar onlosmakelijk mede verbonden is. Daarnaast is er nog de algemene taak van de overheid op het gebied van de voorlichting, nl.: de informatiebronnen gemakkelijker toegankelijk te maken voor de organen van de voorlichting. Uit mijn woorden zult U hebben afgeleid, dat ik meen, dat er aan de voorlichting op het gebied van de wetenschap wel een ander ontbreekt, maar evenzeer meen ik, dat het mogelijk moet zijn daarin verbetering te brengen. We zijn daarbij afhankelijk van de bereidheid tot medewerking, zowel van de organen van de wetenschap als van de voorlichting, in de eerste plaats de pers.

De bereidheid van de pers hebt zij mijnheer de voorzitter, reeds gesteld in de eerste bijeenkomst van het contact centrum. De wetenschap staat hiervoor thans ook meer open. Moge beide vruchtbaar samenwerken in het belang van de wetenschap en van ons gehele volk.”

HERDENKING 50-JARIG BESTAAN THIJMGENOOTSCHAP

Bij de herdenking van het 50-jarig bestaan van het Thijm-genootschap, de vereniging tot bevordering van wetenschappen door Katholieken in Nederland op 26 september 1954, hield de minister in de aula der rijksuniversiteit te Utrecht de volgende rede:

„Excellence, Hoogwaardige Excellentie, Excellentie, Dames en Heren,

De stand der waardering voor de wetenschap door de Nederlandse katholieken is niet steeds dezelfde geweest. Uw ere-lid prof. Brom heeft dit in het gedenkboek dat hij in 1929 ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van uw genootschap, onder de titel „Herleving van de wetenschap in katholiek Nederland" schreef, op overtuigende wijze aangetoond. Zo herinnert hij eraan, hoe Schaepman nog meende een president van een seminarie te moeten prijzen, omdat hij de wetenschap niet om de wetenschap had gezocht, maar alleen om zijn ambt en zijn plicht. En al merkt Brom hierbij op, dat kardinaal Mercier anders dacht over dergelijke docenten, voor wie hij de vrije keus van het vak bepleitte — want het verwijt van godsdienstige slavernij dat aan de katholieke geleerden werd gedaan, moest gekeerd worden door het beoefenen van de wetenschap „pour elle même" —, Schaepmans lofprijzing is daarom niet minder karakteristiek voor de opvattingen van zijn tijd.

Het is inderdaad nog niet zo lang geleden, dat voor de overgrote meerderheid van de katholieken in Nederland het woord „studerend" nog uitsluitend priester worden betekende en dat in katholieke kring het vrije onderzoek, dat Gij nu allen erkent als een onontbeerlijke voorwaarde voor de ontwikkeling der wetenschap, nog al te veel als een niet geheel onverdracht bezigheid werd beschouwd. Brom drukte het kernachtig uit als volgt: „Katholieken, bij wie het onveranderlijk geloof hun denken weinig in beweging hoefde te brengen, hielden er dikwijls een verkeerde opvatting van de nederigheid op na, waardoor ze het veiliger vonden de wetenschap te vermijden, die het hart toch maar opblaast."

De kentering die klaarblijkelijk onder de Nederlandse katholieken teweeggebracht is en die ik heden in uw midden met dankbaarheid mag constateren, deze kentering, geheel en uitsluitend toe te schrijven aan de activiteit van uw vereniging, zoude ook Gij, geachte toehoorders, een te grote eer voor het Thijmgenootschap vinden. Maar ik meen toch wel te mogen zeggen, dat in de lente van deze culturele emancipatie van de katholieken van Nederland, die — daar zijn de historici het wel over eens — haar opbloei beleefde direct na de jongste eeuwwisseling, uw vereniging met de onuitsprekbare naam ongewijfeld de koers heeft aangegeven en de loodsdiens heeft uitgemaakt. Brom in het twaalfde hoofdstuk van zijn gedenkboek, Barge in zijn herdenkingsrede op de 26e algemene vergadering van uw genootschap in 1929 en Rogier in zijn recente brochure, aan doel en werkzaamheid van uw genootschap gewijd: zij allen hebben erop gewezen, hoe de jaren van 1900 tot 1905 van gelukkige en moedige initiatieven vervuld zijn geweest: de stichting van het Huyensfonds en van het Historisch instituut te Rome; de verjonging van de kerkelijke kunst door „de Violier"; de oprichting van de Katholieke sociale actie van Aalbeke, van de Apologetische vereniging „Petrus Canisius" en van de Unie van katholieke studenten-verenigingen in Nederland en last but not least de geboorte van de gouden jubilaris van heden; al deze initiatieven wijzen op de bruisende vitaliteit die het katholieke leven in Nederland van het begin van deze eeuw kenmerkt.

Al is deze opleving voorzeker niet te verklaren uit het feit dat in 1901 de verkiezingsuitslag de zegen bracht aan het tweede coalitiëkabinet, Kuypers, toch is — naar ik meen — het samenvallen van deze feiten niet toevallig. Het is immers in deze zelfde jaren dat de Incenshakelingscommissie aanvangt de grondslagen te leggen voor wat in Nederland later is geworden de onderwijsinspectie. Beter fundamenteel om een culturele emancipatie op christelijke grondslag voor de verdere toekomst deugdelijk in ons volk te verankeren, hadden moeilijk gelegd kunnen worden. Immers, een katholieke of een christelijke cultuur kan niet tot ontplooiing komen, als niet de mogelijkheid geschapen wordt voor een opvoeding en een vorming van de jeugd in die cultuur: geen christelijk lager onderwijs zonder christelijke kweekschool, geen christelijke intelligentia zonder christelijk middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs, en dit alles kan niet blijven bestaan zonder gelegenheid voor beoefening der wetenschap door gelovige katholieke en protestantse mannen en vrouwen. Het is dan ook niet te verwonderen, dat reeds op 22 mei 1905 het staatsblad verscheen, waardoor bij wijziging van de Hoger-onderwijswet de mogelijkheid werd geschapen bijzondere leerstoelen in te stellen bij de Nederlandse universiteiten en hogescholen. In datzelfde jaar, en wel op de 31e juli, werd de Sint-Radboudstriching opgericht. Haar eerste doel was de stichting van een katholieke universiteit, het tweede: vestiging van bijzondere leerstoelen aan

openbare universiteiten en het derde: steun aan jonge geleerden. En, zo constateert Brom in zijn denkboek: „zo kwam het nieuwe schip met de paarse vlag in het vaarwater van de wetenschappelijke vereniging en een ogenblik bestond er vrees voor aanvaring”. Brom doelt hier op het probleem dat op zekere hoogte door het naast elkaar bestaan van uw genootschap en de Sint-Radboudstichting zichtbaar werd, dat de laatste halve eeuw zich in katholieke kring telkens weer in nieuwe verhoudingen en nieuwe situaties heeft gesteld en dat vaak in dit al te scherpe dilemma werd geformuleerd: of een bijzondere universiteit, dus een eigen souverain huis, of de correctie van de gevaren van de openbare universiteiten door middel van bijzondere leerstoelen. Gij weet, waarde toevoorders, dat in feite aanvaring noch enterling heeft plaatsgevonden en dat de praktijk beide vormen naast elkaar heeft gebracht.

Intussen werd door de oprichting van de Rooms-Katholieke Universiteit in Nijmegen en van de Hogeschool voor economische en sociale wetenschappen in Tilburg schijnbaar een nieuw vraagstuk aan de orde gesteld n.l.: hoe zal de verhouding van de bijzondere instellingen voor wetenschapsbeoefening tot de openbare instellingen zijn? In wezen was er slechts sprake van een nieuwe fase van de in het begin van de eeuw ingezette ontwikkeling. De wet van 1947, die subsidie bracht voor de bijzondere hogeroponderwijsinstellingen, heeft ongetwijfeld weer zulk een wijziging in deze verhouding gebracht ten gunste van het bijzonder hoger onderwijs, maar thans diende het oude vraagstuk zich aan in het probleem, hoe de samenwerking tussen deze nu tot volledige universiteiten en hogescholen uitgroeide instellingen met de andere openbare instellingen zal moeten worden geconstitueerd.

Waarde toevoorders, ik heb mij veroorloofd in het voorgaande deze U ongetwijfeld reeds bekende ontwikkeling ietwat uitvoerig te schetsen, omdat daaruit — naar mijn mening — duidelijk blijkt, dat het voor ons gehele land van groot belang is dat de katholieke geleerden zich de bijzondere positie bewust zijn die zij in Nederland innemen, en dat het Thijngenootschap die bewustwording krachtig blijft bevorderen. Het voorrecht — dat daarom niet ophoudt ook een recht te zijn — dat katholieken evenals protestanten in Nederland, boven vrijwel elk land ter wereld genieten, n.l. dat hun geleerden en hun instellingen van wetenschap en hoger onderwijs niet alleen door de landregering erkend, maar ook in ruime mate in hun werk gesteund worden, legt hun de verplichting op weloverwogen hun houding te bepalen ten opzichte van de wetenschapsbeoefening in breder kring en het nut ervan voor het gehele land. Een goede samenwerking tussen de geleerden van de openbare en de bijzondere hogeroponderwijsinstellingen is immers afhankelijk van aller bereidheid tot samenwerking. En deze samenwerking is in onze dagen absoluut onmisbaar. Ik behoeft dit in deze kring van ingewijden niet uitvoerig te motiveren. U allen weet immers, dat het algemeen belang bij de steeds toenemende eisen, die de onstuimige ontwikkeling van de wetenschap op financieel en organisatorisch gebied aan de staat en aan de instellingen van wetenschap en hoger onderwijs stelt, slechts gediend kan worden door een eendrachtige samenwerking van alle geleerden. Mede om die reden zal de taak van uw genootschap ook in de toekomst een belangwekkende blijven, bij welks vervulling het gehele Nederlandse volk en zijn regering geïnteresseerd is. Sprekend over de toekomstige taak van uw genootschap realiseer ik mij, dat ik verzuimd heb aan te geven wat in uw verleden mij als Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aanleiding geeft hier het woord te voeren. Wellicht vergat ik dit doordat het zo vanzelfspreken is: want is het niet voor geheel het land van grote betekenis, wanneer een belangrijke bevolkingsgroep gebracht wordt tot een meer positieve waardering en vooral een meer intensieve beoefening der wetenschappen? Maar ik kan het nationale belang van uw activiteiten ook concreter aangeven. „Verschillende vraagstukken” — aldus kon reeds 25 jaren geleden uw toenmalige voorzitter, prof. Barge, terecht verklaren — „zijn op voortreffelijke wijze behandeld, zo zelfs dat niemand in de toekomst zich met deze vraagstukken grondig zal kunnen inlaten zonder de annalen (van het genootschap) te dien aanzien te raadplegen”. Ik onderschrijf deze mening volkomen en ik teken daarbij aan, dat de besproken vraagstukken betrekking hadden op: z'er uiteenlopende gebieden van het maatschappelijk leven: daarin werden lijkverbranding en echtscheiding besproken, maar ook: collectieve arbeidsovereenkomst, bedrijfsorganisatie, devaluatie, bevolkingsvraagstuk, eugenetiek en existentialisme. Zo werden in totaal rond 50 praedviezen uitgebracht, veelal ge schreven door geleerden van naam en uitgegeven met een verslag van de vaak belangwekkende discussies. Zij vormen tezamen een bijdrage van formaat tot de nationale wetenschap, en ik stel het op prijs U vandaag namens de regering voor deze belangrijke bijdrage van harte dank te zeggen.

Mij thans weer tot de toekomst wendende, zou ik willen eindigen met bij U in herinnering te roepen de woorden, door een uwer beste leden, prof. Cobbenhagen, uitgesproken in de rede die hij twee dagen voor zijn plotseling overleden de 's-Hertogenbosch hield en waarin hij o.m. de taak van de katholieke intellectuelen in de naaste toekomst aan een onderzoek onderwierp. Dit onderzoek, dat ik om des tijds wille hier niet zal trachten samen te vatten, voerde hem tot de vraagstelling, die op vrijwel elke internationale samenkomst van wetenschapsbeoefenaars in het brandpunt van belangstelling staat en die ook

op het congres, dat de Nederlandse universiteiten en hogescholen de vorige week in den Haag hielden, aan de orde kwam, nl.: de vernauwing van het wereldbeeld van de wetenschapsbeoefenaar tengevolge van een eng-specialistische beoefening van de wetenschap. Daarom moet, aldus Cobbenhagen, „gewaakt worden tegen vereenzijlding van het wereldbeeld, en wanneer wij uitgaan van het feit dat het moderne wereldbeeld in hoge mate natuurwetenschappelijk bepaald is, gemechaniseerd, getechnificeerd en geutiliseerd, dan betekent waken tegen vereenzijlding: ontwikkeling en opvoering der geesteswetenschappen". Deze boodschap van Cobbenhagen moge ik U vandaag voorhouden en in het belang van de Nederlandse wetenschap bijzonder aanbevelen. Het is mijn overtuiging dat uw kring zich er in het bijzonder toe eigent jonge krachten te winnen, die met liefde en toewijding zich willen toelagen op de geesteswetenschappen en die zich in het bijzonder willen beijveren om het moeilijke onderzoek, waar de moderne wetenschapsbeoefening om roept, nl. het onderzoek hoe de onderscheiden wetenschappen samenhangen, iets vooruit te brengen. Ik besluit daarom met de wens, mijnheer de Voorzitter, dat het uw vereniging gegeven moge zijn nog vele jonge mensen ook in deze zin tot de beoefening der wetenschap te brengen. Nederland zal daar wel blij varen."

VLAAMS-NEDERLANDSE ACADEMIEDAGEN TE AMSTERDAM

Op 14 en 15 oktober werden te Amsterdam de academiedagen gehouden, georganiseerd door de Koninklijke Vlaamse Akademie en de Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Op 13 oktober werd aan de deelnemers door de regering een banket aangeboden op het Muiderslot. Bij ontstentenis van de minister werd de tafelrede uitgesproken door de Minister van Binnenlandse Zaken, prof. dr. L. J. M. Beel. Deze rede luidde als volgt:

Mijne Heren,

Nu zeer tot zijn leedwezen mijn ambtgenoot van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen verhinderd is hedenavond aanwezig te zijn, valt mij het voorrecht te beurt U namens de Nederlandse regering hier welkom te heten. Ik begroet in het bijzonder onze gasten de leden van de Koninklijke Vlaamse Academies, wier aanwezigheid wij op zulke hoge prijs stellen.

Het is niet voor de eerste maal, dat Vlaanderen hier zijn vertegenwoordigers zendt. Meer dan driehonderd jaar geleden leefde hier aan de zijde van de Hollander Hooft zijn geliefde gade van Vlaamsen bloede Helionora Hellemans. Is dit slot thans van haar schoonheid en haar charme verstoken, het herbergt vandaag in U tenminste wederom een Muiderkring.

De Nederlandse regering is er des te trotser op dat zij U in deze zaal heeft mogen verenigen, omdat zij niet over een van de machtigste middelen beschikt, waarmede Hooft zijn gasten hierheen placht te lokken, nl. aardbeien. Ik zou deze bewering met talrijke passages uit Hoofts brieven kunnen staven. Ik wil slechts met één citaat volstaan: „Gelieve ook de Heeren Professoren Vossius en Barlaeus te verspreken, dat zij nevens hunnen huisvrouwen ons de eere gunnen, om, in stede van de boeken, de aardbeien te helpen lezen".

De Coryphaeën van het Amsterdamse hoger onderwijs waren klaarblijkelijk ontvankelijk ook voor andere geneugten dan die des geestes. Het komt mij indiscreet voor te onderzoeken of het heden ten dage nog het geval is!

Ik sprak zoeven over de Hollander Hooft. Was dit terecht? Naar de maatstaven van de burgerlijke stand gemeten, zonder twiifel. Hooft was geboren in Holland. Hij leefde in Holland en hij was waardigheidsbekleder in Holland. Maar was hij ook Hollander naar de geest? Vertegenwoordigde hij zuiver het karakter en de mentaliteit van zijn gewest? Niemand minder dan Huizinga heeft eraan getwijfeld. Tevel hechte Hooft aan de schoonheid van vorm en klank om voor een trouw representant van zijn volk te kunnen doorgaan.

Mijn oud-ambtgenoot prof. Gielen, die bij de herdenking van Hoofts sterfdag in 1947 op deze plaats het woord voerde, heeft daarbij terecht gesteld, dat wij ons Hooft niet moeten voorstellen als de middelmatige, in wie wij onze eigen deugden en onze eigen gebreken herkennen. Hij is voor ons de kunstenaar, die talloze bladzijden aan rijk cultuurbezit naliet. Hij is vervolgens de schrijver die door doelbewust scheppende werkzaamheid onze taal heeft gebouwd tot een willig instrument, geschikt voor alle uitingen van hart en verstand. In Hoofts tijd werd de taal, verbasterd in Brabant, in Holland bedreigd door vreemdelingen met verschillende tongvallen. De letterkunde had haar wereldtaal gevonden in Latijn en een wereldroem in landgenoten als Erasmus en anderen, waarvoor de landsgrenzen te eng zouden zijn

gewest. „Dat onze taal”, zegt Brandt, „die vóór het schrijven van den Drost verbastert was, nu gezuiverd, en het ciersaet der onlatijnsche, en een triumpheerster over al de Barbarische taal is, moet men de gedachtenis van den Heere Hooft dank weten”.

Hooft, Laurent Reael en De Huybert hebben zelfs, zonder door enige Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen benoemd te zijn, iets gevormd dat wij tegenwoordig een spellingcommissie zouden noemen.

Hooft is tenslotte, behalve schrijver en kunstenaar, de historicus. Ook als zodanig iemand van formaat, redelijk, gematigd en bovenal onpartijdig, objectief.

Wilt het billijken, dat ik hier verder uitweid over deze Nederlander, die wij eren als onkreukbaar magistraat, als groot Nederlands dichter, als historieschrijver, als bewonderaar, ja, als principieel voorvechter der vrije wetenschap.

Het was Victor E. van Vriesland, die van hem getuigde: „Van dezen edelen mensch zullen zij, zullen onze nakomelingen zoolang de geest, zoolang beschaving, kunst en wetenschap niet volkomen zijn ondergegaan, het beeld in ons hart bewaren met liefde en dankbaarheid.”

Heren leden der Vlaamse en Nederlandse Koninklijke Akademien van Wetenschappen, ik mis ten eenemale de elegantie, waarmede Pieter Corneliszoon Hooft als gastheer zijn begaafde vrienden en derhalve ook U allen zou hebben welkom geheten; het is gezegd, dat deze elegantie de spontane uiting van zijn gevoels welens in de weg heeft gestaan. Welnu, moge ik dan mijnzijdigs met alle spontaneiteit die in mij is, U nog eens herhalen, dat de Nederlandse regering oprecht verheugd is U hier te mogen begroeten en als Uw gastvrouw te mogen optreden.”

WERKTAFEL ZOOLOGISCH STATION TE ROSCOFF (BRETAGNE)

Ook in het jaar 1955 zouden wederom enkele zoölogen (zowel morfologen als fysiologen) in de gelegenheid worden gesteld omstreeks twee maanden met vergoeding van rijkswege gebruik te maken van een werktafel in het zoölogisch station te Roscoff (Bretagne) voor het verrichten van wetenschappelijke onderzoeken.

(*Ned. Staatscourant* van 18 oktober 1955 no 201.)

WERKTAFEL ZOÖLOGISCH STATION TE NAPELS

Ook in het jaar 1955 zouden wederom enkele biologen in de ruimste zijn van het woord (zowel morfologen als fysiologen, zowel zoölogen als botanici, medici of farmacologen) in de gelegenheid worden gesteld omstreeks anderhalve maand met vergoeding van rijkswege gebruik te maken van een werktafel in het zoölogisch station te Napels, voor het verrichten van wetenschappelijke onderzoeken. De vergoeding van rijkswege zou vermoedelijk f 700,— bedragen.

Ook hun, die zonder deze vergoeding van de Nederlandse werktafel in het voormelde zoölogisch station gebruik wensten te maken, werd verzocht zich op te geven.

(*Ned. Staatscourant* van 18 oktober 1955 no 201.)

UITWISSELING VAN HOOGLERAREN TUSSEN NEDERLAND EN BELGIE

In het kader van de uitwisseling van hoogleraren tussen de beide bovengenoemde landen werd op instigatie van de gemengde technische commissie, bedoeld in artikel 2 van het Nederlands-Belgisch cultureel akkoord, het maximum aantal der hoogleraren die gedurende een week aan een instelling voor hoger onderwijs in het andere land colleges gaven, voor het cursusjaar 1952/1953 vastgesteld op 10.

INSCHRIJVING VAN STUDENTEN

Rijksuniversiteit te Leiden

Bij beschikking van de minister van 18 juni 1854, no 411456 I, afd. H.O.W. (Stb. 117), werd:

a. ingetrokken de beschikking van zijn ambtsvoorganger van 10 november 1933, no. 4049 I, afd. H.O.W.;

b. de rector magnificus der rijksuniversiteit te Leiden gemachtigd tot het inschrijven als student van hen, die niet de Nederlandse nationaliteit of het Nederlands onderdaanschap bezitten, behoudens voor zover betrof de studie in de faculteit der geneeskunde;

c. bepaald, dat inschrijving van hen die niet de Nederlandse nationaliteit of het Nederlands onderdaanschap bezitten, in de faculteit der geneeskunde slechts mocht plaatsvinden nadat daartoe door hem, op grond van een ingediend verzoekschrift, curatoren en de betrokken faculteit gehoord, voor ieder geval afzonderlijk machtiging zou zijn verleend.

Rijksuniversiteit te Utrecht

Bij beschikking van de minister van 18 juni 1954, no 412568 I, afd. H.O.W., (Stb. 117), werd:

a. ingetrokken de beschikking van zijn ambtsvoorganger van 15 januari 1934, no. 77 I, afd. H.O.W.;

b. de rector magnificus der rijksuniversiteit te Utrecht gemachtigd tot het inschrijven als student van hen, die niet de Nederlandse nationaliteit of het Nederlands onderdaanschap bezitten, behoudens voor zover betrof de studie in de faculteiten der geneeskunde en der veertsenijkunde;

c. bepaald, dat inschrijving van hen die niet de Nederlandse nationaliteit of het Nederlands onderdaanschap bezitten, in de faculteit der geneeskunde en der veertsenijkunde slechts mocht plaatsvinden nadat daartoe door hem, op grond van een ingediend verzoekschrift, curatoren en de betrokken faculteiten gehoord, voor ieder geval afzonderlijk machtiging zou zijn verleend.

Technische Hogeschool te Delft

Bij ministeriële beschikking van 18 juni 1954, no 412569 I, afd. H.O.W., (Stb. 117), werd:

de rector magnificus der Technische Hogeschool te Delft gemachtigd tot het inschrijven als student van hen, die niet de Nederlandse nationaliteit of het Nederlands onderdaanschap bezitten.

PRAKTISCHE OPLEIDING VAN MEDISCHE STUDENTEN

Bij ministeriële beschikking van 8 oktober 1954, no 439038 I, afd. H.O.W., werd ten behoeve van de praktische opleiding in buiten-universitaire ziekenhuizen van doctorandi in de geneeskunde door het artsexamen aan een aantal deskundigen voor het studiejaar 1954/1955 opdracht verleend tot het geven van onderwijs in de vakken waarin zij zich hebben gespecialiseerd. De namen van deze deskundigen, gerangschikt naar de door hen te onderwijzen vakken, zijn vermeld in de *Mededelingen* 1954, no 10, blz. 885/887.

WIJZIGING HOGER-ONDERWIJSWET (STUDIEBEURZEN)¹⁾

Bij de wet van 21 januari 1954 (Stb. 16) zijn in de artikelen 38, 85 en 198 der Hoger-onderwijswet enige wijzigingen aangebracht teneinde de bedragen van aan stu-

¹⁾ Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal: Bijl. Hand. II 53/54, 3212; Hand. II 53/54, blz. 23/25; Bijl. Hand. I 53/54, 3212; Hand. I 53/54, blz. 2095.

denten te verlenen beurzen beter aan te passen aan de reële kosten, verbonden aan het volgen van hoger onderwijs. Verder is aan het eerste lid van elk van deze artikelen de volgende zin toegevoegd:

Het maximumbedrag dat per beurs kan worden toegekend, wordt vastgesteld bij algemene maatregel van bestuur".

De in voormelde artikelen bedoelde beurzen worden voortaan niet meer toegekend door de Kroon, maar door de minister.

WIJZIGING WET TOT REGELING VAN HET HOGER LANDBOUWONDERWIJS
(STUDIEBEURZEN)¹⁾

Bij de wet van 21 januari 1954 (*Stb.* 16) is gewijzigd artikel 12, der wet van 15 december 1917 (*Stb.* 700) tot regeling van het hoger landbouwonderwijs, teneinde de bedragen van aan studenten te verlenen beurzen beter aan te passen aan de reële kosten, verbonden aan het volgen van hoger onderwijs. Aan het artikel is verder de volgende zin toegevoegd:

„Het maximumbedrag dat per beurs kan worden toegekend, wordt vastgesteld bij algemene maatregel van bestuur.”

VERLENGING TERMIJN VAN VERVAL BEZETTINGSREGELINGEN BETREFFENDE
COLLEGEDELLEN

Bij de wet bezettingsmaatregelen IV 1954 (*Stb.* 32)²⁾ werd o.m. de termijn van verval voor de hierna genoemde bezettingsregelingen betreffende de collegegelden verlengd tot uiterlijk 15 februari 1955.

1. Besluit van de Secretaris-Generaal van het departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 7 augustus 1940, betreffende de gelden, verschuldigd wegens het bijwonen der lessen aan de rijksuniversiteiten en de Technische Hogeschool te Delft (*Verordeningenblad* 1940, no 116).

2. Besluit van de Secretaris-Generaal van het departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming van 16 oktober 1943 tot aanvulling van het besluit no 116/1940 betreffende de gelden, verschuldigd wegens het bijwonen der lessen aan de rijksuniversiteiten en de Technische Hogeschool te Delft (*Verordeningenblad* 1943, no 106).

BEZOEK VAN STUDENTEN VAN HET UNIVERSITY COLLEGE TE LONDON AAN ONS
LAND TER BESTUDERING VAN HET NEDERLANDSE BIBLIOTHEEKWEZEN

Van 25 maart tot 2 april 1954 bracht een 14-tal studenten van de School of librarianship and archives te Londen, onder leiding van twee hunner lecturers, Miss. M. Piggett en Mr. R. Staveley, een studiebezoek aan Nederland. De School of librarianship is een onderdeel van de Londense universiteit en biedt een voortgezette opleiding aan een geselecteerde groep bibliothecarissen die, vóór zij kunnen worden toegelaten, in het bezit moeten zijn van een universitaire graad en minstens een jaar bibliotheekpraktijk moeten hebben gehad. Deze opleiding kan alleen in Londen worden gevolgd; daarom hadden

¹⁾ Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal: Bijl. Hand. II 53/54, 3212; Hand. II 53/54, blz. 2325; Bijl. Hand. I 53/54, 3212; Hand. I 53/54, blz. 2095.

²⁾ Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal: Bijl. Hand. II 53/54, 3298; Hand. II 53/54, blz. 2327; Bijl. Hand. I 53/54, 3298; Hand. I 53/54, blz. 2101/2102.

zich voor deze studiereis opgegeven studenten uit alle delen van het Verenigd Koninkrijk en zelfs twee Fulbright-studenten uit de Verenigde Staten van Noord-Amerika.

Het doel van het bezoek was een indruk te krijgen van de ontwikkeling van het bibliotheekwezen in Nederland. Daartoe was in overleg met de directeur der Koninklijke Bibliotheek, dr. J. Brummel, een programma samengesteld, dat de bezoekers een duidelijk beeld kon geven van het Nederlandse bibliotheekwezen. Bezoeken werden gebracht aan de Koninklijke Bibliotheek, het Algemeen Rijksarchief en de bibliotheek van het Vredespaleis te 's-Gravenhage, de universiteitsbibliotheek van Amsterdam, de bibliotheek van de Technische Hogeschool te Delft, de centrale bibliotheek van het Koninklijk Instituut voor de Tropen te Amsterdam, alsmede aan de openbare leeszalen te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Blaricum.

De deelnemers constateerden, dat de financiële positie van de meeste bibliotheken in Engeland, zowel openbare als bijzondere, veel gunstiger is dan hier te lande; zij spraken dan ook hun grote waardering uit voor hetgeen in Nederland met beperkte middelen in vele gevallen tot stand wordt gebracht. Bijzonder getroffen waren zij door de gastvrijheid waarmee zij werden ontvangen en de heldere wijze waarop bibliotheekdirecteuren en hun assistenten een uiteenzetting gaven van het Nederlandse bibliotheekwezen, gevolgd door een rondleiding door de gebouwen.

Enkele algemene indrukken.

Het grote aantal Zuidafrikaanse studenten was, bij het zorgvuldig samengestelde gezelschap, opvallend. Mede met het oog hierop werd het zeer gewaardeerd, dat ook andere delen van Nederland behalve het traditionele westen, werden bezocht. Betekende dit in de eerste plaats een kennismaking op bredere schaal, de totale indruk beperkte zich daarvoor niet tot de in het buitenland nog veelal gangbare mening dat Nederland synoniem is met Noord- en Zuidholland. Voor de studenten uit Azië en Afrika leverden de in laatstgenoemde provincies opgedane indrukken vergelijkbaar materiaal op t.a.v. de agrarische gebieden in hun vaderland.

Voor de inrichting van de schoolgebouwen en het rustige en gedisciplineerde gedrag van de leerlingen toonde de deelnemers grote bewondering. Zij waren van oordeel dat het onderwijs hier te lande in belangrijke mate „teacher-controlled” is en t.a.v. het persoonlijk initiatief bij vakken als tekenen en boetsen en bij het samenstellen van aardrijkskundige- en geschiedkundige plakboeken constateerde zij opmerkelijke verschillen met de in Engeland gevolgde methode. Het Engelse rapport vermeldt hieromtrent o.m. de volgende opmerkingen: „no imaginative or creative work”; „... little originality of design ... very little scope for imaginative work seemed to be given”.

Ook waren de bezoekers van oordeel dat hier, veel minder dan in Engeland, de school als een gemeenschap wordt gezien, ondanks het in vele gevallen aanwezig zijn van een „assembly hall”. Men diene opmerkingen als hier geciteerd, echter te bezien in het licht van de beperking, die een veertiendaagse studiereis noodzakelijk met zich brengt. Het is nu eenmaal niet mogelijk in een zo kort tijdsbestek een volledig beeld te geven van hetgeen Nederland op onderwijsterrein te bieden heeft. Het waren uiteraard de bezochte scholen, die een bepaalde indruk vestigden, een indruk echter, die niet maatgevend is voor alle scholen.

Niettemin spreekt het Engelse verslag niet dan met grote waardering over de studiereis, die voor toekomstige leraren in verschillende delen van de wereld van niet te onderschatten betekenis is geweest en die daarvoor voor Nederland een voorlichtende waarde heeft gehad, niet alleen op het terrein van het onderwijs, maar ook op economisch en cultureel gebied.

Nadere bijzonderheden betreffende dit bezoek zijn vermeld in de *Mededelingen* 1954, no 6, blz. 475.

STUDENTEN VAN DE UNIVERSITY OF LONDON INSTITUTE OF EDUCATION BEZOCHTEN NEDERLAND

Evenals de vijf voorafgaande jaren heeft ook dit jaar wederom een groep studenten van de University of London Institute of Education, onder leiding van Mr. B. S. Roberson, B.Sc., een studiereis door Nederland gemaakt. De deelnemers aan deze reis, 32 in getal, kwamen op 29 maart te Hoek van Holland aan en vertrokken vandaar weer op 11 april. Naast studenten uit Engeland en Schotland, waren er uit Kameroen, Cyprus, Hong Kong, Mauritius, Nigeria, Zuid-

Afrika, de Soedan en Brits Guyana, alsmede een, tijdelijk in Engeland werkzame, deelnemster uit de Verenigde Staten van Noord Amerika. Nadere bijzonderheden betreffende dit bezoek zijn vermeld in de *Mededelingen* 1954, nos. 11 en 12, blz. 1041.

VERBLIJFSVERGOEDING VOOR STUDENTEN

Op voorstel van de gemengde technische commissie, bedoeld in artikel 2 van het Nederlands-Belgisch cultureel akkoord, werd het totaal aantal maanden gedurende welke aan studenten verblijfsvergoeding wordt uitgekeerd, voor de cursus 1952/1953 voor Nederlandse studenten bepaald op 90 en voor Belgische op 103.

VIERDE CONGRES INTERNATIONALE STUDENTENPERS

De deelnemers aan het bovengenoemde congres, dat van 5—8 oktober 1954 op „Oud-Poelgeest” (bij Leiden) werd gehouden, werden op 7 oktober ontvangen op het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, waar zij namens de minister door mr. A. W. Schade van Westrum, hoofd van de afdeling Radio, Televisie en Pers van het ministerie, werden toegesproken in de Engelse taal. De toespraak luidde als volgt:

„Ladies and Gentlemen,

It is my privilege to extend, on behalf of the Minister of Education, Arts and Sciences, a cordial welcome to those participating in the fourth International student press conference. Previous student conferences were organised in other European countries, and I greatly appreciate that this fourth conference is being held in the Netherlands, and that the organisation of this conference was entrusted to the Netherlands union of students.

For this once more clearly shows that the Netherlands Students play an important part in international student life. In this connection I may recall that some years ago the Coscec was established in the city of Leyden.

During this conference you are studying the problems related to the students press. Whereas previous conferences were set up in order to exchange information concerning student-journals, edited in various countries, this time you intend to discuss the possibility of founding an international student-magazine. Not only actual information should be provided by this new journal, but for the greatest part it should be composed of articles treating the problems of university education and of student life. The foundation of such a journal may well be of great importance, because it would enable the students of various countries to keep informed of each other's problems, and of proposals concerning their solution. I do not need to stress that this indeed is of great importance to you all and that in this way you may considerably contribute to mutual understanding and solidarity among students of different nationality.

I cannot terminate this address without expressing my best wishes for the success of this conference and I hope that, on returning to your home-countries, you will be fully satisfied with its results.”

BUITENLANDSE STUDIEBEURZEN ¹⁾

Denemarken

Door de Deense regering werd voor het studiejaar 1954/1955, voor acht maanden, ten behoeve van een Nederlandse student een studiebeurs ten bedrage van 3780 Deense kronen beschikbaar gesteld. De beurs was in principe bestemd voor hen die reeds met hun studie gevorderd waren.

Duitsland

Door de Deutscher Akademischer Austauschdienst te Bonn werd een drietal beurzen, elk ten bedrage van 300 D.M. beschikbaar gesteld voor Nederlandse studenten voor deelneming aan een der zomer-

¹⁾ De namen der hierna genoemde landen zijn alfabetisch gerangschikt.

curssussen aan West-Duitse universiteiten en hogescholen. Voor deze beurzen kwamen in de eerste plaats in aanmerking studenten in de Duitse taal en leraren in het Duits tot de leeftijd van 35 jaar.

Italië

Door de Italiaanse regering werden voor het studiejaar 1954/1955, voor een periode van acht maanden, voor Nederlanders twee studiebeurzen, ieder groot 360 000 lire, beschikbaar gesteld. De beurzen waren in principe bestemd voor hen die hun studie aan een Nederlandse instelling voor hoger onderwijs, akademie van beeldende kunsten of conservatorium voor muziek hadden beëindigd en die hun studie in Italië wensten voort te zetten of zich aldaar op een bepaald gebied wensten te specialiseren.

Noorwegen

Door de Noorse regering werd voor het studiejaar 1954/1955, voor acht maanden een beurs ten bedrage van 3200 Noorse Kronen beschikbaar gesteld voor de studie aan een Noorse universiteit of hogeschool. De beurs was bestemd voor hen die reeds met hun studie gevorderd waren.

Spanje

Bij circulaire van 13 mei 1954, no 412731, afd. H.O.W., en door middel van een persbericht in de dagbladen maakte de minister o.m. het volgende bekend:

De Spaanse regering heeft voor het studiejaar 1954/1955 een beurs voor negen maanden ter beschikking gesteld ten behoeve van een Nederlandse student, opdat deze een volledige academische cursus aan een Spaanse universiteit kan volgen.

De gegadigde zal een maandelijks toelage ontvangen van 1500 peseta's, van welk bedrag hij zijn kosten van huisvesting en levensonderhoud — in een daartoe bestemd gebouw der afdeling Relaciones Culturales — ten bedrage van 1100 peseta's zal moeten voldoen. Hij zou dus 400 peseta's per maand voor persoonlijke uitgaven overhouden.

Voorts werden door de Spaanse regering wederom vier beurzen elk ten bedrage van 2500 peseta's voor Nederlandse studenten beschikbaar gesteld voor deelneming aan een der zomercursussen aan Spaanse universiteiten.

Zweden

Door de Zweedse regering werd voor het studiejaar 1954/1955 ten behoeve van een Nederlandse student wederom een beurs voor acht maanden beschikbaar gesteld. De beurs zou worden verstrekt om de student in de gelegenheid te stellen dieper in zijn studies door te dringen en hem tevens in staat te stellen Zweden, t.w. het land, het volk, de Zweedse zeden en gebruiken, alsmede de mentaliteit en de natuur van het land te leren kennen. Het bedrag van de beurs was 3470 Zweedse kronen, benevens een toelage van 270 kronen voor de reiskosten.

Bij circulaire van 11 mei 1954, no 412734, afd. H.O.W., alsmede door middel van een persbericht in de dagbladen maakte de minister inzake bovenstaand onderwijs het volgende bekend:

De universiteit van Lund heeft een beurs voor een Nederlandse student ter beschikking gesteld voor deelneming aan een zomercursus te Lund van 5—19 september a.s.

Door deze beurs worden de kosten voor het cursusgeld, huisvesting en levensonderhoud en de excursies gedekt. De reiskosten komen voor rekening van de student.

De cursus heeft als onderwerp „art in Society” en het doel is om aan studenten van verschillende nationaliteiten de mogelijkheid te geven de verschillende wetenschappelijke en praktische problemen op dit terrein te bespreken.

De voordrachten zullen gehouden worden o.a. door Zweedse hoogleraren en lectoren in de sociale wetenschappen en door bekende Zweedse artiesten en critici op het gebied van muziek, schilderkunst, literatuur en film. De cursus wordt in de Engelse taal gehouden.

Voorts werden nog, resp. door de Raad van Europa en de Unesco de hierna genoemde studiebeurzen beschikbaar gesteld.

Door de Raad van Europa werd een aantal studiebeurzen, elk een waarde van 500 000 Franse francs niet overschrijdend, beschikbaar gesteld voor studies op het gebied van de Europese politieke integratie en de Europese geschiedenis en wijsbegeerte. Deze beurzen zouden worden verstrekt voor een periode van ten minste drie en te hoogste acht maanden te beginnen 1 juli 1954. Zij die een beurs ontvangen waren verplicht na afloop van hun studie een rapport in het Engels of Frans samen te stellen. Het secretariaat-generaal van de Raad van Europa behield zich het recht voor deze rapporten te publiceren.

Door de *Unesco* werd voor een Nederlandse onderdaan een fellowship beschikbaar gesteld voor een studie op het gebied der kernfysica. Het bedrag van de beurs was vastgesteld volgens de richtlijnen, geldende bij de United Nations en de gespecialiseerde organisaties, variërend van 100 tot 375 dollar per maand, al naar gelang het land dat zou worden bezocht.

Nog zij vermeld dat in de *Mededelingen* 1954, no 7, blz. 553, een overzicht is opgenomen van de studie-beurzen op basis van *reciprociteit*.

FINANCIERING VAN DE BOUW EN INRICHTING VAN EEN KERNREACTOR IN NEDERLAND

Bij de wet van 6 augustus 1954 (*Stb.* 374) werden de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Economische Zaken en van Financiën gemachtigd in het jaar 1954, onder door hen te stellen voorwaarden, ten laste van het rijk een bijdrage te verstrekken in de kosten van de bouw en inrichting van een *kern-reactor* in Nederland, tot een maximum van f 8 500 000,—.

COMMISSIE TER VOORBEREIDING VAN EEN TWEDE INSTITUUT VOOR TECHNISCH HOGER ONDERWIJS

Tot lid van bovengenoemde commissie ¹⁾ werd dit jaar door de minister benoemd ir. S. J. van Embden, architect te Delft, teneinde deel te nemen aan de werkzaamheden van de subcommissie voor de bouwvoorzieningen. Hem werd opdracht verleend tot het ontwerpen van schema-plannen voor de stedenbouwkundige en architectonische opzet van het gebouwencomplex ten behoeve van een te Eindhoven te bouwen tweede instituut voor technische hoger onderwijs en tot het verrichten van de desbetreffende voorbereidende werkzaamheden.

HERZIENING STICHTINGSBRIEF STADS- EN ACADEMISCH ZIEKENHUIS TE UTRECHT

Bij gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Financiën d.d. 26 maart 1954, no 396043 I, afd. H.O.W. (*Stert.* 82) is de stichtingsbrief van bovengenoemde stichting gewijzigd en aangevuld.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 51.

C. VOORBEREIDEND HOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

Scholen en leerlingen. De volgende tabellen ¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in het jaar 1954. Ter vergelijking zijn mede opgenomen de gegevens over het jaar 1953. De cijfers betreffende de gymnasia, hogere burgerscholen, lycea, middelbare scholen voor meisjes, handelsdag- en handelsavondscholen hebben in hoofdzaak betrekking op de toestand resp. op 15 september 1954 en 1953.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen *dagscholen* voor v.h.m.o., tabel 2 van de aantallen *leerlingen* van deze scholen en tabel 3 van de *handelsavondscholen* en hun leerlingen. De gegevens zijn onderscheiden naar schoolsoort en richting.

Tabel 1. Aantallen dagscholen voor v.h.m.o. naar schoolsoort en richting

Schoolsoorten	Openbaar			Bijzonder				Totaal	
	Rijks	Gem.	Totaal	Prot.-Christ.	R.-Kath.	Overig	Totaal	1954	1953
<i>Gymnasia</i>	—	32	32	7	29	1	37	69	68
<i>Hogere burgerscholen</i> , totaal	35	44	79	23	38	8	67	146	146
w.v. met 3-j. cursus	—	3	3	1	—	—	1	4	4
A	—	7	7	2	—	2	5	10	11
B	3	14	17	6	5	3	14	31	33
AB	32	20	52	13	33	3	49	101	98
<i>Lycea</i> , totaal	14	23	37	31	29	17	77	132	109
w.v. onderb. + afd. gym. + afd. h.b.s. A	—	—	—	—	—	—	—	—	1
onderb. + afd. gym. + afd. h.b.s. B	1*)	6	7	3	9	1	10	26	26
onderb. + afd. gym. + afd. h.b.s. AB	13*)	15	28	26	20	12	58	86	82
<i>Middelbare scholen voor meisjes</i> , totaal	15	19	34	18	45	13	76	110	99
w.v. zelfstandig	—	2	2	4	24	6	34	36	34
verbonden aan een gymnasium	—	—	—	—	8	—	8	8	7
verbonden aan een h.b.s.	12	12	24	2	2	—	4	28	35
verbonden aan een lyceum	5	5	8	12	11	7	30	38	35
<i>Handelsdagscholen</i> , 3-j. cursus, totaal	—	—	—	—	4	1	5	5	5
w.v. zelfstandig	—	—	—	—	4	—	4	4	4
verbonden aan een h.b.s.	—	—	—	—	—	1	1	1	1
<i>Handelsdagscholen</i> , 4-j. cursus, totaal	—	7	7	1	4	3	8	15	15
w.v. zelfstandig	—	3	3	1	2	3	6	11	11
verbonden aan een h.b.s.	—	2	2	—	—	—	—	2	2
verbonden aan een lyceum	—	—	—	—	2	—	2	2	2
<i>Algemeen totaal (zonder dubbelstellingen)</i>									
1954	49	104	153	64	126	35	219	378	—
1953	49	104	153	65	119	33	219	—	374

¹⁾ Openbaar(bare) lyceum(lycea), bestaande uit rijks h.b.s. met afdeling gemeentelijk gymnasium.
Tabel en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs 1954/55”, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

VOORBEREIDEND HOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

Tabel 2. Aantallen leerlingen der dagscholen voor v.b.m.o. naar schoolsoort en richting der school

Schoolsoorten	Openbaar			Bijzonder				Totaal	
	Rijks	Gem.	Totaal	Prot.-Christ.	R.-Kath.	Overig	Totaal	1954	1953
<i>Gymnasia</i>	—	5 248	5 248	1 534	5 882	44	7 460	12 708	12 065
<i>Hogere burgerscholen</i> , totaal	7 355	15 399	22 754	5 155	9 082	1 424	15 661	34 391	32 969
w.v. met 3-4 cursus	—	753	753	59	—	—	59	812	828
A	—	1 594	1 594	422	—	295	717	23 09	2 491
B	653	2 797	3 450	1 178	470	428	2 076	5 506	5 709
AB	6 700	6 255	12 955	3 406	8 612	703	12 811	25 766	23 941
<i>Lycea</i> , totaal	2 634	158 801	161 435	11 809	10 666	1 551	23 026	59 461	56 161
w.v. onderb. + afd. gym. + afd. h.b.a. A	—	—	—	—	—	—	—	—	449
onderb. + afd. gym. + afd. h.b.a. B	134	1 988	2 122	2 120	2 402	1 055	5 577	7 719	7 109
onderb. + afd. gym. + afd. h.b.a. AB	12 480	6 813	9 293	9 689	8 264	4 496	22 449	31 742	28 605
<i>Middelbare scholen voor meisjes</i> , totaal	551	1 912	2 463	1 467	5 559	1 002	8 028	10 461	9 008
w.v. zelfstandig	—	591	591	716	3 458	662	5 836	7 437	6 178
verbonden aan een gymnasium	—	—	—	—	824	—	824	824	604
verbonden aan een h.b.a.	477	1 080	1 557	65	50	91	1 606	1 541	1 541
verbonden aan een lyceum	74	251	325	678	1 247	320	2 245	2 570	2 275
<i>Handelscholen</i> , 3-4 cursus, totaal	—	—	—	—	254	35	289	289	255
w.v. zelfstandig	—	—	—	—	—	—	—	—	220
verbonden aan een h.b.a.	—	—	—	—	—	35	35	35	35
<i>Handelscholen</i> , 4-5 cursus, totaal	—	1 055	1 055	126	245	120	491	1 544	1 556
w.v. zelfstandig	—	904	904	126	190	120	436	1 540	1 508
verbonden aan een h.b.a.	—	151	151	—	—	—	—	151	151
verbonden aan een lyceum	—	—	—	—	53	—	53	53	47
Algemeen totaal									
1954	10 518	28 425	38 943	20 091	31 666	8 176	59 933	98 876	
1953	10 000	27 155	37 155	18 428	28 466	7 957	54 851		91 984

1) W.v. 472 leerlingen in de afd. gymnasium van openbare lycea (rijks h.b.a. met afd. gemeentelijk gymnasium).

2) Idem 38 leerlingen.

3) Idem 454 leerlingen.

Tabel 3. Aantallen handelsavondscholen en hun leerlingen, onderscheiden naar de richting der school

	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.-Christ.	R.-Kath.	Overig	Totaal	
Scholen . . . 1953 . . .	52	7	32	43	82	134
1954 . . .	54	8	35	44	87	141
Leerlingen . . . 1953 . . .	7 925	551	4 350	5 829	10 730	18 655 2)
1954 . . .	8 379	750	4 610	6 290	11 650	20 029 1)

1) Bovendien volgden in 1953 en 1954 onderscheidenlijk 381 en 384 leerlingen *uitwendig* een aan een handelsavondschool verbonden cursus in machineschrijven en/of stenografie.

De cijfers welke in vorenstaande tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het aantal in deze statistiek opgenomen zelfstandige dagscholen nam sedert 1953 met 6 toe; het bedraagt thans 378 (tabel 1). Voor het eerst opgenomen zijn 8 scholen (alle rooms-katholiek), t.w. 1 gymnasium, 3 hogereburgerscholen, 1 lyceum en 3 middelbare scholen voor meisjes. Een school werd opgeheven. Voorts werden een gymnasium en een hogereburgerschool (beide protestants-christelijk) samengevoegd tot een lyceum, een gemeentelijke en een rooms-katholieke hogereburgerschool door toevoeging van een afdeling gymnasium omgezet in een lyceum en een rooms-katholiek lyceum met een daaraan verbonden afdeling middelbare school voor meisjes door opheffing van de afdeling hogereburgerschool omgezet in een gymnasium met afdeling middelbare school voor meisjes. Tenslotte werd aan enige scholen een afdeling gymnasium B, hogereburgerschool A, hogereburgerschool B of middelbare school voor meisjes toegevoegd.

Doordat het aantal voor de eerste maal tot het v.h.m.o. toegelatenen en het aantal vertrokkenen in 1954 resp. 24 698 (1953: 22 450) en 17 806 (1953: 17 349) bedroeg, nam het aantal leerlingen toe van 91 984 tot 98 876 of met 7,5% (zie tabel 2).

De groei van het aantal leerlingen manifesteerde zich vooral bij het protestants-christelijk (+ 9%) en het rooms-katholiek onderwijs (+ 11%). Wat de groei bij de diverse schoolsoorten betreft, deze valt in het bijzonder op bij de middelbare scholen voor meisjes (+ 16%).

Doordat sedert 1951 het aantal toegelatenen sterk is gestegen (in 1951, 1952, 1953 en 1954 resp. met 2044, 1338, 1913 en 2248 en de toegelatenen merendeels in

Aantallen geslaagden voor de eindexamens 1954 der dagscholen voor v.h.m.o.

Examens	Absoluut			In percentages		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Schoolexamens</i>						
Gymnasium α	691	530	1 221	87	88	87
Gymnasium β	816	201	1 017	86	82	85
H.b.s. A	1 428	746	2 174	88	89	88
H.b.s. B	3 079	627	3 706	85	81	85
Midd. school v. meisjes	—	1 396	1 296	—	89	89
Handelsdagschool 3-j. cursus	84	3	87	87	75	86
Handelsdagschool 4-j. cursus	203	48	251	85	79	82
Totaal	6 301	3 541	9 842	86	87	86
<i>Staatsexamens</i>						
Gymnasium α	192	34	226	57	52	56
Gymnasium β	41	7	48	36	33	36
H.b.s. A	118	12	130	54	71	55
H.b.s. B	50	4	54	29	27	28
Totaal	401	57	458	48	47	48

leerjaar I werden geplaatst is het verklaarbaar, dat in 1954 de leerjaren I, II, III en IV in omvang toenamen. De bezetting der leerjaren V en VI wijzigde daarentegen slechts weinig. Het aantal geslaagden nam in 1954 met 3 % toe. (1954: 9842, 1953: 9566). Gezien de bezetting van de leerjaren V en VI zal naar alle waarschijnlijkheid het aantal geslaagden in 1955 iets hoger liggen dan in 1954.

Het tussentijds vertrek (totaal aantal vertrekkenden verminderd met het aantal geslaagden voor het eindexamen) bedroeg in 1953/1954 1964 leerlingen, d.i. 8,6 % van alle leerlingen. Van deze vertrekkenden tussentijds uit leerjaar I 2051 leerlingen (8,6 %), uit leerjaar II 1473 leerlingen (7,1 %), uit leerjaar III 2736 leerlingen (15,1 %), waarvan 1657 met voldoende vorderingen (9,2 %) en uit leerjaar IV en hoger 1791 leerlingen (6,0 %).

Eindexamens. De tabel op blz. 51 geeft een overzicht van de aantallen *geslaagden* voor de eindexamens 1954 der dagscholen voor v.h.m.o.

AANWIJZINGEN OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 157 DER HOGER-ONDERWIJSWET

Aanwijzing overeenkomstig artikel 157 der Hoger-onderwijswet van bijzondere gymnasia met zesjarige cursus als bevoegd om, met in achtneming van de desbetreffende wettelijke voorschriften aan hun leerlingen die het onderwijs tot aan het einde hebben bijgewoond, een getuigenschrift van bekwaamheid tot universitaire studien uit te reiken, dat met het getuigenschrift, vermeld in artikel 11 der Hoger-onderwijswet wordt gelijkgesteld.¹⁾

Bij Koninklijk besluit van 10 februari 1954, (*Stb.* 46) te rekenen van 1 september 1953 de afdeling gymnasium van het christelijk lyceum te Doorn.

Bij Koninklijk besluit van 15 maart 1954, (*Stb.* 113) te rekenen van 1 september 1953 de afdeling gymnasium van het christelijk lyceum te Alkmaar.

Bij Koninklijk besluit van 1 juni 1954 (*Stb.* 236) te rekenen van 1 september 1953 de afdeling gymnasium van de „Werkplaats Kindergemeenschap” te Bilthoven.

Bij Koninklijk besluit van 1 juni 1954 (*Stb.* 237) te rekenen van 1 september 1953 de afdeling gymnasium van het aartsbisshoppelijk seminarie te Apeldoorn.

INSTELLING COMMISSIE INZAKE HET MIDDENSTANDSVAK- EN HANDELSONDERWIJS

Bij gemeenschappelijke beschikking van de Staatssecretaris van Economische Zaken en van de Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 2 maart 1954, no 16756, M.S.W.O.E./directoraat-generaal voor de middenstand, werd een commissie ingesteld aan welke werd opgedragen een onderzoek in

¹⁾ Overeenkomstig het bepaalde in artikel 157 der Hoger-onderwijswet, zoals dit artikel luidde vóór de daarin bij de wet van 29 april 1953, (*Stb.* 209) aangebrachte wijziging, geschiedde de aanwijzing van bijzondere gymnasia met zesjarige cursus telkens voor een tijdperk van zes jaren. De woorden „telkens voor een tijdvak van zes jaren” zijn bij de genoemde wet van 29 april 1953 vervallen. De aanwijzing is tengevolge van de wijziging van het artikel niet meer aan een termijn gebonden. De onder het hoofd „Aanwijzingen overeenkomstig artikel 157 der Hoger-onderwijswet” genoemde onderwijsinstellingen zijn niet eerder met toepassing van dat artikel aangewezen.

te stellen en voorstellen te doen inzake de inpassing van het middenstandsvak- en handelsonderwijs in het geheel van de onderwijsvoorzieningen in Nederland, de meest doelmatige wijze van subsidiëring en de organisatie en de regeling van het toezicht op dit onderwijs, waaronder mede begrepen is het onderwijs aan reeds gevestigde ondernemers, voorzover dit speciaal is gericht op het doelmatig beheer van middenstandsondernemingen.

De commissie werd op 2 april 1954 door de Staatssecretaris van Economische Zaken, in bijzijn van de Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, geïnstalleerd. Bij deze gelegenheid sprak eerstgenoemde een rede uit, waaraan het volgende wordt ontleend:

„Bij de aanvang van de arbeid van uw commissie moge ik met enkele woorden ingaan op de betekenis welke mijn ambtgenote en ik aan de werkzaamheid van deze commissie hechten. In een van de vele geschriften, welke over en rond de middenstandsnota 1954 zijn verschenen, is opgemerkt, dat de aankondiging van uw commissie als een van de meest perspectiefrijke resultaten van de nota is te kenmerken. Ik laat deze uitspraken voor rekening van de schrijver, doch wel zou ik willen opmerken, dat ik aan de ingestelde commissie grote betekenis hecht; grote betekenis in verschillend opzicht.

In de eerste plaats acht ik de instelling van deze commissie van zo groot belang, omdat zij demonstreert, waarop het middenstandsbeleid op kortere termijn gericht is, om duurzaam vruchten te kunnen afwerpen. De ontwikkeling van het middenstandsbeleid in Nederland wordt in menig opzicht gekenmerkt door een, met verschillende omstandigheden samenhangend, fragmentarisch karakter. Het tot dusver gevoerde middenstandsbeleid is reeds in belangrijke mate tegemoetgekomen aan de rechtmatige verlangens van de middenstand en heeft — zoals uit de middenstandsnota duidelijk is gebleken — belangrijke resultaten geboekt. Met de schat van ervaring uit de achter ons liggende periode, gesteund door verder, diepergaand onderzoek, moeten wij thans het middenstandsbeleid tot een systematische eenheid gaan vormen, waar nodig uitbreiden en wijzigen, teneinde de doelstelling van het middenstandsbeleid op een langere termijn, waarover in de middenstandsnota uitvoerig is gesproken, te kunnen verwezenlijken. Wanneer er een sector in het middenstandsbeleid is, welke uitermate door het fragmentarische karakter wordt gekenmerkt, is het wel die van het middenstandsonderwijs.

Het beleid op korte termijn dient erop gericht te zijn het fragmentarisch karakter aan het beleid met betrekking tot het middenstandsonderwijs te ontnemen, teneinde het middenstandsonderwijs te maken tot een van de hechte grondslagen van het middenstandsbeleid. Dit is daarom van zo groot belang — en hiermede kom ik aan mijn tweede opmerking — omdat goed middenstandsonderwijs een van de belangrijke voorwaarden is voor het slagen van het vestigingsbeleid. Het vestigingsbeleid wordt vaak gekenmerkt als de hoeksteen van het middenstandsbeleid, en bij verschillende gelegenheden heb ik deze uitspraak tot de mijne gemaakt. Bij het vestigingsbeleid worden minimumeisen gehanteerd van handelskennis en vakbekwaamheid. De vestigingsbesluiten concretiseren deze eisen, doch het is duidelijk, dat zij dit slechts kunnen doen in algemene termen. Op de examens moet blijken of de kandidaten aan deze eisen voldoen, en daarbij is het noodzakelijk dat uitgegaan wordt van de bedoeling van de vestigingswetgeving en de vestigingsbesluiten.

Het komt er daarbij niet op aan, dat de kandidaat een maximum van „weetjes“ kan etaleren, doch dat blijkt, dat het theoretisch en praktisch inzicht en in vele gevallen de handvaardigheid van de kandidaat zodanig zijn, dat van hem gezegd kan worden, dat hij aan de strikt noodzakelijke eisen om als ondernemer werkzaam te mogen zijn, voldoet. Hierop moet dan ook het onderwijs gericht zijn. De kritiek welke men nog al eens op het vestigingsbeleid uitoefent — en ik mag er op wijzen, dat ik deze kritiek niet overschat — richt zich veelal niet tegen de vestigingseisen als zodanig, maar tegen bepaalde overdreven eisen bij onderwijs en examens. Wanneer onderwijs en examens gericht zijn op de werkelijke doelstelling van de vestigingswetgeving, de ervaring in verschillende branches leert dit overduidelijk, zal men ook de kritiek tot haar werkelijke proporties kunnen terugbrengen en daarmede kunnen voorkomen dat het vestigingsbeleid impopulair wordt.

In de derde plaats acht ik de instelling van deze commissie van zo groot belang, omdat het vraagstuk van het middenstandsonderwijs — wellicht veel meer dan verschillende andere takken van onderwijs — zo gecompliceerd is. In het onderwijshoofdstuk van de middenstandsnota is op het gecompliceerde karakter van het middenstandsonderwijs uitvoerig ingegaan. Uw commissie zal vooral ook tot taak

hebben zich rekenschap te geven van de verschillende complicaties teneinde te bevorderen dat de oplossing van het vraagstuk waarvoor wij gesteld zijn een realistische basis krijgt. Ik houd mij overtuigd, dat de arbeid van uw commissie ook in belangrijke mate zal kunnen bijdragen tot een dieper inzicht in het middenstandsvraagstuk dan waarover wij op dit ogenblik beschikken. Ik zou nog meer redenen kunnen noemen waarom de instelling van uw commissie van zo grote betekenis is, doch ik zou daarmee buiten het kader ener installatie trede en reeds aan de beschouwingen, welke in deze commissie zullen moeten plaats vinden, gaan deelnemen, hetgeen niet mijn bedoeling is. Wel zou ik nog, ten dele samenvattend, op twee punten de nadruk willen leggen, waarmede ik de achtergrond van uw opdracht zou willen typeren.

1. Het middenstandsonderwijs, hetwelk thans nog een fragmentarisch karakter heeft, dient uit een oogpunt van constructief middenstandsbeleid en met name met het oog op het vestigingsbeleid ingepast te worden in het onderwijsstelsel op een wijze, welke op de doelstelling van het middenstandsbeleid is gericht. Daarbij zal met de gecompliceerdheid van het middenstandsbedrijfsleven en met de omstandigheden, waarin het middenstandsonderwijs moet passen, ernstig rekening moeten worden gehouden.

2. Het middenstandsonderwijs moet, rekening houdende met deze complicaties, beantwoorden aan de eisen welke redelijkerwijze — uit onderwijskundig oogpunt — aan onderwijsvoorzieningen moeten worden gesteld.

In het voorgaande heb ik U eigenlijk in hoofdzaak gesproken over het eerste deel van uw opdracht, nl. een onderzoek in te stellen en voorstellen te doen inzake de inpassing van het middenstandsvak- en handelsonderwijs in het geheel van de onderwijsvoorzieningen in Nederland, de meest doelmatige wijze van subsidieering, de organisatie en de regeling van het toezicht op dit onderwijs. Ik zou evenwel tekortschieten indien ik U niet zou herinneren aan het laatste — en zeker niet het minste — in de omschrijving van uw taak genoemde punt: het onderwijs aan reeds gevestigde ondernemers, dat speciaal op het doelmatig beheer van een middenstandsonderneming is gericht. Zowel voor hen die nimmer een opleiding volgden, als voor degenen die in het bezit zijn van de vereiste vestigingsdiploma's, is het noodzakelijk, dat zij „bij” blijven en van nieuwe vindingen, moderne methoden en inzichten op de hoogte worden gesteld. Reeds voor de laatste wereldoorlog hielden de middenstandsorganisaties zich met deze „nazorg” bezig. De commissie zal dan ook aan dit voortgezet onderwijs haar aandacht moeten wijden. Met deze korte opmerkingen zou ik willen volstaan. Ik meen dat des te geruster te kunnen doen na de uitvoerige behandeling van het vraagstuk van het middenstandsonderwijs in de middenstandsnota, waarin U een belangrijk uitgangspunt voor uw arbeid kunt vinden.”

WIJZIGING ALGEMEEN LEERPLAN OPENBARE HOGEREBOURGERSCHOLEN A EN B

In het bovenvermelde leerplan zijn bij Koninklijk besluit van 28 mei 1954 (*Stb.* 244) enige wijzigingen aangebracht. De wijzigingen betroffen voornamelijk de leerstof voor de vakken handelswetenschappen, aardrijkskunde en staatsinrichting.

De herziening van de leerstof voor handelswetenschappen beoogt het onderwijs in dit vak meer af te stemmen op de eisen welke daaromtrent door de praktijk worden gesteld. De veranderingen in de leerstof voor de vakken aardrijkskunde en staatsinrichting houden verband met de na de oorlog gewijzigde staatkundige verhoudingen.

Bij circulaire van 14 juli 1954, no 422994 I, afd. V.H.M.O., deed de staatssecretaris aan de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties betreffende het nieuwe leerplan nog enige nadere mededelingen toekomen (zie *Mededelingen* 1954, no 8, blz. 624/626).

VASTSTELLING PROGRAMMA EINDEXAMEN GYMNASIA EN DAARMEDE GELIJKGESTELD EXAMEN

Bij Koninklijk besluit van 26 augustus 1954 (*Stb.* 402) werd nader gewijzigd het Koninklijk besluit van 26 mei 1922 (*Stb.* 387), waarbij werd vastgesteld een programma voor het eindexamen der gymnasia en het daarmede gelijkgestelde examen, vermeld in artikel 12 der Hoger-onderwijswet.

GELIJKSTELLING VAN GETUIGSCHRIFTEN

Artikel 133, 5e lid der H.O.-wet

Bij Koninklijk besluit van 17 februari 1954 (*Stb.* 57) is overeenkomstig artikel 133, 5e lid, der Hoger-onderwijswet het eindgetuigschrift van instellingen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs op Curaçao gedeeltelijk gelijkgesteld met het getuigschrift, vermeld in artikel 11 der voornoemde wet.

Bij Koninklijk besluit van 11 november 1954 (*Stb.* 506) zijn, overeenkomstig bovenbedoelde wetsbepaling enige in 1954 onder auspiciën van de Stichting voor Nederlands onderwijs in Indonesië afgegeven getuigschriften geheel of gedeeltelijk gelijkgesteld met het getuigschrift, vermeld in artikel 11 der voornoemde wet. Deze getuigschriften zijn tevens vermeld in de *Mededelingen* 1954, nos 11 en 12, blz. 998.

Artikel 134 der H.O.-wet

Bij Koninklijk besluit van 3 december 1954 (*Stb.* 531) zijn, overeenkomstig artikel 134 der Hoger-onderwijswet, enige buitenlandse getuigschriften aangewezen, welke worden gelijkgesteld met het getuigschrift, vermeld in artikel 11 van deze wet. Deze getuigschriften zijn tevens vermeld in de *Mededelingen* 1954, nos 11 en 12, blz. 987.

ENQUÊTE HANDELSAVONDSCHOLEN

Inzake bovenstaand onderwerp bracht de staatssecretaris bij circulaire van 3 juni 1954, no 410235 afd. V.H.M.O. o.m. het volgende ter kennis van de colleges van burgemeester en wethouders der gemeenten, die handelsavondscholen in stand houden, de besturen der bijzondere handelsavondscholen en de directeuren der gemeentelijke en bijzondere handelsavondscholen:

In het „Tijdschrift voor het economisch onderwijs” van juli 1953, blz. 269—272, werd door de voorzitter van de commissie van redactie, de heer H. J. van Wierink, het vraagstuk aangesneden van de „handelsavondscholieren in tijdnood”.

In dit artikel worden de bezwaren, voor de voor het merendeel jeugdige leerlingen aan het avond-onderwijs verbonden, duidelijk uiteengezet: een te lange werkdag met vaak onvoldoende gelegenheid voor het nuttigen van een warme maaltijd, de weinige vrije tijd nog in beslag genomen door huiswerk, zodat praktisch geen gelegenheid overblijft voor sport en ontspanning van andere aard, bezwaren welke des te zwaarder wegen naarmate de afstanden tussen huis, kantoor en school groter zijn.

In verband met de toenemende belangstelling, waarin het handelsavondonderwijs zich de laatste jaren mag verheugen, komt het mij gewenst voor ten aanzien van dit punt over meer concrete gegevens te beschikken, teneinde te kunnen overwegen in hoeverre het noodzakelijk en mogelijk moet worden geacht ter zake enigerlei voorziening te treffen.

De meest doeltreffende methode om deze gegevens te verzamelen lijkt een individuele enquête onder de leerlingen der handelsavondscholen met gebruikmaking van bijgaand formulier ¹⁾. Met het oog op een juiste invulling werden voorts nog enkele aanwijzingen gegeven. Hieraan was o.m. nog het volgende toegevoegd:

Getracht is het formulier zo eenvoudig en duidelijk mogelijk te houden, zodat de leerlingen het zelf kunnen invullen.

Ik zou het echter zeer op prijs stellen, indien directeur en leraren de leerlingen zo nodig bij de invulling behulpzaam zouden willen zijn en de formulieren bij inneming even op de juiste wijze van invulling zouden willen doornemen. Misschien zou dit kunnen geschieden in deze vorm, dat de formulieren op een der lessen met een korte toelichting worden rondgedeeld, vervolgens door de leerlingen ingevuld, om daarna nog dezelfde avond weer te worden ingenomen.

Mocht deze enquête, dan wel het vraagstuk zelf, gemeentebestuur, schoolbestuur of directeur tot beschouwingen of opmerkingen aanleiding geven, dan zal ik daarvan gaarne kennis nemen, waarbij het geen bezwaar zal ontmoeten indien deze beschouwingen of opmerkingen niet tegelijkertijd met de terugzending der formulieren zouden worden toegezonden, doch eerst later zouden volgen.

Voor de medewerking door gemeentebesturen, schoolbesturen, directeurs en leraren te betonen voor het welslagen van deze enquête, welke voor de ontwikkeling van het handelsavondonderwijs van zeer groot belang zal kunnen zijn, zeg ik bij voorbaat dank.

Na ontvangst van de ingevulde formulieren werd onder dagtekening van 4 december 1954, no 459439, afd. V.H.M.O., aan de betrokken personen en instanties nog een informatieve circulaire verzonden met betrekking tot de toepassing van artikel 12 der Arbeidswet 1919 (zie *Mededelingen* 1954, nos 11 en 12, blz. 994/995).

LEZINGEN DOOR OFFICIEREN

Inzake bovenstaand onderwerp bracht de staatssecretaris bij circulaire van 19 oktober 1954, no 445765 II, afd. V.H.M.O., het volgende ter kennis van de rectoren der openbare lycea en de directeurs der rijkshogereburgerscholen en rijksmiddelbaremeisjesscholen:

De minister van Oorlog heeft wederom mijn medewerking gevraagd voor het doen houden van lezingen door officieren-sprekers voor de mannelijke leerlingen van de op één na hoogste klasse van de rijks hogereburgerscholen over het beroep van officier.

De leerlingen van de eindexamenklassen zullen worden uitgenodigd tot het deelnemen aan een excursie naar een onderdeel van leger of luchtmacht, mits de ouders hiertoe hun toestemming verlenen.

Voor de hoogste klassen van de middelbare scholen voor meisjes zal voorlichting worden gegeven over de mogelijkheden inzake de opleiding tot (reserve-)officier bij de militaire vrouwenafdeling (Milva).

Ik heb de minister van Oorlog bericht dat tegen deze voorlichting mijnerzijds voor het cursusjaar 1954/1955 geen bezwaar bestaat.

OVERZICHT CIJFERS, BEHAALD BIJ DE EINDEXAMENS VAN DAGSCHOLEN VOOR V.H.M.O.

Bij het Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf te 's-Gravenhage verscheen dit jaar een overzicht van de cijfers, welke in de jaren 1950, 1951 en 1952 zijn behaald bij de eindexamens der hogereburgerscholen A en B, gymnasia A en B en middelbare scholen voor meisjes. Een desbetreffende inhoudsopgave is opgenomen in de *Mededelingen* 1954, no 10, blz. 884.

¹⁾ Dit formulier is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 5, blz. 314/315.

INSTELLING COMMISSIE PEDAGOGISCHE EN DIDACTISCHE VOORBEREIDING
LERAREN M.O.

Bij beschikking van de staatssecretaris van 15 juli 1954, no 421567 I, afd. V.H. M.O. (*Stert.* 137) is ingesteld een commissie, aan welke werd opgedragen:

- a. voorstellen te doen voor een nieuwe regeling voor de pedagogische en didactische voorbereiding van de aanstaande leraren bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, voorzover zij hun onderwijsbevoegdheid ontleen aan het bezit van middelbare akten, en daarbij voorzover nodig en mogelijk aansluiting te zoeken bij de regeling, vervat in het Koninklijk besluit van 28 augustus 1952 (*Stb.* 455), tot wijziging van het academisch statuut, betreffende de opleiding van de academisch gevormde leraren;
- b. advies uit te brengen omtrent al hetgeen verder voor de pedagogische en didactische voorbereiding van de aanstaande leraren bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, voor zover zij hun onderwijsbevoegdheid ontleen aan het bezit van middelbare akten, van belang kan worden geacht;

De voorzitter werd gemachtigd, indien en voorzover hij dit in het belang van de uitvoering van de opdracht nodig acht, andere commissies, instanties en personen te horen en te doen horen.

Tot lid en voorzitter der commissie werd benoemd prof. dr. M. J. Langeveld. De commissie kan worden aangeduid als „Commissie pedagogische en didactische voorbereiding leraren m.o.”

Bij de installatie van de commissie op 14 september 1954, sprak de staatssecretaris de volgende rede uit:

„Gij, die de benoeming in de commissie pedagogische en didactische voorbereiding leraren m.o. hebt aanvaard — waarvoor ik U gaarne mijn erkentelijkheid betuig —, zult het ongetwijfeld niet mij eens zijn, dat de pedagogische en didactische vorming in wezen de kern behoort te zijn van iedere werkelijke docentenopleiding. De betekenis van een dergelijke vorming kan moeilijk worden overschat, omdat naast een behoorlijke kennis van het vak waarin men de leerlingen heeft in te leiden, de wijze, waarop dit gebeurt, van de allergrootste betekenis is. Elk onderwijs staat of valt met de mensen die het geven. Men kan ook gerust stellen, dat de vorming van goede docenten het kernprobleem van geheel het onderwijs is. Want al zijn er begenadigde docenten, die ook zonder een bewuste opleiding de juiste weg wel weten te vinden, toch zal een doelgerichte vorming voor de vele anderen een machtige en onmisbare steun zijn en een noodzakelijke voorwaarde tevens voor een goede vervulling van hun ambt. Terecht bevat de Middelbaar onderwijswet in artikel 78 dan ook de bepaling dat voor het verkrijgen van een der akten van bekwaamheid voor schoolonderwijs bovendien een examen in de theorie van onderwijs en opvoeding noodzakelijk is. Het Koninklijk besluit van 2 februari 1864 (letter Q) stelde de eisen voor dit examen vast. Hiermede werd echter geen werkelijk bevestigende situatie geschapen. Het vraagstuk van de pedagogische en didactische vorming voor het leraarsambt blijft dan ook vanaf het begin dezer eeuw vrijwel onafgebroken aan de orde. In de voorstellen tot wijziging van de wetten op het middelbaar onderwijs, die vanaf 1900 zijn ontworpen, is steeds aan dit vraagstuk de nodige aandacht besteed. Tot werkelijke resultaten heeft dit echter nooit geleid. Nu door de wijziging van het Academisch statuut bij Koninklijk besluit van 28 augustus 1952 voor de universitair studerende een eerste stap in de goede richting is gezet, dient tevens de pedagogische voorbereiding van hen, die hun opleiding voor het leraarsambt via de studie voor een m.o.-akte verkrijgen, nader te worden beschouwd. Dat het hierbij niet alleen zal moeten gaan om een volgen van de thans aan de universiteit geschapen situatie, maar straks wellicht ook een vóórgaan zal betekenen ten aanzien van een goede lerarenopleiding is vervat in artikel 1 sub b van de opdracht.

Daarom kan de arbeid door deze commissie verricht, van bijzondere grote betekenis worden. Rekening houdend met het bewaren van het evenwicht tussen de pedagogisch-didactische en de vakbekwaamheidseisen zal zij op de pedagogisch-didactische vorming toch zoveel nadruk moeten leggen dat een harmonisch gevormd docent, bewust van de grote betekenis van zijn functie in de maatschappij, het uiteindelijk resultaat zal zijn. Dat een zekere spoed de waarde van Uw arbeid nog aanmerkelijk zal verhogen,

behoeft eigenlijk nauwelijks te worden betoogd. Naar ik meen zijn Gij allen van de urgentie van een goede lerarenopleiding diep overtuigd. Terville van een zo doeltreffend mogelijke arbeid is de commissie dan ook zo klein mogelijk gehouden. Dit betekent echter niet, dat Gij voor de uitvoering van uw opdracht geen andere commissies, instanties en personen in uw arbeid zoudt kunnen betrekken, waarbij ik met name denk aan de voorzitters van de commissies, belast met het afnemen van de examens voor de middelbare akten. Artikel II opent hiertoe nadrukkelijk de mogelijkheid. Dat deze arbeid moeilijk zal zijn en veel inzicht en toewijding zal vragen, ook dit behoef nauwelijks te worden vermeld. Het grote belang hiermede gediend, is deze moeite echter dubbel en dwars waard. Gij allen, die in deze commissie zitting hebt willen nemen, hebt reeds lang en veelvuldig over deze problemen nagedacht. Het zou van mij dan ook niet juist zijn hierop dieper in te gaan. Met de bede, dat U voor deze arbeid de nodige kracht en wijsheid zal worden geschonken en U haar met vreugde zult verrichten verklaar ik de commissie pedagogische en didactische voorbereiding leraren m.o. geïnstalleerd."

De rede werd door de heer M. van der Weyst, inspecteur voor het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs te 's-Hertogenbosch, plv. voorzitter der commissie (de voorzitter der commissie, prof. dr. M. G. Langeveld, was door zijn verblijf buitenslands verhinderd bij de installatie aanwezig te zijn) als volgt beantwoord:

„In de rijk gevarieerde wereld van het Nederlandse onderwijs zijn weinig vraagstukken, waarvan het bestaan zó intens wordt gevoeld door allen die rechtstreeks of zijdelings — en wie zijn dit niet? — bij het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs zijn betrokken, als het onderwerp, door Uwe Excellentie gesteld, en waarvoor Uwe Excellentie deze commissie heeft geïnstalleerd om U te adviseren. Het is het vraagstuk van de opleiding van de leraar. I.e. de opleiding van de leraar, die via een middelbare akte de school binnentreedt. Lang is de oplossing verbeid — lang ook is zij uitgesteld. Dit laatste kan voor een deel het gevolg zijn van het feit dat het accent van de taak van de leraar, waarvan het overdragen van kennis en de oefening in het stimuleren van het kunnen enigszins is verlegd en meer is komen te liggen op de algehele vorming van de jonge mens — op het stimuleren van initiatieven en activiteiten — op het wijzen op en mogelijk als gevolg daarvan het waarderen van de schoonheid in de Schepping en in de werken van kunstenaars en zieners. Deze tweede taak — zo het althans mogelijk is, de werkzaamheden niet als één geheel te zien — is nog moeilijker, nog delicaat dan de eerste. Bevredigend is deze verklaring echter niet. Ook in de ons omringende landen ontwikkelt zich dit proces, zij het in het ene land gunstiger dan in het andere. Toch is men daar over het algemeen verder, heeft men de kwestie doelbewust aangepakt, al ontveins ik mij niet, dat de werkelijkheid wel eens anders is dan de geschriften die men erover leest, te verstaan geven. Teverden is men ook daar niet. Nu mag men niet beweren, dat op het gebied van de opleiding van leraren niets gedaan is. Als ik enige werkzaamheden opnoem, is dit slechts een greep uit het vele. De rapporten van de commissie uit de Algemene vereniging van leraren bij het middelbaar onderwijs inzake de opleiding tot het leraarsambt; het rapport, ingesteld door het bestuur van de Algemene vereniging van academisch gevormde leraren; het rapport-Sijmons; de onmiddellijk tot de praktijk van het onderwijs doordringende werken van prof. Stellwag; de Inleiding tot de pedagogische psychologie van prof. Langeveld; het werk dat geschiedt door de hoogleraren in de pedagogiek en de docenten in de didactiek aan de universiteiten en sommige leergangen; het werk, dat verricht is door de examencommissies voor de middelbare akten; het Koninklijk besluit van 28 augustus 1952 (*Stb.* 455), dat een regeling inhoudt omtrent de pedagogische vorming aan de universiteiten en de regelingen, die daarna aan de universiteiten zijn ontstaan, enz. enz. Hierdoor is de noodzakelijkheid van de lerarsopleiding voor iedereen duidelijk geworden.

Uwe Excellentie heeft de commissie opdracht gegeven voorstellen te doen voor de nieuwe regeling voor de pedagogische en didactische voorbereiding van de aanstaande leraren, voorzover zij hun bevoegdheid ontleenen aan het bezit van een middelbare akte. Het is niet aan mij, vooruit te lopen op de inzichten en werkzaamheden van de thans geïnstalleerde commissie. Slechts wil ik naar voren brengen, dat het zeker in het voornemen van de commissie ligt zich ten nauwste te verstaan met de voorzitters der examencommissies voor de middelbare akten en, zoals trouwens uit de opdracht blijkt, de mogelijkheid te onderzoeken tot aansluiting bij de bovengenoemde regeling voor academisch gevormde leraren. Onze arbeid zal blijken niet gemakkelijk te zijn. Moge het ons echter gegeven zijn, onze taak zó te vervullen, dat wij binnen korten tijd aan de opdracht, ons gegeven, hebben voldaan en een bijdrage kunnen leveren tot de opleiding van de leraren bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs.

AANBEVELINGEN OPGESTELD DOOR DE 17^e INTERNATIONALE ONDERWIJS-
CONFERENTIE, GEHOUDEN TE GENÈVE, VAN 5—13 JULI 1954

Op bovengenoemde conferentie, bijeengeroepen door de Unesco en het Internationaal bureau voor opvoeding, werd een tweetal aanbevelingen (nos 38 en 39) opgesteld betreffende de opleiding van onderwijzend personeel bij het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs. De Franse tekst van deze aanbevelingen vindt men afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 10, blz. 873/879.

INSTELLING COMMISSIE TOT REGELING VAN EEN STAATSEXAMEN LERAREN-
DIPLOMA STENOGRAFIE

Bij beschikking van de staatssecretaris van 19 augustus 1954, no 430244 I, afd. V.H.M.O. (*Stort.* 162), werd ingesteld een commissie, aan welke werd opgedragen voorstellen te doen voor de regeling van een staatsexamen ter verkrijging van een lerarendiploma *stenografie* en voor het programma, bij dat examen in acht te nemen.

Tot lid en voorzitter der commissie werd benoemd dr. W. van den Ent.

VAKANTIECURSUSSEN VOOR BELGISCHE DOCENTEN

In het kader van het Nederlands-Belgisch cultureel accoord werd ook dit jaar, wederom vanwege het ministerie, in samenwerking met het Belgische ministerie van Openbaar Onderwijs, een tweetal vakantiecursussen voor Belgische docenten georganiseerd. De cursussen werden ditmaal gehouden in de Agnietenkapel, welke daartoe door het Amsterdamse gemeentebestuur welwillend ter beschikking was gesteld.

De eerste cursus, van 16 t/m 31 juli, stond onder leiding van prof. dr. P. Minderaa, hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Leiden, de tweede, van 2 t/m 17 augustus, onder leiding van prof. dr. L. J. Rogier, hoogleraar aan de Rooms-Katholieke Universiteit te Nijmegen.

Aan de eerste cursus werd hoofdzakelijk deelgenomen door leraren en leraressen bij het middelbaar onderwijs, aan de tweede voornamelijk door onderwijzers en onderwijzeressen. De cursussen hadden ten doel zowel de Walen als de Vlamingen een inleiding te geven tot de kennis en het verstaan van de Nederlandse cultuur alsook in haar historische achtergrond, terwijl daarnaast door enkele speciale leergangen, gestreefd werd naar het verrijken van kennis en het praktisch gebruik van de Nederlandse taal en letterkunde. Excursies en het bezichtigen van kunstverzamelingen droegen er het hunne toe bij de cursisten een beeld te geven van het leven van het Nederlandse volk en van zijn historie op onderscheiden gebieden. Zij werden in Amsterdamse gezinnen gehuisvest om een indruk te krijgen van het Nederlandse gezinsleven. De voordrachten werden gehouden door een dertigtal sprekers, die in Nederland bekendheid genieten.

De eerste cursus werd, namens de minister, geopend door dr. J. P. Chr. de Boer, inspecteur van het gymnasium en het middelbaar onderwijs, de tweede door de Secretaris-Generaal, mr. H. J. Reinink. Als thema voor beide cursussen was gekozen: „Karaktertrekken van de Nederlander en zijn cultuur”.

Prof. dr. W. J. M. A. Asselbergs had tot onderwerp van zijn voordrachten gekozen: „De Nederlander: een karakteristiek” en „Het Katholicisme in zijn relatie tot cultuur en volksleven in Nederland sedert de 17^e eeuw”, prof. dr. J. Presser: „De ethnische opbouw en historische vorming van het Nederlandse volk”, dr. W. J. C. Buitendijk: „Amsterdam, kristallisatie van internationale elementen om een Nederlandse kern”, prof. dr. L. J. Rogier: „De geschiedenis van de verhouding Noord-Zuid, politiek en cultureel” en „De betekenis van de Oranje-dynastie”, prof. dr. T. S. Jansma en dr. H. Klompmaker: „De geschiedenis van de verhouding Noord-Zuid, economisch”, dr. P. J. Meertens: „Hollander,

Brabander, Fries, Oost-Nederlander", prof. dr. L. G. J. Verberne: „De vorming van de Nederlandse Staat (in vrijheidsoorlog, 19e eeuw, na 1945)", dr. R. H. A. Cools: „De strijd tegen het water in Nederland gedurende de eeuwen en zijn betekenis voor de organisatie der gemeenschap", prof. ir. J. Th. Thijssse: „Stormvloed, dijkherstel en toekomstplannen", prof. dr. W. F. Dankbaar: „Het gereformeerd protestantisme en zijn invloed op de Noordnederlandse beschaving en het volkskarakter", prof. dr. W. Banning: „De bijdrage tot het buitenkerkelijke humanisme (ook christelijk humanisme) tot de Nederlandse cultuur", dr. Ph. J. Idenburg: „De organisatie van het onderwijs als uitdrukking van de geestelijke structuur van de natie", prof. dr. H. D. de Vries Reilingh: „Het huidige agrarisch en industrieel Nederland", drs. A. J. S. van Dam: „Problemen en vernieuwingspogingen bij het gymasiaal en het middelbaar onderwijs", dr. J. A. A. Verlinden: „Het onderwijs in Nederland; problemen, reorganisatiepogingen en experimenten", Bern. Verhoeven: „De organisatie van het radiowezen", dr. J. M. L. Peters: „De Onderwijsfilm" (geïllustreerd door enkele karakteristieke onderwijsfilms), mej. dr. A. J. Portengen en mej. H. A. Habbema: „De mogelijkheden van schoolreizen", prof. Wieger Bruin: „Nederlandse karaktertrekken in oudere en moderne kunst", W. Jos de Gruyter: „Nederlandse karaktertrekken in de beeldende kunst, de eeuwen door", prof. mr. A. S. de Block: „De organisatie van parlement en regering", mevr. dr. S. G. Regtdoorzee—Gruop Roldanus: „Historisch-geograafische Nederlandse karaktertrekken in het gezins-, verenigings- en gezelligheidsleven", prof. dr. H. Brugmans en prof. mr. L. G. A. Schlichting: „De kansen van de cultuur der Nederlanden in een Europese integratie", dr. P. H. Ritter jr.: „Bestaat er een eigen Nederlandse humor?"

In beide cursussen werd een dag aan de letterkunde gewijd. Onderwerpen van behandeling waren: „Nederlandse Renaissance-poëzie: Hooft-Revisus" door prof. dr. W. A. P. Smit, „Nederlandse Renaissance-poëzie: Hooft en Luyken" door dr. Karel Meeuwse, „Nederlandse romantiek: Bilderdijk, Thijm, Poigier" door prof. dr. P. Minderaa en prof. dr. L. J. Rogier: „Twee typische Nederlanders na 1880: Gorter en Van Schendel" door F. W. van Herikhuizen. Jkvr. Claudine Witsen Elias droeg op de avonden van deze dagen moderne Nederlandse poëzie voor in de door kaarsen verlichte Ridderzaal van het Muiderlot. Op zeven cursusdagen ging aan de voordrachten een cursus over de Nederlandse taal vooraf, gegeven in drie secties, t.w.:

1. Capita selecta: het Nederlands bezien vanuit de moderne taalwetenschap (vooral voor filologen), door prof. dr. A. J. B. N. Reichling;
 2. Karakteristieke moeilijkheden van de Nederlandse schrijf- en spreektaal, in vergelijking met het Frans (voor Walen en Vlamingen), door prof. dr. L. C. Michels;
 3. Praktische oefeningen in het zuiver spreken en schrijven van het Nederlands door mej. F. Smit Duyzentkunst voor de deelnemers aan de eerste cursus en door mej. B. J. Uylings voor die aan de tweede cursus.
- De lezing van prof. Thijssse werd geïllustreerd door een tweetal films over de watersnoodramp van 1 februari 1953.

In de door kaarsen verlichte Renaissancezaal van het Frans Halsmuseum hield de violist Willem Noske een voordracht over het onderwerp: Bevat de muziek in Nederland typische Nederlandse karaktertrekken?", geïllustreerd door een interessant concert van Nederlandse muziek.

De cursussen werden besloten met een feestavond in het A.M.V.J.-gebouw in tegenwoordigheid van enkele autoriteiten, onder wie de voorzitter van het Benelux-Comité Afdeling Amsterdam, prof. mr. A. Pitlo, dat daadwerkelijke steun aan deze avonden verleende en de Raadadviseur in algemene dienst, dr. J. H. Wesseling.

In de Agnietenkapel werd bij deze gelegenheid een tentoonstelling gehouden van boeken, in gebruik bij het onderwijs in Nederland, de boeken waren welwillend ter beschikking gesteld door een aantal Nederlandse uitgeverij. Verder werd door de firma Avros te Amsterdam een expositie verzorgd van reproducties van werken van Nederlandse schilders.

INTERNATIONAAL CONGRES VAN LERAREN IN DE AARDRIJKSKUNDE

Op 23 augustus werd te Utrecht het tweede internationaal congres gehouden van leraren in de aardrijkskunde. Dit congres werd door de staatssecretaris geopend met een korte rede in het Frans, waaraan het volgende wordt ontleend:

„A cause de la structure dynamique de la société contemporaine, le monde devient, d'une part, de plus en plus large et, d'autre part de plus en plus petit.

Le développement extraordinaire du trafic dans le dernier demi-siècle a élargi l'horizon de tous les hommes, les contacts se sont augmentés et par ce fait même les distances se sont réduites.

Le principe de l'intercorrélation des phénomènes, si important dans la géographie humaine, prend une signification de plus en plus profonde et il faudra que ce principe joue un rôle toujours plus grand dans le domaine de l'ordre spatial et social, aussi bien du point de vue régional que mondial. D'autre part, l'autre principe fondamental de notre science: la diversité régionale prend une signification de plus en plus importante.

Une vraie communauté mondiale ne peut se fonder que sur la base de l'accroissement conscient du respect mutuel pour la personnalité des peuples.

La géographie sociale est à même d'y contribuer dans une mesure toute spéciale, non seulement comme science, mais surtout comme matière du programme d'enseignement.

Les professeurs auront à cœur de mettre en valeur cette pensée ainsi que la compréhension pour d'autres peuples et pour la relation intime qui existe et qui doit exister entre eux, malgré la diversité régionale. Il va sans dire que, en ce faisant, ils prennent comme point de départ leur propre pays et leur propre nation. Aussi me semble-t-il que la signification de cette conférence consiste dans le contact mutuel des professeurs, venus de pays différents.

Non seulement la compréhension mutuelle peut être favorisée par ce contact direct et amical, mais il est également susceptible de réduire les graves erreurs qui sont encore trop fréquentes dans l'enseignement géographique ayant trait à d'autres pays et d'autres nations. Finalement et surtout c'est dans l'échange mutuel des idées et l'étude sérieuse des problèmes relatifs à ce sujet qu'on peut trouver le chemin pour faire mieux connaître aux enfants et aux adolescents — également par un enseignement de la géographie adapté à leur intelligence — le monde dans lequel nous vivons et dans lequel la jeunesse devra travailler plus tard et prendre des places dirigeantes.

Puisse cette conférence contribuer à la réalisation de ces pensées, pour le bien de l'enseignement géographique et de celui de la communauté mondiale."

INTERNATIONALE CONFERENTIE VAN LERAREN BIJ HET V.H.M.O. TE BAARN

Onder auspiciën van de afdeling Voorbereidend Hoger en Middelbaar Onderwijs van het ministerie werd van 22 tot en met 27 november 1954 in het Zendingscentrum te Baarn een conferentie gehouden van leraren in natuurkunde, scheikunde en biologie over de zelfwerkzaamheid van de leerlingen van middelbare scholen bij het onderwijs in deze vakken. Aan deze conferentie, die onder leiding stond van de inspecteurs van het gymnasium en het middelbaar onderwijs drs. A. J. S. van Dam en dr. P. Doornenbal, werd deelgenomen door 9 leraren en leraren uit Duitsland, 9 uit België, 5 uit Frankrijk, 2 uit Luxemburg en 10 uit Nederland. De voordrachten werden gehouden in de Franse taal.

M. Sire (Frankrijk): „Les clubs scientifiques et l'étude du milieu".

M. de Miranda (Nederland): „Intégration des travaux pratiques des élèves au cours de chimie".

M. Lazerges (Frankrijk): „La méthode de redécouverte en sciences physiques présentée par une leçon filmée".

M. Campan (Frankrijk): „Un exemple d'utilisation de la méthode de la redécouverte en biologie".

M. Capel (Nederland): „Le rôle des exercices pratiques de physique dans l'enseignement secondaire néerlandais".

MM. Muller, Stracke, Mme. Kemkes (Duitsland): „Exercices pratiques de physique, de chimie et de biologie en Nordrhein (Westfalen)". Exposé présenté par M. Jaensch.

M. Thill (Luxemburg): „L'Enseignement des sciences au grand duché de Luxembourg".

Mlle. De Ridder (België): „Les organismes inférieurs et la physiologie dans la cadre de l'activité individuelle des élèves de 15 ans."

M. Pergoot (België): „Evolution de l'enseignement de la physique en Belgique".

MM. Petit et Hombourger (Frankrijk): „La formation des maîtres".

Voorts werden nog enige Nederlandse scholen voor voorbereidend hoger en/of middelbaar onderwijs bezocht, alsmede enkele instellingen op cultureel gebied (zie *Mededelingen* 1954, nos 11 en 12, blz. 996).

De conferentie werd op 27 november door dr. Doornenbal gesloten.

UITSTEL VAN EERSTE OEFENING VOOR STUDERENDEN VOOR EEN AKTE M.O.

Door de Minister van Oorlog werd, na overleg met zijn ambtgenoot van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij zijn beschikking van 16 juli 1954 no 420866/no Minmar 370013/292387 (*Stert.* 138), in verband met de te verwachten toename van het aantal leerlingen der scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en de daaruit voortvloeiende vraag naar bevoegde leerkrachten, uitbreiding gegeven aan de voor studenten voor een m.o.-akte geldende regeling betreffende uitstel van eerste oefening voor de militaire dienst.

Voor nadere bijzonderheden zij verwezen naar het desbetreffende nummer van de *Nederlandse Staatscourant* en naar de *Mededelingen* 1954, no 8, blz. 620.

OPSTELWEDSTRIJDEN

Nederland-Amerika Instituut

Aan alle daarvoor in aanmerking komende personen en instanties zond de staatssecretaris onder dagtekening van 6 maart 1954, no 393788, afd. V.H.M.O. de volgende circulaire:

Hierbij doe ik u een mededeling toekomen van het Nederland-Amerika Instituut te Amsterdam, inzake een door dit instituut in samenwerking met het Congress of European-American Associations te organiseren opstelwedstrijd, waaraan kan worden deelgenomen door leerlingen uit de drie hoogste klassen. Ik zal het op prijs stellen, indien u de daarvoor in aanmerking komende leerlingen in staat stelt, aan deze wedstrijd deel te nemen.

Een afdruk van dit rondschrijven met bijlage zal worden gezonden aan de hoofden der gemeentelijke en bijzondere gymnasia, lycea, hogereburgerscholen en handelsdagscholen.

De tekst der bovenbedoelde mededeling luidde als volgt:

Het Nederland-Amerika Instituut organiseert in samenwerking met het Congress of European American Associations (C.E.A.A.) een opstelwedstrijd, waaraan uen landen zullen deelnemen.

Onderwerp

„Waarom is het voor Europa en Amerika van belang vrienden te zijn en hoe zou deze vriendschap het best bevorderd kunnen worden?”

Voorwaarden

I. De wedstrijd staat open voor de drie hoogste klassen van scholen voor middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs.

II. Het opstel kan in het Nederlands geschreven worden en moet het werk van de kandidaat zelf zijn.

III. Het opstel mag niet meer dan 3000 woorden bevatten.

Prijzen

a. Internationale prijzen:

De C.E.A.A. zal drie prijzen toekennen voor de drie beste deelnemers.

1. Een reis naar de Verenigde Staten van Noord-Amerika, met een verblijf van een maand.

2. Een reis naar een land in Europa, met een verblijf van een week.

3. Een reis naar de stad waar in 1955 het C.E.A.A. congres gehouden zal worden, met een verblijf van vier dagen.

b. Nationale prijzen:

Het Nederland-Amerika Instituut zal twee prijzen toekennen voor de twee beste nationale deelnemers.

1. Een mooi boek over Amerika.

2. Twee jaar lidmaatschap van het Nederland-Amerika Instituut.

Het bestuur van de C.E.A.A. beslist, wie de uiteindelijke internationale winnaars zijn. Ieder land zendt de twee beste opstellen in.

Het Nederland-Amerika Instituut zal het zeer op prijs stellen, indien de rectoren/directeuren het beste opstel van hun school vóór 1 mei 1954 willen inzenden bij het Nederland-Amerika Instituut, Museumplein 4, Amsterdam. Bij de beoordeling dient meer op de inhoud dan op de vorm te worden gelet, bijv. in een verhouding van 70% en 30%.

Alliance Française

Ook dit jaar zou door de Alliance Française te Parijs een opstelwedstrijd worden georganiseerd voor leerlingen van middelbare scholen in gemeenten waar een comité van de Alliance Française was gevestigd. Daarop had betrekking de circulaire van de staatssecretaris van 19 maart 1954, no 398399, I, afd. V.H.M.O. De circulaire is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 3 en 4, blz. 227.

UITWISSELING NEDERLANDSE EN AMERIKAANSE LEERLING

Op verzoek van de heer B. Polak, directeur van Polak's Frutal Works Inc. en voorzitter van de Kiwanis Club te Middletown (U.S.A.), berichtte de staatssecretaris, onder dagtekening van 1 februari 1954, no 388834 I, afd. V.H.M.O., aan de directeuren der rijkshogereburgerscholen, de rectoren der openbare lycea, de colleges van burgemeester en wethouders der gemeenten die gymnasia, hogere burgerscholen, lycea en handelsdagscholen in stand houden, en aan de besturen van zodanige bijzondere scholen, dat ook dit jaar weer een uitwisseling tot stand zou worden gebracht tussen een leerling van een Nederlandse school voor voorbereidend hoger of middelbaar onderwijs en een leerling van een high school te Middletown. Omtrent deze uitwisseling werden voorts nadere bijzonderheden medegedeeld.

Deze circulaire is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, nos 1 en 2, blz. 88.

SCHOLARSHIP LOUIS AUGUST JONAS FOUNDATION INC. NEW YORK 1954

Ook dit jaar werd door bovengenoemde stichting wederom voor een Nederlandse jongen, leerling van een school voor middelbaar of voorbereidend hoger onderwijs, de gelegenheid geopend gedurende enige tijd te verblijven in het kamp „Rising Sun” te Rhinebeck — New York. Een desbetreffende circulaire zond

de staatssecretaris onder dagtekening van 17 maart 1954, no 397738, afd. H.V. M.O., aan de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties. De circulaire is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, nos 3 en 4, blz. 227. Nog zij vermeld dat bij de selectie van de 20 gegadigden die zich voor het bovengenoemde kamp hadden aangemeld de keus viel op Geert Hendrik Lameris, leerling van de 4e klasse der afdeling hogereburgerschool van de Werkplaats Kindergemeenschap te Bilthoven.

VERBLIJF VAN BELGISCHE LEERLINGEN IN NEDERLAND

Een groot aantal Belgische leerlingen van 15 jaar en ouder had de wens te kennen gegeven gedurende de zomervakantie 1954 enige tijd als betalend logé in een Nederlands gezin door te brengen teneinde de Nederlandse taal beter te leren spreken. Dit werd door de staatssecretaris op verzoek van de Nederlandse ambassade in België bij circulaire van 23 maart 1954, no 400179, afd. V.H.M.O., ter kennis gebracht van de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties. De circulaire, waarin ter zake nog enkele nadere mededelingen werden gedaan, is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, nos 3 en 4 blz. 228).

OPENING SCHOLEN VOOR V.H.M.O. IN DEVENTER

Op 19 november 1954 werd te Deventer het aldaar herbouwde openbaar gymnasium, thans genaamd „Alexander Hegius-gymnasium”, door de staatssecretaris officieel geopend. Het gymnasiumgebouw werd in 1944 tijdens een bombardement geheel verwoest, terwijl de middelbare school voor meisjes door de bezetter uit haar gebouw aan de Assenstraat verdreven werd. Het gymnasium werd op de oude plaats, Nieuwe Markt 23, herbouwd. Daaraan is de middelbare school voor meisjes in een modern geheel toegevoegd. Hare Excellentie zeide in haar openingswoord dat de geschiedenis der school terug voert tot Alexander Hegius en Geert Groote, van wie de eerste in de 15e en de laatste in de 14e eeuw te Deventer werkte aan de geestelijke opvoeding van het volk. Op de dag der opening, aldus Hare Excellentie, werd hier een milieu van geestelijke welstand hersteld.

RIJKSGARANTIE INZAKE GELDLeningen

Op bovenstaand onderwerp had betrekking de circulaire van de staatssecretaris van 27 maart 1954, no 400186, afd. V.H.M.O., gericht aan de besturen der gesubsidieerde bijzondere gymnasia, hogereburgerschoolen voor meisjes en handelsdagscholen. De circulaire is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, nos 3 en 4, blz. 229).

RIJKSSCHOOLTOEZICHT V.H.M.O.

Bij beschikking van de staatssecretaris van 9 november 1954, no 453836, afd. V.H.M.O., werd de inspecteur van het gymasiaal en het middelbaar onderwijs J. C. de Glopper met ingang van 8 november 1954 belast met het toezicht op de lycea, hogereburgerschoolen, middelbare scholen voor meisjes, handelsscholen en de cursussen ter opleiding voor akten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs in de derde inspectie.

Als standplaats werd de heer Glopper aangewezen de gemeente Rotterdam.

D. LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

De volgende tabel ¹⁾ bevat enkele statistische gegevens betreffende de land- en tuinbouwscholen en de cursussen, uitgaande van of gesubsidieerd door de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Voor het hoger landbouwonderwijs moge worden verwezen naar blz. 215 tot en met 217.

De gegevens omtrent de scholen betreffen voornamelijk de toestand op 1 Januari 1954, die omtrent de cursussen de toestand drie weken na het begin van de cursus. In de telling zijn alleen die cursussen opgenomen welke in 1953 zijn begonnen. De scholen waar in Januari 1954 geen onderwijs werd gegeven, zijn buiten beschouwing gelaten.

Aantallen scholen enz. bij het land- en tuinbouwonderwijs in de cursus 1953/1954

	Scholen	Cursussen	Leerlingen *)
<i>Landbouwonderwijs</i>			
Middelbare landbouwscholen	54		3 662
Middelbare landbouw cursussen		31	401
Lagere landbouwscholen	220		16 972
Lagere landbouw cursussen		1 117	16 506
Totaal	274	1 148	37 541 (960)
<i>Tuinbouwonderwijs</i>			
Middelbare tuinbouwscholen	74		1 716
Middelbare tuinbouw cursussen		31	539
Lagere tuinbouwscholen	59		4 132
Lagere tuinbouw cursussen		611	10 543
Totaal	133	642	16 930 (250)
Algemeen totaal 1953/1954	407	1 790	54 471 (1 210)
1952/1953	382	1 717	53 279 (1 546)

*) De getallen tussen () betreffen de vrouwelijke leerlingen; deze zijn in de voorafgaande getallen begrepen.

Scholen en cursussen

Zowel het aantal scholen als dat der cursussen nam toe. Onder de 407 scholen zijn 44 openbare (merendeels rijkscholen) bijna alle middelbare.

¹⁾ Tabel met toelichtende tekst samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Leerlingen

Het totaal aantal leerlingen der scholen steeg ten opzichte van het vorige jaar met 574 of 2,2 %, dat der cursussen met 618 of 2,3 %. Het aantal vrouwelijke leerlingen voornamelijk ingeschreven bij de (speciale) cursussen voor melksters en in het sorteren en pakken van fruit en de tuinbouwschool voor meisjes „Huis te Lande” te Rijkswijk (Zh.) verminderde met ruim 2 %.

Vooropleiding. De toegelatenen tot de algemene middelbare landbouwscholen, de school voor tropische landbouw te Deventer en de middelbare zuivelscholen waren nagenoeg allen of in het bezit van een mulodiploma of waren afkomstig van het voorbereidend hoger en/of middelbaar onderwijs (in hoofdzaak hogereburgerschool).

Het merendeel der toegelatenen tot de landbouwwinterscholen en de tuinbouwscholen had reeds lager land- of tuinbouwonderwijs gevolgd. Bij de lagere land- en tuinbouwscholen was ± 90 % der leerlingen afkomstig van het lager onderwijs.

Leeftijd. Met betrekking tot de leeftijd der leerlingen kan het volgende worden medegedeeld:

- a. bij de middelbare scholen was 44 % der leerlingen 21 jaar of ouder; slechts 2 % was jonger dan 17 jaar;
 - b. bij de winterscholen was 77 % van het aantal leerlingen tussen de 17 en 20 jarige leeftijd; bij de vakscholen was dit percentage 42;
 - d. bij de opleidingscursussen tot land- of tuinbouw(vakonderwijzer) waren bijna alle cursisten (96 %) meerderjarig (veelal waren zij reeds bij het onderwijs werkzaam);
 - e. bij de algemene cursussen was 70 % der leerlingen jonger dan 21 jaar; bij de speciale cursussen was dit 38 % der leerlingen.
 - f. De beroepstrouw is groot in de kringen van de landbouw, niet minder dan 94 % der leerlingen was afkomstig uit landbouwersgezinnen.
- Bij de tuinbouw kwam 81 % der leerlingen uit tuindersgezinnen.

INSTELLING COMMISSIE VAN ADVIES TER VOORBEREIDING VAN EEN WETTELIJKE REGELING VAN HET MIDDELBAAR EN HET LAGER LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS

Bij beschikking van de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening van 17 februari 1954, no Lo-926, afd. Landbouwonderwijs, Directie van de Landbouw, werd ingesteld een commissie, aan welke werd opgedragen voornoemde minister te adviseren bij de voorbereiding van een wettelijke regeling van het middelbaar en het lager land- en tuinbouwonderwijs.

In deze commissie werd o.a. benoemd tot lid: dr. J. A. A. Verlinden, chef van de afd. Research en Documentatie van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

WIJZIGING BEZOLDIGINGSBESLUIT BURGERLIJKE RIJKSAMBTENAREN 1948

Bij Koninklijk besluit van 8 september 1954 (*Stb.* 430) zijn:

1. gerekend van 1 januari 1953:
de salarissen der directeurs en leraren van de rijksinrichtingen voor land- en tuinbouwonderwijs herzien en, voorzoveel de directeurs betreft, geregeld in hoofdstuk VI van bijlage G van bovenvermeld Bezoldigingsbesluit;
2. gerekend van 1 januari 1954:
a. de verschillen in de salarissen, welke een gevolg zijn van de indeling der standplaatsen in klassen, verminderd;
b. de onder *a* doelde voorzieningen, tezamen met de toelagen ingevolge het Toelagebesluit 1951, tot uitdrukking gebracht in de salarisbedragen.

Landbouwschool		Landbouwschool		Landbouwschool	
Plaats	1953	Plaats	1953	Plaats	1953
Amsterdam	12.500	Amsterdam	12.500	Amsterdam	12.500
Breda	11.500	Breda	11.500	Breda	11.500
Den Haag	11.000	Den Haag	11.000	Den Haag	11.000
Utrecht	10.500	Utrecht	10.500	Utrecht	10.500
Wageningen	10.000	Wageningen	10.000	Wageningen	10.000
Assen	9.500	Assen	9.500	Assen	9.500
Boxtel	9.000	Boxtel	9.000	Boxtel	9.000
Deventer	8.500	Deventer	8.500	Deventer	8.500
Enschede	8.000	Enschede	8.000	Enschede	8.000
Heerlen	7.500	Heerlen	7.500	Heerlen	7.500
Leiden	7.000	Leiden	7.000	Leiden	7.000
Nijmegen	6.500	Nijmegen	6.500	Nijmegen	6.500
Rotterdam	6.000	Rotterdam	6.000	Rotterdam	6.000
Tilburg	5.500	Tilburg	5.500	Tilburg	5.500
Verspreide plaatsen	5.000	Verspreide plaatsen	5.000	Verspreide plaatsen	5.000

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS

AANTALLEN SCHOLEN, CURSUSSEN EN LEERLINGEN

In de volgende tabel ¹⁾ zijn enkele statistische gegevens vervat welke een indruk geven van de omvang van het nijverheidsonderwijs in het cursusjaar 1953/'54. De cijfers betreffen de *scholen* en *cursussen* welke krachtens de Nijverheidsonderwijswet worden gesubsidieerd. In een afzonderlijke tabel zijn de gegevens opgenomen omtrent de krachtens genoemde wet gesubsidieerde *leerlingstelsels*. Ter vergelijking zijn tevens de cijfers vermeld over het cursusjaar 1952/'53.

Soorten van onderwijs	Cursus 1953/1954		Cursus 1952/1953	
	Scholen en cursussen	Leerlingen *)	Scholen en cursussen	Leerlingen *)
Lagere technische dagscholen voor jongens	191	58 179 (266)	187	58 083 (192)
Bedrijfscholen	9	2 247	9	2 292
Speciale cursussen	6	289 (82)	8	337 (108)
Avondnijverheidsscholen voor jongens . .	290	54 619 (483)	291	54 649 (409)
Cursussen voor voorbereidend middelbaar technisch onderwijs	30	2 577	30	2 447
Uitgebreid lager nijverheidsonderwijs:				
a. scholen	16	2 333 (3)	13	1 836 (4)
b. cursussen	26	2 748 (17)	24	2 732 (17)
Middelbare technische dagscholen	20	8 696 (9)	20	8 540 (8)
Overig middelbaar nijverheidsonderwijs . .	12	1 638 (13)	11	1 635 (14)
Opleidingen tot leraar bij het lager n.o. voor jongens	11	2 193	9	1 754
Kunst- en/of kunstnijverheidsonderwijs . .	29	3 548 (1103)	28	3 257 (919)
Zeevaartscholen (opleiding tot stuurman e.d.)	11	1 586	11	1 641
Scholen voor scheeps- en vliegtuigwerktuigkundigen	31	3 297	29	3 171
Zeevisserijsscholen	8	632	7	613
Binnenvaartscholen	17	583	18	740
Scholen voor maatschappelijk werk	12	1 324 (1 155)	12	1 202 (1094)
Scholen voor winkelpersoneel	2	698 (338)	2	668 (356)
Nijverheidsonderwijs voor meisjes:				
Huishoud-, industrie- en vakscholen:				
a. opleidingen	214	54 032 (54 031)	207	52 889 (52 881)
b. cursussen		44 758 (44 737)		40 500 (40 487)
Landbouwhuishoudscholen:				
a. opleidingen	171	20 641 (20 641)	164	19 500 (19 500)
b. cursussen		11 755 (11 736)		12 157 (12 157)
Ambulante landbouwhuishoudcursussen . .	—	3 588 (3 588)	—	3 608 (3 608)
Totaal	1106	282 161 (138 202)	1080	274 251 (131 754)

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

*) Tussen () is het aantal meisjes vermeld; dit is in het voorafgaande getal begrepen.

De cijfers betreffen in het algemeen de toestand op 1 januari 1954; van de cursussen, verbonden aan nijverheidsscholen voor meisjes, en van de ambulante landbouwhuishoudcursussen voor meisjes zijn evenwel de aantallen leerlingen bij het begin van de in 1953 aangevangen cursussen vermeld. In 1954 nam het aantal scholen en zelfstandige cursussen toe van 1080 tot 1106. Het gezamenlijk aantal leerlingen groeide van 274 251 tot 282 161, d.i. met 2,9 %. Deze groei bleef achter bij die van het uitgebreid lager onderwijs en het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in hetzelfde jaar (resp. 6,0 % en 5,9 %). Aangezien de geboortegeneraties waaruit de leerlingen bij het voortgezet onderwijs afkomstig zijn onderling slechts weinig in omvang afwijken is de toeneming vrijwel uitsluitend een gevolg van grotere belangstelling. De groei van het aantal vrouwelijke leerlingen die in hoofdzaak de huishoudscholen bezoeken bedroeg 4,9 %. Voor de afzonderlijke schoolsoorten zijn opvallende verschillen in de bezettingen van 1953 en 1954 te constateren bij de scholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs (+ 27,1 %), de opleidingen tot leraar bij het lager nijverheidsonderwijs voor jongens (+ 25,0 %), de aan de huishoudscholen verbonden cursussen (+ 10,5 %) en de binnenvaartscholen (— 21,2 %). In het volgende staatje zijn de aantallen scholen, cursussen en leerlingen onderscheiden naar de *richting*.

Richting	Scholen en cursussen	Leerlingen *)
Openbaar	115	23 982 (5 791)
Prot.-Christelijk . . .	112	26 326 (19 326)
R.-Katholiek	282	77 905 (54 284)
Overig bijzonder . . .	597	153 948 (58 801)
Totaal	1 106	282 161 (138 202)

*) Tussen () is het aantal meisjes vermeld; dit is in het voorafgaande getal begrepen.

Leerlingen in opleiding volgens het leerlingstelsel, naar opleiding.

	Toegelaten totaal		Aanwezig op 1 januari		Geslaagd ¹⁾ totaal		Tussentijds vertrokken	
	1952	1953	1953	1954	1953	1954	1953	1954
Constructie(bank)werker	375	611	525	864	164	153	244	431
Elektrotechn. instrumentmaker. . .	119	96	92	60	3	2	87	54
Gereedschap-, instrumentmaker . .	210	231	461	447	176	179	125	150
Handvormer, kernmaker	107	92	274	244	48	45	90	69
Ketelmaker, plaatbankwerker . . .	275	202	478	468	84	113	140	149
Lasser (autogeen, elektrisch)	43	44	78	73	34	23	24	32
Machinebankwerker	2 190	2 453	3 427	3 952	934	797	1 204	1 043
Draaier, fraiser, schaver, enz. . . .	443	371	750	786	279	220	186	223
Modelmaker (hout, metaal)	107	92	231	244	30	51	51	59

¹⁾ Eindgetuigischrift volgens art. 56 der N.O.wet.

NIJVERHEIDSONDERWIJS

	Toegelaten totaal		Aanwezig op 1 januari		Geslaagd ¹⁾ totaal		Tussentijds vertrokken	
	1952	1953	1953	1954	1953	1954	1953	1954
Plaatswerker (dun)	105	139	201	245	37	41	112	69
Pijpenwerker	107	115	112	200	5	10	32	22
Verwarmingsmonteur						37		34
Scheepsbouwer (hout)	145	137	374	361	83	110	71	77
Scheepsbouwer (metaal)	371	284	667	677	67	59	220	219
Smid, smidsbankwerker	440	580	763	846	215	101	211	231
Motorrijtuighersteller	1 044	1 188	1 504	1 877	267	348	535	901
Gas- en waterfitter	377	517	807	857	194	164	255	252
Goud- en zilverbewerker	23	20	35	35	3	5	16	11
Rijwielhersteller	244	26	215	123	13	30	104	54
Overige metaalvakken	26	7	26	20	2	7	4	7
Timmerman, mach. houtbew.	2 674	3 612	5 085	5 974	1 443	1 551	1 291	1 029
Meubelmaker	314	444	410	641	83	114	126	180
Carrosseriebouwer, wagenmaker	60	100	115	166	22	36	32	57
Overige houtvakken	—	1	1	1	—	—	1	1
Schilder, spuitser	651	789	1 254	1 259	486	488	294	222
Elektriciën	957	1 475	1 367	2 029	492	549	320	556
Kleermaker	191	172	319	296	71	81	122	92
Schoenmaker	68	76	109	131	29	29	59	42
Metselaar	223	372	518	603	148	147	140	52
Stukadoor	127	127	322	337	50	29	62	86
Kelner, kok	93	110	144	169	31	39	54	69
Gezinsbulp ²⁾	123	164	243	201	96	51	45	90
Opticiën, glasbewerker	23	28	67	56	29	16	10	9
Brood-, banketbakker	163	225	239	319	72	85	75	68
Behanger, stoffeerder, beddenmaker	87	125	154	203	37	38	42	47
Textielbewerker						28		
Straatmaker	55	75	187	197	31	20	34	37
Zetter, drukker	636	850	2 334	2 305	658	431	201	242
Offsetdrukker, lithograaf	62	81	210	217	65	61	9	21
Boekbinder, lineeerder, vergulder	89	117	361	357	93	88	29	19
Chemist	44	50	121	130	34	36	7	13
Diepdrukker	9	23	41	43	15	13	6	2
Matroos binnenvaart	16	218	16	160	14	7	60	135
Slager	809	937	1 074	1 564	198	345	249	380
Overig	54	38	86	67	24	28	7	21
	14 279	17 392	25 795	29 804	6 859	6 803	6 983	7 537

¹⁾ Eindgetuigschrift volgens art. 56 der N.O. wet.

²⁾ Uitsluitend vrouwelijke leerlingen.

Van het totaal aantal toegelaten leerlingen in 1952 en 1953 was respectievelijk 58,6 % en 60,8 % in het bezit van het eindgetuigschrift van een dagambachts- of dagvakschool e.d.

Op 1 januari 1953 en 1 januari 1954 waren onderscheidenlijk 25 795 en 29 804 leerlingen aanwezig. Hiervan had respectievelijk 51,3 % en 55,2 % het eindgetuigschrift van een dagambachts- of dagvakschool e.d.

Van de geslaagde leerlingen in 1953 en 1954 had onderscheidenlijk 57,2 % en 62,1 een dergelijk eindgetuigschrift.

Tussentijds vertrokken in 1953 en 1954 onderscheidenlijk 6983 en 7537 leerlingen. Hiervan was respectievelijk 54,7 % en 54,1 % in het bezit van meer- genoemd eindgetuigschrift.

Algemeen

BEDRIJFSVEILIGHEID

Met betrekking tot bovenstaand onderwerp bracht de staatssecretaris bij circulaire van 22 maart 1954, no 395057, afd. N.O. IV, o.m. het volgende ter kennis van alle daarvoor in aanmerking komende personen en instanties:

De directeur van het veiligheidsinstituut te Amsterdam heeft mijn aandacht gevestigd op de dit jaar te voeren actie ter verhoging van de veiligheid in de bedrijven.

Voor dit doel is een veiligheidscampagneboek samengesteld en werden enige affiches vervaardigd.

Het komt mij voor, dat ook voor het technisch onderwijs, dat zo nauw met het bedrijfsleven verbonden is, deze actie van belang is.

Ter nadere oriëntatie is bij deze brief een exemplaar van het veiligheidscampagneboek gevoegd, alsmede het daarop betrekking hebbende toelichtend schrijven met bijlagen van het veiligheidsinstituut.

Ik vestig uw aandacht op de passage in laatsbedoelde brief van 20 februari 1954 over de mogelijkheid voor de ongeschikt geachte platen andere te ontvangen. Inderdaad komen ook mij de platen voor januari en juni voor niet geschikt te zijn voor de leerlingen van uw school.

Indien U het campagneboek voor uw school wenst te behouden, ware zo spoedig mogelijk het daarvoor verschuldigde bedrag van f 4,— over te maken op de postrekening no 184938 ten name van het veiligheidsinstituut te Amsterdam.

Ik heb er geen bezwaar tegen dat per school de kosten van één campagneboek voor f 4,— en/of één platenserie voor f 8,75 ten laste van de exploitatierekening van de school worden gebracht.

OOGBESCHUTTINGSMIDDELEN

Bij circulaire van 28 maart 1954, no 401767, afd. N.O. IV, deed de staatssecretaris aan de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties een exemplaar toekomen van de publikatie van de arbeidsinspectie betreffende „oogbeschuttingsmiddelen”, onder mededeling dat voor de leraren, voor wie de inhoud van deze publikatie van belang is, een extra-exemplaar kon worden aangeschaft (zie *Mededelingen* 1954, no 5, blz. 309/310).

WIJZIGING LESROOSTERFORMULIEREN 1954/1955

Bij circulaire van 1 juli 1954, no 422507, afd. N.O., deed de staatssecretaris aan de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen en aan de besturen der gemeenten welke zodanige scholen in stand houden, enige mededelingen toekomen betreffende de herziening en de invulling van de lesroosterformulieren voor het schooljaar 1954/1955. Zie *Mededelingen* 1954, no 7, blz. 516/523.

PEDAGOGISCH GETUIGSCHRIFT N.O.

Voor het examen ter verkrijging van het bovenvermelde getuigschrift is bij Koninklijk besluit van 21 januari 1954 (*Stb.* 36) een nadere regeling vastgesteld. Ten aanzien van dit examen is bij voornoemd besluit o.m. het volgende bepaald:

Art. 2. 1. Voor het examen ter verkrijging van het pedagogisch getuigschrift geldt het volgende programma:

a. Pedagogiek

Theoretische en praktische pedagogiek.

b. Psychologie

Pedagogische psychologie, met inbegrip van voor het nijverheidsonderwijs noodzakelijke onderwerpen uit de algemene psychologie, de karakterkunde en de ontwikkelingspsychologie. Enkele sociaal-psychologische begrippen.

c. Didactiek

Didactische beginselen van het onderwijs in klassikaal en losser verband.

d. Organisatie van het nijverheidsonderwijs

Leerplannen, inrichting van lokalen, lesroosters.

2. Onze Minister stelt een toelichting op het programma vast.

Art. 3. 1. Tot het examen worden toegelaten zij, die in het bezit zijn van een van de bewijzen van bekwaamheid, bedoeld in de artikelen 31 en 32 van de Nijverheidsonderwijswet.

2. Onze Minister kan regelen stellen, volgens welke voor degenen die niet in het bezit zijn van een bewijs van bekwaamheid, bedoeld in het eerste lid, worden toegelaten tot het examen.

3. Het examengeld bedraagt twintig gulden.

Art. 4. Van het examen kan gedeeltelijk vrijstelling worden verleend op grond van het bezit van de door Onze Minister aan te wijzen getuigschriften of bewijzen van met gunstig gevolg afgelegde examens.

Gelijkstellingen

Art. 13. De pedagogische getuigschriften, verworven ingevolge de vorige besluiten tot uitvoering van artikel 38, lid 3, van de Nijverheidsonderwijswet, alsmede de verklaringen, bedoeld in artikel 38, lid 2, van deze wet, die zijn afgegeven vóór de inwerkingtreding van dit besluit, gelden als een pedagogisch getuigschrift in de zin van dit besluit.

Art. 14. Onze Minister bepaalt, welke getuigschriften of bewijzen van met gunstig gevolg afgelegde examens worden gelijkgesteld met het pedagogisch getuigschrift, uitgereikt op grond van dit besluit.

Overgangsbepaling

Art. 15. Indien daaraan naar het oordeel van Onze Minister behoefte bestaat, wordt na de inwerkingtreding van dit besluit nog gelegenheid gegeven het examen af te leggen volgens het programma dat onmiddellijk vóór de inwerkingtreding van dit besluit van kracht was.

Het besluit is in werking getreden op 1 september 1954. Met ingang van dezelfde datum zijn vervallen enige bepalingen van het Bevoegdheidsbesluit N.O. 1935, verschillende onderdelen van de examenprogramma's, opgenomen in bijlage C van dit besluit, en het vermelde onder a 3° van het Koninklijk besluit van 14 januari 1936 (*Stb.* 390)

Het besluit kan worden aangehaald als „Besluit paedagogisch getuigschrift N.O.”

Model

Het model voor het bovengenoemde pedagogisch getuigschrift werd vastgesteld bij beschikking van de staatssecretaris van 8 maart 1954, no 395050, afd. N.O. IV (*Stert.* 51).

Het model is tevens afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, nos. 3 en 4, blz. 200.

Gelijkstelling

Bij beschikking van de staatssecretaris van 22 juli 1954, no 426441, afd. N.O. IV (*Stert.* 144), zijn met het bovenvermelde getuigschrift *gelijkgesteld* de volgende getuigschriften of bewijzen van met gunstig gevolg afgelegde examens:

1. een getuigschrift van met goed gevolg afgelegd kandidaatsexamen psychologie of opvoedkunde of doctoralexamen wijsbegeerte met hoofdvak pedagogiek;
2. het bewijs van voldoende pedagogisch-didactische scholing, genoemd in artikel 17*bis*, lid 2, van het Academisch statuut;
3. de akte opvoedkunde m.o. A of m.o. B, uitgereikt door de Vereniging tot bevordering van de studie der pedagogiek of door het psychologisch-pedagogisch instituut van de Rooms-Katholieke leer-gangen te Tilburg;
4. de akte van bekwaamheid als volledig bevoegd onderwijzer, genoemd in artikel 41 onder *b* van de Kweekschoolwet;
5. de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer, genoemd in artikel 77 onder *b* van de wet van 17 augustus 1878 (*Sib.* 127).

Voorts is het volgende bepaald:

De bezitter van:	wordt vrijgesteld van de volgende onderdelen van het programma voor het examen ter verkrijging van het pedagogisch getuigschrift voor het nijverheidsonderwijs
1. het bewijs van met goed gevolg afgelegd examen in de theorie van onderwijs en opvoeding, bedoeld in artikel 78 van de Middebaar-onderwijswet	a en b
2. de akte van bekwaamheid als onderwijzer, genoemd in artikel 41 onder <i>a</i> van de Kweekschoolwet	a en b
3. de akte van bekwaamheid als onderwijzer, genoemd in artikel 77 onder <i>a</i> van de wet van 17 augustus 1878 (<i>Sib.</i> 127).	a en b
4. de akte NXX	a en b

De beschikking is in werking getreden op 1 september 1954.

Reglement

Een reglement voor het examen ter verkrijging van het bovengenoemde getuigschrift werd vastgesteld bij beschikking van de staatssecretaris van 22 juli 1954, no 426445, afd. N.O. IV (*Stert.* 144). Het reglement is tevens afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 8, blz. 605/606.

De beschikking is in werking getreden op 1 september 1954.

Toelichting op het programma

Een toelichting op het programma werd vastgesteld bij beschikking van de staatssecretaris van 6 augustus 1954, no 428345, afd. N.O./J.Z. (*Stert.* 155). De toelichting vindt men hieronder afgedrukt.

Pedagogiek

Het opvoedingsideaal van een of meer geestelijke stromingen. Noodzaak en mogelijkheid van opvoeding, betekenis van aanleg en milieu. Aspecten van de opvoeding: esthetische, intellectuele, levensbeschouwelijke, lichamelijke, morele, nationale, sociale, enz.

Opvoedingsmiddelen als: onderwijs en tucht, gewoontevorming, gewetensvorming. Voorkomen en voorbeeld. Correctie: belofte en bedreiging, beloning en straf.

Persoonlijke omgang met de leerling. Contact tussen huis en school. Plaats en taak van ouders, kerk, jeugdorganisatie en overheid.
Enkele pedagogen en hun opvoedingsidealen.

De praktische pedagogiek omvat:

1. het lesgeven;
2. vertrouwddheid met leerstof, leergang en leerstofkernen;
3. inzicht in de noodzaak van:
 - a. observatie van de leerlingen;
 - b. de leermiddelen;
 - c. registratie en gebruik van gegevens betreffende werkzaamheden en gedragingen, zowel bij individuele prestaties als bij werk in groepsverband;
 - d. de pedagogische zorg voor de omgang en houding van de leerlingen in de school, in en buiten de les;
 - e. teamwork.

Psychologie

Enkele hoofdstukken uit de algemene psychologie die van belang zijn voor de pedagogiek en didactiek, als belangstelling, creativiteit, denken, fantasie, geheugen, gevoelens, opmerkzaamheid, vermoedheid, willen, enz.

Enige kennis van de moderne stromingen in de psychologie die van betekenis zijn voor de moderne didactiek.

Ontwikkelingspsychologie: enige kennis van de belangrijkste psychologische functies in puerale periode en puberteit. Enige vertrouwddheid met enkele begrippen uit de karakterkunde en enige bekendheid met enkele typologieën. Sociale psychologie: de voornaamste begrippen en hun waarde voor pedagogiek en didactiek.

Voor het nijverheidsonderwijs voor jongens: 1. Doelstellingen van de bedrijfspsychologie; rationalisatie van het arbeidsproces, bedrijfsselectie, scholing, herscholing, omscholing, functie-analyse, werkomstandigheden.

2. Beroepskeuze; geschiktheid en aanleg. Sociale, medische en financiële aspecten van de beroepskeuze. Invloed van de conjunctuur. Taak en plaats van de beroepskeuze-adviseur. Aard en karakter van het advies.

Voor het nijverheidsonderwijs voor meisjes: enig inzicht in de psychologie van de milieus, de groepen en de gezinnen waarmede de lerares in aanraking kan komen.
Beroepskeuze.

Didactiek

1. *Algemene didactiek.* Aanschouwing en aanschouwelijkheid. Verwerving en verwerking. Bewustzijns-lagen. Leerschool en doe-school. Activiteitsprincipe. Klassegesprek. Groepswork. Belangstellings-centra. Projectonderwijs. Moderne onderwijssystemen. Positieve selectie. Rangschikking en ordening van de leerstof tot een praktisch te raadplegen geheel voor leerkracht en leerling. De techniek van het lesgeven en het leidinggeven. Organisatie van de lessen. Demonstratie van technieken en handelingen. Leermiddelen en hun gebruik. Correctiemethoden en hun pedagogische waarde. Persoonlijstent-rapporten.

2. *Bijzondere didactiek.* De bijzondere techniek van het lesgeven aan leerlingen van verschillende leeftijds-groepen. De praktijkles. De theorieles. Bekendheid met de experimenten bij het nijverheidsonder-wijs. De moderne leermiddelen bij dit onderwijs. Werkboekjes.
Juist en economisch beheer van de inventaris, de materialen en gereedschappen en van de ingrediënten die in de lessen worden gebruikt.

Organisatie van het nijverheidsonderwijs

Vertrouwddheid met leerplannen, lesroosters en inrichting van lokalen.

De beschikking is in werking getreden op 1 september 1954.

LEERGANGEN LERAREN BOUWKUNDE

De contactcommissie Nederlands verbond van directies en leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs en de Stichting vakopleiding bouwbedrijf had als haar voor-nemen te kennen gegeven driemaal per jaar een excursie te organiseren voor de leraren in bouwkunde van dagnijverheidsscholen, teneinde hen met de praktijk in aanraking te brengen.

In verband hiermede deelde de staatssecretaris bij brief van 18 januari 1954, no 382143 II, afd. N.O., aan de besturen der gesubsidieerde dagnijverheidsscholen voor jongens en de besturen van gemeenten welke zodanige scholen in stand houden, het volgende mede:

Daar ik deze excursies van nut acht voor de desbetreffende leraren, zal ik het op prijs stellen, indien U er uw medewerking aan zoudt willen verlenen, dat de directeur tijdig aan de belanghebbende leraren de inschrijvingsbiljetten uitreikt.

De eerstvolgende excursie zal plaats vinden op 20 januari a.s.

Aan de deelnemende leraren kunnen de treinkosten 3e klasse worden vergoed.

TWEEDE LASCURSUS N.V.L.

Inzake bovengenoemd onderwerp bracht de staatssecretaris bij brief van 9 april 1954, no 403781 II, afd. N.O., o.m. het volgende ter kennis van de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties:

Het zal U niet onbekend zijn dat in het bijzonder na de oorlog steeds meer tot toepassing van las-verbindingen is overgegaan, waardoor de lastechniek een grote vlucht heeft genomen. Als gevolg hiervan is de vraag naar bekwaame lassers sterk toegenomen, zowel in de industrie als in het ambacht. Ik acht het daarom van groot belang dat het onderwijs met de gestegen behoefte aan goede lassers gelijke tred houdt en dat de technische scholen dus beschikken over voldoende onderlegde leraren, die in staat zijn het leervak lassen zo goed mogelijk en op de juiste wijze te onderwijzen.

Welswaar zijn de leraren met de akte N6 voor dit onderwijs wettelijk bevoegd, doch daar de examens voor die akte slechts een bescheiden plaats voor dit vak inruimen, is het bezit van genoemde akte in de praktijk gebleken niet voldoende waarborg te bieden voor een kennis en vaardigheid op dit gebied, zoals de gegroeide betekenis van het lassen die thans eist.

In overleg met de Nederlandse vereniging voor lastechniek (N.V.L.) is daarom in 1953 een cursus voor leraren bij het nijverheidsonderwijs georganiseerd in het westen des lands. De opzet is zodanig gekozen, dat aan hen die de cursus met goed gevolg hebben doorlopen, het diploma leraar lassen van de N.V.L. zal worden uitgereikt. Op voorstel van deze vereniging zal nu ook in het midden en oosten van het land, indien daarvoor voldoende geschikte deelnemers blijken te zijn, zulk een cursus worden gegeven. Gedacht is aan een cursus in Arnhem of Nijmegen en een cursus te Utrecht.

Bij de keuze van de schoolbesturen, aan welke deze brief wordt toegezonden, is erop gerekend dat de deelnemers heen en weer kunnen reizen.

Aan de cursussen kunnen deelnemen leraren met een volledige dagbetrokking bij het gesubsidieerde nijverheidsonderwijs, die in het bezit zijn van de akte N6. Bij uitzondering, indien daarvoor bijzondere motieven aanwezig zijn, zal een bezitter van de akte N7 de cursus kunnen volgen.

De ervaringen welke bij de lopende cursus zijn opgedaan, hebben aangetoond, dat het wenselijk is degenen die zich voor het volgen van de cursus beschikbaar stellen, vanwege de N.V.L. te doen onder-zoeken naar hun geschiktheid voor deelneming aan de cursus. Voorts behoren de cursisten niet ouder te zijn dan 45 jaar.

Voor de cursisten zijn aan de deelneming geen kosten verbonden. Ook de reiskosten kunnen ten laste van de rekening en verantwoording van de school worden gebracht.

Het zal U duidelijk zijn, dat de cursussen, welke de overheid voor hoge kosten stellen, slechts kunnen slagen met medewerking van de hierbij betrokken schoolbesturen en bij genoegzame belangstelling van de zijde van de leraren. De medewerking van de zijde van de scholen zal mede hierin dienen te bestaan dat de deelnemers voldoende in de gelegenheid worden gesteld zich door eigen oefening praktisch in het lassen te bekwamen.

WIJZIGING RECHTSPOSITIEBESLUIT N.O. 1953

Bij Koninklijk besluit van 4 februari 1954 (*Stb.* 47) zijn met ingang van 1 september 1953 gewijzigd hoofdstuk V, artikel 21 en bijlage B van het Rechtspositiebesluit N.O. 1953, betreffende resp. het vakantie- en buitengewoon verlof, de aanspraak op bezoldiging ingeval van verhindering om dienst te verrichten wegens ziekte of ongeval en de regeling van de schoolvakanties.

Een afschrift van het besluit is opgenomen in de *Mededelingen* 1954, nos 1 en 2, blz. 52/54.

Enkele nadere mededelingen betreffende het besluit deed de staatssecretaris aan de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties toekomen bij circulaire van 12 maart 1954, no. 396534, afd. N.O. IV (zie *Mededelingen* 1954, nos 3 en 4, blz. 207).

SAMENSTELLING EN WERKWIJZE COMMISSIES VAN BEROEP

Bij Koninklijk besluit van 19 maart 1954 (*Stb.* 132) zijn regelen vastgesteld betreffende de samenstelling en de werkwijze van de commissies van beroep, bedoeld in artikel 22*bis* der Nijverheidsonderwijswet.

COMMISSIE GEORGANISEERD OVERLEG N.O.

Bij beschikking van de staatssecretaris van 26 juni 1954, no 418691, afd. N.O. IV (*Stert.* 126), is aan de in artikel 4, lid 1, van de beschikking van 16 oktober 1953, no 343359, afd. N.O. IV¹⁾, tot vaststelling van een regeling voor de Commissie voor georganiseerd overleg N.O., genoemden, die bevoegd zijn tot aanwijzing elk van één lid en één plaatsvervangend lid, toegevoegd: de Vereniging van middelbare scholen voor de zeevaart in Nederland.

WIJZIGING SALARISBESLUIT M.N.O.

Bij Koninklijk besluit van 13 april 1954 (*Stb.* 167) zijn wederom wijzigingen aangebracht in het Salarisbesluit M.N.O. Het besluit kan worden aangehaald als „5e Wijzigingsbesluit Salarisbesluit M.N.O.”

WIJZIGING SALARISBESLUIT L.N.O.

Bij Koninklijk besluit van 13 april 1954 (*Stb.* 168) zijn wederom wijzigingen aangebracht in het Salarisbesluit L.N.O. Het besluit kan worden aangehaald als „5e Wijzigingsbesluit Salarisbesluit L.N.O.”

TOELAGEN VOOR LEERLINGEN VAN NIJVERHEIDSSCHOLEN

Ook voor het schooljaar 1954/1955 werden wederom toelagen beschikbaar gesteld voor leerlingen van scholen voor lager en die voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs. Met betrekking tot de daartoe in te dienen aanvragen deed de staatssecretaris bij circulaire van 12 juli 1954, no 419706 I, afd. N.O. IV, aan de betrokken school- en gemeentebesturen enkele nadere mededelingen toekomen (zie *Mededelingen* 1954, no 7, blz. 524).

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 116.

WETTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID VAN SCHOOLBESTUREN EN LERAREN

Naar aanleiding van ter zake gestelde vragen deed de staatssecretaris bij circulaire van 16 juni 1954, no 419662, afd. N.O. IV, aan de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen en de directeuren (directrices) der rijksnijverheidsscholen enkele mededelingen toekomen betreffende de wettelijke aansprakelijkheid van:

a. het schoolbestuur voor de schade tengevolge van onrechtmatige daden, door de leraren der school begaan bij de uitvoering van de hun opgedragen werkzaamheden, en voor een aan een leerling bij het komen naar, het vertoeven in of het verlaten van de school of tijdens een schoolreisje overkomen ongeval, indien dit ongeval is veroorzaakt door een onrechtmatige daad van het schoolbestuur;

b. de leraren voor de schade, veroorzaakt door de leerlingen in de tijd waarin deze onder hun toezicht staan.

Voor nadere bijzonderheden zij verwezen naar de *Mededelingen* 1954, no 7, blz. 512.

Een afschrift van de circulaire werd onder gelijke dagtekening toegezonden aan de besturen der gemeenten die ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde scholen in stand houden.

PROGRAMMA'S VOOR DE PRAKTISCHE OPLEIDING IN BEDRIJFSWERKPLAATSEN
VOLGENS HET LEERLINGSTELSEL

In het verslagjaar zijn ingevolge artikel 47 der Nijverheidsonderwijswet de hierna genoemde programma's vastgesteld voor de praktische opleiding in bedrijfswerkplaatsen volgens het wettelijk gesubsidieerde leerlingstelsel.

No	Beschikking van:	Programma's voor de opleiding in de praktijk van de vakken:	Nederlandse Staatscourant van:
1	11 februari 1954, no 2824231, afd. N.O. I	Rijn- en binnenvaart	11 februari 1954, no 29
2	19 maart 1954, no 390209 I, afd. N.O. I	Schoenmaken	19 maart 1954, no 55
3	23 maart 1954, no 392697 I, afd. N.O. I	Lederwarenindustrie	23 maart 1954, no 57
4	4 juni 1954, no 409600 I, afd. N.O. I	Koksvak en restaurant- kellnersvak	4 juni 1954, no 106
5	10 augustus 1954, no 425344 I, afd. N.O.	Herstellen van elektrische installaties van automobielen	10 augustus 1954, no 152
6	12 augustus 1954, no 427778 I, afd. N.O.	Lithografisch tekenen	16 augustus 1954, no 156

WIJZIGING SUBSIDIEVOORWAARDENBESLUIT LEERLINGSTELSEL

In het bovenvermelde besluit zijn door de staatssecretaris bij beschikking van 12 april 1954, no 389493, afd. N.O., met ingang van 1 januari 1954 wederom enkele wijzigingen aangebracht. Voor nadere bijzonderheden zij verwezen naar de *Mededelingen* 1954, nos. 3 en 4, blz. 201.

WIJZIGING SUBSIDIEVOORWAARDENBESLUIT LEERLINGSTELSEL N.O. 1937

Bij Koninklijk besluit van 15 juni 1954 (*Stb.* 256) zijn in de artikelen 14 en 15 van het bovenvermeld besluit enige wijzigingen aangebracht.

Uitgebreid lager nijverheidsonderwijs

INSTELLING SUBCOMMISSIE EXPERIMENT DRIEJARIGE U.L.N.O.-VOOROPLEIDING

Bij beschikking van de staatssecretaris van 30 juli 1954, no 424568, afd. N.O. IV (*Stert.* 151) is, met ingang van 1 juli 1954, ingesteld een subcommissie voor het experiment van de driejarige u.l.n.o.-vooropleiding. Tot lid en voorzitter der subcommissie werd benoemd mej. J. E. J. Hogenkamp.

Middelbaar kunst- en kunstnijverheidsonderwijs

FASTSTELLING EINDEAMENREGLEMENT GESUBSIDIEERDE MIDDELBARE KUNST- EN KUNSTNIJVERHEIDSSCHOLEN

Bij beschikking van de staatssecretaris van 24 juli 1954, no 406215, afd. N.O. IV (*Stert.* 145), is een eindexamenreglement vastgesteld voor de ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen. Het reglement is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 8, blz. 607.

Middelbaar technisch onderwijs

INSTELLING SUBCOMMISSIE BOUWKUNDE EN WEG- EN WATERBOUWKUNDE M.T.O.

Bij beschikking van de staatssecretaris van 7 augustus 1954, no 429246, afd. N.O./J.Z. (*Stert.* 155) werd ingesteld een subcommissie voor de vakrichting bouwkunde en weg- en waterbouwkunde m.t.o.

Tot lid en voorzitter der subcommissie, die kan worden aangeduid als „Subcommissie b en ww m.t.o.”, werd benoemd ir. A. J. van der Steur.

WERKGOEPEN M.T.O.

Bij de hierna vermelde beschikkingen van de staatssecretaris zijn dit jaar aan de Subcommissie grondslagen m.t.o. onderstaande werkgroepen toegevoegd.

Werkgroep praktijkjaar m.t.o.

Bij beschikking van 17 november 1954, no 455732, afd. N.O./J.Z., met ingang van 9 november 1954, een werkgroep tot bestudering van de mogelijkheden van verhoging van het rendement van het praktijkjaar (*werkgroep praktijkjaar m.t.o.*). Tot lid en voorzitter van de werkgroep werd benoemd de heer F. G. Stork.

Werkgroep eindexamens m.t.o.

Bij beschikking van 17 november 1954, no 455733, afd. N.O./J.Z., met ingang van 9 november 1954, een werkgroep tot bestudering van de mogelijkheden van verbetering van de eindexamens aan de middelbare technische scholen (*werkgroep eindexamens m.t.o.*). Tot lid en voorzitter van de werkgroep werd benoemd ir. A. G. van den Hock.

Werkgroep talen m.t.o.

Bij beschikking van 25 november 1954, no 456760, afd. N.O./J.Z., met ingang van 30 november 1954, een werkgroep tot bestudering van het onderwijs in de talen (*werkgroep talen m.t.o.*). Tot lid en voorzitter van de werkgroep werd benoemd prof. dr. A. D. de Groot.

INSTELLING SUBCOMMISSIE VAN ONDERZOEK INZAKE DE OPLEIDING VAN LERAREN VOOR HET MIDDELBAAR TECHNISCH ONDERWIJS

Bij beschikking van de staatssecretaris van 22 januari 1954, no 377988, afd. N.O. IV is, binnen het raam van de bij ministeriële beschikking van 25 juni 1952, no 246925, afd. N.O. IV ingestelde commissie m.t.o. 1952¹⁾, ingesteld een subcommissie van onderzoek inzake de opleiding van leraren voor het middelbaar technisch onderwijs. Deze subcommissie kan worden aangeduid als „Subcommissie opleiding leraren m.t.o.”.

Aan deze subcommissie werd opgedragen:

- a. te onderzoeken, welke eisen (technische en pedagogische) aan de leraren bij het middelbaar technisch onderwijs mogen worden gesteld;
- b. na te gaan, op welke wijze door middel van een tijdelijke opleiding in het tekort aan leraren voor de afdeling werktuigbouwkunde kon worden voorzien;
- c. voorstellen te doen ten aanzien van de vorm van deze opleiding (duur, leerplan, examen e.d.) en de regeling van de financiële aspecten voor de gegadigden.

Tot lid en voorzitter der subcommissie werd benoemd prof. ir. F. M. Roeterink.

MAXIMUM-AANTAL LESSEN IN DAG- EN AVONDBETREKKING

Inzake bovenstaand onderwerp deed de staatssecretaris bij circulaire van 16 september 1954, no 435960, afd. N.O./J.Z., enkele mededelingen toekomen aan de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde middelbare nijverheidsscholen en aan de besturen der gemeenten welke zodanige scholen in stand houden (zie *Mededelingen* 1954, no 10, blz. 837).

OPGAVE LEERLINGEN DER HOOGSTE KLASSE IN VERBAND MET STUDIE AAN DE TECHNISCHE HOGESCHOOL TE DELFT

Inzake bovenstaand onderwerp deelde de staatssecretaris bij circulaire van 22 maart 1954, no 400465, afd. N.O. IV, aan de besturen der van rijkswege gesubsidieerde scholen voor middelbaar technisch onderwijs en de besturen der gemeenten welke zodanige scholen in stand houden, het volgende mede:

De Commissie tot voorlichting van aspirant-studenten aan de Technische Hogeschool te Delft heeft mij gevraagd de namen, adressen en toekomstige studierichting van de leerlingen van de scholen voor middelbaar technisch onderwijs, die het plan koesteren zich voor het cursusjaar 1954/1955 voor de eerste maal aan de Technische Hogeschool te Delft te laten inschrijven, te mogen ontvangen. Zij zal deze leerlingen dan zo spoedig mogelijk een aantal belangrijke inlichtingen betreffende de studie aan de Technische Hogeschool te Delft doen toekomen. Ik verzoek U op nevenstaande lijst de gegevens die op de bovenbedoelde leerlingen van uw school betrekking hebben, te vermelden en deze lijst vóór 4 april a.s. in de hierbij ingesloten antwoord-enveloppe terug te zenden.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1952, blz. 88.

Ik breng hierbij onder uw aandacht dat voor de betrokken leerlingen deze opgave *in geen enkel opzicht bindend is*.

Aan de directeur van uw school heb ik een afdruk van deze brief doen toekomen.

LIDMAATSCHAP NEDERLANDS INSTITUUT VOOR EFFICIENCY

Met betrekking tot bovenstaand onderwerp deelde de staatssecretaris bij circulaire van 30 juni 1954, no 413781 I, afd. N.O. IV, aan de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde middelbare technische scholen en aan de besturen der gemeenten die zodanige scholen in stand houden o.m. het volgende mede:

Het Nederlands instituut voor efficiency te 's-Gravenhage maakt mij opmerkzaam op het belang voor de middelbare technische scholen op de hoogte te blijven van de activiteiten van het NIVE, welke zich bewegen op het terrein van efficiency en produktiviteitsbevordering in de ruimste zin des woords. Aansluiting als lid schept de gelegenheid voor docenten en leerlingen lezingen, discussieavonden en filmvoorstellingen bij te wonen en deel te nemen aan excursies en afdelingsbijeenkomsten. Bovendien ontvangt de school de beide door het NIVE uitgegeven tijdschriften en de publikaties ten behoeve van de bibliotheek.

Indien uw bestuur tot het lidmaatschap van het NIVE voor uw school zou willen besluiten, keur ik goed dat de daaraan verbonden kosten op de rekening en verantwoording van de school worden gebracht. Van de eventuele aansluiting ontvang ik gaarne bericht.

Scheepvaartonderwijs

WIJZIGING WET OP DE ZEEVAARTDIPLOMA'S

Bij de wet van 21 oktober 1954 (*Stb.* 508) zijn enige wijzigingen aangebracht in de wet op de zeevaartdiploma's en wel met betrekking tot

- a. het beëindigen van de gelijkstelling der Indonesische diploma's, voor zover uitgereikt na een nader te bepalen datum;
- b. het verkrijgen van bevoegdheid van degenen, die in het bezit zijn van het diploma als motordrijver voor de zeevisvaart om in gelijke functie op te treden op schepen van de kleine handelsvaart;
- c. de vereenvoudiging van de verplichtingen welke krachtens de wetgeving op de kapitein in het buitenland rusten;
- d. de verandering van de beroepaanduiding machinist, in scheepswerktuigkundige.

Nijverheidsonderwijs voor meisjes

VRIJSTELLING EXAMENS N-AKTEN EN BIJ DEZE AKTEN BEHORENDE PEDAGOGISCHE GETUIGSCHRIFTEN EN VERKLARINGEN

Indertijd, in 1949, werd door de minister aan de voorzitters van enkele examencommissies voor de N-akten toestemming verleend om bij wijze van proef de kandidaten die voor enig onderdeel het cijfer 7 hadden behaald doch werden afgewezen, op het eerstvolgend examen vrij te stellen van het examen in dat onderdeel.

In verband hiermede bracht de staatssecretaris bij brief van 2 februari 1954, no 386259, afd. N.O. IV, het volgende ter kennis van de besturen der ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde bijzondere nijverheidsscholen voor

meisjes waaraan opleidingen voor N-akten zijn verbonden, alsmede van de directrice der rijkslandbouwhuishoudschool „Nieuw-Rollocate” te Deventer:

Een beoordeling van de som van onderdelen is niet hetzelfde als een beoordeling van het geheel. Weliswaar volgt men bij het tegenwoordige examen nog de eerste methode, maar bij de voortschrijding van de vernieuwing, waarbij de onderdelen meer in onderlinge samenhang worden gebracht, is verbroekeling van het examen niet langer verantwoord. In verband hiermede heb ik besloten bovenvermelde toestemming in te trekken en dit systeem van vrijstellingen te doen vervallen.

Als overgangsmaatregel kunnen zij, die op een in 1953 afgelegd examen voor enig onderdeel het cijfer 7 hebben behaald en aan wie de toezegging is gedaan dat zij op grond hiervan op het eerstvolgend examen van dit onderdeel zijn vrijgesteld, in 1954 worden vrijgesteld van het examen in dit onderdeel.

CURSUSSEN VOOR WERKENDE MEISJES

De Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft bij circulaire van 14 juli 1954 No 420910 I afdeling N.O. II, het navolgende ter kennis gebracht van de besturen van nijverheidsscholen met cursussen voor werkende meisjes en de gemeentebesturen, welke zodanige scholen in stand houden.

Het is mij gebleken, dat bij de besturen van nijverheidsscholen, waaraan cursussen voor werkende meisjes zijn verbonden, enige onzekerheid bestaat met betrekking tot de vraag, in hoeverre het toelaatbaar is bepaalde lessen aan deze cursussen op te dragen aan personen die niet volledig bevoegd zijn, of die onderwijs zullen moeten geven in vakken waarvoor een wettelijke bevoegdheid niet bestaat.

Met het oog hierop meen ik goed te doen uw aandacht te vragen voor enkele punten, welke in dit verband van belang zijn.

Zoals U bekend zal zijn, bevatten de kernprogramma's welke voorkomen in de richtlijnen van de Mater Amabilisschool (samengesteld door het nationaal bestuur van het Katholiek centraal instituut ter verzorging van de Mater Amabilisscholen) en in de handleiding voor vormingswerk onder werkende meisjes (uitgegeven door het Nationaal centrum vorming bedrijfsjeugd) behalve vakken, waarvoor een wettelijke bevoegdheid voor het nijverheidsonderwijs bestaat, ook enkele vakken, voor welke geen bevoegdheid kan worden geëist, omdat deze er niet is. Ik denk hier niet met name aan vakken als smaakontwikkeling, huiselijke sfeer, woninginrichting, vrouwelijke voormaamheid, levensvragen e.d. Al kan voor deze lessen een bepaalde bevoegdheid dus niet worden verlangd, een juiste keuze van de hiermede te belasten leerkrachten is uiteraard ook hier van het grootste belang. Ook voor deze docenten geldt, wat zowel in de richtlijnen voor de Mater Amabiliscursussen als in de handleiding voor de vorming van bedrijfsjeugd terecht wordt onderstreept, dat de leerkrachten niet alleen vakbekwaam en deskundig, doch bovendien als persoonlijkheid geschikt moeten zijn voor de hun op te dragen taak. De beoordeling van de bekwaamheid en geschiktheid van deze categorie van leerkrachten ligt naar mijn mening allereerst op de weg van het bestuur van het plaatselijke vormingsinstituut. Het is wenselijk, dat dit plaatselijke bestuur hierbij overleg pleegt met het landelijke orgaan (Katholiek centraal instituut voor de Mater Amabilisscholen of Nationaal centrum vorming bedrijfsjeugd). De inzending van de voordracht ter benoeming geschiedt vervolgens door het bestuur van de nijverheidsschool. Is dit bestuur en/of de directrice van oordeel, dat de door het vormingsinstituut voorgestelde leerkracht niet voor benoeming in aanmerking kan komen of verkeert men hieromtrent in twijfel, dan verdient het aanbeveling de tussenkomst van het ministerie in te roepen.

Het komt mij voor, dat op dit gebied veel misverstand kan worden vermeden, indien de besturen en de directrices van de nijverheidsscholen met cursussen voor werkende meisjes zich op de hoogste stellen van hetgeen ook ten aanzien van de keuze van de leerkrachten aan deze cursussen in de hierboven genoemde richtlijnen en handleiding is vermeld.

Ook bij het vervullen van vacatures voor leerkrachten in zingen en lichamelijke oefening kunnen zich moeilijkheden voordoen. In een enkel geval kan het voorkomen, dat een volgens de voor het nijverheidsonderwijs geldende regeling bevoegde leerkracht voor deze vakken niet beschikbaar is. In zulk een bijzonder geval is goedkeuring van een voordracht ter benoeming van een onbevoegde echter niet uitgesloten, doch vóór de indiening van de voordracht behoort dan overleg tussen het plaatselijke vormingsinstituut en het schoolbestuur te hebben plaats gehad en tevens het oordeel van de hierbij betrokken inspectrice van het nijverheidsonderwijs, c.q. ook het advies van de hoofdconsulent voor de lichamelijke opvoeding, te zijn ingewonnen. Bij de voordracht van een onbevoegde leerkracht behoort

te worden toegelicht, waarom men de voorgedragene in het bijzonder geschikt acht voor de hem of haar op te dragen lessen. Tevens zal daarbij moeten worden medegedeeld, welke pogingen men heeft gedaan om een bevoegde leerkracht te vinden.

Ik doe U deze rondzendbrief in tweevoud toekomen, met het verzoek één exemplaar aan de directrice van de school ter hand te stellen.

INSTELLING VAN SUBCOMMISSIES

Bij beschikking van de staatssecretaris van 11 februari 1954, no 388451, afd. N.O. IV (*Stert.* 39), werd bij de Commissie tot bestudering van goede onderwijsmethoden voor het algemeen vormend nijverheidsonderwijs voor meisjes ingesteld een subcommissie voor het bestuderen van goede onderwijsmethoden voor het vak *kinderverzorging en opvoeding*. Tot lid en voorzitter der subcommissie werd benoemd mej. Gr. G. Smit.

INSTELLING SUBCOMMISSIE OPLEIDING ASSISTENTE IN DE HUISHOUDING

Bij beschikking van de staatssecretaris van 31 juli 1954, no 424567, afd. N.O. IV (*Stert.* 151), is ingesteld een subcommissie tot bestudering van goede onderwijsmethoden bij de opleiding tot *assistente in de huishouding* en de daarop aansluitende beroepsopleiding.

Tot lid en voorzitter der subcommissie werd benoemd mej. J. J. Kolff.

De subcommissie kan worden aangeduid als „Subcommissie opleiding tot assistente in de huishouding”.

RIJKSSCHOOLTOEZICHT NIJVERHEIDSONDERWIJS

Aan de inspectrice van het nijverheidsonderwijs mej. J. F. Beumer werd wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd met ingang van 1 september 1954 eervol ontslag verleend.

Bij Koninklijk besluit van 1 juni 1954, no 2, werd in haar plaats benoemd tot inspectrice van het nijverheidsonderwijs mej. I. Schrale.

F. LAGER ONDERWIJS

I. DE UITVOERING VAN DE LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ. BIJZONDERE VOORZIENINGEN (GENEESKUNDIG SCHOOLTOE- ZICHT, SCHOOL- EN WERKTUINEN, CURSUSSEN VOOR SPRAAKGEBREKKIGEN)

In dit hoofdstuk vindt de lezer verschillende gegevens omtrent de toepassing van de Lager-onderwijswet 1920 c.a. in 1954, alsmede een overzicht van de bijzondere voorzieningen welke in dit jaar zijn getroffen.

OPENBARE SCHOLEN UITSLUITEND VOOR V.G.L.O. (ART. 3, LID 2bis)

Het volgende staatje geeft een overzicht van de aantallen openbare scholen *uitsluitend voor voortgezet gewoon lager onderwijs* in de onderscheiden provincies naar de toestand op 31 december 1954.

Provincies	Aantal scholen voor v.g.l.o.	Provincies	Aantal scholen voor v.g.l.o.
Groningen	8	Zuidholland	17
Friesland	6	Zeeeland	2
Drenthe	2	Noordbrabant	—
Overijssel	8	Limburg	—
Gelderland	8		
Utrecht	4	Totaal 1954 . .	70
Noordholland	15	1953 . .	71

ONTNEMING BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS (ART. 10)

Ten aanzien van 10 onderwijzers hebben gedeputeerde staten met toepassing van artikel 10, 1e en 2e lid, der wet verklaard dat zij hun bevoegdheid tot het geven van onderwijs hebben verloren.

Het 3e lid van art. 10 der wet, krachtens hetwelk door de Kroon kan worden verklaard dat een onderwijzer zijn bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren, vond in het verslagjaar geen toepassing.

TEGEMOETKOMING IN DE KOSTEN VAN VERVOER (ART. 13, 1e LID)

Het aantal gemeenten waar krachtens art. 13, 1e lid, der Lager-onderwijswet 1920 steun werd verleend ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken van een lagere school, is sedert 1953 met 17 of 2,1% toegenomen.

Het aantal leerlingen, aan wie deze steun werd verleend, vermeerderde met 1 295 of ruim 10%. Een en ander moge blijken uit het staatje op blz. 84.

UITVOERING LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ.

Provincies	Aantal gemeenten waar krachtens art. 13, 1e lid, steun werd verleend ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken van een lagere school							Aantal leerlingen, aan wie steun werd verleend						
	gemeenten met:							gemeenten met:						
	100 000 en meer inw.	50 000—100 000 inw.	20 000—50 000 inw.	5 000—20 000 inw.	minder dan 5 000 inw.	totaal		100 000 en meer inw.	50 000—100 000 inw.	20 000—50 000 inw.	5 000—20 000 inw.	minder dan 5 000 inw.	totaal	
Groningen . . .	1	—	2	16	32	51		1	—	15	216	347	579	
Friesland . . .	—	1	4	26	9	40		—	30	293	861	85	1267	
Drenthe	—	1	2	15	14	32		—	58	22	394	136	610	
Overijssel . . .	1	2	5	28	10	46		30	7	185	865	63	1150	
Gelderland . . .	2	2	8	44	45	101		42	538	304	1146	485	2515	
Utrecht	—	—	3	12	34	49		—	—	45	148	357	550	
Noordholland . .	2	2	7	32	65	108		27	129	532	646	638	1972	
Zuidholland . .	2	5	6	41	83	137		748	96	130	658	565	2197	
Zeeland	—	—	2	5	48	55		—	—	53	83	277	413	
Noordbrabant . .	1	2	5	55	50	113		57	100	77	1135	504	1873	
Limburg	—	2	4	26	36	68		—	30	33	296	160	519	
Totaal 1954 . .	9	17	48	300	426	800		905	988	1689	6448	3615	13645 ^{*)}	
1953	9	15	45	300	414	783		633	764	1745	6235	3173	12350	

* In de Noordoostpolder werd aan 205 leerlingen steun verleend.

VERVOER VAN LEERLINGEN (ART. 13, 2E LID ONDER f)

Een regeling tot vervoer van leerlingen overeenkomstig de aangehaalde wetsbepaling was getroffen in 10 gemeenten. In 6 gemeenten werd in een zodanige regeling van gemeentewege een financiële bijdrage verleend.

TEGEMOETKOMING IN DE KOSTEN VAN HUISONDERWIJS (ART. 13, 5E LID)

In 3 gemeenten werd overeenkomstig de bovengenoemde wetsbepaling ten aanzien van 20 kinderen uit 18 gezinnen van gemeentewege steun verleend ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het geven van huisonderwijs.

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL (ART. 19)

Het staatje op blz. 85 bovenaan geeft een overzicht van de aantallen gemeenten in de onderscheiden provincies waar in het jaar 1954 geen openbare school voor gewoon lager onderwijs was gevestigd. Tevens is vermeld het aantal gemeenten dat een gemeenschappelijke school onderhield tezamen met één of meer andere gemeente(n).

UITVOERING LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ.

Provincies	Aantal gemeenten waar geen openbare school voor g.l.o. was gevestigd *)	Aantal gemeenten dat een gemeen- schappelijke school voor g.l.o. onderhield					Totaal
		tezamen met:					
		1	2	3	4	5	
		gemeente(n)					
Groningen	—	2	—	—	—	—	2
Friesland	—	—	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	1	—	—	—	1
Overijssel	5 (2)	1	—	—	—	—	1
Gelderland	32 (1)	—	—	—	—	—	—
Utrecht	26 (16)	—	—	—	—	—	—
Noordholland	4 (1)	2	—	—	—	—	2
Zuidholland	32 (21)	4	—	—	—	—	4
Zeeland	21 (7)	—	—	—	—	—	—
Noordbrabant	109 (19)	1	—	—	—	—	1
Limburg	95 (30)	—	—	—	—	—	—
Totaal 1954 . . .	324 (103)	10	1	—	—	—	11
1953 . . .	325 (110)	11	1	—	—	—	12

*) De tussen () geplaatste getallen betreffen de gemeenten die met één of meer naburige gemeente(n) een regeling hadden getroffen voor toelating van leerlingen; deze zijn in de voorafgaande getallen begrepen.

Een nominatieve opgave der gemeenten zonder openbare school vindt men op blz. 86 tot en met 88.

OPENBARE SCHOLEN MET ACHT ACHTEREENVOLGENDE LEERJAREN, WAAR IN DE HOOGSTE TWEE LEERJAREN ONDERWIJS WERD GEGEVEN VOLGENS HET V.G.L.O.-LEERPLAN

Het volgende staatje geeft een overzicht van de aantallen openbare scholen als bovenbedoeld in de onderscheiden provincies naar de toestand op 31 december 1954.

Provincies	Aantal openb. scholen met v.g.l.o.-leerplan in de hoogste twee leerjaren	Provincies	Aantal openb. scholen met v.g.l.o.-leerplan in de hoogste twee leerjaren
Groningen	—	Zuidholland	7
Friesland	2	Zeeland	1
Drenthe	1	Noordbrabant	—
Overijssel	—	Limburg	—
Gelderland	2		
Utrecht	2	Totaal 1954	18
Noordholland	3	1953	18

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL VOOR G.L.O. (ART. 19)

Provincies	Geen openbare school voor g.l.o. in de gemeenten:					Gemeenschappelijke school	
						in de gemeente(n):	gemeenschap- pelijk met:
Groningen	—	—	—	—	—	Midwolda Nieuweschans	Nieuwolda Bertra
Friesland	—	—	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	—	—	—	Dalen	Coevorden en Hoogeveen
Overijssel	Borne * 1) Denekamp	Oldenzaal *	Oortmarsum	Urk	—	Vriezenveen	Tubbergen
Gelderland	Ammerzoden Appeltern Batenburg Bemmel * Bergharen Beuningen * Dreumel Druuten *	Duiven Elburg Ewijk Gaumen * Gendt Groenlo Groesbeek * Hedel	Henniken Heteren * Heumen * Horssen Huissen Kerkwijk Lichtenvoorde Maasdriel	Millingen Pannerden Ubbergen Wamel Wehl Westervoort Wijchen Zevenaar	—	—	—
Utrecht	Abcoude * Bunnik Bunschoten Eemnes * Hoenderloo Hoogland * Kamerik *	Koelengen * Linschoten Loenenloot * Montfoort * Mijdrecht Odijk * Polsebroek	Renswoude * Ruwiël Schalkwijk * Snellrewaard * Stoutenburg Tienhoven * Tull en 't Waal	Werkhoven Westbroek * Wilteskop * Willans Zegveld	—	—	—
Noordholland	Marken	Obdam	Opmeer *	Wieringermeer	Henbroek Spanbroek	Obdam Opmeer	Obdam Opmeer

UITVOERING LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ.

Zuidholland	Ter Aar *)	Lange-Ruige-Weide *	Oud-Abbas *	Ootland	Vlist *	Ancide	Tienhoven
	Alkemade *	Leerbroek *	Papekop *	Oud-Abbas *	Voorhout	Noordwijkerhout	Noordwijk
	Burwoutswaarder *	Leimuiden *	Peusum *	Philippine *	Warmond	Oostvoorne	Roelanje
	Bergschenhoek *	Lier (de) *	Rietveld *	Schoonloiden *	Wateringen *	Zuid-Beijerland	Goudswaard
	Berkel en Rodenrijs *	Malsland *	Schoonloiden *	Schoonloiden *	Wijngaarden *		
	Groot-Ammers *	Molenaarsgraaf *	Noordwijkerhout	Tienhoven *	Zevenhoven *		
	Hazerswoude *	Noordorp *		Valkenburg			
	Herkingen *						
Zeeland	Angkerkerke *	Grijpskerke	%-Heerenhoek	Meliskerke	Westdorpe		
	Biggekerke *	Hooftplaat	Jansteen (St.)	Ritthem	Zuiderdorpe		
	Clinge *	Elckerze *	Laurens (St.) *	Serooskerke (W.)			
	Duivendijkje *			Vrouwenvolder			
	Elckerze *						
	Grauw en Landgandam *						
Noordbrabant	Aarle-Rixtel	Dongen *	Hooven	Hooven	Nuenen	Ennpel	Alen
	Alen *	Drunen	Hooge en Lage	Hooge en Lage	Nuland		
	Almkerk	Dungen (den)	Mierde	Hooge en Lage	Oeffelt		
	Alphen	Eersel *	Zwaluwe	Hoogeloorn	Oirschot *		
	Andel *	Engelen *	Huizenbergen	Klundert	Oosterwijk *		
	Aspen	Erp	Leende *	Leende *	Oost- en West- en		
	Bakel en Milheze	Esch	Lieshout	Lieshout	Middelbeers		
	Beek en Donk	Eiters en Leur	Lieshout	Lieshout	Oploo		
	Bergelijk	Geertruidenberg	Lieshout	Lieshout	Oss		
	Berg en Zoom *	Geffen	Lieshout	Lieshout	Ossendrecht		
	Bergum	Geldrop	Lieshout	Lieshout	Oudenbosch		
	Berkel *	Gennep	Lieshout	Lieshout	Oud- en Nieuw-		
	Berlicum	Goirle en Rijen	Lieshout	Lieshout	Gastel		
	Best *	Goirle *	Lieshout	Lieshout	Prinsenbeek *		
	Bladel en Netel	Grave *	Lieshout	Lieshout	Purte		
	Boekel	Haaren	Lieshout	Lieshout	Raamsdonk		
	Boxmeer	Halsteren	Lieshout	Lieshout	Ravenstein		
	Budel	Haps	Lieshout	Lieshout	Reusel		
	Cham	Heesch	Lieshout	Lieshout	Riethoven		
	Cuyk en St. Agatha	Heeswijk	Lieshout	Lieshout	Rosmalen		
	Diesen	Helvoirt	Lieshout	Lieshout	Rugphen en		
	Dinther	Hilvarenbeek	Lieshout	Lieshout	Vorensende		

(vervolg op blz. 10)

*) De met een * gemerkte gemeenten hadden met één of meer naburige gemeenten een regeling getroffen voor toelating van leerlingen.

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL VOOR G.L.O. (ART. 19) (vervolg)

Provincies	Geen openbare school voor g.l.o. in de gemeenten:				Gemeenschappelijke school	
					in de gemeente(n):	gemeenschap- pelijk met:
Noordbrabant (vervolg)	Rijsbergen Rijswijk *) Schijndel Someren Son en Broek Stadendaarhout	Steenbergen en Kruisland * Stiphout Terheijden Teteringen * Uden Udenhout	Veen * Veghel Vessem Vierlingsbeek Waalre * Wanroij Waspoel *	Westerhoven Woensdrecht Wouw Zeeland Zevenbergen Zandert		
Limburg	Amby * Ansternade Arcen en Velden * Baexem Beegden Beek * Beesel * Belfeld Bingelrade Bocholtz Borgharen * Born Broekhuizen * Brunsum Bunde Cadier en Keer * Echt Echt Elsloo Engelshoven * Geertruid (St.) Gelden Gennep Geulle Grathem Grevenbicht	Gronsveld * Grubbenvorst * Gulpen Heel en Panheel Heer * Herthuisen Helden * Herten Hoensbroek * Horn Hulsberg * Itteren Jabeek Kessel * Klimmen Linbricht Linn Maasbracht Maasniel Margraten * Meerlo Meerssen * Meijel Merkelbeek Montfort	Mook en Midde- laar * Munstergeleen Nederweert Neer Nieuwenhagen * Nieuwstadt * Nootbeek Nuth * Obbicht en Papen- hoven Odillenberg (St.) Ohé en Laak Oirsbeek Orsrum Posterholt Roggel Roosteren Schaaiberg Schimmert Schinnen Schinveld * Sevenum Simpelveld Sluiken	Spaubeek Stein * Stevensweert Stramproy Susteren * Swalmen Tegelen * Thorn Tudderen (deutscher) Ubach over Worms Ulestraten Urmond Valkenburg- Houthen * Venray * Vlodrop Voerendaal Wanssum Weert Wessem Wittem * Wijle Wijlensrade		

*) De met een * gemerkte gemeenten hadden met één of meer naburige gemeente(n) een regeling getroffen voor toelating van leerlingen.

GEMEENSCHAPPELIJKE OPENBARE SCHOLEN UITSLUITEND VOOR V.G.L.O.
(ART. 19, 4E LID)

Een openbare school als bovenbedoeld bestond in 1 gemeente, die een zodanige school onderhield tezamen met één naburige gemeente.

GEMEENSCHAPPELIJKE OPENBARE SCHOLEN VOOR UITGEBREID LAGER ONDERWIJS (ART. 19, 4E LID)

Een openbare school als bovenbedoeld bestond in het verslagjaar in geen enkele gemeente.

VERMEERDERING VAN HET AANTAL OPENBARE SCHOLEN OF VAN DE OMVANG VAN HET ONDERWIJS (ART. 22, 2E EN 3E LID)

Het 2e en 3e lid van art. 22 der wet, krachtens welk door gedeputeerde staten c.q. de Kroon vermeerdering van het aantal openbare scholen of van de omvang van het onderwijs kan worden bevolen, vonden in het verslagjaar geen toepassing.

INSTANDHOUDING VAN OPENBARE SCHOLEN MET MINDER DAN HET VOORGESCHREVEN AANTAL LEERLINGEN (ART. 22*bis*)

Het 2e lid van art. 22*bis* der wet, krachtens hetwelk door de Kroon in hoger beroep kan worden beslist omtrent de vraag of de instandhouding van een openbare school voor gewoon lager onderwijs ingevolge art. 19 der wet wordt gevorderd, werd in het verslagjaar éénmaal toegepast.

Het 3e lid van art. 22*bis* der wet, krachtens hetwelk door de minister ontheffing kan worden verleend van de bepaling, bedoeld in het 1e lid van dit artikel, vond in het verslagjaar geen toepassing.

Ten aanzien van 7 gemeenten en 7 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs heeft de minister de vergunning verleend, bedoeld in art. 22*bis*, 6e lid, der wet. Het 7e lid van art. 22*bis* der wet, krachtens hetwelk de Kroon ontheffing kan verlenen van de bepaling, vervat in het 1e lid van dit artikel, vond in het verslagjaar geen toepassing.

VERLAGING VAN HET VEREISTE AANTAL LEERLINGEN (ART. 23*bis*, 2E LID)

Het 2e lid van art. 23*bis* der wet, krachtens hetwelk door de Kroon het aantal leerlingen, vereist voor de stichting van een openbare school, lager kan worden gesteld dan bij de wet is bepaald, vond in het verslagjaar geen toepassing.

TIJDELIJKE SLUITING VAN EEN OPENBARE SCHOOL (ART. 24)

Art. 24 der wet, hetwelk bepaalt dat door gedeputeerde staten c.q. de Kroon tijdelijke sluiting van een openbare school kan worden bevolen, vond in het verslagjaar geen toepassing.

AFWIJKING VAN DE EISEN WAARAAN HET LEERPLAN MOET VOLDOEN, TEN BEHOEVE VAN DE BIJZONDERE INRICHTING VAN HET ONDERWIJS (ART. 25, 5E LID)

Voor 3 gemeenten ten aanzien van 4 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs is door de minister de vergunning verleend, bedoeld in het 5e lid van art. 25 der wet.

ONTHEFFING VAN DE VERPLICHTING DAT AAN HET HOOFD VAN EEN OPENBARE SCHOOL TEVEN'S HET ONDERWIJS AAN EEN KLAS MOET ZIJN OPGEDRAGEN (ART. 27, 4E LID)

Bovengenoemde wetsbepaling vond in het verslagjaar geen toepassing.

BIJZONDERE BELONINGEN

In 71 gemeenten heeft de gemeenteraad op grond van art. 33, 1e lid, der wet en/of art. 15 van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 aan in totaal 377 onderwijzers een beloning toegekend op grond van het bezit of het gebruik maken van bevoegdheden waarvoor geen wettelijke akten van bekwaamheid verkrijgbaar zijn, of op grond van hun aanwijzing als plaatsvervanger van het hoofd der school.

VERPLAATSINGSKOSTEN

In 463 gemeenten was door de gemeenteraad op grond van art. 33, 1e lid, der wet en/of art. 15 van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 een regeling getroffen tot het verlenen van een tegemoetkoming aan onderwijzers in de door hen noodzakelijk te maken kosten wegens verandering van standplaats. Een zodanige regeling werd toegepast in 1768 gevallen.¹⁾

DISCIPLINAIRE STRAFFEN (ART. 37, 1E LID)

In 4 gemeenten hebben burgemeester en wethouders met toepassing van art. 37, 1e lid onder *a*, der wet aan in totaal 10 onderwijzers de straf van schriftelijke berisping opgelegd.

Het 1e lid onder *b* van art. 37 der wet, krachtens hetwelk door burgemeester en wethouders aan een onderwijzer de straf van inhouding van gehele of gedeeltelijke bezoldiging tot een bedrag van ten hoogste een maand bezoldiging kan worden opgelegd, werd in het verslagjaar niet toegepast.

Het 1e lid onder *c* van art. 37 der wet, krachtens hetwelk door burgemeester en wethouders aan een onderwijzer de straf van terugzetting in bezoldiging voor ten hoogste het bedrag van de laatste twee periodieke verhogingen kan worden opgelegd, werd in het verslagjaar niet toegepast.

Het 1e lid onder *d* van art. 37 der wet, krachtens hetwelk door burgemeester en wethouders aan een onderwijzer de straf van niet-toekenning van periodieke verhoging van bezoldiging voor ten hoogste de duur van vier jaren kan worden opgelegd, vond in het verslagjaar geen toepassing.

Het 1e lid onder *e* van art. 37 der wet, krachtens hetwelk door burgemeester en wethouders aan een onderwijzer de straf van schorsing voor een bepaalde tijd met of zonder inhouding van gehele of gedeeltelijke bezoldiging kan worden opgelegd, werd in het verslagjaar toegepast in 2 gemeenten ten aanzien van in totaal 3 onderwijzers. Een schorsing geschiedde met behoud van jaarwedde en twee met behoud van $\frac{2}{3}$ deel van de bezoldiging.

¹⁾ Een zodanige regeling bestond eveneens in de Noordoostpolder, waar zij in 30 gevallen werd toegepast.

UITVOERING LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ.

AMBTEN EN BEDIENINGEN DER ONDERWIJZERS (ARTT. 45, 2E LID, EN 97, 2E LID ONDER b)

Opgaven van ambten en bedieningen waarvoor vrijstelling werd verleend (voorzover niet van kerkelijke of daarmede gelijk te stellen aard)			Aantal onderwijzers, aan wie was toegestaan dat te hunnen huize handel of nering werd gedreven of enig beroep werd uitgeoefend (behalve het geven van onderwijs)	
Provincies	Openbare onderwijzers (krachtens art. 45, 2e lid)	Bijzondere onderwijzers (krachtens art. 97, 2e lid onder b)	Openbare onderwijzers (krachtens art. 45, 2e lid)	Bijzondere onderwijzers (krachtens art. 97, 2e lid onder b)
Groningen	5 : diversen	4 : schooladm. *) 4 : kassier *) 2 : diversen *) w.o. 1 : kassier + schooladm.	—	—
Friesland	4 : diversen	18 : schooladministrateur	2 : diversen	1 : diversen
Drenthe	1 : diversen	8 : schooladministrateur 1 : kassier 2 : diversen	1 : diversen	—
Overijssel	5 : diversen	15 : schooladministrateur 5 : kassier 8 : diversen	2 : diversen (van 1 vrijstelling werd geen gebruik gemaakt)	—
Gelderland	13 : diversen	49 : schooladministrateur 12 : kassier 23 : diversen	1 : diversen	4 : diversen
Utrecht	1 : diversen	22 : schooladministrateur 3 : kassier 7 : diversen	1 : diversen	4 : diversen
Noordholland	3 : diversen	8 : schooladministrateur 1 : kassier 1 : diversen	1 : diversen	—
Zuidholland	1 : kassier 11 : diversen	31 : schooladministrateur 3 : kassier 7 : diversen	1 : diversen	1 : diversen
Zeeland	1 : kassier 3 : diversen	12 : schooladministrateur 2 : kassier 3 : diversen	—	—
Noordbrabant	—	79 : schooladministrateur 12 : kassier 28 : diversen	—	2 : diversen
Limburg	1 : kassier	21 : schooladministrateur 6 : kassier 4 : diversen	—	3 : diversen

ONGEVRAAGD ONTSLAG (ART. 38, 1E LID ONDER *b*)

In 4 gemeenten is door de gemeenteraad aan in totaal 4 onderwijzers anders dan op eigen verzoek of anders dan wegens opheffing van hun betrekking, huwelijk dan wel pensionering, krachtens art. 38, 1e lid onder *b*, der wet ontslag verleend. Aan 1 onderwijzer werd het ontslag eervol verleend, aan 3 onderwijzers niet-eervol.

ONTNEMING BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS (ART. 38, 3E LID)

Het 3e lid van art. 38 der wet, krachtens hetwelk gedeputeerde staten ten aanzien van een niet-eervol ontslagen onderwijzer kunnen verklaren dat hij zijn bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren, werd in het verslagjaar toegepast ten aanzien van in totaal 2 onderwijzers.

ONTZEGGING TOEGANG TOT DE SCHOOL (ART. 39, 1E LID)

In 10 gemeenten hebben burgemeester en wethouders met toepassing van art. 39, 1e lid, der wet aan in totaal 10 onderwijzers de toegang tot de school ontzegd.

SCHORSING EN NIET-EERVOL ONTSLAG (ART. 40, 1E LID)

Het 1e lid van art. 40 der wet, krachtens hetwelk een onderwijzer aan een openbare school door gedeputeerde staten kan worden geschorst of niet-eervol ontslagen, vond in het verslagjaar geen toepassing.

SCHORSING IN DE BEVOEGDHEID (ART. 42, 3E LID)

Het 3e lid van art. 42 der wet, krachtens hetwelk een onderwijzer aan een openbare school door de Kroon voor ten hoogste een jaar of voor onbepaalde tijd in zijn bevoegdheid kan worden geschorst, vond in het verslagjaar geen toepassing.

NIET-EERVOL ONTSLAG WEGENS GEBRUIK VAN EEN AFGEKEURD LEERBOEK (ART. 43, 4E LID)

Het 4e lid van art. 43 der wet, krachtens hetwelk een onderwijzer door de gemeenteraad wegens het gebruik van een afgekeurd leerboek niet-eervol kan worden ontslagen, vond in het verslagjaar geen toepassing.

VERLAGING VAN HET VEREISTE AANTAL LEERLINGEN (ART. 73, 2E LID)

Voor 16 gemeenten ten aanzien van in totaal 14 bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs, 1 bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs en 2 bijzondere scholen voor buitengewoon lager onderwijs heeft de Kroon de beschikking genomen, bedoeld in art. 73, 2e lid, der wet.

BUITENGEBRUIKSTELLING VAN SCHOOLGEBOUWEN C.Q. GEDEELTEN VAN SCHOOLGEBOUWEN (ART. 83, 6E LID)

Het 6e lid van art. 83 der wet, krachtens hetwelk door de minister kan worden verklaard dat het buiten gebruik stellen van een schoolgebouw het gevolg is van de invloed van de sinds 1939 ingetreden buitengewone omstandigheden of andere bijzondere omstandigheden, vond in het verslagjaar geen toepassing.

RIJKSVERGOEDING VOOR BIJZONDERE SCHOLEN WELKE ZIJN GESTICHT ZONDER TOEPASSING VAN ART. 72 DER WET (ART. 88*bis*, 1E EN 2E LID)

Ten aanzien van 10 scholen voor gewoon lager onderwijs en 3 scholen voor voortgezet gewoon lager onderwijs heeft de minister de machtiging verleend, bedoeld in art. 88*bis*, 1e lid, der wet. Het 2e lid van dit artikel, krachtens hetwelk door de Kroon in hoger beroep bovenbedoelde machtiging kan worden verleend, vond in het verslagjaar geen toepassing.

AFWIJKING VAN DE EISEN WAARAAN HET LEERPLAN MOET VOLDOEN, TEN BEHOEVE VAN DE BIJZONDERE INRICHTING VAN HET ONDERWIJS (ART. 90, 6E LID)

Ten aanzien van 3 scholen voor gewoon lager onderwijs heeft de minister de vergunning verleend, bedoeld in het 6e lid van art. 90 der wet.

BEHOUD VAN VERGOEDING VOOR BIJZONDERE LAGERE SCHOLEN MET MINDER DAN HET VOORGESCHREVEN AANTAL LEERLINGEN

Voor 15 gemeenten ten aanzien van in totaal 13 bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs en 3 bijzondere scholen voor voortgezet gewoon lager onderwijs heeft de minister de beschikking genomen, bedoeld in art. 96, 3e lid, eerste alinea, der wet.

Het 3e lid, tweede alinea, van art. 96 der wet vond in het verslagjaar geen toepassing.

Het 1e en 4e lid van art. 96*bis* der wet werden in het verslagjaar niet toegepast.

BEREKENING VERGOEDING EXPLOITATIEKOSTEN BIJZONDERE SCHOLEN

Voor 54 gemeenten heeft de minister met toepassing van art. 55*quater*, 1e lid, der wet ten aanzien van in totaal 52 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs, 1 openbare school voor voortgezet gewoon lager onderwijs en 1 openbare school voor uitgebreid lager onderwijs bepaald, dat deze bij de vaststelling van het bedrag, bedoeld in art. 55*ter* onder *a*, buiten beschouwing gelaten zullen worden en dat de aantallen leerlingen dezer scholen niet zullen medetellen voor het aantal leerlingen, bedoeld in art. 55*ter*, onder *b*.

Het 3e lid van art. 55*quater* der wet, krachtens hetwelk door de Kroon de beslissing kan worden genomen, bedoeld in het 1e lid van dit artikel werd in het verslagjaar éénmaal toegepast.

Met toepassing van art. 101*ter*, 1e lid, der wet is ten aanzien van 83 gemeenten voor in totaal 92 bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs en 2 bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs het bedrag per leerling, bedoeld in het 2e lid van art. 101, verhoogd.

Het 3e lid van art. 101*ter* der wet, krachtens hetwelk beroep openstaat op de Kroon tegen een beschikking als bedoeld in het 1e lid van dit artikel, vond in het verslagjaar geen toepassing.

UITVOERING LAGER-ONDERWIJSWET 1920, ENZ.

VERGUNNING AAN VREEMDELINGEN TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS (ART. 129, 2E LID)

Aan 22 vreemdelingen heeft de Kroon overeenkomstig art. 129, 2e lid, der wet vergunning verleend tot het geven van lager onderwijs.

COMMISSIES VAN TOEZICHT (ART. 176, 2E LID); AMBTENAREN TER VERZEKERING VAN HET PLAATSELIJK SCHOOLTOEZICHT (ART. 176, 3E LID)

Provincies	Aantal gemeenten met commissie van toezicht (krachtens art. 176, 2e lid)	Ambtenaren ter verzekering van het plaatselijk schooltoezicht (krachtens art. 176, 3e lid)
Groningen	3	Groningen (2) *)
Friesland	7	—
Drenthe	—	—
Overijssel	8	Enschede (2)
Gelderland	12	Arnhem (1), Bergh (1)
Utrecht	4	Utrecht (1)
Noordholland	20	Amsterdam (7), Heerhugowaard (2), Zaan- dam (1)
Zuidholland	13	Delft (1), 's-Gravenhage (4), Leiden (1), Rotterdam (5), Schiedam (1)
Zeeland	8	—
Noordbrabant	14	Valkenswaard (1)
Limburg	15	—

*) De tussen () geplaatste getallen betreffen de aantallen ambtenaren.

GENEESKUNDIG TOEZICHT OP LAGERE SCHOLEN ¹⁾

Provincies	Aantal gemeenten waar medisch schooltoezicht was	Aantal gemeente-schoolartsen		
		hoofd-functie	neven-functie	totaal
Groningen	36	11	—	11
Friesland	44	11	2	13
Drenthe	34	7	1	8
Overijssel	53	14	9	23
Gelderland	112 ²⁾	23	1	24
Utrecht	59	16	4	20
Noordholland	120	58	13	71
Zuidholland	168	49	10	59
Zeeland	101	6	—	6
Noordbrabant	142	34	1	35
Limburg	95 ⁴⁾	6 ⁵⁾	10	16
Totaal 1954	984	223	58 ⁵⁾	281
1953	940	223	58 ⁵⁾	281

1) Voor nadere bijzonderheden betreffende het geneeskundig schooltoezicht raadplege men de jaarverslagen van de geneeskundig hoofdinspecteur van de volksgezondheid.

2) Bovendien in het drostambt Elten.

3) Bovendien 10 schoolartsen (hoofd-functie) in dienst van de R.-K. vereniging „Het Limburgse Groene Kruis” en belast met het geneeskundig toezicht in 70 gemeenten.

4) Inclusief de in noot 3 bedoelde 70 gemeenten.

5) Bovendien 1 schoolarts (neven-functie) in de Noordoostpolder.

BIJZONDERE VOORZIENINGEN (SCHOOLMUSEUM, SCHOOL- EN WERKTUINEN, CURSUSSEN VOOR SPRAAKGEBREKKIGEN)

In 3 gemeenten, nl. 's-Gravenhage, Leiden en Velsen, bestond een *schoolmuseum*. In 47 gemeenten werden op genoemde datum gemeentelijke *school- en werktuinen* aangetroffen, nl. te Abbekeerk, Alblasserdam, Apeldoorn, Assen, Assendelft, Breskens, Coevorden, Dalen, Delft, Deventer, Diemen, Dodewaard, Dordrecht, Gouda, 's-Gravenhage, Haafden, Haarlem, Havelte, Heemstede, Hellendoorn, Hoogwoud, Koog a/d Zaan, Leeuwarden, Markelo, Nieuwe Niedorp, Nieuw-leuzen, Noordbroek, Oosterhesselen, Opsterland, Rijswijk (Zh.), Schagen, Schelluinen, Schiedam, Sleen, Sloten, Smallingerland, Staveren, Utrecht, Vlaardingen, Vledder, Voorburg (Zh.), Warnsveld, Wedde, Wieringen, Winterswijk, Zandvoort en Zijpe.

In 62 gemeenten werden gemeentelijke *cursussen voor spraakgebrekkigen* gegeven en wel te Aalsmeer, Amersfoort, Anloo, Apeldoorn, Assen, Ambt-Delden, Deventer, Diepenveen, Dordrecht, Eelde, Eindhoven, Emmen, Enschede, Geldrop, Goor, 's-Gravenhage, Groningen, Haaksbergen, Haarlem, Haarlemmermeer, Heino, Hengelo (O.), Hilversum, Hoogezand-Sappemeer, Landsmeer, Leeuwarden, Leiden, Luyksgestel, Maastricht, Meppel, Midwolda, Nieuweschans, Norg, Olst, Onstwedde, Oss, Peize, Purmerend, Ridderkerk, Roden, Rotterdam, Rijssen, Rijswijk (Zh.), Sassenheim, Schiedam, Sittard, Son, Utrecht, Valkenswaard, Veendam, Velsen, Vlaardingen, Vlagtwedde, Voorburg (Zh.), Vries, Vught, Wassenaar, Wedde, Weert, Wierden, Wildervank en Zeist.

II. DE UITVOERING VAN DE LEERPLICHTWET

AANTAL GEMEENTEN WAAR EEN VERORDENING KRACHTENS ART. 15 DER WET BESTOND, REGELENDE DE TIJD OF DE TIJDEN WAARBINNEN DE VERLOVEN VOOR VELDARBEID MOETEN VALLEN ¹⁾

Provincies	Aantal gemeenten op 31 december 1954	
	totaal	waar de regeling, bedoeld in art. 15 der Leerplichtwet, bestond
Groningen	56	47 (—)
Friesland	44	29 (—)
Drenthe	34	29 (—)
Overijssel	53	39 (2)
Gelderland	113	83 (1)
Utrecht	60	45 (1)
Noordholland	120	81 (1)
Zuidholland	173	151 (3)
Zeeland	101	90 (1)
Noordbrabant	142	78 (2)
Limburg	112	14 (—)
Totaal 1954	1009 ²⁾	692 (11)
1953	1009 ²⁾	716 (20)

¹⁾ De getallen tussen () betreffen de gemeenten waar deze regeling slechts op een gedeelte van de gemeente betrekking had; deze zijn in de voorafgaande getallen begrepen.

²⁾ Inclusief de Noordoostpolder.

AANTAL GEMEENTEN WAAR OVEREENKOMSTIG ART. 35, 2E EN 3E LID, DER WET HET GETROUWE SCHOOLBEZOEK VAN GEMEENTEWEGE WERD AANGE-MOEDIGD

Provincies	Aantal gemeenten
Groningen	—
Friesland	2
Drenthe	—
Overijssel	—
Gelderland	2
Utrecht	—
Noordholland	8
Zuidholland	7
Zeeland	1
Noordbrabant	1
Limburg	2
Totaal 1954	22
1953	23

UITVOERING LEERPLICHTWET

COMMISSIES TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM (ART. 21)

In 997 gemeenten bestonden krachtens art. 21, 1e en 2e lid, der wet in totaal 1361 commissies tot wering van schoolverzuim. *)

In 1 gemeente hebben burgemeester en wethouders met toepassing van art. 21, 6e lid, der wet de taak der commissie tot wering van schoolverzuim overgenomen.

In het drostambt Elten heeft de landdrost zich met deze taak belast.

Het 7e lid van art. 21 der wet, krachtens hetwelk door de commissaris der Koningin een commissie tot wering van schoolverzuim kan worden ingesteld of aangevuld, vond in het verslagjaar geen toepassing.

VERORDENINGEN BETREFFENDE HET BRENGEN VAN KINDEREN NAAR SCHOOL DOOR DE POLITIE (ART. 30)

Hieronder volgt een opgave van de gemeenten welke een verordening hadden als bedoeld in art. 30 der wet, alsmede van het aantal malen dat deze werd toegepast.

Provincies	Aantal gemeenten met een verordening	Aantal gemeenten waarin de verordening						Totaal
		1—5 maal	6—10 maal	11—20 maal	21—50 maal	51—100 maal	meer dan 100 maal	
		werd toegepast						
Groningen	23	1	1	—	—	—	1 ¹⁾	3
Friesland	10	2	1	—	—	—	—	3
Drenthe	20	3	—	—	—	—	—	3
Overijssel	27	1	3	3	—	—	—	7 ²⁾
Gelderland	34	7	2	1	1	1	—	12
Utrecht	25	3	—	—	1	1	—	5
Noordholland	40	5	1	—	1	1	—	7 ³⁾
Zuidholland	102	12	7	4	2	1	2 ⁴⁾	28
Zeeland	27	1	—	—	—	—	—	1
Noordbrabant	66	8	4	2	2	—	—	16
Limburg	60	2	1	4	3	—	—	10
Totaal 1954	454 ⁵⁾	45	20	14	10	4	3	95 ³⁾
1953	464	48	26	11	10	3	4 ⁶⁾	105 ⁴⁾

*) Exclusief Noordoostpolder (7 commissies).

¹⁾ Groningen 1479 maal.

²⁾ In 1 gemeente is het aantal malen dat de verordening werd toegepast, niet bekend.

³⁾ Idem in 2 gemeenten.

⁴⁾ idem in 3 gemeenten.

⁵⁾ Delft 106 maal, 's-Gravenhage 513 maal.

⁶⁾ 's-Gravenhage 562 maal, Groningen 1295 maal, Hoensbroek 104 maal en Schiedam 129 maal.

⁷⁾ Bovendien de Noordoostpolder (niet toegepast).

III. GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

AANTALLEN SCHOLEN, LEERLINGEN EN LEERKRACHTEN

Gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs

De volgende tabellen¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het lager onderwijs in het schooljaar 1953/1954. Ter vergelijking zijn, waar mogelijk, mede opgenomen de gegevens over 1952/1953. De cijfers hebben betrekking op de toestand op 16 januari van de jaren 1953 en 1954. Dit geldt niet van de tabellen 3, 3a, 4 en 5, waarin de kalenderjaren bedoeld zijn.

Waar in dit hoofdstuk van „lager onderwijs” wordt gesproken, dient hieronder te worden verstaan het al dan niet gecombineerde gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs in zijn geheel; daarnaast staat het uitgebreid lager onderwijs.

Tot het voortgezet gewoon lager onderwijs zijn gerekend de zelfstandige scholen voor v.g.l.o. en de afdelingen v.g.l.o. aan scholen voor g.l.o., voorzover deze voldeden aan de volgende eisen:

- a. het gezamenlijk aantal leerlingen van het zevende en achtste leerjaar bedraagt ten minste 20;
- b. buiten de verplichte g.l.o.-vakken ontvangen de jongens ten minste nog onderwijs in handenarbeid en algemene geschiedenis, de meisjes in algemene geschiedenis, vrouwelijke handwerken en huishoudkunde;
- c. de leerlingen van het zevende en achtste leerjaar ontvangen geen onderwijs in combinatie met één of meer lagere leerjaren.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen lagere scholen, onderscheiden naar de richting. In tabel 2 zijn de aantallen leerlingen van deze scholen vermeld, onderscheiden naar de richting der school. Tabel 3 vermeldt de aantallen leerlingen die resp. in 1952 en 1953 voor het eerst tot de lagere school werden toegelaten. Tabel 3a geeft de procentuele verdeling der voor het eerst tot de lagere school toegelaten leerlingen naar de richting over de jaren 1948 t/m 1954. Tabel 4 bevat de percentages der leerlingen van de leerjaren I t/m V der lagere scholen die in de jaren 1947, 1949, 1951, 1952 en 1954 niet werden bevorderd. Uit tabel 5 blijkt hoeveel leerlingen in 1953 en 1954 de lagere school voorgoed verlieten. Tabel 6 geeft een overzicht van de aantallen leerkrachten, werkzaam bij bovengenoemde tak van onderwijs. In tabel 7 tot slotte zijn de aantallen lagere scholen vermeld waar het Montessori-systeem of het Daltonstelsel geheel of gedeeltelijk werd toegepast, alsmede de aantallen leerlingen die volgens een van deze methoden werden onderwezen.

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend deels aan de „Statistiek van het gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs 1954”, deels aan de „Statistiek van het gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs 1955”, beide samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

Tabel 1. Aantallen lagere scholen, onderscheiden naar de richting

Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.-Christ.	Rooms-Kath.	Overig	Totaal	
G.L.O. 1954	2 368 ¹⁾	2 013 ²⁾	2 330	135	4 508 ³⁾	6 876 ³⁾
1953	2 333	1 970	2 330	136	4 436	6 769
G.L.O. + v.g.l.o. 1954	18	44	244	—	288	299
1953	10	35	235	—	280	279
V.g.l.o. 1954	71	34	167	2	203	260
1953	73	27	158	2	187	244
Totaal 1954	2 457 ¹⁾	2 091 ²⁾	2 771	137	4 999 ³⁾	1 456 ³⁾
1953	2 425	2 042	2 723	138	4 903	7 328

¹⁾ W.o. 7 scholen in het rampgebied, aan welke op 16 januari 1954 het onderwijs nog niet was hervat. Over het algemeen waren de leerlingen en leerkrachten van deze scholen geëvacueerd en ontvingen resp. gaven elders onderwijs. ²⁾ Idem 2. ³⁾ Idem 9.

Tabel 2. Aantallen leerlingen der lagere scholen, onderscheiden naar de richting der school

Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal	
		Prot.- Christ.	Rooms- Kath.	Overig	Totaal		
A. G.l.o.							
Scholen voor g.l.o. en g.l.o. + v.g.l.o.	1954 j. *) m*)	201 667 186 472	191 808 179 446	294 679 277 050	13 411 12 182	499 898 468 678	701 565 5 655 150
	tot.	388 139	371 254	571 729	25 593	968 576	1 356 715
	1953 j. m.	187 785 173 776	182 309 170 199	283 402 266 875	12 661 11 554	478 372 448 628	666 157 622 404
	tot.	361 561	352 508	550 277	24 215	927 700	1 288 561
B. V.g.l.o.							
1. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o.	1954 j. m.	302 229	814 1 021	2 053 7 489	— —	2 867 8 510	3 169 8 739
	tot.	531	1 835	9 542	—	11 377	11 908
	1953 j. m.	343 268	865 1 035	2 014 7 403	— —	2 879 8 438	3 222 8 706
	tot.	611	1 900	9 417	—	11 317	11 928

*) j. = jongens; m. = meisjes.

(vervolg op blz. 100)

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

Soort van onderwijs		Openbaar	Bijzonder			Algemeen totaal
			Prot.- Christ.	Rooms- Kath.	Overig	
2. Scholen voor v.g.l.o.						
1954	j.	5 188	1 541	4 374	170	6 085
	m.	2 919	1 516	9 036	—	10 552
	tot.	8 107	3 057	13 410	170	24 744
1953	j.	4 939	1 347	3 888	169	5 404
	m.	2 823	—	8 640	—	9 782
	tot.	7 762	2 489	12 528	169	22 948
3. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o. en v.g.l.o. tezamen						
1954	j.	5 490	2 355	6 427	170	8 952
	m.	3 148	2 537	16 525	—	19 062
	tot.	8 638	4 892	22 952	170	36 652
1953	j.	5 282	2 212	5 902	169	8 283
	m.	3 081	2 177	16 043	—	18 220
	tot.	8 373	4 389	21 945	169	34 876
C. G.l.o. en v.g.l.o. tezamen						
1954	j.	207 157	194 163	301 106	13 581	508 850
	m.	189 620	181 983	293 575	12 182	487 740
	tot.	396 777	376 146	594 681	25 763	996 590
1953	j.	193 067	184 521	289 304	12 830	486 655
	m.	176 867	172 376	282 918	11 554	466 848
	tot.	369 934	356 897	572 222	24 384	953 503

*Tabel 3. Aantallen voor het eerst tot de lagere school toegelaten leerlingen *)*

Richting	Leerjaar I			Leerjaar II en hoger			Totaal		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
1953									
Openbaar . .	40 361	37 262	77 623	355	286	641	40 716	37 548	78 264
Bijzonder . .	80 467	87 355	177 822	941	821	1 762	91 408	88 176	179 584
Totaal .	120 828	124 617	255 445	1 296	1 107	2 403	132 124	125 724	257 848
1952									
Openbaar . .	36 526	33 965	70 491	474	409	883	37 000	36 374	71 374
Bijzonder . .	85 005	81 368	166 373	873	821	1 694	85 878	82 189	168 067
Totaal .	121 531	115 333	236 864	1 347	1 230	2 577	122 878	118 563	239 441

*) Zonder de uit het buitenland of de overzeese Rijksdelen gekomen leerlingen.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

Tabel 3a. De voor het eerst tot de lagere school toegelaten leerlingen naar de richting der school (in procenten)

Jaar	Openbaar	Bijzonder				Algemeen Totaal
		Prot.-Christ.	R.-Kath.	Overig	Totaal	
1948	27	28	43	2	73	100
1949	27	28	43	2	73	100
1950	28	28	42	2	72	100
1951	29	27	42	2	71	100
1952	30	27	41	2	70	100
1953	30	27	41	2	70	100
1954	30	28	40	2	70	100

Tabel 4. Percentages niet-bevorderde leerlingen der lagere scholen in de leerjaren I t/m V

Leerjaar	1947			1949			1951			1952			1954		
	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.	J.	M.	Tot.
I . . .	18	14	16	14	11	12	13	10	11	13	9	11	12	9	11
II . . .	14	10	12	11	9	10	10	8	9	10	8	9	10	7	8
III . . .	15	10	11	10	8	9	10	8	9	9	7	8	9	7	8
IV . . .	14	12	13	10	9	10	11	9	10	0	8	9	9	7	8
V . . .	13	11	12	9	8	9	10	9	10	10	8	9	9	7	8

Tabel 5. Aantallen leerlingen die de lagere school voorgoed verlieten

		1953			1954		
		Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
a. G.L.O. *)							
Vertrokken uit:							
leerjaar I		55	41	96	87	53	140
leerjaar II		49	36	85	41	44	85
leerjaar III		107	66	173	107	76	184
leerjaar IV		774	485	1 259	733	441	1 174
leerjaar V		4 698	3 455	8 153	4 388	3 287	7 675
leerjaar VI		50 920	56 847	107 767	54 345	57 582	111 927
leerjaar VII		17 363	8 071	25 434	16 337	7 179	23 516
leerjaar VIII		5 530	5 063	8 593	2 884	4 020	6 904
Totaal		77 496	74 064	151 560	78 923	72 682	151 605

*) Exclusief de leerlingen, vermeld onder e.

(overnag op blz. 102)

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

	1953			1954		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
<i>b. V.g.l.o.</i>						
Vertrokken uit:						
leerjaar I (VII)	8 004	5 274	14 178	9 220	5 019	14 239
leerjaar II (VIII)	3 142	8 138	11 280	3 317	8 457	11 774
Totaal	12 046	13 412	25 458	12 537	13 476	26 013
<i>c. Niet naar leerjaren te verdelen leerlingen:</i>						
Vertrokken:						
naar het b.l.o.	5 349	3 219	8 568	5 794	3 480	9 274
naar het buitenland	3 803	3 445	7 248	3 482	2 955	6 437
wegens langdurige ziekte of overlijden	691	525	1 216	622	398	1 020
overigen *)	356	475	831	451	498	949
<i>d. Alle leerlingen tezamen</i>	99 741	95 140	194 881	101 809	93 489	195 298

*) Scholen met speciale onderwijsmethoden (bijv. Montessorisysteem).

Tabel 6. Aantallen hoofden en onderwijzers der lagere scholen

Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.-Christ.	Rooms-Kath.	Overig	Totaal	
<i>A. G.l.o.</i>						
Scholen voor g.l.o. en g.l.o. + v.g.l.o.						
1954 M.	5 863	6 201	7 260	428	13 889	19 752
V.	5 047	4 276	8 097	447	12 820	17 867
Tot.	10 910	10 417	15 357	875	26 709	37 619
1953 M.	5 711	6 068	7 135	419	13 622	19 333
V.	4 598	4 010	7 785	428	12 223	16 821
Tot.	10 309	10 078	14 920	847	25 845	36 154
<i>B. V.g.l.o.</i>						
1. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o.						
1954 M.	18	61	99	—	160	178
V.	4	17	333	—	350	3 4
Tot.	22	78	432	—	510	532
1953 M.	20	65	94	—	159	179
V.	5	17	321	—	338	343
Tot.	25	82	415	—	497	522

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L. O.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN STIPENDIEEL						
Soort van onderwijs	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.-Christ.	Rooms-Kath.	Overig	Totaal	
2. Scholen voor v.g.l.o.						
1954 M.	221	76	185	7	268	489
V.	77	46	359	—	405	482
Tot.	298	122	544	7	673	971
1953 M.	298	59	176	7	242	450
V.	72	38	334	—	372	444
Tot.	280	97	510	7	614	894
3. Scholen voor g.l.o. + v.g.l.o. en v.g.l.o. tezamen						
1954 M.	259	157	284	7	428	667
V.	81	63	692	—	755	836
Tot.	320	200	976	7	1 183	1 503
1953 M.	228	124	270	7	401	629
V.	77	55	655	—	710	787
Tot.	305	179	925	7	1 111	1 416
C. G.l.o. en v.g.l.o. tezamen						
1954 M.	6 102	6 338	7 544	435	14 317	20 419
V.	5 128	4 339	8 789	447	13 575	18 703
Tot.	11 230	10 677	16 333	882	27 892	39 122
1953 M.	5 939	6 192	7 405	426	14 023	19 962
V.	4 675	4 005	8 440	428	12 933	17 608
Tot.	10 614	10 257	15 845	854	26 956	37 570

Tabel 7. Aantallen scholen, waar het Montessorisysteem of het Daltonstelsel geheel of gedeeltelijk werd toegepast

	Scholen	Leerlingen
<i>Montessorisysteem</i>		
Openbaar	23	5 333
Prot.-Christelijk	1	303
R.-Katholiek	13	1 296
Overig bijzonder	21	3 173
Totaal bijzonder	36	4 772
Algemeen totaal 1953/'54	58	10 105
1952/'53	58	9 315
<i>Daltonstelsel</i>		
Openbaar	121	10 287
Prot.-Christelijk	18	1 262
R.-Katholiek	81	3 571
Overig bijzonder	9	666
Totaal bijzonder	108	5 499
Algemeen totaal 1953/'54	229	15 786
1952/'53	248	14 869

De cijfers welke in deze tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het aantal lagere *scholen* (tabel 1) steeg sinds het vorige jaar van 7 328 tot 7 456 en vermeerderde dus met 114. De stijging bedroeg bij het openbaar onderwijs 27 scholen (1,1 %) en bij het bijzonder onderwijs 87 scholen (1,8 %). Relatief zowel als absoluut was de groei het sterkst bij het protestants christelijke onderwijs (+ 49 of 2,4 %). Het aantal rooms-katholieke scholen nam toe met 48 of ruim 1,7 %.

Het aantal *leerlingen* der lagere scholen (tabel 2) steeg sinds het vorige jaar van 1 323 437 tot 1 393 367 en vermeerderde dus met 69 930 of ruim 5,2 %. De stijging bedroeg bij het openbaar onderwijs 26 843 leerlingen (7,2 %) en bij het bijzonder onderwijs 43 087 leerlingen (4,5 %). Bij het protestants-christelijk onderwijs bedroeg de toeneming 19 249 leerlingen of 5,4 %, bij het rooms-katholiek onderwijs 22 459 leerlingen of 3,9 %.

Uit tabel 3 blijkt dat in 1953 18 407 leerlingen meer voor het eerst tot de lagere school werden *toegelaten* dan in 1952. Voor het openbaar onderwijs bedroeg de toeneming 6870 leerlingen, voor het bijzonder onderwijs 11 517.

De *procentuele* verdeling der toegelaten leerlingen naar de richting (tabel 3a) demonstreert voor het openbaar onderwijs over de jaren 1949 t/m 1952 een regelmatigte stijging ten koste van het bijzonder onderwijs namelijk respectievelijk 27 %, 28 %, 29 % en 30 %. Voor de jaren 1953 en 1954 bleef het percentage van

1952 n.l. 30 % ongewijzigd. Stelt men het aantal toegelatenen voor elke richting in 1948 op 100 dan bedroeg het in 1954 voor het openbaar, het protestants-christelijk het rooms-katholiek, het overige bijzonder onderwijs en het totaal der richtingen respectievelijk 157, 145, 139, 158 en 146.

Blijkens tabel 4 daalde het percentage *niet*-bevorderde leerlingen sedert 1947 geleidelijk. Niet bevorderd werden in de leerjaren I t/m V aan het einde van het schooljaar 1953/1954 resp. 11 %, 8 %, 8 %, 8 % en 8 % der aanwezige leerlingen. Voor de jongens waren deze percentages voor de leerjaren I en II telkens 3 % hoger dan voor de meisjes; voor de leerjaren III t/m V bedroeg het verschil 2 %. Hoewel het aantal der in 1954 voorgoed *vertrrokken* leerlingen, vergeleken met dat in 1953, ten naaste bij gelijk bleef (tabel 5), waren er duidelijke verschuivingen merkbaar ten aanzien van de leerjaren waaruit het vertrek plaatsvond. Zeer waarschijnlijk houden deze verschuivingen, althans in hoofdzaak, verband met de volgende omstandigheden:

leerjaren I t/m V. Het plaatsgebrek op de scholen, noopt er toe leerlingen sneller dan voorheen de lagere school te laten doorlopen, waardoor het vertrek van niet meer leerplichtigen uit deze leerjaren af- en uit leerjaar VI toeneemt.

leerjaar VI. Het vertrek uit dit leerjaar neemt, behalve door de bovengenoemde oorzaak, toe door de groeiende belangstelling voor het voortgezet onderwijs (toeneming aantal toegelatenen uló 1954 t.o.v. 1953 2200, v.h.m.o. en nijverheidsonderwijs elk 1900. Vroeger zouden deze leerlingen in sterkere mate naar leerjaar VII zijn overgegaan.

leerjaren VII en VIII. De daling van het aantal vertrokkenen uit de leerjaren VII en VIII g.l.o. is hoofdzakelijk een gevolg van het reeds genoemde grotere vertrek uit leerjaar VI in de laatste jaren, waardoor de bezetting van de leerjaren VII en VIII terugliep. Daarnaast vindt er door omzetting van leerjaren VII en VIII g.l.o. in afdelingen v.g.l.o. en de oprichting van zelfstandige scholen voor v.g.l.o. een verschuiving naar het v.g.l.o. plaats.

Niet naar leerjaren te verdelen. De vermindering van het totaal aantal emigranten uit ons land in 1954 ten opzichte van 1953 had blijkbaar ook haar gevolgen voor de bezetting der lagere scholen.

Het aantal *leerkrachten* (tabel 6) steeg van 37 570 tot 39 122 en vermeerderde dus met 1552.

Bij het openbaar onderwijs bedroeg de toeneming 616 leerkrachten en bij het bijzonder onderwijs 936 (prot.-christ. + 420, rooms-katholiek + 488). Op 16 januari 1954 waren er 58 lagere scholen waar het *Montessorisysteem* (v.j. eveneens 58 scholen) en 229 scholen waar het *Daltonstelsel* werd toegepast (v.j. 248 scholen), hetzij voor alle klassen hetzij voor een deel der klassen (tabel 7). Montessori-onderwijs ontvingen 10 105 leerlingen (v.j. 9315), Dalton onderwijs 15 786 leerlingen (v.j. 14 869). Het Montessorisysteem vond voornamelijk toepassing bij het openbaar en overig (vnl. neutraal-) bijzonder onderwijs, het Daltonstelsel bij het openbaar en het rooms-katholiek onderwijs.

Uitgebreid lager onderwijs

De volgende tabellen ¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het uitgebreid lager onderwijs in het schooljaar 1953/1954. Ter vergelijking zijn, waar mogelijk, mede opgenomen de gegevens over het schooljaar 1952/1953. De cijfers hebben betrekking op de toestand op 16 januari van de jaren 1953 en 1954; dit geldt niet van de tabellen III, IV, V en VI, waarin de kalenderjaren bedoeld zijn. Tabel I geeft een overzicht van de aantallen *scholen*, onderscheiden naar de richting. In tabel II zijn de aantallen *leerlingen* van deze scholen vermeld. Tabel III vermeldt de aantallen leerlingen die resp. in 1953 en 1954 voor het eerst tot de uloschool werden toegelaten. In tabel IV zijn deze leerlingen voor het jaar 1953 onderscheiden naar de *herkomst*. Tabel V bevat de percentages van de leerlingen der uloscholen die in 1953 niet werden bevorderd, c.q. niet voor het examen slaagden. Uit tabel VI blijkt hoeveel leerlingen resp. in 1953 en 1954 de uloschool *voorgoed* verlieten. Tabel VII geeft een overzicht van de aantallen *leerkrachten*, werkzaam bij bovengenoemde tak van onderwijs.

Tabel I. Aantallen scholen voor ulo, onderscheiden naar de richting

Jaar	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.-Christ.	Rooms-Kath.	Overig	Totaal	
1953	264	298	360	32	690	954
1954	266	301	362	32	695	961

Tabel II. Aantallen leerlingen der scholen voor ulo, onderscheiden naar de richting der school

Jaar		Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
			Prot.-Christ.	Rooms-Kath.	Overig	Totaal	
1953	j.	22 897	21 065	25 125	1 209	47 399	70 296
	m.	22 299	20 508	24 614	1 720	46 842	69 141
	tot.	45 196	41 573	49 739	2 929	94 241	139 437
1954	j.	24 155	22 135	26 285	1 232	49 652	73 807
	m.	24 035	21 877	26 314	1 794	49 985	74 020
	tot.	48 190	44 012	52 599	3 026	99 637	147 827

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend deels aan de „Statistiek van het uitgebreid lager onderwijs 1954”, deels aan de „Statistiek van het uitgebreid lager onderwijs 1955”, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

Tabel III. Aantallen voor het eerst tot de school voor ulo toegelaten leerlingen

Richting	Leerjaar I			Leerjaar II en hoger			Totaal		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
1953									
Openbaar . .	8 218	7 894	16 112	356	220	576	8 574	8 114	16 688
Bijzonder . .	17 118	16 776	33 894	793	703	1 496	17 911	17 479	35 290
Totaal . .	25 336	24 670	50 006	1 149	923	2 072	26 485	25 593	52 078
1954									
Openbaar . .	8 593	8 122	16 715	411	280	691	9 004	8 402	17 406
Bijzonder . .	18 062	17 599	35 661	841	656	1 497	18 903	18 255	37 158
Totaal . .	26 655	25 721	52 376	1 252	936	2 188	27 907	26 657	54 564

Tabel IV. Aantallen in 1953 voor het eerst tot de school voor ulo toegelaten leerlingen naar herkomst

Afkomsig van (uit):	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.-Christ.	Rooms-Kath.	Overig	Totaal	
G.l.o., v.g.l.o. of b.l.o. . . .	15 808	14 457	18 208	880	33 545	49 353
w.v. tot leerjaar II of hoger .	43	78	406	4	488	531
V.h.m.o. of n.o.	647	547	830	79	1 456	2 103
w.v. tot leerjaar II of hoger .	408	313	420	57	790	1 198
Buitenland of overzeese rijk-						
delen	233	152	211	26	589	622
w.v. tot leerjaar II of hoger .	125	80	126	12	218	343
Totaal	16 688	15 156	19 249	985	35 390	52 078
w.v. tot leerjaar II of hoger .	576	471	952	73	1 496	2 072

Tabel V. Percentages in 1954 niet-bevorderde, resp. niet-geslaagde leerlingen der uloscholen

Richting	Leerjaar				Totaal
	I	II	III	IV	
Openbaar	23	20	16	16	20
Prot.-Christ.	21	15	13	16	17
R.-Kath.	21	15	12	9	16
Overig bijz.	17	13	12	18	15
Totaal bijz.	21	16	12	13	16
w.v. jongens.	24	18	13	13	19
meisjes	17	13	11	13	14

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

Tabel VI. Aantallen leerlingen die de school voor ulo voorgoed verlieten

	1953			1954		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
Vertrokken uit:						
leerjaar I	5 008	2 858	7 866	5 002	3 021	8 023
leerjaar II	5 349	2 980	6 329	5 223	3 139	6 362
leerjaar III	5 591	5 514	11 105	5 505	5 558	11 063
leerjaar IV	7 701	8 314	16 015	8 196	9 127	17 323
Niet naar leerjaren te verdelen:						
Vertrokken:						
naar het buitenland	342	351	693	287	302	589
wegens langdurige ziekte of overlijden	110	125	235	100	114	214
terugplaatsing naar g.l.o.	772	473	1 245	836	404	1 240
overige ¹⁾	101	99	200	81	105	186
Totaal	22 974	20 714	43 688	23 230	21 770	45 000

¹⁾ Scholen met speciale onderwijsmethoden (bijv. Montessorisysteem).

Tabel VII. Aantallen leerkrachten, werkzaam aan de scholen voor ulo

		Openbaar	Bijzonder			Algemeen totaal
			Prot.-Christ.	Rooms-Kath.	Overig	
1954 M.						
	V.	1 545	1 519	1 142	91	2 752
		177	99	803	38	940
Tot.		1 722	1 618	1 945	129	3 692
1953 M.						
	V.	1 479	1 466	1 076	90	2 632
		167	86	780	37	903
Tot.		1 646	1 552	1 856	127	3 555

De cijfers welke in deze tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het aantal scholen (tabel I) vermeerderde sinds het vorige jaar met 7, t.w. 2 openbare, 2 rooms-katholieke en 3 protestants-christelijke scholen.

Het aantal leerlingen, dat gedurende de jaren 1949, 1950 en 1951 vrijwel constant bleef (plm. 127 500), steeg in 1952 tot 132 493, in 1953 tot 139 437 en in 1954 tot 147 827 (tabel II); sinds het vorige jaar is dit aantal dus toegenomen met 8 390. Bij het openbaar onderwijs bedroeg de toeneming 2 974 leerlingen en bij het bijzonder onderwijs 5 216.

Blijkens tabel III werden in 1954 tot de uloschool 2 486 leerlingen meer voor het eerst toegelaten dan in 1953. Deze toeneming is zowel een gevolg van de groeiende belangstelling voor het ulo, als van de omstandigheid dat de geboortegeneraties waaruit de toegelatenen in 1954 afkomstig waren, groter in omvang zijn dan die waaruit de toegelatenen in 1953 afkomstig waren.

Van de in 1953 voor het eerst tot de uloschool toegelatenen werd blijkens tabel

III 96 % geplaatst in leerjaar I. Van het g.l.o. of het v.g.l.o. afkomstig was ongeveer 95 %, van het v.h.m.o. of het nijverheidsonderwijs 4 %, terwijl 1 % afkomstig was uit het buitenland of de overzeese rijkdelen (tabel IV).

Het aantal *voorged vertrokken* leerlingen (tabel VI) was in 1954 1 312 groter dan in 1953.

Het aantal *leerkrachten* steeg van 5 181 tot 5 414 en vermeerderde dus met 233, doch bleef achter bij de toeneming van de schoolbevolking.

MULO-EXAMENS

In het jaar 1954 werden de mulo-examens, uitgaande van de verenigingen voor mulo en voor Christelijk mulo en van de stichting „Het Rooms-Katholiek mulo-examen”, wederom onder toezicht van de rijksgecommitteerden afgenomen.

Blijkens het door de voorzitter der rijksgecommitteerden uitgebrachte verslag waren de resultaten als vermeld in de navolgende tabellen. Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen geëxamineerden en geslaagden, tabel 2 van de percentages geslaagden.

In deze opgaven zijn mede begrepen de kandidaten en geslaagden die niet aan officiële uloscholen waren opgeleid.

Tabel 1. Resultaten der mulo-examens in 1954

Richting	Diploma A			Diploma B		Aanvullingsdiploma	
	Geëxamineerd	Geslaagd	Van de afgewezen kandidaten B verkregen A	Geëxamineerd	Geslaagd	Geëxamineerd	Geslaagd
Jongens							
Neutraal	2 772	2 255	1 035	807	359	243	124
Prot.-Christelijk .	2 746	2 252	931	697	305	188	114
R.-Katholiek . .	4 505	3 981	397	356	981	794	36
Totaal . .	10 023	8 466	2 363	1 860	1 645	1 225	274
Meisjes							
Neutraal	3 289	2 620	316	250	29	16	45
Prot.-Christelijk .	3 298	2 725	327	260	25	13	49
R.-Katholiek . .	4 915	4 555	52	46	19	11	6
Totaal . .	11 502	9 900	695	556	73	40	100
Jongens en meisjes tezamen							
Neutraal	6 061	4 853	1 351	1 057	388	259	169
Prot.-Christelijk .	6 044	4 977	1 258	957	330	201	163
R.-Katholiek . .	9 420	8 536	449	402	1 000	805	42
Totaal . .	21 525	18 366	3 058	2 416	1 718	1 265	374

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

Tabel 2. Percentages geslaagden voor de mulo-examens in 1954

Richting	Diploma A			Diploma B			Aanvullingsdiploma		
	J.	M.	Totaal	J.	M.	Totaal	J.	M.	Totaal
Neutraal	81	80	80	78	79	78	68	55	67
Prot.-Christelijk	82	83	82	75	80	76	67	52	61
R.-Katholiek	88	93	91	90	88	90	81	58	81
Totaal	84	86	85	79	80	79	74	55	74

Hoewel nog niet voldoende statistische gegevens beschikbaar zijn om nauwkeurig te kunnen vaststellen welk percentage van de in een bepaald jaar tot de uloscholen toegelaten leerlingen uiteindelijk het mulo-diploma behaalt, leert een ruwe berekening, waarbij het aantal geslaagden betrokken wordt op het aantal der vier jaar tevoren toegelatenen, dat dit in 1954 49% bedroeg, tegen 48% in 1953.

STATISTISCHE GEGEVENS BETREFFENDE VACATURES, AFWEZIGHEID EN PLAATS-
VERVANGING BIJ HET LAGER ONDERWIJS

De staat op blz. 111 tot en met 113 geeft een overzicht van het aantal vacatures bij het openbaar en het bijzonder onderwijs op 16 januari, 16 mei en 16 september 1954 in het wettelijk verplicht personeel verbonden aan scholen voor gewoon- en voortgezet gewoon lager onderwijs, uitgebreid lager onderwijs, en buitengewoon lager onderwijs, en van het aantal vacatures in het boventallig personeel bij deze takken van onderwijs. Tevens is vermeld enige aantallen van leerkrachten die op genoemde data afwezig waren wegens ziekte, militaire dienst, zuivering enz. en hoeveel van deze leerkrachten door tijdelijke leerkrachten werden vervangen, alsmede het aantal vacatures dat niet was vervuld.

f)	G.l.o. en V.g.l.o.-scholen				Ubscholen				B.l.o.-scholen				Algemeen totaal		
	Bijzonder			Totaal	Bijzonder			Totaal	Bijzonder			Totaal			
	Openbaar	R.-K.	P.-C.		Overtig	Openbaar	R.-K.		P.-C.	Overtig	Openbaar			R.-K.	P.-C.
i. Aantal plaatsen in het <i>serpichte</i> personeel, waarvoor geen onderwijzer in vaste dienst aanwezig was	j 1129	542	321	36	2028	98	30	32	4	164	67	33	21	223	2415
	m 1207	553	400	31	2191	78	20	19	4	121	89	64	18	200	2512
	s 1270	559	303	43	2155	91	30	34	6	161	88	63	22	200	2516
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:															
a. gehuwde vrouwen	j 432	198	134	26	790	11	8	6	2	27	46	9	11	9	75
	m 561	268	221	24	1074	15	8	1	2	26	52	15	12	5	84
	s 472	142	129	27	770	16	13	5	2	34	47	9	8	73	877
b. definitief gepensioneerden	j 57	26	29	—	112	23	1	9	—	33	6	—	1	—	7
	m 59	28	35	1	123	12	—	4	1	17	4	—	1	—	5
	s 34	10	21	—	65	19	2	9	—	30	4	—	3	1	8
c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten	j 601	264	125	10	1000	55	18	10	2	85	44	49	11	10	114
	m 544	215	110	6	875	40	10	9	1	60	31	44	10	9	94
	s 743	368	135	16	1262	47	12	10	4	73	36	50	10	12	108
Overvuld	j 39	54	33	—	126	9	3	7	—	19	6	9	10	2	27
	m 45	42	34	—	119	11	2	5	—	18	2	5	6	4	17
	s 21	19	18	—	58	9	3	12	—	24	1	4	5	1	11
II. Aantal plaatsen, bedoeld onder I, in het <i>hoyentallig</i> personeel (art. 56, 2e lid, almede onderwijzers voor rekening van gemeente of schoolbestuur)	j 269	179	105	33	586	24	12	14	2	52	9	5	4	3	21
	m 311	180	135	42	674	28	15	9	3	55	9	3	6	3	21
	s 409	316	201	40	1026	77	40	40	1	158	11	4	8	6	29
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:															
a. gehuwde vrouwen	j 103	41	35	11	190	6	5	3	—	14	4	—	1	1	6
	m 136	58	62	21	277	6	6	2	1	15	4	1	2	1	8
	s 118	51	70	12	251	18	7	6	—	31	5	—	4	1	10

¹⁾ $j = 16$ januari 1954; $m = 16$ mei 1954; $s = 16$ september 1954

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

f)	G.l.o. en V.g.l.o.-scholen					Uloscholen					B.l.o.-scholen					Algemeen totaal
	Bijzonder					Bijzonder					Bijzonder					
	Openbaar	R.-K.	P.-C.	Overig	Totaal	Openbaar	R.-K.	P.-C.	Overig	Totaal	Openbaar	R.-K.	P.-C.	Overig	Totaal	
b. definitief gepensioneerden . . .	j 7 m 7 s 6	3 3 7	1 8 7	1 19 3	12 23	5 9 12	— — —	1 4 11	— — —	6 23 15	— 1 —	— — —	— — —	— — —	18 32 47	
c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten	j 147 m 157 s 357	121 120 229	60 49 110	20 18 24	348 344 700	12 11 38	5 9 24	4 2 11	1 — 1	22 22 74	4 3 4	5 1 2	3 2 2	2 2 5	14 8 13	384 374 757
Onvervuld	j 12 m 11 s 8	14 5 29	9 16 14	1 2 1	36 34 52	1 2 9	2 3 9	6 1 12	1 2 —	10 5 30	1 2 5	— 1 2	— 2 2	— — —	1 5 5	47 44 87
III. Afwezig wegens ziekte, zuivering, militaire dienst, enz. a. <i>Verplaatst</i> personeel	j 455 m 459 s 426	550 576 484	297 507 276	25 19 15	1325 1541 1201	55 49 34	46 48 27	31 26 31	1 2 —	131 135 92	39 30 25	51 55 33	13 15 6	2 6 5	85 84 67	1541 1550 1360
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door: a. gehuwde vrouwen	j 290 m 553 s 119	218 197 170	142 124 116	13 15 12	663 672 492	9 7 6	12 19 10	3 1 4	1 — —	25 27 20	22 15 16	13 15 10	4 8 1	— 3 1	39 41 28	727 740 540
b. definitief gepensioneerden . . .	j 52 m 29 s 19	37 26 8	50 45 23	— 1 2	99 99 52	14 12 4	4 1 8	8 7 8	— — —	26 25 15	4 1 1	2 1 1	1 1 1	— — —	7 3 3	132 135 70
c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten	j 146 m 172 s 209	168 168 248	90 96 123	6 4 1	410 441 591	19 16 13	17 15 14	13 9 14	— 2 —	49 42 41	6 9 5	10 10 18	5 10 3	1 1 2	22 21 28	481 504 660
Onvervuld	j 59 m 40 s 28	55 49 24	35 39 14	4 1 —	155 129 66	11 14 9	13 10 2	7 9 5	— — —	31 53 16	7 5 3	6 5 4	3 5 1	1 2 —	17 19 8	201 181 90

GEWOON, VOORTGEZET GEWOON EN UITGEBREID L.O.

<i>b. Bovenmatig personeel als bedoeld onder II</i>	j	47	19	11	8	85	—	2	—	1	1	—	2	89
	m	67	20	10	3	100	2	1	1	—	—	—	3	107
	s	29	15	16	4	64	3	1	1	—	—	—	—	69
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:														
<i>a. gehuwde vrouwen</i>	j	9	9	6	4	28	—	2	—	1	—	—	1	31
	m	22	8	4	2	36	—	1	1	—	—	—	2	39
	s	12	3	5	1	21	—	—	—	—	—	—	—	21
<i>b. definitief gepensioneerden</i>	j	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	m	6	—	1	—	7	—	—	—	—	—	—	—	7
	s	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2
<i>c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten</i>	j	35	5	1	1	42	—	—	—	—	—	—	—	42
	m	38	8	3	1	50	—	—	—	—	—	—	—	50
	s	12	10	9	3	34	1	1	—	—	—	—	—	37
Onvervuld	j	3	4	4	3	14	—	—	—	—	—	—	1	15
	m	1	4	2	—	7	2	—	—	—	—	—	1	11
	s	4	2	2	—	8	1	—	—	—	—	—	—	9
IV. Totaal aantal plaatsen (I+II+III)	j	1900	1290	734	100	4024	175	90	77	7	349	150	104	51
	m	2024	1335	852	95	4306	157	84	55	9	305	130	100	51
	s	2194	1554	796	102	4446	205	98	106	7	416	124	100	41
Deze plaatsen werden tijdelijk vervuld door:														
<i>a. gehuwde vrouwen</i>	j	762	538	317	54	1671	26	27	12	3	68	72	33	16
	m	916	667	416	60	2059	28	34	4	3	69	72	31	23
	s	772	590	320	52	1534	40	30	13	2	85	68	19	14
<i>b. definitief gepensioneerden</i>	j	96	67	60	1	224	42	5	18	—	65	10	2	2
	m	101	57	87	3	248	35	4	15	1	53	5	1	2
	s	60	25	51	5	141	38	3	28	—	69	6	1	4
<i>c. andere tijdelijk aangestelde leerkrachten</i>	j	929	558	276	37	1800	86	40	27	3	156	54	64	19
	m	912	511	258	29	1710	67	34	20	3	124	43	55	13
	s	1301	865	377	44	2587	99	51	36	5	191	48	70	15
Onvervuld	j	113	127	81	8	329	21	18	20	1	60	14	13	14
	m	95	100	91	3	289	29	12	16	2	59	10	13	8
	s	61	74	48	1	184	28	14	49	—	71	5	10	1

j) j = 16 januari 1954; m = 16 mei 1954; s = 16 september 1954

NOTA TOEKOMSTIGE BEHOEFTE AAN ONDERWIJZERS BIJ HET G.L.O. EN HET
V.G.L.O. EN DE VOORZIENING IN DIE BEHOEFTE

In zijn memorie van antwoord op het voorlopig verslag van de Eerste Kamer der Staten-Generaal betreffende het wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk VI der rijksbegroting over het jaar 1954 (departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen) had de minister toegezegd aan de Staten-Generaal een overzicht te zullen voorleggen betreffende de toekomstige behoefte aan onderwijskrachten bij het lager onderwijs, het voorbereidend hoger- en middelbaar onderwijs en het nijverheidsonderwijs en in dat overzicht tevens te zullen aangeven, welke maatregelen ter voorziening in die behoefte zouden kunnen worden genomen. Gevolg gevend aan deze toezegging zond de minister op 3 september 1954 bovengenoemde nota aan de voorzitter der Eerste Kamer. In deze nota kon de minister zijn toezegging niet geheel gestand doen: zij beperkte zich tot de behoefte bij het gewoon lager onderwijs en het voortgezet gewoon lager onderwijs. Een prognose betreffende het voortgezet onderwijs, waaraan ten departemente werd gewerkt, zou zo spoedig mogelijk volgen. Een korte samenvatting van de inhoud der nota is opgenomen in de *Mededelingen* 1954, no 9, blz. 740/742. Naderhand zou door de minister bij de Staten-Generaal nog een aanvullende nota worden ingediend.

GEDEELTELIJKE VRIJSTELLING VAN CURSUSGELDEN VOOR HOOFDAKTE-OPLEIDING VOOR MILITAIREN

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft op 11 februari 1954 het navolgende schrijven no 830, afd. L.O., gericht tot de besturen van de bijzondere kweekscholen voor onderwijzers(essen).

Ik vestig er uw aandacht op dat ik bereid ben in de daartoe leidende gevallen de in militaire dienst zijnde onderwijzers, die de lessen volgen aan een van rijkswege gesubsidieerde afd. B ener kweekschool, gedeeltelijk vrij te stellen van de betaling van het cursusgeld.

Aanvragen tot verlening van deze vrijstelling dienen door de betrokkenen persoonlijk tot mijn ministerie te worden gericht.

OPROEP AAN DE BEZITTERS VAN DE ONDERWIJZERSAKTE

In de Nederlandse dagbladen van 13 en 14 januari 1954 alsmede in de *Nederlandse Staatscourant* van 14 januari 1954 werd namens de minister de volgende oproep geplaatst:

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen verzoekt aan bezitters van de onderwijzersakte die thans niet bij het onderwijs werkzaam zijn, doch die in beginsel bereid zijn alsnog een betrekking bij het lager onderwijs te aanvaarden, zich vóór 1 maart a.s. schriftelijk aan te melden bij de afdeling Lager Onderwijs van zijn departement. De regering overweegt ernstig door het toekennen van extra-diensttijd voor zodanige personen de overgang naar het lager onderwijs (mits deze vóór 1 januari 1955 plaats heeft) mogelijk te maken.

In aansluiting op deze oproep werd vanwege het ministerie met betrekking tot de aanmelding voor herplaatsing en fictieve diensttijd voor onderwijzers op 4 maart 1954 het volgende persbericht uitgegeven.

Onlangs heeft het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in de pers herhaalde oproepen gericht tot de bezitters van de onderwijzersakte, die thans niet bij het onderwijs werkzaam zijn, doch die in beginsel bereid zijn alsnog een betrekking bij het lager onderwijs te aanvaarden. Aan hen werd gevraagd zich vóór 1 maart schriftelijk aan te melden bij de afdeling Lager Onderwijs van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. In de oproep stond vermeld, dat de regering overwoog door het toekennen van extra-diensttijd voor zodanige personen de overgang naar het lager onderwijs, mits deze vóór 2 januari 1955 zou geschieden, beter mogelijk te maken.

De persdienst van genoemd ministerie deelt thans mede, dat deze oproepen een verheugend resultaat hebben gehad: op 1 maart hadden zich 1400 akte-bezitters aangemeld en dagelijks komen nog nieuwe aanmeldingen binnen. Voorts deelt de Persdienst mede, dat de regering heeft besloten aan hen, die naar het lager onderwijs overgaan, fictieve diensttijd toe te kennen en wel drievierde van de tijd die zij na het bereiken van de 21-jarige leeftijd buiten het onderwijs hebben doorgebracht.

Deze toekenning van fictieve diensttijd zal ook gelden voor hen die reeds bij het onderwijs werkzaam zijn, doch thans geen aanspraak op fictieve diensttijd kunnen maken.

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen wijst er met nadruk op, dat uit het feit dat meer dan 1400 aktebezitters zich hebben aangemeld, niet mag worden afgeleid, dat deze ook allen naar het onderwijs zullen overgaan. Vele aanmeldingen zijn namelijk zo onvolledig, dat hieruit nog niet met zekerheid is af te leiden wat de betrokkenen zullen doen. Tencinde hierover meer zekerheid te verkrijgen, heeft de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aan degenen die zich hebben aangemeld, heden een uitvoerig schrijven gericht met gegevens omtrent benoeming, salariering, diensttijd en pensioenaanspraken van het personeel bij het lager onderwijs. Tevens werd aan hen een formulier toegezonden, waarop de nog ontbrekende gegevens kunnen worden vermeld. Aan de hand van deze gegevens hoopt het Ministerie een indruk te krijgen omtrent het aantal aktebezitters, dat inderdaad in staat en bereid is een betrekking bij het lager onderwijs te aanvaarden.

Voorts is van belang te weten, dat de benoeming van onderwijzend personeel geschiedt door de gemeente- en schoolbesturen. De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft hier geen enkele rechtstreekse bemoeiing mede. Hij is echter voornemens bij de plaatsing van leerkrachten bemiddeling te verlenen door aan het rijksschooltoezicht en desgewenst aan de gemeente- en schoolbesturen opgave te doen van de leerkrachten die voor een benoeming in de betrokken streek in aanmerking willen komen.

In verband met bovenbedoelde beslissingen bracht de minister bij brief van 5 maart 1954, no 2001, afd. L.O. o.m. het volgende ter kennis van hen, die zich hadden aangemeld bij het ministerie als gegadigde voor een functie als onderwijzer bij het lager onderwijs:

Hierbij bevestig ik U de goede ontvangst van uw aanmelding naar aanleiding van de oproep aan bezitters van de onderwijzersakte die thans niet bij het onderwijs werkzaam zijn, doch die in beginsel bereid zijn alsnog een betrekking bij het lager onderwijs te aanvaarden.

Naar aanleiding van deze oproep zijn mij een aantal vragen gesteld omtrent benoeming, salariering en pensioenaanspraken van leerkrachten bij het lager onderwijs. In verband met deze vragen deel ik het volgende mede.

Diensttijd

Voor het bepalen van de salarisanciënniteit komt in elk geval in aanmerking de diensttijd, die men bij het onderwijs heeft doorgebracht, met dien verstande, dat de tijd als onderwijzer doorgebracht voor het bereiken van de 21-jarige leeftijd, slechts voor drievierde gedeelte medetelt. Daarenboven wordt de tijd na het bereiken van de 21-jarige leeftijd buiten het onderwijs doorgebracht voor drievierde als fictieve diensttijd medegerekend.

Voor nadere bijzonderheden zij verwezen naar de *Mededelingen* 1954, no 394, blz. 172.

FICTIEVE DIENSTTIJD VOOR ONDERWIJZERS

Bij Koninklijk besluit van 20 juli 1954 (*Stb.* 336) is te rekenen van 1 mei 1954 artikel 1 van hoofdstuk V der bijlage G van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke

Rijksambtenaren 1948 gewijzigd met betrekking tot de fictieve diensttijd voor onderwijzers.

Daarbij werd o.m. in het derde lid bepaald, dat voor de onderwijzer, die vóór 2 september 1955 is aangesteld, mede als salarisanciënniteit geldt drierivierde gedeelte van de tijd, welke is verstreken sedert de eerste dag der maand, waarin hij de 21-jarige leeftijd heeft bereikt, voor zover die tijd niet reeds ingevolge het eerste, tweede of vijfde lid geldig is, en met dien verstande, dat voor de toepassing van dit lid de tijd na 1 september 1955 buiten het onderwijs doorgebracht buiten beschouwing blijft.

WIJZIGING VERLOFSBESLUIT LAGER ONDERWIJS

Bij Koninklijk besluit van 26 juni 1954 (*Stb.* 268) zijn voorschriften gegeven ter uitvoering van de artikelen 30, 3e lid, 36*bis*, 3e lid, en 89, lid 4*bis* der Lager-onderwijswet 1920. Voorts zijn enkele bepalingen opgenomen betreffende de rechtspositie der onderwijzers bij het lager onderwijs.

Bij dit besluit zijn de aanspraken der onderwijzers tijdens verlof wegens ziekte en militaire dienst geregeld en in overeenstemming gebracht met de terzake geldende regelen voor de rijksambtenaren. Het besluit bevat voorts een regeling omtrent de uitkering van het zgn. smartegeld en een nader voorschrift betreffende het verplicht geneeskundig onderzoek.

Aan het besluit is terugwerkende kracht verleend tot 1 januari 1953.

Nadere mededelingen betreffende de toepassing van dit besluit deed de minister aan de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties toekomen bij circulaire van 25 augustus 1954, no 572252, afd. L.O. (Zie *Mededelingen* 1954, no 9, blz. 732/735).

Toepassing van artikel 19

Enkele nadere mededelingen betreffende de toepassing van artikel 19 van bovenvermeld besluit — met betrekking tot de rechten tegenover derden — deed de minister aan de daarvoor in aanmerking komende instanties toekomen bij circulaire van 5 oktober 1954, no 59434, afd. L.O. (zie *Mededelingen* 1954, no 10, blz. 830).

GENERATIE-STATISTIEK EN UNIFORME ADMINISTRATIE ULOLEERLINGEN

Op bovenvermelde onderwerpen had betrekking de ministeriële circulaire van 18 mei 1954, no 4015, afd. L.O., gericht aan de besturen der gemeenten waar openbare uloscholen zijn gevestigd, en aan de besturen der gesubsidieerde bijzondere uloscholen.

De circulaire is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 6, blz. 420/421.

WET STORMVLOEDSCHADE LAGER ONDERWIJS ¹⁾

Bij de wet van 19 mei 1954 (*Stb.* 223) is een regeling vastgesteld betreffende de herbouw of het herstel van door stormvloedschade getroffen schoolgebouwen

¹⁾ Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal:
Bijl. Hand. II 53/54, 3414; Hand II 53/54, blz. 2419;
Bijl. Hand. I 53/54, 3414; Hand. I 53/54, blz. 2321.

voor lager onderwijs. De wet kan worden aangehaald als „Wet stormvloedsschade lager onderwijs”.

OPENING SCHOOL TE ST. PHILIPS LAND

De eerste lagere school

„Veelvuldig bereiken mij verzoeken om bij de opening van deze of gene school aanwezig te zijn. U zult begrijpen, dat ik zeer vaak niet in staat ben daaraan gevolg te geven. Niet alleen wat de scholenbouw betreft, maar ook wat mijn werkzaamheden aangaat, geldt immers een urgentieprogramma, dat mij slechts in zeer bijzondere gevallen veroorlooft persoonlijk de opening ener school te verrichten.

Toen mij echter uw uitnodiging bereikte om de nieuwe school te St. Philipsland te openen, heb ik die uitnodiging gaarne aanvaard, omdat hier zo een bijzonder geval stellig aanwezig is, nl. de ingebruikneming van de eerste geheel vernieuwde lagere school die na de ramp verzeen is.

Vanzelfsprekend gaan vandaag onze gedachten terug naar de rampnacht van 31 januari om 1 februari 1953, die ook voor uw gemeente zulke ernstige gevolgen heeft gehad, zowel wat verlies van mensenslevens betreft als in materieel opzicht. Onmiddellijk na de ramp heb ik een onderzoek doen instellen naar de gevolgen daarvan voor het onderwijs. Daarbij bleek, dat het aantal getroffen schoolgebouwen zeer groot was. Alleen aan lagere scholen werden er 150 zwaar beschadigd, waarvan 30 zo ernstig, dat zij geheel vernieuwd moesten worden. Een hiervan was, het schoolgebouw in uw gemeente, waarin zowel de openbare als de bijzondere school gevestigd was en dit geheel werd weggevaagd. Het hoofd van de openbare school en zijn echtgenote konden slechts op het laatst worden gered, nadat zij twee bange dagen op de open zolderverdieping van hun woning in levensgevaar hadden verkeerdd.

Maar het onderwijs moest zo enigszins mogelijk voortgang vinden. Allereerst kwamen daarom noodvoorzieningen tot stand, veelal krachtens eigen initiatief van de gemeente- en schoolbesturen. Helaas moest men zich vaak, zoals ik in dit voorjaar op tal van plaatsen persoonlijk heb ervaren, op zeer primitieve wijze behelpen. Ondanks de schier onoverkomelijke moeilijkheden waarvoor men zich geplaatst zag, werden de wederopbouw en het herstel toch met kracht ter hand genomen.

Toen deed zich echter speciaal in de noodgebieden een ernstige moeilijkheid gevoelen: het vraagstuk van het onderwijsstekort werd zeer acuut. Er ontstonden vele vacatures, die niet vervuld konden worden. De positie van de onderwijzer in de noodgebieden was weinig aantrekkelijk, zowel door de vaak zeer benarde omstandigheden waaronder moest worden gewerkt, als door de soms gebrekkige woongelegenheden; bovendien speelden de standplaatsafrek en het ontbreken van studiegelegenheden voor jonge onderwijzers ook nog hun rol. Gelukkig hebben de maatregelen, die in het afgelopen jaar door mijn ambtgenoot van Oorlog en door mij werden getroffen, hierin aanzienlijke verbetering gebracht, zodat thans praktisch alle vacatures in de rampgebieden zijn vervuld.

Het stemt tot dankbaarheid dat het onderwijs, ondanks de enorme moeilijkheden waarvoor men zich geplaatst zag, zoveel mogelijk voortgang heeft gevonden, zij het aanvankelijk in vaak primitieve omstandigheden. Zo werd ook in uw gemeente het onderwijs zeer spoedig hervat in enkele vertrekken van het gemeentehuis en in een kerkgebouw. Dit was met recht een noodoplossing, want feitelijk was deze gebruikte lokaliteit ongeschikt. Zo moesten de kinderen, naar mij is gerapporteerd, hun schriftelijk werk op de houten zittingen van de kerkbanken maken. Maar de wederopbouw van de vernielde school werd tensond met grote voortvarendheid door gemeente- en schoolbestuur ter hand genomen, en hieraan danken wij, dat wij vandaag de ingebruikneming van de eerste herbouwde lagere school in de rampgebieden feestelijk kunnen vieren. Allen hebben hieraan medegewerkt. De bouwplannen zijn zowel door de bouwkundige inspectie als door het ministerie van Wederopbouw met voorrang behandeld. Doch voor alles past een woord van hulde en waardering voor de activiteit van het gemeente- en het schoolbestuur, die — evenals trouwens elders in de rampgebieden — met grote zorg en voortvarendheid zijn opgetreden. Voor het tempo waarin onder de leiding van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente St. Philipsland de nieuwe dubbele school is tot stand gekomen, heb ik grote bewondering.

Er is de laatste jaren veel veranderd in de scholenbouw. Wanneer men de gebouwen van nu met die van vroeger vergelijkt, treft ons de grote verbetering die in de bouw heeft plaatsgevonden. Langzamerhand heeft overal de gedachte ingang gevonden, dat het voor kinderen van grote betekenis is, dat zij in een prettige omgeving onderwijs ontvangen in een ruimte met licht en lucht en dat ook voor hun esthetische vorming de inrichting van het gebouw waarin zij onderwijs ontvangen, niet zonder belang is. Bij het

ongeluk dat uw gemeente getroffen heeft, zie ik het als een lichtpunt, dat U de beschikking heeft gekregen over zo een mooi modern gebouw, waarin het prettig is te zijn en les te krijgen. Moge deze nieuwe school voor vele leerlingen tot nut en vreugde zijn, en moge zij het symbool zijn van het volledig herstel van het onderwijs in de getroffen gebieden.

Met de wens dat ook andere scholen thans spoedig zullen volgen en dat deze school dus een voorloper moge zijn van vele andere, verklaar ik haar voor geopend."

AELDER HOOGHE-SCHOOL TE AALDEN (GEM. ZWEELOO)

Toen de gemeenteraad van Zweeloo besloten had het onderwijs in de respectieve ondergemeenten (Aalden, Benneveld, Meppen, Wezep en Zweeloo) te centraliseren, moest vanzelfsprekend ook aan het schoolgebouw ten opzichte van deze ondergemeenten een centrale plaats gegeven worden. Daarom werd als bouwterrein gekozen een stukje vrije natuur, dat bekend staat als het „Aelder Hooghe": een groot oppervlak, dennen, berken, brem en een immens struk hemel. Na deze beslissing kwam de inspectie van de volksgezondheid met de uitdrukkelijke wens op dit terrein nu eens een „open"-school te bouwen: oost- en westzijde glas en zo mogelijk nog een zuidstroom. Tot slot kwam de opdracht van de gemeenteraad om vooral ook het gevoel van saamhorigheid, dat kenmerkend is voor de dorpsbevolking, te symboliseren in het gebouw dat ten dienste van de jeugdige dorpsbevolking zal staan; dat wilde zeggen: één entree, één hal en onafhankelijke binnen-verbinding met elk lokaal apart (dus niet het „buiten-om" en „door-lokaal" van de H-school).

Uit deze drie essentiële punten ontwikkelde zich het plan voor de op blz. 120 tot en met 125 afgebeelde school: vrije vorm, gebed in de natuur, klassen-units met veel glas en een centrale gang — de „Aelder Hooghe"-school.

Deze school heeft dus niet de pretentie een type te vertegenwoordigen, maar slechts een vorm te zijn, die ontstond uit het combineren van plaatselijke gegevens en wensen.

Als zodanig moet dan ook de plattegrond gelezen worden.

De entree naast de schoorsteen-expansieven-toren blijft wat onevenwichtig zolang het gymnastiek-lokaal ontbreekt, dat als dwingend massa-accents wel direct geprojecteerd, maar nog niet gebouwd werd.

De hal dient als overblijfskaaltje „tussen de middag" en kan voor dit doel gemeubileerd worden met enige driepersoonsbankjes.

Annex liggen de kamer van het hoofd met bureau en tafel voor het onderwijzend personeel (te combineren tot vergaderingstafel), de personeelsgarderobe en de leermiddelenberging (tevens bevattende de schoolbibliotheek). Daaronder, met buiteningang, ligt de kelder voor de centrale verwarming met een olie-stook-installatie.

De centrale gang, die niet ontsierd wordt door jassen en klompen, doch licht en planten laat zien, koppelt de „klassen-units", waarvoor de leerlingen per klas verantwoordelijk zijn. Zulk een „unit" omvat:

a. het lokaal zelf met twee dichte wanden (noordwand met bordstelling, zuidwand met hoge raamsleuf en mogelijkheid iets op te hangen) en twee open wanden met ruime mogelijkheid tot dwarsventilatie (oost- en westwand met radiatoren en vrij-dragende vensterbankjes); gemeubileerd met stalen tafeltjes en stoeltjes;

b. daarnaast een garderobe met klompengoten, drie toiletten, een wasbak met drinkkraan en spatvrije kraan, een lage emmer- of gieterkraan, een eigen bloemenbak als afscheiding van de centrale gang en een eigen buitendeur naar de geprojecteerde doch nog niet aangelegde terreintjes voor eventuele „buitenlessen".

De klompengoten en de vloeren der w.c.'s zijn verdiept uitgevoerd en doot middel van putjes op het riool aangesloten.

Onder de jashaken, even boven de klompengoot, zijn verwarmingsbuizen aangebracht.

Betreffende de materialen en de kleuren valt het volgende te vermelden:

Gevels en gangen c.a.: grijsgele waalsteen in klezorverband.

Stalen puiken: portalen lichtgrijs; ramen wit; beweegbare delen donkergrijs; borstwerpingen buiten gedekt rood, binnen met de radiatoren met licht grijs op wit tegelplint.

Dakoverstekken: wit en lichtgrijs.

Dakbedekking met grijsgroene leislage.

Hal en gang e.a.: buitendeuren gedekt rood, klassen-buitendeuren donkerblauw-groen, w.c.-deurtjes lichtblauw-groen, overige deuren grijs; vloer van dubbelhardgebakken tegels in grijs-, geel-, zwart-, en wit-motief; plafond witte zachtboard-tegels; lampen wit of gedekt rood; halgordijnen blauw; hal-bankjes: zwart onderstel met beuken zitting-delen.
Kamer van het hoofd en leermiddelenberging: wanden wit geschuurd; vloeren donkerrode thermohars; houtwerk wit, kastdeuren geel, planken zwart; gordijnen groen; plafonds met witte zachtboard-tegels; lichtkroon grijs en koper; meubilair: tafels blank eiken, stoelen zwart. Lokalen: wanden wit, werkwand grijsgeel geschuurd; vloeren donkerblauwe thermohars; houtwerk wit, kastdeur lichtgrijs; gordijnen variërend grijs, groen of blauw, afgewisseld met gele banen; plafonds witte zachtboard-tegels; licht-armaturen wit met zwart; meubilair: lichtgrijs gespoten staal met mahonie- en beukenhout; bordstelling lichtgrijs gespoten staal met zwart bord.

RIJKSSCHOOLTOEZICHT

Mutaties bij het rijksschooltoezicht.

Bij Koninklijk besluit van 3 augustus 1953, no 9 is, met ingang van 1 september 1953, aan C. Stolk, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Zutphen, op zijn verzoek eervol ontslag verleend. Bij hetzelfde Koninklijk besluit is L. Wansink als inspecteur van het lager onderwijs overgeplaatst van de inspectie Zwolle naar de inspectie Zutphen en is J. Roosen, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Ommen overgeplaatst naar de inspectie Zwolle, terwijl benoemd is tot inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Ommen, H. B. Bos te Arnhem.

Bij Koninklijk besluit van 30 oktober 1953, no 11 is, met ingang van 1 januari 1954, aan C. Kuiper eervol ontslag verleend als inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Goes en is als zodanig benoemd mr. L. G. Wolf te Bussem.

Bij Koninklijk besluit van 19 december 1953, no 3 is aan P. Tazelaar, inspecteur van het lager onderwijs in algemene dienst, de persoonlijke titel van hoofdinspecteur van het lager onderwijs toegekend.

Bij Koninklijk besluit van 29 Maart 1954, nr. 7, is de heer L. Schipper met ingang van 1 Mei 1954 benoemd tot inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Alphen aan den Rijn met verlening van gelijktijdig ontslag als inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Leeuwarden.

Wijziging van de inrichting rijksschooltoezicht

Bij Koninklijk besluit van 1 februari 1954, no 14 (*Stert.* 29) zijn enige wijzigingen aangebracht in de tabel, bedoeld in artikel 6 van het Koninklijk besluit van 22 augustus 1947, no 9, betreffende de inrichting van het rijksschooltoezicht. Een afschrift van het besluit is opgenomen in de *Mededelingen* 1954, nos 1 en 2, blz. 16/17.



OOST-GEVEL.

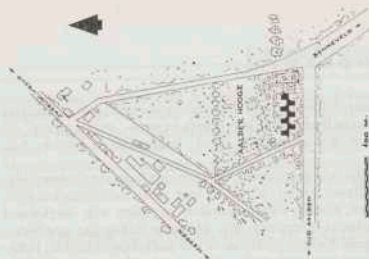
WEST-GEVEL.



DOORSNEDE A.A.



DOORSNEDE B.B.

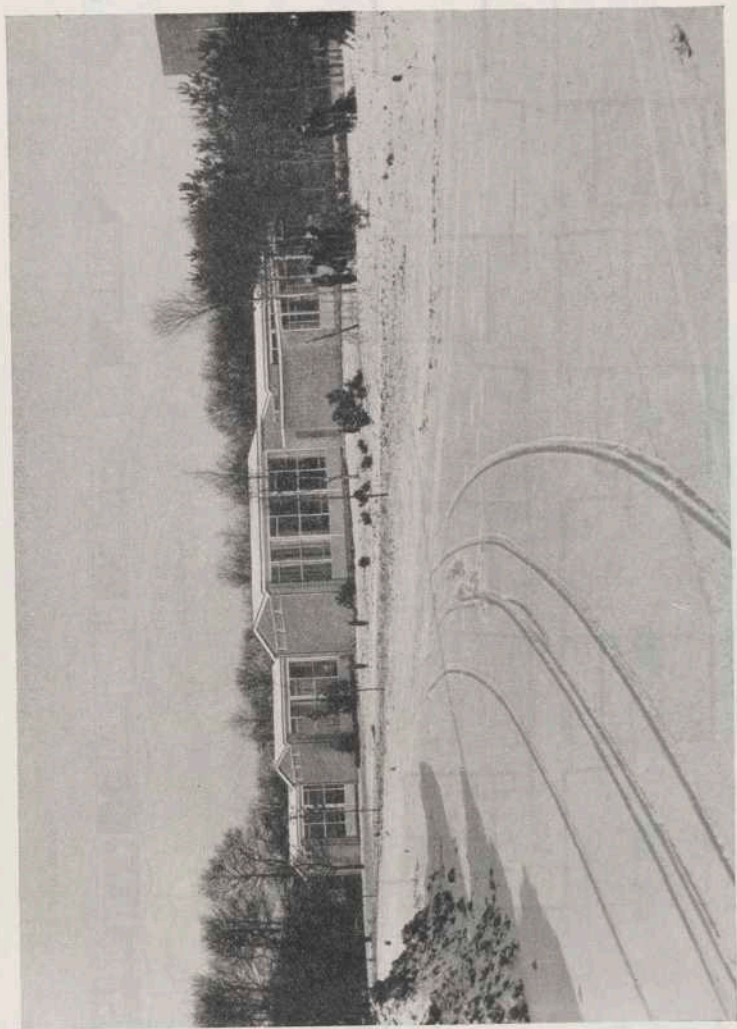


SITUATIE.

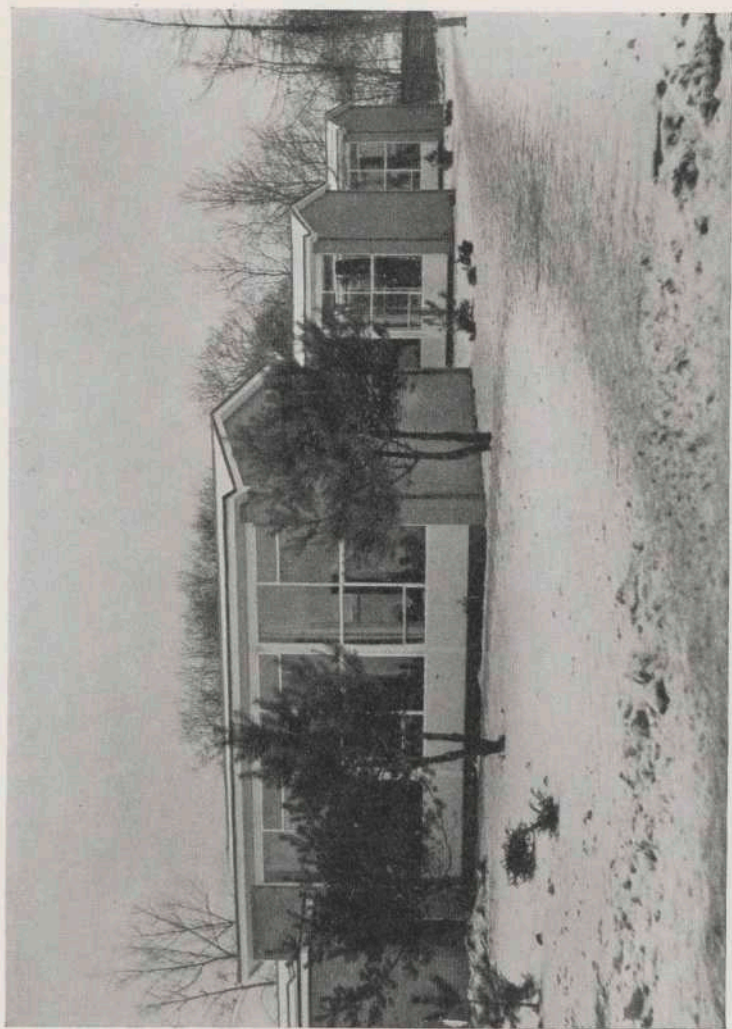


NOORD-GEVEL.

Aelder Hooghe-school te Aalden (gem. Zweeloo)



Aelder Hooghe-school te Aalden (gem. Zwedloo)



Aelder Hooghe-school te Aalden (gem. Zweeloo)



Aelder Hooghe-school te Aalden (gem. Zweeloo)



Aelder Houghe-school te Aalden (gem. Zweeloo)

IV. BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

De hierna volgende tabellen ¹⁾ geven een indruk van de numerieke ontwikkeling van het buitengewoon lager onderwijs in het schooljaar 1953/1954. Ter vergelijking zijn mede opgenomen de gegevens over het voorafgaande schooljaar. De cijfers betreffen de toestand resp. op 1 Januari 1954 en 1 Januari 1953.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen *scholen* en hun *leerlingen*, onderscheiden naar de richting, tabel 2 van de aantallen scholen en klassen voor *imbecielen* en hun leerlingen en leerkrachten, eveneens onderscheiden naar de richting. In tabel 3 zijn de aantallen leerlingen vermeld die in 1953 *voor het eerst* tot een school voor b.l.o. werden toegelaten, in tabel 4 de aantallen leerlingen die in 1953 het b.l.o. *voorgoed* verlieten. Tabel 5 ten slotte bevat een overzicht van de aantallen *leerkrachten* bij bovengenoemde tak van onderwijs.

Voor het overzicht van het aantal vacatures bij het openbaar en het bijzonder buitengewoon lager onderwijs op 16 januari, 16 mei en 16 september 1954 in het wettelijk verplicht personeel en van het aantal vacatures in het boventallig personeel bij deze tak van onderwijs moge worden verwezen naar de staat vermeld op blz. 111 tot en met 113 van dit verslag.

WIJZIGING REGELING BIJDRAGE IN DE HUISVESTINGSKOSTEN VAN SCHIPPERS-KINDEREN

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft bij circulaire van 11 oktober 1954, no. 11945, afdeling L.O. het navolgende ter kennis gebracht van de schoolfondsen:

In verband met de stijging van de kosten van het noodzakelijk levensonderhoud heeft de adviescommissie voor de huisvesting van schoolgaande schipperskinderen voorgesteld de normen, welke thans gelden voor het verlenen van een bijdrage in de huisvestingskosten, alsmede deze bijdrage zelf, te wijzigen. Met de adviescommissie ben ik van oordeel dat verbetering van de huidige regeling noodzakelijk is. Het ligt daarom in mijn voornemen, behoudens goedkeuring door de begrotingswetgever van de daaruit voortvloeiende verhoging van het desbetreffende begrotingsartikel met ingang van 1 januari 1955 de normen en steunbedragen vast te stellen op de bedragen, vermeld in bijlage I.

Voorts heeft bovengenoemde commissie mij enige wijzigingen en aanvullingen voorgesteld van de richtlijnen, aan te leggen bij de vaststelling van het inkomen van de schipper. Deze voorstellen acht ik eveneens aanvaardbaar.

Met ingang van 1 januari 1955 zullen daarom de richtlijnen luiden, als in bijlage II is vermeld.

De hier bedoelde bijlagen zijn opgenomen in de *Mededelingen* 1954, no 10, blz. 831.

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan *Mededeling* no 7382 van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Tabel 1. Aantallen scholen voor b.j.o. en bus leerlingen, onderscheiden naar de richting

Onderwijs aan:	Openbaar		Prot.-Christ.		R.-Kath.	
	Scho- len	Leer- lingen	Scho- len	Leer- lingen	Scho- len	Leer- lingen
Zwakzinnigen	85	10 458	52	5 080	98	12 629
Doofstommen	—	—	1	274	2	413
Slechthorenden	2	412	—	—	1	103
Blinden en slechtzienenden	—	—	1	97	2	126
Lichamelijk gebrekkigen	1	13	1	77	1	82
Tuberculeuze kinderen	—	—	2	103	8	571
Ziekelijke kinderen	6	782	—	—	—	—
Kinderen lijdende aan toevallen	—	—	1	153	1	94
Zeër moeilijk opvoedbaren	7	511	5	394	2	89
Regerings- of voogdijscholen	—	—	2	337	15	1 758
Kinderen in ped. instituten	1	191	1	146	1	73
Kinderen met andere moeilijkheden	2	207	3	236	1	91
Kinderen op schipperscholen ¹⁾	8	—	13	—	6	—
Totaal 1954	112	12 634	82	7 625	138	16 029
1953	110	12 399	77	7 032	131	15 416
waarvan zwakzinnigen	84	10 354	50	5 356	93	12 108

	Overig bijz.		Totaal			
	Scho- len	Leer- lingen	1954		1953	
			Scho- len	Leer- lingen	Scho- len	Leer- lingen
Zwakzinnigen	6	429	241	29 324	232	28 164
Doofstommen	3	570	6	1 257	6	1 207
Slechthorenden	3	315	6	830	5	690
Blinden en slechtzienenden	4	205	7	428	7	404
Lichamelijk gebrekkigen	1	25	4	257	4	256
Tuberculeuze kinderen	4	453	14	1 127	11	906
Ziekelijke kinderen	7	504	13	1 286	13	1 159
Kinderen lijdende aan toevallen	—	—	2	247	2	267
Zeër moeilijk opvoedbaren	3	100	17	1 094	16	1 038
Regerings- of voogdijscholen	—	—	17	2 095	17	2 180
Kinderen in ped. instituten	—	—	3	410	3	393
Kinderen met andere moeilijkheden	2	190	8	724	7	600
Kinderen op schipperscholen ¹⁾	1	—	28 ²⁾	—	27	—
Totaal 1954	34	2 791	366	39 079	350	37 364
1953	32	2 517				
waarvan zwakzinnigen	5	348				

. = onbekend.

(verm. op blz. 128)

¹⁾ De leerlingen van schipperscholen zijn niet in de tabel opgenomen.

²⁾ Bovendien zijn er nog 14 speciale continu- en/of ligplaatsklassen.

BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Tabel 2. Aantallen scholen en klassen voor imbecielen, bij leerlingen en leerkrachten

	Open- baar	Prot.- Christ.	R.-Kath.	Overig bij- zonder	Totaal	
					1954	1953
a. Scholen uitsluitend voor imbecielen .	10	5	7	—	22	21
b. Scholen met één of meer klassen voor imbecielen	37	25	40	2	104	99
c. Leerlingen op scholen of in klassen voor imbecielen						
1954	1 716	1 132	1 014	38	4 501	
1953	1 716	1 022	1 546	37		4 321
d. Hoofden van en onderwijzers aan scholen of in klassen voor imbecielen						
1954	115	75	113	3	306	
1953	112	69	107	3		291

*Tabel 3. Aantallen in 1953 voor het eerst tot een school voor b.l.o. toegelaten leerlingen *)*

Leerlingen	Totaal	Waarvan tevoren een school voor g.l.o. bezochten
Zwakzinnigen	6 230	5 241
Dooftommen	134	1
Slechthorenden	232	128
Blinden en slechtzienden	73	35
Lichamelijk gebrekkigen	251	148
Tuberculeuze kinderen	933	632
Ziekelijke kinderen	265	877
Kinderen lijdende aan toevallen	120	84
Zeer moeilijk opvoedbaren	579	556
Regerings- of voogdijpupillen	567	459
Kinderen in pedologische instituten	186	177
Kinderen met andere moeilijkheden	282	235
Totaal 1953	10 541	8 568
1952	10 267	8 721

*) Zonder leerlingen van scholen en klassen voor schipperskinderen.

BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Tabel 4. Aantallen leerlingen die in 1953 het b.l.o. voorgoed verlieten ¹⁾

Leerlingen	Totaal	Hiervan gingen terug naar het g.l.o.: ²⁾
Zwakzinnigen	5 123	306
Doofstommen	76	7
Slechthorenden	107	46
Blinden en slechtzienden	57	2
Lichamelijk gebrekkigen	229	118
Tuberculeuze kinderen	723	581
Ziekelijke kinderen	919	790
Kinderen lijdende aan toevallen	146	68
Zeer moeilijk opvoedbaren	559	95
Regerings- of voogdijpupillen	713	146
Kinderen in pedologische instituten	161	31
Kinderen met andere moeilijkheden	148	35
Totaal 1953	8 961	2 222
1952	7 936	2 017

¹⁾ Zonder leerlingen van scholen en klassen voor schipperskinderen.

²⁾ Bovendien gingen in totaal 604 leerlingen naar het ulo, v.h.m.o. en n.o.

Tabel 5. Aantallen leerkrachten bij het b.l.o.

Onderwijs aan:	Openbaar	Prot.-Chr.	R.-Kath.	Overig bijz.	Totaal	
					1954	1953
Zwakzinnigen	643	356	771	30	1 800	1 722
Doofstommen	—	30	46	65	141	136
Slechthorenden	30	—	7	22	59	51
Blinden en slechtzienden	—	10	13	22	45	45
Lichamelijk gebrekkigen	6	6	8	2	22	20
Tuberculeuze kinderen	—	6	38	33	77	61
Ziekelijke kinderen	38	—	—	22	60	59
Kinderen lijdende aan toevallen	—	11	7	—	18	18
Zeer moeilijk opvoedbaren	40	20	9	8	85	81
Regerings- of voogdijpupillen	—	16	89	—	105	104
Kinderen in ped. instituten	16	13	9	—	38	36
Kinderen met andere moeilijkheden	14	21	6	14	55	45
Kinderen op schippers-scholen ¹⁾	40	73	24	3	140	134
Totaal 1954	827	570	1 027	221	2 645	
1953	798	528	979	205		2 510
waarvan bij het onderwijs aan zwakzinnigen	630	331	737	24		1 722

¹⁾ Inclusief de leerkrachten van 14 speciale continu- en/of ligplaatsklassen, verbonden aan scholen voor g.l.o.

VLEUGELSTREEKSCHOOL TE GORINCHEM

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft op 16 juli 1954 bovenbedoelde streekschool voor buitengewoon lager onderwijs geopend, Z.E. hield daarbij de volgende toespraak:

„Het is vandaag een bijzondere dag voor U en voor mij.

Voor U, die voor het buitengewoon lager onderwijs in deze streek werkt of belangstelling hebt.

Voor mij bovendien, omdat dit de eerste school is, die ik als minister open. U zult zich wellicht hierover verwonderen, dat dit eerst na twee jaar sedert mijn ambtsaanvaarding plaatsvindt, in welke periode tientallen scholen verrezen, maar U zult dit begrijpelijk vinden, indien U bedenkt, dat onder het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ressorteren behalve het gehele onderwijsterrein van kleuteronderwijs tot hoger onderwijs en wetenschappen, waarvan ik alleen noem de kernreactor en de tweede Technische Hogeschool, de monumentenzorg, natuurbescherming, televisie, radio en pers, de vrije jeugdvorming, de lichamelijke opvoeding en sport, de kunsten — van amateurtoneel tot opera en ballet. Ik betreur het dan ook, dat ik door dit uitgebreide werktein zo weinig gelegenheid heb dit werk zelf te zien. Daarom verheug ik mij erover, dat dit vandaag wel kan. Daarvoor zijn goede redenen. Een drielal noem ik U:

Het belang van het buitengewoon lager onderwijs juist in onze dagen.

Moet ik daar nog wel over spreken? Meer dan 150 jaar kennen wij het buitengewoon lager onderwijs in speciale vorm, maar pas 50 jaar in de zin, waarin men daarover thans in de eerste plaats spreekt: *het onderwijs aan zwakzinnigen*. Het heeft lang geduurd, voordat men daartoe gekomen is. De oudste brieven hebben namelijk het *doofstommen- en het blindenonderwijs*. In 1790 werd te Groningen het eerste instituut voor doofstommen gesticht; nog geen twintig jaar later, in 1808, volgde het eerste instituut tot onderwijs aan blinden te Amsterdam. Deze vroegtijdige en naar verhouding vrij omvangrijke zorg voor doofstommen- en blindenonderwijs is niet zo verwonderlijk. Immers, het betreft hier groepen van hulpbehoevenden, die van oudsher op het medeleven van hun medemens konden rekenen en waarvoor men al vrij spoedig speciale onderwijsmethoden had ontworpen. Ik denk hier aan de gebarentaal een aan het blindenschrift.

Anders was het evenwel gesteld met de zorg voor de zeer grote groep der psychisch gestoorde, de achterlijke kinderen dus, wier karakter- of zielsdefecten door de eeuwen heen minder de sympathie dan wel de weerzin en als gevolg daarvan minachting en spotlust opwekten. Gebrek aan inzicht in de gesteldheid der menselijke psyché heeft tot het einde der 19e eeuw een doelmatige behandeling van geestelijk gestoorde in de weg gestaan en voor speciaal onderwijs aan deze ongelukkigen was tot dan de tijd in het geheel nog niet rijp. Eerst onze eeuw, waarin de studie van de menselijke ziel en van de zielsziekten tot nieuwe wetenschappen zijn uitgegroeid en de daardoor verworven inzichten zich ook bij het onderwijs hebben baan gebroken, heeft voor al deze en bovendien voor nog enkele andere groepen kinderen afzonderlijk onderwijs gebracht. Dat hieraan een verbetering van de didactiek en van de opleiding der leerkrachten moest voorafgaan, is duidelijk. Ik zal daarop thans niet ingaan, maar wel wil ik erop wijzen, dat de verbetering van de didactiek een betere verzorging van de didactische hulpmiddelen en zeker niet in de laatste plaats van het schoolgebouw vereist. Gelukkig wordt de b.l.o.-school inderdaad steeds meer gezien als een instituut, waar de vorming voor het leven wordt gegeven, en gelukkig gaat deze gedachte ook de keuze van het schoolgebouw beheersen. In maar al te veel gevallen werd in vroeger jaren een voor een gewone lagere school afgekeurd gebouw nog goed genoeg geacht voor een b.l.o.-school. Hierin is, terecht, verandering gekomen. Deze kinderen, die toch reeds zoveel ontheten, ontvangen in vele plaatsen hun vorming in nieuwe, ruime schoolgebouwen.

Dit verschijnsel is des te verblijdender, wanneer men bedenkt, dat ten aanzien van de gebouwen de financiële gelijkstelling tussen het openbaar en het bijzonder buitengewoon lager onderwijs aan zwakzinnige kinderen nog niet is doorgevoerd. Hieruit toch blijkt duidelijk, dat de verschillende gemeentebesturen steeds meer zich het lot van het misdeelde kind aantrekken en zich niet laten weerhouden, ondanks de daaraan verbonden budgetaire bezwaren, voor het welzijn dezer kinderen zich belangrijke financiële offers te getroosten. Indien een gemeentebestuur daarbij, zoals hier te Gorinchem en omliggende gemeenten is geschied, zich niet uitsluitend bepaalt tot het openbaar buitengewoon lager onderwijs, maar evenzeer het bijzonder buitengewoon lager onderwijs daarin op gelijke voet laat delen door voor beide richtingen een nieuw gebouw beschikbaar te stellen, stemt dit tot grote dankbaarheid. Ik ben vooral verheugd over de samenwerking die tot ware *streekschool* heeft geleid. Ook in pedagogisch opzicht een groot voordeel.

Als bekend mag verondersteld worden, dat het rijk ter verkrijging van subsidie voor het oprichten en in stand houden van een school voor zwakzinnige kinderen een leerlingen-aantal van minstens 35 als voorwaarde stelt. Ieder insider weet echter, dat een drieklassige school te klein is om ieder kind te geven waarop het, gezien zijn ontwikkelingsmogelijkheden, recht heeft, ook al wordt er door uitstekende leerkrachten individueel onderwijs gegeven. Het is om pedagogische redenen gewenst, dat een school dus minstens 100 leerlingen telt. Het is dus een gelukkige omstandigheid, dat zowel de openbare als de christelijke school dit aantal heeft bereikt.

Dit was een tweede reden waarom ik gaarne gevolg heb gegeven aan uw uitnodiging tot het openen van deze onder één dak verenigde scholen.

Er is nog een derde reden die mij uw uitnodiging deed aanvaarden. Het gemeentebestuur en het bestuur der Vereniging voor christelijk buitengewoon lager onderwijs te Gorinchem zijn uit de beweging met het lot van het geestelijk misdeelde kind tot een eendrachtige samenwerking gekomen. Het resultaat van deze samenwerking is de totstandkoming van dit fraaie schoolgebouw, waarin beide scholen worden gehuisvest, uiteraard met handhaving van haar eigen karakter.

Niet alleen heeft het gemeentebestuur een gedeelte van dit gebouw ter beschikking gesteld van de bijzondere school, doch het heeft die school tevens het gelijkgerechtigd medegebruik verleend van de in een der vleugels van dit complex ondergebrachte lokalen voor handenarbeid en huishoudonderwijs. Volgaarne bied ik dan ook het gemeentebestuur en het bestuur van de Vereniging voor christelijk buitengewoon lager onderwijs mijn welgemeende gelukwensen aan met dit tot voorbeeld strekkend initiatief en de verwezenlijking daarvan.

Dames en Heren. In de aanvang heb ik gesproken over de betrekkelijk late ontwikkeling van het buitengewoon lager onderwijs. De laatste decennia is dit onderwijs echter krachtig vooruitgegaan: in 1920 meer dan 30 scholen, in 1930 bijna 90, in 1940 circa 150 en thans meer dan 230; hiervan 70 % scholen voor zwakzinnige kinderen.

Aantal leerlingen in 1900 165, in 1920 3000, in 1940 14 000 en thans bijna 30 000.

Ik wil er evenwel op wijzen, dat ik met het noemen van deze aantallen niet aantonen wil, dat met de uitbreiding van het aantal zwakzinnige leerlingen de zwakzinnigheid in belangrijke mate is toegenomen. Het is te danken aan de doorwerking van de gedachte dat het zwakzinnige kind op de gewone lagere school niet die vorming kan krijgen, welke het zozeer behoeft. Dank zij deskundige voorlichting komen ook de ouders steeds meer tot deze overtuiging, al ontveins ik mij niet, dat nog altijd door een onjuist inzicht der ouders b.l.o.-kinderen op een school voor gewoon lager onderwijs zijn geplaatst. Bedenkt men hoeveel huiselijk leed en hoeveel schoolellende, voor de afwijkende kinderen uit hun bijzondere gesteldheid voortvloeiend, door de buitengewone school wordt voorkomen, en hoeveel alleen reeds daardoor voor hun toekomst is gewonnen, dan kan men de geconstateerde uitbreiding van het zwakzinnigenonderwijs alleen maar met vreugde begroeten.

Gaarne vertrouw ik, dat door het werk dat hier wordt verricht, vele misdeelden niet alleen als kind maar ook als volwassene gelukkiger kunnen leven en zich blijder en evenwichtiger kunnen voelen. Hiermede verklaar ik deze vleugelstreekschool voor het buitengewoon lager onderwijs voor geopend."

V. ONDERWIJZERSOPLEIDING

STATISTISCHE GEGEVENS

De hierna volgende tabellen ¹⁾ geven gezamenlijk een beeld van de onderwijzersopleiding naar de toestand op 16 september 1954. Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen *kweekscholen* met de aantallen *leerlingen* in opleiding voor de onderwijzersakte. In tabel 2 zijn deze leerlingen ingedeeld naar de *leerjaren*. Tabel 3 vermeldt de aantallen *voor het eerst* tot de kweek-

(vervolg op blz. 134)

Tabel 1. Aantallen kweekscholen met haar leerlingen in opleiding voor de onderwijzersakte

Richting	1954				1953			
	Scholen	Leerlingen			Scholen	Leerlingen		
		M.	V.	Totaal		M.	V.	Totaal
<i>A. Absoluut</i>								
<i>Openbaar</i>								
Rijks	22	1 634	1 378	3 012	22	1 521	1 278	2 799
Gemeentelijk	3	339	331	710	3	338	331	669
Totaal	25	1 993	1 729	3 722	25	1 859	1 609	3 468
<i>Bijzonder</i>								
Prot.-Christelijk . .	22	1 712	1 833	3 545	22	1 564	1 683	3 247
R.-Katholiek	38	2 433	2 953	5 380	40	2 250	2 879	5 129
Overig.	1	43	78	121	2	50	117	167
Totaal	61	4 188	4 864	9 052	64	3 864	4 679	8 543
Algemeen totaal . . .	86 ²⁾	6 181 ²⁾	6 593 ²⁾	12 774 ²⁾	89	5 723	6 288	12 011
<i>B. In procenten</i>								
<i>Openbaar</i>								
Rijks	26	26	21	24	25	27	20	23
Gemeentelijk	3	6	5	3	3	6	3	6
Totaal	29	32	26	29	28	33	25	39
<i>Bijzonder</i>								
Prot.-Christelijk . .	26	28	28	28	25	27	27	27
R.-Katholiek	44	39	45	42	45	39	46	43
Overig.	1	1	1	1	2	1	2	1
Totaal	71	68	74	71	72	67	75	71
Algemeen totaal . . .	100	100	100	100	100	100	100	100

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de „Statistiek van de onderwijzersopleiding 1954/55”, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

²⁾ W.o. 9 scholen (1 rijks, 3 prot. chr., 42 r. kath. en 1 ander bijzondere school) met een parallelafdeling, welke afdelingen in totaal 728 leerlingen (259 mannen en 469 vrouwen) telden.

ONDERWIJZERSOPLEIDING

Tabel 2. Aantallen kweekschool leerlingen in opleiding voor de onderwijzersakte per leerjaar

Richting	Leerjaar I	Leerjaar II	Leerjaar III	Leerjaar IV	Totaal
<i>Openbaar</i>					
Rijks	801	631	829	745	3 012
Gemeentelijk	212	127	180	191	710
Totaal	1 013	764	1 009	936	3 722
<i>Bijzonder</i>					
Prot.-Christelijk	1 047	740	893	865	3 545
R.-Katholiek	1 509	1 222	1 370	1 285	5 386
Overig	32	10	36	43	121
Totaal	2 588	1 972	2 299	2 193	9 052
Algemeen totaal 1954	3 601	2 736	3 308	3 129	12 774
1953	2 903	2 530	3 103	3 475	12 011

Tabel 3. Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelatenen per leerjaar

Leerlingen	Openbaar			Bijzonder				Algemeen totaal	
	Rijks	Gemeen- telijk	To- taal	Prot.- Chr.	R.- Kath.	Overig	To- taal	1954	1953
<i>Mannen, geplaatst in:</i>									
leerjaar I	457	111	568	535	714	13	1 262	1 830	1 328
leerjaar II	—	—	—	—	—	—	—	—	157
leerjaar III	82	26	108	76	129	14	219	327	251
leerjaar IV	—	—	—	2	3	16	21	21	3
Totaal 1954	539	137	676	613	846	43	1 502	2 178	
1953	409	86	495	401	671	18	1 090		1 585
<i>Vrouwen, geplaatst in:</i>									
leerjaar I	327	95	422	498	749	19	1 266	1 688	
leerjaar II	—	—	—	—	—	—	—	—	4
leerjaar III	148	45	193	141	117	11	269	462	296
leerjaar IV	—	—	—	2	—	—	10	10	3
Totaal 1954	475	140	615	641	866	38	1 545	2 160	
1953	373	119	492	469	781	34	1 284		1 776
<i>Totaal, geplaatst in:</i>									
leerjaar I	784	206	990	1 033	1 463	32	2 528	3 518	2 801
leerjaar II	—	—	—	—	—	—	—	—	5
leerjaar III	230	71	301	217	246	25	488	789	547
leerjaar IV	—	—	—	4	3	24	31	31	8
Algemeen totaal 1954	1 014	277	1 291	1 254	1 712	81	3 047	4 338 ¹⁾	
1953	782	205	987	870	1 452	52	2 374		3 361

¹⁾ Het aantal toegelatenen tot de 9 parallelafdelingen bedroeg 348, waarvan 265 tot leerjaar I en 59 tot leerjaar III.

ONDERWIJZERSOPLEIDING

Tabel 4. Aantallen voor het eerst tot de kweekscholen toegelatenen naar vooropleiding

Richting	Ulo		V.h.m.o.		Andere vooropleiding	Totaal
	zonder diploma uit leerjaar III of IV	met diploma	zonder diploma uit leerjaar III, IV of V	met diploma		
<i>Absoluut</i>						
Openbaar	9	805	174	301	2	1 291
Bijzonder	121	2 107	254	462	103	3 047
Totaal 1954 . . .	130	2 912	428	763	105	4 338
1953	147	2 269	356	513	76	3 361
<i>In procenten</i>						
Openbaar	1	62	14	23	0	100
Bijzonder	4	69	8	15	3	100
Totaal 1954 . . .	3	67	10	18	2	100
1953	4	68	11	15	2	100

Tabel 5. Uitslag van de door kweekschoolleerlingen afgelegde examens voor de onderwijzersakte

Richting	Schoolexamens						Staatsexamens					
	Geëxamineerd			Geslaagd			Geëxamineerd			Geslaagd		
	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.
<i>Openbaar</i>												
Rijks	476	414	890	434	390	824	8	1	9	4	1	5
Gemeentelijk	112	105	217	109	100	209	1	2	3	1	2	3
Totaal	588	519	1107	543	490	1033	9	3	12	5	3	8
<i>Bijzonder</i>												
Prot.-Christelijk	460	495	955	433	402	835	10	4	14	8	3	11
R.-Katholiek	569	787	1356	539	721	1260	5	17	22	10	4	14
Overig	—	214	214	—	20	20	—	1	1	—	—	—
Totaal	1029	1255	2284	972	1203	2175	22	10	32	19	7	25
Algemeen totaal 1954 . . .	1617	1773	3390	1515	1693	3208	31	13	44	23	10	33
1953	1414	1622	3036	1328	1537	2865	20	12	32	14	7	21

scholen toegelatenen per leerjaar; uit tabel 4 blijkt welke vooropleiding deze hadden genoten. Tabel 5 geeft de uitslag van de door kweekschoolleerlingen afgelegde examens voor de onderwijzersakte. Tabel 6 ten slotte bevat de uitslag van de school- en staatsexamens voor de onderwijzersakte en van de staatsexamens voor de hoofd-akte en de lagere vakakten.

(vervolg op blz. 134)

ONDERWIJZERSOPLEIDING

Tabel 6. Uitslag van de school- en staatsexamens voor de onderwijzersakte en de staatsexamens voor de hoofd-akte en de lagere vakakten

	Jaar	Geëxamineerd			Geslaagd		
		M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
<i>Onderwijzersakte</i>							
Schoolexamens	1953	1 414	1 622	3 036	1 328	1 537	2 865
	1954	1 617	1 773	3 390	1 515	1 693	3 208
Van deze verkregen de bevoegdheid voor:							
lichamelijke oefening	1953	—	—	—	1 110	1 346	2 456
	1954	—	—	—	1 293	1 502	2 795
nuttige handwerken	1953	—	1 064	1 064	—	986	986
	1954	—	1 145	1 145	—	1 069	1 069
handenarbeid	1953	958	771	1 700	832	716	1 548
	1954	1 094	973	2 067	960	912	1 872
Staatsexamens	1953	408	181	589	202	117	318
	1954	420	182	602	230	130	360
Van deze verkregen de bevoegdheid voor:							
lichamelijke oefening	1953	195	150	345	132	114	246
	1954	204	201	405	133	156	289
<i>Hoofdakte</i>	1953	—	—	—	770	244	1 014
	1954	—	—	—	854	298	1 152
<i>Lagere vakakten</i>							
Frans	1952	147	72	219	82	43	125
	1953	132	68	200	71	42	113
Duits	1952	96	26	122	56	11	67
	1953	101	23	124	52	7	59
Engels	1952	290	111	401	171	71	242
	1953	241	129	370	124	78	202
Wiskunde	1952	190	15	205	57	4	61
	1953	203	18	221	57	4	61
Handelskennis	1952	225	33	258	83	20	103
	1953	194	23	217	91	9	100
Landbouwkunde	1952	55	—	55	33	—	33
	1953	43	—	43	23	—	23
Tuinbouwkunde	1952	29	—	29	19	—	19
	1953	55	—	55	37	—	37
Gymnastiek (akte 1)	1952	24	3	27	15	1	16
	1953	—	—	—	—	—	—
Handtekenen	1952	153	43	196	109	33	142
	1953	111	38	149	75	31	106
Handenarbeid	1952	469	326	795	361	270	631
	1953	461	378	839	369	307	676
Eenvoudige huishoudkunde .	1952	—	247	249	—	200	200
	1953	—	190	190	—	162	162
Nuttige handwerken	1952	—	1 576	1 576	—	1 227	1 227
	1953	—	1 864	1 864	—	1 457	1 457
Vrouwelijke handwerken . .	1952	—	471	473	—	312	312
	1953	—	554	554	—	386	386

1) — = onbekend.

WIJZIGING KWEESCHOOLWET¹⁾

Bij de wet van 28 juli 1954 (*Stb.* 346) zijn in de Kweekschoolwet enkele wijzigingen aangebracht, o.m. zijn twee nieuwe artikelen, artikel 49bis en artikel 51bis ingevoegd, resp. luidende als volgt:

Artikel 49bis. Het onderwijs aan de afdelingen A van de rijkskweekscholen en van de in de artikelen 50 en 51 bedoelde gemeentelijke en bijzondere kweekscholen blijft gedurende het cursusjaar 1952/1953 voor wat betreft het tweede, derde en vierde leerjaar, gedurende het cursusjaar 1953/1954 voor wat betreft het derde en vierde leerjaar en gedurende het cursusjaar 1954/1955 voor wat betreft het vierde leerjaar ingericht overeenkomstig de op de dag, voorafgaande aan die van het in werking treden dezer wet, geldende regelen.

Artikel 51bis. 1. Met inachtneming van de voorschriften, die op grond van artikel 4, vierde lid, van het Koninklijk besluit van 25 april 1951 (*Stb.* 137) op de dag, voorafgaande aan die van het in werking treden dezer wet, van kracht waren, kunnen de op die dag aan de rijkskweekscholen verbonden afdelingen B worden in stand gehouden.

2. Indien aan een der in de artikelen 50 en 51 bedoelde kweekscholen een afdeling B verbonden blijft, wordt de rijksvergoeding, genoemd in artikel 24, vermeerderd met een vergoeding van de kosten van de salariering der aan die afdeling verbonden leraren op de voet van de voor de afdelingen B der rijkskweekscholen geldende salarisregeling. Terzake van de subsidiëring van deze afdelingen blijven de voorschriften, bedoeld in artikel 17, vierde lid, van het Koninklijk besluit van 25 april 1951 (*Stb.* 138), van kracht.

3. Op de in het vorige lid bedoelde vergoeding wordt voor iedere kandidaat die het onderwijs aan de afdeling B gedurende een geheel cursusjaar heeft gevolgd, als schoolgeld een bedrag van f 50,— in mindering gebracht en voor iedere andere kandidaat naar gelang van de duur van het tijdvak waarin hij de cursus heeft gevolgd, een evenredig deel van dit bedrag.

Voor nadere bijzonderheden zij verwezen naar het desbetreffende nummer van het *Staatsblad*, alsmede naar de *Mededelingen* 1954, no 8, blz. 583. De wet is in werking getreden op 10 augustus 1954.

OPGAVEN GEGEVENS BEDOELD IN ARTIKEL 36 DER KWEESCHOOLWET

Bij beschikking van de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 21 juli 1954, No 5046, afdeling L.O. (gepubliceerd in de *Nederl. Saaiscourant* van 26 juli 1954, No 141 is:

1. vastgesteld dat de in artikel 36 der Kweekschoolwet bedoelde gegevens moeten worden opgemaakt in de vorm der modellen I tot en met X, welke aan de directeurs(trices) der gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere kweekscholen voor onderwijzers(essen) zullen worden toegezonden;

2. ingetrokken:

a. de beschikking van 19 oktober 1933, no. 10618, afdeling L.O. A., waarbij de in de artikelen 7, 22, 31 en 32 van het Koninklijk besluit van 23 augustus 1933 (*Stb.* 456) bedoelde modellen werden vastgesteld;

b. de circulaire van 30 november 1925, no. 9918, afdeling L.O. A., waarbij het model A betreffende het verhaal van de pensioenbijdragen werd vastgesteld;

c. de circulaire van 4 oktober 1943, no. 31002, afdeling L.O., waarbij een mutatiestaat werd vastgesteld, betrekking hebbende op de berekening van de salarissen en de kindertoelagen van het onderwijzend personeel der gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere kweekscholen.

¹⁾ Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal:

Bijl. Hand. II 53/54, 3478; Hand. II 53/54, blz. 2518-2530;

Bijl. Hand. I 53/54, 3478; Hand. I 53/54, blz. 2335-2337.

FASTSTELLING MODELLEN TER UITVOERING VAN ENIGE BEPALINGEN DER KWEEKSCHOOLWET

Ter uitvoering van de desbetreffende bepalingen der Kweekschoolwet en van het Kweekschoolbesluit zijn dit jaar enige administratieve modellen ontworpen ter invulling door de besturen der gesubsidieerde bijzondere en gemeentelijke kweekscholen. Een exemplaar van elk der modellen, met een nadere toelichting, zond de minister aan de daarbij betrokken instanties bij circulaire van 21 augustus 1954, no 6006, afd. L.O. (zie *Mededelingen* 1954, no 9, blz. 736/737).

DE ONDERWIJZERSOPLEIDING IN NIEUW GEWAAD

Over bovenstaand onderwerp hield de hoofdinspecteur van de onderwijzersopleiding in de regeringsuitzending voor de radiozender Hilversum II op 13 augustus 1954 de volgende causerie:

„In de maanden kort voor september vallen voor vele jonge mensen uitermate gewichtige beslissingen, beslissingen n.l. t.a.v. de keuze der school die zij zullen gaan volgen, en daarmee dikwijls beslissingen t.a.v. het beroep dat zij later zullen gaan uitoefenen. Het is slechts een reden te meer om het Nederlandse volk ervan te doordringen, een welk diep-ingrijpende hervorming de onderwijsopleiding heeft ondergaan, toen de zgn. Kweekschoolwet nu juist twee jaar geleden tot stand kwam en welke perspectieven bij de vorming tot onderwijzer geboden worden. Dat wij onderwijzers broodnodig hebben en dat in de nabije toekomst de vraag het aanbod nog wel zal overtreffen, dat weet het Nederlandse volk nu langzamerhand wel, getuige de grote stroom van aanmeldingen voor de kweekschool. Daar gaat het — dat zij de luisteraar duidelijk gezegd — in dit praatje niet in de eerste plaats om. Maar dat in die nieuwe opleiding prachtige mogelijkheden liggen en dat wij kwaliteitsmensen daarvoor nodig hebben, aan dat aspect gaan, zo is mijn indruk, te velen nog achteloos voorbij. Waarin bestaat dan die diep-ingrijpende hervorming? Bij de oude opleiding kwam iemand met een mulo-diploma op de kweekschool, moest dan vier jaar lang de gehele rij van vakken: Nederlands, Frans, Duits, Engels, geschiedenis, aardrijkskunde, wiskunde, natuurkunde, enz. blijven bestuderen, in de hogere klassen aangelengd met wat opvoedkunde en psychologie, en aan het eind van deze vier jaar werd onderzocht of hij in al deze vakken, plus nog enige andere: lezen, tekenen, enz. in totaal vijftien vakken, voldoende kennis had verworven. Iemand die het einddiploma van een h.b.s. of gymnasium bezat, kwam in de derde klasse, behoeft er dus niet vier jaar maar slechts twee jaar over te doen. Bleek die kennis voldoende dan kreeg hij de akte als onderwijzer. Hij kon dan onderwijzer zijn aan alle scholen voor lager onderwijs in alle klassen, maar hij kon niet hoofd ener school worden. Daarvoor moest hij de hoofdkate bezitten en die werd verkregen, als gebleken was dat iemand nog weer veel knapper was geworden in aardrijkskunde, natuurkunde, geschiedenis, Nederlandse taal en opvoedkunde. Met dat systeem is nu radical gebroken. De eigenlijke kweekschool is een vakschool geworden, waar onderwijzers gevormd worden voor hun toekomstig beroep zoals, om een vergelijking te maken, de Technische Hogeschool in Delft een vakschool is voor ingenieurs. Voor men tot die vakschool voor onderwijzers wordt toegelaten, moet men, evenals dit voor alle andere intellectuele beroepsopleidingen geldt (dokter, ingenieur, jurist, enz.) een volledige middelbare-schoolopleiding hebben genoten, dus eindexamen h.b.s., m.m.s. of gymnasium hebben gedaan.

De wetgever vreesde echter terecht, dat langs deze weg te weinig aanmeldingen voor de kweekschool zouden plaats hebben om te kunnen voorzien in de behoefte aan onderwijzers (we hebben er normaal per jaar bijna 2000 nodig) en daarom verbond hij als voorportaal aan die vakschool een zgn. eerste leerkring, toegankelijk voor bezitters van mulodiploma of een 3-jarige h.b.s., die twee jaar duurt, en in deze twee jaar de leerlingen ongeveer op het algemeen ontwikkelingspeil tracht te brengen waarop de afgestudeerden van een h.b.s. of een gymnasium staan.

Nu zult u kunnen begrijpen, waarom 1 september 1954, twee jaar dus nadat de wet is aangenomen, de eigenlijke vakschool, toegankelijk dus voor gymnasiasten, h.b.s.-ers en zij die de eerste leerkring met succes hebben doorlopen, start. Zij duurt drie jaar, maar na twee jaar, het einde van wat we de tweede leerkring noemen, kan men de kweekschool reeds verlaten met een onvolledige bevoegdheid. Men kan daarmee onderwijzer worden tot en met de 6e klasse van de gewone lagere school. Niet meer. Wil men ook aan een ulo-, een v.g.l.o.- en b.l.o.-school werkzaam zijn of hoofd ener school worden, dan moet men nog een jaar op de kweekschool blijven en de zgn. derde leerkring met succes doorlopen.

Neemt men nu plaats in die tweede leerkring op 1 september a.s., dan ontdekt de leerling, dat hij een streep mag zetten onder die hele rij van vakken, hierboven genoemd als behorend tot zijn algemene ontwikkeling. (Het was nogal vreemd dat een onderwijzer aan algemene ontwikkeling blijkbaar nooit genoeg kon krijgen, terwijl een theoloog, een jurist, een dokter, een ingenieur het in zijn verdere leven toch maar moest doen met die algemene ontwikkeling, op de middelbare school opgedaan.) In die eigenlijke kweekschool, die wellicht met een juistere naam, pedagogische hogeschool (zoals vele andere landen trouwens doen) zou kunnen worden aangeduid, blijven als vakken over:

1. opvoedkunde en haar hulpwetenschappen, pedagogische- en jeugdpsychologie;
 2. Nederlandse taal en letterkunde;
 3. kennis van het hedendaagse culturele en maatschappelijke leven;
 4. beoefenen van een aantal vaardigheidsvakken als: lezen, schrijven, tekenen, muziek, handenarbeid, lichamelijke oefening en nuttige handwerken;
 5. algemene didactiek en speciale didactiek van de vakken voor de lagere school;
 6. praktische vorming (oefening in de praktijk van het lesgeven).
- Er komen, zo zal duidelijk zijn, dus drie hoofdlijnen naar voren:
- a. de pedagogisch-didactische vorming;
 - b. de culturele en maatschappelijke vorming;
 - c. de praktische vorming.

Die korte praatje laat niet toe op de inhoud van deze drie soorten vorming verder in te gaan. Wel zal, naar ik hoop, er duidelijk mee worden welk een diep en wezenlijk verschil met de oude opleiding hier ligt, waar het hoofddoel toch altijd bleef liggen op kennisvermeerdering op veel te veel terreinen. Wel moet ik nog op een m.i. uiterst belangrijk aspect van de nieuwe opleiding wijzen. Door de beperking van het aantal vakken zal de rooster niet al te zwaar belast worden en daardoor ruimte laten voor enige „vrije studie-uren”. De leerlingen mogen hier zelf kiezen, en als het groepje maar zes of meer bedraagt, wordt er voor hen een uur onder leiding van de leraar uitgetrokken.

De literair begaafde, de wiskundig aangelegde, de muzikale, de estheet, de gymnast, het meisje dat voor huishoudkunde voelt, zij krijgen een kans, die er tot nu toe nagenoeg niet was, en het onderwijs kan er alleen maar mee gebaat zijn dat de man-voor-de-klas niet voortdurend onder de stoomwals heeft gelegen, maar gelegenheid heeft gekregen om uit te groeien op het terrein waar zijn mogelijkheid-tot-wasdom lag. Ik heb er een stil vertrouwen in, dat over niet al te lange tijd vele andere schooltypen met een zekere jaloezie zullen gadeslaan wat in deze „vrije sector” wordt verricht en bereikt. Deze ruimte voor de ontplooiing van de eigen persoonlijkheid, deze mogelijkheid van differentiatie is uiterst waardevol. Hoe waardevol zij is, zal de kweekschool van de toekomst zelf moeten tonen.

Zij is daartoe echter slechts in staat, indien in bredere lagen van de maatschappij dan tot nu toe wordt besef, dat de toekomst van ons volk sterk wordt beïnvloed door het niveau van het onderwijs, dat dit niveau in grote mate wordt bepaald door de vorming die de onderwijzer heeft ontvangen, en dat deze vorming afhankelijk is van wat ter vorming wordt aangeboden. Eerst als de beste zonen en dochters van ons volk de roep van de school — ook en met name van de „lagere” school — horen en deze willen beantwoorden, kan de onderwijzersopleiding, die het hart van het onderwijs is, gezond worden.”

DIVERSE KWEKSCHOOOLAANGELEGENHEDEN

Bij circulaire van 10 juli 1954, no 3434, afd. L.O., deed de minister aan de daarvoor in aanmerking komende personen en instanties enige mededelingen toekomen betreffende: positie van de directeur, positie van de onderdirecteur, leer-schoolluren, beloning voor de onderwijzers aan de kweekscholen, volledige betrekking, bijzondere taken, lessenlimiet in gecombineerde betrekkingen, cursussen en inzending van administratieve modellen.

Voor nadere bijzonderheden zij verwezen naar de *Mededelingen* 1954, no 7, blz. 505/507.

VIJFSTELLING VAN MILITAIRE DIENST

Inzake bovenstaand onderwerp deelde de minister bij circulaire van 17 mei 1954, no 34208, afd. L.O. aan de gemeentebesturen van Amsterdam, Rotterdam en

Dordrecht, de directeuren der rijkskweekscholen en de besturen der gesubsidieerde en ongesubsidieerde kweekscholen het volgende mede;

Zoals U uit mededelingen in de pers bekend zal zijn, heeft de Minister van Oorlog en van Marine bepaald, dat aan alle dienstplichtige onderwijzers, die in 1954 voor eerste oefening in werkelijke dienst moeten komen, voorzover zij een betrekking vervullen of gaan vervullen bij een school, waarbij zij in overleg met mij als onmisbaar worden aangemerkt, vrijstelling van dienst als gewoon dienstplichtige zal worden verleend.

Als onmisbaar bij de school zullen in ieder geval worden beschouwd zij, die als verplichte leerkracht aangesteld zijn of zullen worden in een vacature aan een school in de Rampgebieden, dan wel in een vacature aan een school met twee leerkrachten of minder, het hoofd niet medegerekend. De overige gevallen zullen afzonderlijk worden beoordeeld. Vervanging van een zieke leerkracht gedurende korte tijd geldt in dezen niet als het vervullen van een vacature.

De vrijstelling zal ophouden te gelden, zodra de onderwijzer de school verlaat, ten behoeve waarvan hem vrijstelling is verleend. Indien betrokkene daarna een vacature gaat vervullen aan een andere school, waar hij eveneens als onmisbaar in bovenbedoelde zin kan worden aangemerkt, zal hem opnieuw vrijstelling worden verleend.

Heeft een onderwijzer tot 1 januari 1958 tijdelijk vrijstelling genoten, dan zal hij definitief worden vrijgesteld, indien er ook op dat tijdstip nog aanleiding bestaat tot het verlenen van vrijstelling.

Aanvragen om vrijstelling behoren niet te worden gericht tot mijn ministerie, doch kunnen worden ingediend bij de burgemeesters, zodra de onderwijzer een oproeping om in militaire dienst te komen zal hebben ontvangen.

Ik moge U verzoeken het bovenstaande ter kennis van de belanghebbende leerlingen van uw kweekschool te brengen.

VASTSTELLING VAN HET BEDRAG PER LEERLING TER BESTRIJDING VAN DE KOSTEN DER RIJSKWEEKSCHOLEN IN 1954

Bij ministeriële beschikking van 12 mei 1954, no 3728, afd. L.O., werd het bedrag dat per leerling in het jaar 1954 beschikbaar werd gesteld ter bestrijding van de kosten der rijkskweekscholen, bedoeld in artikel 18 onder f t/m k der Kweekschoolwet, vastgesteld op f 120,—.

GEDEELTELIJKE VRIJSTELLING VAN CURSUSGELD VOOR HOOFDAKTE-OPLEIDING VOOR MILITAIREN

Bij schrijven van 11 februari 1954, no 830, afd. L.O., deelde de minister aan de besturen der bijzondere kweekscholen mede, dat hij bereid was in daartoe leidende gevallen de in militaire dienst zijnde onderwijzers, die de lessen volgden aan een van rijkswege gesubsidieerde afdeling B ener kweekschool, gedeeltelijk vrij te stellen van de betaling van het cursusgeld. Aanvragen tot verlening van deze vrijstelling dienden door de betrokkenen persoonlijk tot zijn ministerie te worden gericht.

BEZOEK VAN FRANSE KWEEKSCHOOLLEERLINGEN AAN NEDERLAND

In het kader van het Nederlands-Frans cultureel akkoord bracht een groep van 30 Franse kweekschoolleerlingen, onder leiding van enige leraren, van 13—20 september 1954 een bezoek aan Nederland. Als gastvrouw traden op de rijkskweekschool en de christelijke kweekschool „Rehoboth” te Utrecht en de rooms-katholieke kweekschool te Zeist. De Franse leerlingen logeerden bij hun Nederlandse studiegenoten.

Op 15 september werden de deelnemers ontvangen in de hal van het ministerie, waar zij, bij ontstentenis van de minister, in het Frans werden toegesproken door de Raadadviseur in algemene dienst dr. H. Wesseling. De toespraak van dr. Wesseling die is afgedrukt in de *Mededelingen* 1954, no 9, blz. 742/743, luidde als volgt:

„Le Ministre de l'Instruction, des Arts et des Sciences est à son vif regret empêché d'être parmi nous en ce moment. C'est pourquoi j'ai l'honneur de vous souhaiter la bienvenue en son nom et je suis très heureux de pouvoir le faire.

Comme vous savez, chers amis français, votre visite aux Pays-Bas a lieu dans le cadre de l'accord culturel franco-néerlandais.

Il n'est pas exagéré de dire que les relations de collaboration amicale dans tous les domaines de la vie entre mon pays et le vôtre ont pris ces dernières années une envolée toute particulière. Je n'ai qu'à rappeler deux événements encore très récents pour illustrer ma pensée: l'un tragique et sombre, l'autre heureux et ensoleillé; tous deux réconfortants et à jamais greffés dans notre souvenir et dans nos coeurs. L'année 1953 fut celle des grandes inondations qui ont envahi, comme vous le savez, une grande partie des terres les plus fertiles de notre pays et ont causé la mort de deux mille personnes. Emouvante et impressionnante fut la sympathie qui nous a été témoignée et l'aide matérielle qui nous a été envoyée de presque tous les coins du monde, mais l'amitié réconfortante tout autant que agissante que le peuple français tout entier nous a témoignée en ces jours de deuil, a dépassé tout ce que les autres pays ont pu faire. Cette année, par une des rares journées ensoleillées que cet été nous a accordé, nous avons eu la profonde satisfaction d'avoir parmi nous Monsieur le Président de la République et Madame Coty et non seulement les quelques privilégiés, qui ont pu assister personnellement aux réunions officielles, mais toute la population néerlandaise a été conquise par l'équilibre harmonieux et la bonté désarmante qui rayonnaient de ces hautes personnalités, symbolisant pour nous d'une façon si tangible les meilleurs qualités du génie français.

Grâce aux bons soins des professeurs et des élèves des écoles normales catholique, protestante et publique d'Utrecht et de Zeist vous allez avoir en ces prochains jours l'occasion de vous faire une idée générale de notre pays, les villes avec leurs musées et monuments historiques, les ports, les campagnes, les polders, etc. On vous racontera quelque chose de l'organisation des écoles néerlandaises, du système unique dans le monde, qui donne aux écoles privées les mêmes droits qu'aux écoles publiques, à condition que les bâtiments d'enseignement soient en bon état et approuvés par l'inspecteur et que la compétence et la moralité du personnel enseignant soient la même que la compétence et la moralité des professeurs aux écoles publiques. Dans ce cas le gouvernement donne une subvention considérable, le plus souvent une restitution complète des dépenses aux écoles privées. C'est là le système qui est nommé l'égalisation financière entre les écoles publiques et libres.

Mais vous n'êtes pas venus ici pour écouter un discours sur l'enseignement néerlandais. Si j'avais encore votre jeunesse, j'aimerais aussi mieux être à la campagne ou à la plage.

Je suis convaincu que le programme, que les organisateurs de votre séjour vous ont préparé, vous plaira et que plus tard, quand vous vous trouverez vous même devant une classe, vous pourrez donner à vos élèves une image vivante de notre pays.

Mais avant tout je voudrais, chers amis français, que vous sentiez le coeur chaud qui bat chez nous, hollandais, pour vous; pour le peuple français, pour votre pays. Je ne peux pas vous dire d'où viennent ses sentiments. Mais je vous assure que nous aimons votre pays presque autant que vous. Ce n'est pas une phrase, c'est la vérité. Peut-être une vérité mystérieuse, néanmoins la vérité. Maintenant je veux terminer. Je vous souhaite encore une fois la bienvenue et j'espère que vous aurez ici un agréable séjour et que vous retournerez dans votre pays dans la conviction, non dans la certitude, que vous avez été ici chez de bons amis de vous et de votre pays."

SCHATTING WAARDE VAN GEBOUWEN EN TERREINEN

Bij circulaire van 4 september 1954, no 6734 afd. L.O., deed de minister aan de daarbij betrokken personen en instanties enkele mededelingen toekomen betreffende de schatting van de waarde van de kweekschoolgebouwen en terreinen met inbegrip van de schoolmeubelen (zie *Mededelingen* 1954, no 9, blz. 735/736).

G. KLEUTERONDERWIJS

STATISTISCHE GEGEVENS

In de volgende tabellen ¹⁾ zijn enkele statistische gegevens vervat betreffende het kleuteronderwijs naar de toestand op 1 januari 1954. Tabel 1 bevat een overzicht van de aantallen *scholen*, *leerlingen* en *leerkrachten*, onderscheiden naar de richting. In tabel 2 zijn de scholen onderscheiden naar het *leermateriaal* dat hoofdzakelijk gebruikt werd. Tabel 3 geeft, in percentages, de indeling der leerlingen naar de *leeftijd*. Tabel 4 tenslotte bevat een overzicht van de door de leerkrachten behaalde *diploma's*.

Aangezien het niet mogelijk bleek het aantal der in opleiding zijnde *kwekelingen*, die veelal slechts enkele uren per week onderwijs geven, af te splitsen van de kwekelingen die gedurende alle schooltijden aanwezig zijn, was opnemning van deze categorie in de statistiek minder zinvol. Tabel 1 beperkt zich dan ook, voorzover de leerkrachten betreft, tot de hoofden en leidsters, waarbij zij aangekend dat het aantal helpsters of assistenten — waaronder hier worden verstaan zij die niet in opleiding zijn en niet de zelfstandige leiding van een klas hebben — 1123 bedroeg (zie tabel 4).

Tabel 1. Aantallen scholen, leerlingen en leerkrachten bij het kleuteronderwijs

	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.- christ.	Rooms- kath.	Overig	Totaal	
<i>Absolute cijfers</i>						
<i>Scholen</i>						
1954	344	947	1 355	783	3 085	3 429
1953	338	918	1 319	782	3 019	3 357
<i>Leerlingen</i>						
1954 jongens	30 706	44 526	88 545	24 900	157 971	188 677
meisjes	28 502	42 474	84 731	23 834	151 039	179 541
totaal	59 208	87 000	173 276	48 734	309 010	368 218
1953 jongens	32 026	44 897	86 194	25 759	156 850	188 876
meisjes	29 703	42 844	83 660	24 803	151 507	181 010
totaal	61 729	87 741	169 854	50 562	308 157	369 886
<i>Leerkrachten (hoofden en leidsters)</i>						
1954	1 583	2 337	3 871	1 424	7 632	9 215
1953	1 549	2 261	3 705	1 437	7 403	8 952
<i>Relatieve sterkte der richtingen</i>						
<i>Leerlingen (totaal)</i>						
1954	16,1	23,6	47,1	13,2	83,9	100
1953	16,7	23,7	45,9	13,7	83,3	100

¹⁾ Tabellen en toelichtende tekst ontleend aan de *Statistiek van het kleuteronderwijs 1954*, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

KLEUTERONDERWIJS

Tabel 2. De kleuterscholen, onderscheiden naar het leermateriaal waarvan gebruik gemaakt werd

	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal
		Prot.-christ.	Rooms-kath.	Overig	Totaal	
Aantal scholen (absoluut) . . .	344	947	1 355	783	3 085	3 429
Percentage der scholen waar gebruik gemaakt werd van:						
Fröbelmateriaal	71	92	89	71	85	84
Montessorimateriaal	10	—	6	6	4	5
Fröbel- en montessorimateriaal	9	5	4	7	5	5
Ander materiaal	10	5	1	16	6	6

Tabel 3. De leerlingen der kleuterscholen, ingedeeld naar de leeftijd (in percentages)

	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal	
		Prot.-christ.	Rooms-kath.	Overig	Totaal	1954	1953
Aantal leerlingen (absoluut) . . .	59 208	87 000	173 276	48 734	309 010	368 218	369 886
Van deze waren (in %):							
3 jaar en jonger	3	7	7	7	7	6	5
4 jaar	32	33	31	32	32	32	31
5 jaar	47	44	47	44	45	46	47
6 jaar	18	16	15	17	16	16	17

Tabel 4. De leerkrachten bij het kleuteronderwijs, onderscheiden naar de behaalde diploma's (in percentages)

	Openbaar	Bijzonder				Algemeen totaal	
		Prot.-christ.	Rooms-kath.	Overig	Totaal	1954	1953
Aantal hoofden en leidsters (absoluut)	1 583	2 337	3 871	1 424	7 632	9 215	8 952
Van deze bezaten (in %):							
diploma A.	28	35	52	41	45	42	40
diploma B.	66	36	29	23	30	36	34
diploma N ¹⁾	2	1	1	4	2	2	2
geen diploma	4	29	18	33	24	20	25
Aantal helpers ²⁾ (absoluut) . . .	246	280	410	187	877	1 123	1 075
Van deze bezaten (in %):							
diploma A.	72	31	35	10	29	38	31
diploma B.	2	1	4	1	3	2	3
diploma N ¹⁾	1	2	2	—	2	2	1
geen diploma	25	65	58	89	67	58	65

¹⁾ Geen onderscheiding in A- en B-diploma.

²⁾ Helpers of assistenten zijn zij, die niet in opleiding zijn en niet de zelfstandige leiding van een klasse hebben.

De cijfers welke in bovenstaande tabellen zijn vervat, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het aantal *scholen* (tabel 1) steeg sinds 1 januari 1953 van 3357 tot 3429 en vermeerderde dus met 72.

Het aantal *leerlingen* daalde van 369 886 tot 368 218 en verminderde dus met 1668.

De daling deed zich gelden bij alle richtingen, behalve bij de rooms-katholieke scholen. Deze vermindering houdt verband met het hoge geboortecijfer in 1946.

De in dit jaar geborenen toch kwamen hoofdzakelijk in 1950 en 1951 op school (groeï resp. 25 000 en 24 000 leerlingen) en hadden deze op 1 januari 1954, toen zij 7 jaar waren, praktisch allen weer verlaten.

Relatief nam het aantal leerlingen bij het rooms-katholiek onderwijs iets toe en wel van 45,9 tot 47,1 %; bij alle andere richtingen daalde het enigszins.

De daling van het percentage der 6-jarigen hangt samen met de neiging der ouders om hun kinderen op een vroeger tijdstip dan voorheen naar de lagere school te zenden.

Het aantal hoofden en leidsters nam toe van 8952 tot 9215 en vermeerderde dus met 263. Van deze leerkrachten was 17,2 % werkzaam bij het openbaar onderwijs, 25,4 % bij het protestants-christelijk, 42,0 % bij het rooms-katholiek en 15,4 % bij het overig bijzonder onderwijs.

Het aantal helpsters (tabel 4) steeg van 1075 tot 1123.

Van de hoofden en leidsters was 20 % ongediplomeerd (tabel 4). Bij het protestants-christelijk en het overig bijzonder onderwijs lag dit percentage aanmerkelijk hoger (resp. 29 en 33). Bij het openbaar en het rooms-katholiek onderwijs bedroegen deze percentages resp. 4 en 18. Vergeleken met de toestand in 1950, toen 36 % der hoofden en leidsters ongediplomeerd was, betekent dit een aanzienlijke verbetering.

Van de helpsters bezat 58 % (in 1950: 84 %) geen diploma.

OPLEIDING VOOR KLEUTERONDERWIJZERES

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de opleidingen voor kleuterleidster en van de aantallen leerlingen die voor de verschillende diploma's in opleiding waren, alsmede van de aantallen leerlingen die in 1953 zijn geslaagd.

Aantallen opleidingen voor kleuterleidster leerlingen en geslaagden

Richting	Aantal opleidingen	Aantal leerlingen in opleiding op 1-1-54				Aantal geslaagden in 1953			
		voor diploma A	voor diploma B	voor mon-tessori-diploma	Totaal	voor diploma A	voor diploma B	voor mon-tessori-diploma	Totaal
Openbaar .	11	598	526	35	1 159	262	170	18	450
Prot.-christ. .	28	1 322	458	—	1 780	308	122	—	430
R.-kath. .	48	1 249	419	113	1 781	537	130	49	716
Overig bijz. .	24	618	285	90	993	220	107	51	378
Totaal . .	111	3 787	1 688	238	5 713	1 327	529	118	1 974

Blijkens deze tabel werd 66 % der leerlingen opgeleid voor het diploma A, 30 % voor het diploma B en 4 % voor het Montessoridiploma. In 1953 verkregen 1974 leerlingen een bevoegdheid voor kleuterleidster.

OVERDRACHT KLEUTERSCHOOL TE OOSTERLAND

De na de watersnoodramp door de Zweedse vereniging „Rädda barnen” (Redt de kinderen) aan het Nederlandse Rode Kruis geschonken kleuterschool met model-inventaris ¹⁾ werd op 10 november 1954 door de Zweedse gezant hier te lande aan het gemeentebestuur van Oosterland overgedragen, in tegenwoordigheid van de Staatssecretaris, mej. dr. A. de Waal, en mr. J. de Bruyn, chef van de afdeling Lager Onderwijs van het ministerie. Namens de Nederlandse regering dankte de staatssecretaris het Zweedse volk voor de tijdens de watersnood verleende hulp en meer in het bijzonder voor het bovenvermelde geschenk.

BEZOEK VAN BELGISCHE INSPECTRICES VAN HET KLEUTERONDERWIJS AAN NEDERLAND

Bracht in het vorige verslagjaar een aantal Nederlandse schoolopzieners van het kleuteronderwijs een bezoek aan België, dit jaar werden Belgische inspectrices van dit onderwijs in Nederland ontvangen. Zij bezochten van 20 tot en met 25 september, onder leiding van de schoolopzieners mej. A. J. Brants en mej. H. M. R. Voss, in gezelschap van nog enkele andere leden van het Nederlandse rijksschooltoezicht, een aantal kleuterscholen en andere onderwijsinstellingen, waarbij zij in het bijzonder aandacht schonken aan de opvoeding van het misdeelde kind. Het doel van deze reis was, zich een beeld te vormen van de hier te lande gevolgde methoden voor het kleuteronderwijs.

Het gezelschap genoot gastvrijheid op het Institute of social studies, te 's-Gravenhage, welke plaats als uitgangspunt gekozen was voor de verschillende tochten naar de te bezoeken onderwijsinstellingen. Men zie voorts het desbetreffende verslag in de *Mededelingen* 1954, nos. 11 en 12, blz. 971/972.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 752.

DEEL II
BIJZONDER GEDEELTE

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG
VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS
IN NEDERLAND OVER HET JAAR

1954

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1954

A. HOGER ONDERWIJS

DE UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN IN HET STUDIEJAAR 1953/1954

1. RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN

ALGEMEEN

In het begin van zijn overdrachtsrede van 20 september 1954 wees de aftredende rector magnificus der rijksuniversiteit te Leiden, mr. J. M. van Bemmelen, erop dat de gebeurtenissen in ons land en in heel de wereld het leven der universiteit niet onberoerd laten. Dit blijkt o.m. reeds uit de ongunstige gang van zaken met betrekking tot de verhouding tussen de Leidse universiteit en Indonesië. Het aantal *Indonesische studenten* dat in Leiden rechten studeert, neemt nog steeds af. Dit valt te betreuren, aangezien het verbreken van het cultureel contact met Nederland, en in het bijzonder met Leiden, uiteindelijk voor Indonesië een groot verlies zou betekenen. Daaromtrent zeide de rector magnificus het volgende:

„Dar inderdaad, gelijk ik in het begin zeide, de wereldgeschiedenis invloed heeft op het onderwijs aan de universiteit, bleek het duidelijkst bij de wijziging van de onderwijsopdrachten voor de hoogleraren Kolléwijn en Logemann. In verband met de huidige constellatie werd die van de eerste gewijzigd in: Indonesisch burgerlijk en conflictrecht, die van de tweede in: staats- en administratief recht van de Overzeese Rijkssdelen en van Indonesië, alsmede de algemene staatsleer.

Het aantal studenten in de rechten uit Indonesië hier te lande neemt voortdurend af. Het is wel te verklaren, maar daarom nog niet te billijken, dat in Indonesië nog steeds wantrouwen heerst tegen onderwijs hier te lande. Toch zou het op den duur ook voor Indonesië een groot verlies betekenen, indien de wetenschappelijke banden met Nederland, en in het bijzonder met Leiden, geheel werden doorgesneden en het grote werk van Snouck Hurgronje, van Vollenhoven, van Nieuwenhuis en van zovele anderen niet werd voortgezet. Hun streven toch was gericht op een verzoening der belangen van westerse en oosterse cultuur. Niemand beter dan de strafrechtjurist en criminoloog weet welke moeilijkheden een conflict van culturen oplevert, doch Indonesië zal er zeker niet bij gebaat zijn dit conflict op te lossen door zich cultureel geheel los te maken van West-Europa en Amerika. De Indische archipel moet kunnen profiteren van de resultaten van wetenschap en techniek van het Westen en kan dit alleen door althans met één land nauwe culturele betrekkingen te onderhouden. Het is niet te verwachten dat enig ander land dan Nederland dit op waarlijk intensieve wijze zal doen. Nederland is daartoe in staat en bereid op grond van de historie. In Leiden is voor de erkenning van het eigene der Indonesische beschavingen sedert vele jaren begrip. Het hoger onderwijs in Indonesië is door Nederland, en vooral door Leiden, geschapen en bevrucht. Zowel voor Indonesië als voor Nederland moeten wij blijven hopen dat op den duur het vertrouwen dat het mogelijk is elkaar economisch en cultureel te steunen, weder zal terugkeren en dat men uit Indonesië een aantal intellectuelen en vooral juristen en bestuursambtenaren naar Nederland zal zenden om daar te studeren.

Indonesië moge in de eerste jaren, nadat de banden met Nederland zoveel losser zijn geworden, zich verbeelden dat men evengoed in Amerika, Engeland of Duitsland zou kunnen studeren, doch op den duur zal men ook in Indonesië bemerken, dat o.a. het feit dat het gehele Indonesische recht steunt op en beïnvloed is door het Nederlandse recht, niet iets is dat geheel ongedaan kan worden gemaakt en dat Nederland, en in het bijzonder Leiden, de voedingsbodem is, waarop de leidende Indonesische functionarissen kunnen worden gevormd. Ook zal men in Indonesië blijvend behoefte hebben aan Nederlandse intellectuelen en Nederlandse investeringen, en aan die behoefte kan slechts worden voldaan, wanneer er weder een sfeer van vertrouwen wordt geschapen, iets waaraan Leiden zo gaarne wil en ook kan medewerken.”

Overgaande tot een beschouwing van het onderwijs, zoals dat aan de Leidse universiteit gegeven wordt, zeide de rector magnificus dat de *uitbreiding van het onderwijsprogramma* met twintig nieuwe vakken of onderdelen van wetenschappen tot verheuging stemt, maar ook reden geeft tot enige bezorgdheid. In de eerste plaats immers leidt uitbreiding van het aantal vakken veelal tot verlenging van de studieduur, en in de tweede plaats wordt hierdoor de mogelijkheid verminderd de opleiding in de zgn. hoofdvakken door een voldoende aantal docenten te doen geschieden. Deze beide problemen hebben reeds de aandacht der faculteiten. Wat de *studentengemeenschap* betreft keerde mr. van Bemmelen zich tegen de kwetsende vernederingen bij het ontgroenen en pleitte hij voor een betere organisatie alsmede, ter bestrijding van het euvel van het werkstudentschap, voor een vervuiming van het beurzenstelsel. Verder besprak hij de psychische moeilijkheden waarmede de tegenwoordige studentengeneratie te kampen heeft. Als een der oorzaken daarvan noemde hij de twijfel aan een redelijke bestaansmogelijkheid na het voltooiën van de studie. Tenslotte pleitte de rector magnificus voor een krachtiger financiële steun aan de ouderejaars-studenten die hebben getoond zulk een steun waardig te zijn, en, in verband met de vele huisvestingsproblemen, voor de bouw van een groot studentencentrum. Dat het aantal *promoties* dit jaar betrekkelijk gering was (61), is volgens mr. van Bemmelen mede een gevolg van de *onderwaardering van de doctorstitel*. In dit verband zeide hij o.m.:

„Het misbruik van de letters *drs.* is zózeer ingeslopen dat het een soort burgerrecht heeft verkregen, hetgeen nog wordt versterkt doordat het doctoralexamen rechtsgeleerdheid de graad van *meester* verschafft. Zij die de doctorstitel verwerven, worden zodoende niet voldoende onderscheiden om een grote inspanning en belangrijke kosten te rechtvaardigen. De juristen van de Leidse universiteit voeren bovendien de titel *doctor* naast de meesterstitel zelfs helemaal niet, omdat zij op historische gronden de meesters-titel nog steeds gelijkstellen met de doctorstitel. Het zou derhalve ernstige overweging verdienen de doctors- en de meesterstitel weder uitsluitend aan het schrijven van een proefschrift te verbinden.”

Na het uitspreken van zijn rede droeg mr. van Bemmelen het rectoraat over aan dr. J. N. Bakhuizen van den Brink.

COLLEGE VAN CURATOREN

Aan de curator dr. L. G. Kortenhorst werd als zodanig op zijn verzoek eervol ontslag verleend. In zijn plaats werd benoemd mr. J. A. L. M. Loeff. Overigens kwam in het college van curatoren geen wijziging.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 27.

Het aantal universitaire examens bedroeg 2296, waarvan 1722 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 1804 en 1344, voor de vrouwelijke 492 en 378.

Het aantal promoties bedroeg 61, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	2	wis- en natuurkunde	15
rechtsgeleerdheid	7	letteren en wijsbegeerte	16
geneeskunde	21		

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 10 maal verleend.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der rijksuniversiteit te Leiden 1954, blz. 134/136.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN ¹⁾*Algemene wetenschappelijke instellingen**Prentenkabinet*

De verzamelingen werden opnieuw uitgebreid.

In eigen beheer werd een thymoldampkast vervaardigd voor de bestrijding van schimmels op prenten en tekeningen.

De verzameling diapositieven werd uitgebreid met bijna 800 stuks.

Voor de boekrij werden 216 werken aangekocht.

Hoezeer de tijd rijp is voor de instelling van een *foto*-afdeling in een Nederlands museum, wordt wel zeer in het bijzonder geïllustreerd door het feit dat nog geen jaar na de aankoop van de vermaarde collectie Grégoire ²⁾ de Bond van Nederlandse verenigingen van amateur-fotografen besloot zijn verzameling, welke bestemd was de kern te vormen van een te stichten Nederlands fotografisch museum, over te dragen aan het rijk, ter plaatsing in het Leidse prentenkabinet. Deze collectie bevat ruim 1000 exemplaren. Voorts konden, dank zij de gewaardeerde hulp van de heer Richard Polak te Lausanne, wiens experimenten in tal van technieken een uniek overzicht bieden van de artistieke mogelijkheden welke indertijd in vele thans al weer vergeten richtingen werden gezocht. Deze afdeling ontving nog verschillende geschenken.

Voor het bewaren van het onvervangbare deel der verzamelingen werd een brandvrije bergplaats ingericht.

Het *penningkabinet* werd wederom met verschillende aanwinsten verrijkt.

Rijksherbarium

Nog steeds is er een groot gebrek aan ruimte voor het opbergen van de collecties en voor de huisvesting van de bibliotheek. De bouw van een semi-permanent gebouw in de hortus stagneerde helaas opnieuw. „Inmiddels hoopt het kostbare materiaal zich op plaatsen, waar het aan allerlei risico's blootstaat en al meer onbereikbaar wordt. De rem op *al* het werk is daardoor pijnlijk voelbaar geworden; in het bijzonder is het insereren van nieuw materiaal zeer moeilijk geworden,” aldus de directeur van het rijks-herbarium, dr. H. J. Lam.

Publikaties werden bewerkt in het kader van de Flora Malesiana. Veel tijd werd besteed aan de voorbereiding van de botanische exploratie van Nederlands Nieuw-Guinea, in verband met een wetenschappelijke expeditie, die in februari 1954 naar dit land zou vertrekken. Voortgezet werden de werkzaamheden ten behoeve van de Flora Neerlandica. Er verscheen een verhandeling over het geslacht *Carex*. Enige collecties *Compositae* uit Nieuw-Guinea werden bewerkt. Voor het Nationaal museum (Manila) en het Department of forest (Lac) werd een aantal *Compositae* gedetermineerd. Verder werden gedetermineerd *Compositae* uit de Maleische archipel.

Het onderzoek van enige groepen van algen uit de Oisterwijkse vennen werd afgesloten met een verslag, dat deel zal uitmaken van een gezamenlijk artikel van een aantal leden van de Hydrobiologische vereniging. Epifytisch op boomstamms levende wieren werden gedetermineerd. De algencollectie van de Koninklijke Nederlandse botanische vereniging werd van moderne namen voorzien.

Bestudeerd werd de Nederlandse mycologische flora. In het Brits museum van natuurlijke historie te Londen werden enige typen van lichenen onderzocht.

De bewerking der Javaanse rubiacae ten behoeve van de Flora van Java kwam nagenoeg gereed. Van deze flora verschenen afl. XIII (*compositae*) en afl. XIV (*labiatae*). De afleveringen I—XIV werden grotendeels reeds in het Engels vertaald.

De studie over de Malesische soorten van het geslacht *Planchonella* en de Aziatische soorten van *Xanthoxis* werd voortgezet. Van een beschrijving der epifytenassociaties in Nederland kwam de eerste helft (mossenassociaties) gereed. Begonnen werd met een onderzoek van de lichenenassociaties. Bestudeerd werden het geslacht *Amanita* in Nederland en de verdere mycologische flora van Nederland.

Een aanvang werd gemaakt met de opbouw van een kaartstelsel van literatuuropgaven betreffende de vindplaatsen van Nederlandse fungi.

¹⁾ De instellingen zijn faculteitsgewijze gerangschikt en binnen elke faculteit alfabetisch.

²⁾ Zie onderwijsverslag 1953, blz. 252/253.

Voortgezet werd de bestudering van de Maleise gramineae en van de geslachten taraxacum en hieracium. De samenwerking met de stichting Flora Malesiana liet ook dit jaar niets te wensen over. Voor de collecties en de bibliotheek werden tal van geschenken ontvangen.

Rijksmuseum van geologie en mineralogie

Het tekort aan magazijnruimte is bepaald nijpend geworden.

Op een in november 1953 te Utrecht gehouden röntgenologisch congres werd de toepassing van x-stralen bij de aan de mineralogie verwante wetenschappen openbaar gemaakt.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: onderzoek van de belangrijke mineraalgroep der pyroxenen; hereterminatie van de collectie edelstenen-onderzoek van fossiele zoogdieren uit het Pleistoceen; onderzoek van vondsten uit de beroemde kleigroeven bij Tegelen.

De verzamelingen en hulpmiddelen werden uitgebreid.

Onderscheiden publikaties zagen het licht. Van de Leidse geologische mededelingen verscheen dit jaar deel XVII (283 blz.).

Universiteitsbibliotheek

Door schenkingen, aankoop en ruil werd de bibliotheek wederom aanmerkelijk uitgebreid. Bij de aankoop werd een scherpe selectie toegepast. Door bestellingen rechtstreeks in het buitenland te plaatsen werden aanzienlijke kortingen verkregen.

Er werden 122 nieuwe tijdschriften verworven, waarvan niet minder dan 55 door ruil.

Er is gebrek aan personeel en ook aan ruimte.

Het plan voor de bouw van een centrale medische bibliotheek kreeg vaste vorm.

In de theologische studiezaal werd voortgewerkt aan de reorganisatie van de afdeling theologie van de systematische catalogus.

Voor de zaal voor historische cartografie werden twaalf stadsplattegronden aangekocht en voor de studiezaal voor slavistiek ongeveer 200 boekwerken.

Het bezit van de afdeling Europese handschriften werd verrijkt met enige belangrijke handschriften en facsimile-uitgaven.

Aan de bewerking van de verschillende catalogi werd veel aandacht besteed.

Faculteit der geneeskunde

Academisch ziekenhuis

De gegevens betreffende het academisch ziekenhuis over 1954 waren bij het samenstellen van dit verslag nog niet beschikbaar. Deze zullen t.z.t. worden opgenomen in het Onderwijsverslag 1955.

Psychiatrische universiteitskliniek

In het gebouw werden enige verbeteringen aangebracht.

De resultaten der wetenschappelijke onderzoekingen werden neergelegd in een groot aantal publikaties, w.o. het proefschrift van de heer A. Evrard, getiteld „Over de patho-psychologische betekenis der negatieve houding“. De bibliotheek werd aanmerkelijk uitgebreid.

Laboratoria

Anatomisch-embryologisch laboratorium

In januari 1954 werd het nieuwgebouwde, modern ingerichte amfiteater voor anatomische demonstraties in gebruik genomen. Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid.

In samenwerking met de afdelingen cardiologie en thoraxchirurgie werd dit jaar wederom voor specialisten een cursus in cardiologie georganiseerd; aan deze cursus werd deelgenomen door 62 specialisten. Het antropologisch materiaal, verzameld door wijlen prof. Vroklage werd nader bewerkt.

Het onderzoek van de reacties der longvaten op veranderde doorstroming werd voortgezet. Verder werden onderzocht de normale en abnormale ontwikkeling van hart en vaatstelsel. Andere onderzoekingen betroffen o.m.: lokalisering van radioactieve isotopen in embryonale weefsels; bewegingsstelsels van de menselijke hand (afgesloten); ontwikkeling van een nauwkeurige methode voor de kleurmeting

van histologische coupes; experimenten met fosfatasekleuring; injectiemogelijkheden bij het heupgewricht; papier-chromatografie; ontwikkeling van nieuwe methoden van microscopische techniek; overerving van het vingervat; anatomie der longvenae (proefschrift van mej. U. Kahnt: „Die Stellung der Venae pulmonales im Bauplan der Lungen“); beïnvloeding van de embryonale bijnierschors (proefschrift van de heer J. C. H. de Man: „De mitose-activiteit der embryonale bijnierschors na adrenalectomie bij het moederdier“); aangeboren hartmisvormingen; anatomie van het polsgebied. De heer J. En-Wooi Ho-A-Sjoe promoveerde op een proefschrift, getiteld „Vaarwandelveranderingen in het longslagadersysteem bij arteriële overvulling“.

Farmatologisch laboratorium

Het wetenschappelijk onderzoek verliep op bevredigende wijze. De resultaten zijn neergelegd in een aantal publikaties, w.o. een proefschrift.

Fysiologisch laboratorium

In het gebouw werd een aanzienlijke verbetering aangebracht. Het project voor het nieuwe laboratorium werd door de architect „aanbestedingsrijp“ gemaakt. Het onderzoek betreffende de kinetiek van de pupilverwijding door 1-adrenaline leidde tot fundamenteel belangrijke resultaten. De in het laboratorium ontwikkelde nystagmograaf wordt thans voor het labirintonderzoek gebruikt. Het onderzoek betreffende geluidlokalisatie (dissertatie-onderwerp) leverde verrassende vondsten op. Tot de analyse van het elektrocoorticogram werd een waardevolle bijdrage geleverd. Te voorzien valt, dat het in de toekomst steeds moeilijker zal worden jonge krachten aan te trekken voor een vak als fysiologie, gezien de naar verhouding slechte financiële vooruitzichten voor de beoefenaars van dit vak. Het instrumentarium werd uitgebreid.

Laboratorium voor cytologie en experimentele histologie

Op 3 december 1953 werd een aanvang gemaakt met de verhuizing naar het nieuwe laboratorium voor cytologie en experimentele histologie. De officiële opening van dit in bouwkundig opzicht voortreffelijk instituut vond plaats op 19 februari 1954.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende gebieden: directe invloed van het bijschildklierhormoon op beenweefsel; invloed van „stress“-toestanden van de gastheer op het resultaat van transplantatie van homoloog weefsel van jonge dieren; relatie tussen hypofyse, schildklier, gonade en pancreas; invloed van vitamine B₁₂ en anti-anemische leverpreparaten op beenmergcellen; experimenten met gekweekte pijpbeentjes van menselijke origine; invloed van vitamine D₃ op verbenings- en veralkingsprocessen; invloed van schildklierweefsel van 10—13 dagen oude embryo's van kippen op het verbeningsproces; ontwikkeling van geslachtscellen in cultuur van menselijk embryonaal ovariumweefsel; probleem van de mogelijk directe invloed van het bijschildklierhormoon op beenweefsel; onderzoek van zes verschillende soorten roestvrij staal op toxisch effect op cellen, afkomstig van het beenvlies; invloed van de transplantatieplaats op het gedrag van eierstok-transplantatie bij de muis.

Van 1—8 september 1954 werd te Leiden het 8e Internationaal congres voor celbiologie gehouden vanwege de International society for cell biology. Aan dit congres werden deelgenomen door ruim 400 personen, van wie 270 buitenlanders (uit 20 landen).

Het instrumentarium en de bibliotheek werden belangrijk uitgebreid.

Tal van publikaties zagen het licht, w.o. twee proefschriften, t.w.:

H. J. Waller: „Over de brephoplastiek van schildklierweefsel bij konijnen“.

G. J. V. Swaen: „Over de remissie in de acute leukemie. Een literatuurstudie en enkele experimenten met gekweekte weefsels“.

Laboratorium voor histologie en microscopische anatomie

In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht. Op 1 december 1953 kwam de kelderverdieping van de vleugel van het laboratorium beschikbaar, doordat de hoogleraar dr. P. J. Gaillard een nieuw laboratorium betrok op het ziekenhuisterrein.

Het wetenschappelijk onderzoek had voornamelijk betrekking op de vezelanatomie van de hersenstam en het ruggemerg van de kat, de aap en de mens. De uitkomsten van het desbetreffende microscopisch onderzoek zijn tot dusver zeer bemoedigend, dank zij vooral de toepassing van een bijzondere kleurings-techniek, die enorme voordelen heeft boven de andere methoden. Verder werd veel neuropathologisch werk verricht, waarbij vaak materiaal voor het onderwijs werd verkregen. Voor het laboratorium voor parasitologie werden muizenhersen, geïnfecteerd met een parasiet, microscopisch onderzocht. De verzamelingen, het instrumentarium en de bibliotheek alsmede het aantal tijdschriften werden uitgebreid.

Er verschenen dit jaar 5 publikaties.

Laboratorium voor medische chemie

In samenwerking met de werkgroep voor fundamenteel biochemisch onderzoek werden systemen onderzocht waarin combinaties van fosfatiden en modelverbindingen voorkomen, en werd getracht, in verband met het vraagstuk der biologische permeabiliteit, een methode te vinden om de aanwezigheid naast elkaar van fosfatiden en fosfatide zuren in weefsels aan te tonen. De resultaten van het laatste onderzoek waren zeer bemoedigend. Verder werden onderzoeken verricht betreffende de achtergrond van de metachromasie en de vergisting door de levende gistcel. Een begin werd gemaakt met een nadere bestudering van de rol van kaliumbichromaat bij enige veel gebruikte histologische methoden. Onderscheiden publikaties zagen dit jaar het licht.

Laboratorium voor parasitologie

In het gebouw is een nijpend gebrek aan ruimte.

Op Nieuw-Guinea werd door de hoogleraar-directeur, dr. P. H. van Thiel, de mogelijkheid bestudeerd aldaar de malaria te bestrijden met behulp van een insecticide met residuele werking. Daartoe werd de leefwijze van de malaria-overbrengende muskieten van de anofeles punctulatus-groep onderzocht. Het gelukte een basis te leggen, waarop door de malariabestrijdingsdienst op Nieuw-Guinea kan worden voortgebouwd. Voortgezet werd het onderzoek naar de persistentie van toxoplasma in de hersenen van intraperitoneaal geënte witte ratten. Met dr. Don Micks (Texas) werd samengewerkt betreffende de chemische differentiatie van anofeles-biotypen.

Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar de werking van een geneesmiddel op pathogene amoeben en met de bestudering van de concentratie-techniek van cysten van darmprotozoa in faeces van de mens.

Onderzocht werd de juistheid van de opvatting van het instituut voor tropische geneeskunde te Hamburg betreffende de mogelijkheid van differentiatie van één imago van anofeles maculipennis atroparvus en messeae. Voortgezet werd het onderzoek naar de infectiemodus van leptospiroses bij de mens. Bestudeerd werden de „pseudocysten” van toxoplasma hominis. Het moeilijke onderzoek naar de grondslag van de Sabin-Feldman-proef, ter inleiding van een epidemiologisch onderzoek van de toxoplasmose, vorderde aanmerkelijk. Een onderzoek werd ingesteld naar de oorzaken, waardoor de ene mens meer muskieten aantrekt dan de andere (dissertatie-onderwerp).

Het instrumentarium werd uitgebreid.

Onderscheiden publikaties zagen dit jaar het licht.

Laboratorium voor tropische hygiëne

In het gebouw werden enige verbeteringen aangebracht.

In september/oktober 1953 werd wederom voor a.s. missionarissen een cursus gegeven in tropische hygiëne; het aantal deelnemers bedroeg 60.

Van medio maart tot einde juni 1954 werd wederom een tropencursus gegeven, waaraan werd deelgenomen door 20 artsen, semi-artsen en doctorandi. De cursus werd ook ditmaal besloten met een examen. De wetenschappelijke werkzaamheden lagen op de volgende gebieden: immuniteitsbetrekkingen tussen dengue en gele koorts (onderzoek afgesloten); verschillen tussen het virus van alastrim en dat van variola vera; verbreiding van de scrubtyfus; desoxyribonucleïnezuur-stofwisseling van de met influenza-virus geïnfecteerde muizenlong; vergelijkend onderzoek van stammen van het bofivirus; variatie- en mutatieproblemen bij salmonella tyfi en shigella sonnei; vergelijkend onderzoek van de verdunnings- en diffusie-

methode bij gevoeligheidsbepalingen t.o.v. antibiotica; chemotherapie van maligne tumoren; antibacterische werking van schimmels op tuberkelbacteriën. Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. het proefschrift van de heer J. K. Schönfeld, getiteld „The investigation of bacterial sensitivity in regard to antibiotics”.

Pathologisch laboratorium

In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht. In de *pathologisch-anatomische* afdeling van het Leids universitair kankercentrum werd een kaartsysteem opgebouwd van de gezwellen en daarmee verwante aandoeningen. Verder werden hier oriënterende onderzoeken verricht omtrent transplantatie van maligne tumoren en werd een overzicht samengesteld van het materiaal aan maligne schildklier-gezwellen en het obductiemateriaal aan leucemieën.

Het wetenschappelijk werk in de *biochemische afdeling* ontwikkelde zich gunstig en bewoog zich steeds meer in een richting die voor een wetenschappelijke beoefening zowel van de normale als van de pathologische histologie van groot nut is.

Een nieuwe kleurmethode voor histologische preparaten werd ontwikkeld en toegepast bij een pathologisch-histologisch onderzoek.

Het onderzoek betreffende de dopa-factor werd voortgezet in een richting die nauw verband houdt met het terrein der hematologie.

De resultaten van verschillende onderzoeken werden gepubliceerd.

Faculteit der wis- en natuurkunde

Botanisch laboratorium¹⁾

In het gebouw werden belangrijke verbeteringen aangebracht.

Op 3 april 1954 werd de nieuwgebouwde proefkas voor voedingsfysiologisch onderzoek bij planten officieel in gebruik genomen. Een kritisch onderzoek werd daarna ingesteld naar de juistheid van een hypothese betreffende het opname-mechanisme, af te leiden uit een verschillend gedrag van aardappel-schijfjes enerzijds en maiswortels anderzijds bij de opname van ammonium uit voedingsoplossingen. Voortgezet werd, ten behoeve van een dissertatie, het onderzoek aangaande de zgn. fysiologisch zure (resp. alkalische) werking van ammoniumzouten (nitraten).

Ter voorbereiding van een dissertatie werden proeven genomen met de kweek van tabakplanten in water- en glasgruiscultures.

Mej. dr. M. de Vos van de universiteit van Stellenbosch (Z.-Afrika) was gedurende enkele weken op het laboratorium werkzaam op het gebied van de plantaardige weefselkweek. Deze techniek zal door haar in Zuid-Afrika worden geïntroduceerd.

Getracht werd een methode te vinden voor de bepaling van de ademhaling van kiemplanten van granen vóór en na de toediening van groeistimulerende stoffen.

In het gebouw werden belangrijke verbeteringen aangebracht.

De bibliotheek en het instrumentarium werden uitgebreid.

Farmacologisch laboratorium

Afd. farmacologische en analytische chemie. In hoofdzaak werden algemene onderzoeken verricht, verband houdende met de bewerking van de nieuwe uitgave van de Nederlandse Farmacopee. Vergelijkende onderzoeken werden voorts verricht ten behoeve van de tweede uitgave van de Internationale Farmacopee en naar de mogelijkheid om te komen tot unificatie van onderzoeksmethoden binnen de kring van de mogelijkheden van het Verdrag van Brussel.

Voortgezet (resp. aangevangen) werden: onderzoeken naar scheidingsmethoden ten gebruike bij de organische analyse, nieuwe systemen voor anorganische kwalitatieve analyse en de mogelijkheid van het gebruik van ampérometrische methoden.

Afd. farmatognosie en galenische farmacie. De volgende onderzoeken waren gaande: Experimentele onderzoeken naar de farmacografische waarde van stomata-index en klierhaar-index bij teucurium chamaedrys.

¹⁾ Voor de hortus botanicus zij verwezen naar blz. 153.

Farmacognostische onderzoeken met Nederlandse vormen van valeriana officinalis. Onderzoeken over de ontogenese van de etherische olie in de vruchten van enkele umbelliferae. Onderzoeken over de ontogenese van de alkaloiden bij enkele species van het geslacht lupinus. Onderzoeken over de ontogenese van de alkaloiden bij cinchona en erythroxylon coca. Vergelijkend-anatomische onderzoeken van verschillende mentha-species en -bastarden. Onderzoeken over de ontogenese van de alkaloiden bij enkele solanaceae.

Fytochemisch onderzoek van verschillende variëteiten van datura stramonium.

Afd. toxicologie. In deze afdeling werden verschillende opdrachten uitgevoerd voor de justitie.

Op 20 en 21 juni 1954 werd in het laboratorium een door de directeur, dr. E. H. Vogelenzang, georganiseerd symposium gehouden over de geneesmiddelenanalyse, waaraan werd deelgenomen door deskundigen uit Nederland, België, Frankrijk, Denemarken, Zweden, Finland, Zwitserland, Oostenrijk en Italië.

Het instrumentarium en de bibliotheek werden uitgebreid.

De resultaten van verschillende onderzoeken werden gepubliceerd.

Geologisch instituut ¹⁾

Geologisch laboratorium. In de gebouwen van het instituut heerst nog steeds een groot gebrek aan ruimte. De manuscripten voor deel XVIII van de Leidse geologische mededelingen werden persklaar gemaakt. In dit deel is o.m. opgenomen het proefschrift van dr. H. J. Zwart, getiteld „La géologie du massif du St. Barthélemy, Pyrénées, France.” In opdracht van een Amerikaanse uitgever werd een begin gemaakt met de samenstelling van een leerboek over de tektoniek.

Een aanvang werd gemaakt met het inrichten van een verzameling microtektonische vormen.

Het onderzoek van de foraminiferen van Perzië leidde tot de vaststelling van een correlatie tussen het Tertiair van Europa en dat van Oost-Azië.

De kennis van het Pleistocene van Nederland werd vermeerderd door een bezoek aan talrijke nieuwe en oude ontsluitingen in ons land.

De bewerking van het materiaal van fossiele walvisachtigen werd voortgezet. Verder werden stratigrafische en paleontologische vraagstukken bestudeerd met betrekking tot het krijt van Zuid-Limburg. Een werkgroep werd gevormd voor de bestudering van het Maastrichtien.

Het onderwijs in de petrologie en mineralogie werd ook dit jaar wederom ten eerste belemmerd door het nijpend gebrek aan ruimte. Voorts is er een tekort aan personeel.

Het wetenschappelijk werk had betrekking op de volgende onderwerpen:

röntgenografisch onderzoek van mineralen; uitwerken van een nieuwe methode voor de datering van fossiele beenderen met behulp van röntgendiffractie; erts-microscopisch onderzoek; opake bestanddelen van enkele IJslandse basalten; petrologisch onderzoek van het graniet Sept-Laux; röntgenografisch onderzoek van pyroxenen; onderzoek van bauxiet uit Suriname; onderzoek van goudafzettingen in Suriname.

Hortus botanicus ²⁾

Op 3 april 1954 werd de nieuwgebouwde proevenkas voor voedingsfysiologisch onderzoek bij planten officieel in gebruik genomen.

Een begin werd gemaakt met het inrichten van een speciale handboekrij voor de systematicus van de hortus.

Helaas was in augustus 1954 het weer zo slecht, dat het niet raadzaam werd geacht de kas met de bloeiende victoria regia voor het publiek open te stellen.

Kamerlingh Onnes Laboratorium

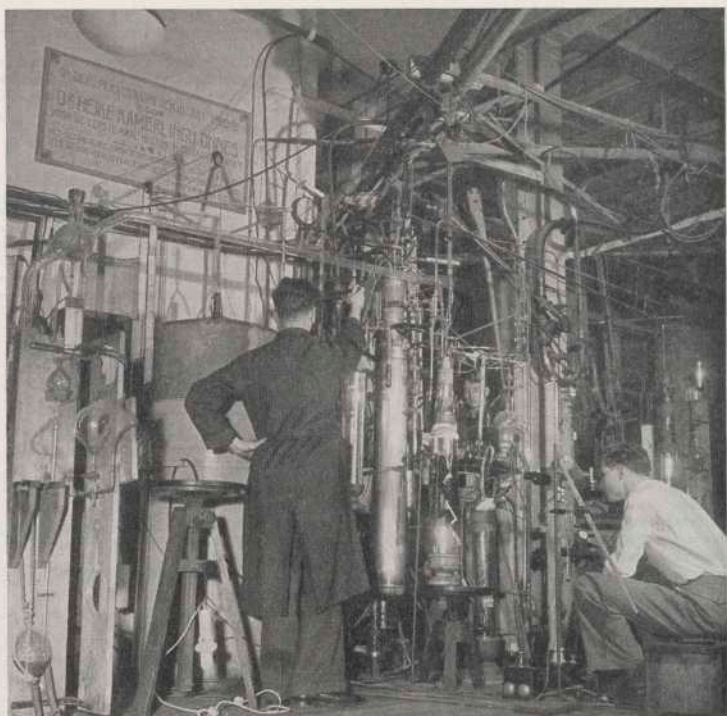
In het gebouw werden belangrijke verbeteringen aangebracht.

Het instrumentarium werd aanzienlijk uitgebreid.

In samenwerking met een tweetal Fulbright-fellows en met onderzoekers uit het natuurkundig laboratorium der Groningse universiteit werden atoomkernen van ⁵⁶Co gericht, waarna de radioactieve

¹⁾ Voor het rijksmuseum van geologie en mineralogie zij verwezen naar blz. 149.

²⁾ Voor het botanisch laboratorium zij verwezen naar blz. 152.



Kamerlingh Onnes laboratorium te Leiden

eigenschappen van deze kernen werden bestudeerd. Verder werd het antiferromagnetisme bestudeerd met de uiterst kortgolvlige 8 mm-straling en werd de paramagnetische relaxatie gemeten in magnetisch verdunde zouten;

De langverwachte 20 cm³ van het zeldzame helium-3-isotoop werd uit Amerika ontvangen. Onderzocht werden daarna de transportverschijnselen en de soortelijke warmte van mengsels met het normale helium 4.

Het voor rekening van de Engelse Atomic Energy Establishment verrichte onderzoek betreffende fasenevenwicht van mengsels van waterstof, stikstof en koolmonoxyde werd afgesloten.

De metingen van transportverschijnselen en de voortplanting van temperatuurpulsen in vloeibaar helium II werden voorlopig beëindigd.

Merkwaardige resultaten werden verkregen betreffende de viscositeit van heliumgas.

Van de Communications from the Kamerlingh Onnes Laboratory verschenen de nummers 290 t/m 295 benevens de supplementen 105 t/m 108.

Laboratorium voor anorganische en fysische chemie

In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht. Voor de bibliotheek werd een aantal werken aangeschaft.

Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid.

De wetenschappelijke werkzaamheden in de onderscheiden afdelingen hadden o.m. betrekking op de hierna genoemde onderwerpen.

Afd. anorganische chemie

Geleidsvermogen in niet-waterige oplossingen.

Chloro oniumcomplexen.

Chemisch gedrag van R₃NO en R₃NCl₂.

Complexvorming van (CH₃)₃AsCl₂ en (CH₃)₃AsCl₃.

Meting van het geleidsvermogen met hoogfrequente wisselspanning (tot 30 megahertz).

Structuur van complexen-sulfiden.

Reacties tussen SnCl₄ en SnBr₄ met PH₃.

Scheidingen met ionenuitwisselaars.

Structuurbepaling van de verbindingen 2 As₂O₃, KCl; HgCl₂, PCl₅; AuCl, PCl₃.

Röntgenanalytisch fasenonderzoek van het systeem Na—Ti—Cl.

Preparatief en röntgenanalytisch onderzoek van de dubbelsulfiden der driewaardige ionen van Fe en Co met NH₄, Na en K.

Preparatief en röntgenanalytisch onderzoek van Li-titanaten.

Preparatief en röntgenanalytisch onderzoek van systemen, bestaande uit alkali-, Pt-metalen en zuurstof.

Vluchtigheid van Li₂O, al of niet bij aanwezigheid van waterdamp.

Legeringen van Li en Pt.

Reacties tussen Ba-zouten en Pt.

Subchloriden van tantaal (onderzoek afgesloten).

Bestaan van nikkel-monojodide.

Bereiding van zeer zuivere Fe, Ni en Co volgens het jodideproces.

Bestaan van het éénwaardig, negatief Re-ion in de vaste fase.

Preparatief en röntgenanalytisch onderzoek van gemengde oxyden en Co en Zn.

Magnetische metingen aan dubbelsulfiden van tweewaardige metalen der overgangselementen met NH₄.

Susceptibiliteitsmetingen aan Zn en Co bevattende spinellen bij verhoogde temperatuur.

IJkingen van Pt-PtRh, Cu-Constantaan en chromelalumel-thermokoppels tegen weerstandsthermometer en optische pyrometer.

Afd. fysische chemie I

Metingen van osmotische drukken van polymere oplossingen.

Bepaling van de permeabiliteit van membranen.

Viscositeitsmetingen.

Afd. fysische chemie II

Afhankelijkheid van de dielektrische constanten van mengsels van twee vaste stoffen van concentratie, frequentie en temperatuur (onderzoek afgesloten).

Refractie van een reeks éénwaardige elektrolytoplossingen in water en zwaar water.

Meting van dielektrische constanten en verliezen in het microgolgebied.

Dielektrische eigenschappen van vaste stoffen in het frequentiegebied van 250—500 megahertz.
 Brekingsindices van verschillende glassoorten.
 Bepaling van de holtestraal en de polariseerbaarheid van gehalogeneerde cyclohexaanverbindingen.
 Lichtabsorptie van genitreeerde di-fenylverbindingen.
 Zuiveringsmethoden voor de oplosmiddelen benzeen, cyclohexaan en dioxaan en bepaling van de fysische constanten van deze oplosmiddelen.
 Meting van refractie en lichtabsorptie van neodmium-zouten in waterige oplossingen.
 Verschillende onderzoeken met reeds aanwezige meetopstellingen konden niet worden voortgezet wegens gebrek aan de nodige ruimte voor het opstellen van deze apparaten.
 Enkele publikaties zagen het licht.

Laboratorium voor organische chemie

In het gebouw werden verschillende verbeteringen aangebracht. Er is echter nog een groot gebrek aan ruimte, waardoor met name het onderwijs in de experimentele organische chemie vele moeilijkheden ondervond.
 Toevalligerwijze werden dit jaar enkele belangrijke wetenschappelijke ontdekkingen gedaan.
 De resultaten van diverse onderzoeken werden neergelegd in een aantal publikaties, w.o. drie proefschriften (zie Onderwijsverslag 1953, blz. 225).
 Het instrumentarium werd uitgebreid.

Sterrenwacht

Op 1 oktober 1953 verliet de lector dr. A. Blaauw de sterrenwacht om een betrekking te aanvaarden bij de Yerkes-sterrenwacht te Williams Bay (Wisconsin, U.S.A.). Voor de Leidse sterrenwacht wordt dit vertrek als een groot verlies beschouwd.
 Een gedeelte van de „platenkamer” in het zgn. astrogebouw werd ingericht tot laboratorium voor de constructie van apparatuur ten behoeve van het radio-astronomisch onderzoek.
 Voor dit laboratorium werden verschillende instrumenten aangeschaft.
 De wetenschappelijke werkzaamheden hadden betrekking op de volgende onderwerpen:
 door de in de interstellaire wolken aanwezige waterstofatomen uitgezonden emissielijn bij een golflengte van 21 cm; continue straling bij 21 cm golflengte; constructie van ontvangers met lage ruisgetallen, in het bijzonder bij 75 cm golflengte; fotometrie van Kapteyns *selected areas* op het zuidelijk hemelhalfrond; bepaling van nauwkeurige kleurindices van cephei-variabelen; veranderlijke sterren; fotometrie van extragalactische nevels; bepaling van de posities van sterren; bepaling van eigenbewegingen van sterren met behulp van fotografische opnamen; positiebepaling van kleine planeten en kometen; kometenbanen; chromosfeer van de zon; lijn-intensiteiten in het spectrum van RR Lyrae; theorie van het ontstaan van interstellaire wolken en van de uitdijende sterrenassociaties; theorie van de lichtverstrooiing door kleine deeltjes; structuur van het melkwegstelsel; meting van radiale snelheden van sterren.
 De werkzaamheden op het gebied der radiosterrenkunde, welke worden uitgevoerd in samenwerking met de Stichting radiostraling van zon en melkweg, vormen een onderdeel van groots opgezette programma's, die zich uitstrekken over verscheidene jaren.

Zoologisch laboratorium

Ondanks de ter zake getroffen voorzieningen is er in het gebouw nog steeds gebrek aan ruimte. Gelukkig werd bij de uitwerking van de plannen voor aanbouw, nieuwbouw en verbouwing de nodige spoed betracht, zodat de toekomst met vertrouwen kan worden tegemoetgezien.
 Voor de bibliotheek werden belangrijke aanwinsten verkregen.
Beschrijvende afdeling. Verschillende apparaten werden aangeschaft ten behoeve van het anatomisch en het histologisch onderzoek.
 De hoogleraar-directeur, dr. C. J. van der Klaauw, besteedde een deel van zijn tijd aan de verdere uitwerking van zijn inleiding tot de theoretische morfologie.
 Dit jaar verscheen de lijvige verhandeling van prof. D'Ancona, getiteld „The struggle for existence”. Verder verscheen de eerste aflevering van de *Bibliographia biotheoretica* met literatuur uit de periode 1945—1949, bevattende ruim 4000 titels.

Voortgezet werd het onderzoek betreffende de microscopische anatomie van copepoden. Een begin werd gemaakt met een cytologisch onderzoek van de eieren en het geslachtsorgaan van de driedoornige steekbeaars.

Verdere onderzoekingen hadden betrekking op: de cytologie van het ontwikkelde ei van gasterosteus; de microscopische structuur van de kieuwen van oniscus asellus en andere landbewonende isopoden; de microscopische anatomie van het geslachtsapparaat van gasterosteus, ligia en enkele pteropoden.

Experimenteleafdeling. Het instrumentarium werd wederom aanzienlijk uitgebreid.

Het sinds enkele jaren lopende onderzoek betreffende de oecologie van landisopoden werd voortgezet; hierbij werd o.m. aandacht geschonken aan de waterhuishouding en het voedsel.

Sinds drie jaar worden granaalkevers gekweekt, waarbij onderzocht wordt hoe de resistentie tegen DDT toeneemt. Dit werk vorderde naar wens.

Verdere onderzoekingen hadden betrekking op: invloed van harsen op de insecticide werking van DDT (dissertatie-onderwerp); oecologie van de boomgaard; biologie en bestrijding van een mijt op bolgewassen; biologie van de koolzaadnuitkever; de spitsmuizen in de duinen van Metjendel; oecologische verschillen tussen normale vliegen en vliegen die resistent zijn tegen DDT; oecologie van de intra-specifieke concurrentie van vliegenmaden; betekenis van de bouw van de cicoon van enkele waterkevers in verband met de ademhaling der embryo's en larven; O_2 - en CO_2 -binding door bloed van de wijngaardslak en de zeekeert; ademhaling van salamanders; maagsapsecretie bij de kikkvors; kieuwen- en darmademhaling van de modderkruiper (dissertatie-onderwerp); ademhaling van waterinsecten; gedrag van de steekbeaarsen-groep; gedrag van meeuwen en sterns; balts van de sprinkhanen.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. het proefschrift van A. van Wijngaarden, getiteld „Biologie en bestrijding van de woelrat, *Arvicola terrestris terrestris* (L.) in Nederland”.

Faculteit der letteren en wijsbegeerte

Archeologisch instituut

Met de uitgave van het derde (moeilijkste) deel van „De Kunst der Oudheid” kon nog steeds geen voortgang worden gemaakt. Voor het vierde deel werd het werk voortgezet.

De priva doceente, mevr. dr. L. Byvanck-Quarles van Ufford, schreef een verhandeling over antiek zilver voor de bundel *Varia historica* en zette verder haar studie voort over de Hellenistische ceramiek. Van het Bulletin der antieke beschaving verscheen de jaargang 1953, van de *Fasti archaeologici* het deel dat betrekking heeft op het jaar 1951.

De wetenschappelijk ambtenaar, de heer L. G. Leeuwenburg, breidde zijn studies betreffende de grafstele's van het Egyptische middenrijk uit tot een systematisch onderzoek van alle bestaande collecties van deze monumenten, teneinde te komen tot een juist begrip van hun functie. Dit onderzoek, dat zich uitstrekt over plm. 1500 stele's heeft reeds belangrijke resultaten opgeleverd. Zo is het mogelijk gebleken de functie van de stele's, aan de hand van daarop voorkomende teksten en afbeeldingen, zeer nauwkeurig te bepalen. Voorts kon het tot dusver gangbare beeld van het verloop der in Abydos gevierde mysterien van Osiris op essentiële punten in belangrijke mate worden aangevuld.

Interessante gegevens werden verder verkregen voor de studie van de dierenverering en het godsbegrip bij de Egyptenaren.

Van de *Bibliographie égyptologique* annuële verscheen het deel over 1953.

In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht.

De verzamelingen foto's en lichtbeelden werden uitgebreid.

Assyriologisch instituut

Op 15 december 1953 trad prof. dr. F. M. Th. de Liagre Böhl definitief af als directeur van het Assyriologisch instituut. Hij werd als zodanig opgevolgd door prof. dr. F. R. Kraus uit Wenen, die op 21 mei 1954 zijn inaugurele rede hield, over het onderwerp „Wandel und Continuität in der sumerisch-babylonischen Kultur”.

Dr. Kraus hield zich dit jaar bezig met de bestudering van de pas verschenen oudbabylonische juridische en administratieve teksten uit Ur. De assistent, dr. R. Frankena verbleef van half juni tot eind oktober voor studietoelagen in Turkije. Gedurende drie maanden bestudeerde hij, met toestemming van de Turkse autoriteiten, de grote collectie spijkerschrifttabletten van het archeologisch museum te Istanbul, in het bijzonder de Assurcollectie. Onder de tabletten uit de stad Assur hadden speciaal de religieuze

teksten zijn belangstelling, met name de rituele, in Assyrisch dialect geschreven tabletten. Tijdens de resterende anderhalve maand nam hij, op uitnodiging van prof. dr. K. Bittel, directeur van het Duits archeologisch instituut te Istanbul en directeur van de opgravingen in Bogazköy, deel aan de opgravingen te Bogazköy (Centraal Anatolie), waar Hattusa, de oude hoofdstad van het rijk der Hethieten, stelselmatig wordt opgegraven.

De bibliotheek werd uitgebreid met een aantal belangrijke werken. Onderscheiden publikaties zagen het licht.

Psychologisch instituut

Hoewel door het vrijkomen van het gehele pand Rapenburg 32 in de toestand enige verbetering gekomen is, heerst er in het instituut nog steeds een nijpend gebrek aan ruimte. Een groot aantal stages moest noodzakelijkerwijs worden doorgebracht in verschillende instellingen buiten het universitair verband.

Afd. experimentele psychologie. In voorbereiding waren experimenten betreffende het verband tussen waarnemen en persoonlijkheidsstructuur en omtrent de instellingseffecten bij denkproblemen. Verder werd een experiment uitgevoerd betreffende de invloed van vroegere ervaring op de materiaalkeuze bij het oplossen van problemen. Het instrumentarium der afdeling werd uitgebreid.

Afd. ontwikkelings- en klinische psychologie. Het onderzoek betreffende de mozaïektest van Loewenfeld werd voortgezet. De resultaten hiervan zijn voor een deel neergelegd in het hieronder vermelde proefschrift van dr. Lie. Voorts was een onderzoek gaande naar de mogelijke differentiatie tussen verschillende vormen van perseveratie, met behulp van de mozaïektest.

Afd. schoolpsychologie en diagnostiek. Het wetenschappelijk werk lag op het terrein van de standaardisatie en validatie van tests. Hieromtrent valt het volgende te vermelden.

De algemene begaafdheidstest werd aanzienlijk verbeterd. Bovendien werd een systeem ontworpen van kwalitatieve en ook karakterologische analyse om te komen tot een integratie van verstandelijke en karakterologische factoren in de adviezen.

Een uitvoerig onderzoek werd ingesteld naar de jiking van en de correlatie tussen Terman-, Wechsler- en Alexander-intelligentietest.

Gezocht werd naar de mogelijkheid van een systematisering en verkorting van de Terman-test.

Een onderzoek werd verricht naar systematisering en normalisering van de Wartegg-test.

Gezocht werd naar normen voor de Bero-test; in ons land bestaan hiervoor geen normen, terwijl die in het buitenland voor een deel onderling tegenstrijdig zijn.

Uit een groot aantal proeven werd een korte technische test opgesteld, aan de hand van een onderzoek van enige honderdtallen leerlingen van lagere scholen, uloscholen en ambachtsscholen.

Een begin werd gemaakt met de zgn. „follow-up” van vroeger onderzochte kinderen.

De resultaten van verschillende onderzoeken werden gepubliceerd. Er verschenen dit jaar drie proefschriften, t.w.:

F. J. E. Hogewind: „De mens en zijn werk. Psychologische analyse van een aantal concrete arbeidssituaties in rijksdiensten”.

C. Sanders: „De rangcertest”.

Lie Pok Liem: „Enkele aspecten van de persoonlijkheidsdiagnostiek en de toepassing van de mozaïektest”.

II. RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

ALGEMEEN

Integratieprobleem

„Mijn grootste belangstelling had de, in de naoorlogse jaren met zulk een warmte op de voorgrond gebrachte, gedachte der *universitaire gemeenschap*, de *civitas academica*”, aldus de aftredende rector magnificus der Utrechtse universiteit, dr. H. C. Rümke, in zijn overdrachtsrede van 20 september 1954. En hij vroeg zich af: „Wat is er van deze gedachte geworden; heeft zij doorgewerkt, en zo deze gedachte nog voortleeft, heeft zij zulk een spontane kracht dat zij „vanzelf” doorwerkt, of kan het van betekenis zijn deze gedachte te propageren en na te gaan wat wij ter versterking van deze gedachte kunnen doen?” Dit probleem hangt volgens hem ten nauwste samen met dat van de *universitaire integratie*. Daaromtrent zeide hij:

„Dit probleem heeft mijn bijzondere aandacht, omdat het samenhangt met een vraagstuk dat mij in mijn eigen werk bezighoudt: het probleem van de *integratie*. Lang reeds voor mijn rectoraat was mij bekend, dat een lievelingsthema, wanneer over studentenbelangen gesproken wordt, is: de verantwoordelijkheid van de student. Ik had het vermoeden dat het probleem der integratie van de universiteit en dat der verantwoordelijkheid nauw aan elkander verbonden zijn. Ik overdrijf niet wanneer ik zeg, dat de betekenis van deze twee: integratie en verantwoordelijkheid mij bij vrijwel al mijn werkzaamheden als rector heeft geleid. Ook bij het samenstellen van dit verslag vervulde zij mijn denken en gaven het richting.”

Overgaande tot een nadere beschouwing van de *universitaire gemeenschap* zoals deze zich in Utrecht openbaart, zeide hij:

„Hoe staat het met de *universitaire gemeenschap*? Ik heb de indruk gekregen dat deze niet sterk leeft. Wanneer ik de oude verslagen herlees uit de eerste naoorlogse jaren, dan zie ik het enthousiasme voor deze gedachte hoog oprijzen, doch als zoveel enthousiasme voor vernieuwingen is ook de curve hiervan aanzienlijk gedaald. Wagenvoort spreekt met een gematigd scepticisme over de *civitas academica*. Tegenwoordig wordt het woord nauwelijks meer gebruikt. Ik heb het het meest door mijzelf horen uitspreken.

Is dit belangrijk? Het is in zoverre niet belangrijk omdat, of men erover spreekt of niet, de *universitaire gemeenschap* bestaat. Er is een levend geheel, dat „universiteit” heet. Dit geheel bestaat uit duidelijk onderscheiden delen: een curatorium, een senaat, een wetenschappelijke staf, niet-wetenschappelijk personeel, studenten en de oud-leerlingen. De vraag is: werken deze delen op vruchtbare wijze samen, zodat het geheel, de „universiteit”, op de best mogelijke wijze functioneert en aan zijn doelstellingen: onderwijs en wetenschap, zo goed mogelijk beantwoordt? Men begint pas van *universitaire gemeenschap* te spreken, wanneer men gaat inzien dat deze integratie zich voor een groot deel vanzelf voltrekt — dat dit gebeurt, is in het verleden duidelijk gebleken —, maar dat voor een integratie die werkelijk voortreffelijk genoemd zou kunnen worden, bezinning nodig is, enige leiding en het brengen van offers door de onderdelen.

Dit probleem is zeker niet alleen een universitair probleem; wij vinden het in talloze sectoren van het maatschappelijk leven. Het is duidelijk dat de wereld zoekt naar een optimale verhouding tussen het „laisser aller” en „regeling”. Wanneer wij straks over de verschillende onderdelen in hun onderlinge verhouding spreken, zal duidelijk worden, dat zich allerlei verschijnselen voordoen, die uit de wens tot integratie voortkomen.”

Het was vooral het curatorium dat bij het streven naar integratie het goede voorbeeld gaf. Doelbewust zocht het dit jaar contacten met alle onderdelen der universiteit, hetgeen o.m. tot uiting kwam in het experiment de rector magnificus uit te nodigen alle vergaderingen van curatoren bij te wonen. Daardoor is een intensieve samenwerking met de senaat mogelijk geworden.

In de studentenwereld wordt het belang der integratie nog het minst ingezien. De student verwacht namelijk, als zovele anderen, integratie met gelijkgeschakeling en ambtenarij.

Interuniversitaire samenwerking

Dr. Rümke zag de integratie ook in ruimer verband, in het bijzonder met betrekking tot de werkzaamheden waarin de Nederlandse universiteiten en hogescholen gezamenlijk optreden. Geleidelijk groeien de organisaties die deze zaak behartigen. De presidenten der curatoria van alle instellingen voor hoger onderwijs hier te lande komen geregeld samen; het rectorencollege wint steeds meer aan betekenis.

De interuniversitaire samenwerking heeft zich de laatste jaren ook gemanifesteerd in daden. Alleen reeds om die reden verdient volgens de rector magnificus het Institute of social studies aller aandacht. Een treffende uiting van de activiteit der gezamenlijke universiteiten en hogescholen was, naar hij zeide, het op 17 en 18 september 1954 in 's-Gravenhage gehouden congres over „Vrijheid en gebondenheid der wetenschap”.

De jaarlijkse zomercursus voor buitenlandse studenten, die dit jaar in Utrecht gegeven werd, had tot onderwerp „Trends in modern civilization: vital forces in Western Europe”.

Verder wees de rector magnificus nog op de oprichting van de stichting „Wetenschappelijk onderzoek van Suriname en de Nederlandse Antillen” (Wosuna). De stichtingsakte werd verleden op 26 februari 1954. Het in Paramaribo aangekochte gebouw zal, na enige veranderingen te hebben ondergaan, aan onderzoekers gelegenheid bieden voor studie en logies; o.m. zullen dan twee laboratorium-ruimten, een leeszaal en een zaal voor museumdoeleinden beschikbaar zijn.

Onderwijs

Sprekende over het onderwijs zoals dat aan de Utrechtse universiteit gegeven wordt, zeide de rector magnificus o.m. het volgende:

„Over het onderwijs, als voortdurend probleem, werd ook dit jaar slechts weinig gesproken. Dat aan dit onderwerp in de rectorale verslagen bijna geen woorden werden gewijd, is waarschijnlijk tekenend voor de situatie. Er zijn gelukkig genoeg hoogleraren die de onderwijsstaak met grote zorgvuldigheid en met enthousiasme volbrengen. Uit de rapporten van de bèta-faculteiten over de duur van de studie blijkt zeer zeker interesse.”

Echter valt van een streven om in het onderwijs belangrijke veranderingen aan te brengen, niet veel te bespeuren. Met een zekere openhartigheid zeide dr. Rümke daaromtrent:

„De neiging tot ingrijpende veranderingen is echter niet groot. Men vergeve het een oud-lid van de befaamde, bijkans beruchte Reorganisatiecommissie voor het hoger onderwijs, dat hij zijn teleurstelling uitdrukt over de ontvangst van het rapport van deze commissie (al valt dit niet in zijn rectorale periode). Hieruit is ten duidelijkste gebleken hoe reactionair de meesten van ons zijn. Het is niet altijd duidelijk of dit op principes berust dan wel op het *noli me tangere*, dat zovelen onzer — ik schakel mijzelf niet uit — eigen is. Wij willen onze eigen wegen gaan, onze volle vrijheid hebben en met rust gelaten worden in ons belangrijke werk. Het is duidelijk dat de meesten hopen dat, wanneer het concept na de bewerking door de Commissie-Van der Pot, na de besprekingen in de senaten, na de behandeling in de Kamers, tenslotte wet wordt, het hoger onderwijs zoveel mogelijk bij het oude zal blijven. Ik betreur dit, want al

behoor ik zeker niet tot diegenen die vinden dat onze onderwijsvorm geheel verouderd en verkeerd is — integendeel, ik zie er veel goeds in —, ik ben er evenzeer van overtuigd, dat het onderwijs aanzienlijk beter kon zijn, wanneer wij aan deze problemen aandacht gaven. Is het een „overwaardig“ denkbeeld van mij dat ik ook hier de uitwerking zie van de angst door betere integratie in de eigen verantwoordelijkheid tekort te worden gedaan? Inderdaad, willen wij het onderwijs beter integreren door meer met elkander in overleg te treden, door aan faculteitsbesturen groter verantwoordelijkheid voor het onderwijs op te dragen, dan zal de individuele hoogleraar een deel van zijn vrijheid verliezen.”

Er vonden dit jaar 72 promoties plaats.

Studenten

Ten aanzien van de studenten wees de rector magnificus erop dat de bewering alsof de tegenwoordige studerende jeugd van een minder gehalte zou zijn dan die van 30 à 40 jaar geleden, volkomen ongegrond is. Wel zou hij bij de studenten wat meer progressiviteit willen zien. De belangstelling voor vele sociale voorzeningen is bij hen niet bijster groot en evenmin leeft onder hen een sterke wens deze grootscheeps te organiseren. Zij geven nog — en dit geldt van alle organisaties — de voorkeur aan kleine groeperingen.

De artistieke prestaties der studenten noch het niveau van de studentenpers achtte dr. Rümke hoog genoeg, en hij vroeg zich af of wellicht een meer intensieve samenwerking van alle organisaties met een selectie van de besten daaruit hierin geen verbetering zou kunnen brengen. Als voorbeeld noemde hij het Utrechtse studentenoor- en orkest, dat de beste musici uit de Utrechtse studentenwereld in zich verenigt.

Aan het *studium generale*, dat nog in het experimenteerstadium verkeert, werd wederom veel aandacht besteed.

Omtrent de *besturen* der studentenorganisaties gaf de rector magnificus het volgende oordeel:

„Van vrijwel alle studentenbesturen heb ik de indruk gekregen dat de leiding in goede handen was. De meeste voorzitters of rectoren — doch niet alleen zij — gaven blijk van meer dan gewone begaafdheid. Dit bewijst dat de keuze van deze leiders op goede wijze is geschied. Daar alom in de wereld de problemen van het leiderschap en de keuze van leiders worden bestudeerd, zou een onderzoek naar de wijze waarop deze leiders in deze miniatuurmaatschappijen naar voren komen en worden gekozen, tot vruchtbare conclusies kunnen voeren.”

Na het uitspreken van zijn rede droeg dr. Rümke het rectoraat over aan dr. H. W. Julius.

COLLEGE VAN CURATOREN

De ambtsperiode van de president-curator der Utrechtse universiteit, mr. dr. G. A. W. ter Pelkewijk, eindigde op 14 mei 1954. In zijn plaats werd met ingang van 15 mei 1954 benoemd jhr. dr. M. L. van Holthe tot Echten.

Tot curator werden benoemd mr. C. Th. E. Graaf van Lynden van Sandenburg en jhr. mr. C. J. A. de Ranitz.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 28.

Het aantal universitaire examens bedroeg 2126, waarvan 1758 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 1794 en 1453, voor de vrouwelijke 332 en 285.

Het aantal promoties bedroeg 72, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	5	wis- en natuurkunde	20
rechtsgeleerdheid	7	letteren en wijsbegeerte	16
geneeskunde	20	veerartsnijkunde	4

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 7 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN ²⁾

Algemene wetenschappelijke instellingen

Universiteitsbibliotheek

In het hoofdgebouw heerst nog steeds een nijpend gebrek aan ruimte; meer dan een vierde van het totale boekenbezit moest buiten dit gebouw worden opgeborgen.

Door de voortdurende groei der instituutbibliotheeken in de naoorlogse jaren dreigt volgens de bibliothecaris, dr. D. Grosheide, de centrale bibliotheek haar oorspronkelijk karakter van wetenschapsinstituut te verliezen, uiteindelijk tot schade van de universitaire gemeenschap.

Het aantal boekdelen vermeerderde met 3271, het aantal tijdschriften met 168.

Het totale bezit van de centrale bibliotheek werd, bijzondere verzamelingen niet medegerekend, gesteld op 820 000 boeken, dat der instituutbibliotheeken op 410 000 stuks. Uit deze cijfers blijkt duidelijk welk een belangrijke plaats de instituutbibliotheeken thans innemen.

Van het Internationaal Instituut voor sociale geschiedenis te Amsterdam werd aangekocht het Perzische handschrift *Dewan van Unsuri*.

Universiteitsmuseum

Het studiejaar 1953/1954 werd geopend met een speciale tentoonstelling „Astronomie”, ter herdenking van het feit, dat honderd jaar geleden, op het bolwerk „Sonnenborgh”, de eerste steen gelegd werd van de tegenwoordige Utrechtse sterrenwacht. Deze expositie mocht zich in een grote belangstelling verheugen. Einde januari 1954 volgde een speciale tentoonstelling „Meteorologie”, zoals deze tak van wetenschap aan de universiteit onderwezen werd vóór de oprichting van het Koninklijk Meteorologisch Instituut te de Bilt Voortgang werd gemaakt met de modernisering van het kaartstelsel van het museumbezit. De beschrijvende catalogus van de astrolabia en quadranten zou misschien nog in 1954 in druk verschijnen.

Voor de collecties werden wederom verschillende geschenken ontvangen.

Faculteit der godgeleerdheid

De aanwezigheid van een handbibliotheek blijkt stimulerend te werken op de studiezijn van vele theologische studenten.

Plannen werden gevormd om te komen tot de uitgave van een serie „Geschriften vanwege het theologisch instituut aan de rijksuniversiteit te Utrecht”.

De bibliotheek werd uitgebreid met niet minder dan 1221 delen; het totaal aantal boekwerken kwam daardoor op 3132. Ook het aantal tijdschriften werd aanmerkelijk uitgebreid; op het einde van het verslagjaar bedroeg het 32. Deze mogen tot de leidende internationale periodieken op theologisch gebied worden gerekend.

Naarmate het instituut in den lande meer bekend wordt, stijgt het aantal predikanten dat van de mogelijkheid tot uitleening gebruik maakt.

Faculteit der rechtsgeleerdheid

Criminologisch instituut

Het door de UNO aan de hoogleraar dr. G. Th. Kempe opgedragen onderzoek betreffende voorwaardelijke invrijheidstelling en nazorg in 14 verschillende landen werd in mei 1953 met medewerking van het instituut beëindigd. De resultaten werden gepubliceerd.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der rijksuniversiteit te Utrecht, 1953/1954, blz. 112/115.

²⁾ De instellingen zijn faculteitsgewijze gerangschikt en binnen elke faculteit alfabetisch.

Het onderzoek naar de ontwikkeling van de criminaliteit in de stad Utrecht tijdens en na de bezetting werd tegen het einde van de cursus 1953/1954 afgesloten. Het desbetreffende verslag kwam gereed. Ingevolge een besluit van het bestuur der Stichting criminaliteits- en mortaliteitsonderzoek in Nederland werd aan het instituut de supervisie opgedragen van het samenvattend verslag betreffende de platte-landsonderzoekingen, dat werd samengesteld door dr. B. Oosten te Amsterdam.

In 1953 speelde het instituut een belangrijke rol bij de totstandkoming van de Stichting onderzoek criminaliteit, die zich belast heeft met het organiseren van onderzoekingen aan de hand van het rijke materiaal dat zich thans bevindt in de archieven der psychiatrische observatiekliniek van het gevangeniswezen te Utrecht. Met toestemming van de minister van Justitie zal dit materiaal dienstbaar gemaakt worden aan onderzoekingen op forensisch-psychiatrisch en criminologisch gebied. Met de onderzoekingen werd reeds een begin gemaakt.

Tal van statistische gegevens werden verzameld betreffende de criminaliteit in de provincie Zeeland over de jaren 1910—1950, ten behoeve van een criminografie van deze provincie.

Het strafrechtelijk proefschrift van de heer C. Bronkhorst betreffende de overmacht kwam in het najaar van 1952 gereed. In bewerking was een proefschrift over de verlaten van hulpbehoevenden. Aangevat werden een onderzoek betreffende de ontwikkeling van het begrip toerekenbaarheid en een naar de jeugdcriminaliteit in het arrondissement Utrecht (dissertatie-onderwerp).

Het instituut speelde ook dit jaar wederom een actieve rol bij de opleiding van ambtenaren, werkzaam op het gebied van de voorlichting van de rechter en de nazorg voor criminelen.

Instituut voor rechtsgeschiedenis

De bibliotheek werd o.m. uitgebreid met moderne handboeken, dissertaties, archiefinventarissen en verhandelingen over de vroegere rechterlijke organisatie in verschillende Nederlandse gewesten, in het bijzonder die in het noorden en oosten des lands. Voorts werden aangeschaft studiën over waterschapsrecht en -geschiedenis.

Speciale colleges werden gegeven in het oudvaderlands recht; zoveel mogelijk werd de publiek-rechtelijke zijde der stof behandeld.

Faculteit der geneeskunde

Anatomisch instituut (afd. anatomie en embryologie)

In enkele gebouwen is nog steeds een nijpend gebrek aan ruimte.

Wetenschappelijke onderzoekingen werden verricht betreffende: tweelingen; normale symmetrie en asymmetrie bij de mens; variabiliteit van de derde kiezen; epispadie; schedelvorm; linkshandigheid; veranderingen in de chemische samenstelling van de merschede tijdens de ontwikkeling; geslachtsbepaling bij de eend; asymmetrie der vrouwelijke geslachtsorganen bij de eend; erfgang van aangeboren afwijkingen van hand en arm. Verder werden in de Betuwe vingerafdrukken verzameld in familieverband.

De verzamelingen werden uitgebreid met veel fysisch-anthropologisch materiaal, afkomstig van opgravingen, verricht vanwege de oudheidkundige dienst.

Farmacologisch instituut

In het gebouw werden belangrijke verbeteringen aangebracht.

Door de werkgroep biociden T.N.O. werden wetenschappelijke onderzoekingen verricht.

Verschiede nieuwe apparaten werden aangekocht of in eigen werkplaats vervaardigd.

De bibliotheek werd aanmerkelijk uitgebreid.

De resultaten van een aantal onderzoekingen werden gepubliceerd.

Fysiologisch laboratorium

Met behulp van het mechanisch hart-long-apparaat werden intracardiale operaties op honden verricht. Het onderzoek betreffende de gaswisseling bij vlinderpoppen werd afgesloten. De onderzoekingen betreffende hartfunctie-tests, elektroencefalografie en basaalmetabolisme werden voortgezet. Een begin werd gemaakt met een onderzoek van het binoculaire zien bij verschillende standen van het lichaam. Verder werd een voorlopig onderzoek ingesteld naar de betekenis van de zuurstofademhaling tijdens arbeidspauzen.

Onderscheiden publikaties zagen dit jaar het licht, w.o. het proefschrift van de heer J. Sikkel, getiteld „De medische sportkeuring in Utrecht van 1927 tot 1952”.

Hygiënisch laboratorium

Doordat de universitaire filmdienst een eigen huisvesting verkreeg in de verbouwde voormalige conciergewoning, kwam voor het laboratorium de noodzakelijke magazijnruimte beschikbaar.

De wetenschappelijke onderzoeken hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: caries in verband met de fluoridering van drinkwater; tuberculose; luchtbesmetting; bacteriemutaties; bacteriogenetica; bacteriofaag; chemotherapie; vaccinatie tegen de pokken; oxydatieve afbraak van glucose bij lactobacillen.

De resultaten van verschillende onderzoeken werden gepubliceerd.

In voorbereiding waren zeven proefschriften.

Instituut voor sociale geneeskunde

Van de gemeente Krimpen a.d. IJssel werd het verzoek ontvangen voor deze gemeente een „gezondheidsplan” op te stellen. Het daartoe benodigde documentatiemateriaal is reeds verzameld.

De studie over astma werd voortgezet. Aangevat werd een onderzoek omtrent het verloop van de sterfte aan longtuberculose naar leeftijdsgroepen en geslacht. Verder werden onderzocht de toekomstige behoefte aan chirurgen in Nederland en het tekort aan verplegend personeel.

De documentatie betreffende de medische studenten en hun studieresultaten werd voortgezet.

Voor de bibliotheek werden ongeveer 200 boeken aangeschaft.

Laboratorium voor fysiologische chemie

Een plan werd ontworpen voor de verbouwing van een gedeelte der benedenverdieping tot isotopenafdeling. Ten behoeve van deze afdeling werd reeds een deel der benodigde apparatuur aangeschaft. De Eli Lilly Comp. te Indianapolis (U.S.A.) stelde een bedrag van 2310 dollar beschikbaar als bijdrage over 2 jaar in de hoge kosten van de aankoop van met radioactieve koolstof gemerkte organische verbindingen. Deze verbindingen zullen, zodra de isotopenafdeling gereedgekomen is, worden gebruikt bij het onderzoek naar de invloed van vitamine B₆ op de koolhydraat- en vetstofwisseling.

De wetenschappelijke onderzoeken hadden voornamelijk betrekking op de volgende onderwerpen: thiamine (vitamine B₁) en lactoflavine (vitamine B₆) bevattende enzymen en hun verband met de stofwisseling van de koolhydraten en de verdere weefseladenhaling; afbraak van vetzuren in de stofwisseling; kritische bestudering van de werkwijze van Derrien voor het fractioneren van eiwitmengsels; karakterisering van de eiwitfracties uit de spieren en de verandering daarin bij verschillende spierziekten; hartspier (dissertatie-onderwerp); de ziekte van Kahler; vorming van abnormale bloedcellen; bloedstolling; bepaling en lokalisatie van de carcinoogene kleurstof „botergel” in organen en celfracties van proefdieren; hoeveelheid en structuren van het (abnormale?) glycogeen in de leucocyten in de lever bij de ziekte van Von Gierke; hartspiereiwitten; onderzoek van gezuiverde myeloom-eiwitfracties met behulp van de analytische ultracentrifuge.

Onderscheiden publikaties zagen dit jaar het licht, w.o. vijf proefschriften, nl.:

H. I. A. M. van Kessel: „Over de vernieuwingssnelheid van het anorganische fosfaat en de fosfopholipiden in de lever van de rat”.

G. Goethart: „Cytochemische onderzoeken over het thiamine-pyrophosfaat”.

O. J. ten Thije: „De eiwitten in urine en serum bij de ziekte van Kahler”.

C. H. Montfoort: „De invloed van thiamine-deficiente voeding op enige enzymen in de spieren van de duif”.

Mej. E. J. M. Visser: „Critische beschouwingen over de uitzoutingsmethode van Derrien en toepassing van deze methode op enkele pathologische sera.”

Laboratorium voor histologie en microscopische anatomie

In het gebouw is nog steeds een groot gebrek aan ruimte.

Het wetenschappelijk onderzoek beweegt zich speciaal op het gebied der microspectrografie.

De proeven betreffende een synthetische groeibodem werden voortgezet. Een begin werd gemaakt met een onderzoek met behulp van radioactieve isotopen.

Het instrumentarium werd aanmerkelijk uitgebreid.

Pathologisch instituut

De heer R. Donner zette zijn onderzoek voort van beentumoren en verwante aandoeningen. De resultaten werden door hem neergelegd in een proefschrift, getiteld „De osteogene reuzenceltumor”. Tevens

werden voortgezet de onderzoekingen betreffende de tuberculeuze meningitis en het leverglycogeen. Een begin werd gemaakt met een onderzoek omtrent congenitale hartgebreken.

Kliniken

Dermatologische kliniek

Het gebouw voldoet niet aan redelijke eisen. De onderzoekingen omtrent de temperatuur van het huidoppervlak werden voortgezet (dissertatie-onderwerp). Een poging werd gedaan om de zo ongunstige mycosis fungoides gunstig te beïnvloeden door de behandeling met P 32.

Een begin werd gemaakt met de bestudering van de lichtgevoeligheid der menselijke huid onder normale en abnormale omstandigheden.

Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. drie proefschriften, nl.:

L. H. Jansen: „De ziekte van Ehlers en Danlos”.

P. A. Vinks: „Gegevens over syphilis”.

P. van Aken: „Behandeling van pemphigus met ACTH en cortison”.

Kliniek voor chirurgie

De toestand in de kliniek is nog steeds niet verbeterd.

De hulpmiddelen werden belangrijk uitgebreid.

Enkele publikaties zagen het licht, w.o. het proefschrift van de heer H. D. Pouw, getiteld „Over de heilkundige behandeling van carcinoma cardiac”.

Kliniek voor inwendige geneeskunde (afz. stralenleer)

Deze jonge afdeling verkreeg dit jaar een eigen huisvesting in een onder de röntgenafdeling der geneeskundige kliniek gebouwd sousterrain. In september 1953 kon het eerste röntgenonderzoek worden verricht. In dezelfde maand werd onderdak verleend aan het universitair kankercentrum. De nieuwe inrichting werd op 30 oktober 1953 officieel in gebruik genomen.

Kliniek voor obstetrie en gynaecologie

Het onderzoek betreffende de bepaling van pregnandiol in de urine werd voortgezet.

Ook dit jaar waren er wederom veel te weinig bevallingen „beschikbaar” ten behoeve van de verloskundige opleiding.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. het proefschrift van de heer D. P. Huiskens, getiteld „Het mycobacterium tuberculosis in het menstratiebloed”.

Kliniek voor psychiatrie en neurologie (afz. psychiatrie)

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende gebieden: „de latente-periode” in de ontwikkeling van de kinderlijke sexualiteit; psychopathologische verschijnselen; het autistische kind; psychologie van de slaapkuur; fenemologische studie van de relatie patiënt-dokter in de beginfase van de ziekte; „milieutherapie”; hysterie (dissertatie-onderwerp); 17-ketosteroiden; elektrocolorimetrische onderzoekingen bij endocrinologische afwijkingen; dwangverschijnselen; het „stelen” als psychopathologisch verschijnsel bij kinderen.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. twee proefschriften, nl.:

E. L. K. Zeldenrust: „Het wezen der hysterie”.

J. Th. Cremers: „De samenhang tussen de geestelijke en de stoffelijke aspecten van de mens”.

Tandheelkundig instituut

Het gebouw voldoet bij lange na niet aan de eisen.

De hulpmiddelen zijn grotendeels verouderd.¹⁾

Het onderzoek betreffende dento-faciale verhoudingen werd voortgezet.

Verscheidene publikaties zagen het licht.

¹⁾ Zie ook Onderwijsverslag 1953 blz. 273.

Faculteit der wis- en natuurkunde

Botanisch laboratorium en hortus botanicus

Voortgezet werden: het onderzoek naar de aard van een remstof, die door het ééncellige groenwier *Chlorella* in het cultuurmedium wordt afgescheiden, het onderzoek naar de ontwikkeling *in vitro* van jonge embryo's van *capella bursa pastoris* in het bijzonder wat betreft de voor de groei noodzakelijke aminozuren, en dat naar de stofwisseling van *thiobacillus thiooxidans*. Belangrijke vorderingen werden gemaakt met het onderzoek naar de eigenschappen van de protoplasmatische grenslaag met behulp van geïsoleerde protoplasten. Het onderzoek naar de rol van auxine bij de geotropie werd opnieuw ter hand genomen. Enkele publikaties zagen het licht, w.o. twee proefschriften, nl.:

H. J. Ketellapper: „The mechanism of the action of indole-3-acetic acid on the water absorption by *Avena coleoptile* sections” (cum laude).

W. Kruij: „A study in connection with the problem of hormonization of seeds”.

Cantonspark (te Baarn)

De plantencollectie werd o.m. uitgebreid met rotsplanten uit Ierland, alpenplanten uit Zwitserland, enkele cycadeëen uit de diepgeaarde Blijdorp te Rotterdam, en een aantal orchideeën. Voorts werden zaden ontvangen van planten uit het Atlasgebergte.

Bij de internationale zaaduitwisseling werden vanuit Baarn ongeveer 5400 pakjes zaad verzonden, naar alle delen van de wereld.

Farmaceutisch laboratorium (afd. chemische levensmiddelenleer en toxicologie)

De bestudering van de chromatografie der in levensmiddelen aanwezige kleurstoffen werd voortgezet en uitgebreid met een experimenteel onderzoek betreffende de elektroforese van kleurstoffen op papier. Verder werden onderzoeken verricht omtrent de oxydatieve destructie in een gesloten toestel van biologisch materiaal, als inleiding tot een onderzoek op zware metalen in de toxicologie. Bovendien werd bestudeerd het vraagstuk van de aantoning van het insecticide hexachloorcyclohexaan, dat een zeer ongunstige invloed heeft op de smaak van groenten. Tenslotte werd het gedrag onderzocht van vloeistoffen bij verhitting in waterige vloeistoffen.

De resultaten van enkele onderzoeken werden gepubliceerd.

De achterstand in de apparatuur kon enigermate worden ingehaald.

Fysisch laboratorium

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende gebieden:

Biofysica: bioluminescentie; fotosynthese; fluorescentiespectrum van een groene bacterie; studie van de tijdsafhankelijkheid van de fosforescentie van chlorofyl.

Elektronenmicroscopie: verbetering van de gebruikte objectdragervliesjes; verstrooiing van elektronen aan materie in de microscoop; onderzoek aan zilverjodide-solen (met zeer gunstige resultaten); collageen en elastine uit de huid; virus van konijnenpest en dat van paratyfus; morfologisch onderzoek aan bacteriëfagen; onderzoek naar de mogelijkheid tot het vervaardigen van replica-afdrucken van wanden van bloedvaten (met gunstige resultaten).

Elektronica: ontwerpen, vervaardigen en verbeteren van de voor het laboratorium benodigde apparatuur. *Fluctuatieschijven*: vergelijkend onderzoek betreffende de verschillende meetmethoden; vergroting van de meetnauwkeurigheid; informatieve metingen met een nieuw soort stralingsontvanger (lood-sulfidecel); ruis-analyses;

Kernfysica: meting van hoekverdelingen betreffende reacties tussen elementaire deeltjes en kernen; spectrometrie; technisch onderzoek naar de mogelijkheden van een vloeistof-hoogspanningsgenerator; onderzoek van diamant en cadmium-sulfide als kristalteller op structuur en teleigenschappen met behulp van radioactieve straling; scintillatietellingen; beproeven van coincidentie- en anticoincidentieschakelingen ten behoeve van dubbel-radioactiviteit; ionenbronnen; voorbereidend onderzoek betreffende de opwekking van energie met behulp van kernreactoren; bepaling uit terugstootproeven van de richtingscorrelatie elektron-neutrino voor gasvormige bèta-stralers.

Medische fysica: dosimetrie bij röntgenonderzoek; temperatuurijn van de huid; bloedsomloop; meting van polsgolfsnelheid; bloeddrukmeting; hemodynamica van hart- en vaatafwijkingen; beweeglijkheid van sperma; spirometrie; percussiegeluid; problemen betreffende bestraling met ultraviolet licht.

Optica: structuur en eigenschappen van vlammen en boogontladingen; meting van overgangswaarschijnlijkheden, behorende bij de spectraallijnen van metaaldampen; sterkte van de continue achtergrond in het boogspectrum; toepassing van een fotografische en een fotoelektrische methode voor de spectrochemische bepaling van sporelementen; vlamfotometrie; ionisatie in vlammen; een vlam als temperatuurstandaard om te komen tot een gemakkelijk en betrouwbaar reproduceerbare hoge temperatuur; metingen betreffende de excitatie van kwikatomen door elektronen (zgn. aanslagfuncties); onderzoek naar de bruikbaarheid van een gasontlading als standaardlichtbron met lijnenspectrum.

Précisie-ijkingen: vergelijkende metingen, ten doel hebbende de temperatuurijsking van het eigen fysisch laboratorium te vergelijken met die van de N.V. Kema te Arnhem, de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken te Eindhoven en de Physikalische Technische Bundes Anstalt te Brunswijk (Duitsland); onderlinge vergelijking van de fundamentele smeltpunten van de internationale temperatuurschaal, volgens het voorschrift dat geldt voor temperaturen boven 1063°C , om te komen tot een hernieuwde controle van de waarde van het smeltpunt van goud, het punt waarop alle temperatuurmetingen boven 1063°C zijn gebaseerd en omtrent welks juistheid gerechte twijfel is gerezen.

Vacuümfysica: ontwikkelen van een lezoekmassaspectrometer; meting van drukken met behulp van N.T.C.-weerstanden (onderzocht van 10^{-4} tot 1 mHg ; de methode vertoont grote gevoeligheid en stabiliteit); vergelijkingen van hoogvacuümanometers met de Knudsen-drukstandaard; meting van pompsnelheden; meting van partiële drukken; ijking van vacuümanometers tegen een McLeod.

Warmtetechniek: meting van warmte-gelidingscoëfficiënten van verschillende materialen.

Tal van publikaties zagen het licht, w.o. drie proefschriften, t.w.:

F. Boeschoten: „De spectraalanalysator”.

P. J. Somers: „Onderzoek van een boogontlading in stikstof bij verhoogde druk”.

C. Th. J. Alkemade: „A contribution to the development and understanding of flame photometry”. De hoogleraar-directeur, prof. dr. J. M. W. Milatz, besluit zijn verslag met de volgende kenschetsing van de algemene toestand waarin het laboratorium verkeert;

„Zoals reeds eerder uitvoerig werd uiteengezet, moet van een ware *noodtoestand* op elk gebied gesproken worden. Het gebouw is in ongekende mate overbevolkt, het aantal stafleden en het beschikbare wetenschappelijk personeel is enkele malen te klein, de beschikbare gelden zijn geheel en al onvoldoende. Het zal duidelijk zijn dat bij nog langer uitblijven van maatregelen het peil en de omvang van het wetenschappelijk werk en van het onderwijs in steeds toenemende mate zullen dalen en dat de aflevering van fysici naar kwaliteit en kwantiteit een ontstellende neergang zal gaan vertonen. Het zal evenzeer duidelijk zijn dat onze Nederlandse gemeenschap de grote schadedrager zal zijn.”

Fytopathologisch laboratorium Willie Commelin Scholten

De onderzoekingen betreffende de populierenkanker en de aantasting van cultuurplanten door verticillium spp. alsmede die omtrent exobasidium werden voortgezet.

Nu zulks mogelijk geworden is, kiezen vele studenten fytopathologie als hoofdvak.

De plannen voor verbouwing en die voor nieuwbouw kwamen dit jaar gereed.

Het laboratorium werd uitgebreid met een Zeiss-Winkel-microscoop met toebehoren.

Genetisch instituut

De wetenschappelijke onderzoekingen hadden betrekking op kunstmatig opgewekte mutagenese en de erfelijkheidsverschijnselen bij de schimmel *neurospora tetrasperma*. In de nieuwe proeftuin werd het onderzoek met *pisum sativum* voortgezet.

De resultaten van verschillende onderzoekingen werden gepubliceerd.

Instituut voor systematische plantkunde¹⁾

Het onderzoek van de vegetatie van Suriname en dat van het Surinaamse hout werden intensief voortgezet. Van de Flora of Suriname, vol. 1, part 2, verscheen een aflevering (groot 92 blz.), bevattende de beschrijving van de families der araceae, pontederiaceae en batidaceae.

De collectie planten van de Nederlandse Antillen werd uitgebreid met 4863 exemplaren. Van de hand van

¹⁾ Voor het Cantonspark te Baarn zij verwezen naar blz. 166.

frater Arnoldo verscheen in juni 1954 een werk, getiteld „Gekweekte en nuttige planten van de Nederlandse Antillen”.

Het veenonderzoek richtte zich voornamelijk op de venen in de zuidoosthoek van Friesland en die in Limburg.

Het monografisch werk had betrekking op de families der vochtsiacea, bursaceae, rubiaceae en acanthaceae.

In januari 1954 verscheen een tweede editie van het eerste deel van de Index herbariorum, The herbaria of the world, en in februari d.a.v. een first instalment van het tweede deel, Collectors.

In februari 1954 verscheen voorts het door dr. J. Lanjouw, met medewerking van dr. F. A. Stafleu, samengestelde „Recueil synoptique des propositions concernant la nomenclature botanique”.

Behalve de bovengenoemde zagen nog verschillende andere publikaties het licht.

Het herbarium werd uitgebreid met meer dan 9100 exemplaren.

Instituut voor theoretische natuurkunde

Het wetenschappelijk werk werd dit jaar door verschillende omstandigheden ernstig belemmerd. De resultaten van een aantal, grotendeels in het voorafgaande studiejaar verrichte onderzoeken werden gepubliceerd. Met name dient hier te worden vermeld het proefschrift van de heer J. A. M. Cox, getiteld: „Theory of the radiation from oriented nuclei”.

Instituut voor wiskunde

Ook dit jaar werden wederom aan een aantal personen wiskundige adviezen van onderscheiden aard verstrekt.

De harmonische analysator, die het vorige jaar werd aangeschaft, bewees goede diensten, in het bijzonder bij de oplossing van sommige fysische problemen.

De bibliotheek werd uitgebreid.

Aangeschaft werd een integrimeter, waarmee van een functie de primitieve kan worden bepaald. De resultaten van enkele studies werden gepubliceerd.

Het werk van prof. dr. H. Freudenthal „Logique mathématique appliquée” werd bekroond met een prijs van het Institute for the unity of sciences van de American academy of sciences.

Laboratorium voor analytische scheikunde¹⁾

Met de bouw van het nieuwe laboratorium aan de Croeselaan werd in december 1953 een aanvang gemaakt.

De wetenschappelijke onderzoeken hadden betrekking op: analytisch-chemische scheidingsmethoden, analytisch-chemische meetmethoden en de meting van fysische constanten en fasenevenwichten.

Het instrumentarium werd uitgebreid. Voorts werden gelden toegestaan voor de aanschaffing van een Perkin-Elmer-„double beam”-infraroodspectrofotometer ten behoeve van de drie bèta-faculteiten.

Dit kostbaar instrument zou in 1954 in het laboratorium voor analytische scheikunde worden opgesteld en in gebruik genomen worden.

De bibliotheek werd uitgebreid met 181 boekdelen.

Eén externe publikatie kwam gereed, nl. een rapport van dr. W. M. Smit over vlocistofdamp-evenwichtsmeting.

Ook in 1953 bleek herhaaldelijk de grote belangstelling van de Nederlandse chemische industrie voor de te Utrecht geopende mogelijkheid tot specialisatie in analytisch-chemische richting. Helaas kon aan de vraag naar in deze richting gespecialiseerde chemische doctorandi nog slechts in zeer beperkte mate worden voldaan.

Laboratorium voor anorganische scheikunde (Van 't Hoff-laboratorium)

Het instrumentarium en de bibliotheek werden uitgebreid.

De resultaten van verschillende onderzoeken werden gepubliceerd.

Het gehele jaar door hebben prof. dr. R. D. Vold en mevr. dr. M. Vold van de University of Southern California in het laboratorium wetenschappelijke onderzoeken verricht tot voortzetting van het werk, waarmee indertijd door dr. M. J. Sparnaay een begin is gemaakt.

¹⁾ Verslag over het jaar 1953.

Laboratorium voor kristalchemie

Het gebouw, dat het vorige jaar betrokken werd, voldoet uitstekend. De resultaten van verschillende onderzoeken, hoofdzakelijk omvattende röntgenanalytische configuratie-bepalingen van gecompliceerde organische structuren, werden gepubliceerd. Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid. Met de bouw van een toestel voor de bepaling van magnetische kernresonantie werd een begin gemaakt.

Laboratorium voor organische scheikunde

Op 12 oktober 1953 promoveerde de heer P. Emmelot op een proefschrift, getiteld „Over de biosynthese van het poly-D-glutaminezuur van *Bacillus subtilis*. Onderzoeken met behulp van isotopen”. Op 7 december 1953 promoveerde de heer W. Schopman op een proefschrift, getiteld „Over glutamal-, aspartal-4 en hiervan afgeleide peptiden”. Op 29 maart 1954 promoveerde de heer D. H. E. den Boer op een proefschrift, getiteld „Massaspectrometrische bepaling van bio-isotopen en enkele toepassingen”.

Na afsluiting van zijn onderzoek van radioactieve dioxipiperazinen vertrok dr. Angel M. Municio in januari 1954 weer naar Spanje.

De onderzoeken betreffende plantengroeistoffen, eiwitstofwisseling, anti-metabolieten en muscarine werden voortgezet.

Laboratorium voor vergelijkende fysiologie

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: elektro-fysiologisch onderzoek aan *Xenopus laevis*; proeven met crustaceën omtrent het probleem van de onderscheiding van zelfverwete en van buitenaf veroorzaakte zintuigprickeling; verband tussen schildklierhormoon en stofwisseling; aminozuur- en vitaminebehoeften van de larve van *Callinectes erythrocephala* (dissertatie-onderwerp); factoren die bij werkster-bijen de ontwikkeling van de ovaria remmen; zintuigfuncties van blinde holenvissen uit de Belgische Congo; elektro-fysiologisch onderzoek van het spierzenuwstelsel en van bepaalde zintuigen (proprioceptoren) van de kreeft *Homarus vulgaris*.

Voorz. werd door de wetenschappelijk ambtenaar, drs. F. J. Verheijen, een zeewateraquarium-installatie ontworpen die in verband met voorgenomen onderzoeken op akoestisch gebied aan speciale eisen moest voldoen. Hij verrichtte tevens een onderzoek naar de betekenis van de door hem ontdekte chemische zintuigen op de voorrand van de borstvinnen van roggen. Verder gelukte het hem in het zoologisch station te Napels, met de ceder voor haringen uitgewerkte vangmethode, ook sardines en ansjovis onbeschadigd in de aquaria te krijgen en „onbeperkt” in leven te houden. Aan deze dieren werden vervolgens onderzoeken verricht betreffende o.m. het schoolgedrag, de bouw van het zijlijn-zintuig en de voedingswijze. Aan andere marine vissoorten werd het schoolgedrag bestudeerd na operatieve verwijdering van de voorhersenen.

De werkzaamheden betreffende de vergelijkend-fysiologische bibliografie werden geregeld voortgezet; elk jaar komt een deel gereed.

In samenwerking met de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij werden proeven genomen met het transport van levende vissen — in het bijzonder zeevissen — in plastic, geheel gesloten in zakken. Deze transportmethode opent gunstige perspectieven.

Onderscheiden publikaties zagen het licht.

Mineralogisch-geologisch instituut

Afd. geofysica. Prof. dr. ir. F. A. Vening Meinesz verbleef, op uitnodiging, ruim drie maanden in Columbus (Ohio) aan de State University voor het verstrekken van adviezen betreffende de vorming van een wereldgeodetisch net ten behoeve van de unificatie van de nationale kaartsystemen door toepassing van de gegevens omtrent de zwaartekracht over heel de wereld en de bestudering van daarmee verband houdende potentiaalproblemen.

Dr. B. J. Collette, die op 31 mei 1954 promoveerde op een proefschrift, getiteld „On the gravity field of the Sunda Region (West Indonesia)”, werd na zijn promotie als hoofdassistent aan de afdeling verbonden voor de bestudering van wetenschappelijke problemen en het verrichten van proefnemingen betreffende het gedrag van de mantel der aarde.

De resultaten van enkele onderzoeken werden gepubliceerd.

Afd. geologie. De toestand van het gebouw is nog steeds onvoldoende. Uitgewerkt werden de gegevens,

verkregen bij het veldwerk dat verricht werd door de Odadahraun-expeditie. In bewerking was een proefschrift over een deel van Algerije.

De verzamelingen en hulpmiddelen werden uitgebreid.

Onderscheiden publikaties zagen het licht w.o. het proefschrift van de heer B. van Rossum, getiteld „Geologie du pli de Montpellier au Sud de St. Paul-et-Valmalle”.

Afd. paleontologie. De collecties werden o.m.; uitgebreid met talrijke monsters van microfossielen en mollusken uit het Oud Tertiair van België, uit het Jong Tertiair van het Aquitaine bekken en uit Noord-Italië en verder met zoogdierresten en monsters uit de Philippijnen en Spanje. Voorts werden foraminiferen verkregen uit Spanje en Cuba, fossiele olifanten uit Malakka en fossiele ceropitheciënen uit Kenya. De bestudering van de fossiele mens van Java ondervond veel vertraging door moeilijkheden met vergelijkingsmateriaal en publikaties.

Enkele publikaties zagen het licht, w.o. het proefschrift van de heer D. P. Erdbrink, getiteld „A review of fossil and recent bears of the old world” (2 delen, 597 blz.).

Sterrenwacht

In september 1953 werd het honderdjarig bestaan van de Utrechtse sterrenwacht op feestelijke wijze herdacht. In verband hiermede schreef de directeur, prof. dr. M. G. J. Minnaert, een brochure over de geschiedenis van deze sterrenwacht. Veel aandacht werd besteed aan de voorbereidingen van de waarneming van de totale zonneclips van 30 juni 1954. Op de zuidpunt van Gotland (Zweden) werden uitstekende opnamen verkregen van het spectrum van de chromosfeer en dat van de corona.

De uitwerking van de te Khartoum verkregen opnamen werd voortgezet, waarbij vooral de verdeling van de gassen in de chromosfeer werd bestudeerd. Voortgang werd gemaakt met het samenstellen van de catalogus van fraunhoferlijnen. Aan het einde van het cursusjaar 1953/1954 waren de equivalente breedten gemeten tot aan λ 4500. Een definitieve bewerking kwam gereed van de fotoelektrische metingen, verkregen aan sterren van de groep β canis majoris. De Utrechtse sterfotometer blijkt zeer bevredigende resultaten op te leveren.

Verder werden bestudeerd verschillende problemen der meteoofysica, spectra van sterren en van zonnevlekken. Een begin werd gemaakt met een fotometrisch onderzoek van vulkanische as, teneinde deze stof te kunnen vergelijken met de substantie van het maanoppervlak. Dit interessante werk houdt naar het schijnt beloven in voor de toekomst.

Onderscheiden publikaties zagen het licht.

Het instrumentarium en de bibliotheek werden belangrijk uitgebreid.

Zoologisch laboratorium

De wetenschappelijke werkzaamheden lagen ook dit jaar wederom op de in het vorige verslag genoemde gebieden.¹⁾

Tal van publikaties zagen het licht, w.o.; het proefschrift van mevr. H. Eyal-Giladi uit Jeruzalem getiteld „Dynamic aspects of neural induction in Amphibia”.

De assistent P. F. Elbers ontwierp een ultramicrotoom voor het snijden van uiterst dunne coupes voor het elektronenmicroscopisch onderzoek. Dank zij een subsidie van de Lilly Foundation was het mogelijk dit apparaat te laten vervaardigen, waardoor waarschijnlijk een grote uitbreiding van de onderzoekingsmogelijkheden zal worden verkregen.

Faculteit der letteren en wijsbegeerte

Geografisch instituut (afd. fysieke geografie)

In het gebouw is nog steeds een nijpend gebrek aan ruimte.

Onderzoekingen werden verricht in Zuid-Limburg, westelijk Noord-Brabant, de zuidoostelijke rand van de Veluwe, twee verschillende gebieden van de Oesling (Noord-Luxemburg), Zuidoost-Luxemburg en de Vogezen (alle dissertatie-onderwerpen).

Instituut voor Duitse taal en letterkunde (Instituut Frantzen)

De ruimte waarover het instituut beschikt in het gebouw Drift 31, is veel te klein.

Door de Duitse ambassadeur te 's-Gravenhage werd namens de regering der West-Duitse Bondsrepubliek een belangrijke verzameling boeken toegezeggd.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 282.

Instituut voor geschiedenis

Naar de directeur, prof. dr. C. D. J. Brandt, schrijft, ontwikkelt zich het instituut steeds meer tot een centrum voor alle beoefenaars van de geschiedeniswetenschap in Nederland.

Als eerste deel van de „Historische studies, uitgegeven vanwege het instituut voor geschiedenis“, verscheen dit jaar een werk van mej. M. E. Kluit, getiteld „Cornelis Felix van Maanen“. Het tweede deel was bijna gereed.

Voortgegaan werd met de werkzaamheden ten behoeve van de Historische Encyclopedie.

In bewerking was een proefschrift over de Luxemburgse kwestie. Het eerste deel van een boek over de geschiedenis van Duitsland in de jaren 1848—1945, werd voltooid (schrijver dr. Z. R. Dittich). Voortgewerkt werd aan de uitgave van het Thorbecke-archief, in opdracht van het Historisch genootschap. De inventaris en de bibliotheek werden uitgebreid.

Afd. middeleeuwse geschiedenis. In 1953 verscheen als deel 26 van de „Bijdragen van het instituut voor middeleeuwse geschiedenis“: F. H. J. Dieperinck, D. Th. Enklaar en W. Jappe Alberts, „Studien betreffende de geschiedenis van Oost-Nederland van de 13e tot de 15e eeuw“. Het lag in de bedoeling nog in 1954 deel 27 te doen verschijnen.

Een plan werd ontworpen voor de uitgave van een serie studieteksten, getiteld „Fontes minores Medii Aevi“. Als eerste nummer zou verschijnen „De brieven van Jeanne d'Arc“, bewerkt door Johanna Maria van Winter en D. Th. Enklaar, en als tweede nummer „De Gelderse Kroniek van Henricus Aquilius“ (door W. Jappe Alberts). Nog werden verschillende andere uitgaven voorbereid, betreffende het middeleeuws Latijn, economische geschiedenis, rechtsgeschiedenis en chronologie. Voor deze tekstuitgave bleek een grote belangstelling te bestaan, niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland. Gewerkt werd aan de „Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden“ en aan de „Algemene geschiedenis der Nederlanden“. Het hoofd der afdeling, dr. D. Th. Enklaar, hield zich bezig met een uitvoerige studie over Jeanne d'Arc. Verder verzorgde hij, in opdracht van het bestuur van het Historisch genootschap, een nieuwe uitgave van de Regels voor het uitgeven van historische bescheiden, in samenwerking met de rijksarchivaris in de provincie Utrecht.

In bewerking waren een proefschrift over de ministerialiteit in Gelre en Zutphen en een over de naar in West-Europa.

De resultaten van verschillende studies werden gepubliceerd.

Instituut voor klinische en industriële psychologie

Een begin werd gemaakt met een documentatie van de beroepen.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op: validiteitscontroles op het psychotechnisch onderzoek vanwege de Nederlandse stichting voor psychotechniek van leerlingen van het Amsterdams lyceum en van kandidaten voor de rijksluchtvaartsschool; testonderzoek van de eerstejaarsstudenten der technische hogeschool te Delft; research van de vier-platen-test van Van Lennep (homosexuelen, mogelijkheden tot diagnose en prognose van succes en mislukking in de industrie). Voorts werden studenten onderzocht die moeilijkheden hadden met hun studie, alsmede studenten met een bijzondere aanleg voor de wiskunde.

De resultaten van enkele onderzoeken werden gepubliceerd.

Instituut voor muziekwetenschap

De verzameling foto's en microfilms van 16e-eeuwse composities werd verder uitgebreid. Met behulp van deze verzameling worden door de Vereniging voor Nederlandse muziekgeschiedenis jaarlijks enkele publikaties samengesteld. Dit jaar verschenen: Werken van Josquin des Prez, afl. 33—36, en Jacobus Obrecht, Opera omnia, fasc. 1 en 2.

Instituut voor vergelijkend literatuuronderzoek

De huisvesting van het instituut laat nog steeds te wensen over.

Een begin werd gemaakt met de samenstelling van een volledige bibliografie van publikaties over de invloed van Vergilius op de West-Europese literaturen. Verder werden verschillende catalogi aangelegd, o.a. een catalogus van bibliografieën der West-Europese en klassieke literaturen, welke ongeveer 2300 titels bevat.

Op verzoek van de universiteit van Hamburg werkt het instituut sinds 1954 mede aan een internationale bibliografie van publikaties over Goethe's leven en werken.

Kunsthistorisch instituut

Afd. archeologie. Onderzocht werden o.m. de vondsten, verkregen bij de opgravingen te Vechten in de jaren 1916-1926, bij de opgraving bij de Pieterskerk en bij verschillende graafwerkzaamheden in en bij Utrecht, alsmede de Griekse en Romeinse vondsten in Zuid-Frankrijk (dissertatie-onderwerp). De bibliotheek werd uitgebreid met 128 boekwerken. Een nieuw tijdschrift werd verkregen, nl. het periodiek *Studi Romani*.

De verzameling oudheden werd in bescheiden mate uitgebreid.

Afd. bouwkunst. In opdracht van de Stichting culturele samenwerking werd de historische architectuur op Curaçao geïnventariseerd. Voorts werden studiereizen gemaakt naar Cartagena (Columbia) Guatemala, Centraal-Mexico en een groot deel van de oostkust der Verenigde Staten. Nieuwe contacten werden verkregen met instanties in Noordwest-Duitsland en Denemarken.

In de contactserie verscheen dit jaar het door dr. M. D. Ozinga, in samenwerking met ir. R. Meischke, geschreven boek „Gotische kerkelijke bouwkunst in Nederland”.

Afd. kunstgeschiedenis. In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht.

De hoogleraar dr. J. G. van Gelder vertrok op 26 september 1953 naar Princeton (U.S.A.), waar hij, tezamen met prof. E. Panofsky, zijn onderzoekingen voortzette betreffende de 17e-eeuwse Hollandse kunst. Voor de regering verzorgde hij de Van Gogh-tentoonstellingen in St. Louis en Toledo.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. het boek van dr. H. A. Noë „Carel van Mander en Italië” en twee proefschriften, t.w.:

H. A. Noë: „Een Nederlands schilder uit de zestiende eeuw over Italiaanse kunstenaars.”

B. H. Polak: „Het symbolisme in de Nederlandse schilderkunst 1890-1900”.

De verzamelingen werden o.m. uitgebreid met ongeveer 2000 foto's.

Pedagogisch instituut

In het gebouw is een groot gebrek aan ruimte.

De positie van het instituut in de opvoedingswereld van Nederland en het buitenland wordt steeds meer verstevigd.

Besloten werd tot de uitgave van een wetenschappelijk internationaal pedagogisch tijdschrift (32 vel per jaar). Het eerste nummer zou verschijnen in januari 1955. Een schare van medewerkers is aan het tijdschrift verbonden. De dagelijkse leiding zal berusten bij de directeur prof. dr. M. J. Langeveld. De geldmiddelen zijn voor drie jaren gevonden met hulp van de Unesco.

De conservator maakte op uitnodiging van het State Department een reis door de Verenigde Staten, waar hij de opleiding van leraren en het testen van leerlingen bestudeerde.

Op verzoek van de minister werd ook dit jaar een testonderzoek ingesteld in een honderdtal scholen voor v.h.m.o. Dr. van der Steen bestudeerde in Zweden gedurende veertien dagen de opleiding van leraren.

Het onderzoek betreffende de lees- en spellingsmoeilijkheden van schoolkinderen werd voortgezet. De uitbreiding hiervan en de belangstelling van de staatssecretaris leidden tot de oprichting, in mei 1954, van de „Stichting onderzoek leermoeilijkheden” (een para-universitaire instelling).

De pedagogisch-psychologische aanpak bij de kinderbescherming blijkt in een wezenlijke behoefte te voorzien.

De gemeente Schiedam gaf het sociologisch en het pedagogisch instituut opdracht tot een onderzoek naar de gesteldheid van de jeugd aldaar. Met dit onderzoek is reeds een aanvang gemaakt.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. het proefschrift van de heer Beets, getiteld: „De jongens in de puerale periode”.

Psychologisch laboratorium

De onderzoekingen betreffende binoculaire ruimtewaarneming en die omtrent de psychologie van een kleine groep der landbouwende bevolking werden voortgezet. Verder werd een onderzoek verricht naar het gezichtsveld van visseren.

De resultaten van enkele onderzoekingen werden gepubliceerd.

Op het laboratorium werd de redactionele arbeid verricht voor de uitgave van de eerste band van „Simulation”, een verzameling opstellen over fenomenologische psychologie en psychopathologie, met bijdragen van deskundigen uit Nederland, Duitsland en Frankrijk.

Sociologisch instituut

In het gebouw is nog steeds een groot gebrek aan ruimte.

Verschillende onderzoeken werden verricht, betreffende o.m.: huisvesting van onmaatschappelijke gezinnen te Utrecht; gebruik van een volkswasserij te Utrecht; het werkende meisje en haar levenssituatie; bezoekers van voor- en najaarsbeurs; gebruik van alcohol door leerlingen van de 5e en 6e klassen der lagere school; mindervaliden te Apeldoorn; recreatiemogelijkheden in de Utrechtse parken.

Spaans instituut

In het gebouw aan de Drift is nog steeds een nijpend gebrek aan ruimte.

Op de in mei 1954 gehouden jaarvergadering werd het plan geopperd tot instelling door de stichting van een lectoraat in de Spaans-Amerikaanse letterkunde en geschiedenis. Voorts werd gewezen op de wenselijkheid het onderwijs in het Portugees en de Portugese en Braziliaanse letterkenden uit te breiden. In verband daarmee werd met algemene stemmen besloten een uitnodiging te richten tot de gezant van Portugal en de ambassadeur van Brazilië om zitting te nemen in het bestuur der stichting.

Door de gezant van Mexico werd er op aangedrongen de naam van de stichting te veranderen, aangezien de bestaande naam niet voldoende tot uitdrukking bracht dat men zich ook bezighield met de literatuur enz. van Spaans-Amerika.¹⁾

De verzamelingen werden door schenking, aankoop en uitwisseling belangrijk uitgebreid. Een afzonderlijke vermelding verdient het waardevolle geschenk van de Mexicaanse regering, omvattende meer dan 800 boekwerken op het gebied van de Mexicaanse taal, letterkunde en geschiedenis.

Dit jaar werd verder gewerkt aan de samenstelling van het *Suplemento III* van de catalogus, genaamd *España e Hispanoamérica, Catálogo de libros españoles y publicaciones extranjeras sobre España e Hispanoamérica*. De belangstelling van de zijde van het publiek was wederom bevredigend.

In het kader van de regeling welke in 1953 tot stand kwam tussen de Consejo superior de investigaciones científicas te Madrid en het Spaans instituut, maakten twee sprekers uit Spanje een tournee door Nederland en België.

Op 5 april 1954 sprak de Mexicaanse gezant in de aula der Utrechtse universiteit in de Spaanse taal over het onderwerp „Méjico y su cultura”.

In het centraal museum te Utrecht werd een tentoonstelling gehouden van oud-Peruaanse kunst, onder de naam „De schatten van Peru”. De tentoonstelling, die onder een enorme belangstelling, ook uit de diplomatieke wereld, geopend werd door de voorzitter der stichting, Z.K.H. de Prins der Nederlanden, is een groot succes geworden; het aantal bezoekers bedroeg meer dan 22 700. De expositie werd verder met een bezoek van H.M. de Koningin, H.K.H. Prinses Beatrix en H.K.H. Prinses Irene.

In aansluiting op hetgeen daaromtrent in het vorige verslag werd vermeld kan thans worden medegedeeld dat dit jaar de bezwaren, verbonden aan een uitbreiding van het aantal beurzen, overwonnen zijn, zodat de „Consejo” voortaan jaarlijks meer dan twee afgestudeerden naar Nederland kan zenden. Ook de indertijd door prof. dr. G. M. Rutten geuite wens is in vervulling gegaan: de Utrechtse geologen ondervinden thans geen moeilijkheden meer, wanneer zij gedurende enige tijd in Spanje willen gaan werken.

In juni 1954 zag pater J. J. Lub, die gedurende twee jaren met de leiding van het Seminario de estudios Neerlandeses te Madrid was belast geweest en tevens het lectoraat in het Nederlands aan de Universidad Central had waargenomen, zich helaas genoodzaakt naar Nederland terug te keren. Einde 1954 was het nog niet gelukt voor hem een geschikte plaatsvervanger te vinden.

Faculteit der diergeneeskunde

Fysiologisch laboratorium

Onderzoeken werden verricht betreffende het kunstmatig broeden, de ontwikkeling van het kuiken in het ei en de werking van het hart bij de grote huisdieren. De resultaten van enkele onderzoeken werden gepubliceerd.

Instituut voor anatomie

Door prof. dr. R. E. Habel van de Cornell University (Ithaca, N.Y.) werd dit jaar een experimenteel-

¹⁾ Begin 1955 werd de naam van de stichting gewijzigd in: „Spaans, Portugees en Ibero-Amerikaans Instituut.”

histologisch onderzoek verricht betreffende de voormagen van herkauwers (dissertatie-onderwerp). Een wetenschappelijke staf kan nauwelijks worden gevormd, doordat het zeer moeilijk is jonge dierenartsen aan te trekken voor een theoretisch vak. De resultaten van enkele onderzoeken werden gepubliceerd.

Instituut voor infectieziekten

De huisvesting van het instituut moet ten enenmale onvoldoende worden geacht.

Bijna 1900 onderzoeken werden verricht voor klinieken en praktiserende veeartsen. Voorts werden 329 secties op duiven verricht.

Enkele publikaties zagen het licht, w.o. het op blz. 176 vermelde proefschrift van de dierenarts E. H. Kampelmacher.

Volgens het oordeel van de directeur, prof. dr. J. Jansen, is het tegenwoordige materieelkrediet bij lange na niet meer toereikend om te voorzien in de behoeften van onderwijs en onderzoek.

Instituut voor parasitologie en parasitaire ziekten

De in het vorige verslag vermelde onderzoeken werden voortgezet.¹⁾ Daarnaast werd een speciaal onderzoek ingesteld naar het voorkomen van onchocercawormen bij paarden in Nederland. De verspreiding van de overige parasieten werd verder nagegaan. Een vergelijkend onderzoek werd verricht betreffende faeces op wormeieren.

Instituut voor zoötechniek en boekkunde

De inventaris en de hulpmiddelen werden uitgebreid.

De proeven op genetisch gebied en de voederproeven werden voortgezet. Dank zij de aanschaffing van een Reform Slaglijst-broedmachine kon, in samenwerking met de proefboerderij van het Centraal veevoederinstituut, een aanvang worden gemaakt met een groots opgezette kuikenproef. Verder werden proeven genomen met het opfokken van moederloze biggen.

Met de werkzaamheden ten behoeve van een nieuw gebouw voor de afdeling vermeerdering van het Centraal proefdiendenbedrijf op een terrein in Zeist werd een begin gemaakt.

In de afdeling selectie vonden experimenten plaats met vetzuchtmuizen, snorribijters, anemiemuizen, muizen met een afwijkend aantal tepels, ratten met een afwijkende kleur. Getracht werd de resultaten bij het fokken van ratten te verbeteren door diëetproeven. Verder werden onderzoeken verricht betreffende pneumonie bij ratten, bloedgroepen bij konijnen, inteelt der stammen bij verschillende diersoorten. Gegevens werden verzameld omtrent groei en produktievermogen. Bij de konijnen vond herinenting plaats tegen myxomatose.

De resultaten van diverse onderzoeken werden gepubliceerd.

Kliniek voor hveelkunde

Afd. hveelkunde. Een tot rundveestal verbouwde paardenstal kon in gebruik genomen worden.

Het aantal patiënten nam wederom belangrijk toe.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: erfelijkheid van de hernia umbilicalis bij het paard; werking van ACTH bij podotrochleitis bij het paard; experimenten met een drielat schapen ter verkrijging van de toestand van pseudarthrose; infectieproeven met een uit een botryomycose-proces geïsoleerde micrococccen-culture; experimentele toepassing van antibiotica; onthoornig bij een 36-tal runderen. De in de kliniek ontworpen operatiemethode bleek uitstekend te voldoen. Een begin werd gemaakt met een onderzoek betreffende de problemen der buikchirurgie en met een praktisch onderzoek van de behandeling van het tussenklaupanaritium bij het rund.

Afd. röntgenologie. Het gebrek aan ruimte begint steeds meer te nijpen.

In verband met de bestudering van podotrochleitis bij het paard werden histologische technieken ontwikkeld. Een nieuwe techniek werd ontwikkeld voor het maken van opnamen bij traumatische gastritis bij het rund. Hierbij werden fraaie resultaten verkregen. In samenwerking met de afdeling tropische ziekten werden bestralingsproeven verricht van trypanosoma evansi. Verschillende soorten tumoren in de kop van paard en rund werden röntgenologisch bestudeerd. Een omvangrijke studie

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953, blz. 291.

werd opgezet omtrent de optimale data van röntgenfoto's. Een onderzoek van beentuberculose bij een kalf leverde bruikbare röntgenkenmerken op voor dit soort processen. Het instrumentarium werd in bescheiden mate uitgebreid.

Kliniek voor inwendige ziekten

Enkele publikaties zagen het licht, w.o. het proefschrift van de heer J. Tesink, getiteld „Fluorvergiftiging bij runderen en haar beïnvloeding door het toedienen van aluminiumsulfaat“.

Kliniek voor kleine huisdieren

De verbouwing van de kliniek kwam dit jaar geheel gereed. In het bijgebouw werd een ruimte verbouwd tot operatielokaal.

De verzamelingen en hulpmiddelen werden uitgebreid.

Het hartonderzoek werd dit jaar sterk uitgebreid; het röntgenologisch onderzoek, ook na het inbrengen van een contrastvloeistof, werd op gang gebracht. Verder werd een onderzoek ingesteld naar het immuni-serend vermogen van de moderne op eieren gekweekte vaccins tegen de hondenziekte. Voortgezet werden de onderzoeken betreffende de schildklierfunctie, penicilline en hormonen.

Met behulp van een in eigen beheer gebouwde stofwisselingskooi voor het schildklieronderzoek kan, thans bij de hond op praktische wijze de stofwisseling worden bepaald.

Er verschenen dit jaar twee publikaties.

Kliniek voor verloskunde

Het wetenschappelijk onderzoek had wederom in hoofdzaak betrekking op het steriliteitsprobleem. Op dit gebied verschenen dit jaar drie proefschriften.¹⁾

Het onderzoek betreffende de histologie en microbiologie van de puerperale uterus van het paard werd voortgezet.

Een begin werd gemaakt met onderzoeken betreffende:

1. De houdbaarheid van diepvries-sperma voor de kunstmatige inseminatie.
2. Het histologisch beeld van de normale runderuterus.
3. Het vaststellen van de histologische en microbiologische toestand van de uterus, waarbij bevruchting mogelijk is.
4. De biopsia-testis (voor de studie van de steriliteit van het mannelijke dier is het noodzakelijk gebleken een methode uit te werken, die het mogelijk zal maken het testisweefsel histologisch te onderzoeken).
5. De microbiologie van het sperma.
6. De invloed van aan retentio secundinarum lijdende runderen op de vruchtbaarheid van andere op hetzelfde bedrijf aanwezige runderen.
7. Idem betreffende de aan fluor albus lijdende runderen.
8. Het bloedbeeld van honden, lijdende aan endometritis.

Laboratorium voor kennis der menselijke voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong

In het gebouw is nog steeds een groot gebrek aan ruimte.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: bestrijding van de tuberculose onder het rundvee in een deel van de provincie Utrecht; elektrische bedwelming van slachtdieren; bacteriologische onderzoeken betreffende inwendige ziekten der grote huisdieren (uierontstekingen) en, ter complementering van het pathologisch-anatomisch onderzoek, betreffende endocarditis bij het rund; pasteurisatie van eendei-produkten; bestraling van vlees in koelkasten met ultraviolet licht.

De uitkomsten van het wetenschappelijk onderzoek betreffende het verband tussen brucella-infectie bij runderen en de resultaten der kunstmatige inseminatie bij deze dieren werden in de vorm van een rapport medegedeeld op het in 1953 te Stockholm gehouden Internationaal diergeneeskundig congres.

Pathologisch instituut

Bij een serie proefkatten, waarop bepaalde hartoperaties waren verricht, werd een experimenteel onder-

¹⁾ Deze proefschriften zijn vermeld op blz. 176.

zoek ingesteld naar de werking van cyclospasmod op het hart en bij een aantal konijnen naar de beschadigende werking van hoge doseringen van vitamine-D-preparaten op de slagaderwand.
Het onderzoek betreffende de steriliteit van grote huisdieren trekt steeds meer de aandacht van buitenlanders.

Enige publikaties zagen het licht, w.o. drie proefschriften, t.w.:

D. H. J. Brus: „Biopsie uteri, haar betekenis bij de studie naar de oorzaken der steriliteit van het rund”.
E. H. Kampelmacher: „Een oriënterend onderzoek omtrent de microbiologie en histologie van de uterus bij onvruchtbare runderen met behulp van een biopsie-apparaat”.

A. Ressaing: „Steriliteit bij de merrie, een klinisch, bacteriologisch en histopathologisch onderzoek”.
In elk van deze proefschriften is een ruime samenvatting opgenomen in het Frans, het Duits en het Engels; in dat van dr. Kampelmacher bovendien in het Spaans en in dat van dr. Ressaing in het Indonesisch.

Sebekkundig laboratorium

Het reeds enkele jaren lopende onderzoek betreffende het hormonale evenwicht bij grote huisdieren werd voortgezet. De resultaten van verschillende onderzoeken werden neergelegd in een 7-tal tijdschriftartikelen. Voorts werd gewerkt aan vijf proefschriften.

Vorbereidingen werden getroffen voor de bouw van een moderne experimenteerstal voor runderen.

III. RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN

ALGEMEEN

In het begin van zijn overdrachtsrede van 20 september 1954 memoreerde de af-tredende rector magnificus der Groningse universiteit, jhr. dr. P. J. van Winter, het heuglijke feit dat op 4 november 1953 aan de hoogleraar dr. F. Zernike door de Zweedse Akademie van Wetenschappen de Nobelprijs voor natuurkunde was toegekend wegens zijn uitvinding van de *fasecontrastmicroscop*. Sprekende over de *bestuursvorm* der universiteit, zeide hij:

„Naast het college van curatoren staan rector en senaat, administratief zwak toegerust voor de taak die hun voor de algemene behartiging van de belangen van wetenschap en studie is toevertrouwd, wel vertegenwoordigd, veelal door de rector, in de vele commissies die zich met het welzijn van universiteit en studentenwereld hebben bezig te houden, maar beperkt tot een adviserende rol in veel dat het leven raakt van wat men zo graag als de universitaire gemeenschap ziet. Het schept problemen, die altijd weer tot brede beschouwingen en ook tot controversen leiden, zodra het vraagstuk van de *bestuursvorm* der universiteit aan de orde komt. Zij hebben zich ook in deze cursus voorgedaan. Het is verheugend te kunnen getuigen, dat zij in goede geest en wederzijds begrip zijn besproken, zij het zonder dat de opvattingen die van weerszij in Den Haag werden voorgedragen, tot elkaar zijn gekomen. Het overleg tussen curatoren en rector en assessoren, dat voor uitbreiding en reorganisatie vatbaar blijft, en dat aan andere universiteiten ook reeds verder voortgeschreden is dan hier, heeft door de wederzijdse behoefte om elkaar te begrijpen gelukkig ook goede uitkomsten gehad. De rector, die daarbij vaak de woordvoerder is, kan daardoor de overtuiging hebben dat hij, gesteund door assessoren en de secretaris en met de instemming, mocht het zijn de steeds actieve instemming, van de senaat op de achtergrond, in zijn functie geen *imago sine re* behoefte te zijn. Voor de man van wetenschap, hoe bescheiden ook, die zich voor een jaar aan de beslommeringen van het rectoraat geeft, is dit een troostrijke gedachte.”

Als lid van het rectorencollege nam de rector deel aan de besprekingen die geleid hebben tot het op 17 en 18 september 1954 te 's-Gravenhage gehouden congres over „Vrijheid en gebondenheid der wetenschap”. Dit congres werd georganiseerd naar aanleiding van, maar geenszins conform de suggestie die verleden jaar van de Columbia University was uitgegaan om ter gelegenheid van de herdenking van het 200-jarig bestaan der universiteit alle landen der vrije wereld het beginsel van „freedom of knowledge” voor te houden. De Nederlandse versie van deze gedachte is opgekomen uit het rectorencollege en naderhand door de senaten beaamd.

Aan de jaarlijkse *internationale thoraxcursus* werd deelgenomen door 70 artsen uit diverse landen. Zij allen uitten hun bewondering voor de geest waarin op dit gebied te Groningen wordt gewerkt en voor de resultaten welke daar zijn bereikt. Aan de internationale cursus in *pedo-audiologie* werd deelgenomen door artsen uit verschillende landen.

Onder auspiciën van het Anglo-Amerikaans Instituut en van het Netherlands-America Institute werd op het landgoed „Vosbergen” een conferentie gehouden over „The emergence of modern America”.

Door de faculteit der economische wetenschappen werd, samen met overheid en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, de „Stichting voor voortgezet economisch onderwijs” in het leven geroepen. Vanwege deze stichting worden cursussen georganiseerd voor leidinggevende personen uit kleine en middelgrote bedrijven, die zelf uit de praktijk zijn opgekomen.

Tegenover het streven om bijv. cursussen ter opleiding voor middelbare akten

in het leven te roepen, staat het streven van de faculteit der letteren en wijsbegeerte om met een *baccalaureaatsstudie* vele jonge mensen die daarvan tot dusver verstoken bleven, in de gelegenheid te stellen alsnog een universitaire opleiding te ontvangen.

Ook aan het onderwijs in de *moderne talen* werd de nodige aandacht besteed.

Op 22 maart 1954 werd de *mensa academica* officieel geopend; deze blijkt in een grote behoefte te voorzien.

De belangstelling onder de studenten voor de *lichamelijke oefening* en de *sport* nam ook dit jaar weer toe.

Nog zij vermeld dat de *Guyot-prijs*, die gewoonlijk eens in de vijf jaar wordt verleend voor bijzondere prestaties op het gebied van de oorheekunde, ditmaal door de senaat werd toegekend aan prof. dr. Luzius Rüedi uit Zürich.

Na het uitspreken van zijn rede droeg dr. van Winter het rectoraat over aan dr. W. J. W. Koster.

COLLEGE VAN CURATOREN

Aan mr. P. W. J. H. Cort van der Linden werd op zijn verzoek met ingang van 21 september 1953 eervol ontslag verleend als lid van het college van curatoren. In zijn plaats werd benoemd de heer J. Tuin, burgemeester van Groningen.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 28.

Het aantal universitaire examens bedroeg 864, waarvan 675 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 705 en 159, voor de vrouwelijke 159 en 156.

Het aantal promoties bedroeg 31, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	3	wis- en natuurkunde	12
rechtsgeschiedenis	3	letteren en wijsbegeerte	4
geneseskunde	9		

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 13 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN ²⁾

Centraal ontwerp bureau

Reeds in het eerste jaar van zijn bestaan (het verslagjaar) verkreeg dit bureau contact met vele der Groningse universitaire instellingen. Een belangrijk deel der werkzaamheden hield verband met de instrumenten van het natuurkundig laboratorium, waarin het bureau is gehuisvest. In het bijzonder werd aandacht besteed aan de installatie voor het comprimeren en opbergen van de gassen in de te bouwen grote Van de Graaff-generator.

Voor de afdeling fysiologische chemie werd met een reeds aanwezig kwartskristal een proefopstelling gemaakt voor het opwekken van ultrasone trillingen. Aan deze trillingen, met een frequentie van 1 miljoen hertz, werden bepaalde, voor genoemde afdeling interessante bacteriën blootgesteld met de bedoeling de wand van deze bacteriën zonder verhoging van de temperatuur te doorbreken en zodoende de zich daarin bevindende enzymen onbeschadigd vrij te krijgen.

Voor de afdeling tandheelkunde werd een apparaat geconstrueerd waarmee de verplaatsing van een gedeeltelijke tandprothese, tengevolge van de kauwdruk, in drie componenten kan worden gemeten. Voor de afdeling anorganische chemie werd een ontwerp gemaakt voor een rekentoestel, waarmee

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der rijksuniversiteit te Groningen 1954.

²⁾ De instellingen zijn faculteitsgewijze gerangschikt en binnen elke faculteit alfabetisch.

het tijdrovende tabellenwerk bij het uitwerken van de röntgenologische structuurfoto's van kristallen kan worden bekort.

Voor de afdeling neurologie werd een apparaat ontworpen en vervaardigd voor het met instelbare frequentie opwekken van lichtflitsen, waarbij het mogelijk is deze te koppelen aan de fluctuerende hersenspanningen bij een proefpersoon, welke thans worden toegevoerd aan de elektroencefalograaf.

Centrale fotodienst

Het aantal opdrachten nam sinds het voorafgaande jaar geregeld toe. Uitbreiding van de werkruimte, en ook van het personeel, zal op den duur noodzakelijk zijn.

Universiteitsbibliotheek

Steeds meer doet zich het gebrek gevoelen aan werkruimte voor het personeel en aan opbergruimte in de magazijnen.

De bibliotheek werd verrijkt met in totaal 4747 delen. In dit getal zijn niet begrepen de brochures en andere kleine geschriften, evenmin de talrijke in ruil ontvangen binnen- en buitenlandse proefschriften. Van de aankopen dient in het bijzonder te worden vermeld de Babylonische Talmud in de Engelse vertaling van J. Epstein, in 35 delen.

Universiteitsmuseum

Voor de verzamelingen werden verschillende aanwinsten verkregen.

Faculteit der rechtsgeleerdheid

Criminologisch instituut

Het voormalige „strafrechtelijk en criminologisch instituut" werd in mei 1954, door het college van curatoren uitsluitend als „criminologisch instituut" onder beheer gesteld van dr. H. van Rooy.

De eerste werkzaamheden van het instituut in zijn nieuwe vorm hadden betrekking op een vergelijkend criminologisch onderzoek betreffende de in de Groningse gevangenis verblijvende recidivisten en ter beschikking gestelde psychopaten, welk onderzoek geschiedde in opdracht van de Minister van Justitie. Deze opdracht werd verleend met het doel de regering voor te lichten omtrent de vraag welke maatregelen uit een oogpunt van berechting, penitentiaire behandeling en reclassering voor beide groepen van gedetineerden aanbeveling verdienen. De huisvesting van het instituut is ten eenenmale onvoldoende.

Faculteit der geneeskunde

Laboratoria

Anatomisch-embryologisch laboratorium

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden betrekking op de volgende onderwerpen: ontwikkeling van de plexus chorioides in de hersenen van menselijke embryo's; histologische differentiatie van de plexus bij muizen vanaf de 12e dag der embryonale ontwikkeling tot 3 weken na de geboorte; ontwikkeling van de voorniergang bij urodele amfibieën; invloed van vroegtijdige semicastratie op het kippembryo; compensatorische nierhypertrofie bij muizen; bloedvoorziening van de area postrema in de hersenen van de muis; fijne structuur van de musculatuur der menselijke stembanden; aanwezigheid van toekomstig spierweefsel in het achterste deel van de neutrale plaat van amfibiëlarven; verspreiding van myotoommateriaal bij muizenembryo's.

Het onderzoek van een abnormaal menselijk embryo waarvan de moeder aan rode hond had geleden, werd voltooid, alsook de beschrijving van de embryonale ontwikkeling van de hersenen en van het oog van de Zuidafrikaanse klauwpad, t.b.v. een internationale normentafel over de ontwikkeling van dit dier. Het instrumentarium en de bibliotheek werden uitgebreid.

Bacteriologisch-serologisch laboratorium

Betreffende de wetenschappelijke werkzaamheden kan het volgende worden medegedeeld.

Een onderzoek werd ingesteld naar de bloedgroep-verdeling wat betreft ABO en rhesussysteem in een gesloten gebied.

Nagegaan werd hoe het stond met de zgn. secretors op bloedgroepengebied en het secretorschap in het algemeen, aangezien de literatuur hier geen duidelijke grenzen laat zien.

Wederom werd aandacht geschonken aan het bewaren van rode bloedlichaampjes in glycerine-nitraat, waarbij diverse mengsels van verschillende samenstelling werden onderzocht.

Een wijziging werd aangebracht in de methode ter bepaling van de gevoeligheid van bepaalde bacteriën voor antibiotica.

Een onderzoek werd ingesteld naar de waarde van reuma-reacties, alsmede naar de aanwezigheid van streptococci in huidafwijkingen.

Tuberkelbacillen werden gekweekt in bebroede kippeieren, waarbij de vraag onder het oog werd gezien in hoeverre hieraan diagnostische waarde kan worden gehecht.

Een onderzoek werd ingesteld betreffende de faagtypering van stafylococci en de bruikbaarheid daarvan voor de diagnostiek.

Idem betreffende de hemagglutinatie-reactie bij tuberkelbacillen, speciaal gericht naar de ziekte van Besnier-Buck.

Farmacologisch laboratorium

In het gebouw werden belangrijke verbeteringen aangebracht.

De onderzoeken, verband houdende met de hypothese dat de, als reactie op een verhoogd glucosegehalte van het bloed intredende afgifte van insuline door het pancreas, wordt bemiddeld door in het lichaam gevormd alloxaan, werden ook dit jaar fragmentarisch voortgezet.

Een onderzoek werd verricht naar de werking van stoffen, afgeleid van adrenaline, op de bronchiën. Van een aantal anti-astmatica of potentiële anti-astmatica werd onderzocht welke invloed zij hebben op de productie van hormonen door de bijnierschors.

Veel aandacht werd besteed aan de proeven, waarbij uiteindelijk werd gestreefd naar de bepaling van het ACTH-gehalte in het bloed van patiënten.

Ook dit jaar werd getracht een methode van toedienen van ACTH te vinden, die de werkingsduur van deze stof aanmerkelijk verlengt.

Nagegaan werd hoe de stofwisseling van het aan diabetes lijdende dier verandert onder invloed van een schadelijke prikkel.

Onderscheiden publikaties zagen dit jaar het licht.

Fysiologisch laboratorium

In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht.

Op het gebied van de ademhaling werden bestudeerd de menging van gassen in de longen, de werking van het ademcentrum, de mechanica der longventilatie en de constructie van een bronchiaalcatheter.

Het onderzoek van de bloedsomloop omvatte: meting van de refractair van het warmbloedhart, hormonale beïnvloeding van de longdoorstroming, polarografische bepalingen van de zuurstofspanning in het bloed. Van de huid werd de permeabiliteit onderzocht voor water en daarin opgeloste stoffen.

Op het gebied van de stemgeving werd een theoretische studie verricht, terwijl onderzocht werden de structuur van de stembanden, de oesofaguspraak en de functie van het strottenhoofd. Het instrumentarium werd uitgebreid.

Fysiologisch-chemisch laboratorium

In het gebouw werden enkele verbeteringen aangebracht.

Betreffende het wetenschappelijk werk kan het volgende worden medegedeeld.

Een instrument werd ontworpen voor de klinische meting van de bloedkoolzuurspanning. Uitgewerkt werden een chemische methode voor de vervloeiing van bronchiaalslijm en een methode voor het bepalen van antihyaluronidase-effecten.

Het hier ontwikkelde kunst-hart-long-systeem werd verbeterd.

Onderzoeken werden ingesteld naar bodembacteriën, die in staat zijn cholesterol af te breken, zulks in verband met de correlatie tussen cholesterol en aderverkalking.

Uitgewerkt werd een spectrofotometrische methode voor de meting van koolmonoxyde in bloed en in gasmengsels. Verder werden verscheidene methoden voor de bepaling van het hemoglobine-gehalte met elkaar vergeleken en kritisch onderzocht. Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar foutenbronnen bij de in-vivo-oxymetrie.

Gewerkt werd aan de ontwikkeling van een apparaat voor de meting van het vrije koolzuur in het bloed. In samenwerking met de afdeling experimentele chirurgie werd de zuurstof-utilisatie van de hersenen van honden in hibernatie bestudeerd. Voortgezet werden de onderzoeken op het gebied der oxy-metrie en carboxymetrie. Een methode voor het meten van de alkaliereserve van het bloedplasma werd verder ontwikkeld en getoetst. Een aanvang werd gemaakt met een onderzoek betreffende de afbraak

van mucopolysacchariden, zulks in verband met de permeabiliteit van bindweefsel. Van Promonta A.G. te Hamburg werd een gift ontvangen, bestaande uit zeer dure zuivere ACTH en zuivere heparine. Het instrumentarium werd met enkele waardevolle apparaten uitgebreid.

Histologisch laboratorium

Door verschillende omstandigheden kwam het wetenschappelijk werk dit jaar sterk in het gedrang. Het terrein der experimentele onderzoeken was gedurende de laatste jaren de histofysiologie van de zgn. bloedvormende weefsels, in het bijzonder in verband met de vorming van immuunstoffen. Op dit terrein werden sinds 1949 zeer bevredigende resultaten bereikt. Het probleem van de immuunstoffenvorming leidde tot het bestuderen van de vorming der zgn. gamma-globulines. Beide problemen leidden tot het entameren van een fundamenteel immuun-histo-fysiologisch onderzoek naar enkele problemen van de allergie (overgevoelighedsziekten). Het celdiagnostisch onderzoek naar carcinoom, dat enkele jaren geleden werd aangevat, in verband met een vrij algemene secpsis omtrent de waarde van deze methode, bleek bevredigende resultaten op te leveren en verkreeg daardoor een behoorlijke basis. Het stemt tot verheuging dat het werk in het Groningse laboratorium alom in den lande heeft bijgedragen tot een beter begrip en meer waardering van deze methodiek. Publiciteit in het buitenland is aan dit werk niet gegeven.

Laboratorium voor anthropogenetica

Het wetenschappelijk onderzoek had betrekking op de endogene factoren bij poliomyelitis (dissertatie-onderwerp), de veroudering van de bevolking en de actiologie bij doofstomheid. Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar de oorzaken van aangeboren misvormingen.

Laboratorium voor sociale en preventieve geneeskunde

De huisvesting van deze afdeling laat nog veel te wensen over. De wetenschappelijke werkzaamheden hadden betrekking op de economische zijde der invaliditeit en de intelligentie van de leerlingen der lagere scholen in de provincie Groningen. In maart 1954 promoveerde de heer P. G. Vertin, bedrijfsarts bij de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken te Eindhoven op een proefschrift, getiteld „Bedrijfs-geneeskundige aspecten van het ulcus pepticum”. In mei 1954 promoveerde de assistent R. J. van Zonneveld cum laude op een proefschrift, getiteld „Gezondheidsproblemen bij bejaarden. Resultaten van een sociaal-geneeskundig onderzoek bij 3000 personen van 65 jaar en ouder in de stad Groningen”.

Pathologisch-anatomisch laboratorium

De vernieuwing van de sectie-afdeling kwam gereed. In totaal werden 409 obducties verricht, waarvan 8 voor de justitie. De historische dissertatie van de heer J. H. Sijpkens Smit over Matthias van Geuns en het proefschrift van de heer W. M. Rijnberg over tuberculosis pulmonum werden dit jaar voltooid. Bij beide promoties werd het predikaat „cum laude” verleend. De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de stofwisselingsstoornissen in lever en nieren, de zgn. „hyaline-membranen” in de longen van pasgeborenen en kanker in lever, galwegen en galblaas.

Algemeen provinciaal-, stads- en academisch ziekenhuis¹⁾

In de interne kliniek werd de apparatuur voor het hartonderzoek aangepast aan de moderne eisen. De psychiatrisch-neurologische kliniek kreeg de beschikking over een afzonderlijke afdeling voor de kinderpsychiatrie alsmede over een nieuwe polikliniek. Het audiologisch instituut werd uitgebreid. Aan de verdere organisatie van de kankerbestrijding werd de nodige aandacht besteed. Dit jaar werd in het leven geroepen de „Stichting tot bevordering van de audiologische verzorging voor het noorden des lands” (Stauno). Het doel van deze stichting is door een gecoördineerde samenwerking

¹⁾ Verslag over het kalenderjaar 1953.

russen het academisch ziekenhuis, de plaatselijke instituten voor doofstommen en slechthorenden en het Groene Kruis de audiologische verzorging van de bevolking, welke geheel nieuwe aspecten heeft verkreken, daadwerkelijk te bevorderen.

(Men zie voorts de hierna volgende verslagen betreffende de onderscheiden onder het academisch ziekenhuis ressorterende afdelingen).

Anesthesie

Er is in deze afdeling grote behoefte aan vast, geschoold personeel.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden wederom betrekking op de gebieden der oxymetrie en carboxymetrie. Verder werd, in samenwerking met de afdeling experimentele chirurgie, geëxperimenteerd met onderkoeling en kunstmatige winterslaap.

Dermatologie

Nog steeds is er in het laboratorium een groot gebrek aan ruimte.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de histopathologie en de histochemie van verschillende zieklijke afwijkingen van de huid. De bacteriologische onderzoekingen (voorkomen van pleuropneumonie-achtige organismen), o.m. bij bepaalde zieklijke toestanden der slijmvliezen, werden voortgezet.

De resultaten van een aantal klinische waarnemingen werden gepubliceerd.

De bibliotheek werd uitgebreid.

Heelkunde

De röntgenvertrekken werden aanmerkelijk verbeterd. Er is echter een groot gebrek aan operatie-ruimten.

Verschillende experimenten werden genomen met het opereren onder hypothermie (o.m. van honden).

Verder werd gewerkt aan de vervolmaking van het hart-long-aggregaat van Brinkman.

Tal van publikaties zagen dit jaar het licht. In voorbereiding waren vijf proefschriften.

Inwendige geneeskunde

Geneeskundige kliniek. In januari 1954 werd door de International federation of clinical chemists een collaboratieve test van laboratorium-analysen georganiseerd, tencinde een indruk te krijgen van de kwaliteit van het routinewerk der klinisch-chemische laboratoria en tevens de betrouwbaarheid van de gevolgde methode te controleren. Aan deze test werd deelgenomen door een groot aantal laboratoria, voornamelijk in Europa en Amerika.

Speciaal de volgende bepalingen werden gevraagd: totaal eiwit, ureum, glucose, bilirubine en chloride, terwijl natrium, kalium, calcium, anorganisch fosfaat en reststikstof facultatief waren gesteld.

Twee oplossingen werden geanalyseerd. Uit de ontvangen antwoorden werd een gemiddelde waarde berekend van het gehalte van de te bepalen stof. Deze waarde werd als standaardwaarde aangenomen, waardoor men de spreiding in de resultaten kon bepalen.

De resultaten waren voor het bovengenoemde laboratorium zeer bevredigend. Alle bepalingen, behalve die van bilirubine, bleken binnen de gestelde foutengrens te liggen.

Interne kliniek. Het gebrek aan ruimte begint hoe langer hoe meer te nijpen. Ook is er een tekort aan geschoold personeel.

De wetenschappelijke onderzoekingen hadden o.m. betrekking op: hypofysaire insufficiëntie (speciaal het verband met stoornissen in de functie der andere endocriene klieren); oorzaak der huidpigmentatie bij hypofunctie der bijnieren; onderzoek van de stoornissen in de functie van de schildklier en ter differentiatie van andere oorzaken van verhoogde stofwisseling (met behulp van radioactief jodium); verhoogde diuresis der diabetici; hartziekten; longcapillairecurven; circulatiesnelheid; megaloblastische anemieën; betekenis van verschillende aminozuren en lipotrope factoren voor het ontstaan van lever- en nierafwijkingen; maagcarcinoom; dumpingsyndroom na maagresecties; eiwitstofwisseling der levercirrhose.

Het instrumentarium werd uitgebreid.

Onderafd. longziekten. Het gebouw voldoet niet aan redelijk te stellen eisen.

Wetenschappelijke onderzoekingen werden verricht betreffende: a. het cor pulmonale; b. de bronchiectasie, met name de zgn. idiopathische; c. het astma.

Onderafd. reumatologie. De huisvesting van deze onderafdeling laat nog zeer veel te wensen over. In samenwerking met de Nederlandse centrale organisatie T.N.O., het anthropogenetisch instituut der Groningse universiteit en het Groene Kruis in de drie noordelijke provincies werd bijzondere aandacht besteed aan de erfelijkheidsfactoren bij reuma, het bevolkingsonderzoek op reuma en het onderzoek naar de waarde van butazolidine. De onderafdeling beschikt niet over eigen verzamelingen noch over een eigen instrumentarium.

Keel-, neus- en oorheelkunde

De resultaten van diverse wetenschappelijke onderzoeken werden neergelegd in een groot aantal publicaties, voornamelijk betreffende de bronchologie en de audiologie. Voor de afdelingen audiologie en logopedie werden verschillende apparaten aangeschaft. Voorts werden bij de N.V. Philips te Eindhoven filmische opnamen gemaakt van het spreken zonder larynx. De bibliotheek werd uitgebreid.

Kindergeneeskunde

Het gebrek aan ruimte begint steeds meer te nijpen. De wetenschappelijke onderzoeken hadden betrekking op: *a.* de diagnostiek van aangeboren hartgebreken; *b.* de structuur en de aminozuursamenstelling van abnormale respiratoire pigmenten; *c.* de aminozuurstofwisseling bij het kind onder normale en pathologische verhoudingen. Voorts werden nog onderzocht een preparaat voor intraveneuze voeding, de waarde van een middel tegen wormen en de waarde van een nieuw zuigelingenvoedsel. Geregeld komen buitenlandse bezoekers zich op de hoogte stellen van de in de kliniek toegepaste onderzoeksmethode voor de diagnostiek van aangeboren hartafwijkingen.

Oogheelkunde

Een breed onderzoek werd opgezet betreffende de fysiologie en de pathologie van de lens, vooral ook in verband met de genese van cataract bij de mens. Dit werk omvat: een microfotografisch en microcinematografisch onderzoek van de mitochondriën (waarvoor in eigen werkplaats een toestel voor fase-contrast-microcinematografie werd gebouwd); het onderzoek van nieuwe kleuringsmethoden voor enzymen; diervroeven met röntgen- en galactosecataracten. Reeds konden verschillende nieuwe feiten aan het licht worden gebracht. Voorts is gebleken dat vele publicaties op dit gebied onnauwkeurig of foutief zijn. Het volledig onderzoek zal nog wel verscheidene jaren in beslag nemen. Behalve het bovengenoemde toestel werd in eigen werkplaats nog vervaardigd een apparaat voor kleurenfotografie van het voorste deel van het oog. Dit apparaat bleek zo goed te voldoen dat het door een instrumentmakersfirma in Groningen werd nagebouwd voor de oogheelkundige kliniek te Rotterdam en de oogheelkundige afdeling van het ziekenhuis te Sneek. In aanbouw waren nog, eveneens in eigen bedrijf, een binoculair microscoop met ingebouwde belichting, die het mogelijk zal maken oogoperaties onder sterke vergroting uit te voeren, en een toestel voor kleurenfotografie van de achtergrond van het oog.

Psychiatrie en neurologie

Afd. psychiatrie. De nieuwe polikliniek werd dit jaar in gebruik genomen; zij beantwoordt in alle opzichten aan de verwachtingen. In het oude gebouw daarentegen laat de toestand nog steeds veel te wensen over.

Een wetenschappelijk onderzoek werd ingesteld naar de invloed van geboorte-traumata op de ontwikkeling der persoonlijkheid, naar het kopergehalte van de liquor cerebrospinalis bij lijders aan schizofrenie en naar de psychische aspecten van somatische behandelingsmethoden. Een aanvang werd gemaakt met een uitgebreid onderzoek naar de persoonlijkheidsstructuur bij psychopaten en recidivisten in de Groningse strafgevangenis.

Onderscheiden publicaties zagen dit jaar het licht.

Afd. neurologie. De nieuwe polikliniek werd dit jaar in gebruik genomen; zij voldoet in alle opzichten aan de verwachtingen.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: neuroanatomie en elektrofysiologie; einde van de pyramidebaan in de hersenstam en het ruggemerg; ontwikkeling van de eindhersenen; verbindingen tussen de thalamus opticus en het corpus striatum;

elektrische begeleidingsverschijnselen van de wekprikkel en de afwijkingen daarvan bij verschillende ziekten; frequentiespectrum van het elektroencefalogram bij normalen. Een aanvang werd gemaakt met een fysiologisch onderzoek van de verschillende ademtijden bij ziekten van de hersenen en de gevoeligheid voor gasmengsels.

De frequentie-analysator werd dit jaar in gebruik genomen.

Vrouwenkliniek

Betreffende het wetenschappelijk werk valt het volgende te vermelden.

Op het gebied van de transplantatie werd verder gewerkt met amnion ter voorkoming van vergroeiingen in de buikholte.

Een begin werd gemaakt met de studie van de actie der capillairen van de placenta na de geboorte. Het onderzoek naar de cytologische reactie van de vagina gedurende de cyclus werd met toepassing van bepaalde kleuringmethoden voortgezet.

Op het gebied van de uteruscontracties werden dierproeven genomen.

Onderzocht werd de titer van oestrogene stoffen in de loop van normale en gestoorde zwangerschappen; de titer werd bepaald met behulp van de fluorimetrie.

Voor de bibliotheek werden verschillende boekwerken aangeschaft.

De resultaten van enkele onderzoeken werden gepubliceerd.

Tandheelkunde

Laboratorium voor materia technica

Deze afdeling laat weinig mogelijkheden tot verantwoord onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. De hoogleraar schrijft in dit verband o.m.: „Naast het voorbereidende en preparatieve werk om de colleges wat demonstratiever te maken wil ik trachten, door de inrichting van het laboratorium tot het metallurgische deel der materialen te beperken, mogelijkheden voor onderzoek te openen. Aangezien ook voor dit onderdeel geen uitrusting aanwezig is, zullen daarvoor aanschaffingen boven het jaarkrediet noodzakelijk zijn.”

Laboratorium voor dento-masillaire orthopedie

Dit jaar werd een begin gemaakt met de bouw van de nieuwe poliklinieken voor de orthodontie en de prothodontie. Het gebrek aan ruimte in de bestaande polikliniek vormt een ernstige belemmering voor onderwijs en onderzoek. Ook is er gebrek aan assistenten.

Het onderzoek van de leerlingen der diverse scholen werd voortgezet. Verder werd gewerkt aan de ontwikkeling van de zgn. sociale orthodontie in Nederland.

Mondbetelkunde

Met het wetenschappelijk werk kon dit jaar een bescheiden begin worden gemaakt. Reeds hebben zich de eerste promovendi gemeld.

Er werden dit jaar vier klinische avonden gehouden. De belangstelling voor deze avonden was groot.

Prothodontisch laboratorium

Plannen werden besproken voor de bouw van een nieuw laboratorium.

In de polikliniek heerst een nijpend gebrek aan ruimte. Het tekort aan assistenten was oorzaak dat vrijwel geen wetenschappelijk werk kon worden verricht.

Enkele publikaties zagen het licht.

Sociodontisch laboratorium

Door het tekort aan assistenten werd het wetenschappelijk werk ten eerste belemmerd. Reeds sinds een jaar wordt, ten behoeve van een dissertatie, gewerkt aan een vergelijkend onderzoek van het parodontium, d.i. het steunend apparaat der gebitsselementen, waartoe men rekent: cement, periodontium, processus alveolaris en gingiva. Dit (overwegend histologisch) onderzoek is om de volgende redenen gemotiveerd: *a.* de eruptie en migratie der gebitsselementen zijn nog lang niet volledig verklaard; *b.* omtrent de oorzaken der parodontose tast men nog geheel in het duister; *c.* een onderzoek als bovenbedoeld werd tot op heden nog niet verricht.

Een ander onderzoek had betrekking op de sterilisatie van de in het wortelkanaal uitmondende dentine-kanaaltjes.

*Faculteit der wis- en natuurkunde**Anorganisch en fysisch-chemisch laboratorium*

De inrichting van het gebouw laat nog veel te wensen over.

De lage salarissen zijn een belemmering voor het vormen van een permanente wetenschappelijke staf. De wetenschappelijke werkzaamheden hadden voornamelijk betrekking op de structuurbepaling met behulp van röntgenstralen o.a. van I_2Cl_4 (proefschrift van K. H. Boswijk) en van P_4S_{10} en P_4S_7 (dissertatie-onderwerp). Voorts werd een onderzoek verricht ter bepaling van het geleidingsvermogen van interhalogenen verbindingen. Een begin werd gemaakt met een onderzoek betreffende micro-jodometrische sulfaat- en fosfaat-titraties. Ten slotte werd met behulp van de elektronenmicroscopie een onderzoek ingesteld ter bepaling van de moleculairgewichten van enige eiwitten.

Botanisch laboratorium en hortus botanicus

In het hoofdgebouw werd de centrale verwarming geheel vernieuwd, terwijl het voor fysiologische doeleinden gereserveerde deel van de nieuwe kas aanmerkelijk werd vergroot. Hiermede zijn belangrijke verbeteringen verkregen.

Het door mej. O. van Andel verrichte onderzoek betreffende de bloeding bij de tomaat werd afgesloten met een proefschrift.

Dit jaar werden de eerste proeven genomen met de installatie voor het onderzoek van radioactieve isotopen.

De resultaten van een door de heer Brouwer verricht onderzoek betreffende de regulerende invloed van transpiratie en zuigspanning op de water- en zoutopname bij de wortels van *Vicia faba* werden neergelegd in een proefschrift.

Nog werden onderzoeken verricht betreffende de fotosynthese van *Vallisneria*, de osmotische waarde van *Vallisneria*-bladeren en de cytologische processen in de tentakels van *Drosera*-bladeren.

Het instrumentarium werd uitgebreid.

Afd. plantensystematiek. In de toekomst zal uitbreiding van de wetenschappelijke staf noodzakelijk zijn. Ook zal moeten worden voorzien in het gebrek aan ruimte.

De wetenschappelijke onderzoeken betroffen voornamelijk de bryofyten. Hoofdzak was de bewerking van de bryofyten uit het Maleise gebied. De vorming van een grote moderne mossenverzameling uit dat gebied was bijna voltooid.

Steeds meer blijkt dat deze afdeling een bryologisch centrum is geworden dat over heel de wereld bekendheid geniet. Van de universiteit van Hiroshima werd een collectie van 600 Japanse mossen ontvangen, alle volledig op naam gebracht.

Farmaceutisch laboratorium

Besloten werd tot de bouw van een nieuw laboratorium.

Er zij op gewezen dat er een grote behoefte is aan apothekers, niet alleen voor de apotheken, maar ook voor de industrie, de laboratoria enz.

Het wetenschappelijk werk betrof in hoofdzaak de nieuwe methoden voor het onderzoek van geneesmiddelen, zoals de spectrografie en de bepaling van metalen met complexonen. Daarnaast eiste de bewerking van de 6e editie van de Nederlandse Farmacopee veel laboratoriumarbeid.

Aanschaffing van een spectrograaf voor ultrarood licht is zeer gewenst.

Farmacognostisch en galenisch laboratorium

In het gebouw is nog steeds een nijpend gebrek aan ruimte. Met verlangen wordt dan ook uitgezien naar de totstandkoming van het nieuwe farmaceutisch laboratorium.

Het wetenschappelijk werk lag wederom op het terrein van het kruidenonderzoek. De selectie van een digitoxine-rijke *Digitalis purpurea* had goede voortgang. Voor de selectie werd een nieuw terrein geopend doordat dr. Tattje een nieuwe methode vond voor de gitoxine-bepaling. De selecties van *rheum palmatum* (Chinese rabarber) leverden gunstige resultaten op. Dientengevolge wordt thans de Nederlandse *radix rhei* in grote hoeveelheden uitgevoerd.

Een verband werd gevonden tussen de lokalisatie en verhouding der *rheum*-glycosiden enerzijds en het planttype anderzijds. Verder werden onderzoeken verricht betreffende de vorming van vluchtige olie bij *angelica officinalis* en *artemisia absinthium*. Bij deze laatste plant werd gezocht naar een verband tussen planttype en samenstelling der vluchtige olie.

Het onderzoek betreffende de mentha-soorten werd voortgezet (dissertatie-onderwerp). Proeven werden genomen met de teelt van datura stramonium, waarbij gezocht werd naar een oogst-methode die een hogerwaardig kruid zou opleveren. Het instrumentarium werd uitgebreid.

Genetisch instituut

Het gebrek aan ruimte wordt steeds meer gevoeld. Het genetisch instituut is nog een der weinige universitaire instellingen die niet beschikken over een wetenschappelijk ambtenaar. De wetenschappelijke onderzoekingen zijn, in overeenstemming met het veelzijdig karakter der genetica, incl. de karyologie, zeer uiteenlopend. Op botanisch terrein ligt het experimentele werk ten aanzien van de soorts-bastaarden tussen verschillende soorten, een gebied dat steeds meer aan betekenis wint, vooral door het parallel hiermee lopende chromosomenonderzoek. Bestudeerd werden de plantengeslachten verbascum, solanum, papaver en salvia. Meij. H. D. Schotsman sloot voorlopig haar systematisch-genetische studies van het geslacht callitriche af met een proefschrift. Van de zoologische onderwerpen kunnen worden genoemd: chromosomengedrag van wandelende takken, bij welke soort geen mannetjes voorkomen, welk verschijnsel kon worden verklaard; genetisch onderzoek naar de erfelijkheid van kleuropatronen en het daarmee samenhangende paringsgedrag van het subtropische aquariumvisje leibes; chromosomenconstitutie van kankercellen.

Aanschaffing van moderne apparatuur wordt hoe langer hoe meer noodzakelijk.

Geologisch instituut

De huisvesting van het instituut laat nog steeds te wensen over.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden voornamelijk betrekking op de geologie van de zee. Proeven werden genomen betreffende rolsteenslijtage, plooiing en afglijding.

Aan de N.V. Bataafsche Petroleum Maatschappij werden verschillende adviezen verstrekt. Voor de British Electricity Authority werd een rapport samengesteld over het lozen van as in zee.

Kristallografisch instituut

Het onderwijs in de kristallografie werd meer en meer gericht op de uitkomsten van het structuur-onderzoek en dat in de mineralogie op de vragen betreffende vindplaatsen en toepassingen.

Bij het wetenschappelijk werk kwam het onderzoek van kleimonsters steeds meer op de voorgrond. Het door de hoofdassistent P. Hartman voor enige jaren begonnen onderzoek om te komen tot een verklaring van de kristalmorfologische verschijnselen, werd voorlopig afgesloten met een proefschrift. Dit onderzoek wordt thans voortgezet.

Enige jaren geleden werd in het kristallografisch instituut, met financiële steun van de organisatie Z.W.O., een nieuw model van een kristalgoniometer ontwikkeld. Genoemde organisatie ging toen met de fabriek „Nedinsco” in Venlo een overeenkomst aan, waarbij deze fabriek het recht verkreeg het nieuwe toestel te fabriceren. Het heeft lang geduurd voordat met de fabricage een aanvang is gemaakt. Toch kon op het onlangs te Parijs gehouden internationaal kristallografisch congres op een goed verzorgde „stand” van „Nedinsco” nog het prototype van de nieuwe „Groninger goniometer” worden getoond. Het toestel trok veel belangstelling.

Laboratorium voor microbiologie

Door studenten die het eerste gedeelte van het practicum hadden doorgewerkt, werden o.m. onderzoeken verricht betreffende de volgende onderwerpen: invloed van het cultuurmedium op de vorming van penicilline; bepaling van de antibiotische werking; kernkleuring bij micro-organismen; melk en melkproducten; gebruik van algen voor de microbiologische bepaling van ijzer in grondmonsters; invloed van koper op de vorming van zwarte kleurstoffen door actinomyceten; factoren die de licht-productie der lichtbacteriën beïnvloeden.

Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar de invloed van mangaan op de koolzuurassimilatie. Voor de bibliotheek werden enkele waardevolle werken aangeschaft.

Het instrumentarium is ten enenmale ontoereikend, zelfs voor het verrichten van eenvoudig onderzoekingswerk. Dankbaar werd dan ook in voorkomende gevallen gebruik gemaakt van de door het landbouwproefstation aangeboden apparatuur en technische hulp.

Mathematisch instituut

Een onderzoek werd ingesteld betreffende doorsnijdingen van de tweevoudige projectieve ruimten met lineaire ruimten (dissertatie-onderwerp). Verder werden bewerkt een onderwerp uit de theorie der algebraïsche variëteiten en een uit de theorie der Segre-variëteiten.

Voortgezet werd het onderzoek op het gebied der differentiaaloperatoren en differentiaalvergelijkingen van oneindig hoge orde. In het bijzonder werden aangroeiingseigenschappen onderzocht van functies die als resultaat optreden bij toepassing van differentiaaloperatoren op gehele functies, waarvan de orde groter is dan 1. Eveneens voortgezet werd het reeds enkele jaren lopende onderzoek betreffende de ontwikkeling van gegeneraliseerde hypergeometrische functies en G-functies in reeksen van zulke functies. De resultaten van het onderzoek naar de ontwikkelingen van verschillende speciale functies in reeksen van zulke functies zullen worden neergelegd in een proefschrift.

Natuurkundig laboratorium

Afd. theoretische natuurkunde. Door de sterke toeneming van het aantal theoretici is er een nijpend gebrek aan ruimte ontstaan.

De wetenschappelijke werkzaamheden hadden betrekking op fundamentele problemen uit de kwantummechanica en veldtheorie en op speciale onderwerpen uit de kernfysica. De kernfysische experimenten betroffen: *a.* bij zeer lage temperaturen gerichte radioactieve kernen; *b.* kernprocessen met gepolariseerde deeltjes.

Interne rapporten verschenen over: de invloed van verstrooiing bij neutronen-assorptie door gerichte kernen (gadolinium en samarium); produktie, detectie en toepassing van polarisatie van neutronen-bundels; gerichte kernen in kristallen; polarisatie van nucleonen.

De leemten in de bibliotheek op het gebied der theoretische natuurkunde werden voor een belangrijk deel aangevuld.

Afd. biofysica. Het gebrek aan ruimte begint steeds meer te nijpen. Het onderzoek betreffende het zijlijn-orgaan werd voortgezet. Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar de reuk.

Organisch-chemisch laboratorium

In het gebouw werden enkele belangrijke verbeteringen aangebracht. Er is evenwel een groot gebrek aan ruimte voor de practica.

Het wetenschappelijk onderzoek richt zich meer en meer op de polypeptidesynthesen, de acetyleenderivaten en de natuurstoffen.

De zeer noodzakelijke uitbreiding van het analytisch hulp personeel kreeg voor het grootste gedeelte haar beslag, zij het dat verschillende analistenplaatsen moesten worden bezet door adjunct-analysten, een gevolg van het feit dat de industrie met haar veel hogere salarissen voor de wetenschappelijk gevormde analisten deze categorie tot zich trekt.

Het instrumentarium werd o.m. uitgebreid met een Leitz infrarood-spectrofotometer.

Afd. propaedeutische scheikunde en technische chemie. Het wetenschappelijk werk had o.m. betrekking op de volgende onderwerpen: polymerisatie van een bepaalde klasse organische verbindingen in afhankelijkheid van plaats en aard der substituenten; bereiding van niet in de literatuur genoemde bestrijdingsmiddelen ten behoeve van de land- en tuinbouw; synthese van stoffen, welke eigenschappen onderzocht moeten worden op bruikbaarheid om kunstmatige etherische oliën door kleine toevoegingen te verbeteren.

Het instrumentarium werd in beperkte mate uitgebreid.

Sterrenkundig Laboratorium Kapteyn

Uitbreiding van de mogelijkheden tot wetenschappelijk onderzoek is ten eerste gewenst; deze zijn volgens de directeur, dr. P. J. van Rhijn, te beperkt.

Omtrent de wetenschappelijke werkzaamheden kan het volgende worden vermeld:

1. Een onderzoek werd ingesteld naar de eigenbewegingen der sterren in Kapteyns *selected areas*, gelegen aan de hemelequator. Deze bewegingen werden afgeleid uit fotografische platen, opgenomen op de sterrenwacht te Algiers. De metingen en de reductie werden op het Kapteyn-Laboratorium uitgevoerd. Dit werk — een onderdeel van het programma dat verleden jaar op het op Vosbergen gehouden Internationaal astronomisch congres werd opgesteld — was bijna voltooid.

2. Een begin werd gemaakt met de bepalingen van de eigenbewegingen der sterren in Kapteyns *selected areas* bij declinatie van -15° . De fotografische platen werden opgenomen op het zuidelijk station van de Yale-sterrenwacht (New Haven, U.S.A.) te Johannesburg. Dit werk zal nog wel enige jaren in beslag nemen.

3. Een onderzoek werd ingesteld naar de afhankelijkheid van de interstellaire absorptie van licht van de golflengte, met behulp van fotografische platen, opgenomen met de reflector van het Kapteyn-Laboratorium.

Een meer theoretisch karakter droegen de onderzoekingen betreffende:

a. de reductie der verschillende magnitudestelsels in enkele van Kapteyns *selected areas* op één normaalstelsel;

b. de verdeling der sterren van de spectraalklasse A in verband met de spiraalstructuur van de melkweg.

Zoologisch laboratorium

Het nieuwe gebouw te Haren, dat op 23 september 1954 officieel in gebruik genomen werd, voldoet in het algemeen aan de eisen.

Het wetenschappelijk werk omvatte:

Gedragsonderzoek: o.m. factor „grootte” bij het herkennen van het ei als broedobject; rol van de vlek- tekening van het ei; bittervoorn; de vis *acridens portalegrensis*; invloed van temperatuur en licht op de voortplantingscyclus en het migratiegedrag van de stekelbaars; schoolvorming bij vissen; uitputtings- verschijnselen bij opwekking van het gedrag bij vissen uit de groep der labyrinthici; kophouding van vogels tijdens de trek.

Anatomisch-fysiologisch onderzoek: o.m. innervatie van de adeno-hypofyse; secretie van plakstof door de nier van de stekelbaars; ademhalingscentrum van vissen; zuurstofverbruik van stekelbaars-eieren; bepaling van de dissociatiecurve van bloed aan een zeer gering monster.

Oecologisch onderzoek: o.m. biologie van noordzeeharing; factoren welke de verspreiding van wormen in de grond beheersen; invloed van temperatuur en zuurgraad; zuurstofverbruik; bevolking en milieu- factoren in verschillende veenplassen; regulatie van de populatiedichtheid.

In samenwerking met de stichting Vogeltekstation Texel werd wederom enige tijd besteed aan een onderzoek betreffende de navigatie van trekvogels.

Het instrumentarium is beperkt, doch wordt langzamerhand uitgebreid.

Faculteit der letteren en wijsbegeerte

Biologisch-archeologisch instituut

De verbouwing van het perceel Poststraat 8 kwam einde 1953 gereed.

Op 22 juni 1954 gaf de hoogleraar-directeur, dr. A. E. van Giffen, zijn afscheidscollege.

Het wetenschappelijk werk richtte zich voornamelijk op het oudheidkundig bodemonderzoek, de op- gravingen en de restauraties.

Voor de verzamelingen en de bibliotheek werden verschillende aankopen gedaan.

Filologisch-historisch instituut

Afd. klassieke letteren, Grieks. De voor deze afdeling bestemde ruimte is gedurende het verslagjaar geregeld in gebruik geweest voor het geven van colleges en voor studietoelichten.

Voor de bibliotheek werden verschillende werken aangeschaft.

Latijn. De bibliotheek van deze afdeling werd enigermate uitgebreid.

Afd. Frans. Meer uren werden besteed aan het gesproken woord en de praktische oefeningen. Gebruik werd gemaakt van een gramfoon, een bandopnemer en een projectietoestel. Van de Franse ambassade werden gramfoonplaten, films en reproducties van schilderijen ontvangen.

Contact werd opgenomen met Madrid en Parijs. Het wetenschappelijk onderzoek was ten enenmale onvoldoende. Van de 11 kandidaten hadden er 11 een betrekking aan een lyceum, hetgeen niet bevoor- delijk was voor hun studie en evenmin voor die van de leerlingen der lycea. Niet één van de studenten werd geschikt geacht hulp te verlenen bij het wetenschappelijk werk. Het zou wenselijk zijn enige beurzen beschikbaar te stellen, groot genoeg, om te voorkomen dat de studerende voortijdig een betrekking aan een lyceum aanvaarden.

Afd. Germanistiek. De afdeling heeft nog steeds te kampen met een groot gebrek aan ruimte. Bij gebrek aan de nodige geldmiddelen konden voor de bibliotheek geen nieuwe werken worden aangeschaft.

Afd. Engels. Het onderzoek naar de ontwikkeling van de Engelse taal in de jaren 1938—1948, waarmede enkele jaren na de tweede wereldoorlog een begin werd gemaakt, kon tot een goed einde worden gebracht.

Na de stichting van een studiefonds voor moderne talen nam het aantal studenten in de Engelse taal en letterkunde toe.

Het instituut zou ongetwijfeld beter aan zijn doel beantwoorden, indien de voorstellen van de faculteit der letteren en wijsbegeerte tot instelling van een baccalaureaatsstudie in de moderne talen werden verwezenlijkt.

Afd. geschiedenis. Voorzover de geldmiddelen zulks toelieten werd de bibliotheek aangevuld.

Afd. Fries. In bewerking waren verschillende bibliografieën, het oudfries Lexicon, de recesboeken van Sneek, deel IV van de oudfriesse oorkonden en een middelfries Lexicon. Studie werd gemaakt van het Fries in het Westerkwartier.

Vanwege het instituut werd een cursus gegeven over oudfriesse oorkonden.

Verschillende publikaties zagen het licht.

Afd. Nedersaksisch. De eerste belangrijke taak van het instituut is het samenstellen van een taalAtlas van Oost-Nederland en aangrenzende gebieden. De grondkaart was reeds gedrukt. Het in kaart gebrachte gebied strekt zich uit van Utrecht tot Bremen en van Roermond tot Cuxhaven, zodat de Oost-Nederlandse provincies in het centrum liggen.

De eerste woordkaart (die van zwad: „regel afgemaaid gras”) zou binnenkort in drie kleuren gedrukt van de pers komen.

Het lag in het voornemen de Duitse hoogleraren in het Nedersaksisch met hun studenten uit te nodigen tot een op „Vosbergen” te houden Nedersaksisch symposium.

Instituut voor klassieke archeologie

Het wetenschappelijk werk betrof voornamelijk een voortgezet onderzoek van de Romeinse wand-schilderkunst en haar verhouding tot de andere kunsten, in het bijzonder de architectuur, gedurende de eerste eeuw vóór en de eerste eeuw na Christus. In verband hiermede verbleef de hoogleraar-directeur, dr. H. G. Beyen, van 5 mei tot 19 juni 1954 in Italië. De resultaten van het voormelde onderzoek zullen worden neergelegd in een tweede deel van een omvangrijk boekwerk, waarvan het eerste deel in 1938 is verschenen. Het tweede deel zou waarschijnlijk verschijnen in 1955. Een dissertatie werd voorbereid over het Romeinse landschap.

Instituut voor kunstgeschiedenis

De huisvesting moet ten enenmale onvoldoende worden geacht.

De functie van het instituut was dit jaar zuiver didactisch. Het zal nog wel geruime tijd duren voor personeelsbezetting en materiaal, zelfstandig wetenschappelijk onderzoek mogelijk maken.

De bibliotheek en de collectie lichtbeelden werden uitgebreid.

Faculteit der economische wetenschappen

Bedrijfs-economisch instituut

Het instituut hield zich bezig met de voorbereiding van „cases” voor werkcolleges en van practica. Voorts werden discussiecolleges georganiseerd, waartoe vooraanstaande deskundigen uit de praktijk van het bedrijfsleven werden uitgenodigd. Ook aan de organisatie van excursies naar bedrijven werd de nodige aandacht besteed. Het onderzoek naar de toepassing van bepaalde financieringsfiguren werd dit jaar afgesloten.

Een publikatie betreffende de menselijke verhoudingen in het bedrijf, gezien in het licht van de bedrijfs-economie, was in bewerking.

Economisch instituut

De bockerij van het instituut werd uitgebreid met 45 delen.

Landbouw-economisch instituut

De verzameling literatuur werd gestadig uitgebreid. Meerdere is gedaan om publikaties te verkrijgen van het Amerikaanse ministerie van Landbouw en Voedsel- en Landbouworganisatie der Verenigde Naties. Aangeschaft werd de literatuurdocumentatie op het gebied van de landbouw, die wordt uitgegeven door het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening en de bibliotheek van de Landbouwhogeschool te Wageningen. Er verschenen dit jaar twee publikaties.

Verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der wis- en natuurkunde en der geneeskunde
Psychologisch instituut Heymans

In oktober 1953 mocht de beheerder van het instituut, dr. H. J. F. W. Brugmans, het feit herdenken dat hij gedurende 25 jaren de leiding van het instituut had gehad. Op 20 september 1954 legde hij zijn taak als zodanig neer.

Een onderzoek betreffende de emotionele waarde van kleuren, geregistreerd via het psychogalvanisch fenomeen, werd voortgezet. Verschillende methoden waarmede perseveratie wordt gemeten, werden getoetst op „consistency”. De bedoeling hierbij was na te gaan in hoeverre Wiersma's proeven betreffende de secundaire functies diagnostische waarde hebben voor normalen.

Afd. toegepaste psychologie en psychotechniek. Aan de ijking van de Snijders—Oomen-testreeks werd voortgewerkt. Het onderzoek naar de vibratie-ervaring in het kader van de werkgroep N.V. Philips-St. Michielsgestel werd voortgezet. Een onderzoek werd verricht naar de begaafdheidsspreiding bij de bevolking van Drenthe. Een aanvang werd gemaakt met een sociaal-psychologisch onderzoek in Oost-Groningen en Oost-Drenthe.

Afd. kindpsychologie. De gegevens, verkregen bij het differentiatie-onderzoek betreffende protestants-christelijke inrichtingen voor kinderbescherming in Nederland werden uitgewerkt.

Er is gebrek aan werktuimte. Hierin moet noodzakelijk worden voorzien, vooral nu een grotere toeloop van studenten wordt verwacht.

Verenigde faculteiten der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte

Economisch-geografisch instituut

De werkzaamheden van het instituut omvatten in hoofdzaak het samenstellen van kaarten ten behoeve van het onderwijs en het bijhouden van catalogi.

Aan de directies van enkele grote metaalbedrijven werden adviezen verstrekt omtrent het vraagstuk der gemeenteclassificatie.

Verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der rechtsgeleerdheid en der economische wetenschappen
Sociologisch instituut

Het wetenschappelijk werk concentreerde zich op een onderzoek naar de sociaal-psychologische remmingen, die in Oost-Nederland een opvoering van de produktiviteit belemmeren. Een begin werd gemaakt met een onderzoek naar de te verwachten gevolgen van de industrialisatie in Delfzijl. In opdracht van het college van curatoren werd een rapport samengesteld over Groningen als studiecentrum.

De beschikbare werktuimte is veel te klein. De hoogleraar-directeur acht de toestand „zonder enige overdrijving onhoudbaar”.

IV. UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

ALGEMEEN

In het begin van zijn overdrachtsrede van 20 september 1954 memoreerde de aftredende rector magnificus der Amsterdamse universiteit, dr. M. W. Woerdenman, met bijzondere nadruk het feit dat met ingang van 15 september 1953 in het *bestuur* der universiteit belangrijke wijzigingen waren gebracht. Naast het college van curatoren en dat van rector en assessoren is een nieuwe college gekomen, nl. het *presidium*. Betreffende de taak en de werkzaamheden van dit college zeide hij o.m. het volgende:

„Het presidium heeft in de eerste plaats vele contacten met het college van curatoren, en het is mij een groot genoegen hier te vermelden, dat de samenwerking, ook met de secretaris van dit college, zeer prettig is geweest. In onderling overleg heeft het presidium een aantal taken van het college overgenomen. Een uitstekende gedachte is het geweest het presidium uit te nodigen in de vergaderingen van curatoren inlichtingen over aanhangige voorstellen te geven en adviezen uit te brengen. Meer en meer wordt ook aan de andere inrichtingen voor hoger onderwijs de rector tot de vergaderingen van curatoren uitgenodigd of heeft er zitting in als adviserend lid, en, afgaande op onze ervaring in het afgelopen jaar, meen ik te kunnen zeggen, dat deze werkwijze uitstekende resultaten kan opleveren in het belang van de universiteit.

Verder heeft uit den aard der zaak het presidium herhaaldelijk contact met de afdeling Onderwijs. De besprekingen, gevoerd met de wethouder van onderwijs en de directeur zijner afdeling, hebben ons de overtuiging geschonken dat ook het samenwerken met hun afdeling op prettige wijze zal kunnen leiden tot een meer efficiënt bestuur der universiteit. Het presidium heeft het afgelopen jaar beschouwd als een proefjaar en moest zich noodzakelijkerwijze eerst omtrent zijn taak oriënteren, alvorens definitieve voorstellen te doen ten aanzien van uitbreiding van de administratieve staf en verschuivingen in de functies van enige stafleden. Hoewel reeds een aantal wijzigingen tot stand kwam, zal het presidium nog een verdere uitbreiding van zijn apparaat nodig hebben. Het hoopt dat, in overleg met de afdeling Onderwijs, een werkwijze zal worden gevonden, die het presidium in staat zal stellen te voldoen aan de verplichtingen die de verordening aan dit lichaam oplegt.

Deze verplichtingen zijn velerlei, en een van de zwaarste daarvan is het opstellen van een ontwerp-begroting. Besprekingen met de faculteitsbesturen en een enquête onder de docenten gaven ons een inzicht in de bij de senaat bestaande wensen, die daarna op hun urgentie en belangrijkheid moesten worden getoetst. Het presidium voelt echter de behoefte om voor de komende jaren een toekomstplan uit te werken, teneinde een verantwoorde politiek ten aanzien van de uitbreiding van de onderwijsstaf, financiële voorzieningen, nieuwbouw, vernieuwing, enz. te kunnen ontwikkelen. Maatregelen daartoe zijn reeds genomen.

Verder is het de taak van het presidium curatoren en gemeentebestuur van advies te dienen over tal van zaken. Het is ondoenlijk een overzicht te geven van al dargene wat ter beoordeling aan het presidium is voorgelegd. Slechts één zeer belangrijk vraagstuk dat onze aandacht vroeg, moge worden vermeld. Het is het *huusvestingsprobleem* der universiteit.¹⁾

Laatstgenoemd probleem is bepaald nijpend geworden: de beschikbare ruimte is veel te klein. De kosten van een geheel nieuw gebouwencomplex achtte de rector magnificus te hoog, om welke reden het presidium gezocht heeft naar een oplossing, waarbij van de bestaande universitaire instellingen ook verder gebruik zal kunnen worden gemaakt. Het plan voor de uitbreiding van het bestaande universiteitsgebouw ten behoeve van de zgn. alfa-faculteiten biedt naar zijn mening een aanvaardbare oplossing. Er zal spoedig een hulpgebouw moeten komen dat in het nijpend ruimtegebrek enigermate kan voorzien en dat, wanneer eenmaal met de verbouwing is begonnen, als tijdelijk verblijf kan dienen. Thans is de toestand der alfa-faculteiten onhoudbaar. Het presidium bracht voorts o.m.

advies uit over de plannen voor de stichting van een gebouwencomplex op het zgn. Roeterseiland ten behoeve van de faculteit der wis- en natuurkunde en over de plannen voor een verdere uitbouw van het Wilhelminagasthuis tot academisch ziekenhuis.

Tenslotte zal ook een oplossing moeten worden gevonden voor de universiteitsbibliotheek, die in bouwvallige toestand verkeert.

Een der eerstvolgende senaatsvergaderingen zou gewijd worden aan het *studium generale*, teneinde na te gaan hoe in het vervolg de algemene vorming van de studenten zal kunnen worden bevorderd. Daartoe bestond te meer aanleiding, omdat in 1955 de rectores magnifici der universiteiten in de landen van het Pact van Brussel te Cambridge bijeen zouden komen om met name deze vorming te bespreken.

Door de gemeenteraad van Amsterdam werd een wijziging in de verordening aanvaard, die het voor de studenten mogelijk zal maken te beginnen met een *baccalaureaatsstudie* in de economische wetenschappen. Naar verwacht werd zou een soortgelijke wijziging met betrekking tot de studie in de natuur- en scheikunde bij de raad aanhangig worden gemaakt.

Het aantal volledig ingeschreven studenten liep sinds het voorafgaande cursusjaar terug van 6448 tot 6200.

Er vonden dit jaar 81 promoties plaats.

Het laatste rapport over de resultaten van het verplichte onderzoek der studenten op *tuberculose* gaf gunstige cijfers te zien. De spreken van de artsen der Universitaire gezondheidszorg bleken wederom in een behoefte te voorzien.

Nog deelde de rector magnificus mede, dat het college van rector en assessoren zich had uitgesproken tegen maatregelen die de afschaffing van de *studenten-zuivering* ten gevolge zouden hebben, en ervoor gepleit heeft aan het presidium de bevoegdheid te verlenen om inschrijving te weigeren van die studenten die zich in de oorlogsjaren ernstig hebben misdragen.

Aangezien de rectoraatsperiode van dr. Woerdeman was verlengd tot het einde van het studiejaar 1956/1957, kon uiteraard overdracht van het rectoraat niet plaatsvinden.

VERORDENINGEN

De nieuwe bestuursvorm der universiteit, welke door de gemeenteraad in zijn vergadering van 9 juli 1952 was aanvaard, werd dit jaar ingevoerd. Het presidium werd gevormd door dr. M. W. Woerdeman, rector magnificus, dr. F. Bender, kanselier-directeur, als zodanig benoemd door de gemeenteraad in zijn vergadering van 16 september 1953, en mr. W. G. Vegting, prorector, als zodanig benoemd door burgemeester en wethouders in hun vergadering van 19 februari 1954.

In zijn vergadering van 31 maart 1954 besloot de gemeenteraad tot wijziging van de verordening tot regeling van de Universiteit van Amsterdam in diër voege dat de studie in de faculteit der *politieke en sociale wetenschappen* in de secties B en C werd gewijzigd en aangevuld.

In zijn vergadering van 23 juli 1954 besloot de gemeenteraad tot wijziging van bovengenoemde verordening in diër voege dat een *baccalaureaatsexamen* in de *economische wetenschappen* werd ingesteld.

COLLEGE VAN CURATOREN

Aan dr. C. T. van Valkenburg werd op zijn verzoek als lid van het college van curatoren met ingang van 1 januari 1954 ervol ontslag verleend. In zijn plaats werd door de gemeenteraad in zijn vergadering van 11 december 1953 benoemd dr. C. H. Delpat.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de onderscheiden faculteiten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 28.

Het aantal universitaire examens bedroeg 2899, waarvan 2192 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 2280 en 1698, voor de vrouwelijke 619 en 494.

Het aantal promoties bedroeg 81¹⁾, als volgt over de faculteiten verdeeld:

godgeleerdheid	2	wis- en natuurkunde	29
rechtsgelerdheid	2	letteren en wijsbegeerte	16
geneeskunde	29	economische wetenschappen	3

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 8 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN EN WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKINGEN²⁾

Faculteit der geneeskunde

Anatomisch-embryologisch laboratorium

Voor de afdeling biochemische embryologie en röntgenanatomie werd een donkere kamer gebouwd. Ten behoeve van het embryologisch onderzoek konden, dank zij mede een gift van de Rockefeller Foundation, zeer kostbare instrumenten worden aangeschaft.

Met het verzamelen van skeletten voor de afdeling antropobiologie werd voortgegaan.

Binnengasthuis (kliniek voor huid- en geslachtsziekten)

Het onderzoek naar het ontstaan van blazen bij verschillende huidziekten vorderde regelmatig. Het onderzoek naar de werking van verschillende synthetische malariamiddelen bij lupus erythematoses bracht aan het licht dat chloroquine bij deze ziekte een zeer waardevol geneesmiddel is.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. enige proefschriften.

Farmacotherapeutisch laboratorium

De proefdierenstal werd verbouwd, waardoor de accommodatie voor grote proefdieren (honden en katten) aanzienlijk werd verbeterd.

Het instrumentarium werd in bescheiden mate uitgebreid.

Fysiologisch laboratorium

Het instrumentarium werd belangrijk uitgebreid.

Histologisch laboratorium

Het onderzoek van het bindweefsel was dit jaar vooral gericht op de chemische en fysisch-chemische aard van de tussenstof. De resultaten van het onderzoek betreffende de complexnaturaal van de verhouding collageen-mucopolysaccharide werden in een proefschrift vastgelegd. Nadien werd de betekenis van die complexen voor de morfologie van de bindweefselstoffen nog nader onderzocht. De verhouding mucopolysaccharide-collageen, bepaald als hexamine-oxypoline, bleek een bruikbaar kenmerk te zijn van verschillende vormen van bindweefsel. Onderkend werd de aanwezigheid van „vrij” naast in het complex gebonden mucopolysaccharide.

Met behulp van de weefselkweek werd een onderzoek aangevat naar de pathogenese van reuma.

Het experimentele onderzoek naar de histologie en histochemie van de beenvorming werd voortgezet. Gegevens werden verkregen omtrent de werking der osteoclasten. Een onderzoek van skeletafwijkingen bij scorbut werd afgesloten, evenals dat van het golgi-apparaat van de schildklierellen.

Onderscheiden publikaties zagen dit jaar het licht.

Instituut voor tropische hygiëne en geografische pathologie

Voor dit instituut moge worden verwezen naar hetgeen daaromtrent is vermeld in het Onderwijsverslag over het jaar 1953 (blz. 329).

¹⁾ Bovendien 1 promotie honoris causa. Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek van de Universiteit van Amsterdam 1953/1954, deel II, blz. 31/34.

²⁾ De instellingen zijn faculteitsgewijze gerangschikt en binnen elke faculteit alfabetisch.

Laboratorium voor fysiologische chemie

De bepalingen van het gehalte der verschillende vitamines en zouten in de Nederlandse voedingsmiddelen werden voortgezet. De onderzoeken betreffende het verband tussen tandcaries en voeding vonden voortgang. Bijzondere aandacht werd besteed aan het verbeteren en het versnellen van de methoden om caries te meten. Gebleken is dat de gemiddelde Nederlandse voeding voor ratten sterk cariogeen is. Naar verbetering van de voeding in dit opzicht wordt gezocht. Een onderzoek omtrent het vitamine B₁₂-gehalte van trassi werd voorlopig afgesloten. De onderzoeken omtrent de fosforstofwisseling in de nier verliepen bevredigend. Het bereiden van vitamine B₁ bevattend radioactieve S is gelukt, evenals de scheiding van de fosfaten van vitamine B₁ en de kwantitatieve bepaling van vitamine B₁ in twee druppels bloed.

Laboratorium voor gezondheidsleer

De uitrusting voor microscopisch onderzoek werd verbeterd; verder werden enige nieuwe apparaten aangeschaft.

Röntgeninstitut

De plannen voor de inrichting van de nieuwe semi-permanente afdeling voor röntgendiagnostiek werden verder ontwikkeld.

Wilhelminagasthuis

Afd. inwendige ziekten. In het laboratorium voor algemene pathologie werd het onderzoek voortgezet gezet omtrent de stofwisseling der porfyrynes en dat der lipoiden en werden onderzoeken verricht omtrent de regeneratie van de lever bij ratten na extirpatie.

In de cardiologische afdeling werd het onderzoek naar de elektrische verschijnselen van het hart met kracht voortgezet. Verschillende bij dit onderzoek verkregen resultaten werden gepubliceerd.

Heelkundige kliniek. Een totaal nieuwe operatiemethode voor maagcarcinoom werd dit jaar toegepast. Voor deze methode bleek een grote belangstelling te bestaan, ook in het buitenland. Het percentage patiënten met een maagcarcinoom dat vóór het invoeren van deze operatie met een resectie behandeld kon worden, bedroeg 43½%. Door de nieuwe methode werd dit percentage opgevoerd, zodat thans niet minder dan 77% van de patiënten die binnenkomen met een maagcarcinoom, radicaal behandeld kan worden met extirpatie van het tumordragende deel van de maag.

Keel-, neus- en oorheelkundige kliniek. Het aantal operaties nam wederom toe. Met de ontwikkeling van de plannen voor de bouw van een geluidvrije ruimte werd weinig voortgang gemaakt. Toch is het voor onderwijs- en wetenschapsoefening van het grootste belang dat deze ruimte zo spoedig mogelijk tot stand komt.

Neurologische kliniek. In de afdeling elektroëncfalografie werd het onderzoek met behulp van de oscillograaf geperfectioneerd. Bij het onderzoek van daarvoor in aanmerking komende patiënten werd meer en meer de elektromyografie toegepast. Het tumor-onderzoek werd verder ontwikkeld. Geregeld werden neuro-fysiologische experimenten verricht. Het neuro-röntgenologisch onderzoek werd verder geperfectioneerd.

In bewerking waren vier proefschriften.

Oogheelkundige kliniek. In eigen werkplaats werden apparaten vervaardigd voor de analyse van het kleurenzien, de fotografische registratie van de pupilreactie en voor het onderzoek van het scheidzien.

Psychiatrische en neurologische kliniek. Voortgezet werden het elektroëncfalografisch onderzoek, door tijdens het opnemen van een elektroëncfalogram de patiënt met stikstof te belasten, en het onderzoek van de afwijkingen in het elektroëncfalogram bij stotteraars.

In het histologisch laboratorium werd een onderzoek ingesteld naar de postmortale veranderingen in het centrale zenuwstelsel.

Vrouwenskliniek. De onderzoeken betreffende de etiologie van de zwangerschapstoxicose werden voortgezet. Voor het eerst in de geschiedenis der geneskunde gelukte het ook in het chronisch experiment door vermindering van de bloedtoevoer naar de placenta een zwangerschapstoxicose te doen ontstaan. Chromatografische onderzoeken werden verricht ter bestudering van de problemen der zwangerschapstoxicose.

Onderzoekingen werden voorts verricht door middel van papier-elektroforese voor differentiëring van de plasma-eiwitten.

Verdere onderzoekingen hadden betrekking op de koolhydraatstofwisseling bij zwangeren (dissertatie-onderwerp), de oorzaken en de hoogte van de perinatale sterfte (dissertatie-onderwerp), de vroege diagnose en de verschillende therapeutische mogelijkheden van het carcinoma cervicis uteri.

Een operatiemethode werd bedacht en toegepast voor het sluiten van uitgebreide fistels van blaas en rectum, ontstaan na een behandeling met radium voor een carcinoom. Tot dusver werden dergelijke fistels als ongeneeslijk beschouwd. De onderzoekingen omtrent de etiologie en het voorkomen van trombose werden voortgezet.

Onderscheiden publikaties zagen het licht, w.o. enige proefschriften (o.a. over de resultaten van baringen in stuitligging).

Faculteit der wis- en natuurkunde

Fysisch-geografisch laboratorium

De volgende onderzoekingen werden verricht:

1. Suriname: onderzoek van de granulometrie, de zware mineralen, afgerondheid der zanden, T- en S-waarden van de sedimenten der Zanderij- en Coropina-formatie en van Marwijne-terrassen, morfogenese der verschillende kustvlakten, savanne-onderzoek.
2. Trinidad: onderzoek van de shelfsedimenten.
3. Friesland: onderzoek van de sedimentatie-volgorde en morfogenese van Barradeel en omgeving; oud-holocene reliëf van Friesland; morfogenese van het boven-Boorne-gebied met betrekking tot de preglaciale, glaciële en postglaciale sedimenten.
4. Westzijde van de IJsseldelta: sedimentatie-volgorde en jongere morfogenese.
5. West-Friesland: holocene reliëfontwikkeling en sedimentatie-volgorde in het gebied ten westen van Hoorn.
6. Luxemburg: morfogenese bodemvorming en zware mineralen-transport.
7. Mathematische analyse van bergvormen.
8. Onderzoek van tropische en subtropische grondmonsters.

Fytopathologisch laboratorium Willie Commelin Scholten

In de loop van het jaar bewerkten zes studenten een onderwerp voor het doctoralexamen.

Geologisch instituut

De collecties werden aangevuld met gesteenten en mineralen uit Noorwegen, Zweeds-Lapland, Corsica en Portugal.

Hugo de Vries-Laboratorium

Het praktische werk in genetica betreffende symfytum werd voortgezet. Als nieuwe proefobjecten werden in het onderzoek betrokken de sierplanten matthiola en perunia. Het palynologisch onderzoek van Nederlandse venen vond voortgang. Voortgezet werd het onderzoek van de Nederlandse desmidiaceae, orchidaceae en berberidaceae. Enkele publikaties zagen het licht.

Instituut voor theoretische fysica

Het theoretisch onderzoek hield zich voornamelijk bezig met problemen der moleculfysica, van de kwantum-statistische mechanica en van de kernfysica. Getracht werd de macroscopische verschijnselen te verklaren in termen van de tussen de moleculen werkzame krachten. De statistisch-mechanische onderzoekingen waren vooral gericht op de coöperatieve verschijnselen. Het kwantum-statistisch-mechanisch onderzoek had tot doel een verklaring te vinden van de kwantumeffecten, welke in de fysica der lage temperaturen een belangrijke rol spelen. De kernfysische onderzoekingen waren gericht op de structuur der atoomkernen.

Laboratorium voor algemene en anorganische chemie

De speciale ruimten voor het spectroscopisch onderzoek werden dit jaar in gebruik genomen. Door een verbouwing werd een optische werkplaats verkregen. Het instrumentarium werd uitgebreid. Aangekocht werd een registrerende millivoltmeter.

Laboratorium voor analytische scheikunde

Onderzoekingen werden verricht omtrent het verband tussen structuur en fluorescentiestraling van stoffen, de coprecipitatie in neerslagen en de reductie van een aantal organische nitro-verbindingen. Ten behoeve van het chromatografisch onderzoek werd een kleine ruimte voor constante temperatuur ingericht.

Laboratorium voor biochemie en toxicologie

De ruimte voor de proefdieren werd voor het doel beter geschikt gemaakt. Het instrumentarium werd aangevuld met een in eigen werkplaats vervaardigd Warburgapparaat.

Laboratorium voor elektrochemie

Het instrumentarium werd o.m. uitgebreid met twee apparaten voor de meting van de dielektrische constanten van vloeistoffen.

Laboratorium voor organische scheikunde

Het instrumentarium werd uitgebreid. De firma Eli Lilly and Company te Indianapolis (U.S.A.) stelde een bedrag van 5.000 dollar beschikbaar als bijdrage in de kosten van aanschaffing van een infraroodspectrofotometer.

De inrichting van de nieuwe werkruimte voor de micro-analytische afdeling kwam gereed.

Mathematisch instituut

Onderzoekingen werden verricht op het gebied van de intuitionistische wiskunde. De resultaten werden neergelegd in een proefschrift.

Natuurkundig laboratorium

Het wetenschappelijk werk omvat sedert 1953 het onderzoek van de vaste stof en dat van de kosmische straling, zoals het onderzoek naar de mechanische eigenschappen van metalen en metaallegeringen bij fase-overgangen en de invloed van hoge drukwaarden op de diffusiesnelheid van koolstof in ijzer. In samenwerking met J. E. N. E. R. te Kjeller (Noorwegen) werd op beperkte schaal een onderzoek aangevat met neutronen. Op het gebied van de kosmische straling werd een onderzoek verricht betreffende tijdsvariaties van de uitgebreide lawines met behulp van de Wilsonkamer en Geiger-Müller-tellers. Een expeditie naar het hooggebergte van Peru keerde dit jaar terug met naar het zich liet aanzien nieuwe resultaten, o.a. verkregen bij het werk met fotografische emulsies.

Propaedeutisch anorganisch-chemisch laboratorium

Onderzoekingen werden verricht omtrent de structuren van diverse anorganische verbindingen, vooral van zgn. complexverbindingen. Spectroscopisch werden onderzocht anorganische en organische verbindingen, in het bijzonder met behulp van de Raman-spectroscopie.

Sterrenkundig instituut

Het wetenschappelijk werk lag op het gebied van de astrofysica. Aangezien waarnemingsinstrumenten ontbraken, werden fotografische hemelopnamen en spectra van elders betrokken.

Zeeman-Laboratorium

Onderzoekingen werden verricht op de volgende gebieden:

- a. optische spectroscopie; analyse van atoomspectra; Zeeman-effect; hyperfijnstructuur van spectraallijnen;
- b. foto-effect van halfgeleiders;
- c. onderzoek van bèta- en gamma-spectra van kunstmatig radioactieve stoffen met behulp van een bèta-spectrograaf van het magnetische lentype; bepaling van kernmomenten;
- d. cm-golven-spectroscopie; bestudering van molecuulspectra met behulp van korte elektromagnetische golven; hyperfijnstructuur; atoomspectra; meting van de dielektrische constanten van vloeistoffen en assen.

Zoologisch laboratorium

Enkele verbouwingen kwamen dit jaar gereed.
Het instrumentarium en de bibliotheek werden uitgebreid.

Zoologisch museum

Met vele instituten in binnen- en buitenland werd wederom samengewerkt bij de determinatie en het onderzoek van het verzamelde en ingezonden materiaal. Er verschenen 26 publikaties, waarvan 10 in het eigen tijdschrift „Beaufortia“.

*Faculteit der letteren en wijsbegeerte**Allard Pierson-stichting*

In Egypte werd epigrafisch werk verricht in de Thebaanse necropolis. Ten behoeve van de afdeling West-Azië en Egypte werden enige seriewerken gecompleteerd en verschillende nieuwe publikaties gekocht.

De verzameling werken op het gebied van de vergelijkende literatuurwetenschap werd ook dit jaar uitgebreid.

Amerika-instituut

Het boekenbezit van het instituut nam door aankoop en schenking gestaag toe. De tijdschriften-afdeling werd definitief georganiseerd; elk gebied van de amerikanistiek is thans op verantwoorde wijze vertegenwoordigd. Met andere Amerika-instituten in Europa, alsook met het Salzburg-seminar in American studies kwam een blijvend contact tot stand. De systematische catalogus werd voltooid.

Fonetisch laboratorium

Het onderzoek van kinderen met spraakafwijkingen werd voortgezet. Andere onderzoeken betroffen: spreekmelodie, afwijkende vormen van stemgeving, spraakontwikkeling in het eerste levensjaar, spraakverschijnselen bij een groep kleuters, klankverschijnselen bij enige experimentele dichters.

Germaans seminarium

De catalogus werd gemoderniseerd, o.a. door toevoeging van een trefwoordencatalogus. Gewerkt werd aan een kartotheek van tijdschriftartikelen. Er is dringend behoefte aan ruimte.

Instituut voor muziekwetenschap

Behalve colleges voor vakstudenten en bijvakstudenten werd dit jaar ook een wekelijks collegium musicum vocale gegeven, waaraan ook andere studenten konden deelnemen.

Ten geschenke werd ontvangen een grote verzameling archivalia betreffende muziekuivoeringen in Nederland, Nederlandse componisten en musici.

Instituut voor pre- en protobistorie

Voortgang werd gemaakt met de archeologische verkenningen in Noordholland, waarbij speciale aandacht werd besteed aan de zich in deze provincie bevindende terpen. Dit jaar werd door het instituut voor het eerst zelfstandig oudheidkundig bodemonderzoek verricht. Het betrof hier de resten van een grote drie- à vier periodengrafheuvel uit de bronstijd bij Zwaagdijk (gem. Wervershoof, Nh.). Deze onderzoeken kunnen ook van belang zijn voor de oplossing van bodemkundige vraagstukken betreffende dit gebied. In Amsterdam werd bij een opgraving nabij het Oude Kerkplein een eerste onderzoek ingesteld naar sporen van de vroegste bewoning.

Kamisthistorisch instituut

Goede resultaten werden bereikt in het privatissimum, gewijd aan Jan van Eyck. Enige kandidaten leverden werk van bijzonder gehalte.

Voor de bibliotheek en de verzameling reproducties werden verschillende schenkingen ontvangen.

Nederlands seminarium

De hierna genoemde werkzaamheden werden verricht:

a. taalonderzoek in Suriname;

b. voorbereiding voor de samenstelling van een analytisch woordenboek van de Nederlandse taal ten behoeve van Indonesische studenten;

- c. onderzoek naar het verstaan van gesproken taal door het dove kind;
- d. bewerking van een Rotulus van codices en fragmenten van Middelnederlandse teksten;
- e. systematische catalogisering van werken op het gebied van de Nederlandse taalkunde en -filologie.

Pedagogisch-didactisch instituut

Met het verzamelen van gegevens betreffende de bij het v.h.m.o. vigerende onderwijsmethoden en procedures werd voortgegaan. In het bijzonder werden bestudeerd het selectievraagstuk en de proefklasse. De catalogisering en classificering van de bij het v.h.m.o. in gebruik zijnde leerboeken werden voortgezet, teneinde tot een overzicht te komen van de bij dit onderwijs gevolgde methoden. Incidenteel werd studie gemaakt van individuele gevallen van leermoeilijkheden.

Romaans seminarium

Voor de bibliotheek werden tal van Franse, Zwitserse, Finse, Italiaanse en Roemeense boekwerken ten geschenke ontvangen. De collectie Roemeense werken is thans, uit het oogpunt van volledigheid beschouwd, waarschijnlijk enig in de Benelux-landen.

Sociografisch, fysisch-geografisch en volkenkundig seminarium

Een groots opgezette volkenkundige documentatie was in bewerking. Verschillende belangrijke atlassen werden aangekocht.

Sociografische werkgemeenschap

Voortgezet werden: het onderzoek ten behoeve van de methodologie en van het apparaat der sociografie, het wijkonderzoek in een der nieuwe wijken van Amsterdam en een religiografisch onderzoek (op verzoek van het sociologisch instituut der Nederlands Hervormde Kerk) in enige andere wijken. Het onderzoek naar het vluchtelingenvraagstuk in de Kreits Fallingbostal (Nedersaksen) werd voltooid. De resultaten werden neergelegd in een eindrapport.

Met de Stichting voor bevolkingsonderzoek in de Zuiderzeepolders werd samengewerkt. Op verzoek van de Amsterdamse sportraad werd een onderzoek ingesteld naar de sociale aspecten van de sportbeoefening.

Voorts werd te Alkmaar enquêtewerk verricht ten behoeve van de Provinciaal-planologische dienst voor Noordholland.

Faculteit der economische wetenschappen

Seminarium voor bedrijfsbouwkunde

Voor de bibliotheek werden tal van aanwinsten verkregen.

Het aantal ondernemingen dat gegevens voor het jaarverslagen-archief inzond, vermeerderde met 45; het bedraagt thans 1295.

Belangrijke tijdschriften werden ontvangen op het gebied van de accountancy.

Faculteit der politieke en sociale wetenschappen

Instituut voor perswetenschap

Het rapport over het vluchtelingenvraagstuk in de Kreits Fallingbostal (Nedersaksen) werd voor publikatie gereedgemaakt. In een middelgrote Nederlandse stad werd een onderzoek ingesteld naar de leesgewoonten van het dagbladpubliek. Een onderzoek was gaande omtrent de openbare mening ten aanzien van „aardstralen“. Het aantal contacten met het buitenland werd aanzienlijk uitgebreid.

Sociaal-pedagogisch instituut

Het instituut verkreeg dit jaar een ruimere huisvesting. Verricht werden: een leeuweronderzoek (in opdracht van de openbare leeszaal en bibliotheek van Amsterdam); een onderzoek naar de sociale structuur en de betekenis der lokale jeugdzorginstellingen voor de Oostelijke Eilanden te Amsterdam (in opdracht van de Amsterdamse jeugdraad en in samenwerking met het economisch en het sociologisch instituut der Vrije Universiteit); een onderzoek naar de invloed van de televisie op het gezinsleven; een onderzoek naar de ontwikkelingsgang der pupillen en de waarde der opvoedingsmethoden der Boddaert-tehuizen.

Een rapport over het onderzoek naar enkele problemen betreffende het vraagstuk „Film en jeugd“ kwam gereed.

V. VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

ALGEMEEN

Uitbreidingsplannen

Het studiejaar 1953/1954 is voor de Vrije Universiteit een jaar geweest van voortgaande groei en bloei. Schokkende gebeurtenissen deden zich niet voor. Veel van wat in het afgelopen jaar geschiedde stond in het teken van de toekomst.

„Het komende jubileum in 1955, waaraan de gedachte van de nieuwbouw is verbonden, die urgent is geworden met name door de instituering van de langgewenste medische faculteit en zijnerzijds weer de opzet van een miljoenplan noodzakelijk maakte, veroorzaakte een actie, die zich tot in alle vezelen van het wijidvertakte dubbel-lichaam van vereniging en universiteit doet gevoelen.”

Aldus de aftredende rector magnificus, prof. dr. J. F. Koksma, in zijn overdrachtsrede van 22 september 1954.

In dit verband deelde hij voorts mede, dat het door de gemeente Amsterdam aan de Vrije Universiteit voor nieuwbouw toegewezen terrein aan de Amstelveenseweg reeds werd opgespoten en dat plannen werden voorbereid voor de bouw van de eerste klinieken, nl. die voor interne geneeskunde en chirurgie.

De uiteindelijke bouwplannen betreffen echter meer dan de medische faculteit alleen; er is wel degelijk gedacht aan een groot hoofdgebouw met aula, diensten en collegeruimten. Daaromtrent zeide de rector magnificus:

„Steeds in de geschiedenis der Vrije Universiteit echter heeft men het zwaarst laten wegen wat het zwaarst is, en het *primum vivere* brengt ook hier mede dat, zolang er enerzijds tekort aan werkruimte is en er anderzijds publieke zalen te huur zijn, het toch alleszins gerechtvaardigde en geenszins overdreven verlangen naar een eigen aula naar het tweede plan wordt verschoven.”

Verder zeide hij:

„Laten wij echter hopen dat uitsel geen afstel wordt. Bij enkele bezoeken in het buitenland, die ik als lid van de bouwstaf heb medegemaakt, is mij enerzijds wel duidelijk gebleken hoeveel denkkracht, energie en geld het nog zal kosten eer de medische faculteit op verantwoorde wijze zal zijn gehuisvest, maar het is mij evenzeer duidelijk geworden van hoe essentiële betekenis voor de universitaire gemeenschap een centraal universiteitsgebouw is. Ik zou nog een stap verder willen gaan en naast het belang van dit centrale universiteitsgebouw de noodzaak van het stichten van studententehuizen in de trant van onze bestaande hospitia, doch dan in de omvang der Amerikaanse campusgebouwen, met klem willen bepleiten.”

* *

De lessen werden dit jaar, op 25 september 1953, geopend met een speciaal college door dr. A. Sizoo. Zeer behartigenswaard was wat hij bij deze gelegenheid zeide over het juiste gebruik van de Nederlandse taal.

Op 20 oktober 1953 hield de rector magnificus een diesrede over het onderwerp „Discreet of continu?”

In de bidstond aan de vooravond van de dies ging voor ds. M. de Goede.

In plaats van de gebruikelijke begroetingsamenkomst werd ditmaal een voorlichtingsavond gehouden, die de inzet vormde van de op het komende jubileum gerichte landelijke actie „De meiboom in de kap”.

De *universiteitsdagen* werden dit jaar gehouden op 7 en 8 juli 1954, te Eindhoven. Op de wetenschappelijke dag verdedigden prof. dr. Nico H. Ridderbos en dr. J. B. B. Tissot van Patot hun vooraf in druk verschenen referaten, resp. getiteld „Beschouwingen over Genesis 1” en „Enige economische aspecten van de Nederlandse vervoerpolitiek”. ’s-Avonds werd een bidstond gehouden, waarin voorging ds. P. N. Kruijswijk. De volgende dag vond de jaarvergadering plaats, die geheel stond in het teken van het komende jubileum.

Faculteiten

Omtrent de afzonderlijke faculteiten kan het volgende worden medegedeeld. In de faculteit der *wis- en natuurkunde* aanvaardden drie nieuwe lectoren hun ambt. Dr. G. J. Hoytink, benoemd tot lector in de theoretische en fysische chemie, ving zijn werkzaamheden aan op 20 november 1953, met een openbare les over „De waarde van de theorie voor de integratie in de chemie”. Met de benoeming van dr. J. Blok tot lector in de propaedeutische natuurkunde en van dr. R. F. Rekker tot lector in de propaedeutische scheikunde werd aan het onderwijs voor het eerste gedeelte van het kandidaatsexamen in de medicijnen, dat ook aan de Vrije Universiteit onder de natuurfilosofische faculteit ressorteert, het volle pond toegekend. Dr. Blok aanvaardde zijn ambt op 29 januari 1954 met een openbare les over „Wisselwerking tussen straling en vaste stoffen”. Op dezelfde datum aanvaardde dr. Rekker zijn ambt, en wel met een openbare les, getiteld „Over de elektronische conceptie van het begrip covalentie in de organische chemie”. Het onderwijs in de didactiek werd uitgebreid door de benoeming van dr. R. L. Krans tot docent in de didactiek der natuurkunde en van dr. J. P. de Gaay Fortman tot docent in de didactiek der biologie. Zowel voor de bovengenoemde faculteit als voor de propaedeutische in de medische faculteit was het van groot belang dat het laboratorium voor plantkunde en dat voor dierkunde aan de Rapenburgerstraat 128 gereedkwamen. De hoogste verdieping van het scheikundig laboratorium aan de De Lairesestraat 174, waar de biologie tijdelijk gehuisvest was, werd ontruimd, waarna een begin kon worden gemaakt met de inrichting daarvan voor haar eigenlijke bestemming. De 3^{de} verdieping van het gebouw, die in feite bestaat uit een derde, een vierde en een vijfde verdieping, voorzien in de steeds dringender wordende behoefte aan ruimte voor het onderwijs in scheikunde, natuurkunde, mineralogie, meteorologie, sterrenkunde en wiskunde. Wat de faculteit der *letteren en wijsbegeerte* betreft, dient in de eerste plaats te worden vermeld de instelling van twee nieuwe leerstoelen, nl. een voor de Engelse en een voor de Franse taal en letterkunde, waarmede een door velen gekoesterde wens in vervulling is gegaan. De eerste leerstoel werd bezet door dr. H. Schreuder, die op 7 mei 1954 zijn ambt van gewoon hoogleraar aanvaardde, met het uitspreken van een inaugurele rede, getiteld „Een hoofdstuk uit de semantiek, inzonderheid met betrekking tot het Engels”. De tweede leerstoel werd bezet door dr. L. Geschiere, die op 28 mei 1954 zijn ambt als gewoon hoogleraar aanvaardde, met het uitspreken van een inaugurele rede, getiteld: „Enkele opmerkingen over de beoefening der Franse syntaxis”.

Een leeropdracht voor de geschiedenis der Engelse literatuur na Shakespeare werd verleend aan dr. J. Veldkamp.

Als privatdocent in de literatuur der 19e en 20e eeuw in de Duits-sprekende landen werd toegelaten dr. A. van der Lee.

Dr. S. U. Zuidema, die wijsbegeerte doceert, werd door directeuren benoemd tot gewoon hoogleraar, een functie die de betekenis van zijn arbeid aan de Vrije Universiteit beter tot uitdrukking brengt dan het buitengewoon hoogleraarschap dat hij tot dusver bekleedde. Het lag in de bedoeling dat hij het volgende studiejaar zijn werkzaamheden als bijzonder hoogleraar in de geschiedenis der wijsbegeerte aan de rijksuniversiteit te Utrecht zou beëindigen om zich geheel aan de Vrije Universiteit te kunnen wijden.

De *klassieke* afdeling kreeg versterking door de benoeming van dr. G. J. D. Aalders tot lector in de Griekse en Romeinse staatsinstellingen en de staatkundige theorieën der oudheid. Hij aanvaardde zijn ambt op 2 oktober 1953, met een openbare les over „Totalitaire tendenzen in het oude Hellas”.

Door bijtrekking van het pand Keizersgracht 160 kon in de toenemende behoefte aan college- en seminariumruimte voor de alfa-faculteiten enigermate worden voorzien.

De *economische* faculteit mag zich in een gestadige groei verheugen, zowel wat het aantal studenten als het aantal docenten betreft. Op 16 oktober 1953 deed in deze faculteit een tweede bedrijfseconoom zijn intrede, nl. dr. H. Thierry, die zijn ambt als gewoon hoogleraar in de bedrijfshuishoudkunde aanvaardde met een inaugurele rede over „De bedrijfseconomie en de mens”. In dezelfde faculteit werden benoemd tot lector in de sociografie dr. G. Kuiper en tot docent in de handelswetenschappen de heer J. Kroeze.

In de *theologische* faculteit deden zich geen wijzigingen voor, evenmin als in de samenstelling van het college van deputaten voor de oefening van het verband tussen deze faculteit en de Gereformeerde Kerken in Nederland.

In de faculteit der *rechtsgeleerdheid* trad op als buitengewoon hoogleraar in de wetenschap der politiek dr. J. J. de Jong, die op 23 oktober 1953 zijn ambt aanvaardde met een oratie over „Wetenschap en politiek”. Verder werd in deze faculteit benoemd tot gewoon hoogleraar in het privaatrecht mr. S. Gerbrandy, die zijn ambt spoedig hoopte te aanvaarden.

In de faculteit der *geneeskunde* deed op 2 oktober 1953 als buitengewoon hoogleraar in de chirurgie zijn intrede dr. P. R. Michaël, die zijn ambt aanvaardde met het uitspreken van een inaugurele rede, getiteld „Medicus naturae minister, non magister”. De komst van deze oud-hoogleraar der Groningse universiteit en heelkundige aan de gemeenteziekenhuizen van 's-Gravenhage moet van grote betekenis worden geacht voor de jonge medische faculteit, met de driedubbele opdracht: haar eigen uitbreiding voor te bereiden, een academisch ziekenhuis met bijbehorende klinieken te stichten en tevens een opleiding van jonge medici op te bouwen.

Als privatdocent in de kennis der longziekten werd tot deze faculteit toegelaten dr. J. C. Gerrits, die op 10 december 1953 zijn werkzaamheden aanving met een openbare les over „Diagnostische en therapeutische mogelijkheden bij ziekten van de longen”, en als privatdocent in de hematologie en klinische cytologie

dr. P. Lopes Cardozo, die op 17 december 1953 zijn ambt aanvaardde, met een openbare les over „De plaats van de hematologie en de klinische cytologie in de kliniek”.

Tot gewoon hoogleraar in de farmacologie en de neurobiochemie werd benoemd dr. Johan Booy, die onmiddellijk na het begin van de nieuwe cursus zijn ambt hoopte te aanvaarden.

Tot lector in de medische psychologie werd benoemd dr. A. L. Janse de Jonge, voordien belast met een leeropdracht voor dit vak. Ook hij hoopte in de volgende cursus zijn ambt te aanvaarden.

Leeropdrachten werden tenslotte nog verleend aan dr. A. L. Drogendijk voor sociale geneeskunde, aan dr. J. F. Folkerts voor neurologie en aan de arts A. Sikkel voor obstetrie en gynaecologie.

De wetenschappelijke staf werd uitgebreid o.m. door de benoeming tot wetenschappelijk hoofdamtenaar van dr. R. Donner.

In de benodigde laboratoriumruimte kon grotendeels worden voorzien door bijtrekking van het ruime pand Prins Hendriklaan 31.

Ziende op de grootse uitbreidingsplannen voor de medische faculteit, zeide dr. Koksma:

„Wij wensen de medische faculteit, welker uitbreiding zich in de komende cursus nog verder zal moeten doorzetten en welker totstandkoming zoveel zorgen heeft gebaard, een gezegende vaart, in de hoop dat zij weldra moge meren aan de Amstelveenseweg, waar de terreinen bouwrijp worden gemaakt, die kliniek en laboratoria zullen moeten dragen. Zo ooit, dan zijn wij ons in het gezicht van deze overweldigende opdracht ootmoedig bewust van de stemming van de dichter van psalm 127: Zo de Here het huis niet bouwt, tevergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden daaraan”.

STUDENTEN

Het totaal aantal studenten steeg sinds het vorige cursusjaar van 1680 tot 1806 en vermeerderde dus met 126. Onder hen waren 96 buitenlanders (47 Indonesiërs, 17 Amerikanen, 16 Zuid-Afrikaners, 6 Duitsers; de overige 10 van zeven verschillende nationaliteiten).

„Wij zouden onze buitenlandse alumni niet gaarne missen. Met name zouden wij het betreuren, indien door maatregelen hunner regeringen hun aantal zou afnemen, zoals ten aanzien van onze Indonesische commilitones dreigt”, aldus de rector magnificus.

Er vonden dit jaar 14 promoties plaats, tegen 9 in de vorige cursus. In verband met de hoge kosten die aan een promotie zijn verbonden, juichte de rector magnificus het toe, dat de minister het initiatief genomen had om te komen tot een stelselmatige verlening van zgn. promotiebeurzen.

Sprekende over afkeurenswaardige gebruiken in de groentijd, memoreerde de rector magnificus het feit dat door de senaat, met medewerking van het studentencorps, een nieuwe regeling van het novitiaat was getroffen. Bij deze regeling werden tevens enkele zaken, die volgens het tuchtrecht van de rector magnificus reeds altijd als strafbaar golden, nog eens expliciet in de reglementen der studentenorganisaties als zodanig gekarakteriseerd.

Door het college van directeuren werd een brede commissie ingesteld, waarin alle universitaire instanties vertegenwoordigd waren, om een antwoord te geven

op de vraag of er ook aan de Vrije Universiteit een *studentenraadsman* dient te worden aangesteld. Het preadvies der commissie luidde bevestigend; met deze uitspraak heeft de senaat zich verenigd. Of evenwel tot aanstelling van een zodanige functionaris zal worden overgegaan, staat ter beoordeling van het college van directeuren en zal uiteraard mede worden bepaald door de financiële mogelijkheden en door de vraag of er iemand te vinden zal zijn die alle voor deze functie noodzakelijke eigenschappen in zich verenigt. Hoezeer deze kwestie ook bij de studenten leeft, bleek uit de grote belangstelling voor de politiek-sociale dag, georganiseerd door het studentencorps en de V.V.S.V.U., die prof. dr. G. C. Heringa hadden uitgenodigd te spreken over „De sociale status van de student”, en voorts uit het gedegen rapport dat door de studentenraad der Vrije Universiteit is uitgebracht.

Aan de jaarlijkse *zomercursus voor buitenlandse studenten* (1—11 september 1954) werd deelgenomen door ruim 20 studenten van zeven onderscheiden nationaliteiten. Als gemeenschappelijk thema was gekozen „De verantwoordelijkheid van de mens”. Dit thema werd behandeld met betrekking tot verschillende gebieden van leven en wetenschap. De voordrachten werden afgewisseld met excursies. De *civitasdagen* werden gehouden van 8—11 september 1954. Referaten werden achtereenvolgens gehouden over „De christen en de cultuur”, „De christen en de wetenschap” en „De christen en de kunst”.

Het *studium generale*, dat zo langzamerhand zijn vorm heeft gevonden in een serie interfacultaire voordrachten, mocht zich wederom in een grote belangstelling verheugen. Het gemeenschappelijk thema der voordrachten was ditmaal: „De mens in de wetenschap”. Behandeld werden de onderwerpen: „De mens in de biologie”, „De mens in de wijsbegeerte”, „De mens in de theologie”, „De mens in het recht” en „De mens in de geneeskunde”.

Sprekende over deze algemene vorming van de studenten, zeide de rector magnificus:

„Het probleem van het studium generale bestaat aan onze universiteit niet in dezelfde gedaante en omvang als elders, dank zij het feit, dat voor alle eerstejaars-studenten colleges in de filosofie verplicht zijn gesteld, terwijl nog in de afzonderlijke faculteiten voldoende aandacht geschonken wordt aan de algemene aspecten der daar gedoeerde vakken. Ik denk aan de colleges over de geschiedenis der natuurwetenschappen van Hooijkaas voor de studenten der exacte faculteiten, aan die over de encyclopedie der rechtswetenschap van Dooyeweerd in de juridische faculteit e.d. Daarom is misschien reeds een serie voordrachten als de zoeven genoemde voldoende om de student tot nadere kennismaking met bredere terreinen te prikkelen op basis van zijn propaedeutische wijsgerige kennis. Dit neemt niet weg, dat er ook voor andere voordrachten van soortgelijk karakter steeds grote belangstelling bestaat. Ik denk hierbij aan de series culturele lezingen, die sinds een aantal jaren de civitasraad organiseert en die aan het eind van de maandagmiddag in de grote collegezaal van de laboratoria aan de De Lairestraat worden gehouden. Evenals vorige jaren droegen ze ook dit jaar het karakter van korte, markante biograpieën.”

Voor de aankomende studenten werden ook dit jaar weer twee oriënteringsdagen belegd.

Met de andere Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs werd een nuttig en aangenaam contact onderhouden.

Na het uitspreken van zijn rede droeg dr. Koksma het rectoraat over aan dr. J. Waterink.

BESTUUR DER VERENIGING

In de vacature, ontstaan door de periodieke afreding van de heer H. van Namen, werd tot lid van het college van directeuren benoemd mr. H. Bos Kzn. In de plaats van dr. J. de Nooi, die wegens drukke werkzaamheden als lid van het college van directeuren moest bedanken, werd benoemd ir. C. A. Doets. Het secretariaat ging over op mr. H. Bos Kzn.

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam dit jaar geen wijziging.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten zij verwezen naar de tabel op blz. 29. Het aantal universitaire examens bedroeg 443, waarvan 361 met gunstige uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen resp. 409 en 330, voor de vrouwelijke 34 en 51.

Er vonden dit jaar 14 promoties plaats, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	5	wis- en natuurkunde	1
rechtsgeleerdheid	4	letteren en wijsbegeerte	4

Het predikaat „cum laude” werd hierbij éénmaal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Bibliotheek

Ter voorziening in het nijpend gebrek aan ruimte werd dit jaar besloten tot: *a.* uitbreiding van de centrale bibliotheek met nagenoeg het gehele perceel Keizersgracht 160; *b.* vergroting van het perceel Keizersgracht 166 met twee verdiepingen ten dienste van de centrale administratie; *c.* inrichting van de zgn. „muziekkamer” in het perceel Keizersgracht 160 tot collegevertrek.

Door aankoop, schenking en ruil werd de bibliotheek wederom aanmerkelijk uitgebreid. Aangeschaft werden o.m.:

- Diderot et d'Alembert, *Encyclopédie*, 3e éd., 1778—1779, 39 dln.;
 Pharr, *The Theodocian code*;
 Plach—Tracey, *Moderne Methoden der Pflanzanalyse*, 4 dln.
 Kosch, *Deutsches Literatur-Lexikon*;
 Müllendorf, *Handbuch der mikroskopischen Anatomie*, 14 dln. (rest niet leverbaar);
Neue Deutsche Biographie (intekening);
 Roger—Binet, *Traité de physiologie normale et pathologique*, 13 dln.;
Index Kewensis, 12 dln.;
Traité de médecine, 17 dln.

Ook het aantal tijdschriftabonnementen werd uitgebreid. In verband met de inrichting van een boekerkij voor de afdeling heekunde werden voor het eerst enkele chirurgische tijdschriften aangeschaft.

In december 1953 verscheen het eerste supplement op de catalogus van tijdschriften en enige andere periodieken. Het supplement vermeldt 365 titels, waarvan ruim 170 op biologisch of medisch gebied. De bibliotheek ontvangt thans in totaal ruim 900 tijdschriften en andere periodieken.

Door de inrichting van een afzonderlijke bibliotheek voor de afdeling heekunde (zie boven) is het aantal instituutboekerkijen thans gestegen tot tien; met de organisatie van deze bibliotheek heeft zich belast de hoogleraar in de chirurgie, dr. P. R. Michaël.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek van de Vrije Universiteit 1954/1955, blz. 117/118.

VI. ROOMS-KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN

ALGEMEEN

Viering van het zesde lustrum

De Rooms-Katholieke Universiteit te Nijmegen vierde dit jaar op feestelijke en waardige wijze haar zesde lustrum. Uitvoerig memoreerde de aftredende rector magnificus, prof. dr. J. H. Robbers, deze heugelijke gebeurtenis in het begin van zijn overdrachtsrede, gehouden op 20 september 1954. Hij zeide daaromtrent o.m. het volgende:

„De viering van het zesde lustrum is wel de meest markante gebeurtenis daarin geweest. En veel deugd deed het te vernemen, dat door die herdenking de eerbied en welwillendheid jegens onze universiteit in den lande is toegenomen, de betekenis van onze universiteit onder de Nijmeegse burgerij levendiger tot bewustzijn kwam, de allerhartelijkste samenwerking met het gemeentebestuur werd ondervonden — en bovenal, dat door de gezamenlijke viering van het universiteitslustrum en het lustrum van het Nijmeegse studentencorps docenten, rectoristen en studenten dichter bij elkaar kwamen te staan en samen uiting gaven aan hun vreugde deel uit te maken van die gemeenschap der Keizer Karel-universiteit, Bestuurderen, leden van de wetenschappelijke staf en allen die met onze alma mater verbonden zijn, leefden op hun wijze mee.”

En verder:

„Inderdaad bleek dat de Nijmeegse universiteit bij de katholieken van Nederland, ja, bij geheel ons volk thans niet meer valt weg te denken, omdat zij van het op de huidige dag bereikte peil van ons katholiek geestelijk en geestesleven het merkteken vormt. Zonder aan welke andere groepering of aan andere instituten ook maar iets tekort te willen doen, mag men toch zeggen, dat katholiek Nederland vanuit deze haard van „Eigen Cultuur”, gelijk de eerste rector magnificus zijn openingsrede betitelde, voor dat christelijke culturele leven weldadige werking voor hoofd en hart verwacht en ontvangt.”

Aan de lustrumviering ging vooraf een serie lezingen over het thema „Oriëntatie in deze tijd”, georganiseerd door het Nijmeegse studentencorps. De lezingen werden gehouden door verschillende buitenlandse professoren (op de eerste avond sprak prof. dr. van Melsen in de plaats van prof. Dessauer uit Frankfurt a. M., die door ziekte verhinderd was).

Op 17 oktober 1953, de eigenlijke dies natalis der universiteit, werd een plechtige H. Mis opgedragen. Evenals bij het vijfde lustrum werd ook dit jaar de officiële viering naar de volgende meimaand verschoven. Op 15 mei 1954 werd door mgr. dr. B. Alfrink, aartsbisschop-coadjutor van Utrecht en voorzitter der Sint-Radboudstichting, in tegenwoordigheid van mgr. W. Mutsaerts, bisschop van 's-Hertogenbosch, en mgr. J. Hanssen, coadjutor van de bisschop van Roermond, in de St.-Jozefkerk een pontificale H. Mis van dankbaarheid opgedragen. Daarna vond in de aula een receptie plaats.

De diesrede van de rector magnificus, dr. J. H. Robbers, had tot onderwerp „Wijsgeren over hoge deugd en heiligheid”.¹⁾ Nadat de telegrammen waren voorgelezen die verzonden zouden worden aan Z.H. Paus Pius XII, H.M. Koningin Juliana en Z.Em. Kardinaal de Jong, sprak mgr. Alfrink. Deze constateerde met vreugde, dat de Nijmeegse universiteit gestaag groeit, niet alleen

¹⁾ Deze rede is opgenomen in het jaarboek der Rooms-Katholieke Universiteit 1953/1954, blz. 29/36.

in getallen en lasten, maar ook hierin dat haar invloedssfeer zich voortdurend uitbreidt en dat in steeds wijder kringen deze universiteit beschouwd wordt niet als een luxe, maar als een noodzakelijk element in de katholieke samenleving hier te lande.

Na mgr. Alfrink sprak Z. Exc. mr. J. Cals, Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Reeds had de rector magnificus, bij de begroeting van de minister, gezegd dat het hem wel een rechtmatige voldoening moest schenken, nu hij als hoogste magistraat het lustrum kwam meelevieren van de onder zijn departement ressorterende universiteit, waaraan hij studeerde en welker reünistenraad hij jarenlang presideerde.

Aan de rede van de minister wordt het volgende ontleend:

„Staat U mij toe, dat ik, mij aansluitende bij deze rij van sprekende ambtsvoorgangers,¹⁾ en met hen de primaire en grote betekenis voor wetenschap en cultuur vooropstellend, op dit moment speciaal de aandacht vestig op het gewicht van de katholieke universiteit voor geheel het maatschappelijke leven niet alleen van de katholieken in Nederland, maar van Nederland in zijn geheel.

Zo men ooit getwijfeld mocht hebben aan de waarde van de vorming des geestes voor geheel de samenleving, dan is in de voorbije oorlogsjaren onder de meest gruwelijke omstandigheden toch wel gebleken, dat de kracht van de geest sterker is dan de materie, dan het brute geweld en de verschrikkelijke macht van wapenen. Die geest, die de besten onzer bezielde — en U zult begrijpen, dat ik in dit milieu daarbij denk aan mannen als Brandma en Regout —, vond ongetwijfeld zijn grondslag in een vaste geloofs-overtuiging, maar was zeer zeker ook te danken aan het inzicht, het goed gevormde verstand, dat ook in de verwarring der tijden een juist waarde-oordeel mogelijk maakt. Ook nadat de wapenen zwegen, is deze verwarring niet kleiner geworden. Meer dan ooit zal daarom in onze dagen alleen het primaat van de geest onze wereld kunnen redden; maar dan alleen van die geest, waaraan mgr. Hoogveld bij het eerste lustrum dezer universiteit zijn rectorale rede wijdde; een geest, waarin wetenschap en godsdienst samengaan, waarin een volkomen synthese wordt bereikt van positief weten, wijsbegeerte en godgeleerdheid enerzijds en van leven en leer anderzijds. Want ook dit is een les van de oorlog: al het geweld dat over ons is gegaan, heel de brute kracht van de overweldigende tenslotte voor een groot deel op de wetenschap, op de menselijke geest, die werd dienstbaar gemaakt aan een totale vernietigingsstrijd. En zien wij de ontwikkeling van de laatste jaren, dan kan onze ongerustheid slechts stijgen bij het vernemen van nieuwe „vooruitgang“ op wetenschappelijk terrein. Ik behoeft U hier niet te schetsen, hoe de mens, wiens geest de materie steeds beter leerde beheersen, door een onjuist gebruik van deze materie ten onder dreigt te gaan in de kettingreacties, die hij zelf heeft opgeroepen. Daarom is het van zulk een onschatbaar belang, juist in onze dagen, dat degenen, die leiding zullen hebben te geven aan de ideeën die de wereld beheersen, gevormd worden op een hecht fundament, zoals dat hier in Nijmegen geschiedt. Als Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen kan ik over deze vorming slechts mijn grote vreugde en voldoening uitspreken, wanneer ik op dit zesde lustrum mijn gelukwensen aan U, bestuurders der universiteit, en vooral aan het docentencorps aanbied. Vreugde en voldoening, omdat Gij hier jonge Nederlanders vormt tot ware intellectuelen. Want, dames en heren studenten, uw hoogleraren noch de Minister van Onderwijs verwacht, dat elk Uwer een geleerde zal worden, maar ook zonder een geleerde te worden moet Gij intellectueel zijn. Intellectueel is degene, die leeft uit de geest, wiens belangstelling allereerst uitgaat naar de geestelijke zijde der dingen, die zoekt naar de geestelijke formule van ieder feit en elk gebeuren. Eenheid te vinden in de verwarrende veelheid der dingen, die de primitieve kwelt, is slechts mogelijk door de dingen te transponeren in de orde van het begrip. Om deze begrippen, dit begrippen is het de intellectueel te doen. Alleen begrippen zijn vergelijkbaar. Alleen door vergelijking der begrippen kan hij komen tot een harmonische eenheid, niet alleen in de wetenschap, maar ook bij de oplossing van de problemen waarvoor de wereld ons dagelijks stelt.

Daarom is de regering zo dankbaar voor de vorming die ons hoger onderwijs aan zoveel jonge Nederlanders geeft; daarom ben ik in het bijzonder erkentelijk dat ook de Nijmeegse universiteit haar taak t.a.v. het maatschappelijke leven blijkt te verstaan. Het is mij immers bekend, rector magnifico,

¹⁾ Deze ambtsvoorgangers waren door de minister in het begin van zijn rede bij name genoemd.

dat Gij er gaarne op wijst, hoe Nijmegen steeds meer de spil gaat worden van het wetenschappelijke en culturele leven in katholiek Nederland en hoe een steeds groeiend aantal instellingen, die voor ons maatschappelijk leven van het grootste gewicht zijn, met formele of personele banden aan de universiteit verbonden wordt. Ik denk daarbij o.m. aan de contacten der universiteit met het Instituut voor de opleiding van katholieke journalisten, de St.-Maartensklinieken, het mgr. Hoogveldinstituut, het Katholiek sociaal kerkelijk instituut en het onlangs opgerichte onder uw leiding staande pedagogisch centrum voor het gehele katholieke onderwijs hier te lande. Het is mijn overtuiging dat door deze werkzaamheden de universiteit haar maatschappelijke functie in stijgende mate zal kunnen vervullen. Het zou verleidelijk zijn andere aspecten van deze maatschappelijke functie hier te belichten, waarbij ongetwijfeld speciale aandacht zou moeten worden gewijd aan de herdenking van de oprichting der medische faculteit en aan het feit dat de 30 jaren van het bestaan dezer universiteit tevens het laatste en zeker niet onbelangrijkste deel markeren van de eeuw die katholiek Nederland het vorige jaar heeft afgesloten. Ik zal echter — dit te Uwer geruststelling — aan die verleiding weerstand bieden en thans volstaan met nog slechts te wijzen op een geheel ander aspect van het hier besproken probleem, n.l. de noodzaak om de universitaire studie aan te passen aan de nieuwe eisen die het maatschappelijke leven stelt. Hierbij denk ik niet alleen aan een wijziging in de opleidingen of het vormen van nieuwe studierichtingen, maar ook aan het probleem dat ontstaan is door de structurele verandering in de samenstelling der studentenbevolking onzer universiteiten. Het op zichzelf gelukkige verschijnsel dat de universiteiten en hogescholen hun studenten meer en meer recruteran uit milieus die voorteen nimmer hun kinderen een universitaire opleiding konden verschaffen, alsmede de minder verheugende omstandigheid dat het voor de zgn. middengroepen steeds moeilijker gaat worden hun zonen en dochters hoger onderwijs te laten genieten in de academiastad zelf, brengen een complex van vraagstukken naar voren, waaraan de laatste jaren ook door mijn departement grote aandacht is besteed en waaraan de commissie-Rutten thans een diepgaande studie wijdt. Reeds heb ik een aantal maatregelen, waarmede grote bedragen gemoeid zijn, in het afgelopen jaar kunnen treffen teneinde de moeilijkheden voor vele studenten te verlichten. Maar de hervormingen die op dit punt in het studentenleven wellicht nodig zullen zijn, zullen in eerste instantie door de universitaire gemeenschap zelf moeten worden aangevat. Het komt mij voor, dat de Nijmeegse universiteit en door haar jeugdige leeftijd en door haar grote eenheid hierbij in een bijzonder gunstige positie verkeert. Het verheugt mij dan ook zeer, dat men het hier aangedurd heeft vrij ingrijpende wijzigingen aan te brengen, waardoor, naar ik hoop, een nieuwe bijdrage tot het verstevigen van de *civitas academica* is geleverd. Ik kan bij dit lustrum slechts mijn geluk wens uitspreken met dit initiatief, dat ik — evenals andere plannen en experimenten — met belangstelling blijf volgen."

Faculteiten

De volgende docenten hielden dit jaar hun inaugurele rede:

- op 2 oktober 1953 prof. dr. J. J. A. M. Houben S.J., over „De Koran als het Woord van God”;
- op 20 november 1953 prof. mr. L. G. A. Schlichting, over „Rechts en links”;
- op 27 november 1953 prof. dr. J. J. P. van Boxtel, over „Herstel der liefde in de sociale wijsbegeerte”;
- op 5 juli 1954 prof. dr. H. J. G. Wyers, over „Enkele problemen der gerontologie”;
- op 8 juli 1954 prof. dr. J. P. Slooff, over „Beschouwingen over ontstaan en genezing van bronchiëctasieën bij het kind”.

De beide laatsten zijn de eerste hoogleraren in de klinische afdeling der medische faculteit. In deze faculteit werd voorts de lector dr. A. J. H. Vendrik benoemd tot gewoon hoogleraar in de medische fysica, de lector dr. E. J. Ariëns tot gewoon hoogleraar in de farmacologie, de buitengewoon hoogleraar dr. S. J. Geerts tot gewoon hoogleraar in de algemene biologie en erfelijkheidsleer en dr. G. J. Plette tot docent in de algemene pathologie.

In de faculteit der rechtsgeleerdheid werd mr. S. F. L. Baron van Wijnbergen benoemd tot gewoon hoogleraar in het provincierecht, gemeenterecht, waterstaatsrecht en bestuursrecht, terwijl mr. A. M. Stuyt benoemd werd tot lector voor het onderwijs in het tractatenrecht en de capita selecta van het volkenrecht.

De onderscheiden faculteiten waren als volgt samengesteld.

De faculteit der *godgeleerdheid* telde zowel bij de aanvang als aan het einde van het studiejaar 9 gewone en 3 buitengewone hoogleraren, 1 lector en 1 privatdocent. Opgemerkt zij dat in deze faculteit dit jaar nog één tijdelijke docent werd benoemd.

De faculteit der *rechtsgeleerdheid* telde bij het begin van het studiejaar 8 gewone en 3 buitengewone hoogleraren, 1 privatdocent en 3 assistenten en aan het einde 9 gewone en 3 buitengewone hoogleraren, 1 lector, 1 privatdocent en 3 assistenten.

De faculteit der *letteren en wijsbegeerte* telde bij de aanvang van het studiejaar 22 gewone en 12 buitengewone hoogleraren, 1 lector, 3 docenten, 1 privatdocent en 5 assistenten en aan het einde 22 gewone en 11 buitengewone hoogleraren, 1 lector, 3 docenten, 1 privatdocent, 1 tijdelijke docent en 5 assistenten.

De faculteit der *geneeskunde* telde bij het begin van het studiejaar 2 gewone en 2 buitengewone hoogleraren en 4 lectoren; aan het einde waren er 7 gewone hoogleraren, 1 buitengewoon hoogleraar, 2 lectoren en 1 docent.

Studenten

Het totaal aantal studenten steeg sinds het voorafgaande cursusjaar van 1313 tot 1474 en vermeerderde dus met 161. Opmerkelijk waren de hoge aantallen voor de afdeling der klassieke en die der Franse taal en letterkunde. In de faculteit der rechtsgeleerdheid liep het aantal studenten opnieuw terug, ditmaal met 40; in de faculteit der geneeskunde daarentegen steeg het van 153 tot 230.

Er vonden 13 promoties plaats, tegen 8 in het voorafgaande studiejaar. Dit aantal (het gemiddelde van de naoorlogse jaren) geeft volgens de rector manifestus nog geen reden tot het vermoeden dat de klacht over te weinig gepromoveerden onder de katholieken zou moeten verstommen.

In dit verband zeide hij verder:

„Of de voorgelegde cijfers aanleiding geven tot andere bemerkingen dan die welke reeds in de voorafgaande jaren gemaakt werden, geloof ik niet. Nog steeds is er een te klein aantal studenten afkomstig uit de verder af gelegene provincies en uit de hogere standen; de faculteit der letteren en wijsbegeerte maakt vooral in de bovengenoemde afdelingen ¹⁾ een bijzondere sterke indruk tegenover de andere universiteiten; de algemene teruggang van het aantal studenten in de juridische faculteit zal wel samenhangen met het feit dat zoveel afgestudeerden daarin lange tijd naar een hun passende werkkring moeten zoeken. De toeloop naar onze medische faculteit mag zeker bevredigend heten; de cijfers waarin de geslagenen en afgewezenen der examens zijn opgeteld, geven slechts gewone schommelingen weer. Hopende tenslotte, dat de door het departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen toe te kennen promotiebeurzen binnen afzienbare tijd het aantal gepromoveerden enigszins doet stijgen, dat onder leeren en juristen wel verhoogd mag worden.”

¹⁾ nl. de afdelingen klassieken, Nederlands, Frans, Duits, Engels, Spaans, geschiedenis, kunstgeschiedenis, pedagogiek, kerkelijke wijsbegeerte en psychologie.

Een afzonderlijke beschouwing wijdde de rector magnificus aan het *gezelligheidsleven* der studenten en, in verband daarmee, aan hun *levensstijl* en de bestrijding van het „*nihilisme*”. Hij zeide daaromtrent het volgende:

„Het studentenmilieu onzer universiteit heeft vanaf de aanvang van dit academisch jaar gestaan in een brandpunt van belangstelling van de andere katholieke studentenverenigingen, van de andere corpora, van de diverse universitaire instanties en van de pers. Het ernst-maken met het zoeken naar en een experimenteren met een herorientatie van het corps, waarmee bedoeld wordt de steeds talrijker wordende „nihilisten” meer in de studentengemeenschap op te nemen, leidden tot de oprichting van een „*trefcentrum*”, waarmee een ingrijpende structuurwijziging in het corps gepaard ging. Het meest ingrijpend is wel de *afschaffing van de verplichte ontruiming om corpslid te worden*. Dat de bestuursinstanties en verschillende professoren hun sympathie voor deze reconstructie duidelijk te kennen gaven, bleek wel bij de opening. Maar diezelfde avond werd het een treffen in een hier niet verwachte zin. Al deze wapenfeiten en andere ontwikkelingen worden beter elders te boek gesteld dan in dit overzicht. Een voorlopige balans over dit pogen om uit verstarde vormen los te raken kan hier toch een plaats vinden. Het trefcentrum en de aangepaste introductie heeft het aantal corpsleden doen toenemen. Omdat echter de nieuwe ideeën nog in ontwikkeling zijn en de corporaliteit de eliminatie van sommige „*mores*” nog niet geheel en al verwerkte, en omdat ook de accommodatie van het trefcentrum, evenals die van het gehele corpsgebouw, in allerlei opzichten hoger kan worden opgevoerd, is het nog niet te zeggen of deze oplossing alles geeft wat beoogd wordt. Van een mislukking is geen sprake, ook al is na één jaar over deze poging slechts dit te zeggen, dat bij een minder beperkte ruimte en gunstiger ligging de verwachtingen hoger kunnen zijn.”

En verder:

„Veel is er naar aanleiding van de gewijzigde opbouw van het Nijmeegse studentencorps geschreven en gesproken over het behoud van de traditionele *mores* in de studentenmaatschappij. Lichtvaardig is met gezonde, waardevolle en bruikbare *mores* hier niet omgesprongen. Boven al die *mores* dient echter de vorming tot een waarlijk voornamelijk academische stijl te gaan, en aan onze universiteit die tot een echt katholicisme, passend bij de katholieke academicus. Waren de klachten over gemis van die beide momenten maar steeds ongegrond! Op de katholieke studentendag van dit jaar werd het uit studentenmond zelf vernomen, dat de echte levensstijl van de katholieke intellectueel in dat milieu nog niet gevonden is. En al kan er elders, en hier in Nijmegen vooral, gewezen worden op veel goeds, op Mariacongregatie en Vincentius-conferentie, op het volgen van filosofische en theologische colleges en nog veel meer, toch dient tevens te worden opgemerkt, dat de percentages van degenen die hiernaar deelnemen, klein zijn.

Moge de hieruit geboren bezinning over de katholieke stijl onzer universiteit steeds ernstig-gefundeerd en diep-geestelijk zijn. Gaarne laat ik hierbij onmiddellijk aansluiten dat de verhouding met de studenten dit jaar nooit tot ernstige wrijving aanleiding gaf, maar, integendeel, in aangenaam aandenken mij bij zal blijven.”

Plannen waren in voorbereiding om te komen tot de oprichting van een bureau, of althans tot de aanstelling van een functionaris ter behartiging van de sociale belangen der studenten. Voor de werkstudenten zullen omstandigheden moeten worden geschapen die het hun mogelijk maken rustig te werken.

Na het uitspreken van zijn rede droeg dr. Robbers het rectoraat over aan dr. L. J. Rogier.

BESTUUR DER SINT-RADBOUDSTICHTING

Aan mr. P. W. H. Truyen, aan wie als lid van het bestuur der Sint-Radboudstichting met ingang van 28 augustus 1953 eervol ontslag was verleend, werd benoemd de heer R. G. A. Höppener.

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam dit jaar geen wijziging.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor de aantallen studenten in de verschillende faculteiten zij verwezen naar de tabel op blz. 29. Het aantal universitaire exams bedroeg 421, waarvan 331 met gunstige uitslag. Het aantal promoties bedroeg 13, als volgt over de faculteiten verdeeld ¹⁾:

godgeleerdheid	2	letteren en wijsbegeerte	7
rechtsgeleerdheid	3	filosofie (kerkelijke graad) . .	1

Het predikaat „cum laude” werd hierbij 3 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Bibliotheek

Het stemt tot verheuging dat de service welke de universiteitsbibliotheek biedt, op steeds breder terrein wordt gevraagd en ook kan worden geboden.

In het nijpend gebrek aan ruimte zou binnenkort enigermate worden voorzien door uitbreiding van de ruimte voor de uitleenafdeling. In de periode 1 september 1953 — 1 juli 1954 werden uitgeleend 17 563 boeken, tegen 16 920 in het voorafgaande jaar.

Ten geschenken werden ontvangen 10 580 werken.

Door bemiddeling van de Stichting vrienden van de bibliotheek der Rooms-Katholieke Universiteit te Nijmegen werd de bibliotheek verrijkt met: enkele vervolgdelen van de Enciclopedia Cattolica; het eerste deel van de nieuwe uitgave der Allgemeine Deutsche Biographie; Schmidt: Persepolis I; het grote vierdelige werk Edifices de Rome; Giedion: Space, Time and Architecture. De beide laatste werken waren bestemd voor het kunsthistorisch instituut.

De hoofdcatalogisering had een vlot verloop. De achterstand in de registrering werd grotendeels ingehaald. Door de afdeling documentatie werden enkele tentoonstellingen verzorgd in het aartsbisdom Utrecht.

De bewerking van de locale catalogus der Nijmeegse bibliotheken vorderde goed. Reeds zijn daarin opgenomen de bibliotheek van het Albertinum en die van het Canisiuscollege alsmede een deel van de bibliotheek van het Berchmanianum.

¹⁾ Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek der Rooms-Katholieke Universiteit 1953/1954, blz. 88/89.

VII. TECHNISCHE HOGESCHOOL TE DELFT

ALGEMEEN

Het totaal aantal studenten der Technische Hogeschool liep sinds het voorafgaande studiejaar terug van 5111 tot 4924 en verminderde dus met 87. Daarentegen vertoonde het aantal voor het eerst ingeschrevenen een geringe stijging, nl. van 703 tot 727. Ten aanzien van deze categorie is in de laatste jaren, na de onnatuurlijke hausse, volgend op de oorlogsperiode, een zekere stabilisatie ingetreden. Des te meer wekt het verwondering dat zich dit jaar voor de afdeling der *vliegtuigbouwkunde* niet minder dan 61 studenten voor de eerste maal lieten inschrijven, tegen slechts 15 voor het cursusjaar 1952/1953. De vanwege de hogeschool gegeven *voorlichting* zal aan dit verschijnsel wel niet vreemd zijn, aldus de afgetredene rector magnificus, dr. O. Bottema, in zijn overdrachtsrede van 20 september 1954. Daaromtrent zeide hij:

„Verrassing biedt echter de vliegtuigbouwkunde, die van 15 op 61 is gestegen. Een afzonderlijke in januari 1953 gegeven voorlichting kan aan dit verschijnsel niet vreemd zijn. Zij was voor de betrokken industrie hoogst noodzakelijk, en is dit jaar herhaald, maar heeft uiteraard ook bezwaren doen rijzen bij anderen.

De algemene voorlichting vanwege de hogeschool op instellingen voor middelbaar onderwijs wordt nog voortdurend verbeterd. In april zwermde weer 20, uit een hoogleraar en een student bestaande, eenheden over het land. Het verslag is nog steeds niet geestdriftig over de belangstelling van de leraren. Aan de andere kant moet erkend worden dat men ook van voorlichting verzadigd kan geraken, en het door Delft genomen initiatief is door zoveel instanties gevolgd dat coördinatie noodzakelijk zal zijn. De Commissie-Rutten heeft ook hier een taak. Verheugend is dat vele cindexaminandi en hun ouders het bijwonen van de algemene voorlichting door een onderhoud in Delft met de medewerker van de senaat doen volgen om hun individueel geval te bespreken.”

Hij besloot deze passage met de veelzeggende opmerking:

„Naar de Technische Hogeschool gaan toch nog altijd te veel en te weinig van onze jonge mensen, te veel die door tekorten in aanleg en karakter teleurstellen, te weinig om aan de vraag van de maatschappij te voldoen.”

Voor de aankomende studenten werden dit jaar voor het eerst *oriënteringsdagen* gehouden. Het programma bevatte behalve verschillende toespraken ook een door de hogeschool aangeboden gemeenschappelijke maaltijd en een aan culturele manifestaties gewijde middag.

„Deze oriëntering” aldus de rector magnificus, „beoogt meer dan een hoffelijke begroeting; zij heeft de ambitie bij de jonge mens het besef open te breken niet alleen van het *belang* der technische wetenschap, maar ook van haar *betrekkelijkheid*”. „Zij stelt”, zo ging hij verder:

„dat het aan de hogeschool geschenken levensstijlperk de gevoelige periode is voor dat niet te omschrijven begrip, dat genoemd wordt: vorming, ontwikkeling tot waarlijke volwassenheid. Zij gaat ervan uit dat de uitnemendste kennis der techniek niet alleen de individuele mens onbevredigd zal laten, maar ook de maatschappij zeer onvoldoende schenkt wat zij vraagt. Men behoeft niet in te stemmen met het over het zgn. nihilisme uitgesproken schervengericht, noch in kritiekloze bewondering te staan voor onze studentenorganisaties om te beseffen dat hier een essentieel probleem ligt van ons hoger onderwijs.”

Op de oriënteringsdagen werd ook aandacht geschonken aan de *geestelijke* belangen der eerstejaars. Dr. Bottema noemde dit een „principiële nieuw feit”. In verband hiermede zeide hij:

„Bij de oriënteringsdagen in 1954 heeft zich een principiële nieuw feit voorgedaan. In de begroetings-bijeenkomst werd namelijk ook het woord gevoerd door een der - uiteraard niet formeel aan de hogeschool verbonden - geestelijke verzorgers. Bij deze aangelegenheid moet mijn woord wel zeer behoedzaam zijn waar het zijn voet zet. Velen gemeen is het besef dat de mens alleen bij techniek niet kan leven, dat tijd en wereld vragen stellen die zij niet beantwoordt, maar beklemmender doet opkomen. Een ander probleem is of een openbare hogeschool van een levensbeschouwelijk verdeeld land in een algemene samenkomst een zinvol woord kan doen spreken, dat door allen wordt verstaan. Zij die een positief antwoord gaven, schamen zich de gedachte niet dat in de verscheidenheid der overtuigingen een eenheid gevonden zou kunnen worden die dat mogelijk maakt; zij verlieten de gemakkelijkere route der onthouding en waren dankbaar, zelfs voor het woord experiment en voor de term *sans préjudice*, die eraan werd verbonden.”

Op grond van de bepaling die bij de wet van 26 juni 1952 (*Stb.* 375) werd toegevoegd aan het eerste lid van artikel 122 der Hoger-onderwijswet, werden dit jaar 52 bezitters van een diploma ener van rijkswege gesubsidieerde middelbare technische school tot de studie aan de Delftse hogeschool toegelaten.

De resultaten der propaedeutische examens waren volgens dr. Bottema relatief bijzonder gunstig.

Aan 628 studenten werd het ingenieursdiploma uitgereikt.

Het aantal promoties bedroeg 18 (v.j. 13).

Het nieuwe programma voor de afdeling der werktuigbouwkunde, dat naast de normale een verlengde opleiding kent, werd dit jaar verder doorgevoerd.

Nog zij vermeld dat op 2 en 3 april 1954 de *hogeschooldagen* werden gehouden. Bij deze gelegenheid sprak de president-curator, dr. C. H. van der Leeuw, een rede uit over het onderwerp „Technische wetenschap en verantwoordelijkheid”.

PRIJSVRAGEN

Op de in juni 1952 door de afdeling der scheikundige technologie uitgeschreven prijsvraag zijn twee antwoorden ingekomen, welke beide een eervolle vermelding werden waardig gekeurd. Na opening van de naambriefjes bleek de schrijver van het ene antwoord te zijn C. F. Madlener en die van het andere L. H. Ruiter.

Op de door de N.V. Eerste Nederlandsche Cement Industrie (E.N.C.I.) uitgeschreven jubileumprijsvraag is één antwoord ingekomen, hetwelk door de senaat beloond werd met een tweede prijs. Na opening van het naambriefje bleek de schrijver te zijn ir. J. H. van Loenen te Voorburg.

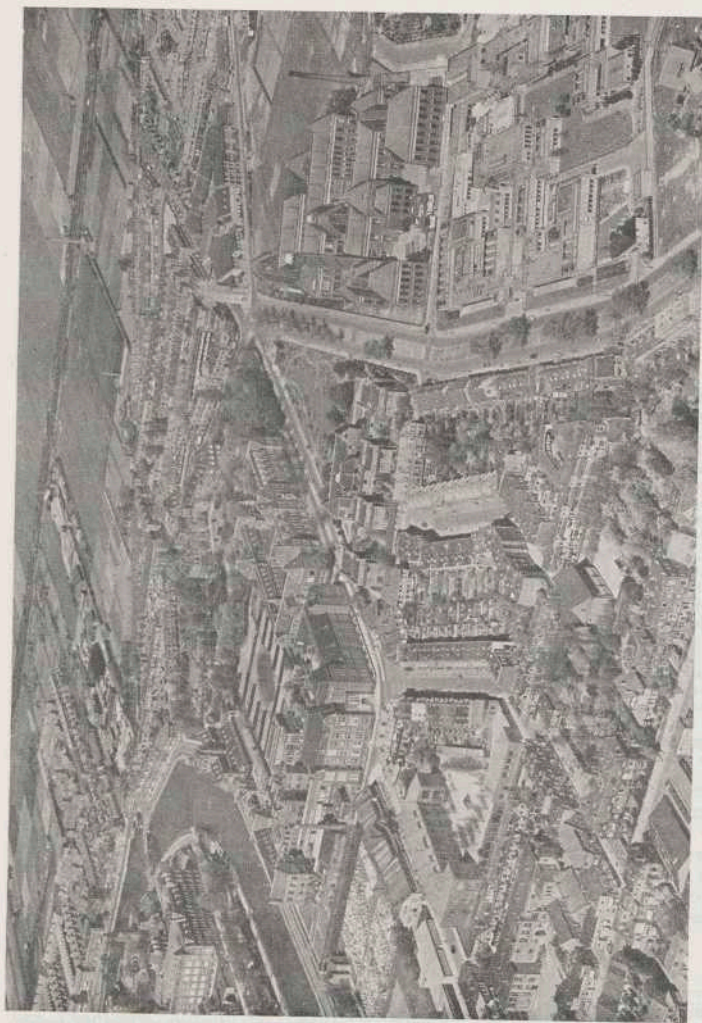
COLLEGE VAN CURATOREN

Aan mr. G. E. van Walsum werd op zijn verzoek als lid van het college van curatoren eervol ontslag verleend.

Aan ir. R. Verloren van Themaat werd op zijn verzoek als lid van het college van curatoren met ingang van 1 oktober 1954 eervol ontslag verleend.

Met ingang van 1 september 1954 werden benoemd tot lid van het college van curatoren prof. dr. H. B. G. Casimir, directeur van het natuurkundig laboratorium der N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken te Eindhoven, en ir. A. G. Maris, directeur-generaal van de rijkswaterstaat.

Aan prof. dr. G. Holst werd op zijn verzoek als voorzitter van het college van curatoren eervol ontslag verleend. In zijn plaats werd benoemd de curator dr. C. H. van der Leeuw.



Fototeknisch en cartografisch bedrijf K.L.M.

Overzicht van een deel der gebouwen van de Technische Hogeschool te Delft

STUDENTEN EN EXAMENS

Het totaal aantal ingeschreven studenten bedroeg 4924, als volgt over de studierichtingen verdeeld:

civil-ingenieur	702	natuurkundig ingenieur	345
bouwkundig ingenieur	432	geodetisch ingenieur	55
werktuigkundig ingenieur	1063	civil-landmeter	—
scheepsbouwkundig ingenieur	131	metaalkundig ingenieur	29
vliegtuigbouwkundig ingenieur	188	ijker	3
elektrotechnisch ingenieur	788	alle lessen	59
scheikundig ingenieur	875	enkele lessen	61
mijn ingenieur	193		

In het afgelopen studiejaar werden 516 propaedeutische examens, 633 kandidaatsexamens en 628 ingenieursexamens met gunstig gevolg afgelegd. Er vonden dit jaar 18 promoties plaats.¹⁾ Het predikaat „cum laude” werd hierbij 5 maal verleend.

INSTELLINGEN DER HOGESCHOOL

In de bibliotheek van het gebouw voor *bouwkunde* werd de verlichting belangrijk verbeterd. Voorts kon door een inwendige verbouwing de administratie meer worden gecentraliseerd.

Het gebouw voor *decoratieve kunst* werd inwendig gerestaureerd.

De bouw van de nieuwe gebouwen voor de afdeling der *werktuigbouwkunde* vond voortgang.

Op 28 oktober 1953 werd het laboratorium voor *werkplaatstechniek* officieel geopend.

Het laboratorium voor *werktuigkunde* en *warmte- en stoftechniek* zou in oktober 1954 worden betrokken.

Het laboratorium voor *werktuigonderdelen* werd einde 1953 in gebruik genomen.

Eveneens werd dit jaar in gebruik genomen het laboratorium voor *kooltechniek*.

De bouw van een installatie voor spectrografisch onderzoek in het laboratorium voor *anorganische en fysische scheikunde* kwam nagenoeg gereed. Aanwezig zijn een rooster-spectrograaf en een kwartsspectrograaf; voorts een multicourse-apparaat voor het regelen van tonk en hoog met overgebouwde oscillograaf, zwaartingsmeter en projectie-apparaat, benevens de benodigde regelapparatuur. Een toestel voor het projecteren en uitmeten van de geprojecteerde spectra zou in eigen werkplaats worden voltooid.

Met deze apparatuur worden uitstekende resultaten verkregen.

Het laboratorium voor *microbiologie* werd verrijkt met een elektronenmicroscop, die door de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken tegen sterk gereduceerde prijs ter beschikking van de Technische Hogeschool in haar geheel werd gesteld.

Het laboratorium voor *geofysica* ontving van de N.V. Bataafsche Petroleum Maatschappij een seismische registreerauto ten geschenke.

De afdeling der *mijnbouwkunde* ontving voor haar museum, door bemiddeling van de ambassadeur van de Unie van Zuid-Afrika, een verzameling in economisch opzicht belangrijke mineralen uit Zuid-Afrika ten geschenke.

Voor de in aanbouw zijnde *supersonie windtunnel* kwam de compressor-installatie gereed.

¹⁾ Bovendien 1 promotie honoris causa. Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek van de Technische Hogeschool 1954, blz. 170/171.

VIII. LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN

ALGEMEEN

Voor het studiejaar 1953/1954 werd door Hare Majesteit de Koningin tot rector magnificus benoemd ir. W. J. Dewez.

Dr. A. E. H. R. Boonstra werd benoemd tot secretaris van het college van curatoren, een functie, die hij na de bevrijding van ons land op zich nam bij het college van herstel, maar ook bij het weder instellen van het nieuwe college van curatoren bleef waarnemen.

De op het einde van het vorige studiejaar afgetreden hoogleraar dr. W. K. J. Roepke hield onder grote belangstelling zijn afscheidsrede.

Dr. J. de Wilde volgde prof. dr. Roepke op als hoogleraar in het dierkundig deel van de plantenziektenkunde, terwijl de buitengewoon hoogleraar dr. E. van Slogteren tot gewoon hoogleraar werd benoemd.

Wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd trad dr. J. G. B. Beumée af als lector in de plantensystematiek en plantengeografie. In de hierdoor ontstane vacature werd voorzien door de benoeming van dr. H. C. D. de Wit.

Als lector in de werktuigkunde werd aan de Landbouwhogeschool verbonden ir. G. J. Quast.

Op zijn verzoek werd de docent in de leer der veevoeding, ir. H. G. A. Leignes Bakhoven, ontheven van zijn leeropdracht. Daar het met het oog op de naoorlogse ontwikkeling op het gebied van de veevoeding en het optreden van belangrijke veranderingen in de voedermethoden wenselijk was aan de veevoedingsleer meer aandacht te schenken, werd besloten tot de instelling van een lectoraat op dit gebied. Tot lector voor dit studievak werd benoemd ir. S. Iwema. In verband met hun leeftijd traden af: B. Lamkes als docent in de bloementeel, ir. J. W. Riemens als docent in de groententeelt en ir. A. M. Sprenger als docent in de fruitteelt. Zij werden resp. opgevolgd door dr. J. Wasscher, ir. W. van Soest en ir. J. Bos.

Dr. J. W. Wolff werd voorshands belast met het onderwijs in de algemene en sociale gezondheidszorg.

Reeds vele jaren is een wijziging van het *studieplan* in overweging. Het is echter wel uiterst moeilijk gebleken de vele wensen welke in dit opzicht bestaan, in een nieuw bevestigend examenreglement te verwerken. Inmiddels waren vele belangrijke en ook minder belangrijke wijzigingen van het bestaande onderwijsplan zo urgent geworden dat, in afwachting van het nieuwe studieplan, tot aanvulling en herziening van het bestaande werd overgegaan. Zo werden o. m. verschillende studierichtingen ingesteld voor *landbouwhuisbouwkunde*. Voorts werd ingesteld een lectoraat in de algemene dierkunde.

GEBOUWEN

Het nieuwe *laboratorium voor landbouwplantenteelt* werd dit jaar door de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening officieel geopend.

Het *laboratorium voor fysiologie der dieren*, hetwelk verrees tegenover dat voor landbouwplantenteelt, kwam gereed, terwijl de bijbehorende boerderij, waarvan de bouw enige tijd stagneerde, bijna voltooid werd.

Op het voor enkele jaren aangekochte terrein „De Dreyen” kon het eerste gedeelte van een daar geprojecteerd gebouwencomplex, nl. het *laboratorium voor technologie*, worden betrokken.

Een goede huisvesting voor de afdeling landbouwwerktuigkunde werd gevonden in het nieuwe gebouw, dat bestemd is voor het instituut voor landbouwtechniek en rationalisatie en voor het instituut voor tuinbouwtechniek.

CONTACT MET HET BUITENLAND

Terwijl het buitenland in stijgende mate belangstelling toont voor de Landbouwhogeschool, houden de hogeschool, haar wetenschappelijke staf en de studenten meer en meer het oog op het buitenland gericht. Wat de studenten betreft komt dit tot uiting bij het volbrengen van hun praktijktijd, waarvoor in een aantal gevallen de keuze viel op andere werelddelen en dan vooral op de tropische gebieden. Maar ook blijkt dat, wanneer de landbouwkundige ingenieurs zich op een bepaald gebied verder willen specialiseren. In dit verband is van grote betekenis de stichting door de Nederlandse regering van een eigen pied à terre aan het Franse centrum van landbouwkundig en wetenschappelijk onderzoek in West-Afrika, gevestigd te Adiopodoumé, aan de Ivoorkust, waar de mogelijkheid tot specialisatie met betrekking tot het onderzoek van Afrikaanse problemen wordt geboden.

Op initiatief van prof. ing. Victor Vitolovio, dekaan van de land- en bosbouwkundige faculteit van de Universiteit van Serajevo, werd bij wijze van uitwisseling voor 19 Joegoslavische studenten een veertiendaags bezoek aan Wageningen en landbouwkundige objecten in Nederland mogelijk gemaakt, waartegenover een even grote Wageningse groep een excursie naar Joegoslavië kon maken. De Landbouwhogeschool en het Internationaal landbouwstudiecentrum organiseerden in samenwerking met de United nations food and agriculture organization een tweede training centre on methods of agricultural extension, welke cursus door ruim 80 deelnemers uit meer dan 20 landen werd gevolgd.

STUDENTEN EN EXAMENS

In het cursusjaar 1953/1954 waren aan de Landbouwhogeschool volledig ingeschreven 790 studenten, over de verschillende richtingen en studieperioden als volgt verdeeld:

Studierichting	Propaedeutische studie	Kandidaatsstudie		Ingenieursstudie
		1e gedeelte	2e gedeelte	
Nederlandse landbouw	291	56	68	149
Tropische landbouw		19	25	65
Nederlandse bosbouw		2	2	4
Tropische bosbouw		8	2	21
Tuinbouw		15	18	43
Landbouwhuishoudkunde . . .		2	—	—
Totaal	291	102	115	282

Totaal 790 studenten. Bovendien waren nog 25 studenten voor volledig onderwijs ingeschreven zonder bepaald examendocl.

Voor het propaedeutisch examen slaagden 66 studenten.

Het kandidaatsexamen voor de onderscheiden studierichtingen werd met goed gevolg afgelegd door 87 studenten, t.w.:

48 in de Nederlandse landbouw, 20 in de tropische landbouw, 15 in de tuinbouw, 1 in de Nederlandse bosbouw en 3 in de tropische bosbouw.

Voor het ingenieursexamen slaagden 115 kandidaten, t.w.:

69 in de Nederlandse landbouw, 25 in de tropische landbouw, 13 in de tuinbouw en 8 in de tropische bosbouw.

In het afgelopen cursusjaar vonden 5 promoties plaats.

Ook dit jaar bleek de vraag naar afgestudeerden het aanbod weer aanzienlijk te overtreffen.

IX. NEDERLANDSCHE ECONOMISCHE HOOGESCHOOL TE ROTTERDAM

ALGEMEEN

In zijn overdrachtsrede van 20 september 1954 memoreerde de aftredende rector magnificus der Rotterdamse hogeschool, dr. B. Schendstok, het feit dat de door zijn ambtsvoorganger aangekondigde veranderingen in het onderwijs in de bedrijfshuishoudkundige vakken in het studiejaar 1953/1954 hun beslag hadden gekregen. Voor de studenten brachten deze veranderingen noch verzwarende noch verlichting van hun studie. Wel zal voortaan de *studieduur* worden *verkort*. Daaromtrent zeide de rector magnificus:

„Een ander novum, dat met ingang van het nieuwe studiejaar effect zal verkrijgen, was een uiting van het constante streven van de senaat om de *studieduur* te verkorten binnen de grenzen van het verantwoorde. De hierna te schetsen vereenvoudiging zal ten gevolge hebben dat in vele gevallen het doctoraalexamen niet in twee delen, doch ineens kan worden afgelegd. In de doctorale studie onderscheidt men, sedert de verplichte werkcolleges zijn ingevoerd, onderdelen van hoofdvakken, waarbij tentamen en examen worden afgelegd op verschillend peil: *verzwaard* peil of *werkcollege*-peil, *normaal* peil of *uitgebreid* peil en *verlicht* peil. Voortaan zullen de op *verlicht* peil afgelegde tentamens, onder zekere voorwaarden, finaal of examen-vervangend zijn.

De strekking van de voorwaarden komt in het kort hierop neer, dat het tentamenresultaat niet onvolgende mag zijn en dat het tijdstip waarop het tentamen wordt afgelegd, noch te kort na de aanvang van de doctorale studie valt, noch te lang vóór het examen. Tentamens die, op de oude wijze, door een examen in hetzelfde vak zullen worden gevolgd, mogen ook voortaan reeds worden afgelegd een jaar na het begin van de doctorale studie; de geldigheidsduur van alle tentamens blijft drie jaar.

Een andere verlichting bij de doctorale studie is, dat eerlang, in afwachting van mogelijke nadere voorzettingen op het gebied van de kwantitatief-economische vakken, tezamen als *twee* keuzevakken zullen worden beschouwd: de statistische analyse, de wiskundige economie en de econometrie, die tot dusver samen als één examenvak golden. Voor hen die deze combinatie kiezen — het testimonium wiskunde blijft gehandhaafd —, zal dus de noodzakelijkheid vervallen om nog een keuzevak in de stof voor hun doctoraalexamen op te nemen, doch zij zullen wat langer dan tot nog toe het geval was, het werkcollege moeten volgen.”

Bij wijze van proef werd dit jaar de mogelijkheid geopend onderwijs te ontvangen in het *Russisch* en de *Russische handelsterminologie*. De belangstelling voor dit onderwijs was bevreemdend.

De samenwerking met de *Technische Hogeschool* te Delft kwam geheel op dreef. Volgend reeds in de cursus 1952/1953 Delftse studenten de Rotterdamse colleges in de *bedrijfspsychologie* en *industriële economie*, dit jaar volgde, omgekeerd, een aantal Rotterdamse studenten (80) in Delft een college *inleiding in techniek en werktuigen*. Een gunstig resultaat van deze samenwerking is dat de a.s. technici en de a.s. economen elkaanders problemen beter beginnen te zien. En dat is juist de bedoeling.

Het percentage geslaagden, zowel voor de kandidaats- als voor de doctoraal-examens, bedroeg niet minder dan 80. Acht nieuwe academisch gevormde accountants werden door de hogeschool aan de maatschappij afgeleverd (v.j. 6). De kandidaten in de economische wetenschappen die zich aan het aanvullend baccalaureaatsexamen onderwierpen, slaagde allen; het waren er slechts vier. Sprekende over dit examen, zeide de rector magnificus:

„Nu er de beide laatste jaren meer en meer studenten zijn aangekomen met de bedoeling het baccalaureaat diploma te behalen, is in het komende en vooral in het daarop volgende jaar een belangrijke stijging

van het aantal baccalaurei te verwachten. Het stemt tot voldoening dat men thans ook elders overweegt een baccalaureaat in de economische wetenschappen in te stellen. Aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool wordt het onderwijs voor het baccalaureaat thans *verduubd*, in deze zin dat per academisch jaar thans *twee* opeenvolgende leerjaren zullen worden gegeven. Het wachten van kandidaten totdat de baccalaureaatsleergang begint, wordt daardoor in zijn gemiddelde sterk bekort."

Wat het *gezelligheidsleven der studenten* betreft wees de rector magnificus erop dat dit een integrerend bestanddeel is van de vorming die de hogeschoolgemeenschap aan de studenten vermag te geven. Desondanks en ondanks mogelijkheden die bestaan om eventuele financiële bezwaren tegen lidmaatschappen te verminderen, werd het nihilisme nauwelijks teruggedrongen: van 50 % tot slechts ongeveer 48 %. Steun bij dit terugdringen biedt een arrest van de belastingkamer van de Hoge Raad d.d. 9 december 1953.¹⁾ Hierbij ging het over de vraag of met betrekking tot een studerende telg, waarvoor geen kinderaftrek meer genoten werd, de vader bij de „buitengewone lasten" óók kon laten medetellen de kosten van het laten wonen van die student in een academiestad. De Hoge Raad was van oordeel dat „bij de beantwoording van de vraag wat een onderstand behoevend kind voor zijn levensonderhoud nodig heeft, acht moet worden geslagen niet alleen op zijn eerste levensbehoeften, maar ook op hetgeen redelijkerwijs nodig is om het kind in staat te stellen om door onderwijs en studie te geraken tot een passende plaats in de samenleving". „Daartoe" — zo vervolgt de Hoge Raad — „behoren ook de kosten welke moeten worden uitgegeven om het kind in de plaats waar het studeert, te laten wonen, teneinde het aldus in staat te stellen naast de studie in engere zin de opvoedende kracht te ondergaan welke van een volledige deelneming aan het leven ener studentenmaatschappij uitgaat". De wetgever sloot zich naderhand in zekere zin bij deze opvatting aan door het treffen van een aanvullende regeling: indien voor studerende kinderen wel kinderaftrek wordt genoten, terwijl zij niet bij hun ouders thuis wonen, wordt te dier zake aftrek voor een extra-kind verleend. Er zijn alzo betere kansen geschapen voor een terugdringen van het spoor-studenten en daarmee van het nihilisme. Een plan om daartoe aangewende pogingen te bevorderen, nl. het stichten van een studententehuis, raakte enigszins op de achtergrond, maar van de baan is het niet. Aan het einde van zijn rede wierp de scheidende rector magnificus nog een blik in de toekomst. In dit verband zeide hij:

„Thans een blik in de toekomst werpende, zie ik continuïteit in het verschijnsel dat de oud-alumni in en buiten Nederland goede en zelfs belangrijke plaatsen in de samenleving blijven innemen, en zulks op de meest uiteenlopende terreinen, mits het onderwijs, voorzover op de praktijk gericht, zich niet te zeer in specialistische richtingen ontwikkelt, doch een algemeen wetenschappelijk karakter behoudt. Toenemende specialisatie in de wetenschappelijke kernvakken kan met de door de senaat gewenste ontwikkelingsrichting zeer wel gepaard gaan. De ontwikkeling van het hoger onderwijs hier te lande wijst voorts op toenemende verplichte *zelfwerkzaamheid van de studenten in groepsverband*, en dit ondergraaft meer en meer het oude beginsel dat ieder die zekere examens heeft afgelegd, tot verdere academische examens kan worden toegelaten, ongeacht de wijze waarop hij zijn kennis heeft verkregen. Men moge dit betreuren, de voordelen van een modern opgezet wetenschappelijk onderwijs zijn te evident dan dat deze ontwikkeling gekeerd zou kunnen worden."

¹⁾ Gepubliceerd in „Beslissingen Nederlandse Belastingrechtspraak" 1954/27 en, in samenvatting, in „Belastingberichten" 1952.

Tenslotte zal naar het oordeel van de spreker de studie aanmerkelijk kunnen worden bevorderd door twee dingen: het plan tot het stichten van een nieuw hogeschoolgebouw en de verwachting dat de studenten steeds meer gebruik zullen gaan maken van buitenlandse studiebeurzen.

Na het uitspreken van zijn rede droeg dr. Schendstok het rectoraat over aan de hoogleraar dr. B. Pruijt.

COLLEGE VAN CURATOREN

Op 9 november 1953 werd als lid van het college van curatoren geïnstalleerd mr. G. E. van Walsum, burgemeester van Rotterdam.

Op 15 mei 1954 vond de officiële installatie plaats van Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins der Nederlanden, die zich het vorige jaar bereid verklaard had een benoeming tot lid van het college van curatoren der Rotterdamse hogeschool te aanvaarden.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor het aantal studenten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 29.

Het aantal academische examens bedroeg 596, waarvan 457 met gunstige uitslag.

Er vonden dit jaar 7 promoties plaats.¹⁾ Het predikaat „cum laude” werd hierbij éénmaal verleend.

INSTELLINGEN DER HOGESCHOOL

Bibliotheek

De bibliotheek werd uitgebreid met 4682 delen benevens 723 brochures. Het totale bezit kwam daardoor op 126 494 delen en 16 739 brochures. Bij de aanschaffing werd in het bijzonder aandacht besteed aan de gebieden der economie en bedrijfseconomie.

Het Fonds van vrienden van de bibliotheek ontving wederom veel financiële steun van personen uit het bedrijfsleven en van particulieren. Voorts werden verschillende schenkingen ontvangen, w.o. een zeer waardevolle van de Deutsche Forschungsgemeinschaft.

De systematische catalogus werd gemoderniseerd en verfijnd. Behalve aan het (zeer praktische) trefwoordenregister werd gewerkt aan de opbouw van een centrale verkeersdocumentatie.

Enkele technische verbeteringen kwamen tot stand. Naast een modern snel-kopieerapparaat staat het personeel thans ook een lichtdrukmaschine ter beschikking, zodat aan de voortdurend toenemende vraag naar kopieën naar behoren kan worden voldaan.

Overigens zij opgemerkt dat er gebrek is aan werk- en bergruimte.

Economisch archief

De groei van het aantal jaarverslagen en van het andere studiemateriaal zette zich ook dit jaar weer voort. Met name het aantal jaarverslagen nam sterk toe. Het totaal aantal ontvangen stukken bedroeg 26 896, tegen 25 414 in het voorgaande jaar.

Er werden 175 nieuwe dossiers in het archief opgenomen. Voortgegaan werd met het verzamelen van krantenknipsels. Thans zijn omtrent tal van ondernemingen de voornaamste recente gegevens, voorzover deze in de Nederlandse en belangrijkste buitenlandse bladen zijn gepubliceerd, in het archief aanwezig.

Nederlandsch economisch instituut²⁾

De gunstige ontwikkeling van het instituut, welke gedurende de laatste jaren kon worden geconstateerd, zette zich ook in het verslagjaar voort; met name geldt dit van de afdeling economisch onderzoek.

¹⁾ Bovendien 1 promotie honoris causa. Voor een nominatieve opgave van de in het verslagjaar verschenen proefschriften zij verwezen naar het jaarboek van de Nederlandsche Economische Hogeschool 1953/1954, blz. 56.

²⁾ Verslag over het kalenderjaar 1953.

Van het weekblad Economisch-Statistische Berichten waren vier nummers gewijd aan speciale onderwerpen, t.w.: de watersnood, oordeelsvorming, het organisatievraagstuk centralisatie/decentralisatie, de economische ontwikkeling in 1953 in een aantal landen.

In de afdeling economisch onderzoek werd goede voortgang gemaakt met het zgn. economen-onderzoek. Daarnaast werd veel tijd besteed aan de samenstelling van een statistische conjunctuurdokumentatie voor de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Voorts werd, in samenwerking met het Centraal planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek, een bijdrage geleverd tot de samenstelling van een conjunctuurmodel voor Nederland. Met dezelfde instanties werd samengewerkt met betrekking tot de „conjunctuurstest“.

De opdrachtenafdeling mocht zich wederom in een grote belangstelling verheugen. De volgende opgave geeft een indruk van de aldaar verrichte werkzaamheden:

Algemeen economisch onderzoek: gevolgen van bepaalde maatregelen van economische politiek; prijsvorming van bepaalde eindprodukten en grondstoffen; marktanalyses betreffende binnen- en buitenland; redelijke beloning van bepaalde gespecialiseerde arbeid.

Bedrijfs-economisch onderzoek: analyses van lasten en personeelsbezettingen voor gemeenten; calculaties van kostprijzen; tariefstellingen.

Landbouw-economisch onderzoek: marktanalyses en exportvraagstukken.

Regionaal-economisch onderzoek: bevolkingsprognoses; vraagstukken betreffende emigratie, industrialisatie, woningbouw, onderwijs en sportterreinen.

Verkeers-economisch onderzoek: vraagstukken betreffende de rentabiliteit van bepaalde vormen van verkeer.

Het instituut bleef dit jaar financieel geheel onafhankelijk.

Nederlandsch Overzees Instituut

Voor het „NEDECO“ (Netherlands Engineering Consultants) werd een uitvoerige voorstudie gemaakt van Mexico en de Mexicaanse havens, ten behoeve van een in opdracht van de Mexicaanse regering in te stellen onderzoek naar de verbetering van de Mexicaanse zeehavens.

Er werden dit jaar drie studien gepubliceerd, resp. over de Canarische havens Bilbao en Pasajes, de haven van Bombay en het hefschroefvliegtuig. Met name de studie over het hefschroefvliegtuig wekte grote belangstelling.

Voorts kwamen gereed een studie over de luchtvrachtaart en een uitvoerige studie over Oost-Afrikaanse havens.

Bureau voor plaatsing van afgestudeerden

Van de gegadigden die op 1 september 1953 bij het bureau stonden ingeschreven of zich in het verslagjaar hadden laten inschrijven, kregen er 162 een betrekking. Van deze werden er 68 geplaatst op initiatief van het plaatsingsbureau, d.w.z. door hen bij de werkgevers te introduceren.

Bedoelde 68 gegadigden zijn geplaatst bij 44 verschillende werkgevers. Uit deze spreiding blijkt, dat de plaatsingsmogelijkheden zich niet beperken tot een klein aantal werkgevers die met de Rotterdamse hogeschool een band onderhouden. Nog zij opgemerkt, dat de 44 werkgevers te vinden zijn zowel in de overheids- als in de particuliere sector, in alle provincies van Nederland, en dat weinig of geen moeilijkheden werden ondervonden in verband met de godsdienstige of politieke gezindheid der gegadigden.

X. KATHOLIEKE ECONOMISCHE HOGESCHOOL TE TILBURG

ALGEMEEN

In zijn overdrachtsrede van 20 september 1954 memoreerde de aftredende rector magnificus der Tilburgse hogeschool, mr. W. C. L. van der Grinten, allereerst het plotseling verscheiden van mgr. dr. J. H. Cobbenhagen, die door zijn grote stuwkracht en wetenschappelijke arbeid zoveel heeft bijgedragen tot de bloei der Katholieke Economische Hogeschool.

Overgaande tot de bespreking van de lotgevallen der hogeschool, herinnerde hij aan het feit dat met ingang van het cursusjaar 1953/1954 in het studieprogramma vrij belangrijke wijzigingen waren aangebracht, ten doel hebbende het onderwijs te richten op de praktijk van het maatschappelijk leven. Hieromtrent zeide hij o.m. het volgende:

„Deze wijzigingen zijn geïnspireerd door de gedachte dat, met behoud van het wetenschappelijk karakter van de studie, deze georiënteerd moet zijn op de praktijk van het complexe maatschappelijk leven. Met deze veranderingen is gepaard gegaan een uitbreiding van het docentencorps en van de practica. Voorts is meer dan voorheen ons economisch-sociologisch instituut bij de studie ingeschakeld. De afdeling studieleiding is tot groter ontwikkeling gebracht. Het ligt in het voornemen met ingang van dit studiejaar de praktische training der studenten op ruime schaal te doen geschieden. In dit verband verdient ook het praktisch werken door studenten in ondernemingen de aandacht. Tegenover een verplichte stage staat de senaat bepaald afwijzend. In vele gevallen kan niettemin het praktisch werken gedurende enige tijd nuttig zijn. Hiervoor is echter nodig dat het bedrijfsleven mogelijkheden creëert, die waarborgen bieden dat de studenten daarvan profijt zullen trekken, hetgeen voornamelijk zal afhangen van de vraag of leidende personen in de bedrijven bereid zijn aan dit praktisch werken richting te geven. In de Contactcommissie industrie-hoger onderwijs wordt over dit onderwerp nader overleg gepleegd. Voorts ontwikkelt de studieleiding van het instituut ook te dien aanzien activiteit.”

En verder, betreffende het volgende studiejaar:

„Voor het komende studiejaar is voorzien in een nieuwe hoofdrichting in het studieprogramma voor het doctoraalexamen in de economische wetenschappen, nl. de *economisch-bestuurskundige*. Een belangrijk aantal van onze afgestudeerden vindt een werkring in overheidsdienst. Het lijkt juist dat bij de opleiding de mogelijkheid wordt geboden meer aandacht te schenken aan het staatsrecht, het bestuursrecht, de leer der openbare financiën.

De economisch-bestuurskundige richting wordt gesplitst in twee afdelingen, nl. de *ationale* en de *internationale*. Er ontstaat een toenemende vraag naar economen voor inter- en supernationalen organen, zoals de Europese gemeenschap voor kolen en staal, de Raad van Europa en de verschillende organisaties die onder de UNO ressorteren. Het studieprogramma in de internationale afdeling is gericht op werkzaamheden in internationaal verband. De afgestudeerden in deze richting zullen praktische bedrevenheid moeten hebben in ten minste twee moderne talen. Vóór het afleggen van het examen zullen zij hiervan bewijs moeten afleggen. Voor het komende studiejaar is reeds een Franse cursus georganiseerd. Met dankbaarheid mag ik gewagen van de steun die hierbij van de zijde van de Franse ambassade en van het Leon Harmelfonds is ondervonden. Een cursus in de Engelse taal wordt voorbereid.

Met de bedoelde wijzigingen in de studierichtingen meent de senaat, dat voorshands aan de eisen van het maatschappelijk leven voor de afgestudeerde economen in voldoende mate kan worden voldaan. Verdere veranderingen liggen momenteel niet in het voornemen.”

Tegenover een *verzwarend* van de studie staat de senaat beslist afwijzend. Naar zijn mening mag de normale studieduur een periode van zes jaren niet overschrijden. Wel zou het volgens de rector magnificus, misschien aanbeveling verdienen, vereenvoudigingen aan te brengen in de *kandidaatsstudie* met haar groot aantal tentamina al moet bedacht worden dat het wetenschappelijk karakter der studie

daaronder zou kunnen lijden. Dit probleem achtte hij echter niet eenvoudig, mede gezien de dwingende normen van het Academisch statuut.

De rector magnificus pleitte voorts voor het behoud van de *sociale faculteit*, waarbij gestreefd zal moeten worden naar vergroting van het aantal studenten.

Het aantal volledig ingeschreven studenten liep sinds het voorafgaande cursusjaar terug van 675 tot 621.

Het aantal promoties bedroeg dit jaar 2.

Weinig bevestigend noemde de rector magnificus het aantal studenten in de *sociale afdeling*, dat 51 bedroeg. Hij zeide in dit verband:

„Wellicht speelt hier een rol dat onze hogeschool in den lande te uitsluitend als economische hogeschool bekend is en dat in ons katholieke bevolkingsdeel te weinig is doorgedrongen dat wij een hogeschool hebben voor economische en sociale wetenschappen. Meer publiciteit over en rondom de hogeschool kan hierin mogelijk verbetering brengen. In deze richting is de senaat het afgelopen jaar werkzaam geweest. Onder de abiturienten van de instellingen voor voorbereidend hoger en die voor middelbaar onderwijs zijn folders verspreid. De redacties van *Tijd* en *Maasbode* werden bereid gevonden hogeschool-correspondenten aan te stellen.”

Een ruimere *geografische spreiding* van de studenten — in het cursusjaar 1953/1954 kwamen er een goede 50% uit Noordbrabant en een kleine 25% uit Limburg — zou volgens de rector magnificus meer bevestiging schenken, omdat de Tilburgse hogeschool gezien moet worden als een nationaal katholiek monument.

Na het uitspreken van zijn rede droeg mr. van der Grinten het rectoraat over aan dr. J. M. Pieters.

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam geen wijziging. In de vacature mgr. dr. P. J. M. van Gils was aan het einde van het verslagjaar nog niet voorzien.

STUDENTEN EN EXAMENS

Voor het aantal studenten moge worden verwezen naar de tabel op blz. 29.

Het aantal geslaagden bedroeg: voor het propaedeutisch examen 69, voor het kandidaatsexamen 75 (economische wetenschappen 65, sociale wetenschappen 10), voor het doctoraalexamen 74 (economische wetenschappen 65, sociale wetenschappen 9), voor het examen in de accountancy 5 en voor dat voor belastingdeskundige 1.

Er vonden dit jaar 2 promoties¹⁾ plaats; het predikaat „cum laude” werd hierbij niet verleend.

INSTELLINGEN DER HOGESCHOOL

Bibliotheek

Het boekenbezit vermeerderde sinds het voorafgaande jaar door aankoop en schenking met 3912 delen, incl. 129 binnen- en buitenlandse proefschriften. Het totale boekenbezit kwam daardoor op 53138 delen. Het aantal tijdschriften vermeerderde met 42; het bedraagt thans 472.

De belangstelling voor de documentatielijsten nam wederom toe.

De verzameling verslagen van het *economisch archief* werd uitgebreid met 156 dossiers; het totaal aantal dossiers bedroeg op 1 september van het verslagjaar 3159.

Een begin werd gemaakt met de inrichting van een *sociaal archief*, omvattende kwalitatieve en kwantitatieve gegevens betreffende personeelsbeheer, personeelszorg, sociaal-juridische, sociaal-hygiënische en sociaal-economische zaken, alle in dossiers geordend naar overheidsorganen en bedrijven.

¹⁾ Bovendien 1 promotie honoris causa.

Tilburgse Academische Economische Kring (T.A.E.K.)

Op 6 februari 1954 vierde de T.A.E.K. zijn vierde lustrum. Bij deze gelegenheid sprak prof. mgr. dr. M. J. H. Cobbenhagen een rede uit over „De mens en zijn wereldbeeld”.

Ook dit jaar werd wederom een studiedag gehouden. Deze dagen hebben ten doel de afgestudeerden der Tilburgse hogeschool op de hoogte te houden van de ontwikkeling der economische en sociologische wetenschappen. Verder werden dit jaar gehouden de zestiende hogeschooldag en de vierde landdag voor economen.

Met de vakgenoten uit Amsterdam en Rotterdam werd een vruchtbaar contact onderhouden. De pas opgerichte Vereniging van afgestudeerden van de economische faculteit der Vrije Universiteit trad toe tot de Contactcommissie van academisch gevormde economen.

Het ledental steeg sinds het voorafgaande jaar van 666 tot 736. Van de Tilburgse afgestudeerden is thans 98 % lid van de T.A.E.K.

Mede door bemiddeling van het plaatsingsbureau konden dit jaar 31 afgestudeerden aan een werkkring worden geholpen.

Gemeenschappelijk instituut voor toegepaste psychologie

Het instituut werd dit jaar verder uitgebouwd. Het aantal aan ondernemingen verstrekte adviezen nam wederom belangrijk toe.

Researchwerkzaamheden werden verricht betreffende de selectie en opleiding van bazen, de vakopleiding van zwakbegaafden, de aanpassingsmogelijkheden der arbeiders in de bedrijven en het maatschappelijk werk in de bedrijven.

Aan de afdeling opleidingen werd een deskundige verbonden op het gebied van de vakopleiding (speciaal de opleidingsmethoden).

Uitbreiding van het wetenschappelijk personeel zal op den duur noodzakelijk zijn.

B. KUNSTONDERWIJS

RIJSAKADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM

ALGEMEEN

In het verslagjaar werd onder leiding van de hoogleraar-directeur, dr. N. R. A. Vroom, een aanvang gemaakt met het opstellen van reorganisatieplannen betreffende het hoger onderwijs in de beeldende kunsten. De plannen werden in het college van hoogleraren uitvoerig besproken. Het resultaat was dat aan de minister een aantal belangrijke wijzigingen ter goedkeuring konden worden voorgelegd. Onder meer werd voorgesteld, aan het *toelatingsexamen* voor het studiejaar 1955/1956 een andere vorm te geven. In plaats van aan de tot nu toe gevolgde procedure, die de beoordeling van de talenten en andere kwaliteiten der kandidaten te veel van toevallige omstandigheden afhankelijk maakt, wordt thans de voorkeur gegeven aan de instelling van een *propaedeutische* afdeling die het toelatingsexamen zal moeten vervangen, zodat de docenten een beter inzicht in het talent en de andere eigenschappen van de kandidaat kunnen verkrijgen. Tot de propaedeutische afdeling kan men worden toegelaten na een gunstige beoordeling van een verzameling werkstukken, die voor het merendeel zonder leiding van derden, dient te zijn ontstaan. Zowel zij die menen dat hun talenten liggen op het gebied van de schilderkunst, als zij die menen dat een beeldhouwkundige opleiding voor hen de meest gewenste is, zullen gedurende dit propaedeutisch jaar in één afdeling tezamen tekenen en aquarelleren en bij toerbeurt enkele periodes boetseren. De werkstukken, welke door de kandidaten in het propaedeutisch jaar zijn vervaardigd, worden verzameld en aan het einde van het studiejaar beoordeeld.

Op deze wijze lijkt het mogelijk een beter inzicht te verkrijgen in de persoonlijkheidsstructuur van de kandidaten. De gelegenheid, geschapen door het toevoegen van een extra-studiejaar, wordt dankbaar aangegrepen om vroeger dan voorheen, een aanvang te maken met het theoretisch onderwijs, dat als complement van het praktisch onderwijs onmisbaar wordt geacht. Nu er nog steeds geen voldoende verband bestaat tussen het middelbaar kunstonderwijs en het hoger onderwijs in de beeldende kunsten aan de rijksakademie van beeldende kunsten, wordt de propaedeutische afdeling bovendien een waardevolle tussenschakel.

De hoogleraar-directeur en het college van hoogleraren menen evenwel, dat bestudering en aanvulling van de genoemde lacune een van de meest gewenste zaken moet worden geacht, om aan het Nederlandse onderwijs in de beeldende kunsten een zo doeltreffend mogelijk karakter te geven.

Verder werd voorgesteld om reeds in de tweede klasse der tekenafdeling een aanvang te maken met de opleiding in de grafische technieken en de mogelijkheid te verruimen dat ook de studenten der vrije schilderklassen tegelijkertijd in de gelegenheid worden gesteld zich te ontwikkelen in de grafische vakken. Tenslotte werd voorgesteld als algemeen beginsel te aanvaarden, dat de studenten in de monumentale en versierende schilderkunst eerst tot die afdeling worden toegelaten, wanneer zij twee jaren de vrije schilderkunst hebben beoefend. Hetzelfde werd voorgesteld t.a.v. de studenten der grafische vakafdeling.

STUDENTEN

Op 31 december 1954 bedroeg het aantal studenten der rijksakademie 104, als volgt verdeeld:

Tekenklassen	32 leerlingen (19 m. en 13 vr.)
Afdeling vrije schilderkunst	19 leerlingen (10 m. en 9 vr.)
Afdeling monumentale- en versierende schilderkunst	8 leerlingen (5 m. en 3 vr.)
Beeldhouwafdeling	25 leerlingen (15 m. en 10 vr.)
Grafische afdeling	3 leerlingen (1 m. en 2 vr.)

Dagcursus 87 leerlingen (50 m. en 37 vr.)

Avondtekenklassen 13 leerlingen (10 m. en 3 vr.)

Avondboetseerklasse 4 leerlingen (1 m. en 3 vr.)

Avondcursus 17 leerlingen (11 m. en 6 vr.)

Voor de theoretische lessen lieten zich 8 toehoorders(essen) inschrijven (2 m. en 6 vr.).

Verheugend was de toeneming van het aantal buitenlandse studenten, dat dit jaar 14 bedroeg (v. j. 3), t. w.: 2 Fransen, 1 Belg, 4 Duitsers, 2 Amerikanen, 2 Zuidafrikanen, 1 Zwitser, 1 Engelsman en 1 Indonesiër.

Het aantal studiebeurzen werd in oktober op 29 gebracht. Voor de meeste studenten bedroeg deze beurs f 1 500,—.

Aan 38 studenten van de dagcursus werd een toelage van f 100,— verleend, ter gedeeltelijke betaling van het collegegeld; en aan 5 studenten van de avondcursus, voor hetzelfde doel, een bedrag van f 40,—. Uit het Allebé-fonds werd in juli aan 7 studenten en in december aan 9 studenten een toelage verleend. In de wedstrijd om de mr. Johan Cohen Gosschalkprijs verwierf de heer J. F. A. Henkus de eerste prijs en mej. Isa van der Zee een accessit.

1 student van de afdeling vrije schilderkunst verkreeg een beurs voor een verblijf van enige maanden in Spanje.

Alle studenten, die in de laatste twee jaren niet op tuberculose waren onderzocht, werden in december aan een keuring onderworpen. Gelukkig werden er geen gevallen van besmetting geconstateerd.

COMMISSIE VAN TOEZICHT

In de samenstelling van de commissie van toezicht kwam dit jaar geen wijziging ¹⁾.

DOCENTEN

In het college van hoogleraren en lectoren kwam geen wijziging. Prof. H. M. E. Campendonk bereikte in november 1954 de pensioengerechtigde leeftijd. Hij verklaarde zich evenwel bereid zijn functie nog één jaar te blijven waarnemen.

GEBOUW EN LOKALEN

Het gebouw der akademie werd dit jaar voorzien van een centrale-verwarmingsinstallatie met oliestook-inrichting. Hiervoor moest het zgn. „Rembrandt-

¹⁾ Voor de samenstelling van deze commissie zij verwezen naar het Onderwijsverslag 1953, blz. 377.

pleintje" worden opgeofferd. Voorts werd het vertrek voor de kleine avond-boetseerklasse verbouwd tot keuken- en toiletruimte, terwijl voor het bedienend personeel een cantine werd ingericht. De overeenkomstige ruimte in de oostelijke vleugel werd ingericht tot bergplaats voor de beeldhouw-afdeling en timmer-werkplaats. Met medewerking van de stichting „Goed wonen" werd de directeurskamer verbouwd en gemoderniseerd. Een aanvang werd gemaakt met de vernieuwing van de elektrische leidingen. Vestibule, hal en trappenhuis werden opnieuw geschilderd.

STAAT VAN HET ONDERWIJS

Voor het *toelatingsexamen* meldden zich 63 gegadigden aan; van hen trokken er zich 10 terug, 13 heren en 9 dames werden tot de dagcursus toegelaten en 2 heren en 1 dame tot de avondcursus. In oktober werden, na enkele tussentijdse toelatingsexamens, nog 9 studenten (5 m. en 4 vr.) tot de dagcursus toegelaten en 3 studenten tot de avondcursus.

In verband met de werkzaamheden ten behoeve van de aanleg van een centrale-verwarmingsinstallatie, kon het onderwijs eerst op 4 november een aanvang nemen.

De heer P. J. J. van Trigt gaf wederom een cursus in *lettertekenen*. Het volgen van deze cursus werd verplicht gesteld voor de studenten van de tekenafdeling, de eerste- en de tweede beeldhouwklasse en de grafische afdeling.

De heer D. Grosman gaf voor de tweede- en derdejaarsstudenten van de afdeling beeldhouwen een vierweekse *gietscursus*.

Facultatief was het langzamerhand tot een traditie geworden, wekelijkse college-geur in de *heraldiek*, gegeven door de heer D. Rühl.

Met het oog op de grotere activiteit die zich in de grafische afdeling ontwikkelt, werd de meester-drukker E. Matthieu uit Zürich uitgenodigd een 14-daagse cursus te geven in de *grafische technieken*. De studenten der vakklassen van de afdelingen vrije en monumentale en versierende schilderkunst, alsmede de studenten der grafische afdeling volgden deze cursus met grote belangstelling. De studenten van de afdelingen vrije en monumentale en versierende schilderkunst, alsmede zij die onder leiding van prof. K. Brinks studeren, maakten een buiten studie-reis naar Ameland. De studie naar de natuur bleek ook dit jaar wederom een wezenlijke aanvulling te zijn van het praktisch onderwijs aan de akademie.

Door prof. dr. F. W. S. van Thienen werden ook dit jaar twee cursussen gegeven in de Italiaanse taal, een voor beginners en een voor meergevorderden.

Onder leiding van prof. V. P. S. Esser maakten de studenten der beeldhouw-afdeling een excursie naar de Mostra in Rotterdam, terwijl onder leiding van prof. F. W. S. van Thienen een excursie werd gehouden naar de tentoonstelling, van Joegoslavische fresci te Utrecht.

De samenwerking met studerenden aan andere instituten voor kunstonderwijs te Amsterdam, leidde ook dit jaar weer tot een *studium generale*, en wel over het onderwerp „De balans van onze eeuw". In dit kader werden, in de Bachzaal, elf lezingen gehouden.

VERZAMELINGEN

De collectie lichtbeelden werd aanmerkelijk uitgebreid; een begin werd gemaakt met het aanleggen van een verzameling kleinbeeld-diapositieven in kleur. De eerste aankoop van deze diapositieven had plaats in Amerika. Dank zij een extra-krediet kon worden overgegaan tot het aanschaffen van een collectie reproducties naar tekeningen van Leonardo da Vinci. Voor de bibliotheek werden drie werken ten geschenke ontvangen, alsmede een collectie monografieën uit België. 55 nieuwe boekwerken werden aangeschaft.

Nadat in 1953 een zeer groot gedeelte van de schilderijen uit het bezit der akademie in beheer was gegeven van de Dienst voor 's rijks verspreide kunstvoorwerpen, konden dit jaar vrijwel alle nog resterende schilderijen eveneens bij deze dienst worden ondergebracht.

VOORSTELLEN TOT ONTWIKKELING EN VERBETERING VAN DE AKADEMIE

Ten einde het reeds in 1913 als te klein en niet meer geheel bruikbaar geachte gebouw der akademie althans enigermate bruikbaar te maken voor het gereorganiseerde hoger onderwijs in de beeldende kunsten, werd een reeks hierna te noemen voorstellen gedaan tot ontwikkeling en verbetering der inrichting. De balken en vloeren die de eerste- en de tweede verdieping dragen, dienen noodzakelijk te worden vernieuwd, daar de balken dreigende overlangse scheuren vertonen en de vloeren niet meer die draagkracht bezitten, welke nodig is met het oog op een normale bedrijfszekerheid. Door het toenemende zware verkeer op de Stadhouderskade werd de constitutie van het gebouw verzwakt, zodat verschillende vloeren vrijwel doorlopend in trillende beweging zijn. De grafische afdeling behoeft in het kader van de grotere activiteit een adequate werkruimte, die van een goede uitrusting is voorzien.

Voor de bibliotheek is behoefte aan uitbreiding van ruimte en aan bergingsmogelijkheid. Om plaatsruimte te winnen voor de propaedeutische afdeling, zullen de colleges in de anatomie niet meer in de tot op heden gebruikte ruimte kunnen worden gegeven; hiervoor zal een ruimte op de tweede verdieping moeten worden vrijgemaakt en ingericht. De eerstgenoemde ruimte zal van de veel plaats innemende soupente dienen te worden ontdaan; een tweetal loges van de bovenste verdieping zal moeten worden ingericht tot atelier voor prof. Brinks, die als hoogleraar van de grafische afdeling naast deze afdeling zijn werkruimte zal moeten vinden. Het daardoor vrijkomende atelier op de eerste verdieping zal in gereedheid moeten worden gebracht voor de nieuwe ordinarius, die zich met de lessen in de propaedeutische afdeling zal moeten belasten. Het lokaal voor de kleine schilderklassie zal moeten worden ingericht tot atelier voor de tweede ordinarius in de vrije schilderkunst, die zal dienen te worden aangehouden, omdat het aantal studenten in deze afdeling door de reorganisatie van het onderwijs is verdubbeld.

De zolder, die provisioneel is ingericht tot ruimte voor het vervaardigen van glas-in-loodvensters, dient voor dit bedrijf ook werkelijk geschikt gemaakt te worden. Daartoe zal het nodig zijn de zolder omstreeks twee meter te verhogen, zodat het ontwerp op een schildersezel ook naar boven geschoven kan worden.

De overeenkomstige ruimte in de oostelijke vleugel van het gebouw zal moeten worden ingericht tot laboratorium, opdat de huidige laboratoriumruimte zal kunnen worden vrijgemaakt voor het inrichten van een tweede theorielokaal. Van de beide ruimten, die voorheen hebben gediend als ketelkamers voor de kleine centrale verwarming, zal er een moeten worden ingericht tot opbergruimte en een tot donkere kamer.

Het dak zal vrijwel volledig moeten worden vernieuwd.

De administratieruimten zullen geschikt moeten worden gemaakt voor het zich uitbreidende administratieve personeel.

De kolenbergplaats op de eerste verdieping zal moeten worden ingericht tot cantine voor de studenten. De wachtkamer met aangrenzende bergruimte dient te worden ingericht tot spreekkamer voor de docent die met de leiding van de avondklassen zal worden belast. De zgn. gipsgietkelder zal voor het eigenlijke doel geschikt moeten worden gemaakt, waarbij rekening zal dienen te worden gehouden met de wenselijkheid dat de daar dienst doende ambtenaar tenminste een weinig daglicht in zijn werkvertrek ontvangt.

De outillage van de tentoonstellingszaal zal verbeterd en gemoderniseerd moeten worden. De aula zal moeten worden vergroot om ruimte te bieden aan het steeds groeiend aantal belangstellenden voor de openbare bijeenkomsten, die door de rijksakademie worden georganiseerd.

In de woning van de conciërge zal een doucheceel moeten worden aangelegd.

De bestaande elektrische installatie zal waarschijnlijk niet krachtig genoeg zijn om, mede gelet op de aanleg van de centrale-verwarmingsinstallatie, te voorzien in de gestegen behoefte aan elektrische stroom. Er zal dan ook een hoogspanningsgebouwtje in de „tuin” der akademie moeten worden opgericht om in dit euvel te voorzien. Het kolenhok op het pleintje der akademie zal moeten worden opgeruimd en een betere fietsenstalling zal moeten verrijzen.

WEDSTRIJDEN

Aan het examen, bedoeld in artikel 11 der wet van 26 mei 1870, werd deelgenomen door 13 kandidaten (t.w.: 11 m. en 2 vr.); 5 (mannelijke) gegadigden moesten worden afgewezen.

Aan de proefkamp van de wedstrijd in de schone bouwkunst werd deelgenomen door 2 kandidaten, die beiden tot de eindkamp werden toegelaten.

Als opgave voor de eindkamp werd gevraagd een ontwerp te vervaardigen van een gebouw voor een akademie van beeldende kunsten.

De jury kende de gouden erpenning toe aan ir. G. J. van der Grinten te Delft en de zilveren erpenning aan de heer H. van Leeuwen te Rotterdam.

De tentoonstelling van de werkstukken werd van 16 tot 26 november gehouden in de akademie van bouwkunst te Amsterdam.

De heren A. J. B. Dekkers en J. H. Ydo, wier werk bekroond werd resp. in de wedstrijden in de vrije schilderkunst en die in de vrije beeldhouwkunst 1953, maakten in het verslagjaar hun eerste reis naar Italië.

C. VOORBEREIDEND HOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

VERSLAGEN DER INSPECTEURS

SCHOOLGEBOUWEN

De vlotte uitwerking en uitvoering van bouwplannen vonden ook in 1954 voortgang, zij het in een minder snel tempo dan in het vorige jaar. Deze plannen hadden zowel betrekking op de bouw van nieuwe scholen als op de uitbreiding c.q. verbetering van bestaande gebouwen. Het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst, dat over al deze ontwerpen moest oordelen, werd daardoor voor een ontzaglijk zware taak gesteld, die het evenwel met grote toewijding en zo goed mogelijk heeft vervuld. Dat bijwijken, wanneer vele projecten tegelijk werden aangeboden, deze niet alle terstond in bewerking konden worden genomen, spreekt vanzelf, al kostte het ongeduldige schoolbesturen, die na langdurige arbeid hun plannen eindelijk ter goedkeuring konden inzenden, weleens moeite dit te verstaan. Erger was, dat daarna, als de goedgekeurde werken waren aanbesteed, allerlei oorzaken tot vertraging van de uitvoering leidden, in het bijzonder een tekort aan geschoolde arbeiders, dat op onze gehele bouwactiviteit remmend heeft gewerkt. Ook door de weersomstandigheden ontstond in vele werkzaamheden gedurende lange tijd stagnatie. Daardoor bleef ten slotte het uiteindelijke resultaat van de totale arbeid beneden de verwachtingen en zijn er menigmaal uitingen van teleurstelling en verontwaardiging vernomen, met name van de zijde van hen, die vooral het oog gevestigd hielden op de door hen vertegenwoordigde belangen en onwillig of niet in staat waren de gehele situatie op het gebied van de huizen- en scholenbouw in ons land te overzien.

Maakt men echter aan het einde van het verslagjaar de balans op, dan kan met een gevoel van voldoening worden geconstateerd dat er ten slotte toch nog veel is bereikt. Nieuwe gebouwen kwamen gereed voor de gemeentelijke gymnasia te Deventer en te Hengelo, voor het rooms-katholieke gymnasium van het St. Dominicuscollege te Nijmegen en de rooms-katholieke hogereburgerschool te Bostel. Het St. Catharinalyceum te Eindhoven kreeg de beschikking over een monumentale halschool. De lokalen zijn hier gebouwd rondom een hal, die zich uitstekend leent voor verblijfplaats van de leerlingen buiten de lessen, voor bijeenkomsten, uitvoeringen, enz. Het gebouw blijkt in de praktijk uitstekend te voldoen. De rooms-katholieke middelbare school voor meisjes te Veldhoven, rustig gelegen in een bosrijke omgeving, kwam gereed. De christelijke hogereburgerschool te Waalwijk werd op 1 september 1954 in gebruik genomen. In Tilburg werd de St. Paulus-hogereburgerschool geopend, die tot dusver in een noodgebouw gevestigd was. De gemeentelijke hogereburgerschool voor meisjes te Rotterdam kon het fraai gerestaureerde gebouw aan de Mecklenburglaan weer betrekken. In de derde inspectie kwamen de scholen van het gemeentelijk Grotiuslyceum te 's-Gravenhage, een gebouw met bijzondere en zeer te waarderen nieuwe trekken, en van het christelijk lyceum te Delft gereed. In Noordholland vierde men de inwijding van de nieuwe behuizingen van het Mendelcollege en het christelijk

lyceum „Marnix van Sint Aldegonde” te Haarlem en van de rijkshogereburgerschool in Den Helder met bijzonder grote voldoening, omdat daardoor een einde kwam aan de zeer onbevredigende huisvesting, waarmede deze scholen zich in de laatste jaren hadden moeten behelpen. De nieuwe bouwwijze, welke in het bijzonder in het eerstgenoemde, maar ook in het laatstgenoemde schoolgebouw is gerealiseerd, wekte vrijwel algemene bewondering. In Gelderland kwamen gereed de christelijke middelbare school voor meisjes „Van Limburg Stirumschool” te Arnhem en het Marnixcollege te Ede; in Overijssel de gemeentelijke hogereburgerschool te Hengelo en de gemeentelijke middelbare school voor meisjes te Deventer; in Drenthe de christelijke hogereburgerschool te Emmen.

Belangrijke, soms zeer ingrijpende verbeteringen kwamen tot stand aan de gebouwen van vele gemeentelijke gymnasia o.a. van het „Felisenum” te Velsen, het gemeentelijk lyceum en de gemeentelijke hogereburgerschool voor meisjes te Utrecht, van het rooms-katholiek lyceum te Hilversum en van de rijkshogereburgerscholen te Enkhuizen en Amersfoort. Ook vele kleinere verbouwingen kwamen tot stand.

Voorts werd met de uitvoering van een groot aantal reeds geheel uitgewerkte plannen een begin gemaakt.

Het stemt tot voldoening dat aan vele van de uitgesproken wensen in ruimere mate dan voorheen kon worden tegemoetgekomen. Er mag thans royaler worden gebouwd dan enkele jaren geleden; zowel de grootte der lokalen als het aantal daarvan is aan minder strenge grenzen gebonden; ruimten voor de administratie, een kamer voor een dokter, voor curatoren e.d. behoeven geen vrome wensen meer te blijven. De gymnastiekzalen en de bijbehorende was- en kleedkamers, volgens de nieuwe normen ingericht, zullen stellig allerwegen bevrediging wekken, al droomt men reeds hier en daar van een nog royaler en luxueuzer uitvoering. Het komt ons echter niet gewenst voor, reeds nu naar de verwezenlijking van zulke dromen te streven, omdat het voor alles nodig is, dat zoveel mogelijk schoolgebouwen tot stand komen om de steeds wassende stroom van leerlingen te kunnen opnemen. Er zijn tekenen die er op wijzen, dat het gevaar zeer reëel is dat over enige jaren wegens plaatsgebrek niet voor alle leerlingen die zich aanmelden op de middelbare scholen plaats is.

Van de scholen die in aanbouw zijn, kunnen worden genoemd: de rooms-katholieke hogereburgerscholen te Valkenswaard en Veghel, de rooms-katholieke middelbare school voor meisjes te Oss, het rooms-katholiek lyceum voor meisjes te Venlo, het St. Stanislauscollege te Delft, het Haagse Montessorilyceum en het Tweede vrijzinnig-christelijk lyceum te 's-Gravenhage, het Groen van Prinstererlyceum te Vlaardingen, het St. Werenfriduslyceum te Hoorn, de Tweede christelijke hogereburgerschool te Utrecht (het bestuur van deze school overweegt er een lyceum van te maken), het Nieuwe Lyceum te Hilversum, de rooms-katholieke hogereburgerschool „St. Martinus” te Bolsward, het christelijk lyceum te Sneek en de Tweede christelijke hogereburgerschool te Groningen.

Het aantal plannen in voorbereiding is thans zo groot, dat ze niet alle kunnen worden vermeld; in de volgende jaarverslagen zal er ruimschoots gelegenheid zijn over de uitvoering van deze ontwerpen te berichten.

Bijzondere vermelding verdient het feit dat het aantal *gymnastieklokalen* is toege-

nomen. Voor vele in aanbouw zijnde scholen werd het plan uitgebreid met een ontwerp voor een tweede zaal voor lichamelijke oefening, terwijl aan enige bestaande scholen een zaal werd toegevoegd, o.a. aan de christelijke hogereburgerschool te Veenendaal, het St. Aloysiuscollege te 's-Gravenhage en het St. Bonaventuralyceum te Leiden. Moeilijkheden op het gebied van de nieuwbouw zijn echter oorzaak dat ook hier de uitvoering van vele ontwerpen nog achterwege moest blijven.

Met bijzondere erkentelijkheid kan gewag worden gemaakt van de activiteit en de toewijding van vele besturen, rectoren en leraren, die aan nieuwe ontwerpen grote zorg besteden en met volharding ernaar streven de uitvoering daarvan voortgang te doen vinden. Ook de betrokken rijksdiensten hebben in deze arbeid een groot aandeel gehad, zowel de Rijksgebouwendienst (voornamelijk de afdelingen advies en nieuwbouw) als het ministerie, dat vaak krachtig stimuleerde en behulpzaam was bij het uit de weg ruimen van moeilijkheden.

Ondanks de bovenvermelde bouwactiviteit kan toch de huisvesting der scholen voor voorbereidend hoger en/of middelbaar onderwijs over de gehele linie niet bevredigend worden genoemd. Voor een deel is dit een gevolg van het feit dat na de oorlog herhaaldelijk tot de oprichting van een school is overgegaan, zonder dat van tevoren aan het vraagstuk van de huisvesting veel aandacht was besteed.

SPEELVELDEN

Steeds moeilijker wordt het voor de scholen de beschikking te verkrijgen over een speelveld. In vele steden is dit vraagstuk voorlopig absoluut onoplosbaar, indien men althans vasthoudt aan de eis dat het speelterrein op korte afstand van de school gelegen moet zijn. Zelfs bij nieuwe gebouwen kan aan deze eis niet worden voldaan, omdat de grond in de stad te duur is of voor het genoemde doel niet beschikbaar wordt gesteld. De inspecteur van de lichamelijke opvoeding, de heer Th. J. H. van 't Lam, wijdt, behalve aan de gymnastiekzalen, ook aan dit probleem zijn aandacht.

NIEUWE SCHOLEN EN AFDELINGEN

In het verslagjaar werden de volgende nieuwe scholen geopend: in Wassenaar het „St. Adelbertcollege”, een rooms-katholiek lyceum, in 's-Gravenhage een tweede rooms-katholieke hogereburgerschool, het „St. Janscollege”, in Beverwijk de rooms-katholieke hogereburgerschool „Pius X-college” en in Lochem een gemeentelijke handelsavondschool.

Aan het christelijk lyceum te Alkmaar werden een afdeling hogereburgerschool A en een afdeling middelbare school voor meisjes verbonden.

De middelbare school voor meisjes te Maastricht, vroeger onderdeel van het rooms-katholiek lyceum voor meisjes aldaar, werd een zelfstandige school en nam de taak over van de rooms-katholieke middelbare school voor meisjes „Maria Virgo”. Zij is ondergebracht in het Ursulinenklooster, Grote Gracht 74. Een interessant experiment werd aangevangen aan de gemeentelijke handelsdag-school te Alkmaar. Aan deze school werd namelijk een kopklasse gevormd voor

leerlingen die het einddiploma reeds hadden behaald. Deze worden daar opgeleid voor de diploma's van de Nederlandse associatie van praktijkexamens, zoals dit aan enkele andere handelsdagscholen reeds geschiedt, en tevens als volontair tewerkgesteld op verschillende kantoren. Over dit systeem volgen hierna nog enkele mededelingen.

LEERMIDDELEN

Dit jaar kon een flinke verbetering worden verkregen in de voorziening der scholen van boeken en leermiddelen. Natuurlijk zijn er nog vele onvervulde wensen, maar op tal van scholen constateert men in dit opzicht toch een gevoel van voldoening, omdat door het rijk en de gemeentebesturen ruime kredieten voor allerlei aanschaffingen beschikbaar waren gesteld. Aan enkele scholen werd zelfs een geluidsprojector aangeschaft; de ervaringen daarmee opgedaan bij het onderwijs in geschiedenis, kunst- en kerkgeschiedenis, biologie en aardrijkskunde, worden zeer gunstig genoemd. Aan andere scholen werd een wire- of bandrecorder aangeschaft. De leraren die deze instrumenten gebruiken, zijn over het nut daarvan zeer tevreden. Pas over enkele jaren echter zal het mogelijk zijn vast te stellen of deze toestellen zich bij het onderwijs een blijvende plaats veroverd hebben en het derhalve verantwoord is tot algemene invoering daarvan over te gaan. Ten aanzien van projectietoestellen van allerlei aard (diascoop, episcoop, filmstrookprojector, filmprojector, geluidsprojector e.d.) is dit reeds lang een communis opinio. Op vele scholen worden ze intensief gebruikt; op andere daarentegen krijgt men de indruk dat ze meer als franje dan als wezenlijke hulpmiddelen voor het onderwijs worden beschouwd.

Over de leerlingenbibliotheken bereikten ons gunstige berichten, al zijn er scholen, waar de aanschaffingen in de behoeften van het snel toenemende leerlingenaantal toch niet voldoende kunnen voorzien.

Aan sommige scholen wenst men de lerarenbibliotheken uit te breiden; enkele besturen van bijzondere scholen stellen daarvoor bedragen van enkele honderden guldens beschikbaar. We zijn echter van mening dat deze bibliotheken, behalve voorzover zij dagelijks voor het onderwijs nodig zijn, niet verantwoord moeten worden geacht. De leraren immers kunnen over vele bibliotheken beschikken: die der universiteiten en hogescholen, de openbare leesalen, de Koninklijke Bibliotheek, die van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en vele andere. Bovendien leert de ervaring dat in vele gevallen van zulk een lerarenbibliotheek weinig gebruik gemaakt wordt.

DOCENTEN

Was het in vorige jaren nog mogelijk, althans voor de gymnasia, enige optimistische klanken ten aanzien van de bezetting met leraren te doen horen, thans moet worden geconstateerd dat ook hier het percentage der lessen in de verplichte vakken die aan onbevoegden moesten worden toevertrouwd, steeg van 6 op 15 september 1953 tot 9 op 15 september 1954. Bij de andere schooltypen liggen deze percentages veel hoger: over de gehele linie steeg het van 11 tot 14. Voor de afzonderlijke vakken stegen ze het meest voor Frans: van 23 tot 28 voor Engels

stegen ze van 20 tot 23 en voor biologie van 17 tot 22. In enkele gevallen konden zelfs de lessen gedurende enige tijd in het geheel niet worden gegeven, zo bijv. die in natuurkunde aan het openbaar lyceum te Winterswijk. Ook de „graad” der onbevoegdheid geeft reden tot bezorgdheid; waren vroeger de onbevoegden althans in het bezit van een akte m.o. A voor de talen, K 1 voor de wiskunde of een kandidaatsdiploma voor de biologie, dit jaar moesten er zelfs personen worden aangesteld die de genoemde akten spoedig hoopten te behalen. De nood stijgt dus nog steeds, en er zullen krachtige middelen moeten worden beraamd om aan de moeilijkheden op dit terrein het hoofd te kunnen bieden. Als dit verslag verschijnt, zullen stellig reeds vele maatregelen in werking zijn getreden. Vrijwel ieder is van de ernst van de toestand doordrongen en het heeft dan ook geen zin er hier wederom lang bij stil te staan.

Gelukkig zijn alle leraren in de lichamelijke oefening voor dit vak bevoegd. Na elke oproep meldt zich een stroom van sollicitanten. Op het terrein van de sport is dan ook een zekere luxe mogelijk. Aan enkele bijzondere scholen werden leraren gedurende enige middagen van de week belast met het leiden van de sportbijeenkomsten van de leerlingen der school, in het bijzonder op het gebied van de atletiek. Zulke activiteiten dienen naar onze mening te worden toegejuicht, omdat de twee of drie uren die op de rooster voor lichamelijke oefening zijn uitgetrokken, niet als voldoende kunnen worden beschouwd en enige sportbeoefening in de vrije tijd voor de meeste kinderen van zeer grote betekenis moet worden geacht. Een goede leiding daarbij maakt deze ongetwijfeld veel doeltreffender.

EXPERIMENTEN

Met belangstelling werd het eerste indexamen afgewacht van de Werkplaats Kindergemeenschap te Bilthoven, zoals bekend een opvoedingsinstituut, dat onder de leiding van de heer Kees Boeke voor het schoolonderwijs geheel andere wegen inslaat dan de gebruikelijke. Ongetwijfeld is de Werkplaats de meest principiële experimenteerschool die wij in Nederland kennen. Ten eerste omdat deze schoolgemeenschap zowel kleuters als middelbare scholieren en gymnasiasten omvat, en ten tweede omdat daar het klasseverschil geheel is opgeheven. De kinderen zijn er samengebracht in twee verschillende groepen. Elk kind maakt in de eerste plaats deel uit van een zgn. mentorgroep, die kinderen van verschillende leeftijd en ontwikkeling omvat, welke groep vooral de sociale ontwikkeling dient; in de tweede plaats van een studiegroep, die voor de leer-gang bestemd is en waarin kinderen van nagenoeg gelijke ontwikkeling zijn verenigd. Deze laatste krijgen gemeenschappelijk les; een groot deel van de tijd echter werken zij zelfstandig, zij het ook dat zij voortdurend hulp van leraren (hier medewerkers genoemd) kunnen verkrijgen. De gehele leerstof is verdeeld in taken, die geleidelijk aan worden verwerkt en wel zo, dat telkens na het voltooiën van een taak een proef moet worden afgelegd om de leraar in staat te stellen na te gaan of de stof goed verwerkt is. Pas na het met gunstig gevolg afleggen van zulk een proef mag met een volgende taak worden begonnen. Het zgn. I.V.O.-diploma ¹⁾ werd tot dusverre, volgens daartoe tussen een aantal

¹⁾ I.V.O. = I(ndividueel) V(oor)gezet O(nderwijs).

I.V.O.-scholen gemaakte afspraken, uitgereikt aan leerlingen die aan nauwkeurigheid omschreven eisen hadden voldaan. De heer Boeke hoopte, dat het ook mogelijk zou zijn analoge I.V.O.-diploma's vast te stellen voor de hogereburgerschool, het gymnasium en de middelbare school voor meisjes. De wettelijke voorschriften maken dit echter voorshands onmogelijk. Daarom werd besloten het onderwijs zo in te richten, dat leerlingen, wier ouders zulks wensten, zouden kunnen deelnemen aan de gewone schoolexamens. Nadat de leerplannen de daartoe vereiste wijzigingen hadden ondergaan, werd de Werkplaats overeenkomstig artikel 45 *tredecies* der Middelbaar-onderwijswet aangewezen als een bijzondere hogereburgerschool, voor het eerst in 1953, en overeenkomstig artikel 157 als bijzonder gymnasium. In 1953 vond het eerste eindexamen van de afdeling hogereburgerschool plaats; van de 7 kandidaten van de afdeling B werd er 1 afgewezen, van de 2 kandidaten der afdeling A eveneens 1; in 1954 slaagden alle kandidaten (gymnasium A: 2, hogereburgerschool B: 6; hogereburgerschool A: 2). Deze gunstige resultaten tonen aan, dat een school als de Werkplaats, waarin de normale selectie door te laten doubleren en af te wijzen vermeden wordt, zeer wel in staat is door-inwendige leiding en selectie groepen van leerlingen te vormen die aan de huidige exameneisen ten volle voldoen. Dat daarnaast de leerlingen die niet tot zulk een prestatie in staat waren, toch de gelegenheid hebben een afgerond programma af te werken en hun studie met bijv. een I.V.O.-diploma af te sluiten, wekt wel in het bijzonder voldoening. Bij de voortzetting van het bovenbedoelde experiment is het vooral ook van belang na te gaan of de kosten per leerling tot een zodanig bedrag kunnen worden gereduceerd, dat het verantwoord is de totstandkoming van meer onderwijsinrichtingen als de Werkplaats te bevorderen.

In aansluiting bij hetgeen in vorige verslagen werd medegedeeld over het gedifferentieerde onderwijs op de gemeentelijke hogereburgerschool „Johan de Witt” te 's-Gravenhage zij het volgende vermeld. Deze differentiatie, waarbij gewerkt wordt in drie tempo's: *snel, normaal en langzaam*, is nu doorgevoerd tot en met de derde klasse; ten dele werd ook de vierde klasse erin betrokken. Over de resultaten schrijft de directeur, de heer W. de Lange:

„Hoewel nog geenszins de tijd is aangebroken om een definitief oordeel uit te spreken over de resultaten van het gevolgde stelsel, kan toch over deze resultaten voorlopig reeds het volgende worden meegedeeld. Iedere leerling blijkt inderdaad meer te krijgen wat hem als individu toekomt in verband met zijn aanleg en tempo van werken. Dit blijkt op verreweg de meeste leerlingen een zeer gunstige uitwerking te hebben. Zij kunnen rustiger werken en minder gespannen, mede doordien een eventuele ongunstige uitkomst niet voor alle vakken behoeft te gelden; ook behoeft de leerling in een dergelijk geval veelal niet de leerstof van de onvoldoende vakken over een vol jaar over te doen. Het behoeft geen betoeg dat ook de spanning in de gezinnen sterk is afgenomen, hetgeen door mededelingen van de ouders wordt bevestigd. Het nadelige psychologisch effect van het traditionele zitten-blijven wordt derhalve sterk verminderd.

Voor sommige groepen van leerlingen wordt vaker dan eens per jaar een beslissing genomen. Enerzijds heeft dit het gunstige gevolg dat de leerlingen van de aanvang af gedwongen zijn hard te werken. Ze kunnen het niet op het laatste kwartaal laten aankomen, zoals zo dikwijls geschiedt. Anderzijds betekent dit, dat er weinig tijd is voor „verademing.” Sommige leerlingen blijken hieraan behoefte te hebben. Dit bezwaar zou men grotendeels kunnen ondervangen door korte huiswerkloze perioden. De leerlingen blijken zeer duidelijk meer belangstelling te hebben voor hun schoolloopbaan. Dit is een groot voordeel gebleken: de leerlingen werken mee om op de beste wijze het eindpunt te bereiken. Ook

de ouders tonen een meer constante belangstelling, welke anders helaas eveneens op het einde van de cursus — als het dreigt mis te gaan — geconcentreerd is.

De meer homogene groepering van leerlingen is een voordeel zowel voor het onderwijs als voor de leerlingen. De „snelle” groepen schieten natuurlijk in dezelfde tijd meer op; de leraar behoeft in het algemeen geen rekening te houden met leerlingen die het onderwijs niet goed kunnen volgen. In het „langzame” tempo kan het onderwijs rustig worden gegeven. De leerlingen zijn niet overbelast en hebben ten volle gelegenheid zich op andere gebieden te ontwikkelen.

Een zeer gunstig effect van het gedifferentieerde onderwijs is, dat de beslissingen op de lerarenvergadering veel beter overwogen zijn en meer afgestemd op de individuele belangen der leerlingen, al zijn de rapportcijfers als gewoonlijk van doorslaggevende betekenis.

De taak van de schoolleiding is in ernstige mate verzwwaard. Niet alleen dat het samenstellen van de rooster veel moeilijker is geworden, gelet op de vele combinaties van groeperingen van leerlingen; er moeten bovendien vier, in velerlei opzicht verschillende, roosters per jaar gemaakt worden.

Ook de indeling en doelmatige groepering van de leerlingen kost veel tijd en vergt grote aandacht.

De leraren zien hun taak verzwwaard doordien zij binnen een cursusjaar soms nieuwe leerlingen, afkomstig uit andere groepen, moeten inschakelen en andere leerlingen zien verdwijnen.”

Getracht is ook een indruk te verkrijgen van de tijdswinst welke de toepassing van dit stelsel de leerlingen oplevert. Dit geschiedde door vergelijking van de studiegang van leerlingen van dezelfde school in vroegere jaren met die van hen, die thans het gedifferentieerde onderwijs volgen. Uitgerekend werd van elke jaargang hoe ver, in jaren uitgedrukt, de gemiddelde leerling na verloop van één, twee jaren enz. van het beginpunt verwijderd was. Voor deze school was de uitkomst in de jaren 1946 tot 1950 ongunstig, mede door de aanwezigheid van vele leerlingen uit Indonesië, die grote hiaten in hun kennis vertoonden. De resultaten der berekeningen waren: na een jaar 0,7, na 2 jaren 1,3, na 3 jaren 1,8, na 4 jaren 2,1, na 5 jaren 2,5. Voor de leerlingen, in 1951 op school gekomen, waren deze: na 1 jaar 0,8, na 2 jaren 1,8, na 3 jaren 2,5; voor de toegelatenen in 1952: na 1 jaar 0,9, na 2 jaren 1,8; voor die in 1953 op school gekomen zijn: na 1 jaar 0,9. De directeur wijst erop dat deze getallen met de nodige voorzichtigheid moeten worden beschouwd, maar toch wel enige voorlopige conclusies toelaten:

„Na 1 jaar is het effect van de differentiatie nog gering. Dit ligt voor de hand, daar vele leerlingen in de groep met het „langzame” tempo geplaatst worden en dus slechts voor driekwart bevorderd worden gerekend.

Na 2 jaar is de vooruitgang reeds zeer duidelijk merkbaar: 1,8 in vergelijking met de 1,3 van vroeger. Hier is het effect van de differentiatie het grootst, doordat vele leerlingen erin geslaagd zijn verloren tijd in te halen, terwijl nog geen invloed kan hebben het — eveneens constateerbare — feit dat een deel hiervan weer verloren gaat doordat de kennis niet voldoende was bezonnen. Vandaar het merkwaardige feit dat, vergeleken met een jaar eerder, de leerlingen in een jaar gemiddeld ook bijna een jaar zijn gevorderd.

Vergelijkt men het resultaat na 3 jaren (2,5) echter met het gemiddelde van vroeger (1,8), dan valt een belangrijke winst te constateren.”

Uit deze mededelingen volgt, dat het aan deze school uitgevoerde experiment grote aandacht verdient en dat een toepassing daarvan ook in andere scholen van grote betekenis moet worden geacht.

Ook aan een andere school te 's-Gravenhage, nl. de gemeentelijke Thorbecke-hogereburgerschool, wordt een proef genomen om aan het euvel van het zitten-blijven te ontkomen, eenvoudig door het af te schaffen. Het oorspronkelijke plan, door de directeur van deze school uiteengezet in een artikel in „Pædagogische Studiën” (september 1954), getiteld „Bevordering zonder doublure”, luidde aldus: „Van de eerste klasse naar de tweede en van deze naar de derde gaan de

leerlingen zonder doubleren over. Aan het einde van de derde klasse vindt wel een beslissing plaats, waarbij men rekening houdt met de „gewone” eisen die aan de bevordering worden gesteld. De leerlingen die tot de vierde klasse zijn bevorderd, zullen vervolgens eveneens zonder doubleren naar de vijfde klasse overgaan.”

Dit systeem heeft men in zijn stringente vorm niet geheel kunnen handhaven. Bij de overgang in juli 1954 bedroeg het percentage zittenblijvers in de 1e klasse 9 %, in de 2e klasse 6 %, in de 3e klasse 18 %, in de 4A-klasse 4 % en in 4B-klasse 21 %.

Teneinde de ouders voldoende op de hoogte te houden van de vorderingen van hun kinderen en tijdig maatregelen te kunnen nemen tegen ontstane achterstand in de kennis der leerlingen, worden er rapporten uitgereikt op of omstreeks 15 oktober, 1 december, 1 februari, 15 maart, 15 mei en 1 juli. De leerling die tekorten vertoont, wordt in de gelegenheid gesteld deze aan te vullen door middel van een opgelegde taak of een extra-lesuur of beide. De leraren voor wiskunde, mechanica, natuurkunde, scheikunde, Frans, Duits en Engels met een volledige betrekking krijgen drie extra-hulpuren toegewezen, die voor Nederlands en handelswetenschappen twee, die voor aardrijkskunde, geschiedenis, staatswetenschappen en plant- en dierkunde één. Slechts die leerlingen zullen blijven zitten, voor wie dit door te geringe vermogens, ziekte of volstrekte onwil onvermijdelijk wordt. Over de ideeën welke aan deze regeling ten grondslag liggen, heeft de directeur der school, dr. J. N. van den Ende, enige mededelingen gedaan in „Paedagogische Studien” XXXI, blz. 69, 112 en 265.

Het komt de inspecteurs voor, dat de basis van dit plan door een gezonde gedachte wordt gevormd, nl. dat vele kinderen die thans blijven zitten, best zouden kunnen zijn „meegenomen”, indien aan hen meer individuele zorg was besteed.

Nu verschillende nieuwe *Montessorischolen* naast de reeds bestaande ongeveer zoveel jaren als een cursus duurt in werking zijn, begint de tijd te naderen voor een samenvattende beschouwing over de betekenis van de hier verrichte arbeid. Het volgende jaarverslag zal daartoe de gelegenheid bieden. Thans kan volstaan worden met de opmerking dat de ontwikkeling hier en daar niet zonder inwendige schokken verloopt, dat de eindexamenresultaten niet over de gehele linie bevredigend zijn en dat er derhalve enige bezorgdheid bestaat over de gang van zaken aan enkele van deze scholen.

In toenemende mate worden er aan de scholen *huiswerkcurssussen* ingericht voor de leerlingen der eerste, soms ook voor die van de tweede klasse. De ervaringen, daarmede opgedaan, zijn, zoals te verwachten viel, gunstig. Deze ontwikkeling dient dan ook te worden toegejuicht en met kracht te worden bevorderd.

Ook zijn weer aan enkele scholen werkwijzen volgens het *Daltonstelsel* ingevoerd, zij het niet voor alle leerlingen.

De *splitsing* van de lesuren in lessen van 45 minuten en „rest”-uren, samengesteld uit de „resten” van 5 minuten, vond eveneens aan meer scholen dan in 1953 toepassing. Gecombineerd met de „taak”-uren (uren, die aan een leraar in volledige betrekking boven zijn gewone lesuren kunnen worden opgedragen) bieden deze de gelegenheid tot een meer individuele behandeling van de leerlingen, die, naar reeds in vele gevallen is gebleken, zoveel vruchten kan afwerpen. Zowel zwakke

als begaafde kinderen (maar deze in mindere mate) trokken er profijt van. Aan een enkele school werd er een interessante vorm aan gegeven, die vermelding waard is. Daar werd namelijk bepaald, dat elke leerling verplicht was aan die studie-uren deel te nemen. Verder, dat deze door de docenten aan zwakke leerlingen konden worden opgelegd voor de hoofdvakken en aan andere voor die vakken, waarvoor zij bijzondere belangstelling hadden. Voor deze laatste, de vrije studie-uren, zou er een project zijn, waaraan gemeenschappelijk zou worden gewerkt. Dit was voor deze school de stad waar zij gevestigd is, nl. Utrecht. Door de leerlingen zijn vele interessante gegevens over de historie en de huidige vorm van de stad verzameld en tot keurig bijeengevoegde gehelen verwerkt. De belangstelling voor deze arbeid was groot.

Aan een lyceum, waar het stelsel van lesuren van 45 minuten + „rest”-uren reeds enige jaren in hoofdzaak als steun aan zwakke leerlingen is toegepast, werd een enquête gehouden om de mening der ouders daarover te vernemen. Het resultaat was als volgt: voor 81,2 %; tegen 13,2 %; geen oordeel 5,5 %. De tegenstemmers waren vooral ouders van die leerlingen uit de lagere klassen, die de vrije middagen niet op de juiste wijze besteedden en te laat met hun huiswerk begonnen. Vermoedelijk raakten deze leerlingen grotendeels hun vrije middagen later in het jaar kwijt.

Ook op het gebied van het *handelsonderwijs* valt een experiment te vermelden, nl. de invoering van een *facultatieve vijfde klasse* aan de handelsdagscholen te 's-Gravenhage, Alkmaar en Zaandam, met het doel de leerlingen op te leiden voor de diploma's van de Nederlandse associatie van praktijkexamens. Tegelijkertijd wilde men echter dit cursusjaar gebruiken om de deelnemers in contact te brengen met het *bedrijfsleven*. In Alkmaar werd van maandag tot en met vrijdag gedurende de ochtenduren les gegeven, terwijl de leerlingen gedurende de middagen en de zaterdagmorgen werkzaam waren in de bedrijven. Elk van hen was gedurende twee perioden (1 september—1 februari en 1 februari—1 juli) resp. in twee verschillende bedrijven werkzaam. Voor hun arbeid kregen zij een vergoeding van ten minste f 50,—, van welk bedrag f 25,— voor schoolgeld was bestemd en f 25,— als zakgeld mocht worden gebruikt. Door deze regeling werden verschillende voordelen bereikt. Allereerst een regelmatige afwisseling van praktijk en theorie, waardoor de lessen voor de leerlingen een grotere betekenis kregen, nu zij het belang ervan voor de praktijk voortdurend konden constateren. Vervolgens, dat de ouders voor de opleiding van hun kinderen geen kosten behoeften te maken en deze laatste zelfs de voldoening smaakten hun zakgeld zelf te verdienen. Ten slotte, dat bij de gehele opleiding geen beroep hoefde te worden gedaan op de publieke kas en de rekening van de Stichting vijfde klasse middelbare handelsdagschool te Alkmaar zelfs met een batig saldo zal kunnen sluiten.

In Zaandam heeft men eveneens een vijfde cursusjaar ter opleiding voor de praktijkexamens geopend. Het contact met de maatschappij wordt daar echter op een andere wijze gelegd, nl. door zgn. *discussiemiddagen*. Op deze middagen wordt door een bedrijfsleider van een der Zaanse fabrieken een inleiding gehouden, gevolgd door vragen van de leerlingen en bespreking van het behandelde. Een der leerlingen maakte telkens van de bijeenkomst een verslag. De eerste bijeenkomsten waren een succes.

Tijdens de *werkweek* aan de rijkshogereburgerschool te Utrecht werkten de jongelui een deel van de dag in een naburig bedrijf, waardoor ook hier een doeltreffend contact met het economisch leven werd gelegd.

EINDEXAMENS

Bij de eindexamens werd dit jaar voor het eerst een proef genomen met het vaststellen van *normen* door een commissie van leraren, nadat deze het werk van een aantal kandidaten aan de hand van voorlopige richtlijnen voor de beoordeling hadden nagezien. De aldus vastgestelde normen konden betrekkelijk spoedig aan de scholen worden toegezonden, zodat de vertraging door het wachten erop niet meer dan een viertal dagen bedroeg. De aldus tot stand gekomen normen waren uitvoeriger dan vroegere, en voor een aantal vakken werd dit gewaardeerd. De samenstellers zijn echter niet te veel in bijzonderheden getreden. De meeste deskundigen spraken voor de normen hun waardering uit. Klachten zijn er vrijwel niet binnengekomen. Over het geheel kan men derhalve concluderen, dat het ingevoerde stelsel voldoening geeft en aan het doel beantwoordt. Wederom gingen er stemmen op, o.m. van de bestuursleden der Vereniging van leraren in de levende talen, om dit stelsel uit te breiden tot de talen. De inspecteurs menen daarom dat het nemen van een proef op dit terrein in overweging moet worden genomen, hoewel zij nog vele bezwaren zien.

TOELATING

Het probleem van de *selectie* bij de toelating tot de middelbare scholen blijft de aandacht vragen. Aan enkele scholen werd een proefklasse opgeheven, omdat de resultaten ervan niet beter waren dan die van het gewone examen. Aan andere daarentegen werd voor het eerst zulk een klas gevormd en daar schonk zij enige bevestiging. Een zeer gelukkig feit is dat op initiatief van prof. Stellwag aan een aantal scholen een experiment met *proef- en brugklassen* wordt genomen, waarbij de verkregen gegevens door het pedagogisch-didactisch instituut van de Universiteit van Amsterdam op gelijke wijze worden verwerkt, zodat wij in de toekomst van de betekenis van deze klassen een meer betrouwbaar beeld zullen kunnen verwachten dan de verspreide waarnemingen van verschillende personen ons konden verschaffen.

Brugklassen zijn o.a. gevormd aan enkele rooms-katholieke internaten en aan een aantal openbare scholen (rijkshogereburgerscholen of openbare lycea te Terneuzen, Warffum, Zierikzee, Coevorden, Heerenveen en Oostburg en het gemeentelijk lyceum te Emmen). De hier verkregen resultaten worden gunstig beoordeeld.

Proefklassen zijn o.a. gevormd aan de rijkshogereburgerscholen te Purmerend en Enkhuizen en aan de Dr. Ir. C. Lely-hogereburgerschool te Amsterdam. Gedurende veertien dagen krijgen de kinderen les in de vakken die zij reeds kennen; daarnaast worden ook onbekende onderwerpen behandeld, bijv. uit de natuurkunde. In het verslag over 1952 werd hieromtrent reeds het een en ander meegegeeld. Thans mogen enkele (nog steeds voorlopige) conclusies worden vermeld, door de directeur der rijkshogereburgerschool te Purmerend als volgt geformuleerd:

„1. Het systeem wordt door de hoofden der scholen zeer gewaardeerd. Doordat onze met hen besproken eisen betreffende parate kennis tot het uiterste zijn gereduceerd, voelen zij zich van de zware dressuurstafte bevrijd.

2. Het aantal aangiften voor de eerste klasse stijgt aanzienlijk, doordat de vrees om te struikelen over de hoge drempel van het gewone toelatingsexamen afwezig is.

3. Het percentage zittenblijvers in de eerste klasse is niet lager geworden, maar hieruit mag niet zonder meer worden afgeleid dat de selectie niet verbeterd is. Immers, vele leerlingen van de lagere school die potentieel geschikt zijn, maar niet voldoende op het toelatingsexamen zijn voorbereid, worden nu toegelaten op grond van de resultaten van het intelligentie-onderzoek.

4. Goed „gedresseerde“ leerlingen met weinig intelligentie vallen door de mand.

5. Enkele toegelatenen met een behoorlijk intelligentiecijfer moesten desondanks de eerste klasse doubleren. De oorzaken zijn te zoeken in een gebrek aan parate kennis, onvermogen om zelfstandig huiswerk te maken, milieu-omstandigheden e.d.

6. Op grond van hun intelligentiecijfer na veel aarzeling toegelaten kandidaten vallen nooit mee, maar bijna altijd tegen. Aan dit cijfer moet dus blijkbaar nog meer waarde worden toegekend dan tot dusverre is geschied. Bezwaren van te geringe waardering van het kenniscijfer zijn echter:

a. dat bij onvoldoende parate kennis van de leerstof der lagere school deze leerlingen op moeilijkheden stuiten bij de verwerking van de leerstof der hogereburgerschool;

b. dat de lagere school nog meer dan thans reeds het geval is er toe neigt het bijbrengen van parate kennis te verwaarlozen.”

Nog dient vermeld dat van de 53 kandidaten voor de toelating er 16 moesten worden afgewezen, die alle door het hoofd der lagere school of de betrokken klasseonderwijzer gunstig of zeer gunstig waren beoordeeld. De verzoeking van een rector, die meende dat er maar één goed selectiemiddel was, nl. het oordeel van een betrouwbaar schoolhoofd, kan in het licht hiervan worden beantwoord met de opmerking dat dit middel niet algemeen kan worden toegepast en dus eigenlijk geen goed middel is.

De samenwerking tussen de lagere en de middelbare scholen wordt steeds beter. Dit blijkt o.a. bij het toelatingsexamen voor de middelbare school. Als een van de vele voorbeelden kan genoemd worden de wijze waarop het toelatingsexamen aan het St.-Catharinallyceum te Eindhoven wordt afgenomen. De hoofden der scholen in en rondom Eindhoven komen éénmaal per jaar samen met de toelatingscommissie van het lyceum. De resultaten van het toelatingsexamen worden dan besproken en opmerkingen kunnen worden gemaakt over het aan de leerlingen voorgelegde werk. Uit de hoofden zijn drie commissies gevormd. Elk van deze commissies dient een voorstel in, bevattende opgaven voor het komende toelatingsexamen. Door de toelatingscommissie wordt uit deze opgaven het definitieve werk voor het toelatingsexamen samengesteld. Deze werkwijze heeft de volgende voordelen:

1. het examen loopt over stof, die werkelijk op de lagere school behandeld is;
2. de hoofden der scholen zorgen ervoor, dat de stof, door het examenreglement geeïst, ook werkelijk behandeld wordt;
3. bij de lagere scholen wordt voor de gang van zaken belangstelling gewekt;
4. de hoofden der scholen kunnen de overtuiging krijgen dat zij werkelijk een stem in het kapittel hebben.

BEVORDERING

Een onderzoek naar de percentages bevorderde leerlingen in de verschillende klassen toonde ook dit jaar aan, dat er in dit opzicht aan elke school een grote spreiding is: de percentages variëren van 43 tot 100. Gemiddelden te geven heeft derhalve weinig zin. Een regelmatig verband met de percentages geslaagden voor de eindexamens is er evenmin.

WERKZAAMHEDEN BUITEN HET LEERPLAN

Aan vrijwel alle scholen bestaat een min of meer bloeiende vereniging van leerlingen. Aan tal van scholen verschijnen leerlingenbladen, die althans dit gemeen hebben, dat de redacties veelvuldig klagen over gebrek aan kopij. Niettemin kan men er vele vlot geschreven stukjes in aantreffen.

Met voldoening kan worden geconstateerd dat het aantal debatclubs weer toeneemt. Verder zijn er vele koren en verschillende orkesten. Een toneelclub bestaat bijna overal; minder vaak worden verenigingen van natuurliedhebbers vermeld.

Schoolreizen, ook naar het buitenland, worden in toenemende mate vermeld, met dank aan de leraren die zich voor deze reizen beschikbaar stelden.

Veelvuldig werden in het verslagjaar voor leerlingen van de eindexamenklassen in de volkshogescholen *werkweken* gehouden, bedoeld om deze jonge mensen zich te doen bezinnen op de betekenis van hun intrede in de maatschappij. De leiding welke de volkshogescholen daarbij geven, wordt ten zeerste geroemd en de hier doorgebrachte week wordt als uiterst waardevol beschouwd.

Aan ettelijke scholen is als facultatief vak *Spaans* ingevoerd. De belangstelling voor de lessen in deze taal neemt toe. Wegens gebrek aan belangstelling moesten echter aan één school de lessen in de *Bahasa Indonesia* worden gestaakt; de lessen in het *Russisch* aan dezelfde school dreigt hetzelfde lot. Aan één school worden facultatieve lessen gegeven in het *Esperanto*. Voor vele internationale contacten is het gewenst dat deze wereldkunsttaal weer beoefend wordt. De eenvoud ervan maakt snelle vorderingen mogelijk, zonder veel inspanning. De schoolleiders hebben het in de hand alleen die kinderen tot de lessen toe te laten, voor wie van de studie van zulk een extra-taal geen schade bij andere vakken behoeft te worden gevreesd.

Op vele scholen wordt thans aandacht besteed aan de voorlichting der leerlingen van de hoogste klasse inzake de *beroepskeuze*. Behalve door lezingen over de verschillende beroepen geschiedt dit ook door discussiebijeenkomsten. Hier worden door de leerlingen vaak vele belangrijke vragen gesteld. Daardoor krijgt men enige kijk op de motieven die de beroepskeuze bepalen.

Het aantal *ouderverenigingen* is wederom toegenomen. De Federatie van ouderverenigingen aan scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs wijdt zich aan voorlichting betreffende vraagstukken van algemene aard. Verwacht mag worden dat deze verenigingen, die de stem der ouders vertolken, in de toekomst steeds meer bij de heroriëntering van het onderwijs zullen worden betrokken. Ook dit jaar valt melding te maken van vruchtbare *internationale contacten*. Het Coornthertlyceum te Haarlem organiseerde een uitwisseling met de Mallow

Lane secondary school te Oxbridge. De headmaster, zeven leden van de staf en 54 leerlingen bezochten Haarlem in april; de conrector, 3 leraren en 56 leerlingen brachten aan het einde van de cursus een tegenbezoek. Een soortgelijke uitwisseling vond plaats tussen leraren en leerlingen van het christelijk lyceum „Marnix van St. Aldegonde” te Haarlem met het Einhardtgymnasium in Aken. Vele Fulbright-teachers waren wederom op loffelijke wijze werkzaam bij het Nederlandse onderwijs; de conversatie met hen werkte stimulerend op het gebruik van een vreemde taal door de leerlingen en gaf gelegenheid vriendschapsbanden aan te knopen met de docenten.

Met voldoening kon worden vermeld, dat dit jaar op het conferentieoord „Vosbergen” te Haren, toebehorende aan de rijksuniversiteit te Groningen, voor het eerst een contactdag is gehouden voor vertegenwoordigers van het hoger en het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Behalve een vijftiental hoogleraren waren hier vrijwel alle rectoren en directeuren van de scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs uit de vier noordelijke provincies aanwezig.

HANDELSAVONDSCHOLEN

De ervaringen met de nieuwe inrichting der meeste handelsavondscholen kunnen nog slechts gedeeltelijk worden beschreven. De algemene invoering van het onderwijs in vreemde talen, met name Engels, blijkt voor vele leerlingen moeilijkheden op te leveren. Door gebrek aan grammaticale kennis blijven vele kinderen in de eerste klasse steken; er zijn hoge percentages zittenblijvers. Voor deze is vaak de middenstandscursus, die in hetzelfde gebouw is gevestigd, een uitkomst. Over het algemeen hebben de leerlingen vooral moeite met Nederlands, Engels en rekenen; het onderwijs in boekhouden kunnen zij veel beter volgen. De beste resultaten worden veelal behaald door leerlingen die één of twee jaar een uloschool hebben bezocht. In de grotere plaatsen is het verloop vaak groot, doordat de leerlingen aan de strenge eisen niet kunnen voldoen. De grote bedrijven sporen dikwijls hun employé's aan de lessen te volgen, vergoeden vaak de studiekosten en scheppen gelegenheid voor schoolbezoek.

Aan sommige scholen worden toelatingsexamens afgenomen, echter alleen in Nederlands en rekenen; aan de meeste evenwel niet, behalve wanneer het kandidaten betreft die reeds enige jaren geleden de lagere school hebben verlaten.

ONDERWIJS IN MODERNE TALEN

Het behoeft, bij de moderne krachtige strevingen naar een intensiever contact tussen de volken en naar integratie van bepaalde volkengroepen, niet te verwonderen dat het onderwijs in de moderne talen steeds meer de aandacht gaat vragen. Een publikatie als „The teaching of modern languages” van de Unesco, de conclusies van de conferentie van inspecteurs der Straatsburg-landen te Brugge in 1950, talloze artikelen in de onderwijstijdschriften en het loffelijk initiatief van de Vereniging van leraren in de levende talen tot het instellen van een commissie voor didactiek, zijn alle reeds duidelijke aanwijzingen dat de docentenwereld zich bewust is zowel van de groeiende betekenis van het onderwijs in de vreemde

talen voor de internationale betrekkingen als van de noodzakelijkheid om de didactiek aan te passen bij de resultaten der moderne psychologie.

Toch valt bij dit onderwijs van enigszins belangrijke resultaten van de toepassing van op nieuwe inzichten gebaseerde werkwijzen nog niet voldoende te bemerken. De in gebruik zijnde leerboeken beheersen vrijwel volkomen de leraar en zijn onderwijs. Een onafhankelijk-kritische houding tegenover de „methode” is bij jonge, vaak nog studerende docenten moeilijk te verwachten, maar ontbreekt ook niet zelden bij oudere leraren.

In een lezenswaardig artikel in „Levende talen” (no 180, juni 1955) heeft de heer Riewald een aantal belangrijke punten samengevat, waaromtrent bij een drietal vooraanstaande publicisten op het gebied van de methodiek overeenstemming bestaat. Hiervan noemen we de volgende:

- a. het gebruik van de vreemde taal *vanaf het begin*;
- b. de nadruk op het *mondeling* gebruik van de vreemde taal;
- c. het rekening houden met de *moedertaal*;
- d. de belangrijkheid van de *concrete*, dikwijls *persoonlijke situatie*;
- e. de betekenis van het *spelelement*.

Welnu, het is een uitzondering als men een les bijwoont, waarin de leraar zijn onderwijs baseert op hetgeen gesteld is onder a, b, d en e. Toch vormen de huidige leerplannen der scholen hiervoor geen beletsel. Integendeel, het leerplan voor de gymnasia (K.B. van juni 1919) schrijft nog altijd voor (Frans): in de *eerste* tot en met de vierde klasse: „oefening in het mondeling en het schriftelijk gebruik van het Frans” en dat voor de hogereburgerscholen (K.B. van 28 mei 1954) voor de *eerste* klasse: „oefeningen in het spreken, schrijven, lezen, vertalen”

In tal van eerste klassen wordt aan deze leerplannen *niet* de hand gehouden.

De indruk der inspecteurs is zeer stellig dat de oefening in het vertalen uit de vreemde taal, en hiermede dus de opleiding voor het meest belangrijk geachte onderdeel van de opgaven voor het eindexamen (bij het gymnasium de *enige* opgave) bij het gehele onderwijs in de moderne talen van de aanvang af te veel domineert, in ieder geval zodanig dat het *mondeling* en het *schriftelijk gebruik* van de vreemde taal hieraan worden opgeofferd. Van de waarde der oefeningen in het mondeling en het schriftelijk gebruik voor de vertaling schijnen velen zich al evenmin voldoende bewust te zijn.

Een en ander verontrust te meer wanneer men bij bezoeken aan scholen in het buitenland, met name West-Duitsland en België, constateert, dat dit onderwijs daar wél vanaf het begin voor een zeer aanzienlijk gedeelte *in* de vreemde taal wordt gegeven, dat daar wél de leerlingen vanaf het begin geoefend worden in het *mondeling* gebruik van de vreemde taal en dat daar met de concrete situatie meer rekening wordt gehouden dan bij ons. Het gevaar is dan ook niet geheel denkbeeldig dat het onderwijs in de vreemde talen hier te lande achterraakt bij dat in de ons omringende landen.

Zonder in details op het hier bedoelde vraagstuk in te gaan, achten de inspecteurs het in ieder geval gewensd te verklaren, dat de van verschillende zijden ondernomen initiatieven tot herziening van theorie en praktijk van het onderwijs in de moderne talen hun volle aandacht hebben.

D. LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS

I. LANDBOUWONDERWIJS

ALGEMEEN

In zijn verslag betreffende de bovengenoemde tak van onderwijs over het schooljaar 1953/1954 waarschuwt de directeur van het landbouwonderwijs tegen een overbezetting van de lagere en middelbare landbouwscholen. Hij schrijft daaromtrent o.m. het volgende:

„Ook zal men moeten trachten te voorkomen, dat het landbouwonderwijs niet méér jonge mensen tot zich trekt dan nodig zijn als toekomstige bedrijfsleiders en als werknemers, zowel op de landbouwbedrijven zelf als bij de ondernemingen, die zich meer indirect met het landbouwbedrijf bezighouden, doch waarvoor landbouwwakkennis vereist is. Dit gevaar van overbezetting der landbouwscholen, vooral door de zoons van landbouwers, is in verband met de sterke traditie in die kringen niet geheel denkbeeldig, en een jongen die deze richting meer uit sleur dan uit werkelijke belangstelling of behoefte is uitgegaan, had beter tijdig een andere weg kunnen kiezen.

Het is dan ook, naar het mij voorkomt, nodig dat de jeugd op het platteland bij de keuze van het toekomstig beroep, op grond van haar aanleg zowel als op die van de werkelijke behoefte, wordt bijgestaan door een behoorlijke instantie voor beroepskeuze. Mogelijk kunnen hier de standsorganisaties hun medewerking verlenen.

Een andere weg om het vraagstuk van het al dan niet aanwezig zijn van voldoende studiecapaciteit te benaderen, is een onderzoek naar de bestaande geschooldheid bij de verschillende categorieën van boeren en arbeiders. Reeds is hiermede een bescheiden begin gemaakt; een meer breed opgezet onderzoek wordt thans in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek, ingesteld.

Op 25 februari 1954 werd door de minister de commissie geïnstalleerd die hem van advies zal dienen inzake de vaststelling van een wettelijke regeling van het middelbaar en het lager land- en tuinbouwonderwijs. Deze commissie heeft in de verslagperiode nog slechts een gering deel van de haar opgedragen werkzaamheden kunnen verrichten.

MIDDELBAAR LANDBOUWONDERWIJS

Rijksmiddelbarelandbouwschool te Groningen

Bij de aanvang van het schooljaar 1953/1954 telde deze school 147 leerlingen. Aan 53 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt.

De toestand van gebouw, meubilair en leermiddelen geeft geen aanleiding tot opmerkingen.

Rijksmiddelbarelandbouwschool te Dordrecht

Deze school telde 41 leerlingen. Aan 11 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt.

De leermiddelencollectie werd wederom uitgebreid.

De gebouwen verkeren in uitstekende toestand. De nieuwe rijwielstalling kwam in augustus 1954 gereed.

Rooms-katholieke middelbare landbouwschool te Roermond

Deze school telde 73 leerlingen. Aan 25 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt.

De leermiddelencollectie en het meubilair bevinden zich in goede staat. Het nieuwe gebouw zou naar verwacht werd, einde 1954 in gebruik kunnen worden genomen.

Rijksmiddelbareschool voor tropische landbouw te Deventer

Deze school telde 258 leerlingen. Aan 84 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt.

Was het onderwijs aan deze school tot voor kort geheel afgestemd op de behoeften van de landbouw in Indonesië, thans zal dit — met het oog op de gewijzigde omstandigheden en het daardoor steeds kleiner wordende aantal afgestudeerden dat naar dit land vertrekt — meer op de landbouw in andere landen worden georiënteerd. Het onderwijs zal echter gericht blijven op de behoeften van tropische en subtropische gebieden. Hierdoor zal het o.a. noodzakelijk zijn meer aandacht te besteden aan de landbouwmechanisatie.

In verband met de mogelijkheid tot plaatsing in Zuid-Amerika is het onderwijs in de Spaanse taal als facultatief leervak ingevoerd.

De vervolgcursus in één- en meerjarige cultures is niet meer alleen op tropische cultures gericht; ook aan enkele subtropische gewassen wordt thans de nodige aandacht besteed. Daarnaast worden de leerlingen van deze cursus meer gespecialiseerd in de bodemkunde en de bestrijding van plantenziekten.

Het aantal afgestudeerden dat in Indonesië geplaatst werd, liep nog verder terug. Enkele oud-leerlingen kregen een betrekking in Zuid-Rhodesië, terwijl 2 afgestudeerden met enkele jaren ervaring in Indonesië werden geplaatst in Venezuela, in dienst van de Rockefeller Foundation. Ook Nieuw-Guinea nam enkele gediplomeerden op.

Het aantal uit Suriname en de Nederlandse Antillen afkomstige leerlingen bleef betrekkelijk groot.

Te Terwolde werd aan 34 leerlingen der derde klasse wederom een cursus gegeven in snoeien en omenten van vruchtbomen. Voor het examen slaagden alle 34 deelnemers.

De leermiddelencollectie werd o.m. uitgebreid met een lasapparaat, een slijpapparaat, enige microscopen en een colorimeter, terwijl de aanschaffing van meer nieuwe leermiddelen, o.a. voor het onderwijs in mechanisatie, wordt voorbereid. De nieuwe landbouwschuur in de tuin, waarin ook de lessen in plantenteelt en tuinbewerking zullen worden gegeven, werd opgeleverd.

De aan de school verbonden vervolgcursussen telden dit schooljaar de volgende aantallen leerlingen: cursus meerjarige cultures 18; tabakscursus 13; cursus meerjarige cultures en tabak (gecombineerd) 16; suikercursus 11.

Aan resp. 15, 12, 15 en 10 deelnemers werd een diploma uitgereikt.

Rijksmiddelbarezuivelschool te Bolsward

Deze school telde 85 leerlingen. Aan 35 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt. Het gebouw is uitgebreid met een machinetal, terwijl voor de leraar in werktuigkunde een werkkamer werd ingericht. De aan te schaffen machines zullen in het begin van het volgende cursusjaar worden geplaatst. Een en ander betekent een grote verbetering.

Rooms-katholieke middelbare zquivelschool te 's-Hertogenbosch

Deze school telde 61 leerlingen. Aan 16 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt.

Uitbreiding van de leermiddelencollectie is gewenst, doch de daarvoor benodigde ruimte ontbreekt.

De plannen voor de stichting van een nieuw gebouw namen een vastere vorm aan.

Middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school te Arnhem

Het onderwijs aan deze school (de afdeling B van de voormalige cursus) staat op hetzelfde niveau als dat aan een middelbare landbouwschool. De opleiding is zowel theoretisch als praktisch.

De leerlingen worden op 1 mei toegelaten en brengen dan eerst een praktijktijd van vier maanden door bij de Nederlandse Heidemaatschappij. Daarop volgt een theoretische opleiding van vijf maanden, daarna een jaar praktijk op werken van de Nederlandse Heidemaatschappij of van het Staatsbosbeheer en tenslotte nog negen maanden theoretisch onderwijs. Gedurende de praktijktijd worden de leerlingen herhaalde malen overgeplaatst om hen zoveel mogelijk ervaringen op verschillend terrein te laten opdoen.

Tot de school worden toegelaten zij, die in het bezit zijn van een diploma ener landbouwwinterschool of van het mulodiploma B of van wel een bewijs van overgang van de derde naar de vierde klasse ener hogerburgerschool.

Bij de aanvang van het schooljaar 1953/1954 telde de eerste klasse 11 leerlingen. De tweede klasse telde 16 leerlingen, die begin februari 1953 hun praktijkjaar begonnen. De meeste van hen werden in het rampgebied tewerkgesteld. Daarna werden zij op het landgoed „De Voorst” te Warnsveld praktisch geoefend in landmeten en waterpassen (3 weken) en in het werk van de werkbazen op cultuurtechnische werken (6 weken). Tevens werden cursussen gegeven in loonadministratie, werkverhoudingen, de taak van de baas en praktische grondverzetberekening in verband met het uitgevoerde werk. Deze stage heeft uitstekend voldaan. De school is gehuisvest in een houten hulpgebouw. Plannen zijn gevormd om een betere huisvesting te verkrijgen en daarna het demonstratiemateriaal en het meubilair aan te vullen.

Rijks- en bijzondere landbouwwinterscholen

De belangstelling voor het onderwijs op deze scholen bleef dit schooljaar (gemiddeld 64,3 leerlingen per school) vrijwel gelijk aan die in het voorafgaande schooljaar (gemiddeld 66,5 leerlingen per school).

Twee nieuwe bijzondere landbouwwinterscholen n.l. die te Emmeloord en te Helmond, werden in het genot van rijkssubsidie gesteld. De scholen zijn gevestigd in de volgende plaatsen:

Rijkslandbouwwinterscholen: Groningen, Veendam, Leeuwarden, Sneek, Drachten, Assen, Emmen, Meppel, Zwollerkerkspe, Hengelo (O.), Zutphen, Winterswijk, Andelst, Utrecht, Schagen, Alkmaar, Gouda, Dordrecht, Goes en Schoondijke; totaal 20.

Bijzondere landboswinterscholen: Groningen, Dokkum, Hoogeveen, Hardenberg, Putten, Hoofddorp, Gorinchem, Middelburg, Emmeloord, Oldenzaal, Raalte, Hoorn, Voorhout, Hulst, Roosendaal (Nbr.), Boxtel, Cuyk, Helmond, Horst, Roermond, Valkenburg, Didam¹⁾ en Breda¹⁾; totaal 23.

Aan enige scholen werden wederom vervolgcursussen voor oud-leerlingen gegeven over algemeen-landbouwkundige onderwerpen, zoals de ontwikkeling van het landbouworganisatiewezen, sociale en agrarische wetten, fiscale maatregelen op landbouwgebied, gebruik en behandeling van melkmachines, ruilverkaveling en actualiteiten op het gebied der landbouwwerktuigen. Deze cursussen trokken veel belangstelling. Aan een enkele school werd met het oog op eventuele emigratie een facultatieve cursus in de Engelse taal gegeven.

De leermiddelencollectie voldoet aan de meeste scholen aan redelijke eisen. Waar nodig werd met vernieuwing en aanvulling — vooral voor de vakken natuurkunde en motorenkennis — voortgang gemaakt.

Aan sommige scholen bestaat behoefte aan modellen en skeletten van vee. In het voorjaar van 1954 konden enige geconserveerde bodemprofielen alsmede enkele bodemkaarten ter beschikking van de scholen worden gesteld.

Met de verbetering van de inrichting der oudere scholen werd een begin gemaakt; hiermede zal, voorzover de beschikbare gelden zulks toelaten, worden voortgegaan.

Voor de leerlingen der tweede klassen van enige scholen werden speciale cursussen op landbouwgebied georganiseerd, o.a. in bosbouw, handvaardigheid en machinaal melken. Verder volgden de leerlingen van enkele scholen een cursus aan een volkshogeschool, terwijl op sommige scholen ook aandacht werd besteed aan de culturele vorming, soms in de vorm van studieclubs. Ook werden aan enige scholen cursussen in aanspanning en behandeling van het boerenpaard(zgn. men-cursussen) gegeven.

Aan de school te Cuyk is — bij wijze van derde leerjaar — een vee-teeltvakschool verbonden.

De huisvesting der scholen blijft de voortdurende aandacht vragen. In de meeste gevallen voldoet zij aan de gestelde eisen.

Het nieuwe gebouw voor de school te Alkmaar kon op 1 september 1953 in gebruik genomen worden. Met de gemeente Gouda wordt overleg gepleegd inzake de stichting van een nieuw gebouw voor de aldaar gevestigde school. Het overleg met de gemeente Zutphen om tot de stichting van een nieuw schoolgebouw te komen, heeft tot positieve resultaten geleid. De verbouwing van de school te Valkenburg vordert. De bijzondere school te Groningen betrok in oktober 1953 het nieuwe gebouw. De school te Putten kon het aangekochte gebouw na verbouwing op 7 januari 1954 in gebruik nemen.

Er wordt naar gestreefd voor de scholen te Sneek, Hoogeveen, Hoorn en Roermond, binnen afzienbare tijd een meer passende huisvesting te verkrijgen. De school te Utrecht kreeg door verbouwing van de zolder de beschikking over een schoolzaal. Maatregelen tot verbetering van het gebouw der school te Drachten zullen worden getroffen. De nieuwe school te Emmeloord en die te Helmond

¹⁾ Land- en tuinbouwschool.

beschikken over een voorlopige huisvesting, resp. in een niet meer als kerk in bruik zijnd noodgebouw en op de bovenverdieping van een lagere school. Bij verschillende scholen wordt nog dringend behoefte gevoeld aan een groot leslokaal, waarin aan de gehele schoolbevolking tegelijk onderwijs kon worden gegeven, aan een overblijfslokaal en aan een lokaal voor de berging en demonstratie van landbouwwerktuigen.

Aan in totaal 1262 leerlingen werd dit jaar het einddiploma uitgereikt. Hoewel in het algemeen over de vlijt der leerlingen niet valt te klagen, blijkt toch, dat sommige maar matige vorderingen maken. Meestal betreft het in die gevallen jongens, die de leerstof niet gemakkelijk overzien en niet spoedig genoeg verband leggen tussen de geleerde feiten. Dikwijls is dit te wijten aan een onvoldoende vooropleiding, zodat de behandeling van de stof voor hen in een te vlug tempo gaat. Het ligt dan ook in de bedoeling een betere vooropleiding te stimuleren. Zoals gewoonlijk keert het overgrote deel der afgestudeerden in het ouderlijk bedrijf terug; sommige trachten een eigen bedrijf te verkrijgen of zijn werkzaam in de Noordoostpolder. Tengevolge van het gebrek aan cultuurgrond, waardoor het steeds moeilijker wordt een eigen bedrijf te verkrijgen, aanvaardden of zochten andere een betrekking bij de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst of bij organisaties op landbouwgebied, o.a. bij de Cultuurtechnische dienst, de Nederlandse Heidemaatschappij of een zuivelfabriek. Wederom blijkt de belangstelling voor emigratie te zijn toegenomen; zo vertrokken 24 oud-leerlingen naar Canada, 3 naar Nieuw-Zeeland, 3 naar Australië, 2 naar Engeland, 2 naar de Verenigde Staten, 1 naar Frankrijk, 1 naar Rhodesia en 1 naar Brazilië. 24 gediplomeerden hebben voorts nog emigratieplannen, die nog geen vaste vorm hebben aangenomen, terwijl van verscheidene bekend is dat zij emigratie ernstig overwegen. Enkele studeren verder aan een middelbare landbouw- of zuivelschool, aan de school der Nederlandse Heidemaatschappij of volgen een cursus in coöperatie-organisatie en bedrijfskennis.

De kleine ambtelijke commissie, die in overleg met de directeuren, de schoolbesturen en de commissies van toezicht nagaat, hoe meer tijd zou kunnen worden verkregen voor een rustiger behandeling van de leerstof, om meer aandacht te kunnen besteden aan de economische vakken en de mechanisatievakken, en of het huidige leerplan der scholen nog wel voldoet aan de eisen welke aan de afgestudeerden worden gesteld, heeft — na overleg met de directeuren der scholen — een rapport opgesteld, dat aan de minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening zal worden aangeboden. Er werden enige subcommissies bestaande uit directeuren en leraren van scholen ingesteld, die de leerstof der verschillende groepen van vakken onder de loupe zullen nemen om te komen tot een betere aansluiting tussen de verschillende vakken en een modernisering daarvan.

Bosbouw- en cultuurtechnische school te Arnhem

Deze school (de voormalige afdeling A van de cursus der Nederlandse Heidemaatschappij), leidt zowel theoretisch als praktisch op. Het onderwijs staat op ongeveer hetzelfde niveau als dat aan een landbouwwinterschool. De leerlingen worden op 1 mei toegelaten, waarna zij een praktijktijd van vier

maanden bij de Nederlandse Heidemaatschappij doorbrengen. Daarna volgen vijf maanden theoretisch onderricht, dan een jaar praktijk bij de Nederlandse Heidemaatschappij of bij het Staatsbosbeheer en tenslotte nog vijf maanden theoretisch onderwijs.

Gedurende de praktijk worden de leerlingen herhaalde malen verplaatst om hen zoveel mogelijk met verschillende aspecten van bosbouw en cultuurtechniek in aanraking te brengen.

De beste vooropleiding is: ten minste goed lager onderwijs en lagere landbouwschool of landbouwwinterschool.

Bij de aanvang van de cursus 1953/1954 telde de eerste klasse 30 leerlingen. De tweede klas telde 25 leerlingen, die begin februari 1953 hun praktijkjaar, gelijk aan dat van de leerlingen der middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school, begonnen. Voor een nadere omschrijving daarvan moge worden verwezen naar hetgeen daaromtrent bij de laatstgenoemde school is medegedeeld (blz. 246).

LAGER LANDBOUWONDERWIJS

Lagere landbouwscholen

In het verslagjaar werden 11 nieuwe scholen opgericht, nl. in Murmerwoude, Meppel, Bergentheim, Hardenberg, Baak, Beesd, Brummen, Ruurlo, Amsterdam, Schagen en Delft.

Ondanks deze niet onbelangrijke toeneming van het aantal scholen kon het gemiddeld aantal leerlingen per school zich handhaven (1952/1953: 81.5; 1953/1954: 81.6). Het totaal aantal leerlingen nam toe van 16 390 tot 16 983 en vermeerderde dus met 593.

Ook dit jaar konden vele nieuwe schoolgebouwen in gebruik genomen worden. Aan steeds meer scholen is door de bouw van een werklokaal reeds rekening gehouden met de invoering van het onderwijs in handvaardigheid. Dit leervak zal geleidelijk op alle scholen worden ingevoerd.

Naast het algemeen vormend onderwijs neemt op deze scholen het eigenlijke praktijkonderwijs meer nog dan voorheen een belangrijke plaats in. Zo wordt o.a. onderricht gegeven in: praktisch melken en veeverzorging, mennen en aanspannen van het boerenpaard, de kennis van landbouwwerktuigen en -motoren, pluimveeteelt, mechanisatie en arbeidsrationalisatie. Er wordt naar gestreefd op deze wijze het programma ook voor de landarbeiders meer aantrekkelijk te maken. De ervaringen, opgedaan met de in 1951 aan een 9-tal scholen aangevangen proef met de instelling van een voorbereidende klasse, aansluitend aan de zesde klas der lagere school, blijven onverdeeld gunstig.

Aan in totaal 3260 leerlingen, werd dit jaar het einddiploma uitgereikt.

Tot deze categorie behoren de vakschool voor zuivelbereiders te Hoorn en de vakscholen voor vlasbewerkers te Standdaarbuiten, te Koewacht en te Bede (gem. Aardenburg).

Vakschool voor zuivelarbeiders te Hoorn

Het onderwijs aan deze school omvat de gehele zuivelbereiding; het is thans gesplitst in volgende cursussen:

1. drie voorbereidende cursussen nl. te Amsterdam, Alkmaar en Hoorn, met in totaal 69 deelnemers; het ontwikkelingspeil der leerlingen liet over het algemeen te wensen over;
2. een cursus ter opleiding voor botermakers te Alkmaar met 6 deelnemers, van wie er 4 het diploma verwierven;
3. een cursus ter opleiding voor kaasmaker te Hoorn met 14 leerlingen, van wie er 8 het diploma verwierven;
4. een cursus ter opleiding voor fabriekscontroleur te Hoorn met 17 deelnemers, van wie er 13 werden gediplomeerd;
5. een tweejarige cursus ter opleiding voor controleur-stamboekhouder te Hoorn; het eerstejaars gedeelte telde 13 leerlingen; het tweedejaars gedeelte begon met 12 leerlingen; 9 deelnemers verwierven het diploma;
6. de cursus ter opleiding voor stal- en voederadviseur te Alkmaar werd voortgezet met 4 deelnemers, die allen het diploma ontvingen;
7. twee cursussen ter opleiding voor centrifugist in Amsterdam en Alkmaar; van de 11 leerlingen werden er 9 gediplomeerd;
8. een cursus ter verkrijging van de aantekening voor kaas- en melkpoederonderzoek te Hoorn op het diploma als fabriekscontroleur, met 5 deelnemers, die allen voor het examen slaagden;
9. een cursus ter verkrijging van de aantekening bedrijfsvloeistoffen op het diploma als fabriekscontroleur te Hoorn, met 7 deelnemers, van wie er 6 de aantekening verkregen;
10. een cursus ter verkrijging van de aantekening bacteriologie op het diploma als fabriekscontroleur of chef van een melkinrichting te Hoorn, met 17 deelnemers, van wie er 12 de aantekening verkregen.

In verband met het plaatsgebrek en tevens met het oog op betere verkeersverbindingen werden de cursussen wederom niet alle in het gebouw van het rijkszuivelconsulentschap te Hoorn gegeven, doch in de bovenvermelde plaatsen.

Vakscholen voor vlasbewerkers. De school te Standdaarbuiten telde 20 leerlingen. Aan 9 leerlingen werd het diploma der school uitgereikt.

De school te Koewacht telde 11 leerlingen, 6 leerlingen verwierven het diploma (van wie 1 leerling alleen het praktijkdiploma).

De school te Eede had alleen een tweede klas, met 7 leerlingen, die allen werden gediplomeerd (1 leerling ontving alleen het praktijkdiploma).

Alle leerlingen zijn in het vlasbedrijf werkzaam.

Leermiddelen en meubilair verkeren in goede staat.

Het nieuwe gebouw voor de school te Eede is dit jaar in gebruik genomen.

Landbouwcursussen

Het aantal algemene landbouwcursussen verminderde sinds het vorige jaar met 167 en het aantal leerlingen met 1242. Deze daling moet wederom worden toegeschreven aan de uitbreiding van het aantal lagere landbouwscholen in de laatste

jaren. Het aantal speciale landbouw cursussen vermeerderde met 147 en het getal leerlingen met 1652. Vooral voor de cursussen voor bedrijfsleiders, in aardappelselectie en die op het gebied van de mechanisatie, bestond grote belangstelling. De voorziening van leerkrachten is nog onvoldoende. Met het oog daarop is, met ingang van het cursusjaar 1953/1954, bepaald, dat ook zij, die naast een diploma ener middelbare landbouwschool de onderwijzersakte bezitten, les mogen geven aan de landbouw cursussen.

OPLEIDING VAN LEERKRACHTEN

Zoals reeds vermeld, is met het oog op het tekort aan landbouwonderwijzers bepaald, dat ook zij les mogen geven aan landbouw cursussen en lagere landbouwscholen, die naast het einddiploma ener middelbare landbouwschool ook de onderwijzersakte bezitten. Zij zijn — wat hun onderwijsbevoegdheid betreft — gelijkgesteld met hen die de akte landbouwkunde l.o. bezitten. Met de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd overeenstemming bereikt ten aanzien van de toelating van gediplomeerden der middelbare landbouwscholen te Groningen, Leeuwarden, Dordrecht en Roermond tot de tweede leerkring der kweekschool, zodat zij na twee jaar de onderwijzersakte en na drie jaar de akte als volledig bevoegd onderwijzer kunnen behalen.

Cursussen ter opleiding voor landbouwonderwijzer

In het verslagjaar werden opleidingscursussen voor de akte landbouwkunde l.o. gegeven in Groningen, 12 deelnemers, Meppel, 13 deelnemers, Emmen, 8 deelnemers, Utrecht, 28 deelnemers, Alkmaar, 16 deelnemers, Goes, 9 deelnemers, Roermond, 10 deelnemers en Bostel, 22 deelnemers.

Dit jaar was voor de eerste maal de mogelijkheid geopend het examen voor de bovengenoemde akte in twee gedeelten af te leggen. De uitslag van de examens was als volgt:

	Opgekomen	Teruggetrokken	Afgewezen	Geslaagd voor de gedeelte	Geslaagd voor gehele examen
Eerste gedeelte	23	5	7	11	—
Gehele examen	57	1	14	4	38

Het eerste gedeelte omvat de vakken scheikunde, natuurkunde, plant- en dierkunde, kennis van de grond, grondverbetering en bemestingsleer. Voor het gehele examen worden daaraan toegevoegd de vakken grondbewerking en werktuigen, veeteelt, zuivelbereiding, plantenteelt en plantenziekten.

Cursussen ter opleiding van leerkrachten in land- en tuinbouwbedrijfsleer

Cursussen als hier bedoeld werden dit jaar gegeven te Leeuwarden (18 deelnemers) Meppel (10 deelnemers), Zutphen (25 deelnemers), Goes (6 deelnemers) en Bostel (26 deelnemers). De cursussen zijn begonnen in januari 1954.

Tijdens de vorige cursussen is gebleken, dat de cursisten bij een cursusduur van ongeveer een jaar niet over voldoende studietijd beschikten. Daarom is de tijdsduur van de in januari 1954 aangevangen cursussen verlengd tot 1½ jaar. De lessen worden eens in de veertien dagen gegeven.

Cursussen ter opleiding van leerkrachten in de kennis van landbouwwerktuigen

Cursussen als bovenbedoeld werden dit jaar gegeven te Alkmaar, Breda, 's-Hertogenbosch en Zutphen.

Het programma van de kadercursussen is gesplitst in drie gedeelten, t.w. werktuigen, motoren en tractoren.

Aan de resp. cursussen werden de volgende gedeelten onderwezen:

Alkmaar: werktuigen; Breda: werktuigen en tractoren; 's-Hertogenbosch: motoren en tractoren; Zutphen: tractoren.

Aan in totaal 48 kandidaten kon het diploma worden uitgereikt.

Cursussen ter opleiding tot onderwijzer in praktisch hoefbeslag

Ook dit jaar werden de bezitters van het rijksdiploma als hoefsmid wederom in de gelegenheid gesteld aan de vecartsenijkundige afdeling van de rijksuniversiteit te Utrecht te worden opgeleid tot onderwijzer in praktisch hoefbeslag.

Aan de cursus werd deelgenomen door 5 gediplomeerde hoefsmiden. Het examen werd afgelegd door 6 kandidaten, w.o. één, die bij een vorig examen werd afgewezen. Aan alle 6 geëxamineerden kon het diploma als onderwijzer in praktisch hoefbeslag worden uitgereikt.

Voor de verdere ontwikkeling van de leerkrachten werden ook dit jaar wederom verschillende cursussen en excursies georganiseerd.

II. TUINBOUWONDERWIJS

ALGEMEEN

Bij deze tak van onderwijs hebben dit jaar geen grote veranderingen plaatsgevonden. Wel is er op vele plaatsen een geleidelijke groei waar te nemen. Het onderwijs aan de lagere tuinbouwscholen blijkt een steeds grotere aantrekkingskracht te hebben. Het aantal algemene tuinbouwcurssussen is iets toegenomen.

De toestand der gebouwen, zowel die van verschillende lagere tuinbouwscholen als die van nagenoeg alle middelbare tuinbouwscholen en tuinbouwscholen van middelbaar karakter, laat echter nog te wensen over.

Hoewel de tuinbouwwakscholen over het algemeen nog goed bezet zijn, valt toch enige vermindering van het leerlingenaantal te constateren. Veranderingen in de teelten weerspiegelen zich in wijziging van de richting der tuinbouwwakschool. Zo wordt bijv. hier en daar een fruitteeltschool omgezet in een groenteteeltschool. Bij de opleiding tot tuinbouwwakonderwijzer wordt nog meer dan voorheen aandacht geschonken aan de pedagogische vorming.

Het aantal leerlingen dat met goed gevolg een tuinbouwcursus of -school doorliep bedroeg dit jaar ongeveer 12 000.

MIDDELBAAR TUINBOUWONDERWIJS

Rijks middelbare tuinbouwschool te Utrecht

Deze school telde bij de aanvang van de cursus 1953/1954 43 leerlingen. Alle 15 leerlingen van de derde klasse verwierven het einddiploma.

De leermiddelencollectie werd wederom in bescheiden mate aangevuld.

De huisvesting is nog zeer onvoldoende. Zo is het bijv. door gebrek aan bergruimte, niet mogelijk leermiddelen van enige omvang aan te schaffen. Ook voor het geven van practica ontbreekt de nodige ruimte. Bij het gemeentebestuur werden stappen gedaan ter verbetering van de toestand. Dit college zegde zijn volle medewerking toe om te komen tot de stichting van een nieuw schoolgebouw.

G. A. van Swieten middelbare tuinbouwschool te Frederiksoord

Deze school telde 63 leerlingen. Aan 13 kandidaten werd het einddiploma uitgereikt; 14 leerlingen der derde klasse konden nog niet aan het eindexamen deelnemen, omdat zij in hun praktijkjaar waren. Deze zouden in 1955 eindexamen doen. Enige der in 1953 gediplomeerden moesten eerst hun militaire dienst vervullen. Eén is geëmigreerd naar Canada. De overige gaan in de praktijk van de tuinbouw werken (sommige in het buitenland), teneinde de nodige praktische ervaring op te doen om later in staat te zijn leiding te geven.

Met de vernieuwing van de bij de school behorende kassen werd voortgang gemaakt.

Rijks- en bijzondere tuinbouw(winter)scholen

Op 5 oktober 1953 werd te Venlo een nieuwe bijzondere tuinbouwwinterschool geopend.

De belangstelling voor deze scholen was wederom zeer bevredigend.

Aan in totaal 160 leerlingen der hier bedoelde scholen werd het einddiploma uitgereikt.

De school te Boskoop werd omgezet van een tweejarige in een driejarige school. Zoals gewoonlijk keerde een groot deel der gediplomeerden in het ouderlijk bedrijf terug. Andere kregen een betrekking op een tuinbouwbedrijf, bij een gemeentelijke plantsoendienst of bij een instelling op tuinbouwgebied. Weer andere emigreerden, vooral naar Australië en Canada. De animo der afgestudeerden van de school te Boskoop om een werkkring in Indonesië te aanvaarden, was ook dit jaar niet groot (slechts 3). Ook vonden enkele gediplomeerden werk bij de plantenziektenkundige dienst te Wageningen.

Met de aanvulling en vervanging van de leermiddelen werd voortgang gemaakt. De uitvoering van de plannen voor de stichting van een nieuw gebouw ten behoeve van de school te Aalsmeer stagneerde enigszins, o.a. tengevolge van moeilijkheden bij de keuze van het meest geschikte bouwterrein. De bouw van een vierde leslokaal voor de school te Lisse was in voorbereiding. In verband met de omzetting van de tweejarige school te Boskoop in een driejarige zal uitbreiding van het aantal lokalen nodig zijn. De school te Naaldwijk is nog gehuisvest in gehuurde lokalen. Ook de nieuwe school te Venlo heeft nog slechts een tijdelijke huisvesting. In beide plaatsen worden voorbereidingen getroffen voor de stichting van een nieuw gebouw.

Tuinbouwschool voor meisjes „Huis te Lande” te Rijswijk (Zb.)

Deze school telde 51 leerlingen. 13 leerlingen van de derde klasse waren van 1 maart tot 1 augustus praktisch werkzaam op een bedrijf of in een proeftuin. Aan 17 leerlingen werd het einddiploma uitgereikt. De uitbreiding van het schoolgebouw alsmede het nieuwe kassencomplex kwamen gereed. Het meubilair werd vernieuwd.

LAGER TUINBOUWONDERWIJS

Lagere tuinbouwscholen

Het aantal van deze scholen bedroeg dit jaar 60. Aan vijf daarvan, t.w. de nieuwe scholen te Aalsmeer, Amsterdam, Breezand, Honselersdijk en Nijmegen, werd voor het eerst met het onderwijs een aanvang gemaakt.

Op 1 januari 1954 bedroeg het totaal aantal leerlingen 4 198. Het gemiddeld aantal leerlingen per school bedroeg 75 (scholen met 1, 2 of 3 klassen werden resp. als $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ en $\frac{3}{4}$ school in de telling opgenomen).

De bouw van nieuwe scholen werd ook dit jaar voortgezet. In vele gevallen werd reeds rekening gehouden met de te verwachten uitbreiding van het programma. Met de in 1951 aan een drietal lagere tuinbouwscholen aangevangen proef met de instelling van een voorbereidende klasse — waarin zij, die zes klassen van de gewone lagere school hebben doorlopen, kunnen worden toegelaten — werd voortgegaan. De met deze klassen opgedane ervaringen zijn tot dusver gunstig. Verwacht mag worden dat, onafhankelijk van een algemene instelling van voorbereidende klassen, bepaalde nieuwe programma-onderdelen ter bevordering van de culturele ontwikkeling en de zelfwerkzaamheid der leerlingen in het leerplan zullen worden ingelast.

Door het in bepaalde gevallen aantrekken van tuinbouwvakonderwijzers is reeds bereikt, dat het onderwijs nauwer aansluit bij de praktijk.

Tuinbouwvak scholen

Het aantal van deze scholen, waarvoor nog steeds een grote belangstelling bestaat, bedroeg op 1 januari van het verslagjaar 60.

Het totaal aantal leerlingen bedroeg 1 125.

Tuinbouw cursussen

De tuinbouw cursussen die in het verslagjaar werden gegeven, kunnen worden onderscheiden in:

- a. algemene tuinbouw cursussen;
- b. speciale tuinbouw cursussen.

Deze indeling verschilt van die van vorige jaren. Toen werd namelijk nog onderscheid gemaakt tussen tuinbouw cursussen voor volwassenen en speciale tuinbouw cursussen. Deze beide soorten cursussen verschillen echter niet noemenswaard meer. Daarom wordt thans, naast algemene tuinbouw cursussen, nog slechts gesproken van speciale tuinbouw cursussen.

De aantallen cursussen namen sinds het vorige jaar iets toe.

Het aantal deelnemers bedroeg in totaal 13 026.

OPLEIDING VAN LEERKRACHTEN

In het verslagjaar werden cursussen ter opleiding tot *tuinbouwonderwijzer* gegeven te Frederiksoord (11 deelnemers), Utrecht (15 deelnemers), Hoorn (16 deelnemers), Aalsmeer (8 deelnemers), 's-Gravenhage (14 deelnemers), Goes (6 deelnemers), Boxtel (25 deelnemers) en Roermond (21 deelnemers).

Van 16 tot en met 31 augustus 1954 werden te Wageningen de examens gehouden ter verkrijging van de akte tuinbouwkunde I.o. Voor de eerste maal werd de gelegenheid opengesteld dit examen af te leggen in twee gedeelten. Het eerste gedeelte omvatte de vakken scheikunde, natuurkunde, plant- en dierkunde, bodemkunde en bemestingsleer; het gehele examen bovendien de vakken groenteteelt, fruitteelt en teelt van siergewassen.

De uitslag van deze examens was als volgt:

	Opgekomen	Teruggetrokken	Afgewezen	Geslaagd v. h. eerste gedeelte	Geslaagd v. h. gehele examen
Eerste gedeelte.	26	4	7	15	—
Gehele examen.	46	2	15	2	27

In het najaar van 1953 werd wederom een aanvang gemaakt met het algemeen gedeelte van de nieuwe cursussen ter opleiding voor *tuinbouwvakonderwijzer*.

De cursussen werden gegeven te Groningen (16 deelnemers), Leeuwarden (12 deelnemers), Zutphen (22 deelnemers), Geldermalsen (19 deelnemers), Kesteren (21 deelnemers), Utrecht (32 deelnemers), Hoorn (18 deelnemers), Aalsmeer (25 deelnemers), Lisse (26 deelnemers), 's-Gravenhage (30 deelnemers), Rotterdam (14 deelnemers), Goes (21 deelnemers), Breda (15 deelnemers), Boxtel (24 deelnemers) en Roermond (14 deelnemers).

Door de rijksbijenteeltconsulent werd in 1954 te Utrecht een cursus georganiseerd ter opleiding voor *onderwijzer in de bijenteelt*. De cursus begon met 10 deelnemers. Het aan deze cursus verbonden examen zou in het voorjaar van 1955 worden afgenomen.

Te Wageningen werd in het verslagjaar wederom een cursus georganiseerd ter opleiding van leerkrachten in de *tuinbouwtechniek B* (afdeling werktuigen). De examens werden afgenomen op 13 en 14 juli 1954, te Wageningen. Van de 18 deelnemers waarmede de cursus was begonnen, hadden zich 13 voor het examen aangemeld; 11 van hen slaagden.

Voor de verdere ontwikkeling van de tuinbouw- en tuinbouwvakonderwijzers werden ook dit jaar wederom verschillende cursussen en excursies georganiseerd.

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS

VERSLAGEN DER INSPECTEURS EN INSPECTRICES

I. LAGER TECHNISCH ONDERWIJS

CONSOLIDATIE VAN DE VERNIEUWING

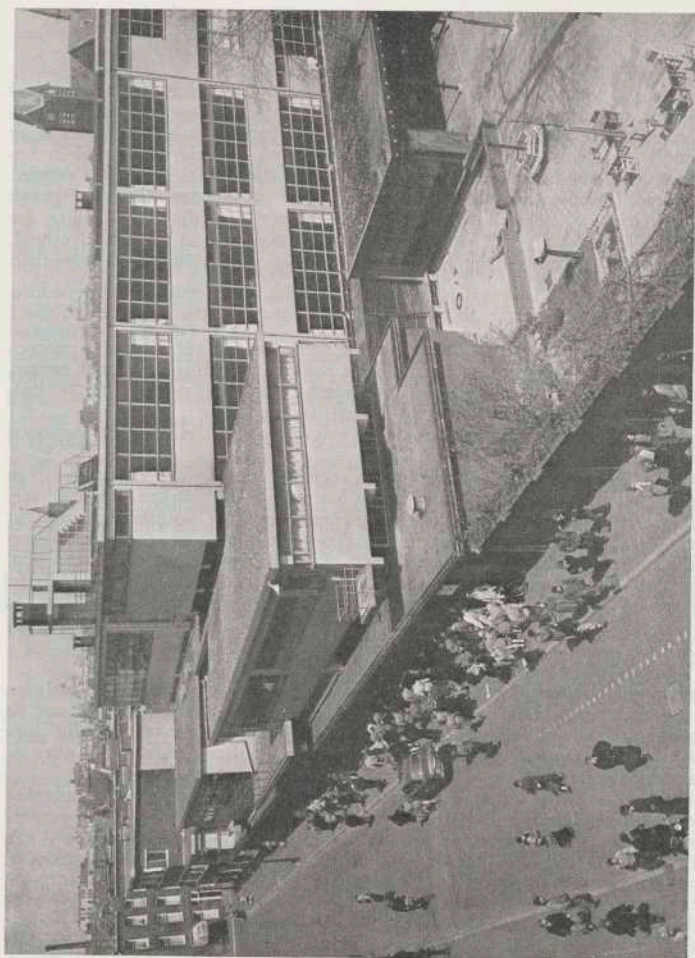
De reeds in het jaar 1953 naar voren gekomen gedachte dat de verantwoordelijkheid der schoolbesturen ook de onderwijsvernieuwing behoort te omvatten, heeft in het verslagjaar geleid tot het scheppen van nieuwe organisatievormen, die voor de op gang zijnde vernieuwing van het onderwijs nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden konden bieden.

Deze opzet gaf tevens blijk van een juiste kijk op de weg die voor de toekomst bewandeld moet worden, wil het technisch onderwijs de snelle ontwikkeling der techniek bijhouden en de opleiding van de jonge mensen voortdurend aanpassen aan de continu veranderende eisen van maatschappij en bedrijfsleven. De schoolbesturen hebben hun taak in dezen begrepen en zij hebben op basis van hun onderscheiden levensbeschouwing drie *werkcommissies* in het leven geroepen. Deze drie commissies zijn ontstaan uit resp. de (algemene) Bond van verenigingen tot het geven van nijverheidsonderwijs, de Bond van verenigingen voor christelijk nijverheidsonderwijs en de Bond van schoolbesturen voor rooms-katholiek nijverheidsonderwijs.

Van meet af aan werd de noodzakelijkheid van een nauwe onderlinge samenwerking ingezien, en door de vorming van een coördinerend orgaan werd deze mogelijk gemaakt. Zo konden de vele gemeenschappelijke problemen die om een oplossing vroegen, gezamenlijk worden bestudeerd en konden het langs elkaar heen werken en onnodig dubbel werk worden voorkomen. De ontwikkeling van deze vrij omvangrijke organisatie vereiste van de zijde der besturen veel voorbereidend werk, zodat de eigenlijke arbeid eerst tegen het einde van 1954 op gang kwam.

Intussen werd de arbeid van de werkcommissie voor het l.n.o. geleidelijk beëindigd. Zij bepaalde zich voorlopig nog tot de verstrekking van leerstof aan de scholen, zolang geen nieuwe leerstof op de markt verscheen, en tot het geven van voorlichting, advies en raad aan alle scholen die daarom vroegen. De leerplannen van de afdelingen metselen en schilderen die nog in behandeling waren, werden afgemaakt, maar van de leerstof voor deze vakrichtingen werden bij wijze van voorbeeld slechts enkele perioden nader uitgewerkt.

Wegens het tijdelijk karakter van de arbeid der genoemde werkcommissie werd begonnen met het opmaken van een rapport, waarin de commissie haar zienswijze inzake de vernieuwing van het lager technisch onderwijs zal uiteenzetten, alsmede de wijze waarop die in de praktijk tot uitvoering is gekomen. Bij de discussies over het ontwerp van dit rapport gingen de gedachten der commissie meer uit naar een voorlichtend rapport dan naar een rapport waarin uitsluitend wordt vermeld wat de commissie gedurende de jaren van haar bestaan heeft gedaan. Zij meende in het algemeen belang van het lager technisch onderwijs te handelen met een rapport uit te brengen in eerstgenoemde zin.



Lagere technische school te Scheveningen

LEERSTOF

De door de werkcommissie uitgegeven leerstof werd sinds het vorige jaar aanzienlijk uitgebreid, waardoor ook dit jaar, als gevolg van de daaraan verbonden werkzaamheden, de eigenlijke „research” op het gebied van het lager technisch onderwijs aanmerkelijk werd geremd en de vele vraagstukken betreffende de methodiek en didactiek niet of slechts oppervlakkig konden worden bestudeerd. Unaniem was de commissie dan ook van oordeel dat het uitgeven van deze leerstof, hoewel noodzakelijk gebleken tijdens de ontwikkeling der onderwijsvernieuwing, niet een aangelegenheid kon blijven van de overheid, doch dat dit zo spoedig mogelijk door het particulier initiatief diende te worden overgenomen.

CONTACT MET UITGEVERS

Als gevolg hiervan kwamen, in de tweede helft van het verslagjaar, contacten tot stand met de uitgevers van technische werken, oorspronkelijk met enkele, doch al spoedig met nagenoeg alle belangrijke uitgevers van boeken en tijdschriften op het gebied van het technisch onderwijs.

In een aantal bijeenkomsten werd de te volgen gedragslijn voor de toekomst besproken.

Door de commissie werden alle gegevens verstrekt welke voor de uitgevers van belang konden worden geacht, zoals die betreffende leerplannen, leerstof, verzendlijsten, enz. Besprekingen werden gevoerd, die naast voorlichting omtrent de verdere leerstofontwikkeling tevens beoogden de continuïteit in de verstreking van moderne leerstof aan de vele experimenteerscholen te waarborgen, zodat geen hiaten zouden ontstaan. Voor een blijvend contact tussen de drie bovenbedoelde werkcommissies enerzijds en de uitgevers anderzijds bleek de tijd nog niet rijp te zijn.

APPLICATIECURSUSSEN VOOR LERAREN

De applicatiecursussen voor leraren, welke reeds in 1953 zijn begonnen, werden in 1954 voortgezet. Het arbeidsterrein bleef echter ook dit jaar beperkt tot de scholen beneden de Moerdijk. Vrijwel alle directeuren en leraren die deze cursus hebben gevolgd, waren vol lof over de organisatie daarvan en over de behandelde stof.

Tevens werd door de initiatiefnemende en organiserende instantie, de Stichting lager nijverheidsonderwijs, een rijke ervaring opgedaan, die voor een verdere uitbreiding van deze activiteiten tot alle leraren bij het nijverheidsonderwijs van groot belang kan zijn. Tot een uitbreiding over het gehele land kon echter in het verslagjaar nog niet worden overgegaan.

NIEUWE INZICHTEN INZAKE SCHOLENBOWW, ENZ.

Bouwnormen

In het jaar 1954 is een aanvang gemaakt met de herziening van de bouwnormen. Het oppervlak van de meeste werkplaatsen is vergroot tot een uniforme maat van 144 m², waarvoor twee redenen zijn aan te wijzen:

1. de in de meeste werkplaatsen aanwezige outillage maakt een groter grondoppervlak dan voorheen noodzakelijk;
2. bij een eventuele inwendige wijziging van het gebouw kan de bestemming van de werkplaatsen gemakkelijker dan voorheen worden veranderd.

Voorts is bij elke werkplaats een magazijn opgenomen met een groter grondoppervlak dan voorheen.

De praktijkoefeningen voor de afdeling elektrotechniek, n.l. het bankwerken en de elektrotechnische montage, werden tot nog toe in één werkplaats uitgevoerd; thans zijn hiervoor in de bouwnormen twee werkplaatsen opgenomen, n.l. een bankwerkerij en een montage-lokaal.

Daar het leerplan van de werkcommissie voor de vernieuwing van het lager technisch onderwijs, uitgaande van de totaliteitsgedachte, speciaal voor het vak timmeren, de vervaardiging van naar verhouding vrij grote werkstukken voorschrijft, is bij de timmerwerkplaats een afzonderlijke berging voor in bewerking zijnde werkstukken in de bouwnormen opgenomen.

De werkplaatsruimte voor de afdeling schilderen is vergroot met een brandvrije bergplaats voor verf en werkkleding, zulks in verband met de geldende veiligheidsvoorschriften, en met een droogkamer.

In verband met het plan om in het laatste leerjaar van de opleiding voor het vak metselen grote werkstukken te laten vervaardigen door groepjes leerlingen, zijn de bouwnormen voor de afdeling metselen opnieuw bezien. Voor de eerstejaars-leerlingen is een grote werkplaats met ruimten voor materiaal nodig, voor de tweedejaars-leerlingen een open werkloods. De laatste werken in de maanden januari en februari, zulks in verband met vorstperiodes, ook in de werkplaats voor de eerstejaars-leerlingen.

Op verscheidene scholen is een aanvang gemaakt met de geleidelijke overschakeling van de tweejarige op de driejarige cursus. In verband met het in het nieuwe eerste leerjaar te geven handvaardigheidsonderwijs is opnieuw aandacht geschonken aan de inrichting en de uitvoering van de hiervoor nodige handvaardigheidslokalen.

Daar verwacht kan worden dat in de toekomst het medisch onderzoek op de scholen intensiever zal worden, is hiervoor ook de nodige ruimte in de nieuwbouwplannen opgenomen.

Scholenbouw

In samenwerking met het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst zijn bij het geven van adviezen voor het ontwerpen van schoolgebouwen nieuwe denkbeelden naar voren gekomen en wel deze, dat het gebouw voor een technische school moet zijn samengesteld uit twee gedeelten, n.l. een *hoogbouwgedeelte*, waarin zijn ondergebracht de theorie- en tekenlokalen, het overblijfslokaal, de dienst ruimten en verder alle lokaliteiten welke kunnen worden gerekend tot het zgn. „rustige” gedeelte, verbonden met een daarachter gelegen *laagbouwgedeelte*, bevattende alle werkplaatsen, welk gedeelte in lichtere constructie kan worden uitgevoerd.

Op deze wijze is, mede door het invoeren van uniforme maten voor de afmetingen van de werkplaatsen, niet alleen het wijzigen van de bestemming van de werkplaatsen gemakkelijker uitvoerbaar, maar kan tevens een eventueel noodzakelijke uitbreiding van het gebouw op eenvoudiger en organisatorisch betere wijze worden verwezenlijkt.

Smederij-installaties en afzuig-installaties van de lasboxen

Inzake de gevoerde activiteit met betrekking tot de pogingen om te komen tot verbetering van de smederij-installaties en de afzuig-installaties van de lasboxen in de lagere technische scholen kan het volgende worden opgemerkt.

In het overgrote gedeelte van de in 1950 bestaande lagere technische scholen zijn smederij-installaties en afzuig-installaties van de lasboxen in één lokaal ondergebracht, die in het desbetreffende lokaal een grote onderdruk veroorzaken met als gevolg, dat tochtverschijnselen optreden, welke zeer onaangenaam zijn voor degenen die in dit lokaal vertoeven.

In 1951 zijn de eerste schreden gezet op het pad tot verbetering van de bestaande en nog te ontwerpen installaties en wel door de ontwerpen hiervoor door adviseurs te laten vervaardigen.

In 1954 waren de resultaten van deze door de adviseurs en installateurs ontworpen installaties nog onbevredigend.

Teneinde een beeld te verkrijgen van de werking van diverse na 31 december 1950 gereedgekomen installaties, is door het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst, in samenwerking met de inspecteurs van het nijverheidsonderwijs, een onderzoek naar deze installaties ingesteld, waarvoor 32 scholen zijn bezocht. Alhoewel bij deze installaties is getracht de tochtverschijnselen geheel op te heffen, blijken de bereikte resultaten over het algemeen maar matig te zijn. In een hierover uitgebracht rapport zijn de resultaten van dit onderzoek vastgelegd, waarvan de voornaamste punten in het kort als volgt kunnen worden weergegeven:

1. in $\pm 40\%$ van de onderzochte gevallen bevinden de leerlingen zich geheel of gedeeltelijk in de luchtstroom welke, om onderdruk te voorkomen, als suppletie wordt toegevoerd;
2. in $\pm 55\%$ van de onderzochte gevallen vormt zich een behoorlijke onderdruk in het lokaal;
3. in $\pm 50\%$ van de onderzochte gevallen is de onderdruk merkbaar bij het openen en sluiten van de werkplaatsdeuren;
4. in $\pm 40\%$ van de onderzochte gevallen worden de rookgassen voldoende afgezogen;
5. in 45% van de onderzochte gevallen zijn de plafonds van de werkplaatsen aangetast door de rookgassen;
6. in 45% van de onderzochte gevallen bevindt zich vlieg-as in het lokaal;
7. in 60% van de onderzochte gevallen veroorzaken de kappen van de smidsvuren een grote uitstraling;
8. in $\pm 35\%$ van de onderzochte gevallen kan de temperatuur in de werkplaats goed tot draaglijk worden genoemd.

Na overleg met de arbeidsinspectie zijn voor de afzuig-installaties van de smidsvuren en voor die van de lasboxen nieuwe eisen opgesteld. Deze eisen vindt men hieronder afgedrukt.

A. Afzuig-installatie van de smidsvuren

1. een volledige afzuiging van de rook- en verbrandingsgassen moet onder alle omstandigheden aanwezig zijn;
2. bij gesloten ramen, deuren, eventuele ventilatieroosters en dergelijke en het in bedrijf zijn van alle smidsvuren:
 - a. mag in het lokaal geen onderdruk aanwezig zijn; de overdruk t.o.v. de buitenlucht mag niet meer dan 2 mm W.K. bedragen;
 - b. mag de leerling zich in de nabijheid van een smidsvuur niet in een hinderlijke luchtstroom bevinden;
 - c. mag de suppletie-lucht bij een vorst van 10°C de normale lokaaltemperatuur van 15°C niet tot een temperatuur beneden 12°C verlagen;
 - d. mag de buitenzijde van de kap niet warmer worden dan 70°C ;
3. moeten de onderwind en de suppletie-lucht rechtstreeks aan de buitenlucht worden onttrokken;
4. moet, indien ter verkrijging van een onder 2a bedoelde overdruk extra-lucht moet worden ingevoerd, deze gedurende het stookseizoen met een temperatuur van ten minste 15°C worden ingevoerd.

B. Afzuig-installatie van de lasboxen

1. een volledige afzuiging van de lasdampen, ongeacht op welke plaats in de lasbox wordt gelast, moet onder alle omstandigheden aanwezig zijn;
2. de afzuiging van de lasdampen moet zodanig zijn dat de leerling deze dampen niet inademt;
3. bij gesloten ramen, deuren, eventuele ventilatieroosters en dergelijke en het in bedrijf zijn van alle lasboxen:
 - a. mag in het lokaal geen onderdruk aanwezig zijn; de overdruk t.o.v. de buitenlucht mag niet meer dan 2 mm W.K. bedragen;
 - b. mag de leerling zich bij het lassen niet in een hinderlijke luchtstroom bevinden;
 - c. mag de suppletie-lucht bij een vorst van 10°C de normale lokaaltemperatuur van 15°C niet tot een temperatuur beneden 12°C verlagen;
 - d. moet, indien ter verkrijging van een onder 3a bedoelde overdruk extra-lucht moet worden ingevoerd, deze gedurende het stookseizoen met een temperatuur van ten minste 15°C worden ingevoerd.

Het resultaat hetwelk in 1954 is bereikt, bestaat in hoofdzaak hierin, dat:

- 1e. de in uitvoering zijnde installaties over het algemeen al een verbetering zijn ten opzichte van de installaties welke voor 1950 zijn geleverd;
- 2e. men zich door het stellen van de bovenbedoelde eisen op het probleem heeft geworpen hoe deze installaties dienen te worden uitgevoerd om aan de gestelde eisen te voldoen;

3e. als gevolg hiervan reeds octrooien op enkele systemen zijn aangevraagd en/of verleend, waarvan de bruikbaarheid echter nog aan de praktijk dient te worden getoetst.

Uit het voorgaande komt wel duidelijk naar voren dat de ontwikkeling van de smederij-installaties en de afzuig-installaties van de lasboxen, welke aan de gestelde eisen moeten beantwoorden, nog in een experimenteel stadium verkeert.

Onderwijs in smeden en lassen in groepen

Daar het voor de desbetreffende leraar vrijwel onmogelijk is om aan een gehele klas tegelijk les in smeden en lassen te geven, zijn de praktijklessen voor de metaalafdeling op een zodanige wijze op de lesrooster verdeeld, dat op bepaalde tijden groepen leerlingen aan de bankwerkerijen worden onttrokken, zodat deze groepen bij toerbeurt afzonderlijk les in smeden of lassen ontvangen. Door de hieruit voortvloeiende toeneming van het totale aantal lessen in smeden en lassen kan voor de grotere scholen tot de bouw van een afzonderlijk laslokaal worden overgegaan.

Overblijf-hulp gymnastieklokaal

Hoewel in de voorafgaande jaren voor meerdere kleine scholen is besloten tot de bouw van een overblijf-hulpgymnastieklokaal, waarvan de bouw inmiddels is verwezenlijkt, blijkt deze combinatie in de praktijk toch niet te voldoen en wordt het lokaal alleen als overblijfruimte of als hulpgymnastieklokaal gebruikt. Als voornaamste bezwaar moet worden gezien het veelvuldig voorkomende verplaatsen van de aanwezige stoelen en tafels, waarvoor bovendien extra-personeel nodig is.

Verlichting met fluorescentielampen

Aangezien fluorescentielampen veelvuldig worden gebruikt voor verlichting van fabrieken en kantoorlokalen, is onderzocht of deze soort verlichting ook voor toepassing in de technische scholen in aanmerking kan komen. Het onderzoek heeft gunstige resultaten opgeleverd, zodat deze soort verlichting ook in deze scholen vrijwel algemene toepassing heeft gevonden. Alleen in de gangen en dergelijke ondergeschikte ruimten en in de smederijen is voorshands van het gebruik van fluorescentielampen afgezien.

Omroepinstallaties

Bij het groter worden van de scholen is, als gevolg van de grote spreiding van de lokalen, het oproepen van personen en het omroepen van berichten een moeilijk probleem geworden. Dit is dan ook de reden geweest dat voor enkele grote scholen, na overleg met de afdeling elektrotechniek van de Rijksgebouwendienst, omroepinstallaties zijn toegestaan.

Schoonmaakproblemen

Steeds weer is gebleken, dat het schoonmaakprobleem sterke samenhang vertoont met de keuze van het vloerenmateriaal en de plinten langs de wanden. Daar de

oplossing van de wijze van schoonmaken niet op alle scholen op de juiste wijze wordt aangepakt, is de gedachte naar voren gekomen om elke school voldoende mechanische boen- en zuiggereedschappen ter beschikking te stellen. Een uniforme oplossing voor de materialenkeuze van de vloeren zal echter nimmer kunnen worden gevonden, zodat het schoonmaakprobleem bij voortduring de nodige aandacht zal blijven vragen.

Muurbekledingen

Hetgeen boven is vermeld ten aanzien van de vloeren geldt in zekere zin ook van de muren.

Daar de leerlingen nu eenmaal de neiging hebben om met hun handen langs de muren te strijken, zijn voorzieningen voorgesteld om de gevolgen van de eventuele uitvoering van bovengenoemde neiging tot een minimum te beperken, n.l.:

- a. de leerlingen moet de gelegenheid worden gegeven om na het verlaten van de werkplaatsen in goed ingerichte en in de nabijheid van deze werkplaatsen aangebrachte wasgelegenheden degelijk de handen te wassen;
- b. de muren dienen met een zodanige verf te worden behandeld, dat ze behoorlijk afwasbaar zijn.

LEERLINGSTELSEL

Algemeen

De belangstelling voor het leerlingstelsel, zowel in de ambachtelijke als in de industriële sector, bleef dit jaar bestaan. In talloze tijdschriftartikelen, in bladen van algemene aard en in vakbladen kwam dit stelsel ter sprake.

Ook in kringen van branches waar men tot op heden weinig of niets aan vakopleiding had gedaan, gingen stemmen op ten gunste van het leerlingstelsel. De groei van het aantal leerovereenkomsten zette zich voort.

Uit de statistieken blijkt dat door de leiders van leerlingstelsels en in de bedrijven meer dan ooit het nut werd ingezien van een basisonderricht op de lagere technische scholen.

De ontwikkeling naar het ééndagsonderwijs in de tijd van de patroon ging ook in 1954 gestadig door, hoewel in vele gevallen grote overredingskracht nodig bleek om dit te bereiken.

Organisatie

De ontwikkeling van de ombouw tot, of van de oprichting van de als streekorgaan optredende leerlingstelsels ging langzaam voort. In Overijssel werden ter zake de eerste besprekingen gevoerd met een daartoe door de Commissaris der Koningin bijeengeroepen commissie. In Groningen werd besloten tot de oprichting van een streekorgaan en de Koninklijke goedkeuring werd aangevraagd. Ook in Drenthe besloot men het leerlingstelsel om te zetten in een streekorgaan. Het rooms-katholieke leerlingstelsel Limburg droeg in 1953 de technische opleiding van zijn leerlingen over aan de landelijke leerlingstelsels en ging met deze stelsels leerovereenkomsten aan. In Noordbrabant werden de eerste onderhande-

lingen geopend met de bisschoppelijke stelsels. Dit was eveneens het geval t.a.v. het plaatselijk leerlingstelsel te Rotterdam.

Het leerlingstelsel te Amsterdam ging werken als streekorgaan.

Over het algemeen werd de nieuwe vorm van samenwerking gewaardeerd, hoewel zich hier en daar, door gebrek aan ervaring, nog moeilijkheden voordeden. De bezwaren tegen de nieuwe structuur volgens het voorstel van de Commissie vakopleiding van de Stichting van den arbeid konden in vele gevallen, zoals bij de plaatselijke en regionale leerlingstelsels als bijv. Delft, Leiden, Middelharnis, West-Friesland, nog niet worden weggenomen.

Aantal en werkzaamheden

In 1954 waren er officieel 34 landelijk werkende leerlingstelsels met een Koninklijk besluit. Hiervan waren er 7 niet-werkend.

In totaal waren er 11 regionale leerlingstelsels, incl. Amsterdam en Rotterdam, waarvan er 3 werkten als streekorgaan. Onderhandelingen en/of voorbereidingen waren gaande met 4 andere regionale leerlingstelsels.

Verder waren nog 9 plaatselijke leerlingstelsels werkzaam, waarvan 4 met aflopend aantal leerovereenkomsten en/of geleidelijke overdracht aan de landelijke stelsels.

Commissie-leerlingstelsel

De subcommissie B kwam dit jaar gereed met het rapport over het aanvullend onderwijs. Het rapport werd aan de staatssecretaris aangeboden met het verzoek dit te publiceren.

Aanvullend onderwijs

Ook in 1954 werden, in samenwerking met de inspecteur die belast is met de heroriëntatie, vele pogingen ondernomen het onderwijs te verbeteren. Het op het vak gericht onderwijs bleek de grootste moeilijkheden op te leveren wegens de gedifferentieerdheid der vakken en door de moeilijkheid van de klasvorming. In sommige gevallen kon een oplossing worden gevonden door invoering van het ééndagsonderwijs. Niet steeds werd hierbij de medewerking verkregen van de directeuren en leraren, wegens de daaruit voortvloeiende vermindering van hun salaris. In samenwerking met bovengenoemde inspecteur werden voorbereidende besprekingen gehouden om te komen tot uniformiteit bij het aanvullend onderwijs.

Contact inspectie—leerlingstelsels—andere ministeries

Ook in 1954 was er een zeer nauw contact tussen de besturen en directies der leerlingstelsels en de rijksinspectie.

Door de groei van het aantal leerovereenkomsten bleek het noodzakelijk te zijn het aantal controleurs uit te breiden.

Met besturen, leiding en controleurs van de leerlingstelsels werden zeer vele besprekingen gevoerd.

Opmerkelijk was het, dat de samenwerking met andere ministeries, zoals die van Sociale Zaken en van Economische Zaken, welke zich met opleiding bemoeien, aanzienlijk verbeterde.

UITGEBREID TECHNISCH ONDERWIJS

Ook de rijksbemiddelaars beijverden zich in dit opzicht, teneinde te voorkomen dat C.A.O.'s met de Nijverheidsonderwijswet strijdige bepalingen zouden bevatten. Zeer vele examens werden bezocht en de resultaten werden met de besturen besproken. Het gevolg van deze coördinatie was, dat in vele gevallen de bestaande toestanden konden worden verbeterd en dat de opgaven op hoger peil kwamen te liggen.

Meer dan ooit bleek dit jaar weer dat de werkzaamheden der inspectie zich steeds meer bewegen op de gebieden van coördinatie, organisatie, arbitrage en public relations.

Een adjunct-inspecteur, voor welke functionaris een post op de begroting was geplaatst, kon in 1954 nog niet worden benoemd.

II. UITGEBREID TECHNISCH ONDERWIJS

In het verslagjaar zijn wederom enkele nieuwe uitgebreid technische scholen geopend, o.a. te Nijmegen en Groningen. Er zijn thans 17 dagscholen van deze soort, nl. 11 scholen van algemene richting en 6 voor speciale beroeps-richtingen.

In de volgende staatjes zijn enige gegevens betreffende deze scholen vermeld.

Uitgebreid technische dagscholen van algemene richting

Naam van de school	Plaats van vestiging	Vakrichtingen	Aantal leerlingen op 31 dec. 1954
Elektrotechnische school	Amsterdam	elektrotechniek, laboratorium-assistent	349
Hendrick de Keyser-school	Amsterdam	fijn-mechanische techniek, bouwkunde, werktuigkunde	368
Gemeentelijke uitgebreid technische school	Groningen	werktuigkunde, elektrotechniek	17
Uitgebreid technische school	's-Gravenhage	bouwkunde, werktuigkunde en elektrotechniek	335
Uitgebreid technische school	Heerlen	werktuigkunde, elektrotechniek	189
Mathesis Scientiarum Genitrix	Leiden	werktuigkunde, elektrotechniek	99
R.-K. uitgebreid technische school	Nijmegen	werktuigkunde, elektrotechniek	82
Uitgebreid technische school	Rotterdam	bouwkunde, werktuigkunde en elektrotechniek	251
Uitgebreid technische school	Zwolle	bouwkunde, elektrotechniek	105
Autotechnische school	Apeldoorn	autotechniek	192
10 scholen met een totaal aantal leerlingen van			1 987

VERSLAGEN INSPECTEURS EN INSPECTRICES

Uitgebreid technische dagscholen voor speciale beroepen

Naam van de school	Plaats van vestiging	Vakrichtingen	Aantal leerlingen op 31 dec. 1954
School voor de grafische vakken	Utrecht	patroons-typografen	80
Amsterdamse grafische school	Amsterdam	patroons-typografen	95
Leidse instrumentmakers-school	Leiden	instrumentmakers, glasblazers, opticiëns, amanuësen	127
Christiaan Huygensschool	Rotterdam	horlogemakers	161
Nationale schildersschool	Utrecht	schilderspatroons	76
Nederlandse katholieke schildersschool „St. Lucas”	Boxtel	schilderspatroons	75
6 scholen met een totaal aantal leerlingen van			614

Naast de genoemde dagscholen zijn er nog de volgende uitgebreid technische avondscholen, die een gelijkwaardige opleiding verzorgen.

Naam van de school	Plaats van vestiging	Vakrichtingen	Aantal leerlingen op 31 dec. 1954
Hendrick de Keyerschool	Amsterdam	bouwkunde, werktuigkunde, scheeps-bouwkunde, fijn-mechanische techniek, meubelontwerpen	265
Patrimonium	Amsterdam	fijn-mechanische techniek	136
Avond-industrieschool aan de m. t. s.	Amsterdam	bouwkunde, werktuigkunde	160
Avond-industrieschool aan de m. t. s.	Eindhoven	werktuigkunde, elektrotechniek	154
Avond-industrieschool aan de m. t. s.	Utrecht	mechanische technologie	58
Avond-uitgebreid techn. school aan de m. t. s.	's-Gravenhage	bouwkunde.	69
Avondschool voor elektrotechnisch opzichter.	's-Gravenhage	elektrotechniek	144
Mathesis Scientiarum Genitrix	Leiden	werktuigkunde, elektrotechniek	384
Ir. G. Hofstedeschool	Hengelo	bouwkunde, werktuigkunde en elektrotechniek	128
Fotovakschool	's-Gravenhage	fototechniek en fotografie	42
10 scholen met een totaal aantal leerlingen van			1.440

Het onderwijs aan de uitgebreid technische scholen kan eerst over een aantal jaren naar zijn structuurlijke en didactische opzet worden beoordeeld. Thans zijn nog te weinig abiturienten in het bedrijfsleven werkzaam, terwijl bovendien de voortgezette opleiding voor deze weinige jongelieden in het bedrijf nog niet is voltooid.

Toch zijn er reeds aanwizingen dat van dit soort onderwijs gunstige resultaten mogen worden verwacht.

De instelling van een schakelklasse voor de overwegend praktisch vooropgeleide leerlingen bleek een succes te zijn. Deze categorie van leerlingen — ongeveer de helft van de schoolbevolking — kan na dit „schakelonderwijs” in de eerste klas goed mee met de leerlingen van het uitgebreid lager onderwijs.

Geruststellend is ook de ervaring dat de leerlingen, afkomstig van het uitgebreid lager onderwijs, zeer snelle vorderingen maken in de werkplaats. Tegen het eindexamen hebben zij gemiddeld een even grote praktische vaardigheid als hun medeleerlingen die afkomstig zijn van een lagere technische school.

Tussen de uitgebreid technische scholen bestaat een goede onderlinge samenwerking. De directeuren bespraken in een zestal contactvergaderingen pedagogische en didactische problemen en wisselden daarbij hun ervaringen uit omtrent selectie, leerplan, inrichting der examens, outillage en regeling van het aanstaande praktijkjaar. Ook de leraren voor de verschillende vakrichtingen kwamen geregeld in discussie-bijeenkomsten samen. Deze bijeenkomsten hadden zoveel mogelijk telkens op een andere school plaats, zodat de leraren kennis konden nemen van elkanders resultaten en van de inrichting van elkanders scholen.

III. MIDDELBAAR KUNST- EN KUNSTNIJVERHEIDSONDERWIJS

Het aantal middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen bedraagt thans 10.

Zij zijn gevestigd te:

Amsterdam, Arnhem, Breda, Eindhoven, Enschede, 's-Gravenhage, Groningen, 's-Hertogenbosch, Maastricht en Rotterdam en zijn dus goed over het land verdeeld.

Bij een eventuele uitbreiding van het aantal scholen zouden als plaatsen van vestiging nog in aanmerking kunnen komen Utrecht en Leeuwarden.

De huisvesting van verschillende van deze scholen is zeer onvoldoende. Aan de outillage werd veel aandacht besteed.

Door de leerlingen werden, al of niet onder leiding van de docenten, weer verschillende bezoeken gebracht aan musea, verzamelingen op kunstgebied en tentoonstellingen zowel in het binnen- als in het buitenland.

Het verloop van het aantal leerlingen gedurende de gehele studie is in het algemeen vrij groot.

De resultaten van de in 1954 gehouden eindexamens waren goed.

De plaatsing van de afgestudeerden was ook dit jaar bevredigend.

Hoewel er door overleg tussen de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en zijn ambtgenoot van Economische Zaken reeds gunstige resultaten zijn verkregen t.a.v. de gelegenheid voor de afgestudeerden van de middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen zich zelfstandig te vestigen geldt dit nog niet voor alle beroepen waarvoor die afgestudeerden in aanmerking kunnen komen.

Het is echter van belang dat alle afgestudeerden die op grond van hun opleiding de geschiktheid bezitten voor de praktische uitoefening van een kunstzinnig bedrijf zonder enige beperking in de gelegenheid worden gesteld zich te vestigen. Deze mensen, die maar een kleine groep vormen, zullen t.z.t. het kunstzinnig peil van het vak waarin zij studeerden en dat zij blijven beoefenen, verhogen.

SCHOLEN VOOR DE OPLEIDING VAN LERAREN BIJ HET NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR JONGENS

Deze scholen verzorgen de opleiding van de leraren bij het lager nijverheids-onderwijs voor jongens. Het zijn, met uitzondering van de afsluitende dag-opleiding te Rotterdam, avondscholen.

De reorganisatie van het onderwijs bij deze scholen heeft zich thans bijna vol-trokken.

De verdeling van de gehele opleiding in de basisopleiding, de voortgezette op-leiding, de afsluitende opleiding en de opleiding voor het pedagogisch getuig-schrift is doeltreffend gebleken.

Uit de aard van de zaak omvat deze reorganisatie niet alleen een verandering van de opbouw van de opleiding. Er wordt ook zeer veel aandacht geschonken aan de didactiek en de methodiek.

Een en ander komt nog beter tot zijn recht aan de dagschool voor de afsluitende opleiding te Rotterdam, aan welke school een internaat is verbonden en waar, naast de praktische en theoretisch technische vorming veel aandacht wordt besteed aan de didactiek, de methodiek en de algemene en culturele vorming van de a.s. leraren.

Het is wenselijk dat alle a.s. leraren voor het l.n.o. voor jongens de afsluitende opleiding te Rotterdam volgen om goed voor hun taak te worden voorbereid.

CURSUSSEN VOOR VOORTGEZET EN HOGER BOUWKUNSTONDERWIJS (V.B.O. EN H.B.O.)

CURSUS IN KERKELIJKE ARCHITECTUUR

De cursussen voor V.B.O., duur van de opleiding 4 jaren, zijn gevestigd te: Almelo, Amsterdam, Arnhem, 's-Gravenhage, Groningen, Leeuwarden, Maas-tricht, Rotterdam en Tilburg.

Deze cursussen zijn dus goed over het land verspreid zodat ieder die een daarvoor geschikte vooropleiding heeft genoten zich aan een van die cursussen verder tot architect kan bekwalen.

De cursussen voor H.B.O., duur van de opleiding 2 jaren, zijn gevestigd te Amsterdam en Tilburg.

Het werk van de leerlingen van deze cursussen welke leerlingen zelf reeds architect zijn ligt op hoog niveau.

De cursussen voor V.B.O. en H.B.O. waarborgen een goede „follow up” van architecten.

Architecten van naam geven les aan deze cursussen.

De leden van de Opleidingsraad treden bij het beoordelen van de eindprojecten op als gecommiteerden namens de Minister van Onderwijs, Kunsten en Weten-schappen.

De resultaten van het onderwijs waren ook voor het jaar 1954 goed te noemen.

De cursus in kerkelijke architectuur is gevestigd te 's-Hertogenbosch. Op deze cursus kunnen zich de bezitters van het diploma H.B.O. verder bekwaamen in dat gedeelte van de bouwkunst dat wordt aangeduid met „kerkelijke architectuur”. Aan deze cursus nemen ook bouwkundig ingenieurs deel. Het onderwijs ligt op hoog niveau.

IV. MIDDELBAAR TECHNISCH ONDERWIJS

De belangstelling voor het middelbaar technisch onderwijs was ook dit jaar weer groot.

Een algemene klacht is dat de grondslagen voor wis- en natuurkunde gelegd op de scholen welke het voorbereidend onderwijs voor de m.t.s.'en verzorgen veel te zwak zijn. Voorts blijkt dat ten minste 25 % van de leerlingen die tot de m.t.s.'en worden toegelaten de aanleg en de capaciteiten missen om het m.t.o. te volgen. Het is van belang dat laatstbedoelde leerlingen, als zij zich toch willen toelaten op een functie in een technische richting, zo spoedig mogelijk worden overgeplaatst naar een school voor uitgebreid technisch onderwijs.

Ook is het van belang dat alle leerlingen die tot het 1e studiejaar van de m.t.s. zijn toegelaten op eenzelfde niveau beginnen en dat dus de z.g. O.Pr.O.-leerlingen in een schakelklasse worden voorbereid voor de 1e klasse van de m.t.s. In deze richting wordt een proef genomen.

Het doorstromingsprincipe waarmede een begin is gemaakt gaf reeds goede resultaten. Een aantal jongelieden die de school voor u.t.o. met succes hadden gevolgd en op advies van de directeur van de school voor u.t.o. tot de 1e klasse van de m.t.s. waren toegelaten voldeden goed. Het praktijkjaar komt beter tot zijn recht nu het instituut van contactleraren langzamerhand wordt doorgevoerd. Ook dit jaar kon het aantal contactleraren weer worden uitgebreid.

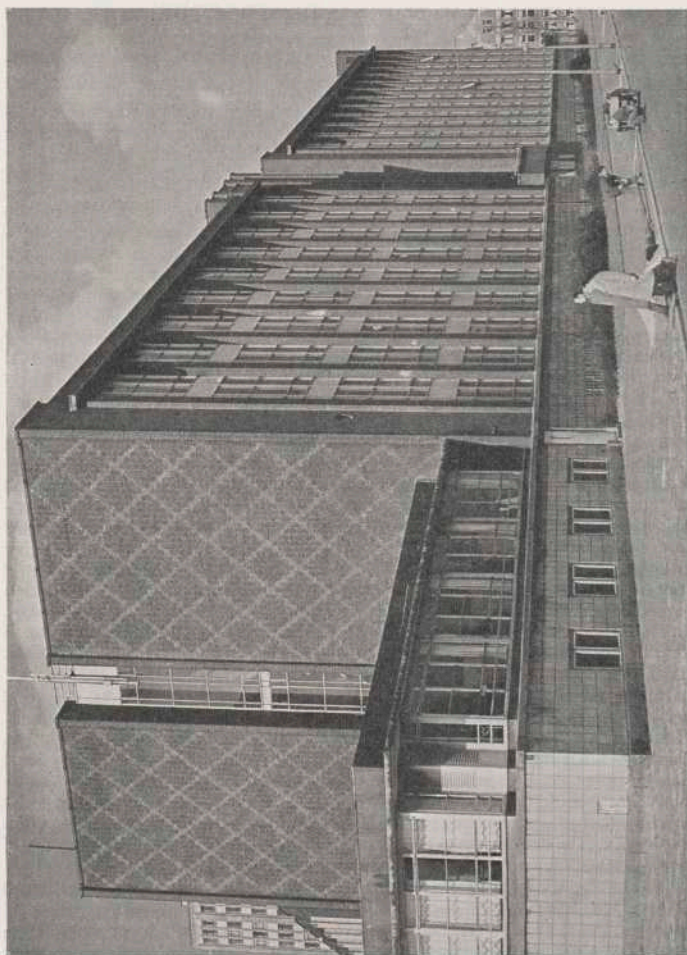
Het contact „leerlingen - m.t.s. - bedrijf” is voor alle partijen maar vooral voor de leerling, die duidelijk de band met de school blijft voelen, van groot belang. De eindexamens van de verschillende scholen hadden een normaal verloop. In sommige gevallen was het percentage afgewezenen vrij groot. Dit moet vooral worden geweten aan een minder goede selectie in het 1e en 2e jaar.

Nu het aantal scholen voor u.t.o. zich regelmatig uitbreidt behoeft de vrees dat een leerling de pas tot een hem passende functie in het bedrijf wordt afgesneden geen rol meer te spelen om hem toch maar te bevorderen. Beter is het zo iemand zo spoedig mogelijk te doen overgaan naar een school voor u.t.o.

De plaatsing van de in 1954 afgestudeerden, voor zover dezen niet in militaire dienst moesten, leverde geen moeilijkheden op.

Gezien de nieuwe eisen welke aan het m.t.o. worden gesteld moet in vele gevallen de outillage worden veranderd en uitgebreid. Ook in 1954 is aan deze uitbreiding de nodige aandacht besteed.

Daar van een aantal m.t.s.'en de huisvesting slecht is, is ook dit jaar de nodige aandacht geschonken aan de verbetering daarvan.



Middelbare technische school te Rotterdam

MIDDELBARE CONFECTIESCHOOL „MR KOETSIER” TE AMSTERDAM

Aan deze school kon in 1954 voor het eerst een 4e klasse worden gevormd. Het praktijkjaar had een goed verloop. Er werd van de zijde van de fabrikanten veel medewerking ondervonden.

Een groot voordeel voor het 1e praktisch jaar 1953/1954 was dat er van het begin af aan een contact-leraar was en dat het praktijkjaar kon worden begonnen met een speciale voorcursus.

De voorcursus is ook weer voor de praktikanen die in 1954 met het praktijkjaar moesten beginnen, gegeven. Een dergelijke voorcursus waarin de leerlingen goed worden voorbereid voor het praktijkjaar zou ook van belang zijn voor de praktikanen van de middelbare technische scholen en van de hogere textielscholen.

KATHOLIEKE MIDDELBARE HOTELSCHOOL TE MAASTRICHT

In deze school met een geheel eigen karakter begint lijn te komen.

Zoals bekend, is aan deze school een verplicht internaat verbonden wat voor de vorming van de a.s. gastheren als een eis wordt gezien.

De resultaten verkregen met het nieuwe examensysteem waren ook dit jaar gunstig.

Het tentamensysteem bevordert de studie in hoge mate en voorts biedt het de mogelijkheid te voorkomen dat een leerling die bijna klaar is een geheel jaar moet doubleren.

Wat de overige dagscholen voor middelbaar nijverheidsonderwijs betreft, t.w.:

- a. de hogere textielscholen te Enschede en Tilburg;
- b. de middelbare vakschool voor de leder- en schoenindustrie te Waalwijk;
- c. de mijnschool te Heerlen (part-time);
- d. de werkmeestersopleiding, verbonden aan de middelbare technische school te Heerlen (part-time),

kan worden gezegd, dat de onderwijsresultaten goed waren en dat bij de plaatsing van de afgestudeerden, voorzover deze niet werden opgeroepen voor de militaire dienst, zich geen moeilijkheden voordeden.

Ook de resultaten van het onderwijs aan de avondscholen voor middelbaar nijverheidsonderwijs waren goed.

Bedoeld zijn hier:

- a. de middelbare technische avondschool te Rotterdam;
- b. de avondcursus elektrotechnisch onderwijs te Amsterdam;
- c. de avondcursus voor elektronentechniek te Eindhoven;
- d. de avondcursussen voor staal- en betonconstructie te Amsterdam en te 's-Gravenhage.

De middelbare technische avondschool te Amsterdam bevindt zich nog in ontwikkeling.

September 1954 kon met een 2e klasse worden begonnen.

V. SCHEEPVAART- EN LUCHTVAARTONDERWIJS

A. ZEEVAARTSCHOLEN, SCHOLEN VOOR SCHEEPSWERKTUIGKUNDIGEN
EN VOOR DE LUCHTVAART

ALGEMEEN

Reeds sedert geruimen tijd is aangedrongen op het instellen van een onderzoek naar de mogelijkheid en wenselijkheid het aantal examens ter verkrijging van de diploma's als stuurman en als scheepswerktuigkundige te verminderen voor hen, die de twee-jarige opleidingen voor stuurmansleerling en voor leerling-scheepswerktuigkundige met goed gevolg hebben doorlopen. De commissie die een dergelijk onderzoek zou moeten instellen, zou het geheel van opleiding en examens, welke onverbrekelijk bij elkaar behoren, moeten bezien. Hiermede hangt vanzelfsprekend ook samen de overgang van de lagere technische school naar de middelbare school voor scheepswerktuigkundigen. Vele abiturienten van de lagere technische scholen kiezen het beroep van scheepswerktuigkundige. De overgang naar de middelbare school voor scheepswerktuigkundigen brengt voor deze gegadigde vele moeilijkheden mede, die maar al te dikwijls resulteren in doubleren van klassen of verlaten van deze scholen wegens het niet kunnen volgen van het onderwijs.

Omtrent de opdracht, aan de bedoelde commissie te verstrekken, en de benoeming van de leden der commissie was aan het einde van het verslagjaar tussen de Minister van Verkeer en Waterstaat en de Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen overeenstemming bereikt. (Bij beschikking van 2 maart 1955 van genoemde minister en staatssecretaris is deze commissie ingesteld).

Ook in 1954 hebben verschillende rederijen aan directeurs en leraren gelegenheid geboden in de schoolvakanties korte zeereisjes mee te maken. De reders hebben hiermede wederom een waardevolle bijdrage geleverd voor het onderwijs aan de scholen voor de scheepvaart, waarvoor hun grote erkentelijkheid wordt betuigd.

De Koninklijke Luchtvaart Maatschappij verleende haar zeer gewaardeerde medewerking door directeurs en leraren van de scholen voor de luchtvaart, in haar bedrijf te Schiphol, te doen kennis nemen van al hetgeen voor dit onderwijzend personeel van waarde kan zijn en het onderwijs ten goede kan komen. Voorts ontvingen scholen van rederijen en bedrijven diverse schenkingen, die voor het onderwijs eveneens grote waarde hebben.

Met de leerlingen van deze scholen werden vele excursies gemaakt naar schepen, scheepswerven, fabrieken, vliegvelden, het Nationaal instituut voor scheepvaart en luchtvaart te Rotterdam, het Zeiss-Planetarium te 's-Gravenhage, enz. Door deze excursies worden de leerlingen in contact gebracht met het bedrijf waarin zij, na voltooiing van hun opleiding, werkzaam zullen zijn; niet alleen wordt hierdoor hun belangstelling verhoogd, doch dit contact met de praktijk geeft ook een grote steun bij het onderwijs.

De cursussen in de kennis der moderne navigatiemiddelen aan de gemeentelijke zeevaartschool te Rotterdam, konden in het verslagjaar niet worden hervat wegens een te gering aantal deelnemers.

Met de stuurmansleerlingen werden met het instructievaartuig „Prinses Juliana” wederom de gebruikelijke oefentochten gehouden.

In de paasvakantie werd door leerlingen van scholen deelgenomen aan het jaarlijkse „Abel Tasman-sporttoernooi” te Amsterdam; voorts namen de roeiploegen van de scholen deel aan de door het Algemeen Haags Comité georganiseerde roeiwedstrijden, terwijl leerlingen van enkele scholen wederom mededelingen in de jaarlijkse roei- en zeilwedstrijden op de rede van Den Helder, onder leiding van de Koninklijke marine-jachtclub.

RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS

De resultaten van de eindexamens der twee-jarige cursussen voor stuurmansleerlingen en leerlingen-scheepswerktuigkundige waren normaal, behalve die van de opleidingen volgens programma B.S., welke niet bevestigden.

Een inzicht in de resultaten van deze twee-jarige opleidingen geeft het volgende staatje, waarin de rendementen van deze opleidingen van 1945 — 1947 af tot heden zijn gegeven. De percentages geven aan, welk gedeelte van de bij de aanvang van de twee-jarige cursussen aangekomenen na twee jaar het desbetreffende eindexamen met goed resultaat heeft afgelegd.

Twee-jarige cursus voor getuigschrift:	T 1945 E 1947 R	T 1946 E 1948 R	T 1947 E 1949 R	T 1948 E 1950 R	T 1949 E 1951 R	T 1950 E 1952 R	T 1951 E 1953 R	T 1952 E 1954 R
A. M.	62,9	62,2	65,3	73,6	64,2	68,5	72,4	71,3
A. S.	51,3	63,4	71	62,9	48,3	56,5	60,7	56,7
B. M.	57,8	50,5	66,1	56,3	57,5	53,2	58,7	58,7
B. S.	64,2	60,7	61,8	62,5	55,6	63,3	59	45,4

T = toelating op 1 september (getallen volgens lesroosters).

E = eindexamen (getallen uit eindexamenverslag).

R = rendement van de twee-jarige opleiding (in *percentages*).

Bij het berekenen van deze rendementen was het niet mogelijk leerlingen die het eerste- of (en) tweede leerjaar hebben gedoubleerd, te elimineren. Ook komt het voor dat leerlingen, die in de B.M.- of de B.S.-afdeling niet goed mee kunnen, na het eerste leerjaar naar het tweede leerjaar van de A.M.- resp. A.S.-afdeling overgaan, waardoor de rendementen voor de A.M.- en A.S.-afdelingen een geïnfleerde beeld kunnen geven.

De resultaten van de eindexamens aan de luchtvaartnavigatieschool waren goed. De examens ter verkrijging van de diploma's als stuurman en van die als scheepswerktuigkundige en radiotelegrafist hadden voor de leerlingen van de desbetreffende afdelingen aan de zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen een normaal verloop. Het examensysteem bevestigt echter niet.

Op de resultaten van het onderwijs zal zeker van invloed zijn geweest het grote tekort aan wettelijk bevoegde leraren, waardoor 23 % van het totale aantal gegeven lessen aan de middelbare zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen aan niet-wettelijk bevoegden moest worden opgedragen.

LEERLINGEN

De aanmelding van leerlingen voor de twee-jarige cursussen, opleidende voor stuurmansleerling, is wederom gedaald. In het vorige jaar werd als oorzaak van de daling aangegeven de verminderde plaatsingsmogelijkheid bij de rederijen. Deze plaatsingsmogelijkheid is in het verslagjaar echter sterk vergroot door een groot verloop onder de nautische officieren enerzijds en door vlootuitbreiding of voorgenomen vlootuitbreiding anderzijds. Zij, die de twee-jarige cursussen voor stuurmansleerling met een getuigschrift verlieten, werden zeer vlot bij verschillende rederijen geplaatst.

Eveneens is de aanmelding van leerlingen voor de twee-jarige cursussen, opleidende voor leerling-scheepswerktuigkundige, wederom gedaald. Ook voor deze leerlingen was de plaatsing in het vorige jaar minder vlot geweest, doch in het verslagjaar is de plaatsingskans eveneens sterk vergroot door een groot verloop onder de technische officieren en door vlootuitbreiding. Zij, die de twee-jarige cursussen voor leerling-scheepswerktuigkundige met een getuigschrift verlieten, werden dan ook zeer vlot bij rederijen geplaatst.

De aanmeldingen van leerlingen voor de afdelingen scheepsradiotelegrafisten waren wederom zeer gering, terwijl er een groot tekort is een scheepsradiotelegrafisten. De afgestudeerden werden onmiddellijk geplaatst.

De andere afdelingen aan de zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen, opleidende voor de examens ter verkrijging van de verschillende diploma's, waren van matig tot zeer goed bezet.

ONDERWIJZEND PERSONEEL

Het tekort aan wettelijk bevoegde leraren aan de middelbare zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen beweegt zich nog in stijgende lijn. Het percentage van het totale aantal lessen aan deze middelbare scholen, dat door niet-wettelijk bevoegde leraren werd gegeven, bedroeg op:

1 september 1951	23 %;
1 september 1952	21,7 %;
1 september 1953	22,6 %;
1 september 1954	23 %.

Het grootste gedeelte van deze door niet-wettelijk bevoegden gegeven lessen zijn die, waarvoor de middelbare nijverheidsonderwijsakten N XIII (scheepswerktuigkunde), N XV (zeemanschap) en N XVI (wis- en zeevaartkunde) bevoegdheid verlenen. Het volgende staatje geeft hiervan een beeld (steeds naar de toestand op 1 september) in percentages.

Akte	1949	1951	1952	1953	1954
N XIII	35	42,1	35,7	35,6	49,6
N XV	16	13,4	15,4	33,6	33,8
N XVI	21,5	21,5	23,2	20,6	25,1

De vereniging „Cornelis Douwes” te Amsterdam heeft ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde cursussen ingesteld, opleidende voor de examens ter verkrijging van genoemde akten. De belangstelling voor deze opleidingen neemt toe, doch of in de naaste toekomst het aantal geslaagden voor deze akten gelijke tred zal kunnen houden met het aantal wettelijk bevoegde leraren dat afvloeit door pensionering of om andere redenen, in het bijzonder voorzoveel de akte N XIII betreft, is zeer de vraag. Toch kan worden meegedeeld dat het beeld van dit grote tekort aan wettelijk bevoegden wat minder somber lijkt dan enkele jaren geleden, daar verschillende nautische en technische koopvaardijofficiëren van hun belangstelling voor de betrekking van leraar aan een middelbare school voor de zeevaart blijk gaven.

B. VISSELIJSCHOLEN, SCHOLEN VOOR DE BINNENVAART EN OPLEIDINGSSCHEPEN VOOR MATROZEN

VISSELIJSCHOLEN

Het ongeoorloofd schoolverzuim van leerplichtige leerlingen die de twee-jarige cursussen voor a.s. zeevissers aan de verschillende visserij scholen bezoeken, komt nog in belangrijke mate voor en wel het meest aan de school te Katwijk aan Zee. Dit euvel schijnt echter langzaam af te nemen, vermoedelijk als gevolg van de aan de aansprakelijke personen opgelegde, steeds hoger wordende boeten. Ook komt het nog veel voor dat leerlingen, zodra ze leerplichtvrij zijn geworden, de school verlaten en naar zee gaan in plaats van te wachten tot zij de cursus geheel hebben doorlopen. De drang naar de zee en geld verdienen zullen wel de voornaamste drijfveren zijn. Dat de ouders van deze jongens niet voldoende waarde hechten aan het voor de a.s. vissers zo belangrijke vakonderwijs, is te betreuren.

Meer waardering voor dit onderwijs hebben verschillende schippers van zeevissersvaartuigen, die jongens aan boord hebben die de bovengenoemde twee-jarige cursussen met vrucht hebben doorlopen. Hiervan gaven zij tegenover directeuren van visserij scholen herhaaldelijk blijk.

Het onderwijs in de theoretische en praktische kennis, nodig voor de uitoefening van het beroep van zeevisser, wordt waar mogelijk geleidelijk verder ingevoerd. Het aantal leerlingen dat deze twee-jarige cursussen bezoekt, is te Katwijk aan Zee groot, te Urk betrekkelijk gering, terwijl het bezoek aan de scholen te Scheveningen en IJmuiden normaal kan worden genoemd.

De andere afdelingen van de visserij scholen hebben wederom velen opgeleid voor examens ter verkrijging van diploma's als stuurman, machinist en motor-drijver en van het beperkt certificaat als radiotelefonist. De resultaten van deze examens waren zeer bevredigend.

In het verslagjaar is de cursus voor leraren in de viskennis en visserijkunde beëindigd. Tweemaal werd gelegenheid gegeven een eindexamen af te leggen; aan deze examens werd deelgenomen door 14 kandidaten, die allen (één kandidaat na tweemaal examen te hebben afgelegd) het getuigschrift van deze cursus verwierven.

SCHOLEN VOOR DE BINNENVAART

De dagnijverheidsscholen voor schippersjongens waren ook in 1954 weer volledig bezet, evenals de daaraan verbonden internaten. Een belangrijk deel van de gegadigden voor deze scholen kon wegens gebrek aan ruimte niet worden geplaatst. Aan de school te Rotterdam kon een eerste, voorlopige uitbreiding worden gegeven door het in gebruik nemen van enige lokalen van een gemeentelijk schoolgebouw. Bij de aanvang van de cursus 1954/1955 konden daardoor aan deze school ruim 40 leerlingen méér worden geplaatst. Plannen voor een nieuw en groter schoolgebouw te Rotterdam en te Delfzijl zijn in voorbereiding. Ook voor de school te Amsterdam zal een oplossing moeten worden gezocht. Aan het einde van het verslagjaar werden deze drie dagscholen tezamen door 360 leerlingen bezocht, waarvan 98 of 27 % zoons van varende schippers. 124 leerlingen verlieten deze scholen met een eindgetuigschrift; zij werden allen vlot door het scheepvaartbedrijf opgenomen.

Aan de dagschool te Rotterdam en aan de christelijke dagnijverheidsschool voor schippers „Eben Haëzer” te Sneek werden cursussen gegeven, voorbereidende voor het examen ter verkrijging van diploma's als schipper voor de binnenvaart. Aan 91 % van de opgeleiden kon het verlangde diploma worden uitgereikt. Het aantal binnenvaartscholen (winteravondscholen) onderging geen verandering. Het leerlingenbezoek was onbevredigend en liep, evenals in 1953, terug. De scholen te Breskens en Groningen moesten aan het einde van het verslagjaar wegens een te gering aantal leerlingen worden gesloten. Er bestaat voor de (a.s.) schipper of de (a.s.) machinist op een binnenvaartuig ook geen enkele dwang zich in zijn vak te bekwalen en daartoe een der scholen voor de binnenvaart te bezoeken. Zolang het bezit van een diploma voor hen, die aan boord van een binnenvaartuig de verantwoordelijke leiding hebben, niet wettelijk is voorgeschreven, zolang zal de animo zich voor hun vak te bekwalen wel gering blijven.

De examens ter verkrijging van een diploma als schipper voor de binnenvaart en van een diploma als machinist voor de binnenvaart vonden wederom plaats; zij werden afgenomen door commissies, benoemd door het stichtingsbestuur van het Koninklijk Onderwijsfonds voor de Scheepvaart, onder toezicht van rijksgedelegeerden. De resultaten waren goed.

OPLEIDINGSSCHEPEN VOOR MATROZEN

De opleidingen voor matrozen aan boord van de opleidingsschepen „Pollux” te Amsterdam en „Nederlander” te Rotterdam vonden normaal voortgang. Zij, die deze opleidingen met vrucht hadden gevolgd (96 leerlingen), werden allen bij diverse rederijen geplaatst.

Met ingang van 1 januari 1954 werd ook aan de opleiding aan boord van de „Nederlander” te Rotterdam subsidie krachtens de Nijverheidsonderwijswet verleend. Dit opleidingsschip vertoont vele ouderdomsgebreken en zal door een nieuw moeten worden vervangen, waarvoor plannen in voorbereiding zijn. De capaciteit van deze opleiding, welke thans ten hoogste 40 leerlingen bedraagt, zal dan worden opgevoerd tot ongeveer 90, in verband met de grote vraag naar matrozen door de zich nog steeds uitbreidende Nederlandse koopvaardijvloot.

VL. SCHOLEN VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK

Het werk van de bovengenoemde scholen ontwikkelde zich in 1954 gestadig. Uitbreiding van het aantal scholen vond dit jaar niet plaats. Het aantal gesubsidieerde scholen bedraagt 13; deze zijn gevestigd te Amsterdam (3), Breda, Driebergen, Eindhoven (2), Enschede, 's-Gravenhage, Groningen, Hengelo, Rotterdam en Sittard, van welke scholen drie met een algemene, drie met een protestants christelijke en zeven met een rooms-katholiek signatuur.

Het aantal *leerlingen* nam sinds het vorige jaar wederom toe; dit bedroeg per 1 oktober 1954: 1132, waarvan 220 mannen. Op 1 oktober 1951 bedroeg dit aantal 978, op 1 oktober 1952: 1034, op 1 oktober 1953: 1047; dit betekent derhalve voor 1954 een stijging van ruim 8 %. Het aantal eerste-jaarsleerlingen bedroeg op 1 oktober 1954: 356, waarvan 57 mannen. De verwachting dat het aantal mannen vrij belangrijk zou stijgen door de ruimere studietoelagen, is niet vervuld. Eén van de oorzaken hiervan is vermoedelijk dat mannen nog te weinig toekomst zien in een functie in het maatschappelijk werk. Na de middelbare-schoolopleiding geven zij over het algemeen de voorkeur aan een universitaire studie of gaan direct in de praktijk. Daar de meeste jongemannen hun militaire dienstplicht moeten vervullen na het eindexamen van de middelbare school, wordt de aansluiting van de schoolopleiding aan de studie aan een school voor maatschappelijk werk bij de jongemannen veel minder direct gelegd dan bij de meisjes. Een goede propaganda zal gevoerd moeten worden om in de jaren van de militaire dienst de geschikte kandidaten te overtuigen van de mogelijkheden van deze opleiding en de kansen voor de toekomst.

In de huisvesting van enige scholen werd verbetering gebracht. Op 18 juni 1954 werd het nieuwe gebouw voor de Groninger school voor maatschappelijk werk officieel in gebruik genomen. De opening geschiedde door de Staatssecretaris, Hare Excellentie dr. A. de Waal. Twee scholen werden verbouwd, nl. het Centraal instituut voor christelijk-sociale arbeid te Amsterdam en de school voor maatschappelijk werk „Twente” te Hengelo. Laatstgenoemde school werd op 13 mei 1954 officieel geopend door de inspecteur-generaal van het nijverheids-onderwijs, mr. ir. M. Goote; de C.I.C.S.A. werd op 5 november 1954 door de inspecteur van het nijverheids-onderwijs mr. H. M. L. H. Sark geopend.

Dringend voorziening behoeven thans nog de behuizing van de scholen voor maatschappelijk werk te Amsterdam en Rotterdam. De plannen voor de school te Amsterdam waren in een vergevorderd stadium en de verwachting bestond, dat in 1956 met de verbouwing van het aangekochte perceel Karthuizerplantsoen kon worden begonnen. Door de beperking van het te verlenen bouwvolume zullen de plannen voor de nieuw te bouwen school te Rotterdam helaas vertraging ondervinden.

In de directie van de scholen kwam enige wijziging. Mevrouw Hillen trad op 1 januari 1954 af als directrice van de r.k. school voor maatschappelijk werk te Sittard, in verband met haar benoeming tot raadadviseur aan het ministerie van Maatschappelijk Werk. In haar plaats werd benoemd mej. mr. M. Noël, die reeds als adjunct-directrice aan genoemde school verbonden was. De directeur van de school voor sociale wetenschappen en maatschappelijk werk te Rotterdam,

Graaf Florisstraat 58 de heer R. J. Weersma, trad op 1 februari 1954 om gezondheidsredenen af. In zijn plaats werd benoemd drs. J. G. van der Ploeg, voordien docent aan genoemde school.

In de verschillende scholen werd wederom een groot aantal cursussen gegeven, veelal in de avonden. De bijscholing van de in de praktijk werkzaam zijnde maatschappelijke werkers, de opleiding van wijkverpleegsters, kinderbeschermers en jeugdleiders, docenten en leiders van het vormingswerk voor het arbeidende meisje had weder de volle belangstelling.

De in september 1953 aan drie scholen begonnen cursus „in-servicetraining”, waarbij later ook de rooms-katholieke school voor maatschappelijk werk te Sittard zich heeft aangesloten, is een succes geworden. De scholen te Eindhoven en Hengelo moesten reeds overgaan tot het organiseren van een tweede cursus. Aan deze drie-jarige opleiding werd in het verslagjaar door 102 personen (59 mannen en 43 vrouwen) deelgenomen. Dit experiment, dat voornamelijk in verband met de grote behoefte aan gediplomeerde mannelijke krachten bij de gemeentelijke diensten voor sociale zaken werd begonnen, eist van de deelnemers veel doorzettingsvermogen. Het merendeel van de cursisten bestaat uit ambtenaren van genoemde diensten, doch ook uit een aantal personen uit andere sectoren, als ambtenaren Kinderwetten, woninginspectrices, alsmede leidende figuren uit het buurthuiswerk, wijkwerk, sociaal-charitatieve centra, gezinszorg, maatschappelijke werkers in fabrieken enz. volgt deze cursus. De directies der scholen zijn in het algemeen over de ontwikkeling van deze cursussen tevreden. Hier moge worden opgemerkt, dat deze cursussen geenszins in de grote behoefte aan gediplomeerde maatschappelijke werkers voorzien, daar de in-service-training bijscholing van reeds drie jaar in de praktijk werkzame krachten beoogt, zodat het aantal maatschappelijke werkers uiteindelijk gelijk blijft, doch de kwaliteit wordt verbeterd. In het tekort aan maatschappelijke werkers zal alleen kunnen worden voorzien door uitbreiding van het aantal leerlingen van de scholen voor maatschappelijk werk. In 1954 werd voor het eerst de mogelijkheid geopend voor de opleiding tot maatschappelijk werker een rijksstudietoelage te verkrijgen, welke niet behoefte te worden terugbetaald, indien men gedurende een vijftal jaren na de studie een werkkring op maatschappelijk gebied blijft vervullen. In totaal werd in het verslagjaar aan zulke toelagen een bedrag van f 127 480,— toegekend, in 111 gevallen. 64 gevallen betroffen geheel nieuwe aanvragen; in 13 gevallen was reeds eerder een rijksstudietoelage verstrekt; 34 gevallen betroffen jeugdleiders die werkzaam waren in V.B.S.-kampen en na twee jaar aldus werkzaam te zijn geweest en een speciale voorbereidende cursus te hebben gevolgd, in de tweede klasse van een school konden worden geplaatst. Met deze taak hebben zich in het bijzonder de scholen te Eindhoven en Groningen belast. Plaatsing geschiedt in overleg met mr. A. J. M. Schats, inspecteur van de kampen voor sociale jeugdzorg. Door de ruimere regeling van rijksstudietoelagen en de mogelijkheid van „in-verdienen” zal het voor vele personen die zich tot het maatschappelijk werk aangetrokken gevoelen, doch om financiële redenen de opleiding niet kunnen volgen, mogelijk zijn de studie aan een school voor maatschappelijk werk te volgen. Vooral aan mannen en oudere praktijkwerkers hoopt men hiermede een mogelijkheid te bieden.

De vooropleiding, welke aan de rooms-katholieke school voor maatschappelijk werk te Sittard bij wijze van proef in 1953 werd ingesteld, met het doel in een éénjarige cursus 18-jarigen voor te bereiden en te selecteren voor het volgen van de volledige schoolopleiding, bleek in een behoefte te voorzien. Voor het organiseren van een tweede dergelijke cursus werd toestemming verleend. Tussen de inspecteur en de directies der scholen werd een geregeld contact onderhouden, zowel door het bestuur der vereniging van directeuren als door enige bijeenkomsten met alle directies, ten departemente.

VII. NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR MEISJES

De aantallen leerlingen en scholen namen in het jaar 1954 weer toe.

De sterke uitbreiding van het nijverheidsonderwijs voor meisjes is mede te danken aan de grote aandacht, die bij deze tak van onderwijs besteed wordt aan de algehele vorming van het meisje en de jonge vrouw. Bovendien zijn de leerstof en de leermiddelen uitermate geschikt om de belangstelling te wekken zowel van meisjes van verschillende leeftijd als van vrouwen, werkzaam in beroepen of als huisvrouw.

In het spel en het leren van het jonge meisje en in de arbeid van de vrouw zijn de elementen van de persoonlijke zorg voor het materiaal, de verantwoording voor een goed resultaat en de aandacht voor de ander voor wie deze arbeid wordt verricht, steeds te onderkennen.

Het nijverheidsonderwijs voor meisjes gaat uit van deze specifiek vrouwelijke eigenschappen. De zorg voor de woning, de kleding, de voeding, de kinderverzorging en de aandacht voor de medemens zijn dan ook zeer voorname elementen in dit onderwijs. De leerstof wordt gekozen in verband met de leeftijd der leerlingen, rekening houdend met de aanleg van de meisjes en het milieu waaruit zij komen. Een groot gedeelte van de leerstof wordt door de leerlingen individueel en in groepsverband verwerkt in taken en opdrachten. Deze taken dienen de algemene ontwikkeling, doordat daarin Nederlandse taal, geschiedenis, aardrijkskunde en rekenen worden verwerkt. Het zelfstandig denken en besluiten, het oefenen van het geheugen, het laten functioneren van elementaire kennis worden bevorderd. Het oefenen van de handvaardigheid, het ontwikkelen van eigen initiatief, het leren dragen van verantwoordelijkheid zijn vooral elementen in de *praktische* opdrachten. De lichamelijke opvoeding maakt het lichaam vaardig voor zijn taak. Muziek, tekenen, handenarbeid, stofversieren en huishoudelijke arbeid komen vooral tegemoet aan de schoonheidszin en de drang naar expressie. Het samen-werken aan gemeenschappelijke opdrachten ontwikkelt het sociaal aspect van het karakter. Het „ontwikkelen van hoofd, hart en hand, voorzover dat op een bepaalde leeftijd mogelijk is”, zo uitstekend bepleit in het studierapport-Kohnstamm, is bezig, het gehele nijverheidsonderwijs voor meisjes te doordringen. De primaire opleiding, de opleiding tot assistente in de huishouding, de vormingsklas, het partieel onderwijs voor werkende meisjes zijn alle op deze doelstelling gericht. Dat uit zich in de verandering van leerplannen, in de nieuwe aansluiting van de leerstof aan de situatie der leerlingen en in de methode van onderwijs.

Het zo noodzakelijke contact tussen *gezin* en *school* wordt voornamelijk tot stand

gebracht op ouderavonden, moedermiddagen (per klas) en huisbezoek. De gunstige resultaten hiervan zijn duidelijk merkbaar in de methodiek van het onderwijs, in het geringer aantal verzuimen en in de toeneming van het aantal leerlingen. In de voortdurende omgang met meisjes van alle leeftijden blijkt steeds meer, hoe noodzakelijk het is, dat het meisje wordt voorbereid op haar *deelname aan het maatschappelijk leven*. Naast de persoonlijkheidsontwikkeling en de kunst om met anderen samen te werken zijn de kunde en de vaardigheid voor het uitoefenen van een beroep hiervoor van essentiële betekenis. Het scheppen van mogelijkheden tot het volgen van beroepsopleidingen ook buiten het nijverheidsonderwijs voor meisjes is daarom ten zeerste gewenst. Na een bepaalde voorontwikkeling op de lagere en eventueel middelbare school volgt het meisje altijd eerst een algemeen vormende opleiding op de huishoudschool. Daarna volgt de beroepsopleiding, steeds met voortzetting van de algemene vorming. De opleidingen tot huisnaaister, kostuumnaaister, coupeuse, kinderverzorgster, huishoudkundige voor inrichtingen en voor winkelpersoneel bieden een vrij brede basis voor een beroep in verschillende sectoren van het maatschappelijk leven. Iets meer toegespitst op een scherper omschreven taak zijn de opleidingen tot stopster en nopster en tot schoenstikster.

Volgens een leerlingstelsel worden meisjes opgeleid tot gezinshulp, kleuterhulp en huishoudelijke hulp, terwijl in vier gemeenten, bij wijze van experiment, meisjes worden opgeleid voor de confectie-industrie. Uitdrukkelijk zij er hier nogmaals op gewezen, dat in deze opleidingen de algemene vorming een belangrijke plaats inneemt.

Voortzetting van de algemene vrouwelijke vorming van meisjes in de leeftijd van 14 tot $\pm$ 21 jaar, die een werkkring hebben, vindt steeds meer waardering, getuige de groei van de Mater Amabilisscholen, van het werk van het Nationaal centrum vorming bedrijfsjeugd en van de jongerencursussen.

Voor de leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes maken de snelle groei en de wijze van ontwikkeling van deze tak van onderwijs een zich voortdurend bezinnen en aanpassen noodzakelijk. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de pediapcursussen voor docenten met de hoofdkte, met akten voor de huishoudvakken, voor de naaldvakken, voor tekenen en stofversieren, voor kinderverzorging, voor handenarbeid en voor lichamelijke opvoeding steeds meer belangstelling trekken. Bij de meeste van deze cursussen wordt de discussievorm gebruikt, hetgeen de didactische waarde der cursussen nog verhoogt.

De *bijbscholing* van docenten en leidsters van cursussen voor werkende meisjes vindt gestadig voortgang. Voor de studie van de methodiek voor de jongerencursussen heeft de subcommissie voor partieel onderwijs aan werkende meisjes in een eerste rapport een bijdrage kunnen leveren.

De opleiding tot *huishoudlerares* omvat sinds 1946 het bekwaam maken tot het geven van onderwijs in koken, wasbehandeling en huishoudelijk werk met bijbehorende theorie. Aan vijf scholen is een experiment met deze opleiding gaande. Onder toezicht van de „Commissie experiment volno”, ingesteld bij ministeriële beschikking van 30 mei 1953, no. 328739 afd. N. O. IV, worden

vorm en inhoud van deze leraresopleiding aan de hand van opgedane ervaringen bestudeerd. Bij deze studie zijn alle docenten betrokken, zodat reeds vruchtbare en verantwoorde wijzigingen konden worden aangebracht.

Op een aantal scholen werden gedurende het verslagjaar projecten uitgewerkt, waarbij de onderwerpen van verschillende kanten werden belicht en waarin alle vakken betrokken waren, voorzover er een logisch verband tussen de vakken aanwezig was. De samenwerking van verschillende leerkrachten, die hiervoor nodig was, werkte zeer stimulerend. Op een 12-tal scholen zijn voor de primaire klassen dezelfde projecten uitgewerkt, waarbij de gevolgde werkwijze een zekere differentiatie vertoonde, afhankelijk van school, streek, leerlingen, enz. Ook hier was de bedoeling van het projectwerk: doorbreking van de vakgrenzen en het belichten van een onderwerp van verschillende zijden.

Verheugend is het te constateren, dat men steeds meer bereid is de nieuwere vormen van lesgeven toe te passen. Op de conferentie van alle directrices van nijverheidsscholen, welke gedurende een week te Valkenburg werd gehouden, werd veel werk, op verschillende manieren gemaakt, getoond en werden de respectieve methoden van lesgeven aan de hand van de werkstukken gedemonstreerd. De belangstelling hiervoor was zeer groot.

Het aantal *leerkrachten* in 1954 was niet geheel voldoende, zodat in een aantal scholen nog met *onbevoegde* leerkrachten moest worden gewerkt. Het aantal leerlingen der verschillende scholen die ingeschreven zijn voor de leraresopleiding, is echter stijgende. In het geheel bedroeg het tekort aan huishoudleressen 5,38 % van het vereiste totaal, terwijl er 2,73 % der lessen door onbevoegden werd gegeven. Het totaal aantal gegeven lestijden per week bedroeg voor de huishoudvakken 25495, terwijl 1650,5 lestijden niet gegeven konden worden. Wat de naaldvakken betreft, hiervan werd 8,8 % der lessen door onbevoegden gegeven. Een groot gedeelte (57 %) van de tot deze 8,8 % behorende leraressen studeerde echter voor de akte N a en hoopt deze akte in 1955 of 1956 te behalen. Het betreft hier de leraressen wier vakbekwaamheid groot genoeg is om les te kunnen geven, doch die hiervoor nog geen onderwijsbevoegdheid hebben. Het aantal leerlingen der opleiding voor de akten N a is sterk groeiende, zodat verwacht kan worden, dat het aantal onbevoegde leerkrachten voor de naaldvakken op korte termijn tot een minimum kan worden gereduceerd.

Een grote activiteit was in 1954 te bespeuren wat betreft de *bouw en verbouwing van scholen*. Verschillende scholen kregen een geheel nieuw gebouw, terwijl andere scholen zodanig werden verbouwd dat zij thans beantwoorden aan de moderne eisen. Ook het aantal scholen met een gymnastieklokaal nam toe.

In 1954 begonnen de volgende scholen: prot.-christ. huishoudschool te Eindhoven; school voor winkelpersoneel te Enschede; huishoudschool (leerschool huishoudschool, Laan van Meerdervoort) te 's-Gravenhage; r.-kath. huishoudschool te Heerlen (Schandelen); r.-kath. huishoudschool te Meerssen; huishoudschool te Soest; 5e r.-kath. huishoudschool te Tilburg.

Nieuwbouw werd geopend van: r.-kath. huishoudschool te Etten; industrie- en huishoudschool te Driebergen; vakschool voor meisjes te 's-Gravenhage;

huishoudschool te Harlingen; christ. huishoudschool te Leeuwarden; r.-kath. huishoudschool te Roosendaal; r.-kath. huishoudschool te Rotterdam; r.-kath. huishoudschool te Rucphen; r.-kath. huishoudschool te Veldhoven; christ. huishoudschool te Venendaal; christ. huishoud- en industrieschool te Vlaardingen; r.-kath. huishoudschool te Vught.

Nieuwbouw werd in gebruik genomen van: industrieschool voor meisjes te Rotterdam (Talingstraat).

Van de volgende scholen kwam de verbouwing gereed: 2e r.-kath. huishoudschool te 's-Hertogenbosch; huishoud- en industrieschool te Delft; gemeentelijke nijverheidsschool voor meisjes te Elburg; christ. huishoudschool te Groningen; r.-kath. huishoudschool te Heerlen (Molenberg); r.-kath. huishoudschool te Kaatsheuvel; r.-kath. huishoudschool „Wijkerveld" te Maastricht; r.-kath. huishoudschool te Meerssen; christ. nijverheidsschool voor meisjes te Oud-Beyerland; r.-kath. huishoudschool te Silvolde; vakschool voor meisjes te Sliedrecht; r.-kath. huishoudschool te Terwinselen; 3e r.-kath. huishoudschool te Tilburg en de nijverheidsschool voor meisjes te Wassenaar.

Wat de leerplicht betreft blijkt nog telkenmale, dat niet alle ouders er van doordrongen zijn, dat het hier om een leerplichtwet gaat. Verscheidene malen moest dan ook proces-verbaal worden opgemaakt. De toepassing van de Leerplichtwet eist vooral voor deze opgroeiende meisjes bijzondere aandacht. Door een groot deel van de directies der scholen wordt hieraan dan ook veel zorg besteed.

VIII. LANDBOUWHUISHOUDONDERWIJS

ALGEMEEN

Voor dit onderwijs geldt in hoofdzaak hetzelfde als in het vorige hoofdstuk is vermeld. Hieraan kan nog het volgende worden toegevoegd.

Voor de landbouwhuishoudscholen in de volgende plaatsen werd een nieuw gebouw in gebruik genomen: Andijk (chr.), Balk (chr.), Borculo, Broek op Langendijk (chr.), Dwingelo, Gennep (r.-k.), Haamstede (chr.), 's Heerenberg (r.-k.), Horst (r.-k.), Maarheeze (r.-k.), Markelo, Midsland, Nieuw Leusen, Nijverdal, Oudenbosch (r.-k.), Ouderkerk aan de Amstel (r.-k.), Ovezande (r.-k.), Reuver (r.-k.), Spijkenisse, Staphorst (chr.), Varsseveld, Weerselo (r.-k.) en Zaltbommel.

Verbouwingen kwamen gereed van de landbouwhuishoudscholen te Annen, Emmen, Sneek en Veendam.

In een tiental plaatsen werd met een landbouwhuishoudschool begonnen in een bestaand gebouw. Nieuwe gebouwen zijn voor deze scholen in voorbereiding. Aangezien bouw en inrichting van de scholen zich steeds bij de laatste inzichten omtrent de onderwijsvernieuwing en de doelmatige werkmethoden in de huishouding dienen aan te passen, werden de richtlijnen voor de bouw van de scholen in samenwerking met het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst opnieuw herzien en werd voor de inrichting een model inventarisstaat met basisprijzen samengesteld. Hierbij werd in het oog gehouden dat de leerlingen in de gelegenheid moeten zijn zowel zelfstandig als in groepsverband opdrachten naar eigen inzicht uit te voeren.

LEERKRACHTEN

Nog steeds bestaat er een belangrijk *tekort* aan landbouwhuishoudleressen. Dit tekort is het meest nijpend bij het protestants christelijk onderwijs. Om hierin te kunnen voorzien werd met een tweede opleiding begonnen, welke verbonden werd aan de christelijke landbouwhuishoudschool te Bolsward. Er zijn thans in totaal zes opleidingsscholen.

De toeloop tot deze opleidingen is thans bevredigend en het percentage geslaagden voor de examens is verheugend hoog. Het is dus te verwachten dat het tekort binnen afzienbare tijd grotendeels zal zijn opgeheven.

De opleiding voor lerares in de land- en tuinbouwwakken N XXI te Deventer, de enige die tot voor kort bestond, leverde slechts een klein aantal kandidaten af. In september 1954 begon aan de rooms-katholieke opleidingsschool te Posterholt een soortgelijke opleiding.

SCHOOLTUINEN

De aanleg van de schooltuinen wordt thans steeds opgedragen aan een erkend tuinarchitect. Het plan voor de tuin wordt geheel aangepast aan de behoeften van het tuinbouwonderwijs. Met dankbaarheid vermelden wij de deskundige adviezen hieromtrent van de afdeling Tuinbouw van het departement van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Verschillende tuinen zijn zodanig aangelegd en verzorgd dat zij een voorbeeld voor de omgeving kunnen zijn; bij andere laat de aanleg nog te wensen over. Over het geheel genomen is er echter vooruitgang te zien. Bij drie van de zes opleidingsscholen is een plantenkas gebouwd, waardoor de leerlingen meer mogelijkheden worden geboden. De andere opleidingsscholen zullen spoedig volgen. Met veel liefde werken de meisjes in de tuin. De zelfgekte bloemen worden met smaak geschikt en geven de scholen een vriendelijk aanzien. De voldoening die het schenkt wanneer de zelfgekte groente tot een smakelijk gerecht wordt verwerkt, spreekt ook voor de jonge meisjes duidelijk. Het tuinbouwonderwijs kan op deze wijze liefde voor de natuur wekken en een zinvolle besteding van de vrije tijd bevorderen. Het levert dan een belangrijke bijdrage tot de persoonlijkheidsvorming en leent zich daarom bijzonder tot het werken met belangstellingscentra op het platteland. Door de subcommissie tuinbouw van de commissie-van Houte werden hiermee belangrijke proeven genomen, waarbij ook de andere leervakken werden betrokken.

BEROEPSOPLEIDING

Op het platteland werd vroeger het landbouwhuishoudonderwijs vooral gezien als voorbereiding voor de taak in gezin en boerderij. Langzamerhand ontstaat echter ook behoefte aan opleiding voor een beroep. Het wordt meer en meer gebruikelijk de meisjes nog een derde en vaak ook nog een vierde jaar naar school te zenden. De inspectie maakte daarom ernstig studie van de beroepsopleidingen welke voor deze meisjes aan te bevelen zijn. Vooralsnog komt het meest in aanmerking de opleiding tot huishoudassistente. Hierna kan de opleiding tot kinderverzorgster gevolgd worden. Bovendien wordt contact gezocht met



Rijkslandbouwhuishoudschool „Nieuw Rollecat" te Deventer. Rotstuin



Rijkslandbouwhuishoudschool „Nieuw Rollecat” te Deventer

verschillende instanties om in de toekomst te komen tot een opleiding voor verschillende functies in inrichtingen. Onder de meisjes die ulo- of een middelbare school gevolgd hebben, bestaat verheugende belangstelling voor de vormingsklassen en de leraresopleiding.

· HUISHOUDELIJKE VOORLICHTING TEN PLATTELANDE

Ook in agrarische kringen in andere landen wordt steeds meer het belang van een goede huishoudelijke voorlichting ingezien. In verband hiermede werd te Weiregg in Oostenrijk, van 23 juni t/m 16 juli 1954, een internationale cursus betreffende *methoden van huishoudelijke voorlichting ten plattelande* gehouden.

Aan deze cursus, georganiseerd door de Oostenrijkse regering, op voorstel van de O.E.E.C. (Organization for European economic cooperation) in samenwerking met de F.O.A. (Foreign operation administration), namen 27 afgevaardigden uit 10 landen deel. De Stichting voor huishoudelijke voorlichting ten plattelande werd vertegenwoordigd door de dames E. E. M. Bergervoet en E. Heineman. Lezingen, waarbij steeds weer het grote belang van werkvereenvoudiging naar voren kwam, werden afgewisseld met excursies naar proefboerderijen, scholen, enz.

Aangezien de meeste lezingen door Oostenrijkers werden gehouden, was het begrijpelijk dat de voorlichting in dit land een goed uitgangspunt voor de discussies was. In de discussies, waarbij de cursisten waren verdeeld in drie groepen — n.l. een Engels-, een Frans- en een Duits-sprekende groep — werd voldoende gelegenheid gegeven om over de desbetreffende onderwerpen van gedachten te wisselen en zodoende een inzicht te verkrijgen in de stand van zaken in de andere vertegenwoordigde landen.

De deelnemers waren het erover eens, dat een bredere opzet en uitbreiding van het werk van de huishoudelijke voorlichting over het algemeen wenselijk is. Wetenschappelijke onderzoekingen op huishoudelijk gebied worden zeer noodzakelijk geacht. Van veel belang is, dat de resultaten van deze onderzoekingen zo spoedig mogelijk op hun praktische waarde worden getoetst en in gemakkelijk verstaanbare vorm ter beschikking komen van de huisvrouw.

CONTACT MET HET BUITENLAND

Dat men in landbouwhuishoudonderwijs en voorlichting een krachtige stimulans ziet voor de vooruitgang van het platteland, blijkt mede uit het feit dat vooral bezoek werd ontvangen uit die landen waar de landbouwgebieden zijn achtergebleven, zoals Egypte, Syrië, India, Joegoslavië.

Steeds kwam in de gesprekken naar voren dat voor verbetering van de landbouw niet alleen een betere vorming van de boer noodzakelijk is, doch ook van de vrouw op het platteland, zowel wat betreft haar taak in het bedrijf als in het gezin en in de dorpsgemeenschap.

IX. VERSLAG VAN DE HOOFDCONSULENTEN VOOR DE LICHAAMELIJKE OPVOEDING
BIJ HET NIJVERHEIDSONDERWIJS

ALGEMEEN

De vooruitgang op het gebied van de lichamelijke opvoeding bij het nijverheids-
onderwijs, die reeds in het jaarverslag 1953 werd gereleveerd, mocht ook in 1954
worden geconstateerd.

Uit de ontvangen jaarverslagen der scholen blijkt, dat aan de lichamelijke op-
voeding over het algemeen stijgende aandacht wordt besteed. In vele verslagen
wordt melding gemaakt van gehouden sportdagen, wandelmarsen, deelneming
aan schoolwedstrijden, het opnemen van gymnastiekdemonstraties in het pro-
gramma der schooluitvoeringen, het afnemen van vaardigheidsproeven.

Waar mogelijk, worden 2 lestijden lichamelijke oefening per week gegeven. De
vakscholen voor winkelpersoneel trekken, in verband met de specifieke vak-
richting, voor het onderwijs in lichamelijke oefening 3 lestijden per week uit,
terwijl bij de havenvakschool te Rotterdam 12 lestijden per week per groep op
het lesrooster voorkomen.

Bij het middelbaar technisch onderwijs zijn nog niet alle weerstanden overwonnen
tot het handhaven c.q. het invoeren van 2 lestijden lichamelijke oefening per klas.
Gezien echter het standpunt van de „Commissie algemene grondslagen m.t.o.”
mag de verwachting worden uitgesproken dat, wanneer elke middelbaar tech-
nische school over voldoende oefenruimte zal beschikken, ook hier 2 lessen per
week op de lesrooster zullen worden geplaatst.

Ook verschillende bedrijfsscholen hebben het onderwijs in lichamelijke oefening
in het werkprogramma opgenomen.

Door het aanstellen van een administratieve kracht, werd het de hoofdconsulenten
mogelijk, de gevraagde adviezen en de correspondentie spoediger af te doen.
Naar verwachting zullen hierdoor schoolbezoeken en het volgen van lessen veel-
vuldiger kunnen plaats vinden.

Het regelmatig bijwonen van de inspectie-vergaderingen biedt het grote voordeel,
dat kennis kan worden genomen van inzichten der inspectie omtrent de onderwijs-
problemen bij het nijverheidsonderwijs. Op deze vergaderingen vinden de hoofd-
consulenten voor de vragen en voorstellen op het gebied van het onderwijs
in lichamelijke oefening steeds een gewillig gehoor.

Daarnaast vond een veelvuldig overleg plaats met de inspectie van het nijver-
heidsonderwijs, het hoofd en de overige ambtenaren van de afdeling Nijverheids-
onderwijs van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Wanneer hiertoe aanleiding was, vonden besprekingen plaats met de consulenten
voor de lichamelijke opvoeding van het lager onderwijs en de gemeentelijke
functionarissen.

LEERKRACHTEN

Het tekort aan leerkrachten was ook in 1954 groot te noemen. Het gevolg hiervan
was o.a.: aan vele scholen te weinig lessen lichamelijke oefening; aanstelling van
onbevoegden; te geringe mogelijkheid tot selectie bij het vervullen van vacatures.
Nog steeds klemde de vraag, of niet op korte termijn wegen dienen te worden gezocht

om het tekort aan leerkrachten tot een minimum te beperken. Het zou echter niet van oprechtheid getuigen, wanneer onvermeld bleef, dat enkele onbevoegde leerkrachten zeer verdienstelijk werk leveren.

Over het algemeen mag met vreugde worden geconstateerd, dat vele leerkrachten het nijverheidsonderwijs een prettig werkgebied vinden en vaak bevredigende resultaten boeken. Het werken volgens een vast omlijnd leerplan ontbreekt echter nog te veel. Nog te weinig leerkrachten stellen een jaarplan op, waarbij naast de eisen van de leeftijdsfase, ook rekening gehouden wordt met het bijzondere doel van de schoolopleiding. Hiervoor bestaat echter een groeiende belangstelling, gezien de grote opkomst van de leerkrachten lichamelijke oefening uit alle delen van het land op de vergadering van 11 december, te 's-Gravenhage, belegd door de commissie Faber. Op deze bijeenkomst werd een nadere uiteenzetting gegeven omtrent het doel en de plaats van het onderwijs in lichamelijke oefening bij het lager technisch onderwijs. Een levendige en vruchtbare gedachtenwisseling was het gevolg. Als grondslag van de bespreking diende de door genoemde commissie verzorgde uitgave „Lichamelijke opvoeding, algemene houtbewerking”, waarin o.a. aan de „horizontale binding” met de overige facetten van het onderwijs grote aandacht is besteed.

Bij de vrouwelijke leerkrachten is het verloop veel groter dan bij de mannelijke collega's. Hierdoor is het niet gemakkelijk een kern te vormen van leerkrachten met jarenlange ervaring. Het aantal onbevoegden is groot, vooral op de kleinere scholen en de cursussen voor werkende meisjes in loondienst. Toch dient men ernstig te streven naar het verkrijgen van een bevoegde leerkracht. In de circulaire d.d. 14 juli 1954, no. 420910-I, afdeling N.O. II, gericht aan de schoolbesturen van nijverheidsscholen voor meisjes, werd hierop nog eens de aandacht gevestigd. Dit schrijven vermeldt o.a. „De voordracht van een onbevoegde leerkracht behoort te worden toegelicht, en waarom men de voorgedragene in het bijzonder geschikt acht voor de hem of haar op te dragen lessen. Tevens zal daarbij moeten worden medegedeeld, welke pogingen men heeft gedaan om een bevoegde leerkracht te vinden”.

De opleiding voor de aantekening lichamelijke oefening op bepaalde N-akten werd in 1954 aanzienlijk verbeterd en uitgebreid. Het resultaat op de scholen mag bevredigend worden genoemd.

De hoofdconsulenten werden betrokken in het overleg inzake het opstellen van een concept-examenprogramma voor het eventueel instellen van een nieuwe nijverheidsakte, de akte Ngy, die bevoegdheid zal verlenen voor het geven van onderwijs in lichamelijke oefening aan het primair nijverheidsonderwijs voor meisjes,

OEFENRUIMTEN

Het aantal oefenruimten nam in 1954 enigszins toe, doch de toestand is nog verre van bevredigend. Vele scholen zijn nog aangewezen op een medegebruik van gymnastieklokalen van andere onderwijsinrichtingen, hetgeen vaak leidt tot een beperking van het aantal lestijden. Daarnaast kunnen nog steeds verschillende scholen het onderwijs niet invoeren door het geheel ontbreken van oefenruimte. In de huidige omstandigheden (o.a. beperking bouwvolume) zal verbetering slechts zeer langzaam kunnen geschieden.

De richtlijnen voor de bouw van oefenruimten werden met de door de ervaring verkregen gegevens, meer in details vastgelegd in overleg met de Rijksgebouwendienst. De grote medewerking van de ambtenaren van het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst mag met nadruk worden vermeld.

Voor de inrichting der gymnastieklokalen werden eveneens nadere richtlijnen opgesteld. Aan de hand hiervan werd voor elk nieuw gymnastieklokaal een inventaris bepaald na overleg met de directie en de betrokken leerkracht(en).

LESROOSTER

Geconstateerd mocht worden, dat bij het samenstellen van de lesroosters veelal ernstig is gestreefd naar het gescheiden geven van de beide lessen lichamelijke oefening. Ook bij het medegebruik van een gymnastieklokaal van een andere school blijkt dit zeer wel mogelijk, o.a. door het benutten van de ochtend- en middagpauze voor het verwisselen van de klassen. Dat bij het bezit van een eigen gymnastieklokaal meer „nuttige tijd” overblijft, spreekt van zelf.

Door gebrek aan oefenruimte is het niet mogelijk op alle scholen 2 lestijden op de lesrooster uit te trekken; op een aantal scholen is het zelfs niet mogelijk één lestijd te doen geven.

Wanneer geen overdekte oefengelegenheid aanwezig is, en bijgevolg het onderwijs in lichamelijke oefening niet regelmatig kan worden gegeven, is het raadzaam met de invoering van dit onderwijs te wachten, totdat de omstandigheden gunstiger zijn.

SCHOOLZWEMMEN

Het zwemonderricht werd, waar mogelijk, als onderdeel van het onderwijs in lichamelijke oefening gegeven. De gunstige subsidieregeling was hierbij een stimulerende factor.

Uiteraard waren de resultaten van dit onderricht in die plaatsen, waar regelmatig gezwommen kan worden in een overdekte inrichting, gunstiger dan in de plaatsen, waar alleen een open bad ter beschikking is. Vele scholen stelden de leerlingen in de gelegenheid af te zwemmen voor een rijksschoolzwemdiploma. Verschillende examens werden door de hoofdconsulenten bijgewoond. Enkele scholen organiseerden ter gelegenheid van het afzwemmen een zwemfeest met aardige wedstrijden, waarbij leden van het bestuur, het personeel, en vele ouders van leerlingen aanwezig waren.

SUBCOMMISSIE LICHAAMELIJKE OPVOEDING DER COMMISSIE VAN HOUTE

Het rapport van het proefonderzoek naar de conditie van de leerlingen der primaire opleidingen van nijverheidsscholen voor meisjes (12-15 jaar) verscheen in druk. Alhoewel het onderzoek niet heeft geleid tot het trekken van bepaalde conclusie's, werd het rapport toch zo belangrijk geacht, dat de commissie van Houte hierin aanleiding vond de subcommissie voor de lichamelijke opvoeding een onderzoek op grote schaal (omvattende $\pm$ 7000 leerlingen) op te dragen. Nadat deze subcommissie uitgebreid was met een aantal leden, w.o. prof. dr. J. Jongbloed en dr. C. Banning, werd met de voorbereiding een aanvang gemaakt. Dit onderzoek zal in 1955 en 1956 plaats vinden.

COMMISSIE FABER

Verscheidene besprekingen vonden wederom plaats met de commissie Faber, hoofdzakelijk met betrekking tot het opstellen van leerplannen voor het lager technisch onderwijs voor jongens. In dit jaar zag een werkje „Lichamelijke oefening, algemene houtbewerking” het licht, omvattende het doel van het onderwijs in lichamelijke oefening en een uitgewerkt leerplan. Dit boekje werd naar de daarvoor in aanmerking komende scholen verzonden.

SCHOOLSPORTDAGEN

Het aantal scholen, dat aan het einde van het cursusjaar een schoolorsportdag organiseert, neemt gestadig toe. Enkele dezer dagen werden geheel of gedeeltelijk bijgewoond. Het programma omvatte meestal een aantal nummers, waarbij de klasprestaties met elkander werden vergeleken. Daarnaast vonden dikwijls één of meer spel-wedstrijden plaats.

In Friesland werden op de schoolorsportdagen der technische scholen vaardigheidsproeven verwerkt. Naar gelang het behaalde aantal punten werd diploma I, II of III uitgereikt.

Op een daarop volgende regionale sportdag konden de leerlingen met de beste prestaties, behaald op de eigen schoolorsportdag, hun krachten met elkander meten. Nieuw was, dat bij het behalen van het vereiste aantal punten voor het vaardigheidsdiploma compensatie-mogelijkheid aanwezig was. Dit heeft goed voldaan. Ook in 1954 werd het Abel Tasman-tournooi te Amsterdam in de paasvakantie gehouden. Het tournooi duurde wederom 3 dagen en had een omvangrijk programma. De verplichte onderdelen waren voetbal, atletiek, zwemmen en hockey. Roeien was facultatief gesteld. Een feestavond besloot dit sportieve gebeuren. De organisatie was zeer goed te noemen. De belangstelling voor dit sportfeest is van de zijde van de directies der scholen (zeevaartscholen en scholen voor scheepswerktuigkundigen) elk jaar stijgende.

Winnaar van het eindklassement werd de „de Ruyterschool” uit Vlissingen. De erepalm bij het sloeproeien (buiten het eindklassement vallende) werd behaald door de gemeentelijke zeevaartschool te Scheveningen.

F. LAGER ONDERWIJS

I. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE EERSTE HOOFDINSPECTIE

Provincies Noordbrabant, Gelderland en Limburg

§ 1. De algemene toestand van het lager onderwijs

INLEIDING

In het verslagjaar hebben zich geen opvallende feiten of schokkende gebeurtenissen voorgedaan die het lager onderwijs hebben beïnvloed. Geconstateerd kan worden dat het onderwijs een normale gang vertoonde en dat er van een feitelijke structuurverandering geen sprake was.

Toch springen wel enkele dingen duidelijk naar voren. Ik noem daarvan de algemene en grote activiteit op het gebied van de materiële voorzieningen, de sterk verbeterde financiële positie der scholen, de toenemende belangstelling voor de school ook buiten de kringen van het onderwijs, de geleidelijke doorvoering van de onderwijsvernieuwing, de klassegrootte en de schaarste van onderwijzend personeel.

MATERIËLE VOORZIENINGEN

In vrijwel alle inspecteursverslagen wordt met grote erkentelijkheid gewag gemaakt van de gunstige materiële voorwaarden die zijn geschapen en die in het algemeen een invloed ten goede hebben gehad en stimulerend hebben gewerkt op onderwijzers en leerlingen. De architectonisch veel beter verzorgde schoolgebouwen met hun frisse, open, vriendelijke lokalen, die mede door hun decoratieve aankleding een gezellig huiselijk karakter verkregen, hebben niet nagelaten een zeer gunstige invloed uit te oefenen op de werklust van het onderwijzend personeel, op de ambitie der leerlingen en op de resultaten van het onderwijs. Niet alleen op het gebied van de scholenbouw viel een algemene activiteit te constateren; ook de andere materiële voorzieningen stonden in het middelpunt der belangstelling van school- en gemeentebesturen en inspectie.

FINANCIËLE POSITIE

Ook dit jaar werden de exploitatievergoedingen in verschillende gemeenten aanmerkelijk verhoogd, waardoor de materiële verzorging van gebouwen en inventarissen beter tot haar recht kon komen. Een vergelijking van de bedragen van voor de oorlog met die van thans doet zien, dat het de gemeentebesturen ernst is met een goede verzorging van het onderwijs in hun gemeenten. Daarom is het jammer dat nog vele schoolbesturen tonen geen juist inzicht te hebben in een goede financiering van hun scholen en geen behoorlijke leiding te kunnen geven in de exploitatie daarvan. Van het opmaken van een jaarlijkse begroting is in de meeste gevallen nog geen sprake, hoewel ik telkens weer bij schoolbezoeken en bij behandeling van beroepschriften op de noodzakelijkheid daarvan heb gewezen.

BELANGSTELLING DER OUDERS

In vorige verslagen is er steeds gewezen op de toenemende belangstelling van de ouders voor hun school, welke tot uiting komt in het groeiende contact tussen school en huis, hetgeen de opvoeding van en het onderwijs aan het kind alleen maar ten goede kan komen. Door verschillende inspecteurs wordt van dit verheugend verschijnsel melding gemaakt. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Nijmegen*:

„De stijgende belangstelling der bevolking in het algemeen voor de zaken en belangen van het onderwijs mocht ik ook dit jaar weer herhaaldelijk bemerken. Er is een vraag naar voorlichting en zelfs een zekere bezorgdheid te constateren, die voor de nabije toekomst van ons onderwijs goede beloften inhouden. Op onderavonden verrassen mij telkens weer vragen en opmerkingen, die niet slechts van een toenemende belangstelling van de zijde der ouders getuigen, maar ook — en dat is zeer belangrijk — van een groeiende kennis van zaken en van een duidelijke wens om persoonlijk en actief aan de behandeling van de zaken betreffende de school deel te nemen.”

De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* merkt voorts op, dat de belangstelling ook buiten de onderwijskringen sterk groeiende is, dank zij mede de publikatie van de onderwijsnota van Minister Rutten en de beschouwingen die hieromtrent in de pers zijn gegeven.

ONDERWIJSVERNIEUWING

Zoals reeds in de aanhef van dit verslag is opgemerkt kan van een feitelijke structuurverandering of belangrijke koerswijziging bij het onderwijs in het verslagjaar niet gesproken worden. Sinds ik in 1952 verslag heb uitgebracht over de stand van de onderwijsvernieuwing in mijn hoofdinspectie ¹⁾ hebben zich weinig nieuwe gezichtspunten voorgedaan. Wel vindt er onder de leiding van de pedagogische centra en van de onderwijspers iets plaats, waarvan de resultaten in verschillende scholen langzamerhand merkbaar worden. Vele inspecteurs bespreken in hun verslag deze verschijnselen. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Doetinchem*:

„Heel langzaam groeit het besef dat onderwijsvernieuwing toch meer is dan een modewoord, toch meer dan een hobby van enkele vooruitstrevenden, dat onderwijsvernieuwing meer arbeid vraagt, meer fantasie, meer overgave, maar dan ook als loon hiervoor meer voldoening schenkt. Het aantal dergenen die met een schouderophalen menen de vernieuwing aan de kant te kunnen schuiven, wordt geringer.”

In dezelfde geest bericht de inspecteur in de inspectie *Nijmegen*.

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* merkt in dit verband nog het volgende op:

„Van een algemene beweging die ons lager onderwijs in didactisch opzicht verandert, is geen sprake. Dit is ook niet mogelijk en wellicht niet wenselijk. De algemene tendens tot individualisering bij het onderwijsproces is wel merkbaar, maar er wordt in de lagere school nog te veel *geleerd* en te weinig *gedacht*. Denken en doen gaan nog niet samen. Het expressievermogen van de leerling wordt niet ontwikkeld. De kennis is daardoor te weinig functioneel en de jonge persoonlijkheid-in-wording kan zich dientengevolge niet voldoende ontplooiën. Bezinning op het leerplan, waardoor overlading wordt voorkomen, is gelukkig merkbaar. Het aantal zittendblijvers neemt af; de grote klassen echter remmen vele goede initiatieven.”

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1952, blz. 414/444.

TE GROTE KLASSEN

Evenals in vorige verslagen moet ik er ook dit jaar weer op wijzen dat vele klassen te groot zijn. Hoewel er, dank zij een ruimere toepassing van artikel 36 2e lid, der Lager-onderwijswet 1920, dit jaar vele extra-leerkrachten in de scholen werkzaam waren, bleef het euvel van de grote klassen bij het gewoon lager onderwijs bestaan, hetgeen als een ernstige belemmering voor de doorvoering van de onderwijsvernieuwing moet worden gezien. De meeste inspecteurs hebben aan dit euvel ruime aandacht geschonken. Vooral de inspecteurs van de steden, met een sterk groeiende schoolbevolking en vele grote scholen, constateerden in toenemende mate de moeilijkheden tengevolge van een te sterke klassebezetting. Zo komt de inspecteur in de inspectie *Eindhoven* tot de volgende conclusies:

- „1. De klassebezetting was in 1954 even ongunstig als in de voorafgaande jaren. Gemiddeld zaten er in de leerjaren 1 t/m 6 in één klas ruim 38 leerlingen.
2. De ruimere toepassing van artikel 36, 2e lid, der Lager-onderwijswet 1920 heeft dus weinig of geen soelaas gebracht in de bezetting der klassen. Blijkbaar moet deze tegemoetkoming op veel grotere schaal worden verleend, wil dit aan de klassebezetting merkbaar ten goede komen. Thans is het aantal overbezette klassen veel te groot in verhouding tot het aantal toepassingen van het tweede lid van bedoeld wetsartikel.
3. De spreiding der leerlingen is zodanig, dat 350 klassen meer dan 40 leerlingen tellen. 730 klassen tellen meer dan 30 leerlingen en 564 klassen meer dan 35 leerlingen. Dit betekent dat ruim 66% van de leerlingen der gewone lagere school in grote klassen zit. Dit percentage steekt ongunstig af bij het landelijk gemiddelde, dat op 15 januari van dit jaar 60 bedroeg.
4. Bij een nauwkeurige analyse van de voorhanden zijnde gegevens blijkt, dat in het eerste leerjaar de grootste klassen voorkomen en in het zesde leerjaar de kleinste.
5. Worden bij bovenstaande berekening de leerkrachten buiten beschouwing gelaten die voor rekening van het schoolbestuur zijn aangesteld, dan stijgt het gemiddelde tot ruim 39.
6. De sterkste klassebezetting komt tengevolge van de bekende leerlingenschaal op de grote scholen voor; dit zijn de scholen in de stad, en wel de scholen die uitgaan van de Maatschappij tot nut van het algemeen en de r.-k. lagere scholen. De besturen der eerstgenoemde scholen stellen geregeld leerkrachten aan, die voor rekening komen van het bestuur; de r.-k. schoolbesturen doen dit niet.”

Toch zijn niet alle grote klassen het gevolg van de huidige leerlingenschaal. Zo merkt de inspecteur in de inspectie *Breda* op:

„Het is dikwijls zo moeilijk zulke grote klassen te voorkomen; dit blijkt, wanneer men elk geval afzonderlijk beschouwt. Men splist niet graag een grote eerste klas of een enkele grote klas. Soms zit men met een betrekkelijk kleine opleidingsklas, waarvan het gevolg is dat andere klassen sterker bezet zijn. Soms ook zit men met ouder of minder krachtig personeel, dat een grote klas of een combinatie van klassen niet aan kan. Bespreekt men zulke gevallen, dan worden zóveel bezwaren aangevoerd dat men een andere groepering niet durft te forceren. Toch ben ik overtuigd, dat er wel gevallen zijn die bij meer onderlinge goedwillendheid beter hadden kunnen worden opgelost.”

SCHAARSTE VAN ONDERWIJZEND PERSONEEL

Door enkele inspecteurs wordt melding gemaakt van moeilijkheden bij de voorziening in vacatures. Onoverkomelijk zijn deze moeilijkheden nergens geweest, en van ernstige nadelen voor het onderwijs door het niet tijdig voorzien in een vacature kan zeker niet gesproken worden. Een werkelijk tekort aan onderwijzers is in de eerste hoofdinspectie niet geconstateerd. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Venlo*:

„Ofschoon allerwegen, in dag- en weekbladen en in de onderwijspers, gewag gemaakt wordt van de noodtoestand waarin het lager onderwijs zou verkeren door een tekort aan leerkrachten en een tekort

aan schoolgebouwen, mag ik constateren dat deze moeilijkheden in de inspectie Venlo mij dit jaar geen al te grote zorgen hebben gebaad. Wel is het waar dat korte tijd na de eindexamens der kweekscholen bijna alle geslaagde leerlingen dier scholen geplaatst waren en dat schoolbesturen die niet tijdig sollicitanten voor een vacature konden oproepen, niet meer de keuze hadden uit een grote lijst van gegadigden. Uit de gegevens welke door mij op 16 september, 16 januari en 16 mei van dit jaar aan de minister werden verstrekt, bleek, dat in de vacatures voor verplicht personeel der scholen op resp. 0, 0 en 4 gevallen na door aanstelling van een onderwijzer in vaste dienst kon worden voorzien. In de vacatures voor boventallig personeel, waarin slechts van tijdelijke aanstelling sprake kon zijn, kon op resp. 2, 3 en 4 gevallen na door aanstelling van een gewone leerkracht worden voorzien. In deze alsook in voren genoemde gevallen werd door aanstelling van een gehuwde onderwijzeres of van een definitief gepensioneerde toch een oplossing gevonden.

Aangezien er echter kort na de kweekschoolindexamens slechts een zeer kleine en later zelfs geen enkele reserve meer overbleef, moest in ziektegevallen van kortere of langere duur meestal een beroep gedaan worden op gehuwde onderwijzessen.

In slechts hoogst enkele gevallen moesten één of meer klassen voor enkele dagen naar huis gezonden worden, of moest door roulering of samenvoeging van klassen een oplossing gevonden worden.

Van een noodtoestand kon dus zeker niet worden gesproken. Wel dient erkend te worden dat bij sommige benoemingen de keuze der schoolbesturen zeer beperkt was, zodat van enige selectie niet of ternauwernood sprake was."

Het oordeel van de inspecteurs in de inspecties *Roermond*, *Tilburg* en *Roosendaal* stemt hiermede vrijwel overeen.

§ 2. De scholen

AANTAL SCHOLEN

Het is verheugend te kunnen vaststellen dat, ondanks de blijvende toeneming van het aantal leerlingen, het aantal scholen in de eerste hoofdinspectie op het ogenblik niet onvoldoende behoeft te worden geacht. Dank zij de grote bouwactiviteit, die ook in het verslagjaar ontwikkeld werd, is het steeds mogelijk geweest de leerlingen tijdig onder dak te brengen.

Weliswaar komen hier en daar nog enkele rouleringsgevallen voor of moet men nog gebruik maken van noodlokalen, doch het ziet er naar uit, dat binnen enige jaren het tekort aan schoollokalen, dat zich vooral openbaart in de snel groeiende gemeenten, zal zijn opgeheven. Intussen is het te betreuren, dat allerlei factoren de afwerking van de plannen voor een nieuw schoolgebouw of de uitbreiding van een bestaand gebouw blijven belemmeren. Nu eens moet dit geweten worden aan de geringe activiteit van een schoolbestuur of een onvoldoende „planning" bij een gemeentebestuur, dan weer aan de trage administratieve afwikkeling van de ingezonden plannen. Voordat een nieuw schoolgebouw in gebruik kan worden genomen of de uitbreiding is tot stand gekomen, is er reeds zoveel tijd verstreken, dat door het tekort aan leslokalen het onderwijs ernstig geschaad wordt. Niet zelden moet men zijn toevlucht nemen tot noodlokalen, omdat er weinig geschikte lokalen zijn te vinden.

Met voldoening kan geconstateerd worden, dat de bouw van de openbare school te Moerdijk (gemeente Klundert) thans zijn voltooiing nadert en dat de eerste voorbereidingen zijn getroffen voor de benoeming van een hoofd.

GEBREK AAN GYMNASIEKLOKALEN

Kan aangenomen worden dat de tijd van nijpend gebrek aan schoolruimte in het algemeen tot het verleden behoort, dan is dit alleen het geval ten aanzien van de

gewone leslokalen. Aan lokalen voor lichamelijke oefening bestaat er evenwel nog een groot tekort. In de meeste inspecties heeft slechts de helft van de scholen de beschikking over een gymnastieklokaal. De andere scholen moeten zich behelpen met een terrein, meestal de speelplaats. Het onderwijs in de lichamelijke oefening laat daardoor nog dikwijls te wensen over.

§ 3. De schoolgebouwen

In alle inspecteursverslagen wordt met grote dankbaarheid melding gemaakt van de enorme bouwactiviteit die het jaar 1954 heeft gekenmerkt. Niet alleen kwamen vele nieuwe schoolgebouwen en noodzakelijke uitbreidingen tot stand, doch ook konden vele oudere gebouwen door nieuwe worden vervangen of door verbouwing tot moderne inrichtingen worden omgevormd. Het stemt tot verheuging dat de vlotte medewerking der gemeentebesturen niet alleen de stichting van nieuwe gebouwen en de totstandkoming van uitbreidingen aanzienlijk heeft vergemakkelijkt, doch ook allerlei verbeteringen heeft bevorderd. Door de gemeentebesturen zijn hiervoor grote bedragen gevoteerd. Dit moge blijken uit het feit dat alleen reeds in de inspectie Eindhoven, afgezien zelfs van de kosten voor de aankoop van de gronden, voor dit doel niet minder dan 3,5 miljoen gulden werd geïnvesteerd.

De inspecteur in de inspectie *Boxmeer* schrijft in dit verband:

„Wanneer ik thans over de schoolgebouwen enkele woorden zeg, kan ik met grote vreugde vermelden, dat geleidelijk de slechte, oude, ondoelmatige en vaak onhygiënische schoolgebouwen in de inspectie Boxmeer vervangen worden door doelmatige, zeer mooie en uiterst praktische, aantrekkelijke scholen. In verschillende plaatsen is de huisvesting der leerlingen veel beter geworden. Daar zijn deugdelijke, praktische scholen verrezen, die gebouwd zijn naar de allerlaatste eisen van de tijd.

De oude meisjesschool uit de vorige eeuw in Boxmeer is in 1954 gelukkig vervangen door een prachtige achtklassige halschool. Het is voor de onderwijzeressen en de leerlingen iedere dag weer een genot dit fraaie, moderne gebouw binnen te treden. Ze doen nu samen met plezier en dus met succes hun dagelijks werk. Zo bindt men de onderwijzer aan zijn ambt.”

De inspecteur in de inspectie *Tiel*, wijzende op het belang van een verantwoorde scholenbouw, eindigt zijn beschouwing over de verheugende bouwactiviteit in zijn ambtsgebied met een lezenswaardig artikel van de Amsterdamse architect J. J. Vriend in de „Groene Amsterdammer” van 8 januari 1955, getiteld „Open onderwijs, open scholen”. Aan dit artikel moge het volgende worden ontleend:

„Men kome mij niet aan boord met de doodoener dat het dan toch maar in laatste instantie de stem van het hart is, waarmede een opvoeder de armelijkste omgeving voor het kind tot een paradijs kan maken. Voor eerst zijn deze hartestemmen maar dunnetjes gezaaid en verder onderschat men de gevoeligheid van het kind voor zijn omgeving.

Wat hij werkelijk heeft gemist, wordt de oudere zich pijnlijk bewust wanneer hij kennis neemt van de moderne onderwijsmethoden, die het geestelijke fundament vormen van de huidige schoolgebouwen. Goed, er is over dat onderwijs, evenals over de gebouwen, nog veel gekrakeel, maar dit feit alleen al bewijst, dat het onderwerp deel is gaan uitmaken van het geestelijk en maatschappelijk leven, en daar gaat het ten slotte om. Daarom moest het functionalisme, dat de mens als uitgangspunt neemt, zich ook vanzelf en wel in de eerste plaats richten op het kind en zijn behuizing tijdens zijn ontwikkeling tot volwassene.

Kom ook niet aan met de frase dat bijv. het meest geraffineerd ingerichte schoolgebouw geen garantie kan geven dat het kind later tot een gelukkig mens zal opgroeien. In deze trant redeneren soms mensen over onderwijs en scholen die het overigens vanzelfsprekend vinden, dat de „kweek” van landbouw-

gewassen en veestapel gebaseerd wordt op de laatste uitkomsten van de wetenschap en de techniek, waaraan nauwelijks te veel geld gespendeerd kan worden. Misschien vinden enkele al te fijnbesnaarde zielen deze vergelijking van de opvoeding van kinderen bij „kweek” pijnlijk, maar wat is er in redelijkheid tegenin te brengen? Begint het pas niet heel langzaam in sommige zeer harde hoofden door te dringen, dat de ontwikkeling van zijn individuen het basiskapitaal vormt, waarmee een moderne staat, en zeker Nederland, moet werken?

Ook het moderne schoolgebouw is in zekere zin een laboratorium, waarin dagelijks ontdekkingen van zielkundige aard gedaan worden. Een van de belangrijkste ontdekkingen is daarbij wel de wetenschap wat men het kind in het verleden tekort heeft gedaan...

Het feit dat men de uitkomsten van deze „research-arbeid” niet zo spoedig in voor ieder duidelijke geldelijke uitkomsten tonen kan, maakt de traagheid begrijpelijk (maar niet vergetelijk), waarmee de nodige gelden beschikbaar worden gesteld. Ook de school is in onze tijd van een statisch tot een dynamisch begrip geworden en dit komt o.a. tot uiting in de plattegronden en gevels. Maar de moderne architectuur begrijpt onder dit laatste woord niet alleen, en zeker niet in de eerste plaats, de aardige of minder aardige gevels, dikwijls dubieuze begrippen, sterk gebonden aan de tijd. Belangrijker nog dan de vorm die de architect aan het gebouw geeft, is de vormende kracht die voortkomt uit het huidige leven zelf en die hem door middel van zijn opdrachtgevers de gelegenheid geeft zijn visie te verwezenlijken.”

SCHOONHOUDEN

De vooruitgang die ik het vorige jaar mocht constateren ten aanzien van het onderhoud en het schoonmaken der schoolgebouwen, heeft zich dit jaar voortgezet. Vooral de rooms-katholieke meisjesscholen waar het onderwijs wordt gegeven door religieuzen, worden regelmatig en uitstekend schoongehouden en ook in hygiënisch opzicht goed verzorgd. Echter laat de hygiënische verzorging, met name het schoonhouden van sommige dorpscholen nog wel het een en ander te wensen over. Daarbij mag niet uit het oog worden verloren, dat het bij de huidige spanning op de arbeidsmarkt vaak moeilijk is een goede schoolschoonmaker of -schoonmaakster te vinden, ook wanneer een behoorlijk loon kan worden aangeboden.

De inspecteur in de inspectie *Sittard* merkt in dit verband op:

„Het komt zelfs voor, dat het schoonmaken van de school na schooltijd door de leerlingen geschiedt. Ideaal is deze toestand niet, hoewel hieraan ook wel enkele voordelen zijn verbonden. De kinderen beginnen de school immers te beschouwen als hun „huis” en daarin schuilt ongetwijfeld opvoedkundige waarde. Aan de andere kant gaat het niet aan om de leerlingen, ook niet de oudere, zware lichamelijke arbeid te laten verrichten.”

VERLICHTING

In verschillende inspecties is een onderzoek ingesteld naar de kunstverlichting in de scholen, die op vele plaatsen onbevredigend is en niet aan de eisen voldoet. De inspecteur in de inspectie *Sittard* merkt op, dat in sommige gevallen het schoollokaal slechts verlicht wordt door een enkele geelrood brandende lamp onder een eenvoudig kapje, terwijl dan vaak ook nog te weinig daglicht invalt, doordat de glasoppervlakte te klein is.

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* schrijft in dit verband:

„Nadat in 1951 in de gemeente Eindhoven door het gemeentebestuur een onderzoek was ingesteld naar de toestand der verlichting in alle schoolgebouwen, worden jaarlijks enige bestaande schoolgebouwen voorzien van een nieuwe kunstverlichting. Verbouwing of een verandering van inrichting biedt daartoe een geschikte gelegenheid”.

VERWARMING

In vele scholen is men overgegaan tot een nieuw verwarmingssysteem. De oude kachels, die zoveel stof in de lokalen brachten, worden geleidelijk aan vervangen door de meer moderne heteluchtkachels, die vaak met olie worden gestookt. In de grote gebouwen komt het centrale-verwarmingssysteem steeds meer in zwang. De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* schrijft, dat in de gemeente Eindhoven de laatste lokale kachelverwarming is opgeruimd.

Bij nieuwe scholen wordt vrij algemeen de oliestookverwarming ingevoerd. De in de laatste jaren sterk gepropageerde heteluchtverwarming met „air condition” wordt nog zeer weinig toegepast.

MEUBILAIR

In de meubilering van de scholen is een merkbare vooruitgang te bespeuren. Oud en ondeugdelijk materiaal wordt steeds meer vervangen door moderner en lichter en in vele gevallen beweeglijk meubilair, dat zowel in onderwijskundig als in hygiënisch opzicht de voorkeur verdient.

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* schrijft hieromtrent:

„In overleg met de gemeentebesturen werd in 1954 mijnerzijds op alle scholen een uitgebreid onderzoek ingesteld naar de toestand van het meubilair. Bij schoolbezoeken was het mij namelijk gebleken, dat in vrij vele scholen banken in gebruik zijn die oud, versleten of niet meer voldoende en slechts met hoge kosten te herstellen zijn. Van een vernieuwing van meubilair uit de gewone jaarlijkse exploitatievergoeding kan geen sprake zijn.

Alle gemeentebesturen hebben zich thans bereid verklaard oud en ondeugdelijk meubilair te doen vervangen met toepassing van artikel 72 e.v. der Lager-onderwijswet 1920. In de gemeente Eindhoven zal dit echter behoren te gebeuren in de jaren 1955 tot en met 1959, om het gemeentebestuur niet plotseling voor hoge uitgaven te stellen. De afspraak werd gemaakt dat per jaar een maximum van 10 scholen hiervoor in aanmerking zal komen, na overleg tussen de wethouder van onderwijs, de schoolarts en de inspecteur.

Van alle scholen is inmiddels over de toestand van het gehele meubilair een uitvoerig rapport ontvangen.”

Ook in andere inspecties worden dergelijke acties gevoerd.

SPEELPLAATSEN

De betegeling van de speelplaatsen, waardoor deze meer aan hun doel gaan beantwoorden en tevens dienstbaar kunnen worden gemaakt aan het onderwijs in de lichamelijke oefening, vindt geregeld voortgang. Toch blijven nog vele speelplaatsen onvoldoende verhard of betegeld, zodat ze, zoals de inspecteur in de inspectie *Sittard* opmerkt, in de zomer stofwoestijnen en in de winter modderpoelen zijn, hetgeen voor een behoorlijk schoonhouden van de schoolgebouwen weinig bevorderlijk is.

Bij de bouw van nieuwe scholen wordt er voldoende aandacht aan geschonken dat de klasselokalen niet onmiddellijk grenzen aan de speelplaats.

§ 4. De leerlingen en de ouders

SCHOOLVERZUIM

De meeste inspecteurs hebben met genoegen geconstateerd, dat de verbetering in het schoolbezoek zich ook in het verslagjaar heeft voortgezet. Bleef in enkele

inspecties het schoolverzuim stationair, in het merendeel is het aantal verzuimen, zowel geoorloofde als ongeoorloofde, weder belangrijk afgenomen en is het aantal processen-verbaal sterk teruggelopen. Op de scholen voor voortgezet gewoon en op die voor uitgebreid lager onderwijs komen weinig ongeoorloofde verzuimen voor.

De vermindering van het aantal verzuimen kan als een gelukkig verschijnsel worden beschouwd, daar mede hieruit geconcludeerd kan worden dat de sociaal-pedagogische betekenis van de school door steeds meer ouders wordt begrepen of aangevoeld.

De inspecteur in de inspectie *Nijkerk* kan evenwel nog steeds geen optimistisch geluid doen horen. Hij schrijft namelijk:

„Het ongeoorloofde schoolverzuim heeft nog geen wending ten goede genomen. Er zijn in deze inspectie nog te veel ouders die het onderwijs voor hun kinderen van geen betekenis achten. Hunkierend zien ze uit naar de dag waarop hun zoon of dochter aan de leerplicht heeft voldaan en zal kunnen gaan verdienen. Velen duurt dat wachten te lang, en overtreden de Leerplichtwet. De lage boete welke in vele gevallen de kantonrechter hun oplegt, wordt verre overtroffen door wat zoon of dochter inbrengt.”

De inspecteur in de inspectie *Sittard* is van oordeel dat het aantal ongeoorloofde verzuimen nog te groot is. Hij zegt:

„Ik heb sterk de indruk dat de Limburgse ouders over het algemeen het schoolverzuim van hun kinderen niet zo ernstig vinden als die in andere provincies. Zeer gemakkelijk worden de kinderen thuisgehouden voor allerlei feesten: kermis, bruiloft, verjaardagen e.d.”

Enkele andere inspecteurs vragen zich af of de hoofden van scholen de verzuimen wel steeds plichtsgetroouw opgeven. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Roermond*:

„Ik wil hierbij aantekenen, dat door het grootste deel der schoolhoofden nooit ongeoorloofde verzuimen worden gemeld. Enerzijds kan dit tot verheugenis stemmen; anderzijds rijst de vraag of deze hoofden de verzuimen wel steeds op de wettelijke wijze behandelen.”

Mede naar aanleiding van een schrijven van een secretaris van een der commissies tot wering van schoolverzuim hoe het toch komt, dat het aantal ongeoorloofde schoolverzuimen steeds kleiner wordt, heeft de inspecteur in de inspectie *Doetinchem* ter zake een onderzoek ingesteld. Hij geeft enkele redenen op waarom sommige schoolhoofden in dezen nalatig blijven. De voornaamste reden acht hij wel de vrees voor leerlingenverval. Hij schrijft:

„Te veel ouders dreigen bij het minste conflict en vooral bij vervolging wegens ongeoorloofd schoolverzuim met verandering van school. Wanneer een onderwijzer een leerling te streng aanpakt, al is dit ook dringend noodzakelijk in het belang van het kind, of als het schoolhoofd geen verlof wil toestaan, omdat hij dit volgens de wet niet mag, wordt dit heel vaak beantwoord met een boze, dikwijls beledigende brief, welke strijk en zet eindigt met het dreigement: en anders stuur ik ze naar een andere school. Daarop zijn twee reacties mogelijk: men zet door en verliest dan de leerlingen, hetgeen een gevoel van machteloosheid en van onbevredigdheid achterlaat, of men zwicht, en dan is het gevoel van onbevredigdheid nog groter, omdat men weet zijn plicht niet te hebben gedaan.”

En verder:

„Ik heb hierop gereageerd door alle hoofden te verzoeken met deze zaak de grootst mogelijke ernst te betrachten en elkaar in te lichten, wanneer ouders zouden trachten hun zin door te drijven door te dreigen het kind naar een andere school te zullen zenden.”

Verschillende inspecteurs hebben getracht wegen te zoeken om inzake de vervolging wegens ongeoorloofd schoolverzuim tot wijziging en bekorting van de procedure te geraken. De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* schrijft daaromtrent:

„In overleg met de ambtenaar van het Openbaar Ministerie werd in april 1954 in de te volgen procedure een kleine wijziging aangebracht. Tot dan werd door mij een proces-verbaal opgemaakt, wanneer model D III van het hoofd der school, het advies van de commissie tot wering van schoolverzuim, het bovengenoemde rapport en de „vragenlijst“ ter inspectie aanwezig waren en hieruit geconcludeerd werd dat vervolging noodzakelijk was.

Het proces-verbaal, de „mantel“ en de bovengenoemde bescheiden werden dan toegezonden aan de ambtenaar van het Openbaar Ministerie. Deze stuurde ze door naar de politie, die op haar beurt een onderzoek instelde en daarover een rapport toezond aan de ambtenaar van het Openbaar Ministerie. Dit politierapport, ter plaatse opgesteld, wijkt echter nogal eens af van de bevindingen van hoofd, commissie tot wering van schoolverzuim en inspectie. Het gebeurde daardoor verscheidene malen dat het vonnis niet overeenstemde met de verwachtingen mijnerzijds. Dit was het gevolg van het feit dat de inspectie een proces-verbaal opmaakte zonder kennis te hebben genomen van het rapport der politie. Daarom wordt thans als volgt gehandeld:

Vóórdat mijnerzijds proces-verbaal wordt opgemaakt, wordt het dossier door mij gestuurd naar de politie ter plaatse, met het verzoek ter zake een onderzoek in te stellen en daarover aan de inspectie rapport uit te brengen. Blijkt mij dan, dat vervolging niet gewenst is, dan wordt geen proces-verbaal opgemaakt. Stemt het politierapport wel overeen met de bevindingen van de andere instanties, dan volgt proces-verbaal en wordt het gehele dossier doorgestuurd naar de ambtenaar van het Openbaar Ministerie. Deze werkwijze heeft drie voordelen:

1. De inspectie is nog vollediger georiënteerd omtrent de zwaarte van het geval.
2. De procedure wordt bekort.
3. De vonnissen zijn meer in overeenstemming met de verwachtingen dezerzijds.”

De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* past nagenoeg dezelfde werkwijze toe.

ABSOLUUT SCHOOLVERZUIM

Absoluut schoolverzuim komt in het algemeen weinig voor. Er wordt althans door de inspecteurs slechts in enkele gevallen melding van gemaakt. Het is voor hen ook uiterst moeilijk van deze verzuimen op de hoogte te komen; de meeste gemeentebesturen laten de bekende maandelijkse mededeling achterwege. In een der inspecteursvergaderingen is deze aangelegenheid nog eens uitvoerig besproken en naar een mogelijkheid gezocht om langs een vereenvoudigde weg te bevorderen dat de gemeentebesturen de maandelijkse opgaven wederom geregeld verstrekken.

GEDRAG DER LEERLINGEN

Over het algemeen worden over het gedrag der leerlingen in de school weinig ernstige klachten vernomen. Het gedrag buiten de school echter laat hier en daar nogal wat te wensen over. De inspecteur in de inspectie *Tilburg* zegt in zijn verslag, dat op de in oktober 1954 te Tilburg gehouden onderwijzersdag door mr. Hustinx enige belangrijke punten over de criminaliteit en de moraliteit onder de Tilburgse jeugd werden behandeld en hierbij onrustbarende mededelingen werden gedaan omtrent het gedrag van de jeugd terwijl hij de aanwezigen opwekte tot een intensieve opvoeding van deze jeugd.

De inspecteur in de inspectie *Venlo* schrijft in dit verband:

„In het algemeen mag wel gezegd worden dat de onderwijzers over het gedrag en de vlijt der leerlingen tevreden zijn. Mij werd dit meermalen bevestigd en zelden vernam ik klachten over ongewenste toestanden.

Toch valt het mij bij mijn inspectie op, dat op de weg het gedrag der leerlingen wel eens te wensen over laat. Vooral ten opzichte van het weggebruik, het in acht nemen van de verkeersregels zijn, naar ik vaak constateerde, wel aanmerkingen te maken. Ik heb dan ook de aandacht van het onderwijzend personeel gevraagd niet alleen voor verkeersonderwijs maar ook voor de nog belangrijker verkeersopvoeding. Deze laatste moet toch ook als een wezenlijk gedeelte worden gezien van de totale opvoeding."

MASSAJEUGD

Het afgelopen jaar heeft wel in het teken gestaan van de belangstelling voor de zgn. massajeugd. De inspecteur in de inspectie *Arnhem* heeft daarin aanleiding gevonden aan deze jeugd een uitvoerige beschouwing te wijden, welke beschouwing ik hierbij in haar geheel overneem:

„Met deze massajeugd — een term die door sommigen wordt afgewezen — wordt bedoeld die jeugd, welke huiselijke omstandigheden geen voldoende waarborgen bieden voor een gezonde uitgroei van de persoonlijkheid.

Belangstelling voor deze jeugd werd mede getoond door de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Een eerste publikatie bevat uitvoerige gegevens over de maatschappelijke verwildering van de jeugd. Deze gegevens werden verzameld door een zestal wetenschappelijke instituten. Een tweede publikatie was het rapport van het Mgr. Hoogveldinstituut te Nijmegen, dat onder de titel „Moderne jeugd op weg naar de volwassenheid" de bevindingen heeft bijeengebracht, die verkregen zijn bij een kleine 800 gesprekken met jeugdigen.

Er steekt in deze rapporten voor de lagere school een stuk lering. Onder „school" wordt hier dan verstaan het leer- en opvoedingsinstituut, zoals het in de laatste 150 jaar is gegroeid. Er worden problemen opgeworpen als: Welke is de plaats van deze school in het geheel der kennis-verwerving in Nederland? Wat zijn de gevolgen van de situatie, ontstaan nu elk kind door de staat gedwongen wordt onderwijs te volgen? Is het versnelde levensritme, dat de ouders schijnbaar opjaagt naar een zo snel mogelijke toelating tot de middelbare school, mede schuld aan het intellectueel onderrecht?, enz. Er zal gezocht moeten worden naar de oplossing van deze problemen. Het in 1954 gepubliceerde is een eerste terreinverkenning. Een punt, dat bijv. in het bovengenoemde rapport van het Mgr. Hoogveldinstituut de aandacht vraagt, betreft het *zittenblijven*. De cijfers welke daaromtrent zijn gepubliceerd, zijn wel ontstellend. Van de ongeschoolde jongens die ondervraagd werden, bereikte ruim 26 % nooit het zesde leerjaar; ruim 34 % bereikte dit leerjaar wel, maar kwam niet verder; ruim 76 % doubleerde éénmaal en 40 % zelfs tweemaal of vaker. En toch... na vaststelling van het intelligentiequotiënt bleek de helft van deze jeugdigen een IQ te hebben van 100 of meer.

Wanneer wij jaar op jaar moeten constateren dat de toewijding der leerkrachten in het algemeen ruim voldoende is, dan ligt de conclusie voor de hand dat er andere factoren in het spel moeten zijn: de lagere school kan niet in voldoende mate tegemoetkomen aan de moeilijkheden welke de huidige gecompliceerde maatschappelijke structuur meebrengt.

Leerzaam is ook het rapport dat door de schoolmaatschappelijk werker in de gemeente Arnhem, de heer A. J. Rietvelt, werd opgesteld. Deze benaderde het vraagstuk door zijn onderzoek naar de *milieu-tekort*, d.w.z. de tekorten aan voeding, verzorging en opvoeding in het gezin, die mede oorzaak zijn van de daling der schoolvorderingen.

Van de 70 scholen in de gemeente Arnhem koos hij er voor zijn onderzoek 16. Deze 16 scholen verdeelde hij na een nauwkeurige enquête, waarbij ook de rijksinspecteur werd betrokken, in twee groepen van scholen, n.l. 9 scholen met zogoed als geen milieu-invloeden, zgn. betere scholen, en 7 scholen met sterke milieu-invloeden.

Aangezien een onderzoek naar gedragsverschillen — hoe nodig ook voor de vergelijking — door bezwaren van methodische aard moest vervallen, beperkte hij zich tot een onderzoek dat in zekere zin de schoolvorderingen tot onderwerp had. Moeilijkheden in het leerproces plegen zich in ons huidige onderwijssysteem uit te drukken in zittenblijven. Weliswaar doen zich hier verschillen voor, al naar een school in meerdere of mindere mate opleidingsschool is. Toch lag het voor de hand te onderzoeken of zich hier duidelijke verschillen openbaarden tussen de zgn. betere scholen en de scholen met vrij veel leerlingen met milieutekort. Nagegaan werd hoeveel kinderen die in januari 1954 op de onderzochte scholen aanwezig waren, in de loop van hun schooltijd één- of meermalen hadden gedoubleerd. Daarna werd berekend welk deel dit aantal zittenblijvers uitmaakte van het totaal der schoolbevolking

op dezelfde datum, inclusief de leerlingen die nog maar vier maanden op school waren en dus niet hadden kunnen doubleren.

Het onderzoek leverde de volgende resultaten op:

Op de 9 zgn. betere scholen heeft 20 % der in januari 1954 aanwezige leerlingen één- of meermalen gedoubleerd; op de scholen met leerlingen met milieutekorten bedroeg dit percentage maar even 42.

In de eerste groep had 3,15 % twee- of meermalen gedoubleerd; in de tweede groep was dit percentage 18,44.

De vraag of hier het intelligentiequotiënt ook een rol speelt, is feitelijk van theoretische aard. Inmers, de kinderen met goede verstandelijke aanleg komen op school tot geringere intellectuele prestaties, wanneer zij gehandicapt zijn door milieutekorten. Dit blijkt ook uit onderzoeken van dr. Cramer, waarover zij te Arnhem sprak voor de Gelderse schoolartsen en de inspecteurs van het lager onderwijs. Aan het einde van het eerste schooljaar onderzocht zij 300 zittenblijvertjes. Van deze 300 waren er slechts 38 met een IQ beneden 85; 57 hadden een IQ boven de 100.

Hier moet de *schoolrijpheid* een rol spelen.

De schoolrijpheid ontwikkelt zich het traagst bij kinderen uit gezinnen met milieutekorten. Vooreerst ondervinden kinderen uit deze milieus reeds de gevolgen van voedings- en verzorgingstekorten; vooral echter worden zij het slachtoffer van opvoedingstekorten. De geringe regelmaat, de weinige toegemot-komendheid en de vele verboden scheppen geen gunstig opvoedingsklimaat. Het gevoelsleven komt niet tot ontplooiing of het wordt gestoord; zelfbeheersing is onbekend. Deze kinderen zijn agressief. De schoolrijpheid valt bij hen later. Door gebrek aan materiaal hebben zij onvoldoende gelegenheid tot ongestoord of onontwikkeld spel. Er zijn weinig platenboeken. Er wordt in deze gezinnen voor de kinderen niet verteld of met hen gezongen. Opvallend zijn bij deze kinderen, vooral in het eerste leerjaar, de geringe prestaties bij opgaven waarbij gesproken moet worden: de verbale expressie is uiterst gering, dr. Cramer komt tot de conclusie dat voor bepaalde volksscholen een lagere leerlingenschaal dient te worden toegepast.

Ik ben het hiermede volkomen eens. Men bestrijdt de onmaatschappelijkheid te vergeefs, zolang de jeugd niet op bijzondere wijze wordt opgevangen en haar agressiviteit van jongsaf wordt afgeremd door liefde en door een gevoel van geborgenheid bij het kind. Dat kan alleen in kleine groepen van ongeveer 20 leerlingen. Vooral de oude vestingsteden, waar de uitleg van de stad buiten de stadswallen lange tijd onmogelijk was, zodat een opeenhoping van gezinnen in de volkswijken ontstond, hebben een hoog percentage kinderen uit a-sociale gezinnen. De scholen waar deze kinderen onderwijs ontvangen, stellen bij de huidige leerlingenschaal te hoge eisen aan het personeel. Alleen de allersterkten houden zich staande.

Er moet m.i. een *modus* gevonden worden, waarbij deze scholen, meer dan welke andere ook, ontlast worden van de druk der totale opvoeding. Aanstelling van een extra leerkracht, zoals in enkele gevallen reeds geschiedde, is hier niet voldoende.

Het zal moeilijk zijn het element van de bestrijding van de jeugdverwildering in de leerlingenschaal tot uitdrukking te brengen. Toch zal het nodig zijn. Hard nodig! Tot redding van velen.

Een tweede conclusie die ik uit het voorgaande trek, is deze: de kleuterschool moet een onderdeel worden van de totale school, zodat de overgang van de kleuterschool naar de lagere school geleidelijker kan geschieden. Er kan dan meer rekening gehouden worden met de schoolrijpheid: de kalenderleeftijd mag niet meer alleen beslissend zijn voor de toelating tot het basisonderwijs.¹⁹

SCHOOLRIJPHEID

Bovengenoemde inspecteur heeft in zijn beschouwingen de *schoolrijpheid* betrokken. Ook de inspecteur in de inspectie *Roosendaal* heeft hieraan zijn aandacht geschonken. Hij schrijft daaromtrent:

„Een merkwaardige probleemstelling doet zich daarbij voor. Vaak hoort men de stelling verkondigen dat een groot deel van de leerlingen van het eerste leerjaar der lagere school niet schoolrijp is. Met evenveel recht zou men echter kunnen zeggen dat het onderwijs in het eerste leerjaar niet aangepast is aan de graad van rijpheid van deze leerlingen. Zodoende draait men in een vicieuze cirkel rond.

De moeilijkheid zit m.i. hierin dat de kinderen die op grond van hun leeftijd tot het eerste leerjaar worden toegelaten, niet alle even ver zijn in hun ontwikkeling, waardoor de eerste klas uit een in dit opzicht zeer gemengd gezelschap bestaat. Ten dele is dit te verklaren uit het verschillend ontwikkelingstempo van de kinderen, als gevolg waarvan de ene zesjarige verder ontwikkeld is dan de andere; anderdeels

wordt het veroorzaakt door het feit dat de oudste en de jongste van de toegelatenen een jaar in leeftijd kunnen verschillen. Een en jaar is op deze leeftijd een hele tijd, die juist gekenmerkt is door wat men noemt de overgang van kleuter naar schoolkind.

Hoe dit zij, het gemengde karakter van de eerste klas staat wel vast. Daaruit volgt dat het moeilijk is, tenzij door het vormen van groepen van ongeveer gelijke rijpheid of door het gebruik van individuele leermiddelen en leerwijzen, aan de kinderen van elke groep te geven waar zij recht op hebben.

Het gebruik van individuele speel-leermiddelen, waardoor in het bijzonder de nog niet schoolrijpe kinderen het meest gebaat zijn, neemt hand over hand toe. Het andere middel, n.l. het vormen van groepen van verschillende graden van schoolrijpheid, wordt minder toegepast.

Weliswaar is dit ten dele te verklaren uit de grootte van de klassen, maar het is toch jammer. Grote scholen met parallelklassen zouden bovendien in de gelegenheid zijn bij de verdeling van de leerlingen over de parallelklassen met de verschillende graden van schoolrijpheid rekening te houden, een onderscheid dat m.i. een veel beter criterium zou vormen dan de alfabetische volgorde van de namen der leerlingen."

OUDERAVONDEN

Reeds in een voorgaand hoofdstuk heb ik opgemerkt, dat het meeleven en het samenwerken van de ouders met de school steeds intenser wordt en op allerlei manieren contacten worden gelegd. Het instituut ouderavonden vertoont allereerst een krachtige opleving. Aan dit verheugend verschijnsel hebben verschillende inspecteurs in hun verslag een kortere of langere passage gewijd. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Apeldoorn*:

"Het instituut ouderavonden begint geheel van karakter te veranderen. Waren het vroeger gezellige onderonsjes, waar bij een kopje koffie en een stuk koek geluisterd werd naar enkele samenspraken of wat muziek van dubieus karakter, thans wordt er van de gelegenheid gebruik gemaakt om prestaties van de leerlingen op het gebied van zang, lichamelijke oefening e.d. aan de ouders te tonen, terwijl verder door een spreker een of ander onderwerp wordt behandeld, dat in direct verband staat met de school of met de opvoeding."

En zijn ambtgenoot in de inspectie *Nijmegen*:

"De samenwerking tussen ouders en school is over het algemeen goed, al blijven er aan weerskanten zeker nog vele wensen. Ik mocht weer enkele ouderavonden bijwonen en er de ouders toespreken. Het verheugt mij altijd dat te mogen doen, want niet alleen hebben de ouders recht op voorlichting, maar ook geven zij soms blijk van een verrassend scherp inzicht in de moeilijkheden en de mogelijkheden van de situatie bij ons onderwijs, dat bovendien voor zijn bloei niet hecht genoeg in de liefde en belangstelling der ouders kan verankerd zijn.

De oudercomité's, waarover in het rooms-katholieke kamp zoveel gesproken is, komen in deze inspectie maar moeilijk op gang, doordat men naar zijn mening nog wat onwennig en huiverig tegenover deze instelling staat."

Uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Zutphen* blijkt dat de belangstelling der ouders zich ook wel in daden uit.

HUISBEZOEK

In enkele verslagen wordt ook enige aandacht gewijd aan het nut van een uitermate belangrijk contactmiddel, t.w. het huisbezoek. De inspecteur in de inspectie *Heerlen* schrijft daaromtrent:

"Het is een gelukkig verschijnsel in het algemeen, doch in het bijzonder daar, waar de school nog niet wortelt in het gezin, dat het onderwijzend personeel is overgegaan tot het doen van huisbezoek. Het zal wel geen nadere verklaring behoeven, dat dit het meest geschikte middel is om voorlichtend en bindend op te treden in het belang van gezin en school en derhalve van de gemeenschap. Dit werk vraagt tijd en offerzin. Het draagt echter schone vruchten. Het is hier de plaats om mijn grote waardering uit te spreken voor deze stille werkers en werksters."

§ 5. *Het onderwijzend personeel*

De meeste inspecteurs spreken met lof over de grote toewijding, werklust en tact, die het merendeel van het onderwijzend personeel bij de uitoefening van zijn vaak moeilijke taak aan de dag legt. Ook roemen zij de uitstekende samenwerking en de grote bereidwilligheid die zij en andere instanties bij voortdurende van de leerkrachten ondervinden.

Toch zijn er wel enige bemerkingen te maken. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *'s-Hertogenbosch*:

„Er zijn uitstekende leerkrachten bij; er zijn er, die de kwalificatie goed verdienen: er zijn er (de grootste groep), die voldoende te noemen zijn; er zijn er ook, die beneden de maat vallen. Die hebben geen orde in de klas, noch onder de leerlingen, noch bij zichzelf. Hun leertoon is saai of al te druk, in ieder geval niet boeiend en het schriftelijk werk der leerlingen is slecht verzorgd. Wat te zeggen van een onderwijzer die, op een morgen in zijn klas komend en de kachel niet warm genoeg vindt, in plaats van zelf dit euvel even te verhelpen, rechtsomkeert maakt en naar huis gaat? Zeker, op hem is een der strafmaatregelen van artikel 37, juncto artikel 94, der Lager-onderwijswet 1920 toegepast en er zal niet geschormd worden bij herhaling tot schorsing of ontslag over te gaan. Maar men moet het betreuren dat zulke dingen mogelijk zijn. Of wat te zeggen van een onderwijzer die gelden voor een schoolreis verduistert en overigens doorlopend met schulden zit, zodat schoolbestuur en hoofd der school hierover door de crediteuren worden aangesproken? Wat te zeggen van een onderwijzer die meer dan eens dronken langs de openbare weg werd aangetroffen? Het zijn gelukkig hoge uitzonderingen, en daardoor zijn ze te helderder in mijn gedachten aanwezig.

Overigens vormt het onderwijzerskorps een rustig, intelligent en beschaafd gedeelte in onze samenleving. En zo is het ook in mijn inspectie. Talloos zijn de goede werken, sociale bemoeienissen, zaken van jeugdzorg, van gezondheidszorg, van sport, waaraan de onderwijzers en onderwijzeressen zich belangeloos buiten hun dagtaak wijden. Waar in mijn inspectie zeer vele religieuze bij het schoolwerk betrokken zijn, is het totaalbeeld van de leerkrachten uit mijn amtsgebied bepaaldelijk eigen gekleurd, en voor hun (haar) toewijding heb ik ook gaarne veel lof over!”

De inspecteur in de inspectie *Apeldoorn* uit zich in dezelfde geest.

De inspecteur in de inspectie *Tiel* schrijft, dat hij bij de onderwijzers nogal eens gebrek aan *stijl* heeft geconstateerd:

„Hoewel over het algemeen de ijver en toewijding der leerkrachten te loven valt en de belangstelling voor onderwijs- en opvoedingsproblemen groeiende is, meen ik toch de volgende kritiek niet achterwege te moeten laten. Deze kritiek betreft vooral de stijl van handelen van verschillende leerkrachten. Zo kwam het enige malen voor, dat benoemde leerkrachten zonder opgave van reden bedanken of reeds na enige maanden weer opnieuw gingen solliciteren.

Ook op andere manieren komt dit gebrek aan correctheid naar voren, in correspondentie, bij aanmelding voor examens (bijv. het hoofdtoets-examen) en in het optreden.

Reeds verschillende keren heb ik in dit verband op de taak der kweekscholen gewezen. Bij dit alles moeten we natuurlijk bedenken, dat achteruitgang in de vorm bij het intermenselijk verkeer op alle gebieden van het leven kan worden geconstateerd en het niet uitsluitend een probleem is in de onderwijssector.”

De inspecteur in de inspectie *Helmond* schrijft in dezelfde zin.

De inspecteur in de inspectie *Sittard* heeft het euvel vooral bij de *jongeren* geconstateerd. Hij zegt:

„Vooral bij de jongeren mist men, meer dan men zou wensen, de juiste opvatting van hun taak. Dikwijls paren zij aan een gebrek aan goede omgangsvormen ook nog het gemis van het besef op welke plaats zij staan. Hieruit spruit soms voort een arrogante houding tegenover hoofd, schoolbestuur, inspecteur, enz. Meer dan eens komt het voor, dat pas beginnende leerkrachten geen enkele op- of aanmerking van welke superieur dan ook nemen. De klachten over een dergelijke houding van jonge leerkrachten nemen beslist toe.”

ONDERLINGE VERSTANDHOUDING

Over de verstandhouding tussen hoofden en onderwijzers worden in het algemeen weinig klachten vernomen. Wel beklagen de leerkrachten zich nogal eens over gebrek aan belangstelling of tactloosheid van de kant van de schoolbesturen. Daaromtrent schrijft de inspecteur in de inspectie *Nijmegen* o.m.:

„Te veel leerkrachten en ook hoofden hebben — terecht of ten onrechte, maar het eerste komt beslist vaker voor dan het laatste — de indruk dat het bestuur hen en hun werk niet kent en geen moeite doet dichter bij het dagelijks werk in de school te komen. Enkele flagrante gevallen deden zich dit jaar voor van maatregelen van de zijde van besturen, die funest moeten zijn voor de samenwerking en voor het prestige van het hoofd.”

GEBREK AAN LEIDING IN DE SCHOOL

Enkele inspecteurs klagen wederom over de geringe leiding die er van sommige hoofden uitgaat, vooral ten aanzien van de jonge leerkrachten. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Arnhem*:

„Bij mijn schoolbezoeken heb ik vaak medelijden met de jonge leerkrachten. Regelrecht van de kweekschool komen zij meestal terecht in de lagere leerjaren, welke de dichtst bevolkte klassen tellen. Vele staan voor leerjaren met 50 leerlingen of in gecombineerde klassen.

De plattelandsjeugd, vroeger gemakkelijk te hanteren, ondergaat reeds de invloed van de industrialisatie en de urbanisatie van de eens zo eenvoudige dorpsgemeenschap. Ook deze jeugd is beweeglijker, woeliger geworden.

De beginner staat dan ook soms voor een hopeloos moeilijke taak. Meer dan één keer is het gebeurd dat een jonge vrouwelijke leerkracht in de stad, bij wie ik om vier uur nog even bleef napraten, in tranen uitbarstte, wanneer ik haar vroeg of ze niet erg moe was na het volbrengen van haar dagtaak. Eén antwoordde: „U begrijpt het tenminste”, en een ander: „Mijnheer, als ik het geweten had, had ik nooit deze weg gekozen.”

Het is wel erg jammer dat op deze wijze veel jong idealisme wordt kapot gemaakt.

Wanneer ze durven, klagen deze jonge leerkrachten dat ze met hun moeilijkheden alleen staan en zo weinig hulp of leiding ondervinden, ook van de betrokken hoofden. Een directeur van een kweekschool merkte tegenover mij op, dat de pasgeslaagden die nog eens terugkeren, meestal deze zelfde klacht hebben.

Merkwaardig is het, dat de hoofden der scholen zich zózeer aan handen en voeten gebonden voelen, dat hun de tijd ontbreekt om leiding te geven. Ik ben verscheidene van hen tegemoetgekomen door hun toe te staan vóór elke vakantie enkele dagen volledige vrijheid van rooster te nemen voor het zesde leerjaar (en desnoods hun eigen klas vrij te geven), indien zij deze dagen besteedden om in de lagere klassen proefwerk te geven en vooral de jonge leerkrachten te steunen. Voor deze laatste geen controle, alleen goedbedoelde hulp.

Een paar hoofden klaagden, dat de tegenwoordige jonge onderwijzers zo eigenwijs en zelfvoldaan leken. Ze „konden het wel.” Ik deel hun mening niet.

Een fout die op de kweekscholen gemaakt wordt, is nog deze: men laat de jonge mensen veel te weinig werken in het eerste leerjaar. Nog onlangs verklaarde mij een hoofd der school met veertig dienstjaren: „wie het in het eerste leerjaar goed kan, kan het in alle klassen; het omgekeerde is niet waar”. In den eerste leerjaren ontmoette ik een jonge onderwijzeres die zich in een doolhof van vraagstukken vloodte; bij informatie bleek mij, dat men haar tijdens haar praktische vorming nooit in een eerste leerjaar had laten werken.

Ik heb medelijden met deze jonge mensen, maar niet minder met de kleinen.”

De inspecteur in de inspectie *Tiel* maakt soortgelijke opmerkingen.

AANVANG SCHOOLTIJDEN

Niet altijd en ook niet overal wordt de nodige stiptheid betracht ten aanzien van de aanvang der schooltijden. De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* heeft in dit opzicht onaangename ervaringen gehad en herhaaldelijk geconstateerd, dat de

klassen pas ongeveer tien minuten na de aanvang van de schooltijd begonnen. Hij heeft daarin aanleiding gevonden de hoofden der scholen er per circulaire op te wijzen, dat de school stipt op tijd moet beginnen.

STUDIEZIN

In mijn vorig verslag heb ik uitvoerig gesproken over het gebrek aan studiezijn bij de onderwijzers. Blijkens de inspecteursverslagen is daarin nog weinig verbetering gekomen. De inspecteur in de inspectie *Tilburg* schrijft hierover o.m. het volgende:

„Verschillende malen werd in de onderwijsbladen en ook in de dagbladers de laatste jaren gewezen op een verminderde studielust bij de onderwijzers met als gevolg een tekort aan voldoende bevoegde leerkrachten voor de uloscholen. Nu is het moeilijk zich van de studie der onderwijzers een volledig en nauwkeurig beeld te vormen. Of een onderwijzer of onderwijzeres na het behalen van zijn of haar onderwijzersakte verder zal studeren, is natuurlijk van allerlei factoren afhankelijk. Deze zaak is voor jonge onderwijzers al geheel anders gelegen dan voor jonge onderwijzers. Dit neemt echter niet weg dat het onderwijsbelang ernstig geschaad wordt, wanneer de onderwijzer na zijn cindexamen aan de kweekschool niet meer verder studeert voor een of meer der verschillende bevoegdheden welke voor het onderwijs nu eenmaal noodzakelijk zijn.

Blijkens een onderzoek werd dit jaar door in totaal 124 leerkrachten een of andere bevoegdheid verworven. Hieronder zijn natuurlijk bevoegdheden die geringe eisen aan studie en inspanning stellen, zoals de bevoegdheden voor de vakken j en k , sommige warddiploma's e.d. Toch is een vermeerdering van 29 lagere en 8 middelbare akten in één inspectie van geen geringe betekenis.

Om ons een denkbeeld te kunnen vormen van de studiezijn der onderwijzers zouden wij ook het aktebezit per school kunnen bekijken. We zullen dit niet in de finesses doen, aangezien hier allerlei factoren een vergelijking zeer moeilijk maken. We willen alleen maar wijzen op de scholen waar het onderwijzend personeel geen andere officiële bevoegdheid bezit dan de onderwijzersakte, behalve natuurlijk het hoofd der school, dat uiteraard in elk geval de hoofdatakte bezit. Welnu, aan 25 scholen in deze inspectie komt deze toestand voor. Het zou enig onderzoek vereisen om te weten te komen of er werkelijk een relatieve vermindering van de studielust bij de onderwijzers valt te constateren. Het is namelijk mogelijk dat de vermindering meer schijn dan werkelijkheid is, doordat men tegenwoordig voor meer verschillende bevoegdheden kan studeren dan vroeger en dus het aantal aanmeldingen voor bepaalde examens vermindert en de vraag naar verschillende bevoegdheden door de ontwikkeling van het onderwijs steeds groter is geworden, zodat bij een oproep voor weer een nieuwe betrekking welke bepaalde eisen stelt, slechts enkele of geen sollicitanten komen opdagen. Men zou o.a. kunnen nagaan hoe het verloop is van de aanmeldingen voor de verschillende examens in de loop van de laatste 10 à 15 jaar.

Aan de uloschool te Bladel was werkzaam een leerkracht met de bevoegdheid voor wiskunde. Deze onderwijzer bezat de akte K I en studeerde voor de akte K V. In de loop van het jaar werd hij benoemd tot leraar aan de rijkshogereburgerschool te Tilburg. Het bestuur der zelfde uloschool slaagde er niet in een onderwijzer met zelfde bevoegdheid voor wiskunde, zelfs niet met een akte wiskunde l.o. te benoemen. Het heeft toen maar een onderwijzer benoemd die zich bereid verklaard had voor de akte wiskunde l.o. te gaan studeren.

We zullen de laatste zijn om voor het onderwijs alle heil te verwachten van veel akten, maar we moeten toch ook opmerken dat het niet de slechtste leerkrachten zijn die nog de moed opbrengen om zich na een vrij zware dagtaak in de avonduren en op vrije dagen nog te wijden aan een meer of minder omvangrijke studie. In de regel, menen we te mogen beweren, komt dit én het onderwijs én hun persoonlijk ten goede.”

MUTATIES

Verschillende inspecteurs klagen over de vele mutaties onder het onderwijzend personeel. Zo bericht de inspecteur in de inspectie *Tiel* het volgende:

„Er waren in het jaar 1954 141 mutaties; 29 onder de hoofden van scholen (10 bij het openbaar, 11 bij het r.-k. en 8 bij het prot.-chr. onderwijs) en 112 onder de onderwijzers en onderwijzeressen (43 bij het openbaar, 37 bij het r.-k. en 32 bij het prot.-chr. onderwijs). Uit deze getallen blijkt wel het grote aantal mutaties op een totaal van 637 leerkrachten.”

En de inspecteur in de inspectie *Breda*:

„Evenals het vorig jaar moet ik er ook thans weer op wijzen, dat bij de kloosterlingen uit een oogpunt van onderwijsbelang de overplaatsingen, vooral van de hoofden, wel eens te veelvuldig voorkomen. In twee gevallen 4, in drie gevallen 5, en in één geval 6 mutaties onder de hoofden in 9 jaren tijds, in één geval 5 mutaties in 5 jaren tijds en in één geval zelfs 9 mutaties in 9 jaren tijds. Reeds komt het voor dat de congregaties niet meer in staat zijn de functie van hoofd door een zuster te doen vervullen.”

§ 6. *De leerplannen*

Aan hetgeen ik in mijn verslagen over de voorafgaande jaren aangaande de leerplannen der scholen heb opgemerkt, is in het algemeen weinig toe te voegen. De tijd dat het leerplan min of meer werd beschouwd als een archiefstuk is zeker nog lang niet voor alle scholen voorbij. Hoewel ik uit de verslagen der inspecteurs heb kunnen opmaken, dat verschillende schoolhoofden het initiatief hebben genomen tot een geheel andere opzet van het leerplan en in samenwerking met het gehele personeel hebben getracht te komen tot een pedagogisch verantwoord leerplan, gaan toch vele hoofden niet of slechts uiterst langzaam over tot een grondige en principiële wijziging van het leerplan, hetwelk voor de school als een zeer belangrijk stuk moet worden beschouwd.

Tegen dit trage tempo zou ik geen bezwaar hebben, indien hierbij de bedoeling voorzat aan een langzame groei en een geleidelijke ontwikkeling de voorkeur te geven, doch ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat nog te veel hoofden in een verstand conservatisme blijven vasthouden aan oude vormen. Bij vele onderwijzers is voorts de kennis van het leerplan zeer gering. In de verschillende klassen is wel vaak een uittreksel van het centrale leerplan aanwezig, doch dit beperkt zich maar te dikwijls tot een summier overzicht, dat, vooral aan de jonge leerkrachten, te weinig houvast biedt.

ONDERWIJSVERNIEUWING

De inspecteurs zijn zeker niet eenstemmig van oordeel dat de onderwijsvernieuwing belangrijke vorderingen heeft gemaakt. Dit betekent echter niet, dat het onderwijs nog overal hetzelfde karakter draagt als tientallen jaren geleden en dat het voorlichtende werk der pedagogische centra niet hier en daar vruchten begint te dragen. Er zijn op het gebied van onderwijs in de naoorlogse periode ongetwijfeld winstpunten te boeken, maar van een duidelijke doorbraak naar een beter systeem, een grote omzwaai, kan nog niet worden gesproken. Sinds ik in 1952 mijn gehele verslag gewijd heb aan de stand van de onderwijsvernieuwing in de eerste hoofdinspectie¹⁾, hebben zich weinig nieuwe gezichtspunten voorgedaan. In dit verband schrijft de inspecteur in de inspectie *Venlo*:

„De traditionele school verandert in haar opvattingen, haar leerstof en haar methoden slechts uiterst langzaam en aarzelen. Hoewel er in het afgelopen jaar hier en daar een vooruitgang te bespeuren viel, is het onderwijs in het overgrote gedeelte der scholen toch nog sterk conservatief.

Voor een zeker conservatisme kan ik waardering hebben. Ik acht het juist dat men niet direct achter iedere nieuwlichterij aanloopt en dat men met het kostbare materiaal, met onze kinderen, niet ondoordacht gaat experimenteren. Daar staat echter tegenover dat verschillende veranderende opvattingen in onderwijszaken het stadium van experiment reeds achter de rug hebben, zodat terecht en op verantwoorde wijze nieuwe wegen kunnen worden ingeslagen.

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1952, blz. 414/444.

De enquête inzake de vernieuwing, in 1952 in de eerste hoofdinspectie gehouden, zou o.a. hiervoor een leidraad kunnen zijn. En dit wel temeer, omdat daarin suggesties naar voren zijn gebracht die op de vernieuwingscursussen, uitgaande van de pedagogische centra, als waardevol zijn erkend.

Als dergelijke suggesties derhalve nog eens uitgaan van het rijksschooltoezicht, kan er in dezen moeilijk gesproken worden van staatspedagogiek.

Het blijft te betreuren dat de realisering van het uitstekende voortlichtende werk van pedagogische centra, door gebrek aan werkelijk leiding, te veel wordt overgelaten aan toevallige omstandigheden, i.e. aan de persoonlijke instelling van de leider der schoolgemeenschap, het hoofd der school. Er zijn zeker hoofden die in een of ander opzicht proberen of geprobeerd hebben de school te verfrissen. Hun aantal is echter te gering om hier van een doorbraak te kunnen spreken en maar al te zeer is men weer doorgelopen in een zeker formalisme."

De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* vraagt zich af, of de school in de tegenwoordige tijd niet tekortschiet in haar taak de kinderen op te voeden tot zelfstandig oordelen en zelfstandig handelen. Hij komt tot de conclusie dat de lagere school hierbij wel een zekere taak heeft, doch slechts op beperkt terrein en in beperkte mate. Aan het slot van zijn betoog zegt hij o.a.:

"Als wij de vraag stellen of de school aan deze taak voldoet, is het probleem m.i. tot zijn juiste proporties teruggebracht. En dan geloof ik dat de huidige school aan die opdracht niet geheel voldoet. Daarvoor is de school nog te zeer docerend en stelt zij er te veel prijs op dat haar leerlingen dociel zijn. Daarvoor is ze vaak ook te autoritair. De onderwijzer, en a fortiori het hoofd der school, dulden geen afwijkende mening, geen initiatief of kritiek van de zijde van hun leerlingen. Zij commanderen in plaats van te leiden en het resultaat daarvan is een houding bij de leerlingen die in sterke gevallen tot slaafse vrees kan uitgroeien."

Thans ga ik over tot de bespreking van de verschillende leervakken, voorzover deze tot opmerkingen aanleiding hebben gegeven.

LEZEN

De inspecteur in de inspectie *Arnhem* schrijft over dit vak:

"Een der vakken, die in de oude klassikale school het slechtst tot hun recht komen, is nog steeds het vak lezen. En dan bedoel ik niet het technisch lezen, zelfs niet het op-toon-lezen, maar het *verstaan* van het gelezene. Weliswaar vraagt de leerkracht zo nu en dan naar een synoniem van een woord, vraagt wel eens: „wat betekent dat woord?“, maar hij stelt niet genoeg, of nooit, een onderzoek in naar het *verstaan* van het gelezene.

Wanneer men dan zelf een paar vragen stelt om dit te stimuleren, dan is de verbazing van de leerkracht vaak even groot als die van de leerlingen. Vragen als: „Waarom deed Jan het eigenlijk niet?“, „Was het toen zomer of winter?“, „Waarom was vader ook thuis?“, worden slechts aarzeland beantwoord. Toch gaat de onderwijzer zelden op de aangegeven weg voort. Hele stukken van de leesles gaan daardoor over de hoofden der kinderen heen."

Ook de inspecteur in de inspectie *Nijmegen* heeft dit euvel geconstateerd. Voorts vraagt hij nog eens de bijzondere aandacht voor het *stillezen*:

"Zo meen ik dat het onderdeel stillezen — en dan bedoel ik uiteraard het systematische stillezen aan de hand van speciaal daarvoor samengestelde boekjes en vragenlijsten — nog niet die vorderingen in onze scholen maakt, waarop het wegens zijn belangrijkheid recht heeft. Ik vraag mij wel eens af, of velen niet ten onrechte menen dat iedere propaganda voor het stillezen gelijk staat met een veroordeling van het leetuur van de zgn. bibliotheekboeken veel vaker aanleiding tot een controle van het gelezene zou kunnen geven dan thans het geval is. Te veel nog wordt de jeugd de kans gelaten om klakkeloos van de inhoud van een of ander boek kennis te nemen, zonder dat zij zich naderhand geconfronteerd zien met een onderzoek naar de wijze waarop het gelezene verwerkt is. En daarbij let ik nog niet eens op de voordelen, welke een goed opgevatte controle zou kunnen hebben voor het zich leren uitdrukken, hetzij schriftelijk, hetzij — en dat is van veel groter belang — mondeling."

SCHRIJVEN

In de praktijk blijkt dat de scholen zich nog steeds niet definitief hebben uitgesproken voor een bepaald schrijfsysteem. De inspecteur in de inspectie *Arnhem* heeft in dit opzicht een algemene aarzeling geconstateerd. Hij schrijft namelijk:

„Er is enige onrust, enig zoeken naar het juiste systeem van schrijven. Was men tot voor kort zo tevreden met de methode-Schaleij en de methode Tazelaar—Matthijse, thans is er enige mindere verzekerdheid dat men het definitieve schrijfsysteem voor zijn school heeft gevonden. Enkele willen weer terug naar het schuinschrift, anderen naar wat sneller schrift. Nog weer anderen zeggen, dat uit het bedrijfsleven en van de kantoren verzoeken binnenkomen om de kinderen niet alleen het rechtsstaand schrift te leren. Hier ligt natuurlijk de tegenstelling tussen de jongere en de oudere generatie. De ouderen, onder wie de leraren, blijven hun vroeger schrift ook op het bord handhaven. De leerlingen nemen er iets van over: er ontstaat een handschrift dat zeker niemand kan bevredigen: de lettervorm krijgt eigen-gevonden verbindingsen.

De tijd zal hier de beslissing moeten brengen. Of — een geheel nieuw schrift. Zal het zijn het thans gepropageerde „printwriting“...? In ieder geval is het duidelijk en doet het prettig aan.”

De inspecteur in de inspectie *Roermond* doet mededeling van een door hem opgedane eigenaardige ervaring:

„Bij het gadeslaan van de schrijftechniek kan men soms vreemde dingen beleven. Zo is het geen zeldzaamheid dat zeker een vierde deel van een klas de pen omgekeerd op het papier heeft staan! Men wrijft zich dan wel eens de ogen uit. Naar mijn mening is niet de belangrijkste vraag hoe het kind de penhouder vasthoudt, of het schuin of rechtopstaand zal schrijven, maar of de pen zodanig op het papier staat dat de mogelijkheid van vlot schrift aanwezig is. Dit klinkt erg simpel; toch is het zeker waard er de aandacht op te vestigen. Als men mij vraagt, waarnaar mijn voorkeur uitgaat, naar schuin of rechtsstaand schrift, dan kies ik het schuine, lopende schrift. Ik krijg veel schrijfsels van buitenschoolse jongelui en ouderen onder de ogen en zie dan, waarin het keurig rechtopstaand schrift al spoedig onttaardt.”

REKENEN

Was dit vak vroeger in de scholen favoriet, in steeds meer verslagen komen de onbevredigende resultaten van het onderwijs in dit vak naar voren. De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* geeft hierover een uitvoerige beschouwing en beziet zelfs in dit verband het zittenblijven. Uit zijn beschouwing neem ik het volgende over:

„Wel zijn ook op dit terrein vaak goede resultaten waar te nemen, en enkele malen werd ik zelfs getroffen door het grote plezier waarmee een klas zich op de rekenopgaven wierp (de beste waarborg die men verlangen kan). Daar staat echter tegenover dat in vele klassen, ja zelfs in vele scholen, de leerlingen en het personeel het rekenuur met tegenzin tegemoet zien. Vooral hoofden van meisjesscholen geven onomwonden te kennen dat het rekenonderwijs aan hun scholen niet goed is, en zij uiten ernstige klachten over de resultaten. Inzicht in het tientallig stelsel en in het stelsel van maten en gewichten ontbreekt in de hogere leerjaren maar al te vaak. De vaardigheid in het uitvoeren van de hoofdbewerkingen, zelfs met gehele getallen, is vaak gering, grondslagkennis is afwezig. Soms zelfs ontbreekt een feilloze beheersing van de tafels van vermenigvuldiging. Het hoofdrekennen gaat moeizaam. Zgn. denkopgaven en redactiesommen liggen dan geheel boven het vermogen der leerlingen. Het maken van de opgaven uit de rekenboeken boeit de kinderen niet. Het werk is blijkbaar te moeilijk, en zij maken er dan ook maar wat van. De onderwijzers moeten zo de moed wel verliezen.

Ik heb mij afgevraagd waar toch de oorzaak kan liggen van dit teleurstellende resultaat, maar een bevredigend antwoord heb ik niet kunnen vinden. Slechts aarzeland en gissend onderwijs kan ik enkele veronderstellingen uiten:

De tijd dat de rekenresultaten de voornaamste maatstaf vormden voor het al dan niet laten doubleren van de leerlingen, ligt nog niet ver achter ons. Met de hogere waardering van de resultaten in Nederlandse taal en lezen hield een betrekkelijke lagere waardering van de rekenresultaten gelijke tred. Gemakkelijker dan vroeger laat men een leerling die in de lagere leerjaren geringe rekenresultaten bereikt, overgaan naar

een hogere klas. Als men nu ziet dat op de meisjesscholen het percentage zittenblijvers ongeveer 25 % lager is dan op de jongensscholen, dan zou hierin een aanwijzing kunnen liggen voor een verklaring van de geschatte resultaten. Elders komen we daarop terug, maar in dit verband willen we erop wijzen dat bij de huidige leerlingenschaal het klassikale stelsel zich niet verdraagt met een grote soepelheid bij de overgang naar een hoger leerjaar. Men moge nog zo vaak ach en wee roepen over de tragiek van het zittenblijven, men moge nog zoveel oor en oog hebben voor de niet zelden misplaatste schijnzucht der ouders, maar wanneer men, om een voorbeeld te noemen, een flink aantal kinderen die de hoofdbewerkingen met getallen tot en met tien niet volledig beheersen, laat overgaan naar het tweede leerjaar, dan blijft dit groepje in de nieuwe klas, vooral als deze groot is, een ernstige handicap voor het geven van vruchtdragend rekenonderwijs. Zelf profiteren zij niet voldoende van het onderwijs, en bovendien oefenen zij een remmende invloed uit op de andere leerlingen. Het opgeven van werk en de beoordeling van de resultaten wordt een steeds onvruchtbaarder wordend compromis tussen wat wenselijk en wat mogelijk is; de werklust van de leerlingen en de animo van de leerkracht verflauwen en het einde is erger dan het begin. Hoe men ook over het zittenblijven moge denken, voor de overgang van het eerste naar het tweede leerjaar kunnen wij er geen tragedie in ontdekken.

In de gegeven situatie worden bovendien de resultaten ongunstig beïnvloed door de onoverzichtelijkheid van vele in gebruik zijnde rekenmethoden. De ontwerpers van de rekenmethoden schijnen het ook door hen ontdekte gebrek aan rekenvaardigheid te willen bestrijden door het samenstellen van steeds meer uitdijende rekenboeken. Wat aan omvang gewonnen wordt, gaat echter vaak verloren aan helderheid en overzichtelijkheid, twee dingen die toch bij het rekenonderwijs allereerst nodig zijn. Bij vele onderwijzersessies wrekt zich bovendien hun weinig ontwikkelde rekenaanleg en hun gering inzicht in de kinderlijke problematiek. Zij zijn blijkbaar hun eigen jeugd vergeten en zijn ook niet door studie tot een helder inzicht gekomen in de kinderlijke denkwijze. De fase van het aanschouwelijk denken en die van het schematische denken onderkennen zij te weinig, en zij menen recht op het doel af te gaan door, met bekorting van het aanschouwelijk rekenen, de technieken te laten inoefenen aan dood en nietszeggend cijfermateriaal. Kunstgrepen komen dan in de plaats van werkelijke denkbaarheid en zo wordt de rekenaanleg van de kinderen eerder verstikt dan ontplooid. Zelfs in het eerste en het tweede leerjaar moet men tot zijn bevreemding ervaren dat dit abstracte gegoochel met cijfers maar al te vaak in de plaats komt van echt rekenen. In de hogere leerjaren ziet men hetzelfde spelletje bij de behandeling van het stelsel van maten en gewichten en van de tiendelige en gewone breuken. Gegoochel met één, twee of drie nullen, met komma's die vooruit of achteruit springen en met getallen die tegen elkaar wegvallen, treedt in de plaats van het zich rekenschap geven van een in getallen uitgedrukte situatie en van denkbaarheid met gegevens, uit de situatie afgeleid.

Met recht kan men zeggen, dat in zulke klassen het rekenonderwijs een kwijnend bestaan leidt en dat er weinig goeds van te verwachten is."

NEDERLANDSE TAAL

In verschillende inspecteursverslagen wordt met grote voldoening vermeld dat het moedertaalonderwijs steeds meer het centrale vak van de lagere school gaat worden. Het onderwijs in dit vak beweegt zich in opgaande lijn, terwijl de nieuwere inzichten al meer veld winnen. Toch zijn we nog lang niet waar we moeten wezen. De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* releveert in zijn verslag nog eens enkele gedachten die hij had neergelegd in het programmaboekje voor de katholieke onderwijsdag te Eindhoven. Hij schrijft:

„De jaarlijkse katholieke onderwijsdag te Eindhoven werd dit jaar vooral besteed aan het moedertaalonderwijs op de lagere school. Mij was gevraagd over dit onderwerp enige gedachten meer te schrijven in het programmaboekje voor deze dag. Ik geef die hier nog eens ten dele weer, omdat naar mijn mening ons moedertaalonderwijs nog al te zeer op de vorm en te weinig op de taalinhoud zijn aandacht richt, omdat de didactiek de psychologie niet volgt, omdat nog altijd „zuiver schrijven“ en bijna nooit het gesprek in het middelpunt staat. In ons onderwijs heerst ook nu nog het vormprincipe. De moderne taalpsychologie heeft ons geleerd, dat het kind langzaam en moeizaam de scheiding tussen het woord en de zaak, tussen het teken en het betekende, ontdekt. Het moet met zijn fantasie en zijn groeiende zin voor realiteit ontdekken, dat er begrippen zijn die geldig zijn voor allen, die samen een taalgemeenschap vormen.

Er is een zeer duidelijke, positieve correlatie tussen intelligentie en de ontwikkeling van de woordenschat. Het geheugen en de beweeglijkheid van geest spelen hierbij een grote rol.

De woordenschat is bij jongens groter dan bij meisjes van dezelfde leeftijd. Te weinig nog is de taalschat (zowel de actieve als de passieve) van het zesjarig kind en die van een twaalfjarige jongen en een twaalfjarig meisje bestudeerd. Ook het milieu is van grote invloed.

In het eerste en het tweede leerjaar houden wij meer rekening met de kinderlijke psyché, nu wij weten dat het kind al spelend handelt en denkt tegelijk, dat het zelf kan en wil praten en veelal zijn aandacht niet gedurende lange tijd gespannen kan houden op het gesproken woord van een ander. Naarmate het kind ouder wordt, nemen de belangstelling en de aandacht toe, worden doen en denken gescheiden. De „eigen” taal van het kind mag niet worden miskend en uitgeschakeld. Ten slotte steunt de hele betekenisleer op deze individuele taalgevoeligheid. De algemene didactiek is er thans van overtuigd dat het woord niet enkel resultaat van, maar dikwijls ook een aanleiding is tot het kinderlijk denken. De methodiek zal grote zorg moeten besteden aan de uitbreiding van de woordenschat om bewust en uitdrukkelijk het teken in de taal centraal te stellen voor het gehele moedertaalonderwijs. Pas wanneer wij meer rekening kunnen houden met de taalgroei, de taalverwerving en de persoonlijke taalgevoeligheid van het kind, zal de methodiek veiliger wegen kunnen wijzen dan die welke leiden naar de „normale omgangstaal”. Zij zal de verschillen in leeftijd, geslacht, milieu en aanleg in de hogere leerjaren dienen op te vangen in een meer gedifferentieerd onderwijs.

Al denkende en doende, al luisterende en sprekende, al lezende en schrijvende moet het kind de samenhang leren ontdekken tussen het teken (symptoom, signaal en symbool) en het ding.

Bij het kind te verzorgen en duidelijk te maken de begrippen en de denkgewoonten, daarvoor zal het onderwijs zorg moeten dragen. Het middel bij uitstek is het gesprek tussen onderwijzer en leerling, tussen de leerlingen onderling, in de vorm van een klasgesprek, van vraag en antwoord, van samen denken en samen begrijpen. Het gehele kind, ook zijn wilsleven, is hierbij betrokken. In een beurtelings luisteren en spreken, in een expressie die tevens mededeling is, in een bewust richten door de onderwijzer en een intense aandacht van de leerling ligt de voornaamste vorm van het opvoeren tot het tekensysteem van de moedertaal.

Het zuiver schrijven is een praktische eis. Ons onderwijs had en heeft hierbij het meeste succes, omdat deze uiterlijke schijnvorm direct controleerbaar is. Het heeft weinig vormende waarde en er wordt te veel tijd aan besteed.

Meer vormende waarde zou het spraaksonderwijs kunnen hebben, als het geen kapstok behoefde te zijn waaraan allerlei termen worden opgehangen. Naar gezag en norm bij het gebruik van „verzorgd Nederlands” wordt nog sterk verlangd. In zoverre mag de „normale omgangstaal” geen doel zijn. Van het dialect kan men in vele plaatsen nog uitgaan. De school dient tussen het dialect en het „verzorgd Nederlands” intermediair te zijn.

Het creatieve element, de ontwikkeling van de eigen taal mag niet verwaarloosd worden, om de persoonlijkheid-in-wording te ontwikkelen door middel van de taal en het onderwijs hierin.

In dit laatste ligt het ideaal.”

De inspecteur in de inspectie *Arnhem* wijst op het toenemend gebruik van de *poppenkast* als leermiddel bij het onderwijs in de Nederlandse taal. Hij schrijft daaromtrent o.m. het volgende:

„Hoe fris stak hierbij af de school — met opleiding — die onlangs de poppenkast heeft ingevoerd. Deze poppenkast werd gratis door een der ouders geleverd en door de kinderen met zelf-ge tekende Jan Klaassens en Katrijnen versierd.

Met sinterklaas werd ze voor het eerst gebruikt en vooral door de leerkrachten bespeeld. Het werd een waar succes.

Op de eerstvolgende ouderavond hield het hoofd der school een inleiding over „De poppenkast als leermiddel”. Hij wist aan te tonen, dat het poppenspel moet beschouwd worden als een volkskunst, die het dichtst bij de psyché van het kind staat. Hij onderscheidde twee vormen: het ouderwetse geïmproviseerde poppenspel en het zgn. speelstuk naar bestaande tekst.

Voor de school achtte hij de eerste vorm het meest naar de geest van het kind. Immers, ook de toeschouwers spelen mee, alle kinderen zijn actief, zij waarschuwen, bewaren geheimjes. Er is gelegenheid tot spanning en ontlading.

Het kind heeft van nature behoefte aan dramatiseren. Dat blijkt bij feestelijke gelegenheden, als de kinderen zelf iets mogen klaarmaken. Het blijkt uit hun verkleedpartijen, waarmee ze uren bezig kunnen zijn. In de school is het spel geen doel, alleen middel.

De laatste tijd staan in de taalboekjes lesjes om met eigen woorden na te vertellen. Men wil de kinderen brengen tot uiting, tot expressie. Maar deze vorm blijft meestal zinloos. Het geeft geen uiting van het innerlijke leven, van het eigen ik.

In de poppenkast utoen de leerlingen zich vrijer doordat zij onzichtbaar zijn. De schroom wordt gemakkelijk overwonnen. De speler ziet ten slotte slechts de pop.

Aan de kleuters kan het vrij improviseren worden overgelaten. Ze vinden hierin bevrediging, ook al zeggen ze vaak hetzelfde. Ze blijven er hun ongebreidelde fantasie in botvieren.

Voor de oudere leerlingen loopt dit vast. Ze kunnen zelf geen spanning en climax in het verhaal brengen. Voor die kinderen wordt het compromis gekozen. Het geraamte van het verhaal wordt voorgeschreven, hetgeen in een klasgesprek kan gebeuren.

Met belangstelling volg ik de ontwikkeling van dit leermiddel, dat thans in een drietal scholen zijn entree heeft gedaan."

KENNIS DER NATUUR

Het onderwijs in dit vak blijft voor de gewone lagere school vele moeilijkheden opleveren. Tal van onderwijzers weten er geen raad mede en klemmen zich angstvallig vast aan de op dit terrein bestaande leerboekjes, zonder tot een werkelijke behandeling van het vak te komen. De inspecteur in de inspectie *Roosendaal* schrijft daaromtrent het volgende:

"Van het onderwijs in dit vak kan ik tot mijn spijt weinig goeds vertellen. Op enkele gunstige uitzonderingen na — en dat zijn, als ik het goed zie, de scholen waar met leerstofeenheden gewerkt wordt — is dit onderwijs te schools in de slechte zin van het woord. Het ontbreekt de onderwijzers niet aan goede wil, maar zij slagen er niet in dit vak tot leven te brengen. Ze kunnen niet loskomen van de inhoud der leerboekjes die op school gebruikt worden en van de studieboeken die ze op de kweekschool bestudeerd hebben. Enkele voorbeelden mogen dit ietwat hard klinkende oordeel toelichten.

Een jonge onderwijzeres tracteerde een derde klas van een school voor g.l.o. op een complete verhandeling over het gebit van de hond, die culmineerde in de stelling dat dit een roofdiergebit is. Dit noem ik vastkleven aan de leerstof van de kweekschool met voorbijzien van de belangstelling van kinderen van acht en negen jaar.

Een onderwijzer hield in de zesde klas zwaar-theoretische — overigens weinig juiste — beschouwingen over aggregatietoestanden, cohesie en adhesie. Waarschijnlijk liet hij zich daarbij leiden door het op de school gebruikte leerboekje dat in het eerste hoofdstuk deze stof „behandelde". Dit is in mijn ogen een fout van de makers van zulke boekjes, die op het voetspoor van op wijsgerige basis staande studieboeken voor het middelbaar onderwijs getracht hebben een traditionele problemstelling te populariseren, welke niet past in de gedachtenangang en de problematiek van het in de pre-logische periode verkerende lagere-schoolkind. Het is echter ook een fout van de onderwijzer, die de gebreken van het boekje niet onderkend heeft en zijn leerlingen stenen voor brood geeft.

Een onderwijzers in de vijfde klas — dit is het derde voorbeeld — vroeg mij ter gelegenheid van een schoolbezoek of ik erop stond dat zij de les in kennis van het menselijk lichaam die op haar programma stond, zou geven. Ze voelde zich blijkbaar zeer bezwaard en gaf mij omonwonden te kennen dat ze het geven van deze lessen als een onmogelijke taak beschouwde. Toen ik het boekje dat ze voor zich had, inkeek, begreep ik dit wel. Het boekje was „systematisch" opgezet en gaf in enkele hoofdstukken een massa leerstof over het geraamte. De keuze van de stof en de wijze van behandeling leken mij weinig geschikt om bij de meisjes van de vijfde klas belangstelling te wekken en ik kon mij de aan wanhoop grenzende afkeer van de onderwijzeres wel indenken.

Deze voorbeelden mogen volstaan om aannemelijk te maken dat vele onderwijzers niet goed raad weten met dit vak. Hun onderwijs bestaat maar al te vaak in schriftelijk of mondeling proefwerk. Daarbij verzuimen zij de voortdurend door alle grote didactici gestelde regel: wees aanschouwelijk bij uw onderwijs, en die andere: laat uw onderwijs aansluiten bij de kinderlijke belangstelling, in toepassing te brengen. Wat mag toch de reden hiervan zijn? Is het een zekere haast, die meer let op de leerstof dan op het leerproces? Is het gemakzucht of sleur, die zich veiliger weet bij het volgen van het schema in het boekje dan bij het zoeken van aansluiting bij de wat onzekerder belangstelling van de kinderen?

Wat daarvan zij, met weinig vreemde moet men vaststellen dat met name bij het onderwijs in natuurkunde de „proefondervindelijke" methode bitter weinig toegepast wordt en dat de dure instrumenten en aanschouwingsmiddelen vergaan in de nooit geopende kasten, in plaats van te verslijten door het veelvuldig gebruik.

Gelukkig behoeft het relaas over dit vak niet geheel in minor gehouden te worden. Op enkele scholen doet men verdienstelijke pogingen om de natuurkundige gebeurtenissen van alle dag door kinderen te doen beleven en waarnemen. Men ziet dan bijv. termijnwaarnemingen van temperatuur, windrichting en luchtdruk verrichten en proeven doen met water, ijs en sneeuw, of men stelt tot zijn voldoening vast dat een excursie naar de verwarmingskelder een vaste plaats in de activiteiten van de school heeft. De levende natuur komt er — gelukkig — nog het best af. In het zomerseizoen ziet men nogal eens bloeiende planten en levende dieren door de leerlingen mee naar school brengen. In de herfst worden op de in dit opzicht actieve scholen wel tentoonstellingen gehouden van bladeren en vruchten en van paddestoelen.

Het hoofd van een school in een tuinbouwstreek houdt ieder jaar met de leerlingen van de hoogste klas een excursie naar de veiling ter gelegenheid van de tentoonstelling over fruitveredeling. Dergelijke excursies en ook schoolwandelingen zijn in mijn ogen geen tijdverlies. Ze bieden een goede, ja onmisbare gelegenheid, niet alleen om langs de weg der directe aanschouwing veel zaak - en taalkennis tot het levend bezit van de leerlingen te maken, maar ook om de reeds vaag bewuste kennis te verhelderen en te ordenen. Men mag zich m.i. hier niet van afmaken met de dooddoener: dat alles zien de kinderen alle dagen, dus dat kennen ze vanzelf wel. In de eerste plaats geldt dit niet voor alle kinderen, maar — wat meer zegt — bij de toelichting die de onderwijzer tijdens de excursie geeft, de voorbereiding ervan en verwerking van de stof vindt de school haar eigen vorm van activiteit. Dat in vele scholen er de voorkeur aan gegeven wordt om dit onderwijs uitsluitend te geven binnen de veilige muren van het klaslokaal, is, geloof ik, te betreuren. Wel kan ik de afkeer van dit naar buiten treden, althans ten dele — laat ik zeggen voor het grootste deel — verklaren uit de organisatorische moeilijkheden die het op straat verschijnen met een grote klas van veertig of vijftig leerlingen meebrengt, maar anderzijds ben ik toch van mening dat de onderwijzers, als ze van het belang van deze onderwijsvorm meer doordrongen waren, in vele gevallen wel wegen en middelen zouden kunnen vinden om ze in praktijk te brengen. Het schooltuinwerk is een andere effectieve vorm om de leerlingen grondige kennis van verschijnselen uit de levende natuur te doen verwerven en ik ben blij de bespreking van dit vak te kunnen beëindigen met erop te wijzen dat steeds meer scholen zich op dit werk toeleggen, waarbij de voordelen van directe aanschouwelijkheid en de nuttige zelfwerkzaamheid op prettige wijze zijn gecombineerd."

VERTELLEN

Verscheidene inspecteurs laten de klacht horen dat vele onderwijzers niet meer kunnen vertellen en het alzo weinig meer doen, hetgeen voor de behandeling van de zaakvakken een groot nadeel betekent. De geschiedenisles is bezig als vertelling te verdwijnen. Wordt niet al te dikwijls de gemakkelijkste weg gekozen van het plaatjes inplakken, het taken maken, het leerboek gebruiken? En dreigt daarmee wat middel moest zijn, niet doel te worden? Met een zekere weemoed moet ik terugdenken aan de tijd dat de onderwijzer zo boeiend kon vertellen. De inspecteur in de inspectie *Nijmegen* zoekt naar een middel om tot verbetering te komen. Hij schrijft:

„De laatste tijd begin ik een andere houding aan te nemen tegenover de aanvragen om plaatwerk voor de eerste inrichting. Gedurende enkele jaren heb ik het aantal aan te schaffen platen vrij ingrijpend beperkt. Ik heb daarbij gedacht aan film en filmstrook. Hoe langer hoe meer komt echter de gedachte bij mij op, dat dit standpunt niet wel te handhaven is. Film en filmstrook — beide leermiddelen moesten naast elkaar worden toegepast naar mijn mening — zijn belangrijk en moesten in iedere school ruimschots gebruikt kunnen worden, maar toch ga ik terugverlangen naar de mooie wandplaat, aan de hand waarvan de onderwijzer zo prachtig kon vertellen. Onze leerkrachten verliezen het vertellen, een uitermate belangrijk leer- en opvoedingsmiddel."

HANDENARBEID

De belangstelling voor dit vak vertoont een stijgende lijn. Op een steeds groeiend aantal scholen wordt het onderwezen, hetzij als leervorm, hetzij als leervak. Er is een duidelijk verlangen om tot invoering van het vak over te gaan, al doet het gebrek aan lokaliteiten en bevoegde leerkrachten zich sterk gevoelen.

De inspecteur in de inspectie *Nijmegen* schrijft hierover:

„De belangstelling voor het vak handenarbeid nam ook dit jaar wederom toe. Het stemt bemoedigend te kunnen zien hoe besturen, hoofden en onderwijzers van steeds meer scholen om invoering van dit vak vragen en de beide laatste zich voor de akte bekwamen. Ik acht het moment dan ook zeker gekomen om aan iedere school te streven naar de inrichting van een speciaal handenarbeidlokaal. Industrialisatie is goed, maar . . . er dient het een en ander aan vooraf te gaan. Vrije-tijdbesteding is goed, maar . . . de opgroeiende generatie zal moeten geleerd hebben, hoe die vrije tijd kan besteed worden.”

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* gaat dieper op dit onderwerp in. Hij schrijft o.m.:

„Ter bevordering van de ontwikkeling van de handvaardigheid der leerlingen op de lagere school gaan er bij tijd en wijle stemmen op om handenarbeid als verplicht vak in het leerprogramma op te nemen. Ongetwijfeld is het in pedagogisch en didactisch opzicht van groot belang dat met name de jongens hun handen leren gebruiken, ook op school. Voor de esthetische vorming, ter bevordering van de expressie en de zelfwerkzaamheid, tegen het intellectualisme, en voor denken en doen, ter bevordering van vrijetijdbesteding, dit zijn evenzovele argumenten die voor de invoering van handenarbeid op de lagere school worden aangevoerd.

Van de grote betekenis van dit vak is men tegenwoordig vrij algemeen overtuigd. Anderzijds mag het niet de bedoeling zijn dat de „hand gelijkwaardig aan het verstand”, dat handenarbeid als het centrale vak of als de beste leervorm wordt beschouwd.

Ook de minister is overtuigd, „dat handenarbeid, op de juiste wijze gegeven en ingepast in het onderwijs aan de school, een aanzienlijke bijdrage kan leveren tot een evenwichtige ontwikkeling van het kind.” Zijne Excellentie ziet echter moeilijkheden in het vakleraren-systeem, want het onderwijs dreigt door te veel vakleerkrachten op de lagere school te worden ontworpen.”

VERKEERSONDERWIJS

Het mag een verheugend verschijnsel worden genoemd, dat bij de steeds toeneemende verkeersonveiligheid de school meer en meer haar verantwoordelijkheid gaat beseffen om de jeugd door goed verkeersonderwijs praktisch en theoretisch te oefenen in het toepassen van de verkeersregels. In dit licht moet worden gezien het groeiend aantal leerlingen der lagere scholen, dat deelneemt aan de verkeers-examens. Bij het laatst gehouden schriftelijk examen bedroeg dit aantal voor geheel Nederland niet minder dan 160 000.

In samenwerking met onderwijsinspectie, politie en scholen worden in steden en dorpen steeds meer jeugdverkeersbrigades opgericht. De Bond voor veilig verkeer toont zich onvermoeibaar in het ontplooiën van allerlei acties om de verkeersveiligheid, ook via de Nederlandse schooljeugd, te bevorderen.

En toch vragen sommige inspecteurs zich af, of ondanks alle inspanning het verkeersonderwijs op de scholen wel de gewenste resultaten heeft. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Nijkerk*:

„De vraag rijst of dit verkeersonderwijs op de scholen goede resultaten afwerpt en de leerlingen zoveel zelftucht heeft bijgebracht dat zij zich te allen tijde aan de geleerde regels zullen houden. Deze vraag heb ik aan de hoofden der scholen voorgelegd. Er zijn er, die van oordeel zijn dat de goede resultaten in de godragingen der leerlingen op de weg zeker merkbaar zijn, maar een groter aantal meent dat leerlingen en oud-leerlingen dikwijls zondigen tegen de eenmaal geleerde regels van de weg. Zij wijten dit aan het gebrek aan zelfdiscipline, dat kenmerkend is niet alleen voor onze jeugd, maar voor ons gehele volk. In verband met de belangrijke dingen die hierbij op het spel staan, moeten we evenwel met het verkeersonderwijs voortgaan en trachten de resultaten daarvan op te voeren.”

De inspecteur in de inspectie *Tiel* uit zich in dezelfde geest.

VOORTGEZET GEWOON LAGER ONDERWIJS

Aan verschillende scholen voor gewoon lager onderwijs zijn nog steeds een zevende en een achtste leerjaar verbonden, welke leerjaren al dan niet het karakter hebben van voortgezet gewoon lager onderwijs. Deze toestand is in het algemeen ongewenst, zowel voor de betrokken school zelf, waar de leerlingen der bedoelde leerjaren meestal als een blok aan het been worden gevoeld, als voor de leerlingen, voor wie het onderwijs in het zevende leerjaar dikwijls een herhaling vormt van de stof voor het zesde leerjaar, terwijl het achtste leerjaar dan een doublure van het zevende is. Slechts in enkele gevallen, bijv. wanneer deze leerjaren een zeer gering aantal leerlingen tellen, kunnen naar mijn mening het zevende en het achtste leerjaar worden gehandhaafd. Al kon worden geconstateerd dat de v.g.l.o.-school als streekschool meer en meer veld wint, toch moet worden vastgesteld, dat de ontwikkeling van het voortgezet gewoon lager onderwijs in een zeer traag tempo gaat. De nog steeds heersende onzekerheid bij deze tak van onderwijs vormt ongetwijfeld een ernstige belemmering voor het oprichten van v.g.l.o.-scholen. En toch is deze vorm van onderwijs van buitengewoon grote betekenis voor die leerlingen, voor wie geen nijverheidsonderwijs of een andere vorm van voortgezet onderwijs wordt verlangd, alsmede voor die leerlingen die niet in staat zijn voortgezet onderwijs, in welke vorm dan ook, te volgen.

De meeste inspecteurs uiten voor het voortgezet gewoon lager onderwijs hun grote waardering. Zij constateren dat de sfeer op deze scholen goed is. Vele meisjesleerlingen die niet meer leerplichtig zijn, blijven de school bezoeken tot zij de klas waarin zij zitten, hebben doorlopen. De vernieuwingsgedachten worden op de v.g.l.o.-scholen het best in praktijk gebracht, hetgeen waarschijnlijk te danken is aan het feit dat de leerkrachten van die scholen trouwe bezoekers zijn van de v.g.l.o.-weekends, georganiseerd door de verschillende pedagogische centra.

De inspecteur in de inspectie *Tilburg* heeft bij het voortgezet gewoon lager onderwijs een sterke stijging van het aantal leerlingen geconstateerd. Deze stijging vindt zijn oorzaak in de oprichting van een nieuwe v.g.l.o.-school in de gemeente *Tilburg*. Deze school begon met 240 leerlingen.

De inspecteur in de inspectie *Arnhem*, die heeft opgemerkt dat de nieuwe onderwijsvormen vooral bij het voortgezet gewoon lager onderwijs worden aangetroffen, schrijft in zijn verslag over het *groepswork* bij dat onderwijs het volgende:

„Wanneer de lesrooster groepswork aangeeft, kunnen we bij het v.g.l.o. veelal verzekerd zijn van een aantal uren waarin succesvol en met grote animo door de leerlingen wordt gewerkt.

De klas splitst zich in groepen, welke de stof, die van tevoren is ingeleid, gaan verwerken.

De leerstofkern uit de methode „Wording” is gesplitst in verschillende belangrijke onderdelen, bijv. „Mens en dier” (kern).

a. De mens maakt jacht op het dier.

b. De vangst van dieren als broodwinning.

c. Het dier als huisvriend.

d. Het dier verschaft ons belangrijke grondstoffen voor de fabrieken enz.

Elke groep kiest hiervan een onderdeel. De leider, door de groep gekozen, is verantwoordelijk voor de orde en de werkwijze. Levert dit leiderschap moeilijkheden op, dan is er de leerkracht op de achtergrond als arbiter. Vanzelfsprekend cist dit werk van de leerkracht een degelijke voorbereiding. Immers, deze heeft te zorgen voor het nodige naslagmateriaal.

Het eindresultaat moet een goed verzorgd werkstuk zijn, dat de onderscheiden facetten van het gegeven onderwerp met illustraties, eigen tekeningen, korte verslagen, eigengemaakte gedichtjes, enz. belicht. De klassenfeer eist van elke groep discipline t.a.v. spreken en bewegen. De leerlingen *waarderen* deze gebonden vrijheid ten zeerste, omdat hier een grote kans ligt tot ontplooiing van eigen initiatief. Gebleken is dat het fluisteren in jongensklassen, door de zwaardere stemmen van de leerlingen, moeilijker gaat dan in meisjesklassen. Indien in een groep de werkverdeling zodanig is uitgevallen dat iedere leerling datgene heeft te verzorgen wat hem het beste ligt, treedt veelal een periode in van geconcentreerd werken. Een leerling die zwak is in taal en rekenen, doch behoorlijk tekent of een goede hand schrijft, verliest bij deze werkwijze zijn minderwaardigheidsgevoel, doordat hij thans van grote waarde is in de groep. Al blijft het resultaat bij een bepaalde groep soms gebrekkig, van meer waarde is de opvoedende kracht die uitgegaan is van het noodzakelijk onderling begrip en een goede verstandhouding.

Uit houding en prestatie in de groep ontdekt de leerkracht meermalen andere facetten van zijn pupil dan in het gewone klasseverband. Dit werk dwingt de leerling tot zelfonderzoek. Kranten, tijdschriften en boeken krijgen meer inhoud voor hem. Heel vaak worden ook de ouders in dit werk betrokken. Indien nodig mag de groep zich door een bezoek aan een bepaalde instelling van de gang van zaken aldaar op de hoogte stellen. Vele bedrijven stellen deze bezoeken op hoge prijs en vragen inzage van het werkstuk. Zelfs vroeg men enkele malen het gemaakte werkstuk te mogen behouden. Omdat de groep ongaarne het werkstuk afstond, werd met dezelfde animo een kopie gemaakt. De leerlingen voeren hun eigen correspondentie, die daardoor zinvol wordt.

Gebleken is, dat kinderen met gedragsmoeilijkheden door de teamgeest van de groep tot rustiger werken komen.

Het is mijn vaste overtuiging dat wij met groepswork op de goede weg zijn: deze didactische vorm is van grote opvoedkundige waarde."

Over het vak *huishoudkunde* op de meisjesscholen schrijft de inspecteur in de inspectie *Roosendaal*:

"Het onderwijs in dit vak staat in de v.g.l.o.-scholen en -klassen op een zeer hoog peil; het is de trots van de scholen en van hun leerlingen. Ook door de ouders wordt dit onderwijs, waarmee zij ook op ouderdagen kennis kunnen maken, ten zeerste gewaardeerd. Eén opmerking moet ik nochtans maken. Er wordt vaak te weinig gelet op een doeltreffende organisatie van het werk, waardoor het te weinig gericht is op de praktijk van het zelfstandige huishoudelijke werk. Vaak ziet men een hele groep bezig met klassikaal koken. Er wordt niet genoeg aan gedacht dat, terwijl bijv. de aardappelen worden gekookt, iets anders gedaan kan worden op het gebied van koken of huishouden, waardoor tijd wordt gewonnen, hetgeen voor de aanstaande huisvrouw van groot belang is. In bescheiden mate kan de school bijv. in het tweede leerjaar van het v.g.l.o. op dit gebied nuttig werk doen."

De inspecteur in de inspectie *Nijkerk* tenslotte schrijft over deze tak van onderwijs:

"Boven werd erop gewezen, dat er steeds meer behoefte zal blijken te bestaan aan allerlei soorten onderwijs, o.a. landbouw- en nijverheidsonderwijs voor jongens en meisjes. Beide takken van onderwijs bestaan reeds. Maar steeds zullen er jongens en meisjes zijn, voor wie om de een of andere reden plaatsing op een ambachtsschool of een huishoudschool niet zal worden verlangd. Zo is het nu, en zo zal het naar mijn mening ook wel blijven. Ook voor deze kinderen is een bepaald schooltype aanwezig, nl. de v.g.l.o.-school. Deze school vertoont zich in tweeërlei vorm. De ene vorm, m.i. meer bestemd voor de stad en voor grotere dorpen, wil zijn een maatschappijsschool, een determinerschool waarin men het grootste gedeelte van de leerlichtige jeugd na het zesde leerjaar wil samenbrengen. In de loop van het eerste (zevende) leerjaar wil men dan door observatie en experiment trachten vast te stellen voor welke soort van voortgezet onderwijs een leerling geschikt is. In verband met de geestelijke gesteldheid van het 12- à 13-jarige kind heeft dit schooltype grote voordelen. Men tracht namelijk op deze wijze te voorkomen, dat een te vroegtijdige plaatsing op de een of andere school voor voortgezet onderwijs op een mislukking zou uitlopen.

De andere vorm, de aangewezen v.g.l.o.-school voor het platteland, wil die kinderen opvangen, voor wie geen nijverheidsonderwijs of een andere soort van voortgezet onderwijs wordt verlangd. Dat deze vorm van v.g.l.o. voor de kinderen uit een eenvoudig milieu van grote waarde kan zijn, wordt overtuigend bewezen door de v.g.l.o.-afdeling van de hervormde school te Kootwijkerbroek. Deze v.g.l.o.-afdeling startte in 1950 met alle wettelijk verplichte vakken, waaraan later eenvoudig onderwijs in landbouw-

kunde werd toegevoegd. De school groeide: het aantal leerlingen bedroeg aanvankelijk 64, in 1952 99, in 1953 122 en thans is de school, die momenteel 150 leerlingen telt, de grootste prot.-chr. v.g.l.o.-school in ons land. Het aantal jongens bedraagt 25, het aantal meisjes 125. Vooral de meisjes ontvangen hier uitstekend eindonderwijs, dat geheel is afgestemd op het praktische leven. De didactiek bij het algemeen vormend onderwijs is voor beide groepen vrijwel gelijk. Het rekenonderwijs voor de *jongens* blijft tot eenvoudige landbouwboekhouden en handelsrekenen beperkt. De lessen in kennis der natuur zijn geheel gericht op het boerenbedrijf; behandeling van landbouwgewassen, het vee, de veevoeding, bemesting, schadelijke insecten en plantenziekten. De beginselen der scheikunde worden in eenvoudige vorm onderwezen. Bij het vak handenarbeid tracht men te bereiken, dat de jongens zodanig met gereedschap leren omgaan, dat ze later op de boerderij eenvoudige herstellingen zelf kunnen uitvoeren. Om een indruk te geven van het algemeen vormend onderwijs voor de *meisjes* laten we een der onderwijzeressen aan het woord:

„Onze taalles is een van de mooiste en belangrijkste lessen. De meisjes verzamelen mooie gedichten en plakken of schrijven die in een schrift. Er wordt veel gedeclameerd. Ook moeten ze om de beurt een verhaal of een sprookje vertellen voor de klas, want dit onderwijs is immers voor deze meisjes eindonderwijs en straks komen ze in een dienstje met kinderen, en dan moeten ze toch kunnen vertellen. Ook moeten ze dit leren voor later, als ze zelf een gezin hebben. Eerst gaat het wel wat houterig, maar langzamerhand komen ze er echt in en gaat het veel beter. Ze vinden het dan zelf leuk en ook de klas luistert aandachtig en kritisch. Soms vertel ik zelf een sprookje en dan spelen ze het samen in de klas. Enthousiast zijn ze daarbij, geweldig gewoon. Daarnaast worden opstellen gemaakt, sollicitatiebrieven geschreven, brieven aan de meester, als er een broertje of zusje ziek is, een brief aan de loodgieter, enz. Verder worden formulieren ingevuld van de P.T.T., aanbevelingen geschreven en meer zaken behandeld die in het dagelijks leven herhaaldelijk voorkomen.

Foutenbestrijding, ja, daar zijn we ook mee bezig. We proberen de meisjes bij te brengen dat het heel erg is onze mooie taal door fouten te ontsieren. Eerbied aanbevelen voor de taal in de eerste plaats en daarnaast eenvoudige regels geven voor het taalgebruik, waarnaar steeds weer verwezen kan worden. Bij rekenen stel ik als doel: vlot hoofdrekenen met veel voorkomende getallen, sommen maken op huishoudelijk gebied: hashoeke en boodschappenlijstjes.

Heel voorzichtig zijn we begonnen met het projectonderwijs. Eerst wordt de meisjes bij de taalles geleerd wat in een lesje de hoofdzaken zijn, met het doel ze zelfstandig uittreksels te leren maken. Op een keer ben ik met hen gegaan naar „Soncheerd“, het blindeninstituut te Ermelo. De volgende dag verdeelde ik de klas in vijf groepjes van vijf. Samen hebben ze van het bezoek aan deze instelling een verslag gemaakt. De eerste groep moest een inleiding schrijven, de tweede iets schrijven over de weverij, de derde over de drukkerij, enz. Wilt U wel geloven, dat het een openbaring voor hen was dat ze samen zo'n mooi boek hadden gemaakt over dit onderwerp? Een van de belangrijkste dingen was bereikt: de belangstelling was gewekt voor het samenwerken, en dan aan één project.

Nu gebeurt het wel bij een project dat het ene meisje eerder klaar is met haar taak dan het andere. Deze meisjes moeten we opvangen met andere opdrachten, want als ze beginnen om te hangen en zich te vervelen, dan gaat het mis en het enthousiasme kapot. Dit is een van de moeilijkheden bij het projectonderwijs, maar wie vindingrijk is weet hiervoor wel een oplossing. Ons onderwijs mag echter geen aanenschakeling zijn van projecten; er moet plaats blijven voor een produktieve herhaling van de leerstof der lagere school. De animo zou er dan afgaan.

Ook krijgen de meisjes onderwijs in baby- en kinderverzorging, waarin ze geheel opgaan. Hiertoe behoort ook de kleuterhandenarbeid, zoals vouwen, knippen, plakken, enz. Straks behoort het tot hun taak dit de kleuters te leren.

Een zeer belangrijke plaats op de lesrooster voor de meisjes wordt ingenomen door het onderwijs in de nuttige en de vrouwelijke handwerken en in huishoudkunde. Vooral dit onderwijs is steeds gericht op de eisen van het praktische leven. In de eerste klas wordt hoofdzakelijk ondergoed en babykleding gemaakt; in het tweede leerjaar bovenkleding, die meestal voor de leerlingen zelf bestemd is en waarvoor ze de stof meebrengen. Daarnaast worden gebruiksvoorwerpen gemaakt: een trui, een vest, handschoenen, kledies of een hoedje. Stofversieren wordt toegepast bij het maken van een theemuts of theebeurs van smokwerk, kussens of lopers. Ook wordt enige warenkennis bijgebracht. In een schrift worden versierende lapjes geplakt. Ze leren dan de onderscheiden stoffen, de herkomst en de eigenschappen ervan kennen en kunnen later zelf uitmaken welke stof voor een bepaald doel geschikt is.

Onder *huishoudkunde* wordt verstaan: koken, huishoudelijk werk, wassen, strijken en de theorie ervan. Bij het kookonderwijs wordt niet alleen gelet op het smakelijk klaarmaken van de gerechten, maar ook op de hygiënische verzorging, opdienen, tafelmanieren, enz. De kookles zelf wordt in viereen gesplitst:

de bespreking, het koken, het tafeldekken, het afwassen en opruimen. Eerst wordt het menu vastgesteld en wordt afgesproken wat uit eigen tuin moet worden meegenomen. Dan volgt het dicteren van het recept en het berekenen van de benodigde hoeveelheden. De recepten worden thuis overgeschreven en versierd naar eigen smaak met plaatjes of tekeningen.

Steeds koken de meisjes twee aan twee. Ze hebben een eigen kastje en eigen laden met potten, pannen, lepels, vorken en messen. In de keuken hangt een klok, zodat ze zichzelf steeds kunnen controleren in verband met de afgesproken etentijd. Wie eerder klaar is moet het eten warm houden, daar de maaltijd door allen tegelijk wordt genuttigd. Alles moet op, en als er een is die iets niet lust, dan moet ze het toch proeven. De meisjes worden geleerd met mes en vork te eten en zich netjes en met goede manieren aan tafel te gedragen.

Hierna begint de afwas en het opbergen, onder strenge controle, want de v.g.l.o.-meisjes zijn over het algemeen slordig en nemen het niet zo nauw. Tenslotte wordt de keuken aan kant gemaakt.

Het huishoudelijk werk, het poetsen van zilver, koper of leer, het wassen en strijken geschiedt op dezelfde zorgvuldige wijze. Theorie en praktijk gaan hand in hand en het onderwijs is er steeds op gericht de meisjes iets mee te geven voor het latere leven."

Deze v.g.l.o.-school doet een zeer nuttig werk en is op het platteland volkomen op haar plaats."

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Het uitgebreid lager onderwijs neemt als voorheen een zeer belangrijke plaats in ons onderwijsbestel in. De belangstelling die het in voorafgaande jaren heeft genoten, is dit jaar stellig niet verminderd. Het aantal leerlingen bij deze tak van onderwijs blijft nog steeds stijgen, waaraan vermoedelijk de toenemende industrialisatie en urbanisatie alsook de huidige economische toestand niet vreemd zullen zijn.

De toewijding en werklust welke de leerkrachten aan de dag leggen, worden door alle inspecteurs geprezen. De resultaten bij de mulo-examens zijn, hoewel verschillende scholen tobben met leerlingen die niet de algehele geschiktheid bezitten voor het volgen van uitgebreid lager onderwijs, onverdeeld gunstig. De omzetting van de *driejarige* in een *vierjarige* opleiding, om daardoor te komen tot een rustiger studietempo, wint geleidelijk veld, al blijven sommige palstaanders zich tegen de vierjarige cursus verzetten. In verband met deze omzetting maakt de inspecteur in de inspectie *Venlo* nog eens de volgende opmerkingen:

"Met ingang van 1 september zijn alle uloscholen in mijn inspectie welke tot nu toe een driejarige cursus hadden, mede op mijn instigatie, omgezet in vierjarige scholen.

Het studietempo kan nu rustiger zijn, het aantal mislukkingen zal kunnen verminderen, er komt gelegenheid voor vormende activiteiten en onderwijsvakken welke, omdat ze niet tot de examenstof behoorden en omdat er de tijd niet voor was, niet op het programma voorkwamen. Zo krijgen nu de meisjesleerlingen van alle in mijn inspectie gevestigde uloscholen van vakleerkrachten onderwijs in huishoudkunde (vak *u*) en vrouwelijke handwerken (vak *u*). De belangstelling en de waardering van leerlingen en ouders hiervoor blijken groot te zijn en de resultaten zijn verblijdend. Voor de jongens wordt nu aan een der scholen een proef genomen met het onderwijs in handenarbeid (vak *r*), terwijl voor een drietal uloscholen de afspraak gemaakt is dat er door een vakleerkracht een uur per week de muzikale vorming zal worden verzorgd. Daarnaast nemen de oudste leerlingen der uloscholen te *Muzikale* gedurende zeven- à achttien maanden in het seizoen deel aan de culturele middagen welke georganiseerd worden. In de oude driejarige school zou men het niet aangedurfd hebben zoveel tijd voor deze culturele vorming vrij te maken. Al deze activiteiten zijn nu mogelijk geworden en die acht ik een belangrijke winst, die ruimschoots opweegt tegen het feit dat nu wellicht 15 à 20% der kandidaten die vroeger na drie jaar examen deden, er nu vier jaar voor nodig hebben."

Ook de inspecteur in de inspectie *Helmond* maakt melding van een meer harmonische vorming van de leerlingen der uloscholen.

Hoewel het programma van de meeste uloscholen vrijwel geheel is afgestemd op het examen en bijgevolg een min of meer intellectualistisch karakter draagt, zijn er toch scholen die een andere wijze van werken durven te entameren. Zo bericht de inspecteur in de inspectie *Arnhem* dat aan een der uloscholen in zijn inspectie bij het aardrijkskundeonderwijs de projectvorm is ingevoerd, waarbij de leerlingen actief zijn ingeschakeld.

Ondanks bovengenoemde gunstige factoren valt er toch over het uitgebreid lager onderwijs een donkere schaduw door het zich vooral ten plattelande steeds ernstiger openbarende *tekort aan bevoegde leerkrachten*. Enerzijds is er een verloop te constateren naar het middelbaar onderwijs, anderzijds doet zich de vermindering gevoelen van de studiezijn bij de leerkrachten van het gewoon lager onderwijs, uit wie de leerkrachten voor het uitgebreid lager onderwijs moeten worden gerecruteerd. Om in de naaste toekomst een debacle te voorkomen, zullen wel zeer spoedig afdoende maatregelen moeten worden genomen, teneinde het aktenbezit aanzienlijk op te voeren.

VAKANTIES EN VRIJE DAGEN

De meeste inspecteurs hebben een min of meer uitvoerig overzicht gegeven van de vakanties en vrije dagen voor de scholen in hun inspecties. Zij klagen dat aan vele scholen de neiging bestaat de duur der vakanties en het aantal vrije dagen maar steeds uit te breiden. Vele schoolbesturen houden hierbij het heft niet in handen en tonen in dit opzicht weinig verantwoordelijkheidsbesef te bezitten. Opvallend zijn de grote verschillen in de omvang der vakanties en het aantal vrije dagen aan de onderscheiden scholen. Zo varieert aan scholen voor gewoon lager onderwijs de paasvakantie van 9 tot 21 dagen, de pinkstervakantie van 3 tot 7 dagen, de zomervakantie van 4 weken tot 46 dagen, de herfstvakantie van 3 tot 7 dagen, de kerstvakantie van 10 tot 19 dagen, terwijl het aantal vrije dagen varieert van 4 tot 24. De scholen voor uitgebreid lager onderwijs tonen niet minder grote verschillen. In de regel hebben deze een zomervakantie van 6 weken. Toch zijn er die ruim 7 weken noodzakelijk achten en niet minder dan 23 dagen paasvakantie wensen. De scholen voor voortgezet gewoon lager onderwijs hebben een regeling welke ligt tussen die voor het gewoon en die voor het uitgebreid lager onderwijs, al nadert ze in zeer vele gevallen meer tot de regeling voor het uitgebreid lager onderwijs. De scholen met de langste vakanties zijn die scholen waaraan een internaat is verbonden. Verschillende inspecteurs klagen erover, dat zij deze scholen slechts met de grootste moeite kunnen houden binnen de wettelijke toelaatbare normen, en deze zijn bij de nog steeds door de scholen gehandhaafde interpretaties van de Onderwijsraad toch al zeer ruim.

De grote verschillen in omvang der vakanties acht ik niet toelaatbaar. Ik kan maar niet goed begrijpen waarom bijv. de ene uloschool 24 dagen, d.i. ruim 3 weken meer aan vakanties en vrije dagen moet hebben dan de andere. Algemeen wordt geklaagd over de overlading van het leerplan. Zou misschien in de beperking van de duur der vakanties en van het aantal vrije dagen ook een gedeeltelijke oplossing kunnen worden gevonden? „Zou er”, zo vraagt de inspecteur in de inspectie *Nijmegen*, „al niet veel gewonnen zijn, als er nu eens wat langer en wat regelmatig kon worden doorgewerkt aan onze scholen? En

zouden daarmee ook niet onze gezinnen, en vooral onze grote gezinnen, bij de huidige gebrekkige en onvoldoende behuizing en het grote tekort aan huishoudelijke hulp niet uitermate gebaat zijn? Zeker zouden achterwege blijven een aantal brieven, telefoontjes of ingezonden stukken van verontwaardigde ouders die de kinderen voor de zoveelste maal voor een vrije dag, welke zij niet begrijpen, thuishrijven?" Ook kan ik met genoemde inspecteur instemmen als hij opmerkt, dat een enkele dag als onderbreking van de alledaagse schoolarbeid goed en vruchtbaar kan werken. Doch ook hier toont zich in de beperking de meester.

Op de vergaderingen met de inspecteurs is het vakantieprobleem al meermalen aan de orde geweest en is het verlangen uitgesproken naar een grotere uniformiteit, alzo in het totaal aantal vrije dagen dat aan een school gegeven kan worden. Ook in de verslagen der inspecteurs komt dit verlangen opnieuw en sterk tot uiting. Een en ander zou bereikt kunnen worden, indien bij een wettelijk voorschrift voor alle scholen een verplicht aantal schooltijden werd vastgesteld of een regeling werd voorgeschreven zoals is opgenomen in het ontwerp-Kleuteronderwijswet. Het wil mij voorkomen, dat hierdoor, zonder de vrijheid der schoolbesturen aan te tasten, de regeling der vakanties in betere banen zou kunnen worden geleid, terwijl de mogelijkheid tot spreiding van de zomervakantie over een langer tijdvak dan de maand augustus, zoals wordt voorgestaan door het hotel- en pensionbedrijf en het transportbedrijf, open bleef, en ook de met de levensbeschouwing verband houdende vrije dagen zouden kunnen worden gegeven.

§ 7. Bijzondere voorzieningen

GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT

Hoewel de organisatie van de schoolartsdienst in Limburg nog niet geheel is voltooid, staan toch vrijwel alle scholen in de eerste hoofdinspectie onder controle van het geneeskundig schooltoezicht, terwijl ook de schooltandverzorging steeds meer wordt uitgebreid. De samenwerking tussen de schoolartsen en de inspecteurs kan over het algemeen goed worden genoemd. Toch vragen sommige inspecteurs, ofschoon het grote nut van de schoolartsdienst erkennende, zich af, of de steeds verder gaande bemoeienissen van deze dienst de school niet al te zeer belemmeren bij de vervulling van haar eigenlijke taak. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Sittard*:

„In sommige gevallen is de stoornis die het bezoek van een schoolarts noodzakelijkerwijze met zich brengt, groter dan wenselijk en nodig is. Het lijkt mij bestisl onjuist dat de leerlingen in groepen de school verlaten om op eigen gelegenheid naar de schoolarts te gaan, die ergens zitting houdt in een gebouw van het Groene Kruis, vaak gelegen op een afstand van meer dan 5 minuten gaans.”

De inspecteur in de inspectie *'s-Hertogenbosch* toont zich in dit opzicht ook al bezorgd.

Betreffende de *schoolpsychologische diensten* merkt de inspecteur in de inspectie *Nijmegen* op:

„De aangelegenheid van de schoolpsychologische dienst heeft geen verdere ontwikkeling vertoond. Men wil liever de behandeling van deze zaak in de Staten-Generaal afwachten alvorens tot een realisering in de een of andere richting over te gaan. M.i. dient dit door de drie „zuilen” met subsidie uit de openbare kassen te worden aangepakt.”

Uit het jaarverslag van de schoolarts in de kring *Tiel* neemt de inspecteur in de gelijknamige inspectie de volgende passage over betreffende de duur van de *school-week*, een passage die ik voor de scholen van groot belang acht:

„Een punt dat eveneens tot mijn verwondering nog steeds niet uniform is geregeld, is de kwestie: *woensdagmiddag vrij of de gehele zaterdag vrij?* Ik meen dat de gehele vrije zaterdag voor het grootste deel een overblijfsel is uit de bezettingstijd met zijn kolengebrek enz. Maar het enige criterium dat hier gesteld mag en moet worden, is het belang van het kind. En dat belang eist een vrije woensdagmiddag. Een schoolkind is geen volwassene en heeft veel meer behoefte aan ontspanning en verblijf in de buitenlucht dan deze. Een onafgebroken periode van ochtend- en middagschool gedurende vijf opeenvolgende dagen moet daarom onvoorwaardelijk worden afgekeurd. Het kind moet midden in de week een halve dag vrij hebben. Dit komt het opnemingsvermogen op de volgende dagen weer ten goede. Het bezwaar dat men tegen een halve dag schoolgaan soms te berde brengt, n.l. dat het voor verafwonden de moeite niet waard is om hun kind daarvoor een grote afstand te laten afleggen, is volkomen onaanvaardbaar. In onze moderne tijd, nu zoveel kinderen op de fiets naar school gaan, heeft een afstand van enkele kilometers geen betekenis meer. Een halve eeuw geleden werd op woensdag wel een halve dag school gehouden, en moest de afstand te voet worden afgelegd, wat heel wat gezonder is, vooral bij koud weer, dan per fiets. Het ware mijns inziens dan ook te wensen, dat deze zaak eens uniform werd geregeld en dat overal de lagere scholen 's woensdagmiddags gesloten werden.”

VOORLICHTING INZAKE BEROEPSKEUZE

Over voorlichting inzake beroepskeuze, in het bijzonder op de uloscholen, schrijft de inspecteur in de inspectie *Arnhem* het volgende:

„Veel meer dan vroeger ooit het geval was brengen de uloscholen de abiturienten in kennis met de mogelijkheden die het mulo-diploma biedt. Ik noem van de voorlichtende activiteiten:

1. Een excursie naar de moderne administratie van de „Vesta” te Rotterdam.
2. Een film met toelichting over het bedrijf van de „Nationale” te Rotterdam.
3. Een voorlichting van de Redersvereniging over de opleiding tot scheepsmachinist.
4. Voorlichting voor de meisjes over de „Milva”.
5. Op de ouderavonden werd een inleiding gehouden over „Mogelijkheden voor bezitters van het mulo-diploma”.
6. Het laten maken van een opstel door de mulo-leerlingen over het onderwerp „Mijn toekomst-plannen”. Aan de hand van deze opstellen leidt het hoofd der school een klasgesprek.
7. In dubieuze gevallen wordt de hulp van een psycholoog ingeroepen.
8. Geluisterd werd met de klas naar de schoolradio-uitzending: „Wat kun je en wat wil je worden?”
9. Bezoek aan een legerplaats.
10. Een drietal dagen geheel gewijd aan bezinning op het toekomstige beroep.

De voorlichtingsbijeenkomsten hadden plaats op vrije namiddagen, in het bijzijn van de leerkrachten”.

SPREEKONDERWIJS

Uit verschillende inspecteursverslagen blijkt, dat het spreekonderwijs op de scholen steeds meer ingang vindt. De inspecteur in de inspectie *Zutphen* schrijft hierover:

„De mondelinge expressie van de leerlingen ondervindt vele moeilijkheden. Zo worden bij het dialectisch spreken vaak bepaalde uitgangen weggelaten. Ook is herhaaldelijk geconstateerd dat de ademhaling niet op de juiste wijze geschiedt, waardoor spraakmoeilijkheden ontstaan. De gemeentebesturen van Borculo en Nedeze zijn overgegaan tot de benoeming van een spraakleerkracht; in Lichtenvoorde worden daartoe pogingen aangewend. De resultaten van dit onderwijs kunnen nog niet beoordeeld worden.”

En zijn ambtgenoot in de inspectie *Eindhoven*:

„Aan de schoolartsendiensten zijn al enige jaren bevoegde logopedisten verbonden. Deze verzorgen de hygiëne van het spreken bij kinderen van de lagere school, die in dit opzicht een opvallende stoornis vertonen. Dat gebeurt zowel onder als buiten schooltijd, meestal in het schoolgebouw zelf. Het is een activiteit, die we niet graag meer zouden willen missen. De resultaten van vakkennis, geduld en volhar-

ding zijn dikwijls uitstekend. We verheugen ons over deze sociaal-hygiënische verzorging en verbetering van de spraak.

Nog te weinig echter wordt het gewone spreken van het normale kind op de scholen verzorgd en ontwikkeld. Ik heb hier niet op het oog de uitspraak en de ademhaling, maar wel de natuurlijke drang en mogelijkheid van elk mens, ook van kinderen, om zich te uiten, zijn gedachten en gevoelens mede te delen aan anderen door middel van het gesproken woord. Dat is niet een kwestie van hygiëne, maar van psyché. Het kind spreekt slecht op school, doordat de school het remt en afleert te spreken, doordat de onderwijzers al in de eerste klas van het kind eist te spreken zoals een volwassene, en wel zoals zij zelf, het doet.

De bijzondere aandacht voor een verkeerd gebruik van de spraakorganen is begrijpelijk en een sociaal goed, maar dat we de normale schoolkinderen niet normaal laten spreken en niet beter leren spreken, is onbegrijpelijk en een sociaal kwaad."

ESTHETISCHE VORMING

Verschillende inspecteurs berichten het een en ander over hetgeen de scholen doen voor de esthetische vorming der leerlingen. Hieromtrent lezen we in het verslag van de inspecteur in de inspectie *Helmond*:

„Cultuur en School”, de organisatie waarbij alle scholen van Helmond e.o. zijn aangesloten, hebben ook dit jaar met succes toneel-, muziek- en declamatieavonden verzorgd voor alle leeftijdsgroepen van de schooljeugd. Met genoegen kan worden medegedeeld, dat de deelneming der leerlingen aan deze avonden nog steeds groeiende is en dat voorbesprekingen gaande zijn om te komen tot de instelling van een overkoepelende algemene gemeentelijke commissie voor cultuur, die dan in de toekomst de werkzaamheden van „Cultuur en School” zal overnemen. Verheugend is het, dat het moeilijke, bescheiden begin nu uitgegroeid is tot deze grote enthousiaste deelneming van de schooljeugd, zowel van de scholen voor g.l.o. als die van de scholen voor u.l.o.”

De inspecteur in de inspectie *Eindhoven* gaat wat dieper op dit onderwerp in. Hij schrijft:

„Het begrip „esthetische vorming” is reeds zo’n algemeen goed geworden, dat wel niemand voor deze vorming nog gewonnen moet worden. Toch maakt men vaak nog niet aan de kwintessens van de zaak. Ook bij de esthetische vorming dient namelijk de expressie van het kind zelf in het middelpunt te staan. Zo is men indertijd, uitstekend, begonnen met de vernieuwing van ons tekenonderwijs en ons zangonderwijs.

In sommige scholen is men al toe aan deze vorming door middel van het moedertaalonderwijs. Maar... al te veel blijft men nog staan bij het luisteren naar een muziekstuk, bij het beleven van een toneelstuk, bij het bezoeken van een schilderijmuseum, bij het luisteren naar een declamator.

De grote waarde van het creatieve en het expressieve, van alles wat het kind zelf kan en wil om de schoonheid te benaderen, die vergeet de gewone lagere en vooral de uitschool meestal.

Wij bevorderen wel een goede verhouding tussen de kunstenaar en het volk door het leren genieten van een wand schildering of een glas-in-loodraam in de school. Wij wekken wel de belangstelling op voor vorm en kleur en toon door de schilderkunst, ook de moderne, te leren bewonderen. Wij leren luisteren naar een uitvoering van het Brabants orkest en naar „een uur muziek”. Zelfs komen er in onze scholen declamatoren en zangers om het de leerlingen gemakkelijk te maken te leren genieten van hun kunst. Maar hebben wij wel voldoende aandacht voor de scheppingsdrang die in ieder kind aanwezig is? Geven wij de jeugd wel voldoende gelegenheid zich te ontwikkelen door zelf iets te maken, zelf iets te doen? Het kind is in staat een gaaf beeldje te boetsen, een eenvoudige gedichtje te maken, een eigen melodietje te componeren, wanneer de school maar niet belemmert en de smaak bederft.”

NIEUWE T.B.C.-WET

In verband met de inwerkingtreding van de nieuwe wet op de bescherming van leerlingen tegen besmettingsgevaar (wet van 9 juli 1953, *Stb.* 349), volgens welke wet thans alle leerkrachten en al degenen die aan de school verbonden zijn, in het bezit moeten zijn van een geldige t.b.c.-verklaring, hebben de inspecteurs een aanvraag gemaakt met de controle.

De inspecteur in de inspectie *Tilburg* schrijft in dit verband het volgende:

„Na 1 november ben ik met de controle begonnen, maar deze is nog niet geheel beëindigd. Ik ben er echter van overtuigd dat de nieuwe bepalingen een grote verbetering zullen blijken te zijn; met name geldt dit t.a.v. de verplichte herkeuring der leerkrachten om de twee jaar, alsmede de keuring van andere personen dan de onderwijzers, die bij hun werkzaamheid met de leerlingen in aanraking komen. De noodzaak der verplichte herkeuring werd in *Tilburg* al weer duidelijk bewezen door het feit dat in een der bijzondere scholen zich een geval van besmetting van leerlingen door een onderwijzeres heeft voorgedaan. De onderwijzeres was in het bezit van een geldige verklaring, maar deze was al enige jaren oud. Inmiddels had zij zelf een besmetting opgelopen en daarna heeft zij op haar beurt een achttal kinderen besmet. Deze hebben bedruct moeten houden. De noodzaak van een voorschrift dat ook andere personen dan de leerkrachten een verklaring moeten bezitten, bleek eveneens te *Tilburg*. Bij de keuring van een der geestelijken die aan de scholen godsdienstonderwijs gaven, bleek namelijk dat hij eveneens aangetast was. Voor zijn herstel moest hij voor enige maanden worden opgenomen in een sanatorium.”

§ 8. De kosten van het onderwijs

INVESTERINGEN

In een vorig hoofdstuk heb ik er reeds op gewezen, dat de gemeentebesturen ook in het afgelopen jaar kolossale bedragen beschikbaar hebben gesteld voor de bouw van nieuwe scholen, de vervanging van oude gebouwen, de uitbreiding van bestaande scholen, de bouw van nieuwe gymnastieklokalen en de vervanging van oude inventarissen. De gemeentebesturen hebben, nu de conjunctuur gunstig is, met grote besluitvaardigheid en welwillendheid grote kapitalen geïnvesteerd ten behoeve van het onderwijs in de eerste hoofdinspectie. Zoals reeds vermeld werd is alleen reeds in de inspectie *Eindhoven* voor dit doel ongeveer 3,5 miljoen gulden uitgetrokken. Aan de hand van een ruwe berekening kwam de inspecteur tot de conclusie dat aan exploitatiekosten in de inspectie *Eindhoven* in 1954 voor het lager onderwijs bijna 5 miljoen gulden was uitgegeven; dit is 2 miljoen gulden meer dan in het jaar daarvoor.

EXPLOITATIEVERGOEDINGEN

Ook op dit terrein beginnen de gemeentebesturen, daartoe mede gestimuleerd door de voortdurende activiteit van het rijksschooltoezicht, de jarenlange bestaan hebbende achterstand in te lopen. Weliswaar zijn nog enkele gemeentebesturen moeilijk in beweging te krijgen, doch het moet gezegd, dat in het afgelopen jaar wederom een aanmerkelijke vooruitgang kon worden geboekt. Ofschoon gemiddelde cijfers niet alles zeggen, is het toch wel vermeldenswaard dat de gemiddelde exploitatievergoedingen voor het g.l.o., het v.g.l.o. en het u.l.o. in de provincie *Gelderland* thans resp. f 32,65, f 52,82 en f 47,03 bedragen. Voor *Limburg* bedragen zij resp. f 29,63, f 44,62 en f 43,53 en voor *Noordbrabant* f 32,59, f 49,16 en f 48,49.

Dank zij deze vergoedingsbedragen zullen de schoolbesturen in staat worden gesteld de nodige aandacht te schenken aan de verzorging van hun gebouwen en leermiddelen, mits zij hun uitgaven op een verstandige wijze verdelen en rekening houden met de periodiek terugkerende grote uitgaven voor schilderwerk, herstelwerkzaamheden e.d. Anders zullen herhaaldelijk terugkerende financiële moeilijkheden niet te vermijden zijn.

§ 9. Het rijksschooltoezicht

GROTE ACTIVITEIT

Het jaar 1954 is voor alle sectoren van het lager onderwijs een jaar geweest van grote activiteit, waarbij van de inspecteurs de uiterste krachtsinspanning werd geleverd. Ik heb die van nabij kunnen volgen. Meermalen heb ik met verschillende inspecteurs in hun inspecties rondgereisd, meestal in verband met het instellen van een onderzoek inzake beroepsaangelegenheden. Daarbij heb ik niet nagelaten ook de gang van zaken aan de scholen nauwkeurig gade te slaan.

Voorts heb ik op verschillende inspectiebureaus meermalen besprekingen gevoerd en daarbij gelegenheid gehad kennis te nemen van de aldaar verrichte werkzaamheden en met de aan de inspecteurs toegevoegde bureaushulpen te spreken.

Aldus, en ook op de maandelijks vergaderingen met de inspecteurs en de consulenten voor de lichamelijke opvoeding, op welke vergaderingen belangrijke onderwerpen aan de orde kwamen, heb ik met voldoening mogen constateren dat de leden van het rijksschooltoezicht in de eerste hoofdinspectie zich in het algemeen op uitnemende wijze van hun veelomvattende taak kwijten. De talrijke bemoeienissen die de inspecteurs op velerlei gebied hebben, maken hun arbeid niet gemakkelijk. Evenwel schenkt dit werk hun, mede door de vrijwel allerwegen ondervonden medewerking, grote bevrediging.

STERKE GROEI

Sommige inspecties vertonen een opvallend sterke groei. Zo telde de inspectie *Arnhem* op 31 december 1954 151 scholen, 964 leerkrachten en 33 676 leerlingen en de inspectie *Nijmegen* 158 scholen, 947 leerkrachten en 33 043 leerlingen, bij een provinciaal gemiddelde van 139 scholen, 743 leerkrachten en 25 745 leerlingen. De inspectie *Heerlen* telde 155 scholen, 888 leerkrachten en 31 099 leerlingen, bij een provinciaal gemiddelde van 138 scholen, 722 leerkrachten en 25 179 leerlingen. De inspectie *Breda* telde 132 scholen, 860 leerkrachten en 30 436 leerlingen, de inspectie *Eindhoven* 160 scholen, 1054 leerkrachten en 37 919 leerlingen, de inspectie *Helmond* 156 scholen, 859 leerkrachten en 30 926 leerlingen en de inspectie *Tilburg* 129 scholen, 905 leerkrachten en 33 635 leerlingen, bij een provinciaal gemiddelde van 132 scholen, 792 leerkrachten en 28 121 leerlingen. Dat de inspecteurs in deze inspecties met werkzaamheden overladen zijn, behoeft geen betoog.

ONTSTENTENIS

Door ziekte van de inspecteurs in de inspecties *Helmond* en *Waalwijk*, de heren Kroese en Ubachs, moesten hun werkzaamheden geruime tijd worden waargenomen resp. door de heren Renders en Van den Bosch, inspecteurs in de inspecties *Eindhoven* en *Tiel*. Aan deze beide functionarissen breng ik gaarne openlijk dank voor de uitnemende wijze waarop zij deze tijdelijke taak hebben vervuld. Inmiddels hebben de heren Kroese en Ubachs hun werkzaamheden hervat.

II. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE TWEDE HOOFDINSPECTIE

Provincies Zuidholland, Noordholland, Zeeland en Utrecht

§ 1. De toestand van het lager onderwijs in het algemeen

Het jaar 1954 werd gekenmerkt door de zeer grote belangstelling welke het onderwijs, en in het bijzonder het lager onderwijs, van alle zijden ondervond. Vaak leek het, of dit laatste zodanig in het slop was geraakt, dat van een noodtoestand moest worden gesproken. Vooral het tekort aan onderwijzers en de veel te grote klassen speelden in de discussies een grote rol.

Nu is het zeker dat er een onderwijzerstekort bestaat, en dat dit alleen door het terugkeren in de school van vele gehuwde onderwijzeressen binnen de perken werd gehouden, zodat betrekkelijk weinig klassen naar huis behoefden te worden gezonden. De vraag rijst echter of — nu de huwende onderwijzeres er zeker van is dat zij direct weer herplaatst kan worden — niet méér onderwijzeressen in het huwelijk zijn getreden dan anders het geval zou zijn geweest. Maar afgezien hiervan moet geconstateerd worden, dat de groei van het onderwijzerskorps geen gelijke tred heeft gehouden met de aanwas van de schoolbevolking. Is dit enkel een financiële kwestie, of speelt hier de weinige waardering welke het onderwijzersambt in maatschappelijke zin nog steeds ondervindt, ook een rol? Of trekken de vele mogelijkheden die de huidige maatschappij aan gestudeerden biedt, diegenen tot zich die anders misschien onderwijzer of onderwijzeres zouden zijn geworden?

Dat de vele te grote klassen een belemmering vormen voor goed onderwijs, zal wel door niemand worden tegengesproken.

Het jaar 1954 is ook gekenmerkt door een grote activiteit op het gebied van de *scholenbouw*. Tal van nieuwe scholen kwamen tot stand, waaronder vele die aan hoge eisen van doelmatigheid en hygiëne voldoen.

Ik ben van oordeel dat het ongunstige te sterk wordt belicht en over het vele dat in de afgelopen tien jaren verricht is, te weinig wordt gezegd.

De inspecteur in de inspectie *Amersfoort* schrijft hieromtrent het volgende:

„Wanneer de situatie van de een of andere school in een gemeente door plaatselijke omstandigheden bijzonder ongunstig is geworden, haast men zich niet alleen om het geval te publiceren, maar grijpt men bovendien de gelegenheid aan om al generaliserend de onderwijssituatie in het algemeen te bekritisseren, zonder oog te hebben voor de geweldige krachtsinspanning, waarmee het rijk alsmede de gemeente- en schoolbesturen de nadelige gevolgen van de tweede wereldoorlog nu reeds jarenlang bestrijden. Het lijkt mij toch goed, juist als bijdrage tot de reeds eerder genoemde opinievorming, op de volgende feiten te wijzen, die niet hebben nagelaten het onderwijs in de inspectie *Amersfoort* gunstig te beïnvloeden.

Sinds 1 mei 1946, de dag waarop ik deze inspectie overnam, zijn er 33 scholen voor g.l.o. gebouwd met 184 klasselokalen, 4 scholen voor v.g.l.o. met 12 klasselokalen en 3 scholen voor u.l.o. met 16 klasselokalen. Een aantal scholen verkeert in oprichting en zal in de loop van het jaar 1955 worden geopend. Voorts kwamen vele verbouwingen tot stand. Voornamelijk betreft het hier veranderingen van inrichting, waardoor bereikt kon worden, dat lokalen die op het noorden liggen, ook zonlicht kunnen ontvangen door bovenlichten, die in de aan de zuidkant staande lokaalmuren boven de verlaagde gang zijn aangebracht. Deze verbouwingen maakten bovendien dwarsventilatie mogelijk. Tevens werd de gelegen-

heid aangegrepen om de raampartijen te moderniseren, zodat thans de totaaloppervlakte der ramen aan de eisen van het huidige Bouwbesluit voldoet. Vele waterplaatsen en closets werden in afzonderlijke gedeelten van het gebouw ondergebracht.

Al deze verbeteringen, uitbreidingen en nieuwe gebouwen hebben niet alleen hygiënische betekenis; ook de pedagogische sfeer in de scholen wordt er in sterke mate door bevorderd."

Waar de steden een sterke groei vertonen — en waar is dat niet het geval? — staan de gemeentebesturen voor grote moeilijkheden. De inspecteur in de inspectie *Amsterdam* schrijft hierover:

"Als gevolg van de uitbreiding van het westelijk stadsdeel zijn in Amsterdam-West nieuwe gebouwen in gebruik genomen. De schoollokalen van deze nieuwe gebouwen zijn verdeeld tussen het openbaar en het bijzonder onderwijs. In vele bestaande openbare en bijzondere scholen is het aantal leerlingen zó-zeer toegenomen dat de school moest worden gesplitst.

De ervaring heeft geleerd, dat gemiddeld uit 100 nieuwe woningen 33 leerlingen voor het gewoon lager onderwijs komen. Daar het hier meest jonge, derhalve groeiende gezinnen betreft, is de verwachting gewettigd dat dit aantal per 100 woningen tot ongeveer 40 zal stijgen. De verplaatsbare hulpscholen kunnen de toevloed van leerlingen ternauwernood verwerken. Zij zijn een ware uitkomst, daar de bouw van permanente scholen de woningbouw onmogelijk kan bijhouden.

In de binnenstad staan vele scholen — wat het aantal leerlingen betreft — er niet gunstig voor. De oudere mensen blijven de huizen bewonen en de jonge gezinnen zoeken woonruimte in Nieuw-West. In de binnenstad treft men dan ook scholen aan, waarvan de klassen gecombineerd moesten worden. Nog steeds zijn er scholen die lokalen in gebruik hebben buiten het schoolgebouw. Dikwijls zijn deze buitenklassen verspreid over verschillende gebouwen, soms heel ver van het hoofdgebouw. Voor het hoofd der school is het niet wel mogelijk geregeld toezicht te houden. Soms komen er moeilijkheden, als in de buitenklassen leerkrachten zijn geplaatst die niet tevens de tact hebben als leider op te treden.

Door een te losse band met de school is de sfeer in deze buitenklassen soms minder goed."

De inspecteur in de inspectie *Breukelen* wijst op de toenemende belangstelling der gemeentebesturen:

"Van de zijde van de gemeentebesturen viel een groeiende belangstelling voor de scholen te constateren, die zich duidelijk demonstreerde in de grotere bedragen welke voor de exploitatie ter beschikking werden gesteld. Ook de uitrusting der scholen met moderne leermiddelen als radio, projectie- en filmtostellen, leermiddelen voor lichamelijke oefening en handenarbeid, alsmede de vernieuwing van het meubilair en de verwarming der scholen hadden daarbij de aandacht."

De inspecteur in de inspectie *Delft* vat zijn oordeel aldus samen:

"Men zou kunnen zeggen, dat de funeste gevolgen van de bezettingstijd voor de lagere scholen in mijn ambtsgebied grotendeels zijn uitgewist."

Dit alles heeft betrekking op de materiële zijde. De scholenbouw gaat steeds voort; de nieuwe gebouwen zijn licht en luchtig; de exploitatievergoedingen zijn over het algemeen voldoende te achten.

Het tekort aan onderwijzers bestaat echter nog. Wel moet ik de inspecteur in de inspectie *Amsterdam* gelijk geven, wanneer hij zegt: „Het tekort aan bekwaame onderwijzers is groter dan het tekort aan onderwijzers in het algemeen."

De jonge onderwijzers en onderwijzeressen krijgen, gelukkig, dadelijk een plaats. Maar dan? De inspecteur in de inspectie *Alkmaar* vraagt, nadat hij op de tekortkomingen van deze jonge mensen heeft gewezen:

"Krijgen zij van de hoofden wel in voldoende mate de nodige aanwijzingen? Daar is belangstelling en observatie voor nodig. Welk schoolhoofd kan het zich permitteren regelmatig eens rustig bij een jonge collega achter in de klas te gaan zitten?"

Vaststaat, dat de nieuwelingen nog veel leiding en voorlichting behoeven. Uit de verschillende jaarverslagen blijkt evenwel dat die in vele gevallen ontbreken. De inspecteur in de inspectie *Rotterdam* schrijft hierover, nadat hij geconstateerd heeft dat zelfs de voorziening in de vacatures van hoofd een probleem vormt:

„Toegegeven moet worden, dat de positie van schoolhoofd in zekere mate is uitgehold en ondergraven, hetgeen stellig niet in het belang van de school is en weinig geschikt om het ambt aantrekkelijk te maken. Nog altijd bekleedt het schoolhoofd een sleutelpositie.

Wie beweert: „Een school staat of valt met het hoofd”, tekent de situatie misschien wat al te zeer zwart-wit, maar geeft toch de kern juist weer.

Het is mijn overtuiging dat aan het ambt van hoofd meer inhoud moet worden gegeven. Een hogere marge is daarbij noodzakelijk, maar evenzeer een betere toerusting voor de taak: voor een goed schoolhoofd is meer nodig dan de eis dat hij een goed onderwijzer is; hij moet kunnen coördineren, stimuleren en leiding geven. Hij moet een persoonlijkheid zijn, meer zijn dan de klasseonderwijzer die de administratie voert, en stootblok zijn bij botsingen met autoriteiten en ouders. Vanzelfsprekend denkt hierbij niemand aan de terugkeer van de oude, ambulante „bovenmeester” zoals deze zo vaak is getekend en — vertekend.

Een gezonde denivellering zal ook bij de personeelsvoorziening van de scholen heilzaam kunnen werken.”

In grote scholen, waar het schoolhoofd met de zorg voor een (grote) klas belast is, moeten de jongere onderwijzers wel aan zich zelf worden overgelaten. Dit is zeker niet in het belang van het onderwijs.

Voor al in de steden wordt geklaagd over de *onrust* in de scholen. De inspecteur in ressort B der inspectie *Rotterdam* schrijft in verband met deze brandende kwestie o.a. het volgende over schoolbezoek op maandagmorgen:

„In klas 1 en 2 komen de kleuters om de beurt naar „juf” en deponeren op haar tafel de warme geldstukjes uit de vastgeknepen knuistjes. Juf ontvangt, telt, wisselt zonnig en noteert de stortingen op de verschillende lijsten: schoolfonds, schoolreisje, oudercommissie, schoolkrant, schoolzwemmen, schoolsparen, schoolmelk, enz.

En de klas werkt, rustig of onrustig, alnaar het overwicht dat de onderwijzeres op de kinderen heeft. Naast de „financiële” aandacht (alles moet straks kloppen) heeft ze haar „politie” aandacht in meerdere of mindere mate nodig. Het is vaak al half elf, als ze zuchtend nog eens de op de tafel neergelegde gelden telt en aan haar gewone werk, volgens de rooster, probeert te beginnen (in de hogere leerjaren gaat dit werk natuurlijk vlugger, doch men is er toch in de regel tot half tien mee bezig). Dan gaat de deur weer open en brengen twee grote jongens de melkflesjes binnen. Het zijn ook onbetaalde krachten, die de flessenrekken uit de vrachtauto in ontvangst nemen en distribueren over de verschillende klassen. Om kwart voor elf krijgen de melkdrinkers hun flesje en rietje en wordt de melk gedronken. Het is toch wel te begrijpen, dat de onderwijzeres een diepe zucht slaakt, als die morgen ook nog de dokter met zijn assistente, of de tandarts met zijn hulp, of de gemeentelijke inspecteur, of diens collega van het rijk het lokaal binnenstapt. Bovendien wordt die visite nog op de voet gevolgd door het hoofd der school, die het melkgeld komt ophalen.”

Door de trek naar buiten uit Amsterdam en Rotterdam is een nieuw probleem ontstaan: hoe krijgen de kinderen die een paar maanden aan zee doorbrengen, onderwijs? De inspecteur in de inspectie *Alkmaar* acht het probleem ten aanzien van de Amsterdammers wel opgelost. Hij schrijft daarover:

„Vele — meest Amsterdamse — kinderen verblijven verscheidene weken, soms zelfs maanden, in het strandkamp te Bakkum (gem. Castricum). Dat zouden ze, wat het onderwijs betreft, niet ongestraft kunnen doen, als ze aldaar niet werden opgevangen. Op de voormiddagen van 8—13 uur krijgen ze gedurende het wettelijk verplicht aantal uren individueel onderwijs uit hun eigen boekjes. Als ze weer in Amsterdam terugkeren, hebben ze dezelfde leerstof doorgewerkt als hun klasgenoten tijdens hun afwezigheid te verwerken hebben gekregen.

De eigen school te Castricum is nu voor ontreddering door deze invasie gevrijwaard.

Als men bedenkt dat het aantal „kampklassers” dat tegelijk aanwezig was, tot 97 is opgelopen, begrijpt men, dat het onmogelijk geweest zou zijn die bijna 100 kinderen in de schoolgemeenschap van die ene school te Bakkum op te nemen. Niemand beter dan het hoofd dezer school weet, wat een ellende hij elk jaar opnieuw heeft moeten doorstaan, om althans een deel, nl. de goedwillenden, die erom kwamen vragen, op te nemen. Nu komen ze allen. Ze krijgen in Amsterdam alleen verlof onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat ze de kampklassen bezoeken. De administratie is mede door de uitstekende samenwerking met Amsterdam zo geregeld, dat daar geen ontkomen meer aan is. Eenmaal in de kampklas ingeschreven, kunnen ze allemaal alleen verlof krijgen van het hoofd der plaatselijke school. Deze man, de organisator van deze kampklassen, ziet scherp op geregeld schoolbezoek toe, maar behoeft geen enkel geval van ongeoorloofd schoolverzuim aanhangig te maken. Die Amsterdammerijes gedragen zich correct, de ouders zijn dankbaar en ... het onderwijs gaat voor alle partijen normaal door.”

§ 2. De lagere scholen; hun werkwijze en hun resultaten

Ook dit jaar moest geconstateerd worden, dat het *klassikale* systeem in de scholen voor gewoon lager onderwijs nog steeds overheerst. De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* zegt daarvan:

„Hoewel op enkele scholen gewerkt wordt met dag- of weektaken, kan toch niet gezegd worden dat er in de inspectie scholen zijn waar wordt gedaltioniseerd. Evenmin zijn er montessorischolen of „progressieve” scholen waar in alle klassen consequent een nieuwe richting is ingeslagen.

Evenmin kan gezegd worden, dat men het overal maar bij het oude wil laten. Er zijn verschillende scholen waar het onderwijs althans in één of meer vakken een nieuwe inslag heeft gekregen. Het meest is dit het geval in de aanvangklassen en de hoogste klassen, minder vaak in de middelklassen.

De resultaten van het onderwijs op de verschillende scholen lopen uiteen van slecht tot zeer goed; de resultaten van de opvoeding lopen misschien nog sterker uiteen, doch deze zijn uit den aard der zaak niet exact te bepalen.

Het leerplan vervult voor het onderwijs maar zelden de rol van een leidraad die van jaar tot jaar wordt omgewerkt. Ook de lesrooster blijft op vele scholen jaar in jaar uit gelijk. Een doelbewuste opzet, bijv. om te komen tot meer organisch onderwijs, waarbij de „vakken” (typerend woord!) van onderwijs meer „takken” van het onderwijs worden, is maar zelden te ontdekken.

Het werk der pedagogische centra begint, vooral in sommige eerste leerjaren, vrucht te dragen. In die klassen vervult het spel-element een belangrijke rol. De kleutersfeer blijft althans gedurende het eerste halfjaar gehandhaafd.”

In gelijke zin schrijven de inspecteurs in de inspecties *Breukelen* en *Den Helder*.

ONDERWIJSVERNIEUWING

Met de vernieuwing van het onderwijs schieten wij in het algemeen te weinig op. Tot deze conclusie komt ook de inspecteur in de inspectie *Hilversum*.

De inspecteur in de inspectie *Amsterdam* laat al evenmin een optimistisch geluid horen. Hij schrijft:

„Het streven om het onderwijs functioneel te oriënteren maakt nog maar weinig vorderingen. Het is dan ook een uiterst moeilijke taak om de leerstof in overwegende mate te betrekken op het milieu en het dagelijks leven der leerlingen. In zeker opzicht wordt deze moeilijkheid veroorzaakt doordat de leerstof die de lagere school zich ziet toegewezen, grotendeels ligt in een sfeer die niet des kinds is en daardoor ook onmogelijk in levend contact met het kinderleven en de kinderlijke belangstelling kan worden gebracht.

Een tweede en zeker niet geringer moeilijkheid is het feit dat voor een degelijke toepassing van deze functionele oriëntatie een didactische techniek nodig is, die principieel verschilt van de methoden-di-

daetiek, waarmee het grootste deel der tegenwoordige leerkrachten opgegroeid is en vertrouwd is gemaakt. Het verlaten van de bekende paden geeft een gevoel van onzekerheid, van angst om niet „klaar” te komen (d.w.z. het voorgeschreven boekje niet uit te krijgen) en de leerlingen stenen voor brood te geven. Het zijn de slechtste leerkrachten niet die zich door deze overwegingen laten leiden. Wij kunnen meer respect hebben voor onderwijzers met veel dienstjaren die ruiterlijk bekennen de nieuwe didactiek te waarderen, maar niet in staat te zijn ernaar te werken zonder „brokken te maken”, dan voor de onervarenen die zonder voldoende vergelijkingsmateriaal aantrekkelijke wegen inslaan, waarvan zij het eind echter niet kunnen zien.

Een derde moeilijkheid ligt in de omstandigheid dat functioneel georiënteerde leerstof niet zonder meer voor herhaling vatbaar is. Wij zagen werk dat in goede aanpassing aan een bepaalde klas en aan bepaalde belevenissen der leerlingen degelijk was geordend en verwerkt. Dit had de onderwijzer veel tijd aan voorbereiding, documentering en ordening gekost. Maar het volgende jaar kan hij met een andere klas, die andere belevenissen heeft, deze leerstof niet meer gebruiken, op z'n hoogst enkele onderdelen ervan, terwijl hij lering trekt uit de opgedane ervaringen.

Het gevolg van deze bezwaren is dat het betrekken van de leerstof op het dagelijks leven der kinderen beperkt wordt tot enkele sprekende gebeurtenissen en een klein aantal vakken: een opstelling over een verjaardag, een dictie over een schoolreis, een tekening van een kermis e.d., oude wijn in nieuwe lederen zakken.

Wel worden er handleidingen in de handel gebracht die zich aandienen als functionele leerstof, maar in wezen is het niet mogelijk op deze wijze het principe tot zijn recht te doen komen. Voorzover deze uitgaven de onderwijzer documentatiemateriaal verschaffen, hebben zij waarde, maar de meeste gaan verder, geven indelingen, lesvragen e.d., die toch niet anders dan los van elke plaatselijke en individuele situatie kunnen zijn opgesteld en daardoor strijdig zijn met het principe. Erkenning van deze bezwaren impliceert niet de conclusie dat betere aanpassing van het schoolonderwijs aan de levenssfeer der leerlingen niet mogelijk zou zijn. Binnen de perken der tegenwoordige situatie zou zonder bezwaar veel meer geëxperimenteerd kunnen worden.

De hervorming van het onderwijs is nu eenmaal een proces dat lange tijd in beslag neemt en moet nemen. Eindigen zal het nooit, maar wel kan in de toekomst een tijdelijke stabilisatie verwacht worden, waarin meer dan bij de pogingen van thans naar geijkte richtlijnen wordt gewerkt.

Wie zich echter in het huidige tijdsbestek onttrekt aan pogingen om verbetering in de erkende tekortkomingen te brengen met als argument het ontbreken van die geijkte richtlijnen, werkt daardoor niet alleen niet mee aan de noodzakelijke geachte verbetering, maar werkt bovendien de totstandkoming van deze richtlijnen positief tegen.

Dit is te meer te betreuren, omdat juist het oordeel van hen, die met verantwoordelijkheidsgevoel en met kennis van zaken winst en verlies tegen elkaar kunnen afwegen, in de toekomst van de grootste waarde zal zijn. Wat wij in dit opzicht hoofdzakelijk in de hogere leerjaren constateerden, is echter niet bemiddelend. De meeste voorbeelden van pogingen om tot functioneel onderwijs te komen, constateerden we in de laagste klassen.

Lees(taal)- en schrijfoefeningen, geïnspireerd op en geordend rondom het dagelijks leven in klas of huis, vaak onderling en met tekenen gecombineerd, komen in toenemende mate voor. Aangepast aan de drang tot spelen van leerlingen der eerste klasse zagen we in steeds meer scholen rekenspelletjes, vaak geestig gevonden en met mogelijkheid tot zelfcontrole. Het enthousiasme waarmee de leerlingen, soms individueel, soms in groepjes, tezamen op deze wijze lange tijd aan een bezig waren, was verheffend om te zien.

Naarmate echter in de hogere leerjaren de afzonderlijke vakken hun eigen plaats gaan innemen en hun speciale cisen gaan stellen, gaat deze band met het kinderleven verloren, ook op terreinen waar een min of meer nauw contact nog zou zijn te handhaven. Het gemakkelijkst leent zich hiertoe wel het vak Nederlandse taal. Maar ongelukkig is juist bij dit vak de volkomen onpersoonlijke methode-uit-het-boekje zeer sterk overheersend. Slechts sporadisch constateerden wij, behalve de reeds genoemde opstellen en dicties, aangepaste oefeningen, om van georganiseerde en doorgevoerde klasgesprekken maar te zwijgen.

Iets beter is de situatie bij het aanvankelijk aardrijkskunde-onderwijs. Door bemiddeling van de gemeentelijke commissie-beemkennis krijgt iedere school het maandblad „Ons Amsterdam”, dat een schat van gegevens over de stad bevat. In verscheidene scholen wordt dan ook grote aandacht besteed aan de woonbuurt der leerlingen. Oude of bijzondere gebouwen, bedrijven, gevelstenen, namen van straten en grachten enz. vormen leerstofkernen.

Meermalen krijgen leerlingen opdrachten om in dit opzicht gegevens te verzamelen en deze te verwerken

In dit verband moet ook genoemd worden de reizende tentoonstelling „De Scheepvaart”, uitgaande van de Stichting schooltentoonstellingen, die in het bijzonder voor de buurten rondom het IJ van groot belang was en veel belangstelling trok.

Regel is deze wijze van lesgeven echter lang niet, en de ervaring bij het bezoek aan een derde klas, waar de leerlingen keurig Oldenzaal, de Maas e.d. op de kaart konden aanwijzen, maar niets over Amsterdam geleerd hadden, staat lang niet alleen. En hoe hoger het leerjaar, hoe geringer de aansluiting.”

Wij staan naar mijn mening nog pas aan het begin der vernieuwing. Een totale omschakeling zal veel tijd en studie kosten. Het is, zoals de inspecteur in de inspectie *Gorinchem* zegt:

„Wanneer men inderdaad met „algemene vorming” beoogt de oefening van hart, hoofd en hand, zal in het stelsel van onderwijs en volksontwikkeling elk onderdeel, dat is: elke tak van onderwijs, relatie moeten hebben met de overige takken. Dat is harde noodzaak, wil men van een gesloten stelsel kunnen spreken. Daarvoor is nodig dat er meer begrip komt voor het verband tussen wetenschap en techniek. Door de niet-wetenschappelijke opleiding van de onderwijzer van voorheen, ja ook van de opvoedkundeleraar, heeft het onderwijs sinds de middeleeuwen zich gekenmerkt door een verbaal systeem van van buiten geleerde encyclopedische kennis. Daardoor zijn de examens van de 19e eeuw tot op heden toe geweest zoals ze waren. Immers, de school vroeg om het examen, en het examen informeerde slechts naar afvraagbare kennis.

Werd het examen zwaarder, dan moest de methode beter worden, en zo waren school en examen volledig op elkaar afgestemd. Maar het leven van vandaag vraagt wat anders. De werkelijke ontwikkeling van de leerlingen ligt op een ander niveau. En daarom stemt het tot verheugen dat dit wordt ingezien door hen, die bij de nieuwe opleiding erop wijzen, dat de aandacht moet worden verlegd van de *leerstof* naar de *leerling*. Voor de ontwikkeling van het denken en voor de persoonlijkheidsvorming toch is het nodig dat de *activiteit* van het kind wordt ingeschakeld. Denken is immers het oplossen van problemen met behulp van het verstand. Dit betekent: verband leren zien en leren vergelijken, begrippen leren hanteren. Dit is van de allergrootste betekenis, want begrippen zijn de verdelingsprincipes van onze kennis.

Wanneer dit door de onderwijzer goed wordt ingezien, zal hij ook leren begrijpen hoe moeilijk het is op de juiste wijze het kind te leren: ervaringen opdoen, begrippen ordenen, leren handelen in vrijheid en onder eigen verantwoordelijkheid.”

En verder:

„Het gaat bij de vernieuwing van het onderwijs vandaag dus al lang niet meer om didactisch-methodische kwesties alleen; het gaat voor een belangrijk gedeelte ook om zaken van pedagogisch-psychologische aard.

Dit betekent uiteindelijk natuurlijk ook, dat de onderwijzer proberen moet door zelf te studeren zich op de genoemde en andere vraagstukken te bezinnen.

De jeugd van thans is anders dan die van voorheen. Dus moet de pedagoog, de onderwijzer haar op andere wijzen benaderen. Dit vraagt van velen een andere instelling, die iemand niet zomaar aanwaait. Dat eist bezinning en studie en overleg. De bereidheid daartoe wordt bij jonge en oudere leerkrachten gelukkig in toenemende mate aangetroffen.”

Ten aanzien van de toekomstige onderwijzers rust dus op de kweekscholen wel een zware verantwoordelijkheid.

Zij die reeds in functie zijn, zijn aangewezen op de *pedagogische centra*. De verschillende verslagen wijzen op de gunstige uitwerking der door deze centra georganiseerde cursussen. De inspecteur in de inspectie *Alkmaar* zegt daarvan:

„In toenemende mate beginnen de praktische vernieuwingscursussen het onderwijs gunstig te beïnvloeden. Lang genoeg had men gepraat en geschreven om de leerkrachten vernieuwings-„minded” te maken. Ze waren er bijna beu van! Nadat men hun verteld had dat ze moesten vernieuwen, is men nu bezig hun te leren hoe men moet vernieuwen.

De belangstelling is zeer groot, het resultaat dikwijls verbluffend. Bij schoolbezoeken kan men de leerkrachten er zo uithalen die wel en die niet aan praktijkcursussen deelnemen. Men kent z'n leerkrachten soms niet meer terug. Monotone routine-mensen zijn enthousiaste initiatiefnemers geworden."

Ook de inspecteur in de inspectie *Gorinchem* schrijft waardierend over de door genoemde centra gegeven voorlichting:

„Met erkentelijkheid voor het vele werk van de pedagogische centra met betrekking tot het bovenstaande moet worden gezegd, dat vele onderwijzers en onderwijzeressen door de deskundige voorlichting in dit opzicht langzamerhand een andere instelling beginnen te tonen. Men is gaan beseffen dat de vernieuwing van het onderwijs betere kansen biedt aan de *totale* opvoeding van het kind, maar men beseft tevens de zwaarte van de taak en de persoonlijke tekorten in opleiding en wetenschappelijke vorming.

Dat is goed. Men wordt wakker en zoekt naar mogelijkheden om de belemmeringen die een gezond vernieuwingsproces in de weg staan, op te ruimen. En dan is het te prijzen dat daarbij aandacht geschonken wordt aan allerlei dingen, zoals: de grootte der klassen, de lokaliteiten e.d. Maar van veel meer belang is het, dat aan de meningsvorming van de onderwijzer op dit punt leiding wordt gegeven in de zin dat boven de zojuist genoemde zaken de aandacht wordt gericht op de grote lijnen die in de onderwijsvernieuwing behoren te worden gezocht, waarover bij de algemene opmerkingen boven is gehandeld. Het inzicht breekt zich baan dat onderwijsvernieuwing in deze tijd geen kwestie is van een boekje of van meubilair. Het is een zaak van omschakeling van de onderwijzer, die zich niet langer mag blindstaren op de leerstof, waarmee hij toch zo moeilijk klaar kan komen, maar in de eerste plaats moet letten op het kind.

Ik heb ze in het afgelopen jaar gesproken, de dames en de heren, die op de cursus geleerd hadden zich de vraag te stellen aangaande de wijze waarop het kind leert. En ze beginnen mee te spreken over begrippen als *activiteit* en *differentiatie*, en in hun methodiek is iets van deze gedachten te bespeuren. Dat geeft moed en stemt hoopvol, wanneer we letten op de toestand van voorheen, toen men argwanend stond tegenover elke innemenging en invloed van buiten.

Men mag niet verwachten, dat iedere onderwijzer naast het vervullen van zijn dagtaak ook nog tijd zal weten uit te sparen voor regelmatige en grondige studie van de psychologie. Maar dan getuigt het van een gezonde kijk op de dingen, dat hij afstand durft te doen van een zekere zelfverzekerdheid, welke alleen op ervaring gegrond is. En dat hij begrip krijgt voor de wetenschap, die hem ten aanzien van problemen als: schoolrijpheid, leerproblemen bij sommige vakken (waarbij met name gedacht moet worden aan de vakken rekenen, lezen en taal), leerdefecten en beroepskeuze, de voor hem onontbeerlijke steun verleent om op deze terreinen zich een helder beeld te vormen van de oorzaken der dingen."

De inspecteur in de inspectie *Hoorn* maakt melding van de werkwijze van de op 1 september 1954 geopende nieuwe openbare lagere school te *Landsmeer*. Hij schrijft daaromtrent het volgende:

„In de laagste klassen van deze school wordt rekening gehouden met de behoeften van kinderen in de kleuterperiode. Het onderwijs wordt hier vooral „spelende" gegeven, waarbij sorteerdozen, cijferlotto's, rekenroulettes, schijven en puzzels belangrijke hulpmiddelen zijn. Het lezen en schrijven gaan er hand in hand. Gegroeped om de leesbladen en lotto's „om ons heen" wordt dit onderwijs gegeven. Van het begin af wordt veel vrijheid gelaten bij tekening en illustratie. In deze klassen wordt een morgen of een middag aan groepswork besteed.

Van de derde klasse af worden de hoofdvakken Nederlandse taal en rekenen individueel aangeboden volgens een onderwijssysteem dat door het hoofd der school nader is uitgewerkt. De leerstof voor elk der beide vakken is voor elk leerjaar verdeeld in groepjes van 160 uren. Deze uren, onderverdeeld in groepjes van tien, worden op kaarten, door middel van opdrachten, aan de kinderen voorgelegd. De opdrachten worden individueel uitgevoerd, waarbij de onderwijzer de kinderen als raadgever ter zijde staat.

Het werk wordt door de leerlingen zelf gecorrigeerd en daarna door de onderwijzer globaal beoordeeld. Naast de normale leerstof moeten de kinderen voortdurend opdrachten uitvoeren als: meten, wegen, geld wisselen, op schaal tekenen, e.d. Na iedere tien taken volgt een controle-oefening. Deze moet ruim voldoende worden afgeleverd. Is dit niet het geval, dan volgt nogmaals een oefening. Is ook deze onvoldoende, dan moeten alle tien taken worden herhaald. De vorderingen worden bijgehouden door middel van grafieken.

Ook de oudere leerlingen maken geregeld in groepsverband opstellen, waarbij zij in aanraking komen met het maatschappelijk leven. Zonodig worden hieraan excursies verbonden, of wordt een film vertoond. Bij aardrijkskunde, geschiedenis en kennis der natuur wordt de zelfwerkzaamheid zoveel mogelijk bevorderd door het laten verzamelen van plaatjes, foto's, krantenknipsels, e.d. Driemaal per jaar wordt een rapport uitgereikt, waarbij, naast een beoordeling door middel van cijfers, een toelichting volgt, die veelal een persoonlijke waardering inhoudt. Administratief moet iedere leerling bij het begin der zomervakantie driekwart van de leerstof doorgevoerd hebben om te kunnen overgaan naar het volgende leerjaar. Overgang is echter gedurende het hele jaar mogelijk, terwijl het ene vak het andere niet mag belemmeren in zijn ontplooiing."

Dat de grote klassen een meer individueel gericht onderwijs in de weg staan, behoeft geen nader betoog. Voorts werkt ook de onrust in de hedendaagse school belemmerend op de evolutie, die zich heel langzaam begint te voltrekken.

VAKANTIES EN VRIJE DAGEN

In bijna alle jaarverslagen komen beschouwingen voor over het vraagstuk der vakanties. Algemeen is de klacht dat de vakanties te lang zijn. De inspecteur in de inspectie *Amstelveen* schrijft daarover het volgende:

„De tendentie om de schoolvakantie steeds meer te verlengen is bekend. De uloschool trekt zich, landelijk gezien, op aan het v.h.m.o., de lagere school aan de uloschool; openbare scholen aan de bijzondere scholen welke tot het door de L.O.-wet in artikel 90 mogelijk gemaakte maximum gaan; gemeenten met een redelijke vakantieregeling aan naburige gemeenten met een wat royaler regeling. Voor mij persoonlijk ligt in artikel 90 wel een uiterst maximum. „Dit onderwijs moet gedurende niet minder dan veertig normale schoolweken per jaar worden gegeven”, al dient hier direct aan te worden toegevoegd, dat tal van openbare en bijzondere scholen 1—3 weken beneden dit maximum blijven.

De situatie is, vergeleken met de toestand van voor de oorlog, wel sterk veranderd:

de zomervakantie is veelvuldig uitgedijd van 3 à 4 weken tot 5 à 5½ week; voor uloscholen langer; de paas- en de kerstvakantie van 10 à 11 dagen tot 2 weken of langer; de herfstvakantie is algemeen ingeburgerd; oorspronkelijk was zij meer bedoeld als een „lang weekend”, thans groeit zij uit tot een volle vakantieweek; de „pinksterdagen” duren veelal twee dagen langer dan vroeger; zij omvatten thans ook de dinsdag en de woensdag.

Het aantal vrije dagen neemt toe: verjaardag van leden van het Koninklijk Huis; nationale feestdagen; godsdienstige bijeenkomsten; onderwijsconferenties enz., soms zelfs de verjaardag van de voorzitter van het schoolbestuur en die van het schoolhoofd.

Wat vroeger zeldzaamheid was: de noodzaak van een nauwkeurige berekening van de duur der voorgestelde of vastgestelde vakanties, begint meer en meer regel te worden. Meermalen moeten leerplannen enz. van bijzondere scholen worden teruggezonden omdat zij, wat de vakanties betreft, de in artikel 90 gestelde grenzen overschrijden. Het streven naar voortdurende vakantieverlenging is als een maalstroom, waaraan velen zich, bij alle ijver en goede wil in het werk betoond, moeilijk schijnen te kunnen onttrekken. Als men deze vele en vaak langdurige onderbrekingen van de schoolse arbeid vermeerderd met de vele verzoeken om goedkeuring van roosterafwijking die het inspectiebureau bereikt, vaak om op zichzelf zeer respectabele en te waarderen motieven, dan is een deel van de onrust in de school en daarmee wellicht weer een deel van de vaak weinig bevredigende resultaten van ons onderwijs verklaard.

Men hoort het zo dikwijls dat de kinderen, zeker na de zomervakantie, zo moeilijk weer aan de school wennen, zo ongezeglijk zijn geworden, zoveel vergeten zijn. Weken gaan er soms voorbij voor de schoolse arbeid weer regelmatig verloopt. Het ontbreken van goede vakantiebezigheid is stellig een der oorzaken. De lange vakanties zijn ook — men verneemt het vaak uit de mond van ouders — een bron van moeilijkheden voor het gezin, vooral voor grote en voor slecht behuise gezinnen.

Niemand zal het onderwijzend personeel, zeker tegenwoordig niet, nu de dagelijkse taak zo zwaar is geworden, redelijke vakanties willen onthouden. Maar hier groeit langzamerhand en ongemerkt een toestand die, voor hij fatale gevolgen gaat krijgen voor onze volksontwikkeling, nader onderzoek dient te worden."

De inspecteurs in de inspecties *Dordrecht, Leiden, Utrecht en Haarlem* uiten zich in dezelfde geest.

De inspecteur in de inspectie *Rotterdam* is met de bestaande toestand evenmin tevreden. Hij zegt:

„Bij de regeling van de schooltijden en vakanties viel in het verslagjaar op, dat er een tendens is de 40 verplichte schoolweken als een maximum te gaan beschouwen. Bovendien bleken vele schoolhoofden op de hoogte te zijn van de bekende interpretatie, waarbij als schoolweek wordt aangemerkt een week met 4 of meer schooldagen.”

Algemeen zijn de inspecteurs het erover eens dat het begrip „normale schoolweek” uit de Lager-onderwijswet zou moeten verdwijnen en vervangen zou moeten worden door een bepaald aantal schooltijden. Misschien kwam er dan in dezen wat meer uniformiteit.

Thans ga ik over tot een bespreking van verschillende leervakken.

LEZEN

Over dit vak schrijft de inspecteur in ressort C der inspectie *Amsterdam* o.m. het volgende:

„Wat mij bij mijn schoolbezoeken herhaaldelijk opvalt, is het feit dat het aanvankelijk leesonderwijs zo veel beter is dan het voorgezette. In de lagere klassen is het lezen over het algemeen goed, vaak zeer goed, maar in de hogere klassen gaat het niet evenredig vooruit.

De leesstof, en niet de wijze van lezen, moet daar maar al te vaak uitwijken of men in een vierde, vijfde of zesde klasse is. In plaats van natuurlijk is de leestoon vaak of stutelig of dreuniger, saai en droog. Opgewekt en overtuigend lezen wordt — de goeden niet te na gesproken — veel te weinig gehoord. De leesstof wordt te vaak afgerafeld, en dan altijd op dezelfde dreun. Uit de wijze van lezen kan men doorgaans al opmaken of de leerlingen de leesstof al dan niet begrepen hebben. Dat verschillende leerkrachten aan dit laatste feit veel te weinig aandacht schenken, is hier waarschijnlijk wel het grootste euvel. Meermalen overkomt het mij bij een leesles dat ik aan de wijze van lezen van de leerlingen duidelijk hoor, dat zij alleen maar de woorden die in het boek voorkomen, opzeggen, terwijl dit de leerkracht geheel blijkt te ontgaan en hij alleen naar de betekenis van bepaalde woorden vraagt. Ook al is de betekenis van alle woorden uit het boek de leerling bekend, dan geeft dit immers op zichzelf nog geen enkele waarborg dat hij de zin van het gelezene ook heeft begrepen. Dat lezen als vak een dienend karakter heeft en dat aan leerlingen, die niet werkelijk kunnen lezen, geen vruchtbaar onderwijs is te geven, wordt nog te vaak vergeten. Lezen staat immers in dienst van bijna alle andere vakken. Bij vele leeslessen krijgt men de indruk dat de onderscheiding tussen verstandelijk en technisch lezen de leerkracht misschien wel te veel voor ogen staat in deze zin, dat hij ze als op zichzelf staande gegevens behandelt. Ze zijn echter onverbrekkelijk aan elkander verbonden; lezen is immers, zoals een van de pioniers van het lees- en moedertaalonderwijs, Jos Reijnders, het noemde: „praten van het papier”.

Het terugvertellen van het gelezene geschiedt naar mijn mening in vele scholen ook te weinig. Het zou, behalve de belangrijke waarde die het heeft bij het aanleren van een goed eigen taalgebruik, voor de leerkracht, die blijkbaar een te weinig geöfend oor heeft om uit de wijze van lezen te kunnen vaststellen of het gelezene begrepen is, dienst kunnen doen als controlemiddel.”

Steeds meer aandacht wordt geschonken aan het *stillezen*. Uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Den Helder* blijkt echter, dat hier toch ook weer gevaren dreigen. Hij schrijft namelijk:

„Hoe vaak zag ik juist bij het individuele lezen het gevaar optreden dat de leerlingen te achteloos bladzij na bladzij omslaan, waardoor meer de idee wordt gewekt, dat ze met de geest in dolce far niente zijn dan intensief bezig. In het bijzonder wanneer de onderwijzer te veel het lezen in bibliotheek-boeken toestaat voor de vlugge leerlingen, die door hun snelle werktempo met hun reken- of taalwerk eerder klaar zijn dan de andere, schijnen de leerlingen dit lezen meer te zien als een quantiteit négligable dan als een les die overhoord wordt, en dan is dit in hun hele houding merkbaar.

Het stil of voor zichzelf lezen is zeer goed en nuttig, maar dan moet toch altijd als prikkel voor de arbeidsintensiteit een heurt of een reproductie volgen.

Vele onderwijzers zijn er, die het echte stillezen nog niet beoefenen en bij wie het uitsluitend de traditionele klassikale leesles is, waarbij niet alleen de eventuele bezoeker, maar ook de vluggere leerlingen zich stierlijk moeten vervelen. Maar dit wordt gelukkig al minder, en meer en meer worden de leeslessen gevarieerd gegeven."

De inspecteur in de inspectie *Delft* stelt nog eens het probleem: *globaal of analytisch-synthetisch leesonderwijs* aan de orde. Hij schrijft daaromtrent:

"Vele onderwijzers zitten met dit probleem. Moeten we het aanvankelijk leesonderwijs geven volgens een globale leesmethode, of voortgaan met de analytisch-synthetische? Deze actuele kwestie werd mij vele malen voorgelegd, en het liefst zou de vraagsteller blijkaar een kort en bondig, afdoend antwoord hebben ontvangen. Zo eenvoudig ligt het probleem echter niet. Het heeft immers vele aspecten. Hiervan wil ik slechts het kwantitatieve en het kwalitatieve aspect even belichten.

Interessant is allereerst te weten of de leesvaardigheid bij de globalisatie achterstaat bij die bij de spellend-samenstellende leergang. Een eenvoudig onderzoek dienaangaande, in januari gehouden, gaf hierop een zekere kijk. Hierbij werd uitgegaan van de volgende schaalverdeling:

minder dan 10 woordjes per minuut: onvoldoende;

10—15 woordjes per minuut: twijfelachtig;

15—25 woordjes per minuut: middelmatig;

meer dan 25 woordjes per minuut: goed.

Bij een klas „met globalisatie" werd slechts een gemiddelde van 21 woordjes per minuut bereikt, terwijl dit in een klas, onderwezen volgens een analytisch-synthetische methode, 36 was.

Als de storende omstandigheden bij de klas „met globalisatie" buiten beschouwing gelaten worden — deze klas telde 25 % zittenblijvers en één debiel kind —, acht ik het toch nog onjuist te concluderen, dat hier de leesvaardigheid ten achter komt bij die welke bereikt wordt bij de moderne werkwijze.

Wel komt het mij juist voor, te zeggen dat kinderen die leren lezen volgens een analytisch-synthetische methode, meester zijn op één wapen: het drieletterige woord, terwijl kinderen die leren lezen volgens een globaal methode, meer „feeling" hebben voor het lezen van moeilijker woorden en voor de groep naar de zin, waarmee we dan bij het kwalitatieve aspect zouden zijn beland. Die achterstand in lees-snelheid is naar het mij voorkomt echter slechts schijnbaar en ligt in de zeer verscheidene aard der beide methoden. Dezelfde proefneming namelijk, een maand daarna gehouden, leverde een gemiddelde op van 27 woordjes per minuut. Verrassend snel was de leesvaardigheid toegenomen.

De analytisch-synthetische methode tracht met een minimum van woorden een maximum van letterkennis bij te brengen. Bij de globaal methode staat de inhoud, de betekenis van het gelezene, veel meer op de voorgrond. De aandacht van het kind is niet gericht op het detail, de letter, maar op het woord in zijn zinvolle samenhang.

De globaal methode immers stelt vaak het letters-lezen en de technische oefening van ontbinden en samenstellen aanvankelijk wat uit, waardoor deze op de juiste tijd kunnen komen en de aandacht der kinderen tevens op de juiste wijze op de tekst gericht blijft. Zo kan, naast het globaal lezen van woorden en teksten met de globaal methode, in december en januari nog wel aan letters-lezen en samenstellen worden gedaan. Het is dan ook verklaarbaar dat er een vrij grote spreiding kon zijn in de snelheid van het lezen van drieletterige woorden, waarvan bij de proefneming werd uitgegaan.

In de volgende weken blijkt die achterstand gemakkelijk te kunnen worden ingehaald. De vruchten van de juist geleide gerichtheid op de tekst, en dus van een juiste lees-habitus, kunnen dan geplukt worden. Resumerende kom ik tot de conclusie dat de beslissing: globaliseren of niet, niet alleen gebaseerd mag zijn op het kwantitatieve aspect, maar dat ook het kwalitatieve aspect overweging verdient. Kortom, beide aspecten moeten bij de keuze op hun juiste waarde worden geschat.

Een nadeel van de moderne leerwijze is nochtans, dat nogal wat vergeerd wordt van de activiteit en de vindrijkheid van de leerkracht, zodat de keuze ook een persoonlijk tintje heeft. De persoonlijkheid van de onderwijzer speelt immers naast het intelligentiepeil van de klas altijd een bijzonder belangrijke rol.

Is dit misschien ook een der oorzaken dat men bij het lezen, en ook bij het schrijven, slechts aarzeland van methode verandert?"

De inspecteur in de inspectie *Middelburg* wijst erop, dat het aanvankelijk lees-onderwijs nog dikwijls in de techniek blijft hangen.

SCHRIJVEN

De inspecteur in de inspectie *Rotterdam* is over het schrijfonderwijs niet tevreden. Hij zegt daarom trent:

„Er heeft zich in het schrijfonderwijs in de loop der jaren een verandering voltrokken die niet als verbetering kan worden aangemerkt.

In de vooroorlogse jaren, toen het schuinschrift nog algemeen in zwang was, verschilden de methoden vooral in lettervorm. De ophaal was dun, de neerhaal had of in het midden of aan het eind een verdikking. De lettervorm was letterlijk en figuurlijk voorgeschreven, en de leerkracht beijverde zich deze vorm en de letterverbindingen met de klas „letterlijk” te beoefenen. Er was daardoor vaak in de school een grote eenheid in al het schriftelijk werk.

Thans is naast het schuinschrift het steilschrift in zwang: er is blokschrift en koordschrift, verbonden en niet-verbonden; er wordt geschreven met de oude kroontjespen, maar ook met de redipen en andere speciale pennen.

Mijn indruk is dat in het algemeen in de eerste klas met liefde, zorg en ijver wordt geoefend, volgens een bepaalde methode. De onderwijzeres kent en beoefent zelf ook bij haar bordwerk de gevolgde methode. De eerste moeilijkheden komen als tijdens en na het eerste leerjaar leerlingen van andere scholen worden toegelaten. Dan moet of in een te snel tempo worden overgeschakeld op de methode van de school, of er wordt genoeg genomen met het schrijven volgens de aangeleerde methode. In beide gevallen ontstaat schade aan het methodisch schrijven. In de volgende leerjaren worden op vele scholen zoveel nieuwe leerlingen ingeschreven, dat de onderwijzer met alle soorten schrift genoeg neemt, als het maar net en leesbaar is.

Dit op zichzelf juiste en verstandige standpunt blijkt in de praktijk te leiden tot het genoeg nemen met veel lelijk en onduidelijk schrift. Een achteroverhellende letter, lelijke lettervormen en vooral gebrek aan eenheid zijn de typische kenmerken. Bladert men een taalschrift van een bepaalde leerling door, dan constateert men dat hij begonnen is met schuinschrift, geleidelijk aan steil is gaan schrijven, hier en daar zich nu eens aan een zelfbedacht blokschrift heeft gewaagd, nu eens te klein, dan weer te groot heeft geschreven en dat de onderwijzer al deze grillen maar heeft geaccepteerd, zonder enige andere opmerking dan de stereotiepe waardering T. S 6.

Vaak moet ik constateren, dat bij de invoering van een nieuwe schrijfmethode wel de onderwijzeres van de aanvangsklas inziert, dat zij zich door zelf veel te oefenen de juiste lettervorm heeft eigen te maken, doch dat de leerkrachten in de middelklassen en daarboven zich die moeite niet geven, zodat er snel allerlei afwijkingen insluipen, die niet worden opgemerkt — laat staan bestreden.”

De inspecteur in de inspectie *Den Helder* klaagt ten aanzien van het schriftelijk werk der leerlingen over gebrek aan netheid.

De inspecteur in de inspectie *Gorinchem* daarentegen heeft gunstige ervaringen. Hij schrijft:

„Over het algemeen voldoet het schrijfonderwijs aan redelijke eisen. Er zijn klassen waar prachtig werk wordt geleverd, zonder dat gesproken kan worden van paradewerk. Ook het gewone schriftelijk werk voor de andere vakken ziet er daar netjes uit.

De opzettelijke training hiervoor mag niet onttaarden in een streven dat enkel mooi schrift als doel heeft. Ook het nette schrift moet middel blijven om te fungeren als vorm van de gedachten-uitdrukking. Bij het aanvankelijk schrijven is de lettervorm de grote moeilijkheid. Het geregeld overtrekken ter verknijging o.m. van de juiste motoriek is hierbij van groot belang, mede ter voorbereiding van het verkrijgen van een juiste schrijfhand.”

REKENEN

De inspecteur in de inspectie *'s-Gravenhage* begint zijn beschouwingen over dit onderdeel optimistisch:

„Het mag een verheugend feit worden genoemd, dat vele onderwijzeressen in de lagere leerjaren een juist inzicht hebben gekregen in de didactiek van het rekenonderwijs. Men is gaan begrijpen, dat het kind in het eerste leerjaar niet „rekenrijp” is en dat dus van rekenen in eigenlijke zin in dit leerjaar niet kan worden gesproken. Immers, het zesjarige kind kan nog niet werken met getallen, doordat het getalbegrip ontbreekt. Dank zij de voorlichting der pedagogische centra is er een heroriëntering omtrent de rekendidactiek ontstaan, welke vruchtbaar heeft gewerkt. Vooral bij het voorbereidend rekenen blijkt het spel-element van onschatbare waarde te zijn. Door de ervaring wordt het getalbegrip geboren, waardoor het kind de hoeveelheden leert kennen. Eerst dan heeft het zin de kinderen met cijfers te laten werken. Vooral in de vernieuwingsscholen wordt aan dit voorbereidend rekenonderwijs de volle aandacht besteed, waarbij ook aan de belangstelling van het kind ongetwijfeld een zeer voorname plaats wordt ingeruimd.”

Ook de inspecteur in ressort A der inspectie *Amsterdam* wijst erop, dat wij in de lagere klassen op de goede weg komen.

Daar, waar men in de lagere klassen, vooral in de eerste, met het rekenonderwijs haast maakt, bereikt men niet wat men bereiken wil. Het is zoals de inspecteur in de inspectie *'s-Gravenhage* opmerkt:

„Het is helaas in alle scholen met het rekenonderwijs niet zo rooskleurig gesteld. Het begrip „op-leiding” weegt dikwijls zo zwaar, dat men meent met de leerstof niet klaar te komen, indien in het eerste leerjaar niet drie boekjes worden doorgewerkt. Een zware taak voor de onderwijzeres, doch een nog zwaardere voor het kind, dat deze geestelijke overlading dagelijks als een marteling moet ondergaan. Bovendien is hier sprake van misleiding van de ouders, die in de waan worden gebracht dat hun kinderen op zo'n beste school gaan, waar ze al zo ver zijn met rekenen. Men staart zich nu eenmaal blind op het feit dat er toch maar keurige sommetjes worden afgeleverd, doch men ziet niet in, dat inzicht bijbrengen belangrijker is dan mechanisch werk laten verrichten. Op dergelijke scholen moesten wij ervaren, dat het rekenen uitsluitend bestond in het plaatsen van een getal achter een optelling of een aftrekking, terwijl men ook uit het oog had verloren, dat het voorbereidend rekenen zo lang mogelijk in de „concrete” sfeer moet plaatsvinden.”

De inspecteur in ressort A der inspectie *Amsterdam* wijst nog eens op de noodzaak van het leggen van een goede basis bij het rekenonderwijs:

„En hier ligt naar onze mening de kern van de moeilijkheden. Men heeft de devaluatie van het geheugenwerk veel verder om zich heen laten grijpen dan verantwoord is, zodat zij is doorgedrongen in gebieden waar zij niet op haar plaats is, o.a. in het lagere rekenonderwijs.

Het uitenreuren herhalen van bovengenoemde rekengevallen, totdat deze bij normale leerlingen vast in het geheugen liggen en tot automatismen zijn geworden, komt in de moderne methoden te weinig voor. De vrees voor te veel geheugenwerk heeft geleid tot te weinig ervan, ook in gevallen waar het zijn overheersende plaats moet blijven behouden.

De voortdurende herhaling, op alle mogelijke manieren gevarieerd om de belangstelling te blijven trekken, missen de leerkrachten in te veel methoden. En de angst om niet „ver genoeg” te komen, alsmede de gedachte dat de methode de maatstaf aller dingen is, weerhoudt hen ervan in voldoende mate aanvullingen te geven, met het gevolg dat het schijnresultaat: goed opgeschoten te zijn, zich in de hogere leerjaren ernstig wrekt. Later beginnen en meer oefenen zou ook hier verbetering kunnen brengen.”

De inspecteur in de inspectie *Gorinchem* ontwikkelt deze gedachte op de volgende wijze:

„De eis van de differentiatie naar de begaafdheid der leerlingen klemt hier meer dan bij enig ander vak. Want niet alle kinderen maken even vlug de sprong van de hoeveelheid naar het getal of krijgen inzicht in breuken en verhoudingen, om van procentberekening maar niet te spreken.

Daarom heeft, zolang het klassikale onderwijs er nog is, een klassikale behandeling van een paragraaf uit het rekenboekje voor mij maar weinig waarde. Bij rekenen zijn geen twee leerlingen even ver en moest het in de klas eigenlijk wemelen van verschillende boekjes.

Alleen de hoofdrekenles — en die moet dikwijls worden gegeven — bindt zoveel mogelijk samen en richt zich naar het klassenniveau. De hoofdrekenles: dat is dus wat anders dan een klassikale behandeling

van een stuk of wat opgaven uit een rekenboekje. Een hoofdrekens: dat is het trainen met eenvoudige sommetjes die feilloos moeten kunnen worden gemaakt; sommetjes, niet zomaar losweg uit een boekje voorgelezen, maar die voorkomen in een stukje werkelijkheid, een verhaal of een schets, waaruit de kinderen eerst de gegevens mogen „opvissen”. Wanneer dat regelmatig geschiedt, zal het niet vaak meer gebeuren dat een zesde klas stil blijft, wanneer gevraagd wordt: $3/5$ gulden = ... cent? $7/8$ gulden = ... cent? Er worden bladzijden sommetjes gemaakt als: $0,77 : 11 = \dots$; $5 \times 0,12 = \dots$. Een bladzijde van het rekenschrift ziet er na de correctie prachtig uit, doch wanneer geïnformeerd wordt of de leerlingen de sommetjes ook kennen, blijft nagenoeg de hele klas het antwoord schuldig. Dat komt doordat de rekenstof niet levend was, maar ook — en hier komen we bij een nog belangrijker punt — doordat de stof niet voldoende zelfstandig *verwerkt* is.

Het cijferen als hierboven is aangegeven, heeft m.i. weinig betekenis. Het gaat hierbij alleen maar om het kennen van een bepaald schema. En als zodanig vervult het cijferen slechts een dienende rol, nl. wanneer de getallen te groot of te ingewikkeld zijn voor een berekening uit het hoofd. Belangrijker is dat de kinderen de keuze van de juiste hoofdbewerking kunnen doen. Dat moeten zij zelf leren. Dat betekent dat zij de gegevens naast en tegenover elkaar moeten kunnen zetten en zo de positie en de waarde van elk gegeven afzonderlijk leren waarderen. Dat ligt voor heel wat kinderen te hoog, en daarom zijn de resultaten, die men meent te hebben bereikt wanneer alle deeltjes van een methode zijn doorgewerkt, dikwijls niet veel meer dan schijn.

Gelukkig, dat dit al meer wordt ingezien en men daarom het rekenonderwijs anders gaat inrichten, nl. in die zin dat meer aan hoofdrekens wordt gedaan met vraagstukjes die geen hoge eisen stellen aan het voorstellingsvermogen van het kind. „Zo komt men de meer op de praktijk van het leven ingestelde verstandelijke aanleg tegemoet met problemen die oplosbaar zijn, de belangstelling hebben en daardoor de beklifkracht van het onderwezene versterken”, aldus schreef iemand pas zeer onlangs. En hij heeft gelijk. De kinderen moeten gebracht worden tot een zelfstandig-kunnen-oplossen van eenvoudige probleempjes, waarbij de keuze van de bewerking van beslissende betekenis is.

En voorts, wat het cijferen aangaat, dit moet slechts gezien worden als een techniek in dienst van het rekenen met vraagstukken. Als zodanig is het niet overbodig, wanneer wettelijks, voor het bijhouden van de techniek, hieraan een les wordt besteed.”

NEDERLANDSE TAAL

De tijd dat de spelling, en de spelling alleen de aandacht van de school had, ligt nog slechts ten dele achter ons. Het is theoretisch nu vrijwel algemeen aanvaard, dat taalbeheersing nog iets anders is dan het feilloos kunnen hanteren van de spelling.

Toch zijn we nog niet waar we wezen moeten. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn*:

„Van de beide onderdelen *spellen* en *stellen* heeft het eerste op vele scholen nog te veel aandacht in verhouding tot het tweede. Het schriftelijk, en nog meer het mondeling uitdrukken van de gedachten wordt te weinig beoefend. Er worden dikwijls vele dicties, maar slechts weinig opstellen gemaakt. Het mondeling weergeven van een leeslesje, van een verhaal dat verteld is, gebeurt nog veel te weinig. Er zijn scholen waar reeds in de laagste klassen allernieuwste opstellertjes worden gemaakt, die meermalen keurig geïllustreerd zijn. In de hoogste klassen moest het maken van een verslagopstel, het schrijven van een brief, het vertellen van een thuis voorbereid verhaaltje, enz., veel meer in toepassing worden gebracht. Ook bij dit hoofdvak volgen tal van onderwijzers veel te precies het boekje. Gevolg is, dat bij het verschijnen van een nieuwere methode, die volgens hen meer of geschiktere stof geeft voor enig onderdeel, schielijk een poging in het werk wordt gesteld om langs de ene of andere weg de overigen nog zeer bruikbare methode te vervangen. In plaats dat men het initiatief opbrengt zelf voor aanvullende stof te zorgen.”

In dezelfde geest schrijft de inspecteur in de inspectie *'s-Gravenhage*.

Het is mij bekend dat de inspecteurs bij hun schoolbezoek in dezen stimulerend optreden. Op de ambtelijke vergaderingen heeft het onderwijs in Nederlandse taal herhaaldelijk een punt van bespreking uitgemaakt. Ik ben van oordeel dat

de meetbaarheid der resultaten bij het oude taalonderwijs een grote aantrekkingskracht uitoefent en een belemmering vormt voor een ontwikkeling in nieuwere richting.

Voor een vruchtbaar moedertaalonderwijs is het van het grootste belang dat de onderwijzer zelf het Nederlands beheerst. De inspecteur in de inspectie *Goes* zegt hiervan:

„Helaas kan niet van alle onderwijzers(essen) worden gezegd, dat zij steeds beschaaft tot de leerlingen spreken. Vooral op enige plattelandsscholen is het dialect een niet onbelangrijk bestanddeel van het gesproken woord op school. Een en ander neemt niet weg, dat ik in het algemeen tevreden ben over de wijze waarop lezen en Nederlandse taal beoefend of onderwezen worden. Persoonlijk zou ik nog wat meer de nadruk willen leggen op het vrije gesprek tussen onderwijzer en kinderen, teneinde hierdoor het mondeling taalgebruik te verbeteren. Ook aan het navertellen, declameren en dramatiseren zou m.i. wel wat meer aandacht kunnen worden besteed.”

AARDRIJKSKUNDE, VADERLANDSE GESCHIEDENIS EN KENNIS DER NATUUR

Met de zaakvakken verkeren we nog in een overgangsstadium; er is veel goeds aan te wijzen, maar ook veel dat voor verbetering vatbaar is. De inspecteur in de inspectie *Alphen aan de Rijn* beschrijft de huidige situatie naar mijn mening vokomen juist, als hij zegt:

„Van de drie zaakvakken komt op de meeste scholen de aardrijkskunde het best, de kennis der natuur het minst tot haar recht. Het laatste is wel zeer te betreuren. Hoe weinig onderwijzers weten de ogen van hun leerlingen te openen voor het boek der natuur. Op vele scholen worden de lessen in kennis der natuur grotendeels gevuld met „plaatvertellen”. De overigens fraaie platen van de serie „Dieren in hun omgeving” komen één voor één voor de klas te hangen en worden door de onderwijzer „behandeld”. In het gunstigste geval wordt na afloop van het verhaal een resumé op het bord geschreven en door de leerlingen overgenomen. Aan plantkunde wordt nog minder gedaan.

Zelden of nooit trekt men er met de klas op uit en evenmin tracht men een stukje natuur in of bij de school te brengen. Gelukkig zijn er uitzonderingen: klassen die er van tijd tot tijd op uit trekken om de bomen in het park, de vogels in de weiden, de bloemen langs de waterkant, enz. te bekijken en om materiaal te verzamelen voor de nabespreking in de klas. In die klassen wordt hetgeen men zelf heeft waargenomen en wat daarna is behandeld, ook op verantwoorde wijze verwerkt, waarbij taal en lezen, tekenen en handenarbeid worden ingeschakeld. De klas en soms ook de schooltuin en de schoolgang weerspiegelen de belangstelling voor al wat leeft en groeit: een aquarium, een interessante plantencollectie, een volière, een tentoonstellingstafel met steeds wisselende expositie, enz. Hier krijgen de leerlingen liefde en eerbied voor al het geschapene en allereerst voor de natuur in hun naaste omgeving. Hoe vaak moet ik niet constateren dat de onderwijzer van de hoogste klas met een ijver, een betere zaak waardig, zijn leerlingen tracht bij te brengen wat er leeft en groeit aan de rand van de Kalahari of in het Braziliaanse oerwoud. Maar als ik dan informeer welke vogels of vlinders in de omgeving voorkomen, of ook maar welke bomen er op de speelplaats staan, dan is het resultaat dikwijls bedroevend. Tal van onderwijzers weten met dit vak geen raad. De opleiding op de meeste kweekscholen is tot op heden weinig gericht geweest op de praktijk van de biologies in de lagere school, zoals ik steeds weer bij de kweekschoolindexamens heb moeten constateren. Op de uloschool is de biologie al helemaal een stervend vak. Naast de vakken zang en tekenen mocht dit zeer belangrijke bijvak weleens de extra-aandacht hebben van het rijkschooltoezicht en in het jaarverslag.

De geschiedenis komt er over het algemeen beter af. Ik woonde enkele goede geschiedenislessen bij, naast verschillende middelmatige.

De behandeling van dit belangrijke vak is dikwijls te eenzijdig; sommige leerkrachten volstaan met de vertelling, doch verzuimen de stof voldoende vast te leggen. Zo was ik laatst in de hoogste klas van een dorpschool, waar de onderwijzer uitstekend kan vertellen. Bij navraag bleek echter, dat hetgeen enige maanden tevoren was verteld, volkomen was vervluchtigd. Er was verzuimd, het behandelde doeltreffend te verwerken en vast te leggen. Parate kennis was nagenoeg niet aanwezig. Anderen besteden alle tijd aan het bespreken van de lesjes uit het boek — dikwijls een „verklarend lezen” — en het memoriseren

van de lesjes en de jaartallen. Maar de zo belangrijke vertelling ontbreekt. De juiste methode is: het ene doen en het andere niet nalaten. De behandeling in allereenvoudigste vorm van de zo belangrijke staatsinrichting blijft nogal eens achterwege. Toch is enig inzicht in de wijze waarop een democratische staat als de onze bestuurd wordt, van meer praktische betekenis dan de kennis van een groot aantal jaartallen en namen.

Van de drie zaakvakken mag de aardrijkskunde zich het meest in de belangstelling van onderwijzer en leerlingen verheugen. De voorkruk van de onderwijzer voor dit vak blijkt wel, wanneer men een sollicitant bij een proefles laat kiezen tussen een les in geschiedenis, een in aardrijkskunde en een in kennis der natuur. Verreweg de meeste sollicitanten kiezen zonder aarzelen de aardrijkskundeles.

Toch is de behandeling van de stof dikwijls voor verbetering vatbaar. Maar al te veel wordt volstaan met het lezen van de tekst uit de atlas, waarbij de onderwijzer dan nodige en overbodige opmerkingen maakt. Veel interessanter is die les, waarbij de atlasen voorlopig dicht blijven, en de onderwijzer op eigen wijze een overzicht geeft van een land of werelddeel dat aan de orde is. Slechts zelden is aanschouwingsmateriaal aanwezig in de vorm van voorwerpen of afbeeldingen. Men praat over gletsjers en keertunnels, druipsteengrotten en wijnbergen, enz., enz., zonder dat men een afbeelding bij de hand heeft. Toch is dit tegenwoordig gemakkelijk te verwezenlijken, nu er zoveel aardige platenatlassen verschenen zijn. De onderwijzer moest er meer op uit trekken, naar Parijs, de Rijn en Zwitserland, en materiaal voor de school meebrengen. Geïllustreerde tijdschriften bevatten vaak mooie foto's, reisbureaus verschaffen folders, enz.

Nu de filmstrook meer en meer in de school wordt gebruikt, is het bezit van volledige platenseries niet meer noodzakelijk. Met een goede verzameling filmstrips en enkele mooie platen voor wandversiering kan men volstaan."

VERKEERSONDERWIJS

In de onderscheiden inspecteursverslagen is dit jaar meer dan gewone aandacht geschonken aan het verkeersonderwijs. De inspecteur in de inspectie *Amstelveen* toont zich over dit onderwijs bijna tevreden. In zijn inspectie werd door meer dan 91 % van het aantal scholen voor gewoon lager onderwijs deelgenomen aan het verkeersexamen.

De inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn* schrijft hieromtrent:

„Men kan bij de beoordeling van de stand van het verkeersonderwijs tweërlei maatstaf aanleggen: indien men alleen let op het aantal kandidaatjes dat jaarlijks aan het verkeersexamen deelneemt, dat is er reden tot tevredenheid: een groot aantal kinderen legde ook in 1954 het verkeersexamen met goed gevolg af, en dit aantal is nog steeds stijgende.

Ik ben echter van mening dat er desondanks geen reden is om over het verkeersonderwijs op de scholen te juichen. De praktijk is, dat op de meeste scholen in de zesde klas alle aandacht aan dit onderrecht wordt besteed. Maar, de meeste leerlingen van de klassen 1 t/m 5 kunnen fietsen! Het is daarom dringend noodzakelijk, dat in *alle* klassen aan het verkeersonderwijs en de verkeersopvoeding aandacht wordt besteed. Een niet occasioneel — een eufemistische uitdrukking voor „zelden of nooit" — maar systematisch. Ook zonder dat het verkeersonderwijs wettelijk verplicht wordt gesteld moest toch iedere onderwijzer het grote belang van dit stuk „levensonderwijs" inzien. Het is niet verantwoord de verkeersopvoeding te verwaarlozen, zoals nog altijd op vele scholen geschiedt. Er staan kinderlevens op het spel! De gemeentebesturen zien gelukkig in vele gevallen de noodzaak van goed verkeersonderwijs in en, verlenen daartoe dan ook gaarne hun medewerking. Bij de verstrekking van leermiddelen gaat men niet uit van de vraag met hoe weinig geld men nog juist toekan, maar er wordt meestal meer verstrekt dan strikt noodzakelijk is. De gemeente Boskoop schonk aan elke school een (eenvoudige) verkeersmaquette. In Leimuiden werd door twee leden van de Vereniging voor veilig verkeer een prachtige maquette vervaardigd, die ook ter beschikking staat van de scholen. Ik heb alle scholen uitgenodigd werkstukken te vervaardigen voor een in 1955 te houden tentoonstelling „Het Verkeer". („de geschiedenis van het verkeer" en het „veilig verkeer"). Deze gezamenlijke manifestatie van alle scholen in de gehele inspectie kan een krachtige stimulans zijn voor de bevordering van de verkeersveiligheid. Op verschillende scholen is men al druk aan het werk (tekeningen, geïllustreerde opstellen, projecten, handenarbeid handwerken, enz.)."

Deze suggestie beveel ik gaarne ter overweging aan.

Ook de inspecteur in de inspectie *Zaandam* meent, dat er nog veel te verbeteren valt, afgezien van het aantal behaalde verkeersdiploma's.

De inspecteur in de inspectie *Hoorn* maakt melding van veel en goed verkeersonderwijs, waarbij hij opmerkt dat, naarmate de scholen meer in de nabijheid van de grote verkeerswegen zijn gelegen, dit onderwijs meer intensief wordt gegeven. Als voorbeeld wordt o.a. aangehaald het leerplan van de christelijke school te Medemblik, dat voor het verkeersonderwijs het volgende programma bevat, overeenkomstig de leidraad van het Verbond voor veilig verkeer:

„In klas 1 wordt het verkeersonderwijs gegeven als zaakonderwijs. De begrippen rechts en links worden bijgebracht, de maatregelen bij het in- en uitgaan van de school besproken en in toepassing gebracht. De voornaamste verkeersregels worden aan de orde gesteld en op de speelplaats in toepassing gebracht. Dan volgen oefeningen in het oversteken van de weg, alleen en in klasseverband. Gewezen wordt op de gevaren die voetgangers bedreigen.

In klas 2 worden oefeningen gehouden in het tegenkomen, passeren en inhalen. Bespreking van: spelen op straat, lopen op de rijweg.

In klas 3 wordt het verkeer op bruggen aan de orde gesteld en het passeren van spoorwegovergangen. Bespreking van de gevaren van het staan, lopen, klimmen of springen op een rijdend voertuig.

In klas 4: met een rijwiel op straat. Enkele verkeersborden. Gevaar van het zich laten meetrokken door een voertuig. In- en uitstappen van tram en bus. Verkeersongevallen.

In klas 5 worden de verkeersmiddelen en verkeerstekens behandeld; zuilen en heuvels, verkeerslijnen en strepen.

In klas 6 worden aan de orde gesteld: voorrang, verkeersagent, seinen, wegverlichting, alcohol, statistiek. In de klassen 7 en 8 wordt de bovengenoemde leerstof herhaald en uitgebreid."

De inspecteur in de inspectie *Leiden*, die voor goed verkeersonderwijs ijvert, schrijft:

„Ook dit jaar hebben vele scholen gedaan wat het leerplan voor het verkeersonderwijs aangeeft. Er wordt op deze scholen ernstig gestreefd naar een methodisch verantwoorde, theoretische en praktische verkeersonvoeding.

Maar *niet* scholen zijn *niet* scholen, en daarom ben ik van mening dat het met het verkeersonderwijs nog meer in orde is. Ik ben in deze mening versterkt door een kleine enquête welke ik op de scholen heb gehouden. Op mijn vraag of verkeersonderwijs op vastgestelde tijden gegeven werd, antwoordden 108 scholen bevestigend. Op 22 geschiedt het occasioneel en daardoor te weinig of misschien helemaal niet. Op de meeste v.g.o.- en uloscholen blijkt voor het verkeersonderwijs maar weinig tijd beschikbaar te zijn, hergeen ik betreurt, temeer omdat de jeugd van 11 tot 16 (17) jaar door slordig, onvoorzichtig of roekeloos rijden een permanent gevaar op de weg oplevert. Slechts op 35 scholen wordt het verkeersonderwijs in alle klassen gegeven.²⁹

De inspecteur in de inspectie *Brielle* zendt het volgende overzicht:

1. Op 69 scholen wordt het verkeersonderwijs gegeven volgens een vast systeem.
2. Op 41 scholen wordt dit onderwijs besloten met een examen,
3. Op 61 scholen is de politie ingeschakeld."

Uit de verslagen blijkt, dat de belangstelling voor dit onderwijs wel groeiende is, maar dat het nog niet systematisch genoeg wordt gegeven. Waar het occasioneel geschiedt, komt er in de regel niet veel van terecht. Te weinig ook worden de jongste kinderen in dit onderwijs betrokken, terwijl het op de g.l.o.- en uo-scholen niet tot zijn recht komt.

Hetgeen de inspecteurs over het verkeersonderwijs vermelden meen ik te mogen samenvatten in de volgende punten.

1. Zeer vele scholen laten de leerlingen aan het verkeersexamen deelnemen.
2. In verschillende gemeenten wordt in dit opzicht het maximum bereikt.
3. De aantallen uitgereikte verkeersdiploma's geven een te optimistisch beeld van de stand van het verkeersonderwijs.
4. Het gevaar dreigt, dat het verkeersonderwijs in examentraining gaat ont-aarden.
5. Waar het onderwijs occasioneel gegeven wordt, komt er niet veel van terecht.
6. In de laagste klassen der lagere school wordt er onvoldoende aandacht aan geschonken.
7. Op de scholen voor v.g.l.o. en die voor ulo wordt het praktisch niet gegeven.
8. Naast het verkeersonderwijs zal de verkeersopvoeding sterk moeten worden gestimuleerd.
9. Vele onderwijzers beheersen de materie niet voldoende.
10. Het is noodzakelijk dat bij de opleiding voor onderwijzer en die voor kleu-terleider aan dit vraagstuk voldoende aandacht wordt besteed.

AANSLUITINGSVRAAGSTUK

De aansluiting l.o.—v.h.m.o.—ulo is nog steeds een onopgelost probleem. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage zegt daarvan:

„Twintig jaar geleden schreef een hoogleraar in de pedagogiek een aantal artikelen over het rekenen op de lagere school, en sindsdien is er op het terrein van de rekendidactiek wel het een en ander gewijzigd. Doch de traditie is taai en een zeker conservatisme zit menig schoolmeester in het bloed.

Vandaar, dat ook op de toelatingsexamens 1954 voor het v.h.m.o. nog een paar keurige redactiesommen voorkwamen. Jonge onderwijzers kunnen ze meestal niet oplossen, doch 12-jarige leerlingen worden in staat geacht dergelijke puzzels wel te kunnen oplossen.

Er is echter in de maand december aan de hoofden der scholen in de inspectie 's-Gravenhage een circulaire gezonden, waarin werd medegedeeld dat ter zake een nieuwe koers zal worden gevolgd.

Eindelijk wordt ingezien, dat „het trainen op het leren maken van de redactiesommen onnoemelijk veel tijd kost in het 5e en 6e leerjaar, terwijl het niet of nauwelijks leidt tot beter begrip.”

Voor de drie volgende jaren zal het schriftelijk examen voor rekenen uit drie onderdelen bestaan: ± 18 testvragen (tijd $1\frac{1}{4}$ uur), 10 cijfervraagstukjes over gewone en tiendelige breuken en het metrickstelsel (tijd 1 uur) en 20 hoofdrekenvraagstukjes (tijd $\frac{1}{4}$ uur). Voorwaar een vooruitgang.”

En de inspecteur in de inspectie Leiden:

„Ik meen te kunnen constateren dat de wil om het vraagstuk tot een oplossing te brengen, aanwezig is en dat er ook enige vorderingen zijn gemaakt. In Leiden vinden beide partijen elkander in de zgn. contactcommissie, waarin de samenstelling van het werk voor het toelatingsexamen in den brede wordt besproken en waarin blijkt, dat de vertegenwoordigers van het m.o. bereid zijn zoveel mogelijk rekening te houden met de wensen der lagere school.

Op vele scholen worden de kandidaten met wat extra-werk na schooltijd bijgeschaafd en in de gelegenheid gesteld onder schooltijd door zelfstandige arbeid te tonen wat zij waard zijn. Ook zijn er scholen die vanaf het vierde leerjaar of later de klassen in groepen uiteen laten vallen en deze groepen in eigen tempo voor de hoofdvakken verder laten werken. Dit selectiesysteem vindt meer en meer toepassing, maar eist van de onderwijzers van overvolle klassen zeer grote inspanning.

In Leiden geeft, behalve het oordeel van het schoolhoofd en dat van de klasseonderwijzer, het resultaat van een eenvoudige test, die door een commissie voor psychologisch onderzoek onder leiding van prof. Chorus wordt afgenomen, een aanwijzing omtrent het al of niet geschikt zijn voor het volgen van middelbaar onderwijs. Op vele scholen wordt het advies van het schoolhoofd door de ouders opgevolgd, maar helaas is het aantal ouders dat koste wat het kost hun kinderen naar een h.b.s. of gymnasium willen zenden, nog veel te groot. Oudertrots bezorgt hier aan vele kinderen verdriet en teleurstelling.

De toelating tot de uloscholen geeft zorgen van geheel andere aard. Ik meen te moeten constateren, dat de schoolhoofden de toegang tot deze scholen al te gemakkelijk maken en daardoor hun eerste leerjaren volstoppen met leerlingen die niet in staat zijn het onderwijs te volgen.

Vooral bij het huidige gebrek aan bevoegd personeel acht ik dit systeem onjuist. Uloklassen van plm. 40 leerlingen zijn geen zeldzaamheid, en als in deze klassen plm. 10 leerlingen zitten die van het begin af aan het onderwijs niet kunnen volgen, acht ik het geven van vruchtdragend onderwijs uitgesloten. Hierdoor wordt de uloschool, althans in het eerste leerjaar gedenuceerd en een doublure, maar dan een slechte, van de school voor v.g.l.o. Bovenbedoelde kinderen verdwijnen van het toneel, zodra zij leerplichtvrij zijn geworden, of reeds eerder, maar hebben dan het onderwijs op de uloschool reeds veel schade en zichzelf veel teleurstelling berokkend."

Naar mijn mening is een der eerste voorwaarden om tot een oplossing te komen het loslaten van het streng klassikale systeem voor de „hoofdvakken". In grote klassen is dit wel een zeer zware taak. Zouden de klassen kleiner worden, dan zou een meer individueel gericht onderwijs het streng klassikale stelsel dienen te vervangen.

Wanneer de lagere school zich hierop instelt, is het stelsel van brugklassen niet nodig. Ik geef toe, dat het v.h.m.o. bepaalde eisen moet stellen aan de toekomstige leerlingen. Er is een bepaalde fundamentele kennis, welke zowel de school voor v.h. of m.o. als die voor ulo bij de toekomstige leerlingen moet veronderstellen. Het behoort echter niet tot de taak van de lagere school alle leerlingen zo ver te brengen. Leerlingen die intellectueel geschikt zijn voor het volgen van ulo of v.h.m.o., moeten de gelegenheid krijgen zo ver boven de niet-geschikten uit te komen dat zij de voor hen nodige kennis verwerven.

De grootste winst bij dit alles zou dan zijn dat deze kinderen de juiste werk-gewoonte krijgen, wat belangrijker is dan het aan de hand van de onderwijzer naar het toelatingsexamen wandelen.

Zou men tot boven bedoeld systeem overgaan, dan zou de haast in de lagere klassen — speciaal t.a.v. het rekenonderwijs — kunnen verdwijnen en het huiswerk grotendeels achterwege kunnen blijven. Wanneer een kind op de lagere school elke dag 5 à 6 uur ingespannen heeft gewerkt, dan is zijn schooltaak volbracht.

Klassikale voorbereiding voor het v.h.m.o. is alleen daar mogelijk, waar men homogene klassen vindt. En deze zijn alleen bestaanbaar in grote scholen met een gedifferentieerd leerplan.

ZITTENBLIJVEN

Met het vorenstaande houdt ook verband het probleem van het zittenblijven. De inspecteur in de inspectie *Leiden* schrijft daarover:

„Het percentage zittenblijvers is zeer verschillend. Niet alleen op uloscholen, met name in het eerste leerjaar, wordt een groot aantal kinderen niet bevorderd, maar ook op enkele lagere scholen bedraagt het percentage zittenblijvers wel eens 20 à 30 %. In het algemeen gesproken acht ik een dergelijk groot aantal zittenblijvers, althans op lagere scholen, een aanwijzing dat er op deze scholen iets niet in orde is. Het leerplan mag niet zodanige eisen aan het kind stellen, dat het de daarin aangegeven leerstof niet aan kan, het tempo niet kan volgen en daardoor gedoemd is achter te blijven.

Worden de leerstof en de didactiek niet aangepast aan de vermogens van de doorsnee-leerling die de school bezoekt, dan begaat de school een fout van de allereerste orde, waarvan het kind het slachtoffer wordt en het nu, maar ook nog jaren daarna, ernstige schade ondervindt. Een soepeler klassikaal stelsel kan al veel leed voorkomen. Wanneer de spreiding der intelligentie in een bepaalde school of klasse zeer groot is, kan werken in twee of drie groepen tot een bevredigend resultaat leiden, bevredigend

voor de leerlingen en bevredigend voor de onderwijzer. Wordt aan dit systeem de gehele school door vastgehouden, dan zal de onderwijzer van het hoogste leerjaar aan het einde van het schooljaar met meer zekerheid kunnen bepalen voor welk type voortgezet onderwijs zijn leerlingen geschikt zijn."

„DOMME" KINDEREN

Ook het probleem van het „domme" kind kan alleen door middel van meer individueel gericht onderwijs worden benaderd. De inspecteur in de inspectie *Brenkelen*, die zich dit jaar met dit probleem ernstig heeft beziggehouden, schrijft daarover o.a.:

„Bij sommige leermethoden voor dit vak (rekenen) zijn aparte boekjes met vragen en opgaven gegeven voor het verwerken van de stof. Deze wijze van doen kan groot nut hebben. De leerling wordt immers gedwongen zich eerst in te denken in de bedoeling van de vraag en daarna nog eens de in het leerboek verstrekte gegevens na te gaan om zodoende tot het antwoord te komen. Hoewel de vragen lastig waren, werden door de bewuste jongen de antwoorden vlug gegeven, wat al enige verwondering wekte. Was dit een zo bij uitstek pientere knaap? Hij zag er niet naar uit. Maar plotseling liep het mis. Het antwoord stond ditmaal in geen enkel verband meer met de vraag, en de pogingen van de onderwijzer om de jongen weer te paard te helpen door enkele tussenvragen te stellen, hadden geen enkel resultaat. Hij kon zich in niets meer indenken. Wat bleek? Dit manneke had bij geen enkele van de door hem tevoren beantwoorde vragen ook maar iets gedacht. De antwoorden waren mechanisch achtereenvolgens uit de tekst van het leerboek af te lezen, en hij was de kluts kwijt geraakt doordat hij bij ongeluk enkele regels had overgeslagen. Ook deze jongen had daarbij ver beneden zijn kunnen gewerkt. Want hoewel niet snugger, bleek hij later toch in staat — zij het heel wat langzamer — de verschillende gegevens van het leerboekje in zich op te nemen en er iets mee te doen.

Uit deze voorbeelden, die gemakkelijk met tientallen zijn te vermeerderen, meen ik te mogen concluderen, dat het mislukken van de *domme* leerling gedeeltelijk te ondervangen is door te controleren of hij wel een goede werkmethode volgt. Maar daarmee zijn we er toch niet. Wanneer hem, zoals steeds meer de gewoonte wordt, een kans gegeven wordt in de hogere leerjaren en hij regelmatig wordt verhoogd, zijn het voornamelijk de vakken lezen, Nederlandse taal en rekenen die en voor hem en voor de klas het meest bezwaarlijk zijn."

De inspecteur eindigt zijn beschouwingen met de volgende opmerkingen:

„Voor rekenen zal het „domme" kind een veel eenvoudiger leerplan moeten volgen dan nu nog in de klassen 5 en 6 gebruikelijk is. Speciaal voor dit vak lijkt mij de opstelling van een vereenvoudigd leerplan noodzakelijk om ook bij de „domme" leerling tot werkelijke en niet tot schijnresultaten te komen. Bovendien zal dikwijls het vormen van kleinere klassen nodig zijn om de onderwijzer in staat te stellen meer aandacht te geven aan de individuele leerling en zijn werkwijze.

Immers, en voor Nederlandse taal en voor rekenen zal ook bij een klassikaal systeem voor de „domme" leerling het werken volgens taken onvermijdelijk zijn.

Maar dan zullen ook vele „domme" en toch niet debiele leerlingen, die nu in de lagere klassen blijven hangen, de hele lagere school kunnen doorlopen. En de grote voordelen daarvan zijn te bekend dan dat ik die hier nader zou behoeven uiteen te zetten.

Onder de huidige omstandigheden valt de aanpassing aan de geringere capaciteiten van de „domme" leerling blijkbaar aan de tweemansscholen nog het gemakkelijkst. Het aantal zittenblijvers was hier het laagst, nauwelijks 5%. Ook bij bijna alle driemansscholen lag het percentage beneden het gemiddelde.

VOORTGEZET GEWOON LAGER ONDERWIJS

De positie van het voortgezet gewoon lager onderwijs is, wat de toekomst van dit schooltype betreft, onzeker. De inspecteur in de inspectie *Gorinschem* schrijft daaromtrent:

„De onzekerheid aangaande de toekomst van het v.g.l.o. heeft ook in het jaar 1954 ertoe meegewerkt dat men al meer de gedachte aan de v.g.l.o.-school laat varen. Slechts de openbare v.g.l.o.-school te

Alblasserdam heeft zich tot dusver weten te handhaven, al moet ook van deze school gezegd worden, dat het bestaan ervan langzamerhand kwijnend gaat worden. Het aantal leerlingen neemt gestadig af, doordat de huishoudschool de meisjes tot zich trekt en de landbouwschool, alsook de technische school, de jongens."

De inspecteur in de inspectie *Goes* ziet een aanmerkelijk verschil tussen het rooms-katholiek v.g.l.o. voor meisjes en het onderwijs op de andere v.g.l.o.-scholen:

"Dat het voortgezet lager onderwijs voor meisjes in de praktijk eigenlijk verkapt huishoudonderwijs is, mag van algemene bekendheid worden geacht.

Het is opmerkelijk, dat het rooms-katholiek v.g.l.o. voor meisjes zo bijzonder floreert, zulks in tegenstelling met de huidige ontwikkeling van de v.g.l.o.-scholen en -afdelingen bij de andere zuilen. De laatstgenoemde leiden — alle propaganda ten spijt — een min of meer kwijnend bestaan.

In het algemeen kan worden gezegd, dat de bestaande v.g.l.o.-scholen en -afdelingen redelijk geoutilleerd zijn en dat er met veel liefde en toewijding onderwijs wordt gegeven.

Voor de rooms-katholieke meisjes-v.g.l.o.-scholen en -afdelingen lijkt mij de toekomst zonnig."

De inspecteur in de inspectie *Haarlem* heeft soortgelijke ervaringen.

In de inspectie *Dordrecht* blijkt het v.g.l.o. geen wortel te kunnen schieten. De inspecteur schrijft:

"Niet bijster gunstig gaat het met de scholen voor v.g.l.o. In de gehele inspectie zijn er slechts drie, en het aantal leerlingen stijgt niet noemenswaard. Als voornaamste oorzaken hiervan zijn aan te merken: de geringe belangstelling voor onderwijs in de maatschappelijke laag waaruit het v.g.l.o. zijn leerlingen moet betrekken; de onzekerheid t.a.v. de toekomst van dit soort van onderwijs, ook in zijn verhouding tot andere takken van het voortgezet onderwijs.

Het is te betreuren dat dit onderwijs met zijn sociaal-pedagogische strekking zo weinig belangstelling heeft. Zijn positie zal pas gunstiger worden als dit onderwijstype zijn eigen vaste plaats krijgt in een goed uitgebalanceerd onderwijssysteem. Dan ook zal er bij gemeente- en schoolbesturen meer bereidheid zijn de voor dit schooltype vrij hoge bedragen te gaan investeren in doelmatig ingerichte gebouwen."

Ook de inspecteur in de inspectie *Brielle* heeft niet veel vertrouwen in de toekomst van het v.g.l.o.

De inspecteur in de inspectie *Hoorn* daarentegen tekent een opgewekter beeld:

"Het v.g.l.o. stond ook gedurende het afgelopen jaar in het middelpunt der belangstelling. De inspectie Hoorn telde dit jaar 11 scholen voor v.g.l.o., n.l. 10 rooms-katholieke en 1 openbare. Daarvan zijn twee scholen uitsluitend voor jongens, vier uitsluitend voor meisjes en vijf zowel voor jongens als voor meisjes bestemd. Daarnaast bestaan er nog acht v.g.l.o.-klassen. Drie daarvan zijn verbonden aan openbare scholen, drie aan rooms-katholieke scholen en twee aan protestants-christelijke scholen.

Wat het rooms-katholieke v.g.l.o. betreft kan worden geconstateerd, dat de stichting van scholen en klassen voorlopig zijn beslag heeft gekregen.

De tien scholen en de afzonderlijke klassen bestrijken de gehele inspectie. Het aantal leerlingen der tien scholen bedraagt thans 765, dat der drie klassen 131, totaal 896. Het is te verwachten dat de v.g.l.o.-meisjesklassen te Grootebroek, die samen 61 leerlingen tellen en voortdurend in leerlingenaantal toenemen, weldra tot een v.g.l.o.-school zullen uitgroeien.

Ten behoeve van het openbaar v.g.l.o. kunnen in de toekomst slechts scholen worden gesticht te Hoorn, Purmerend, Enkhuizen en Medemblik. Purmerend kwam tot stand in 1952, terwijl Hoorn is gevolgd op 1 januari 1955. Het aantal leerlingen der v.g.l.o.-school te Purmerend bedroeg 71, terwijl in de drie v.g.l.o.-klassen 128 leerlingen waren geplaatst; in totaal 199 leerlingen.

Voor het protestants-christelijk v.g.l.o. zijn de perspectieven niet zeer gunstig. V.g.l.o.-klassen bestaan er slechts te Enkhuizen en Medemblik, met in totaal 66 leerlingen.

Thans volgen in de inspectie Hoorn 1161 leerlingen het v.g.l.o. in scholen of klassen."

Dit is, wat het voortgezet gewoon lager onderwijs betreft, het enige onverdeeld optimistische geluid.

Dat de scholen voor gewoon lager onderwijs de leerlingen die voor het voortgezet gewoon lager onderwijs bestemd zijn, vasthouden, is een bekend feit. De inspecteur in de inspectie *Gouda* vestigt op dit euvel nogmaals de aandacht:

„Uit de in november gehouden enquête betreffende het aantal leerlingen op zelfstandige scholen voor v.g.l.o. en het aantal zevende en achtste leerjaren, verbonden aan scholen voor g.l.o., kwam nog weer eens duidelijk naar voren hoe moeilijk het is de ouders te doordringen van het nut van concentratie van de leerlingen der zevende en achtste klassen in streekscholen.

Naast de zes zelfstandige scholen voor v.g.l.o. (3 in de gemeente Gouda, 1 in Oudewater, 1 in Lekkerkerk en 1 in Bergambacht) met in totaal 377 leerlingen (95 jongens en 287 meisjes) en de negen scholen met een zelfstandige afdeling voor v.g.l.o. met in totaal 273 leerlingen (135 jongens en 138 meisjes) waren er in de inspectie Gouda nog 38 scholen waar in het zevende of achtste leerjaar nog enige leerlingen zaten, in totaal 343 leerlingen (168 jongens en 175 meisjes).

Vele van deze leerlingen zouden geplaatst kunnen worden op een centrale school of in een centrale klas, maar de ouders en ook sommige hoofden van scholen zijn moeilijk te bewegen daartoe mede te werken. Wanneer in de naaste toekomst de leerplicht nog zal worden uitgebreid, zal het noodzakelijk zijn maatregelen te treffen om deze leerlingen te concentreren in streekscholen of -klassen.”

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Het uitgebreid lager onderwijs maakt een moeilijke tijd door, die veroorzaakt wordt door twee factoren, nl. de personeelsvoorziening en de toeneming van het aantal leerlingen.

Over het *tekort aan leerkrachten* zegt de inspecteur in de inspectie *Den Helder*:

„Het aantal sollicitanten naar vacante betrekkingen aan deze scholen is doorgaans zo gering, dat dit de betrokken instanties als gemeentebesturen, schoolbesturen, inspectie en schoolhoofden al jarenlang, maar toch wel in het bijzonder in het verslagjaar, grote zorgen heeft gebaad.”

De inspecteur in de inspectie *Gouda* schrijft:

„Van het uitgebreid lager onderwijs vertrokken dit jaar vier onderwijzers naar het middelbaar onderwijs. Allen hadden één of meer middelbare bevoegdheden. Deze vier werden vervangen door leerkrachten, van wie één pas geslaagd was voor een akte m.o. A., terwijl de andere één of twee lagere akten bezaten.”

Ook de inspecteur in de inspectie *Brielle* wijst op het gebrek aan bevoegde leerkrachten:

„Het gebrek aan bevoegde leerkrachten maakt de toekomst van het ulo weinig rooskleurig. Op vele kleinere plaatsen zal het geven van behoorlijk ulo zelfs onmogelijk blijken. Ook zullen er onderwijzers bij het ulo benoemd worden louter op grond van het feit dat ze één of twee bijakten bezitten, terwijl ze als onderwijzer beneden de maat zijn.”

De klachten ten aanzien van de *personeelsvoorziening* komen niet alleen van het platteland, maar ook uit de steden. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Haarlem*:

„De moeilijkheden en sombere vooruitzichten ten aanzien van de voorziening van leerkrachten worden veroorzaakt door een sterk gedaald bezit aan bijakten bij de jongere onderwijzers en door een toenemend verlies van ervaren leerkrachten met middelbare bevoegdheden aan het v.h.m.o.

Dit jaar gingen zeven leerkrachten over van het ulo naar het m.o. Ter illustratie vermelden we het geval van een bepaalde uloschool, welke 3 van haar 6 leerkrachten naar dit onderwijs zag overgaan. Zij namen met hun ulo-ervaring 4 middelbare en 8 lagere akten mee, terwijl hun opvolgers, afkomstig van het g.l.o., samen 6 lagere akten „inbrachten.”

Deze voorbeelden zijn uit de inspecteursverslagen met vele te vermeerderen. Het gebrek aan bevoegde leerkrachten is nijpend: oproepingen hebben weinig of geen resultaat.

De tweede moeilijkheid waarmee het uitgebreid lager onderwijs te kampen heeft, is het *stijgend aantal leerlingen*, van wie er vele beter een andere richting hadden kunnen kiezen. De inspecteur in de inspectie *Haarlem* schrijft daarover:

„Van 1947 tot op heden steeg het aantal uloscholen van 14 tot 17, het totaal aantal leerlingen van rond 2950 tot ruim 3800, dat is met bijna 30 %

De hoofdoorzaak van de aanhoudende groei menen we voornamelijk te moeten zoeken in een stijgende behoefte aan meer algemene ontwikkeling dan de gewone lagere school in haar zes tot acht leerjaren kan geven, daarnaast in het streven van vele ouders om hun kind tot een collar-job te brengen en in de verering van „het diploma”.

Het zo sterk toegenomen contact met en de grotere afhankelijkheid van andere landen en werelddelen, de grote veranderingen op technisch en commercieel gebied, de hogere eisen waaraan ons land en zijn burgers moeten voldoen om zich in de wereld te kunnen handhaven, stellen ook aan de ontwikkeling van de bekleeders der lagere en middenberoepen steeds hogere eisen.

Het overdreven verlangen naar de „nettere” betrekking blijkt uit het grote aantal leerlingen dat de 3- of 4-jarige cursus niet met vrucht kan doorlopen.”

Ook de inspecteur in de inspectie *'s-Gravenhage* wijst op dit verschijnsel.

De uloscholen verkeren, wat hun *werkwijze* betreft, in een overgangstijd. De inspecteur in de inspectie *Gorinchem* drukt dit als volgt uit:

„Mijn ervaring in het afgelopen jaar heeft mij opnieuw geplaatst voor de werkelijkheid zoals die door dr. de Klerk in zijn rede voor de Vereniging voor christelijke mulo met betrekking tot de organisatie van het onderwijs wordt geschetst als een „botsing tussen de traditie en de enorme ontwikkeling van de levensstructuur”.”

Richt men zich op verscheidene scholen nog uitsluitend naar het examen, op andere heeft men er wel degelijk oog voor, dat de totale vorming van jonge mensen óók nog wat anders dient te omvatten. Ik weet wel, dat het hier een zware taak betreft: zonder bepaalde en verwerkte kennis is het slagen in bepaalde beroepen nu eenmaal niet mogelijk. Dat daaraan vastgehouden wordt, acht ik noodzakelijk. Men dient echter ook de andere kant van de medaille te zien. Uiteraard is het verkeerd ten opzichte van dit punt een zwart-wit-redenering op te zetten; hier geldt: niet het een of het ander, maar het een én het ander.

De inspecteur in de inspectie *Goes* geeft zijn indrukken aldus weer:

„In het algemeen wordt er aan de esthetische vorming der leerlingen (declamatie, zang, spel, enz.) vrij weinig aandacht geschonken, waarschijnlijk ook vanwege de omstandigheid dat men reeds alle tijd nodig blijkt te hebben voor de examenvakken. De enkele uloscholen waar zgn. recreatietijd wordt gegeven, vormen hierop een gunstige uitzondering.

Op oudenavonden worden weliswaar door enkele kinderen op het gebied van muziek of solotoneel aardige prestaties geleverd, doch deze dragen doorgaans een meer persoonlijk en incidenteel karakter.”

Bij velen heerst de vrees dat het binnenhalen in de school van andere „activiteiten” de examenresultaten schaden zal. De inspecteur in de inspectie *Amstelveen*, die in zijn verslag uitvoerig op deze kwestie ingaat, schrijft daaromtrent:

„Aangeetoond kan worden hoe schoolse activiteiten en buitenschoolse activiteiten, buiten het eigenlijke onderwijsprogramma om, zich zeer wel laten combineren met uitstekende onderwijsresultaten. Ik doel hierbij op een enquête die ik heb ingesteld op de dertien uloscholen die mijn inspectie telt.

Uit de correspondentie met gemeente- en schoolbesturen en bij mijn schoolbezoek was mij gebleken, dat de laatste jaren de activiteiten op de uloscholen die buiten het normale school-(examen)programma vallen, gaandeweg toenemen. Een feit dat mij zeer verheugde, niet alleen omdat het getuigde van de

progressieve geest die in vele uloscholen heerste, maar vooral — en hier ligt voor mij de kern — omdat deze toename mogelijk bleek bij examenresultaten, die regelmatig liggen boven het landelijk gemiddelde en die als „uitstekend” kunnen worden gekenschetst: in 1951 slaagde 86,7 % der kandidaten, in 1952 90,6 %, in 1953 91,5 % en in 1954 89,1 %.”

Genoemde inspecteur heeft ter zake een onderzoek ingesteld bij de hoofden der uloscholen in zijn inspectie en hun verzocht hem in te lichten, voorzover het hun school betrof, over:

„a. *Activiteiten van meer praktische aard:*

1. lessen in machineschrijven;
2. lessen in stenografie;
3. kookcursussen voor meisjes;
4. handvaardigheidskursussen(-lessen) voor jongens, hetzij aan de school zelf, hetzij aan een technische school.

b. *Culturele activiteiten:*

1. muziekbeoefening (muzieklessen in enigerlei vorm; schoolorkestje of schoolband e.d.);
2. beoefening van de voordrachtskunst (declamatie, toneelclub e.d.);
3. beoefening van teken- en schilderkunst;
4. gebruik van schoolradio en/of schoolfilm.”

Naar aanleiding van de resultaten van deze enquête — tal van activiteiten als bovenbedoeld waren vermeld — schrijft de inspecteur:

„Indien de examenresultaten in deze inspectie niet zo goed waren — ik zie momenteel bij deze waardering af van alle nevenverschijnselen en nevingedachten —, zou de omvang van de bovengeschetste activiteiten mij wellicht met wat zorg vervullen. „De opleiding voor het diploma blijft hoofdzakelijk. Wij willen niets forceren en niets riskeren”, schrijft een (voorzichtig en verstandig) hoofd. „Men hoede zich voor overdrijving. Deze activiteiten verwekken licht onrust in de school”, schrijft een ander, die zich echter met enige moeite beperkt. Ik ben dit met hen eens. Maar anderzijds kan het slechts tot verheuging stemmen dat zoveel scholen in zo onderscheiden richtingen zich aan de examendwang weten te onttrekken en zich met zoveel toewijding geven aan de praktische en algemene-culturele vorming der leerlingen. Dat er op de door mij bedoelde scholen hard gewerkt wordt en ijverig gestudeerd, kan de jeugd slechts ten goede komen; zij ontleent daaraan echter ook recht op ontspanning. De scholen zijn zich daarvan bewust en komen aan dit recht tegemoet, onder opoffering van veel vrije tijd door de docenten. In welke richting praktische en culturele activiteiten zich ontwikkelen, hangt meestal af van aanleg, voorkeur en begaafdheid der docenten. Daardoor is het beeld bont en verscheiden. Gelukkig is er op verschillende scholen reeds contact met muziekpedagogen, beroepsregisseurs e.a., aan wie de esthetische vorming, naar we hopen, met een gerust hart kan worden toevertrouwd.”

Een veelomstreden punt is het onderwijs in de *vreemde talen*. Daaromtrent schrijft de inspecteur in de inspectie *'s-Gravenhage*:

„Vele scholen zijn bij het onderwijs in de vreemde talen de laatste jaren overgegaan tot toepassing van de zgn. *directe methode*. Het lesgeven volgens deze methode, waarbij men van de vreemde taal uitgaat en waarbij men mag verwachten dat er reeds vroeg met het spreken daarvan wordt begonnen, blijkt hoge eisen te stellen aan de leerkracht, zowel wat zijn eigen activiteit als wat zijn kennis van de vreemde taal betreft. Wat dit laatste aangaat, biedt het bezit van de lagere akte alleen niet voldoende waarborg. Meer dan eens hebben we tot onze teleurstelling moeten ervaren, dat ook in de hoogste klas bij gebruik van de directe methode de les in de vreemde taal in het Nederlands werd gegeven. Bij navraag dienaangaande werd ons zelfs eens verzekerd, dat het de gewoonte was met het spreken in de vreemde taal te beginnen na het schriftelijk examen. Hoe verschilt toch soms de schone theorie van de nuchtere werkelijkheid! We vrezen dat in zulke gevallen van traagheid van de betrokken leerkracht moet worden gesproken.”

§ 3. De leerlingen en de ouders

Meer dan vroeger interesseren vele ouders zich voor de problemen, die het onderwijs en de opvoeding betreffen. Zo wordt in alle verslagen melding gemaakt van druk bezochte *ouderavonden*. De inspecteur in de inspectie *Delft* vermeldt daaromtrent het volgende:

„De belangstelling voor de school van de zijde der ouders neemt in het algemeen toe en ook de ouderavonden worden soms druk bezocht, vooral als de onderwijzers door de agenda de interesse van de ouders weten te wekken.

In *Delft* nam de openbare Keurenaerschool een interessante proef met een zgn. *pedagogisch forum*. Op initiatief van het hoofd der school werd namelijk voor de ouders een pedagogisch forum georganiseerd, waarvoor veel belangstelling bestond. Het forum bestond uit de rijksinspecteur (voorzitter), de commissaris van politie, de schoolarts, een consulente van het kleuteronderwijs, een predikante en het schoolhoofd.

De ouders hadden van tevoren gelegenheid gehad schriftelijk vragen in te dienen, al of niet ondertekend, en deze in een gesloten cuvert bij het hoofd der school in te leveren. Alleen de voorzitter mocht er vooraf kennis van nemen. Niet minder dan zestig vragen kwamen binnen. Dit behoeft niet te verwonderen; onze tijd is immers vol van problemen, ook betreffende de school en de opvoeding. De vragen betroffen de meest uiteenlopende problemen: de baldadigheid van de jeugd, het godsdienstonderwijs op de lagere school, opvoedkundige vraagstukken, didactische en medische problemen, sportbeoefening, de kleuterscholen, de lectruur, het verkeersonderwijs, het testen der leerlingen en nog vele andere problemen en moeilijkheden waarmee de ouders zaten.

Doodstil zaten de ouders te luisteren hoe „hun” vraag door het forum werd beantwoord.

Het was ongetwijfeld een zeer geslaagde proefneming, en de ouders gaven duidelijk hun waardering te kennen voor het initiatief van het schoolhoofd en de wijze waarop aan hun verlangens was voldaan.”

Over de toenemende belangstelling der ouders schrijft ook de inspecteur in de inspectie *Breukelen*.

Op het verschil in zichtbare belangstelling ten aanzien van de onderscheiden richtingen wijst de inspecteur in de inspectie *Dordrecht*:

„Over de samenwerking tussen school en huis valt in vele gevallen niet te klagen. De oudercommissies bij de openbare scholen doen dikwijls prachtig dienst om de belangstelling der ouders in de school te tonen, ook in de vorm van het aanbieden van radio- en filmtoestellen en van hulp bij het organiseren van schoolfeesten en -reizen. Bij de protestants-christelijke scholen komt de oprecht-gemeende belangstelling dikwijls meer tot uiting op de ouderavonden dan in de vergaderingen der schoolvereniging. Bij de rooms-katholieke scholen is het contact tussen school en huis het geringst.”

De inspecteur in de inspectie *Gouda* ziet verbetering:

„Meer dan voorheen wordt bij de bijzondere scholen contact gezocht tussen school en huis door het houden van ouderavonden en contactavonden, waarop de ouders in de school het werk van hun kinderen kunnen bekijken en bespreken met de klassenonderwijzer(es).

Ook bij rooms-katholieke scholen, die hierin een achterstand hadden in te halen, komt meer belangstelling en ook daar vindt de contactavond waardering bij de ouders.

De waarde van zo'n contactavond sla ik hoger aan dan die van een ouderavond welke enkel bestaat in een film- of toneelvoorstelling.”

SCHOOLVERZUIM

Over het algemeen melden de inspecteurs een daling van het ongeoorloofd schoolverzuim. Zelfs in de inspectie *Leiden* is enige verbetering merkbaar. De inspecteur schrijft:

„Het schoolverzuim is in het afgelopen jaar minder geweest dan in 1953. Ook het onwettig schoolverzuim loopt terug, hoewel nog niet in het tempo dat ik verwacht had. De straffen, door de kantonrechter

opgelegd, zijn enigszins verzaamd. De klacht dat de procedure te lang duurt, is helaas nog niet verstomd. Er werd in 1954 in 359 gevallen proces-verbaal opgemaakt; 216 daarvan leidden tot het opleggen van een straf. 143 processen-verbaal zijn door de kantonrechter nog niet afgehandeld. In vier gevallen werd een principale hechtenis opgelegd van 2 dagen. Het aantal geldboeten bedroeg 212. De hoogste boete was f 50,—, de laagste f 2,—.

In een enkel geval werd de afdoening der leerplichtzaken vertraagd doordat de commissie tot wering van schoolverzuim niet vaak genoeg bijeenkwam. In één gemeente heb ik de schoolhoofden en de leden der commissie ter plaatse voor een vergadering bijeengeroepen, teneinde tot een meer uniforme beoordeling en behandeling der leerplichtzaken te geraken.

In de kustplaatsen en in de bollenstreek is de neiging om de schoolgaande jeugd in te schakelen voor werkzaamheden op het land, in winkel of werkplaats, op tennisbaan of strand, nog niet verdwenen. Sommige kinderen hebben, wanneer zij om 9 uur op de schoolbanken plaatsnemen, al enige uren arbeid verricht, terwijl zij om 4 uur onmiddellijk weer aan het werk worden gezet. Gebrek aan arbeidskrachten speelt hier wel een rol, maar niet de voornaamste. De zucht om het gezinsinkomen zo hoog mogelijk op te voeren is wel de voornaamste reden van deze kinderexploitatie.

Vele malen werden ouders vervolgd, omdat zij hun kinderen de school lieten verzuimen om hen elders geld te laten verdienen. Van het verdiende geld maakten de hun opgelegde boeten maar een zeer bescheiden percentage uit."

Wanneer men het gemiddeld aantal processen-verbaal per inspectie op ongeveer 50 stelt, is het duidelijk dat de inspecteur in de inspectie Leiden nog een zware taak heeft bij het bestrijden van het ongeoorloofd schoolverzuim.

ZWAKBEGAAFDEN

Verscheidene inspecteurs maken melding van het probleem der zwakbegaafden. Daarover schrijft de inspecteur in de inspectie Leiden het volgende:

„De zwakbegaafden, de kinderen die moeilijk het leerplan van de normale school kunnen volgen, maar wier intelligentiequotient plaatsing op een school voor buitengewoon lager onderwijs niet wettigt, vormen voor menige school, vooral in een fabrieksstad als Leiden, een ernstig probleem. Enkele scholen, één openbare en drie r.-k. scholen, werken met een zeer eenvoudig leerplan en met één of meer extra-leerkrachten voor rekening van het rijk. De openbare school telt gemiddeld 132 leerlingen en heeft 6 leerkrachten. De school beschikt over 6 ruime, goed ingerichte lokalen, een lokaal voor handenarbeid en een gymnastieklokaal. Aan deze school, welke in hoofdzaak bezocht wordt door leerlingen uit a-sociale gezinnen, wordt onder leiding van het Nutsseminarium te Amsterdam gepoogd langs experimentele weg vast te stellen welke leerstof de leerlingen kunnen opnemen en verwerken en op welke wijze zij deze leerstof tot hun eigendom kunnen maken. Na vier jaren van proefnemings is thans door de deskundigen die aan het experiment leiding geven, een uitvoerig rapport uitgebracht, dat van voorzichtigheid en optimisme getuigt wat betreft het uiteindelijke resultaat van hun bemoeiingen. Er zijn in Leiden nog enkele scholen waarvan de bevolking, er in een sociaal opzicht weinig beter voorstaat dan die van de experimenteerschool in de Haverstraat. Ik denk hierbij aan de twee openbare scholen aan de Zuidsingel en de scholen aan de Medusastraat en Javstraat. Deze scholen worden bevolkt door resp. gemiddeld 141, 144, 117 en 104 leerlingen, terwijl onderscheidenlijk 4, 4, 3 en 4 leerkrachten met het onderwijs zijn belast."

BUITENGEWOON BEGAAFDEN

Naast het probleem der zwakbegaafden bestaat dat der buitengewoon begaafden. De vraag wordt dikwijls gesteld of er in ons land nog vele buitengewoon begaafde leerlingen zijn die door de financiële toestand der ouders niet de gelegenheid krijgen zich te ontplooiën. De inspecteur in de inspectie Middelburg wijdt aan dit vraagstuk de volgende beschouwing:

„In het begin van het verslagjaar werd door de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aan de inspecteurs van het lager onderwijs de opdracht verstrekt persoonlijk een onderzoek in te stellen

naar de capaciteiten van die leerlingen van het zesde leerjaar, die door de hoofden der scholen zouden opgegeven worden in verband met de in uitzicht gestelde mogelijkheid van een financiële tegemoetkoming voor verdere studie.

Gezien de verschillende interpretaties van het begrip „buitengewone begaafdheid”, alsmede het feit dat er voor het onderzoek geen gebruik gemaakt werd van landelijk samengestelde opgaven, was dit geen gemakkelijke opdracht. Anderzijds was zij zo belangwekkend dat zij m.i. kon geacht worden te behoren tot de aangenaamste taken van een onderwijsinspecteur. Voor het desbetreffende onderzoek waren door een viertal hoofden van lagere scholen in totaal vijf leerlingen opgegeven, voor wie door mij een twaalfal schriftelijke opgaven en proeven werd ontworpen. Het is hier niet de plaats nader in te gaan op de voorzorgen die genomen waren om in dezen niet enkel te volstaan met de reproductie van aangeleerde schoolkennis. De bedoeling toch was te trachten een indruk te krijgen van de toekomstige schoolloopbaan der kandidaten, hun vermoedelijke reactie op de werkwijze van het v.h.m.o., waarvoor zij kennelijk bestemd waren. De proeven lieten dan ook ruimte voor een flinke spreiding. Het resultaat was dat slechts één der vijf kandidaten door mij als werkelijk begaafd beoordeeld kon worden. Zelfs kon ik constateren dat hij de andere in velerlei opzicht volkomen „sloeg”. Daar hij bij mijn nader mondeling onderzoek in potentie een „studiegeest” bleek te bezitten en ook een ferme en vlotte persoonlijke indruk maakte, moge ik deze dorpsjongen, de zoon van een bakkersknecht, een goede carrière toewensen. Twee opmerkingen mogen hieraan worden vastgeknoot:

a. Opvallend was, dat er voor dit onderzoek uitsluitend leerlingen van dorpscholen waren opgegeven. De beide steden Middelburg en Vlissingen lieten verstek gaan. Het is niet gemakkelijk een verklaring voor dit feit te geven. Bij mijn bespreking met de hoofden der stadsscholen werd o.m. gesteld, dat zij in het algemeen dagelijks geconfronteerd worden met „studieproblemen” (voorbereiding van grotere aantallen leerlingen voor het v.h.m.o.) en dat zij bovendien ook op deze grotere schaal gelegenheid hebben de schoolloopbaan van hun oud-leerlingen op h.b.s. of gymnasium te volgen.

Op grond van hun ervaring in dit opzicht zouden zij langzamerhand tegenover het predikaat „buitengewoon begaafd” meer gereserveerd zijn komen te staan.

In bovenstaande redenering kan een kern van waarheid schuilen. In elk geval lijkt de daarin uitgedrukte reserve wel de overdenking waard.

b. Een tweede punt dat door dit onderzoek weer naar voren kwam, betreft de vraag naar het „rendement” der verschillende lagere scholen en naar de mogelijkheid e.q. wenselijkheid in dezen een vergelijking te treffen. Ik ben er mij ten volle van bewust met het woord „rendement” geenszins de kern te treffen van datgene waar het in laatste instantie om gaat. Dit woord toch behoort meer thuis in sectoren van het leven die geheel of in hoofdzaak beheerst worden door utilistische factoren.

Echter — met afwijzing van het affectief geladen begrip „intellectualisme” — moet toch erkend worden dat het gebrek aan vergelijkingsmateriaal t.a.v. verschillende scholen een weinig bevreemdende omstandigheid vormt.

De uloschool heeft althans in haar eindexamen nog een zekere graadmeter — zij het een zeer eenzijdige en onvoldoende —, doch de lagere school is in de meeste gevallen een „selfsupporting unit”, waarover feitelijk alleen op grond van algemene indrukken iets naders te zeggen valt. Anders gezegd: van school tot school werkt men er vrijwel zonder enige vergelijkende peiling van overeenkomstige inrichtingen van onderwijs.

Met erkenning van alle moeilijkheden en bezwaren die een enigszins objectieve vergelijking in de weg staan, lijkt mij persoonlijk de vrijwel negatieve situatie welke thans op het aangegeven terrein heerst, niet gemakkelijk te verdedigen bij de tegenwoordige stand en toepassing van de wetenschap op zoveel — ook niet-exacte — terreinen van het leven. Wat de inspectie betreft, valt in dit verband ook te denken aan de moeilijke taak de leerkrachten te beoordelen. Het is namelijk niet uitgesloten dat een „vergelijken-de peiling” als boven aangegeven in sommige gevallen tot een ander oordeel zou leiden dan men thans vermag te geven. Toegegeven, dat begrippen als persoonlijkheid, klassesefer, liefde voor het ambt enz. nooit in een bepaalde maat zullen uit te drukken zijn, blijft er toch nog een groot terrein in de schoolarbeid dat niet bij uitsluiting vanuit de intuïtie beoordeeld behoeft te worden.”

§ 4. Het onderwijzend personeel

TEKORT AAN ONDERWIJZERS

De klachten over het onderwijzerstekort zijn dit jaar minder veelvuldig dan in het vorige jaar. Op het tekort aan bevoegde leerkrachten voor het uitgebreid

lager onderwijs wees ik reeds in paragraaf 1 van dit verslag. De inspecteur in de inspectie *Breukelen* geeft de toestand in zijn inspectie als volgt weer:

„Het heersend onderwijzerstekort heeft in de inspectie Breukelen aan gemeente- en schoolbesturen en ook aan de inspecteur wel extra-werk en moeite gegeven, maar het onderwijs zelf nog weinig schade berokkend. Veeelvuldige mutaties bleven aan de orde van de dag en de voorziening in de vacatures door de benoeming van behoorlijk geschikt personeel was niet gemakkelijk, maar van een wezenlijk tekort aan leerkrachten, zodat klassen naar huis moesten worden gezonden, is evenmin als in vorige jaren sprake geweest.

Zelfs in plotseling door ziekte ontstane tijdelijke vacatures kon meestal nog op korte termijn worden voorzien. Dikwijls kon mijn bureau, waar steeds een lijst van beschikbaar personeel aanwezig is, daarbij de helpende hand bieden, en was onze lijst uitgeput, dan bleek, dat ter gemeentesecretarie van Utrecht of Hilversum nog vaak adressen van bevoegden zonder betrekking bekend waren.”

Hij wijst er intussen op, dat de inspectie Breukelen, door de aanwezigheid van drie kweekscholen in Utrecht, één in Zeist, twee in Amersfoort, twee in Hilversum, vier in Amsterdam en één in Schoonhoven in een zeer gunstige positie verkeert.

De *vrijstelling van militaire dienst* had een goede uitwerking. De inspecteur in de inspectie *Zaandam* zegt daarvan:

„De voorzieningen in vacatures als onderwijzer(es) veroorzaakten in het afgelopen jaar veel hoofdbreken. Het aantal sollicitanten was in vele gevallen gering. Een uitzondering hierop maakte het aantal reflectanten op oproepen welke tussen 1 september en 1 december 1954 werden geplaatst. Dit vond zijn oorzaak in de door ministeriële maatregelen geschapen mogelijkheid voor dienstplichtigen bij benoeming bij het lager onderwijs uitsstel van eerste oefening te verkrijgen. In deze periode liep het aantal sollicitanten naar een vacante betrekking zelfs, of wellicht beter gezegd: juist in kleinere gemeenten op tot een 45-tal.

Meer dan eens is het voorgekomen, dat de enige sollicitant na een gehouden proefles, welke — hoe is het anders te verwachten van een pasgeslaagde — niet in alle opzichten voldeed, op het voorstel om met een proeftijd van drie maanden in tijdelijke dienst te treden, antwoordde, daar hij in de gemeente X of Y ook al als no 1 op een voordracht stond, alleen een vaste benoeming in overweging te willen nemen.”

Het ergste klaagt de inspecteur in de inspectie *Goer*, die o.m. het volgende schrijft:

„Het aantal sollicitanten is over het algemeen bedroevend gering; met name voor Zeeuws-Vlaanderen en Tholen blijkt zeer weinig, om niet te zeggen geen, animo te bestaan.”

MUTATIES

In vrijwel alle verslagen wordt melding gemaakt van een vrij grote mutatie in het onderwijzend personeel. Al die mutaties veroorzaakten veel werk. De oorzaken ervan kan ik niet achterhalen. De voorziening in de vacatures als schoolhoofd leverde vele moeilijkheden op. De inspecteur in de inspectie *Hoor*n bericht hieromtrent:

„Het aantal vacatures voor schoolhoofd was in het afgelopen jaar weer beangstigend groot. Niet minder dan 17 schoolhoofden vertrokken naar elders. Geen van hen verliet de dienst met pensioen. Bovendien moest een hoofd worden benoemd aan de nieuwe openbare lagere school te Landsmeer, zodat in 18 vacatures moest worden voorzien. 14 schoolhoofden vertrokken naar andere inspecties; slechts drie bleven in de inspectie Hoorn.

Voornamelijk de hoofden die moderne onderwijsbeginselen in hun scholen toepassen, komen voor een benoeming elders in aanmerking. Zo werd het hoofd der openbare uitschool te Enkhuizen in gelijke functie benoemd te Castricum. Het hoofd der openbare lagere school te Purmerend vertrok naar Utrecht, terwijl het hoofd der openbare lagere school te Monnikendam als zodanig te Weesp werd benoemd. Het hoofd der christelijke school te Edam vertrok naar Zutphen en het hoofd der christelijke school aan de Raamstraat te Enkhuizen naar Gelderland. Het hoofd der éénmannschool te Karwoude ging naar het uilo over.

Het bleek zeer moeilijk in de ontstane vacatures te voorzien door de benoeming van jonge, originele leerkrachten. Gelukkig blijkt de inspectie Hoorn een zekere aantrekkingskracht te bezitten voor de hoofden uit andere inspecties die vernieuwingsbeginselen in toepassing brengen."

De ervaringen, opgedaan met de leerkrachten die, na zich aanvankelijk van de school te hebben afgewend, weer in de school zijn teruggekeerd, zijn over het algemeen gunstig. De inspecteur in de inspectie *Middelburg* schrijft daaromtrent:

"Een paar opmerkingen mogen ook gemaakt worden omtrent de leerkrachten die, na jaren in een andere dienst of in het vrije bedrijf te hebben gewerkt, weer in de school zijn terechtgekomen. Van mislukking is mij in deze gevallen nog niets gebleken. Wel wordt men in zijn mening versterkt dat soepelheid van aanpassing als een van de beste eigenschappen moet worden beschouwd voor ieder die zich met kinderen wenst bezig te houden.

Uit mijn gesprekken met herplaatsten heb ik de indruk gekregen dat zij hun schooltaak allerminst zien als „a soft job", ook al waren hun dienst- of kantooruren in hun vrije betrekking langer. Trouwens, indien zij er niet van overtuigd waren dat de schoolarbeid de gehele mens vraagt, zouden zij er beter aan hebben gedaan niet naar de school terug te keren."

Over de ijver en toewijding van het onderwijzend personeel wordt, uitzonderingsgevallen daargelaten, met lof gesproken. In tweeërlei opzicht is echter, vergeleken met vroeger, achteruitgang te constateren:

1. de studielust is over het algemeen verminderd;
2. vele, vooral jonge onderwijzers ontbreekt het aan goede manieren.

GEBREK AAN GOEDE MANIEREN

Hierover schrijft de inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn*:

"Wat de geschiktheid betreft van de pas afgestudeerden: aan theoretische kennis ontbreekt het hun veelal niet. Wel dikwijls aan praktische geschiktheid, terwijl ook vormen en manieren nu en dan te wensen overlaten. Ik denk aan het bezoek aan een dorpschool.

Eerste tafereel: derde klas; de jonge onderwijzer zit leesles te geven voor de klas; staat een ogenblik op om mij te groeten; neemt weer plaats; laat mij een kwartier staan. Als ik afscheid neem en zeg: „Langer staan zou mij te veel vermoeien", dan gaat er bij hem een lichtje op en maakt hij zijn excuus.

Tweede tafereel: dezelfde school, vierde klas; idem, idem. Als ik dezelfde opmerking maak, is het enige effect een onnozel lachje; niet begrepen!

Dezelfde onderwijzers klagen dan steen en been over de ongemanierdheid van de leerlingen tegenwoordig. Met enige spanning wordt uitgezien naar de vruchten van de nieuwe kweekschoolopleiding. De verwachting moge in vervulling gaan dat de opleiding voor de praktijk en de vorming van de persoonlijkheid daarbij meer dan tot heden de volle aandacht zullen hebben."

Hierbij sluit ik mij gaarne aan: de kweekschool heeft ook tot taak de jonge mensen die van huis uit geen goede manieren meebrengen, zo op te voeden dat zij op hun beurt de opvoeders der jeugd kunnen zijn. Er wordt, en m.i. terecht, geklaagd over de achteruitgang der goede omgangsvormen. Dit geldt, voorzover ik kan constateren, voor een groot deel der hedendaagse jeugd. De kweekschool moet in dezen haar taak verstaan.

VERMINDERDE STUDIEZIN

Een tweede klacht betreft de verminderde studiezin. Hieromtrent schrijft de inspecteur in de inspectie *Gouda* o.m.:

"De studiezin bij de onderwijzers der lagere scholen is, zoals overal, gering, ondanks herhaalde aansporingen.

In 1954 slaagden er zes voor de hoofdkte, drie voor een taalkte, één voor handelskennis i.o., twee voor de akte *r*, één voor de akte *s* en één voor de akte wiskunde K I.

In totaal werden 14 akten behaald op ± 455 leerkrachten (3 %). Welk een verschil, vergeleken met dertig, veertig jaar geleden.

Hoewel het behalen van één of twee lagere akten of van één middelbare akte toegang verleent tot het ulo of m.o., is er zo weinig animo voor verdere studie dat het onderwijs op de uloscholen zeer binnenkort in een impasse zal getaken door een volkomen gebrek aan bevoegde leerkrachten.

Maar hier is al genoeg over geschreven en gepubliceerd. Of het toekennen van studiebeurzen de studiezijn zal stimuleren? Gezien de mentaliteit, in de laatste jaren getoond, verwacht ik van deze maatregel weinig succes.

Hier dreigt een groot gevaar van devaluatie van het uitgebreid lager onderwijs. Voor al die stoere werkers bij het ulo toch wel een hard gelag."

§ 5. De schoolgebouwen

In alle inspecties heerst een *grote bouwactiviteit*. Nieuwe, moderne scholen verrijzen allerwegen. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie *Leiden*:

„Zaals ik reeds eerder opmerkte, heeft de scholenbouw in 1954 belangrijke vorderingen gemaakt. Wanneer het bouwprogramma, zoals dit tot en met 1956 voorlopig is vastgesteld, zal zijn uitgevoerd, is de achterstand in de inspectie *Leiden*, voorzover deze de urgente gevallen betreft, opgeheven. Het aantal gymnastieklokalen is nog steeds zeer onvoldoende en zal, gezien het tempo waarin de urgentieverklaringen worden verstrekt, nog lang onvoldoende blijven."

Naast nieuwbouw vindt, o.a. te 's-Gravenhage en Utrecht, restauratie op grote schaal plaats:

„Deze bouwactiviteit gaat gepaard met belangrijke investeringen, terwijl door het gemeentebestuur van Utrecht voorts ten koste van aanzienlijke bedragen de restauratie van oude gebouwen werd voortgezet. Geleidelijk wordt hierdoor de grote achterstand op dit gebied ingehaald. Het gemeentebestuur van Utrecht toont door dit werk een open oog te hebben voor de cisen welke aan een behoorlijk schoolgebouw moeten worden gesteld.

Het hoge exploitatiebedrag stelde verschillende schoolbesturen in staat de oude gebouwen van bijzondere scholen eveneens te laten restaureren" (inspectie *Utrecht*).

De verbetering van de verlichting van de oudere schoolgebouwen en de vervanging van verouderde schoolbanken en niet meer aan de cisen beantwoordende bordstellingen geschieden in een regelmatig, vrij hoog tempo. Het is verheugend, dat door de prijsverlaging van de T.L.S.-buizen thans de mogelijkheid bestaat deze met geringe extrakosten in een schoollokaal te laten aanbrengen. De iets hogere aanschaffingskosten worden gecompenseerd door de goedkopere exploitatie" (inspectie *'s-Gravenhage*).

Ook de *kunstverlichting* der scholen geniet de aandacht die zij verdient. „Had in 1950 slechts 67 % der scholen een behoorlijke verlichting, dit percentage is thans 95", schrijft de inspecteur in de inspectie *Delft*.

Het *meubilair* onderging in vele scholen verandering. De inspecteur in de inspectie *Amersfoort* schrijft daarover:

„Het meubileren van de schoollokalen met tafels en stoelen is een teken des tijds. Er wordt een streven openbaar om de bank als een verouderd schoolmeubel te laten vervallen. Toch wordt het als een bezwaar gevoeld dat het aantal stoelpoten, dat op de grond staat in een klas met 48 leerlingen aan éénpersoons-tafels, zo groot wordt, dat weinig ruimte overblijft. Enkele proeven zijn genomen met een enigszins andere wijze van meubileren.

Er zijn nu ook klassen met een aantal tweepersoonstafels en een aantal éénpersoonstafels; ook de combinatie vierpersoonstafels en éénpersoonstafels komt voor, terwijl tenslotte een aantal lokalen zal worden ingericht met tweepersoonstafels, éénpersoonstafels en één zeer grote tafel voor zes à acht leerlingen."

Hoe dan ook, bij velen bestaat de neiging de schoolbank te laten verdwijnen.

§ 6. *Bijzondere voorzieningen*

De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage maakt melding van het museum voor het onderwijs: Daarover schrijft hij o.m. het volgende:

„Al mag het dan geen bijzondere voorziening in de strikte zin van het woord genoemd worden, gemeenereerd dient hier toch: het museum voor het onderwijs in de Hemsterhuisstraat te 's-Gravenhage, omdat het dit jaar zijn 50-jarig bestaan onder grote belangstelling heeft gevierd. Het huldigungscomité heeft in samenwerking met de Vereniging van vrienden van het museum een geschenk aangeboden. Het ligt in de bedoeling om in de buitenwijken, bijv. in Moerwijk of Morgenstond, een filiaal te openen. De collectie van het museum is van dien aard dat men een voldoende aantal voorwerpen heeft om een dergelijk filiaal tot een waardevol museum te kunnen inrichten. Het is overigens ook zeer gewenst dat het museum zelf, dat ondergebracht is in een oud schoolgebouw, een betere huisvesting krijgt. Het museum vervult in de gemeente een zeer belangrijke taak. De belangstelling voor de dagelijkse lessen in aardrijkskunde, natuurlijke historie, fysica en verkeer is dermate toegenomen dat de daarvoor beschikbare ruimten in het gebouw ontoereikend zijn geworden en enkele conservatoren met hun uitrusting er op uit moeten trekken om de lessen aan de scholen te geven, hetgeen veel tijdverlies en extrakosten medebrengt. Daarnaast worden grotere en kleinere exposities in het museum gehouden, in de laatste jaren bijv. over de walvisvaart, over de verschillende gemeentelijke bedrijven en over de P.T.T. Tijdens de jubileumweek waren drie tentoonstellingen te bezichtigen: „Kinderleven in Canada“, „Marokko“ en „De hond als huisdier“.

De inspecteur in de inspectie Goes wijdt enkele woorden aan de activiteit der Zeeuwse volksuniversiteit:

„Vooral dank zij de Zeeuwse volksuniversiteit is de schoolgaande jeugd ook dit jaar gelukkig herhaaldelijk geconfronteerd met grote en gave kunstuitingen. Zo trad bijv. in Goes het Rotterdams filharmonisch orkest (met volle bezetting) voor de jeugd op. Ook kon de jeugd genieten van het pianospel van Willem Andriessen. De reis van Koningin Elisabeth van Engeland naar alle delen van het gemeenbest kregen wij op het witte doek te zien, en zo waren er nog meer kunstevenementen voor de schoolgaande jeugd te beleven. Een bijzonder woord van hulde moge ik ook brengen aan de vereniging „Het Schoolmuseum“ te Middelburg, die niets nalaat om het onderwijzend personeel te wijzen op de nieuwste voorzieningen.“

§ 7. *De kosten van het onderwijs*

Over het algemeen schijnen de exploitatievergoedingen op een behoorlijk peil te staan; er kwamen tenminste weinig beroepen ten aanzien van de vastgestelde bedragen te mijner kennis. Wel neemt het aantal verzoeken om toepassing van artikel 101ter der Lager-onderwijswet 1920 toe. De inspecteur in de inspectie Goes schrijft over het bedrag dat per leerling beschikbaar gesteld wordt:

„Het bedrag per leerling ligt in deze inspectie gemiddeld helaas meer of minder aanzienlijk lager dan elders. Wat bijv. te zeggen van een bedrag van f 13,96 per leerling (Nieuwerkerk), van f 19,92 per leerling (Kloetinge)?

Vergoelijkenderwijze moge hieraan onmiddellijk worden toegevoegd, dat verschillende gemeentebesturen niet altijd een voldoende onderscheid maken tussen kapitaals- en exploitatie-uitgaven. Er zijn bijv. gemeentebesturen, die een laag bedrag aan exploitatiekosten hebben berekend, doch daartegenover scheutig zijn geweest bij het verlenen van medewerking ex artikel 72 der Lager-onderwijswet 1920. Wel kan gezegd worden, dat een behoorlijke meerderheid der gemeentebesturen blijf geeft vervuld te zijn van grote zorg voor het onderwijs, hetgeen met dankbaarheid mag worden geconstateerd.“

Stelt men tegenover bovenstaande cijfers die, welke verstrekt zijn door de inspecteur in de inspectie Haarlem, dan valt het verschil wel sterk in het oog. De inspecteur schrijft namelijk:

„Dat de kosten van het onderwijs van jaar tot jaar stijgen is in de eerste plaats een gevolg van de algemene verhoging der lonen en materiaalprijzen, van de sterk gestegen prijzen der leermiddelen en algemene schoolbehoeften, van het opnemen van het vak handenarbeid in het onderwijsprogramma van vele scholen en van een betere verzorging van het onderwijs in andere vakken, hetgeen dikwijls gepaard gaat met een groter materiaalverbruik.

Ter illustratie vermelden we de bedragen, krachtens artikel 53bis der Lager-onderwijswet 1920 vastgesteld in de gemeente Haarlem voor de jaren 1951 en 1954: voor het g.l.o. resp. f 29,26 en f 42,60; voor het v.g.l.o. resp f 53,29 en f 68,67; voor het ulo resp. f 54,93 en f 65,78.”

§ 8. Het rijkschooltoezicht

De heer L. Schipper aanvaardde op 1 mei 1954 zijn functie als inspecteur in de inspectie *Alphen aan den Rijn*, als opvolger van de in februari van dat jaar overleden heer W. G. Roozenbeek. Over hem schrijft de heer Schipper in zijn jaarverslag:

„De meest schokkende gebeurtenis voor de inspectie Alphen aan den Rijn was het heengaan van mijn alom zeer geachte en beminde voorganger, de heer W. G. Roozenbeek. Het laatste door hem verzorgde verslag (over 1952) eindigde aldus: „Aan het einde van mijn verslag geef ik gaarne uiting aan mijn dankbaarheid dat ik ook in het afgelopen jaar mijn taak onverhinderd heb kunnen vervullen.” Dat was in februari 1953. Een halfjaar later moest hij zijn werk als voorzitter van het hoofdakto-examen ontijdig beëindigen. Weer een halfjaar later ontsiep hij in vrede, een ledige plaats achterlatende bij allen die deze sympathieke persoonlijkheid van nabij hebben gekend. Slechts enige jaren mocht hij zijn taak bij het rijkschooltoezicht vervullen, een taak die hem, zoals hij mij persoonlijk eens toevertrouwde, dagelijks vreugde verschafte, maar de inspectie Alphen aan den Rijn zal haar eerste inspecteur niet spoedig vergeten.”

Bij deze waarderende woorden sluit ik mij van harte aan.

Op 1 januari 1954 aanvaardde Mr. L. G. Wolf zijn functie als inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Goes*. Bij zijn ambtsaanvaarding kwam hij direct te staan voor legio problemen, voortvloeiende uit en samenhangend met de watersnoodramp.

Uit de inspectie *Rotterdam* vertrok op 1 februari de heer H. Schuurman, ressort-inspecteur, die een benoeming tot gemeentelijk inspecteur te Dordrecht aanvaardde. Tot zijn opvolger werd met ingang van 1 december 1954 benoemd de heer K. H. van Faassen.

In het voorjaar ging heen de heer P. van Nes Czn., oud-hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie. Allen die met hem hebben gewerkt, waren onder de indruk van zijn nog plotseling verscheiden, en houden hem in herinnering als een man van groot begrip, onuitputtelijke werkkraft en levende uit voor hem heilige beginselen.

Door de toeneming van het aantal scholen is de taak van het rijkschooltoezicht aanmerkelijk verzawaard. Overwogen zal moeten worden welke maatregelen dienen te worden genomen om aan de daaruit voortkomende moeilijkheden het hoofd te kunnen bieden.

III. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE DERDE HOOFDINSPECTIE

Provincies Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel

§ 1. De toestand van het lager onderwijs in het algemeen

ALGEMENE OPMERKINGEN

Noch in gunstige, noch in ongunstige zin onderscheidt zich, wat het lager onderwijs betreft, het jaar 1954 van de onmiddellijk daaraan voorafgaande jaren. Natuurlijk zijn er kwantitatieve verschillen en accentverschuivingen, doch de algemene indruk is, dat de factoren die de gang en de gesteldheid van het lager onderwijs bevoornden dan wel belemmeren, dezelfde zijn gebleven. Met grote waardering mag ook in dit verslag gewag worden gemaakt van de goede gezindheid die de gemeente- en schoolbesturen alsook de hogere bestuursorganen jegens het onderwijs aan de dag hebben gelegd. Deze natuurlijke zorg vindt haar uitdrukking in de vele voorzieningen van materiële aard, o.a. in het beschikbaar stellen van over het geheel genomen voldoende gelden voor leermiddelen, onderhoud en exploitatie, in het deelnemen aan en het bevorderen van geneeskundige voorzieningen en diensten, in het bieden van gelegenheid tot het ontvangen van spreekonderwijs en in tal van andere zaken, die in de loop van dit verslag nog, zij het uiteraard onvolledig, zullen worden gereleveerd. Talloos vele bestuursorganen en personen hebben ook in het verslagjaar veel arbeid verricht en belangrijke dingen tot stand gebracht ter bevordering van de bloei van het onderwijs. Het is moeilijk aan te nemen dat men meent wat men zegt, als men in een vergadering verkondigt dat ons onderwijs er heden slechter voorstaat dan sedert de invoering van de Leerplichtwet ooit het geval is geweest. Zeker, er zijn vele gebreken en tekortkomingen, waaraan ook dit verslag niet zal mogen voorbijgaan. Maar het feit dat deze onvolkomenheden het meest en het nadrukkelijkst onder de aandacht van het publiek worden gebracht, houdt het gevaar in dat men het vele goede niet zal erkennen en waarderen. Het is de plicht van ieder wiens taak op enigerlei wijze gelegen is op het gebied van het onderwijs, naar verbeteringen te streven en verkeerdheden te signaleren, doch de verantwoordelijkheid brengt evenzeer mede, dat niet onnodig en onrechtvaardig een stemming van défaitisme wordt gewekt en gekoesterd. Want daarmee wordt, aangenomen nog de goede bedoeling, het Nederlands onderwijs schade en onrecht aangedaan!

MATERIËLE VOORZIENINGEN

Met de verbetering van de huisvesting der scholen kon dit jaar verdere voortgang worden gemaakt. Aan alle aanvragen tot het beschikbaarstellen van het benodigde bouwvolume voor het lager onderwijs kon worden voldaan. Behalve de nieuwbouw kwamen vele restauraties tot stand, die vrijwel geheel met nieuwbouw overeenkomen. Weliswaar vond in vele gevallen vertraging plaats — waarover nader in paragraaf 5 van dit verslag —, maar toch mag met dankbaarheid worden geconstateerd, dat heel oude, troosteloze lokalen weer konden worden vervangen door ruime, zonnige, frisse, hygiënisch en esthetisch verantwoorde schoolvertrekken. Het is de inspecteurs en mij telkens weer een genoegen, als wij de

feestelijke opening van een nieuwe of een vernieuwde school bijwonen. De bij deze gelegenheden aanwezige ouders zullen zeker niet de mening van sommigen delen, dat het er met ons onderwijs zo bitter slecht voorstaat! Nog grotere voldoening biedt het de inspecteurs bij het schoolbezoek, zoals de inspecteur in de inspectie *Dokkum* schrijft, nadat de onderwijzers en leerlingen in de nieuwe omgeving zijn ingewerkt, de heilzame invloed ervan in velerlei opzicht zowel op de opvoeding als op het onderwijs te mogen constateren.

Door de vele moderne gebouwen die er verrijzen, vallen de gebreken en onvolkomenheden van de oudere, maar overigens wat het bouwwerk betreft nog in behoorlijke staat verkerende scholen, des te meer op. De overgrote meerderheid der gemeentebesturen verleent echter gaarne zijn medewerking om, zowel waar het de bijzondere als de openbare scholen betreft, het schrijnende verschil wat weg te werken en binnen het kader van de wettelijke mogelijkheden eens een extra-opknapbeurt te geven en gewenste veranderingen in de inrichting tot stand te brengen. Wanneer de brede naden in de oude vloeren zijn weggewerkt door een naadloze bedekking, de oude versleten bordstellingen vervangen zijn door moderne, ouderwetse vervelozen, hoge kasten hebben plaats gemaakt voor een vriendelijker meubilair, de doorstuivende houten plafonds verlaagd zijn door het aanbrengen van boardplaten, de onderkant van de glasramen een halve meter omlaag is gebracht, het verouderde en meermalen onbruikbare ventilatiesysteem verbeterd is en ook nog de sombere of vaak schreeuwende kleuren van vijf en twintig jaar geleden vervangen zijn door lichte pasteltinten, dan is het oude lokaal onherkenbaar van aanblik veranderd en werkt de leerkracht in de oude gemoderniseerde omgeving even prettig als in een nieuw lokaal. Zijn laatste wens om de oude, doorgebrande salamander met het scherm, te vervangen door een hetelucht- of oliestookkachel wordt dan ook nog wel ingewilligd.

TE GROTE KLASSEN

De idylle zou inmiddels nog schoner kunnen zijn, indien er wat meer onderwijzers in de school en wat minder leerlingen in de klassen waren. De grotere scholen hebben de uiterste moeite met een zo goed mogelijke verdeling van de leerlingen over de verschillende klassen, die ook bij de best mogelijke organisatie dikwijls te sterk en zelfs veel te sterk bezet zijn. Nog erger treft het euvel der grote klassen de kleinere scholen met de combinaties van twee tot vier of nog meer leerjaren. Vooral ook de jonge, onervaren leerkrachten, pas van de kweekschool, hebben het uiterst moeilijk, als ze op een plattelandsschool voor een grote, door combinatie gevormde klas komen te staan. En zo beginnen toch de meeste leerkrachten. Dat de te grote klassen een ernstig beletsel vormen voor de doorwerking van de onderwijsvernieuwing, is duidelijk en is ook in deze jaarverslagen meermalen uiteengezet. Voorzover mogelijk wordt in de allerdringendste gevallen voorzien door toepassing van het tweede lid van artikel 36 der Lager-onderwijswet 1920; het is echter noodzakelijk dat de leerlingenschaal wordt verbeterd en wel zo spoedig als dat maar enigszins mogelijk is.

SCHAARSTE VAN ONDERWIJZEND PERSONEEL

De nog steeds aanhoudende schaarste van onderwijzend personeel heeft de goede gang van het onderwijs, ook in het verslagjaar, ernstig belemmerd. Door de

mogelijkheid van vrijstelling van de militaire dienst is een tijdlang het aanbod van onderwijzers wat ruimer geworden. Voor verschillende vacatures meldde zich zelfs een groot aantal sollicitanten aan. Het bleek echter spoedig, dat deze (jonge) onderwijzers zich voor meer plaatsen hadden aangemeld. Na enige tijd hadden allen een betrekking en trad weer de situatie in van meer vraag dan aanbod.

Het aantal sollicitanten voor de betrekking van onderwijzeres is vaak nihil. Ook in de steden moet in vele gevallen genoeg worden genomen met een zeer gering aantal sollicitanten, van wie de meeste eigenlijk niet kunnen worden benoemd, omdat zij de nodige ervaring missen. Voor 13 vacatures in de inspectie *Zwolle* moest met één sollicitante worden volstaan.

„Geen of één enkele sollicitante, na herhaalde oproepingen, is schering en inslag”, schrijft de inspecteur in de inspectie *Ommen*; „de vrouwelijke leerlingen van de kweekscholen in de buurt zijn een halfjaar vóór het eindexamen al „besproken”. Ernstig is ook het gebrek aan sollicitanten voor de betrekkingen van hoofd ener school. De inspecteur in de inspectie *Zuidhorn* bericht, dat voordrachten waarop slechts één naam voorkomt, heel gewoon zijn waar het geldt de benoeming van een onderwijzeres. Hij voegt eraan toe, dat dit ook veel voorkomt bij de benoeming van een hoofd aan een twee- of driemannsschool. Dikwijls zijn herhaalde oproepingen nodig om te komen tot een voordracht van één persoon. In de genoemde inspectie heeft zich voor een driemannsschool na ruim een half jaar, ondanks herhaalde oproepingen, nog geen geschikte sollicitant voor het hoofdschap aangemeld.

Hiervan weten de meeste inspecteurs mee te spreken. Aan het verslag van de inspecteur in de inspectie *Zwolle* ontleen ik daaromtrent het volgende:

„Hoe moet het gaan, indien, zoals zich in een tweetal gevallen heeft voorgedaan, zich geen of onvoldoende geschikte sollicitanten melden voor de functie van hoofd van een kleine (tweemans-)school? Zowel aan de openbare school te Blankenham als aan die te Ossenzijl bestaat sinds de zomer van 1954 een vacature van hoofd. Geschikte kandidaten zijn tot nu toe niet gevonden, terwijl waarlijk niet gezegd kan worden dat bij het onderzoek van sollicitanten hoge, laat staan te hoge, eisen worden gesteld. Wat is het, dat de onderwijzers met hoofddake weerhoudt naar deze betrekkingen te solliciteren? Goede woningen zijn aanwezig of worden gebouwd. De schoolgebouwen zijn nieuw of zullen binnen korte tijd worden vernieuwd. In gesprekken met m.i. acceptabele personen voor deze functies bleek mij herhaaldelijk, dat men liever als onderwijzer aan een stadsschool verbonden blijft dan zich „op te offeren” voor een schoolje op het platteland. Is de hoofdenmarge onvoldoende? Ontegenzeggelijk ontbreekt in dergelijke streken veelal het zo gewenste kulturele contact. Zou een „ontberingsstoelag” hier misschien kunnen helpen?”

Wat betreft de antwoorden op de door de inspecteur gestelde vragen kan men van mening verschillen. Mijn persoonlijk gevoelen is, dat de hoofdenmarge inderdaad aanzienlijk moet worden verhoogd. Het kan weer aantrekkelijk worden zich met de leiding van een school te belasten, indien die positie met al haar lasten en beslommingen althans enige financiële waardering geniet. En dan kan de mogelijkheid ook weer geschapen worden aan de werkelijk goede leerkrachten, van wier leiding iets mag worden verwacht, de functie van hoofd ener school toe te vertrouwen. Het zijn misschien juist de minsten niet, die zich in de tegenwoordige omstandigheden van het hoofdschap afkerig tonen.

In dit verband is het wel tekenend, dat niet alleen de kleine scholen in de kleine ge-

meenten te kampen hebben met een te gering aantal sollicitanten voor het hoofdschap. Ook de grote gemeenten lijden onder dit euvel. Zo verkeert de stad Groningen voortdurend in moeilijkheden ten aanzien van de hoofdenbenoemingen en in vele andere steden is de toestand niet beter. Het schijnprobleem van het hoofdschap is allengs geworden tot een werkelijk probleem.

Catastrofaal wordt, of is wellicht reeds, het tekort aan bevoegde onderwijzers voor de uloscholen. Reeds lange tijd hadden de kleine scholen met dit euvel te kampen, doch het is nu ook doorgedrongen tot de grote en zeer grote. De buitenstaander die bevindt dat aan alle uloscholen toch nog het vereiste aantal onderwijzers verbonden is, vergist zich deerlijk. Vergelijkt men het bezit aan bevoegdheden thans met de toestand te dezen in vroeger jaren, dan komt men tot juister, maar tevens onrustbarende conclusies. Vroeger was er nauwelijks sprake van, dat leerkrachten met minder dan twee ulo-akten voor een benoeming in aanmerking kwamen. Tegenwoordig prijst men zich veelal reeds gelukkig wanneer men iemand vinden kan zonder bijakten en zelfs vaak zonder de hoofdakten, van wie men vermoedt dat hij het met de ulo-jeugd niet al te slecht zal kunnen vinden. De enkele oudere leerkrachten moeten dan het onderwijs in de moderne talen en de wiskunde in de gehele school verzorgen. Vallen ook deze uit, door ziekte of ontslag, dan is vervanging en dus voortgang van het onderwijs onmogelijk. Aan een driemannsschool met 84 leerlingen in de inspectie *Deventer* zijn slechts twee leerkrachten verbonden, een toestand, die reeds enkele maanden heeft geduurd.

De inspecteur in de inspectie *Winschoten* bericht, dat aan de eis van de hoofdakten niet altijd kan worden vastgehouden. Niet zelden moet een beroep worden gedaan op pas afgestudeerde onderwijzers. Met ingang van 1 maart 1955 is in deze inspectie wegens gebrek aan personeel reeds een uloschool opgeheven.

MUTATIES

Op het met de schaarste van onderwijzend personeel verband houdende verschijnsel der veelvuldige mutaties moet ook in dit jaarverslag wederom worden gewezen. Het is zo gemakkelijk en aanlokkelijk naar andere betrekkingen, die om allerlei redenen meer comfortabel schijnen, over te stappen. De inspecteur in de inspectie *Hengelo* bericht, dat sommige klassen in één maand tijds achtereenvolgens drie verschillende leerkrachten hadden.

STAGNATIE

Dat de moeilijkheden bij de voorziening in vacatures en de snelle mutatie dikwijls tot stagnatie in het onderwijs leiden, spreekt vanzelf. De inspectrice in de inspectie *Emmen* meldt, dat in 1954 gedurende 1135 schooltijden geen les kon worden gegeven. Aan de toewijding van vele onderwijzers die extra-taken op zich namen, is het te danken, dat de storing nog niet veel ernstiger was. En op deze plaats past het wederom hulde en dank te brengen aan de vele gehuwde onderwijzeressen, die met zoveel toewijding en meestal met even grote bekwaamheid hun niet genoeg te waardenen hulp verleenden. Zonder deze „reddende engelen”, zoals zij door verschillende inspecteurs worden genoemd, zou de toestand er veel donkerder uitzien dan thans reeds het geval is.

GELIJKE TOELATINGSDATUM

De met evenveel beleid als volharding door de inspecteurs gevoerde actie om de gemeente- en schoolbesturen te brengen tot het vaststellen van een gelijke datum van toelating van leerlingen tot de lagere school nadert dicht haar volledig succes. In vele inspecties is deze zaak reeds beklonken. Van de enkele achtergebleven scholen mag worden verwacht, dat zij het goede voorbeeld zullen volgen, zodat eerlang in deze hoofdinspectie alle kinderen na de grote vakantie worden toegelaten of verhoogd. Hiermede is het onderwijsbelang in velerlei opzicht gediend.

SCHOOLWEEK VAN ZES DAGEN

Nog steeds blijkt het zeer moeilijk te zijn de gemeente- en schoolbesturen en ook vele leerkrachten ervan te overtuigen, dat een schoolweek van zes dagen met een vrije woensdag- en zaterdagmiddag, die ook door de minister als normaal en gewenst wordt beschouwd, de voor het kind beste en daarom de enig aanvaardbare regeling is.

De inspecteur in de inspectie *Zuidborn* schrijft in dit verband:

„Het valt mij op, dat, waar in vergaderingen en besprekingen het nut van deze regeling wordt bepleit, omdat:

1. de morgenschooltijd meer effect sorteert dan de middagschooltijd (vooral als de leerlingen in de middagpauze een warme maaltijd gebruiken, hetgeen bijna overal het geval is);
 2. de schoolartsen de onderbreking halverwege de week, in verband met de bij leerlingen en onderwijzers optredende vermoeidheid, beter achten dan vijf volle dagen onderwijs achter elkaar;
 3. de onderbreking van twee volle dagen elke week voor vele leerlingen te lang is met het oog op hun prestaties, terwijl ook nog opgemerkt dient te worden, dat de school een groot deel van de opvoeding in het gezin heeft moeten overnemen en te lange onderbrekingen niet wenselijk zijn;
- de bezwaren die aangevoerd worden, nooit gericht zijn tegen de bovengenoemde argumenten, doch altijd van persoonlijke aard zijn.

Vanzelfsprekend is een lang weekeinde van vrijdagmiddag drie uur of half vier tot de volgende maandag aantrekkelijk, maar de school is er voor het kind, en dit behoort toch altijd nummer één te zijn bij het afwegen van motieven en het nemen van maatregelen.

„Het hoofdbezwaar”, schrijft mij een schoolhoofd, die voor invoering van de vrije woensdagmiddag is, is „de adat”.

De laatste opmerking is zeker niet op alle en waarschijnlijk niet eens op de meeste gevallen van toepassing. Vele gemeenten, waar men nu een schoolweek van vijf dagen heeft, hadden er voor de tweede wereldoorlog een van zes dagen. Door bezuinigingsmaatregelen als die ter bestrijding van de kolennood is men tot beperking van het aantal dagen overgegaan en de voor vele ouders en leerkrachten gerieflijke regeling is dus niet ingetrokken. Met de inspecteur in de inspectie *Zuidborn* ben ik van mening dat de belangen der kinderen in dit geval ondergeschikt worden gemaakt aan die der volwassenen.

Evenzo oordeelt ook de inspecteur in de inspectie *Zwolle*:

„Wat de schooltijden betreft, zou men voor de plattelandsscholen nog van een misstand kunnen spreken, wanneer als zodanig wordt beschouwd een schoolweek van vijf in plaats van zes dagen. Sinds menscheugenis is hier de vrije zaterdagmorgen normaal en het stuit op allerlei bezwaren, zowel van de ouders als van het personeel der scholen, hierin de naar mijn mening noodzakelijke verandering te brengen. Het is toch wel wat verwonderlijk, dat de zesdaagse schoolweek al sinds jaar en dag in de grote plaatsen is geaccepteerd, omdat men dit in het belang van de kinderen achtte. Dit belang geldt in gelijke mate voor de kinderen van het platteland. In dit opzicht worden de belangen der kinderen opgeofferd aan die van de volwassenen.

Het navolgend staatje geeft een overzicht van de huidige situatie in mijn inspectie.

	Schoolweek van:	
	5 dagen	6 dagen
Openbare lagere scholen . . .	41	22
Bijzondere lagere scholen . . .	65	39
Totaal	106	61

Het merendeel der scholen voor gewoon lager onderwijs heeft dus nog een vijfdaagse schoolweek van 10 schooldagen. Een zesdaagse schoolweek hebben de scholen te Zwolle, Kampen, Steenwijk, Oldemarkt (dorp) en Urk. In Steenwijk is nog één bijzondere school met een vijfdaagse schoolweek, terwijl de zesdaagse schoolweek te Oldemarkt slechts geldt voor het dorp en niet voor de gemeente. Rekent men Oldemarkt en Urk tot het platteland, dan blijkt dat van de 167 scholen voor gewoon lager onderwijs in de inspectie Zwolle slechts 10 plattelandsscholen een zesdaagse schoolweek hebben ingevoerd."

In vorige jaarverslagen heb ik uitvoerig uiteengezet welke motieven men al dan niet uitgesproken heeft voor de werkweek van vijf dagen. Conservatisme en persoonlijke belangen spelen hierbij de grootste rol. Ik ben het dan ook volkomen eens met de conclusie van de inspecteur in de inspectie *Dokkum*, die afdoende verbetering bepleit door een wettelijk voorschrift van tien schooldagen per week op de lesrooster, verdeeld over zes werkdagen, met de mogelijkheid van afwijking in bijzondere gevallen.

VAKANTIES EN VAKANTIESPREIDING

Een meer gepreciseerde regeling dan die, vervat in het eerste lid van artikel 90 der Lager-onderwijswet 1920 ten aanzien van de duur van het onderwijs per jaar, zou ten eerste aanbeveling verdienen. Over het algemeen worden de wettelijke bepalingen te dezen wel in acht genomen, ofschoon het begrip „normale schoolweek" tot velerlei, naar het mij voorkomt vrijmoedige uitleg aanleiding geeft. In de meeste gevallen blijft het totaal aantal schoolvrije dagen binnen redelijke grenzen. Er zijn echter ook in dit opzicht uitzonderingen. Voor het openbaar onderwijs beschikt het schooltoezicht in de regel over middelen om ongewenste uitwassen te voorkomen. Bij het bijzonder onderwijs echter laat de eis van veertig normale schoolweken regelingen toe die, met het oog op het belang van het onderwijs, niet verantwoord moeten worden geacht.

Duur en plaatsing der vakantietijden lopen dermate uiteen, dat het ondoenlijk is deze in een overzicht samen te vatten. Met de wensen van het comité voor vakantiespreiding schijnt in toenemende mate rekening te worden gehouden. In de inspectie *Zuidhorn* staat in enkele gevallen in het leerplan betreffende de zomervakantie: „De week, door de commissie voor vakantiespreiding aan te wijzen, en twee daarna en op de daarop volgende maandag". De inspecteur in de inspectie *Winschoten* meldt, dat de openbare scholen in zijn inspectie bijna zonder uitzondering voor de grote vakantie de regeling volgen die door genoemde commissie in overweging wordt gegeven. Ook in de inspectie *Emmen* wordt met deze wensen over het algemeen rekening gehouden. Hetzelfde geldt, zij het in mindere mate, voor vele andere inspecties. De noodzakelijkheid klemmt trouwens niet

overal even sterk. De inspecteur in de inspectie *Deventer* schrijft, dat de vakantie-spreiding op het platteland een tamelijk onbekend begrip is. De kinderen van tal van buitenschoolen komen in hun hele jeugd niet veel verder dan de buurtschap waarin zij wonen. Vele leerlingen hebben op hun tiende of twaalfde jaar nog nooit in een trein gezeten. Ten hoogste maken zij in de vakantie een fietstochtje naar familie of kennissen in de omgeving. „Als de zaken zo liggen”, besluit de inspecteur, „is het begrijpelijk, dat men geen behoefte gevoelt, aan vakantie-spreiding, temeer niet „omdat het altijd zo geweest is!”

VOORTGEZET GEWOON LAGER ONDERWIJS

Dat er ten aanzien van het onderwijs aan de leerlingen, die de lagere school verlaten hebben en niet bestemd zijn voor het uitgebreid lager of het middelbaar onderwijs, noodzakelijk wettelijk-organisatorische regelingen moeten worden getroffen, is in vorige jaarverslagen meermalen gesteld en aangetoond. De inspecteur in de inspectie *Doksum* komt hierop ook ditmaal terug:

„Een probleem, dat noodzakelijk om een spoedige, afdoende oplossing vraagt, vormen de leerlingen van het zevende en achtste leerjaar op de plattelandsschoolen. Slechts in enkele gevallen is hun aantal voldoende om in een afzonderlijk lokaal onderwijs te ontvangen. Op verreweg de meeste scholen zijn ze geplaatst in een klasse, gecombineerd met één, twee en zelfs drie lagere leerjaren. Dat niet alleen de „v.g.l.o.-leerlingen” hier niet aan hun trek komen, maar ook de leerlingen van de andere leerjaren gedupeerd worden, is duidelijk.”

De inspecteur in de inspectie *Arsen* kenschetst de situatie aldus:

„Na het doorlopen van zes klassen van de lagere school gaan de meeste leerlingen naar een nijverheids-school, een uloschool of, zo een proefklasse aanwezig is, naar een land- of tuinbouwschool. De rest blijft, behalve daar, waar een school of gelegenheid bestaat tot het volgen van v.g.l.o. (slechts in Assen, Roden en Gasselternijveen), op de school hangen om zgn. leerling te worden van het zevende en vervolgens van het achtste leerjaar. Vooral op de kleine scholen, waar de leerkrachten reeds met méér dan één klas moeten werken, doen de leerlingen van het zevende en achtste leerjaar praktisch weer alle vakken met de andere klassen mee, met uitzondering van rekenen en Nederlandse taal. Dit komt dus eigenlijk neer op een doubleren van het zesde leerjaar. Ze worden bijna de gehele dag aan zich zelf overgelaten. Volkomen begrijpelijk, want de onderwijzer heeft het veel te druk met de andere klassen. Verder oordeelt de leerkracht: „Dit groepje geniet toch maar eindonderwijs, terwijl in de lagere klassen leerlingen zitten die een verdere studie zullen volgen.” Eigenlijk zit hij er nu mee in zijn maag. Hij voelt zich bij het aanbieden van de leerstof af en toe door deze leerlingen getemd, want zij horen de aardrijkskunde-, geschiedenis- of biologieles al voor de zoveelste maal en kennen langzamerhand elke zinswending en elk grapje. Hij prijst dan ook de dag waarop er weer een leerling aan de leerplicht heeft voldaan. Het gevolg van dit alles is, dat deze „blijvers” zich vervelen en dat hun belangstelling verflauwt, met alle kwade gevolgen van dien. Het is niet te verwachten, dat deze leerlingen straks als volwassenen met het wereldgebeuren sterk zullen gaan medeleven.”

Ik neem aan, dat deze kenschetsing niet op alle gevallen van toepassing is. Uit de verslagen der inspecteurs en uit eigen ervaring weet ik, dat vele onderwijzers, vooral ook aan de hand van de in mijn hoofdinspectie samengestelde leidraad voor het onderwijs in het zevende en achtste leerjaar, er nog wel iets van maken. Niettemin is het te hopen dat de gedachten, vervat in de „Tweede onderwijsnota”, ingediend door de tegenwoordige minister, vooral ook ten behoeve van de hierbedoelde kinderen spoedig in organisatorisch en exploitabel aanvaardbare vormen verwezenlijkt zullen worden.

§ 2. De lagere scholen; hun werkwijze en hun resultaten

ALGEMENE OPMERKINGEN

Na het uitvoerig rapport omtrent de stand van de onderwijsvernieuwing in mijn hoofdinspectie, dat in het vorige jaarverslag is opgenomen¹⁾, is er met betrekking tot de ontwikkeling van het onderwijs, in het bijzonder op het stuk der vernieuwing, ditmaal weinig nieuws te vermelden. In het komende jaar zal een speciaal onderzoek worden ingesteld naar het zang(muziek-)onderwijs, waarvan ik die resultaten in het verslagjaar over 1955 hoop te kunnen samenvatten.

Ondanks de belemmeringen, gelegen in de schaarste van onderwijzers, de mutaties en de dikwijls te grote klassen, mag worden gezegd, dat bij de meerderheid der leerkrachten althans nog wel een meer moderne werkwijze valt te constateren. Heel wat geleidelijke verbetering onttrekt zich bij het schoolbezoek gemakkelijk aan directe constatering. Een uitvoerig gesprek met de leerkrachten betreffende het hoe en waarom van de gevolgde werkwijze geeft de inspecteur meestal een juister kijk op de zaak dan de inzage van het door de leerlingen gepresteerde werk hem kan verschaffen. Wanneer dan ook in dit verslag enkele krasse staaltjes van volkomen verouderde inzichten en van onpraktische werkwijzen zullen worden vermeld, moet dit slechts worden opgevat als een poging tot objectieve weergave van dikwijls nog zeer teleurstellende toestanden, maar dit behoeft de over het algemeen genomen niet ongunstige indruk geenszins te verzwakken.

OPLEIDINGSSCHOLEN

Waar en op welke wijze ook de in de leidraad gegeven indicaties in overweging zijn genomen, aan de meeste zgn. opleidingsscholen stellig niet. Hoe daarin ooit verandering en verbetering zal moeten komen wordt mij langzamerhand een raadsel.

Het schooltoezicht heeft in de leidraad en in de daarbij behorende inleiding als zijn standpunt te kennen gegeven, dat met de daarin aangegeven leerstof ook de opleidingsscholen kunnen volstaan. De directeuren van inrichtingen voor middelbaar onderwijs, die daaromtrent zijn geraadpleegd, waren van hetzelfde gevoelen. Het is van algemene bekendheid, dat tal van verstandige ouders bezwaren opperen tegen het vele huiswerk waarmede hun nog zo jonge kinderen worden belast. Niettemin schijnen de onderwijzers van de opleidingsscholen het beter te weten, hetgeen overigens ook weer niet bewezen wordt door de resultaten, die vele met zorg klaargestoomde pupillen op de middelbare scholen bereiken.

De inspecteur in de inspectie Assen bericht over de herziening van de leerplannen in de gemeente Assen, waaraan een commissie, o.m. bestaande uit vertegenwoordigers van de leerkrachten der scholen voor g.l.o., ulo, n.o. en v.h.m.o., hebben medegewerkt. Sprekende over de houding van de opleidingsscholen, zegt de inspecteur o.a. „Noch de mening van de directeur der rijkshogereburgerschool noch die van de rector van het stedelijk gymnasium, welke heren beiden inzicht, studiezijn en concentratievermogen verre prefereren boven het bezit van veel parate kennis, konden hen van standpunt doen veranderen.”

¹⁾ Zie Onderwijsverslag 1953 blz. 595/644.

SCHOOL EN LEVEN

Hoe onpraktisch het onderwijs soms, misschien dikwijls, nog is, vermeldt o.m. de inspecteur in de inspectie *Ommen*, die in een overigens vrij goede school de kinderen in staat bevond enkele liedjes in het Frans, het Engels en het Duits ten gehore te brengen. Op een andere school in het agrarische gebied bleek in de hoogste klasse geen enkel kind te kunnen uitrekenen hoeveel prikkeldraad een boer nodig zou hebben om een stuk land van 80 m lengte en 40 m breedte te omheinen, maar ze wisten precies, dat de Zoen van Delft in 1428 werd gesloten. „In hoeverre dit voor deze kinderen wel zeer belangrijke feit iets met zoenen te maken had”, aldus de inspecteur, „was niet bekend,” zodat ook hier weer de enige kans om verband te leggen met de praktijk van het leven onbenut was gelaten. „Strodorsen” noemde onze grootste praktische pedagoog, Theo Thijssen, deze soort van didactische activiteiten. Gelukkig gaf Thijssen ons ook deze troost mee, dat het verbazingwekkend is te zien wat er van vele kinderen nog terecht komt, ondanks het voortdurend gehinder door zulke schoolmeesters!

CORRECTIE

De meeste inspecteurs bevinden, dat het gemaakte schriftelijk werk door de onderwijzers na schooltijd trouw en nauwkeurig wordt nagekeken. De fouten worden aangestreept, en het werk wordt met een cijfer gewaardeerd. Over netheid en duidelijkheid van het werk valt over het algemeen niet te klagen. Dat echter — het zij met alle waardering voor de ijver der leerkrachten gezegd — de zin van de correctie niet altijd wordt begrepen, blijkt uit hetgeen de inspecteur in de inspectie *Winseboten* bericht:

„Netheid en duidelijkheid springen in het algemeen zeer naar voren, terwijl de correctie goed tot zeer goed verzorgd is. Opmerkelijk is echter, dat aan het schriftelijk werk, aansluitend bij en betrekking hebbend op de zaakvakken, een veel geringere waardering valt toe te kennen. Kennelijk laat hier in vele gevallen zowel de controle op het schrijven als de correctie van het werk te wensen over, soms zelfs zeer veel. Wat aan de ene kant met veel moeite en zorg is opgebouwd, wordt daardoor anderzijds weer even grondig afgebroken.”

De inspecteur in de inspectie *Assen*, die over de plichtsbetrachting welke de onderwijzers ten aanzien van de correctie aan de dag leggen, eveneens gunstig oordeelt, voegt daaraan de volgende opmerkingen toe:

„Naar mijn mening moet het zo zijn, dat de gemaakte fouten de aanknopingspunten vormen voor de opbouw van de volgende les. Steeds weer heb ik naar voren gebracht, dat niet het *aanstrepen* van een fout het belangrijkste is, maar het zich bezinnen op de vraag hoe de fout is ontstaan. Ook acht ik het van belang dat door de onderwijzers in een apart cahier van de meest voorkomende fouten aantekening wordt gehouden. Zodoende zal men zich beter realiseren waar het kind of waar men zelf gefaald heeft en kan men zich met meer succes voorbereiden op de volgende les. Bij het corrigeren van rekenwerk in de hogere klassen heeft men te weinig oog voor het gevolgde denkproces. De correctie beperkt zich veelal alleen tot het controleren van het antwoord in plaats dat men nagaat of de beredenering wel logisch is opgebouwd. Een bewijs hiervoor is o.m. dat de meest storende fouten tegen een juist gebruik van de Nederlandse taal niet worden opgemerkt. Een zo kort mogelijke redactie, waaruit duidelijk de denkgang van de kinderen blijkt, moet als eis gesteld worden. Deze hele redactie dient dan ook in de correctie betrokken te worden. Bij pas beginnende leerkrachten is elke vorm van accuratesse bij de correctie dikwijls zoek. Ik ben en blijf van mening dat ook in de correctie de toewijding van de onderwijzer van groot belang is voor de prestaties en de vorming van de leerlingen.”

LESROOSTER

Vele inspecteurs klagen over de oordeelkundige wijze waarop dikwijls de lesrooster is samengesteld. Lang niet altijd schijnt men doordrongen te zijn van het grote belang dat gelegen is in het zo verantwoord mogelijk vaststellen van de openvolging en de groepering der schoolactiviteiten. Deze aangelegenheid geeft de inspecteur in de inspectie *Groningen* aanleiding tot de volgende beschouwing die ongetwijfeld de aandacht van de hoofden der scholen verdient:

„Niet altijd wordt aan de samenstelling van de rooster van lesuren de grootste zorg besteed. De wet biedt genoegzame mogelijkheden — ook voor die scholen welke nu niet direct tot de progressieve gerekend kunnen worden — om door een meer vrije samenstelling van lesrooster en leerplan bijv. hoernkunde, projectonderwijs en totaliteitsonderwijs in te voeren. Noodzakelijk is dan, dat in het leerplan bij de omschrijving van de leerstof vermeld staat, dat deze leerstof als één geheel behandeld zal worden. Op de lesrooster kan dan worden volstaan met de mededeling: behandeling der vakken *a t/m i*. Men zij echter voorzichtig: eis is, dat men deze wijzigingen weloverwogen en goed voorbereid invoert. Meermalen toch werd geconstateerd, dat deze vrijheid in ongebondenheid ontaardt, vooral bij een sterke klassebezetting. Hoe meer vrijheid men geniet, hoe groter verantwoordelijkheid men draagt. Dikwijls heb ik de raad gegeven hetzelfde vak niet steeds op hetzelfde uur te plaatsen, daar het hierdoor of steeds bevoordeeld of steeds benadeeld wordt. Voorts te trachten de vakken handenarbeid, zingen en lichamelijke oefening niet altijd aan het einde van de schooldag te plaatsen. Ten slotte zo mogelijk steeds voor voldoende afwisseling zorg te dragen, zodat luister- en doevakken, impressie- en expressievakken, stilzit en bewegingsvakken elkaar opvolgen.”

HANDENARBEID

Het vak handenarbeid verheugt zich nog steeds in een toenemende belangstelling. Indien enigszins mogelijk zorgen de gemeente- en schoolbesturen, vooral bij verbouw of nieuwbouw, voor een afzonderlijke lokaliteit met de benodigde inrichting en leermiddelen. Vele onderwijzers bekwamen zich voor de akte of volgen cursussen, zoals die o.a. door de heer Jongejan te Nijverdal in een aantal gemeenten zijn gegeven. Bij deze cursussen stond ook het werken met waardeloos materiaal in het middelpunt der belangstelling. De inspecteur in de inspectie *Deventer* meldt, dat de opbloei van dit bij uitstek belangrijke vak bij het onderwijs duidelijk merkbaar is.

„Het bestuur van een bijzondere school,” aldus de inspecteur, „zal wel nooit hebben vermoed, dat de stokken van ongebruikte collectezakken nog eens met een zakmes tot aardige schaaakstukken zouden worden versneden.” Ook de ouders beginnen zich voor dit werk zeer te interesseren.

De inspecteur in de inspectie *Ommen* bericht in dit verband het volgende:

„Handenarbeid is voor leken nog steeds synoniem met doosjes-plakken. Vele leerkrachten zijn in dit opzicht leken, en dit zal ook wel niet eerder veranderen voordat dit vak als verplicht vak op de lesrooster staat.

Op mijn initiatief werd in februari van dit jaar te Almelo een tentoonstelling georganiseerd van werk, door de jeugd in haar vrije tijd gemaakt, dus buiten de schooluren. Dat voor deze expositie, die veertien dagen duurde, grote belangstelling bestond moge blijken uit het feit dat zij werd bezocht door plm. 25 000 kinderen en belangstellenden.

Deze tentoonstelling, gehouden onder auspiciën van de commissie van advies en initiatief in onderwijszaken te Almelo, werd een groot succes, vooral doordat nu niet alleen door de leerkrachten te Almelo, maar ook door die van omliggende gemeenten, die de tentoonstelling bezochten, de behoefte wordt ge-

voeld aan een stimulering van de kinderlijke drang tot scheppen. Ieder jaar zal in het vervolg zulk een tentoonstelling worden gehouden. Op vele scholen werd dit jaar het vak handenarbeid ingevoerd."

NUTTIGE HANDWERKEN

Ten aanzien van het vak nuttige handwerken meen ik niet beter te kunnen doen dan het verslag van de inspectrice in de inspectie *Emmen* in zijn geheel over te nemen:

"Dat het vak nuttige handwerken mijn bijzondere belangstelling heeft, zal uiteraard in de inspectie niemand verwonderen; dit bij uitstek vrouwelijke vak behoort wel speciaal tot het terrein van een inspectrice. Ook de onderwijzeressen begrijpen dit. In vele gevallen is het niet nodig naar de stand van dit onderwijs te vragen. De vraag om advies komt dan al van de zijde van degene die dit vak onderwijst; in de meeste gevallen is dat de onderwijzeres der school. Veelal wordt deze onderwijzeres, om in staat te zijn de handwerklessen binnen de schooluren te geven, gedurende enkele uren per week, variërend van één tot vijf, aan haar eigen klas onttrokken. Om dit maximum van vijf uren per week niet te overschrijden is op 72 scholen een vakonderwijzeres aangesteld. Doordat deze vakleerkrachten in de meeste gevallen pedagogisch-didactisch onvoldoende zijn geschoold, moeten zij, nog meer dan de onderwijzeressen, het lesgeven in de praktijk leren, hetgeen niet vallen en opstaan gepaard gaat. Deze vakonderwijzeressen hebben het vooral moeilijk aan scholen waar geen vrouwelijk personeel aanwezig is; er is dan niemand tot wie ze zich om hulp en raad kunnen wenden. Ook de jonge onderwijzeressen aan afgelegen scholen hebben in dit opzicht moeilijkheden, maar deze hebben tenminste nog de steun van de kweekschoolopleiding achter zich. Wanneer een onervaren leerkracht met een ander vak moeilijkheden heeft, is daar altijd het hoofd der school wie hij of zij om raad kan vragen, maar bij het vak nuttige handwerken is dit niet het geval; dikwijls heeft deze functionaris er zelfs geen belangstelling voor. In het gunstigste geval, wanneer hij wel belangstelling toont, bepaalt hij zich tot het uiten van de wens vele en mooie dingen op de ouderavond te zien.

In de regel laat het schoolhoofd degene die handwerkonderwijs geeft, volkomen vrij, mits zij niet teveel geld nodig heeft. Herhaaldelijk heb ik een schoolhoofd horen zeggen: „Zolang er geen klachten komen laat ik de juffrouw haar gang maar gaan, want ik weet er niets van!" Nu komt het in vele gevallen best terecht als we de juffrouw haar gang laten gaan, maar vele van deze dames willen toch ook wel eens weten wat een ander van dit vak maakt. Niet om dit klakkeloos te imiteren, want indien er één vak is waarover de meningen uiteenlopen, dan is het wel het vak nuttige handwerken, omdat de eisen die de school ten aanzien van dit vak stelt, voor iedere school weer anders zijn. Zo zal men op de ene school met servetbandjes of cierswarmers groot succes oogsten, terwijl deze voorwerpen in een andere omgeving, waar men meer nut ziet in het breien van een borstrok, niet bepaald worden gewaardeerd. Wanneer het woord „voorwerpen" wordt genoemd, rijzen er bij tal van onderwijzeressen onmiddellijk vele vragen. Moeten we inderdaad voorwerpen maken, of is het aanleren van de technieken voldoende, of kunnen beide mogelijkheden worden gecombineerd?

In de scholen vond ik de volgende uitersten:

1. De kinderen leren breien, naaien, verstellen en mazen op breilappen, naailappen, verstellappen en maaslappen. Ze leren dit grondig, maar het is zo saai dat vele meisjes voorgoed een hekel aan het vak krijgen. Zo moet het m.i. niet.

2. De kinderen maken tal van wondermooie voorwerpen, waarvan ze de voorbeelden hebben gevonden in een der damesweekbladen, die op een stapel op de tafel voor de klas liggen. Op een ouderavond is het een lust voor de ogen; men ziet daar de prachtigste en de meest ingewikkelde werkstukken tentoongesteld, maar ik vraag mij dan af: wat is hierbij het werk van de juffrouw en wat van de kinderen? Hiermee bedoel ik niet dat de juffrouw een belangrijk deel van het brei- of naaiwerk heeft gemaakt, maar dat het voorwerp zo moeilijk van opzet was dat de leerlinge het niet kon overzien en daardoor te veel hulp en leiding nodig had. Dit blijkt later dan ook het geval te zijn. Deze meisjes hebben wel in de zesde klasse der lagere school een mooie jumper gebreid, misschien wel in een twee-kleurenpatroon, maar als de onderwijzeres op de uloschool zegt: „We gaan een maaslap breien", kunnen ze niet eens opzetten. Deze werkwijze geeft dus slechts schijnresultaten en behoort dan ook niet te worden toegepast.

Hoe het dan wel moet?

Men zal zich telkens weer moeten bezinnen op de vraag of datgene wat gemaakt wordt, voor de meisjes van deze school nuttig is. Dit sluit echter niet in dat het bij voorbaat saai moet zijn en zo degelijk dat

het in de tegenwoordige tijd niet meer wordt gebruikt en dus m.i. niet meer aan het predikaat „nuttige” beantwoordt.

De beste resultaten bereiken de onderwijzeressen die een belangrijk deel van de lessen besteden aan het aanleren van de technieken knippen, haken, breien, naaien, verstellen en mazen, omdat het meisje deze later in haar gezin nodig heeft. Maar het kennen alleen van deze technieken is niet voldoende; er is meer. De meisjes moeten deze kunnen toepassen bij de afwerking en versiering van eigen kleding thuis, zodat zij daarbij ervaren dat ieder voor zich iets kan bijdragen tot de schoonheid van eigen omgeving. Haar smaak moet worden ontwikkeld, zij moet leren, zij het op eenvoudige manier, zelf iets te ontwerpen, zodat elk werkstuk iets persoonlijks krijgt. Dit zal slechts dan gelukken, wanneer de onderwijzeres hierin zelf het voorbeeld geeft. Natuurlijk is het gemakkelijker om met de vinger bij het boekje te werken, maar dat geeft minder voldoening. En dit vak kan toch zulk een grote voldoening geven wanneer het goed wordt onderwezen.

Helaas ontbreekt zo hier en daar nog wel wat aan de wijze van lesgeven. Hoe ziet het er in een lokaal waar handwerkonderwijs gegeven wordt, vaak uit? De juffrouw zit op de voorste bank en is verdiept in het helpen van een leerling die niet verder kan; voor of naast haar staat een kortere of langere rij van meisjes die in datzelfde stadium verkeren en min of meer geduldig haar beurt afwachten. De rest van de klas werkt — al of niet vlijtig — door. Slechts weinige onderwijzeressen hebben voor het handwerken dezelfde zorg als voor de schriften. Deze worden wel nagekeken voordat de kinderen ze terugkrijgen, maar wat gebeurt er met de brei- en naaiwerk?

Wanneer na de les al het werk werd nagekeken en desnoods verbeterd, zodat elk kind bij het begin van de volgende les verder kon werken, zou de les veel vlatter verlopen. Wanneer de schriften worden uitgedaald, maakt men wel opmerkingen. Jantje heeft slordig geschreven en Antje heeft te weinig af, terwijl Mientje zo goed haar best heeft gedaan. Hoeveel onderwijzeressen doen dit ook aan het begin van de handwerken? Wanneer men het inderdaad doet, ziet men er ook resultaten van.

De resultaten van het onderwijs in de nuttige handwerken zijn zeer verschillend, en dit is voor een deel te wijten aan de omgeving waaruit de school haar leerlingen betreft, maar dan ook slechts voor een deel. Ook de onderwijzeres spreekt hierin een woordje mee; herhaaldelijk heb ik verbaasd gestaan over de resultaten, onder moeilijke omstandigheden bereikt door een onderwijzeres die haar vak verstaat en er enthousiast voor is.

Naar mijn mening hangt het resultaat van het handwerkonderwijs voor een groot deel af van het feit of de onderwijzeres de stof wel of niet overziet. Zij weet hoeveel uren ze heeft, hoe handig de kinderen zijn, wat er in de schoolkring van het handwerkonderwijs wordt verlangd enz. Met al deze factoren dient rekening te worden gehouden bij het opmaken van het werkplan voor de nieuwe cursus. Ook moet zij er zich in de loop van de cursus steeds weer op bezinnen of het gestelde doel bereikt zal kunnen worden. Maar al te vaak wordt begonnen met de gedachte: ik zal wel zien hoe ver ik kom. Grondige voorbereiding voor het begin van de cursus is beslist nodig, evenals voor elke andere les.

In een vorig jaarverslag vermeldde ik reeds dat een aanvang was gemaakt met een reeks van besprekingen waar alle onderwijzeressen in de inspectie Emmen welkom waren en waar ieder haar moeilijkheden ter sprake kon brengen. Deze „praatmiddagen”, die op zaterdag werden gehouden, mochten zich in een grote belangstelling verheugen. Na een inleidend praatje mijnerzijds kwamen dan de vragen over leerplan, uren, aantal, aantal leerlingen, materialenkeuze, enz. Ook het bedrag dat jaarlijks per meisjesleerling mocht worden besteed, kwam in elke bijeenkomst ter sprake. Daarom verzocht ik de hoofden der scholen mij dat bedrag voor het jaar 1954 op te geven. Het bleek dat vijf scholen tot en met f 1,— per leerling hadden besteed, 50 scholen tussen f 1,— en f 2,—, 53 scholen tussen f 2,— en f 3,—, terwijl de rest meer dan f 3,— per meisjesleerling besteedde. Verder bleek mij bij informatie dat in enkele gevallen waarin men een buitengewoon hoog bedrag had opgegeven, dit te danken was aan het feit dat men door een voordelige aanbidding een voorraadje had kunnen vormen, zodat de hoge bedragen ook voor deze scholen niet als normatief kunnen worden beschouwd.

Als tasbaar resultaat van de besprekingen kwam, althans in beginsel, een „handwerkdoos” tot stand. Dit is een doos, die bewaard wordt op het bureau der inspectie en waarin allerlei modellen, nieuwe ideeën enz. worden verzameld. Elke onderwijzeres kan deze doos met inhoud in bruikleen ontvangen en daaruit kopiëren wat zij voor haar leerlingen geschikt acht. Hoewel de doos nog lang niet vol is, maakten enkele dames er toch reeds een dankbaar gebruik van.

Resumerende meen ik uit mijn lesbezoeken en uit de besprekingen het volgende te kunnen concluderen. De onderwijzeressen en vakleerkrachten trachten ook ten opzichte van het vak nuttige handwerken hun taak naar behoren te verrichten, maar behoeven ook hier, evenals voor de andere vakken, voortdurende leiding en contact met het werk van collega's. De resultaten van het werk zullen hiervan zeker een gunstige invloed ondervinden.

Een voortdurende bezinning ten aanzien van het leerplan blijft noodzakelijk om het vakpredikaat „nuttig” te doen behouden.

Het bedrag dat jaarlijks voor dit vak wordt uitgetrokken, kan, op een enkele uitzondering na, redelijk genoemd worden.”

VERKEERSONDERWIJS

Dat het verkeersonderwijs, de opvoeding tot verkeersfatsoen, een van de meest praktische en noodzakelijke onderdelen behoort uit te maken van de werkzaamheden in de scholen, wordt wel algemeen ingezien. De onlangs voor de radio gehouden rede van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Wilhelmina heeft allereerst diepe indruk gemaakt. De inspecteurs in deze hoofdinspectie hebben zich de laatste jaren, mede daartoe aangespoord door de desbetreffende circulaire van de minister en door de besprekingen in de maandelijke inspecteursvergaderingen, ten zeerste beijverd om het verkeersonderwijs alom ingang te doen vinden. De situatie ontwikkelt zich dan ook in gunstige zin. Dat een, waarschijnlijk vrij geringe, minderheid der scholen zich, om welke reden dan ook, aan deze activiteit onttrekt, valt te betreuren. Het zal dan ook aanbeveling verdienen in artikel 2 der Lager-onderwijswet 1920 onder de een of andere formulering het verkeersonderwijs op te nemen bij de verplichte leervakken. Goed verkeersonderricht, reeds vroeg begonnen, is een zaak van uitnemend belang. Evenals bij alle opvoeding moet ook hier grote waarde worden gehecht aan de zelfwerkzaamheid en aan het leren dragen van persoonlijke verantwoordelijkheid.

Aan het verslag van de inspecteur in de inspectie *Groningen* ontleen ik ter zake het volgende:

„Op 27 augustus werden te Groningen aan de eerste jeugdige verkeersbrigadiers de tekenen van hun waardigheid uitgereikt. Het schijnt mij toe, dat er van het instituut verkeersbrigadier een zekere pedagogische, vormende invloed uitgaat: kinderen worden door kinderen in het verkeer opgevoed en dat nog wel direct in de praktijk.”

De inspecteur in de inspectie *Dokkum* meldt, dat in zijn inspectie in alle gemeenten verkeersexamens werden afgenomen, waaraan vrijwel alle scholen deelnamen. In Drachten hebben de verkeersbrigadiertjes hun intrede gedaan.

De inspecteur in de inspectie *Zuidhorn* bericht omtrent het verkeersonderwijs in zijn ambtsgebied het volgende:

„Veel aandacht is dit jaar besteed aan het verkeersonderwijs. Voor de onderwijzers werden door de rijksverkeersinspectie in verschillende plaatsen buiten de schooluren cursussen gegeven, die zeer goed bezocht werden, o.a. te Marum, Leens en Kloosterburen en in Grootegast twee. Deze cursussen kwamen in de meeste gevallen tot stand door samenwerking van gemeentebestuur, Vereniging voor veilig verkeer, verkeerspolitie en onderwijsinspectie. Na een zeven- of achttal lessen is de leerkracht in staat dit onderricht op verantwoorde wijze te geven.

Voor het werk dat door de verkeerspolitie op deze cursussen is gedaan, past zeker een woord van lof. Ook voor de arbeid van het Verbond voor veilig verkeer heb ik grote waardering. De Jeugd-verkeerskrant voor Nederland wordt in vele scholen graag en goed gelezen. Al moet het verkeersexamen geen doel in zichzelf worden, toch is het verheugend te mogen vaststellen, dat het aantal deelnemers aan dit examen zich ook ten plattelande in stijgende lijn beweegt. Dit jaar namen bijv. alle scholen in de gemeente Leek voor het eerst daaraan deel.

Toch is het nog niet zo ver dat in alle acht en twintig gemeenten van deze inspectie het verkeersonderwijs regelmatig wordt gegeven. Daar alle kinderen met het verkeer te maken hebben — juist toch voor het dorpskind is dit onderwijs van groot belang — zullen we blijven streven naar verkeersonderwijs op alle scholen.

Opgemerkt dient te worden dat de leerkrachten van het nut van dit onderwijs wel overtuigd zijn, doch dat een zekere traagheid en een geest van „al weer wat nieuws” bij sommige gemeente- en schoolbesturen remmend werken op de invoering van dit „vak”.

De ervaringen der andere inspecteurs zijn over het algemeen genomen dezelfde als die welke in de citaten uit de verslagen tot uiting zijn gekomen. Als voorbeeld van de verschillende mogelijkheden die bij het verkeersonderwijs en de bevordering daarvan in het oog kunnen worden gehouden neem ik nog het volgende over uit het verslag van de inspectrice in de inspectie Emmen:

„Daar het verkeer ook in het voorheen zo rustige zuidoost-Drenthe steeds intensiever wordt, en als gevolg daarvan, het aantal ongelukken op schrikbarende wijze toeneemt, is het verkeersonderwijs in deze omgeving een harde noodzaak geworden. De verkeersopvoeding behoort reeds in het eerste leerjaar te beginnen en door de gehele school systematisch te worden voortgezet. Op steeds meer scholen geschiedt dit op verantwoorde wijze, terwijl tijdens de handenarbeidles miniatuur-verkeersborden enz. worden gemaakt, waarmee een, zij het zeer bescheiden, verkeersmaquette kan worden samengesteld. Het verkeersexamen voor de hoogste klassen is, vooral in de kleine dorpen, een gebeurtenis van groot belang, waarbij de ganse politie-„macht” en zo veel mogelijk auto- en motorfietsbezitters worden ingeschakeld; op deze wijze slaagt men er toch in een route vast te stellen, die aan redelijke exameneisen voldoet.

Is dit verkeersonderwijs, en de bekroning daarvan in het verkeersdiploma, reeds voor de kinderen van zo groot belang, de invloed ervan reikt verder dan de school; ook thuis worden de voorrangsregels en wat mag en niet mag op de weg, besproken.

Hoewel het te betreuren is dat vele leerlingen van scholen voor voortgezet onderwijs het geleerde op dit gebied totaal schijnen te zijn vergeten, toch mogen we hieruit niet opmaken dat ze niet meer weten hoe het behoort. Laten we hopen dat deze jongens en meisjes, wanneer zij ouder zijn geworden, de weg weer zullen gebruiken zoals zij dit op de lagere school hebben geleerd.

In de gemeenten Coevorden, Dalen, Odoorn, Oosterhesselen, Schoonebeek, Sleen en Zwelloo nemen alle scholen aan het verkeersexamen deel. De gemeente Emmen vormt in deze inspectie een uitzondering in ongunstige zin, daar in 1953 van de 69 scholen in deze gemeente slechts 34 aan het examen deelnamen. Voor deze afwijzende houding der leerkrachten werden o.m. de volgende redenen opgegeven.

Het praktisch gedeelte van het examen werd in het centrum van het kerkdorp Emmen afgenomen, hetgeen voor de leerlingen der buitendorpen en gehuchten een vaak onoverkomelijke moeilijkheid bleek te zijn. Deze kinderen moesten namelijk het examen afleggen in een volkomen vreemde omgeving, waar ze dus de weg niet wisten, en waar bovendien het verkeer veel drukker is dan in de vaak afgelegen streek waar de kinderen wonen. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen werd het praktisch gedeelte van het examen in 1954 ook in de buitendorpen afgenomen. Dit betekende een verzware van de taak van het politiecursus, daar nu, behalve in Emmen, ook een route in Emmer-Compascuum, Klazienaveen, Nieuw-Weerdinge, Erica en Nieuw-Amsterdam moest worden uitgezet.

Maar deze maatregel had resultaat: verschillende scholen die zich steeds afzijdig hadden gehouden, meldten zich in 1954 voor het examen.

Een ander bezwaar der leerkrachten was dat zij zich niet in staat achtten verantwoord verkeersonderwijs te geven en de kinderen de ingewikkelde verkeersregels bij te brengen. De volijverige chef van het politiecursus te Emmen, die zich door geen enkel bezwaar laat ontmoedigen, wist ook deze moeilijkheid te overwinnen. In samenwerking met de onderwijsverkeerscommissie werd een verkeerscursus voor het onderwijzend personeel georganiseerd, welke cursus, geleid door een hoofdagent van politie, in alle dorpen van de gemeente werd gehouden. Aan deze uitstekende cursus werd door ongeveer 150 onderwijzers en onderwijzeressen deelgenomen, een aantal dat alle verwachtingen verre overtrof.

Het resultaat van een en ander was, dat in 1954 het aantal deelnemende scholen tot 43 steeg; een mooi resultaat, dat ons wel dankbaar maar nog niet voldaan stemt, aangezien nog 26 scholen zich afzijdig houden. Enkele hoofden van scholen hebben evenwel toegezegd in 1955 de kinderen van hun school wel aan het examen te zullen laten deelnemen, terwijl verder sommige scholen met een zeer geringe klassebezetting in de hogere leerjaren om het andere jaar aan het examen deelneemen. Er blijft alzo nog een 15-tal scholen ter „bewerking” over, daar de geopperde bezwaren in de regel niet zo groot zijn dat zij niet kunnen worden overwonnen.”

LICHAMELIJKE OPVOEDING

De algemene toestand van het onderwijs in de lichamelijke oefening is, ofschoon in velerlei opzicht vooruitgaande, nog ongunstig. Het schijnt, dat het grote belang van dit integrerend deel der schoolopvoeding nog lang niet algemeen wordt ingezien en erkend. De veronachtzaming zal wel te lang hebben geduurd dan dat de achterstand, vooral in de gezindheid, binnen enkele jaren zou kunnen worden ingehaald.

Veel hangt in dezen af van de bekwaamheid en de geschiktheid van het onderwijzend personeel. In dit opzicht is er de laatste jaren wel vooruitgang te bespeuren. De opleiding voor onderwijzer is ook op het stuk van de lichamelijke oefening verbeterd en biedt wat meer waarborg dan voorheen voor het onderwijs in dit vak.

Verder dan deze voorzichtige conclusie kan men echter niet gaan. Naar het oordeel der deskundigen immers zou ook de tegenwoordige opleiding nog op belangrijke punten tekortschieten. Op de door sommige consulenten gegeven applicatiecursussen worden die leerkrachten meer bekwaamd, die reeds door hun aanleg, belangstelling en plichtsbetrachting tot de beste behoren. De fysiek minder geschikt en hen die in dit opzicht weinig verantwoordelijkheidsbesef hebben, bereikt men nu eenmaal met deze onverplichte cursussen niet.

De situatie verandert meestal ten goede door het optreden van vakleerkrachten; meestal, doch lang niet altijd.

Het werken volgens een goed doordacht en verantwoord plan komt ook bij vakonderwijzers slechts weinig voor. Ook zijn zij vaak onvoldoende op de hoogte van de te gebruiken materialen. Dit is te meer te betreuren, omdat juist de vakleerkrachten in vele gevallen optreden als adviseur van gemeente- en schoolbesturen bij het inrichten van zalen en bij het aanschaffen van materiaal. Vele zijn bovendien dermate druk bezet met het geven van avondlessen en het uitoefenen van een heilgymnastiek- en massagepraktijk, dat zij niet toekomen aan een behoorlijke voorbereiding van de op de scholen te geven lessen. Is dit de oorzaak dat men onder de vakonderwijzers zoveel spel- en volleybalspecialisten aantreft? Hoe dit zij, aan de klasleerkrachten geven zulke vakleerkrachten geen uitstekend voorbeeld.

De door mij in samenwerking met de consulenten georganiseerde cursussen voor de onderwijzers die niet in het bezit zijn van de bevoegdheid voor vak j, hebben wel enig succes gehad. Deze opleidingscursussen zijn gehouden te Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Meppel, Klazienaveen, Enschede, Almelo, Zwolle, Deventer en Groningen. Het volgende jaar zullen weer zo veel mogelijk van dergelijke cursussen in het leven worden geroepen. Een vrij groot aantal onbevoegde leerkrachten zal hiermede worden geholpen.

De achterstand aan gymnastiekzalen wordt langzaam aan ingehaald, al zal het bij het huidige tempo nog wel jaren duren voordat aan de werkelijke behoefte is voldaan.

Ook dit jaar werden weer enkele afgekeurde en buiten gebruik gestelde scholen omgebouwd tot gymnastiekzalen, die weliswaar niet de vereiste afmetingen hebben, doch niettemin als welkome aanwinsten zijn te beschouwen. De voorziening

van tegelplateaus vindt geleidelijk voortgang en is niet onbevredigend te noemen. Nog te veel heerst echter de opvatting dat de aanwezigheid van een sportveldje de aanleg van een plateau overbodig zou maken. Men ziet het plateau dan nog niet als het noodzakelijk, „vervangmiddel” voor het gymnastieklokaal.

Ten aanzien van de spelvelden is de achterstand groter. In de meeste ambtsgebieden der consulenten vordert men in dit opzicht langzaam. Dikwijls is het moeilijk om zelfs voor de buitenscholen over een geschikt grasveldje de beschikking te krijgen. Voor de scholen in de stadscentra is de afstand tot het bestaande sportterrein meestal te groot. Een optimistischer aantekening maakt de consulent in de provincie *Drenthe*. In deze provincie vormen, naar hij schrijft, de spelvelden niet het minst verzorgde deel der voorzieningen op het gebied der lichamelijke opvoeding, al laat het onderhoud dan soms veel te wensen over. Ook de voorziening van zwembaden is in de provincie *Drenthe* niet onbevredigend. In al de andere gebieden is de toestand ongunstiger. Voor een belangrijk aantal zwembaden zijn echter thans de bouwplannen in bewerking of nagenoeg gereed, zodat in de nabije toekomst in dit opzicht een grote verbetering mag worden verwacht.

De schooldagen voor de lichamelijke oefening, in de wandeling wel „schoolsportdagen” genoemd, mogen zich bij voortduring in een grote belangstelling verheugen. Men gebruikt daarbij de in mijn hoofdinspectie ingestelde diploma's, waarop de eisen voor geoefendheid zijn vermeld. De behendigheidsproef wordt telkenjare in de vergadering van consulenten met grote zorg samengesteld. Alles bijeengenomen zien wij met voldoening deze arbeid gedijen, ten bate van de lichamelijke opvoeding. De resultaten zijn zeer bevredigend. De leerlingen spannen zich op de lessen ten eerste in om op de sportdag een goed figuur te slaan en aan de onderwijzers wordt enige afwisseling in de traditionele oefenstof geboden. De medewerking van de onderwijzers en van de vele andere commissieleden bij de voorbereiding en de organisatie verdient alle lof. Ook de ouders, de schoolbesturen, de politie en de sportverenigingen tonen voor deze dagen hun belangstelling door hun aanwezigheid of door hun optreden in allerlei bij de organisatie te vervullen functies.

Applicatiecursussen voor onderwijzend personeel zijn gehouden in Joure, Wollega, Heerenveen, Kollum, Surhuistervveen, in verschillende plaatsen in de provincie *Drenthe* en voorts in Dedemsvaart, Vriezenveen, Rijssen, Borne, Goor en Emmeloord. Deze cursussen vielen door de prettige en doelbewuste leiding van de consulenten, die dit werk in hun activiteiten betrekken, ten eerste in de smaak. In alle gevallen verzocht men de consulenten zelfs, de cursussen met nog enkele lessen voort te zetten.

De grote uitgestrektheid van de ambtsgebieden der consulenten maakt het hun onmogelijk, bij al de andere werkzaamheden ook de scholen ten minste éénmaal per jaar te bezoeken. Niettemin slagen enkele consulenten erin vrij veelvuldige schoolbezoeken te brengen. Van grote waarde zijn de rapporten, door deze consulenten omtrent hun ervaringen bij het schoolbezoek uitgebracht aan de inspecteurs, waardoor de laatsten zich nog beter een oordeel kunnen vormen over de capaciteiten en de prestaties der leerkrachten.

SCHOOLREIZEN

Het stemt tot voldoening dat bij de schoolreizen het accent meer en meer verlegd wordt van het amusante naar het instructieve, dat overigens ook de gezellige sfeer en het vermaak allerminst behoeft te ontberen. Vooral voor de hogere leerjaren der lagere school vertoont het aantal meerdaagse schoolreizen met instructief karakter een aanmerkelijke stijging. Dat er soms door de hoofden van scholen eerst heel wat weerstanden moeten worden overwonnen blijkt wel uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Dokkum*, die daaromtrent het volgende schrijft:

„Op een tweemansschool in een klein dorpje kwam in 1949 een nieuw, jong hoofd. Schoolreizen werden er niet gehouden; elk jaar was er één dag „schoolfeest” met de nodige gemakkelikheden en traktaties. Toen de nieuwe functionaris bij de oudercommissie met het voorstel kwam om het geld voor het schoolfeest te besteden voor een schoolreis, viel dit niet in goede aarde.

Voor de ouders was het schoolfeest niet alleen een feestmiddag, die zij niet graag wilden missen, maar er was ook nog een feestavond voor hen zelf aan verbonden. Met hulp van enkele verstandige ouders kwam er een compromis tot stand: het ene jaar een schoolreis en het andere een schoolfeest. Meester wist het echter zo te leiden, dat de kinderen hun jaarlijkse reis ver boven het feest stelden en de één-daagse reis werd uitgebreid tot een meerdaagse, hoewel daarvoor opnieuw heel wat weerstanden moesten worden overwonnen. Het schoolfeest behoort nu geheel tot het verleden, en dit jaar kon voor het eerst een reis van een week, gedeeltelijk tevens bedoeld als werkweek, naar Schiermonnikoog worden ondernomen. Voor regenachtige dagen waren benodigdheden voor handenarbeid meegenomen. Deze hebben echter geen dienst behoeven te doen, omdat het weer steeds prachtig is geweest. Ongelukken zijn niet voorgekomen. De verstandhouding met twee andere schoolgroepen in de jeugdherberg en met de leiding was gedurende de gehele week zeer prettig. Deze verstandhouding, de maaltijden en de corveediensten waren van niet geringe opvoedende waarde. Tevens wil ik nog vermelden, dat de gehele reis al gedurende enkele maanden op school was voorbereid.”

Terecht constateert de inspectrice in de inspectie *Emmen*, dat deze reizen o.m. van grote betekenis kunnen zijn voor de volksofvoeding in velerlei zin. Zij vernam van een van de jongens, die in een jeugdherberg voor het eerst de geneugten van een douche ondervond, de verrukte ontboezeming: „Dat mosten wie tuus ok ebb'n.” „Deze jongen zal”, aldus de inspectrice, „eenmaal huisvader geworden, waarschijnlijk wel zorgdragen voor goede sanitaire voorzieningen in zijn woning.” Ik besluit dit onderdeel met een citaat uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Deventer*:

„Van 31 mei tot en met 4 juni maakten de 5e en de 6e klasse van de openbare Hovenschool te Deventer een volledig geslaagde, meerdaagse schoolreis per boot naar Friesland. Door hoofd, onderwijzers(essen) en oudercommissie was deze reis tot in de puntjes voorbereid. Over het resultaat kunnen allen die aan deze reis hebben meegewerkt, zeer tevreden zijn. De reis heeft op de kinderen een onuitwisbare indruk gemaakt. Dat zij verrijkt naar geest en gemoed zijn teruggekeerd, bleek wel uit de reisverslagen welke door verschillende groepjes leerlingen zijn samengesteld. De gemeentelijke bijdrage was hier wel besteed!

§ 3. De leerlingen en de ouders

SCHOOLVERZUIM EN NALEVING VAN DE LEERPlichtWET

Het schoolverzuim is ook in het verslagjaar gebleven binnen de grenzen die de ervaring als redelijk heeft doen aanvaarden. Het aantal hardnekkige gevallen,

waarin van besliste onwil der ouders moet worden gesproken, bleef tot enkele beperkt. De inspecteur in de inspectie *Dokkum* geeft hiervan het volgende voorbeeld:

„Eén, zeer ernstig, geval verdient afzonderlijke vermelding. Dit betreft een jongen van 14 jaar, die door de ouders regelmatig thuis gehouden werd voor hulp in eigen bedrijf en werk bij een boer. Op 30 juni 1954 werd door mij een eerste proces-verbaal opgemaakt, waarna vonnis werd gewezen op 23 augustus met een veroordeling tot f 20,— boete subs. 8 dagen hechtenis. Dit vonnis is in kracht van gewijsde gegaan op 6 oktober 1954. Op 12 november werd een tweede proces-verbaal opgemaakt, waarna op 17 december een veroordeling volgde tot f 300,— boete, subs. 6 weken hechtenis. Inmiddels is, ondanks de tweede veroordeling, een derde proces-verbaal noodzakelijk gebleken. Het is verheugend te mogen constateren dat, zoals ook uit het bovenvermelde geval blijkt, de behandeling van de overtredingen door de rechterlijke autoriteiten in de laatste tijd sneller geschiedt.”

Over een der zwakste steen in de naleving van de Leerplichtwet, het voormalige eiland Urk, schrijft de inspecteur in de inspectie *Zwolle*:

„Moest in het vorige jaarverslag een opmerking worden gemaakt over het grote aantal ongeoorloofde schoolverzuimen in de gemeente Urk, ook in het afgelopen jaar kwam dit cuvel nog voor. Boeten schijnen niet voldoende te helpen. De verzorgers verschijnen zelfs niet eens voor de kantonrechter. Thans laat de ambtenaar van het openbaar ministerie deze mensen door de politie voorgeleiden, waar de overtreders begrijpelijkwijze een hekel aan hebben, niet alleen om de schande, doch vooral om de tijd die hiermede verloren gaat. Hopelijk zal deze maatregel ertoe bijdragen het ongeoorloofd schoolverzuim te verminderen. Ergerlijk is bovendien, dat de commissie tot wering van schoolverzuim te lange tijd laat verlopen tussen de ontvangst van model D II en de verzending aan de inspectie. Perioden van een maand zijn geen zeldzaamheid. Dit is zeer te betreuren, daar zowel voor volwassenen als voor kinderen geldt dat een snelle straf de uitwerking versterkt.”

De vraag wanneer de *leerplicht* eindigt, indien door het gemeente- of schoolbestuur de toelatingsdatum en daarmede het einde van het schooljaar is verlegd, heeft tot moeilijkheden aanleiding gegeven. Het volgende citaat uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Deventer* geeft een beeld van de ervaringen van alle inspecteurs op dit punt:

„De beslissing van de Hoge Raad van 24 maart 1953 heeft vele tongen en pennen in beweging gebracht omtrent het begrip schooljaar. Zolang de toelatingsdatum niet verschoven wordt, zijn er op dit punt geen moeilijkheden. Vier jaar geleden heeft het r.-k. schoolbestuur te Nijverdal de toelatingsdatum voor zijn beide lagere scholen van 1 april naar 1 september verlegd. De gevolgen met betrekking tot de uitvoering van de Leerplichtwet zijn niet uitgebleven. Met name een der ouders, een gemeenteraadslid, verzet zich met hand en tand tegen de interpretatie, die tot aan het arrest van de Hoge Raad van kracht was blijkens de uitspraak van tal van kantonrechters in den lande, dat met de verschuiving van de toelatingsdatum de leerplicht van de schoolgaande kinderen werd verlengd met het aantal maanden waarop deze verschuiving betrekking had. Na het bekend worden van bovengenoemd arrest kwam de knuppel in het hoenderhok. De juridische adviseur van een der scholenbonden steekt zijn mening niet onder stoelen en banken. Het gemeentebestuur en de commissie tot wering van schoolverzuim raken mede daardoor de draad kwijt en het gemeenteraadslid in kwestie blaast hoog van de toren, nu hij naar zijn mening gelijk heeft gekregen. Daar laat hij het niet bij. Ouders van leerlingen worden door hem beïnvloed, met het gevolg dat nieuwe processen-verbaal noodzakelijk zijn. Deze processen-verbaal worden dezerzijds opgemaakt op grond van de overtuiging dat het arrest van de Hoge Raad slechts betrekking kan hebben op het jaar, waarin de verschuiving van de toelatingsdatum een feit werd. Intussen bleek de kantonrechter te Almelo van oordeel te zijn dat bij drie overtredingen de ten laste gelegde feiten wel waren gepleegd, maar dat zij niet strafbaar waren, omdat in de hele schoolperiode een leerjaar was van meer dan 12 maanden. De ambtenaar van het openbaar ministerie te Almelo heeft op 27 oktober 1954 in één zaak cassatie aangetekend, daarbij o.a. aanvoerende, dat in artikel 3 sub I van de Leerplichtwet gesproken wordt van „ten minste”. Met belangstelling zie ik het nieuwe arrest van de Hoge Raad tegemoet.”

Het standpunt dat het arrest van de Hoge Raad van 24 maart 1953 betrekking had op de leerlingen die bij de verlegging van de toelatingsdatum in het laatste leerjaar hadden plaatstgenomen en niet op die van latere jaren, is inmiddels door het arrest van het hoogste rechtscollege d.d. 25 januari 1955 bevestigd. Het wil mij voorkomen, dat dit dubium thans definitief is opgelost in de zin die wij toekenden aan de beslissing van 24 maart 1953.

GEDRAG DER LEERLINGEN

Over het algemeen genomen rapporteren de inspecteurs in gunstige zin over het gedrag van de leerlingen in en buiten de school. Werkelijk alarmerende berichten, zoals die in de laatste paar jaren voorkwamen, bereikten mij dit jaar niet. Niettemin is de toestand in bepaalde milieus nog verre van ideaal. Een hoofd der school in een vrij moeilijke omgeving schrijft hierover aan de inspecteur in de inspectie Heerenveen:

„Het gemeenschapsgevoel laat hier nogal wat te wensen over, hetgeen zeer goed bij de kinderen merkbaar is.

Vooral komt dit tot uitdrukking op het schoolplein. Al is er vooruitgang te bespeuren, zonder leiding zijn ze niet in staat een behoorlijk spel te spelen. Ze hebben vaak weinig voor elkaar over en het sportieve element is soms ver zoek. Bovendien moet er nogal eens opgetreden worden tegen de ruwe uitdrukkingen die veel door hen worden gebezigd. Hier geldt echter niet in de eerste plaats strijd tegen de kinderen, maar tegen de ouders.

De bron van dit kwaad is niet gelegen in het kind, maar in de ouders. En daar het aantal van zulke gezinnen (veelal gezinnen met veel kinderen op school) nogal betrèkkelijk groot is, drukt dit zijn stempel op de gehele sfeer op het schoolplein. Daarbij komen nog de ruzietjes die de kinderen vooral onderweg met elkaar hebben.

Ook hiervoor moet men de oorzaken weer dieper zoeken, omdat hier de ouders vaak het slechte voorbeeld geven. De ouders bemoeien zich vaak met de ruzie van de kinderen en in plaats van hen te straffen worden ze vaak in bescherming genomen en nemen de ouders de ruzie over. Nogmaals, het gemeenschapsgevoel is hier nog weinig ontwikkeld.

Wat de school bij haar opvoedend werk tot stand weet te brengen, wordt in het huiselijk milieu vaak weer teniet gedaan. Om werkelijk succes te hebben zou men dan ook eigenlijk moeten beginnen met de ouders op te voeden. Helaas krijgt men zo weinig de gelegenheid deze ouders in de „schoolgemeenschap” op te nemen, doordat juist zij op de ouderavonden ontbreken.

Ook de neiging om de kinderen zonder geldige reden thuis te houden leeft nogal sterk.

Ondergetekende meent met het bovenstaande zo ongeveer te hebben aangegeven, welke moeilijke maar toch dankbare taak de school in dit verband heeft.”

Met de inspecteur in de inspectie Winschoten ben ik van mening dat er zorg moet worden gedragen voor zo veel en zo goed mogelijke accommodaties voor lichamelijke opvoeding en sport. Voor een dorpsgemeenschap met weinig culturele mogelijkheden is dat van het hoogste belang; een groot deel van de jeugd vindt in de sport en in het lidmaatschap van een gymnastiekvereniging een binding, die van niet te onderschatten waarde is. Het kan de opvoeding alleen maar ten goede komen als deze verenigingen niet zijn aangewezen op cafézalen, doch over gymnastiekhallen en sportterreinen de beschikking hebben.

OUDERAVONDEN

Een uitnemend middel, ook voor de opvoeding van de ouders die het schoolhoofd uit de inspectie Heerenveen bedoelt, zijn de ouderavonden. Men blijkt dit

ook steeds meer in te zien. Veel succes heeft men geoogst met de aparte „kijk- en praat-“avonden, waar de ouders rustig gelegenheid vinden om kennis te nemen van het werk der kinderen en met de onderwijzers te spreken. Vele scholen houden bovendien nog de feestavonden van de goede soort, waar de leerlingen medewerken in zangnummers, gymnastische oefeningen, declamaties, kleine voordrachten en kindertoneel.

De inspecteur in de inspectie *Heerenveen* schrijft, dat men aan enkele scholen begonnen is met het houden van contactmiddagen om de ouders op de hoogte te stellen van de vorderingen van hun kinderen en in het algemeen met hen te spreken over allerlei zaken, de opvoeding betreffende. Van deze contactmiddagen wordt een druk gebruik gemaakt.

Zo ver is men nog lang niet overal. Zo constateert de inspecteur in de inspectie *Zuidborn*, dat men in bepaalde streken de ouders niet op de avonden krijgt zonder het optreden van een cabaretgezelschap of een komiek. Aan een zesklassige school kwamen, toen de gelegenheid daartoe werd geboden, slechts vijftien ouders naar het werk van hun kinderen zien. Hier ligt een sociaal-pedagogisch probleem, dat niet alleen aan de scholen, maar vooral ook aan de ouderverenigingen ter overdenking zij aanbevolen.

LEERLINGEN DIE THUISBEHOREN OP EEN SCHOOL VOOR B.L.O.

Een wezenlijke handicap voor school, leerlingen en onderwijs vormen dikwijls de zwakbegaafde en de debiele kinderen. Er bereiken mij vele klachten over het gebrek aan medewerking der ouders om de daarvoor in aanmerking komende leerlingen geplaatst te krijgen op een school voor buitengewoon lager onderwijs. Voor jonge kinderen kunnen in een plattelandsinspectie, zoals de inspecteur in de inspectie *Dokkum* opmerkt, de moeilijkheden met het vervoer naar de school voor buitengewoon lager onderwijs een groot bezwaar vormen, waardoor de tegenstand der ouders begrijpelijk wordt. Meermalen echter betreft het gevallen waarin zulk een school gemakkelijk te bereiken is, doch de ouders zich pertinent onwillig betonen. In dit verband ontleen ik aan het verslag van de inspecteur in de inspectie *Assen*:

„Het onderwijs wordt op het platteland dikwijls ernstig geschaad door het grote aantal debielen en soms zelfs imbecielen, dat de gewone lagere school bezoekt en de taak van het personeel, vooral dat van de eerste leerjaren, in belangrijke mate verzwakt. Ondanks de goede wil van de onderwijzeressen is het in een klas van veertig of meer leerlingen, veelal ook nog door combinatie gevormd, niet mogelijk aan deze geestelijk defecten voldoende zorg te besteden. Deze leerlingen vragen een speciale behandeling. Zij concentreren zich moeilijk en gedurende slechts zeer korte tijd. Ondanks alle goede wil van de leerkrachten is van eigenlijk onderwijs geen sprake en blijft het een „zoethouderij“. Een der onderwijzeressen, die alles in het werk stelde om een sterk debiele leerling enig getalbegrip bij te brengen door hem kralen te laten rijgen van verschillende kleuren (1 rode, 1 witte, 2 rode, 2 witte, enz.) kreeg van de verontwaardigde moeder te horen, dat haar kind niet op school was gekomen om te spelen, maar om te leren. „Hoe kan de juffrouw zich met zulk kinderachtig gedoe ophouden. En dan, kraaltjes rijgen voor een jongen!“

De medewerking der ouders om hun debiele kinderen naar een school voor buitengewoon lager onderwijs te zenden, is zeer gering. Toen een schoolarts van een kleine dorpschool, waar het aantal debielen in de middelklassen zeer groot was, de ouders van deze leerlingen aanschreef nog eens op school te komen om met hem te praten, verscheen op de vastgestelde dag geen der ouders. Onwetendheid speelt bij de ouders een grote rol. Maar ook de afstand tot de school voor buitengewoon lager onderwijs vormt een groot bezwaar, evenals het middel van vervoer. Dit laatste bezwaar wordt door vele hoofden

van scholen en ook door mij gedeeld. De autobusreizen beïnvloeden dikwijls deze achterlijke kinderen in ongunstige zin. Helaas is er altijd nog een bepaald soort publiek dat zich vrolijk maakt ten koste van deze stakkers.

In het belang van het debiele kind en van het gewoon lager onderwijs is uitbreiding van het aantal scholen voor buitengewoon lager onderwijs dringend gewenst."

Dat ook het nog wel normale, maar *zwakbegaafde* kind veel tekortkomt, constateert de inspecteur in de inspectie *Hengelo*:

„Een groot probleem blijft echter dat der kinderen met een intellect beneden normaal, maar toch te goed voor een school voor buitengewoon lager onderwijs, de moeilijk lerende kinderen, die twee- of driemaal doubleren. Aan drie scholen heeft men voor deze kinderen speciale klassen ingericht met een lichter programma, soms met meer individueel onderwijs. Op andere scholen komt men hun een heel eind tegemoet door bevordering per vak of differentiatie in het klasverband. In het algemeen echter worden juist dergelijke kinderen, hier en daar 25 % van de klas uitmakend, volkomen de dupe van de grote klassen. Zij brengen de leerkrachten tot wanhoop en verlaten de school zonder het zesde leerjaar te hebben bereikt. Wat moet er in het later leven van zulke kinderen terechtkomen?"

Het belangrijkste middel tot redding ligt hier in een vermindering van het aantal leerlingen per klasse, waardoor meer gelegenheid verkregen wordt voor binnenschoolse differentiatie of tenminste voor een meer individuele behandeling van deze zwakbegaafde kinderen. Het belang van allen, ook dat van leerlingen met normale vermogens, is ermede gemoeid.

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Over de positie van het uitgebreid lager onderwijs is in deze jaarverslagen herhaaldelijk geschreven. Verwacht mag worden dat de plaats van dit onderwijs met al zijn grote kwaliteiten en ook met zijn gebreken in het onderwijsbestel naar de „Nota betreffende onderwijsvoorzieningen" nader en beter zal worden bepaald. Hoe noodzakelijk dat is, behoeft hier niet nogmaals te worden betoogd.

§ 4. Het onderwijzend personeel

ALGEMENE OPMERKINGEN

De berichten over de ijver en de toewijding van het onderwijzend personeel luiden ook thans, evenal in de vorige jaren, over het algemeen genomen gunstig. Met grote lof spreken de inspecteurs over de velen die onder bijzonder moeilijke omstandigheden hun dagelijkse taak verrichten. Onder die velen zijn meestal ook de leerkrachten te vinden die de vernieuwingscursussen bezoeken en voorts ook belangstelling tonen voor vraagstukken van opvoeding en onderwijs. De inspecteur in de inspectie *Dokkum* schrijft, dat de cursussen van de Nederlandse onderwijzersvereniging bijna zonder uitzondering door het voltallig personeel van nagenoeg alle openbare scholen in het desbetreffend rayon werden bezocht en dat de goede resultaten daarvan in de scholen merkbaar zijn.

Ook de berichten uit Friesland, Drenthe en Overijssel stemmen hoopgevend. Uit de verslagen der inspecteurs valt op te maken, dat de activiteit ten plattelande het grootst is. Wat de steden betreft luiden de berichten minder gunstig. Voorts is het opmerkelijk, dat de jongere leerkrachten voor hun verdere ontwikkeling minder belangstelling aan de dag leggen dan hun oudere collega's, die meer ge-

wend zijn zich enige moeite te getroosten. Men kan het in zijn jeugd te moeilijk hebben, maar ook te gemakkelijk! Het is merkwaardig te zien dat de jonge leerkrachten, die toch door hun opleiding en hun bezoldiging in veel betere omstandigheden hun entree bij het onderwijs maken dan eertijds hun oudere collega's, ook veel minder dan de onderwijzers van vroeger jaren op verdere studie en persoonlijke vooruitgang bedacht zijn.

STUDIEZIN

Met uitzondering van de handenarbeid blijkt voor de studie voor het verwerven van verdere bevoegdheden nog altijd weinig belangstelling te bestaan. In de grote inspectie *Zuidborn* bijv. bleken zich in 1954 slechts acht kandidaten voor de examens in de moderne talen en de wiskunde te hebben aangemeld.

De inspecteur in de inspectie *Heerenveen* heeft, om de jonge mensen tot de studie aan te sporen, in overleg met de directeur van de rijkskweekschool, aldaar aan alle scholen in zijn amtsgebied een opwekking gezonden. Het resultaat was niet ontmoedigend: voor de cursus Frans meldden zich vier kandidaten aan, voor Engels zeven en voor wiskunde zes. Voor Duits en handelskennis was er geen belangstelling. Het is te hopen dat de onderwijzers die van de door de kweekschool geboden gelegenheid gebruik maken, hun studie nu ook doorzetten en tot een goed einde brengen. Naar men mij bericht komen er aan andere kweekscholen en particuliere cursussen wat meer kandidaten, dank zij de stimulerende maatregelen der regering.

LEIDING VAN DE SCHOOL

De klachten over het gebrek aan leiding van de school houden aan. Zolang men op vele plaatsen tevreden moet zijn met een enkele of zeer weinige sollicitanten voor de betrekking van hoofd der school, zal ook van de toekomstige hoofden in dit opzicht niet al te veel mogen worden verwacht.

De meeste hoofden staan blijkbaar op het standpunt dat het geven van leiding zich beperkt tot het treffen van enkele maatregelen voor de gehele school, die dan nog slechts de uiterlijke gang van zaken betreffen. De inspecteur in de inspectie *Arsen* geeft de algemene indruk in de volgende bewoordingen weer:

„Alle hoofden van scholen zijn er helaas niet van doordrongen, dat hun voornaamste taak is: leiding te geven en kennis te nemen van wat er bij de andere leerkrachten gebeurt. Het is helaas welens zo, dat ik van onderwijzers(essen) moet vernemen, dat het hoofd niet alleen nooit kijkt naar het werk in de andere klassen, maar alle vragen van het personeel om raad maar afwimpelt en een of ander smoesje verzint. Wanneer zo de verhoudingen liggen, is van wezenlijke opbouw van het onderwijs natuurlijk geen sprake. Het excuus van sommige hoofden dat zij geen tijd hebben om van het werk der leerkrachten kennis te nemen, kan nooit een geldig excuus zijn. Het is altijd mogelijk regelmatig na schooltijd samen met een leerkracht het schriftelijk werk door te nemen en een vruchtbare discussie op te bouwen.

Mijn ervaring is, dat de onderwijzers, ook de oudere, deze vorm van samenwerking zeer op prijs stellen. Gelukkig zijn er ook hoofden die van het wel en wee van alle klassen op de hoogte zijn, op prettige wijze leiding geven en het personeel weten te bezielen, maar ze behoren tot de uitzonderingen.”

PRAKTISCHE VORMING

Hoe zeer de jonge onderwijzers de leiding van het ervaren hoofd der school behoeven blijkt eens te meer uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Win-*

schoten, die de aandacht vestigt op de moeilijkheden welke de kweekscholen onder vinden bij de regeling van de praktische vorming van de kwekelingen:

„Op een bijzondere moeilijkheid moet nog worden gewezen. Waar in een betrekkelijk kleine plaats een kweekschool is gevestigd, is het hospiteren een moeilijke kwestie, zowel in organisatorisch als in didactisch opzicht. De rijkskweekschool te Winschoten bijv. heeft slechts de beschikking over vijf openbare en vier bijzondere lagere scholen, waar gehospiteerd kan worden. Niet alleen, dat dit aantal scholen voor ongeveer honderd kwekelingen gering is; veel meer nog zit de moeilijkheid in het feit dat vrijwel geen selectie kan plaatsvinden, zodat de kwekelingen in zeer vele gevallen hun praktische ervaring moeten opdoen bij didactisch niet of nog niet volgroeiende leerkrachten. Veertig procent der aan deze scholen verbonden leerkrachten (w.o. vele pasgeslaagden), aangewezen voor de praktische vorming van de kwekelingen, heeft zelf nog zeer weinig ervaring. Voor de hoofden der scholen en de pedagogiekleraar der kweekschool een uiterst lastig probleem. Er kan immers ook niet een onbeperkt beroep op de overige leerkrachten en hun klassen worden gedaan. Tot grote voldoening stemt het overigens, dat de voor aan leerscholen verbonden leerkrachten ingestelde cursussen zeer goed bezocht worden.”

§ 5. De schoolgebouwen

In de eerste paragraaf van dit verslag is reeds gewezen op de gunstige invloed die het vernieuwen van oude schoolgebouwen ook in het verslagjaar op het onderwijs heeft uitgeoefend. Te betreuren is het echter, dat het tempo waarin deze voorzieningen worden getroffen, bij verre na geen gelijke tred houdt met de beschikbaarstelling van het bouwvolume. De inspecteur in de inspectie *Hengelo* bericht daaromtrent:

„Er werden acht nieuwe schoolgebouwen in gebruik genomen, waarvan één ter vervanging van een oud gebouw, dat onmiddellijk daarna werd afgebroken. . . . Nog wachten zes oude gebouwen, waarvan er één tachtig jaar oud is, op vervanging. Voor nieuwe scholen en vervanging of uitbreiding van bestaande gebouwen zijn in dit rayon per jaar voorlopig nog nodig honderd nieuwe lokalen. Een zodanig bouwvolume werd voor 1954 toegestaan, doch slechts gedeeltelijk geëffectueerd. Van de nieuwe gebouwen komen de meeste een jaar te laat gereed. Het gemeentebestuur van Enschede liet daarom twintig houten noodlokalen bouwen, duur, eenvoudig doch zeer praktisch. Ook de plaatsing hiervan was uitstekend doordacht. Helaas konden zij pas vier tot zes weken te laat worden betrokken. In augustus a.s. komt men nu op tal van plaatsen voor een groot tekort aan schoolruimte te staan. Oorzaken van de te trage gang in dezen zijn: de moeilijkheid om bijtijds de nodige bouwgrond te krijgen, gebrek aan ervaring, doordat er in vijf en twintig jaren geen nieuwe scholen meer waren gebouwd, tekort aan personeel bij gemeentelijke diensten en vooral tekort aan vaklieden op bouwkundig gebied.”

Ook de inspecteurs in de inspecties *Dokkum* en *Zwolle* geven uiting aan hun teleurstelling over het te trage tempo.

Hoe elders met inachtneming van de moderne eisen de scholenbouw wordt bevorderd leert de volgende passage uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Assen*:

„Het onderwijs geniet van de zijde der gemeente- en schoolbesturen een steeds stijgende belangstelling. Bij nieuwbouw worden de plannen met grote zorg voorbereid. Het actieve college van Gedeputeerde Staten van de provincie Drenthe heeft een speciale commissie ingesteld om de besturen omtrent de bouw van scholen van advies te dienen. Dientengevolge worden bij mij steeds meer plannen ingediend, die aan de te stellen eisen voldoen. Er wordt naar gestreefd niet als ideaal te zien een monumentaal bouwwerk, maar een gebouw dat een kinderlijke sfeer ademt en waarin alle ruimten functioneel in het schoolleven worden betrokken. Het nut van een lokaal voor handenarbeid wordt ingezien en tegen de bouw

van een schoolzaaltje, dat allereerst een m.i. onontbeerlijke ruimte in het schoolleven dient en ook buiten de schooluren dienstbaar kan worden gemaakt aan de opbouw van de dorpsgemeenschap, wordt geen afwijkende houding meer aangenomen.

De bouw van een openluchtschool te Gasselte geeft blijk van gezonde initiatieven en ook de gemeente Gieten toont met de oude sleur te willen breken door met bekwaame spoed een school te laten bouwen met een dak dat weggeschoven kan worden, zodat zodra de weersomstandigheden maar even gunstig zijn, van de buitenlucht kan worden geprofitteerd."

Met de aanwijzingen, vervat in het rapport van de Studiecommissie voor scholenbouw, ingesteld door het Nederlands congres voor openbare gezondheidsregeling, wordt blijkens de ervaring in toenemende mate rekening gehouden. Ook de studie van de dienst der stadsuitbreiding en volkshuisvesting te Groningen verdient de aandacht. In verschillende scholen werd een nieuw systeem van heteluchtverwarming in toepassing gebracht, hetwelk, indien de voor tekken niet bedriegen, een belangrijke verbetering zal betekenen. Een grote vooruitgang is ook dat toestemming kan worden verleend voor het leggen van naadloze vloeren.

INTERIEUR

Ook aan het interieur der scholen wordt de vereiste aandacht besteed. Een voorbeeld in dit opzicht is o.m. de nieuwe openbare lagere school te Zweeloo. Meer en meer gaat men ook een specialist van een verf fabriek raadplegen over de kleur, waarin de wanden der lokalen met het oog op het invallend daglicht het best kunnen worden geschilderd. Dikwijls bereikt men verrassende resultaten. Waar mogelijk wordt ernaar gestreefd, dat de schoollokalen worden aangepast aan de nieuwe eisen van hygiëne en didactiek. Wat het laatste betreft verdienen voor de eerste klassen grotere lokalen met werkhoecken aanbeveling.

§ 6. *Bijzondere voorzijingen*

Hetgeen onder deze paragraaf in voorafgaande verslagen werd vermeld kan thans onbesproken blijven. In dit verslag vragen enkele nieuwe activiteiten de aandacht.

PRINS WILLEMSCHOOL TE GRONINGEN

Burgemeester en wethouders van Groningen hebben aan de minister gevraagd, met toepassing van het bepaalde in artikel 25, 5e lid, der Lager-onderwijswet 1920, afwijking van het leerplan toe te staan voor de Prins Willemschool, welke gevestigd is in het schoolgebouw in de Prinsstraat no. 11. Deze school voor g.l.o. betreft haar leerlingen voornamelijk uit een stadsdeelte dat vrijwel geheel uit oude, onaanzienlijke woningen bestaat en waarvan de bewoners grotendeels tot de zgn. a-sociale gezinnen behoren. Een belangrijk deel van de leerlingen van deze school wordt zowel lichamelijk als geestelijk verwaarloosd; het verantwoordelijkheidsgevoel der ouders met betrekking tot de opvoeding hunner kinderen — in het bijzonder wat betreft het geregeld schoolgaan — laat veel, zo niet alles, te wensen over.

Het behoeft geen betoog, dat de verderfelijke invloed van deze „donkerste" stadswijk op deze jonge kinderen reeds vat heeft gekregen; dit blijkt duidelijk uit hun gedragingen en hun leerprestaties.

Teneinde tegen deze ongunstige beïnvloeding een tegenwicht te vormen, verzochten burgemeester en wethouders aan de minister de organisatie van genoemde school dusdanig te mogen wijzigen, dat de kinderen daar een centrum zullen vinden, waar het grote tekort in de gezinsopvoeding zoveel mogelijk wordt gecompenseerd.

Het onderwijzend personeel van deze school, tot welke, in overleg met de gemeentelijke geneeskundige dienst, de betrokken schoolartsen, de dienst voor sociale zaken, de kinderoplicht en de psychiatrische dienst, kinderen uit a-sociale milieus uit de gehele gemeente zullen worden toegelaten, zal zich niet mogen beperken tot de educatieve onderwijsvormen van de school, doch dient zich tevens bezig te houden met de vrije-tijdbesteding van deze straatjeugd en verder — in nauwe samenwerking met de maatschappelijke werkers (werksters) — met de pedagogische beïnvloeding van de gezinnen.

In het ontwerp-leerplan wordt op enkele punten afgeweken van het voorschrift, vervat in artikel 3, 2e lid, der wet. Zo zal aan de meisjesleerlingen van de hoogste klasse huishoudonderwijs (vak v) worden gegeven, teneinde bij deze kinderen belangstelling te wekken voor het primaire nijverheidsonderwijs, terwijl bovendien het zgn. buitenschoolse werk in het leerplan een belangrijke plaats inneemt. Naar mijn oordeel maakt de aanwezigheid van een groot aantal defecte gezinnen in een bepaalde gedegenererde stadsbuurt een school met een dergelijk programma noodzakelijk.

VAKANTIEWERK

Het is de laatste jaren opgevallen, dat vele leerlingen van verschillende scholen de zomervakantie gedeeltelijk en soms geheel produktief maken door in loondienst te gaan werken. De inspecteur in de inspectie *Groningen* vermeldt daaromtrent het volgende:

„In het najaar nam ik kennis van het onderzoek, dat het gewestelijk arbeidsbureau te Groningen, omvattende tien gemeenten van de provincie, had ingesteld naar de omvang van die arbeid door studerende jongeren. Het bleek mij, dat van de 113 scholen voor g.l.o. het aantal kinderen dat gedurende de zomervakantie loondienst verrichtte, op ten minste drie per school moet worden geschat. Verder waren er leerlingen van 4 v.g.l.o.-scholen en 14 uloscholen in het arbeidsproces ingeschakeld geweest. Waren er in het jaar tevoren 1156 leerlingen, w.o. ook van h.b.s.-en enz., die de zomervakantie produktief maakten, in 1954 werden er 2278 genoteerd.

Van de g.l.o.-scholen waren er 339 leerlingen in de leeftijd van 11—14 jaar, die 1 dag—3 weken werden tewerkgesteld. Van de v.g.l.o.-scholen waren er 62 leerlingen in de leeftijd van 11—14 jaar, die 1 dag—6 weken werkten.

Van de uloscholen waren 442 leerlingen in de leeftijd van 12—18 jaar, die 1 dag—8 weken arbeid verrichtten.

Wat de aard der verrichte werkzaamheden betreft, domineerden de oogstwerkzaamheden zoals erwtenpluk, bessenpluk, hooien, aardappel- en graanoogst.

Het gemiddelde „inkomen” per week per leeftijdsklasse bedroeg:

in de leeftijd van 12 jaar	f	8,39
13 jaar	„	9,62
14 jaar	„	13,23
15 jaar	„	15,49
16 jaar	„	18,90
17 jaar	„	22,67
18 jaar	„	24,77

„Nu gebleken is”, zo schreef mij de directeur van het arbeidsbureau, „dat de omvang van de werkzaamheden welke door de schoolgaande jeugd in de vakantie worden verricht, steeds toeneemt, mag men zich afvragen of een dergelijke vakantiebesteding niet tot excessen zal leiden. De zomervakantie immers is bedoeld om de leerlingen de gelegenheid te geven de geest na een jaar inspanning te ontspannen, en al mag enige lichamelijke inspanning in deze vakantie zeer zeker wel op haar plaats zijn, dient er toch voldoende tijd aan ontspanning te worden besteed om deze vrije tijd aan zijn doel te doen beantwoorden.”

ESTHETISCHE FORMING

Het door de Raad voor de kunst te Groningen opgestelde programma betreffende concerten, toneelvoorstellingen, tentoonstellingen, enz. ten behoeve van de esthetische vorming der Groningse schooljeugd werd ook dit jaar met groot succes uitgevoerd. Zo bezochten ongeveer 1400 kinderen het concert door het Nederlands kamerkoor onder leiding van Felix de Nobel en het orkestconcert door de Groninger orkestvereniging.

Het bezoek aan de balletuitvoeringen door „Scapino” kon zeer goed genoemd worden.

De door het provinciaal bestuur georganiseerde tentoonstelling in het museum werd door 2119 leerlingen in klasverband bezocht en de tentoonstelling van kindertekeningen door 2415 leerlingen in klasverband en door 851 andere leerlingen.

Aan de gemeentescholen te Groningen werd een waardevolle verzameling schilderijen en reproducties geschonken door een mecenas, die hiervoor hulde verdient.

Aan het verslag van de inspectrice in de inspectie *Emmen* ontleen ik het volgende:

„In de gemeente Coevorden bestaat een commissie die enkele „culturele middagen” voor de leerlingen der uloscholen organiseerde. In de regel werden deze middagen door alle leerlingen der drie uloscholen bezocht.

Getracht wordt deze leerlingen met de verschillende aspecten der cultuur in aanraking te brengen, een streven dat alle lof verdient, al wordt wel eens een minder goede greep gedaan.

In 1954 werd een verkorte uitvoering van het oratorium „Die Jahreszeiten” van Haydn gegeven, door de christelijke oratoriumverenigingen te Coevorden en Dedemsvaart met het Zwols symfonie-orkest, terwijl Jo Vincent als soliste optrad. Hetgeen die middag geboden werd stond op een hoog peil en werd door vele leerlingen bijzonder gewaardeerd.

Verder werd de film over de reis van het Britse koningspaar vertoond.

Op 5 mei werd de film van de L.O.-L.K.P. voor alle leerlingen der drie scholen vertoond. Deze film greep de leerlingen sterk aan; sommige vonden hem „te erg”, maar ze waren toch blij de film gezien te hebben: de huidige schooljeugd weet van de oorlog weinig meer af.

Op 9 november hield Simon de Waard een lezing over: „Mijn zwerftocht door Zweden en Lapland”, een zeer instructieve vertelling met prachtige kleurenprojecties en kleurenfilms, schitterende opnamen van vogels, planten, landschappen en klederdrachten. Tenslotte hield op 6 december de heer J. G. Witten een lezing met films over het werk van de Noord- en Zuidhollandse Reddingsmaatschappij. Er was gelegenheid tot het stellen van vragen, waarvan door de leerlingen, die graag het naadje van de kous wilden weten, een druk gebruik werd gemaakt.

De commissie hoopt het culturele werk in 1955 nog wat uit te breiden. Om dit mogelijk te maken, speciaal om schoolconcerten te kunnen organiseren, zal bij het gemeentebestuur subsidie worden aangevraagd.”

NIET-WETTELIJKE CURSUSSEN

Het algemeen gevoelen der inspecteurs en ook het mijne is, dat het vervolgonderwijs, zoals het thans bij de wet in de artikelen 21 en 102 is geregeld, weinig

of geen betekenis meer heeft. In zeer sporadische gevallen en in een zeer gering aantal gemeenten wordt dit onderwijs nog gegeven. Meestal verloopt het tijdens de duur van de cursus. De oorzaak ligt waarschijnlijk in het feit dat het vervolgonderwijs in de loop der jaren de naam van onbelangrijk te zijn heeft verkregen, en zulks hoogstwaarschijnlijk niet ten onrechte. Meestal werd het toevertrouwd aan onderwijzers van de lagere school, die op de traditionele wijze weer eens aan het lesgeven sloegen in de befaamde „vakken van lager onderwijs.” Dit vervolgonderwijs, dat beter de naam van herhalingsonderwijs mocht dragen, kon de belangstelling van de oudere leerlingen niet behouden. Naar mijn mening zou het zonder bezwaar uit de Lager-onderwijswet kunnen verdwijnen. Dit houdt niet in, dat er in de toekomstige wetgeving geen plaats behoort te zijn voor onderwijs voor hen, die na de lagere school geen verder onderricht genieten. De loffelijke activiteiten van particuliere zijde op dit gebied spreken in dezen een duidelijke taal. Ik denk hierbij o.a. aan de fabrieksschool te Enschede, de cursussen van het Instituut voor arbeidersontwikkeling in samenwerking met de Wiardi-Beckmanstichting en andere inrichtingen voor „adult education” en „part-time instruction”.

De inspecteur in de inspectie *Groningen* maakt in dit verband melding van de Nutsavondschool voor volwassenen, de school voor individueel vervolgonderwijs, de school voor voortgezet onderwijs in de nuttige handwerken en een huishoudcursus, alle gevestigd in de stad Groningen.

SCHOOL- EN BEROEPSKEUZE

De belangstelling voor deskundige voorlichting inzake school- en beroepskeuze neemt bij de gemeente- en schoolbesturen steeds toe. De ervaring leert, dat ook de ouders het belang van deze adviezen meer en meer leren inzien. De inspecteur in de inspectie *Zwolle* schrijft hieromtrent:

„In Zwolle zijn op initiatief van een commissie ter bevordering van de actie „Wat gaan we worden?” onder leiding van psychologen de jongens van het zesde en zevende leerjaar aan een test onderworpen om te kunnen nagaan, of de door de ouders gedane schoolkeuze na het verlaten van de lagere school met de resultaten van de test overeenstemmen. Hierdoor wilde men trachten te voorkomen, dat een onjuiste schoolkeuze werd gedaan.

De resultaten waren zó bevredigend, dat gepoogd wordt het volgende jaar ook de meisjesleerlingen aan zulk een onderzoek te onderwerpen. Vooral de hoofden der scholen stellen op dit onderzoek veel prijs, vooral nu gebleken is dat hun oordeel over de leerlingen in het algemeen overeenstemt met dat hetwelk, bij het onderzoek is verkregen.”

En de inspecteur in de inspectie *Zuidhorn*:

„In de gemeente Leek werd aan de openbare lagere school door het psychologisch adviesbureau van de Rijksuniversiteit te Groningen een schooladvies uitgebracht aan de ouders der leerlingen van de zesde klas.

Dit schoolkeuze-advies is vooral in deze streek, waar vele ouders niet verder zien dan de nabije toekomst voor hun kinderen, d.w.z. zo spoedig mogelijk wat verdienen, uiterst belangrijk te achten.

In verschillende vooruitstrevende gemeenten is grote belangstelling voor het psychologisch onderzoek van de leerlingen der hoogste klasse, en de verwachting is dan ook gerechtvaardigd dat in de toekomst verschillende gemeenten aan de ouders de gelegenheid zullen geven een schoolkeuze-advies te ontvangen.”

De inspecteur in de inspectie *Hengelo* vermeldt, dat aan verreweg de meeste openbare scholen voor gewoon lager onderwijs te Enschede in 1954 gedeeltelijk buiten, maar ook vrij veelvuldig onder schooltijd, een onderzoek verricht werd betreffende voorlichting inzake beroepskeuze onder leiding van ambtenaren van het gewestelijk arbeidsbureau. Ik acht het noodzakelijk dat definitief wordt uitgemaakt of de gewestelijke arbeidsbureaus zich met deze taken kunnen en mogen belasten.

Te betreuren is het dat het gemeentebestuur van Enschede dit onderzoek heeft laten instellen of tenminste heeft toegelaten onder schooltijd, terwijl het niet de toestemming van de inspecteur had gevraagd voor de daartoe noodzakelijke afwijkingen van de lesrooster. Deze overtreding van de wettelijke bepalingen is onder de aandacht van de minister gebracht.

§ 7. De kosten van het onderwijs

De vergoedingsbedragen, bedoeld in artikel 55bis der Lager-onderwijswet 1920, vertonen ten opzichte van het jaar 1953 slechts kleine verschillen. In nagenoeg alle gemeenten bewegen zij zich op een verantwoord peil. Nu bovendien de meeste gebouwen, welke in een zeer slechte conditie verkeerden, zijn vervangen door nieuwe of geheel zijn gerestaureerd en een zodanige vervanging voor de overige aanstaande is, waardoor het onderhoud ervan tot het hoogst noodzakelijke beperkt wordt, blijven de klachten van schoolbesturen over de ontoereikendheid van de vergoedingsbedragen beperkt tot enkele uitzonderingsgevallen. Mede doordat de voor het aanschaffen van leermiddelen bestemde bedragen allengs in overeenstemming met de in deze hoofdinspectie opgestelde normen zijn vastgesteld, kwamen beroepen tegen de vastgestelde bedragen in het verslagjaar niet voor.

Het verdient wel aanbeveling, dat in verband met de prijsstijgingen nauwkeurig wordt nagegaan of de werkelijke uitgaven voor het openbaar onderwijs niet al te veel boven de exploitatiebedragen der bijzondere scholen uitgaan. Weliswaar worden deze verschillen bij de vijfjaarlijkse afrekening vereffend, maar ik acht het meer in overeenstemming met de geest van de wet dat de schoolbesturen niet onnodig kasgeld zullen behoeven op te nemen en hun exploitatierekeningen verzwaard zien met de rente van zulke leningen. In dit verband acht ik het niet geoorloofd, dat de gemeentebesturen op het overschrijdingsbedrag, bedoeld in het 4e lid van artikel 101, een voorzichtig voorschot verlenen, indien — hetgeen meermalen het geval is — de gemeentelijke rekening door een hoger bestuursorgaan laat, soms twee jaren na datum, wordt afgesloten. Zij, die dit in strijd achten met het bepaalde in artikel 5 der wet, hebben naar mijn oordeel daarom ongelijk, omdat het hier om bedragen gaat waarop de schoolbesturen krachtens de bepalingen der Lager-onderwijswet aanspraak kunnen maken. Inmiddels ware te overwegen, de mogelijkheid van het verlenen van dergelijke voorschotten in de bepalingen der wet op te nemen.

De vrijwillige regeling, die nu reeds in enkele inspecties geldt, waarbij de schoolbesturen behoudens onvoorziene omstandigheden slechts éénmaal per jaar de medewerking, bedoeld in artikel 72, van de gemeenteraad vragen, werkt voor-

treffelijk en leidt zelfs tot een beter beheer door de schoolbesturen. De gemeentebesturen zijn er zeer tevreden over. Zij weten nu ongeveer waar zij aan toe zijn met hun wettelijk verplichte uitgaven. Het spreekt vanzelf, dat ieder schoolbestuur geheel vrij blijft in zijn doen en laten. Daarom stemt het tot grote dankbaarheid, dat het wederzijds vertrouwen zodanig is gegroeid dat zulke regelingen tot stand konden komen.

§ 8. *Het rijksschooltoezicht*

MUTATIES EN VERLOVEN

Bij ministeriële beschikking van 12 april 1954 werd de heer L. Schipper, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Leenwarden*, als zodanig overgeplaatst naar de inspectie *Alphen aan den Rijn*. Met de waarneming van de inspectie *Leenwarden* werd belast de heer R. J. Sipkens, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Sneek*. In de vacature was bij de indiening van dit jaarverslag nog niet voorzien.

Langdurig verlof wegens ziekte, van 20 mei tot 1 oktober 1954, moest worden verleend aan de heer H. B. Bos, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Ommen*. Zijn dienst werd waargenomen door de heer J. Roosen, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Zwolle*. Bij het beëindigen van dit verslag bereikte mij het bericht dat de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie *Groningen* door een ernstige ziekte is getroffen.

WERKZAAMHEDEN

Wetende dat verschillende inspecteurs, schoolopzieners en consultants reeds over de grens van hun fysiek en psychisch vermogen hun arbeid verrichten, mag ik niet verhehlen, dat ik de toekomst met bezorgdheid tegemoetzie. In de laatste jaarverslagen heb ik een enigszins uitvoerig, zij het uiteraard nog zeer onvolledig, overzicht verstrekt van de werkzaamheden van de leden van het rijksschooltoezicht. Het is duidelijk aanwijsbaar, dat het schooltoezicht nog voortdurend in meer aangelegenheden van allerlei aard wordt betrokken.

De inspecteur in de inspectie *Deventer* bericht, dat hij er (evenals bijna al zijn ambtgenoten) ook dit jaar nog in geslaagd is aan de gestelde opdracht ten aanzien van het schoolbezoek te voldoen. Het aantal scholen in zijn inspectie bedraagt 148; het aantal bezoeken bedroeg 184. „Een hoger aantal is niet te bereiken”, aldus de inspecteur, „wil het bezoek nog enige betekenis hebben. Aangezien in mijn inspectie in zes jaar tijds het aantal leerkrachten van 622 steeg tot 744, is er relatief achteruitgang in het schoolbezoek. Niet het aantal scholen, doch hun grootte is bepalend voor de vruchtbaarheid van het bezoek. Voortdurend contact is noodzakelijk. Het gesprek met de onderwijzers blijft van niet te onderschatten betekenis. Maar het wordt steeds moeilijker, deze contacten te onderhouden.” En er zijn nog grotere inspecties dan Deventer. . . . In het belang van de dienst en van de daarbij betrokken personen acht ik het noodzakelijk, dat het aantal ambtenaren van het rijksschooltoezicht zo spoedig mogelijk wordt uitgebreid: het is bijna niet meer te doen!

IV. VERSLAG VAN DE INSPECTEUR VOOR DE LICHAAMELIJKE OPVOEDING IN ALGEMENE DIENST EN BIJ DE ONDERWIJZERS-OPLEIDING

ALGEMENE OPMERKINGEN

De door het college van hoofdinspecteurs van het lager onderwijs in overleg met de inspecteur voor de lichamelijke opvoeding in algemene dienst vastgestelde instructie voor de consulenten voor de lichamelijke opvoeding is een belangrijke bijdrage gebleken tot het streven naar meer eenheid in de opvattingen inzake de bevordering van het onderwijs in de lichamelijke oefening. Ook de onder leiding van de betrokken hoofdinspecteur gehouden bijeenkomsten der consulenten hebben daartoe bijgedragen.

Als belangrijkste creditpost op de balans der lichamelijke opvoeding over 1954 moet worden vermeld de voortgezette activiteit op het gebied van de bouw van gymnastieklokalen. Opnieuw kwamen er enige honderden van deze lokalen tot stand.

In verband met de behoefte aan nieuwe normen voor de afmetingen en de inrichting van gymnastieklokalen bij verschillende soorten scholen is thans een door de minister ingestelde commissie bezig met de herziening van de desbetreffende lichtlijnen.

MATERIËLE VOORZIENINGEN

Aan de hand van de door de consulenten voor de lichamelijke opvoeding verstrekte gegevens is het volgende overzicht samengesteld van de aantallen in 1954 beschikbare oefenplaatsen voor de lichamelijke oefening bij het gewoon lager, het voortgezet gewoon lager en het uitgebreid lager onderwijs.

Soort van onderwijs	Aantal scholen		
	1e hoofdinspectie *)	2e hoofdinspectie	3e hoofdinspectie
G.l.o.	1950	5079	1888
V.g.l.o.	82	140	39
Ulo	231	480	212

Soort van onderwijs	Aantal scholen dat volledig gebruik kon maken van een gymnastieklokaal dat aan behoorlijke eisen voldoet		
	1e hoofdinspectie *)	2e hoofdinspectie	3e hoofdinspectie
G.l.o.	320	1240	319
V.g.l.o.	30	85	21
Ulo	138	352	147

*) Zonder de inspecties Nijmegen, Eindhoven en Tilburg.

VERSLAG INSPECTEUR LICHAMELIJKE OPVOEDING IN ALG. DIENST

Soort van onderwijs	Aantal scholen dat voor een beperkt aantal uren gebruik kon maken van een gymnastieklokaal dat aan behoorlijke eisen voldoet		
	1e hoofdingpectie *)	2e hoofdingpectie	3e hoofdingpectie
G.l.o.	171	566	203
V.g.l.o.	22	15	3
Ulo	63	36	7

Soort van onderwijs	Aantal scholen dat gebruik maakte (voor alle lessen of voor een deel) van een gymnastieklokaal dat niet aan behoorlijke eisen voldoet		
	1e hoofdingpectie *)	2e hoofdingpectie	3e hoofdingpectie
G.l.o.	388	614	362
V.g.l.o.	22	26	10
Ulo	63	62	44

Soort van onderwijs	Aantal scholen dat geen gebruik kon maken van een gymnastieklokaal		
	1e hoofdingpectie *)	2e hoofdingpectie	3e hoofdingpectie
G.l.o.	1075	681	1035
V.g.l.o.	28	16	7
Ulo	31	23	19

Soort van onderwijs	Aantal scholen dat gebruik kon maken van een geschikt te achten sportterrein, speelterrein of verharde speelplaats		
	1e hoofdingpectie *)	2e hoofdingpectie	3e hoofdingpectie
G.l.o.	1659	1487	1544
V.g.l.o.	59	68	36
Ulo	182	236	172

Soort van onderwijs	Aantal scholen dat geen gebruik kon maken van een gymnastieklokaal, doch wel van een geschikt te achten sportterrein, speelterrein of verharde speelplaats		
	1e hoofdingpectie *)	2e hoofdingpectie	3e hoofdingpectie
G.l.o.	952	517	875
V.g.l.o.	27	9	8
Ulo	25	11	5

*) Zonder de inspecties Nijmegen, Eindhoven en Tilburg.

VERSLAG INSPECTEUR LICHAMELIJKE OPVOEDING IN ALG. DIENST

Soort van onderwijs	Aantal scholen dat over geen enkele accommodatie voor het onderwijs in de lichamelijke oefening beschikte		
	1e hoofdingspectie 1)	2e hoofdingspectie	3e hoofdingspectie
G.l.o.	95	144	112
V.g.l.o.	5	1	0
Ulo	9	10	4

Het spreekt vanzelf dat de scholen die over een gymnastieklokaal konden beschikken, tevens gebruik maakten van de in deze lokalen aanwezige leermiddelen. Door de consulenten werd ernaar gestreefd, dat deze leermiddelen zoveel mogelijk werden aangepast aan de moderne methoden van onderwijs in de lichamelijke oefening.

Een groot gedeelte van de scholen die niet van een gymnastieklokaal gebruik konden maken en dus waren aangewezen op een verharde oefenplaats of een speeltuin, beschikt in vele gevallen reeds over een beperkt aantal leermiddelen. Aan een verdere voorziening van deze scholen van een voldoende aantal leermiddelen wordt door de inspectie voortdurend aandacht geschonken. De tweede belangrijke factor in de ontwikkeling der lichamelijke opvoeding, nl. de opleiding van *leerkrachten* (klasseonderwijzers en vakonderwijzers), is meer actueel geworden door de sterk verhoogde vraag naar vakonderwijzers, o.a. ook in de scholen voor gewoon lager onderwijs.

In de gemeenten Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage — in welke gemeenten de vraag naar vakonderwijzers het grootst is — alsmede door de Vereniging van leraren en onderwijzers in de lichamelijke opvoeding in Nederland zijn thans plannen ontworpen om tot de opleiding van een groter aantal vakonderwijzers te geraken.

Behalve de grote gemeenten — waar vakonderwijs in de lichamelijke oefening ook bij het gewoon lager onderwijs reeds van oudsher bestaat — zijn ook tal van middelgrote en kleinere gemeenten steeds meer overgegaan tot het invoeren van dit vakonderwijs. Vele andere gemeenten wensden dit voorbeeld te volgen. Deze tendens is o.a. het gevolg van de in vele gemeenten sterk toegenomen belangstelling voor een degelijke lichamelijke opvoeding, terwijl men voor de verzorging daarvan de klasseonderwijzers niet berekend acht.

De huidige omvang van het vakonderwijs in de lichamelijke oefening bij het gewoon lager onderwijs is thans zo, dat dit onderwijs in 199 scholen geheel en in 1642 scholen gedeeltelijk door een vakonderwijzer wordt gegeven.

Uiteraard liggen aan de toeneming van het aantal vakonderwijzers en aan de behoefte aan deze leerkrachten ook andere oorzaken ten grondslag, nl. de sterke groei van het aantal scholieren en de voortgaande invoering van de lichamelijke oefening bij het voortgezet gewoon lager onderwijs en het nijverheidsonderwijs. De toeneming van het aantal bezitters van de middelbare of van de lagere acte lichamelijke oefening houdt sedert enige jaren geen gelijke tred meer met de toegenomen behoefte aan vakonderwijzers. Maatregelen om in het daardoor ontstane tekort aan vakonderwijzers te voorzien zijn dringend noodzakelijk. In de

1) Zonder de inspecties Nijmegen, Eindhoven en Tilburg.

overwegingen ter oplossing van dit probleem zal de vraag of de huidige opleiding van de klasseonderwijzer voor de bevoegdheid *j* wel voldoende is om van hem te mogen verwachten, dat hij in de toekomst in staat zal zijn het onderwijs in de lichamelijke oefening op verantwoorde wijze te geven, niet onbeantwoord kunnen blijven.

Ook de beantwoording van de vraag of de in functie zijnde klasseonderwijzers, van wie er thans ongeveer 30 000 met het geven van onderwijs in de lichamelijke oefening zijn belast, zonder regelmatige steun en voorlichting dit onderwijs zullen moeten geven, zal van invloed zijn op de vraag naar vakonderwijzers in de toekomst. Het huidige aantal consulenten voor de lichamelijke opvoeding moet ontoereikend worden geacht om in voldoende mate deze steun en voorlichting te geven. En toch, aan de volledige integratie van de lichamelijke oefening in het geheel van het onderwijs dat in de scholen voor gewoon lager onderwijs dient te worden gegeven — dus door de klasseonderwijzer — zijn grote voordelen verbonden. Een belangrijk middel om zijn leerlingen te leren kennen in hun motorische gedragingen, in hun emotionele uitingen, om invloed uit te oefenen op hun karakter en bij te dragen tot hun totale vorming, mist de onderwijzer die zijn leerlingen enige uren per week moet afstaan aan de vakonderwijzer. De lichamelijke opvoeding van de jeugd in de scholen voor *gewoon lager onderwijs* zal in principe in handen moeten liggen van de klasseonderwijzer. Om dit principe op verantwoorde wijze te kunnen doorvoeren wordt een aanzienlijke verbetering van de opleiding voor de bevoegdheid *j*, naast een aanmerkelijke uitbreiding van de steun aan en voorlichting van de in functie zijnde onderwijzers, onmisbaar geacht.

CURSUSSEN TER OPLEIDING VOOR DE BEVOEGDHEID *J*

Aan het bevorderen van deze cursussen werd ook dit jaar door de consulenten voor de lichamelijke opvoeding weer veel zorg besteed.

Applicatiecursussen als bedoeld in artikel 37 van het K. B. van 22 augustus 1947 no. 9 betreffende de inrichting van het rijksweekschooltoezicht

Deze cursussen, die onder leiding staan van de consulenten voor de lichamelijke opvoeding, werden in beperkte mate ook in 1954 in vele inspecties gegeven. Uit de belangstelling die in het algemeen voor deze cursussen wordt getoond, mag worden geconcludeerd, dat vele onderwijzers bereid zijn zich opofferingen te getroosten om in de lichamelijke oefening een beter inzicht te krijgen.

Deze cursussen zouden op gezette tijden moeten kunnen worden herhaald. Of echter de consulenten, die een arbeidsterrein hebben dat zich uitstrekt over twee en in enkele gevallen over drie inspecties van het lager onderwijs, in verband met hun overige werkzaamheden in voldoende mate tegemoet zouden kunnen komen aan de behoefte aan deze cursussen, moet worden betwijfeld.

CURSUSSEN TER OPLEIDING VOOR DE AKTE LICHAMELIJKE OEFENING (AKTE *s*)

In 1954 slaagden voor het examen voor bovengenoemde akte 26 kandidaten. Uit het volgende staatje blijkt dat de belangstelling voor deze akte de laatste jaren iets is toegenomen:

1952: geëxamineerd 25 kandidaten; geslaagd 16; afgewezen 9.
 1953: geëxamineerd 31 kandidaten; geslaagd 20; afgewezen 11.
 1954: geëxamineerd 32 kandidaten; geslaagd 26; afgewezen 6.

De in 1954 geëxamineerde kandidaten waren hoofdzakelijk opgeleid aan twee door het rijk gesubsidieerde cursussen, nl. die te Maastricht en Groningen, en aan de vanouds bestaande cursus der gemeentelijke kweekschool te Amsterdam. Het aantal officiële opleidingscursussen is iets toegenomen. De thans bestaande cursussen zijn gevestigd te Amsterdam (aan de gemeentelijke kweekschool), Heerlen (afd. C der bisschoppelijke kweekschool), Breda (afd. C der bisschoppelijke kweekschool), Hilversum (afd. C der rijkskweekschool) en Rotterdam (afd. C der St. Lucia-kweekschool).

SCHOOLZWEMMEN

Dat het schoolzwemmen steeds meer beoefend wordt, blijkt duidelijk uit de aantallen zwemdiploma's die de laatste jaren zijn uitgereikt. Deze aantallen bedroegen: in 1948, 1952 en 1954 resp. 19 706, 35 181 en 43 591.

SCHOOLDIPLOMA'S LICHAMELIJKE GEOEFENDHEID

Het aantal uitgereikte vaardigheidsdiploma's is in 1954 weer aanmerkelijk toegenomen.

Het betreft hier een serie eenvoudige diploma's, waarvoor de eisen slechts geleidelijk in moeilijkheid toenemen. De onderdelen zijn om praktische redenen beperkt tot lopen, springen, werpen en een behendigheidsvorm. Op grond van de verkregen ervaringen mag worden geconcludeerd, dat deze diploma's voor de stimulering van de lichamelijke oefening van groot belang zijn.

LICHAMELIJKE OEFENING OP DE KWEKSCHOLEN

De verbetering van de materiële voorzieningen vond op verheugende wijze voortgang.

De bijzondere kweekscholen te Amsterdam (Plantage Middenlaan), Heerlen (Schandelerboord), Sneek, Breda (Ingenhouszplein), Etten en Doetinchem kregen de beschikking over een nieuw gymnastieklokaal.

Tal van plannen voor de bouw van nieuwe gymnastieklokalen, deels opgenomen in geheel nieuwe kweekschoolgebouwen, bevonden zich in een meer of minder gevorderd stadium van ontwikkeling. Deze plannen betroffen de rijkskweekscholen te Groningen, Meppel en Heerenveen en de bijzondere kweekscholen te Zwolle, Rotterdam, Roermond (verbouw), Drachten, Leeuwarden, Dokkum, Breda (Nieuwstraat) en Gorinchem.

Voor een aantal kweekscholen is men er nog steeds niet in geslaagd een oplossing te vinden voor wat betreft de behoefte aan voldoende ruime en doelmatig ingerichte gymnastieklokalen of dicht bij de scholen gelegen speelterreinen van voldoende grootte. Aan sommige kweekscholen moeten de spelen worden beoefend op een kleine binnenplaats, zo bijv. aan de rooms-katholieke kweekscholen voor meisjes te Tilburg en 's Hertogenbosch, (Papenhulst en Mariënborg.)

De meeste kweekscholen beschikken trouwens niet over een dicht bij het schoolgebouw gelegen terrein voor sport en spel. Dit is uiteraard voor de lichamelijke oefening op de kweekscholen een ernstige handicap.

De gymnastieklokalen der volgende kweekscholen zijn te klein of anderszins onvoldoende: de rijkskweekscholen te Amersfoort, Winschoten, Coevorden en 's-Gravenhage; de gemeentelijke kweekschool te Amsterdam; de bijzondere neutrale kweekschool te Arnhem; de bijzondere kweekscholen te Nijmegen (Klokkenberg), Dongen (Majellestraat) en Middelburg.

De volgende kweekscholen zijn nog steeds aangewezen op het medegebruik van een gymnastieklokaal van een andere school: de rijkskweekscholen te Leeuwarden, Appingedam, Hengelo, Utrecht en Schoonhoven; de gemeentelijke kweekschool te Dordrecht; de bijzondere kweekscholen te Nijmegen (Guyotsstraat), 's-Gravenhage (Paramaribostraat), 's-Gravenhage (Oude Molstraat), Amersfoort, Dordrecht, Utrecht (Maliesingel), 's-Gravenhage (Galvanistraat), Groningen en Bloemendaal; de bijzondere neutrale kweekschool te Den Helder.

Ten aanzien van de leermiddelen (oefenmiddelen) voor de lichamelijke oefening in de gymnastiekzalen en op de terreinen valt een langzame verbetering te constateren. In tal van kweekscholen ontbreken evenwel nog de oefenmiddelen die geheel aan de moderne methodiek voor de lichamelijke oefening zijn aangepast.

De resultaten van het onderwijs in de lichamelijke oefening zijn, ondanks de in het algemeen geconstateerde grote toewijding der betrokken leraren en leraressen, niet bevredigend te noemen. Dit is ongetwijfeld mede een gevolg van de hiervoor genoemde tekorten in de materiële voorzieningen (lokalen, terreinen en oefenmiddelen). Bovendien blijkt het aantal wekelijkse lesuren voor de lichamelijke oefening ontoereikend te zijn om — ook wanneer de materiële omstandigheden alleszins gunstig kunnen worden genoemd — de aanstaande onderwijzers en onderwijzeressen zodanig te oefenen en op te leiden dat zij ten volle aan de te stellen eisen voldoen.

Tal van omstandigheden hebben verder nog de resultaten van dit onderwijs in ongunstige zin beïnvloed, t.w.:

1. het met het verplaatsen van de klassen naar de terreinen en gymnastieklokalen dikwijls gepaard gaande tijdverlies;
2. gemengde klassen;
3. samengetrokken lesuren (waardoor vele klassen slechts éénmaal per week les in lichamelijke oefening ontvangen);
4. een te gering aantal oefenbeurten in de oefenscholen onder toezicht van de leraar;
5. de aanstelling in sommige gevallen van te weinig met de opleiding voor de bevoegdheid / en met het onderwijs in de scholen voor gewoon lager onderwijs vertrouwde leraren.

Enkele verbeteringen in de mogelijkheden ten aanzien van het onderwijs in de lichamelijke oefening, waarvan in 1954 in een aantal kweekscholen reeds een dankbaar gebruik werd gemaakt, mogen niet onvermeld blijven, nl.:

VERSLAG INSPECTEUR LICHAMELIJKE OPVOEDING IN ALG. DIENST

1. de mogelijkheid aan de leraar in de lichamelijke oefening enige diensturen toe te kennen voor het bezoeken van de oefenscholen;
2. de invoering van een keuze-uur voor de lichamelijke oefening.

De hierna vermelde uitslag der in 1954 gehouden eindexamens bewijst wel, dat aan 34 kweekscholen een hoog percentage der kandidaten moest worden afgewezen voor vak *j*.

Geëxamineerd	Afgewezen	Percentage
42	11	26
19	4	21
34	6	17
47	8	17
57	7	19
36	11	30
52	13	25
25	4	16
38	12	31
35	6	16
52	10	20
46	7	15
45	9	20
35	6	17
29	13	45
54	23	42
42	9	21
44	12	27
57	7	19
73	16	22
41	9	22
96	15	15
21	4	19
27	8	30
100	18	18
30	5	17
54	11	20
44	9	20
26	9	34
32	6	20
34	9	26
15	3	20
35	6	18
26	5	19

Totaal 1403 ± 41 % v.b. totaal, der aan alle kweekscholen tezamen geëxamineerden

311

Gemiddeld 22

Uit de verslagen der gecommiteerden blijkt, dat in vele gevallen bedenkelijke tekorten werden geconstateerd ten aanzien van onderdelen van het examen, zonder dat zulks tot een onvoldoend eindcijfer leidde. De meeste van de geslaagde kandidaten konden dan ook niet meer dan een 6 als eindcijfer verwerven.

SLOTOPMERKINGEN

De lichamelijke opvoeding van de schoolgaande jeugd is een aangelegenheid, waarvoor een groeiende belangstelling blijkt te bestaan. In een land, zo dicht

bevolkt als het onze, met zijn daarmede verband houdende sterke beperking van de mogelijkheden voor de jeugd zich in vrijheid te „bewegen”, is deze toenemende belangstelling zeker verheugend te achten.

De lichamelijke oefening behoort evenwel niet slechts als een compensatie van het tekort aan „bewegen” te worden gezien en evenmin als een zekere tegemoetkoming aan de behoefte om zich emotioneel te uiten. Toch is deze tendens duidelijk merkbaar. Zo is men in vele scholen geneigd de lichamelijke oefening op te vatten als spel en wedstrijd. Dit wordt uiteraard in de hand gewerkt door de hedendaagse grote belangstelling voor spelen en wedstrijden, welke belangstelling een der kenmerken is van onze huidige cultuur.

Tegen deze neiging moet ernstig worden gewaarschuwd. Een afglijden van de lichamelijke oefening naar louter spel en wedstrijd zou fataal zijn. De lichamelijke oefening in schoolverband zal degelijk systematisch gefundeerd moeten zijn en methodisch moeten worden onderwezen. Behalve dat hiervoor bekwame leerkrachten nodig zijn, moet het noodzakelijk worden geacht dat de leerplannen voor dit vak, meer dan thans het geval is, oordeelkundig worden samengesteld en trouw worden gevolgd. De adviserende en de toezienende deskundige ambtenaren van het rijksschooltoezicht hebben hier een zeer belangrijke taak te vervullen.

V. VERSLAG VAN DE INSPECTEUR VAN HET LAGER ONDERWIJS IN ALGEMENE DIENST, BETREFFENDE HET ONDERWIJS AAN SCHIPPERS- EN WOONWAGENKINDEREN

I. ONDERWIJS AAN SCHIPPERSKINDEREN

AANTAL SCHOLEN EN KLASSEN

In het aantal scholen en klassen kwam in het jaar 1954 enige verandering. De ligplaatsklassen, verbonden aan een protestants-christelijke school voor g.l.o. te Zwolle, werden omgezet in een zelfstandige school voor ligplaatsonderwijs. De continuklassen werden aan deze school toegevoegd. De continuklassen, verbonden aan de rooms-katholieke jongensschool te Oud-Gastel werden omgezet in een zelfstandige school. Te Krimpen aan den IJssel werden continuklassen gesticht, die verbonden werden aan een protestants-christelijke school voor g.l.o.

Te IJmuiden werd op 1 mei een ligplaatsklas opgericht, die verbonden werd aan een openbare school voor g.l.o. Het bezoek voldeed aanvankelijk niet aan de verwachtingen; het laat zich echter aanzien, dat het leerlingenaantal zal toenemen. De interconfessionele ligplaatschool te Born werd uitgebreid met een klas te Stein. Plannen zijn in bewerking om ook te Maastricht ligplaatsklassen te vormen. Is dit mogelijk, dan is Zuid-Limburg voldoende van onderwijs-gelegenheid voor de varende kinderen voorzien.

De openbare ligplaatschool te Harlingen leed een kwijnend bestaan. Bedroeg in 1953 gedurende de periode 1 januari-15 september het gemiddeld aantal leerlingen: 9, in 1954 was dit aantal teruggelopen tot 5,5. Met ingang van 1 januari 1955 moest deze school jammer genoeg worden opgeheven.

Voor de rooms-katholieke continuschool met internaat te Zevenaar zijn nieuwe gebouwen in aanbouw te Nijmegen. Deze zullen in de loop van 1955 in gebruik worden genomen.

De rooms-katholieke continuschool te Hansweert, waarvan het gebouw door de stormramp in 1953 werd verwoest, vond ook gedurende het jaar 1954 tijdelijk huisvesting te Sittard. Herbouw van de school zou kunnen plaats vinden overeenkomstig de bepalingen der Lager Onderwijswet 1920. Het gemeentebestuur van Kruiningen was gaarne bereid, de nodige medewerking te verlenen. Heropbouw van het internaat, zonder hetwelk de school geen reden van bestaan heeft, durfde het schoolbestuur met het oog op de financiële consequenties echter niet aan, zodat het besluit genomen werd de school in de loop van 1955 op te heffen.

Aan het eind van het verslagjaar bestonden de volgende aantallen scholen en klassen:

openbaar onderwijs:	3 continuschole
	2 scholen met continuklassen
	4 ligplaatschoolen
	8 scholen met ligplaatsklassen

protestants-christelijk onderwijs:	10 continuschoolen 2 scholen met continuklassen 2 ligplaatsscholen 13 scholen met ligplaatsscholen
rooms-katholiek onderwijs:	5 continuschoolen 2 ligplaatsscholen
interconfessioneel onderwijs:	1 ligplaatsschool
samenvatting:	18 continuschoolen 9 ligplaatsscholen 3 ligplaatsscholen met continuklassen 1 school voor g.l.o. met continuklassen 4 continuschoolen met ligplaatsscholen 17 scholen voor g.l.o. met ligplaatsscholen

Het aantal gelegenheden voor het ontvangen van ligplaatsonderwijs is naar mijn mening voldoende. Zover ik kan zien, is in elke los-, laad- en wachthaven gelegenheid tot het ontvangen van ligplaatsonderwijs, Maastricht dan nog uitgezonderd, maar dit is een kwestie van nog enige maanden.

Vele van de afzonderlijke klassen zijn klein. Dit is niet anders te verwachten. Belangrijk is, dat overal, waar dit nodig is, een school of klas bestaat. Zij vormen de steunpunten voor het ligplaatsonderwijs, dus voor het onderwijs aan de kinderen, die aan boord verblijven. Dit onderwijs is niet in enkele grote scholen te concentreren.

Het ligplaatsonderwijs is meer gebaat bij een net van klassen, dan bij enkele grote scholen.

Ten aanzien van het continu-onderwijs ligt de kwestie anders. Voor dit onderwijs geef ik de voorkeur aan grote scholen, die meer gelegenheden hebben om homogene groepen te vormen en bovendien ook meer mogelijkheden bieden. De continuschoolen nemen over het algemeen in leerlingenaantal toe. Speciaal die, welke een internaat rijk zijn. De grootte van de school wordt dan vaak bepaald door de capaciteit van het internaat.

Enige uitbreiding van het aantal continuschoolen en -klassen acht ik nog mogelijk, maar niet veel.

INTERNATEN

Er zijn momenteel 13 internaten: 8 van protestants-christelijke en 5 van rooms-katholieke richting.

Het internaat te Dordrecht is te klein en voldoet niet aan redelijke eisen. Plannen voor een nieuw internaat zijn in bewerking.

Het internaat te Vreeswijk is te klein, evenals dat te Wemeldinge. De moeilijkheid voor de internaten ligt in de kapitaalsinvestering, Nieuwbouw en inrichting eisen zulke grote kapitalen, dat een sluitende exploitatie, zonder uitzonderlijk hoge verpleegkosten te vragen, niet mogelijk is. Huisvesting bij particulieren levert, door de beperkte wooneigenheid, steeds meer moeilijkheden op.

Vandaar aan de ene kant de drang naar internaten en aan de andere kant de grote moeilijkheid, vaak onmogelijkheid, om tot stichting over te gaan. Het is gewenst, dat alle schipperskinderen enige tijd geregeld een school bezoeken. Door steun in de huisvestingskosten te geven, stimuleert de overheid dit streven. Er zal echter meer gelegenheid voor goede huisvesting moeten komen, wil het onderwijs aan schipperskinderen zijn uiteindelijke oplossing vinden. Dit onderwijs wordt tenslotte door de huisvesting beheerst.

HET AANTAL LEERLINGEN

Het aantal leerlingen, dat de scholen en klassen in het jaar 1954 bezocht bedroeg:

op	continu-onderwijs	ligplaatsonderwijs	totaal
16/1	1925	813	2738
16/2	1925	1157	3082
16/3	1931	919	2850
16/4	1928	769	2697
16/5	1963	845	2808
16/6	1957	806	2763
16/7	1985	707	2692
16/9	2009	669	2678
16/10	2008	579	2587
16/11	2006	602	2608
16/12	2040	652	2692
gemiddeld	1972	774	2746

De gemiddelde aantallen bedroegen voor continu- en ligplaats onderwijs in:

1953 - 1875 - 776
 1952 - 1732 - 792
 1951 - 1656 - 753
 1950 - 1628 - 785

De toeneming van het aantal leerlingen der continuschoolen gaat steeds door, hetgeen zeer verheugend is.

Ten aanzien van het ligplaatsonderwijs is uit de hierboven verstrekte getallen geen conclusie te trekken. Alleen kan worden geconstateerd, dat het gemiddelde aantal leerlingen ongeveer gelijk is aan dat van het vorig jaar, terwijl februari een druk schoolbezoek te zien geeft.

Maar dit zegt niets ten aanzien van het aantal kinderen, dat ligplaatsonderwijs volgt. Het is helemaal niet vreemd, wanneer een school met een gemiddelde van ongeveer 45 leerlingen door 300 verschillende kinderen is bezocht.

Gelukkig heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek zich bereid verklaard een onderzoek in te stellen naar het aantal meevarende kinderen dat onderwijs geniet op de scholen voor g.l.o. en op de ligplaats-scholen, alsmede - en dit is zeer belangrijk - naar de intensiteit van het schoolbezoek. Ik hoop, dat in het volgende verslag van de uitkomsten van het onderzoek mededeling kan worden gedaan.

HET ONDERWIJS

Het onderwijs op de continuscolen vond in het verslagjaar geregeld voortgang. Met ijver en toewijding werd zowel door het onderwijzend personeel, als door de leerlingen, gewerkt. De daarvoor geschikte leerlingen, die overgingen naar scholen voor voortgezet onderwijs, maken daar een goed figuur.

Zij hebben door het intensieve onderwijs geleerd, hun tijd goed te gebruiken. Een goede gewoonte is ook voor later een kostelijk bezit. Op enige scholen wordt in het vierde leerjaar ook les gegeven in de beginselen van de Franse en/of Duitse taal. Het is uiteraard niet veel, wat de leerlingen in een jaar opsteken, maar het is hun toch bij de reizen naar Duitsland en/of België-Frankrijk, van groot nut.

De school te Vreeswijk is begonnen met het geven van onderwijs in eenvoudige huishoudkunde. Voor vele schippersmeisjes is de continusschool de enige mogelijkheid om hiervan de beginselen op te doen.

De school te Arnhem legt zich in het bijzonder toe op de handwerken, zowel op nuttige als op vrouwelijke handwerken.

De school te Zevenaar heeft een muziekkorps, de openbare school te Groningen eveneens. Zo worden vele activiteiten binnen de school gehaald en toch komt het onderwijs aan zijn trek. Men wordt op deze scholen getroffen door de prettige, werkzame sfeer, waarin de leerlingen niet slechts onderwezen, maar ook gevormd worden.

De ligplaatsklassen en -scholen kunnen dit uiteraard niet. Zij moeten zich er mee tevreden stellen, hun leerlingen, die altijd maar korte tijd blijven, zoveel mogelijk voort te helpen.

Het takensysteem blijft goed voldoen. De Commissie van Zes (2 vertegenwoordigers van protestants-christelijk, rooms-katholiek en openbaar onderwijs) beraden zich geregeld op aan te brengen verbeteringen. De besprekingen, die ik het voorrecht heb te leiden, verlopen altijd in de meest aangename sfeer. Dank zij het takensysteem stijgt het peil van het ligplaatsonderwijs. Financieel ging het de schippers het afgelopen jaar niet slecht. Dit had tengevolge, dat het schoolbezoek ongunstig werd beïnvloed. Hoe meer vaart, hoe minder leerlingen op de ligplaatscolen.

Evenals vorige jaren werd te Hoogkerk bij de suikerfabriek tijdelijk een ligplaatsklas van de openbare ligplaatschool te Groningen gedetacheerd. De klas werd slecht bezocht. Wachttijden voor de geladen schepen kwamen praktisch niet voor. Het snellere laden en lossen, gevoegd bij de grote vraag naar scheepsruimte is nadelig voor het schoolbezoek. Als deze ontwikkeling voortgaat, zal het probleem „ligplaatsonderwijs” nader moeten worden bezien.

DE SCHOOLGEBOUWEN

Nog steeds zijn onvoldoende gehuisvest:

de protestants-christelijke continusschool, Brouwersgracht te Amsterdam, en de protestants-christelijke continusschool, Eendrachtstraat te Rotterdam.

De protestants-christelijke ligplaatsklassen aan de Kraneweg te Groningen kregen een alleszins goede huisvesting. De protestants-christelijke school te Zwolle is

nog steeds ondergebracht in een (nu weer een ander) noodgebouw. Het wordt de hoogste tijd, dat deze school de beschikking krijgt over de lokalen, die haar zijn toegezegd, maar nog vrij moeten komen.
De protestants-christelijke continuschool te Dordrecht is ook niet schitterend gehuisvest. Gelukkig zijn plannen in bewerking voor een nieuw gebouw.

II. ONDERWIJS AAN WOONWAGENKINDEREN

Het jaar 1954 kenmerkte zich door grote activiteit op dit terrein.

Te Amersfoort werden eerst op 1 januari klassen opgericht, verbonden aan een rooms-katholieke school voor g.l.o. die op 1 juni werden omgezet in een zelfstandige school. Het gemeentebestuur verleende ruime medewerking, zodat een keurige, tweeklassige school verrees.

Te Emmen werd een rooms-katholieke school geopend, terwijl klassen, verbonden aan rooms-katholieke scholen werden opgericht te Hengelo (O) en te Enschedé. Te 's-Hertogenbosch waren de voorbereidingen zover gevorderd, dat op 1 januari 1955 een schoolje in een noodgebouw kon worden geopend. In Alkmaar zijn de voorbereidingen zover, dat in 1955 onderwijs gegeven zal kunnen worden in een gebouwtje, vlak bij het kamp.

Te Bergen op Zoom en te Schiedam zal waarschijnlijk hetzelfde geschieden. Te Helmond was alles klaar, maar het gemeentebestuur achtte twee lokalen genoeg, terwijl het schoolbestuur en ik van mening zijn, dat drie lokalen nodig zijn. Het schoolbestuur wendde zich, overeenkomstig artikel 77, lid 6 der Lager-onderwijswet tot de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Te Venlo zegde het gemeentebestuur medewerking toe voor de bouw van een nieuw schoolgebouw.

Te Leiden verleende de raad medewerking voor de bouw van een rooms-katholieke school.

Te Amsterdam (Osdorp) en te Almelo kregen de klassen een nieuwe huisvesting.

Heesch bij Oss: klassen verbonden aan de rooms-katholieke jongensschool, gehuisvest in een afzonderlijk gebouwtje bij het kamp.

Hengelo (O): klas verbonden aan de rooms-katholieke school St. Jansstraat 5.

's-Hertogenbosch: rooms-katholieke school bij het kamp aan de Vlijmense weg.

Leeuwarden: klas verbonden aan de openbare lagere school, Huizumerlaan 148.

Maastricht: rooms-katholieke school in het woonwagenkamp.

Nijmegen: klassen verbonden aan de rooms-katholieke jongensschool te Neerbosch en gevestigd in een afzonderlijk gebouw bij het kamp.

Rotterdam: klas verbonden aan de openbare lagere school te Pernis.

Tilburg: klassen verbonden aan de rooms-katholieke jongensschool, Hasseltstraat 198 en gevestigd in het woonwagenkamp.

Utrecht: openbare school, Oude Vleutenseweg.

Venlo:	klassen verbonden aan de rooms-katholieke jongensschool, Casinostraat 24
Weert:	klas verbonden aan de rooms-katholieke meisjesschool te Leuken-Weert en gevestigd in het woonwagenkamp.
Zwolle:	klassen verbonden aan de openbare lagere school. Kleine Voort.

Door de oprichting van nieuwe scholen en klassen neemt het aantal leerlingen toe. Op de 16e van de maanden van 1954 werden de scholen door het volgende aantal woonwagenkinderen bezocht.

januari	652	september	567
februari	650	oktober	625
maart	610	november	662
april	585	december	704
mei	563		
juni	528	gemiddeld	603
juli	492		

Het gemiddelde aantal in 1953 bedroeg 497, in 1952: 426, in 1951: 319.

Op 16 januari 1955 was het aantal 815.

Een verheugende toename mag derhalve worden geconstateerd.

Uit het hierboven vermelde overzicht blijkt, dat gedurende de wintermaanden het schoolbezoek het beste is, in het voorjaar begint de trek. Het is daarom van zo'n groot belang, dat ook voor dit onderwijs veel steunpunten langs de trekwegen liggen. Alleen als de kinderen opgevangen kunnen worden is er mogelijkheid voor enigszins geregeld onderwijs. Het is voor mij een open vraag, hoeveel verschillende kinderen nu door de scholen en klassen worden bereikt.

Gelukkig stelt het Centraal Bureau voor de Statistiek thans een onderzoek in naar het aantal kinderen, dat of op scholen voor g.l.o. of op speciale scholen en klassen onderwijs ontvangt en naar de intensiteit van het schoolbezoek. Het aantal woonwagenkinderen in de leerplichtige leeftijd, is volgens de laatste gegevens, mij verstrekt door de directeur van het landelijk bureau der rooms-katholieke vereniging van woonwagenwerken in Nederland, te stellen op circa 4000. Wanneer de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek bekend zijn, is na te gaan hoeveel kinderen geen onderwijs ontvangen en dus opgroeien tot analfabeten.

HET ONDERWIJS

Het onderwijs geven aan deze kinderen is een zware opgave. Men moet dit niet als een „beroep” opvatten; men moet ook geen meetbare resultaten verlangen. Alles wat men bereikt is winst.

De jongere kinderen zijn meestal niet schoolrijp.

Indien ergens, dan is hier kleuteronderwijs op zijn plaats. Een zekere orde en regelmaat, een prentenboek, een blokkendoos, een spelletje, alles is deze kinderen vreemd. Pas langzaam aan zal hier het peil van het ligplaatsonderwijs aan schipperskinderen worden bereikt.

Het heeft de schijn, dat de intelligentie van de woonwagenkinderen lager ligt, dan die van bijv. de schipperskinderen.

De scholen en klassen doen nu al uitstekend werk.

Ook al komen de kinderen nog niet zo ver, als wij ons als doel stellen, het kunnen lezen en schrijven opent voor hen al een andere wereld. Hun ouders kunnen dat als regel niet.

Het gevolg van het schoolgaan van de kinderen is, dat in verscheidene kampen de ouderen komen vragen om ook in de leeskunst ingewijd te worden.

Op verschillende plaatsen worden dan ook cursussen voor volwassenen gehouden.

HET LEERPLAN

Het onderwijs aan deze trekkende kinderen moet uiteraard individueel gericht zijn. Verder moeten de scholen de leerlingen, die zich aanmelden, op eenvoudige wijze kunnen opvangen en verder laten gaan.

Om dit te bereiken is een vrij grote uniformiteit nodig. Gelukkig is men tot het inzicht gekomen, dat zonder deze uniformiteit het bereikbare niet bereikt wordt. Besprekingen zijn gaande, om te komen, tot een leerplan, dat voor alle scholen en klassen aanvaardbaar is.

Naar ik hoop en verwacht, zal dit leerplan in 1955 tot stand komen.

VI. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR VAN HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

ALGEMEEN

Nu in vorige jaarverslagen de positie van het buitengewoon lager onderwijs in Nederland is uiteengezet, waarbij in het bijzonder gelet werd op zijn relatie met het gewoon lager onderwijs, is het wellicht dienstig om bij het memoreren van wat in 1954 hier te lande op het terrein van het buitengewoon lager onderwijs geschiedde, ook enige aandacht te schenken aan de ontwikkeling van de zorg voor het gestoorde kind in enkele *naburige landen*. Het organiseren van deze zorg in eigen land stond in 1954 in het middelpunt der belangstelling van velen, en het wekt dan ook geen verwondering dat enkelen van hen zich afvroegen hoe in het buitenland de stand van zaken in dit opzicht was.

Het strekt de Nederlandse werkers bij het buitengewoon lager onderwijs tot eer dat zij op eigen initiatief studiereizen naar het buitenland ondernamen. Door middel van publikaties in binnen- en buitenlandse tijdschriften gaven zij hun bevindingen weer. Op deze manier werden enige belangwekkende experimenten in het buitenland bekend en bleef de aandacht gericht op het vinden van de beste werkwijze om het gestoorde kind de voor hem geschikte plaats in de maatschappij te geven.

Ongetwijfeld heeft het buitenland ons in dit opzicht iets te leren, en het moet betreurd worden dat slechts incidenteel hiervan kennis kan worden genomen. Zo vernam men toevallig dat in Engeland bijzondere resultaten zijn bereikt met de beroepsopleiding voor blinden en dat in Zwitserland op dit gebied iets bereikt wordt met zwakzinnigen. De systematische wijze waarop officiële afgevaardigden van andere landen zich in Nederland met behulp van overheidsinstanties omtrent het buitengewoon lager onderwijs kunnen oriënteren, vindt omgekeerd bij ons geen toepassing. Des te meer dank is verschuldigd aan enkele particulieren die eigen tijd en geld er voor over hadden om ons van het inzicht in de werkwijze van anderen, zij het gedeeltelijk, op de hoogte te stellen.

Merkwaardig is het dat bij het vele goede dat deze particulieren in het buitenland opmerkten, er doorgaans bij hen een voorkeur te bespeuren valt voor de organisatie van het buitengewoon lager onderwijs zoals die hier te lande is gegroeid. Zij wijzen op Frankrijk, waar de bakermat van het buitengewoon lager onderwijs heeft gestaan en waar nu 27 000 zwakzinnige kinderen op een totaal van 175 000 een plaats kunnen krijgen in een klas of op een internaat voor buitengewoon lager onderwijs. Tegenover de 15 % zwakzinnigen die Frankrijk opvangt in hun schoolmoeilijkheden, staat de 75 % die men in Nederland onderwijskundig verzorgt op afzonderlijke scholen.

Als een der oorzaken van dit verschil noemt men het verschil in bevolkingsdichtheid tussen de beide landen. Het dichtbevolkte Nederland met zijn goed georganiseerd vervoer maakt het mogelijk een netwerk van scholen voor zwakzinnigen te vormen, waar ieder van hen geholpen kan worden. Daarentegen kan in Parijs en omstreken, met een inwonertal gelijk aan dat van Nederland en een bevolkingsdichtheid welke veel groter is dan die van ons land, slechts 30 % van de zwak-

zinnigen orthopedagogische zorg genieten. Ook al neemt men in aanmerking dat in Frankrijk de klassedeler lager is dan in Nederland — hetgeen medebrengt dat daar het zwakzinnige kind niet zo spoedig uit de klasse voor normalen behoefte te worden verwijderd —, dan nog vraagt het verschil in percentage om een verklaring.

De voorzitter van de Nederlandse vereniging van orthopedagogen wijst er op, dat Frankrijk niet, zoals Nederland, goed geoutilleerde scholen heeft voor allerlei soorten van gehandicapte kinderen, maar slechts klasjes voor deze kinderen, verbonden aan de gewone scholen, met leerkrachten die niet altijd geschoold kunnen heten. Indien dit de oorzaak is, moet men dankbaar zijn voor de vooruitziende blik van hen die hebben weten te bewerken dat de algemene maatregel van bestuur bedoeld in het 2e lid van artikel 4 der Lager-onderwijswet 1920 — welke maatregel moest bepalen in welke gevallen het buitengewoon lager onderwijs ook gegeven kan worden in daarvoor bestemde afzonderlijke klassen, verbonden aan scholen voor gewoon lager onderwijs — nimmer tot stand is gekomen.

Nog altijd gaan er stemmen op om kinderen met ernstige leer- en opvoedingsmoeilijkheden binnen het raam van het gewoon lager onderwijs in afzonderlijke klasjes te onderwijzen, en ook nu doet het motief opgeld dat het beter is op deze wijze iets te doen dan niets te doen en lang te wachten op een zodanige organisatie van het onderwijs aan deze gestoorde, dat ieder ervan kan profiteren. Ook de zwakzinnige kinderen hebben lang moeten wachten, en het afwijzen van een surrogaat-oplossing blijkt uiteindelijk toch de moeite waard te zijn geweest.

Dank zij het „Fonds Commun” is in België de internaats- en gestichtsverpleging van afwijkende kinderen goed geregeld, en bezoekers van dat land maken melding van uitstekend geleide instituten. Men vindt er echter aanzienlijk minder dagscholen dan in Nederland. Ook hier spreekt men van klassen van gehandicapte kinderen, verbonden aan gewone lagere scholen, en men schat, dat van de 35 000 verstandelijk gestoorde kinderen slechts 7000 onderwijs genieten in afzonderlijke klassen van gewone scholen en op dagscholen voor buitengewoon lager onderwijs.

Nederland met zijn stelsel van dagscholen voor afwijkende kinderen (op een aantal van 260 scholen voor zwakzinnigen komen slechts 17 internaatsscholen voor) verschilt ook van Frankrijk en België door zijn systeem van differentiatie. Hier te lande onderscheidt men namelijk niet alleen 12 soorten van gehandicapte kinderen, maar tracht men ook deze soorten streng gescheiden te houden. Ongetwijfeld zit achter het Nederlandse systeem het streven om zich in het onderwijs aan en de opvoeding der verschillende soorten gestoorde kinderen te specialiseren.

Men is uitgegaan van de gedachte dat gestoorde kinderen op school iets anders vragen dan normale kinderen en dat, teneinde dit andere weloverwogen te kunnen geven, afzonderlijke scholen nodig zijn. Toen men inzag dat alle gestoorde kinderen niet over één kam te scheren zijn, ging men ertoe over de stoornissen te rubriceren. Voor kinderen met gelijke stoornissen werden speciale buitengewone scholen gesticht, en waar het Koninklijk besluit van 22 oktober 1923 aanvankelijk slechts vier soorten gehandicapte kinderen onderscheidde, noemt het Koninklijk besluit van 28 december 1949 er niet minder dan twaalf.

Er is een neiging te bespeuren tot een verdergaande splitsing. Zo vormt men in de scholen voor lichamelijk gebrekkigen groepen van spastische kinderen. Deze kinderen vormen zulk een typische groep, dat men uiteindelijk ertoe zal overgaan afzonderlijke scholen voor hen te stichten met een aanpak, die geheel verschilt van die van andere lichamelijk gebrekkige kinderen. Een nieuw soort buitengewoon lager onderwijs zal dan zijn geboren.

Wie een weinig thuis is op het terrein van het Nederlandse buitengewoon lager onderwijs, ziet méér nieuwe soorten van gehandicapte kinderen zich geleidelijk aandienen.

In Frankrijk en België volgt men ons in deze differentiatie stellig niet. Het kan zijn dat men hier te lande bezwaren oppert tegen het bijeenbrengen van blinden en doofstommen en van debielen, imbecielen en gepsychopathiseerden die een normaal intellect hebben, maar men dient zich toch weleens af te vragen of onze zin voor differentiatie toch niet te ver is gegaan, als wij over een tiental jaren twintig soorten van buitengewoon lager onderwijs onderscheiden.

Het Nederlandse systeem is het beste te vergelijken met het Engelse. Ook in Engeland vindt men namelijk afzonderlijke scholen voor afwijkende kinderen en streeft men overal waar het mogelijk is naar de stichting van dagscholen. Het aantal van zulke scholen is in dit land, waar men vanouds veel voor kostscholen voelde, zelfs niet onbelangrijk; op een totaal van 594 buitengewone scholen van alle soorten vond men er op 1 januari 1954 309 dagscholen. In Nederland waren er toen op een totaal van 339 scholen 82 internaats- of gestichtsscholen.

In Engeland en Wales onderscheidt men tien soorten van buitengewoon lager onderwijs, waarbij men moet bedenken dat de zwakzinnigen die niet tot een zekere mate van maatschappelijke zelfstandigheid zijn op te voeden, ressorteren onder het ministerie van Volksgezondheid. De zwakzinnigen die maatschappelijk wél opvoedbaar zijn, vormen met de zwakbegaafden de groep van de „educationally subnormal”. Voor deze groep waren er op 1 januari 1954 138 dagscholen en 96 internaatsscholen met tezamen 21 000 leerlingen, dat is 0,3 % van de totale schoolbevolking. Misschien blijkt hieruit dat in de Engelse schoolwereld het probleem der zwakbegaafdheid niet zo urgent is als in de onze. Voor een groot gedeelte worden daar de zwakbegaafden opgevangen op de gewone school. Als in Nederland de ongecompliceerde zwakbegaafden officieel tot het buitengewoon lager onderwijs zouden worden toegelaten, zou de omvang van dit onderwijs voorlopig nog niet te overzien zijn.

Het wekt de indruk dat men in Engeland de verschillende soorten gehandicapte kinderen minder streng gescheiden houdt dan in Nederland. Men laat er bijv. op bepaalde scholen ziekelijke kinderen toe met lichamelijk gebrekkige en zelfs ziekelijke kinderen met slechtiende. Men stelt zich er meer in op wat doelmatig is en hecht minder aan de theoretische onderscheiding.

Het Nederlandse uitgangspunt zou gemakkelijker te verdedigen zijn indien wij werkelijk tot een zuiver theoretische onderscheiding in staat waren. Dit nu is niet het geval. In de praktijk blijkt bijv. dat niet altijd het juiste onderscheid te maken is tussen een imbeciel en een debiel. En zo weten we niet precies wat onder zwakzinnigheid moeten worden verstaan en wie we tot de slechthorenden, de

slechtzienden of de lichamelijk gebrekkigen moeten rekenen, om van de zgn. partieel-defecte kinderen nog maar te zwijgen. Bij het onderscheiden van de vele soorten van buitengewoon lager onderwijs hanteren we begrippen die geen geijkte inhoud hebben, en het behoeft dan ook niet te verwonderen dat buitenlanders in het Nederlandse stelsel iets kunstmatigs menen te bespeuren.

Het is niet onmogelijk dat we in de toekomst enkele stappen terug zullen moeten gaan op een weg, die aanvankelijk met zoveel enthousiasme is ingeslagen. We kunnen bij het uitvaardigen van wettelijke maatregelen niet tot in het oneindige rubriceren en proberen of we op papier aparte hokjes kunnen maken voor elke differentiatie in de stoornissen en elke combinatie van gebreken. De praktijk dreigt dan te worden overheerst door de theorie.

In Engeland en Wales vraagt de Overheid naar wat men gaat doen, en als men duidelijk maakt dat dit verantwoord is, wil de Overheid proberen in hoeverre daaraan kan worden tegemoetgekomen. In de statistische gegevens over het buitengewoon lager onderwijs in Engeland is sprake van twee scholen waar men zwakke kinderen en moeilijk opvoedbare kinderen samen onderwijst.

In Nederland kan men gemakkelijk een school stichten voor ziekelijke kinderen of een school voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Maar om een school te krijgen voor ziekelijke kinderen die moeilijkheden bij de opvoeding geven, samen met zeer moeilijke opvoedbare kinderen die een zwakke constitutie hebben, gaat bezwaarlijk, want we hebben er geen soortnaam voor en zulk een school is moeilijk onder de wettelijke bepalingen te brengen.

In het vorige jaarverslag is reeds gewezen op het keurslijf van deze wettelijke bepalingen. Ook al zou het om pedagogische redenen gewenst zijn andere kinderen tot een soort van buitengewoon lager onderwijs toe te laten dan die waarvoor deze soort bestemd is, en daarbij werd in de eerste plaats gedacht aan de mogelijkheid om slechtziende kinderen, slechthorende kinderen, lichamelijk gebrekkige kinderen en regerings- en voogdijkinderen op school in aanraking te brengen met normale kinderen, dan nog zou dit verboden zijn.

Het staat vast dat een strenge stelselmatigheid bij de opbouw van het buitengewoon lager onderwijs ons een uitgebreide vorm van schoolzorg voor het gehandicapte kind heeft gegeven, waar buitenlandse deskundigen ons om benijden, maar dit mag ons de ogen niet doen sluiten voor de gevaren en tekortkomingen van het systeem. In elk goed systeem ligt het gevaar der verstarring besloten en nooit is de dreiging van het gevaar van achterop te raken zo groot als wanneer men overtuigd is dat het zo voortreffelijk gaat. Als thans het buitenland zich aan ons systeem spiegelt, laten we dan de mogelijkheid niet uitsluiten dat ook het buitenlandse systeem iets heeft waar we ons voordeel mee kunnen doen.

Een zekere bescheidenheid past ons, als we zien dat de Franse statistieken spreken van 289 gelegenheden waar fysiek gehandicapten de zorg genieten van het ministerie van Nationale Opvoeding. Op een totaal van 594 buitengewone scholen tellen Engeland en Wales 146 scholen voor ziekelijke kinderen en 77 scholen voor lichamelijk gebrekkige kinderen. Het onderwijs dat in ruim 120 ziekenhuizen aan zieke kinderen wordt gegeven, is dan nog niet eens meegerekend. Voor Nederland zijn de aantallen: 4 scholen voor lichamelijk gebrekkige kinderen,

13 scholen voor ziekelijke kinderen en 14 scholen voor kinderen lijdende aan tuberculose.

Om de buitenlandse statistische gegevens op hun juiste waarde te schatten, zouden we moeten weten over welke aantallen kinderen het hier gaat en onder welke omstandigheden dit onderwijs gegeven wordt en voorts of er wellicht een zekere noodzaak aanwezig is door de minder goede huisvesting van het gewoon lager onderwijs. Het lijkt echter aanvaardbaar vast te stellen dat we in vergelijking met het buitenland op dit punt kwantitatief niet bereikt hebben wat voor andere categorieën gehandicapten werd bereikt. Wat Engeland en Wales betreft, lijkt dit wel zeker. De statistieken spreken daar van ver over de 10 000 ziekelijke en lichamelijk gebrekkige kinderen die in het buitengewoon lager onderwijs zijn opgenomen; daarbij zijn niet gerekend de zieke kinderen die in ziekenhuizen onderwijs ontvangen. Het constateren van dit feit krijgt wellicht meer betekenis als we letten op berichten in de pers in het voorjaar van 1955, die spreken van een minder gunstige gezondheidstoestand van het Nederlandse schoolkind.

In Schotland, dat een eigen ministerie van Onderwijs heeft, telt men op de gewone lagere scholen bijna 600 000 leerlingen; 4000 van hen ontvangen onderwijs in speciale klassen van deze scholen. Met inbegrip van dit aantal ontvangen ruim 10 000 leerlingen buitengewoon lager onderwijs, nl. 425 gezichtsgestoorden, 900 gehorgestoorden, 2200 fysiek gestoorde, 6600 geestelijk gestoorde en 150 anders gestoorde. Ook hier is opmerkelijk de relatief grote zorg voor de fysiek gehandicapte kinderen. In verband hiermede zou de vraag kunnen rijzen of we in Nederland niet een wat al te eenzijdig gerichte belangstelling hebben gehad voor het geestelijk gestoorde kind.

Ook het onderwijs aan slechthorenden heeft in het buitenland sterk de aandacht. In Frankrijk zijn er voor deze groep 12 dagscholen en in Engeland zelfs 22, naast 6 internaatsscholen.

Doofstommen en slechthorenden zijn in Engeland en Wales vaak in één school ondergebracht, en wel in 16 dagscholen en 16 internaatsscholen. Engeland en Wales tellen volgens de statistieken slechts 3 zelfstandige scholen voor slechthorenden, waaronder geen enkele dagschool. Nederland heeft voor deze groep 4 dagscholen en 2 internaatsscholen.

Te vermelden valt ook dat er in Engeland één buitengewone school is voor spraakgebrekkigen (internaatsschool). In Nederland kunnen de ernstig spraakgebrekkigen alleen maar worden ondergebracht in klassen, verbonden aan scholen voor slechthorenden. Het is niet mogelijk voor hen een afzonderlijke school te stichten.

Het is waarschijnlijk dat we op enkele landen van Europa een voorsprong krijgen wat betreft de *huisvesting* van onze dagscholen. In toenemende mate worden er namelijk nieuwe scholen voor buitengewoon lager onderwijs gebouwd. Het jaar 1954 vormde zelfs een recordjaar wat betreft het openen van fraai gebouwde inrichtingen voor buitengewoon lager onderwijs.

Dit feit kan niet hoog genoeg worden aangeslagen en de belangrijkheid ervan springt onmiddellijk in het oog, als men let op de sterk verbeterde werkwijze die men doorgaans in deze mooie en goed geoutilleerde gebouwen aantreft. Het peil

van het onderwijs stijgt doordat de sfeer waarin het gegeven wordt, stimulerend werkt. De kinderen gaan graag naar school, en ook de onderwijzers ontvangen een geestelijke steun voor hun moeilijke taak. In een esthetisch goed verzorgde omgeving voelen leerlingen en leerkrachten zich thuis en ongetwijfeld komen op de lange duur de prestaties van beide hoger te liggen.

Voor het onderwijs aan gehandicapte kinderen komt daar nog iets anders bij. Vroeger werd in de regel een school voor buitengewoon lager onderwijs begonnen in een gebouw dat voor het gewoon lager onderwijs ongeschikt was bevonden. Voor debielen of imbecielen was elke huisvesting al gauw goed genoeg. Zo werd van het begin af op hen het stempel van minderwaardigheid gezet, en het is wel merkwaardig dat overal waar goede schoolgebouwen verrijzen, een vermindering van de tegenstand der ouders te bespeuren is om hun kinderen naar het buitengewoon lager onderwijs te zenden.

In het bijzonder moet in dit verslagjaar gewezen worden op de totstandkoming van enkele nieuwe gebouwen voor imbecielen, die reeds de aandacht van het buitenland trokken. Het mag inderdaad gezegd worden dat men in Nederland bezig is iets voor deze kinderen te doen, en als straks nog enkele plannen die in 1954 werden opgesteld, zullen zijn uitgevoerd, dan zal iets belangrijks bereikt zijn. Wellicht komen we ten aanzien van andere groepen, zoals spastische kinderen en dubbelgebreklijke kinderen — welke groepen nog altijd in de verdrukking leven — ook nog eens zo ver. Men moet zich kunnen inleven in de gevoelens van ouders die een mongoloid kind hebben en die dit kind, als het leerplichtig is geworden, moeten zenden naar een ellendige behuizing. Het kind, waaraan zij het meest gehecht zijn, waarvoor thuis het beste niet goed genoeg is, wordt officieel geclassificeerd als „uitschot”. Het goede schoolgebouw is voor normale kinderen, hun imbeciel kind wordt naar een hok verwezen.

Hoe anders wordt het als deze ouders hun kind mogen brengen naar een lichte en vrolijke school, waaraan geld noch moeite is gespaard. Zij voelen zich met hun drukkende ouderzorgen niet meer eenzaam in de samenleving, en zij worden door een eenvoudige daad van rechtvaardigheid tegenover hun kind moreel gesterkt. Zo ooit, dan wordt hier wel duidelijk dat de zorg voor goed buitengewoon lager onderwijs een psychisch-hygiënische betekenis heeft.

In een goed geordende maatschappij heerst een zeker gevoel van veiligheid. Het ongeluk is er weliswaar niet uitgesloten, maar de verzorgingsdienst is georganiseerd. Bij brand verschijnt de brandweer, bij blindedarmonsteking wordt de patiënt naar een ziekenhuis en zo nodig naar een operatiekamer gebracht, bij een verkeersongeluk is er de politie en de geneeskundige dienst, bij werkloosheid de verzekering. Men doet iets voor de mens die getroffen wordt. Men doet gelukkig ook veel voor ouders die het grote leed van een gehandicapt kind te dragen hebben, maar het lijkt altijd nog of de maatschappij hier niet de zekerheden kan geven die zij aan andere getroffen en biedt.

Ook al zouden binnen afzienbare tijd de schoolgebouwen er zijn volgens de eisen die men daaraan stellen moet, dan nog zouden er andere dingen te wensen over blijven.

Het goede schoolgebouw voor het afwijkende kind wordt door de ouders echter

gezien als een teken dat er in de houding van de maatschappij tegenover hun levenszorgen iets aan het veranderen is.

Het goede schoolgebouw voor buitengewoon lager onderwijs moet gezien worden als een baken voor verder handelen.

De vele miljoenen die aan gebouwen besteed worden, zullen ongetwijfeld gevolgd worden door andere grote uitgaven, nl. die welke liggen op het gebied van de nazorg. Het merkwaardige is dat deze uitgaven nimmer een verarming zullen betekenen. De samenleving gaat niet failliet aan haar sociale verzorgingen, omdat deze veelal resulteren in een versterking van haar geestelijke veerkracht. In vorige jaarverslagen is steeds gewezen op die rijkdommen van het buitengewoon lager onderwijs welke niet in geld waardeerbaar zijn, op de onstoffelijke opofferingen die velen bereid zijn te brengen; in dit jaarverslag moge duidelijk uitkomen het belang van de zuiver materiële verzorging. Men denke daarbij niet alleen aan het gehandicapte kind en aan de ouders van dit kind.

Een verheffing van de stand van de onderwijzers, zoals thans beoogd wordt, wordt niet alleen verkregen door hun een goed salaris te geven, ook door hun arbeid aantrekkelijker en de klassen kleiner te maken. Behalve dit alles is nodig een omgeving die materieel op hoog peil staat. Het aanzien in de buitenwereld stijgt als de werker in een fraaie omgeving zijn arbeid verricht. Het ambt van onderwijzer zal door deze buitenwereld nooit naar waarde worden geschat, zolang er nog schoolgebouwen zijn die in doelmatigheid en schoonheid het moeten afleggen tegen moderne bankgebouwen en eerste-klas zakenpanden. Bij de strijd om het goede gebouw, die, dank zij de heersende welvaart, thans gunstig verloopt, is zowel het kind als de onderwijzer betrokken. Laten we hopen dat binnenkort het oude volksrijmpje, dat van de school spreekt als van een apenhok, zinloos wordt. Misschien dat straks alle kinderen zo worden als de leerlingen die in een nieuw gebouw erover klaagden dat er altijd zo gauw gebeld werd voor het einde van de schooltijd en aan wie men voorzichtig moest mededelen dat de school wegens omstandigheden een dag moest worden gesloten.

Inderdaad is het zo, dat voor gehandicapte kinderen een prettig schoolleven in een mooie omgeving een groot deel van hun kindervreugde uitmaakt.

Het moderniseren van de gebouwen, het gebruiken van leermiddelen met kleur en fleur, het tegemoetkomen aan de behoeften van het kinderleven zullen bij het buitengewoon lager onderwijs het *vakantieprobleem* sterk naar voren brengen. Om dit te beseffen, moet men zich indenken dat de dertigduizend zwakzinnige kinderen die de dagscholen bezoeken, weinig andere vreugden kennen dan die welke hun op deze scholen worden geboden. Zij komen veelal uit gezinnen die slecht gehuisvest zijn en waar de ouders niet bij machte zijn aan de recreatie van hun kinderen veel tijd te geven. Buiten de school worden zij in vele gevallen aan hun lot overgelaten. Vakantie hebben betekent voor hen vaak een tijdelijk moeten verlaten van een omgeving waar zij het goed hebben.

Onbegrijpelijk is het dat in 1954 het bestuur van een school, die tot de mooiste in Nederland gerekend moet worden, erop gewezen moest worden dat de veertig normale schoolweken niet meer werden gehaald. Zes en een halve week zomervakantie voor debiele en imbeciele kinderen is helaas geen uitzondering meer. Er zijn dagscholen voor zwakzinnigen die zich bijna drie weken paasvakantie en ruim

veertien dagen kerstvakantie permitteren. Aan één school wenste men zelfs een maand na een zomervakantie van zes en een halve week nog eens een week de school te sluiten, omdat men naar een nieuw gebouw moest verhuizen.

Als men vrijdagmiddags 3 december om drie uur de week besluit, begint men niet eerder dan dinsdag 7 december, omdat het sinterklaasfeest moet worden gevierd. Een schoolbestuur wilde de kerstvakantie niet onbelangrijk verlengen, omdat de melkvoorziening een paar dagen uitviel. Het is moeilijk uit te maken welke drijfveren achter deze onverantwoorde schoolsluitingen schuilen. Het belang van de kinderen is er in ieder geval niet mee gediend.

Ongetwijfeld moet hier van een kettingreactie worden gesproken. Een toevallig langere vakantie in het ene jaar is uitgangspunt voor de vakantie in het volgende jaar, en deze kan op haar beurt weer door bijkomende omstandigheden worden verlengd. Men heeft de neiging om de vakanties aan verschillende scholen gelijk te maken, maar men richt zich dan naar de school met de langste vakantie. Voor het buitengewoon lager onderwijs komt daar nog bij dat het in zekere zin afhankelijk is van de vakanties der gewone lagere scholen. Het begeleiden naar school, de regel in het huisgezin en zelfs de schoolmelkvoorziening spelen hier een rol.

Er zijn vele scholen voor buitengewoon lager onderwijs die in het jaar 1954 geen 400 schooltijden meer haalden. Voor dagscholen, die doorgaans niet zulke lange schooluren hebben als de internaatsscholen, moet het onderwijs daardoor ongunstig worden beïnvloed. Terwille van het vervoer eindigt de schooldag op het platteland gewoonlijk reeds om drie uur, en het noodzakelijke comprimeren van de schooldag eist juist een meer rustige gang van het onderwijs over het gehele jaar zonder de wel zeer krasse onderbrekingen van zes en een halve week zomervakantie, een halve week herfstvakantie, twee weken kerstvakantie en twee en een halve week paasvakantie en wat er verder aan vrije dagen nog bijkomt.

In een vorig jaarverslag werd reeds melding gemaakt van een school voor zwakzinnigen waar in een jaar slechts 193 dagen onderwijs was gegeven.

Het is zeer de vraag of de lange en vele onderbrekingen een geestelijke en lichamelijke vermoeidheid niet eerder bevorderen dan voorkomen. Het afbreken van activiteit en het opnieuw op gang brengen daarvan kost namelijk aan lichaam en geest ook energie. Vele en lange vakanties komen de onderwijsresultaten niet ten goede, evenmin als weinige en korte vakanties. Tussen deze twee uitersten moet ergens het juiste midden liggen. Een studie om dit juiste midden te vinden moge aanbevolen worden, en het zou goed zijn om bij de oplossing van dit probleem behalve het oordeel van de pedagoog ook de mening te horen van de moeders, de sociale werkers, de politie en de medici; misschien mag zelfs de stem van het kind niet veronachtzaamd worden. Ter voorkoming van de excessen die nu te constateren zijn, is een wettelijke regeling nodig, die het minimumaantal schooltijden per jaar vaststelt. De huidige wettelijke bepalingen zijn daartoe ten enenmale ontoereikend.

Gebleken is dat in het raam van het buitengewoon lager onderwijs geen oplossing te vinden is, indien niet het gehele lager onderwijs er in betrokken wordt. De vernieuwing van gebouwen en werkwijzen krijgt haar beslag; een veranderde

zenswijze over de duur der schoolperioden en der vakanties kan er mogelijk een gevolg van zijn.

Een eresaluut zij gebracht aan bestuur en personeel van een protestants-christelijke imbecielenschool in een grote stad, waar men de school zó georganiseerd heeft, dat het personeel in de zomer bij toerbeurt vier weken vakantie krijgt, terwijl de kinderen niet langer dan drie weken naar huis behoeven te worden gestuurd. Hieruit spreekt zorg voor het kind!

Bij het bouwen van nieuwe scholen en bij het voorbereiden van plannen daarvoor kwamen in 1954 opvattingen naar voren die verheugend moeten worden genoemd. Het oude idee dat een school een verzameling van lokaliteiten is, heeft afgedaan. Architecten vragen thans naar de functie die het gebouw heeft te vervullen en zij gaan zich interesseren voor de werkwijze in de school. Het behoeft geen betoog dat daardoor een gebouw waarin debielen voor hun schoolopvoeding worden ondergebracht, er geheel anders uitziet dan een gebouw waarin men aan imbecielen onderwijs geeft.

Langzamerhand ontdekken we hoe een school voor debielen moet zijn ingericht om aan haar doel te beantwoorden. Er is dan weer verschil tussen een jongensschool, een meisjesschool en een gemengde school. In een grote meisjesschool moet voor ten minste tweemaal 18 meisjes gelegenheid zijn eenvoudig huishoudonderwijs te ontvangen en in een grote jongensschool dienen tweemaal 18 jongens deel te kunnen nemen aan de zwaardere vormen van handenarbeid. We spreken van een eenheid voor oudere meisjes, wanneer leslokaal, keuken en overblijfslokaal een logische samenhang vormen en zó geconstrueerd zijn dat het bureau van de onderwijzeres zich in het centrum bevindt. Voor de grotere jongens wordt gestreefd naar een combinatie van leslokaal en handenarbeidlokaal, en wel zodanig dat differentiatie van werkwijze in deze groep mogelijk is. We begrijpen dat, waar het hoofd van een school voor zwakzinnigen onder schooltijd zo vaak voor dringende aangelegenheden uit zijn klas geroepen wordt, het mogelijk moet zijn dat hij vanuit zijn kamer enig toezicht op deze klasse van oudste jongens kan uitoefenen.

In alle nieuwe gebouwen proberen we gelegenheid te scheppen voor de toepassing van een soepele werkwijze. Het is een voordeel als enkelen uit de groep die daar op een bepaald moment aan toe zijn, onder toezicht handenarbeid kunnen verrichten, een kleine was kunnen behandelen, koeckjes kunnen bakken, met zand of water kunnen spelen of desnoods kunnen rusten. Een zodanige inrichting van een gebouw stelt hoge eisen aan een architect, eisen waaraan hij niet altijd kan voldoen, omdat ook hij door bepaalde factoren gebonden is.

Als de reden van het onderscheiden van zoveel soorten van buitengewoon lager onderwijs gezocht moet worden in het verschil in aanpak tussen de verschillende gehandicapten, dan is het logisch dat elke soort haar eigen type gebouw vraagt, juist zoals elke soort langzamerhand ook haar specifieke opleidingscursus voor leerkrachten gaat vragen.

Buiten het verband om moge gereleveerd worden, dat niet alleen in de sectoren van het onderwijs aan doofstommen, slechthorenden, epileptici, blinden en slechtzienden en zwakzinnigen thans steun geboden wordt bij de vorming van leerkrachten, maar dat in 1954 ook begonnen werd met een cursus voor leerkrachten,

werkzaam aan sanatoriumscholen en openluchtscholen, terwijl door de Rooms-katholieke vakstudie buitengewoon onderwijs en de Stichting buitengewoon onderwijs voorbereidingen werden getroffen voor een opleiding van leerkrachten, verbonden aan scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. In het jaar 1954 werden er plannen beraamd voor de stichting van specifieke gebouwen voor gehoorgestoorden, zeer moeilijk opvoedbaren, epileptische kinderen en lichamelijk gebrekkigen. Voor de laatste groep kwam reeds een fraaie school gereed, zodat daar eindelijk gewag gemaakt kan worden van een verbetering in de huisvesting. Voorts werd in het noorden des lands een mooie openluchtschool geopend, de eerste na de oorlog.

Er zal nog enkele jaren hard gewerkt moeten worden voordat voor het gehele buitengewoon lager onderwijs alle verlangens op het gebied van de huisvesting vervuld zijn, maar het kan niet ontkend worden, dat in het verslagjaar een belangrijke stap in de goede richting is gedaan. Het stemt tot voldoening dat, als een Ierse delegatie op Schiphol landt met de bedoeling nieuwgebouwde scholen voor buitengewoon lager onderwijs in Nederland te bezichtigen, reeds in de onmiddellijke omgeving van het vliegveld twee objecten voor dat doel aanwezig zijn en men verder te kust en te keur kan gaan. Vermeld dient ook te worden dat buitenlandse deskundigen zich verbazen over de lage kostprijs der scholen. De veel hogere prijs per lokaal werd als een der redenen genoemd, waarom in Schotland slechts zelden een nieuwe school voor buitengewoon lager onderwijs gebouwd wordt.

Als er op het terrein van de huisvesting nog te klagen is, dan is dat het geval ten aanzien van de scholen, verbonden aan pedologische instituten, en scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Twee scholen, verbonden aan pedologische instituten, zijn namelijk slecht gehuisvest en hetzelfde moet gezegd worden van de meeste scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Bovendien wekt het de indruk dat de echte crepeergevallen in de grote steden moeilijker verdwijnen dan op het platteland. Op het platteland en in de kleinere steden valt een onverantwoorde huisvesting onmiddellijk op, men loopt er a.h.w. tegenaan en men schaamt zich erover. Men kent daar niet zoveel moeilijkheden om aan bouwgrond te komen.

In de grote steden evenwel zijn de problemen betreffende de scholenbouw omvangrijker, de nood van het geval blijft daar meer verborgen en andere belangrijke vraagstukken vragen er de aandacht. Zo is het mogelijk dat in enkele grote steden toestanden worden aangetroffen, over welker langdurig en hardnekkig voortbestaan men zich verwondert.

Misschien geeft het ook te denken dat bij een enquête, die in 1954 op last van de minister gehouden werd, naar het gebruik van leerboekjes in de oude spelling, bleek, dat zulke boekjes nog steeds werden gebruikt in 180 klassen bij het openbaar, 35 klassen bij het rooms-katholiek, 36 klassen bij het protestants-christelijk en 29 klassen bij het neutraal-bijzonder buitengewoon lager onderwijs. Van de 180 klassen bij het openbaar buitengewoon lager onderwijs waren er 60 te Amsterdam, hoofdzakelijk in de sector van het zwakzinnigenonderwijs. Ook hier kan men zeggen dat globaal genomen de situatie in de grote steden slechter is dan op het platteland.

Wie betrokken is bij de bouw van scholen en het opstellen van jaarverslagen, beseft hoe in de dynamiek van de tijd ook een sterk statisch element aanwezig is. Werkelijke veranderingen voltrekken zich niet dan in lange perioden. Nadat in voorafgaande jaren de situatie bij elke soort van buitengewoon lager onderwijs afzonderlijk onder de loupe genomen is, kan dan ook in dit jaarverslag volstaan worden met het aanroeren van enkele stukjes problematiek, die vrij willekeurig gekozen zijn, zodat geen aanspraak kan worden gemaakt op volledigheid.

Wie kennis zou nemen van de werkzaamheden van de commissie die in het verslagjaar onder voorzitterschap van prof. dr. I. C. van Houte ijverig arbeidde aan het voorbereiden van een nieuwe wettelijke regeling voor het buitengewoon lager onderwijs, zou ontdekken hoeveel beweging er is in de ideeënwereld die het buitengewoon lager onderwijs beheerst, en hoe het slechts af en toe na veel langere perioden dan de geijkte twaalf maanden mogelijk is een balans op te maken, die geen schijnbeeld vertoont van wat officieel heet: de toestand van het buitengewoon lager onderwijs.

ONDERWIJS AAN GEHOORGESTOORDE KINDEREN

Het is te begrijpen dat men zich in de kringen van het doofstommenonderwijs af en toe bezorgd maakt over berichten die de dag- en weekbladen publiceren over de resultaten die op enkele doofstommenscholen werden bereikt met een hoorapparaat en die de illusie wekken dat de gevolgen van vrijwel algehele doofheid niet meer zo ontzettend zouden zijn. In deze kringen wijst men er op dat de buitenwereld nog veel te weinig beseft dat, ondanks alle vooruitgang in wetenschap en techniek, doofstomme kinderen verschrikkelijk in hun mens-zijn zijn getroffen, doordat het normaal intellect, dat vaak aanwezig is, zo moeizaam en slechts spaarzaam tot ontwikkeling is te brengen en doordat ze zo erbarmelijk weinig geestelijk contact hebben met de wereld van de horenden.

Men zegt dat inderdaad de zwakke, degeneratieve gehoorresten, die vele zgn. doofstomme kinderen hebben, door middel van een krachtige en gevoelige apparatuur kunnen worden uitgebuit, al is het alleen maar om deze kinderen enige indruk te geven van wat klank en taal is of om hun gevoel voor vibratie en ritme bij te brengen, maar dat zij door de minderwaardigheid van het gehoororgaan toch met geen mogelijkheid tot een enigszins voldoende auditieve perceptie zijn te brengen.

Van de zijde van het doofstommenonderwijs wordt er nadrukkelijk op gewezen dat, hoewel een organisatorische samenhang met het onderwijs aan slechthorenden zijn waarde heeft, er tussen de beide soorten onderwijs een essentieel verschil blijft bestaan. De school voor slechthorenden heeft spraak en taal als contact-middel langs de natuurlijke, dus hoofdzakelijk auditieve weg; de school voor doofstommen daarentegen heeft deze langs kunstmatige weg, waarbij de gezichts-zin een overheersende rol speelt. Ondanks de ontwikkeling van de audiologie, ondanks de geperfectioneerde geluidstechniek en de verfijnde prothesen zal dit verschil er blijven. Van de zijde van de werkers bij het onderwijs aan slechthorenden wenst men dit verschil als volgt te formuleren:

Doven zijn zij, die als zodanig geboren of op zeer jeugdige leeftijd doof zijn ge-

worden en met wie contact via de gesproken taal langs akoestische weg voor een belangrijk deel niet mogelijk is en waarschijnlijk ook niet kan worden verkregen. Slechthorend zijn zij die, ondanks een gehoorstoornis, toch voor een belangrijk deel via akoestische weg — al dan niet met technische hulpmiddelen — contact via de gesproken taal bereikt hebben of daartoe te brengen zijn.

Zoals reeds in een der vorige jaarverslagen is uiteengezet, zal men, om te bepalen welke kinderen op een school voor slechthorenden geplaatst moeten worden, niet alleen de graad van het gehoorverlies tot uitgangspunt moeten nemen, maar zal men vooral de prognose ten aanzien van het kunnen leren spreken langs auditieve weg moeten trachten te stellen. Of deze prognose al of niet gunstig luidt, hangt af van een reeks factoren.

Zij die bij het onderwijs aan slechthorenden werken, achten het noodzakelijk dat een proefplaatsing mogelijk is op de scholen voor slechthorenden, een proefplaatsing die het mogelijk maakt vast te stellen waar het kind het beste thuis hoort. Dit observatiewerk vraagt echter extra-faciliteiten wat betreft het leerlingenaantal, maar ook wat betreft het gebruik maken van de diensten van deskundigen op medisch, psychologisch en fysisch terrein. Deze deskundigen wenst men tot de staf van de school gerekend te zien.

In deze sector van het buitengewoon lager onderwijs wordt de gedachte levendig dat men iets moet doen voor het zgn. doofstomme kind met andere moeilijkheden dan die van de gehoorstoornissen, zowel als voor het slechthorende kind met zodanige stoornissen.

Men is terecht uiterst voorzichtig met het geven van een naam aan deze andere moeilijkheden; de complicatie laat zich niet zo gemakkelijk definiëren.

Stellig zou er zowel bij het doofstommenonderwijs als bij het onderwijs aan slechthorenden voor deze kinderen reeds iets zijn gedaan, ware het niet dat het gebrek aan ruimte remmend gewerkt heeft op een ontwikkeling die bitter noodzakelijk is. Bij alle werkers bij dit onderwijs valt een krachtig streven te bespeuren om door onderling contact zich te bekwamen voor hun moeilijke taak, om door studie het inzicht te verdiepen en door publikaties elkaar op de hoogte te houden van wat er geschiedt. Men houdt de ontwikkeling van wetenschap en techniek bij en is betrokken bij de audiologische centra en de opleiding van akoepedisten. Te vermelden valt dat alle werkers aan de scholen voor slechthorenden geregeld tweemaal per jaar een studieconferentie van enige dagen houden, zoals de werkers bij het doofstommenonderwijs ook hun geregelde bijeenkomsten hebben.

Aan de doofstommeninstituten kent men reeds lang een gedegen opleiding voor de leerkrachten, die in stand gehouden wordt zonder enige bijdrage van het rijk. Aan de scholen voor slechthorenden streeft men eveneens naar een eigen opleiding. Men acht het daar gewenst dat de kosten van deze opleiding voor een deel gedragen worden door de overheid.

Van groot belang voor deze groep kinderen is, dat in het jaar 1954 bepaald werd dat ziekenfondsen aan kinderen van verplicht-verzekerden een hoortoestel zullen verstrekken, indien zulk een toestel door een erkend audiologisch centrum is voorgeschreven.

ONDERWIJS AAN GEZICHTSGESTOORDE KINDEREN

In het verslagjaar onderging het onderwijs aan deze groep kinderen weinig uitbreiding.

Bij het onderwijs aan blinde kinderen blijft men uitgaan van de gedachte hen door onderwijs en opvoeding in de maatschappij de plaats te geven waar ieder van hen krachtens zijn persoonlijkheid zich thuisvoelt.

Op de blindeninstituten wordt zowel van de leerling als van de leraar veel gevraagd. Het maatschappelijk slagen van de blinde is een ideaal dat beiden toelacht, en het is altijd treffend te ervaren hoeveel men er van beide kanten voor over heeft om dit ideaal te bereiken. Voor de oudere leerlingen, die voor examens worden opgeleid, zijn de lesuren langer dan voor normale kinderen, terwijl hun toewijding groter is. De opgroeiende blinde weet wat er voor hem op het spel staat en hij bereidt zich doorgaans beter op zijn examens voor dan de ziende. Zeer vaak slaagt hij ook met betere cijfers. Het staat vast dat onder de huidige wettelijke bepalingen wel iets gedaan kan worden voor de beroepsopleiding van de blinde, zowel in de intellectuele als in de esthetische sector. Dit wil niet zeggen dat er in de officiële zorg voor jeugdige blinden geen hiaten zijn te constateren.

Op de blindeninstituten weet men waarheen men wil met allen die over intellectuele capaciteiten beschikken. De opleiding van blinden die voor het verdienen van hun brood zijn aangewezen op hun handen, geeft meer zorg en men heeft het gevoel dat hier nog onontdekte mogelijkheden liggen. Wanneer men eenmaal in deze mogelijkheden meer inzicht heeft verkregen zal men met deze groep even doelbewust kunnen werken als met de andere groep.

Ook bij deze soort van buitengewoon lager onderwijs is er het probleem van de scheidslijn, en wel tussen blinden en slechtzienenden. Er valt een neiging te bespeuren een gezichtsgestoord kind slechts in het uiterste geval, als werkelijk vaststaat dat het voor zijn ontwikkeling uitsluitend van zijn tastzin en zijn hoorzin moet profiteren, tot de blinden te rekenen. Terwijl vroeger werd aangenomen dat bij een normaal intellect de scheidslijn bij een visus van $\frac{1}{10}$ ligt, treft men nu een enkele maal een kind aan met een visus van $\frac{1}{15}$, dat voor het herkennen van geld zijn ogen gebruikt en dat leest en rekent met zeer grote letters en cijfers. Wellicht onder Amerikaanse invloed gaat men ertoe over het kind, als het maar enigszins mogelijk is, gezichtsindrukken te geven en een kind met een aanmerkelijk kleinere visus dan $\frac{1}{10}$ als een slechtzienend kind te behandelen. Men heeft trouwens ook ervaren dat kinderen pas dan vlug brailleschrift leren, wanneer de mogelijkheid om gezichtsindrukken te verkrijgen niet meer aanwezig is.

Als merkwaardigheid moet ten slotte nog vermeld worden dat er steeds weer mensen zijn die menen ten behoeve van blinden belangwekkende uitvindingen te hebben gedaan. Zo werkte in 1954 een onderwijzer van een andere tak van het buitengewoon lager onderwijs dan het blindenonderwijs een bijzonder logisch schriftsysteem uit ter vervanging van het brailleschrift. Door deskundigen uit de blindenwereld werd aan dit systeem grote waarde gehecht; zij wezen echter op de moeilijkheid van het leveren van het bewijs dat het nieuwe schrift gemakkelijker en sneller gelezen, geschreven en gedrukt kan worden en dat het, zonder aan duidelijkheid in te te boeten, minder plaatsruimte zou vragen dan het brailleschrift.

De logica van het systeem is niet het enig geldig uitgangspunt; traditie en gewenning spelen eveneens een rol. Wellicht zou ook het symbolensysteem voor de zienden door een meer rationeel systeem kunnen worden vervangen. In blindenkringen wijst men er bovendien op, dat in Amerika en Engeland het „gesproken boek” een hoge vlucht neemt en dat men ook in Duitsland is begonnen met de inrichting van een hoorbibliotheek. Voor op later leeftijd blind geworden mensen, die niet zelf notities behoeven te maken, zal dus het belang van elk blindenschrift aanzienlijk verminderen.

Ook spreekt men van proefnemingen met een toestel dat het gewone schrift langs foto-elektrische weg in hoor- of tastbare prikkels kan omzetten. Ook deze ontwikkeling zou op den duur het puntschrift overbodig kunnen maken.

Intussen achten deskundigen het niet raadzaam het brailleschrift, waarin al een uitgebreide literatuur gedrukt of in handschrift aanwezig is, concurrentie aan te doen, hoeveel logischer en eenvoudiger een vervangingssysteem ook zou zijn. Het bovenstaande moge een bewijs zijn van de belangstelling die men in de wereld der zienden aan de dag legt voor de problemen der blinden; tevens blijkt eruit dat niet alleen de doven belang hebben bij een ontwikkeling van technische hulpmiddelen. Bij een ontwikkeling van techniek en wetenschap zijn ook de blinden gebaat en de scholen voor blinden zullen in de resultaten van deze ontwikkeling delen.

ONDERWIJS AAN TUBERCULEUZE, LICHAAMELIJK GEBREKKIGE EN ZIEKELIJKE KINDEREN

De omvang van het onderwijs aan deze soorten gehandicapte kinderen neemt geleidelijk toe. In de sanatoria zijn het de medici die het belang van regelmatig onderwijs inzien en die weten, dat verveling niet alleen des duivels oorkussen is maar ook een rem in het genezingsproces. In enkele sanatoria, waar men aanvankelijk aarzelend begon met enkele uren les per week voor ieder kind, ziet men dat dit aantal uren opgevoerd wordt tot 20 per week. Misschien zou men in enkele sanatoria zelfs dit aantal nog belangrijk willen overschrijden, indien de organisatie van de werkzaamheden van het verplegend en schoonmakend personeel zulks toeliet.

De onderwijzer die gewend is aan een schooldomein waar hij ongestoord kan werken, zal moeilijkheden ondervinden in een omgeving waar hij zich moet aanpassen aan de omstandigheden. Wie dit aanpassen niet verstaat, zal zich in een sanatorium als onderwijzer niet thuis voelen. De medische verzorging heeft nu eenmaal voorrang. In Engeland wijst men erop dat de medische staf toch ook niet geheel de onderwijsbelangen van een kind moet miskennen en dat niet-dringend operatief ingrijpen wellicht uitgesteld kan worden bij kinderen die voor een examen werken.

In Nederland kan men over het algemeen spreken van een goede verstandhouding tussen medische staf en onderwijsstaf; in enkele gevallen is de samenwerking zelfs zeer goed te noemen. Toch blijft in enige gevallen meer overleg nodig tussen medicus en onderwijzer omtrent de onderwijsweg die met bepaalde oudere patiën-

ten moet worden ingeslagen. Nu de medici ervaren hoe belangrijk het onderwijs als psychische bezigheidstherapie is, probeert men in vele sanatoria de patiënten ook nog na hun zeventiende jaar bij het onderwijs ingeschakeld te houden. Aangezien men zulks bij ouderen alleen maar kan doen als deze van het maatschappelijk nut daarvan overtuigd zijn, vereist de opzet van dit onderwijs enige studie. Het blijkt, dat vele ouderen iets voelen voor de studie voor het middenstandsdiploma en de organisatie van dit onderwijs neemt in de sanatoria dan ook hand over hand toe, waarbij thans ook de medewerking wordt ondervonden van de examencommissie voor het middenstandsdiploma.

In een der sanatoria gebruikt men de interne radio-installatie voor het geven van algemeen vormend onderwijs. Men geeft daar gestencilde lessen uit en de patiënt hoort door de koptelefoon de toelichting. Ook het nieuws van de dag wordt op deze wijze besproken.

Het blijkt telkens weer dat er kleinere sanatoria zijn waar leerplichtige kinderen in een zodanig klein aantal verpleegd worden dat het stichten van een school voor buitengewoon lager onderwijs onmogelijk is. Het onderwijs wordt dan gebrekkig verzorgd door één onderwijskracht, die de tijd en de gelegenheid mist dit op een verantwoorde wijze te doen. Een goede differentiatie in de verpleging van lijders aan tuberculose, waar in een vorig jaarverslag ook op gewezen werd, zou hier uitkomst kunnen brengen. Daar echter het aantal patiënten terugloopt en er sanatoria zijn die voor een sluitende exploitatierekening moeten letten op een redelijke bezetting van de bedden, lijkt deze wens niet voor vervulling vatbaar. Ook in dit verslagjaar moet helaas opnieuw gewezen worden op het probleem van de kleuters in de sanatoria, voor wie binnen het raam van het buitengewoon lager onderwijs geen onderwijsvoorzieningen zijn getroffen. In vele sanatoria hoopt men dat de nieuwe wet op het kleuteronderwijs het mogelijk zal maken althans buiten het buitengewoon lager onderwijs om iets voor deze vergeten groep te doen.

Het onderwijs aan lichamelijk gebrekkige kinderen werd dit jaar eindelijk verrijkt met een gebouw dat speciaal voor deze soort van buitengewoon lager onderwijs werd ontworpen.

Het zesde wereldcongres van de International society for the welfare of cripples, dat in 1954 in Nederland werd gehouden en dat als thema had „Changing attitudes in a changing world”, bracht velen die in hetzelfde levenswerk opgingen, bij elkaar en betekende, zoals de secretaris van de Nederlandse centrale vereniging voor gebrekkigenzorg het uitdrukte, een „injectie met enthousiasme” voor het revalidatiewerk hier te lande. In dit revalidatiewerk zijn ook de scholen en instituten voor lichamelijk gebrekkigen betrokken. Geconstateerd kan worden dat dit werk aan de gehandicapte jeugd groeit. Naar de opvattingen van velen echter groeit het niet snel genoeg. Misschien is het goed vast te stellen, dat de wettelijke bepalingen voor het stichten en onderhouden van scholen voor bedoelde groep geen belemmering vormen. Bij een aantal van 24 leerlingen kan men een school stichten en voor 31 leerlingen verleent het rijk een bijdrage voor het salaris van een hoofd en twee onderwijzers en onder bepaalde omstandigheden zelfs voor vier leerkrachten. Ook de moeilijkheden ten aanzien van het vervoer naar een dagschool voor lichamelijk gebrekkigen zijn niet onoplosbaar. De interpretatie

van artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920 biedt namelijk in dit opzicht perspectieven en in het algemeen ontwikkelt zich voor het gehele vervoersprobleem de jurisprudentie in gunstige zin. In de naaste toekomst zullen dan ook meer dag-scholen voor lichamelijk gebrekkigen worden gesticht. Van een weloverwogen landelijk plan kan echter ook thans nog niet gesproken worden. Particulieren in Nederland doen wat hun hand vindt om te doen, en men kan alleen maar hopen dat straks het landelijk beeld niet al te slecht uitvalt. Te betreuren is het dat zij die streven naar een dergelijk loffelijk doel, gedwongen zijn hun toevlucht te nemen tot middelen om aan geld te komen die menigeen tegenstaan. Het moest niet nodig zijn dat in het welvarende Nederland van 1954 zeep verkocht wordt om een lichamelijk gebrekkig kind verpleging te geven, dat loten aan de man gebracht worden om een kind prothesen te verschaffen en dat cabaretuitvoeringen gegeven worden om kinderleed en dus ook ouderleed te verzachten. Menigeen zou met weerzin vervuld worden als met de collectebus gerammeld werd voor het versterken van de dijken in Zeeland of wanneer langs de huizen gecollecteerd werd om een kwartje voor een tank of een straaljager. In de kring van hen die zich bezighouden met de verzorging van lichamelijk gebrekkige kinderen, is men verontwaardigd geweest dat het in 1954 gemakkelijker was een bioscoop te bouwen dan een kinderpaviljoen. Alleen zij, die het grote gezinsleed kennen waar men voor een gehandicapt kind te zorgen heeft, begrijpen dat het tijd wordt op korte termijn een lijst op te stellen van wat er voor deze gehandicapte kinderen moet worden gedaan. Voor een groot gedeelte betekent dat bouwen, zowel binnen als buiten het onderwijsterrein.

Met bewondering voor wat er reeds gedaan is moet geconstateerd worden, dat we voor lichamelijk gebrekkige kinderen en ziekelijke kinderen niet genoeg bereikt hebben. Het is tekenend dat, als een erkend kinderarts zich met prominente figuren inspant om in het industriële Noordbrabant eindelijk een openluchtschool gebouwd te krijgen, dit jaren van inspannend werk vraagt en er zelfs een beroep moest worden gedaan op de Kroon. De grote achterstand in openluchtscholen werd in 1954 met één verminderd door het openen van een fraaie school in de gemeente Haren ten behoeve van de stad Groningen.

Er wordt welens bewoerd dat Nederland voor openluchtscholen geen klimaat heeft. Ondanks de slechte zomer van 1954 noteerde men echter in een van de openluchtscholen de volgende aantallen lesuren in de openlucht: juli 66, september 67, oktober 33 en november 12. Ook in Engeland wordt men door het klimaat niet afgeschrikt op dit punt veel te doen en geruchten die in Nederland doordringen over voorzieningen voor het ziekelijke kind in Denemarken en Zweden, logenstraffen de mening dat wind en weder hier de alles bepalende factoren zouden zijn. Doorslaggevend is de wil om iets voor gehandicapte kinderen te doen.

We mogen er niet in berusten dat, zoals in 1954 voorkwam, zwakke debiele kinderen niet voor zes weken naar buiten gestuurd kunnen worden, omdat het geld ervoor ontbreekt.

De Bond van ouders van spastische kinderen en de vereniging „Helpt Elkander“, waarin ouders verenigd zijn van gehandicapte kinderen, vragen de aandacht van onze samenleving voor een nood, die velen zich ten enenmale niet kunnen voor-

stellen. Vanuit de kring van het buitengewoon lager onderwijs zelf moge eens gewezen worden op lacunes die er zijn in de zorg voor hen, die in de gezondheidstoestand van hun kinderen zwaar getroffen zijn.

ONDERWIJS AAN KINDEREN, LIJDENDE AAN TOEVALLLEN

Het onderwijs aan kinderen, lijdende aan toevallen, wordt gegeven aan twee-richtingsscholen, die daarmee een moeilijk stuk buitengewoon lager onderwijs voor hun rekening hebben genomen.

In het algemeen hebben epileptische patiënten geen gunstige reputatie. Ze kunnen uitermate prikkelbaar zijn en hebben vaak een neiging tot ruziezoeken. In de school kenmerken ze zich door een langzaam werktempo. Bij al hun onrust zijn ze toch niet beweeglijk van geest; ze kleven aan een bepaalde gedachte en gaan moeilijk op een ander onderwerp over. Daarbij komt een overmatige belangstelling voor zichzelf en een optimistische mening over de eigen ziekte-toestand. Sommigen achten ook de overdreven godsdienstzin een kenmerk van epileptische karakterdegeneratie. De geleidelijke achteruitgang der verstandelijke vermogens die men vaak bij hen aantreft, is eveneens inherent aan het ziekteproces.

Wanneer men op scholen voor deze kinderen een dergelijk karakterbeeld van de epilepticus ontwerpt, zal menig onderwijzer die werkzaam is bij een ander soort van buitengewoon lager onderwijs, herkenkend met het hoofd knikken. Dit type kind vinden we immers ook op de scholen voor zeer moeilijk opvoedbaren en op scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden; alleen zijn ze vrij van toevallen.

Inderdaad bestaan er vermoedens dat, indien alle kinderen die ernstige moeilijkheden geven, met een elektroëncfalograaf werden onderzocht, het elektroëncfalogram van sommige gelijkenis zou vertonen met dat van kinderen die aan toevallen lijden. Medici wijzen erop dat een lichte aanval, door de Fransen ook wel „petit mal” genoemd, zelfstandig kan voorkomen en zeer vaak aan de aandacht ontsnapt. Bij zulk een aanval kan er een bewustzijnsverlies of bewustzijnsverlaging van enkele seconden optreden, alleen merkbaar doordat de patiënt in een gesprek de draad kwijtraakt of met de ogen knippert.

Het is te begrijpen dat zij die aan scholen voor epileptici werken, er steeds op wijzen dat hun taak zeer zwaar is. De leerlingen doen in moeilijkheden niet onder voor die op andere scholen voor buitengewoon lager onderwijs, en daar komt dan nog het dramatisch gebeuren van de toeval bij. Daar psychische geprikkeldheid funest is, moeten uit de klas zoveel mogelijk emotie, angst, onzekerheid en spanning geweerd worden, hetgeen reeds op zichzelf geen gemakkelijke taak is. Aan een der scholen wijst men erop dat de leerlingen die worden toegelaten, in twee duidelijk te onderscheiden groepen kunnen worden verdeeld, nl. die in de leeftijd van 6—8 jaar en die in de leeftijd van 12—15 jaar.

De patiënten die als leerling worden ingeschreven, komen behalve van de lagere school ook van de uloschool, de hogere burgerschool, de fabriek en de werkplaats, en dit brengt bijzondere problemen mede, die moeten worden opgelost. De plaatsing in de maatschappij, die voor een epilepticus zeer moeilijk is, moet mede door de school worden voorbereid. Ook aan deze scholen leidt men op voor het middenstandsdiploma.

Begrijpelijk is het dat men voor deze soort buitengewoon lager onderwijs uitbreiding van de onderwijsmogelijkheid bepleit tot en met het twintigste jaar. Aan een der scholen legt men grote nadruk op het belang van de *handenarbeid*. Handenarbeid kan namelijk een remmende invloed hebben op het proces van de ontredde der persoonlijkheid, zoals die bij epileptici nogal eens voorkomt. Handenarbeid bevordert dat de bekende bewegingsdrang van de epilepticus zich uit in doelmatige beweging: zijn ongedurigheid kan daardoor verminderen. Handenarbeid is op deze school, behalve een leervorm die het onderwijs in al zijn geledingen ondersteunt en een bezigheid die de patiënt ontwikkelt en verheft, ook een therapie, die een heilzame invloed uitoefent op de persoonlijkheidsstructuur van de epilepticus. Het bittere in deze zaak is dat, naar het hoofd der school mededeelde, vele ouders dit niet inzien en eerder de tijd die aan handenarbeid wordt besteed, verloren tijd achten. Deze ouders zien de hand niet als een instrument van de menselijke geest, zij zijn kinderen van een volk dat hoger waarde hecht aan het oplossen van ingewikkelde vormsommen, het memoreren van steden, bergen en rivieren, die de meeste mensen nimmer zullen aanschouwen, en het inprenten van de koppelwerkwoorden dan aan het denken met de handen, dat zo bevruchtend kan werken op de geest.

ONDERWIJS AAN ZWAKZINNIGE KINDEREN

Het ideaal dat ieder zwakzinnig kind dat buitengewoon lager onderwijs nodig heeft, naar een dagschool voor zwakzinnigen kan worden gezonden, is nog niet bereikt, maar wenkt toch vanuit de verte. De Waddeneilanden, Waterland, Tholen en Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen roepen nog altijd om een oplossing voor de zwakzinnige jeugd. In dit verband moet ook gewezen worden op de behoefte aan rooms-katholiek zwakzinnigenonderwijs in de noordelijke provincies en de behoefte aan protestants zwakzinnigenonderwijs in Noordbrabant en Limburg. De laatste loodjes gaan zwaar wegen.

In de toekomst moet ook nog uitbreiding worden verwacht door splitsing van scholen, zowel in jongens- en meisjesscholen als in scholen voor debielen en imbecielen. Waarschijnlijk zal het aantal scholen voor imbecielen nog toenemen, doordat vele nieuw opgerichte scholen voor zwakzinnigen zich terecht eerst hebben toegelegd op het onderwijs aan debielen en thans, nu de „goodwill” gevestigd is, de handen vrij krijgen om met het altijd dringende werk aan imbecielen te beginnen.

Onvermeld mag ook niet blijven dat in Amsterdam de tweede protestants-christelijke school, die in 1952 werd opgericht, vaste grond onder de voeten kreeg en uitgroeide tot een school met 83 leerlingen. Daarmede kwam in deze stad het totaal aantal leerlingen der protestants-christelijke scholen op 278 met tezamen 17 leerkrachten, een groei die tot voldoening stemt. In vele jaarverslagen van scholen kan men trouwens lezen van moeite die beloond werd, van gestadige groei tegen de druk in, van een langzaam overwinnen van moeilijkheden. Inspanning en buitengewoon lager onderwijs lijken onafscheidelijk met elkaar verbonden en zelfs daar, waar men onder de gunstigste omstandigheden werkt, blijft vaak dezelfde grote toewijding geboden die in het pionierstijperk nood-

zakelijk was. Noch de bestuurders, noch de werkers kunnen het zich veroorloven te freewheelen en in hun inspanning te verslappen. Het buitengewoon lager onderwijs is niet alleen vééleisend, het is *altijd* eisend. Nooit heeft het middelen genoeg en de mensen zijn zelden goed genoeg. Dit laatste slaat zeker niet alleen op de werkers, maar ook op de bestuurders.

Wie zich het buitengewoon lager onderwijs realiseert als een immer roepend en vragend geheel, wordt dankbaar gestemd als hij ervaart dat een school voor zwakzinnigen ook tegenprestaties levert en in de gemeenschap ook zorgend optreedt. Zo werkt men op de ene school voor het Jeugd Rode Kruis, terwijl men op een andere speelgoed maakt voor een kindertehuis. Ergens maakten imbecielen een prachtige palmpasen, die werd aangeboden aan jeugdige patiënten in een ziekenhuis. Zwakzinnige meisjes zorgden vanuit het huishoudlokaal van een school voor buitengewoon lager onderwijs voor de warme maaltijd in een gezin waar de moeder ziek was.

Hier mag gesproken worden van belangrijk opvoedend werk. Dank zij haar zorgen verwerft de school voor zwakzinnigen zich sympathie en wordt het buitengewoon lager onderwijs niet meer gezien als een alles verslindend apparaat. Het buitengewoon lager onderwijs vraagt veel, maar kan, zoals uit het voorgaande blijkt, ook iets geven. Op de scholen voor zwakzinnigen zijn velen met deze gedachte beziel en wat hierboven werd vermeld behoort niet meer tot de uitzonderingen.

Men mag het zo stellen dat in de scholen voor zwakzinnigen de opvoeding op de voorgrond staat. Buitenstaanders beseffen niet hoe groot het pedagogisch overwicht van de leerkracht moet zijn in een klas van zwakzinnigen, wil daar een schooltijd een behoorlijk verloop hebben.

Op opvoedkundig gebied moet hier vakmanswerk geleverd worden. Het is misschien van andere aard dan dat op buitengewone scholen van een andere soort, maar het is ook hier een onmisbare voorwaarde voor succes.

Er heerst op de scholen voor buitengewoon lager onderwijs bijna zonder uitzondering een goede pedagogische sfeer. Hierin stelt de onderwijzer zijn eer, en wie het vak kent weet van de grote bekoring die uitgaat van het pedagoog-zijn. Misschien meent men weleens dat daarin het ware vakmanschap belichaamd is. In de scholen voor zwakzinnigen groeit weliswaar de belangstelling voor de didactiek, maar van huis uit is de onderwijzer daar toch meer pedagoog dan didacticus. Het is ook de vraag wat hem tot het onderwijzersambt heeft aangetrokken, de lust tot opvoeden of die tot onderwijzen, de liefde voor het kind of die voor het aanbieden van leerstof. Het opvoeden moest hij zich eigen maken. Men staat niet dadelijk in goede menselijke relatie met een kind, hier moest een kunst beoefend worden, waarvoor een zekere aanleg vereist is. In didactisch opzicht heeft de onderwijzer het veel gemakkelijker. Er bestaan in Nederland methoden bij de vleet. Her doet er misschien niet eens zoveel toe welke er gebruikt wordt. Een goed pedagoog bereikt met elke methode succes. Misschien is het daaruit te verklaren dat bij het buitengewoon lager onderwijs de onderwijsvernieuwing niet zo snel veld wint als men zou verwachten. Hoewel de kleine groep leerlingen de mogelijkheid schept om zich in te stellen op het kind en vanuit het kind te onderwijzen, regeert bij de aanbidding van de leerstof op vele scholen toch nog het

boekje, dat in de meeste gevallen geschreven werd voor normale kinderen. Uit dit boekje moet op een zomerse dag een lesje over de sneeuwpop worden gemaakt; dit boekje is het symbool van regelmatig voortschrijdend onderwijs en volgens de logica van de volwassenen wordt het kind uit het boekje de leerstof bijgebracht. Dat deze zgn. logische weg weleens een grote omweg kan betekenen voor een kind dat een zekere grilligheid in zijn persoonlijkheidsstructuur vertoont, is velen niet duidelijk. Als dit kind een vrolijke kermis achter de rug heeft en het tekenet de eerste dagen niets anders dan draaimolens en schiettenten, dan aarzelt men toch om aan deze tekeningen de schriftelijke taaluiting te verbinden. Men zegt: zo ver is het kind nog niet, maar men bedoelt: zo ver is de methode nog niet. De twaalfjarige jongen die er al van droomt zijn vader op de boerderij te helpen, moet lesjes lezen van zus in de wieg en niet van het paard staat op stal. Het kind wordt niet centraal gesteld.

Op de scholen voor zwakzinnigen ligt deze zaak voor de oudere meisjes gunstiger dan voor de jongens. Voor haar is het huishoudschrift het voornaamste taalschrift en dit bevat tevens de leesles. Het meisje schrijft en leest: bouillon, chocola, aardappelpuree en maizena naar aanleiding van leerstof die ontleend werd aan het werk in de keuken. Hier gebruikt men de emotionele basis om tot ontwikkeling te brengen. Daarentegen behoort een handenarbeidschrift of een materialschrift met tekeningen, knipsels en taal bij de oudere zwakzinnige jongens tot de hoge uitzonderingen. Ook het jongere kind mag slechts zelden uit een prentenboek een plaatje knippen om er vervolgens een paar woorden bij te leren schrijven. Het boekje en de methode schrijven voor welke taaluiting er zal plaatsvinden.

Het boekje overheerst, en bij deze overheersing voelt de onderwijzer zich veilig, want orde en regelmaat zijn dan verzekerd en bovendien bestaat er geen kans dat er iets overgeslagen wordt.

Een Engels inspecteur merkte eens op: *You are always testing a child, but what is it really learning?*

Het is stellig waar dat de persoonlijke relatie van de onderwijzer met zijn leerlingen wonderen doet. Daarentegen geeft de mechanische relatie tussen kind en leerstof geen wonderbaarlijke resultaten, die beklijven. Als er succes is, dan komt de eer daarvoor toe aan de pedagoog en maar zelden aan de schrijver van een taal- of rekenmethode. Het zou jammer zijn als de pedagoog door dit succes verblind werd en daardoor geen oog zou hebben voor die waardevolle beginselen der onderwijsvernieuwing welke meer rekening willen houden met wat het gemoed van het kind beweegt dan met wat zijn verstand raakt. Bij een zwakzinnig kind kan men beter op het eerste werken dan op het tweede.

Bij het zwakzinnigenonderwijs is nog een groot tekort aan eigen didactiek en merkwaardig genoeg wordt dit tekort gecamoufleerd door de uitstekende kwaliteiten der opvoeders. Orthopedagogiek en kinderbescherming zijn woorden met een diepe zin bij het buitengewoon lager onderwijs. Voor de man en de vrouw in de school moet echter de speciale didactiek een even grote betekenis hebben. In de school wordt niet alleen opgevoed, maar ook onderwezen. Nu heeft men van oudsher in de buitengewone school voor zwakzinnigen naar een speciale didactiek gezocht, maar dan in de zin van een zorgvuldig en logisch splitsen van moeilijkheden in de leerstof voor normalen. De oefenstof werd onderverdeeld

en elk onderdeel werd met meer nadruk, meer herhaling en desnoods met meer variaties aangeboden. De kasten werden te klein om alle dozen met dit soort leermiddelen te bergen.

Langzamerhand komt men hiervan terug, en waarschijnlijk terecht. Slechts op zeer weinig scholen is er een speciale aanbieding van leerstof voor in de plaats gekomen die beter is. Vele scholen zwenkten af naar moderne methoden voor het gewoon lager onderwijs, zoals „Ontluikend leven” en de „Spel- en leermethode”. Het moderne principe van deze methoden is aanvaardbaar, maar men moet niet vergeten dat deze methoden geschreven werden voor het normale kind, dat zij bestemd werden voor het gebruik in grote klassen en dat men voor zwakzinnige kinderen niet alleen iets anders móét hebben, maar ook iets anders kan hebben. Een groep van 18 leerlingen leent zich namelijk tot een andere aanpak, tot een individuele instelling, zowel van de onderwijzer op het kind als van het kind op de leerstof.

In de school voor zwakzinnigen zullen we eigengemaakte leermiddelen nodig hebben, maar in een geheel andere zin dan de pioniers dat hebben begrepen. De onderwijzer moge naast orthopedagoog en kinderbeschermers weer didacticus zijn. Het terugkeren tot zijn leest betekent niet dat hij de terreinen moet verlaten waarop hij zich met zoveel succes ontplooid heeft; het wil alleen maar zeggen dat hij een essentieel deel van de school niet aan buitenstaanders moet overlaten. Het aantrekkelijke daarbij is dat in zaken van speciale didactiek de onderwijzer de enige deskundige genoemd kan worden. Psychiater en psycholoog kunnen hem in de school in sommige dingen terzijde staan, maar de didactische arbeid rust ten volle op zijn schouders.

Het is duidelijk dat het buitengewoon lager onderwijs de activiteiten niet kan missen van de Stichting buitengewoon onderwijs, waarin openbaar, neutraal en protestants-christelijk buitengewoon lager onderwijs samenwerken, en van de Rooms-katholieke vakstudie buitengewoon onderwijs. Beide beijerden zich om in 1954 aan leerkrachten een aanvullende opleiding te geven. Nu deze aanvullende opleiding met een diploma kan worden bekroond, moet gesproken worden van stijgende resultaten van de cursussen.

Voorziet moeten geroemd worden de activiteiten der pedagogische centra, die aan leerkrachten gelegenheid geven zich nader te bezinnen op de pedagogisch-didactische problemen in de school. Ook hier kan niet gezegd worden dat overbodig werk wordt gedaan, juist als het gaat om het doordringen in de didactische moeilijkheden. Het geregeld samenkomen van groepen leerkrachten werkt bovendien stimulerend op het gevoel van bij elkaar te horen en een gemeenschappelijke taak te hebben.

Hoe goed het pedagogisch werk op een school voor buitengewoon lager onderwijs kan zijn, moge blijken uit het volgende voorbeeld. Op een school voor zwakzinnigen werd gelegenheid gegeven om onder leiding van de onderwijzers tot clubvorming te komen. Men gebruikte daarvoor het uur na de middagschooltijd. Er werden vijf clubs gevormd, nl.:

1. een blokfluitclub, met 25 leden; 1 uur oefenen per week;
2. een korfbalclub, met 20 leden; 1 uur oefenen per week;
3. een voetbalclub, met 22 leden; 1 uur spelen per week;
4. een toneelclub, met 21 leden; 1 uur spelen per week;
5. een boerderijclub, met 20 leden; $\frac{3}{4}$ à 1 uur per dag zorgen voor de dieren en de tuin.

Alle kinderen van 11 jaar en ouder konden zich voor één of meer clubs laten inschrijven. De blokfluitclub en de toneelclub traden met succes op ouderavonden op. De boerderijclub had een grote aantrekkingskracht voor de meer ernstige debielen. Ieder lid dat jarig was, kreeg een konijntje mee naar huis, waar uitstekend voor gezorgd werd.

De meeste mutaties kwamen voor bij de korfbalclub en de voetbalclub. De trage en laagstaande debielen blijken hun club het trouwst te zijn. De debielen uit de sociaal-labiele milieus blijken moeilijk te vangen te zijn. Zij komen uit gezinnen, waar de ouders voor dit buitenschoolse werk nog minder belangstelling hebben dan voor het werk in de school en zich er niet om bekommeren wanneer hun zoon of dochter om de een of andere reden de club in de steek laat.

Een kort woord moge hier ook nog gezegd worden over de achilleshiel van het buitengewoon lager onderwijs op dagscholen, nl. het *vervoer*.

In 1954 mocht met voldoening geconstateerd worden dat, wanneer ouders bij Gedeputeerde Staten in beroep kwamen tegen een afwijzende beschikking van de gemeenteraad om gehele of gedeeltelijke financiële medewerking voor dit vervoer te verlenen, omdat deze ouders wel in staat zouden zijn de kosten zelf te betalen, Gedeputeerde Staten bijna altijd de gemeenteraad in het ongelijk stelden. De beslissing van de Kroon dat bij het bepalen van de financiële bijdrage door de gemeente niet alleen rekening gehouden moet worden met het inkomen van het gezin, maar ook met de financiële last die het bezit van een zwakzinnig kind voor de ouders meebrengt, werpt nog altijd rijke vruchten af.

Moeilijker is de organisatie van het vervoer, en daarom trent hebben enkele scholen ernstige en gegronde klachten. Weliswaar worden begin en einde van de schooltijden zoveel mogelijk geregeld naar de tijden van aankomst en vertrek van bussen en treinen, doch veelal komen de kinderen uit verschillende richtingen en daardoor is voor sommige scholen een onoplosbare puzzel geschapen. Dankbaar moei gewag gemaakt worden van het halen en brengen van de kinderen door de leerkrachten, een dagelijks weerkerende taak, die men niet moet onderschatten. Dit halen en brengen gaat voor enkele scholen zelfs zo ver, dat de leerkracht met de kinderen in het vervoermiddel meegaat. Soms kost dit begeleiden meer dan een uur per dag. Er zijn streekscholen waarvan het onderwijzend personeel in de omtrek woont en met de leerlingen op en neer reist.

Dankbaar kan ook gewag gemaakt worden van de ontwikkeling van het *spreekonderwijs* op de scholen voor zwakzinnigen. Geleidelijk aan begint men in te zien dat het spraakonderwijs ook voor deze kinderen een stukje vorming is dat hun persoonlijkheid en hun maatschappelijke kansen ten goede komt. Het spreekt

vanzelf dat voor het bepalen van een spraakgebrek bij zwakzinnigen een andere maatstaf wordt aangelegd dan bij normalen. Zwakzinnigen zullen niet geroepen worden om in het publiek te spreken of om voor een loket mensen te woord te staan. Maar wel moeten zij door verstaanbare taal in contact kunnen komen met hun medemensen zonder de spotlust of lachlust op te wekken.

Het is juist dat de logopedist die de zwakzinnigen niet kent, in overleg treedt met de mensen van het buitengewoon lager onderwijs aan zwakzinnigen, teneinde te kunnen uitmaken wie voor spraaklessen in aanmerking komt. Indien het zo geregeld kan worden dat de logopedist het gebrek definieert en de oefening vaststelt en de klasseleerkracht ingeschakeld wordt om in het leven van alle dag een oogje in het zeil te houden, zal het wekelijks terugkerende halfuurtje spraaklessen van de logopedist meer effect sorteren.

Een zwakzinnige heeft weinig zelfcontrole en mist de wilskracht om te oefenen en zal altijd behoefte hebben aan een klein steuntje, een kleine aanwijzing of aanmoediging. Bij de leerkrachten van het onderwijs aan zwakzinnigen is een toenemende behoefte om in dit opzicht iets voor hun leerlingen te zijn. Vele van hen doen examen voor het getuigschrift van de Vereniging voor logopedie en foniatrie en ook voor de studie voor het diploma melden zich uit hun rijen telkens weer gegadigden.

Het slot van dit hoofdstuk gaat elk jaar over de *nazorg*, volgens sommigen niet het sluitstuk maar het wezen van de zwakzinnigenzorg. Als de school dan het begin mag heten van de zwakzinnigenzorg, dan mag zij organisatorisch gezien wel een veelbelovend begin worden genoemd.

Niemand zal ontkennen dat de nazorg in Nederland op gang begint te komen, maar terwijl men betreffende de scholen aan het buitenland onmiddellijk alle inlichtingen kan verstrekken over aantal, spreiding en omvang, is er niemand die kan zeggen hoeveel nazorgambtenaren of sociaal-pedagogen er bij de nazorg werken, welke hun rayons zijn, hoeveel gevallen zij behandelen en hoe de financiering is geregeld. Hoeveel werkinrichtingen voor zwakzinnigen zijn er? Hoeveel zwakzinnigen zijn daar tewerkgesteld, hoeveel komen er elk jaar bij en hoeveel gaan er elk jaar af? Hoe is de toelating tot deze inrichtingen geregeld? Bestaan er voldoende gegevens over de combinatie van zwakzinnigen met andere gehandicapten in werkinrichtingen?

Wie in internationaal verband hierover iets moet berichten, dient eerst een omslachtige enquête te houden en zal dan nog tot de ontdekking komen dat de verslaggevers inlichtingen niet te verwerken zijn, omdat het geheel hiaten vertoont en de situaties niet altijd vergelijkbaar zijn, waardoor men niet tot een rubricering kan komen. Nooit zullen we een voldoende overzicht krijgen van wat er op het gebied van de nazorg precies gebeurt, voordat een centraal orgaan in het leven wordt geroepen dat met rijkssubsidie het geheel controleert en in geordende banen leidt. Er is in dit opzicht een sterk toenemende particuliere, stedelijke en provinciale bemoeiing, die niet dan met de grootste lof moet worden genoemd, maar de landelijke eenheid ontbreekt. In de ene plaats kan een architectonisch verantwoorde werkinrichting gebouwd worden, terwijl men in andere plaatsen met een kreupeergeval genoegen moet nemen. Als men in Nederland zoveel miljoenen

uitgeeft voor het buitengewoon lager onderwijs en op het punt van de zorg voor jeugdige zwakzinnigen zo duidelijk a gezegd heeft, zal ook eindelijk b gezegd moeten worden. De onderbouw der scholen roept om een bovenbouw, die materieel en constructief daarbij niet te veel afsteekt. Eerst als deze gereedgekomen is, kan het gebouw der zwakzinnigenzorg voltooid heten. Moge door onderlinge samenwerking van de betrokken departementen dit nationale monument spoedig verrijzen.

ONDERWIJS AAN REGERINGS- EN VOOGDIJKINDEREN, VERPLEEGD IN VOOR HEN
BESTEMDE GESTICHTEN

De vraag of de scholen voor bovengenoemde kinderen niet beter onder het gewoon lager onderwijs gerangschikt zouden kunnen worden, werd ook in 1954 herhaaldelijk gesteld. Aangezien deze vraag niet door de directies der inrichtingen maar zo vaak door het onderwijzend personeel gesteld wordt, rijst weleens het vermoeden dat enkele van deze leerkrachten nog onwennig en zelfs afwijzend tegenover buitengewoon lager onderwijs staan. Zij voelen zich het beste thuis bij een onderwijssysteem waarbij gedegen kennis wordt aangebracht. Van welke aard deze kennis is of welk nut zij heeft, doet er weinig toe. Zo hoort men bij een schoolbezoek een onderwijzer spreken over ingressiezeen tot jongens die timmerman willen worden en die blijken geen enkele notie te hebben van houtverbindingen of van het materiaal waarvan hun bank vervaardigd is. De meest elementaire beginselen der onderwijsvernieuwing zijn aan deze onderwijzers voorbijgegaan, terwijl zij toch in een klas van 20 à 24 leerlingen ruimschoots gelegenheid hadden deze in toepassing te brengen. Van de vrijheid om in rooster en leerplan aan sport en spel een grote plaats te geven, wordt door hen geen gebruik gemaakt. Er zijn scholen waar men tien minuten met de onderwijzer kan praten, terwijl de leerlingen voorbeeldig blijven zitten zonder enige bezigheid te hebben.

Orde en kennis, daar gaat het in deze scholen om, maar op het gehalte van beide valt af te dingen. Orde en kennis die opgelegd zijn, zullen na de schoolperiode spoedig weer verdwijnen, terwijl het onderwijs aan deze kinderen er juist op gericht moet zijn hun iets voor het leven mee te geven. Daarbij moet worden opgemerkt dat regerings- en voogdijkinderen met weinig geestelijke bagage op school komen en als eenzame mensen in het leven juist een goede uitrusting nodig hebben. Laat men hun niets leren dat een accountant, een advocaat, een geestelijke, een zakenman of een technicus ook niet weet, maar laat hun ontdekken wat vriendschap betekent, wat samenwerking vermag, wat vertrouwen voor zin heeft. Leer hun tot een redelijk oordeel te komen, leer hun handen en ogen gebruiken en uitdrukking te geven aan wat hen innerlijk beweegt.

Men is niet klaar met te zeggen: dat is de taak van de inrichting, de school moet schools zijn. Hier moet de school meehelpen om een kind op te vangen in zijn moeilijkheden en zulks niet occasioneel maar doelbewust, volgens lijnen die in het schoolplan voor deze jeugd getrokken zijn. Een werkend lid van de samenleving kan met weinig kennis volstaan; om zich echter in de samenleving te handhaven worden persoonlijke kwaliteiten gevraagd. Van huis uit hebben vele regerings- en voogdijkinderen deze niet meegekregen, ofwel deze kwaliteiten zijn onontwikkeld gebleven door veel ellende die in de jeugd werd doorgemaakt.

Aan de onderwijzer is de taak hier als pedagoog van professie handelend op te treden. Het argument dat men op school niet vrij is, omdat de ambachtsschool bij de toelating dwaze eisen stelt, kan niet altijd serieus genomen worden en in één geval kon dit argument geheel ontzenuwd worden, omdat aan de inrichting een ambachtsschool verbonden was, die zonder toelatingsexamen alle leerlingen van de buitengewone school voor regerings- en voogdijkinderen opnam. Juist op deze school was het onderwijs gespeend van alle moderne opvattingen en kon er amper een uurtje handenarbeid af. De jongens gingen op 14- à 15-jarige leeftijd naar de ambachtsschool met een handvaardigheid die aanzienlijk minder was dan op een school voor debielen, maar de Popocatepetl¹⁾ konden ze aanwijzen (althans op een kaartje).

Uit deze sombere geluiden mag men niet afleiden dat de toestand in deze sector hopeloos is. Op enkele scholen begint namelijk het werk op gang te komen, dank zij de krachtige steun van de directies der inrichtingen. Er zijn ook scholen waar men van goed orthopedagogisch werk kan spreken, en niet onvermeld mag blijven dat de psycholoog belangrijk werk verricht. Hij vertelt hoe het kind is en welke motieven het voor zijn handelingen heeft. Door het openleggen van het gedragspatroon verschaft de psycholoog aan de pedagoog de mogelijkheid zijn werk te doen en de leerling te vormen naar zijn aard en naar de eisen der samenleving. Geregelde samensprekingen over de leerlingen tussen onderwijzer, psychiater en psycholoog vinden gelukkig meer en meer plaats en zij zullen ook de grond moeten leggen voor verantwoord buitengewoon lager onderwijs aan regerings- en voogdijkinderen.

ONDERWIJS AAN ZEER MOEILIJK OPVOEDBARE KINDEREN EN AAN KINDEREN MET LEER- EN OPVOEDINGSMOEILIKHEDEN

De scheidslijn tussen zeer moeilijk opvoedbare kinderen en kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden is niet altijd duidelijk.

Ongetwijfeld ligt er tussen deze beide groepen een grensgebied. In plaatsen waar alleen een school voor zeer moeilijk opvoedbaren is gevestigd, wordt de toelatingscommissie steeds opnieuw voor de lastige vraag gesteld of een kind nog net tot de zeer moeilijk opvoedbaren gerekend kan worden of dat het afgewezen moet worden op grond van het feit dat het een geval van leer- en opvoedingsmoeilijkheden is. Daar waar alleen een school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden bestaat, doet zich het omgekeerde voor, vooral als men zich bij leer- en opvoedingsmoeilijkheden niet beperkt heeft tot de zgn. partiële defecten, zoals lees- en rekenstoornissen, maar ook neurotische kinderen en andere psychisch moeilijke kinderen met problematische persoonlijkheidsstructuur opneemt.

Het zou fout zijn te menen dat beide soorten ongeveer samenvallen. In een plaats waar beide typen scholen voorkomen, slaagt men er in een differentiatie aan te brengen, zodat zelfs voor buitenstaanders het verschil in sfeer opvallend is.

Ruw schematisch gesproken zou men kunnen zeggen dat op een school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden het zwaartepunt ligt in het helpen bij de leerstoornissen, terwijl op een school voor zeer moeilijk opvoedbaren allereerst

¹⁾ Berg in Mexico.

de aandacht gericht is op de sociale aanpassing. Dit laatste is bij gederailleerde kinderen een zware taak, een taak die alleen te vervullen is als men het kind accepteert zoals het bij plaatsing is, als men het daarna in zijn doen en laten tracht te begrijpen en door het vertrouwen te schenken kan bewegen tot het geven van vertrouwen. De geestelijke atmosfeer is hier wel zeer belangrijk voor het kind, maar ook de materiële atmosfeer mag niet uit het oog worden verloren. In het verslagjaar kwamen plannen voor schoolgebouwen ter tafel die specifiek afgestemd waren op de behoeften van buitengewoon lager onderwijs aan zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Te betreuen is het dat een bestuur door ruimtegebrek genoodzaakt was een school voor zeer moeilijk opvoedbaren te vestigen in een herenhuis. Theoretisch mag daar voor de leerlingen voldoende ruimte zijn, in de praktijk botsten zij vrij spoedig tegen elkaar, voelden de karakters zich bedreigd en men miste de mogelijkheid om voorzieningen te treffen waaraan deze jeugd behoefte heeft. In een begrensde ruimte kunnen zeer moeilijk opvoedbaren hun zin voor avonturen niet bevredigen; er is nu eenmaal geen uitwijkmogelijkheid. In ruimten waar men debielen plaatst of kinderen met leesstoornissen, kunnen niet altijd zeer moeilijk opvoedbaren worden geplaatst. Ook hieruit blijkt dat de onderscheiding in soorten van buitengewoon lager onderwijs tevens uitdrukking dient te vinden in de inrichting van het gebouw. Dit is begrijpelijk, daar zo vaak beweerd is dat onderscheiding in soorten haar reden vindt in het verschil in aanpak van de gehandicapten. Bij zeer moeilijk opvoedbaren moet men in het gebouw méér zien dan een mogelijkheid om les te geven. Het onderwijs komt ook niet in de eerste plaats, en een rechtgeaard gewoon-lager-onderwijsman zou de schrik van zijn leven krijgen, als hij zag hoe weinig schools het in een klas van zulke kinderen soms toegaat.

Het toepassen van de nieuwste didactische snuffjes en van wetenschappelijke beginselen bij de aanbieding van leerstof moet men eerder verwachten op de scholen waar kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden geplaatst zijn. Dit wil niet zeggen dat voor deze scholen geen hoge eisen aan het gebouw behoeven te worden gesteld. Op de school voor zeer moeilijk opvoedbaren hoopt men via gedragsverbetering tot leerresultaten te komen, terwijl men op de school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden via het opvangen van de leermoeilijkheden een correctie van de gedragingen tracht te bereiken. Beide typen van scholen vragen hun eigen specialisten, vragen opvoeders met verschillende aanleg en interesse. Deze worden in het totale onderwijzerscorps slechts in een zeer beperkt aantal aangetroffen. Ook hieraan moet het geweten worden dat, terwijl er aan beide soorten scholen, vooral in de grote bevolkingscentra, grote behoefte bestaat — en dit geldt in het bijzonder voor de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden — de uitbouw van deze soorten slechts langzaam vordert. Het aantal scholen voor zeer moeilijk opvoedbaren is geflatteerd, d'córdt hieronder ook gebracht zijn de scholen, verbonden aan observatiehuizen, die wellicht beter een afzonderlijke rubriek zouden kunnen vormen. Laatstgenoemde scholen doen vanzelfsprekend ook niet mee aan het uitzenden van leerlingen naar gespecialiseerde kampen voor sociale jeugdzorg. Deze regelmatige uitzending is gaandeweg een belangrijk onderdeel geworden van het werk dat op de scholen voor zeer moeilijk opvoedbaren geschiedt. De pogingen welke

deze scholen aanwenden om het gezin van het kind in hun werk te betrekken — hetgeen o.a. tot uiting komt in de ouderdagen die georganiseerd worden voor de ouders der kinderen die drie à vier maanden in een kamp verblijven — hebben in het buitenland sterk de aandacht getrokken. Er ontstaat daardoor een zekere band tussen kamp, school en ouders, en zonder deze band heeft het kampwerk minder zin. De leerkrachten verbonden aan scholen voor zeer moeilijk opvoedbaren en die voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden hebben er voor hun werk behoefte aan te weten hoe het grote geheel is waarin het kind leeft. Gelukkig begint de psychiatrisch geschoolde sociale werkster in het teamwork een onmisbare figuur te worden.

Om het kind op school te begrijpen, om het steun te bieden in alle moeilijkheden die zich daar voordoen, moet men kunnen kijken in het „achterland” van het kind. Vaak zijn daar de verklaringen te vinden en moet men daar de bron van de moeilijkheden zoeken. Het uitstreken van de helpende hand naar het kind baat niet, als men niet tevens de achtergrond van een probleem kent. De beste heilpedagoog kan het daartoe nodige werk niet alleen af en zijn arbeid zal ten opzichte van het gezin vaak aangevuld moeten worden met het werk van andere specialisten. Dit geldt trouwens niet alleen voor de bovenbedoelde soorten gehandicapte kinderen. Ook bij de andere soorten doet zich het bewuste probleem voor, en de gezins-specialist zal dan ook naast de medicus en de psycholoog een belangrijke medewerker moeten worden van de pedagoog in de school voor buitengewoon lager onderwijs.

ONDERWIJS OP SCHOLEN, VERBONDEN AAN EEN PEDOLOGISCH INSTITUUT

Allen die bij het buitengewoon lager onderwijs betrokken zijn, beseffen hoe zeer hun kennis van het afwijkende kind nog tekortschiet. Steeds is dan ook de behoefte gevoeld om te komen tot een kennis van dit kind die op een wetenschappelijke basis berust. Op scholen, verbonden aan een pedologisch instituut, wordt onder leiding van een hoogleraar of een team van universitaire docenten deze studie beoefend. Hier is het laboratorium van het buitengewoon lager onderwijs. Het is reeds lang gebruikelijk gecompliceerde gevallen te verwijzen naar een pedologisch instituut, en op scholen voor buitengewoon lager onderwijs treft men hoe langer hoe meer gevallen aan van kinderen die daar zijn gediagnosticeerd. De scholen, verbonden aan een pedologisch instituut, leveren het studiemateriaal en de uitkomsten van de studie hebben betekenis voor het gehele buitengewoon lager onderwijs. Elk jaar brengen deze scholen aan de minister een verslag uit omtrent de op de school geplaatste kinderen, waaruit blijkt de aard van hun afwijking, welk onderzoek op deze kinderen is toegepast en welke behandeling zij hebben genoten. Vele probleemkinderen danken aan dit onderzoek het onderwijs en de opvoeding die zij nodig hebben. Het autistische kind wordt herkend, het kind met ontwikkelingsstoornissen wordt opgemerkt, het neurotische kind wordt gedefinieerd. In een complex van stoornissen wordt de primaire handicap van de secundaire gescheiden. Een nauwgezette samenwerking van vele deskundigen heeft plaats, die tot uitdrukking komt in geregelde stafbesprekingen. In Nederland zijn er slechts drie scholen van bovenbedoelde soort.

Het moeilijke werk ging in het verslagjaar geregeld door. Op zichzelf is dit werk weinig spectaculair, maar deskundigen uit het buitenland verzuimen bij een studie-bezoek nimmer er kennis van te nemen.

Ook in het eigen land begint men de waarde van dit werk steeds meer te beseffen; zelfs worden de laatste tijd stemmen vernomen om ook aan andere universiteiten dan die te Amsterdam en te Nijmegen dit pedagogische researchwerk te verbinden. Indien de voortekenen niet bedriegen, zal in de naaste toekomst rekening gehouden moeten worden met een uitbreiding van deze scholen, hetgeen een duidelijk bewijs zou zijn van de toenemende behoefte om ten aanzien van het gestoorde kind tot een wetenschappelijk gefundeerde kennis te komen.

AANTALLEN SCHOLEN, LEERLINGEN EN LEERKRACHTEN

Aan het einde van het verslagjaar waren er:

- 6 scholen voor doofstommen met 1 295 leerlingen en 148 leerkrachten
- 7 scholen voor slechthorenden met 934 leerlingen en 69 leerkrachten
- 7 scholen voor blinden en slechtzienden met 482 leerlingen en 50 leerkrachten
- 4 scholen voor lichamelijk gebrekkigen met 284 leerlingen en 25 leerkrachten
- 15 scholen voor tuberculeuze kinderen met 1 192 leerlingen en 88 leerkrachten
- 15 scholen voor ziekelijke kinderen met 1 369 leerlingen en 65 leerkrachten
- 2 scholen voor epileptici met 270 leerlingen en 19 leerkrachten
- 237 scholen voor zwakzinnigen met 30 891 leerlingen en 1 882 leerkrachten
- 17 scholen voor zeer moeilijk opvoedbaren met 1 134 leerlingen en 89 leerkrachten
- 18 scholen voor regerings- en voogdijkinderen met 2 060 leerlingen en 107 leerkrachten
- 3 scholen, verbonden aan pedologische instituten, met 459 leerlingen en 41 leerkrachten
- 9 scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden met 866 leerlingen en 67 leerkrachten

Totaal 360 scholen voor buitengewoon lager onderwijs met 41 236 leerlingen en 2 650 leerkrachten

Naar de richting waren deze scholen als volgt te onderscheiden:

- 109 openbare scholen met 13 141 leerlingen en 815 leerkrachten
- 139 rooms-katholieke scholen met 16 861 leerlingen en 1053 leerkrachten
- 78 protestants-christelijke scholen met 8 344 leerlingen en 549 leerkrachten
- 33 neutrale scholen met 2 846 leerlingen en 229 leerkrachten
- 1 Israëlitische school met 44 leerlingen en 4 leerkrachten

Totaal 1954: 360 scholen voor buitengewoon lager onderwijs met 41 236 leerlingen en 2 650 leerkrachten

1955: 358 scholen voor buitengewoon lager onderwijs met 39 079 leerlingen en 2 505 leerkrachten

VII. VERSLAG VAN DE CONSULENT VOOR DE LICHAAMELIJKE OPVOEDING BIJ HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

ALGEMENE OPMERKINGEN

In dit verslag wordt getracht aan de hand van de in het afgelopen jaar opgedane ervaringen een beeld te geven van de situatie ten aanzien van de lichamelijke opvoeding in het algemeen en van het onderwijs in lichamelijke oefeningen in het bijzonder op de verschillende soorten van scholen voor buitengewoon lager onderwijs. Tevens worden enige suggesties gedaan, welke van belang kunnen zijn bij het bepalen van de manier waarop de verdere uitbouw van de lichamelijke opvoeding van het gehandicapte kind zou kunnen geschieden.

Het is van groot belang geweest dat er ook dit jaar weer een goede samenwerking bestond zowel met de organisaties als met de verschillende inrichtingen voor buitengewoon lager onderwijs. Ook was er het noodzakelijke contact met de collega's en met organisaties in de overige onderwijssectoren. Voor de leiding van de hoofdinspecteur en het door hem aan mij geschonken vertrouwen past hier een woord van dank. Hetzelfde kan gezegd worden met betrekking tot de vlottel samenwerking met de inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs.

LICHAAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR DEBIELEN

Gezien het grote aantal van deze scholen is het begrijpelijk dat ook dit jaar het grootste deel van de beschikbare tijd door de consulent aan deze groep van scholen werd besteed. Uit het overzicht van de materiële toestanden blijkt duidelijk, dat de bouw en inrichting van nieuwe gymnastieklokalen in het middelpunt van de aandacht stond.

Het tekort aan gymnastieklokalen, dat het vorige jaar reeds bestond, is ondanks de bouw van verschillende nieuwe zalen nog vergroot. Dit vindt zijn oorzaak in het grote aantal pas opgerichte scholen en nieuwe schoolgebouwen zonder gymnastieklokaal. Verbetering kan slechts worden bereikt, indien in de toekomst geen nieuwe school wordt gebouwd zonder gymnastieklokaal en voor de oudere scholen jaarlijks een aantal aanvragen om bouw en inrichting van een gymnastieklokaal wordt ingewilligd.

Anderzijds mag niet onvermeld blijven dat er reden is tot tevredenheid over bereikte resultaten, ook ten aanzien van de materiële voorzieningen. De kwaliteit en de bruikbaarheid der nieuwe lokalen zijn aanmerkelijk beter dan die van de zalen welke voor de oorlog zijn gebouwd.

Onderwijs

Bij de bouw en de inrichting van een oefengelegenheid voor lichamelijke oefening treedt een aantal problemen van onderwijskundige aard naar voren. Uiteindelijk gaat het niet om het verkrijgen van oefengelegenheden alleen, maar om het juiste gebruik daarvan. Vandaar, dat ook de consulenten nu reeds rekening houden met een uitbreiding van hun taak. Als de zalen eenmaal klaar zijn, zal de verdere verbetering van het onderwijs weer in het middelpunt van de aandacht komen te staan. Dat houdt niet in, dat tot nu toe hieraan geen aandacht is besteed. De

cursussen zullen echter van aard moeten veranderen. Ging het er in vorige jaren allereerst om de nodige belangstelling te wekken voor de lichamelijke opvoeding, thans zal meer werkelijke leiding moeten worden gegeven om tot methodisch onderwijs te geraken. Ook voor de scholen voor debielen zal hulp moeten worden geboden bij het samenstellen van het leerplan, het trimesterplan, enz. Het kernprogramma voor de lichamelijke oefening voor de scholen voor gewoon lager onderwijs zal hierbij een belangrijk uitgangspunt kunnen zijn. De verspreiding van het kernprogramma en de toelichting hierop op cursussen zullen dan ook in de komende jaren de volle aandacht vragen.

Vakonderwijzer of klasseonderwijzer?

De vraag of het onderwijs in de lichamelijke oefening in de scholen voor debielen moet worden opgedragen aan de klasseleerkracht of aan een vakleeraar, vormt hoe langer hoe meer een punt van dispuut. Jammer is het, dat veelal standpunten worden verdedigd zonder een behoorlijk inzicht in deze moeilijke materie. Wanneer men vele jaren met het onderwijs in de lichamelijke oefening op de scholen voor debielen is geconfronteerd, wordt men voorzichtiger in zijn uitspraken dan vele buitenstaanders. Het belang van de leerlingen moet hier voorop staan. Daarna dient men te bezien wat verder praktisch mogelijk is. In het huidige stadium is het o.i. onjuist te beweren, dat het onderwijs in lichamelijke oefening geheel in handen behoort te zijn van een vakleeraar. Dat dit onderwijs altijd door de klasseonderwijzer zou moeten worden gegeven, is al evenmin te verdedigen. Ideaal zou het zijn, indien iedere klasseleerkracht dit onderwijs zelf kon geven. Er is een bijzondere pedagogische aanleg en ook veel tijd en geduld voor nodig om een klasse debielen goed te leren kennen en op de juiste wijze te leren aanpakken.

Voorts is het voor de klasseonderwijzer van belang dat hij zijn leerlingen ook in de gymnastiekzaal en op het speelterrein kan observeren en leiden. Nu brengt de opleiding van vele onderwijzers, vooral die van de oudere, met zich dat het voor vele van hen dikwijls moeilijk is, goed onderwijs in lichaamsoefeningen te geven. Hierin tracht men verbetering te brengen door herscholingscursussen. Daarnaast blijkt het in vele gevallen noodzakelijk te zijn deze taak geheel of gedeeltelijk over te dragen aan meer gespecialiseerde leerkrachten. De vakonderwijzers die bij dit onderwijs tewerkgesteld worden, dienen dan echter hieruit de consequenties te trekken.

Vakleerkrachten, werkzaam bij het buitengewoon lager onderwijs, dienen, evenals de klasseonderwijzers, verdere studie van het buitengewoon lager onderwijs te maken of op andere wijze hun kennis omtrent gehandicapte kinderen te vergroten.

Zijn zij hietoe niet bereid, dan moeten zij ervan afzien aan deze categorie van leerlingen onderwijs te geven.

Vakleerkrachten die aan de hierboven gestelde eis wel voldoen, dienen dan dezelfde extramarge te ontvangen als de andere leerkrachten die bij het buitengewoon lager onderwijs zijn tewerkgesteld.

De volgende maatregelen zijn nodig:

1. Bij de opleiding van vakleerkrachten in lichamelijke oefening dient ook aan

het buitengewoon lager onderwijs de nodige aandacht te worden besteed.

2. Bij de voortgezette studie van het buitengewoon lager onderwijs dient mede aandacht te worden besteed aan de motorische vorming der leerlingen. Dit gebeurt reeds in bescheiden mate. Uitbreiding hiervan en opnemng van dit punt in het examenprogramma is gewenst.

In de praktijk zal het dan telkens weer blijken dat in verschillende gevallen ook verschillende oplossingen wenselijk en mogelijk zijn. Men dient dan ook voort te gaan op de wijze zoals die thans door de hoofdinspecteur wordt geadviseerd: ieder geval op zichzelf bezien en op de beste manier oplossen.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR IMBECIELEN

De opvatting dat de imbecielen zoveel mogelijk in afzonderlijke scholen bij elkaar moeten worden gebracht, dus niet, zoals vroeger geschiedde, in bepaalde klassen, verbonden aan scholen voor debielen, bracht dit jaar ook voor de consulent verschillende consequenties mede. Wanneer men speciale scholen voor imbecielen heeft gesticht, blijven dit uit den aard der zaak toch kleine scholen. Wanneer men deze leerlingen om verschillende redenen van andere wenst af te scheiden, dan moeten ze niet voor het ontvangen van onderwijs in lichaamsoefeningen in de scholen voor debielen worden ondergebracht.

Bij de nieuwe scholen voor deze kinderen zijn daarom speciale oefengelegenheden ontworpen, die uitsluitend voor de leerlingen van deze scholen beschikbaar zijn. We spreken hier van „speellokalen”, en hieraan stelden we de volgende eisen:

vloeroppervlakte 100—120 m²; eenvoudige kleed- en wasgelegenheid; goede inventaris, die aan de speciale behoeften is aangepast. Deze specifieke zaaltjes dragen ertoe bij, dat het onderwijs in lichaamsoefeningen, beter gezegd: de algemene motorische vorming van de imbeciel, niet beperkt blijft tot vijf. twee lesjes per week, maar dat dagelijks kan worden geoefend.

Dit is uitermate belangrijk, omdat juist de lichamelijke oefening in deze scholen niet slechts *leervak*, maar veelmeer *leervorm* is. Men noemt deze scholen, terecht, wel eens „scholen voor motorisch opvoedbare kinderen”. Welnu, dan is het van groot belang dat hier vele mogelijkheden zijn om deze leervorm metterdaad in toepassing te brengen.

De omstandigheid dat juist hier sprake is van een *leervorm* en niet alleen van een *leervak*, brengt de consequentie mede dat dit onderwijs in handen behoort te blijven van de klasseonderwijzer. Wanneer men in bepaalde organisaties dit onderwijs in handen van vakleerkrachten wenst, is hiermede aangetoond, dat men toch wel wat vreemd over dit aspect van de vorming van de imbeciel denkt. Het is toch moeilijk denkbaar een *leervorm* over te dragen aan een specialist. Op deze wijze immers zou men aan de eigenlijke opvoeder een der belangrijkste aan-grijpingspunten ontnemen. We meenden dan ook dat bij adviezen, althans betreffende deze categorie, moest worden vastgehouden aan de gedachte dat het onderwijs in lichamelijke oefening moet worden gegeven door de klasseleerkracht.

Een andere consequentie van de veranderde denkbeelden omtrent de opvoedbaarheid van de imbecielen is, dat men de studie van de motorische ontwikkeling in het bijzonder van deze kinderen speciaal bij de leerkrachten die hier werkzaam

zijn, zal moeten aanmoedigen, o.a. door er tijdens hun voortgezette vakstudie de nodige aandacht aan te besteden. Een vraag is of men in bepaalde gevallen kinderen die lichamelijk een zeer slecht beeld vertonen, kan helpen met heilgymnastiek of bijzondere schoolgymnastiek. Dit zal dan vanzelfsprekend wel moeten geschieden door een specialist.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR DOVE KINDEREN

Aan deze categorie van scholen is door de consulente in het afgelopen jaar bijzondere aandacht gesteed. Hieronder vindt men een kort overzicht van de toestand op het ogenblik en van de maatregelen die ter verbetering zijn genomen.

Materiële omstandigheden

1. Het doofstommeninstituut te Groningen beschikt over een gymnastieklokaal. Verschillende verbeteringen, o.a. ten aanzien van kleed- en wasgelegenheden, alsmede aanvulling en modernisering van de inventaris zijn hier noodzakelijk.
2. Het doofstommeninstituut te Voorburg heeft nog geen eigen gymnastieklokaal. Enige uren per week wordt gebruik gemaakt van een lokaal van een andere school.
3. Het doofstommeninstituut te Rotterdam heeft geen gymnastieklokaal (door oorlogshandelingen verwoest). Onderwijs in lichaams oefeningen wordt hier slechts sporadisch gegeven.
4. Het doofstommeninstituut te St.-Michielsgestel heeft twee gymnastieklokalen, die niet meer aan redelijk te stellen eisen voldoen.
5. Het doofstommeninstituut te Amsterdam heeft een klein en verouderd gymnastieklokaal.

De volgende maatregelen zijn getroffen:

1. Alle instituten zijn bezocht en alle hebben een uitvoerig rapport ontvangen omtrent de bevindingen bij dit schoolbezoek.
2. Naar aanleiding van deze rapporten zijn met de besturen der verschillende instituten besprekingen gehouden, met de volgende resultaten:
 - a. Het bestuur van het instituut te Voorburg heeft besloten nog dit jaar een nieuwe zaal te laten bouwen; de urgentieverklaring hiervoor is reeds verstrekt.
 - b. Het bestuur van het instituut te St.-Michielsgestel heeft besloten zo spoedig mogelijk twee nieuwe gymnastieklokalen te laten bouwen; voor één lokaal is reeds een urgentieverklaring verstrekt.
 - c. Het bestuur van het instituut te Rotterdam heeft plannen voor de bouw van een nieuwe school met gymnastieklokaal.

Van de instituten te Amsterdam en Groningen is ter zake nog geen antwoord ingekomen.

Bij het opstellen van de bouwplannen voor de gymnastieklokalen is overleg gepleegd tussen het bestuur van het instituut, de architect en de consulente.

Onderwijs

Ten aanzien van de bovengenoemde categorie van scholen is men het erover eens, dat de lichamelijke opvoeding in het algemeen en de motorische vorming in het bijzonder bij de opvoeding van en het onderwijs aan deze kinderen van grote betekenis is. Juist de lessen in lichaamsoefeningen bieden bijzondere mogelijkheden tot het bereiken van resultaten van meer algemene aard. Speciaal denken we hierbij aan de bestrijding van de armoede in het gevoelsleven, het bestrijden van de arhythmie en de steun welke aan de muzikale vorming kan worden gegeven.

Om verschillende redenen dient bij dit onderwijs de voorkeur te worden gegeven aan *vakonderwijs*. Wel zal dan de keuze van de vakleerkracht met zorg dienen te geschieden om de bovenvermelde bijzondere mogelijkheden inderdaad te kunnen benutten. Het streven is er dan ook op gericht aan alle instituten voor doofstomme kinderen voor het onderwijs in lichamelijke oefening vakleerkrachten te verbinden, die naast de akte m.o. P ook het diploma heilgymnastiek en massage bezitten, speciale belangstelling hebben voor dit onderwijs en de studie van deze kinderen en over een muzikale aanleg beschikken. Tevens moeten zij bereid zijn de opleiding voor doofstommenonderwijzer te volgen.

Wanneer de leerkrachten aan bovengenoemde eisen voldoen, wordt ernaar gestreefd het salaris in overeenstemming te brengen met de zeer bijzondere eisen welke hier worden gesteld. Desbetreffende voorstellen zijn naar alle doofstommeninstituten verzonden. Het resultaat hiervan is geweest dat door één instituut reeds sollicitanten zijn opgeroepen, terwijl twee andere instituten bij het gereedkomen van de in aanbouw zijnde oefengelegenheden dit voorbeeld zullen volgen. Verwacht mag worden, dat de voorgestelde regeling binnen afzienbare tijd door alle instituten zal worden ingevoerd.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR SPRAAKGEBREKKIGE EN SLECHTHORENDE KINDEREN

Scholen als hier bedoeld zijn thans gevestigd te Amsterdam, 's-Gravenhage, Rotterdam, Eindhoven, Arnhem en Groningen. De meeste scholen beschikken over een gymnastieklokaal. Vrijwel alle lokalen vragen echter nog om verbetering, o.a. van de kleed- en wasgelegenheden. Ook de leermiddelen voldoen niet overal aan redelijke eisen. De zaal van de school te Eindhoven is onlangs op advies van de consulent gerestaureerd en van een aanvulling van leermiddelen en toestellen voorzien. De zaal van de school te Arnhem behoeft verbetering ten aanzien van de akoestiek.

Voor het onderwijs in lichamelijke oefening aan spraakgebrekkigen en slechthorenden is, evenals voor dat aan dove kinderen, *vakonderwijs* gewenst.

In het afgelopen jaar werden ook deze inrichtingen alle bezocht. Er werden adviezen gegeven inzake de inrichting van bestaande oefengelegenheden, de bouw van een nieuwe zaal, de plaatsing van een geluidsinstallatie en het gebruik van begeleidingsinstrumenten.

Te Amsterdam werd voor het gezamenlijke personeel der scholen voor slechthorenden en spraakgebrekkigen een inleiding gehouden over de motorische en muzikale vorming van deze leerlingen.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR BLINDE EN SLECHTZIENDE KINDEREN

Aan deze categorie van scholen is, door gebrek aan tijd, dit jaar minder aandacht besteed dan eigenlijk noodzakelijk was. De toestand is ook hier nog steeds niet bevredigend. De materiële toestand is op het ogenblik als volgt: De zaal van het instituut te Huizen is te klein; voldoende kleed- en wasruimte is er niet. De inventaris dient te worden aangepast aan de werkwijze welke op het ogenblik wordt toegepast. De inrichting voor blinde jongens te Grave heeft een gymnastieklokaal, waar evenzeer verbeteringen nodig zijn. Het instituut voor meisjes heeft een zeer klein noodlokaaltje. Besprekingen over nieuwbouw voor beide instituten zijn reeds begonnen. Het blindeninstituut te Zeist beschikt over een goede zaal. De zaal van het instituut te Huis ter Heide is te klein. De pogingen om de materiële toestanden te verbeteren zullen in het komende jaar worden voortgezet.

Onderwijs

Ook hier is de kwaliteit van het onderwijs in de onderscheiden inrichtingen nog zeer verschillend. Slechts op één instituut is sprake van een goed doorgevoerde lichamelijke opvoeding. In de andere inrichtingen wordt veelal slechts enkele uren per week les gegeven door een vakleerkracht, die zijn hoofdtak elders heeft. Dit systeem is o.i. niet juist. De vakleraar moet uitsluitend voor dit onderwijs beschikbaar zijn. Verder moeten aan de te benoemen leerkrachten hoge eisen worden gesteld, in grote lijnen overeenkomende met die welke bij het doofstommen-onderwijs zijn vermeld. Wordt daaraan voldaan, dan zal ook het salaris aan deze hoge eisen moeten worden aangepast, om onnodige mutaties te voorkomen. Besprekingen betreffende de aanstelling en salariëring van vakleerkrachten vonden dit jaar plaats te Huizen en Grave.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR ZEER MOEILIJK OPVOEDBARE KINDEREN

Ook op deze scholen blijkt goed onderwijs in lichamelijke oefening een belangrijk middel te zijn, niet alleen voor het bereiken van eigen doelstellingen der lichamelijke opvoeding, maar vooral ook voor het bereiken van meer algemeen pedagogische resultaten. De onderwijzer of vakleerkracht die dit onderwijs moet verzorgen, moet voor deze bijzondere mogelijkheden een open oog hebben. Ook bij deze categorie van scholen zal nog veel moeten veranderen, alvorens van werkelijke lichamelijke opvoeding kan worden gesproken. Ook hier ziet men zeer grote verschillen in de kwaliteit van het onderwijs.

Onderwijs

Verscheidene scholen, vooral in de grote steden, beschikken over een vakleerkracht. In deze scholen zou het ideaal zijn, indien de klasseonderwijzers in staat waren zelf het onderwijs in lichaamsoefeningen te geven, omdat hier voor hen ruime mogelijkheden liggen in verband met de heilpedagogische opdracht die zij hebben te vervullen.

Vakonderwijs kan goede resultaten hebben, indien de leraar in lichamelijke oefening werkelijk deel uitmaakt van het onderwijzend personeel. Op kleine scholen is dit echter meestal niet te verwezenlijken. Ook de combinatie van enige vakken, zoals gymnastiek en handenarbeid, kan een oplossing zijn. De leerkrachten moeten evenwel altijd ingeschakeld worden bij de lichamelijke opvoeding, gezien de mogelijkheden tot observatie van het gedrag van de kinderen o.a. tijdens het spel.

Van de 15 scholen voor moeilijk opvoedbaren hebben er 7 een voldoende oefengelegenheid, 5 een onvoldoende oefengelegenheid en 3 geen overdekte oefengelegenheid. Eén oefengelegenheid is in aanbouw. Op 5 scholen wordt het onderwijs in lichamelijke oefening gegeven door een vakleerkracht.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN, VERBONDEN AAN INRICHTINGEN VOOR REGERINGS- EN VOOGDIJKINDEREN

In een vorig jaarverslag is deze categorie van scholen voor buitengewoon lager onderwijs reeds uitvoerig besproken. Daarom wordt ditmaal volstaan met een kort overzicht. In het tijdschrift „Richting” is bovendien het resultaat van een studie van de lichamelijke opvoeding in deze scholen in een aantal artikelen vastgelegd.

Van de 19 scholen van dit type hebben er 8 een voldoende oefengelegenheid. In 1954 kwamen er 4 nieuwe overdekte oefengelegenheden gereed, terwijl er nog twee in aanbouw zijn.

Vakonderwijs wordt slechts aan één school gegeven.

Adviezen inzake de bouw en inrichting van een gymnastieklokaal werden dit jaar gegeven voor de scholen te Borculo, Bostel, Driehuis-Westerveld, Tilburg en Neerbosch; adviezen inzake restauratie van het gebouw en de aanvulling van leermiddelen voor de scholen te Horn, Lichtenvoorde, Venlo en Hoenderloo.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR ZIEKELIJKE KINDEREN

De situatie op deze scholen is, wat de lichamelijke opvoeding betreft, nog zeer onoverzichtelijk. Op enkele scholen wordt les gegeven door een vakleerkracht, op andere door de klasseleerkracht, en in een aantal gevallen wordt er in het geheel geen onderwijs in lichaamsoefeningen gegeven. De wijze waarop de vakleerkrachten hun taak op deze scholen opvatten, is op zichzelf ook weer zeer verschillend. Enkele menen allereerst een heilgymnastische behandeling aan de leerlingen te moeten geven. De verdeling van de uren voor lichamelijke oefening over het dagprogramma is al even verward; het komt voor, dat de lessen in lichamelijke oefening onmiddellijk na de pauze voor buitenspelen worden gegeven. Over het binnen- of buitenwerken zijn de meningen evenzeer verdeeld. Het wordt tijd dat hier coördinerend tewerk gegaan wordt. Uit de bezoeken aan deze scholen, welke in hoofdzaak van informatieve aard waren, is duidelijk gebleken dat op deze wijze niet behoort te worden voortgegaan. Voor de scholen voor ziekelijke kinderen dient door een aantal vakleerkrachten, die bij dit onderwijs werkzaam zijn, een leerplan te worden ontworpen, dat aan de bijzondere eisen van dit schooltype is aangepast.

Gezien het tijdelijk karakter van het verblijf der kinderen op deze scholen zal

o.i. de lichamelijke opvoeding allereerst moeten worden gezien als een belangrijk onderdeel der *behandeling* van de kinderen. Het werken in de openlucht zal moeten worden bevorderd. Er zal sprake moeten zijn van een aanpassing van de verlangde arbeid aan de fysieke mogelijkheden der leerlingen. De verdeling in groepen zal mede op advies van de arts dienen te geschieden. Voor deze scholen is het gewenst dat de lichamelijke oefening in handen wordt gesteld van een vakleerkracht, die tevens in het bezit is van het diploma heilgymnastiek en massage.

Op 7 van de 13 scholen wordt het onderwijs in lichamelijke oefening door een vakleerkracht gegeven en op 5 scholen door de klasseleerkracht. 7 scholen hebben een overdekte oefengelegenheid. Voor één school werden de plannen gereedgemaakt voor de bouw van een lokaal. Advies inzake de inrichting werd gegeven voor de school te Dordrecht.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR EPILEPTISCHE KINDEREN

Scholen van dit type zijn er slechts twee, een te Heemstede en een te Sterksel. De eerste school heeft een eigen gymnastiek-therapielokaal. Aan de school is een vakleerkracht werkzaam, die tevens in het bezit is van het diploma heilgymnastiek en massage.

Voor de school in Sterksel is het plan voor een nieuwe zaal gereedgekomen, mede op advies van de consulent. In de toekomst zal ook hier een vakleerkracht worden aangesteld.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN VOOR KINDEREN, LIJDENDE AAN TUBERCULOSE

Tot nu toe komt op de roosters van deze scholen in de regel geen lichamelijke oefening voor. Trouwens, voor de bedlegerige kinderen is onderwijs in dit vak ook vrijwel uitgesloten. Voor de „zittende” en „lopende” patiënten echter lijkt het ons niet onmogelijk lichte vormen van lichaams oefeningen toe te passen. Reeds zijn in deze richting door de hoofden van enkele scholen vragen gesteld. In het komende jaar zal aan dit onderwerp speciale zorg worden besteed, o.a. door een onderzoek in te stellen naar de wenselijkheid en de mogelijkheid van lichamelijke oefening in de scholen, verbonden aan de sanatoria.

LICHAMELIJKE OPVOEDING OP DE SCHOLEN, VERBONDEN AAN EEN PEDOLOGISCH INSTITUUT

Scholen van dit type vindt men in Amsterdam (2) en Nijmegen. Hoewel in de beide scholen te Amsterdam het onderwijs in lichamelijke oefening wordt gegeven door vakleerkrachten en te Nijmegen door de groepsleiders (klasseleerkrachten), zijn we toch van mening dat de integratie van de lichamelijke opvoeding in de totale heilpädagogische behandeling in Nijmegen beter is verwerkelijk dan in Amsterdam. We denken hier bijv. aan de speciale vormen van lichaams oefeningen in dienst van de totale behandeling, zoals we die te Nijmegen zagen. Alle scholen beschikken over een overdekte oefengelegenheid. Nijmegen heeft daarbij het voordeel van veel open en bebost terrein.

BOUW EN INRICHTING VAN OEFENGELEGENHEDEN TEN DIENSTE VAN SCHOLEN
VOOR BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

In verband met de vergroting van het toegestane bouwvolume voor de bouw van oefengelegenheden voor het onderwijs in lichaams oefeningen werd gedurende het afgelopen jaar veel tijd besteed aan de voorbereidingen van deze bouw. Meestal werd hierbij de volgende werkwijze toegepast. Wanneer een urgentieverklaring was afgegeven voor de bouw van een nieuwe school voor buitengewoon lager onderwijs, werd direct nagegaan of het gebouw voldeed aan de eisen welke betreffende de bedoelde oefengelegenheden zijn gesteld. Wanneer geen gymnastieklokaal in de onmiddellijke omgeving van de te bouwen school aanwezig was, werd aangedrongen op het opnemen van een dergelijke oefengelegenheid in het bouwplan. Vervolgens werd nagegaan of het volledig gebruik van de zaal gedurende de gehele schoolweek en ook tijdens de avonden verzekerd was. De zaal werd dan op de lijst geplaatst, waaruit ieder jaar de urgentielijst van gymnastiekzalen wordt samengesteld. Daarna werd met de architect contact opgenomen om tevens de eisen te bespreken waaraan de zaal moest voldoen. De tekening werd dan later aan de consulent toegezonden, alvorens bij de hoofdinspecteur goedkeuring van de plannen werd aangevraagd. Op deze wijze werden correcties zoveel mogelijk vermeden. Een enkele maal werd tezamen met de betrokken architect een bezoek gebracht aan de bouwkundig hoofdinspecteur van het lager onderwijs om noodzakelijke afwijkingen van de gebruikelijke normen te bespreken.

Wat de inrichting betreft werd uitgegaan van een standaardinventaris, waarbij rekening werd gehouden met het eventueel medegebruik door scholen voor gewoon lager onderwijs. In grote lijnen bevond zich dus in alle zalen der scholen voor buitengewoon lager onderwijs eenzelfde apparatuur, eventueel aangevuld met hulpmiddelen die voor een specifieke groep van deze scholen noodzakelijk kunnen zijn. Met name in de toekomst zal dit grote voordelen bieden bij de verdere voorlichting inzake de methodiek van dit onderwijs.

Bij de samenstelling van deze inventaris is niet uitgegaan van de bewegingsmogelijkheid, maar van de bewegingsbehoefte. We achten het van belang hierop te wijzen, omdat nog altijd een tendens kan worden waargenomen om steeds te zoeken naar nieuwe mogelijkheden ten aanzien van de oefenstof en derhalve ook steeds nieuwe toestellen te ontwerpen. Voor de eenheid in en de kwaliteit van het onderwijs moet dit bedenkelijk worden geacht.

Bij het kiezen van leermiddelen dient steeds te worden uitgegaan van de methode die men hanteert, en niet omgekeerd. Bovendien moeten eisen van praktische aard worden gesteld. In het algemeen kan worden vastgesteld, dat voor de school hulpmiddelen moeten worden gekozen die:

- a. gemakkelijk en snel te verplaatsen zijn;
- b. geen losse onderdelen hebben, die zoek kunnen raken;
- c. bij het opstellen geen gevaar opleveren voor de leerlingen of de leerkrachten.

Bij de plannen voor de bouw en inrichting van gymnastieklokalen ten dienste van het buitengewoon lager onderwijs is ernaar gestreefd de afmetingen en de

apparatuur, voorzover daaromtrent geen andere dringende eisen waren gesteld, in overeenstemming te brengen met die van de gymnastiekzalen voor gewoon lager onderwijs. Het medegebruik alsook het eventueel veranderen van bestemming der school wordt hierdoor mogelijk gemaakt.

Een uitzondering op de regel vindt men bij de navolgende scholen:

a. Scholen voor imbecielen

Voor alle nieuwe scholen voor imbecielen wordt een eigen speellokaal ontworpen met afmetingen, variërend van 7 bij 10 meter tot 10 bij 12 meter. Dit lokaal wordt uitsluitend door de school zelf gebruikt. Dit is noodzakelijk gebleken omdat:

1. het lokaal geregeld ter beschikking dient te zijn om het werk in het klaslokaal af te wisselen met meer algemene motorische oefeningen;
2. het gaan over straat naar een gymnastieklokaal door groepen imbecielen verlerci moeilijkheden medebrengt.

De inventaris van deze speellokalen is aangepast aan de noodzakelijke eenvoudige dagelijkse bewegingen en arbeidsbewegingen. Vandaar ook dat een eenvoudige kleed- en wasruimte hier niet kan worden gemist.

b. Scholen voor lichamelijke gebrekkigen

Bij deze scholen is het gymnastieklokaal allereerst therapielokaal, en het is daarom verheugend dat voor deze lokalen geen urgentieverklaring wordt verlangd. In de eerste plaats is bij het kiezen van de apparatuur rekening gehouden met de eisen welke hier het meer pedagogisch gericht onderwijs in lichaams-oefeningen stelt. Daarnaast is aanvulling mogelijk met een apparatuur, noodzakelijk voor de meer medisch gerichte heilgymnastiek. De keuze hiervan geschiedt in overleg met de heilgymnast-masseur der inrichting. Een dergelijk lokaal kwam dit jaar tot stand voor de school, verbonden aan de St.-Maartenskliniek te Nijmegen.

c. Scholen voor epileptici

Ook hier vindt men zgn. therapielokalen. Voor de bouw van zulk een lokaal is evenmin een urgentieverklaring nodig; het wordt zonder meer in het bouwplan opgenomen. Een plan voor een dergelijke inrichting te Sterksel is dit jaar gereed-gekomen.

Wat betreft de scholen voor sensorisch gestoorde kinderen (doofstommen, slechthorenden, blinden, slechtzienden) kunnen de afmetingen van een normaal gymnastieklokaal worden overgenomen. Ook de inventaris komt, behoudens enige specifieke methodische hulpmiddelen, overeen met die bij het gewoon lager of het uitgebreid lager onderwijs. In de scholen voor slechthorenden en doven worden op het ogenblik proeven genomen met speciale geluidsinstallaties. Van een algemene regel is hier echter nog geen sprake.

Uit de omstandigheid dat voor vele categorieën van scholen voor buitengewoon lager onderwijs dezelfde oefengelegenheden kunnen worden gebouwd en ingericht als bij het gewoon lager onderwijs, mag men niet afleiden dat het verantwoord is nieuwe inrichtingen voor buitengewoon lager onderwijs zonder gymnastieklokaal te bouwen. Juist de vele bijzondere mogelijkheden welke de moto-

rische vorming biedt in het kader der totale heilpedagogische behandeling, dwingen ons te wijzen op de noodzakelijkheid in de komende jaren *volledige* scholen te bouwen.

OVERZICHT VAN DE BOUW VAN GYMNASIEKLOKALEN

In 1954 zijn 15 gymnastiekzalen ten dienste van scholen voor buitengewoon lager onderwijs gereedgekomen. Voor nog 30 zalen zijn urgentieverklaringen afgegeven; de meeste hiervan zijn in aanbouw. Van 24 andere lokalen werden de plannen met de architecten besproken.

Voor de scholen voor imbecielen kwamen 5 zgn. speellokale gereed. Voor 8 andere werden de plannen besproken; een deel hiervan is reeds in aanbouw.

Voor 4 inrichtingen werden de plannen besproken voor de bouw van een *therapielokaal*. In 4 gevallen werd een oude zaal verbouwd en gerestaureerd.

Een eigen *zwembad* kwam gereed voor de inrichtingen te Ermelo en Harreveld. Voor de inrichting te Hoenderloo is een zwembad in aanbouw.

VIII. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR VAN DE ONDERWIJZERSOPLEIDING

ALGEMEEN

Nu ik mij neerzet om voor de tiende maal een verslag uit te brengen over wat in het voorafgaande kalenderjaar op het terrein der onderwijzersopleiding heeft plaatsgevonden, bekruipt mij het verlangen om de balans van deze tien jaren op te maken.

Dat zou echter ver buiten mijn opdracht vallen, en ik vrees dat de lankmoedigheid, waarmee men mij in vorige jaarverslagen allerlei escapades heeft veroorloofd, dan te zwaar op de proef zou worden gesteld.

Wel meen ik te mogen constateren dat de onderwijzersopleiding gedurende deze tien jaren tot een der meest onrustige sectoren van de onderwijswereld heeft behoord. Voorzover die onrust voortkwam uit een niet-tevreden zijn met wat er was, uit een drang om voor de vorming der onderwijzers van ons volk naar het hoogst bereikbare te streven, kunnen we ons daarover slechts verblijden. Verstarring en zelfvoldaanheid zijn namelijk de ernstige gevaren die ons onderwijs bedreigen. En het komt mij voor, dat een niet gering deel van de onrust in deze gezonde afkeer van verstarring zijn oorzaak vond in een waarachtig zoeken naar nieuwe wegen. Het tot-stand-komen van de Kweekschoolwet heeft daarin gelukkig — zij zou anders het tegendeel hebben bereikt van wat zij beoogt — geen wijziging gebracht. Deze wet geeft slechts in grote trekken het vaarplan aan en de stuurlui zijn voor deze koersbepaling wel dankbaar maar zij hebben te bepalen hoe er gevaren moet worden en welke zorg de lading vereist. Op 1 september 1954 is men vrijwel onbekende wateren binnengezeild. Men heeft scheepsraad gehouden in het klein en in het groot en de tocht is begonnen, op hoop van zegen. Voor dutten is men gevrijwaard, nu het anker is gelicht en 't scheepje door het onbekende zeesop schuurt, en dat is een goed ding.

Maar dat men zo zwaar met mist te kampen heeft, is wel een tegenvaller, een dubbele tegenvaller, omdat men het beklemmende gevoel heeft, dat hij bij tijdige verschijning van de uitvoeringsmaatregelen, door de wet geëist, reeds lang zou zijn opgetrokken.

Het zou ongepast van mij zijn hier de schuldvraag te stellen. Wie van dichtbij met deze materie bekend is, weet hoe weerbarstig de te bewerken stof is, weet bovendien met welk een ijver en toewijding hieraan ten departemente gewerkt wordt en verwacht telkens weer opnieuw op korte termijn de oplaring. Er is nog weinig gevaar voor stranding of aanvaring, daarvoor is het water te breed en te diep, maar mist is hinderlijk voor allen die varen moeten.

Onzekerheid heerst er ook in kweekschoolkringen met betrekking tot het reeds door Minister Rutten toegezegde „kweekscholenplan”. In welke richting zal het beleid gaan? Er zijn drie mogelijkheden:

a. Uitbreiding, uitgaande van de grondgedachte der streekkweekschool, met als dreigende gevaren: vermeerdering van het aantal minimumlijders onder de kweekscholen, daling van de kwaliteit der leerlingen door het ontbreken van selectie, nog groter zorgen met de voorziening van bevoegd personeel, duurder beheer en daardoor daling van het peil der outillage.

b. Handhaving van de status quo, een vrij willekeurig gegeven, afgestemd op geheel andere situaties en op geheel andere eisen. Aan een verbetering van de spreiding komt men dan niet toe, sanering van scheefgegroeide toestanden blijft dan achterwege en de vraag zou gesteld kunnen worden of men dan nog van een plan kan spreken.

c. Concentratie van het opleidingsapparaat in een beperkter aantal instituten van groter omvang dan nu het geval is, met uiteraard de mogelijkheid tot oprichting en instandhouding van enige kleinere daar, waar men zich op bijzondere omstandigheden kan beroepen. De groei naar de „pedagogische hogeschool” zou daardoor bevorderd worden; de Kweekschoolwet zou dan perspectief krijgen. Het enige bezwaar dat ik tegen deze laatste oplossing in de vele gesprekken heb horen aanvoeren — men erkent overigens de belangrijke voordelen op pedagogisch, organisatorisch en financieel gebied — bestaat hierin, dat men vreest voor een te beperkte toevoer van leerlingen. Ik ontkom niet aan de indruk dat men dan de hoeksteen van deze oplossing uit het oog verliest: nl. aan iedere jongen of meisje, geschikt en bereid en bekwaam om onderwijzer te worden, de mogelijkheid te bieden door ruime studietoelagen zijn (haar) doel te bereiken op de kweekschool zijner (harer) keuze, onafhankelijk van zijn (haar) woonplaats of financiële positie. Bovendien is het mijn diepe overtuiging dat wie hier waagt, wint. Wie niet waagt, verliest zeker; hij stelt zijn doel te laag.

Voor de aandachtige lezer van mijn vorige jaarverslagen zal het voorgaande en deze mijn stellingname — die overigens niet zo heel belangrijk is — weinig nieuws bevatten.

Sprekende over de onzekerheden, waarin de kweekschoolwereld verkeert, mocht ik echter m.i. deze notitie niet achterwege laten.

DE KWEKSCHOLEN IN HET ALGEMEEN

In mijn vorig jaarverslag heb ik een vrij uitvoerige beschouwing gewijd aan het verschijnsel der *adoptie*. Ik heb toen reeds aangekondigd, dat dit verschijnsel zich niet zou beperken tot een aantal rooms-katholieke kweekscholen, die reeds als ongesubsidieerde instellingen bestonden, maar dat ook „nog ongeboren kinderen” zouden worden geadopteerd.

In de protestants-christelijke sector is dat tot nu toe tot drie beperkt gebleven. De christelijke kweekschool „Rehoboth” te Utrecht begon met een dubbele parallelklasse te Ede, de christelijke kweekschool te Groningen richtte er een op te Emmen, en de christelijke kweekschool te Zwolle startte met twee klassen te Assen. Om volledig te zijn moet dan nog vermeld worden, dat de bijzonder-neutrale kweekschool voor meisjes te Arnhem de opleidingsklassen te Eindhoven, uitgaande van de Maatschappij tot nut van het algemeen, als parallelklassen adopteerde. Ook het rijk bleef niet achter: de bijzonder-neutrale kweekschool te Den Helder, beheerd door een stichting, gevormd door een aantal samenwerkende gemeentebesturen in de kop van Noordholland, wordt sinds 1 september 1954 als een parallelafdeling van de rijkskweekschool te Alkmaar beschouwd.

Niemand zal ontkennen dat het verschijnsel der adoptie een gewrongen figuur oplevert. Maar de nood en de rechtvaardigheid dwongen ertoe. De andere mogelijkheid: deze kweekscholen als zelfstandige scholen te erkennen, zou een zodanig

voortuitlopen zijn op het plan, waarover in de vorige paragraaf reeds enige opmerkingen zijn gemaakt, dat deze oplossing stellig niet verantwoord leek.

Maar fraai is de gekozen oplossing allesbehalve. De huisvesting schept, vooral door het tijdelijk karakter der adoptie, bijna onoplosbare problemen. De voorziening van leermiddelen levert ook zo haar moeilijkheden op, om van de voorziening van personeel nog maar te zwijgen. Deze komt trouwens in een ander hoofdstuk afzonderlijk ter sprake.

Men is reeds overgelukkig, wanneer men zijn intrek kan nemen in een aan zijn bestemming onttrokken jeugdherberg en laat dan met een in zekere zin wel gerechtvaardigde trots zien, hoe „keurig men zich redt”. Maar men verlieze toch vooral niet uit het oog, dat de onderwijzersopleiding recht heeft op wat meer dan „zich keurig redden”. Het blijft een zeer ongewenste toestand, die op zo kort mogelijke termijn moet worden beëindigd.

Twee andere adopties, aangevraagd en in principe reeds toegestaan, beide ook in de protestants-christelijke sector, leidden ten slotte toch niet tot een resultaat. Vooral voor de opleidingsklassen te Krabbendijke, die in verband hiermede hun tenten — in werkelijkheid was het een salonboot — reeds verplaatst hadden naar Gouda, was dit wel een zeer grote teleurstelling. Maar het bestuur van deze inrichting, dat in het verleden reeds getoond had nimmer tevergeefs een beroep te doen op de offervaardigheid van zijn geestverwanten, is met verdubbelde moed verder gegaan en hoopt nog steeds op een wettelijke erkenning.

Behalve de gewone jubilea — er waren weer enige 60-jarige en een 75-jarige onder de jubilerenden — was er in Sittard een dankdag van een bijzonder karakter. Men wilde daar namelijk uiting geven aan zijn vreugde over het opnieuw in-het-genot-zijn van subsidie — zij het dan langs een omweg — en vierde dat met een sober maar zeer verzorgd feest.

Een symptoom van het in-beweging-zijn der onderwijzersopleiding kan ook gezien worden in de wijziging van de Kweekschoolwet, in de loop van het verslagjaar door de minister bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend. Misschien was voor de interne organisatie van de Kweekschool de belangrijkste wijziging wel het voorstel om in artikel 7 der kweekschoolwet onder c bij de derde leerkring het woordje „tenminste” in te voegen. Door het ontbreken van dit woord moest namelijk, naar scherpzinnige interpretatoren van de wet hadden vastgesteld, de studie van de keuzevakken bij het einde van de tweede leerkring afgekap worden. Leerlingen dus, die in de tweede leerkring als speciaal studievak bijv. Frans of muziek of gymnastiek hebben gekozen, omdat zij daar aanleg en belangstelling voor hebben, zullen in het volgende jaar tot de ontdekking komen, dat zij daar in de derde leerkring niet mee door kunnen gaan, althans niet in schoolverband. Voor deze begaafden zou dit stellig een teleurstelling zijn, en om voor hen in dit opzicht ruimte te scheppen werd de bovenbedoelde wijziging voorgesteld. Uit overgrote zorg voor overlading van het programma heeft de Tweede Kamer echter deze wijziging niet aanvaard. De leuze „Ruim baan voor de begaafden” had de minister blijkbaar een te ruime baan gegeven. Het past mij niet in dit verslag kritiek te oefenen op een besluit van dit wetgevende college. Te meer zou dit ongepast zijn, indien men bedenkt met welk een tedere vaderlijke zorg de „kwekelingen” door de Kamer zijn behandeld. Maar ik vrees, dat op deze wijze

het doel dat men zich stelde: waken tegen overlading, in vele gevallen in zijn tegendeel verandert.

Na twee jaar een lievelingsvak naast de andere, verplichte vakken te hebben bestudeerd, houdt de student niet plotseling op, ook al geeft de wet hem weinig mogelijkheid meer. Hij zet zijn studie voort, „particulier”, „buitenschools”, „privaat” of hoe men het noemen mag. In elk geval voor de leerling duurder, maar dat tracht een aantal lieden dan wel de compenseren door er wat bij te verdienen als „werkstudent”. En hoe houdt men dan die „overlading” tegen? Mijn pen was geneigd hier te laten volgen: „Ik hoop, dat ik deze ontwikkeling verkeerd zie”, maar ik schrijf het eerlijkheidshalve toch niet, want dan zou ik de studiezijn, de wilskracht en het doorzettingsvermogen van een niet gering aantal van onze beste scholieren tekort doen.

Over *studiezijn* gesproken: men klaagt er nogal eens over dat deze bij het onderwijs-corps vermindert. Ik durf dit tegenover zoveel deskundigheid niet te ontkennen, maar ik ben toch ook niet bereid het klakkeloos te bevestigen. Als ik namelijk zie, hoe aan verschillende kweekscholen de zgn. C-cursussen volstromen met leergierigen, dan past ons op zijn minst enige voorzichtigheid bij dergelijke uitspraken. Het woord C-cursus is een nogal gangbare benaming geworden voor de cursussen, bedoeld in artikel 6, derde lid, der Kweekschoolwet. Aan onderwijzers die willen studeren bijv. voor een lagere akte, wordt door middel van deze cursussen daartoe een in financieel en ander opzicht gunstige gelegenheid geboden. Indien men nu weet, dat op 1 september 1954 de mist, waarover ik in het begin van dit verslag gesproken heb, juist boven dit vaarwater nog „potdicht” was en trouwens bij het schrijven van dit verslag nog maar weinig van zijn dichtheid heeft verloren, wordt het resultaat van de aanmoedigingen des te verbluffender. Hier volgen enige gegevens betreffende rijkskweekscholen: in Haarlem zijn er 13 van zulke cursussen, in Hengelo 11, in Deventer 9, in Hilversum 7 en in 's-Gravenhage 6.

Het is belangwekkend deze ontwikkeling nauwkeurig te volgen. Ons uitgebreid lager onderwijs dat in nood verkeert, is hierbij ten nauwste betrokken en naar ik hoop, gebaat. De ontwikkeling is nog in volle gang, en er is grond voor de verwachting dat artikel 6 van de Kweekschoolwet een bijdrage zal leveren om een stuk nood in ons onderwijs te verlichten, vruchtbaarder dan velen hebben vermoed.

De inrichting van de tweede leerkring en het feit dat de kweekscholen zo lang tot de „achtergebleven gebieden” hebben behoord, brachten stapels aanvragen om voorzieningen van leermiddelen e.d.

Daar de bijzondere kweekscholen deze voorzieningen tot voor kort uit „eigen middelen” (waaronder dan begrepen was de uitkering per leerling die een gesubsidieerde kweekschool ontving) moesten bekostigen, had noch het departement noch de inspectie hier veel zorg mede. Nu sinds het inwerkingtreden van de Kweekschoolwet er naast de exploitatie-uitgaven ook een vergoeding op de kapitaaldienst aan de bijzondere kweekscholen wordt gegeven, is dit veel zorg vragende onderdeel vervelvoudigd. Door inschakeling van de heer Duyser, die op het terrein der expressievakken, met name op dat van de handenarbeid, reeds zijn sporen verdiend had, is althans in deze sector voor de inspectie een aanmerke-

lijke verlichting verkregen. Wie na deze mededeling zich bezorgd maakt over het probleem der vrije-tijdbesteding voor de verslaggever, zij ter geruststelling meedeeld, dat deze verlichting veelvuldig gecompenseerd wordt door de overstelpende hoeveelheid werk die de uitvoering van de Kweekschoolwet verder medebrengt.

LEERLINGEN

De kweekschool staat of valt met de kwaliteit van haar leraren en met die van haar leerlingen. Om bij deze laatste te blijven; ernstige reden tot klagen is er niet; de ijver, het gedrag, de ernst waarmede de leerlingen der kweekschool zich op hun toekomstige taak voorbereiden, geeft veel stof tot roem. Maar het probleem — dat trouwens voor de aandachtige lezers van deze verslagen niet nieuw is — blijft: hoe voeren we de kwaliteit op, vooral ook in intellectueel opzicht. Te diep ligt in de maatschappij, en ook in een deel van de onderwijswereld nog de gedachte verankerd: wie niet bekwaam is voor „verdere studie” moet maar naar de kweekschool. Er valt, gelukkig, een lichte tendens te bespeuren in de goede richting; misschien is de verslaggever wat ongeduldig van aard, maar haast maakt de maatschappij er niet mee om haar „beste zonen en dochteren” voor de zo belangrijke taak van opvoeder van de jeugd te laten vormen in de nieuwe kweekschool. En ik heb sterk de indruk, dat, dit veel meer voortkomt uit twijfel dan uit vertrouwen in de toekomst. Er lopen nog te veel lieden in Nederland rond, die niet of te weinig beseffen, dat met de Kweekschoolwet een greep naar omhoog is gedaan, die vraagt om gehonoreerd te worden.

Het is om deze reden, dat in augustus van het verslagjaar een circulaire werd gezonden aan de directeuren der rijkskweekscholen — en een afschrift aan de besturen der bijzondere kweekscholen — waarin betreffende de toepassing van artikel 13 *d* der Kweekschoolwet richtlijnen werden verstrekt. De circulaire luidde als volgt:

„Het blijkt uit verschillende vragen die mij bereiken, dat artikel 13, eerste lid onder *d*, der Kweekschoolwet door de directeuren der kweekscholen op zeer verschillende wijze wordt toegepast.

In verband hiermede vestig ik er uw aandacht op, dat het daar genoemde examen in de opsomming der toelatingsmogelijkheden niet toevallig op de laatste plaats is genoemd. Dit examen is bedoeld voor hen die niet in de gelegenheid waren een der voorafgenoemde diploma's te behalen e.q. scholen of gedeelten van scholen te doorlopen, geenszins evenwel voor hen die van deze gelegenheid gebruik konden maken, doch voor hun examen zijn gezakt e.q. tot een bepaalde klasse niet zijn toegelaten. Uiteraard komen zij die de mulo-school, waarop zij geplaatst zijn, niet tot het einde hebben doorlopen, in geen geval voor het toelatingsexamen in aanmerking.

De kweekschool is bezig zich te ontwikkelen in de richting, van een hogere vakschool. Er zijn er, die reeds pleiten voor de naam pedagogische hogeschool.

Afgezien van de vraag over de naam staat toch vast, dat de richting waarin de kweekschool zich ontwikkelt, consequenties heeft ook ten opzichte van de toelating tot deze school.

Indien zich ten aanzien van een kandidaat-leerling naar uw mening zeer bijzondere omstandigheden hebben voorgedaan, die afwijking van bovenstaande gedragslijn wettigen, doet gij goed zulk een geval ten spoedigste aan het oordeel van de minister te onderwerpen. Ter bespoediging van de afdoening zoudt gij gelijktijdig met de verzending van zulk een verzoekschrift een afschrift ervan aan mij kunnen zenden”.

Deze aanschrijving heeft, voorzover ik nu kan beoordelen, haar uitwerking ook bij de bijzondere kweekscholen niet gemist. Natuurlijk zal de toelating tot de kweekschool altijd wel een probleem blijven. Niemand zal willen beweren, dat

de steen der wijzen is gevonden met de voorschriften van toelating die de Kweek-schoolwet geeft, maar niemand heeft er nog betere voor in de plaats gesteld, en men zal dan de ruimte die gelaten is, zo gewetensvol mogelijk moeten besteden. Toelating tot de tweede klasse der kweekschool is zeer beslist bij de wet niet toegestaan. Het lijkt mij moreel ongeoorloofd om daar dan toch langs een achter-deur leerlingen binnen te laten sluipen.

Uiteraard is het geen achterdeur, indien een abiturient van een gymnasium of hogere burgerschool, die recht van toegang heeft tot de derde klasse, zich meldt voor de tweede, zoals verleden jaar nog weleens voorkwam. Recht van toelating tot een hogere klas impliceert, naar het mij voorkomt, het recht om plaats te nemen in een lagere klas.

In dit verband wil ik wijzen op het verschijnsel dat in 1953 het derde leerjaar 603 bezitters van een v.h.m.o.-diploma telde (om het korthedshalve zo uit te drukken), terwijl dit jaar in het vierde leerjaar er slechts 449 jonge mensen met een v.h.m.o.-diploma waren. Er zullen slechts weinige van deze 603 zijn afgevloeid, er zal stellig een aantal reële „zittenblijvers” bij zijn, maar het zou mij niet verwonderen, indien een groot percentage van deze 164 niet-bevorderde studerende slechts fictieve zittenblijvers zouden blijken te zijn, omdat zij toch achteraf de voorkeur geven aan de nieuwe opleiding boven de oude. Voor de niet-ingewijde zij medegedeeld, dat op 1 september 1954 voor het eerst de tweede leerkring van de nieuwe kweekschool begon, met een geheel veranderde opzet, die sterk het karakter van „hogere vakschool” draagt.

Misschien kan de vraag worden gesteld of de kweekscholen zelf, afgezien van de toelating, wel voldoende selecteren. Let men op de percentages zittenblijvers op de kweekscholen en vergelijkt men die met de percentages bij andere scholen, dan krijgt ogenschijnlijk deze vraag nog meer klem. In mijn „kwartaalbericht” over het derde kwartaal 1954 schreef ik over dit verschijnsel reeds:

„De overgang van de ene cursus naar de andere is aan menige school een maar al te ruim vloeiende bron van teleurstelling en verdriet. Het zittenblijvers-probleem herinnert menige staf van leraren — behoort dit althans te doen! — aan de onvolmaaktheid van hun werk. Telkenjare valt het echter op, hoe gunstig de kweekschool zich in dit opzicht onderscheidt van de andere schooltypen waar algemeen vormend onderwijs gegeven wordt aan de rijpende jeugd. Zes van de 22 kweekscholen melden als totaal aantal zittenblijvers: 0, 1 of 2. En dat, terwijl ze momenteel vrijwel zonder uitzondering overbevolkt zijn. Trouwens, met 6 zittenblijvers op 120 leerlingen, met 10 op 150 en 5 op 110 zou menige directeur van een zusterinstelling van ander type buiten zichzelf van voldoening zijn.”

Maar de conclusie mag niet te lichtvaardig worden getrokken. Ook de percentages geslaagden bij de kweekschoolindexamens, die toch alle onder toezicht van gecommiteerden worden afgenomen, kunnen er zijn. En dan wordt het voor directeur en leraren wel uitermate moeilijk om bij de overgang de eisen zoveel zwaarder te gaan stellen. Deze redenering verliest veel van haar grond, nu de Kweekschoolwet de overgang van de eerste naar de tweede leerkring, een overgang waarbij voor een groot aantal vakken het eindstadium is bereikt, uitsluitend aan de kweekschool ter beoordeling heeft toevertrouwd. Hier zal de kweekschool haar eigen weg moeten vinden, en ze zal moeten bedenken dat op deze weg ook vele gevaren dreigen.

Het is uiteraard onaanvaardbaar dat leerlingen van de tweede leerkring, die als

keuzevak aardrijkskunde gekozen hebben, bezwaar maken, zoals een directeur mij rapporteert, indien een eenvoudig Engels werk ter bestudering wordt opgegeven. Ze hadden, zo verklaarden zij, aardrijkskunde gekozen en niet Engels! Nog dwazer wordt het, wanneer, onder suggestie van de leraar, een groepje als keuzevak Frans kiest bij het begin van de tweede leerkring, „omdat ze daar nog zo zwak in zijn”. Zulks denatureert naar mijn mening het systeem der keuzevakken. Als op het keuzevak-uur de geannoteerde mulo-uitgave van „La belle Nivernaise” zo ongeveer als het hoogst bereikbare wordt gesteld, staat de zaak volkomen op haar kop. Dan is er en bij de overgang naar de tweede leerkring en wat betreft de opvatting van het systeem der keuzevakken iets niet in orde.

Men bedenke echter, dat in dit verslagjaar deze overgang van de eerste naar de tweede leerkring voor het eerst plaatsvond, dat men de weg nog tastend zocht en dat er vele hoopgevende berichten deze kritische toon begeleidden. De ervaring met de tweede leerkring aan het eind van dit verslagjaar is nog kort, maar uitlatingen als: „het is een openbaring voor ons, welke ongedachte mogelijkheden hier geboden worden en welke onvermoede mogelijkheden vele leerlingen in zich bergen” zijn niet zeldzaam.

Vast staat reeds, dat er t.a.v. de praktische vorming der leerlingen een geheel andere instelling is gekomen, zowel bij de leerlingen zelf als bij de leraren. De opvoedkundeleraar heeft vele, de overige leraren hebben een zeer beperkt aantal „leerschooluren” toegewezen gekregen, de medewerkende onderwijzers zullen een beloning ontvangen (o, mist, wil toch eens optrekken) en deze „uiterlijke” factoren hebben reeds een sterk stimulerende werking uitgeoefend. Bovendien blijkt de meerdere aandacht die gegeven wordt aan de praktische vorming, zich reeds af te spiegelen in de belangstelling bij de theoretische lessen. „De leraren die de didactiek der vakken onderwijzen”, aldus een directeur in een van zijn rapporten, „ondervinden, dat de leerlingen die in een lagere klasse van de oefenschool staan, niet veel belangstelling hebben voor het bespreken bijv. van een aardrijkskundes.” „Bij de leerlingen die in een hogere klasse van de oefenschool staan, ondervind ik” — aldus de directeur — „het omgekeerde bij de behandeling van het aanvankelijk leesonderwijs.” Hij overweegt nu de mogelijkheid om voor de lessen in de didactiek de leerlingen te groeperen in verband met hun plaats in de oefenschool.

Ik geef dit voorbeeld om nog eens te illustreren hoe men zoekende is naar de juiste vorm. Een andere directeur schrijft: „Een regeling te vinden, zodanig dat de docenten hun taak aan de kweekschool en hun taak voor het toezicht bij de praktische oefening behoorlijk konden vervullen, was geen gemakkelijke opgave. De hiervoor getroffen regeling bleek nu reeds niet te voldoen. Een nieuwe moest ontworpen worden, die, naar we hopen en verwachten, meer merites zal hebben.” Duidelijk blijkt nu wel, hoe het accent in de tweede leerkring anders komt te liggen dan in het vroegere derde leerjaar.

Het tweede hoofdprobleem, dat bij de intrede van de tweede leerkring levensgroot voor ons kwam te staan, vormde het nieuwe vak „kennis van het culturele en maatschappelijke leven”. De tijd is nog te kort om daarover enigszins zinvol te rapporteren, maar wel blijkt de belangstelling voor dit vak bij de leerlingen over het algemeen verrassend groot te zijn, en het besef is levendig dat in hun

vorming tot onderwijzer deze culturele en maatschappelijke vorming een essentieel onderdeel is. Ook in organisatorisch opzicht is er een stuk gewonnen. Allerlei buitenschoolse activiteiten als museumbezoek, excursies, bezoek aan concerten en tentoonstellingen e.d. worden thans in een zinvol geheel opgenomen.

Met gespannen aandacht zullen we ook hier de ontwikkeling moeten volgen, haar zo nodig begeleiden met onze kritiek, maar vooral de volle vrijheid aan de kweekscholen afzonderlijk moeten geven, opdat geen sjablonewerk ontstaat, maar werk dat zijn waarde ontleent aan het eigen innerlijk gehalte.

Mag ik nog even een voorbeeld geven? Bij een van mijn bezoeken aan een „werkweek” kwam juist een klas terug van een bezoek aan een fabriek. Toen ik enkele vragen stelde, bleek een groepje leerlingen, blijkbaar met een sterk sociale belangstelling, op eigen verzoek, na van de directeur der fabriek toestemming te hebben verkregen, een gesprek met de „kern” te hebben gehad. Ik kreeg de indruk dat het een uitermate leerzaam en belangwekkend gesprek was geworden. Als men nu maar niet als stelregel hieruit afleidt: Denk om het gesprek met de „kern”. De spontaneïteit en de innerlijk aanwezige belangstelling zijn de eerste voorwaarden voor de vruchtbaarheid van zulk een gesprek, en die moeten op andere wijze gevoeld worden dan door strakke voorschriften.

Cultureel is er eveneens wat op gang. Als ik denk aan de in een van onze rooms-katholieke kweekscholen in het eigen openluchttheater (jaarlijks terugkerende) voorstelling onder leiding van een regisseur van grote naam en faam, dan weet ik wel, dat één zwaluw nog geen lente maakt, maar ze is er toch wel een voorbode van. Ten slotte zij hier nog met dankbaarheid vermeld, dat er uit Suriname, Curaçao en de overige Antillen een sterk toenemende stroom van leerlingen komt, die, na aldaar hun vooropleiding te hebben ontvangen, tot bevoegd onderwijzer in Nederland willen worden opgeleid. Er zijn weleens aanpassingsmoeilijkheden, juist door de toch wel sterk verschillende vooropleiding, maar over het algemeen kan toch getuigd worden: goed materiaal, dankbare en ijverige leerlingen, een verrijking van het geheel, waardoor de band tussen de beide rijkssdelen wederzijds wordt versterkt.

Het contact met het buitenland werd o.a. verzorgd door de rijkskweekschool te Utrecht, de christelijke kweekschool „Rehoboth” te Utrecht en de rooms-katholieke kweekschool te Zeist, die gedrieën, op uitnemende wijze samenwerkend, als gastheren bij het traditionele bezoek van de Franse normaliens optraden. De christelijke kweekschool de „Klokkenberg” te Nijmegen houdt haar contact met de Lehrerbildung in West-Duitsland vast, al moest door opheffing van de Pädagogische Akademie te Lüdenscheid verbinding gezocht worden met een andere, die men vond in Kettwig. Het bezoek aan Duitsland en ook het tegenbezoek in Nijmegen is elk jaar een leerzaam feest. In het noorden is een dergelijk contact aan het groeien tussen de rijkskweekschool te Groningen en de Pädagogische Hochschule te Oldenburg; de rijkskweekschool te Hengelo zoekt eveneens naar het oosten contacten en Haarlem vervulde als vanouds vele gastheerlijke plichten ten aanzien van buitenlandse gasten. Er kwamen o.m. dertig leerlingen en docenten uit Lier, de „zusterschool van Haarlem in België”, en zestien leerlingen uit Ormskirk bij Liverpool. De opsomming is niet volledig, maar er moge uit blijken

dat de kweekscholen ook op het terrein van het internationaal contact hun taak leren verstaan.

LERAREN

Wie het woord *leraren* tegenwoordig neerschrijft, moet er zich voor hoeden, dat hij niet automatisch het woord *nood* crachter schrijft. Deze twee woorden zijn in deze tijd zodanig aan elkaar geassocieerd, dat tegen deze bewustzijnsverenging wel gewaarschuwd mag worden. Het komt mij voor, dat ik over deze nood hier maar moet zwijgen. Het is een vraagstuk dat veel verder om zich heen grijpt dan de kweekschoolwereld, maar deze laatste krijgt er toch behoorlijk haar deel van. Wat de bevoegdheidseisen betreft verkeert de kweekschool in nagenoeg dezelfde positie als de hogereburgerschool en het gymnasium. Alleen er wordt aan de kweekschool wat meer ruimte gegeven, doordat het bezit van twee A-bevoegdheden ook als volledige bevoegdheid wordt aangemerkt, een maatregel, die in de kweekschool uitstekend voldoet en bovendien in deze tijd nogal wat soelaas biedt. Niettemin moet men ook bij de kweekscholen ten aanzien van de aan de leraar te stellen eisen nogal wat water in de wijn doen, omdat de vraag groot is en het aanbod in vele gevallen slechts gering. Dat kweekscholen die zelfs in deze tijd van hoogconjunctuur niet tot volle bloei kunnen komen, of die sterk excentrisch zijn gelegen, de hardste klappen opvangen in deze nood, behoeft geen verwondering te wekken. Dit kan als argument dienst doen bij het pleiten voor een concentratie van het opleidingsapparaat, al wordt deze argumentatie niet door ieder aanvaard vanwege haar „tijdelijk” karakter. Maar men moet toch wel heel erg optimistisch van aard zijn om te verwachten, dat we binnen afzienbare tijd zulk een overvloed van bevoegde en geschikte leraren krijgen dat dit argument nu terzijde kan worden geschoven.

Toch mag men wat de leraarsbezetting aan de kweekschool betreft, nog niet al te zeer in mineur spreken. De kweekschool komt namelijk hoe langer hoe meer in de belangstelling, zelfs ook van afgestudeerde academici. En het zijn niet de minsten onder hen die, gelezen of gehoord hebbend wat er in deze sector plaatsvindt, hun keuze in deze richting laten vallen. Wel is het zo, dat de personeelsvoorziening er o.m. oorzaak van is, dat het woord „grote vakantie” voor bijna alle directeuren en directrices enigszins honend klinkt. Er zijn kleine vakanties die voor hen in werkelijkheid groter zijn dan de grote. Maar de toon van voldoening, indien men goed en op tijd kan starten, is toch overheersend. „De maanden augustus en september”, zo schrijft de directrice van een grote rooms-katholieke kweekschool, „zijn niet gemakkelijk geweest.” En verder:

„Maar nu alles functioneert, geloof ik toch te mogen constateren, dat er werkelijk een nieuwe kweekschool geboren is. Ik meen, dat de tweede leerkring zoals we hem nu in werking zien, aan de geest van de Kweekschoolwet beantwoordt. We hebben het geluk gehad, zeer geschikte leerkrachten te kunnen aantrekken, o.a. voor pedagogiek, kennis van het culturele en het maatschappelijke leven en de voordrachtskunst; de leressen voor handenarbeid bekwamen zich in dit vak volgens de nieuwe inzichten en hebben reeds met gunstig gevolg enige tentamens voor het examen handenarbeid m.o. afgelegd; ook de andere leerkrachten hebben zich met veel toewijding geprepareerd voor de nieuwe richting. Ofschoon men er aanvankelijk erg tegen opzag, heeft iedereen nu plezier in de nieuwe gang van zaken en wordt er enthousiast gewerkt. Het lijkt mij toe, dat de opleiding met een ruk op een ander niveau is

gekomen. Natuurlijk zijn we nog in het stadium van een bescheiden en pril begin, maar ik heb het gevoel dat we op het goede spoor staan. Het animo waarmede gewerkt wordt en het inzicht, dat al werkende en onderling overleggende steeds meer groeit, garanderen m.i. dat we het grote vertrouwen dat de minister en de hoofdinspecteur in de kweekscholen stellen, niet zullen beschamen."

Op 26, 27 en 28 april hield het bestuur van de Bond van rooms-katholieke kweekscholen een „Leerplan-congres" in 's-Hertogenbosch. Wie een indruk wil krijgen van de ernst, de kundigheid en het enthousiasme waarmede hier is gewerkt, moet de agenda van dit congres, dat drie volle dagen in beslag nam, maar eens op zich laten inwerken. Indien hij dan daarnaast het dikke boekwerk voor zich neemt: „Proeve van een gedetailleerd leerplan voor de rooms-katholieke kweekscholen" (april 1954), dan moet hij wel over een weinig benijdenswaardige scepsis beschikken, indien hij hier niet door wordt geïmponeerd. Schone schijn is er niet bij. Ik waag het te zeggen, dat hier niemand materieel, maar dat alle medewerkers er geestelijk rijker van zijn geworden. Het is een prachtig voorbeeld van beroeps-liefde, en het zal naar mijn stellige overtuiging zijn vruchten dragen. Hier kwam in de openbaarheid wat gedurende enige jaren in stilte was voorbereid.

In de protestants-christelijke sector en in de Kweekschoolbond (verteenwoordigende de rijks-, gemeentelijke en bijzonder neutrale kweekscholen) werkt men op enigszins andere wijze, maar men doet voor elkaar niet onder.

De nieuwe kweekschool is op weg, en als ik de bovenvermelde activiteiten op mij laat inwerken, durf ik het aan om uit de soms wat moedeloze stemming die mij bevangt, uit te komen en te zeggen: niemand kan haar tegenhouden!

Voorlichtingsbijeenkomsten, waarbij ook het departement, meestal in de persoon van de heer Van Lakerveld, vertegenwoordigd was (éénmaal was ook het hoofd van de afdeling Rijksstudietoelagen, de heer van der Zant, aanwezig, hetgeen uitermate werd gewaardeerd), wierpen hun nut af. Men kon dan weer wat koers bepalen, dorst weer wat meer stoom te geven, al blijft, ondanks deze zeer op prijs gestelde voorlichting, toch nog voorzichtig varen geboden.

Dat voor het werk van directeurs en leraren der kweekscholen ook van de zijde van de overheid waardering bestaat, bleek dit jaar in bijzondere mate uit de naar verhouding vele droppelen die van de „lintjesregen" op de kweekscholen neervielen. Directeurswisselingen vonden plaats aan de rijkskweekscholen te Leeuwarden en te Doetinchem. Ook hier gingen weer twee, vergrijsd in de dienst, heen, om plaats te maken voor jongeren. Hun arbeid heeft rijke vrucht gedragen. Hetzelfde is van toepassing op de afgetreden directeur van de christelijke kweekschool te Dokkum. Wat moet het een voldoening zijn het directoraat te mogen overdragen in de jonge, krachtige handen van je eigen zoon. Dat voorrecht viel hem te beurt, en hij worde er nogmaals van deze plaats mede gelukkigewent.

Een zeer tragische gebeurtenis beroofde de hervormde kweekschool te Utrecht van haar directeur. Door een verkeersongeval werd zijn levensdraad plotseling afgesneden. Van hem kan men getuigen: deze man had geen vijanden. Hij was geliefd en gezien bij allen die hem kenden. Ook hier werd de last van het directoraat op vrij jonge schouders gelegd. Het werk wachtte, en men trad weer aan. Wisselingen bij de rooms-katholieke kweekscholen die onder leiding staan van religieuzen, hebben dikwijls andere oorzaken. Hier speelt het tot-andere-dienst-geroepen-worden veelal een rol, en de kweekschool heeft deze besluiten te eer-

biedigen, zij het meermalen met wat pijn om het heengaan van zulke trouwe en bekwame dienaren en dienareessen der onderwijzersopleiding. Het opleidingsapparaat breidt zich nog steeds uit. Alleen aan de rijkskweekscholen werden dit jaar 59 parallelklassen gevormd, tegenover 48 in het vorige jaar. Trekt men hiervan de 5 klassen af die Den Helder met zijn 99 leerlingen door de „adoptie” inbracht, dan zijn er toch nog 6 parallelklassen meer gevormd dan in het jaar 1953.

Het totaal aantal leerlingen der rijkskweekscholen steeg van 2799 tot 2913. In dit laatste getal zijn weer begrepen de 99 leerlingen van Den Helder. Reëel ging een aanwas van 15 leerlingen dus gepaard met de vorming van 6 nieuwe klassen. Dat bij een dergelijke overbelasting van de kweekscholen verscheidene leraren meer lessen toegewezen kregen dan wenselijk was, behoeft geen betoog. Tal van directeuren moesten van buiten af leerkrachten zien aan te trekken om overschotten aan lessen te verzorgen, waarvoor binnen eigen kring niemand meer te vinden was. Deze invallers zijn veelal slechts op bepaalde dagen en uren beschikbaar. Het gevolg is dat menige lesrooster uit didactisch-psychologisch oogpunt bezien een wangedrocht werd.

Een ander gevolg is, dat het „team-work” der leraren in het gedrang dreigt te komen. De directeur der rijkskweekschool te Utrecht meldt in dit verband, dat op twee na alle leerkrachten van zijn kweekschool ook aan andere scholen zijn verbonden. Op de rooster van een andere school zie ik, dat er toch nog een leraar kans ziet — waarschijnlijk móét zien — om zes vakken, zegge en schrijve: zes vakken, geheel of gedeeltelijk voor zijn rekening te nemen.

We zijn in dit opzicht nog ver verwijderd van de ideale bezetting met leraren. Toch beweegt men zich in de goede richting, al dwingt de tegenwoordige situatie tot concessies. Er is maar één goede oplossing: concentratie van het opleidingsapparaat. Maar daar heb ik reeds over geschreven.

GEBOUWEN

„En zo blijft de hoop leven dat in een volgend jaarverslag dit hoofdstuk eens wat minder in mineur zal komen te staan.” Deze zin staat woordelijk te lezen in mijn jaarverslag over 1952, in de paragraaf over de gebouwen. In het verslag over 1953 schreef ik: „Uitgestelde hoop krenkt het hart”. Laat ik nu maar zakelijker zijn. Als concreet resultaat is te melden, dat in februari de hervormde kweekschool te Amsterdam haar verbouwing voltooid zag en met enige plechtigheid het vernieuwde gebouw betrok en dat de christelijke kweekschool te Drachten, die tot nu toe nog nimmer over een schoolgebouw had beschikt, in juni een keurige nieuwe school in gebruik kon nemen. Voegt men daarbij dat de rooms-katholieke kweekschool voor onderwijzers te Heerlen haar intrek nam in een monumentaal nieuw gebouw, maar de officiële opening daarvan nog uitstelde, omdat men wel gedwongen was het onafgewerkte gebouw reeds te betrekken, maar de opening toch liever wilde uitstellen tot het „presentabel” was, dan is de balans wel volledig opgemaakt.

Ik ga nu maar niet de vraag beantwoorden of de hoop waarover ik sprak, thans in vervulling is gegaan.

Een juichtoon kan het nog onmogelijk worden. Dat zou, met name in de sector van de rijkskweekscholen, bepaald een wanklank zijn. Van de 22 gebouwen zou men kunnen zeggen, dat er twee of drie aan redelijke eisen voldoen, dat er tien zijn die nog na wat opknappen en verbouwen een aantal jaren mee kunnen, en dat de overige zo spoedig mogelijk moeten verdwijnen. Bij deze overige zijn zeker vier noodgevallen, die onder het hoofd „krotopruijing” gerangschikt kunnen worden.

Een trieste balans, maar de waarheid behoort het te winnen van de neiging tot het bedekken der schande. Bedenkt men, dat in de sector der bijzondere kweekscholen er ook enige gebouwen ernstig in aanmerking komen om in de rubriek „krotten” te worden geplaatst, dan wordt het beeld er niet mooier op. Over de huisvesting van „geadopteerde” kweekscholen heb ik in het voorgaande reeds iets gezegd. Men kan er alleen maar bewondering voor hebben dat en personeel en leerlingen in zulke slechts voor afbraak geschikte panden (ik denk met name aan de rooms-katholieke dependances te Arnhem en te Hengelo) nog zulk een blijmoedigheid tentoonspreiden en tot zulke prestaties in staat zijn.

Ik weet dat men geen ijzer met handen kan breken; ik weet dat het onbillijk zou zijn de schuldvraag rechtstreeks te beantwoorden, maar de nood is groot en de kweekschool zal nimmer haar gerechte plaats in het onderwijs kunnen innemen, indien ook de uitwendige verzorging niet onze voortdurende aandacht krijgt en behoudt.

EXAMENS

Konden verleden jaar 36 commissies van gecommitteerden het aan om toe te zien op de kweekschoolindexamens, dit jaar moesten er 39 commissies aan te pas komen, wilde men het aantal examendagen per commissie niet al te groot maken. Niettemin waren er toch nog commissies die meer dan dertig dagen zitting hadden, en eigenlijk is dertig toch een grens die niet mag worden overschreden. Er zijn ook grenzen aan het fysiek en psychisch uithoudingsvermogen van de leden van zulk een commissie. En men overschrijdt die grenzen niet ongestraft in zulke kwetsbare posities. Na wat ik in vorige jaren hierover geschreven heb, lijkt het onnodig hierover thans uit te weiden. Geëxamineerd werden 3412 kandidaten; dat betekent ruim 50 000 examens. Er heeft mij geen bericht bereikt over enig ernstig conflict; wel waren er hier en daar wrijvingen, maar men loste de meningsverschillen toch telkens weer in der minne op. Gelet op deze aantallen blijf ik dit elke keer weer „bijna een wonder” vinden.

Het staatsexamen voor onderwijzer had dezelfde vorm als verleden jaar. Onder de zes voorzitters was één nieuweling, maar daar deze in andere jaren reeds waarnemend voorzitter was geweest, was de verwachting gewettigd dat ook hier het examen, wat zijn technisch vrij moeilijke regeling betreft, goed zou verlopen. Die verwachting is volledig in vervulling gegaan. Van het totaal aantal van 602 kandidaten slaagden er 360, d.i. ongeveer 60 %. In vergelijking met andere jaren is dit percentage gunstig te noemen.

De avondkweekscholen, die in een vijftal van onze grootste steden met medewerking van de rijks- en de gemeentelijke overheid functioneren, doen hier voor-

treffelijk werk. In een tijd als de onze, waarin de vraag naar onderwijzers het aanbod nog steeds overtreft, is dit werk dubbel hoog te schatten. Mocht er een tijd komen waarin de verhouding van vraag en aanbod omkeert, dan zijn zulke instituten, afhankelijk als zij zijn van de steun der overheid, geneigd om zichzelf op te heffen. Ook dat is een onmiskenbaar voordeel.

Het zal duidelijk zijn dat, naarmate het aantal kandidaten voor het eindexamen toeneemt, het moeilijker wordt de nadelige gevolgen van het in-beslag-genomen-zijn der leraren door dit examen voor de overige klassen op te vangen. Het lijkt mij daarom van belang hier te vermelden, hoe de directeur der rijkskweekschool te Alkmaar, in samenwerking met de betrokken leden van het rijksschooltoezicht, hiervoor een oplossing heeft gezocht. Hij schrijft o.m.:

„Gedurende de mondelinge examens ontvingen de leerlingen van de derde klassen één of twee dagen per week theoretische lessen van leraren die ter beschikking waren. De overige dagen werden ze geoefend in de praktijk van het lesgeven. Ze kregen opdrachten aan scholen in de provincie of aan de oefenscholen. In samenwerking met de inspecties werd een scholentocht georganiseerd. Leerkrachten van scholen bezochten andere scholen en werden dan vervangen door kwekelingen. Door middel van een kaartstelsel was nauwkeurige controle op de uitvoering van het schema mogelijk. De reacties van schoolhoofden op het verloop van een en ander waren onverdeeld gunstig en enthousiast. De kwekelingen vonden het ideaal om eens een eigen klasse te mogen hebben.”

Misschien zou deze regeling elders navolging kunnen vinden. Ten slotte zij nog vermeld, dat een apart daartoe ingestelde commissie van deskundigen uit de kweekschoolwereld onder leiding van de verslaggever zich in de loop van dit verslagjaar in een aantal zittingen ernstig heeft beziggehouden met de voorbereiding op het eindexamen van de tweede leerkring, dat in het jaar 1956 voor het eerst zal worden afgenomen. Hoe meer men er zich in verdiept, hoe meer problemen er rijzen. Maar boeiend blijft het, en met een nauwelijks te bedwingen spanning ziet men uit naar het Koninklijk besluit dat aan deze examens gestalte zal geven, en met nog meer spanning naar de werkelijkheid, die het gehalte ervan zal bepalen.

IX. VERSLAG VAN DE BOUWKUNDIG HOOFDINSPECTEUR VAN HET LAGER ONDERWIJS

Met ingang van 1 juli 1954 werd aan de heer W. Witteveen, bouwkundig hoofdinspecteur van het lager onderwijs, op zijn verzoek eervol ontslag verleend.

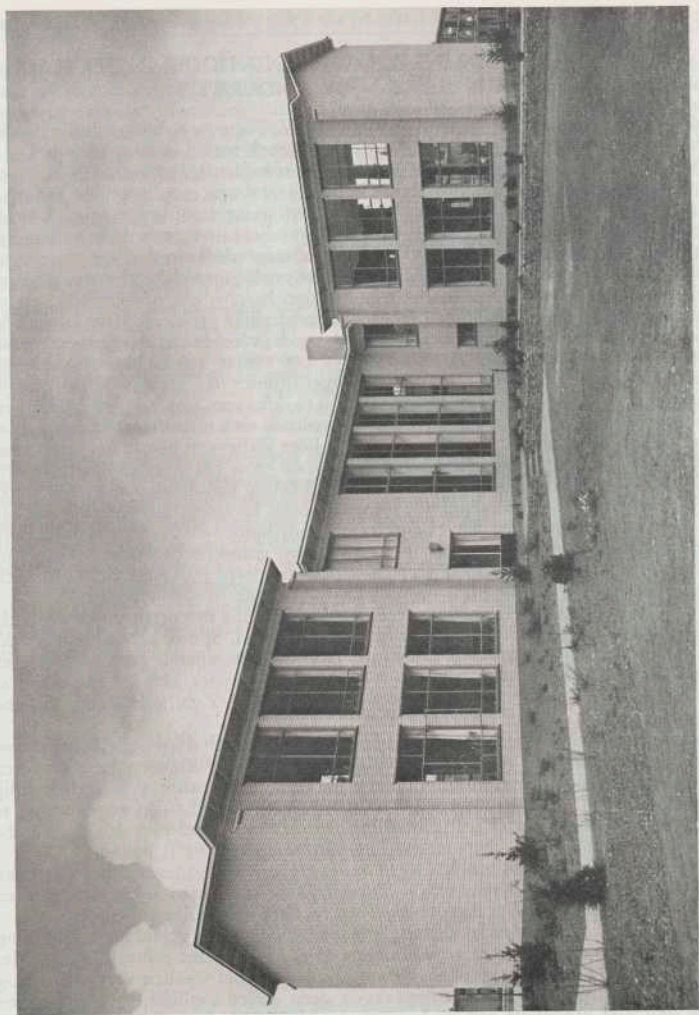
De heer Witteveen, die op 1 februari 1914 in rijksdienst was getreden, werd op 1 augustus 1936 benoemd tot bouwkundig inspecteur; op 1 september 1947 werd deze titel gewijzigd in die van bouwkundig hoofdinspecteur. Van de achttien jaren gedurende welke hij de leiding van het bureau van de bouwkundige inspectie van het lager onderwijs had, kan het merendeel worden aangemerkt als voor de scholenbouw zeer bewogen jaren. Het oorlogsgeweld gedurende de jaren 1940-1945, toen vele schoolgebouwen werden beschadigd of verwoest, en de daarna volgende wederopbouw brachten uitzonderlijke problemen met zich mede. Naarmate de economische toestand zich herstelde, vloeide een steeds toenemende stroom van stukken toe. Terwijl in 1936 het aantal ingekomen stukken 898 bedroeg, werd voor 1954 een aantal van niet minder dan 4660 genoteerd. In de periode 1936-1954 werden in totaal 39 310 stukken om advies ontvangen. Als gevolg van de onderwijsvernieuwing voltrok zich bovendien op het gebied van de scholenbouw een evolutie. Het is de heer Witteveen gelukt het tempo van de afhandeling der stukken aan te passen aan de grote behoefte en daarnaast nog tijd ter beschikking te houden voor de ontwikkeling van de nieuwe ideeën welke bij de stichting van schoolgebouwen naar voren kwamen. Een belangrijke bijdrage tot de vernieuwing heeft hij geleverd door binnen de gestelde economische grenzen een schooltype te ontwikkelen dat een gemeenschapsruimte bevat, nl. de „*halschool*”. In de afgelopen jaren heeft dit schooltype zich naast de traditionele gangenschool en de gangloze school een belangrijke plaats veroverd.

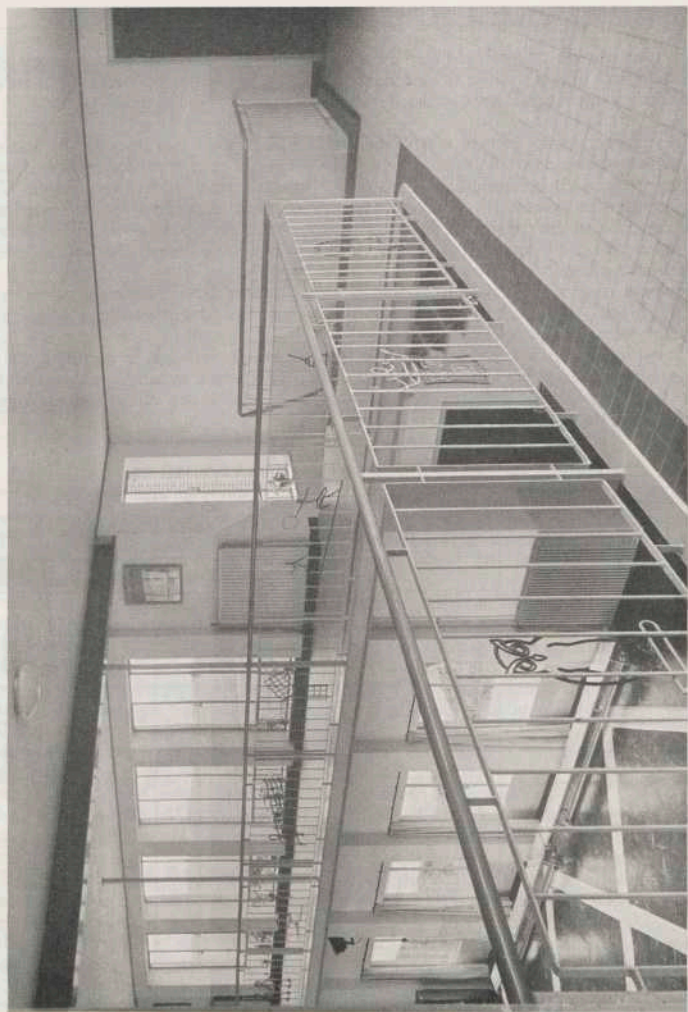
Na het vertrek van de heer Witteveen werden de beide inspecteurs met de werkzaamheden van de hoofdinspecteur belast. De heer H. Spook kreeg de inspecties in de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Noordholland en Utrecht als werkgebied, terwijl de heer W. Ch. Kuyper zich de inspecties in de provincies Noordbrabant, Gelderland, Limburg, Zuidholland en Zeeland zag toegewezen.

De achterstand in de behandeling der stukken, welke zich door gebrek aan personeel reeds in het laatst van de ambtsperiode van de heer Witteveen deed gevoelen nam onvermijdelijk toe, doordat niet direct in de vacature van bouwkundig hoofdinspecteur werd voorzien. De minister werd verzocht zijn goedkeuring te hechten aan een voorstel tot uitbreiding van het personeel met drie technische ambtenaren. Inmiddels heeft uitbreiding van personeel plaats gehad.

Door aan de inspecteurs van het lager onderwijs prijslijsten inzake de kosten van meubilair enz. te verschaffen en de desbetreffende aanvragen aldus bij algemeen advies af te doen, werd te dien aanzien een snellere werkwijze verkregen.

De verbeterde economische omstandigheden hebben mede geleid tot de stichting van vele mooie en doelmatige schoolgebouwen. Dit neemt echter niet weg dat het aantal oude schoolgebouwen, dat noodzakelijk moet worden vervangen, nog zeer groot is. Tal van lokalen ontvangen geen direct zonlicht; vele gebouwen zijn nog niet aangepast aan de hygiënische eisen van deze tijd. Aangezien het





Halschool te Zuilen

(Zie voor beschrijving blz. 461)

hier gaat om de gezondheid van het schoolgaande kind, van het opgroeiende geslacht, zal uitstel van de te dezen noodzakelijk te treffen voorzieningen in de toekomst ongetwijfeld grote schade veroorzaken.

In het jaarverslag over 1953 werd reeds melding gemaakt van het rapport van de Studiecommissie voor de scholenbouw. In dit rapport zijn echter in hoofdzaak de lagere scholen behandeld. Het vooruitzicht dat binnen afzienbare tijd de Wet op het kleuteronderwijs kon worden verwacht, was aanleiding tot de instelling van een *Studiecommissie voor de bouw van kleuterscholen*. Deze commissie, die 15 leden telde, werd op 22 januari 1954 door de minister geïnstalleerd. Het aantal leden werd later uitgebreid tot 21.

Verwacht mag worden, dat ook deze commissie zeer nuttig werk zal verrichten en dat bij de stichting van nieuwe kleuterscholen veel profijt van haar arbeid zal kunnen worden getrokken.

In aansluiting bij hetgeen daaromtrent in vorige jaarverslagen is vermeld, volgt hieronder een door het Centraal Bureau voor de Statistiek samengesteld overzicht van het aantal schoolgebouwen, dat volgens de afgegeven rijksgoedkeuringen in de jaren na 1947 is gesticht.

Aantal en omvang der nieuwe schoolgebouwen, gesticht in de jaren 1948 t/m 1954

Jaar	Scholen voor g.l.o.		Scholen voor v.g.l.o.		Scholen voor u.l.o.		Scholen voor b.l.o.		Kleuterscholen		Kweekscholen	
	aantal											
	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen
1948	121	687	1	4	17	109	2	11	6	13	—	—
1949	171	912	2	8	31	192	6	70	10	27	—	—
1950	214	1236	7	25	39	181	21	159	21	66	—	—
1951	156	904	11	44	37	210	9	53	36	123	1	7
1952	245	1490	20	96	34	222	14	100	46	135	2	11
1953	257	1624	25	137	34	169	20	145	71	244	—	—
1954	202	1265	19	89	29	175	21	154	87	268	2	19
Totaal	1366	8118	85	403	221	1258	93	692	277	876	5	37

Volgens de daarvoor afgegeven rijksgoedkeuringen bedroeg het in 1954 gebouwde aantal gymnastiek-lokalen in totaal 87, tegen 63 in 1953 en 25 in 1952.

Betreffende de uitbreidingen en verbouwingen zijn voor dit jaar de volgende aantallen te vermelden.

Uitbreidingen en verbouwingen van schoolgebouwen in het jaar 1954

	Scholen voor g.l.o.		Scholen voor v.g.l.o.		Scholen voor u.l.o.		Scholen voor b.l.o.		Kleuter- scholen		Kweek- scholen	
	aantal											
	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen	gebouwen	lokalen
Uitbreiding	163	310	4	5	17	52	3	3	7	10	6	13
Verbouwing	69	12	2	3	2	1	2	1	7	5	3	—

Voorts werden dit jaar 17 gymnastiekzalen uitgebreid en 4 verbouwd.

Nog zij vermeld, dat de raming van de bouwkosten van de in 1954 behandelde bouwplannen 92 miljoen bedroeg, tegen 72 miljoen in 1953 en 50 miljoen in 1952. In deze bedragen zijn niet begrepen de kosten van de verbouwingen beneden f 10 000,— en die van verwarmingsinstallaties, toezicht en architecten-honoraria c.a.

Voor de stichting van *nieuwe* schoolgebouwen werden in het verslagjaar ter behandeling ontvangen 354 plannen, t.w. 121 voor het openbaar, 217 voor het bijzonder en 16 voor het buitengewoon lager onderwijs, tegen onderscheidenlijk 301, 105, 173 en 23 in 1953.

Voor de herbouw van door *oorlogsgeweld* verwoeste schoolgebouwen werden 3 plannen ingezonden. Het aantal gevallen voor herstel van *beschadigde* gebouwen bedroeg eveneens 3.

Het aantal ingezonden plannen voor de bouw van kleuterscholen bedroeg 134, tegen 113 in 1953.

Voor de bouw van *kweekscholen* werden 3 plannen toegezonden.

Voor de *verbouwing* en *uitbreiding* van schoolgebouwen werden 672 plannen ontvangen, t.w. 182 voor het openbaar, 471 voor het bijzonder en 19 voor het buitengewoon lager onderwijs, tegen resp. 630, 152, 452 en 26 in 1953.

Voor de bouw van *gymnastieklokalen* en de verbouwing van andere lokalen tot gymnastieklokaal werden resp. 207 en 21 plannen toegezonden, tegen resp. 123 en 19 in 1953.

Het ter beoordeeling toegezonden aantal aanvragen voor de aanschaffing van *meubilair* bedroeg 912, t.w. 232 voor het openbaar, 631 voor het bijzonder en 49 voor het buitengewoon lager onderwijs; in totaal 146 minder dan in 1953.

Voor de aanschaffing van *leermiddelen* voor het onderwijs in de *lichamelijke oefening* werden 174 aanvragen ontvangen, tegen 128 in 1953.

Het aantal plannen voor de aanleg en verbetering van *speelplaatsen* en de bouw en uitbreiding van *rijwielbergplaatsen* bedroeg onderscheidenlijk 231 en 415, tegen resp. 216 en 350 in 1953.

Inzake de aanleg van nieuwe en de uitbreiding en verbetering van bestaande *verwarmingsinstallaties* werden 961 plannen ontvangen, tegen 697 in 1953.

Voor de aanleg en verbetering van *watervoorzienings-, sanitaire en elektrische installaties* werden 142 plannen om advies ingezonden, tegen 221 in 1953.

Ten slotte werd nog advies gevraagd betreffende de *tijdelijke huisvesting* in bestaande gebouwen, de bouw van *noodscholen*, de herstelling van *rampschade* en de ontheffing van de bepalingen van het *Bouwbesluit* in resp. 10, 39, 7 en 5 gevallen en voorts omtrent 11 *beroepszaken*.

G. VERSLAGEN

DER HOOFDINSPECTEURS VAN HET LAGER ONDERWIJS BETREFFENDE HET KLEUTERONDERWIJS

EERSTE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Noordbrabant, Gelderland en Limburg

§ 1. *De toestand van het kleuteronderwijs in het algemeen*

HERSTEL NA STORMRAMP

Met vreugde en dankbaarheid constateert de schoolopziener in *district 2*, dat de grote materiële schade die in de stormnacht van 30 januari op 1 februari 1953 werd aangericht aan de kleuterscholen in de noordwesthoek van Noordbrabant, met behulp van binnen- en buitenlandse giften in geld en goederen geheel of gedeeltelijk kon worden hersteld.

GROEIENDE BELANGSTELLING

In het afgelopen jaar kon allerwegen ten aanzien van het kleuteronderwijs een groeiende belangstelling worden waargenomen. De overtuiging dat binnen afzienbare tijd een regeling van dit onderwijs tot stand zou komen, moet hier wel stimulerend hebben gewerkt.

De schoolopziener in *district 3* schrijft hieromtrent:

„Alsof het dagen van het licht van betere tijden reeds zichtbaar was, scheen de spanning, waarin gemeent- en schoolbesturen verkeerden, geleidelijk over te gaan in een meer blijmoedige verwachting. De vraag: „wanneer komt de wet en hoe zal zij er uit zien?” is ontelbare malen gesteld. Men scheen niet meer te twifelen en de moedeloosheid, in het vorig jaar gesignaleerd, begon te wijken. En met meer innerlijke overtuiging dat er stellig binnen afzienbare tijd een regeling van het kleuteronderwijs zou komen, werd gestimuleerd tot aanpassing aan de eisen, die gesteld zouden kunnen worden.

Met inspanning van alle krachten heeft men initiatieven genomen om op een beter niveau te komen. Bazaars en muziekuitvoeringen, voetbalwedstrijden en oliebollendagen hielpen op vele plaatsen de lasten verlichten waar men moest komen tot nieuwbouw, tot aanvulling van het ontwikkelingsmateriaal en tot aanschaffing van meer verantwoord meubilair.”

GUNSTIGE EN ONGUNSTIGE FACTOREN

Er werden dit jaar verschillende nieuwe scholen geopend. Het aantal bevoegde leidsters nam wederom belangrijk toe. De gemeentelijke subsidies vertoonden een stijgende lijn, terwijl ook anderzijds veel medewerking van de gemeentebesturen werd ondervonden.

Toch blijft er op elk gebied nog zeer veel te wensen over. Het grote tekort aan behoorlijke schoolruimte, de onvoldoende sanitaire inrichtingen, de leermiddelen, de rechtspositie der leidsters en de financiën der schoolbesturen eisen dringend voorziening.

TEKORT AAN SCHOOLRUIMTE

Hoewel er in de eerste hoofdinspectie een groot aantal kleuterscholen wordt aangetroffen, voorzien deze toch niet geheel in de behoefte. De schoolopziener in *district 2* noemt als oorzaken hiervan:

- „1. De beperkte woonruimte en het gebrek aan personeel, alsook de arbeid der gehuwde vrouw, redenen waarom de ouders hun kleine kinderen gaarne op de kleuterschool geplaatst zien.
2. De zeer snelle ontwikkeling en uitbreiding van steden en dorpen met nieuwe woonwijken. Bij de „planning” van deze nieuwe woonwijken wordt te weinig gedacht aan speelterreinen voor de kleuters; door het steeds toenemende verkeer is de straat thans een nog minder veilige speelplaats voor de kleuters dan vroeger. Grote kleuterscholen met voldoende speelruimten zijn dan ook hier dringend noodzakelijk.
3. De zeer slechte outillage en de overbezetting der thans bestaande kleuterscholen vragen eveneens om meer schoolruimte voor de kleuters.”

De schoolopziener in *district 1* merkt in dit verband op:

„Er zijn kleine gemeenschappen, waar het te verwachten aantal leerlingen te gering is om er een kleuterschool voor op te richten. De kosten per leerling zouden onevenredig hoog zijn, terwijl de ouders juist in deze kleine buurtschappen meestal niet kapitaalcrachtig zijn en noch een hoog schoolgeld, noch belangrijke andere bijdragen kunnen opbrengen.

In de steden is het vooral het gebrek aan schoolruimte dat een rol speelt. Praktisch overal waar grote nieuwe woningcomplexen verrijzen, doet zich het probleem „kleuterschool” voor. De afstand tot een elders gelegen kleuterschool is meestal te groot — terwijl zo'n school ook vaak geen opname-capaciteit meer heeft. De gelden voor nieuwbouw zijn soms wel, soms niet beschikbaar. Zijn ze wel beschikbaar, dan staat menig bestuur verbaasd dat de school niet op korte termijn gesticht kan worden, omdat er niet zonder meer rijksgoedkeuring voor de bouw kan worden verleend.”

§ 2. De kleuterscholen; hun werkwijze en hun resultaten

AANTAL SCHOLEN

Het aantal scholen in de drie districten was op 31 december 1954 toegenomen tot 1135, terwijl ook het aantal leerlingen wederom een stijging vertoonde.

VERBETERDE WERKWIJZE

Uit de verslagen der schoolopzieners valt op te maken, dat de leidsters over het algemeen een grote belangstelling voor de vernieuwing van het onderwijs aan de dag leggen. Geleidelijk aan voltrekt zich daardoor een verbetering in de werkwijze van de kleuterscholen. De schoolopziener in *district 3* schrijft hieromtrent:

„Over het algemeen wordt de werkwijze op de verschillende kleuterscholen beter, mede dank zij de actie van de verenigingen van kleuterleidsters. Op afdelingsvergaderingen, en ook op de jaarvergaderingen, komen praktische en pedagogische problemen ter sprake. Belangstellende en trouwe leden vinden hierin niet alleen steun, maar nemen ook elk naar eigen omgeving waardevolle adviezen mee.

De uitgaven van deze verenigingen, hun maandbladen en de uitgaven van de pedagogische studiecentra zijn van veel betekenis, terwijl ook de contactbrieven van het christelijk pedagogisch studiecentrum met ere genoemd mogen worden.

Ondanks al deze voorlichting is men er nog niet. Onder het mom van modern werken is helaas in sommige scholen nog veel gemakzucht te vinden. Het zgn. vrije werken laat geen mogelijkheid tot ontwikkeling. De kleuters mogen inderdaad vrij werken, maar met zó beperkt materiaal dat verveling duidelijk waarneembaar is.

Dit kan men de leidsters die onbevoegd zijn of onder slechte omstandigheden zijn opgeleid, maar half euvel duiden. De weg naar verbetering moet blijkbaar langzaam en met bedachtzaamheid bewandeld worden. Als men hem echter maar wil gaan.”

Ook ten aanzien van het *buitenspel* valt vooruitgang waar te nemen. De schoolopziener in *district 1* merkt hieromtrent op:

„Ten aanzien van het buiten spelen valt vooruitgang te constateren. De kleuterscholen beginnen zich los te maken van het idee dat vijftien minuten pauze gelijkgesteld zou kunnen worden met „buitenspelen“. Nu gaat het er maar om, dat ook de leidsters leren „buitenspel“, niet zozeer door zelf actief aan het spel deel te nemen, dan wel door het stimuleren van en het leiding geven aan het spelen der kleuters. Klimrekken en klautertoestellen vallen zowel bij leidsters als bij kleuters, zij het om verschillende redenen, in de smaak, maar voor kruiwagens, grote blokken, kistjes, mandjes, ruingeredschap enz. is de belangstelling der leidsters, vergeleken met die van de kleuters, nog te gering.”

Het ontwerpen van een geschikt *spel- en werkplan* en in aansluiting daarop van een behoorlijke dagindeling vormen voor vele leidsters nog een grote moeilijkheid. De schoolopziener in *district 1* schrijft hierover:

„Het is gebleken, dat het voor vele hoofdleidsters en leidsters niet eenvoudig is een geschikt plan en een geschikte dagindeling op te maken. Werkelijk speelgoed wordt nog op heel veel scholen als onbelangrijk beschouwd en als iets dat hoogstens getolereerd kan worden in de tuin, maar zeker niet in de lokalen. Het blijft moeilijk te zijn in te zien dat er ontwikkelingsmogelijkheden voor de kleuter schuilen in geschikt speelgoed en dat de tijd, besteed aan het op de juiste wijze leren omgaan met speelgoed, goed besteed is.

Ofschoon een strakke rooster voor kleuterscholen velerlei bezwaren met zich meebrengt, is het ontbreken van elke dagindeling, vooral voor jonge leidsters, een ongelukkige omstandigheid. Aan grotere scholen is onderling overleg voor het gebruiken van speelzaal en speelplaats nodig en dikwijls ook, in verband met het lenen van materiaal, overleg omtrent de tijdstippen waarop men bepaalde soorten ontwikkelingsmateriaal wil gebruiken.

In sommige gebouwen kan het storend werken als de ene leidster een zanglesje wil geven, terwijl haar collega in het aangrenzend lokaal een vertelling op haar programma heeft staan.

Maar afgezien van deze hindernissen, die zich voordoen op scholen met meer dan één klas, blijft het ontbreken van een dagindeling voor vele leidsters een handicap. Ofschoon ze de daardoor verkregen vrijheid waarderen, bemerken de besten onder hen wel dat ze daardoor ook een apparaat voor zelfcontrole missen. Ongemerkt wordt het een of ander lesje te lang of te kort en dit zou niet schaden, indien daarbij de tijdsduur afhankelijk gesteld zou worden van de behoeften der kleuters. Het is volkomen begrijpelijk, vooral bij pasbeginnende leidsters, dat in plaats daarvan soms het al-of-niet-goed-voorbereid-zijn van de leidster zelf, de animo waarmee zij een bepaalde les geeft enz., het criterium is.”

Ten aanzien van de werkwijze aan de *fröbelscholen* merkt de schoolopziener in *district 2* op:

„Van de werkwijze in de fröbelscholen is het volgende te zeggen:

1. Er zijn scholen waar uitsluitend volgens het klassikale stelsel gewerkt wordt.
2. Op andere scholen wordt 's morgens klassikaal gewerkt en past men 's middags, de arbeid naar keuze toe.
3. Er zijn scholen waar men geheel werkt volgens moderne psychologische en pedagogische beginselen. Om met deze laatste scholen te beginnen: De idee van individueel werken volgens eigen initiatief, zoals dr. Maria Montessori dat in haar methode aangaf, wordt hier in praktijk gebracht. De omgeving is functioneel goed ingericht. Het materiaal is in voldoende verscheidenheid en in de juiste hoeveelheid aanwezig. De kleuters zijn hier vrij in de keuze van het materiaal, waarmee ze naar aard en aanleg in hun eigen ritme en tempo mogen werken. In groepen of algemene lesjes maken de leidsters de kleuters vertrouwd met het materiaal en leren hen de technieken bij de bewerking van dat materiaal. Bij de bouw en inrichting van nieuwe kleuterscholen houdt men vanzelfsprekend rekening met de voorwaarden, die vervuld moeten worden om volgens deze moderne beginselen te kunnen werken. De klasbezetting mag de 40 kleuters niet te boven gaan. Het is verheugend dat als voorwaarde voor de financiële steun bij de bouw, bij gemeenteverordening het aantal kleuters per klas wordt vastgesteld.

Voorbeelden van goed ingerichte kleuterscholen, waar de moderne werkwijze gunstige resultaten doet verwachten, zijn o.a. die te Nuland, Klundert, Standaardbuiten, Vught, Breda en Tilburg. Op de scholen,

bedoeld onder punt 2, blijkt uit de gesprekken met de leidsters dikwijls, dat ze van vernieuwing weleens iets gehoord, gelezen of gezien hebben, maar de achtergrond ervan niet begrijpen. Zij menen klaar te zijn wanneer zij de kasten hebben geopend en de kleuters onbepikt en ongeordend de beschikking hebben gegeven over al het fröbel-materiaal, zonder daarbij individueel of in groepsverband leiding te geven.

Het ongeordende en vaak doelloze spelen heeft verveling en baldadigheid tot gevolg.

Bij verandering van werkwijze gevoelen de beste leidsters onder deze groep toch wel de behoefte om naast het fröbelmateriaal ook ander zgn. aanvullend materiaal ter keuze te plaatsen en de omgeving daarmee meer in overeenstemming te brengen door in lage kasten het materiaal beter onder het bereik der kleuters te plaatsen.

Opmerkelijk is het, dat dit reeds de activiteit, de werklust en de vreugde der kleuters bevordert. Adviezen en aanwijzingen hoe verder in de praktijk te handelen, werden overal gaarne opgevolgd, soms werd er zelfs schriftelijk om gevraagd of werd mij mededeling gedaan van de resultaten.

Aan de onder 1 bedoelde scholen schijnt helaas elke vernieuwingsgedachte voorbij te gaan. Het zijn meestal de oudere leidsters, die niet kunnen of durven veranderen en zich alleen maar veilig en zeker voelen bij de wijze van werken die in hun opleidingstijd gebruikelijk was."

§ 3. De leerlingen en de ouders

OVERBEZETTING DER LOKALEN

Een gevolg van het tekort aan schoolruimte is, dat in verreweg de meeste lokalen nog een te groot aantal leerlingen wordt bijeengebracht. De schoolopziener in *district 2* heeft uitgerekend, dat slechts 226 klassen minder dan 40 leerlingen tellen. Daarnaast worden in haar district aangetroffen: 320 lokalen met 40 tot 50 leerlingen, 197 lokalen met 50 tot 60 leerlingen, 61 lokalen met 60 tot 70 leerlingen, 8 lokalen met 70 tot 80 leerlingen, 8 lokalen met 80 tot 90 leerlingen en 2 lokalen met meer dan 100 leerlingen. Zij schrijft:

"Deze toestand is een belemmering voor goed bij de kleuter aangepast onderwijs. De overbezetting der lokalen laat geen bewegingsvrijheid toe, de kleuters zitten te dicht opeen en als men dan bedenkt, dat 173 scholen geen speelplaats hebben en 133 scholen zelfs geen buitenspeelplaats, dan zal het een ieder duidelijk zijn, dat de kleuters in dergelijke omstandigheden zowel in pedagogisch als in hygiënisch opzicht tekort moeten komen."

TOELATINGSLEEFTIJD

Ofschoon vele gemeente- en schoolbesturen er toe zijn overgegaan, mede door het gebrek aan schoolruimte, de toelatingsleeftijd voor de kleuterscholen op 4 jaar te stellen, worden er toch nog zeer vele scholen gevonden die de kleuters op driejarige leeftijd toelaten. De schoolopziener in *district 1* gaat op dit euvel nader in. Zij schrijft:

"Van de 135 kleuterscholen in Noordbrabant zijn er 76 die nog driejarigen op school hebben; van de 296 scholen in Limburg zijn er 214 met driejarigen.

Tweejarigen worden thans nog slechts bij uitzondering in Limburg op de kleuterscholen aangetroffen. De driejarigen zijn voor het merendeel $3\frac{1}{2}$ jaar oud als ze voor het eerst op school komen. Toch biedt, vooral in grote scholen, het klasje waarin de driejarigen zijn ondergebracht, meestal geen prettige aanblik. Een pasgeslaagde leidster of een kwekeling wordt met de verzorging van deze kleintjes belast en, uitzonderingen daargelaten, is het eigenaardig de reactie van de leidster hierop te zien. Buiten schooltijd allerleest voor kinderen en gemakkelijk ermee omgaand, voelt zij zich „voor de klas" plotseling „school-juffrouw". Alles wat aan spel en verzorging doet denken, verdwijnt uit haar gedachten en er blijft slechts plaats over voor het in haar ogen zo belangrijke feit dat ze nu de kinderen iets moet leren.

Dat blijkt dan praktisch onmogelijk te zijn. In de eerste plaats, doordat er meestal veel te veel kleintjes in haar groep zijn ondergebracht; in de tweede plaats, doordat het klasje van de kleintjes bijna onver-

anderlijk afgeschreept wordt met een minimum aan materiaal; in de derde plaats, doordat haar alle speelgoed dat zij broodnodig heeft, ontbreekt; en in de vierde plaats, doordat haar opleiding niet afgestemd was op zulke jonge kinderen. Soms wordt er gehuild of valt een kleuter ineengedoken in bank of stoeltje of met het hoofdje op tafel in slaap. Ook zijn er kleuters die dan maar apathisch, met wat blokjes voor zich, blijven zitten staren.

Helaas is hier en daar de ruimte waarin de kinderen zijn ondergebracht, niet erg geschikt: ze biedt te weinig bewegingsmogelijkheid of ze is te somber, enz.

Als er dan ook nog geen speellokaal is en de speelgelegenheid buiten onvoldoende is, dan missen de ouders wel volkomen hun doel, als zij het kleintje naar de kleuterschool sturen, omdat er bijv. „op een bovenhuis” zo weinig speelgelegenheid is voor kinderen.

In totaal zijn er op de kleuterscholen in het eerste district 3749 driejarigen.

CONTACT TUSSEN SCHOOL EN HUIS

Vele ouders tonen voor de school waar hun kleuters worden opgevoed een warme belangstelling. Op ouderavonden en -middagen komt op uitstekende wijze het contact tussen huis en school tot stand, zeer tot voordeel van de kleuters. De waardering voor hetgeen de leidsters voor de kleuters doen, komt dan spontaan naar voren. De schoolopziener in *district 3* schrijft in dit verband:

„De ouders hebben het contact met de school dringend nodig en ze zijn er ook bijzonder op gesteld. Over het algemeen wil men graag iets zien van het interne schoolleven en begrip krijgen van de opvattingen van de leidster omtrent het kind. Ouders willen weten, waar het kind mee bezig is gedurende de schooldag.

De belangstelling wordt, waar een goed contact is, ook in stoffelijke bewijzen getoond. Vaak is er 's avonds in de school een werkgemeenschap van vaders en moeders met de juffrouw samen bezig om het speelgoed te onderhouden of te vernieuwen. En het kind plukt daar de vruchten van en niet alleen in materiële zin. Het aantal scholen, waar men ouderavonden organiseert of een schoolkrant uitgeeft, breidt zich steeds uit. Voorzover ik in de gelegenheid was ouderavonden bij te wonen, kon ik waarmaken hoe deze avonden meer en meer doeltreffend worden georganiseerd. Het zijn niet alleen maar gezellige avonden met verlotingen en veel pret voor de dorpsbevolking.

Voor de leidster is de steun en de medewerking der ouders een sterke prikkel om haar werk zinvol en met veel liefde te doen.”

Intussen betreurt de schoolopziener, dat de overvolle klassen ook op dit gebied vaak belemmerend werken. Zij schrijft daaromtrent:

„De verhouding tussen school en huis is in de overvolle klassen minder goed op een verantwoord peil te houden. Men mist de ruimte voor oudermiddagen, waarop men telkens groepjes ouders in de gelegenheid zou kunnen stellen de kleuters in actie te zien. Hoe zou men ook de natuurlijke en vrije werkwijze kunnen demonstreren of iets kunnen laten zien van het persoonlijk contact met de kleuters? Bovendien moet, gezien de onmogelijkheid met zestig gezinnen enig contact na schooltijd te onderhouden, het huisbezoek tot de ernstige ziekten beperkt blijven. Buiten beschouwing bleef hier nog de factor van de vermoedelijkheid van de leidster na een volbrachte zware dagtaak.”

§ 4. Het onderwijzend personeel

BEVOEGDHEDEN

In het afgelopen jaar is het aantal bevoegde leidsters wederom belangrijk toegenomen. De toestand is nu zo, dat in *district 1* op de 1093 leidsters nog 176 onbevoegden worden aangetroffen. Van de 917 bevoegden waren er 283 in het bezit van het diploma als hoofdleidster.

In *district 2* waren er van de 892 leidsters 203 onbevoegd, terwijl van de 689 bevoegden er 196 het diploma als hoofdleidster bezaten.

In *district 3* waren van de 894 leidsters 177 onbevoegd. Van de 717 bevoegden bezaten er 249 het diploma als hoofdleidster.

IJVER EN TOEWIJDING

Met lof spreken de schoolopzieners over de ijver en de toewijding, waarmee de leidsters dikwijls onder moeilijke omstandigheden hun werk verrichten. Vaak met voorbijzien van eigen belangen vervullen zij met opgewektheid hun taak en dit ondanks hun dikwijls slechte materiële positie.

SALARIËRING

Hoewel door verhoging van de gemeentelijke subsidies voor de kleuterscholen verschillende malen de salarissen der leidsters konden worden verhoogd en ook overigens de salarissen zich in stijgende lijn bewogen, laat in het algemeen de financiële positie der kleuterleidsters nog veel te wensen over.

§ 5. De schoolgebouwen

HUISVESTING

Een zeer groot aantal kleuterscholen is ondergebracht in gebouwen, die niet als kleuterschool zijn gebouwd. De scholen zijn dan gehuisvest in verenigingslokalen, houten barakken, consistoriekamers, woonhuizen, al dan niet verbouwde oude lagere scholen, enz. Dat de huisvesting van de kleuters daardoor dikwijls zeer veel te wensen overlaat, spreekt vanzelf, vooral wanneer daarbij de noodzakelijke speellokale van andere speelgelegenheden ontbreken, geen behoorlijk sanitair aanwezig is en evenmin voor garderoberuimten is gezorgd, terwijl de vloeren der lokalen vaak in slechte toestand verkeren.

MEDEGEBRUIK

Het euvel van de slechte huisvesting wordt in vele gevallen nog verergerd door een ander euvel, nl. dat van het medegebruik, waarover de schoolopzieners terecht hun beklag doen. De schoolopziener in *district 1* schrijft hierover:

„Het is onmogelijk om 's morgens in een kleuterschool op normale wijze met de werkzaamheden te beginnen, als er daags te voren in de middag- of avonden in het gebouw een jeugdvereniging, bibliotheek, zangvereniging, harmoniegezelschap, vergadering, godsdienstoefening, consultatiebureau, toneelvereniging, cursus, tentoonstelling of bal is geweest.

Als de schoonmaak op zaterdag heeft plaats gehad en op een der daaropvolgende dagen het speellokaal voor andere doeleinden wordt gebruikt, dan is voor de rest van de week dit lokaal in feite voor de kleuters onbruikbaar. Het is zeer onhygiënisch liggend, kruipend, zittend, enz. te werken op een vuile vloer.

De in de avond gebruikte werklokalen vertonen 's morgens, als de school eigenlijk moest beginnen, een verontreinigde vloer, dooreenstaand meubilair, velerlei beschadigingen. De atmosfeer is er ondraaglijk. Ontwikkelingsmateriaal en speelgoed zijn van hun plaats gehaald en hebben mankementen opgelopen, de bordes zijn volgeschreven, vaasjes en bloempotten zijn vol overblijfselen van sigaren en sigaretten. Er is eenvoudig niet te werken. Het sanitair is weezinwekkend.

Het valt te begrijpen, dat onder die omstandigheden de leidsters de lust vergaat om de school keurig te onderhouden en dat ze geen kans meer zien alles normaal te doen verlopen.

Verontreinigd, vernield en chaotisch laten de medegebruikers het gebouw achter, als dank voor het bestuur der school, dat niet durfde weigeren het aan hen ter beschikking te stellen.

Hier wordt gespot met elk beginsel van hygiëne, en de kleuters zouden naar alle waarschijnlijkheid dikwijls beter af zijn met geen school dan met een school waarin door het medegebruik toch geen behoorlijke verzorging mogelijk is.”

§ 6. *Bijzondere voorzieningen*

GENEESKUNDIG TOEZICHT

In Gelderland wordt dit toezicht in alle scholen uitgeoefend. In Noordbrabant zijn er nog vele scholen, waar nooit een schoolarts komt. In Limburg worden nog weinig kleuters medisch onderzocht; wel is het Limburgse Groene Kruis voornemens daarmede een aanvang te maken.

Het contact tussen schoolartsen en de schoolopzieners wordt door de laatsten zeer op prijs gesteld. De samenwerking tussen deze functionarissen is goed.

T.B.C.-WET

De inwerkingtreding van de nieuwe wet tot bescherming van de leerlingen tegen besmettingsgevaar (Wet van 9 juli 1953, *Stb.* no. 349) eist van de schoolopzieners zeer veel werk, vooral omdat de voorschriften door personeel en besturen dikwijls niet begrepen en opgevolgd worden.

MELKVERSTREKKING

Ondanks de opwekking van de minister om tot het verstrekken van schoolmelk over te gaan, komt deze verstrekking slechts sporadisch voor.

§ 7. *De kosten van het onderwijs*

De gemeentelijke subsidies vertoonden ook in het afgelopen jaar gelukkig een stijgende lijn. De bijdragen per leerling bewegen zich thans tussen f 10,— en f 50,—. In een enkel geval werd een subsidie verleend van f 60,— per leerling. Ondanks deze verhoogde bijdragen verkeren vele schoolbesturen in zeer moeilijke financiële omstandigheden, die niet kunnen worden opgeheven door verhoging van de schoolgelden. Dit is trouwens een maatregel die door de besturen slechts zeer node wordt toegepast. Ook de uit anderen hoofde verkregen inkomsten, bijv. die uit bazaars, collecten, loterijen, schenkingen e.d., kunnen de zorgen der schoolbesturen niet wegnemen. Immers, de kosten voor nieuwbouw en onderhoud zijn belangrijk gestegen, terwijl ook de verwarming en het schoonhouden van de gebouwen aanzienlijk hogere bedragen vragen.

Dat daarbij de salarissen der leidsters, die bovendien van plaats tot plaats zeer uiteenlopen, dikwijls als sluitpost van de begroting dienen, moet ten zeerste worden betreurd.

Met onweerstaanbaar verlangen wordt dan ook allerwegen uitgezien naar de totstandkoming van een wet op het kleuteronderwijs.

§ 8. *Het schooltoezicht*

Van jaar tot jaar is de taak van de schoolopzieners in belangrijkheid en omvang toegenomen. Hun bemoeiingen bij nieuw- en verbouw, bij subsidiëring door gemeentebesturen, bij opleiding en examens, bij talloze besprekingen en zowel op hun onderlinge vergaderingen als op die met de hoofdinspecteurs, vragen naast

de zich uitbreidende administratie meer dan de gehele mens. Gelukkig heeft de aanstelling van een volledige bureauhulp enige verlichting voor de schoolopzienaars gebracht.

Voor de drie schoolopzienaars in mijn hoofdinspectie is de taak veel te zwaar geworden. De noodzakelijke schoolbezoeken, waarbij leiding gegeven kan en moet worden aan de kleuterleidsters en de schoolbesturen, komen door de overbelasting in het gedrang.

Gaarne wil ik op deze plaats mijn grote waardering uitspreken voor het vele en belangrijke werk dat door de schoolopzienaars met zoveel ijver en opgewektheid wordt verricht.

BUITENLANDS BEZOEK

Van 20 tot 25 september brachten vier Belgische inspectrices een tegenbezoek aan Nederland. In het Institute of social studies te 's-Gravenhage genoten zij gastvrijheid. Van daaruit bezochten zij onder leiding van de schoolopzienaars Voss en Brants o.a. enige kleuterscholen, een opleidingsschool voor kleuterleidsters en enige instituten in verschillende delen van het land.

§ 9. De opleidingen

Bij de opleidingen in de eerste hoofdinspectie waren in het jaar 1954 in opleiding 1050 kandidaten voor het diploma A en 323 voor het diploma B. Hieruit blijkt dat de animo om tot kleuterleidster te worden opgeleid nog steeds zeer groot is. Het is voor dit grote aantal kandidaten niet altijd gemakkelijk een oefenschool te vinden, waar zij de nodige praktische ervaring kunnen opdoen. Evenmin vinden de afgestudeerden en gediplomeerden altijd gemakkelijk een betrekking.

De opleidingsinrichtingen zijn lang niet alle dagscholen. Verschillende cursussen zijn middag- en of avondopleidingen. Verreweg het merendeel der cursussen wordt niet gesubsidieerd, noch door het rijk of de provincie, noch van gemeente-wege.

De examenresultaten waren in het algemeen bevredigend, doch er wordt over geklaagd, dat de opleidingstijd te kort is, vooral voor degenen die geen of een onvoldoende vooropleiding hebben genoten. De oefening in de praktijk, die voor de meisjes zo uitermate belangrijk is, laat nog weleens wat te wensen over. Daardoor komen de leidsters in hun scholen vaak voor moeilijkheden te staan, die bij een meer geregeld contact met de kleuters vermeden hadden kunnen worden.

TWEDE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Noordholland, Zuidholland, Zeeland en Utrecht

§ 1. Algemene toestand van het kleuteronderwijs

Voor het kleuteronderwijs is het jaar 1954 een jaar geweest van afwachten en verwachten. Meer dan anders werd er aan deze tak van onderwijs aandacht gewijd. En nog steeds blijft men hopen, over heel de linie.

Toch is er volgens de schoolopziener in *district 6* nog wel wat anders gaande dan *afwachten en hopen*. Zij schrijft namelijk:

„Wanneer wij op het afgelopen jaar terugzien, dan blijkt dat dit een jaar geweest is van grote activiteit op het gebied van het kleuteronderwijs. Het is een verheugend verschijnsel dat tal van personen en instanties zich interesseren niet alleen voor kleuteronderwijs, maar voor *goed en verantwoord* kleuteronderwijs.

Vergis ik mij niet, dan begint ook onder het volk de gedachte veld te winnen dat de kleuterschool er niet in de eerste plaats is om de moeders van hun drukke bezigheden te ontlasten, doch dat zij voorziet in een werkelijke ontwikkelingsbehoefte van de kleuter. Men gaat hoe langer hoe meer begrijpen, dat de kleuterschool een „aanvullend milieu” wil zijn, waar de opvoeding van het jonge kind wordt gecomplecterd op een wijze, die voor de meeste gezinnen onbereikbaar is.

Dat de taak van de moeder hierdoor belangrijk wordt verlicht is een gelukkig *gevolg*, maar het *doel* van de kleuterschool is dit niet, en dit gaat men langzamerhand beseffen, zodat ook ouders die niet wegens overbelasting van de moeder hun kinderen uit huis behoeven te zenden, toch, soms als een persoonlijk offer aan het kind gebracht, hun kind naar de kleuterschool laten gaan.”

De schoolopziener in *district 6* geeft een opsomming van enige factoren die volgens haar de bloei van het kleuteronderwijs hebben bevorderd. Als zodanig noemt zij:

- „1. De bouw van nieuwe kleuterscholen; uitbreiding en verbetering van reeds bestaande.
2. De aanstelling van gediplomeerde leidsters.
3. De toename van het aantal leidsters dat voor de akte B gaat studeren.
4. Tal van gemeentebesturen gaan over tot verbetering van de subsidieregeling, waarbij ook de toelatingsleeftijd van de kleuters geregeld wordt.
5. De groeiende belangstelling der ouders voor goed kleuteronderwijs.
6. De in uitzicht gestelde wet op het kleuteronderwijs.”

§ 2. De kleuterscholen; hun werkwijze en hun resultaten

AANTAL SCHOLEN

Het aantal kleuterscholen neemt nog steeds toe. Toch blijft er ook in dit opzicht nog veel te wensen over, zoals de schoolopziener in *district 4* opmerkt:

„Zonder twijfel zou het aantal scholen meer zijn toegenomen, indien voldoende bouwvolume beschikbaar was geweest. De zeer noodzakelijke uitbreiding van het kleuteronderwijs, vooral in de steden boven de 50 000 inwoners, wordt door de schaarse verstrekking van bouwvolume in ernstige mate belemmerd. Er zijn zeer grote woonwijken in Rotterdam en Schiedam en belangrijke uitbreidingen in Vlaardingen en Dordrecht waar geen of zogoed als geen kleuterscholen worden aangetroffen. De behoefte aan zulke scholen in deze stadswijken is daarentegen bijzonder groot, doordat ze hoofdzakelijk bevolkt worden door jonge gezinnen.”

In dezelfde geest schrijft de schoolopziener in *district 6*:

„De grote uitbreidingen in steden als Amsterdam, Haarlem, Alkmaar maken tal van nieuwe kleuterscholen noodzakelijk, terwijl er scholen in de binnensteden langzamerhand worden ontvolkt. Voor Den Helder, Velsen en Nieuwer-Amstel liggen de moeilijkheden weer anders. Den Helder trekt door de marine steeds weer jonge gezinnen aan, die in de nieuwe wijken huisvesting vinden; in Velsen is het de steeds verder gaande industrialisatie en in Nieuwer-Amstel zijn het de gezinnen van de employé's van Schiphol, waarvoor steeds meer nieuwe woningen gebouwd worden en steeds meer kleuterscholen nodig zijn. Voorts heeft elke gemeente van enige omvang wel een uitbreidingsplan, waarin ook gerekend is op ruimte voor één of meer kleuterscholen.”

WERKWIJZE

Aangaande de werkwijze op de kleuterscholen merkt de schoolopziener in *district 7* het volgende op:

„In vele scholen is men wat de werkwijze betreft geheel omgeschakeld en tracht men door ernstige bestudering van de verschillende stromingen en door studie van de kleuterpsychologie tot een verantwoorde werkwijze te komen, men waagt een experiment, tracht het werk levendig te houden en wacht zich voor verstarring. De klassikale vorm bij het geven van lesjes laat men varen en men gaat over tot het geven van groepslesjes, terwijl de andere kinderen van de groep vrij of naar een opdracht werken. Tijdens de middagschooltijd werken de kleuters geheel vrij naar eigen keuze. Ook treft men scholen aan waar de leerlingen alleen leiding krijgen wanneer het beslist nodig is en verder geheel vrij zijn met de materialen te experimenteren.”

BUITENSPLEN

Moge een en ander het vermelden waard zijn ter demonstratie van de betere opvattingen die zich bij het kleuteronderwijs doen gelden, minder goed is de schoolopziener in *district 5* te spreken over het buitenspielen:

„Wat het buitenspielen betreft valt op te merken, dat op de meerklassige scholen de indeling van de speeltijd niet altijd goed is. Op een bepaalde tijd namelijk gaan alle kleuters tegelijk naar buiten. Meestal echter zijn de speelplaatsen voor zoveel kinderen niet groot genoeg en ontbreekt voldoende speel-materiaal. Het meest sprekende voorbeeld van een overladen speelplaats trof ik aan bij een school te Zeist, waar op een oppervlakte van $\pm 50 \text{ m}^2$ een 200 kleuters „speelden”. Het laatste woord is eigenlijk niet juist: van spelen was in dit geval geen sprake.”

AANSCHAFFING VAN ONTWIKKELINGSMATERIAAL

Enige behartigenswaardige dingen heeft de schoolopziener in *district 5* te zeggen over de aanschaffing van materialen:

„Bij de eerste besprekingen met de besturen over de bouw van een nieuwe kleuterschool wordt door het rijksschooltoezicht steeds de aandacht gevestigd op de inrichting en op de ontwikkelingsmaterialen. In zeer vele gevallen is dit wel nodig, vooral bij de eerste inrichting van een school. De besturen zijn niet ter zake kundig, de hoofden niet altijd voldoende op de hoogte, en de firma's die de materialen leveren, hebben zeer handige verkopers.

Soms vertrouwen de besturen te veel op de hoofden der scholen en kopen zij door gebrek aan inzicht of door onkunde minder verantwoorde materialen of hulpmiddelen. Zo bleek mij bij een bezoek aan een school te Utrecht bijv. dat een zeer kostbare pick-up was gekocht, waarbij de kleuters op niet-verantwoorde wijze zgn. ritmische oefeningen deden, terwijl in de klaslokalen behalve enige puzzels geen aanvullend materiaal, zgn. groot materiaal, expressiemateriaal en pedagogisch speelgoed aanwezig was.”

Nog zij vermeld de opmerking die de schoolopziener in *district 6* maakt over de twee voornaamste stromingen in het kleuteronderwijs:

„Een vermeldenswaardig feit is, dat men gaandeweg duidelijker ziet, dat de montessorikleuterscholen en die welke op Fröbel georiënteerd zijn, steeds meer naar elkaar toe groeien. Zo is het bijna regel dat men in een montessoriklasse de kinderen ziet tekenen, boetsen en bouwen, terwijl kinderen in een fröbelschool vrij bezig zijn met huishoudelijk werk, hun eigen materialen kiezen, zo nodig schoonmaken en zelf weer opbergen.”

Hieruit blijkt dat de beide soorten scholen in de praktijk veel goeds van elkaar overnemen. Nog altijd is het mogelijk dat uit de botsing der meningen de waarheid geboren wordt.

§ 3. De leerlingen en de ouders

TE JONGE LEERLINGEN

De schoolopziener in *district 4* begint haar verslag omtrent dit onderdeel als volgt:

„Het is een gelukkig verschijnsel dat de kleuters in het algemeen graag naar de kleuterschool gaan. De wens van de ouders om hun jonge kinderen naar deze scholen te zenden is overal en algemeen aanwezig. Aan leerlingen is dan ook, behalve in enkele kleine woonkernen, geen gebrek; integendeel, bijna overal waar dit niet door gemeentelijke verordeningen of subsidievoorwaarden wordt belet, treft men een te groot aantal leerlingen per lokaal en per leidster aan. Ook worden vaak nog te jonge leerlingen toegelaten. Volgens de laatste gegevens op de statistiekmodellen waren in december 1954 op enige kleuterscholen zelfs tweejarige leerlingen ingeschreven”.

Ook de schoolopziener in *district 5* heeft bezwaren tegen de toelating van te jonge kinderen. Zij schrijft:

„De toelatingsleeftijd is, behalve in Utrecht en Baarn, waar deze 4 jaar is, niet bij gemeentelijke verordening vastgesteld.

Er wordt subsidie verleend voor leerlingen vanaf 4 jaar; jongere kleuters kunnen echter wel worden toegelaten. Door de grote toeloop van leerlingen neemt het aantal onder de 4 jaar wel af. Er zijn echter gevallen waar men, doordat er betreffende het aantal leerlingen per lokaal en de toelatingsleeftijd geen cisen worden gesteld, doorgaat met het aannemen van driejarigen. Als voorbeeld kan hier worden genoemd een school te Zeist met klassen van 48 leerlingen en zelfs één van 66 leerlingen, waar op 31 december 1954 ondanks de overbevolking nog 49 driejarige leerlingen waren. Terloops dient nog te worden opgemerkt, dat de lokalen te klein zijn voor 48 leerlingen. In Soesterberg, Doorn, Montfoort en Groenekan waren op 31 december 1954 ondanks de zeer beperkte ruimte in de scholen, en wat de eerste twee dorpen betreft een zeer slechte huisvesting, zelfs tweejarige kinderen op school.

Uit het bovenstaande blijkt wel hoe noodzakelijk het is in de gemeentelijke verordeningen een eis op te nemen ten aanzien van de leeftijd van toelating.”

Op een andere plaats memoreert genoemde schoolopziener, dat het kwaad van te jonge leerlingen vooral voorkomt op de ongesubsidieerde scholen. Ter bestrijding van dit euvel is voor deze scholen volgens haar een aanmeldingsplicht dringend gewenst.

BELANGSTELLING DER OUDERS

Zeer tevreden toont zich de schoolopziener in *district 4* over de belangstelling der ouders voor het kleuteronderwijs. Zij schrijft:

„Over het algemeen behoeft over de interesse der ouders voor het kleuteronderwijs niet te worden geklaagd. Vooral in de dorpen ondervindt de kleuterschool van de gehele bevolking veel belangstelling. Ouderavonden, die regelmatig, ten minste éénmaal per jaar, worden gehouden, worden goed bezocht. Vaders en moeders zijn altijd bereid iets voor de kleuterschool te vervaardigen of op andere wijze behulpzaam te zijn.”

In dezelfde geest schrijft de schoolopziener in *district 6*.

Het is echter niet zó, dat de belangstelling der ouders voor de kleuterschool alleen maar op prijs gesteld wordt, doch ook wordt getracht via dit centrum van interesse de ouders ten goede te beïnvloeden in het belang van het jonge kind.

§ 4. Het onderwijzend personeel

IJVER EN TOEWIJDING

Over het geheel genomen kan gezegd worden, dat zij die aan de kleuterscholen werken, dit met hart en ziel doen. Hiervan getuigt bijv. de schoolopziener in *district 6*:

„Behalve een enkele uitzondering is de toewijding van het personeel goed te noemen. De mogelijkheden tot uitbreiding van kennis en verdieping van inzicht worden gretig benut, al moet gezegd worden, dat het steeds een vaste kern is die hier aan de spits gaat.”

Ook van opofferingsgezindheid kan gesproken worden, zoals blijkt uit de volgende opmerkingen van bovenbedoelde schoolopziener:

„Nog steeds werken de leden van het personeel samen in allerlei activiteiten om kostbare stukken voor de school te kunnen aanschaffen, zoals nieuw meubilair, een poppenkast, een zandtafel, een waterspeelbak, enz.

Wegens de moeilijke financiële toestand kunnen de schoolbesturen de aanschaffing van deze toch zo nuttige zaken vaak niet bekostigen, doch door samenwerking en door opoffering van veel vrije tijd hebben verschillende scholen er nu toch de beschikking over.”

SPEEL- EN WERKPLAN

Met ijver en toewijding kunnen echter niet alle moeilijkheden worden overwonnen; er moet ook met kennis van zaken gehandeld worden.

Dat hieraan nog weleens wat ontbreekt blijkt uit hetgeen de schoolopziener in *district 4* daaromtrent schrijft:

„Nog te weinig hoofden van kleuterscholen weten een goed speel- en werkplan samen te stellen. De hoofden die nog de oude en ongetwijfeld verouderde werkwijze aanhangen, hebben met de samenstelling over het algemeen geen moeite. De meer modern georiënteerden weten dikwijls geen weg meer. In het bijzonder geldt dit voor hen, die wel trachten zich bij de moderne werkwijze aan te passen, maar zich geen voldoende inzicht in de psychologische en pedagogische ondergrond van het werk hebben weten te verwerven. Het staat hun niet duidelijk voor ogen wat de betekenis is van de vrije werkwijze, ook niet waar de grenzen liggen van deze vrijheid en hoe het geheel op verantwoorde wijze moet worden georganiseerd. Men zoekt dan zelf een min of meer gelukkige oplossing en vindt dan meestal een vorm die een compromis is tussen het oude en het nieuwe. Een steeds meer terugvallen op de oude wijze van werken valt daarbij vaak te constateren. Men mist dan echter de overtuiging werkelijk het beste te geven wat mogelijk is. De gehele leiding wordt daardoor minder positief gegeven, wat zijn invloed heeft op het gedrag der kinderen. Daar staat tegenover, dat de leidsters in de steden zeer goed weten wat men bereiken wil met het kleuteronderwijs en hoe dit moet worden uitgevoerd.”

BEVOEGDHEDEN

Het spreekt vanzelf dat de goedopgeleide kleuteronderwijzeres een voorsprong heeft op haar onbevoegde collega. Gelukkig neemt het aantal behoorlijk geschoolde kleuteronderwijzeressen toe. Daaromtrent lezen we in het verslag van de schoolopziener in *district 4*:

„In de kwaliteit van het onderwijzend personeel in de plattelandsscholen is langzamerhand verbetering gekomen. Het aantal bevoegde leidsters neemt toe. Toch is het aantal onbevoegden nog aanzienlijk.”

Bij de „onbevoegden” is echter ook vaak een streven naar hoger waar te nemen. Daarover schrijft bovenbedoelde schoolopziener:

„In het algemeen wordt, indien zulks slechts enigszins mogelijk is, door de onbevoegde leidsters een opleidingscursus gevolgd. Er zijn echter belemmerende omstandigheden, zoals de afstand tot de cursus met dikwijls lange en dure reizen, het cursusgeld, het tekort aan vooropleiding en ontwikkeling. Ook blijkt vaak, dat het volgen van de opleiding, naast het werk in de kleuterschool, niet kan worden volgehouden. Dit is te begrijpen; deze over het algemeen jonge meisjes hebben een zware taak.”

SALARIËRING

Met de salariëring van de kleuterleidsters is het heel vaak droevig gesteld. Zo schrijft de schoolopziener in *district 5*:

„Over de salariëring valt op te merken, dat alleen de leidsters, werkzaam in de gemeenten Utrecht, Baarn en de meeste scholen te De Bilt, behoorlijk worden betaald. In de overige gemeenten liggen de salarissen beneden een redelijk peil, in vele gevallen zelfs ver daaronder.”

En de schoolopziener in *district 4*:

„De salariering van de leidsters op het platteland blijkt in het algemeen slecht te zijn. In Zeeland zijn nog 44 bevoegde hoofdleidsters (met akte A of B), die f 1500,— of minder per jaar verdienen. In Zuidholland bedraagt dit aantal 33.”

Laten we hopen dat de op komst zijnde wettelijke regeling van het kleuteronderwijs aan deze misstanden een einde zal maken.

§ 5. *De schoolgebouwen*De schoolopziener in *district 4* schrijft over dit onderwerp:

„De huisvesting van een groot aantal kleuterscholen is onvoldoende. Speciaal het onderbrengen van de kleuters in voor dit onderwijs ongeschikte verenigingsgebouwen brengt grote bezwaren met zich mee.”

Dezelfde klacht wordt telkens weer gehoord. En verbetering laat vaak lang op zich wachten, ook al ten gevolge van het geringe bouwvolume dat ter beschikking wordt gesteld. Hierop duidt genoemde schoolopziener als zij zegt:

„Hoewel geen steun van rijkswegen voor de bouw van kleuterscholen wordt verstrekt, bedragen de aanvragen voor de urgentieverklaringen voor de bouw een belangrijk veelvoud van het verstrekte bouwvolume.”

Eenzelfde klacht uit de schoolopziener in *district 5*. Voorts wijst zij met nadruk op het grote gebrek aan *speellokalen*:

„Het gebrek aan vrije speellokalen is ontstellend groot. In de provincie Utrecht zijn op de 210 kleuterscholen slechts 66 speellokalen; een achteruitgang in één jaar tijds met 31 lokalen”.

Het particulier initiatief doet wat het kan om de kleuterscholen te verbeteren. Hieromtrent deelt de schoolopziener in *district 6* het volgende mede:

„Ook is het mijn overtuiging dat men in de meeste gevallen doet wat men kan om het interieur van de kleuterscholen in overeenstemming te brengen met de nieuwe inzichten en eisen. Vooral de voorzieningen die men ten koste van veel financiële inspanning aanbrengt in de tuinen en speellokalen, verdienen vermelding. Vanzelfsprekend kan dit nog niet van alle kleuterscholen worden gezegd; nog niet alle misstanden zijn opgeheven. Wel kan gezegd worden, dat het aantal onverantwoorde kleuterscholen aan het verminderen en het aantal goede kleuterscholen aan het vermeerderen is. Op *onwil* ben ik nimmer gestuit, op *onmacht* wel.”

VOORMALIG RAMPGEBIED

Dit gedeelte van het verslag zou niet volledig zijn, indien geen melding gemaakt werd van het herstel in het voormalig rampgebied. Hierover schrijft de schoolopziener in *district 5*:

„In het bijzonder is in de toestand van het kleuteronderwijs in het voormalig rampgebied, wat de gebouwensituatie betreft, minder verbetering te constateren dan aan het einde van 1953 verwacht werd. De nieuwe gebouwen te Krabbendijke en Oosterland werden dit jaar geopend. Een aantal andere scholen verkeerde in het stadium van vorgevorderde bouw, nl. de kleuterscholen te Bruinisse, Zierikzee (2), St. Philipsland, Ouwkerk, Kortgene (verbouwing), Oudelande, Puttershoek en Den Bommel. Van andere te bouwen kleuterscholen zijn de plannen nog in voorbereiding.

Het Jeugd-Rode Kruis bleef zich, onder auspiciën van het hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis beschikbaar stellen als intermediair bij de schenkingen van inventaris voor een groot aantal kleuterscholen. Deze werden evenals het vorige jaar geschonken door de Zweedse vereniging „Rädda

Barnen". Het is niet te beschrijven hoeveel fleur deze prachtige giften in de kleuterscholen hebben gebracht. Goede vloerbedekking, mooi, doelmatig meubilair en een uitgezochte verzameling ontwikkelingsmateriaal en speelgoed maken het mogelijk, dat in deze kleuterscholen op verantwoorde wijze en in een prettige sfeer wordt gewerkt.

Deze schenkingen konden echter slechts daár voldoende tot hun recht komen, waar een goed, althans redelijk gebouw ter beschikking was en dat was dit jaar nog in genen dele overal het geval."

En verder:

„Voor een aantal kleuterscholen is bovendien een modelinventaris in uitzicht gesteld. Deze model-inventaris, waartoe ook een piano behoort, is of zal geschonken worden aan de kleuterscholen te Oosterland, Kruiningen, Puttershoek, Oude Tonge en St. Maartensdijk. „Rädda Barnen" heeft aan Oosterland het gebouw geschonken. Afgevaardigden van deze vereniging hebben persoonlijk geholpen bij het inrichten van het gebouw. De nieuwe school biedt een huiselijke, vriendelijke omgeving voor de kinderen. Het gebouw is van alle gemakken voorzien; o.a. is er een volautomatische oliestookinrichting in aangebracht. Voor de bouw van een nieuwe openbare kleuterschool te Kruiningen werd f 50 000,— ter beschikking gesteld. Zeer waarschijnlijk zal St.-Maartensdijk nog een gebouw met volledige inrichting ontvangen.

Voor de bouw van een aantal nieuwe kleuterscholen in het voormalige rampgebied is een belangrijke gift toegezegd door de Nederlandse Onderwijzersvereniging."

§ 6. Bijzondere voorzieningen

Hieronder volgen enkele mededelingen, verband houdende met de bevordering van het lichamelijk welzijn van de kleuters.

De schoolopziener in *district 5* schrijft:

„De meeste kleuterscholen zijn aangesloten bij een schoolartsdienst of vallen onder het gemeentelijk geneeskundig schooltoezicht. In enkele gevallen kan de schoolartsdienst door overbelasting de kleuterscholen niet in het werk opnemen."

En de schoolopziener in *district 6*:

„Uit de rapporten van de districtsschoolartsen blijkt, dat de *voedingstoestand* van de kleuters over het algemeen uitstekend is.

Het verstrekken van *melk* op school wordt door de ouders en de kinderen zeer gewaardeerd. Hoewel we er geen voorstander van zijn, datgene wat in het gezin behoort te gebeuren, naar de school te verleggen, maken we voor de melkverstrekking gaarne een uitzondering. Immers, als ze thuis bleven, zouden de kleuters zeker in de loop van de morgen met moeder iets gebruiken en anderzijds geeft het drinken van een beker melk, samen met andere kinderen een gewenste ontspanning in de lange tijd, die zij, vooral des morgens, van huis zijn.

Op enkele kleuterscholen, o.a. in Amsterdam en Haarlem, gaan de leidsters geregeld met de oudste kleuters naar een zwembad. Sommige kinderen krijgen inderdaad zwemles, doch de meeste spelen maar wat in het water. De kinderen vinden het heerlijk; de ouders en de leidsters zijn er enthousiast over. Menig kind overwint hier op prettige wijze zijn watervrees."

§ 7. De kosten van het onderwijs

Ook hier speelt de voortdurende stijging van lonen en prijzen een rol. Zo schrijft de schoolopziener in *district 6*:

„Konden de exploitatiekosten per leerling enige jaren geleden nog op $\pm$ f 100,— per jaar worden gesteld, thans moet op een veel hoger bedrag, soms wel tot f 140,— per leerling per jaar gerekend worden. Vanzelfsprekend zijn hier bedoeld de goede kleuterscholen, welker besturen aan de leidsters een behoorlijk salaris uitkeren.

Begrijpelijk is dat de schoolbesturen, die een laag subsidie ontvangen, op alle terreinen moeten bezuinigen, tot schade van het onderwijs."

Over het bedrag van het subsidie deelt de schoolopziener in *district 5* het volgende mede:

„In de bijdragen uit de gemeentekassen kwam weinig verandering. Een enkele gemeente verhoogde het subsidie.

Utrecht en Zeist verhoogden de salarissen. Met uitzondering van de gemeente Utrecht komt het voor alle besturen neer op een groot of klein tekort op de exploitatierekening, naargelang van de grootte der bijdrage uit de gemeentekas.”

De schoolopziener in *district 4* maakt in dit verband de volgende opmerkingen:

„De financiële zorgen der schoolbesturen zijn de laatste jaren in het algemeen eerder toegenomen dan verminderd. Wel hebben de meeste gemeentebesturen het subsidiebedrag meer of minder verhoogd, maar de kosten van de voorzieningen zijn dermate gestegen dat exploitatiekortoren niet zijn te voorkomen. Met het verwerven van vrijwillige bijdragen, bazuars e.d. tracht men dan het tekort aan te vullen. In een groot aantal kleine gemeenten stelt het gemeentebestuur voorwaarden voor het verkrijgen van subsidie. Deze voorwaarden betreffen dan zowel de huisvesting als de inrichting van de school alsmede de bevoegdheden van het personeel. Zeer vaak echter kan het schoolbestuur aan deze voorwaarden niet voldoen. Men is niet in staat een nieuw gebouw te stichten; een gediplomeerde leidster kan men niet betalen. Er wordt dan dispensatie verleend, naar mijn indruk soms te gemakkelijk. Op deze wijze worden kleuterscholen uit de publieke kas gesteund die aan geen enkele redelijk te stellen eis voldoen.”

Op dit gebied blijft dus nog altijd veel te wensen over.

§ 8. De opleidingen

De schoolopziener in *district 6* laat duidelijk uitkomen, dat naar haar oordeel de gang van zaken bij de opleidingen tot grote tevredenheid stemt. Zij schrijft o.a.:

„De meeste opleidingen verheugen zich in een groot aantal leerlingen; de resultaten zijn bevredigend. Wanneer er nieuwe docenten moeten worden benoemd, wordt meestal een middelbare bevoegdheid voor hun vak gevraagd en zo komt langzamerhand het peil van het lerarenkorps daar, waar wij het gaarne zouden zien.

Er heerst op alle opleidingen een goede geest; er wordt hard gewerkt, zowel door de docenten als door de leerlingen en de verhouding tussen docenten en leerlingen is vriendschappelijk.”

De schoolopziener in *district 5* oefent enige kritiek uit op de *toelating*:

„Als toelatingseis vragen alle opleidingen het bezit van een mulodiploma of een daarmee gelijk te stellen ontwikkeling. Aan deze eis wordt niet altijd de hand gehouden.

De toelatingsexamens zijn moeilijk te controleren. De niet-mulodiploma-bezitters of zij, die een daarmee gelijk te stellen ontwikkeling verwerven, hebben alle een school voor g.l.o., v.g.l.o. of een huishoudschool bezocht zonder enig diploma te verkrijgen.

Het feit dat een kandidaat u.l.o. heeft genoten zegt op zichzelf weinig; zij kan dit onderwijs evengoed 3 jaar als slechts enkele maanden hebben gevolgd; dat is niet te controleren.

De schoolopziener in *district 4* toont grote waardering voor de avondcursussen:

„De avondcursussen voorzien op het ogenblik in een behoefte. Zonder deze cursussen zou een veel groter gedeelte van de platelandsscholen geleid worden door volkomen ongediplomeerd personeel.”

§ 9. Het rijkschooltoezicht

Gelukkig konden in het verslagjaar de drie schoolopzieners in de provincies Noordholland, Zuidholland, Zeeland en Utrecht zonder vermindering door langdurige ziekte hun veelomvattende taak verrichten. Unaniem is echter de

klacht over tijdgebrek. Deze klacht brengt de schoolopziener in *district 4* aldus onder woorden:

„Het is te begrijpen, dat bij een aantal van bijna 500 scholen, gelegen in een geografisch moeilijk gebied, het niet mogelijk is de scholen vaak te bezoeken. Niet alleen zou bij een veelvuldiger bezoek een meer intensieve invloed kunnen worden uitgeoefend op de wijze van leiding geven, kwesties van schoolorganisatie e.d., maar ook zou het persoonlijk contact met het onderwijzend personeel hechter worden.”

Ook de schoolopziener in *district 6* is niet voldaan:

„Als mijn hoofdtak zie ik nog steeds het bezoeken van de scholen; de meeste tijd moest echter worden besteed aan administratieve arbeid. Hierbij namen de besprekingen en schriftelijke adviezen over bouwplannen wel een zeer grote plaats in. Totdat de school klaar is houden wij er bemoeienis mede, omdat ook veelal omtrent de meubilering en de inrichting ons advies wordt gevraagd. Dat hierdoor het schoolbezoek zeer in het gedrang komt, valt te begrijpen. Spontane schoolbezoeken kunnen vrijwel niet worden afgelegd; meestal liggen er wel zoveel verzoeken om te komen dat deze zelfs op een wachtlijst moeten worden geplaatst.”

Gelukkig is er voor de schoolopzieners een geringe verademing gekomen; hierover schrijft de schoolopziener in *district 5*:

„Een belangrijke streun bij het werk werd verkregen toen ons met ingang van 1 oktober 1954 een volledige bureauhulp werd toegewezen, zodat veel werk, dat voorheen door ons zelf gedaan moest worden, door haar kon worden overgenomen. Ondanks deze gewaardeerde hulp van de laatste maanden, moest veel werk, dat wij gaarne hadden verricht, ongedaan blijven.”

DERDE HOOFDINSPECTIE

Provinciën Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel

§ 1. De toestand van het kleuteronderwijs in het algemeen

In het jaarverslag over 1954 kunnen betreffende het kleuteronderwijs in de derde hoofdinspectie heuglijke feiten worden vermeld; daarnaast mochten, evenals in vorige jaren, vele sombere klanken ten gehore worden gebracht.

Enerzijds blijkt er voor deze tak van onderwijs bij de meeste gemeente- en schoolbesturen een toenemende belangstelling te bestaan, anderzijds treft men nog een ontstellend gebrek aan inzicht op dit gebied aan bij bestuursleden en ouders en zelfs ook bij vele kleuterleidsters.

Er zijn momenteel in mijn amtsgebied enige „modelscholen”, en langzaam, heel langzaam breidt dit aantal zich uit; er zijn ook donkere onhygiënische gebouwen, die de naam „kinderbewaarplaats” niet eens zouden mogen dragen, maar die men, omdat deze naam nu eenmaal gebruikelijk is geworden, kleuterscholen noemt.

De uitspraak: „de kleuterjaren zijn zo belangrijk voor de karaktervorming” hoort men dikwijls, ook daar, waar men dit niet zou verwachten. Maar men vraagt zich af, waarom men de consequenties van deze uitspraak niet wenst te aanvaarden, door alleen dan een kleuterschool te beginnen, als die de karaktervorming, neen de totale ontwikkeling van de kleuter werkelijk ten goede komt. Beter *geen* dan *slecht* kleuteronderwijs. Waarom richt men soms nog kleuterscholen op, zonder

vooraf een deskundig advies te hebben gevraagd. De stichting van zulk een „ondergedoken” school kwam toevallig aan het licht. De openhartige leidster zei: „Het bestuur was zich wel bewust van de ontoelaatbare toestand. We hadden geen ander lokaal en zijn dus voorlopig maar hier begonnen”.

Dat „hier” is een zoldergedeelte van een verenigingsgebouw. De kinderen moeten eerst een moeilijk begaanbare, houten trap beklimmen. Er is geen kleedruimte; de jasjes hangen over de balustrade in het lokaal. Twee kleine ronde ramen, die niet geopend kunnen worden, laten slechts weinig daglicht door. Het is er zó donker dat er permanent kunstlicht moet branden. Ernaast, gescheiden door een dunne wand, wordt gymnastiekles gegeven. Zolang die lessen aan de gang zijn — elke schooltijd gedurende een uur — kan de leidster zich niet verstaanbaar maken. Het sanitair (een nadere beschrijving laat ik achterwege) bevindt zich beneden in een kast; water ontbreekt. De kleuters zitten twee aan twee in grote banken. Naast het gebouw is een kleine zandbak; een speelterrein is er niet.

Als de geneeskundig inspecteur van de volksgezondheid dit lokaal van tevoren had gezien, had hij stellig niet toegestaan, daar kleuters toe te laten. Zou genoemde inspecteur het lokaal afkeuren — en daarvoor is voldoende grond aanwezig — dan is er geen plaats voor deze kinderen. Dus maar zo laten? Zouden deze dorpskinderen dan maar niet beter buiten kunnen spelen?

Welk een tegenstelling met de nieuwe gebouwen, licht geverfd, ruim, zonnig en goed ingericht. Observeert men daar de gezichtjes en ook de gedragingen der kleuters, dan ziet men ze opgewekt, vol activiteit, in één woord: *gelukkig*. Zijn ze in een inrichting die in alle opzichten onvoldoende is, dan zijn ze passief of schijnbaar actief. Soms vragen ze: „Is het tijd om naar huis te gaan?”

Nu is het een bekend feit dat, ondanks de stijgende lijn welke de gemeentelijke subsidies volgen, de financiële toestand der meeste kleuterscholen onvoldoende blijft. Als de toestand daar dan nog maar voldoet aan minimale eisen, mag men al tevreden zijn. Is de inrichting slecht, dan rijst de vraag waarom men de school nog in stand houdt anders dan alleen om de moeders enige uren per dag van de kleuters af te helpen. Eén ding is vóór alles belangrijk, en dat is: de kleuters moeten het er goed hebben. Tenslotte zijn de volwassenen altijd hiervoor aansprakelijk.

Het zou wenselijk zijn, dat de schoolopzieners alle kleuterscholen in eigen district kenden en op een bepaald ogenblik over volledige gegevens beschikten. De bezoeken aan *alle* scholen strekken zich echter uit over een tijdperk van twee à drie jaren. In die tijd kan er heel wat in het voordeel of in het nadeel van het onderwijs veranderen. Is een school bijv. op 1 januari 1954 op behoorlijke wijze gehuisvest, dan kan dat een halfjaar later, doordat de lokalen voor iets anders gebruikt moesten worden, wel in het geheel niet meer het geval zijn; dit komt meer dan eens voor. Er zullen nog vele jaren van ernstig pogen moeten verlopen voordat aan ongewenste toestanden een einde is gemaakt. Hier staat tegenover, dat er al veel verbeterd is, zodat verwacht mag worden dat deze vooruitgang zich in de komende jaren zal voortzetten. Mocht de wet op het kleuteronderwijs, die inmiddels bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal is ingediend, binnen afzienbare tijd in werking treden, dan zullen vele verbeteringen in een versneld tempo tot stand kunnen worden gebracht.

§ 2. De kleuterscholen; hun werkwijze en hun resultaten

AANTAL SCHOLEN

In *district 7* (Friesland en Groningen) waren op 1 januari 1954 393 kleuterscholen geregistreerd; op 1 januari 1955 was dit aantal vermeerderd tot 406. Van de dertien „nieuwe” inrichtingen werden er vijf geopend in nieuwe gebouwen, vijf in daartoe afgestane lokalen van lagere scholen, terwijl er drie werden ondergebracht in verenigingsgebouwen.

District 8 (Drenthe en Overijssel) telt thans 366 kleuterscholen. Ook hier werden enkele nieuwe inrichtingen ondergebracht in lokalen van lagere scholen en in verenigingsgebouwen.

WERKWIJZE

Over de werkwijze in vele scholen kan over het algemeen nog met weinig voldoening worden gesproken. Men bevindt zich in een overgangsstadium van het klassikale systeem naar een werkwijze, gebaseerd op meer moderne inzichten. Volgt men deze laatste, dan moeten de leidsters, de gebouwen en de inrichting daarvan aan speciale eisen voldoen. De lokalen moeten zo groot zijn dat de kinderen zich vrij kunnen bewegen. Aan het speelterrein moet evenveel zorg besteed worden als aan de lokalen. Er dient naast de fröbel- of montessorileermiddelen veel en goed gekozen ander materiaal aanwezig te zijn; de lokalen moeten daartoe speciaal worden ingericht. Niet alleen moeten de leidsters geruime tijd op de moderne wijze werkzaam zijn geweest, maar ze moeten ook de achtergrond daarvan kennen en volledig begrijpen. Al heeft de leidster geen lesrooster die alle „vakken” nauwkeurig vermeldt, ze zal op de hoogte moeten zijn van alle mogelijkheden welke haar ten dienste staan om de ontwikkeling der kinderen in alle opzichten te bevorderen.

Het is begrijpelijk dat aan deze drie eisen zelden wordt voldaan. Er zijn tal van te kleine lokalen, het meest noodzakelijke materiaal ontbreekt, speelterreinen zijn zelden goed ingericht en de leidsters hebben geen gelegenheid te hospiteren in moderne kleuterscholen. Het doelgerichte werken, het overzien van de vele mogelijkheden en het in toepassing brengen daarvan is nog aan te weinig hoofdleidsters bekend. Gebrek aan kader doet zich hier sterk gevoelen.

LESROOSTERS

Bijna nergens vindt men een lesrooster. „Die gebruiken we niet meer”, deelde een jonge leidster aan het gemeentebestuur mede, „dat is niet modern”. Dus delen ze de tijd in zoals ze willen. Daarbij nu hinken ze op twee gedachten:

1. We moeten de kleuters lesjes geven om de zintuigen te oefenen en om tot produkten te komen.
2. We moeten het materiaal door de kleuters laten kiezen. En omdat het materiaal onvolledig is, zodat de keuze te beperkt is, heerst er veel verveling. Waar ruimer keuze is en het lokaal groot genoeg, kunnen de kleuters soms enige tijd zeer geconcentreerd aan een eigen tafeltje bezig zijn met het zelfgekozen materiaal.

Maar ook dan nog kan men twee zeer belangrijke factoren in de ontwikkeling te veel verwaarlozen, nl. de emotionele en de sociale ontwikkeling. En dit zal net zolang duren als de opleidingen (de goede niet te na gesproken) voortgaan, de a.s. leidsters te leren: Men moet lesjes geven met het materiaal van Fröbel en steeds weer lesjes, dat geeft de grootste kans op intellectuele ontwikkeling. Neen, men moet de intellectuele ontwikkeling, speciaal bij kleuters zien als *gevolg* van hun spontane activiteit en niet als *doel*. De belangstelling voor een bepaald onderwerp kan niet dwingend worden opgeroepen, vooral niet bij 4- à 5-jarigen. Niet alleen is er bij de leidsters gebrek aan vindingrijkheid, doch ook de kleuters zijn vaak zo onzelfstandig. Dit klinkt misschien vreemd, als men aan zulke kleintjes denkt, die nog geleid moeten worden. Maar het is noodzakelijk, dat ze jong leren zélf een oplossing voor een moeilijkheid te vinden, als die moeilijkheid op kinderlijk niveau is op te lossen. Soms staat een grote groep kleuters om de leidster heen, om hulp te vragen en haar aandacht opeisend. Maar in de moderne kleuterschool gaan de kleuters met zelfvertrouwen rustig hun gang, terwijl de leidster slechts hier en daar een aanwijzing geeft.

ONTWIKKELINGSMATERIAAL

De laatste jaren komen verschillende leveranciers zich terdege met het kleuter-onderwijs bemoeien. Natuurlijk wordt er materiaal ten verkoop aangeboden, dat verdient in alle kleuterscholen aanwezig te zijn, maar er worden ook dure leermiddelen in de handel gebracht die voor het onderwijs waardeloos moeten worden geacht. Het speelgoed ziet er prachtig uit, maar de activiteit van de kinderen wordt er niet door bevorderd. Zo treft men in kleuterscholen rijdend speelgoed aan dat voor tweejarigen is bestemd.

LESUREN

Voor de kleuterscholen waar niet voldoende speelgoed is, waar geen gelegenheid is voor expressiewerk of waar de lokalen overbevolkt zijn, acht ik vijf schooluren per dag te veel. Overigens wordt er heel wat tijd per dag ongebruikt gelaten of slecht ingedeeld. Van een school, als hierboven genoemd, zijn de schooltijden van 8,30—11,30 uur en van 13,30—15,30 uur. Bij de komst van de schoolopziener om 9,20 uur, moeten de kleintjes die eerst naar een vertelling hebben geluisterd en daarna een aantal bekende liedjes hebben gezongen, nog een nieuw versje leren. De leidster doet als altijd haar uiterste best, maar ze heeft niet begrepen dat kleuters niet zo lang naar haar kunnen luisteren. Ze blijven rustig zitten, maar van een opgewekte sfeer is geen sprake. Bovendien is er slechts één, niet groot lokaal; dus kan er niet gespeeld worden, ook niet buiten op deze regenachtige dag. Dat betekent drie uren op een stoeltje zitten. En toch is het een leidster die zeer actief is. De kleuters houden van haar; alleen . . . ze heeft het werk niet goed geleerd.

PROEFNEMING

Maar toch, we kunnen ook dankbaar zijn dat er vooruitgang is. Zo zijn er enige goede proefscholen o.a. in Leeuwarden, Groningen en Sneek. De hoofdleidsters van deze inrichtingen verdienen dank voor hun welwillende medewerking wat

het ontvangen van bezoekers betreft: autoriteiten, schoolbesturen, architecten, leidsters. Ze zijn er zich van bewust dat we nog maar aan het begin staan van onze kleuterschoolwijsheid. Maar intussen verrichten ze, vol overgave aan hun taak, baanbrekend werk door te laten zien hoe kleuters vol initiatief bezig kunnen zijn, in vrijheid werkend aan eigen ontwikkeling, maar gebonden aan wetten die nodig zijn in een geordende kleuterschoolwereld.

VRIJE DAGEN EN VAKANTIES

Daar het hier geen leerplichtige kinderen betreft, is men gauwer geneigd de school één of meer dagen te sluiten. De schoolopzieners kwamen enige malen voor een gesloten deur: er moest opgeruimd worden na een ouderbijeenkomst op de vorige avond.

Ook zijn er te veel vrije dagen voor kleuters die, zeer tot hun nadeel, zijn ondergebracht in gebouwen welke het eigendom zijn van andere verenigingen. De bestuursleden behouden zich het recht voor, zo nodig ook overdag vrij over de lokaliteiten te beschikken, teneinde ze te laten gebruiken voor bruiloften, vergaderingen of ook wel voor begrafenissen.

Ik waag de veronderstelling, dat deze extra vrije dagen de kleuters ten goede komen, om eens heerlijk van de frisse lucht te genieten, waarvan ze in dergelijke lokalen meestal verstoken blijven.

SPEELTIJDEN

Van de honderd inrichtingen die de schoolopziener in *district 7* in een enquête betrof, waren er 14 in het gelukkige bezit van een vrij speellokaal. In 21 gevallen werd één lokaal bij toerbeurt gebruikt als speellokaal (wisselsysteem) en in 65 gevallen zijn de lokalen gemeubileerd. En daar de meeste lokalen te klein zijn om gemeubileerd nog ruimte over te laten voor lichaamsbeweging, ligt de conclusie voor de hand dat de kleuters tekort komen. Waren er nu maar goede speelterreinen beschikbaar, dan zouden de kleuters, wanneer het weer het maar enigszins toeliet, toch kunnen spelen. Er waren echter maar 25 goed ingerichte speelterreinen, 60 slechte en de rest (15) was in meerdere of mindere mate geschikt voor flinke beweging of spel. Buitenspelen is dan ook dikwijls niet anders dan spelen in de zandbak of onder leiding spelletjes doen. Men begrijpt lang niet altijd, dat kleuters moeten kunnen draven, schuiven, trekken, klimmen en duwen. En deze lichamelijke ontwikkeling kan met zo weinige middelen bereikt worden (planken, kistjes, een laddertje, enz.).

§ 3. De leerlingen en de ouders

TOELATINGSLEEFTIJD

Het is in de laatste jaren meermalen door deskundigen gezegd en geschreven, dat het te jonge kind de scheiding van de moeder en het verblijf in een grote groep kinderen slecht verdraagt. In alle gemeenten wordt thans subsidie verstrekt voor vierjarige en oudere kleuters, maar slechts in enkele gemeenteverordeningen wordt daaraan de voorwaarde verbonden dat tot de kleuterschool geen drie-

jarigen mogen worden toegelaten. In het merendeel der scholen treft men dan ook deze kleintjes, soms pas drie jaar, aan en wie de allerjongsten ernstig observeert, ziet, dat ze daar niet op hun plaats zijn.

AANTAL LEERLINGEN PER LOKAAL

De grootte der klassen nam iets af, maar er is nog een belangrijk aantal dat meer dan 40 kinderen telt. Daarentegen brengen sommige kleine dorpen niet meer dan 20 kleuters op. In vele dorpen bestaan twee of meer kleuterscholen van verschillende richtingen met een kleiner aantal dan gemiddeld 30 kinderen.

SCHOOLVERZUIM

Op sommige tijden, vooral in de zomer, is het schoolverzuim gering; ja, het komt dikwijls voor, dat er geen of bijna geen absenten zijn. Breekt een kinderziekte uit, dan vindt men gedurende enige weken bijna lege lokalen. Uit een onderzoek bleek dat in het verslagjaar geen ernstige besmettelijke ziekten voorkwamen.

SCHOOL EN OUDERS

Zijn de ouders eenmaal zover gebracht, dat ze zich belangeloos inzetten voor verbetering van de school, waaraan ze hun jonge kinderen toevertrouwen, dan moet men zich verwonderen en verheugen over de ambitie waarmede dit gebeurt. In enkele plaatsen bouwden de ouders zelf, onder deskundige leiding, een nieuwe school. Toen rietdekkers werden opgeroepen om een rieten dak te leggen, meldden zich op een vrije zaterdagmiddag 17 vrijwilligers. Ouders die regelmatig het aquarium schoonhouden, de volière verzorgen en in de vakantie voor de konijnen, ganzen enz. zorgen, zijn geen zeldzaamheid.

Op vrije zaterdagen, zoals in Valthermond is gebeurd, een zandbak van 8 bij 8 meter, 3 meter diep het veen uitgraven, een stenen rand metselen en 24 wagens speelzand daarvoor halen en instorten, is wel een frappant staaltje van wat men voor de kleuterschool over heeft. Meermalen werd klim- en klautermateriaal voor kleuters vervaardigd.

Er worden veelvuldig ouderavonden georganiseerd; op sommige plaatsen moet echter op zo'n avond wel enig amusement worden geboden om publiek te trekken. Maar naar een pedagogische lezing wordt toch overal met aandacht geluisterd. Het was een goede gedachte van een hoofdleidster eerst een inleiding te houden over de nieuwe werkwijze en kort daarop de ouders nog eens op een avond uit te nodigen om met klei, verf en penseel, constructiemateriaal, enz. te werken. Het was niet alleen een leerzame avond, maar het gaf ook aanleiding tot grote pret. Toch zijn er nog ouders die alle contact met de school waarheen ze dagelijks hun kleuters sturen, missen. Het bestuur heeft dan een moeilijke taak.

§ 4. *Het onderwijzend personeel*

BEVOEGDHEDEN

Over de stand der bevoegdheden rapporteert de schoolopziener in *district 7* het volgende:

„Bedroeg het aantal onbevoegde leidsters op 1 januari 1954 nog 37 % van het totaal, thans is dit percentage gedaald tot 27. Opzettelijk worden hier en daar ongediplomeerden aangesteld ter besparing van uitgaven.

Nog veel te weinig hoofdleidsters zijn in het bezit van een diploma-B (45,3 %), om van de ongediplomeerde hoofdleidsters maar niet te spreken. Van de aantallen bevoegdheden in mijn district geeft het volgende staatje een overzicht.

	diploma B	diploma A	ongediplomeerd
Hoofdleidsters	130	170	92
Leidsters	111	129	109

Van de leidsters met een diploma-B werken er 66 in de gemeente Groningen. Hierbij behoeft niet gezegd te worden, dat de hoofdleidsters daar allen het diploma-B bezitten, in schrilte tegenstelling met het platteland, waar ik in twee scholen, een ongediplomeerde hoofdleidster aantrof van 15 jaar. Eén van deze twee stond voor een groep van 50 kleuters, waar ze geen raad mee wist.”

De schoolopziener in *district 8* meldt:

„Aantal leidsters in *Drenthe* 219.

Hiervan bezitten	diploma A en B	33 leidsters ±	15,07 %
	diploma A	104 leidsters ±	47,48 %
	onbevoegd	82 leidsters ±	37,44 %

Aantal leidsters in *Overijssel* 526.

Hiervan bezitten	diploma A en B	157 leidsters ±	29,85 %
	diploma A	244 leidsters ±	46,38 %
	onbevoegd	125 leidsters ±	23,76 %

Uit dit overzicht blijkt wel hoe nodig het is dat gemeentebesturen als voorwaarde voor het verkrijgen van subsidie het volgen van een erkende opleiding verplicht stellen.”

STUDIEZIN

Het merendeel der ongediplomeerde leidsters volgt een cursus ter verkrijging van een diploma. Ook is er bij gediplomeerden wel belangstelling om de verworven kennis te vergroten.

Een cursus in kleutergymnastiek te Leeuwarden telde 21 deelnemers. Daaraan vooraf gingen drie lessen ter kennismaking, die gegeven werden in Leeuwarden en in Heerenveen. Er waren in totaal 116 deelnemers.

Ook de schriftelijke lessen van het pedagogisch centrum van de Nederlandse Onderwijzersvereniging aangevuld met mondelinge toelichting door deskundigen, worden door vele kleuterleidsters gevolgd.

Voor de leidsters die reeds jaren in de school staan, is een streekvergadering, een werkconferentie, onontbeerlijk. Juist deze dames worden nu in contact gebracht en zien werken met en resultaten van kleuters, die naar moderne inzichten werken. Meestal is hieraan een tentoonstelling van ontwikkelings- en spelmaterialen verbonden. Deze ruggesteun en verfrissing wordt zeer gewaardeerd en meermalen ziet men er in de scholen de vruchten van.

Zulke streekvergaderingen werden o.a. gehouden te Assen, Emmen, Deventer en Enschede.

SALARIËRING

In de salariëring der leidsters valt ook dit jaar enige verbetering te constateren, al zijn op vele plaatsen de salarissen nog ver beneden een redelijk peil.

§ 5. De schoolgebouwen

In de verslagen over de laatste jaren zijn beschouwingen van algemene aard over de toestand der schoolgebouwen gehouden. Enigszins concreter verschijnt het beeld door vermelding van de resultaten ener enquête, die de schoolopziener in *district 7* over een honderdtal scholen in haar gebied heeft ingesteld. Deze honderd scholen zijn willekeurig gekozen; het betreft hier inrichtingen die de schoolopziener om de een af andere reden toch al moest bezoeken. Haar rapport luidt aldus:

„Geven we aan elk der 100 gebouwen waarover de enquête zich uitstrekte, een der predicaaten „goed”, „matig” of „slecht”, dan behoren er 28 tot de eerste groep, 51 tot de tweede en 41 tot de derde groep. Beschouwen we de gebouwen naar de onderdelen, dan krijgen we de volgende gegevens:

Licht: 38 goed, 37 voldoende en 25 onvoldoende, d.w.z. 38 % voldoet aan de eisen t.a.v. de glasoppervlakte, genoemd in het Bouwbesluit voor het L.O.; 37 % heeft een kleiner glasoppervlakte of kan niet goed genoemd worden, omdat de ramen zo hoog zijn aangebracht dat de kleuters het contact met de buitenwereld missen, terwijl in 25 gevallen de lichtinval zo slecht is, dat men zou kunnen vrezen dat de ogen der kleintjes bederven.

Ventilatie: 51 goed (voldoet aan het Bouwbesluit), 17 voldoende (er kan een deel der ramen worden geopend) en 32 onvoldoende (er is geen of slechts een enkel raam, dat geopend kan worden).

Wassgelegenheid: 26 goed, 15 voldoende en 59 onvoldoende. Goed heb ik genoemd, waar een aantal wasbakken op kleuterhoogte is aangebracht, voldoende, waar één of meer fonteintjes zijn, niet op kleuterhoogte. Op dit gebied is er nog een groot tekort, want in 59 gevallen was er of helemaal geen water in het gebouw, of er was ergens in een gang of boven een pomp of kraan. In ieder geval is het omgaan met water, iets dat in de kleuterschool even noodzakelijk is als het omgaan met enig ander materiaal, hier uitgesloten, nog afgezien van de hygiënische kant van de zaak.

Sanitair: 27 goed, 18 voldoende en 55 onvoldoende. Als we bedenken, dat het aanleren van goede gewoonten in de kleuterleeftijd moet plaatsvinden, dan geven deze getallen wel te denken.

Meubilair: in 49 gevallen meubeltjes die voldoen aan de eisen door ons in de laatste jaren gesteld, in 30 gevallen kleutermeeubilair waarvan de modellen niet deugen en in 18 gevallen geen kleutermeeubeltjes maar schoolbanken.

Vloeren: in 24 scholen goed (d.w.z. splintervrij en naadloos), 27 voldoende (d.w.z. goed onderhouden, van hout, met smalle naden), 49 onvoldoende. De laatste waren stoffig en met brede naden, soms met gaten, in ieder geval kon er in die lokalen niet gespeeld worden, wilde men nadelige gevolgen voor de gezondheid voorkomen.

Ruimte: 23 lokalen met een vloeroppervlakte van 1, 3 à 1,4 m² per kind; in 30 scholen was deze oppervlakte iets kleiner, en 48 waren overbevolkt, d.w.z. te klein voor het aantal toegelaten kinderen. In kamers die ook wel voor kleuteronderwijs gebruikt worden, kan maar een klein groepje kinderen een plaats vinden.

Speelterrain: bij deze scholen waren in totaal 7 goed ingerichte speelterreinen; 18 waren ruim genoeg, hadden een zandbak, soms een klein betegeld gedeelte, maar klimmateriaal enz. was niet aanwezig. In 67 gevallen moesten de kinderen het zonder speelplaats stellen of was er alleen een zandbak met schopjes en emmertjes. Bijna alle inrichtingen waren in het bezit van enige autobanden (gratis verkrijgbaar).”

Dit overzicht ziet er niet al te opwekkend uit en men zou er uit kunnen concluderen, dat er nog niets is verbeterd en dat er aan kleuterscholenbouw weinig of niets wordt gedaan. Toch is dit wel het geval. In 1954 werden in *district 7* 35 nieuwe lokalen geopend, terwijl er door verbouwing nog 7 lokalen, die aan de eisen voldoen, in gebruik werden genomen. Momenteel zijn er 51 lokalen in aanbouw terwijl ten aanzien van de bouw van nog een aantal andere lokalen kan worden gezegd, dat zij in een vergevorderd stadium van voorbereiding verkeren. In *district 8* werden op de urgentielijst 1954 24 scholen geplaatst met 68 lokalen. Van deze 24 scholen zijn enkele gereedgekomen; andere zijn in aanbouw.

MEDEGEBRUIK

Talrijk zijn de klachten over het medegebruik van lokaliteiten waarin kleuterscholen gehuisvest zijn. Als er mooie, goed ingerichte kleuterscholen zijn, waar men 's avonds vergaderingen houdt, dan werkt dit ongunstig op de sfeer in de kleuterklas. Indien een leidster elke dag na schooltijd het speelgoed en het meubilair moet opruimen, is de kans groot dat ze minder aandacht aan de uiterlijke verzorging van het lokaal besteedt. Planten en kinderwerk kunnen meestal ook niet in het lokaal blijven. Bovendien is het meubilair meer aan slijtage onderhevig, er hangt 's morgens vaak een onaangename lucht en de vloeren worden meestal noch 's avonds laat, noch 's morgens voor schooltijd goed schoongemaakt. Ook gebeurt het vaak dat lessenaars, muziekinstrumenten en stoelen in een werk- of speellokaal moeten blijven staan. Dat alles heeft een nadelige invloed op het kleuteronderwijs. In een waterspeelbak voor de kleuters vond men een groot aantal sigarettenpeukjes, die er 's avonds tevoren waren ingegooid.

Ernstiger nog wordt de gezondheid der kinderen bedreigd, als kleuters in een lokaal worden gebracht, dat dezelfde bezwaren heeft, maar dat ten eerste niet voor kleuteronderwijs is gebouwd en ten tweede aan een kerkbestuur of aan een of andere vereniging toebehoort. In dat geval zijn de kleuters er gasten, die geduld worden en meestal mogen er geen maatregelen genomen worden ten dienste van het kleuteronderwijs. Zou het bijv. voor de kleuters aanbeveling verdienen, de ramen te vergroten, deze van ventilatie te voorzien en het matglas door helder glas te vervangen, zou de hygiëne bevorderd worden door het verbeteren van de vloer, of het aanbrengen van kleutersanitair en/of wasgelegenheid, dan zijn de eigenaars der gebouwen dikwijls niet bereid deze verbeteringen te laten uitvoeren. De gebouwen die overdag ook voor bruiloften, vergaderingen en voor begrafenissen worden gebruikt zijn op die dagen voor kleuteronderwijs gesloten. De schoolopziener in *district 7* trof in een dorp in een lokaal („Vergunning A” stond op een bordje naast de ingang) een aardige leidster. Ze had het werk in de kleuterschool tegen de zin van haar familie gekozen en was vol moed begonnen, maar in die armoedige, onhygiënische omgeving werd ze moedeloos. Laten we hopen, dat het in de naaste toekomst mogelijk is aan dergelijke toestanden een einde te maken. Voorlopig echter valt eerder een toeneming dan een vermindering van het medegebruik te constateren.

§ 6. Bijzondere voorzieningen

GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT

Het geregeld bezoek van de schoolarts vindt steeds meer ingang. Ook op scholen van confessionele richting. De rapporten die door verschillende schoolartsen aan het rijksschooltoezicht worden toegezonden, bevatten belangrijke en interessante gegevens over de lichamelijke gesteldheid van de kleuters. Uit deze rapporten blijkt het grote nut van het geneeskundig onderzoek, omdat nu aan allerlei afwijkingen vroegtijdig de nodige aandacht kan worden besteed. De samenwerking met de leden van het geneeskundig schooltoezicht is prettig en strekt ten eerste tot bevordering van het kleuteronderwijs.

TENTOONSTELLINGEN

De activiteiten op dit gebied zijn in het verslagjaar niet zo groot geweest als het vorige jaar. Deventer organiseerde opnieuw een tentoonstelling van kindertekeningen en de Drentse bond van kleuterleidsters had op zijn jaarvergadering nog een aardige tentoonstelling van expressiewerk van kleuters, georganiseerd door de directrice van de opleiding in Emmen. Zulk een tentoonstelling is altijd een goede stimulans om de mogelijkheden die er zijn, in eigen school uit te werken.

FEESTEN

Op de dorpen worden de kleuters wel meegenomen naar de schoolfeesten van de lagere school. Men krijgt de indruk, dat ze beter in eigen kring een eenvoudig feest zouden kunnen vieren; ze zijn zo verloren tussen al die „grote mensen” en grote kinderen. Wel trekt de leidster met haar kleuters er hier en daar op uit, naar een bos of naar een speeltuin. Het is goed dat enige moeders zich dan beschikbaar stellen om mee te gaan en als men zo’n dag niet te lang maakt, kan er wel feestvreugde zijn. De grootste spanning heerst nog altijd in de sinterklaastijd, voor sommige kleuters een te emotionele tijd. Waar de leidsters begrijpen hoe ze bij jonge kinderen een kerstfeestviering kunnen leiden, kan ook het kerstfeest op een kleuterschool een bron van vreugde zijn, waaraan het kind als volwassene in dankbare herinnering zal terugdenken.

KLEUTERHOF

In Groningen werd de „Kleuterhof” in gebruik genomen. Het gebouwtje, waarvoor het geld grotendeels door de ouders is bijeengebracht, staat in het Stadspark. De bedoeling is dat de kleuters er een hele dag van de buitenlucht zullen genieten. Er is een ruim lokaal, waar men een regenbui kan afwachten en waar gegeten kan worden, en waar, als de buien wat lang duren, een poppenkast wordt vertoond. Het slechte weer maakte deze uitgaansdag voor de meeste scholen niet altijd tot een vreugde, zeker niet voor de leidsters, die een hele dag de kinderen in een vreemde omgeving met te weinig materiaal moesten bezighouden. Hopelijk brengt 1955 veel zonnig weer; als dan de kinderboerderij in het Stadspark klaarkomt, is hier een goede gelegenheid voor een „schoolreisje” voor kleuters in het leven geroepen.

§ 7. *De kosten van het onderwijs*

SUBSIDIERING

De schoolbesturen, die vrijwel overal met ernstige financiële moeilijkheden te kampen hebben, zijn uiteraard in hoge mate afhankelijk van de subsidies, welke de gemeentebesturen beschikbaar stellen. Deze subsidies zijn in de onderscheiden gemeenten zeer verschillend.

Het behoeft wel geen betoog dat de begroting door vele schoolbesturen alleen sluitend kan worden gemaakt door het treffen van „bijzondere maatregelen”, als daar zijn:

het aanstellen van een onbevoegde leidster tegen een vergoeding, waarvan de juiste benaming hier achterwege moge blijven; het verlenen van opdrachten aan de leidsters tot het schoonmaken van de lokalen en het zorgen voor de verwarming; drastische bezuiniging op het leer- en speelmateriaal. Ter illustratie slechts een staaltje uit het verslag van de schoolopziener in *district 7*:

„Er was een bestuur van een kleuterschool dat weigerde mee te doen aan een actie tot verkrijging van een subsidieverhoging door het gemeentebestuur. De toestand in deze inrichting was er een van onbeschrijflijke verwaarlozing, van gebrek aan het meest onmisbare materiaal. De leidster, tweemaal afgewezen op het examen ter verkrijging van het diploma A, miste alle aanleg om van waardeloos materiaal nog iets te maken; de kleuters trof ik aan, zittende op de vloer, terwijl ze door hen zelf meegebrachte boterhammen en fruit aten. Water was niet in het gebouw aanwezig; dus kregen ze na de maaltijd met vette, kleverige handjes een stukje speelgoed, oude busjes, vuile blokken en enig nieuw materiaal.”

SUBSIDIES VAN DE PROVINCIE FRIESLAND

Van de som van f 50 000,—, door de provinciale staten van Friesland in 1953 beschikbaar gesteld voor verbetering der gebouwen, kon in 1954 nog enige subsidie worden uitbetaald. Toen was de bodem van de kas zichtbaar en zo werd besloten voor 1955 voor dit doel nogmaals een bedrag, groot f 25 000,—, uit te trekken. De correspondentie hierover gaf de ambtenaren op de provinciale griffie, evenals de leden van de adviescommissie vrij veel extra-werk. Maar het subsidie heeft dit jaar zijn goede uitwerking niet gemist en heeft de schoolbesturen gestimuleerd tot verbetering van het gebouw, het speelterrein, het materiaal of het meubilair.

Hier blijkt zo nu en dan weer de zorgelijke financiële toestand bij de exploitatie. Uit de provinciale kas kan voor meubilair en of materiaal ten hoogste f 250,— worden uitgekeerd, mits men zelf ook tenminste f 250,— bijdraagt. Daardoor komt het voor, dat er aanvragen worden ingediend tot bijv. f 62,50 voor meubilair, terwijl een veel groter bedrag nodig zou zijn. Maar het is het schoolbestuur niet mogelijk, zelf meer dan de genoemde som bijeen te brengen.

INZAMELING VAN GELDEN

Hoe men op allerlei manieren moet trachten de gelden ter dekking van de tekorten te verkrijgen, blijkt eens te meer uit de volgende passage uit het verslag van de schoolopziener in *district 7*:

„Verder hield de Vereniging voor vrouwelijke hulpverlening (V.H.V.), ook al begaan met de financiële nood waarin het kleuteronderwijs verkeert, een collecte, die bestemd was voor alle kleuterscholen in Friesland. Dat waren er op 1 januari 1954 164, en begrijpelijk is het, dat er voor elke inrichting geen groot bedrag beschikbaar was. We besloten vier materiaalpakketten samen te stellen en daartoe de hoofdleidsters een keuze te laten doen. We hadden gezorgd, dat het materiaal pedagogisch verantwoord was, maar niettemin bij een groot deel der leidsters onbekend. In dank is dit pakket met leer- en speelmiddelen aanvaard; bovendien maakten de leidsters in de praktijk kennis met het nieuwe materiaal. Het blijkt overal zo goed te voldoen, dat men het sindsdien in vele scholen uit eigen middelen heeft aangevuld. Maar toch, de kleuterscholen blijven voorlopig arm. Er worden nog lammeren gekocht, die vrij in een wei mogen lopen en wanneer zij volwassen zijn, verkocht worden ten bate van een kleuterschool. Er worden oliebolletjes gebakken en verkocht voor hetzelfde doel; bazaars om de kas weer wat aan te vullen, zijn aan de orde van de dag.”

§ 8. De opleiding

Hieronder volgt een overzicht van de opleidingscursussen met de aantallen leerlingen, kandidaten en geslaagden in 1954 betreffende de provincies *Drenthe en Overijssel*.

	Aantal leerlingen		Geëxamineerd	Geslaagd
	dipl. A	dipl. B		
neutr. + prot.-chr. te Assen	45	—	35	17
neutr. + prot.-chr. te Emmen	82	18	32	21
neutr. + prot.-chr. te Meppel	46	20	27	22
prot.-christ. te Almelo	34	9	8	3
neutr. T.I.V.O.-dagkweekschool te Enschede	23	—	12	10
neutr. T.I.V.O.-avondkweekschool te Enschede	35	38	31	27
r.-k. te Enschede	44	29	37	35
r.-k. te Zwolle	15	7	7	7
neutr. + prot.-chr. te Zwolle	68	25	24	16

Het overzicht voor de provincies *Friesland en Groningen* vertoont het volgende beeld:

	Toegelaten		Aantal leerlingen in 1954 voor		Aantal leerlingen in 1955 voor	
	1953	1954	dipl. A	dipl. B	dipl. A	dipl. B
Leeuwarden, gemeentelijk	20	29	85	52	74	56
Leeuwarden, prot.-chr.	24	21	63	26	59	29
Leeuwarden, r.-k.	9	14	10	11	9	14
Sneek, prot.-chr.	12	13	30	6	28	9
Drachten, gemeentelijk	11	9	30	5	24	9
Groningen, gemeentelijk	24	16	46	45	40	59
Groningen, prot.-chr.	35	38	92	30	101	38
Groningen, r.-k.	7	12	13	—	12	—
Totaal	142	152	367	175	347	214

ALGEMENE OPMERKINGEN

De gemeentelijke kweekschool te Groningen is gebleven bij het standpunt, alleen meisjes op te leiden met een goede vooropleiding, d.i. met een m.u.l.o.- of een daarmee gelijkstaand diploma. De daar opgeleide leerlingen die niet in de gemeente Groningen geplaatst konden worden, vloeiden voor een deel af naar het platteland.

Het is enerzijds jammer, maar anderzijds begrijpelijk dat er geen avondcursus meer gegeven wordt. De meisjes die aan neutrale bijzondere scholen in dorpen ongediplomeerd zijn aangesteld — het zijn goedkope krachten — kunnen in de provincie Groningen geen cursus volgen. Hoewel in het algemeen alleen een dagkweekschool de mogelijkheid biedt tot het opleiden van voor hun taak berekende

kleuterleidsters, betreur ik het, dat de pogingen om voor de leidsters aan dorpscholen in de provincie Groningen een cursus te organiseren, tot nu toe zijn mislukt. Het reizen naar een cursus die in Drenthe wordt gegeven, is vermoedend, tijdrovend en te kostbaar, en dus niet voor iedereen uitvoerbaar.

De streekopleidingen hebben het moeilijk. Deze moeten alle lessen geven op woensdag en zaterdag. De meisjes moeten vaak $1\frac{1}{2}$ à 2 uur fietsen om de plaats te bereiken waar de cursus gevestigd is, en hebben een lange, inspannende dag waarop de lessen elkaar onafgebroken opvolgen. Het is dan ook meer een af-richten op het examen, dan een bewust voorbereiden van deze meisjes voor hun taak in de school. Daarbij komt nog dat de meeste leerlingen alleen in een school staan en naast de opleiding geen enkele vorming krijgen.

Er is voor de streekopleidingen nog een tweede moeilijkheid, n.l. dat zij zowel voor het neutraal als voor het protestants-christelijk examen voorbereiden en doordat de eisen voor de verschillende examens nog niet gelijk zijn, komt deze moeilijkheid er nog overheen. Gelukkig vorderen de drie grote organisaties met het samenstellen van een gelijk gericht examenprogramma en zo mogen we hopen, dat binnen afzienbare tijd dit bezwaar zal zijn overwonnen.

KARAKTER DER OPLEIDING

Dat er door de leraren, die verbonden zijn zowel aan opleidingscursussen als aan andere inrichtingen van onderwijs, en door de aanstaande kleuterleidsters hard gewerkt wordt, is zeker. Maar de vorming is nog niet genoeg op het kleuter-onderwijs gericht; de leerkrachten die de vakken muziek, hygiëne en biologie geven, moesten zich verdiepen in de eisen, welke het door hen gedoopte vak ten aanzien van toekomstige kleuterleidsters stelt. Ook de methodiek- en de pedagogiekleraar(es) moesten tijd kunnen vinden om zich van nieuwe inzichten betreffende de kleuterpsychologie, de uitkomsten van onderzoekingen in andere landen (wat blijven wij in dit opzicht ver ten achter) op de hoogte te stellen. Zij in de eerste plaats moeten studeren, moeten lezingen en cursussen bijwonen en tijd genoeg hebben om kleuters bij hun spel te observeren.

De Maatschappij tot nut van het algemeen organiseerde in Amsterdam een zgn. kadercursus. Deze was echter voor de leraren in het noorden niet gemakkelijk te bereiken. Daarom zal indien mogelijk ook in Groningen een dergelijke cursus worden gegeven. Het zal evenwel van de aanmelding afhangen, of deze cursus doorgang kan vinden. Voortdurende studie en herscholing blijft voor ieder, ook voor de docenten aan de opleidingsinrichtingen, die voor een belangrijk deel de toekomst van het kleuteronderwijs in handen hebben, dringend noodzakelijk.

§ 9. Het rijkschooltoezicht

De beide schoolopzieners in mijn hoofdinspectie hebben dit jaar hun arbeid zonder stagnatie door ziekte kunnen vervullen. Dat die arbeid zeer omvangrijk is, werd te dezer plaatse reeds meermalen aangetoond. „Overzien we nu de in 1954 verrichte arbeid, dan kunnen we niet voldaan zijn. Om alle onderdelen naar behoren te verzorgen ontbreekt ons volkomen de tijd”, aldus beëindigt de school-opziener in *district 8* haar verslag. Zij heeft gelijk: er zou altijd nog meer moeten

worden gedaan en de tijd gaat snel voorbij. Maar zonder ditmaal in opsommingen van werkzaamheden te vervallen, die toch altijd onvolledig blijven, moet ik hier vaststellen dat de schoolopzieners een verbazingwekkende hoeveelheid arbeid hebben verzet, veel meer dan een buitenstaander zou vermoeden en voor mogelijk zou houden. Zij beklagen zich over die ontzaglijke hoeveelheid niet; wel over het feit dat het werk dikwijls te vluchtig moet geschieden. Hiervoor is maar één oplossing: verkleining van het ambtsgebied door aanstelling van meer schoolopzieners. Moge het spoedig daartoe komen!

significance of the disease is not yet clear. It is possible that the disease is a result of some specific infection, but this is not yet established. The disease is characterized by a high fever, which is usually accompanied by a severe headache, and by a rapid pulse. The patient is usually very restless, and the disease is often fatal. The disease is most common in the tropics, and is especially prevalent in the West Indies. The disease is also found in the United States, but is much less common there. The disease is usually contracted by drinking water from a contaminated source, or by eating food that has been contaminated. The disease is also spread by flies, and by other insects. The disease is usually contracted by drinking water from a contaminated source, or by eating food that has been contaminated. The disease is also spread by flies, and by other insects. The disease is usually contracted by drinking water from a contaminated source, or by eating food that has been contaminated. The disease is also spread by flies, and by other insects.

AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

The American Medical Association is a national organization of physicians and surgeons. It was founded in 1847, and has since that time been the leading organization of the medical profession in the United States. The association is composed of more than 50,000 members, who are organized into local, state, and national societies. The association's primary purpose is to advance the interests of the medical profession, and to promote the highest standards of medical practice. The association also works to improve the medical education of physicians, and to advance the medical sciences. The association is also concerned with the welfare of the public, and works to prevent disease and to promote health. The association is a non-profit organization, and its funds are derived from the contributions of its members. The association's headquarters are in Chicago, Illinois, and it has a large staff of employees who work to carry out its various activities. The association is a very important organization in the medical profession, and its work is of great value to the public.

THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

The Journal of the American Medical Association is a weekly publication that contains the latest news and information in the medical profession. It is a very important source of information for physicians and surgeons, and is also of great value to the public. The journal contains articles on a wide variety of medical topics, including the latest discoveries in medicine, the treatment of various diseases, and the progress of medical science. The journal is also a very important source of information on the activities of the American Medical Association, and on the work of the medical profession in general. The journal is published by the American Medical Association, and is available to its members at a special rate. The journal is also available to the public, and can be purchased at a small cost. The journal is a very valuable publication, and is a must-read for anyone interested in the medical profession.

REGISTER

Verklaring van de afkortingen in de derde kolom: *alg.* = algemeen; *b.l.o.* = buitengewoon lager onderwijs; *b.o.* = hoger onderwijs; *kl.* = kleuteronderwijs; *kunst.* = kunstonderwijs; *l.o.* = lager onderwijs; *landb.* = landbouwonderwijs; *leerpl.* = leerplan; *n.o.* = nijverheidsonderwijs; *opl.* = (onderwijzers)opleiding; *tuinb.* = tuinbouwonderwijs; *v.b.m.o.* = voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs.

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Aansluitingsvraagstuk	—	L.o.	340
Aanwijzingen	— overeenkomstig artikel 137 der H.O.-wet	v.h.m.o.	52
Aardrijkskunde	Het leervak —	L.o.	337
	Internationaal congres van leraren in de —	v.h.m.o.	60
Adoptie	— van kweekscholen	opl.	439
Aelder Hoogheschool	— te Aalden (gem. Zweeloo)	L.o.	118
Akademie (Rijks— van beeldende kunsten)	Algemeen	kunst.	225
	Commissie van toezicht	„	226
	Docenten	„	226
	Gebouw en lokalen	„	226
	Staat van het onderwijs	„	227
	Studenten	„	226
	Verzamelingen	„	228
	Voorstellen tot ontwikkeling en verbetering der —	„	228
	Wedstrijden	„	229
Ambten	— en bedieningen der onderwijzers	L.o.	91
Ambtsgebieden	— der consulenten	„	370
Applicatiecursussen	— voor onderwijzend personeel	„	370
	— voor leraren	n.o.	258
Bedrijfsveiligheid	Veiligheid in de bedrijven	„	71
Begaafden	Problem der buitengewoon —	L.o.	348
	Problem der zwak—	„	348
Beloningen	Bijzondere —	„	90
Beroepskeuze	Voorlichting inzake —	„	320, 381
		v.h.m.o.	56, 241
Beroepzaken	— inzake het bouwbesluit	L.o.	456
		v.h.m.o.	241
Besluit buitenge- woon lager onder- wijs 1949	Artikel 15	L.o.	90
Besmettelijke ziekten	Bescherming van leerlingen tegen besmettingsgevaar	alg.	17
Bestuursvorm	— der universiteit(en)	h.o.	177, 191
Beurzen	Zie: Studiebeurzen.		
Bevoegdheid(heden)	Aantal geslaagden voor de — <i>f</i>	L.o.	390
	— der kleuterleidsters	kl.	461, 468, 477
	— van motoristen van de visserij	n.o.	80
	Ontneming van de — tot het geven van onderwijs aan onderwijzers	L.o.	83, 92
	Opleiding voor de — <i>f</i>	„	387
Binnenvaart	Scholen voor de —	n.o.	276
Bouwbesluit	Beroepzaken inzake het bouwbesluit —	L.o.	456
		v.h.m.o.	241

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Bouwbesluit (vervolg)	Ontheffing van de bepalingen van het —	Lo.	456
Bouwkunstonderwijs	Cursussen voor voortgezet en hoger —	n.o.	268
Brochure	— over de West-Europese beschaving en het onderwijs .	alg.	25
Buitengewoon be- gaafden	Probleem der —	Lo.	348
Buitengewoon lager onderwijs	Aantal leerkrachten	b.lo.	129, 426
	Aantal leerlingen	"	127, 426
	Aantal scholen	"	127, 426
	Algemene opmerkingen betreffende het —	"	399
	— in enkele naburige landen	"	399
	Commissie	"	409
	Huisvesting der scholen	"	403
	Leerlingen, thuis behorend op een school voor —	Lo.	374
	Lichamelijke opvoeding bij het —	b.lo.	427
	Nazorg voor zwakzinnige kinderen	"	421
	Onderwijs aan epileptische kinderen	"	415
	Onderwijs aan gehoorgestoorde kinderen	"	409
	Onderwijs aan gezichtsgestoorde kinderen	"	411
	Onderwijs aan kinderen, lijdende aan toevallen	"	415
	Onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijk- heden	"	423
	Onderwijs aan lichamenlijk gebrekkige kinderen	"	412
	Onderwijs aan regerings- en voogdijkinderen, verpleegd in voor hen bestemde gestichten	"	422
	Onderwijs aan tuberculieuze kinderen	"	412
	Onderwijs aan zeer moeilijk opvoedbare kinderen	"	423
	Onderwijs aan ziekelijke kinderen	"	412
	Onderwijs aan zwakzinnige kinderen	"	416
	Onderwijs op scholen, verbonden aan een pedologisch instituut	"	425
	Opening van een streekschool voor — te Gorinchem.	"	130
	Spreekonderwijs op scholen voor zwakzinnigen	"	420
	Statistische gegevens betreffende het — in enkele naburige landen	"	399
	Vakantieprobleem bij het —	"	405
	Vervoersprobleem	"	413, 420
	Vorming van onderwijzend personeel voor het —	"	407, 419
Buitenland	Contact met het —	alg.	16
		h.o.	216
		kl.	464
		n.o.	286
Buitenlands(e)	Bezoek van — studenten aan Nederland	h.o.	45
	— studiebeurzen	"	46
	— studiebeurzen voor een verblijf in België	alg.	24
	Zomercursus voor — studenten	h.o.	160
	Zie ook: Culturele betrekkingen		
Buitenspielen	—	kl.	459, 466
Bijzondere leerstoelen	—	h.o.	32
Centraal sociaal werkgeversverbond	Onderwijs en maatschappij	alg.	11
Collegegelden	Verlenging van de termijn van verval der bezettings- regelingen betreffende —	h.o.	44

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Commissie(s)	— algemene grondslagen m.t.o.	n.o.	287
	— B.L.O.	b.l.o.	409
	— experiment volno	n.o.	280
	— leerlingstelsel	"	264
	— ter voorbereiding van een tweede instituut voor technisch hoger onderwijs	h.o.	48
	— tot wering van schoolverzuim	leerpl.	97
	— voor georganiseerd overleg N.O.	n.o.	76
	Instelling van een — inzake het middenstandsvak- en handelonderwijs	v.h.m.o.	52
	Instelling van een — inzake pedagogische en didactische voorbereiding van leraren m.o.	"	57
	Instelling van een — tot regeling van een staatsexamen leraren-diploma in de stenografie	"	59
	Instelling van een — van advies ter voorbereiding van een wettelijke regeling van het middelbaar en lager land- en tuinbouwonderwijs	landb., tuinb.	66
	Instelling van een sub— bouwkunde en weg- en waterbouwkunde m.t.o.	n.o.	78
	Instelling van een sub— experiment driejarige u.l.n.o.-voortopleiding	"	78
	Instelling van een sub— kinderverzorging en opvoeding	"	82
	Instelling van een sub— opleiding tot assistente in de huishouding	"	82
	Instelling van een sub— van onderzoek inzake de opleiding van leraren voor het m.t.o.	"	79
	Samenstelling en werkwijze van de — van beroep	"	76
	Sub— lichamelijke opvoeding der — van Houte	"	289
	Sub— voor partiel onderwijs	"	280
Confectieschool	Middelbare — Mr. Koetsier	"	271
Conferentie	— over onderwijs en televisie	alg.	23
	Internationale — van leraren bij het v.h.m.o. te Baarn	v.h.m.o.	61
	Zeventiende internationale onderwijs— te Geneve	"	59
Congres	Zie ook: Congres		
	— over vrijheid en gebondenheid in de wetenschap	h.o.	160
	Elfde assemblée générale de l'union radio-scientifique internationale	alg.	24
	Instelling van een bureau voor organisatie van congressen	"	10
	International art-congres in Zweden	"	16
	Internationaal — van leraren in de aardrijkskunde	v.h.m.o.	60
	Vierde — van de internationale studentenpers	h.o.	46
	Zie ook: Conferentie		
Consulenten	Ambtsgebieden der —	l.o.	370
Contactcentrum op voorlichtingsgebied	— overheid, wetenschap en voorlichting	h.o.	37
Correctie	— van schriftelijk werk	l.o.	363
Culturele betrekkingen	Bezoek van Belgische inspectrices van het kleuteronderwijs	kl.	144
	Bezoek van Franse kweekschoolleerlingen aan Nederland	opl.	139
	Brochure over de West-Europese beschaving in het onderwijs — met de Unie van Zuid-Afrika	alg.	25
	Nederlandse week te Bordeaux in het kader van het Nederlands-Frans cultureel akkoord	"	25
	Uitwisseling van hoogleraren tussen Nederland en België	h.o.	42

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Culturele betrekkingen (vervolg)	Vlaams-Nederlandse akademiedagen te Amsterdam	h.o.	41
Culturele vorming	— van a.s. leraren bij het nijverheidsonderwijs voor jongens	n.o.	268
	— van de leerlingen bij het ulo	l.o.	346
	Zie ook: Esthetische vorming.		
Cursus(en)	Aantal — bij het (de)		
	Landbouwonderwijs	landb.	65
	Nijverheidsonderwijs	n.o.	68
	Tuinbouwonderwijs	tuinb.	65
	Applicatie — ter opleiding voor de bevoegdheid /	l.o.	387
	Applicatie — voor leraren	n.o.	258
	Benoeming van een onbevoegde docent aan een — voor werkende meisjes	"	81
	— in kerkelijke architectuur	"	268
	— ter opleiding voor de akte lichamelijke oefening (akte s)	l.o.	387
	— ter opleiding voor de bevoegdheid /	"	387
	— voor docenten bij het nijverheidsonderwijs	n.o.	280
	— voor onderwijzers	l.o.	376
	— voor spraakgebrekkigen	"	95
	— voor vervolgonderwijs	"	380
	— voor voortgezet en hoger bouwkundsonderwijs	n.o.	268
	Niet-wettelijke —	l.o.	380
	Tweede las — N.V.L.	n.o.	75
	Vakantie — voor Belgische docenten	v.h.m.o.	59
	Vernieuwings- —	l.o.	329
	Vorming van C- — aan weekescholen	opl.	441
	Zomer — voor buitenlandse studenten	h.o.	160
Cursusgelden	Gedeeltelijke vrijstelling van — voor militairen voor de opleiding van de hoofdkate	opl.	139
Daltonscholen	—	v.h.m.o.	237
Daltonstelsel	Aantal scholen waar het — geheel of gedeeltelijk werd toegepast	l.o.	104
Decoratieve aankleding	— van schoolgebouwen	alg.	18
Diensttijd	Fictieve — van onderwijzers	"	115
Diploma(s)	Aantal uitgerichte schoolzwen —	"	388
	Europees verdrag betreffende de gelijkstelling van — voor de toelating tot universiteiten	h.o.	36
	Instelling van een commissie tot regeling van een staats-examen voor het leraren—stenografie	v.h.m.o.	59
	I.V.O. —	l.o.	234
	School — lichamelijke geoefendheid	l.o.	388
	Wijziging van de wet op de zeevaart —	n.o.	80
Eerste oefening	Uitstel van — voor studerenden voor een akte m.o.	v.h.m.o.	62
Efficiency	Lidmaatschap van het Nederlands Instituut voor —	n.o.	80
Eindexamen(s)	Normen voor het schriftelijk werk op de —	v.h.m.o.	239
	Overzicht van de cijfers, behaald bij de — van dagscholen voor v.h.m.o.	"	56
	Uitslag van de — der dagscholen voor v.h.m.o.	"	51
	Uitslag van de kweekschool —	opl.	134, 449
	Vaststelling — -reglement gesubsidieerde middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen	n.o.	78

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Eindexamen(s) . . . (vervolg)	Vaststelling programma — gymnasium en daarmede gelijk- gesteld examen Zie ook: Examens.	v.h.m.o.	55
Elektrische instal- laties	Aanleg en verbetering van —	l.o.	456
Epileptici	Onderwijs aan epileptische kinderen	b.l.o.	415
Esthetische vorming	— van de leerlingen	l.o.	321, 380
Europese integratie	—	alg.	16
Examen(s)	Aantal universitaire —	h.o.	147, 193, 214
	Duur der — aan de Nederlandsche Economische Hooge- school te Rotterdam	"	36
	Instelling van een commissie tot regeling van een staats- leraren-diploma stenografie	v.h.m.o.	59
	Instelling van een doctoraal — economisch-bestuurs- wetenschappelijke richting aan de Katholieke Econo- mische Hogeschool te Tilburg	h.o.	32
	Regeling van de promoties en — aan de Landbouwhoge- school te Wageningen	"	36
	Resultaten van de — bij het kunstnijverheidsonderwijs . .	n.o.	267
	Resultaten van m.t.s. —	"	269
	Uitslag van de — voor de lagere vakakten	opl.	135
	Uitslag van de — voor kleuterleidsters	kl.	143
	Uitslag van de hoofdkake —	opl.	135
	Uitslag van de mulo —	l.o.	109
	Uitslag van de staats- voor onderwijzer	opl.	134, 135, 449
	Uitslag van de universitaire (hogeschool-) —	h.o.	178, 210, 216, 220, 223
	Verlenging van de termijn voor het afleggen van het doctoraal — in het Nederlands-Indisch recht	"	36
	Vrijstelling van de — n-akten en bij deze akten behorende pedagogische getuigschriften en verklaringen voor het nijverheidsonderwijs voor meisjes	n.o.	80
	Zie ook: Eindexamens.		
Exploitatiekosten . .	—	l.o.	93
Exploitatie-vergoe- dingen	—	"	322, 353
Fictieve diensttijd .	— van onderwijzers	"	115
Film	Aanbieding van micro- — ten dienste van het onderzoek van de Nederlandse geschiedenis	alg.	16
	Gratis — voorstellingen door de United States information service	"	16
Fröbelscholen . . .	Werkwijze op de —	kl.	459
Gangenschool . . .	—	l.o.	451
Ganglozeschool . .	—	"	451
Gchoorgestoorde kinderen	Onderwijs aan —	b.l.o.	409
Geldleningen . . .	Rijksgarantie inzake —	v.h.m.o.	64
Gelijkstelling . . .	Beëindigen van de — der Indonesische diploma's	n.o.	80
	Europees verdrag betreffende de — voor de toelating tot de universiteiten	h.o.	36
	— van getuigschriften overeenkomstig artikel 133, 3e lid der H.O.-wet	v.h.m.o.	55
	— schooltoezicht	kl.	463, 480
Geneeskundig . . .		h.o.	94, 319

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Geografische spreiding	— der studenten	h.o.	223
Geschiedenis	Aanbieding van microfilms ten dienste van het onderzoek van de Nederlandse —	alg.	16
	Het leervak —	l.o.	337
Gestoorde kinderen.	Onderwijs aan — in enkele naburige landen.	b.l.o.	399
Getuigschrift(en) . .	Gelijkstelling van — overeenkomstig artikel 133, 5e lid der H.O.-wet.	v.h.m.o.	55
	Nadere regeling voor het examen ter verkrijging van het Pedagogisch — n.o.	n.o.	71
Gezichtsgestoorde kinderen	Onderwijs aan —	b.l.o.	411
Gezin(s)	— en school	kl.	461
	— opvoeding	l.o.	379
Gymnastieklokalen .	Tekort aan —	"	294, 369
	Toeneming van het aantal —	v.h.m.o.	231
	Verbouwing van —	l.o.	455
Halschool	—	"	451
Handelsavondschole	Aantal —	v.h.m.o.	50
	Aantal leerlingen der —	"	50
	Enquête inzake —	"	55
	Ervaringen met de nieuwe inrichting van —	"	242
	Kennis van Nederlands, Engels en rekenen op de —	"	242
Handelonderwijs .	Contact van het — met het bedrijfsleven	"	238
	Discussiemiddagen	"	238
	Facultatieve 5e klas bij het —	"	238
Handenarbeid . . .	Het leervak —	l.o.	312
	Studiezin van onderwijzers voor —	"	376
	Toenemende belangstelling voor het vak —	"	364
	Zwaardere vormen van — voor jongens	b.l.o.	407
Handwerken	Nuttige —	l.o.	365
Hoger landbouwonderwijs	Wijziging van de wet tot regeling van het —	h.o.	44
Hoger onderwijs . .	Commissie ter voorbereiding van een tweede instituut voor technische —	"	48
	Integratie bij het —	"	159
	Studierichtingen, uitbreidingen en wijzigingen van het —	"	27
	Uitbreiding van het —	"	199, 215
Hoger-onderwijswet	Artikel 12	v.h.m.o.	55
	" 38	h.o.	43
	" 85	"	43
	" 133	v.h.m.o.	55
	" 134	"	55
	" 157	"	52
	" 198	h.o.	43
	Wijziging van de —	"	43
Hogere burger-scholen	Wijziging van het algemeen leerplan der — A en B	v.h.m.o.	54
Hogeschool (Kath. Econ.-, Tilburg) .	Algemeen	h.o.	222
	College van curatoren	"	223
	Geografische spreiding der studenten	"	223
	Instellingen der hogeschool.	"	223
	Instelling van een doctoraal-examen in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting.	"	32

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Hogeschool (Kath. Econ., Tilburg (vervolg)	Studenten en examens	h.o.	223
" (Landbouw—, Wageningen)	Studieduur	"	222
	Wijziging van het studieprogramma	"	222
	Aanvulling van het studieplan	"	215
	Algemeen	"	215
	Contact met het buitenland	"	216
	Gebouwen	"	215
	Regeling van de promoties en examens	"	36
	Studenten en examens	"	216
	Studiebeurzen	alg.	18
" (Ned.Econ.—, Rotterdam)	Algemeen	h.o.	218
	Bestrijding van het nihilisme	"	219
	Blik op de toekomst	"	219
	College van curatoren	"	220
	Duur der examens	"	36
	Gezelligheidsleven der studenten	"	219
	Instellingen der hogeschool	"	220
	Onderwijs in Russisch en Russische handelsterminologie	"	218
	Samenwerking met de Technische Hogeschool	"	218
	Studenten en examens	"	220
	Verkorting van de studieduur	"	218
" (Technische—, Delft)	Algemeen	"	211
	Bevordering van de geestelijke belangen der studenten	"	212
	College van curatoren	"	212
	Hogeschooldagen	"	212
	Instellingen der hogeschool	"	214
	Opgave van de leerlingen der hoogste klasse ener m.t.s. in verband met de studie aan de —	n.o.	79
	Oriënteringsdagen	h.o.	211
	Prijsvragen	"	212
	Studenten en examens	"	214
	Voorlichting vanwege de —	"	211
Hotelschool	Katholieke middelbare —	n.o.	271
Huisbezoek	—	l.o.	302
Huishoudonderwijs	Eenvoudig —	b.l.o.	407
Huisonderwijs	Tegemoetkoming in de kosten van —	l.o.	84
Huisvesting	— der scholen	b.l.o.	403
	Tijdelijke — in bestaande gebouwen	l.o.	456
Huisvestingskosten	Wijziging van de regeling bijdrage— van schipperskinderen	b.l.o.	126
Inschrijving van studenten	—	h.o.	43
Interieur	— van het schoolgebouw	h.o.	378
Internaten	— voor schipperskinderen	b.l.o.	393
Jeugd	Boodschap tot de —	alg.	17
Kennis der natuur	Het leervak —	l.o.	311, 337
Kernfysisch onderzoek	Goedkeuring van het bedrag tot oprichting van een Europese organisatie voor —	alg.	22

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Kernreactor	Financiering van de bouw en inrichting van een — in Nederland	h.o.	48
Keuring	— van de onderwijzers op tuberculose	l.o.	321
Klasse(n)	Kamp—	"	326
	Proef- en brug—	v.h.m.o.	239
	Te grote —	l.o.	293, 316
	Vorming van parallel—	opl.	448
Klassengrootte	—	kl.	293, 477
	Overbezetting van de lokalen	"	460
Kleuteronderwijs . .	Aanschaffing van ontwikkelingsmateriaal	"	466
	Aantal hoofden en leidsters	"	141
	Aantal leerlingen	"	141
	Aantal leerlingen per lokaal	"	477
	Aantal scholen	"	141, 418, 465, 474
	Algemene toestand van het —	"	457, 464, 472
	Belangstelling der ouders voor het —	"	467, 477
	Bevoegdheden van het onderwijzend personeel	"	461, 477
	Bezoek van Belgische inspectrices van het— (uitwisselings-programma)	"	144
	Buitenlands bezoek	"	464
	Buiten-spelen	"	459, 466
	Contact tussen school en huis	"	461
	De kleuterscholen, onderscheiden naar het leermateriaal	"	142
	Fröbelscholen	"	459
	Geneeskundig schooltoezicht	"	463, 480
	Groeiende belangstelling voor het —	"	457
	Gunstige en ongunstige factoren voor de ontwikkeling van het —	"	457, 465
	Herstel na de stormramp	"	457
	Ingebruikneming van de „Kleuterhof”	"	481
	Inzameling van gelden voor het —	"	482
	Klassengrootte	"	293, 477
	Kosten van het —	"	463, 479, 481
	Leeftijd der kleuters	"	466, 476
	Leerlingen en ouders	"	460, 466, 476
	Lesroosters	"	474
	Lesuren	"	475
	Medegebruik van schoolgebouwen	"	462, 480
	Melkverstreking aan leerlingen van kleuterscholen	"	463, 470
	Onderwijzend personeel	"	477
	Ontwikkelingsmateriaal	"	475
	Opleidingen voor hoofden en leidsters	"	143, 464, 471, 483
	Ouders en leerlingen	"	460, 466, 476
	Overbezetting van de lokalen	"	460
	Overdracht van Zweedse kleuterschool te Oosterland	"	144
	Proefscholen	"	475
	Relatieve sterkte der richtingen	"	141
	Rijkschooltoezicht	"	463, 471, 484
	Salariëring van hoofden en leidsters	"	462, 468, 478
	Schoolfeesten	"	481
	Schoolgebouwen	"	462, 469, 479
	Schooltijden	"	475
	Schoolverzuim	"	477

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Kleuteronderwijs . . . (vervolg)	Speeltijden	kl.	476
	Speel- en werkplan	"	459, 468, 474
	Studiezin der kleuterleidsters	"	478
	Subsidiering van het —	"	481
	T.b.c.-wet	"	463
	Te jonge leerlingen	"	466
	Tekort aan schoolruimte	"	458
	Tentoonstellingen van kleuterwerk	"	481
	Toelating van leerlingen	"	471
	Toelatingsleeftijd	"	460, 476
	Vakanties en vrije dagen	"	476
	Verbeterde werkwijze	"	458
	Werkwijze	"	458, 465, 474
	Werkzaamheden van het rijksschooltoezicht	"	471
	IJver en toewijding van het onderwijzend personeel	"	462, 467
Kleuterscholen . . .	Studiecommissie voor de bouw van —	l.o.	454
Koninklijke woorden	— 1952—1953	alg.	15
Kosten	Exploitatie—	l.o.	93
	— van het onderwijs	kl.	463, 470, 481
		l.o.	93, 322, 333, 382
	Vaststelling van de — per leerling ter bestrijding van de — der rijkskweekscholen in 1954	opl.	139
	Verplaatsings—	l.o.	90
Kunstonderwijs . .	Aantal leerlingen	n.o.	68
	Aantal scholen	"	68
	Middelbaar —	"	267
	Zie ook: Akademie (Rijks) van beeldende kunsten.		
Kunstnijverheids- onderwijs	Huisvesting van scholen voor —	"	267
	Middelbaar —	"	267
	De resultaten van de examens bij het —	"	267
Kweekscholen . . .	Aantal —	opl.	132
	Contact met buitenlandse —	"	445
	De — in het algemeen	"	439
	Diverse kweekschoolaangelegenheden	"	138
	Kweekscholenplan	"	438
	Lichamelijke opvoeding op de —	l.o.	388
	Verschijnsel der adoptie	opl.	439
Kweekscholenplan .	—	"	438
Kweekschoolwet . .	Artikel 36	"	136
	Vaststelling van modellen ter uitvoering van enige be- palingen der —	"	137
	Wijziging van de —	"	136
Kwekelingen . . .	Aantal —	"	132
	Bezoek van Franse kweekschoolleerlingen aan Nederland	"	139
Lager-onderwijswet 1920	Artikel 3	l.o.	83
	" 10	"	83
	" 13	"	83
	" 19	"	84, 86
	" 22	"	89
	" 23bis	"	89
	" 23bis	"	89
	" 24	"	89

REGISTER

[illegible]

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Landbouwonderwijs	Aantal cursussen	landb.	65
	Aantal leerlingen	"	65, 244, 249
	Aantal scholen	"	65
	Lager —	"	249
	Leeftijd der leerlingen	"	66
	Middelbaar —	"	244
	Nieuwe schoolgebouwen	"	247
	Opleiding van onderwijzend personeel	"	251
	Vooropleiding der leerlingen	"	66
Landbouwverlof	Verlenen van —	leerpl.	96
Leergangen	— voor leraren in de bouwkunde	n.o.	75
Leerlingen	Aanleg en capaciteiten van m.t.s. —	"	269
	Aantal — bij het (de)		
	Buitengewoon lager onderwijs	b.l.o.	127, 426
	Gewoon lager onderwijs	l.o.	99
	Kleuteronderwijs	kl.	141
	Landbouwonderwijs	landb.	65, 244, 249
	Nijverheidsonderwijs	n.o.	68
	Onderwijs aan schipperskinderen	b.l.o.	392
	Onderwijzersopleiding	opl.	132
	Tuinbouwonderwijs	tuinb.	65, 252, 254
	Uitgebreid lager onderwijs	l.o.	106
	Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	v.h.m.o.	50
	Voortgezet gewoon lager onderwijs	l.o.	99
	Aantal — in opleiding volgens het leerlingstelsel	n.o.	69
	Aantal — per klasse	l.o.	375
	Bezoek van Franse kweekschool — aan Nederland	opl.	139
	Contact — mts.-bedrijf	n.o.	271
	Culturele vorming van — bij het ulo	l.o.	346
	Domme —	"	342
	Esthetische vorming van de —	"	321, 380
	Gedeeltelijk verwaarloosde —	"	378
	Gedrag der —	"	373
	Gelijke toelatingsdatum van — tot de scholen	"	359
	Generatiestatistiek en uniforme administratie van ulo —	"	116
	Het brengen van — naar school door de politie	leerpl.	97
	Leeftijd der —	kl.	466, 476
		landb.	66
		tuinb.	66
	— en ouders	kl.	460, 466, 476
		l.o.	297, 347, 371
	— en vakantiewerk	"	379
	—, thuisbehorend op een school voor b.l.o.	"	374
	Mentaliteit der —	"	299
		opl.	442
	Opgave van de — der hoogste klasse ener m.t.s. in verband met de studie aan de Technische Hogeschool	n.o.	79
	Prestaties van de —	l.o.	362
	Probleem der buitengewoon begaafde —	"	348
	Probleem der zwakbegaafde —	"	348
	Regelingen tot vervoer van —	"	83
	Selectie van —	v.h.m.o.	239
	Tegemoetkoming in de kosten van het vervoer van —	"	83
	Te jonge —	kl.	466

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Leerlingen (vervolg.)	— thuisbehorende op een school voor buitengewoon lager onderwijs	l.o.	374
	Toelage voor — van nijverheidsscholen	n.o.	76
	Toelating van —	kl.	471
	Toelatingsleeftijd —		460, 476
	Toeneming van het aantal — bij het ulo	l.o.	344
	Uitwisseling van —	v.h.m.o.	63
	Verblijf van Belgische — in Nederland	"	64
	Verlaging van het vereiste aantal —	l.o.	89, 92
	Vooropleiding der —	landb.	66
		tuinb.	66
	IJver en toewijding der —	opl.	442
	Zwakbegaafde en debiele —	l.o.	374
Leerlingstelsel(s)	Aantal leerlingen in opleiding volgens het —	n.o.	69
	Aantal — en werkzaamheden	"	264
	Commissie —	"	264
	Contact inspectie — met ministeries	"	264
	Organisatie van het —	"	263
	Programma's voor de praktische opleiding in bedrijfswerk- plaatsen volgens het —	"	77
	Wijziging van het subsidievoorwaardenbesluit —	"	77
Leermiddelen	Aanschaffing van —	kl.	475
		l.o.	455
		v.h.m.o.	233
		b.l.o.	408
Leerplan(nen)	Leesboekjes in de oude spelling	b.l.o.	89, 93
	Afwijking van het —	l.o.	290
	Commissie-Faber (voor —)	n.o.	306
	Herziening van het —	l.o.	398
	Het — bij het onderwijs aan woonwagenkinderen	b.l.o.	447
	— congres	opl.	241
	Werkzaamheden buiten het —	v.h.m.o.	34
	Wijziging van het algemeen — der openbare hogere burger- scholen A en B	"	96
Leerplichtwet	Artikel 15	leerpl.	97
	" 21	"	97
	" 30	"	96
	" 35	"	372
	Einde van de leerplicht	l.o.	371
	Naleving van de — en schoolverzuim	"	96
	Regeling tot het verlenen van landbouwverlof	leerpl.	282
	Toepassing van de —	n.o.	32
Leerstoelen	Bijzondere —	b.o.	304, 376
Leiding	Gebrek aan —	l.o.	57
Leraren(essen)	Instelling van een commissie inzake pedagogische en di- dactische voorbereiding van — m.o.	v.h.m.o.	79
	Instelling van een subcommissie van onderzoek inzake de opleiding van — voor het m.t.o.	n.o.	60
	Internationaal congres van — in de aardrijkskunde	v.h.m.o.	75
	Leergang voor — in de bouwkunde	"	273, 274, 281,
	Tekort aan —	"	283, 287
		opl.	446
	Wettelijke aansprakelijkheid van schoolbesturen en —	n.o.	77
Lesrooster(s)	— voor lichamelijke opvoeding	"	289

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Lesrooster(s) (vervolg)	Samenstelling van de —	kl. l.o. n.o.	474 364 71
Lessen	Wijziging — formulieren 1954 ¹ 55	"	79
Leven	Maximum aantal — in dag- en avondbetrekking	"	363
Lezen	— en school	"	333
	Globaal of analytisch-synthetisch leesonderwijs	"	307, 332
	Het leervak —	"	307, 332
	Stil —	"	
Lichamelijk ge- brekkige kinderen	Onderwijs aan —	b.l.o.	412
Lichamelijke oefening	Zie: Lichamelijke opvoeding.		
Lichamelijke opvoeding	Algemene opmerkingen betreffende de —	l.o.	369
	Bouw en inrichting van oefengelegenheden ten dienste van scholen voor b.l.o.	b.l.o.	435
	Gymnastieklokalen	"	435
	— bij het b.l.o.	"	427
	— op de scholen, verbonden aan een pedologisch instituut	"	434
	— op de scholen, verbonden aan inrichtingen voor re- gerings- en voogdijkinderen	"	433
	— op de scholen voor blinde en slechthorende kinderen	"	432
	— op de scholen voor debielen	"	427
	— op de scholen voor dove kinderen	"	430
	— op de scholen voor epileptische kinderen	"	434
	— op de scholen voor imbecielen	"	429
	— op de scholen voor kinderen, lijdende aan tuberculose	"	434
	— op de scholen voor spraakgebrekkige en slechthorende kinderen	"	431
	— op de scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen	"	432
	— op de scholen voor ziekelijke kinderen	"	433
	Onderwijs in —	l.o.	455
	Overzicht van de bouw van gymnastieklokalen	b.l.o.	437
	Verslag van de consulent voor de — bij het buitengewoon lager onderwijs:		
	Algemene opmerkingen	"	427
	Bouw en inrichting van oefengelegenheden	"	435
	Materiële voorzieningen	"	430
	Oefengelegenheden	"	427
	Overzicht van de bouw van gymnastieklokalen	"	437
	Studie van vakonderwijzers van het b.l.o.	"	428
	Vakonderwijzers of klasleerkrachten	"	428
	Verslag van de hoofdconsulent voor de — bij het nijver- heidsonderwijs:		
	Algemene opmerkingen	n.o.	287
	Commissie algemene grondslagen m.t.o.	"	287
	Commissie-Faber (leerplannen)	"	290
	Examenprogramma (concept) voor akte Ngy	"	188
	Leerplannen (Commissie-Faber)	"	290
	Lesrooster voor —	"	289
	Oefenruimte voor —	"	288
	Schoolsportdagen	"	290
	Schoolzwemmen	"	289
	Selectie bij het vervullen van vacatures	"	287
	Subcommissie — der commissie van Houde	"	289

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Lichamelijke opvoeding (vervolg)	Tekort aan docenten bij het n.o.	n.o.	287
	Verslag van de inspecteur voor de — in algemene dienst en bij de onderwijzersopleiding:		
	Algemene opmerkingen	l.o.	384
	Cursussen ter opleiding voor de bevoegdheid /	"	387
	Lichamelijke oefening op de kweekscholen	"	388
	Materiële voorzieningen	"	384
	Opleiding voor de lagere akte lichamelijke opvoeding (akte 2)	"	387
	Schooldiploma's voor de lichamelijke geoefendheid . .	"	388
	Schoolzwemmen	"	388
	Slotopmerkingen	"	390
Maatschappij	Onderwijs en —	alg.	11
Maatschappelijk werk	Aantal leerlingen der scholen voor —	n.o.	68, 277
	Aantal scholen voor —	"	68
	Rijksstudietoelagen voor leerlingen aan scholen voor —	"	278
	Scholen voor —	"	277
	—	l.o.	300
Massajeugd			
Mater Amabilis-scholen	Benoeming van een onbevoegde leerkracht bij de — . .	n.o.	81
Materiële voorzieningen	— aan schoolgebouwen	l.o.	291, 355
Matrozen	Opleidingsschepen voor —	n.o.	276
Medegebruik van schoolgebouwen .	—	kl.	462, 480
Melkverstreking . .	— aan leerlingen van kleuterscholen	"	463, 470
Meubilair	Aanschaffing van —	l.o.	455
Middelbaar kunst- en kunstnijverheidsonderwijs .	Algemene opmerkingen betreffende het —	n.o.	267
	Resultaten van de examens bij het —	"	267
	Vaststelling indexamens-reglement voor gesubsidieerde middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen	"	78
Middelbaar landbouwonderwijs .	—	landb.	244
Middelbaar technisch onderwijs .	Aanleg en capaciteiten van leerlingen bij het —	n.o.	269
	Algemene toestand van het —	"	269
	Commissie algemene grondslagen m.t.o.	"	287
	Instelling van een subcommissie bouwkunde en weg- en waterbouwkunde —	"	78
	Instelling van een subcommissie van onderzoek inzake de opleiding van leraren voor het —	"	79
	Katholieke middelbare hotelschool	"	271
	Middelbare confectieschool Mr. Koetsier	"	271
	Scholen voor —	"	269
	Schoolgebouwen voor het —	"	269
Middelbare technische scholen .	Resultaten van examens aan —	"	269
	Schakelklas voor —	"	269
Middelbaar tuinbouwonderwijs .	—	tuinb.	253

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Militaire dienst . . .	Vrijstelling van —	opl.	138
Moderne talen . . .	Onderwijs in —	l.o.	346
		v.h.m.o.	242
Moeilijk opvoedbare kinderen	Onderwijs aan —	b.l.o.	423
Montessorischolen . . .	—	v.h.m.o.	237
Montessorisysteem . . .	Aantal scholen, waar het — geheel of gedeeltelijk werd toegepast	l.o.	104
Muloexamens	Uitslag van de —	„	109
Museum	— voor het onderwijs	„	353
Mutaties	— bij het rijkschooltoezicht	„	383
	— onder de onderwijzers	„	305, 350, 358
Nationaal centrum vorming bedrijfsjeugd	Benoeming van een onbevoegde leerkracht bij een Mater Amabilisschool	n.o.	81
Nazorg	— ten behoeve van zwakzinnige kinderen	b.l.o.	421
Nederlandse taal . . .	Gebruik van de poppenkast bij het onderwijs in de — . . .	l.o.	310
	Het leervak —	„	309, 336
	Schrijfwijze van de —	alg.	10
Nederlands instituut voor efficiency . . .	Lidmaatschap van het —	n.o.	80
Nihilisme	Bestrijding van het —	h.o.	219
Noodscholen	Bouw van —	l.o.	456
Nota	— betreffende onderwijsvoorzieningen	„	375
Nuttige handwerken . .	Belangstelling voor het vak —	„	365
Nijverheidsonderwijs .	Lesrooster voor lichamelijke opvoeding bij het —	n.o.	289
	Oefenruimte voor lichamelijke opvoeding	„	288
	Schoolzwemmen	„	289
	Tekort aan docenten bij het —	„	287
„ (voor jongens)	Aantal cursussen	„	68
	Aantal leerlingen	„	68
	Aantal scholen	„	68
	Leerplannen (Commissie-Faber)	„	290
	Opleiding tot leraar bij het —	„	268
	Schoolsportdagen bij het —	„	290
„ (voor meisjes)	Algemene toestand van het —	„	279
	Bouw en verbouwing van schoolgebouwen bij het — . . .	„	281
	Commissie-experiment volno.	„	280
	Contact tussen school en gezin	„	279
	Cursussen voor onderwijzend personeel bij het —	„	280
	Huishoudelijke voorlichting ten plattelande	„	286
	Opleiding tot huishoudlerares	„	280
	Subcommissie voor partiel onderwijs	„	280
	Tekort aan bevoegde leraren bij het —	„	281
	Toepassing van de leerplichtwet	„	282
	Voorbereiding van meisjes op haar deelneming aan het maatschappelijk leven	„	280
	Vrijstelling van de examens n-akten en bij deze akten behorende pedagogische getuigschriften en verklaringen . .	„	80
Officiëren	Lezingen door — over het beroep van officier	v.h.m.o.	56
Omzetting	— van 3-jarige in 4-jarige scholen voor ulo	l.o.	317

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Onderwijs	Aan tuberculeuze kinderen	b.l.o.	412
	Algemene toestand van het —	h.o.	392, 395 146, 159, 177, 191, 199, 205, 211, 215, 218, 222
		kl.	457, 464, 467, 472
		knst.	225
		landb.	244
		l.o.	291, 324, 355
		n.o.	267, 269, 272, 275, 276, 277, 279, 282
		opl.	438
		tuinb.	252
	Groeinde belangstelling voor het —	kl.	457
	Gunstige en ongunstige factoren voor het —	"	457, 465
	Herstel na de stormramp	"	457
	Klassikaal —	l.o.	327
	Kosten van het —	"	93, 322, 353, 382
	— en maatschappij	alg.	11
	— en televisie	"	25
	— in de lichamelijke opvoeding	l.o.	369
	— in de moderne talen	v.h.m.o.	242
		l.o.	346
	Onrust bij het —	"	326
	Resultaten van het —	n.o.	273
	Uitbreiding van het —	"	265
	Uitbreiding van het — -programma	h.o.	147
	Tegemoetkoming in de kosten van huis —	l.o.	85
	Verbeterde werkwijze	kl.	458
	Zeventiende internationale — conferentie te Genève	v.h.m.o.	59
Onderwijs- experimenten . . .	—	"	234
Onderwijsmuseum .	—	l.o.	353
Onderwijs- vernieuwing . . .	Consolidatie van de —	n.o.	256
	—	l.o.	292, 306, 327
		h.o.	222
	— en scholenbouw	l.o.	451
	Proefscholen	kl.	475
	Vernieuwingscursussen	l.o.	329
Onderwijs- voorzieningen . .	Nota betreffende —	"	375
Onderwijzend personeel	Bevoegdheden van het —	kl.	461, 468
	Cursus voor — aan sanatorium- en openluchtscholen . . .	b.l.o.	467
	IJver en toewijding van het —	kl.	467
	Zie ook: Onderwijzers en: Leraren.		
Onderwijzers . . .	Aantal hoofden en/of — bij het (de):		
	Buitengewoon lager onderwijs	b.l.o.	129, 426
	Gewoon lager onderwijs	l.o.	102
	Kleuteronderwijs	kl.	141

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Onderwijzers (vervolg)	Uitgebreid lager onderwijs	l.o.	108
	Voortgezet gewoon lager onderwijs	"	102
	Aanvullende opleiding van —	b.l.o.	419
	Ambten en bedieningen der —	l.o.	91
	Cursussen voor —	"	376
	Gebrek aan studiezijn bij de —	"	305, 351, 376
	Gebrek aan stijl bij de —	"	303, 351
	Jonge —	"	303, 326, 376
	Leiding bij de praktische vorming van jonge —	"	376
	Mutaties onder de —	"	305, 350
	Niet-eervol ontslag aan —	"	92
	Nota betreffende de toekomstige behoefte aan — bij het g.l.o. en het v.g.l.o. en de voorziening in die behoefte	"	114
	Onderlinge verstandhouding tussen de —	"	304
	Ongevraagd ontslag aan —	"	92
	Ontneming van de bevoegdheid tot het geven van onder- wijs aan —	"	85, 92
	Ontzegging van de toegang tot de school aan —	"	92
	Oproep aan bezitters van de — akte	"	114
Onderwijzers- opleiding	Schorsing van —	"	92
	Statistische gegevens betreffende vacatures, afwezigheid en plaatsvervangende van — bij het lager onderwijs	"	110
	Tekort aan —	"	293, 325, 349, 356
	Tekort aan bevoegde — bij het ulo	"	318, 344, 356
	Verminderde studiezijn bij de —	"	305, 351, 376
	Ijver en toewijding van —	"	303, 363, 375
	Aantal leerlingen	opl.	132
	Aantal scholen	"	132
	Adoptie van kweekscholen	"	439
	Algemene opmerkingen betreffende de —	"	438
	Contact met het buitenland	"	445
	De kweekscholen in het algemeen	"	439
	De — in een nieuw gewaad	"	137
	Examens	"	449
	Leerplan-congres	"	447
	Leerlingen	"	442
	Leraren	"	446
Ontslag	Schoolgebouwen	"	448
	Tekort aan leraren	"	446
	Verschuifsel der adoptie van kweekscholen	"	439
Ontwikkelings- materiaal	Vorming van C-cursussen aan kweekscholen	"	441
	Niet-eervol — aan onderwijzers	l.o.	92
Oogbeschuttings- middelen	Ongevraagd — aan onderwijzers	"	92
	Aanschaffing van — voor het kleuteronderwijs	kl.	466
Openbare scho(o)(l)(en)	—	"	475
	Publikatie van de arbeidsinspectie betreffende —	n.o.	71
	Gemeenten met een gemeenschappelijke — voor g.l.o.	l.o.	85
	Gemeenten met een gemeenschappelijke —, uitsluitend voor v.g.l.o.	"	89
	Gemeenten zonder —	"	84

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Openbare scho(o)(l)(en) (vervolg)	Instandhouding van — met minder dan het voorgeschreven aantal leerlingen	Lo.	89
	— met acht achtereenvolgende leerjaren, waar in de hoogste twee leerjaren onderwijs werd gegeven volgens het v.g.l.o.-leerplan	"	85
	— uitsluitend voor v.g.l.o.	"	83
	Tijdelijke sluiting van een —	"	89
	Vermeerdering van het aantal —	"	89
Openluchtscholen .	Onderwijzend personeel aan —	b.l.o.	407
	— voor lichamelijk gebrekkige en ziekelijke kinderen	"	414
Opleiding(en) . . .	Beroeps— bij het landbouwhuishoudonderwijs	n.o.	283
	Cursussen ter — voor de bevoegdheid j	Lo.	387
	Instelling van een subcommissie van onderzoek inzake de — van leraren voor het m.t.o.	n.o.	79
	— sschepen voor matrozen	"	276
	— tot huishoudlerares	"	280
	— tot leraar bij het nijverheidsonderwijs voor jongens	"	268
	— van onderwijzend personeel bij het landbouwonderwijs	landb.	251
	— van onderwijzend personeel bij het tuinbouwonderwijs	tuinb.	255
	— voor hoofden en leidsters bij het kleuteronderwijs	kl.	143, 464, 471,
	— voor de akte lichamelijke opvoeding (akte j)	Lo.	483
	Praktische — van medische studenten	h.o.	387
	Programma's voor de praktische — in bedrijfswerkplaatsen volgens het leerlingstelsel	n.o.	43
Opleidingsscholen .	—	n.o.	77
Opstel	—, uitgeschreven door de Alliance Française	v.h.m.o.	362
	—, uitgeschreven door het Nederland—Amerika instituut	"	62
Organisatieleven der studenten . . .	—	h.o.	161
Orthopedagogische zorg	— voor zwakzinnigen	b.l.o.	399
Oudervonden . . .	—	Lo.	302, 347, 373
Ouders	Belangstelling der — voor het onderwijs	kl.	467, 476
	—	Lo.	292, 347
	— en leerlingen	kl.	460, 466, 476
	—	Lo.	297, 347, 371
Ouderverenigingen .	—	v.h.m.o.	241
Parallelklassen . . .	Vorming van —	opl.	448
Pedagogische centra	Arbeid der —	Lo.	329
	— en aanvullende opleidingen van onderwijzers	b.l.o.	419
Pedagogische en didactische voor- bereiding	—	"	"
Pedologische instituten	Instelling van een commissie inzake — voor leraren m.o.	v.h.m.o.	57
Politie	Onderwijs op scholen, verbonden aan —	b.l.o.	425
Poppenkast	Het brengen van kinderen naar school door de —	leerpl.	97
Praktische opleiding	Gebruik van de — bij het onderwijs in de Nederlandse taal	Lo.	310
Praktische vorming .	— van medische studenten	h.o.	43
Prestaties	Leiding bij de — van jonge onderwijzers	"	376
Proefscholen	— van de leerlingen	"	362
Programma's	—	kl.	475
	— voor de praktische opleiding in bedrijfswerkplaatsen volgens het leerlingstelsel	n.o.	77

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Promoties	Aantal —	h.o.	147, 178, 204, 208, 210, 217, 223
	Regeling van de — en examens aan de Landbouwhogeschool te Wageningen	"	36
Rampschade	Herstelling van de —	l.o.	456
Rechtspositiebesluit N.O. 1953	Wijziging van het —	n.o.	76
Regeringskinderen	Onderwijs aan —	b.l.o.	422
Rekenen	Het leervak —	l.o.	308, 334
Renteloze voor-schotten	Zie: Studiebeurzen.		
Rijkschooltoezicht	Bezoek van Belgische inspectrices aan Nederlandse kleuterscholen	kl.	144
	Mutaties bij het —	l.o.	119, 354
		n.o.	82
		v.h.m.o.	64
	Sterke groei van de inspecties bij het —	l.o.	323
	Verloven bij het —	"	383
	Werkzaamheden van het —	kl.	463, 471, 484
		l.o.	323
	Wijziging van de inrichting van het —	"	119
Rijksstudietoelagen	Regeling van —	n.o.	278
	Zie ook: Studiebeurzen.		
Rijwielbergplaatsen	Bouw en uitbreiding van —	l.o.	456
Salaris(sen)	Salarisering van de hoofden en leidsters	kl.	462, 468, 478
	Wijziging in de — van directeurs en leraren	landb.	67
		tuinb.	67
	Wijziging van het — besluit L.N.O.	n.o.	76
	Wijziging van het — besluit M.N.O.	"	76
Sanatoriumscholen	Cursus voor onderwijzend personeel aan —	b.l.o.	407
Sanitaire installaties	Aanleg en verbetering van —	l.o.	456
Schakelklas	— voor de m.t.s.	n.o.	269
	— voor het u.t.o.	"	267
Scheepvaartonderwijs	Wijziging van de wet op de zeevaarddiploma's	"	80
Scheepvaart- en luchtvaartonderwijs	Algemene toestand van het —	"	272
	Leerlingen bij het —	"	274
	Resultaten van het —	"	273
	Tekort aan bevoegde leraren	"	273
Schipperskinderen	Onderwijs aan —:		
	Aantal klassen	b.l.o.	392
	Aantal leerlingen	"	394
	Aantal scholen	"	392
	Algemene toestand	"	392
	Internaten	"	393
	Schoolgebouwen	"	392
	Wijziging van de regeling inzake de bijdrage voor de huisvestingskosten van schipperskinderen	"	126
Scholarship	— Louis August Jonas Foundation inc. New York 1954	v.h.m.o.	63
Scho(o)(l(en)	Aantal — bij het (de):		
	Buitengewoon lager onderwijs	b.l.o.	127, 426
	Gewoon lager onderwijs	l.o.	99, 294

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Scho(o)l(en) (<i>versolg</i>)	Aantal — bij het (de):		
	Kleuteronderwijs	kl.	141, 458, 465, 474
	Landbouwonderwijs	landb.	65, 249
	Nijverheidsonderwijs	n.o.	68
	Onderwijs aan schipperskinderen	b.l.o.	392
	Onderwijzersopleiding	opl.	132
	Tuinbouwonderwijs	tuinb.	65
	Uitgebreid lager onderwijs	l.o.	106
	Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	v.h.m.o.	49
	Voortgezet gewoon lager onderwijs	l.o.	89, 99
	Contact tussen — en gezin	n.o.	279
	De kleuter—, onderscheiden naar het leermateriaal	kl.	142
	Gebrek aan leiding van de —	l.o.	376
	Gemeenten met een gemeenschappelijke openbare school voor ulo	"	89
	Gezin en —	kl.	461
	Nieuwe —	l.o.	116, 118
	Open —	v.h.m.o.	232
	Opening van een nieuwe — te Aalden (gem. Zweeloo)	l.o.	295
	Opening van een vleugelstreek— voor b.l.o. te Gorinchem	b.l.o.	130
	Opening van — voor v.h.m.o. te Deventer	v.h.m.o.	64
	Relatieve sterkte der richtingen bij het kleuteronderwijs	kl.	141
	— en gezin	"	461
	— en leven	l.o.	363
	Werkwijze en resultaten van de lagere —	"	362
	Zweede—, te Oosterland, overgedragen na de watersnood-ramp	kl.	144
Scholenbouw	Zie ook: Openbare scho(o)l(en).		
	Nieuwe inzichten inzake de —	n.o.	258
	Nieuwe scholen	v.h.m.o.	232
	— bij het lager onderwijs	l.o.	451
	Studiecommissie voor—	"	378
	Zie ook: Schoolgebouw(en).		
Schoolartsendiensten	—	"	319
Schoolbezoek	Aanmoediging van het trouwe — van gemeentewege	leerpl.	96
Schoolfeestjes	—	kl.	481
Schoolgebouw(en)	Aantal afgegeven rijksgoedkeuringen voor —, 1948—1954	l.o.	454
	Aantal oude —	"	451
	Algemene toestand der —	b.l.o.	395, 408
	Buitengebruikstelling van — c.q. gedeelten van —	kl.	479
	Decoratieve aankleding van —	l.o.	295
	Doelmatige —	alg.	18
	Gangenschool	l.o.	451
	Gangloze school	"	451
	Halschool	"	451
	Interieur van het —	"	378
	Materiële voorzieningen	"	291, 355
		landb.	247
		tuinb.	254

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Schoolgebouw(en) (vervolg)	Medegebruik van —	kl. landb.	462, 480 247
	Nieuwe —	l.o.	116, 118, 324, 352
		n.o.	281, 282
		tuinb.	254
		v.h.m.o.	230
	Opening van nieuwe scholen	l.o.	116
		v.h.m.o.	64
	Open —	l.o.	295
	Schatting van de waarde van —	opl.	140
	— voor het kleuteronderwijs	kl.	462, 469, 479
	— voor het kunstnijverheidsonderwijs	n.o.	267
	— voor het middelbaar technisch onderwijs	"	269
	Schoonhouden van de —	l.o.	296
	Stichting van nieuwe —	"	455
	Tekort aan —	kl.	458
		n.o.	277
	Uitbreidingen en verbouwingen van — in 1954	l.o.	455
		v.h.m.o.	230
	Verlichting van de —	l.o.	296, 352
	Vernieuwing van oude —	"	377
	Verwarming van de —	"	297
	Voorlichting inzake —	"	381
	Aanschaf van moderne —	"	297, 352
	—	"	95
	—	"	371
	—	"	301
	Tekort aan —	kl.	458
	—	kl.	370
		n.o.	290
Schooltoezicht	Geneeskundig —	kl. l.o.	463, 480 94, 319
Schooltuinen	Zie ook: Rijksschooltoezicht.		
	Aanleg van —	n.o.	283
	—	l.o.	95
Schooltijden	Aanvang der —	"	304
	Regeling van de —	kl.	475
	— en vakantie	b.l.o.	405
Schoolverzuim	Absoluut —	l.o.	297
	Commissies tot wering van —	leerpl.	97
	— bij het kleuteronderwijs	kl.	477
	— en naleving van de leerplichtwet	l.o.	371
	Straffen, opgelegd wegens ongeoorloofd —	"	347
	Vermindering van het —	"	297, 347
	Duur van de —	"	320, 359
Schoolwerkruimten	—	"	95
Schoolzwemmen	Aantal uitgereikte schoolzwemdiploma's	"	388
	— bij het nijverheidsonderwijs	n.o.	289
	— van de schoolgebouwen	l.o.	296
Schoonhouden	— van onderwijzers	"	92
Schorsing	Correctie van —	"	363
Schriftelijk werk	Het leervak —	"	308, 334
Schrijven	Netheid van het schriftelijk werk	"	334
	— van leerlingen	v.h.m.o.	239

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Spastische kinderen . . .	Bond van ouders van —	b.l.o.	414
Speelplaatsen	Aanleg en verbetering van —	l.o.	456
	Betegeling van de —	"	297
Speelplan	—	kl.	459, 468, 474
Speeltijden	—	"	476
Speelvelden	Aanleg van —	v.h.m.o.	232
Spraakgebrekigen	Cursussen voor —	l.o.	95
Spreekonderwijs	— op scholen voor zwakzinnige kinderen	b.l.o.	420
	—	l.o.	320
Stenografie	Instelling van een commissie tot regeling van een staats-examen voor het lerarendiploma —	v.m.h.o.	59
Stichting	— van nieuwe schoolgebouwen	l.o.	455
Stormvloedschade	Wet —	"	116
Straffen	Disciplinaire —, opgelegd aan onderwijzers	"	90
	—, opgelegd wegens ongeoorloofd schoolverzuim	"	347
Streekschool	Opening van een — voor b.l.o. te Gorinchem	b.l.o.	130
Studenten	Aanstelling van een — raadsman	h.o.	203
	Aantal —	"	27, 216
	Afneming van het aantal juridische Indonesische —	knst.	226
	Artistieke prestaties der —	h.o.	146
	Behartiging van de sociale belangen der —	"	161
	Besturen der — organisaties	"	209
	Bevordering van de geestelijke belangen der —	"	161
	Bezoek van — van de University of London institute of education aan Nederland	"	212
	Bezoek van — van het University College te Londen aan Nederland	"	45
	Geografische spreiding der —	"	44
	Gezelligheidsleven der —	"	223
	Inschrijving van —	"	219
	Levensstijl der —	"	45
	Organisatieleven der —	"	209
	Praktische opleiding van medische —	"	161
	Verblijfsvergoeding voor —	"	43
	Voorstel tot afschaffing van — zuivering	"	46
	Zomercurcus voor buitenlandse —	"	192
Studentenpers	Vierde congres van de internationale —	"	160
Studie	Duur van de —	"	46
	Opdracht van de leerlingen der hoogste klasse ener m.t.s. in verband met de studie aan de Technische Hogeschool	"	222
	Verkorting van de — duur aan de Nederlandsche Economische Hogeschool	n.o.	79
	Verminderde — zin bij de onderwijzers	h.o.	218
Studiebeurzen	Aantallen voor het studiejaar 1954/1955 toegekende renteloze voorschotten en beurzen	l.o.	305, 354, 376
	Aantallen voor het cursusjaar 1954/1955 toegekende renteloze voorschotten voor de studie aan een instelling voor hoger onderwijs	alg.	19
	Buitenlandse —	"	19
	Buitenlandse — voor een verblijf in België	h.o.	46
	Geografische spreiding der voor het cursusjaar 1954/1955 toegekende renteloze voorschotten	alg.	24
	Maximum-bedrag per studiebeurs	"	19
		"	18

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Studiebeurzen . . . (eerste)	Rijksbeurzen voor de studie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen	alg.	18
	—	v.h.m.o.	63
	— voor muziekstudie	alg.	18
	Wijziging van de Hoger-onderwijswet	h.o.	43
	Wijziging van de wet tot regeling van het hoger landbouw-onderwijs	"	44
Studiecommissie . . .	— voor de bouw van kleuterscholen	l.o.	454
	— voor scholenbouw	"	378
Studieduur	—	h.o.	222
	Verkorting van de — aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam	"	218
Studiezin	Geringe — der onderwijzers	l.o.	305, 351, 376
	— der kleuterleidsters	kl.	478
Subsidievoorwaarden- besluit	Wijziging van het — leerlingstelsel	n.o.	77
Subsidieering	— van het kleuteronderwijs	kl.	481
Tekenen	Internationale tekenwedstrijd	alg.	26
Televisie	Conferentie over onderwijs en —	"	23
Tentoonstellingen . . .	— van het kleuterwerk	kl.	481
Thymgenootschap . . .	Herdenking van het 50-jarig bestaan van het —	h.o.	39
Toelage(n)	— voor leerlingen van nijverheidsscholen	n.o.	76
Toelating	— van leerlingen	kl.	471
Toelatingsdatum . . .	Gelijke — van leerlingen tot de scholen	l.o.	359
Toelatingsleeftijd . .	—	kl.	460, 476
Toezicht	Geneeskundig — op scholen	l.o.	463, 480
		"	94, 319
Tuinbouwonderwijs	Aantal cursussen	tuinb.	65
	Aantal leerlingen	"	65, 252, 254
	Aantal scholen	"	65
	Lager —	"	254
	Leeftijd der leerlingen	"	66
	Middelbaar —	"	253
	Nieuwe schoolgebouwen	"	254
	Opleiding van onderwijzend personeel	"	255
	Vooropleiding der leerlingen	"	66
Tuberculose	Keuring van de onderwijzers op —	l.o.	321
	Onderwijs aan tuberculeuze kinderen	b.l.o.	412
	T.b.c.-wet	kl.	463
Tweede instituut voor technisch hoger onderwijs	Commissie ter voorbereiding van een —	h.o.	48
Uitgebreid lager nijverheids- onderwijs	Instelling van een subcommissie experiment met driejarige — vooropleiding	n.o.	78
Uitgebreid lager onderwijs	Aantal hoofden en onderwijzers	l.o.	108
	Aantal leerlingen	"	106
	Aantal scholen	"	106
	Algemene toestand van het —	"	317, 344, 375
	Culturele vorming van de leerlingen bij het —	"	346
	Nota betreffende onderwijsvoorzieningen	"	375
	Omzetting van 3-jarige in 4-jarige scholen voor —	"	317

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Uitgebreid lager onderwijs (vervolg)	Onderwijs in de moderne talen	I.o.	346
	Tekort aan bevoegd personeel bij het —	"	318, 344, 356
	Toeneming van het aantal leerlingen bij het —	"	344
	Uitslag van de mulo-examens	"	109
Uitgebreid technisch onderwijs	Instelling van schakelklassen	n.o.	267
	Instelling van een subcommissie experiment driejarige u.l.n.o. vooropleiding	"	78
	Uitbreiding van het —	"	265
	Contact met —	"	258
Uitgevers	— van eerste oefening voor studerende voor een akte m.o.	v.h.m.o.	62
	— van een Nederlandse en een Amerikaanse leerling van een school voor v.h.m.o.	"	63
Universiteit(en)	— van hoogleraren tussen Nederland en België	h.o.	42
	Bestuursvorm der —	"	177, 191
	Europees verdrag betreffende de gelijkstelling van diploma's voor de toelating tot —	"	36
	Inter-universitaire samenwerking	"	160
(Rijks— Groningen)	Algemeen	"	177
	Bestuursvorm der —	"	177
	College van curatoren	"	177
	Stichting voor voortgezet economisch onderzoek	"	177
(Rijks— Leiden)	Studenten en examens	"	178
	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onderzoekingen	"	178
	Afneming van het aantal juridische Indonesische studenten	"	146
	Algemeen	"	146
(Rijks— Utrecht)	College van curatoren	"	147
	Onderwaardering van de doctorstitel	"	147
	Studenten en examens	"	147
	Studentengemeenschap	"	147
(Rijks— Utrecht)	Uitbreiding van het onderwijsprogramma	"	147
	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onderzoekingen	"	148
	Algemeen	"	159
	College van curatoren	"	161
(Rijks— Utrecht)	Herziening van de stichtingsbrief van het Stads- en Academisch Ziekenhuis	"	48
	Integratieprobleem	"	159
	Inter-universitaire samenwerking	"	160
	Onderwijs	"	160
(Rijks— Utrecht)	Studenten en examens	"	161
	Studium generale	"	161
	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onderzoekingen	"	162
	Zomercursus voor buitenlandse studenten	"	160
(R.-Kath.— Nijmegen)	Algemeen	"	205
	Bestuur der Sint-Radboudstichting	"	209
	College van curatoren	"	209
	Faculteiten	"	207
(R.-Kath.— Nijmegen)	Levensstijl der studenten	"	209

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Universiteit(en)	Nieuwe regeling van het novituaat	h.o.	209
(R.-Kath.— Nijmegen) (vervolg)	Promoties	"	208, 210
	Studenten	"	208
	Studenten en examens	"	210
	Universitaire instellingen	"	210
	Viering van het zesde lustrum	"	205
" (— van Amsterdam) . . .	Algemeen	"	191
	Bestuursvorm	"	191
	College van curatoren	"	192
	Huisvestingsprobleem	"	191
	Onderzoek van de studenten op tuberculose	"	192
	Studenten en examens	"	193
	Studium generale	"	192
Universiteit (— van Amsterdam) . . .	Universitaire instellingen en wetenschappelijke onder- zoekingen	"	193
	Verordeningen	"	192
	Voorstellen tot afschaffing van de studenten-zuivering	"	192
	Wijziging van de verordening	"	192
" (Vrije— Amsterdam) . . .	Aanstelling van een studentenraadman	"	203
	Afkeurenswaardige handelingen in de groentijd	"	202
	Algemeen	"	199
	Bestuur der vereniging	"	204
	College van curatoren	"	204
	Faculteiten	"	200
	Nieuwe regeling van het novituaat	"	202
	Oriënteringsdagen	"	203
	Politiek-sociale dag	"	203
	Studenten	"	202
	Studenten en examens	"	204
	Studium generale	"	203
	Uitbreidingsplannen	"	199
	Universitaire instellingen	"	204
	Universiteitsdag	"	203
Vacatures	Aantal —	l.o.	110
	Geringe mogelijkheid voor selectie bij het vervullen van —	n.o.	287
	Stagnatie bij de voorziening van —	l.o.	358
Vaderlandse geschiedenis	Zie: Geschiedenis.		
Vakantie(s)	Boodschap tot de jeugd betreffende de —	alg.	17
	Duur der —	l.o.	318, 331
	Problemen bij —	b.l.o.	405
	Het buitengewoon lager onderwijs	"	405
	— cursussen voor Belgische docenten	v.h.m.o.	59
	— en vakantiespreiding	l.o.	360
	— en vrije dagen	kl.	476
		l.o.	318, 331
Vakantiewerk	— door leerlingen	"	379
Veiligheid	— in de bedrijven	n.o.	71
Veiligheidsinstituut (Amsterdam) . . .	Veiligheid in de bedrijven	"	71
Verblijfsvergoeding.	— voor studenten	h.o.	46
Verdrag van Brussel	Conferentie over onderwijs en televisie	alg.	23

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Verkeersonderwijs . . .	—	alg. l.o.	15 313, 338, 367
Verlofbesluit lager onderwijs	Wijziging van het —	"	116
Verloven	— bij het rijkschooltoezicht	"	383
Vernieuwingscursussen	—	"	329
Verplaatsingskosten . . .	—	"	90
Vertellen	— als leervorm	"	312
Vervoer	Regelingen tot — van leerlingen	"	83
	Tegemoetkoming in de kosten van het — van leerlingen	"	83
	— naar een dagschool voor b.l.o.	b.l.o.	413, 420
	— naar een school voor lichamelijk gebrekkige kinderen	"	413
Vervolgonderwijs . . .	—	l.o.	380
Verwarmingsinstallaties	Verbetering van bestaande —	"	456
Visserijscholen	Onderwijs op de —	n.o.	273
Volksuniversiteit	Zeeuwse —	l.o.	353
Voogdijkinderen	Onderwijs aan —	b.l.o.	422
Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	Aantal leerlingen	v.h.m.o.	50
	Aantal scholen	"	49
	Bevordering van de leerlingen	"	241
	Docenten	"	233
	Eindexamens	"	239
	Experimenten	"	234
	Handelsavondscholen	"	242
	Internationale conferentie te Baarn van leraren bij het v.h.m.o.	"	61
	Leermiddelen	"	233
	Nieuwe scholen en afdelingen	"	232
	Onderwijs in moderne talen	"	242
	Schoolgebouwen	"	230
	Speelvelden	"	232
	Toelating	"	239
	Werkzaamheden buiten het leerplan	"	241
Voortgezet gewoon lager onderwijs	Aantal hoofden en onderwijzers	l.o.	99
	Aantal leerlingen	"	99
	Aantal openbare scholen, uitsluitend voor —	"	83
	Aantal scholen	"	99
	Algemene toestand van het —	"	314, 342
	Gemeenten met een gemeenschappelijke openbare school, uitsluitend voor —	"	89
	Huishoudkunde op de meisjesscholen voor —	"	315
	Vertrek van scholen voor —	"	361
Vreemdelingen	Aantal —, ingeschreven aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen	h.o.	31, 34, 55
	Vergunning aan — tot het geven van lager onderwijs	l.o.	94
Vrije dagen	Vakanties en —	kl.	476
Watersnoodramp	Bezoek van minister en staatssecretaris aan Schouwen-Duiveland	alg.	18

REGISTER

Trefwoord	Omschrijving	Afdeling	Bladz.
Watervoorzienings- installaties	Aanleg en verbetering van —	l.o.	456
Wedstrijd(en)	Internationale teken—	alg.	26
	Opstel—, uitgeschreven door de Alliance Française	v.h.m.o.	62
	Opstel—, uitgeschreven door het Nederland-Amerika instituut	"	62
	—	knst.	229
Werkgroep(en) m.t.o.	— praktijkjaar	n.o.	78
	— eindexamens	"	78
	— talen	"	78
Werkplaats Kinder- gemeenschap	—	v.h.m.o.	234
Werkplan	—	kl.	474
Werktafel	— in het Zoölogisch station te Napels	h.o.	42
	— in het Zoölogisch station te Roscoff (Bretagne)	"	42
Werkzaamheden . . .	Te drukke — van inspecteurs bij het rijksschooltoezicht	l.o.	383
	— van het rijksschooltoezicht	kl.	471
Wetenschappelijke onderzoekingen . . .	—	h.o.	148, 178, 193, 214, 220
Wettelijke aan- sprakelijkheid . . .	— van schoolbesturen en leraren	n.o.	77
Winkelpersoneel . . .	Aantal leerlingen der scholen voor —	"	68
	Aantal scholen voor —	"	68
Woonwagenkinderen	Onderwijs aan —:		
	Aantal leerlingen	b.l.o.	397
	Aantal scholen en klassen	"	397
	Algemene toestand van het —	"	397
	Leerplan	"	398
Wijziging	— en toepassing van het Verlofbesluit lager onderwijs . .	l.o.	116
Zeeuwse	— volksuniversiteit	"	353
Zeevaartdiploma's . .	Wijziging van de wet op de —	n.o.	80
Ziekelijke kinderen	Onderwijs aan —	b.l.o.	412
Zittenblijven	Probleem van het —	l.o.	341
Zomercursus	— voor buitenlandse studenten	h.o.	160
Zwakbegaafden	Probleem der —	"	348
Zwakzinnigen	Onderwijs aan zwakzinnige kinderen	b.l.o.	416
	Orthopedagogische zorg voor —	"	399
	Spreekonderwijs aan zwakzinnige kinderen	"	420
Zweedse	— school, te Oosterland, overgedragen na de watersnood- ramp	kl.	144

Date	Description	Amount
1917	Jan 1 Balance	100.00
1917	Jan 10 Cash	50.00
1917	Jan 15 Cash	25.00
1917	Jan 20 Cash	10.00
1917	Jan 25 Cash	5.00
1917	Jan 30 Cash	2.50
1917	Feb 5 Cash	1.25
1917	Feb 10 Cash	0.62
1917	Feb 15 Cash	0.31
1917	Feb 20 Cash	0.16
1917	Feb 25 Cash	0.08
1917	Feb 28 Cash	0.04
1917	Mar 1 Cash	0.02
1917	Mar 5 Cash	0.01
1917	Mar 10 Cash	0.00
1917	Mar 15 Cash	0.00
1917	Mar 20 Cash	0.00
1917	Mar 25 Cash	0.00
1917	Mar 30 Cash	0.00
1917	Apr 1 Cash	0.00
1917	Apr 5 Cash	0.00
1917	Apr 10 Cash	0.00
1917	Apr 15 Cash	0.00
1917	Apr 20 Cash	0.00
1917	Apr 25 Cash	0.00
1917	Apr 30 Cash	0.00
1917	May 1 Cash	0.00
1917	May 5 Cash	0.00
1917	May 10 Cash	0.00
1917	May 15 Cash	0.00
1917	May 20 Cash	0.00
1917	May 25 Cash	0.00
1917	May 30 Cash	0.00
1917	Jun 1 Cash	0.00
1917	Jun 5 Cash	0.00
1917	Jun 10 Cash	0.00
1917	Jun 15 Cash	0.00
1917	Jun 20 Cash	0.00
1917	Jun 25 Cash	0.00
1917	Jun 30 Cash	0.00
1917	Jul 1 Cash	0.00
1917	Jul 5 Cash	0.00
1917	Jul 10 Cash	0.00
1917	Jul 15 Cash	0.00
1917	Jul 20 Cash	0.00
1917	Jul 25 Cash	0.00
1917	Jul 30 Cash	0.00
1917	Aug 1 Cash	0.00
1917	Aug 5 Cash	0.00
1917	Aug 10 Cash	0.00
1917	Aug 15 Cash	0.00
1917	Aug 20 Cash	0.00
1917	Aug 25 Cash	0.00
1917	Aug 30 Cash	0.00
1917	Sep 1 Cash	0.00
1917	Sep 5 Cash	0.00
1917	Sep 10 Cash	0.00
1917	Sep 15 Cash	0.00
1917	Sep 20 Cash	0.00
1917	Sep 25 Cash	0.00
1917	Sep 30 Cash	0.00
1917	Oct 1 Cash	0.00
1917	Oct 5 Cash	0.00
1917	Oct 10 Cash	0.00
1917	Oct 15 Cash	0.00
1917	Oct 20 Cash	0.00
1917	Oct 25 Cash	0.00
1917	Oct 30 Cash	0.00
1917	Nov 1 Cash	0.00
1917	Nov 5 Cash	0.00
1917	Nov 10 Cash	0.00
1917	Nov 15 Cash	0.00
1917	Nov 20 Cash	0.00
1917	Nov 25 Cash	0.00
1917	Nov 30 Cash	0.00
1917	Dec 1 Cash	0.00
1917	Dec 5 Cash	0.00
1917	Dec 10 Cash	0.00
1917	Dec 15 Cash	0.00
1917	Dec 20 Cash	0.00
1917	Dec 25 Cash	0.00
1917	Dec 30 Cash	0.00
1917	Dec 31 Cash	0.00

